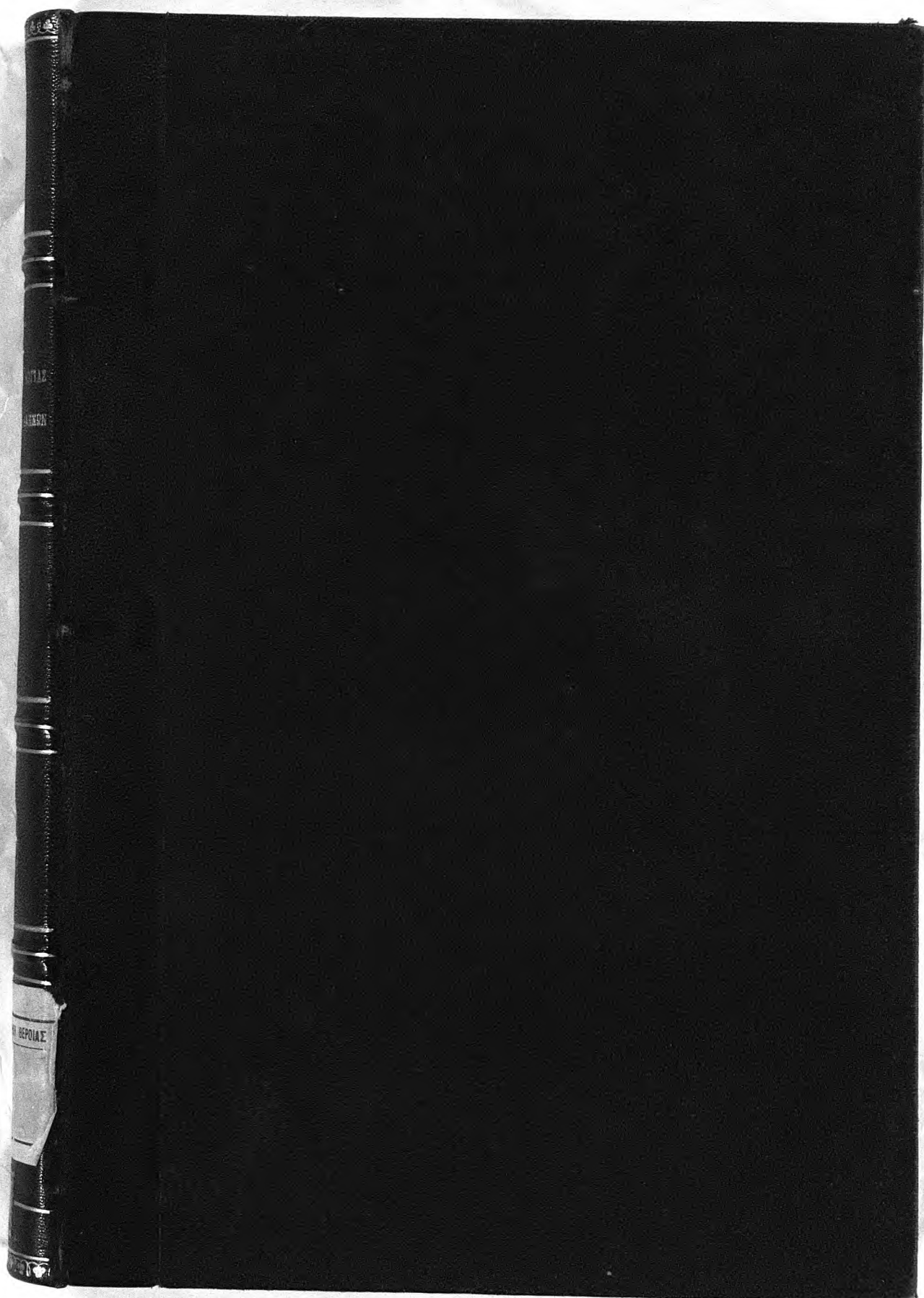

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

6242-01244

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

+900

ΒΕΡΟΙΑ

Αριθ. εισ.

25 22

ΑΔΡΕΑ

Αδραδου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γιάννης Γουβιάου
μετάφρ. Μοδίου Γ. Ν.
Βιβλιοθήκη Μαραδύ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Handwritten signature: M. D. S. (likely M. D. S. or M. D. S. S.)

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΓΙΛΒΕΡΤ ΕΓΧΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

1

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

*Ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ σύντομος
ἐκθεσις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.*

Λακωνική.

Ἡ χώρα τῆς Πελοποννήσου ἡ καλουμένη Λακωνική, ἔχουσα μετὰ τῶν εἰς τὰ παράλια αὐτῆς προσκειμένων νήσων καὶ τῆς Κυνουρίας ἐμβαδὸν 400 τετραγωνικῶν μιλλίων, χωρίζεται σκουπούμενου τοῦ σχήματος καὶ τῆς φυσικῆς καταστάσεως αὐτῆς εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν τμήμα ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν χερσονησιζουσῶν χωρῶν τοῦ Πάρνωνος καὶ τοῦ Ταυγέτου, καὶ τὸ μὲν δυτικὸν πετρῶδες καθόλου ὃν κατέχεται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῶν προδούνων τοῦ ὄρους, τὸ δ' ἀνατολικὸν, ἐν ᾧ οἱ χθαμαλοὶ βραχίονες τοῦ Πάρνωνος ἀποκορυφοῦνται εἰς μεμονωμένας ἀκρωρείας, ἔχει πεδινὰ τινα ἀλλ' ὅμως ἄγονα χωρία. Τὸ δὲ τρίτον τῆς χώρας τμήμα εἶναι ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα, ἥτις ἐμβαδὸν ἔχουσα 20 περίπου τετραγωνικῶν μιλλίων, περικλείεται πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Πάρνωνος, πρὸς δυσμὰς δ' ὑπὸ τοῦ Ταυγέτου. Τὸ τμήμα τοῦτο, ὅπερ διαρρέει ὁ κυριώτατος τῆς χώρας ποταμός, περιλαμβάνει δύο μεγάλας πεδιάδας. Ἡ ἐτέρα τούτων εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Σπάρτης· ἀρχομένη ἀπὸ βορρᾶ παρὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Οἰνοῦντος εἰς τὸν Εὐρώταν, πρὸς δυσμὰς δὲ κλειομένη ὑπὸ δειράδος μέχρι 500 μέτρων ὑψηλῆς, συναπτούσης τὸν Πάρωνα τῷ Ταυγέτῳ, ἔχει πέντε ὥρων μῆκος καὶ δύο εὖρος. Πρὸς νότον δὲ τῆς δειράδος ἐκείνης ἐξαπλοῦται μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ

Εὐρώτα εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον φθάνουσα ἡ δευτέρα μεγάλη πεδιάς, εὐφορωτέρα μὲν τῆς πρώτης πρὸς παραγωγὴν δημητριακῶν καρπῶν καὶ εὐχλωτέρους ἔχουσα λειμῶνας, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοτιανατολικὸν τμήμα της ἀποτεναγουμένη, ἥδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἀκόμη χρόνων, ὡς τὸ ὄνομα τῆς ἐκεῖ που κειμένης πόλεως Ἐλούς δεικνύει, ἂν καὶ οὐχὶ εἰς ὅσῃν σήμερον ἔκτασιν¹.

Μετανάστεις τῶν Λαωριέων

Ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω βραχείας περιγραφῆς καταφαίνεται, ἡ πεδιάς τῆς Σπάρτης κατεῖχε τὸ κέντρον τῆς χώρας. Ἐκεῖ καθιδρύθη δωρικὸν στίφος, ὅπερ πιθανώτατα πορευθὲν τὴν ὑπὸ τοῦ ρεῖθρου τοῦ Εὐρώτα χαρασσομένην ὁδὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν πεδιάδα ἀπὸ βορρᾶ. Ἐντεῦθεν δ' ὁρμώμενον καὶ ἐπὶ αἰῶνα περίπου μαχόμενον καθυπέταξε κατὰ μικρὸν τὰς ἐν τῇ χώρᾳ πόλεις. Πρὸς γνῶσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῶν ἐν Σπάρτῃ καθιδρυθέντων Λαωριέων τούτων, πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ δύναμις αὐτῶν ἤρχισεν ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τᾶλλα τμήματα τῆς χώρας στερούμεθα ἀσφαλῶν ἀμέσων μαρτυριῶν, εἴμεθα δ' ἠναγκασμένοι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο χάσμα νὰ συμπληρώσωμεν δι' εἰκασιῶν στηριζομένων εἰς τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς καὶ τοπογραφικὰ δεδομένα τῶν ἱστορικῶν χρόνων· τούτου δ' ἕνεκα ἀσφαλῆς γνῶσις τῆς παλαιότητος καταστάσεως τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας δὲν εἶναι δυνατὴ².

¹) Περὶ τῆς γεωγραφίας τῆς Λακωνικῆς βλ. Bursian, *Geographie von Griechenland*. τ. II σ. 112 κέ. Kiepert, *Lehrbuch der alten Geogr.* § 237 κέ. [Lolling, *Hell. Landeskunde u. Topogr.* σ. 180 κέ.]. Ἡ Λακωνικὴ μετὰ τῆς Κυνουρίας καὶ τῶν νήσων ἔχει ἐμβαδὸν 5516,2 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἐκάστου τετραγ. μιλλίου ἰσομένου πρὸς 55,06 τετρ. χιλιομ. βλ. Beloch, *Bevölkerung d. griech.-röm. Welt* σ. 114.

²) Πανθ' ὅσα παρεδόθησαν ἡμῖν περὶ τῶν Λακωνικῶν πραγμάτων κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους εὐρίνται εἰς μεταγενεστέρους συγγραφείς. Ἡ μαρτυρία δ' αὐτῶν εἶναι κατ' ἐμὴν γνώμην ἀκροσφαλεστάτη καὶ ἀπρόσφορος πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς ἐσωτερικῆς ἱστορίας τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. Ἐπὶ τῶν μαρτυριῶν δὲ τούτων, ἃς πάσας συνήγαγε, ἐζήτησε νὰ θεμελιώσῃ τοιαύτην τῆς παλαιότητος πολιτείας ἀναπαράστασιν ὁ Κ. Fr. Hermann (*De statu Lacedaemoniorum ante Lycurgum ἐν ταῖς Antiquitates Lacon.* σ. 3 κέ.).

Διπλή βασιλεία

† Ὁ πολιτικός θεσμός τῆς διπλῆς βασιλείας ἐν Σπάρτῃ, ὁ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους κρατῶν, δὲν ἐξηγεῖται ἐπαρκῶς ἐκ τοῦ φερομένου αἰτίου ὅτι προήλθεν ἐκ τῆς τυχαίας γεννήσεως διδύμων κληρονόμων τῆς βασιλείας. Ὅθεν πολλαχόθεν ἄλλαι διαφοροὶ προϋτάθησαν τοῦ ἰδιορρύθμου τούτου θεσμοῦ ἐξηγήσεις, ὧν πιθανωτάτη κατ' ἐμὴν γνώμην εἶναι ἡ ἀναφέρουσα τὴν ἀρχὴν τῆς διπλῆς βασιλείας εἰς τὴν ἔνωσην δύο βασιλικῶν γενῶν, προϊσταμένων δύο διαφόρων φρατριῶν¹. Τὴν τοιαύτην δ' ἐκδοχὴν ἐνισχύουσι καὶ λόγοι, στηριζόμενοι εἰς αὐτὴν τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως Σπάρτης². Διότι γινώσκουμεν ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπῆρχε τόπος καλούμενος Ἀγιάδαι, ἐν ᾧ εὐρίσκοντο οἱ τάφοι τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν Ἀγιαδῶν. Οὗτος δ' ὁ τόπος μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος εἰκάζεται ὅτι ἦτο ἡ ἀρχαία ἔδρα τῶν Ἀγιαδῶν καὶ τῆς φρατρίας ἧς οὗτοι προϊστάντο. Κατ' ἀκολουθίαν δ' εὐλόγως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἐν τοῖς λόφοις τῆς νέας Σπάρτης, ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκοντο οἱ βασιλικοὶ τάφοι τῶν Εὐρυπωντιδῶν, ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία ἔδρα τούτων καὶ τῆς φρατρίας, ἧς ἡγοῦντο³.

¹) Βλ. τὸν μῦθον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Σπάρτῃ βασιλείας παρ' Ἡροδότ. Γ' 61 κέ. Κατὰ διαφόρους τρόπους ἐξηγοῦσι τὸν θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας ὁ Lachmann, spart. Staatsverf. σ. 134 κέ. ὁ Duncker, Gesch. d. Alterth. 5η ἐκδ. τ. V σ. 252 κέ. ὁ Curtius, griech. Gesch. 4ης ἐκδ. τ. I σ. 166-7. Ἐν τῷ κειμένῳ ἀπεδείχθη τὴν ὑπὸ τοῦ C. Wachsmuth ἐν τοῖς Jahrb. f. class. Philol. 1868 σ. 1. κέ. προταθεῖσαν καὶ ὑποστηριγθεῖσαν γνώμην. Πρβλ. καὶ τὰς ἐμὰς Stud. z. altspart. Gesch. σ. 57 κέ.

²) Οὐδεμίαν ἀποδίδω σημαντικὴν εἰς τὰς τοπογραφικὰς εἰδήσεις, ἃς παρέχει ἡ ἱστορικὴ παράδοσις παρὰ Πολυαίν. Α' 10 καὶ τοῖς χρονογράφοις, καίτοι ὁ Wachsmuth ἐπικαλεῖται καὶ ταύτας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης του.

³) Παρ' Ἡσυχίῳ φέρεται ὡς Ἀγιάδαι τόπος ἐν Λακεδαιμόνι. Καὶ οἱ βασιλεῖς δὲ οὕτω καλοῦνται ἀπὸ Ἀγιδος. Παραδεχόμενοι τὴν ἀσφαλεστάτην διόρθωσιν τοῦ Heringa τοῦ χωρίου τοῦ Πausanίου Γ' ιδ' 2 «ἐν Ἀγιαδῶν», δυνάμεθα ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἄλλας παρὰ τῷ περιηγητῇ τοπογραφικὰς εἰδήσεις νὰ θέσωμεν τὸν τόπον τοῦτον ἐγγὺς τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου καὶ οἱ τάφοι τῶν Ἀγιαδῶν ἦσαν (Pausan. Γ' ιδ' 2). Ὅτι οἱ τῶν Εὐρυπωντιδῶν τάφοι ἦσαν ἐν τοῖς λόφοις τῆς Νέας Σπάρτης συνάγομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πausanίου (Γ' ιδ' 8). Ἐκεῖ δὲ δυνάμεθα νὰ θέσωμεν καὶ τὰς οἰκίσεις αὐτῶν, συνδυάζοντες τὰς παρὰ Πausan. Γ' ιγ' 6 καὶ Ἡροδ. Γ' 69 μαρτυρίας.

“Αν δ’ ἐκεῖνοι ὧν ἤρχον οἱ Ἀγιάδαι καὶ οἱ Εὐρυπωντίδαι ἦσαν Δωριεῖς, ἢ ἂν, ὡς τινες παραδέχονται, οἱ Ἀγιάδαι καὶ οἱ ὑπ’ αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὴν φυλὴν τῶν Ἀχαιῶν εἶναι δυσχερὲς ν’ ἀποφανθῶμεν¹.

Εἰς τὰς δύο περὶ ὧν ὁ λόγος φρατρίας νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τρίτη, ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων φαίνεται συνοικισθεῖσα ἡ πόλις Σπάρτη².

Καθοδηγεῖ δ’ ἡμᾶς πρὸς παραδοχὴν τρίτης ἰδίας φρατρίας πρὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Σπάρτης ἡ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου, καθ’ ἣν οἱ Αἰγείδαι ἦτο μεγάλη φυλὴ ἐν Σπάρτῃ. Καδμείαν φρατρίαν λέγει τοὺς Αἰγείδας ἡ οὐχὶ θεβαίως ἀναντίλεκτος παράδοσις, καὶ διττὰς ἱστορεῖ τὰς ἀφίξεις αὐτῶν εἰς Σπάρτην, ἢ ὡς συγκατελθόντων ἐκ Θηβῶν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τῶν Δωριέων, ἢ ὡς βοηθησάντων ὕστερον τούτοις ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀμυκλαεῖς πολέμῳ³. Τὸ γένος δὲ τοῦτο τῶν Αἰγείδων προεῖχεν τῶν ἄλλων ἐν Σπάρτῃ κατὰ τοὺς μύθους. Θήρας, ὁ τοῦ ἐν Σπάρτῃ γενάρχης, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἐν Σπάρτῃ πιστευομένων μύθων περὶ τῶν Λακεδαι-

¹) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κλεομένους παρ’ Ἡροδ. Ε’ 72 «ἀλλ’ οὐ Δωριεὺς εἰμι, ἀλλ’ Ἀχαιὸς» συνεπέραναν ὁ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. ὅτι οἱ Ἀγιάδαι ἦσαν Ἀχαιοί, διότι μετὰ τὸ ἱστορούμενον συμβᾶν ἐπλάσθη ἡ τῶν Ἡρακλειδῶν συνάφεια πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν Μυκηναίων ἡγεμόνας. ὅπως παρασταθῇ νόμιμος ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων. Ἀλλὰ πιθανὸν ἐπίσης εἶναι ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου ἐπλάσθησαν οἱ μῦθοι ἐκεῖνοι καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Κλεομένης ἔλεγεν ἑαυτὸν Ἀχαιόν.

²) Βλ. τὰς ἐμὰς Stud. z. altspart. Gesch. σ. 64 κέ.

³) Βλ. Ἡροδ. Δ. 149 «Οἰολόκου δὲ γίνεται Αἰγεὺς, ἀπ’ οὗ Αἰγείδαι καλοῦνται φυλὴ μεγάλη ἐν Σπάρτῃ.» Κατὰ μὲν τὸν Ἐφωρον παρὰ τῷ Σχολ. Πινδ. Πυθ. Ε. 501 (Müller, Fr. hist. Gr. I, 235, 11. 236, 13). συγκατεῖλον ἐκ Θηβῶν μετὰ τῶν Ἡρακλειδῶν εἰς Πελοπόννησον, κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτ. παρὰ τῷ Σχολ. Πινδ. Ἰσθμ. Γ’ (Ζ’) 18 (Müller FHG. II 127, 75). οἱ Λάκωνες πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ἀμυκλαεῖς ἔλαβον ἐκ Θηβῶν τὴν συμμαχίαν τῶν Αἰγείδων. Πῶς ἐφαντάζετο τὸ πρᾶγμα ὁ Πίνδαρος ἐν Ἰσθμ. Γ’ (Ζ’) 12 κέ. δὲν εἶναι ἀρκούντως σαφές διότι λέγει οὗτος πρὸς τὴν ἡρωίδα Θῆσαν: «ἢ Δωριεὶς ἀποικίαν οὐνεκεν ὀρθῶ ἴστασας ἐπὶ σφυρῶι Λακεδαιμονίων, ἔλον δ’ Ἀμύκλας Αἰγείδαι σέθεν ἔχγονοι μαντεύμασι Πυθίοις.» Καὶ νῦν ἀκόμη νομίζω ὅτι ἔχω ἀποδείξῃ ἐν Stud. z. altspart. Gesch. 65 κέ ὅτι ὁ Πίνδαρος δὲν ἦτο Αἰγείδης. Καίρω δὲ βλέπω συμφωνοῦντα καὶ τὸν Studniczka, οὗ οἱ συλλογισμοὶ ἐν Kyrene σ. 73 κέ. προήγαγον εἰς τὴν ὀριστικὴν λύσιν τὸ ζήτημα. Τὰς ἀντιρρήσεις ἐναντίον τῆς Καδμείας καταγωγῆς τῶν Αἰγείδων βλ. παρὰ Studniczka αὐτ. σ. 45 κέ. καὶ μάλιστα σ. 85 κέ.

μονίων βασιλέων ὅτι ἔσχε τὴν βασιλείον ἀρχήν, ἐπίτροπος γένόμενος τῶν παίδων τοῦ Ἀριστομένου, ὧν ἦτο θεῖος πρὸς μητρός. Ἐπειδὴ δὲ, καθ' ἃ ἀνωτέρω ἐλέχθη, τὸ φερόμενον αἷτιον τῆς διπλῆς βασιλείας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μαρτυρία ιστορικὴ ἀξία πίστεως καὶ ἐπειδὴ προσέτι ἡ ἐν τοῖς περὶ τῶν βασιλέων μύθοις περιληφθεῖσα ἐπιτροπικὴ βασιλεία τοῦ Θήρα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλασθῇ ἐκ τῶν ὑστέρων, κατ' ἀναλογίαν τοῦ κρατοῦντος κατὰ τοὺς ιστορικοὺς χρόνους νομίμου τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἀνγλικοῦ βασιλέως ὑπὸ τοῦ πλησιεστάτου ἐξ ἀρρενογονίας συγγενοῦς, εὐλογον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ περὶ Θήρα μυθεύόμενα ὑποδηλοῦσιν ὅτι εἶχόν ποτε οἱ Αἰγεῖδαι αὐτοτελῆ τὴν βασιλείον ἀρχήν: ἐν τοῖς χρόνοις δὲ καθ' οὓς ἔπαυσαν ἄρχοντες οὗτοι, συνυφάνθησαν τὰ περὶ ἐπιτροπικῆς βασιλείας τοῦ Θήρα πρὸς τοὺς ἄλλους περὶ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων μύθους, ὅπως διαιωνισθῇ ἡ μνήμη τῆς προτέρας ἰσχύος τοῦ γένους ἐκείνου. Ὅτι δ' ἀληθῶς ἐβασίλευε ποτε τὸ γένος τῶν Αἰγεῖδων ἐν Σπάρτῃ, πιστοῦται καὶ ἐκ θηραϊκῆς ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἱερέως τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος, οὗ τὴν ἱερωσύνην εἶχον κληρονομικῶς οἱ Αἰγεῖδαι ἐν Θήρᾳ, ὡς μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν: ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐκείνῃ σεμνύνεται ὁ θανὼν ἐπὶ τῇ καταγωγῇ του ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Λακεδαιμόνος¹. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν

¹) Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θήρα ἐν Σπάρτῃ βλ. Ἡροδ. Δ', 417. Ἐν θηραϊκῇ ἐπιτυμβίῳ ἐπιγραφῇ Ἀδμητος ὁ Διοκλείδα, ὁ «ἱερεὺς Ἀπόλλωνος Καρνείου διὰ γένους» γενόμενος, ὑποτίθεται λέγων περὶ αὐτοῦ: «(ἡ)ὕχουμην Λακεδαιμό(νο)ς ἐκ βασιλῆων (ξ)υνὰ δὲ Θεταλίης ἐκ προγόνων γενόμεν». Βλ. Boeckh, kleine Schrift. VI, 63 (Kaibel epigr. gr. ἀρ 192) Οἱ Αἰγεῖδαι ἐτίμων τὸν Καρνεῖον Ἀπόλλωνα. Βλ. Πίνδ. Πυθ. Ε, 102 κέ. Καλλιμάχ. Ὑμν. Ἀπολλ. 71 κέ. Πρὸς καὶ Luebbert diatriba Bonn 1883 σ. 15 κέ. Τοῦτου ἕνεκα ὁρθῶς ὡς νομίζω συμπεραίνει ὁ Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 3 κέ. 68, ὅτι ὁ Ἀδμητος ἦτο Αἰγεῖδης, ἐπειδὴ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος εἶχον κατὰ τὸ γένος οἱ Αἰγεῖδαι. Ὁ δὲ Gelzer ἐν N. Rhein. Mus. XXVIII, 13 συνταυτίζων Αἰγεῖδας καὶ Προκλείδας φρονεῖ ὅτι ὁ Εὐρυπῶν ἐξέβαλεν αὐτοὺς τῆς βασιλείας καὶ ἐπόρισεν εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ γένος τὴν ἀρχήν. Συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ Luebbert ἐν τῇ diatriba σ. 201. Ὡς ἀπόδειξιν τούτου νομίζουσιν τὸ ὅτι ἐν θηραϊκαῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶνται τὰ ὀνόματα Προκλῆς (I. G. A. ἀρ. 451), Σῶος (Boeckh kl. Schr. VI σ. 39), Προκλείδας καὶ Ἀριστόδαμος (CIG. ἀρ. 2448) τοῦτων τὰ μὲν δύο τελευταῖα κεῖνται ἐν τῇ διαθήκῃ τῆς Ἐπικτήτας, ἥτις ἐξ Αἰγεῖδων κατήγετο, τὰ δ' ἄλλα ἐν ἐπιγραφαῖς ψιλὰ φερούσας ἀναγεγραμμένα ὀνόματα, ἀνευ ἀποδείξε-

μύθων καὶ ἄλλα ἀρυόμεθα τεκμήρια, δηλοῦντα ὅτι τὸ γένος τῶν Αἰγειδῶν προεῖχε τῶν ἄλλων ἐν Σπάρτῃ. Ὁ Αἰγείδης Τιμόμαχος βοηθήσας τοῖς Σπαρτιάταις ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἀμυκλαεῖς πολέμῳ ἡξιώθη μεγάλων παρ' αὐτοῖς τιμῶν, ὁ δ' Αἰγείδης Εὐρυλέων ἡγεῖτο τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον, ὁμοῦ μετὰ τῶν βασιλέων Θεοπόμπου καὶ Πολυδώρου¹.

Ὅθεν στηριζόμενος ἐπὶ τῶν παραδεδομένων ἡμῖν, ἅτινα οὕτως ἔχουσι, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν ἐν παλαιστοτάτοις χρόνοις βασιλείας τῶν Αἰγειδῶν ἐν Σπάρτῃ, καὶ ἰδίας φρατρίας, ἧς οὗτοι ἐν ἀρχῇ ἡγοῦντο.

Συνοικισμός τῆς Σπάρτης.

Ἐκ τῆς συνόδου τῶν φρατριῶν, ὧν προΐσταντο οἱ Ἀγιάδαι οἱ Εὐρυπωντίδαι καὶ οἱ Αἰγεῖδαι, συνωκίσθη ἡ Σπάρτη, εἶμαι δὲ γνώμης ὅτι περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν αἱ ὁμολογίαι καθ' ἃς συνώκισαν αἱ φρατρίαι αὗται τὴν πόλιν, περιεχόμεναι ἐν τῇ καλουμένῃ ῥήτρᾳ τοῦ Λυκούργου². Κατὰ ταῦτα συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ

γμένης σχέσεως αὐτῶν πρὸς τοὺς Αἰγεῖδας. Ἀλλὰ καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα ὀνόματα εἶναι συνηθέστατα, καὶ εὗρηται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

¹) Περὶ τοῦ Τιμόμαχου, τοῦ βοηθήσαντος τοῖς Σπαρτιάταις κατὰ τῶν Ἀμυκλαίων λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐνθ. ἀν. «μεγάλων δὲ παρ' αὐτοῖς ἡξιώθη τιμῶν καὶ τοῖς Ἰακινθίοις δὲ ὁ χαλκεὸς αὐτῷ θώραξ προτίθεται, τοῦτον δὲ Θηβαῖοι ὅπλον ἐκάλουν». Καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθῶμεν ὅτι ὀρθῶς ὁ Studniczka Kyrene σ. 86 θεωρεῖ τὸν Τιμόμαχον παλαιὰν ἐπικλησιν τοῦ ἐν Ἀμύκλαις τιμωμένου Ἀπόλλωνος πάλιν ἢ εἰς Αἰγεῖδον ἐξανθρωπίσις θά ᾔτο δυνατόν μόνον ἂν μεγάλην ἰσχύϊ εἶχε τὸ γένος τῶν Αἰγειδῶν ἐν Σπάρτῃ. Περὶ τοῦ Εὐρυλέοντος βλ. Πausan. Δ' ζ' 8.

²) Ἡ ῥήτρα αὕτη ἔχει παρὰ Πλουτάρχ. Λυκ. 6 οὕτως: «Διὸς Σελλανίου (ἀντὶ Συλλανίου) καὶ Ἀθανᾶς Σελλανίας (ἀντὶ Συλλανίας) ἱερὸν ἰδρυσάμενον, φυλάς φυλάξαντα καὶ ὠδὰς ὠδαῖοντα, τριάκοντα γερούσιαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα, ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάξιν μεταξὺ Βαδύκας τε καὶ Κνακίωνος, οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι δάμῳ δὲ τὰν κυρίαν ᾗμεν καὶ κράτος». Περὶ τοῦ πρώτου τύπου τῆς ῥήτρας βλ. τὰς ἐμὰς Stud. z. altspart. Gesch. 125 κέ. Κατὰ τὸν Ed. Meyer ἐν N. Rh. Mus. τ. 42 σ. 81 κέ. (Forschungen σ. 264 κέ.) διατυπῶνται ἐν τῇ ῥήτρᾳ ταύτῃ ἡ καθεστηκυῖα τάξις τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, συνταχθεῖση πεντήκοντα τὸ πολὺ ἔτη πρὸ τῆς ἀναγραφῆς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Δὲν δύναται νὰ παραδεχθῶ τοῦτο. Καὶ ἀποδίδει μὲν ὁ Meyer ἴσην ἀξίαν

αἱ τρεῖς φρατρίαι, πιθανῶς ιδρύσασαι τὸ πρῶτον ἐν τόπῳ τινὶ Ἑλληνίῳ, ὡς ὀρησκειυτικῶ κέντρῳ, κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς Σελλανίου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς Σελλανίας, ὣν ὁ μὲν ἦτο ὁ γενέθλιος θεὸς τῶν Ἀγιάδων καὶ τῶν Εὐρυπωντιδῶν, ἡ δ' Ἀθηνᾶ τῶν Αἰγιδῶν. Ἐκ τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ συνοικισμοῦ ἐξηγεῖται ἡ κοινὴ λατρεία τῶν δύο θεῶν ἐν Σπάρτῃ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καθ' ὅσον αὕτη ἦτο συναφῆς πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον¹. Πάντες δ' οἱ

εἰς ταύτην καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας μικροτέρας ῥήτρας, αἵτινες ὡς λυκούργειοι παρεδόθησαν ἡμῖν (Πλουτάρχ. Λουκ. 13. Ἀγῆσ. 26 περὶ σαρκοφάγ. Β' β' 6 σ. 1220 Didot) παρατηρῶν ὅτι ἀπορρίπτοντες τὰς μικρὰς δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὡς γνησίαν τὴν μεγάλην· δὲν παρετήρησεν ὅμως ὅτι ζητῶς διαστελλονται αἱ τρεῖς μικραὶ τῆς μεζονος ἀκριβοῦς διότι ὁμοῦ ἀναφέρονται « αἱ καλούμεναι τρεῖς ῥήτραι ». Ἐπίσης δὲν κρίνω εὐλογον τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς γνησιότητος τῶν στίχων τοῦ Τυρταίου παρὰ Πλουτ. Λουκ. 6, αἵτινες ἄλλως ἀρχόμενοι καὶ μετὰ τεσσάρων ἐπὶ πλέον στίχων φέρονται παρὰ Διοδώρ. Ζ' 14. Βλ. Meyer αὐτ. τ. 41 σ. 571 κέ. (Forschungen σ. 227 κέ.) Ὅτι δὲν πρέπει αὐτοὶ νὰ ταχθῶσιν ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ καὶ ὁ παρὰ Διοδ. φερόμενος χρησμὸς δεικνύει ὅ ἑλεγειακὸς τύπος αὐτῶν. Ἐπειτα δὲ καὶ οὐδεμίαν ἔπρεπε νὰ καταλίπη ἀμφιβολίαν, ἀφοῦ διαρρηθὼν ποιεῖται μνείαν τοῦ Τυρταίου ὁ Ἀριστοτέλης ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Meyer σ. 572, 1 (Forschungen 229 1) φαίνεται δεχόμενος ὡς πηγὴν τοῦ Πλουτάρχου καὶ ὡς ἀναφέροντα τοὺς στίχους εἰς τὸν Τυρταίον. Ἐπίσης οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ὅτι ὁ Πλούτ. λέγει « ὡς πον » καὶ οὐχί « ἐν τῇ Εὐνομίᾳ καλούμενῃ ». Πρβλ. ὁμοίαν ἀόριστον παράθεσιν σολωνείων στίχων παρ' Ἀριστοτ. Πολ. Ἀθην. 12 « ἐν τῇ ποιήσει ». Ὅθεν ἀδόκιμον θεωρῶ τὴν ἀμφιβολίαν τοῦ Meyer περὶ τῆς γνησιότητος καὶ τῆς παλαιότητος τῆς ῥήτρας. Κατὰ τὸν Wilamowitz ἐν Homer. Untersuch. σ. 280 κέ. ἡ ῥήτρα εἶναι συνθήκη τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐπατριδῶν, δι' ἧς ἡ πραγματικὴ κυριαρχία μετεδιδάσθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν « ὄαμον », ἥτοι τὸ σύνολον τῶν ἐνηλίκων τελείων πολιτῶν, ἐν ἄλλοις λόγοις τῆς τάξεως τῶν ἀρίστων. Κατὰ τὸν Busson, Lykurgos und die grosse Rhetra Innsbruck, 1887 σ. 16 κέ. προήχθη εἰς πολιτείαν ἡ γενέθλιος ὀργάνωσις.

¹) Πρβλ. τὰς ἐμας Stud. σ. 128 κέ. 141 κέ. Ἑλλήμιον ἐν Σπάρτῃ: Πausan. Γ' ιδ' 6. Curtius Pelop. II σ. 231. Ὅτι ὁ Ζεὺς ἦτο γενέθλιος θεὸς τῶν Ἀγιάδων καὶ τῶν Εὐρυπωντιδῶν συνάγω ἐκ τοῦ ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Σπαρτιατῶν οὐ μόνον ἔθυσον πάσας τὰς τεταγμένας θυσίας ὑπὲρ τῆς πόλεως (Ξενοφ. Ἑλλην. Γ' γ' 4), ἀλλὰ καὶ ἱερωσύναν εἶχον τοῦ Διὸς Λακεδαιμόνιος καὶ τοῦ Διὸς Οὐρανίου: Ἡροδ. Γ' 56. Ζεὺς Ἐρκείος ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ βασιλέως Δημαράτου: Ἡρ. Γ' 67-8. Βλ. προσέτι καὶ τὰς ἐμας Stud. σ. 48 κέ. 62 κέ. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶναι ἡ προστάτις τοῦ Κάδμου θεά: Πaus. Θ' ιδ' 2, ἐπειδὴ δ' ὁ Θῆρας ἦτο Καδμείος τὸ γένος (Ἡροδ. Δ', 147) ἀνεθῆκεν ἱερὸν τῇ Ἀθηνᾷ ἐν Σπάρτῃ, ὅτε ἀπῆρχετο πρὸς ἀποικισμὸν τῆς Θήρας: Πaus. Γ' ιε', 6. Βλ. Stud. 70 κέ. Ὁ Ζεὺς μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι οἱ πολιοῦχοι τῆς Σπάρτης: Ζεὺς Ἀγοραῖος καὶ Ἀθηνᾶ Ἀγοραία: Πaus. Γ', ια' 9. Ζεὺς Ἀρβούλιος καὶ Ἀθηνᾶ Ἀρβουλία: Πaus. Γ', ιγ', 6. Ζεὺς Ξένιος καὶ Ἀθηνᾶ Ξενία: Πaus. Γ', ια', 11. Νὰς Διὸς Κοσμητοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει Σπάρτης καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ ἱερὸν τῆς Πα-

κάτοικοι ἐν τῇ οὕτω ἡνωμένη πολιτείᾳ κατενεμήθησαν εἰς φυλάς ἐπιχωρίους, κατὰ λόγον τοῦ τόπου ἐν ᾧ ὄκουν, καὶ εἰς ὠδὰς¹. Προΐστατο δὲ τῆς πολιτείας ἀρχὴ 30 ἀνδρῶν ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν δύο φρατριῶν, οἵτινες οἰκισταὶ θεωρούμενοι τῆς πόλεως ἐκαλοῦντο ἀρχαγέται, καὶ ἐκ βουλῆς γερόντων². Ὡρίζον προσέτι αἱ ὁμολογίαι, ὅτι καθ' ἐκάστην πανσέληνον ὁ δῆμος ἔπρεπε νὰ συνέρχεται εἰς τακτικὴν ἀπέλλαν μεταξὺ Βαβύκας καὶ Κνακιῶνος, δηλαδὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐντὸς τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς πεδιάδος τῆς Σπάρτης, τοῦ πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τοῦ Οἰνοῦντος, πρὸς νότον δ' ὑπὸ τῆς Τιάσσου ὀριζομένου. Οἱ τοπικοὶ δὲ τῆς ῥήτρας προσδιορισμοὶ δεικνύουσιν ὅποσον ἀσυμπαγῆς ἦτο ἡ κατὰ κώμας ὥκισμένη καὶ τὸν περιτειχισμὸν ἀποστέργουσα πόλις³. Εἰς τὴν ἀπέλλαν εἰσέφερε τὰς προτάσεις τῆς ἡμνημονευθεῖσα ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς πόλεως, φαίνεται δ' ὅτι εἶχεν ἡ ἀπέλλα τὸ δικαίωμα τῆς ὀριστικῆς ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῶν προτάσεων, ἀποδοδομένης τῆς κυρίας ψήφου τῷ δήμῳ⁴.

Κατάκτησις τῆς Λακωνικῆς.

Οἰκισθεῖσα ἡ πόλις διὰ τῆς συνενώσεως τῶν τριῶν φρατριῶν κατὰ τὸν ἄνω ἐκτεθέντα τρόπον, ἐπεξέτεινε κατὰ μικρὸν τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐφ' ἅπασαν τὴν χώραν. Αἱ μαρτυρίαι περὶ ἐπεκτά-

λιούγου Ἀθηνᾶς: Πaus. Γ' ιζ', 2, 4. Ὑπερβατήρια θυόμενα τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ: Xenoph. Lacæd. πολιτ. ιγ' 2. Πολύαιν Α' 10

¹) Bλ. Stud. 129 κέ. 142 κέ. τ. τελευταῖον χωρίον μετὰ τῶν πρώτων ἐπενεγθεισῶν καὶ ὕστερον ἐπενεγθησομένων μεταβολῶν.

²) Bλ. Stud. 130 κέ. 149 κέ. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημητρίου τοῦ Σκηψίου (παρ' Ἀθην. Δ', 141 E) ἡ ὑπαρξίς ἐν Σπάρτῃ 27 φρατριῶν κατεφαίνετο ἐκ τινων νομίμων τῆς τῶν Καρνείων ἐορτῆς, ἥτις ἐθωρεῖτο «μῆμημα στρατιωτικῆς ἀγωγῆς». Ἄν ἡ εἰς τοσαύτας φρατρίας κατανομή ἦτο ἀρχαία καὶ οὐδὲνα ἔχομεν σπουδαῖον λόγον ν' ἀμφισβᾶλλωμεν περὶ τούτου — τότε οἱ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τριῶν ἀρχηγέτων ὑπολειπόμενοι 27 γέροντες φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐξελέγοντο εἰς ἐκ τῆς φρατρίας ἐκάστης. Ὑστερον ὅμως δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἐκλογή τῶν γερόντων ἐγίνετο κατὰ τὰς φρατρίας.

³) Bλ. Stud. 131 κέ. 155 κέ. Κατὰ κώμας οἰκισθεῖσαν λέγει τὴν Σπάρτην ὁ Θουκυδ. Α' 10 διὰ τῆς περιφράσεως «ὁ μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακιῶνος τόπος» δηλοῦται ἡ Σπάρτη: Πλουτ. Πελοπ. 17.

⁴) Bλ. Stud. 134 κέ. 156 κέ.

σεως τῆς ἐξουσίας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ τῶν βασιλείων Ἀρχελάου καὶ Χαριλάου, φαίνονται ἀξιόπιστοι, ὡς συνάδουσαι πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ τοῦναντίον αἱ παραδόσεις περὶ τῶν γενομένων πρὸ τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς πολλὴν ὑπόκεινται ἀμφισβήτησιν¹. Οἱ βασιλεῖς οὗτοι καὶ οἱ πρῶτοι διάδοχοι αὐτῶν καθυπέταξαν τὴν πρὸς ἄρκτον κειμένην Αἰγυπτιν καὶ τὰς πόλεις Ἀμύκλας, Φᾶριν, Γερónθρας καὶ Ἐλος. Καὶ τοι δὲ πλήν τοῦ Ἐλους, οὗ οἱ κάτοικοι κατὰ τινα παράδοσιν κατεδικάσθησαν εἰς εἰλωτείαν, αἱ λοιπαὶ ὑποτεταγμέναι πόλεις ἐγένοντο περιοικίδες, ὑπακούουσαι καὶ συντελοῦσαι τῇ Σπάρτῃ, ὅμως οὐδεμία, νομίζω, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι τὰ ἐν ταύταις ἀπὸ τῆς πρώτης καθόδου τῶν Δωριέων εἰς τὴν Λακωνικὴν οἰκοῦντα δωρικὰ γένη, μετελάμβανον εὐκόλως τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας, μετοικοῦντα εἰς Σπάρτην· συνέβαινε δηλαδὴ ὅτι καὶ ἐν Ἀττικῇ κατὰ τὸν συνοικισμόν, ὅτε οἱ κατὰ δῆμους αὐτοτελεῖς οἰκοῦντες εὐπατρίδαι, μετοικοῦντες εἰς Ἀθήνας μετεῖχον τῆς πολιτείας².

Γῆς ἀναδασμός.

Τῆς εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις ἀνηκούσης γῆς τὸ μέγιστον μέρος καταληφθὲν διενεμήθη ὡς κληροῦχημα εἰς τοὺς κατακτητάς. Ὅτι δ' ὁ τοιοῦτος ἀναδασμός ἦτο συμφυῆς τῷ χαρακτῆρι τῆς πολεμικῆς πολιτείας τῶν Σπαρτιατῶν διδασκόμεθα καὶ ἐκ τινων τῶν φερομένων ἱστορικῶν παραδόσεων, πρὸ πάντων δ' ἐκ τῆς παρὰ Σπαρτιάταις κρατούσης ἰδίας γνώμης περὶ διαθέσεως τῆς

¹) Ὅτι οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουσιν ἡ παράδοσις περὶ τῆς παλαιστάτης ἱστορίας τῶν Σπαρτιατῶν καθὼς καὶ τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου παρὰ Στράβ. II σ. 364—5, νομίζω ὅτι ἀπέδειξα ἐν Stud. 72 κέ. Ἀλλ' ὁ Gelzer ἐν N. Rhein. Mus. τ. 32 σ. 259 κέ. ἀνάγει τὰς ὑπ' ἐμὸν ἀπορριπτομένας εἰδήσεις περὶ τῶν παλαιότατων πολέμων τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τοὺς χρόνους τῆς καθόδου τῶν Λακεδαιμονίων Δωριέων.

²) Ὅπως ἐρμηνεύω τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, Πολιτικ. B' 9 σ. 47, 9 κέ. Bekker: «Λέγουσι δ' ὡς ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων βασιλείων μετεδίδουσαν τῆς πολιτείας, ὥστ' οὐ γίνεσθαι τότε ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολλὸν χρόνον». Πρὸς καὶ Στράβ. II σ. 366. Τὰ δ' ὑπὸ τοῦ Ἡρόδ. Θ' 33, 35 λεγόμενα ἀναφέρονται εἰς τοὺς ὕστερον χρόνους.

ὑποχειρίου χώρας¹. Ἐγίνετο δ' ὡς εἰκὸς ἡ διανομὴ τῆς ἐν πολέμῳ χειρωθείσης ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν χώρας ὑπ' αὐτῆς τῆς πολιτείας καὶ ἀναγκαίως ἡ προσκτωμένη ἐκάστοτε χώρα θὰ διηρεῖτο εἰς μοίρας ὅσον ἔνεστιν ἴσας. Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ συνέστη ἐν Σπάρτῃ μέγας ἀριθμὸς ἐμοίων κλήρων γῆς, τὸ ἱστορικὸν δὲ τοῦτο γεγονός παρήγαγεν, ὡς νομίζω, ἀρχαίους τινὰ συγγραφεῖς εἰς τὸ νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἐγένετό ποτε ἐν Σπάρτῃ ἀναδασμὸς τῆς γῆς, καὶ ὡς ἀνανέωσιν τούτου νὰ ὑπολάβωσι τὰ ὅμοια βουλεύματα Ἀγιδος τοῦ Δ'². Ἐν ᾧ διὰ τῆς τοιαύτης προέουσης

¹) Τὴν τοιαύτην σπαρτιατικὴν γνώμην μαρτυροῦμεν ἐκ τοῦ φερομένου ἀποφθίγματος τοῦ Πολυδώρου παρὰ Πλουτ. Ἀποφθ. Λακων. Πολύδ. 2 σ. 285 Didot: «ἐξάγοντος δὲ αὐτοῦ τὸ στράτευμα ἐπὶ Μεσσήνην ἤρετό τις, εἰ τοῖς ἀδελφοῖς μάχεσθαι μέλλει· οὐκ, ἔφη, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκλήρωτον τῆς χώρας βαδίζω». Πρβλ. ὡσαύτως καὶ τοὺς δύο στίχους τοῦ καθ' Ἡροδ. Α', 66 δοθέντος τοῖς Σπαρτιάταις χρησμοῦ: «δῶσω τοι Τεγένη προσσικροτον ὀρχήσασθαι καὶ καλὸν πεδίων σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.» Εἰδῶσις περὶ ἀναδασμοῦ τῆς μεσσηνιακῆς γῆς παρὰ Πλουτ. Δ' κδ' 4. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν Ἀρχαίων πρὸς τοὺς Δωριεῖς λέγει ὁ Στράβ. σ. 333: «καθάπερ συνέβη τοῖς τε Ἀρκάσι καὶ τοῖς Ἠλείοις, τοῖς μὲν ὀρεινοῖς τελείως οὔσι καὶ οὐκ ἐμπεπτωκόσι εἰς τὸν κλῆρον».

²) Περὶ τοῦ θρυλουμένου λυκουργείου ἀναδασμοῦ γῆς βλ. τὰς τὰς ἐμὰς Stud. σ. 160 κέ. καὶ τοὺς αὐτόθι μνημονευομένους συγγραφεῖς. Τοῦ θρύλου τούτου τὴν ἀνασκευὴν ἐπεχείρησε πρῶτος ὁ Grote Griech. Gesch. I 707 κέ. τῆς γερμ. μεταφρ. οὗ τὰς γνώμας μικρὸν μεταβαλὼν ἀπεδέχθη ὁ H. Peter ἐν N. Rh. Mus. τ. 22 σ. 68 κέ. Πρβλ. καὶ Oncken, d. Staatslehre d. Aristot. τ. II σ. 351 κέ. Ἡ παλαιότητα μαρτυρία περὶ τῆς ἱστορίας περὶ τὰς κτήσεις πάντων τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι ἡ τοῦ Ἐφόρου, οὗ κυρίως τὰς γνώμας ἀνασκευάζει ὁ Πολύβιος Γ' μέ 3, λέγων περὶ τοῦ Ἐφόρου, καὶ τοῦ Ξενοφώντος, τοῦ Καλλισθένης καὶ τοῦ Πλάτωνος: «Τῆς μὲν δὲ Λακεδαιμονίων πολιτείας ἴδιον εἶναι φασὶ πρῶτον μὲν τὰ περὶ τὰς ἐγγείους κτήσεις, ὧν οὐδενὶ μέτεστι πλείον, ἀλλὰ πάντας τοὺς πολίτας ἴσον ἔχειν δεῖ τῆς πολιτικῆς χώρας». Πρβλ. Justin. III, 3. Τὸ κυρίον τοῦ Πολυδ. ὀρθῶς ἡρμήνευσεν ὁ Wachsmuth ἐν τοῖς Gött. gel. Anzeigen 1870 σ. 1814 κέ., οὗ παραδέχομαι τὴν ἐρμηνείαν μεθ' ὅλας τὰς εὐγλώττους ἀντιρρήσεις τοῦ Oncken ἐνθ' ἀν. II 351 κέ. Ὅτι ὅμως ἐν τούτῳ συμφωνῶν δὲν πιστεύω εἰς καθολικὸν ἀναδασμὸν καὶ ἰσότητά τῶν κτήσεων ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ εἰρημένων. Ἰσότης τῶν ὑπὸ τῶν Εὐλωτῶν γεωργομένων κλήρων: Πλουτ. Λυκ. 8. Τρεῖς ἄλλας μαρτυρίας περὶ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς φέρει ὁ Πλούτ. αὐτ. — πρβλ. Schoemann Opusc. acad. I. 139 κέ. — αἵτινες ὅμως δυνατόν νὰ ὦσι νεώτεροι τῶν ἐπὶ Ἀγιδος καὶ Κλειομένους μεταρρυθμίσεων, αἵτινες ἔχον ἔσπῃν τινα καὶ εἰς ὅσα γράφει ὁ Πολύδ. Γ' 48. Οἱ παρὰ Πλουτ. Λυκ. 8 ἀριθμοὶ δυνατόν νὰ ἐπλάσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδιασθέντος ἀναδασμοῦ ὑπὸ Ἀγιδος τοῦ Δ', ὅστις ἐσκόπεε μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Μεσσήνης νὰ διανεμήν 4500 σπαρτιατικοὺς κλήρους. Βλ. Πλουτ. Ἀγ. 8. Πρβλ. καὶ Πλάτ. Νομ. Γ' 684 Ε' α' τοῖς δὲ δὴ Δωριεῦσι καὶ τοῦθ'.

διανομῆς τῆς γῆς, οἶαν ἀνωτέρω παρεδέχθημεν, ἐξηγεῖται πῶς ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐξαίρουσιν ὡς εὐτύχημα τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ὅτι οὐδέποτε ἐν Σπάρτῃ ἐγένετο ἀναδασμός τῆς γῆς. Αἱ μαρτυρίαι αὗται, ἀνεξήγητοι ἂν ὄντως συνέβη ποτὲ ὁ λεγόμενος ἐπὶ Λυκούργου ἀναδασμός, εἶναι ἀκριβεῖς καὶ εὐνόητοι ἂν ἢ διανομὴ τῆς γῆς ἐγένετο κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ὅστις δὲν προϋποθέτει ὡς ὁ ἀναδασμός παντελεῖ πρὸ τῆς διανομῆς κατάργησιν πάσης ιδιοκτησίας¹.

Εὐγένεια ἐν Σπάρτῃ.

Ἄλλὰ τὸ ἱστορικῶς βεβαιωμένον γεγονὸς τῆς προΐούσης διανομῆς εἰς πολίτας εἰς ἴσους κλήρους τῆς ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν χειρουμένης χώρας, οὐδαμῶς συνεπάγεται τὴν παραδοχὴν τῆς θεωρίας ὅτι ἴσαι ἦσαν αἱ κτήσεις πάντων τῶν Σπαρτιατῶν. Πρὸς πᾶσαν δ' ἱστορικὴν ἀναλογίαν θὰ ἦτο ἐναντία ἡ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεως εὐγενείας ἐν Σπάρτῃ, τουτέστι, κατὰ τὰς γνώμας τῶν Ἑλλήνων, γενῶν ἐξεχόντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ἐκ κληρονομίας περιελθόντα εἰς αὐτὰ πλοῦτον. Ἄλλ' ἢ ὑπαρξίς τοῦναντίον τοιαύτης τάξεως ἀρίστων ἐν Σπάρτῃ βεβαιοῦται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἐφεξῆς μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐγένετο ἡ διὰ κρίσις εὐγενῶν καὶ δημοτικῶν, γυνάριμων καὶ πονηρῶν, πλουσιῶν καὶ πενήτων².

οὕτως ὑπῆρχε καλῶς καὶ ἀνεμεσήτως, γῆν τε ἀναμφισβητήτως διανέμεσθαι, καὶ χρεὰ μεγάλη καὶ παλαιὰ οὐκ ἦν». Καὶ ὁ Duncker ἐν Monatsbericht. d. Berl. Akad. 1882 σ. 138 κέ (Abhandl. aus d. griech. Gesch. σ. 1 κέ.) παραδίδεται ἐπ' ἀλλήλων σὺν τῇ ἐπαυξήσει τῆς χώρας προΐουσαν διανομὴν τῆς γῆς ὑπὸ τὸν τύπον ἴσων κλήρων.

¹) Πλάτ. Νόμ. Ε', 736: «Τόδε δὲ μὴ λανθανέτω γινόμενον ἡμᾶς εὐτύχημα, ὅτι καθάπερ εἴπομεν τὴν τῶν Ἡρακλειδῶν ἀποικίαν εὐτυχεῖν, ὡς γῆς καὶ χρεῶν ἀποκοπῆς καὶ νομῆς περὶ δεινὴν καὶ ἐπικίνδυνον ἔριν ἐξέφυγεν». Ὁ δὲ Ἰσοκρ. IB' 259 βεβαιῶι ὅτι ἐν τῇ τῶν Σπαρτιατῶν πολιτείᾳ οὐδεὶς δύναται νὰ ἐπιδείξῃ «οὐδὲ πολιτείας μεταβολὴν οὐδὲ χρεῶν ἀποκοπὰς οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν οὐδ' ἄλλ' οὐδὲν τῶν ἀνηκέστων κακῶν».

²) Ὁ Ed. Meyer ἐν N. Rh. Mus. 41, 586 σημ. 2 (Forsch. 255, 2) φρονεῖ ὅτι πλημμελεῖς εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι παρὰ τοῖς Δωριεῦσι Σπαρτιάταις ἀγνωρίζετο ἡ

**Διαφορά τῆς ἐγγείου κτήσεως
τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου τῶν δημοτικῶν**

Αἱ περιουσίαι τῶν Σπαρτιατῶν διέφερον ἀλλήλων μόνον κατὰ
τὸ μέγεθος τῆς ἐγγείου κτήσεως ἐκάστου, ἀφοῦ ἄλλοθεν δὲν ἡδύ-

κατὰ γένος εὐγένεια. Οἱ δὲ «καλοὶ κάγαθοι», ἐξ ὧν κατ' Ἀριστοτ. Πολιτ. Β', 9 σ. 48, 6 ἐξελέγοντο οἱ γέροντες, δὲν ἦσαν κατὰ τὸν Meyer εὐγενεῖς, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι, τουτέστι οἱ ἀνδραγαθήσαντες καὶ δόκιμοι κρινόμενοι πρὸς διοίκησιν τῶν κοινῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν παρ' Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ (Δ), 3 σ. 159, 28 ὁρισμὸν «ἡ γὰρ εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετὴ». Ὅθεν κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ παραθεγῶμεν καὶ ἐν Σπάρτῃ εὐγενεῖς κατὰ γένος. Κατὰ τὴν συνήθει ἐν τῇ γλώσσῃ χρῆσιν, οἱ καλοὶ κάγαθοι, ὡς ὁ Ἀριστ. μαρτυρεῖ, εἰσὶν οἱ εὐποροί. Βλ. Πολιτ. Ζ (Δ), 8 σ. 159, 2 «ὅθεν καὶ καλοὺς κάγαθούς καὶ γνωρίμους τούτους (ἦτοι τοὺς εὐπόρους) προσαγορεύουσιν. Ἐπεὶ οὖν ἡ ἀριστοκρατία βούλεται τὴν ὑπεροχὴν ἀπονέμειν τοῖς ἀρίστοις τῶν πολιτῶν καὶ τὰς ὀλιγαρχίας εἶναι φασιν ἐκ τῶν καλῶν κάγαθῶν μᾶλλον» αὐτ. σ. 159, 24: «σχεδὸν γὰρ παρὰ τοῖς πλείστοις οἱ εὐποροί [τὴν] τῶν καλῶν κάγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν γῶραν». Δὲν εἶναι δ' ὀρθὸν ὅτι τὸ «καλοὶ κάγαθοι» ἔχει ἄλλην ἔννοιαν ἐν Ἀριστοτ. Β'. 9 σ. 48, 6. Τὸ «οἱ δὲ καλοὶ κάγαθοι διὰ τὴν γερουσίαν, ἄβλῳ γὰρ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἐστίν» σημαίνει ὅτι οἱ γέροντες ἐκλέγονται ἐκ τῶν εὐπόρων, ἀλλὰ τῶν ἐπιδεινάντων τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρετὴν. Ἄν ὁ παιδονόμος κατὰ μὲν τὸν Πλούτ. Λυκ. 17 ἐξελέγετο ἐκ τῶν καλῶν κάγαθῶν, κατὰ δὲ τὸν Ξενοφ. Λακ. πολ. β', 2 «ἐξ ὧν περ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται» φανερόν ἐκ τούτου γίνεται ὅτι ὑπῆρχον γένητινὰ ὑπερέχοντα. Περὶ τῆς εὐγενείας τῶν καλῶν κάγαθῶν βλ. Welcker εἰς Θέουγ. σ. XX κέ. Συμφωνήματα πρὸς τὸν ἀριστοτέλειον ὁρισμὸν τῆς εὐγενείας εἶναι τὰ τοῦ Ἡρόδ. Ζ' 184: «Σπερθίης τε ὁ Ἀνηρσίου καὶ Βούλις ὁ Νικόλειω ἄνδρες Σπαρτιῆται φύσι τε γεγονότες εὖ καὶ χρήμασι ἀνίκοντες ἐς τὰ πρῶτα» Πρὸλ. Γ' 61. Παρὰ Θουκ. Α' 6 γίνεται διάκρισις τῶν πολλῶν καὶ τῶν τὰ μείζω κεκτημένων ἐν Σπάρτῃ. Μεγάλαι χρηματικαὶ ζημίαι ἐπιβαλλόμεναι εἰς τινὰς Σπαρτιάτας: Πλούτ. Πελοπ. 6. 13. Ἀγῆστ. 34. Ὀνομαστὸς ἐπὶ πλούτῳ ἦτο Λίγας ὁ Λακεδαιμόνιος, ὁ τῷ 420 νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄρματι: Θουκ. Ε', 50. Ξενοφ. Ἄπ. Α' β' 61. Πλούτ. Κίμ. 10. Αἱ ἵπποτροφίαι, αἵτινες ἦσαν ἐνδεῖς μεγάλου πλούτου καθ' Ἡρόδ. Γ' 125 [καὶ κατὰ τὸν Σιμωνίδ. παρὰ Πλούτ. πῶς ἂν τις διακρ. κόλ. 2 σ. 49 c], ἐν Σπάρτῃ ἦσαν συνήθεις: Πaus. Γ', β' 1 κέ. Ἄλλα παραδείγματα: Πλούτ. Ἀγῆστ. 20. Ἀποφθ. Λακ. σ. 258, 49 Didot. Ἡρόδ. Γ' 103. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης «οἱ πλουσιώτατοι» ἔτρεπον τοὺς ἵππους καὶ παρείχον αὐτοὺς εἰς τὸ ἱππικόν: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ' δ' 11. Πλουσίους ἐν Σπάρτῃ ἀναφέρει ὁ Ξεν. Λακ. πολ. ε' 3. Ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ (Δ), 9 σ. 161, 6 κέ. διακρίνει πλουσίους καὶ πένιχτας ἐν Σπάρτῃ. Ὅτι δὲ καὶ κατὰ τοὺς παλαιστάτους χρόνους ὑπῆρχε πλοῦτος ἐν Σπάρτῃ τεκμαιρόμεθα ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ἀλκαίου ἀπ. 50 (49): «Ὡς γὰρ δὴ ποτ' Ἀριστόδαμόν φαισ' οὐκ ἀπάλαμνον ἐν Σπάρτῃ λόγον ἔειπεν. χρήματ' ἄννηρ, πένιχρος δ' οὐδὲς πέλει· ἔσλος οὐδὲ τίμιος». Βλ. Grote γερμ. μετ. I 704 κέ τῶν ἐμῶν Stud. σ. 151 κέ. Καὶ ὁ Dunccker ἐνθ. ἀν. 149, 150 (Abhaddl. 7 κέ.) ὁμοίως φαίνεται προϋποθέτων ἐν Σπάρτῃ πλὴν τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἑνα μόνον κλῆρον καὶ οὐδὲν ἄλλο κεκτημένων, καὶ ἄλλας εὐπόρους οἰκογενείας. Βλ. καὶ Bazin de Lyncurgo. Par. 1885 σ. 91 κέ.

ναντο νὰ πορίζωνται πλοῦτον, μὴ ἐπιτρεπομένου αὐτοῖς νὰ ἐργάζωνται ἢ μανθάνωσι τέχνην βάνανσον. Ὡς δ' οἱ βασιλεῖς εἶχον ἐγγείους κτήσεις ἐν πολλαῖς τῶν περιοίκων πόλεων, ὁμοίως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ εὐγενεῖς, οἱ συνδιοικοῦντες διὰ τῶν γερόντων τοῖς βασιλεῦσι καὶ συσκηνοῦντες αὐτοῖς, ἐλάμβανον ὡς ἴδιον κτῆμα, ὡς ποτε οἱ πατρίκιοι ἐν Ῥώμῃ, ὅσῃν ἤθελον γῆν τῆς χειρωθείσης χώρας, ἐν ᾧ εἰς τοὺς δημοτικούς παρεῖχεν ἡ πόλις ἴσους καὶ ὠρισμένους κλήρους γῆς¹. Ὅθεν ἐξετάζοντες τὰ τῆς ιδιοκτησίας ἐν Σπάρτῃ πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὰς ἐγγείους κτήσεις τῶν εὐγενῶν ἀπὸ τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας εἰς τοὺς δημοτικούς παρεχομένων κλήρων. Ἡ δὲ διάκρισις αὕτη γίνεται ἀκριβῶς καὶ ἐν ἀξιοπιστῷ τινὶ μαρτυρίᾳ ἀπαλλοτριώσεως τῶν κτημάτων ἐν Λακεδαιμόνι. Διότι μανθάνομεν ἐξ αὐτῆς, ὅτι καθόλου μὲν αἰσχρὸν ἐνομίζετο ἐν Σπάρτῃ ἡ πώλησις ἐγγείου κτήσεως ἀλλ' ἀπολύτως ἀπηγορεύετο ἡ τῶν κλήρων². Τὰ δὲ κτήματα ἐκεῖνα, ὧν ἡ πώλησις ἐνομίζετο αἰσχρὰ χωρὶς ὅμως νὰ ἀπαγορεύηται, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς κλήρους ὧν οὐδ' ἐπετρέπετο ἡ πώλησις, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ιδιόκτητα, τῶν κατόχων ἐχόντων τὴν ἀπερίοριστον κυριότητα αὐτῶν. Τούναντίον δ' οἱ κληροῖ, ὡς ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαλλομένων περιορισμῶν καταφαίνεται, ἀνῆκον εἰς τὸ δημόσιον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρῶτον διὰ τοῦ νόμου τοῦ Ἐπιταδέως ἐπετράπη εἰς τοὺς κληρούχους καὶ ἂν εἶχον κληρονό-

¹) Ἀπαγόρευσις τῶν βανάνων τεχνῶν: Πλουτ. Λυκ. 4. Ἀγῆς. 26. Λακ. ἀποφθ. σ. 260 72. 296, 41 Didot. Ἀλβαν. Ποικ. ἱστ. 7' 6. Οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων εἶχον κτήματα ἐν πολλαῖς τῶν περιοίκων πόλεων: Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 3 Πλάτ. Ἀλκ. σ. 123.

²) Ἡ μαρτυρία αὕτη, ληφθεῖσα ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς προσεπάθησα ν' ἀποδείξω ἐν Stud. σ. 162 κέ. (πρὸς. καὶ Oncken d. Staatslehre d. Aristot. τ. II σ. 350 καὶ γενικῶς σ. 344 κέ.), εὑρεται ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλείδου φερομένῃ ἐπιτομῇ τῶν πολιτειῶν Β' 7 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. 211: « πωλεῖν δὲ γῆν Λακεδαιμονίους αἰσχρὸν νενόμισται, τῆς δὲ ἀρχαίας μοίρας οὐδὲ ἔξεστιν». Τοῦτοις πρὸς. Πλουτ. Λακ. ἐπιτῆδ. 22 σ. 238 θ «Ἐνιοὶ δ' ἔφασαν, ὅτι καὶ τῶν ξένων ὅς ἂν ὑπομείνῃ ταύτην τὴν ἀσκησιν τῆς πολιτείας, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Λυκούργου μετείχε τῆς ἀρχῆθεν διατεταγμένης μοίρας» πωλεῖν δ' οὐκ ἔξην». Ὅτι ἡ ἀρχαία μοῖρα καὶ ἡ ἀρχῆθεν διατεταγμένη μοῖρα σημαίνουναι τὸν ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχόμενον κλῆρον γίνεται ὀφλὺν ἐκ τῶν συμφραζομένων. Βλ. Stud. 170 κέ.

μους νὰ δίδωσι ζῶντες τὸν κλῆρον εἰς ἓν τινα ἤθελον ἢ νὰ καταλείπωσιν αὐτὸν διὰ διαθήκης, συνάγομεν ὅτι ἀναγκαίως πρὸ τοῦ νόμου τούτου, μὴ ὑπαρχόντων κληρονόμων, ἀπεδίδοτο κατ' ἀρχὴν ὁ κλῆρος εἰς τὸ δημόσιον. Καί τοι δὲ καὶ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἕνεκα θρησκευτικῶν λόγων προσεπάθουν δι' εἰσποιήσεων υἱῶν νὰ ἐμποδίζωσιν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν ἐρήμωσιν οἴκων, ὅμως ἡ πολιτεία περιεφρούρησε τὰ δικαιώματά της ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς εἰσποιήσεως εἰς ξένας χεῖρας μεταβιβαζομένου κλήρου, ὅρισασα νὰ γίνωνται αἱ υἱοθεσίαι ἐνώπιον τῶν βασιλέων. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἀντίθετο ὁμοίως εἰς τοὺς βασιλεῖς ἡ διαδικασία τῶν ἐπικλήρων, ὅσάκις πολλοὶ συγγενεῖς ἠξίουσαν νὰ λάβωσι γυναικα τὴν ἐπικλήρον¹.

Λυκούργος

Οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους, διάφορον ἔχοντες ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἄλλως κρίνοντες ταῦτα, ἐθεώρουν τὴν ἐκτεθεῖσαν ἀνωτέρω ἀνάπτυξιν τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας, τὴν τε ἐν τῇ λεγομένῃ λυκουργείῳ ῥήτρα περιλαμβανομένην διάταξιν τοῦ πολιτεύματος καὶ τὸν κανονισμόν τῶν περὶ τῆς κτήσεως, ὡς μῦθον τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου. Ἄν δ' ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπισκοπῇ τῆς καταστάσεως τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας οὐδαμῶς ἐμνήσθημεν τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τοῦ Λυκούργου, συνέβη

¹) Καὶ παρὰ Λοκροῖς τὸ δικαίωμα τῆς πωλήσεως τῆς οὐσίας ἦτο περιορισμένον: "Αριστοτ. Πολιτ. Β' 7 σ. 1266 b 19 Ὁ νόμος τοῦ Ἐπιταδέως ὠρίζεν: «ἐξεῖναι τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ τὸν κλῆρον ὃς τις ἐθέλοι καὶ ζῶντα δοῦναι καὶ καταλιπεῖν διατιθέμενον». Βλ. Πλουτ. Ἀγ. 5. Εἰς τὸν νόμον τοῦτον ἀναφέρονται καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Ἀριστοτέλους Πολιτ. Β' 9 σ. 1270a, 19: «ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν ἐποίησεν οὐ καλόν, ὁρθῶς ποιήσας, διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἔξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις». Αἱ σπαρτιατικαὶ διατάξεις περὶ τῆς ἐγγείου κτήσεως δὲν ἐνεῖχον πρὸ τοῦ νόμου τοῦ Ἐπιταδέως τὴν ἀντίφασιν, ἣν φέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Βλ. Stud. σ. 172 κέ. Ὁ φόβος ἐρημώσεως οἴκων καταδεικνύεται καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ ἐν στρατείαις ἀνδρῶν ἐχόντων παῖδας. Βλ. Ἡρόδ. Ζ' 205. Οἱ βασιλεῖς μόνοι ἐδίκαζον κατὰ τὸν Ἡρόδ. Γ' 57 «πατροῦχου τε παρθένου περὶ ἐς τὸν ἱκνέεται ἔχειν, ἣν μήπερ ὁ πατήρ αὐτὴν ἐγγυήσῃ... καὶ ἣν τις θεὸν παῖδα ποιέσθαι ἐθέλῃ, βασιλέων ἐναντίον ποιέσθαι».

τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβήτησεως ἡ ὑπαρξίς προσώπου ἱστορικοῦ τοιοῦτο φέροντος ὄνομα, διὰ δύο λόγους κυρίως· πρῶτον διότι ἡ πολιτικὴ τάξις, ἣν ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, βεβαίως δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸν Λυκούργον, καὶ δεύτερον διότι οὐδένα ἔχει τόπον ἐν τῇ προκειμένη διαγραφῇ τῆς πολιτικῆς ἐπιδόσεως τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας ἡ ἐξέτασις τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τούτου φερομένων θεσμῶν, οἵτινες εἶναι κοινωνικοὶ μᾶλλον ἢ πολιτικοί¹.

Κατάστασις τῶν Ἐφόρων.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοπόμπου ἐγένετο προσθήκη τις καὶ μεταβολὴ εἰς τὸ σπαρτιατικὸν πολίτευμα. Καὶ ἡ μὲν προσθήκη προσέλαβε σπουδαιότητα, ἔνεκα τῆς ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἀναπτύξεως αὐτῆς, διὰ δὲ τῆς μεταβολῆς ἡλλοιώθη αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τοῦ πολιτεύματος. Προσθήκη εἶναι ἡ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐφόρων, οἵτινες τὸ πρῶτον, ὡς λέγεται, κατεστάθησαν ἐπὶ Θεοπόμπου². Αἱ περὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ἔργων αὐτῶν γινώμαί τῶν νεωτέ-

¹) Σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐξηλέξαμεν τὴν περὶ Λυκούργου παράδοσιν ἐγὼ μὲν ἐν Stud. σ. 80 κέ. ὁ δὲ Gelzer ἐν N. Rh. Mus. τ. 28 σ. 1. κέ. καὶ ἀμφότεροι, καίπερ κατὰ διάφορον τρόπον ἐξηγήσαντες τοὺς περὶ Λυκούργου μύθους, κατελήξαμεν εἰς τὸ αὐτὸ πόρισμα, μὴ παραδεχόμενοι ὅτι ὁ Λυκούργος εἶναι πρόσωπον ἱστορικόν· καὶ πρὸ ἡμῶν δὲ ὁ Zoëga (Abh. herausg. v. Welcker σ. 316) καὶ ὁ Uschold (Ueber d. Entstehung d. Verf. d. Spart. Amberg, 1843) ἡρνοῦντο ὅτι ὄντως ὑπῆρξε Λυκούργος. Περὶ πλουτισμοῦ καὶ διακοσμῆσεως τῶν περὶ Λυκούργου διηγήσεων ἐπὶ Ἀγίδος τοῦ Δ' καὶ Κλεομένους τοῦ Γ' βλ. Oncken d. Staatslehre d. Aristot. I 219 κέ. καὶ ὁ Ranke allgem. Weltgesch. I, 178 σημ. 1, μεταθέτει τὸν Λυκούργον εἰς τὴν γῶραν τῶν μύθων. Ὁ δὲ Wilamowitz Hom. Untersuch. σ. 267 κέ. καὶ ἰδίως ἐν σ. 283 κέ. εἰλάζει ὅτι ὁ Λυκούργος εἶναι ἥρωας, λαδῶν τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Διὸς Λυκαίου. «Ὁ ἥρωας παρέσχε τὸ ὄνομα, εἰς ὃ προσεγράφη ὁ περὶ τοῦ νομοθέτου μῦθος». Τοῦτο συμφωνεῖ ὁ Ed. Meyer ἐνθ. ἀν. τ. 42 σ. 97 (Forsch. 279 κέ.), ἐνῷ τοῦναντίον ὁ Bazin, de Lycurgo, Par 1885 σ. 1 κέ. καὶ ὁ Busson Lykurgos und die grosse Rhetra Innsbruck 1887 σ. 3 κέ. ἀποπειρῶνται πάλιν νὰ ἀποδείξωσι τὸν Λυκούργον ἱστορικὸν πρόσωπον. Ὁ Winickier ἐν Προγράμμ. τοῦ Gaudenz 1884 θεωρεῖ τὸν Λυκούργον ὡς τὸν αἵτιον τοῦ διὰ τῆς λυκουργείου ῥήτρας παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6 συντελεσθέντος συνοικισμοῦ.

²) Τὴν κατάστασιν τῶν Ἐφόρων ὑπὸ τοῦ βασιλείως Θεοπόμπου μαρτυρεῖ ὁ Πλάτ. Νόμ. Γ', 692, παρασιωπῶν τοῦ βασιλείως τὸ ὄνομα, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Θ' (E), 11 σ. 223, 25 κέ. «καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετριάσαντος τοῖς τε ἄλλοις καὶ τὴν

ρων διαφέρουσι τὰ μάλιστα ἀλλήλων¹. Ὁ ἐπὶ ἀσφαλοῦς, ὡς φαίνεται, παραδόσεως στηριζόμενος καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτατος

τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ἐπικαταστήσαντος». Πρβλ. Πλουτ. Λυκ. 7. Cic. de rep. II 38 de leg. III, 7. Εἰς τὸν Λυκούργον ἀναφέρουσι τὴν κατάστασιν τῶν Ἐφόρων ὁ Ἡροδ. Α', 65 καὶ ὁ Ξενοφ. Λακ. πολ. η' 3, ἀλλ' οὗτος ὡς εἰκασίαν ἰδίαν. Πρβλ. Πλατωνικὴν ἐπιστ. 8. σ. 354, Διογ. Λαερτ. Α', 31. Ὅτι προὔπῃρχον οἱ Ἐφόροι τοῦ Θεοπόμπου παραδέχονται ὁ Müller Dorier II 107 κέ. Ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦσαν ἀρχὴ τῶν παλαιῶν Δωριέων, καὶ οἱ ἐπόμενοι: Spakler, de ephor. ap. Laced. 1842 σ. 22 κέ. Gabriel de magistratibus Lacedaemoniorum Berlin 1845. σ. 38 κέ. Schaefer de ephoris Lacedaemoniis Greifswald 1863 σ. 7. Stein das spartanische Ephorat σ. 14 Frick de ephoris Spartanis. Diss. Goett. 1872 σ. 8. Ed. Meyer ἐν N. Rh. Mus. τ. 41 σ. 583. Gachon, de ephoris Spart. 16 κέ. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φαίνεται ὅτι εἶχον κατάλογον ἐφόρων ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ 755]4 π. Χ. Βλ. Ed. Meyer ἐν N. Rh. Mus. τ. 42 σ. 101. Ἀμφίβολον ὅμως εἶναι ἂν ὁ κατάλογος οὗτος ἦτο γνήσιος καὶ παλαιός, ἢ ἂν ὅσον πιθανώτερον, τὸ εἰς τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἀναφερόμενον μέρος συνετάχθη ὑστερον ἐκ διαφόρων συνδυασμῶν. Τὸ ἔτος 755]4 βὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαία ἱστορικὴ χρονολογία, ἀπλῶς διότι εὗρηται παρὰ τοῖς χρονογράφοις. Βλ. Εὐσεβ. Χρον. ed. Schoene, Β' 80-81. Ὅτι ἡ παράδοσις περὶ καταστάσεως τῶν ἐφόρων ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου δυνατόν νὰ εἶναι ἀνόθευτος ἀνέπτυξε καλῶς ὁ Dum Entsch. u. Entwickel d. spart. Ephorats. Innsbruck, 1878 σ. 31 κέ.

¹) Ὁ Müller Dorier II 111 νομίζει ὅτι ἡ ἐπιμέλεια τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν ἦτο ἐν ἀρχῇ τὸ μόνον ἔργον τῶν ἐφόρων. Ὁ Schäfer σ. 7 ὑποθέτει ὅτι οἱ Ἐφόροι ἦσαν ἀντιπρόσωποι τῶν βασιλείων εἰς τὰς κατὰ τὸν Ἑσπερον παρὰ Σπάρτῃ, II', 364-5 καταληφθεὶσας πέντε λακωνικὰς πόλεις, μετὰ τὴν κατάλυσιν ἐν αὐταῖς τῶν ἀρχαίων ἐγγυρῶν βασιλείων. Ἐπίσης καὶ ὁ Oncken d. Staatslehre d. Aristot. I 278 κέ. Ὁ δὲ Stein σ. 14, 12 ὑποστηρίζει ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Θεοπόμπου εἶχον ἀστυνομικὴν καὶ δικαστικὴν δικαιοδοσίαν ἐν ταῖς κώμαις, εἰς ἃν ἀπετελείτο ἡ Σπάρτη ὕστερον δ' ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου ἀνετέθη αὐτοῖς ἡ ἐκδίκασις τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν καὶ ἡ ἀστυνομικὴ ἐποπτεία τῶν περιόικων, μετὰ δὲ τοὺς μεσσηνιακοὺς πολέμους τοῖς ἀνετέθη ἡ λύσις τῶν διαφορῶν τῶν γένει πολιτῶν καὶ τῶν νεοπολιτῶν περιόικων. Κατὰ δὲ τὸν Frick σ. 17 κέ. οἱ Ἐφόροι ἐξελέγοντο ἐκ τοῦ δήμου καὶ ἦσαν προστάται τοῦτου, ἀποτελουμένου ἐκ μινυέων γενῶν. Κατὰ τὸν Ed. Meyer ἐνθ. ἀν. τ. 41 σ. 583, 2. (Forsch 252, 3) ἡ πολιτικὴ δύναμις τῶν Ἐφόρων ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν. Κατὰ τὸν Gachon de ephoris Spart. 55 κέ. εἶχον ἥδη καὶ πρὸ τοῦ Θεοπόμπου οἱ Ἐφόροι τὴν δικαιοδοσίαν ταύτην, ἀφ' ὅτου δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεσσηνιακῶν πολέμων ἐνισχύθη τῶν ὀλιγαρχικῶν ἢ δυνάμεϊς ἤρχισαν ἐκτελοῦντες τὰ κλεῖντα τῆς γερούσιας. Ὁ Stern zur Entstehung u. ursprüngliche Bedeutung des Ephorats in Sparta σ. 46 κέ. εἰλάζει ὅτι μετὰ μακρὰν διάστασιν βασιλείας καὶ δήμου, ἐπενεχυοῦσαν μείωσιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος διέταξε τις νομοθέτης οὕτω τὰ πράγματα, καταστήσας τοὺς ἐφόρους προστάτας τοῦ δήμου, καὶ ἀναθεὶς αὐτοῖς νὰ ἐπιθλέπωσιν ὅπως τηρῆται ὁ νέος νόμος ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ταύτην δ' ἔχουσα ἀρχὴν ἡ ἐφορεία προσεκτάτο ἀσήμεραι μείζονα δύναμιν. Βλ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ ἐφόρων.

λόγος τῆς καταστάσεως αὐτῶν εἶναι τὸ πολυάσχολον τῶν βασιλέων· κωλυόμενοι οὗτοι διὰ τὰς στρατείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἄλλων ἔργων αὐτῶν, ἀνέθηκαν εἰς τινὰς τῶν φίλων τὰς κρίσεις τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν, ἵσως δὲ καὶ ἀστυνομικὴν ἐξουσίαν ἔδωκαν εἰς αὐτούς¹.

Ὁ τοῦ Θεοπόμπου νόμος περὶ τοῦ κυρίου τῆς πολιτείας.

Ἡ δ' εἰς τοὺς βασιλεῖς Θεόπομπον καὶ Πολύδωρον ἀναφερομένη μεταβολὴ τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος συνίστατο εἰς τὴν προσθήκην τῆς ἐπομένης διατάξεως εἰς τὴν ἐν τῇ μεγάλῃ ῥήτρᾳ θεμελιώδη διάταξιν τῆς πολιτείας, ὅτι ἂν πλημμελῇ προέχρινεν ὁ δῆμος γνῶμην οἱ γέροντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἡδύναντο νὰ ματαιώσωσιν αὐτήν². Διὰ τῆς προσθήκης δὲ ταύτης εἰς τὸν νόμον

¹) Ἡ περὶ τῆς πρώτης καταστάσεως τῶν Ἐφόρων ἱστορικὴ παράδοσις ἦν καὶ ἐγὼ ἐν Stad. σ. 181 κέ. καὶ ὁ Duncker Gesch. d. Alterth. 3ης ἐκδ. τ. V σ. 425—6 ἡκολουθήσαμεν, εἶναι ἡ παρὰ Πλουτ. Κλεομ. 10 ληφθεῖσα πιθανώτατα ἐκ τοῦ Φυλάρχου. Ὁ Dum σ. 39 κέ. ἀπέδειξεν ὅτι τὰ παρὰ Πλουτάρχῳ δεικνύουσι τί κοινῶς ἐπίστευον ἐν Σπάρτῃ περὶ τῆς τῶν Ἐφόρων καταστάσεως, τοῦτο δὲ προσεπιμαρτυροῦσι καὶ τὰ παρὰ Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Ἀναξίλ. σ. 265 Didot. Κατὰ τὸν Stein Zur Entstehung urspr. Bedeutung des Ephorats σ. 4. κέ. ἡ παράδοσις αὕτη ἐπλάσθη τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐπεκράτησεν ἐν Σπάρτῃ. Ὁ δ' Ἡρόδ. Α', 65 ἄλλην ἀναφέρει ἐπιτόπιον παράδοσιν. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ συμφωνῶ μετὰ τοῦ Dum, ὅτι τὸ πρῶτον ἐν ἀρχῇ ἔργον τῶν ἐφόρων ἦτο τὸ κρίνειν, ἦτοι ἡ ἐκδίκασις τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν, ἣτις καὶ ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις συμπεριελαμβάνετο εἰς τὰλλα ἔργα αὐτῶν. Βλ. Ἀριστ. Πολ. Γ, 1 σ. 60, 15: «οἷον ἐν Λακεδαιμόνι τὰς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας». Ἐκ τῶν ὑστερον δὲ γενομένων τεκμαίρεται ὁ Dum ὅτι εἶχον οἱ Ἐφοροὶ καὶ ἀστυνομικὴν τινα δικαιοδοσίαν κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Ἀντίθετον δὲ γνῶμην περὶ τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐφόρων ἐν ἀρχῇ ὑποστηρίζει ὁ Stein ἐνθ. ἀν. σ. 27 κέ. Μόνον χρονολογικῶς δὲν συμφωνεῖ ἡ τοῦ Φυλάρχου μαρτυρία πρὸς τὰς παρὰ τοῖς χρονογράφοις εἰδήσεις. Οἱ θεωροῦντες τὴν κατάστασιν τῶν ἐφόρων ὡς ἐμφαίνουσιν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως ἀρχαῖοι συγγραφεῖς (Πλάτ. Νόμ. Γ' 692. Ἀριστ. Πολ. Θ (Ε), 11 σ. 223, 24 κέ. Πρὸλ. Πλουτ. Λυκ. 7. Cic. de rep. II, 33, 58. de leg. III, 7, 16. Valer. Max. IV, 1 Ext. 8) ὡρμῶντο προδήλως ἐκ τῆς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις πολιτικῆς ἰσχύος τῶν ἐφόρων.

²) Ἡ τοῦ Θεοπόμπου καὶ Πολυδώρου προσθήκη εἰς τὴν λεγομένην λυκαύργειον ξήτρην εἶχεν ὡς ἔφη κατὰ Πλουτ. Λυκ. 6: «αἱ δὲ σχολιὰν ὁ δῆμος ἔλοιτο, τοὺς πρεσβυγενεῖας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἔμεν». Βλ. τῶν ἐμῶν Stud. σ. 137 κέ. 179 κέ. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἐξ οὗ παραλαμβάνει ὁ Πλουτ. Λυκ. 6, συνήγαγεν ὅτι οἱ βασιλεῖς Θεόπομπος καὶ

προσέλαβον οἱ γέροντες καὶ οἱ βασιλεῖς τὸ δικαίωμα νὰ μὴ ἐκτελῶσι τὰς ἀποφάσεις ἐκείνας τῆς ἀπέλλας, ἃς ᾗθελον κρίνῃ σκολιάς, ἐν ᾧ πρότερον αἱ ἀποφάσεις πᾶσαι ἦσαν κύριαι. Ἐπειδὴ δ' ἡ γερουσία, ὡς ἀσφαλῶς τεκμαιρόμεθα καὶ περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κρατούντων νομίμων¹, συνεκροτεῖτο ἐξ εὐγενῶν, διὰ τῆς προσθέτου ἐκείνης διατάξεως κύριοι τῆς πολιτείας ἐγένοντο τοῦ λοιποῦ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς.

Παρθενίαι.

Οὐ πολὺ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ πολέμου λέγεται ὅτι ἐγένετο ἐν Σπάρτῃ ἡ τῶν Παρθενιῶν ἐπιβουλή. Τοιαῦται ὁμῶς εἶναι αἱ περὶ τούτου μαρτυρίαι, ὥστε οὐδὲν εἶναι βέβαιον καὶ σαφές περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ταύτης².

Ἐπεβούλευσαν δέ, κατὰ τὴν παράδοσιν, οἱ Ἐπεύνακτοι, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἦσαν Εἰλωτες, λαβόντες γυναῖκας Σπαρτιάτιδας χήρας, ὅπως γεννήσωσιν υἱοὺς καὶ αὐξήσωσι τὸν πληθυσμὸν τῆς ἐρημωθείσης ἐκ τῶν πολέμων Σπάρτης, καὶ πλὴν τῶν Ἐπειυνάκτων οἱ Παρθενίαι, ὡς καὶ τὸ ὄνομά των δεικνύει παρθένων υἱοί, αἵτινες ἔτεχον αὐτοὺς ἄνευ μὲν νομίμου γάμου, ἀλλ' ὡς ἀξιοπίστος παράδοσις βεβαίως ἐκ γνησίων Σπαρτιατῶν³.

Πολύδωρος ἐκαινοτόμησαν ταῦτα ἐκ τῶν στίχων τοῦ Τυρταίου, ὧν τὴν γνησιότητα οὐδένα ἔχομεν λόγον ν' ἀμφισβητήσωμεν. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 8 σημ. 2

¹) Κατὰ τὸν Ἀριστ. Πολιτ. Β, 9 σ. 48, 6, πρὸς Ζ (Δ), 9 σ. 161, 15, οἱ γέροντες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν καλῶν καγαθῶν, πάντως δὲ τὸ αὐτὸ συνεβαίνε καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους Βλ. σ. 13 σημ. 2

²) Δύο ἔχομεν ἐξιστορήσεις περὶ τῶν Παρθενιῶν ἐν ἐπιτομῇ παρὰ Στραβ. Γ' σ. 278 — 9, τὴν τοῦ Ἀντιόχου καὶ τὴν τοῦ Ἐφόρου. Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἀναμφιδόλως αὐτὴ ἡ παράδοσις περὶ κτίσεως τοῦ Τάφραντος. ἡ δὲ τοῦ Ἐφόρου ἐν τισι διαφέρει ταύτης. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ Ἐφόρου παραλαβὼν ὁ Διον. ὁ Ἀλιζ. 10', 1 (12', 1) καὶ ὁ Justin. III, 4. ἐν ᾧ ἡ παρὰ Διοδ. Η', 21 ἐπιτομή φαίνεται ὅτι ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἀντιόχου, ὡς τεκμαιρόμεθα ἐκ τοῦ ἐν ἀμφοτέροις περιεχομένου χρησιμοῦ. Κατὰ μὲν τὸν Διόδωρον μετέσχον καὶ οἱ Ἐπεύνακτοι τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ὁ Θεόπομπος παρ' Ἀθην. Γ' 271 C. D. ἱστορεῖ ὅτι ἐποίησαν αὐτοὺς ὕστερον πολίτας. Ἀλλ' ἡν διαφορὴν ἐξιστόρησαν τῶν κατὰ τοὺς Παρθενίας φαίνεται ὅτι εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ἡρακλεῖδ ἀπ. 26 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. II, 229.

³) Οἱ Ἐπεύνακτοι μετέσχον τῆς ἐπιβουλῆς κατὰ τὸν Διοδ. Η', 21 Ὁ Θεόπομπος ἐνθ.

Καὶ ἀσφαλῶς μὲν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γινώσκωμεν κατὰ πρό-
σον ὁ πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος συνετέλεσεν εἰς δημιουργίαν
τῆς καταστάσεως ἐκείνης· ὡς γεγονὸς ὁμοίως πρέπει νὰ θεωρηθῇ
ὅτι ἐγκαίρως ἀποκαλυφθεῖσα ἐματαιώθη ἡ ἐπιβουλή, οἱ δ' ἐπι-
βουλεύσαντες ἐξήλθον εἰς ἀποικίαν καὶ ἔκτισαν τὸν Τάραντα¹.

Τεκμήριά τινα, ἀλλ' ὁμολογουμένως ἀσθενῆ, ὑπεμφαίνουσι
συμμετοχὴν καὶ τῶν Αἰγιδῶν εἰς τὴν ἐπιβουλήν ἐκείνην· ἐκ
τούτων δέ, καὶ τοι τολμηρὰ εἶναι ἡ εἰκασία, δυνάμεθα νὰ συνα-
γάγωμεν ὅτι ματαιωθείσης τῆς ἐπιβουλῆς, ἐμειώθη καὶ τῶν Αἰ-
γιδῶν ἡ δύναμις, οἵτινες μεμαρτυρημένως ἐπλεονέκτουν τῶν
ἄλλων μέχρι καὶ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ
πολέμου².

Τέρπανδρος.

Ἡ ῥοπή δ' ἣν λέγεται ὅτι ἔσχεν ἡ μουσικὴ τοῦ Τερπάνδρου
πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν, φαίνεται ὅτι κυρίως συνετέλεσεν εἰς

ἀν. ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἀπὸ τοῦ εὐνή, ὅτι κατετάχθησαν ἀντὶ τῶν τετελευτηκότων
Σπαρτιατῶν εἰς τὰς στιβάδας· δὲν εἶναι δ' ἀσύμφωνα ταῦτα πρὸς τοὺς κρατοῦντας παρὰ
τοῖς Σπαρτιάταις κανονισμοὺς τῆς συνόδου τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν. Βλ. Ξενοφ.
Λακ. πολ. α' 7 καὶ Πλουτ. Λυκ. 15 Παρθένιος εἶναι ὁ γεννηθεὶς καὶ ὑπὸ ἀγάμου, νομιζο-
μένης ἐτι παρθένου. Βλ. Ἰλ. Π, 180. Ἠσύχ λ. παρθένιοι: «... καὶ οἱ ἐξ ἀνεκδότου λάθρα
γεννώμενοι παῖδες ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἐτι παρθένους εἶναι τὰς γεννησάμενας αὐτούς.» Βλ. καὶ
Σουῖδ λ. παρθένιοι Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ Ε), 7 σ. 207, 21 κέ. λέγει περὶ τῶν Παρθενίων:
«ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν» ὅπερ ὁ μὲν Hermann antiqu. Lacon. σ. 127 ἐρμηνεύει ὡς
σημαῖνον ὅτι ἀνῆκον εἰς τοὺς ὁμοίους, ἐγὼ δὲ ὅτι κατήγοντο ἐξ ὁμοίων.

¹) Φάλανθος ὁ οἰκιστὴς τοῦ Τάραντος ἦτο Σπαρτιάτης καὶ οὐχὶ Παρθενίας κατὰ τὸν
Justin. III, 4 καὶ τὸν Πaus. I, ι' 6. Τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξίν τοῦ Φαλάνθου ἀμφισπῶνται
Studniczka Kyrene σ. 175 κέ. ἀλλ' ἡ κριτικὴ ὑπ' αὐτοῦ ἐξέτασις τοῦ περὶ τῶν Παρθενίων
ἱστορηματος φαίνεται μοι ὑπὲρ τὸ δέον ἀρνητικὴ.

²) Περὶ τοῦ Αἰγιδίου Εὐρυλέοντος κατὰ τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον βλ. Πaus.
Δ', ζ' 8 Ἡ ἐπιθεσις κατὰ τὸν Ἀντίοχον παρὰ Στραβ. Γ' σ. 278 ἦτο συμπεφωνημένον νὰ
γείνη ἐν τοῖς Ὑακινθίοις ἐν τῷ Ἀμυκλαίῳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος· οἱ δὲ Αἰγιδῶι φαί-
νεται ὅτι εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος ἐν τοῖς Ὑακινθίοις.
Πρβλ. τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτ. ἀπ. 75 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. II, 127 περὶ τοῦ
Αἰγιδίου Τιμομάχου: «καὶ τοῖς Ὑακινθίοις δὲ ὁ χάλκεος αὐτῷ θώραξ προτίθεται». Τὴν
λατρείαν τοῦ Καρνείου Ἀπόλλωνος ἀνευρίσκομεν καὶ παρὰ Ταραντίνους: Πολυδ. Η' λ' 2. Ὡς
δ' ὁ Θῆρας πρὸ τοῦ εἰς Θῆραν ἀπόπλου ἱδρυσεν ἱερὸν τῇ Ἀθηνᾷ, οὕτω καὶ οἱ εἰς Τάραντα
ἀποικοὶ ἀνέθηκαν ἀγάλμα τῆς Ἀθηνᾶς: Πaus. Γ', ιβ' 5.

ἐνίσχυσιν τοῦ νέου θεσμοῦ τῆς διπλῆς βασιλείας τῶν Ἀγιαδῶν καὶ Εὐρυπωντιδῶν¹.

Τυρταῖος.

Βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Παρθενιῶν, ἄλλη στάσις ἠγέρθη ἐν Σπάρτῃ. Ἀφορμὴν εἰς ταύτην ἔδωκεν ὁ δεύτερος μεσσηνιακὸς πόλεμος, οὗ ἕνεκα οἱ ἔχοντες ἐν Μεσσηνίᾳ κλήρους, παρεκωλύοντο εἰς τὴν κατοχὴν καὶ τὴν ἀτάρακτον καλλιέργειαν αὐτῶν. Τούτων αἱ ἀξιώσεις περὶ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς διελύθησαν ὑπὸ τοῦ Τυρταίου κατ' ἄγνωστον ἡμῖν τρόπον².

Ἐπίδοσις τῆς Ἐφορείας.

Ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας συνίσταται κυριώτατα εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐφόρων. Κατὰ τὰς σφωζομένας μαρτυρίας τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἠϋξῆσε τὸ πρῶτον ὁ ἔφορος Ἀστερωπός³. Εἰς τί συνίστατο ἔμως ἡ μεταβολὴ αὕτη

¹ Ὅτι ὁ Τέρπανδρος ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ πολέμου ἀπέδειξεν ὁ Hermann antiqu. Lacon. σ. 69 κέ. Ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑλληνικοῦ παρ' Ἀθην. ΙΔ' σ. 635 Ε' ὅτι ὁ Τέρπανδρος πρῶτος πάντων ἐνίκησε τὰ Κάρνεια, ὅτινα κατὰ Σωσίδιον (αὐτ.) καὶ τὸν Ἀφρικανὸν ἐν Ὀλυμπ. ἀναγραφῇ ἐτέθησαν τὸ πρῶτον τὴν 26 Ὀλυμπ. (676 π.Χ.), ἡ μαρτυρία αὕτη ἦς τὴν γνησιότητα ἀμφισβητεῖ ὁ C. Frick ἐν τοῖς Jahrb. f. cl. Phil. 1872 σ. 664-5, ἔκειτο ἐν τοῖς Καρνεονίκαις αὐτοῦ. Ἡ μαρτυρία περὶ τῆς ῥοπῆς ἣν ἔσχεν ὁ Τέρπανδρος εἰς τὰ ἐν Σπάρτῃ παρὰ Πλουτ. π. μουσ. 42 σ. 1401 Didot: «Τέρπανδρον δ' ἂν τις παραλάβοι τὸν τὴν γενομένην ποτὲ παρὰ Λακεδαιμονίοις στάσιν καταλύσαντα». Ηρβλ. Διοδ. Η', 28 ἐκ τοῦ Τζετζ. Χιλ. Α', 16 Ἀποστολ. 1127. Ζηνοβ. 509.

² Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Ε). 7 σ. 207, 28 κέ. ἀναγράφει ἐν ταῖς αἰτίαις τῶν στάσεων καὶ ταύτας: «Ἐτι ὅταν οἱ μὲν ἀπορῶσι λίαν, οἱ δ' εὐπορῶσιν» καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολλοῖς τοῦτο γίνεταί. Συνέβη δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαιμονίᾳ ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. Δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς Τυρταίου ποιήσεως τῆς καλουμένης Εὐνομίας: ὀλιθόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον ἤξιον ἀνάστατον ποιεῖν τὴν χώραν». Εἰδήσεις πληρέστεραι τῶν ἐν τῷ κειμένῳ εὑρηται παρὰ Πaus. Δ', ιη', 2-3. Ἄν εἴη συνάφειαν τινα πρὸς τὰς διὰ τοῦ Τυρταίου γενομένας διαλύσεις ἡ τῷ 676 τὸ πρῶτον τεθείσα ἐορτὴ τῶν Καρνείων, ἀδυνατούμεν ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ τινας βεβαιότητας. Βλ. καὶ τὴν προηγουμένην σημείωσιν.

³ Ὁ Niese ἐν τῇ τοῦ Siebel Histor. Zeitschrift 1869 τ. 62 σ. 58 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ποιήσεως τοῦ Τυρταίου ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία μετέπεσε κατὰ μικρὸν εἰς δημοκρατίαν καὶ ὅτι ἡ μετάπτωσις αὕτη συνετελέσθη διὰ τῆς καταστάσεως τῆς

δὲν γινώσκομεν¹. Ἄλλ' ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ μὲν καθίσταντο οἱ ἔφοροι ὑπὸ τῶν βασιλέων, ὕστερον δ' ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ ἐν ὅσῳ ἐκράτει ὁ πρῶτος τῆς καταστάσεως αὐτῶν τρόπος δύσκολον θὰ ἦτο νὰ ἔχῃσι ῥοπήν τινα ἀξίαν λόγου πρὸς τὰ πράγματα τῆς πολιτείας, εὐλογώτατον εἶναι νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐφορείας τοῦ Ἀστερωποῦ συντελεσθεῖσα σπουδαία μεταβολὴ συνίστατο εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐφόρων εἰς τὸν δῆμον². Αἱ δὲ παραδόσεις περὶ νέας αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν ἐφόρων εἰσηγήσει τοῦ Χεῖλωνος δὲν φαίνονται ἀσφαλεῖς³.

Τὴν κατὰ μικρὸν ἐπίδοσιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐφόρων πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὡς ἐπελθοῦσαν κατὰ τὸν ἐξῆς περίπου τρόπον⁴. Διπλῆς οὔσης τῆς βασιλείας ἐν Σπάρτῃ εὐκόλος ἦτο ἡ διχοστασία τῶν βασιλέων. Καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμῳ ἐπικρεμαμένους τῇ πολιτείᾳ κινδύνους ἐν τοιαύτῃ διχοστασίᾳ ἀπέτρεψαν τῷ 510 π. Χ.

ἐφορείας, ἥτις ἀνέκαθεν εἶχε πλήρη ἦν καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἔξουσίαν. Τὴν γνώμην ὁμῶς ταύτην δυσκολεύομαι νὰ παραδεχθῶ. Περὶ τῆς ἐπαυξήσεως τῆς ἀρχῆς τῶν Ἐφόρων ὑπὸ τοῦ Ἀστερωποῦ βλ. Πλουτ. Κλεομ. 10 «καὶ τὸν πρῶτον ἐπισφοδρύναντα τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνατεινόμενον Ἀστερωπὸν ἡλικίας ὕστερον πολλαῖς ἔφορον γενέσθαι».

¹) Ἡ ἐπὶ Ἀστερωποῦ μεταβολὴ συνίστατο κατὰ τὸν Stein ἐνθ. ἀν. σ. 20 κέ. εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου διοίκησιν τῆς ἀπείλλας ὑπὸ τῶν ἐφόρων καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς γερουσίας. Κατὰ δὲ τὸν Frick ἐνθ. ἀν. 31 ἀπὸ τοῦ Ἀστερωποῦ παύονται πλέον οἱ ἔφοροι νὰ εἶναι οἱ ἀντιπρόσωποι μόνου τοῦ μινυεῖου ὄχλου.

²) Ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐφόρων ἐγένετο ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ὑπὸ τοῦ δήμου μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. Πολ. Β, 10 σ. 52, 8 κέ. Β, 9, σ. 48, 8. «Ὅτι εἰσηγήτης τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐφόρων ἐγένετο ὁ Ἀστερωπὸς παραδίδονται ὁ Duncker Gesch. d. Alterth. 5ης ἐκδ. τ. VI σ. 343 καὶ ὁ Schaefer ἐνθ. ἀν. σ. 15.

³) Ὁ Διογ. Λαέρτ. Α' γ' 68, λέγει περὶ τοῦ Χεῖλωνος: «Γέγονε δὲ ἔφορος κατὰ τὴν πεντηκστήν πέμπτῃν Ὀλυμπιάδα. Παμφίλῃ δὲ φησι κατὰ τὴν ἑκτὴν. Καὶ πρῶτον ἔφορον γενέσθαι ἐπὶ Εὐθυδήμῳ, ὡς φησι Σωσικράτης. Καὶ πρῶτος εἰσηγήσατο ἔφορους τοῖς βασιλεῦσι παραξενυνῆναι. Σάτυρος δὲ Λυκούργον». Ἀπλαῖ εἰκασίαι εἶναι ὅσα περὶ μεταβολῶν τῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ Χεῖλωνος γράφουσιν ὁ Ulrich ἐν N. Rh. Mus. τ. 6 σ. 217 κέ. ὁ Duncker ἐνθ. ἀν. σ. 349 κέ. ὁ Schaefer ἐνθ. ἀν. σ. 14 κέ. ὁ Stein ἐνθ. ἀν. σ. 21 κέ. Πρὸς. Dum ἐνθ. ἀν. σ. 21 κέ.

⁴) Ἐν τοῖς κυριωτάτοις παραλαμβάνοι τὰς γνώμας τοῦ Dum τὰς ἐκτεθείσας ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράματι τοῦ Entsteh. u. Entwickel. d. Spartan. Ephorats. Ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ διαφέρομεν, ὅτι παραδίδομαι ὅτι ἡ ἀνάληψις τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν ὑπὸ τῶν ἐφόρων ἐν διχοστασίᾳ τῶν βασιλέων δὲν ὠρίετο ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ἐγένετο κατ' ἔθος.

θέντες νόμον, ἀπαγορεύοντα ἐξιούσης τῆς στρατιᾶς νὰ ἔπωνται ἀμρότεροι οἱ βασιλεῖς. Ἄλλ' ἐν εἰρήνῃ, ὡς εἰκός, ὁ νόμος οὗτος εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευεν. Φανερόν δ' εἶναι ὅτι οἱ διχοστατοῦντες βασιλεῖς δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς ἐκπροσωποῦντες τὴν ὅλην πολιτείαν¹. Ἐν δὲ διχοστασίᾳ τῶν βασιλέων κατ' ἀνάγκην ἠῤῥανε τῶν γερόντων ἡ δύναμις. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πολυμελὲς τοῦτο συνέδριον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀσκῇ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, προσελάμβανεν ὡς ὄργανα τοὺς ἐφόρους, ἐκπροσωποῦντας ἥδη τοὺς βασιλεῖς ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης. Καὶ οὕτως οἱ ἔφοροι ἀνελάμβανον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, κατέχοντες τὴν τάξιν τῶν διχοστατούντων βασιλέων². Ἐπειδὴ δ' ἡ τῶν βασιλέων διχοστασία ἦτο μετὰ τὸν θάνατον Κλεομένους τοῦ Α' συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος, οἱ ἐν ἀρχῇ προσωρινῶς ἐκπροσωποῦντες τοὺς βασιλεῖς ἔφοροι περιεβλήθησαν κατὰ μικρὸν μονίμως μέγα μέρος τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἐνισχύθη δ' ἡ τοιαύτη τῶν ἐφόρων ἐξουσία καὶ ἐκ τούτου, ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἕνεκα τῆς καταδίκης βασιλέων ἐμειώθη μὲν τὸ ἠθικὸν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς κύρος, οἱ δὲ κηδεμόνες τῶν ἀνηλίκων υἱῶν τῶν καταδικασθέντων ἐστεροῦντο τῆς ἀναγκαίας δυνάμεως πρὸς ἐνεργὸν προάσπισιν τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων³. Οὕτως ἐχόντων τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, μετεβιβάσθη κατὰ μικρὸν ἡ ἐξουσία πᾶσα τῶν βασιλέων εἰς τοὺς ἐφόρους, ὧν ἡ ἀρχὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐγένετο λίαν μεγάλη καὶ ἰσοτύραννος⁴.

¹) Ἀπὸ τοῦ 510 π. Χ. ἀπαγορεύετο ἡ ἐξουσία εἰς τὸν πόλεμον ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων: Ἡρόδ. Ε', 75. Ἐκ τῶν παρ' Ἡροδότῃ συνάγεται ὅτι οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων διχοστατοῦντες δὲν ἐθεωροῦντο ὡς ἐκπροσωποῦντες τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν. Βλ. Dum ἐνθ. ἀν. σ. 62 κέ.

²) Βλ. Dum σ. 98 κέ. Ἡδὴ καὶ πρὸ τοῦ Κλεομένους τοῦ Α' βουλευόνται ὁμοῦ οἱ ἔφοροι καὶ οἱ γέροντες, κατὰ τὸν Ἡρόδ. Α', 40.

³) Βλ. τὴν ἐκθεσιν παρὰ Dum ἐνθ. ἀν. 74 κέ. Σκοπούμενης τῆς ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ πραγματικῆς ἐξουσίας τῶν ἐφόρων, ἀκριβεστάτη εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 16 λέγοντος περὶ τῶν Λακεδαιμονίων: «καὶ σιωτήριαν ἐνόμιζον τῇ πόλει εἶναι τὸ στασιάζειν τοὺς βασιλεῖς».

⁴) Αὐτὸς ὁ Πλάτ. Νόμ. Δ' 712 παρατηρεῖ: «τὸ γὰρ τῶν ἐφόρων θαυμαστὸν ὡς τυρα-

Ἐπιβουλαὶ πρὸς κατάλυσιν τῆς πολιτείας.

Ἐπιβουλαὶ τινες σκοποῦσαι τὴν ριζικὴν τῆς πολιτείας μεταβολὴν ἀπέτυχον. Τοιαῦται δ' ἦσαν ἡ τοῦ Πausανίου ἐπιχειρήσαντος νὰ καταλύσῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐφόρων, ἡ τοῦ Λυσάνδρου, ζητήσαντος τὴν κληρονομικὴν διπλὴν βασιλείαν ν' ἀντικαταστήσῃ διὰ βασιλείας αἰρετῆς, καὶ ἡ τοῦ Κινάδωνος ἐπιβουλὴ πρὸς ἀνατροπὴν τῆς δυνάμεως τῶν ὁμοίων¹.

Ἀπώλεια τῆς Μεσσηνίας.

Ἐν ᾧ τῆς ἐφορείας ἡ ἐπίδοσις τοιαύτην τροπὴν προσέδιδεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σπάρτης, πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν μεγάλην ἔσχον τροπὴν ἡ ἀπώλεια τῆς Μεσσηνίας καὶ ὁ νόμος τοῦ ἐφόρου Ἐπιταδέως, καίτοι τὰ περὶ τὰς κτήσεις

νικῶν ἐν αὐτῇ γέγονε». Πρὸλ. Dum σ. 105 κέ. «Ὅτι τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν εἶχον φαύλως καὶ οἱ ἔφοροι συγκαίως διεφθέροντο διὰ χρημάτων μαρτυροῦσιν ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Β, 9 σ. 47 21 κέ. καὶ ὁ Πλούτ. Κλεομ. 6.

¹) Βλ. Ἀριστοτ. Πολιτ. Θ (Ε), 1 σ. 194, 30 κέ. «ὥσπερ ἐν Λακεδαιμονίᾳ φασὶ Λύσανδρον τινες ἐπιχειρήσαι καταλύσαι τὴν βασιλείαν καὶ Πausανίαν τὸν βασιλεῖα τὴν ἐφορείαν». Ὁ Ed Meyer ἐν N. Rh. Mus τ. 41 σ. 578 (Forsch. 244) ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευόμενος Πausανίας εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις μετὰ τὴν ἐν Ἀλιάρτῳ μάχῃ τῇ 395 (βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 25) καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Καὶ συμφωνεῖ μὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἰδέαν, ἣν ἔχει ὁ Meyer περὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πausανίου ἐκείνου, ἀλλὰ φρονῶ ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευόμενος εἶναι ὁ ἐν Πλαταιαῖς νικησας βασιλεὺς. Ὡς αἷτια στάσεων ἐν ἀριστοκρατίαις ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Θ (Ε), 6 σ. 208, 1 κέ. καὶ τὸ ἐξῆς: «ἔτι ἂν τις μέγας ᾖ καὶ δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι ἂν μοναρχίᾳ, ὥσπερ ἐν Λακεδαιμονίᾳ δοκεῖ Πausανίας ὁ στρατηγὴς κατὰ τὸν Μηδικὸν πόλεμον καὶ ἐν Καρχηδόνι Ἀννων». Ἐκ τῆς συναφείας δὲ τοῦ λόγου φαίνεται ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν Πausανίαν ἀναφέρονται καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοτ. Πολιτ. Δ (Η), 14 σ. 121, 19 κέ. «ὁῦλον γὰρ ὅτι καὶ τῶν πολιτῶν τῇ δυναμένῳ τοῦτο πειρατέον διώκειν, ὅπως δύναιται τῆς οἰκείας πόλεως ἄρχειν· ὅπερ ἐγκαλοῦσιν οἱ Λάκιωνες Πausανίᾳ τῷ βασιλεὶ καίπερ ἔχοντι τηλικαύτην τιμὴν. Οὐδεμίαν δ' ἔχει σημασίαν ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ ὀνομάζεται βασιλεὺς, καίπερ κηδεμὴν τοῦ βασιλέως ὢν διότι ὡς τοιοῦτος πράγματι ἦσκει τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Πρὸλ. καὶ Θεοκ. Α', 132: «ἐπυνθάνοντο δὲ καὶ ἐς τοὺς Ἑλλήτας πράσσειν τι αὐτόν, καὶ ἦν δὲ οὕτως· ἐλευθέρωσιν τε γὰρ ὑπισχνέτο αὐτοῖς καὶ πολιτείαν, ἣν ξυνεπαναστῶσι καὶ τὸ πᾶν ξυγκατεργάζονται». Περὶ τοῦ Λυσάνδρου πρὸλ. προσέτι [Ἀριστοτ. Πολ. Θ (Ε), 6 σ. 207, 25], Πλούτ. Λύσ. 30. Ἀγρ. 20. Ἀποφθ. Λακ. σ. 282, 14 Didot. Διδ. ΙΔ', 13. Bazin la république des Lacédémoniens de Xénophon Par, 1885 σ. 178 κέ. Περὶ τοῦ Κινάδωνος βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ' 4 κέ. Ἀριστοτ. Πολ. Θ (Ε), 6 σ. 207, 26 κέ. Πολύαιν. Β', 14

τῶν Σπαρτιατῶν εἶχον ἤδη μεταβληθῇ, ἕνεκα τῆς μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν διὰ τοὺς πολλοὺς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα πολέμους. Κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τῷ 370, ἀποσπασθεῖσα τῆς Σπάρτης ἡ Μεσσηνία ἐγένετο αὐτόνομος, καίτοι δ' οὐδέποτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνεγνώρισαν τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς, ὅμως οὐδ' ἐδυνήθησάν ποτε ν' ἀνακτήσωσι τὸ ἀπολεσθέν. Καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥωμαίων Μεσσηνία καὶ Σπάρτη ἤριζον περὶ ὁρίων¹. Ἐνεκα τῆς ἀπωλείας τῆς Μεσσηνίας πολλοὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐστερήθησαν τοῦ κλήρου αὐτῶν, κινδυνεύσαντες διὰ τοῦτο καὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων νὰ στερηθῶσι, διότι ὅρος τῆς πολιτείας πάτριος ἦτο αὐτοῖς νὰ μὴ μετέχωσιν οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ φέρωσι τὸ τέλος τῶν συσσιτίων, ὅπερ δὲν ἦτο βεβαίως εὐκόλον εἰς τοὺς ἀπολέσαντας τὸν ἴδιον αὐτῶν κλῆρον.

Νόμος τοῦ Ἐπιταδέως.

Ὁ δὲ νόμος τοῦ Ἐπιταδέως παρεῖχε τῷ βουλομένῳ τὴν ἐξουσίαν καὶ ζῶν νὰ διδῇ καὶ διὰ διαθήκης νὰ καταλείπῃ τὴν οἰκίαν καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ. Ἡ κυρία δὲ τοῦ νόμου τούτου ἔννοια, μεθ' ὅσα ἀνωτέρω ἐρρήθησαν περὶ τῆς φύσεως τοῦ κλήρου, ἦτο ἡ μεταδίδασις τῆς ἀπολύτου κυριότητος αὐτοῦ εἰς τὸν κάτοχον, ἐνῶ πρότερον αὐτὴν εἶχεν ἡ πολιτεία, ὁ δὲ κάτοχος ἦτο ἀπλὸς καρπωτής. Ἀναγκαῖον δὲ τῆς τοιαύτης μεταδιδάσεως ἐπακολούθημα ἦτο καὶ ἡ διάταξις τοῦ αὐτοῦ νόμου περὶ τῶν ἐπικλήρων· ὁ τοῦ κλήρου δηλαδὴ κάτοχος ἐπετρέπετο νὰ δώσῃ τὴν ἐπικληρον εἰς ὅν τινα ἐβούλετο, καὶ ἂν ἀπέθνησκεν ἀδιάθετος εἶχε τὸ αὐτὸ δι-

¹) Ὁ Αὐγουστος ἔδωκε τὰς Φαράς καὶ τὴν Θουρίαν τοῖς Σπαρτιάταις. Πaus. Δ', λ', 2. Ὁ δὲ Τιβέριος ἀπένευε τοῖς Μεσσηνίοις καὶ τὰς πόλεις ταύτας καὶ τοὺς Δευθαλίους (Tacit. Ann. IV, 43), διότι ἐπὶ Πausανίου (Δ', α' 1) ὅρος ἦτο κατὰ τὴν Γερήνειαν ἡ Χοῖριος νάπη, φάραγς τις ὑπὸ γειμάρου διαρροεμένη. B. Curtius Pelop. II, 160. 162. [Bursian Geogr. v. Gr II. σ. 112. 154]. Ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι τοὺς ὑπὸ Τιβερίου τεθέντας ὅρους παρὰ Le Bas Voyage archéologique. Expl. des inscr. II, 167. b. [Ross, Reisen u. Reise-routen in Griech. Berl. 1841 τ. I σ. 3 κί.].

καίωμα ὁ κληρονόμος του, ἐν ᾧ πρότερον τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχον οἱ βασιλεῖς. Διὰ τοῦ τύπου δὲ τῆς εἰκονικῆς δωρεᾶς καὶ τῆς εἰκονικῆς κληρονομίας ἀπέφευγον τὸ αἶσχος τὸ προσαπτόμενον εἰς τὴν πώλησιν τῶν ὑπαρχόντων, προσαπτόμενον δὲ καὶ μετὰ τὸν νόμον εἰς τοὺς πωλοῦντας τὸν ἴδιον κλῆρον. Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ νόμου τοῦ Ἐπιταδέως ἡ ὅλη ἀκίνητος ἐν τῇ χῆρᾳ ἰδιοκτησία διὰ δωρεῶν, κληροδοτημάτων καὶ γάμων, κυρίως ὅμως διὰ πωλήσεων ὑπὸ τὸν τύπον δωρεᾶς ἡ κληροδοτήματος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων πλουσίων, οἵτινες ἐξώκειλαν εἰς τρυφήν. Ἐπειδὴ δ' ἀπηγορεύοντο καὶ τότε τοῖς Σπαρτιάταις τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ τέχναι, κατέσχε τὴν πόλιν πολλή πενία, ἥτις συνεπέφερε τὴν ἀπώλειαν τῶν πολιτικῶν δικαίων τῶν πλείστων πολιτῶν, ἀδυνατούντων νὰ μετέχωσι τῶν συσσιτίων καὶ νὰ ὑπομένωσι τὴν δαπανηροπάτην σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν. Ὅθεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀγίδος τοῦ Δ' ἐκ τῶν ἀπολειφθέντων 700 Σπαρτιατῶν ἴσως 100 ἐν ὅλῳ εἶχον γῆν καὶ κλῆρον, ὁ δ' ἄλλος ὄχλος ἄπορος καὶ ἄτιμος παρεκάθητο ἐν τῇ πόλει, δυσμενὲς μὲν ὦν πρὸς τοὺς ἔχοντας, παρορῶν δὲ τῶν κοινῶν καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους ἀπρόθυμος¹.

*Αγίς δ' Δ' καὶ Κλεομένης δ' Γ'.

Τῶν μεταβολῶν, ἃς ἐπεχείρησαν νὰ φέρωσιν Ἀγίς ὁ Δ' καὶ

¹) Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Ἐπιταδέως καὶ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτοῦ βλ. Πλουτ. Ἀγ. 5. Ἀριστοτ. Πολιτ. Β, 9 σ. 46, 21 κέ. Ὁ Ed. Meyer N. Rh. Mus. τ. 41 σ 589 σημ. 1 (Forschung. 258 3) ὑπολαμβάνει τὰ περὶ τοῦ νόμου τοῦ Ἐπιταδέως ἱστορούμενα ὡς πλάσμα πρὸς αἰτιολογίαν τῶν κειμένων θεσμῶν πλασθέν. Κατὰ τὸν Hermann ant. Lac. σ. 155 κέ. (ὁμοίαν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Crome de turbata vetere quae a Lykurgo instituta erat Lacedaemoniorum aequalitate. Πρόγραμμα τῆς Δυσσελεύσεως 1849) ἡ ἰσότης τῶν κτήσεων ἐν Λακεδαιμονίᾳ ἐταράχθη ἔνεκα τῆς ὀλιγανθρωπίας τῆς ἀπὸ τῶν πολέμων κατὰ τὸν χρόνον μεταξὺ τῶν μηδικῶν καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· κατὰ τὸν Freese τοῦτο συνέβη ἤδη πρότερον ἔνεκα αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας τῶν περὶ ἐγγείου κτήσεως θεσμῶν καὶ τῆς ὁσημέραι αὐξήσεως πλεονεξίας. Μεγίστη ἦτα ἡ τρυφή καὶ ἡ ἀκολασία ἐν Σπάρτῃ μάλιστα ἐπὶ τῶν βασιλείων Ἀρίων καὶ Ἀκροτάτου 309—265 π. Χ. Βλ. Φύλαργ. παρ' Ἀθην. Δ 142 Β. Συνέτελεσε δ' εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς πολυτελείας καὶ τοῦτο ὅτι ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους (βλ. Πολιτ. Β, 9 σ. 46, 11) σχεδὸν τὰ δύο πέμπτα τῆς πάσης χώρας ἀνῆκον εἰς γυναῖκας, σφόδρα ἐπιπρεπεῖς τότε εἰς τρυφήν.

Κλεομένης ὁ Γ', ἄλλαι μὲν δὲν συνετελέσθησαν, ἄλλαι δ' ἦσαν ἐφήμεροι, καὶ μόνη ἡ ὑπὸ τοῦ Κλεομένου κατασταθεῖσα ἀρχὴ τῶν πατρονόμων διετηρήθη μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων¹. Ἄλλως δὲ μετὰ τὴν ἐν Σελλασίᾳ μάχην τῷ 221 ἐπανῆλθον οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὴν πάτριον πολιτείαν².

Κατάλυσις τῆς βασιλείας.

Μόνον μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Κλεομένου ἔμεινεν ἡ Σπάρτη σχεδὸν τρεῖς ἑνιαυτοὺς ἀδασίλευτος, ὕστερον δὲ τῷ 219 κατεστάθησαν βασιλεῖς ὁ Ἀγηςίπολις ἀπὸ τῆς οἰκίας τῶν Ἀγιαδῶν καὶ ὁ Λυκούργος ἐκ κοινοῦ γένους. Ὅτε δ' ὑπὸ τούτου ἐκβληθεὶς τῆς ἀρχῆς ἔφυγεν ὁ Ἀγηςίπολις, ἡ διπλῇ βασιλείᾳ κατελύθη ἐσαεὶ ἐν Σπάρτῃ³.

Τυραννίς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκούργου ἐπηκολούθησεν ἀπὸ τοῦ 211 μέχρι τοῦ 206 ἡ βαρεῖα τυραννίς τοῦ Μαχανίδου καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι τοῦ 192 ἡ τοῦ Νάβιδος. Οὗτος πάντας μὲν τοὺς πλούτῳ ἢ δόξῃ προγονικῇ διαφέροντας Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν ἢ ἐφυγάδευσε, συνώκισε δὲ τὴν πόλιν διὰ δούλων καὶ ἐγκληματιῶν, ἄθροισθέντων ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης⁴. Βραχεῖα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διάρκειά τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Ἦδη δ' ἀπὸ τοῦ 195 μετὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ Νάβιδος ὑπὸ τοῦ Τίτου Κοίντου Φλαμινίου ἀποσπασθεῖσαι τῆς Σπάρτης αἱ παράλαι τῆς Λακω-

¹) Περὶ τῶν μεταβολῶν αἱ ἐπεγείρσαν καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας καθόλου ἀμφοτέρων τούτων τῶν βασιλείων βλ. Droysen Gesch. des Hellenismus τ. III μέρ. 1 σ. 420 κέ. III, 2 σ. 74 κέ. Περὶ τοῦ Κλεομένου λέγει ὁ Πausan. Β' θ' 1 «καὶ τὸ κράτος τῆς γεφυρώσεως καταλύσας πατρονόμους τῷ λόγῳ κατέστησεν ἀντ' αὐτῶν». Περὶ διατηρήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις βλ. κατωτέρω σ. 31.

²) Περὶ Πολύδ. Β' 70, 1. Θ' 29, 8. Πaus. Β' θ' 2. Μικρὸν μετὰ τὸν Κλεομένη ἀναφέρονται καὶ αὖθις ἐν Σπάρτῃ ἔφοροι (βλ. Πολύδ. Δ, 22, 5. Δ', 35, 5) καὶ γέροντες (βλ. Πολύδ. Δ, 35, 5).

³) Περὶ Πολύδ. Δ', 35, 8 κέ. Lín 34, 26. Πολύδ. ΚΔ' 11 [ΚΓ', 6].

⁴) Βλ. Πολύδ. II' 6 — 8. IΓ' 13. Hertzberg Gesch. Griechenl I σ. 49 κέ.

νικῆς πόλεις συνετέλουν εἰς τὸ Ἀχαικόν. Τῷ δὲ 192, ὁ Φίλοποιμην, ἡττηθέντος τοῦ Νάβιδος καὶ μετὰ μικρὸν φονευθέντος ὑπ' Αἰτωλῶν, ἡνάγκασε καὶ τὴν Σπάρτην αὐτὴν νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν· καίπερ δὲ δυσφόρως ἔχοντες καὶ στασιάζοντες κατὰ καιροὺς καὶ τὴν Πελοπόννησον διαταράσσοντες συνετέλουν οἱ Σπαρτιῆται εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ῥωμαίων τῷ 146 π. Χ.¹.

Ἡ Σπάρτη ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Διὰ τῆς νέας διατάξεως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων περιελήφθη ἡ Σπάρτη εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐνσπόνδων πόλεων (civitates foederatae), αἵτινες συνετέλουν μόνα τὰ ῥητῶς ἀνέκαθεν ὠρισμένα τέλη καὶ ἦσαν αὐτόνομοι, μὴ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν τοῦ ἡγεμόνος διοίκησιν². Τὰ τῆς συντάξεως δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐκτίθημι κατωτέρω ἐν βραχείᾳ ἐκθέσει, βασιζομένη εἰς τὰς σωζόμενας ἐπιγραφάς, παρορῶν τὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἐν ταῖς διαφόροις χρονικαῖς περιόδοις ὑπαρχούσας τυχὸν διαφοράς³.

Τὰ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτῶν καὶ τὰ τῶν ἀρχῶν.

Ἡ τῶν πολιτῶν διάκρισις κατὰ φυλὰς καὶ ὥσας ἔμεινεν ἡ

¹) Περὶ τῆς ἡττῆς τοῦ Νάβιδος ἐν τῇ πρὸς τὸν Τίτιον μάχῃ βλ. Hertzberg ὡθ. ἀν. I σ. 85 κέ. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν περίστασιν ἀναφέρεται τὸ τοῦ Liv. 35, 13: «Achaeis omnium maritimorum Laconum tuendorum a T. Quinctio cura mandata erat». Ἡ Σπάρτη ἡναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Φίλοποίμενος νὰ συντελῇ εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς: Liv. 35, 37. Πλουτ. Φίλοπ. 15, Πaus. H'. νά, 1. Hertzberg I 116—7. Περὶ τῶν ἐν Σπάρτῃ γενομένων μέχρι τοῦ 146 βλ. Hertzberg I 146 κέ. 161 κέ. 167. 169—170. 245—6. 250.

²) Ὁ Στράβων ἐν σ. 365 λέγει περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Σπάρτης ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους: «ἀναλαβόντες δὲ σφᾶς ἐμνήθησαν διαφερόντως καὶ ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλην τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν.» Ἐν δὲ σ. 376 ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἀργεῖους, αἵτινες «εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων ἐξουσίαν ἦλθον» λέγει περὶ τῶν Σπαρτιατῶν: «καὶ διετέλεσαν τὴν αὐτονομίαν φυλάττοντες». Πρὸλ. καὶ σ. 414: «καὶ παρὰ τούτοις δὲ (ὅηλ. τοῖς Ῥωμαίοις) τιμώμενοι διατελοῦσι διὰ τὴν τῆς πολιτείας ἀρετήν». Βλ. Marquardt rom Staatsverwalt. 2ας ἐκδ. τ. I σ. 327 καὶ περὶ τῶν ἐνσπόνδων πόλεων καθόλου αὐτ. σ. 73 κέ. [Περὶ τῆς Σπάρτης ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους βλ. Hertzberg σ. 306—8].

³) Βλ. Boeckh εἰς CIG. I σ. 604 κέ.

πάτριος¹. Τῶν δὲ ἀρχόντων μεγίστην εἶχον ἐξουσίαν οἱ ὑπὸ Κλεομένους τοῦ Γ' τὸ πρῶτον κατασταθέντες πατρονόμοι, 6 ἢ καὶ 12 ἴσως ὄντες τὸν ἀριθμόν, δυνάμενοι δὲ καὶ πλεονάκεις ν' ἀρχωσιν. Ὁ πρέσβυς τούτων τῶν πατρονόμων ἦτο ὁ ἐπώνυμος ἀρχων τῆς πόλεως, εἶχε δὲ καὶ τιμητικὴν φυλακὴν ἐφήδων². Ἀμέσως δὲ μετ' αὐτοὺς ἐτάσσοντο οἱ ὁ ἔφοροι, περὶ ὧν ἀκριβῶς δὲν εἰξεύρομεν τίνα ἔργα εἶχον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους³. Πλὴν τούτων ἀναφέρονται ὁ νομοφύλακες καὶ ὁ γραμματοφύλαξ, οὗ τὰ ἔργα ἦσαν ἐνίοτε συναφῇ πρὸς τὰ τῶν νομοφυλάκων⁴. Τὴν ἀστυνομίαν ἐν μὲν τῇ πόλει εἶχον οἱ ἀγορανόμοι, ὧν ἡ

¹) Βλ. ὅσα κατωτέρω περὶ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως ἐκτίθενται καὶ Boeckh εἰς CIG. I σ. 609. Περὶ τῆς ὁργανώσεως τῶν ὠδῶν κατὰ τὸν Β' ἢ τὸν Α' π. Χ. αἰῶνα βλ. τὴν ἐξ Ἀμυκλῶν ἐπιγραφὴν ἐν Athen. Mittheil. τ. III σ. 164 κέ. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφέρονται καὶ πρέσβυς «ὠδᾶς» (ὡς π. χ. ἐν CIG. ἱρ. 1274 καὶ πρέσβυς φυλῆς (ὡς π. χ. ἐν ἀρ. 1377).

²) Οἱ πατρονόμοι ἦσαν ἀρχοντες. Βλ. CIG. ἀρ. 1356: «οἱ συνάρχοντες τῆς πατρονομίας». Ὅτι ἐπαρτίπετο πλεονάκεις ν' ἀρχωσι δεικνύει ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIG. ἀρ. 1341. Ἐν τινὶ ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas Voyage archéologique. Explication des inscript. II ἀρ. 168 ἀναφέρονται 6 πατρονόμοι, ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ 6 σύναρχοι, 1 γραμματεὺς, 3 υπογραμματεῖς καὶ εἰς ὑπηρέτας. Συνήθως δ' οἱ ἐν ταῖς σπαρτιατικαῖς ἐπιγραφαῖς ὀνομαζόμενοι σύναρχοι ἔχουσι ταῦτά ἔργα καὶ οἱ μετ' αὐτῶν μνημονευόμενοι ἀρχοντες. Ὁ πρῶτος ἀναγραφόμενος εἶναι ὁ πρέσβυς τοῦ συνεδρίου, κατὰ κανόνα ὅμως μόνον εἰς ἀναφέρεται πρὸ τῶν συνάρχων. Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως θεῖται πληρεστέρας ἐρμηνείας. Βλ. Foucart εἰς ἀρ. 168. Ὅτι δὲ ὁ πρέσβυς αὐτῶν ἦτο ὁ ἐπώνυμος ἀρχων καὶ οὐχὶ εἰς τῶν πέντε ἐφόρων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausan. Γ', ια' 2, ἀπέδειξεν ὁ Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 605-6, ὅστις καὶ κατάλογον αὐτῶν κατήρτισε. Ἐπιμαρτυροῦσι δὲ τοῦτα ἐπιγραφαί, οἷα π. χ. ἡ ἐν CIG. 1251: «νομοφύλακες οἱ περὶ Γ(όργιππον Γοργίππου) οἱ ἐπὶ πατρονόμων». Πρβλ. καὶ ἀρ. 1241. 1258. 1259. 1268. Καὶ ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν ἐφόρων, ὁ ἐπώνυμος τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν αὐτοῖς ἦρξαν εἶναι «πρέσβυς πατρονόμων». Βλ. ἀρ. 1237. 1240. 1241. 1243. 1244. 1245. 1249. Περὶ τῆς τιμητικῆς ἐξ ἐφήδων φυλακῆς βλ. Boeckh σ. 612

³) Πέντε τὸν ἀριθμόν οἱ ἔφοροι: CIG. ἀρ. 1237. 1238. 1240. Κατάλογον τῶν παραδοθέντων ἡμῖν ὀνομάτων ἐφόρων κατήρτισεν ὁ Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 608. Ὅτι συνεσίουον οὗτοι συνάγεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀρ. 1237 ἐπιγραφῆς. Ὁ Pausan. Γ', ια' 2 ἀναφέρει τὸ ἀρχεῖον αὐτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ. Περὶ τῶν ἔργων τῶν ἐφόρων λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς αὐτ.: «ἔφοροι δὲ τά τε ἄλλα διοικοῦσι τὰ σπουδῆς μάλιστα ἄξια καὶ παρέχοντα» τὸν ἐπώνυμον τὸ τελευταῖον ὅμως εἶναι ἀνακριβές. Κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχῶν καὶ θρησκευτικῶν θιάσων καὶ ὑποδιαίρεσεις τῶν πολιτῶν, οἷα φερ' εἰπεῖν ἡ «ὠδᾶ τῶν Ἀμυκλαίων», εἶχον ἀρχοντας ἐφόρους. Βλ. Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 163 α. Athen. Mitth. III, σ. 165.

⁴) Ὁ νομοφύλακες: CIG. ἀρ. 1242. 1244. 1248. 1249. 1252. 1304. Περὶ τῶν ἐπι-

συναρχία ἀπετελεῖτο ἐξ 8 ἀνδρῶν, ἐν δὲ τοῖς ἀγροῖς βεβαίως οἱ πε-
διανόμοι¹. Ἄλλοι ἄρχοντες ἐν Σπάρτῃ ἦσαν οἱ ἐπιμεληταί,
οἵτινες ἅπαξ μὲν ἀναφέρονται ὡς συναρχία ἐξ ἀνδρῶν 6 ἀποτελου-
μένη, ἀλλαχοῦ δέ τινες αὐτῶν ἀναφέρονται μετ' ἰδίων προσδιορισμῶν,
ἐπιμελητῆς πόλεως, ἐπιμελητῆς Ἀμυκλῶν, ἐπι-
μελητῆς Κορωνείας². Μνημονεύονται προσέτι εἰς λοχαγὸς
καὶ εἰς ἱπάρχας, ὧν τὰ ἔργα δηλοῦνται ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς
ἀρχῆς, καὶ ταμίας³. Ἐκάστης συναρχίας προϊστάτο εἰς πρέσ-
βυς, πρόεδρος ὧν αὐτῆς ἐνιαύσιος⁴. Ἴσως δὲ καὶ πάντες οἱ ἄρχον-
τες ἀπετέλουν ἓν συνέδριον καλούμενον αἰ συναρχίαι, προδου-
λευον περὶ τῶν εἰς τὸν δῆμον εἰσφερομένων προτάσεων⁵. Ὡς δι-

γραφῶν, αἵτινες φαίνονται ἀναφέρειν εἰς. Βλ. Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 608-9 καὶ Foucart εἰς
Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 168 g. Εἰς τῶν νομοφυλάκων λέγεται γραμματοφύλαξ ἐν ἀρ. 1239.
1240. 1242. 1247. 1251. 1304. Οὗτος ὁμοῦς εὐρεῖται καὶ ὡς ἴδιος ἄρχων: CIG. ἀρ. 1243.
Βλ. Foucart ἐνθ. ἀν. καὶ τῶν νομοφυλάκων τὴν στίσιν παρῆγεν ἡ πόλις: ἀρ. 1237. Τὸ
ἀρχεῖον αὐτῶν ἦτο ἐν τῇ ἀγορᾷ: Πaus. Γ', ια', 2. Οἱ βίβαιοι: ἀρ. 1254. 1270. 1271, ἡ
βίβυς: ἀρ. 1241. 1242. 1255, οὗς δὲ Πaus. Γ', ια', 2 βιβιάτους καλεῖ, ἦσαν 5 μὲν κατὰ τὸν
Πaus. 6 δὲ κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς CIG. ἀρ. 1271. 1364 α., καὶ ἔργον εἶχον κατὰ Πausan.
«τοὺς ἐπὶ τῷ Πλατανιστᾷ καλουμένῳ καὶ ἄλλους τῶν ἐφήδων ἀγῶνας τιθεῖναι». Τὸ ἀρ-
χεῖον αὐτῶν ἦτο ἐπίσης ἐν τῇ ἀγορᾷ.

¹) Ἐν τινι ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas ἐνθ. ἀν. 1686 ἀναφέρονται εἰς ἀγορανόμος καὶ 7
σύναρχοι. Ὁ δ' ἐν CIG ἀρ. 1363 1364. 1375. 1379, Le Bas ἐνθ. ἀν. 162 j 178. 179
ἀναφερόμενος «ἀγορανόμος αἰώνιος» εἶναι ἀξίωμα πρὸς τιμὴν ἀπλῶς διδόμενον. Βλ. Fou-
cart ἐνθ. ἀν. εἰς ἀρ. 179. Οἱ Πεδιανόμοι ἀναφέρονται ἐν τινι ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas ἐνθ.
ἀν. ἀρ. 168 Περὶ τῶν πεδιανόμων βλ. W. Vischer Kleine Schr. II σ. 32 κέ.

²) Εἰς ἐπιμελητὰς καὶ 5 σύναρχοι ἀναφέρονται παρὰ Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 168 β. Τέσ-
σαρες ἐπιμεληταί: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. I σ. 380 ἀρ. 4. Ἐπιμελητῆς πόλεως: CIG. ἀρ.
1241, ἐπιμελητῆς Ἀμυκλῶν: ἀρ. 1338, ἐπιμελητῆς Κορωνείας: ἀρ. 1243. 1255. 1258.
Ἡ τῆς Κορωνείας εἰς τὴν Σπάρτην συντέλεια κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον μένει ἀκόμη ἀνεξήγη-
τος. Βλ. Hertzberg Gesch. Griechenl. τ. II, σ. 33.

³) Λοχαγός: CIG 1254. 1289 ἱπάρχαι ἀρ. 1241. 1248. 1345. Τοῦτον ἥμιστι πιθα-
νῶς κατ' ἐμὲ συντατίζει τῷ ἱππαρχεῖ τῷ Foucart εἰς Le Bas ἐνθ. ἀν. 168, 4. Καὶ τὸ
τιμητικὸν ἀξίωμα «ἱπάρχας αἰώνιος» εὐρεῖται ἐν ἀρ. 1341. Βλ. καὶ Ἡσύχ.: «ἱπάρχος»
ὁ τῶν νέων ἐπιμελητῆς παρὰ Λάκωσιν». Ταμίας: Le Bas 194 α.

⁴) Βλ. π. χ. CIG ἀρ. 1237. 1364α. Le Bas ἐνθ. ἀν. 168α. 178b 168 f. Ἐν CIG.
ἀρ. 1299 τὸ πρέσβυς ἀποδίδεται λατινιστὶ διὰ τοῦ princeps. Βλ. Boeckh σ. 610.

⁵) Ὁ Foucart εἰς Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 194α παραδέχεται ὅτι ἀπὸ τοῦ κλειομένου τοῦ
Γ' οἱ γέροντες ἢ ἐστερήθησαν τέλεον τοῦ δικαίωματος τοῦ προδουλεύειν, ἢ εἶχον τοὺς ἀρχι-

κασταὶ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ σύνδικοι, ἐξ ὧν ἐν ἐπιγραφαῖς ἄλλος μὲν καλεῖται σύνδικος θεοῦ Λυκούργου, ἄλλος ἐπὶ τὴν μεγάλην συνδικίαν, ἄλλος ἐπὶ τοὺς νόμους¹.

Ἡ δὲ γερουσία δὲν ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ αἰδίων, ἀλλ' ἐξ ἐνιαυσίων ἀρχόντων, οἵτινες ἐπετρέπετο πλεονάκεις νὰ ἐκλέγωνται· ὡς ἀνήκοντες εἰς ταύτην ἀναφέρονται ἐν πλήρει ἀναγραφῇ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς πρέσβυς, 22 γέροντες, εἰς γραμματεὺς καὶ εἰς μάγειρος². Πλὴν δὲ τῆς γερουσίας ὑπῆρχε πιθανώτατα καὶ βουλὴ, ἥτις ἐψήφισε ψήφισματα καὶ μετεῖχε τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων³. Ὁ δὲ δῆμος ἐκκλησιάζεν εἰς τὴν καλουμένην Σκιάδα⁴.

στον τοῦτο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀρχόντων· ὡς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου φέρει τὸ προοίμιον τῆς ὑπ' ἀρ. 194α ἐπιγραφῆς: «πόθοδον ποιησαμένου Δαμίωνος τοῦ Θεοκρίτου Ἀμβρακιώτα περὶ προξενίας καὶ ἐπελθόντος ἐπὶ τε τὰς συναρχίας καὶ τὸν δῆμον κτλ.» Περὶ τούτων καὶ ἄλλων συναρχιῶν πρὸς W. Vischer Kl. Schrift II σ. 23 κέ.

¹) Οἱ σύνδικοι ἦσαν δικασταὶ κατὰ τὸν Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 610. Μνημονεύονται: «σύνδικος θεοῦ Λυκούργου τὸ β'» ἐν ἀρ. 1256. «σύνδικος ἐπὶ τὴν μεγάλην συνδικίαν»: 1242. «σύνδικος ἐπὶ τὰ ἔθνη»: ἀρ. 1242 «(συ)νδικῶν ἐπὶ τοὺς νόμους»: ἀρ. 1241 «σύνδικος καὶ θαμνοσιμάτης»: ἀρ. 13645 Περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχόντων καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρετῶν βλ. Boeckh ἐνθ. ἀν. σ. 610 — 611.

²) Πλήρης κατάλογος τῶν ἀποτελούντων τὴν γερουσίαν εὐρήται ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas ἐνθ. ἀν. 173α. Συνοπολογιζομένου καὶ τοῦ γραμματεῖς ἢ καὶ τοῦ μαγείρου εἰς τοὺς γέροντας ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 24 ἢ 25. Ὁ Foucart ἐνθ. ἀν. συνοπολογεῖ μόνον τὸν γραμματεῖα καὶ οὕτως ἀναριθμᾷ τοὺς γέροντας εἰς 24. Αἱ ἀναγραφαὶ ἐν CIG. ἀρ. 1260 1262 εἶναι ἀτελεῖς. Ὅτι οἱ γέροντες ἦσαν ἐνιαύσιοι ἀρχόντες συνάγεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν παρὰ Le Bas ἀρ. 173α. CIG. 1261. 1320. Ὁ πρέσβυς τῶν γερόντων ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ παρὰ Le Bas ἐνθ. ἀν. CIG. ἀρ. 1261. «Βουλευτήριον τῆς γερουσίας» ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς: Παυσ. Γ', ια', 2.

³) Ὁ ἐν τῇ βουλῇ βουλευῶν καλεῖται βουλευτής, CIG. ἀρ. 1375. «ψήφισμα βουλῆς»: ἀρ. 1345. Ἐπιγραφῇ τις ἀναφέρει τινὰ πολλὰς ἀρχὰς ἀρξάντα, ὡς «αἰρεθέντα ὑπὸ τε τῆς λαμπροτάτης βουλῆς καὶ τοῦ ἱερωτάτου δήμου». Βλ. ἀρ. 1341. «Γραμματεὺς βουλῆς» ἀνασφύεται ἐν ἀρ. 1241 1246 1259 1345, τὸ δ' ἄξιωμα αὐτοῦ λέγεται «ἀρχή» ἐν ἀρ. 1253 Ὁ μὲν Boeckh CIG. I, σ. 610 θεωρεῖ τὴν βουλὴν ἄλλην παρὰ τὴν γερουσίαν, ὁ δὲ Foucart εἰς Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 173α συνταυτίζει ταύτας διατεινόμενος ὅτι ἂν θελήσωμεν νὰ ποιήσωμεν πάντως διάκρισιν, τότε πρέπει νὰ διακρίνωμεν μόνον τὴν γερουσίαν ἀπὸ τῶν συναρχιῶν.

⁴) Βλ. Παυσ. Γ', β', 10: «ἑτέρα δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐστὶν ἔξοδος, καθ' ἣν πεποητάι σφισι καλουμένη Σκιάς, ἐνθα καὶ νῦν ἔτι ἐκκλησιάζουσι».

Ἡ Λυκούργειος νομοθεσία.

Ἡ Λυκούργειος νομοθεσία ἐξηκολούθει ἰσχύουσα, ἀλλὰ κατ' ὄνομα μόνον, ὑπῆρχε δὲ καὶ ἴδιος ἐξηγητῆς τῶν Λυκούργειων. Ἐτήρουν ὅμως οἱ Σπαρτιῆται τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν, ἔν τισι μόνον μεταβέβλημένην¹.

Ἐλευθερολάκωνες.

Καὶ μετὰ τὸ 146 αἱ ἐπὶ θαλάσῃ ὤκισμέναι πόλεις τῆς Λακωνικῆς δὲν ὑπῆχθησαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἀπετέλεσαν κοινόν, ἀνασυνταχθέν ἐπὶ Αὐγούστου². Τοῦτο ἐν ἀρχῇ μὲν ὠνομάζετο κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων, κατὰ δὲ τὴν ἐπὶ Αὐγούστου ἀνασύν-

¹) Ἀναίρεθις τῆς λυκούργειοι νομοθεσίας τῷ 188 ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος (βλ. Liv. 38, 34), ἀποκατεστάθη αὕτη καὶ πάλιν τῷ 146: [Πλουτ. Φιλοπ. 16]. Ὁ Cicer. pr. Flacco 26, 63 λέγει περὶ τῶν Λακεδαιμονίων: «qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unius moribus et numquam mutatis legibus vivunt». Ὁ Νέρων δὲν μετέβη εἰς Σπάρτην τῷ 66—7 «διὰ τοὺς Λυκούργου νόμους ὡς ἐναντίους τῇ προαιρέσει αὐτοῦ ὄντας»: Δίων Κάσσ. Εἰ', 14. Τὴν διατήρησιν τῆς πατρίου ἀγωγῆς ἐπιμαρτυρεῖ τὸ ἀξίωμα **βουαγοί**, ὅπερ καὶ ἄνδρες γινόμενοι δὲν ἀπέβαλλον. Πρβλ. π. χ. «νομοφύλαξ» καὶ «βουαγός» ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὑπ' ἀρ. 1240. 1241. 1251. 1252. Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 168 g. Ἐφορος καὶ βουαγός: ἀρ. 1241. 1245. σπονδοφόρος καὶ βουαγός: ἀρ. 1252. πρέσβυς ὠδᾶς καὶ βουαγός: ἀρ. 1274 σπανιώτερον μόνον τὸ ἀξίωμα τοῦτο: ἀρ. 1350. 1426. 1453. 1459. Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 162c. Ἐπιμαρτυρεῖ προσέτι τοῦτο καὶ ἡ τιμητικὴ προσωνομία «βωμονίχης»: CIG. 1364 ε. Le Bas 175 ε. Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλ. I σ. 385 ἀρ. 14. Cicer. Tuseul. disp. II, 164. Πρβλ. Müller Dorier II, 306. (Σφ)αιρεῖς ἀναφέρονται παρὰ Le Bas ἀρ. 164. CIG. ἀρ. 1386. 1452. Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλ. I σ. 379 ἀρ. 2. Περὶ τῆς ἀγωγῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πρβλ. προσέτι Foucart εἰς Le Bas, ἀρ. 162 j. σ. 143. Ὁ «ἐξηγητῆς τῶν Λυκούργειων» ἀναφέρεται ἐν ἀρ. 1364 b, ἐν δ' ἀρ. 1341 «ἐπιμέλεια τῆς-τοῦ Λυκούργου». Ἐν ἀρ. 1350 ἐπαινεῖται τις «τῆς ἐν ταῖς πα(τ)ρίοις Λυκούργείοις ἔθεσιν εὐψυχίας καὶ παιθαρχίας χάριν» Πρβλ. Hertzberg Gesch. Griech. II σ. 65—6

²) Στράβ. σ. 366: «συνέβη δὲ καὶ τοὺς Ἐλευθερολάκωνας λαβεῖν τινα τάξιν πολιτείας, ἐπειδὴ Ῥωμαίοις προσέθεντο πρῶτοι οἱ περίοικοι τυραννομένης τῆς Σπάρτης, οἱ τε ἄλλοι καὶ οἱ Ἑλλῆνες». Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Στράβωνος φαίνεται ὅτι οὐδέποτε κατελύθη ἡ αὐτονομία τῶν Ἐλευθερολακῶνων, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Πaus. I', κα', 6 αὐτονόμους ἐποίησαν τοὺς Ἐλευθερολάκωνας ὁ Αὐγούστος, ὄντας πρὶν κατηκόους τῆς Σπάρτης. Ἀν τὰ παρὰ Στράβωνι ἦσαν ἀκριβῆ, ὥφειλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τῷ 146 ὑπέαγθησαν πάλιν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπερ ἀπίθανον. Εἰς τὸν Αὐγούστον δρεῖλεται ἴσως νέα σύνταξις τοῦ καὶ πρότερον ὑπάρχοντος κοινοῦ. βλ. Foucart παρὰ Le Bas ἐνθ. ἀν. σ. 111.

ταξιν μετωνομάσθη κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακῶνων¹. Τότε δὲ πιθανώτατα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συντελουσῶν εἰς τὸ κοινὸν πόλεων ὠρίσθη εἰς 24, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου 18 μόνον ἐξ αὐτῶν διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν². Προϊστατο δὲ τοῦ κοινοῦ στρατηγός, ἐπώνυμος ὢν ἄρχων, ἔχων παρ' αὐτῷ καὶ ταμίαν³. Ἡ δὲ πολιτεία ἐκάστης ἰδίᾳ τῶν εἰς τὸ κοινὸν συντελουσῶν πόλεων ἦτο, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, σχεδὸν ἡ αὐτὴ ἐν πάσαις, κατὰ τὸν τύπον τῆς σπαρτιατικῆς συγτεταγμένη. Ὅθεν ἀναφέρονται ἐν Καϊνεπόλει μὲν ἔφοροι ἐπιμελητῆς ταμίας ἀγορανόμος καὶ βουλὴ⁴, ἐν δ' Οἰτύλῳ Γερὸνθραις Κοτύρτῃ καὶ Ἐπιδαύρῳ Ἐφοροι⁵, ἐν Γυθείῳ ἀγορανόμοι ταμίας οἱ τῆς πόλεως σύνοδοι βουλὴ μεγάλαι ἀπέλλαι⁶. Ἀκριβέτι ὅμως περὶ τῶν πολιτειῶν τούτων δὲν γινώσκωμεν, ἔνεκα τῆς στερόν ἀνεπαρκείας τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς μαρτυριῶν.

¹) Ἡ ὀνομασία «τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων» κεῖται ἐν CIG. 1335. Le Bas ἀρ. 228a. b. 255d. καὶ ἐν νομίσματι τῆς κυπριασῆς ἐν Bullett. dell' instit. arch. 1861 σ. 111. Κατὰ τὸν Foucart εἰς Le Bas ἐνθ. ἀν. σ. 111 αἵτε ἐπιγραφαὶ καὶ τὸ νόμισμα εἶναι παλαιότερα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. «Κοινὸν τῶν Ἐλευθερολακῶνων»: CIG. 1389. Le Bas ἀρ. 243. 244. 256. Ἐφημ. ἀρχαιολ. 1892 σ. 196. «τὸ συνέδριον τῶν Ἐλευθερολακῶνων»: Πaus. Γ'. κε', 8.

²) Ἀπὸ τῶν 24 ποτὶ πόλεων κατονομάζει ὁ Πaus. Γ', κα', 7 μόνον 14, ῥητῶς ἀναφέροντι ὅτι αἱ ἄλλαι τῆς Λακωνικῆς πόλεις δὲν ἦσαν αὐτόνομοι, συντελοῦσαι εἰς τὴν Σπάρτην.

³) «Στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ τῶν Ἐλευρολακῶνων»: Athen. Mitth. I σ. 656. Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σ. 196. Le Bas ἐνθ. ἀν. ἀρ. 243 c. 244. 256. Τοῦτον ὑπονοῦσαι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ ὑπ. ἀρ. 228 α. 6. στίχ. 36. 243 α. στίχ. 8. 243 στίχ. 33. 242 α. στίχ. 52 Bλ. Foucart αὐτ. σ. 111. Ταμίας τοῦ κοινοῦ εἶναι ἀναμφιδόλως ὁ παρὰ Le Bas ἀρ. 255 d. ἀναφερόμενος ταμίας. Bλ. Foucart σ. 112.

⁴) Ἐφοροι: CIG. 1321. 1322 (Le Bas ἀρ. 261. 262), καὶ δὴ 3 τὸν ἀριθμὸν: ἀρ. 261. Ἐπιμελητῆς: CIG. ἀρ. 1322 (Le Bas 262). Ταμίας: αὐτ. Ἀγορανόμος: CIG 1393. Βουλὴ: Le Bas ἀρ. 256 α. 257. 258 (CIG. 1394).

⁵) Ἐφοροι ἐν Οἰτύλῳ: CIG. ἀρ. 1323. ἐν Γερὸνθραις: CIG. ἀρ. 1334. Le Bas ἀρ. 228 α. β. ἐν Κοτύρτῃ: Δελτ. ἐλ. ἀλλ. IX, 242-3. ἐν Ἐπιδαύρῳ: Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 85-6.

⁶) Ἐφοροι: Le Bas 242 α. 243. 243 e. καὶ δὴ 5 τὸν ἀριθμὸν: ἀρ. 245. Anc. inser. 143 ἀγορανόμοι: 241 6. 244. Ταμίας: ἀρ. 245. οἱ τῆς πόλεως σύνοδοι: ἀρ. 243 α. βουλὴ: ἀρ. 244. μεγάλαι ἀπέλλαι: ἀρ. 242 α. 243.

Β'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Ι. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς ἦσαν Εἰλωτες περίοικοι καὶ Σπαρτιᾶται, ἦτοι πάροικοι, ὑπήκοοι καὶ οἱ κύριοι τῆς πολιτείας. Οἱ ἀργυρώνητοι δοῦλοι ἦσαν σπανιώτατοι, εἰς δὲ τοὺς ξένους οὐδαμῶς ἐπετρέπετο ἡ οἰκησις ἐν τῇ χώρᾳ¹.

α'. Οἱ Εἰλωτες.

³ Ονομασία καὶ οἰκησις.

Οἱ ἰθαγενεῖς δουλοπάροικοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐκαλοῦντο Εἰλωτες, τὸ δ' ὄνομα τοῦτο σχεδὸν ὁμοφώνως οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς παράγουσιν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἑλους, προφανῶς παρετυμολογούντες. Εἰς τούτους κατελέγοντο ἐν πρώτοις μὲν ἐκ τῶν ἐν Λακωνικῇ πρὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων οἰκούντων οἱ ἔχοντες τὴν μετέπειτα πολιτικὴν χώραν τῶν Σπαρτιατῶν κληθεῖσαν, τουτέστι τὴν κυρίως κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, μετὰ δὲ τὴν τελείαν χεῖρωσιν τῆς Μεσσηνίας, οἱ ἐν ταύτῃ οἰκοῦντες, πλὴν τῶν κατοίκων τινῶν τῶν ἐπιθαλασσίων πόλεων². Τὸ πλῆθος τῶν εἰλωτῶν

¹) Οὕτω π. χ. ὁ Ἀλκμάν, ἂν ἡ τοῦ Ἡρακλείδ. τοῦ Ποντ. μαρτυρία παρὰ Müller FHG. II, 210, 2 [Rose, Aristot. fragm. 611, 9] θεωρηθῇ ἀξίопιστος. ἦτο οἰκίτης τοῦ Ἀγησίδου. Περὶ τῆς ξενηλασίας παρὰ Λακεδαιμονίους βλ. Νικολ. Δαμασκ. παρὰ Müller FHG. III, 458, 114, 5: «ξένοις δ' ἐμβιοῦν οὐκ ἔξεστιν ἐν Σπάρτῃ».

²) Περὶ τῶν εἰλωτῶν βλ. Müller Dor. II, 28 κέ. Kopstadt de rer. Lacon. constitution. Lycurg. origine et indole σ. 44 κέ. ὁ Ἑλλάνικος παρ' Ἀρποκρατ. λ. εἰλωτεύειν, ὁ Ἐφορος παρὰ Στράβ. σ. 365, ὁ Θεόπομπος παρ' Ἀθην. Γ' 272 A. παράγουσι τὸ ὄνομα ἀπὸ Ἑλους τῆς πόλεως ἐπίσης καὶ ὁ Σχολ. Πλάτ. Ἀλκ. Α' 342 (Ἀποστόλ. 659). Συνηθεσιτέρα παρὰ τοῖς νεωτέροις εἶναι ἡ παραγωγή ἀπὸ τῆς ῥίζης ἙΛ, καθ' ἣν ἡ λέξις δηλοῖ τοὺς αἰχμαλώτους· πρβλ. καὶ Ἑτυμ. Μ. «εἰλωτες παρὰ Λακεδαιμονίους οἱ νόθοι οἱ ἐξ αἰχμαλώτων δοῦλοι γινόμενοι». Βλ. Müller Dor. II 28. Proleg. 429. Ἀλλῃ παραγωγή φέρεται ἀπὸ τοῦ Ἑλος, «δίυλον δάσος» κατὰ Σουίδαν, «ὑγρὸς καὶ δασύς τόπος» κατὰ τὸ Γουδ. Ἑτυμ. ὅθεν κατὰ ταύτην Εἰλωτες οἱ κάτοικοι τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα. Βλ. Lachmann die spart. Staatsverf. σ. 113 κέ. Ὁ Kopstadt, ὅστις ἀκολουθεῖ τῷ Müller, ἐν. σ. 45 κέ. ἐξετάζει τὰς διαφόρους ἐτυμολογίας. Ἀπαντῶσι δύο τύποι Εἰλωτες καὶ Εἰλῶται ὁ Θεόπομ. παρ' Ἀθην. Γ' 265 BC. ἱστορεῖ ὅτι οἱ Εἰλωτες κατήγοντο ἐκ τῶν

φαίνεται ὅτι ἦτο μέγα, ἀδύνατος ὅμως εἶναι καὶ κατὰ προσέγγισιν ὑπολογισμὸς αὐτοῦ¹.

Ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξις αὐτῶν.

Οἱ εἰλωτες κατεῖχον ἐν τῇ πολιτείᾳ μέσην τάξιν μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ δούλων. Ἡ ὑποταγὴ αὐτῶν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ ἡ τῶν πενεστῶν εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς, ἐγένετο ἐπὶ τακτοῖς τισιν ἔροις. Οἱ κυριώτατοι δὲ τούτων ἦσαν, ὅτι οἱ εἰλωτες ἐθεωροῦντο δούλοι τοῦ κοινοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὔτε νὰ ἐλευθερώσῃ τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶχε τὸ δικαίωμα ὁ κύριος, οὔτε νὰ πωλήσῃ ἔξω τῆς χώρας. Οἱ πλείστοι δ' αὐτῶν ὥκουν ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐν τοῖς τῶν κυρίων τῶν κλήροις, οὓς ἐκαλλιέργουν². Ὡφείλον δὲ νὰ δίδωσιν ἐξ ἐκάστου κλήρου εἰς τὸν κύριον 82 μεδίμνους κριθῶν καὶ ἀνάλογον ποσὸν ὑγρῶν καρπῶν, πλείω δὲ τούτων ἀπηγορεύετο εἰς τὸν κύριον ν' ἀπαιτήσῃ³. Καθίστατο

ἐχόντων πρὸ τῶν Δωριέων τὴν γῶραν Ἀχαιῶν ὁ δὲ Müller II, 29 εἰκάζει ὅτι ἦσαν ἰθαγενεῖς καὶ πρὸ τῶν Δωριέων ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν δουλωθέντες. Ὁμοίως καὶ ὁ Kopstadt σ. 47 κέ. Οἱ Μεσσηνιοὶ ἐγένοντο Εἰλωτες: Θεοπομπ. παρ' Ἀθην. Γ' 272 Α. Θουκυδ. Α' 101.

¹) Ὅτι ἦτο μέγα τὸ πλῆθος συνάγεται ἐκ τοῦ Θουκυδ. Η', 40: «οἱ γὰρ οἰκείται τοῖς Χίοις πολλοὶ ὄντες καὶ μιᾷ γε πόλει πλὴν Λακεδαιμονίων πλείστοι γενόμενοι». Τὸ ἀκροαφαλὲς τοιαύτων ὑπολογισμῶν, οἱ λ. γ. οἱ τοῦ Clinton fasti Hell. 421 (Krüger) ὑπολογίζοντες εἰς 170,500 τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν Εἰλωτῶν καὶ τοῦ Müller Dor. II, 41 εἰς 224,000, κατέδειξεν ὁ Büchsenaschütz Besitz u. Erwerb σ. 138 κέ

²) Περὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ πενεστῶν βλ. Ἀρχέμαχ. παρ' Ἀθην. Γ' σ. 264 Α. Περὶ δὲ τῶν εἰλωτῶν λέγει ὁ Ξενοφ. παρὰ Στράβ. σ. 365: «τοὺς δὲ Ἐλείους... καὶ κριθῆναι δούλους ἐπὶ τακτοῖς τισιν, ὥστε τὸν ἔχοντα μὴτ' ἐλευθεροῦν ἔξιναι, μῆτε πωλεῖν ἔξω τῶν ὅρων τούτους... τρόπον γὰρ τινὰ δημοσίους δούλους εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι τούτους, κατοικίας τινὰς αὐτοῖς ἀποδείξαντες καὶ λειτουργίας ἰδίας». Ὁ Πaus. Γ', κ', 6, λέγει τοὺς εἰλωτας δούλους τοῦ κοινοῦ. Βλ. καὶ Liv. 34, 27: «hi (Ilotae) sunt iam inte antiquitus castellani agreste genus». Κατὰ τὸν Πολυδ. Γ', 88: «μεταξὺ δὲ ἐλευθέρων καὶ δούλων οἱ Λακεδαιμονίων εἰλωτες».

³) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 8: «ὁ δὲ κλῆρος ἦν ἐκάστου τοσούτος, ὥστε ἀποφορὰν φέρειν ἀνδρὶ μὲν ἑβδομήκοντα κριθῶν μεδίμνους, γυναίκῃ δὲ δώδεκα καὶ τῶν ὑγρῶν καρπῶν ἀνάλογως τὸ πλῆθος». Λακεδ. ἐπιτηδ. 41: «οἱ δὲ εἰλωτες αὐτοῖς ἐργάζοντο τὴν γῆν (ἀποφέροντες) ἀποφορὰν τὴν ἀνωθεν ἵσταμένην. Ἐπάρατον δ' ἦν πλείονός τινα μισθῶσαι, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν κερδαίνοντες ἡδύως ὑπηρετῶσιν· οὗτοι δὲ μὴ πλέον ἐπιζητῶσιν». Μύρων παρ' Ἀθην. ΙΔ', 657 D. «καὶ παραδόντες αὐτοῖς (τοῖς εἰλωσιν) τὴν γῶραν ἔταξαν μίσθραν ἢν αὐτοῖς ἀνολίσουσιν ἀεὶ». Ὅλως ἀδύνατοι εἶναι οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Müller Dor. II 30 κέ. περὶ τῶν ὑπολειπομένων εἰς τοὺς εἰλωτας μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πρὸς τοὺς κυρίους ὑποχρεώσεων.

δ' οὕτω δυνατόν εἰς τοὺς εἰλωτας νὰ προσκτῶνται καὶ ἰδίαν περιουσίαν¹. Πλὴν ὁμως τῆς ἐξαρτήσεως ἐκάστου εἰλωτος πρὸς τὸν κύριον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεωργουμένου κλήρου, καὶ τῆς υποχρεώσεως τοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κυρίου, καὶ πᾶς ἄλλος Σπαρτιάτης καὶ ἡ πολιτεία εἶχον τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτῶσιν ὅπως οἱ εἰλωτες διακονῶσιν αὐτοῖς². Ἐποιεῖτο δὲ χρῆσιν τῶν εἰλωτῶν ἡ πολιτεία μάλιστα ἐν πολέμῳ· καὶ ἐστρατεύοντο κατὰ ξηρὰν μὲν ὡς ψιλοί, κατὰ θάλασσαν δ' ὡς ἐρέται ἐν τῷ στόλῳ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὀπλῖται πολλακίς ἐπολέμησαν οἱ εἰλωτες ἐν τῷ πελοποννησιακῷ πολέμῳ³.

Διοικήσεις τῶν εἰλωτῶν.

Βέβαιον εἶναι ὅτι σκληρῶς διωκοῦντο οἱ εἰλωτες ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, καίτοι τινὲς τῶν μεταγενεστέρων παρανοήσαντές τινα τῶν κρατούντων ἐν Σπάρτῃ νομίμων φέρουσι καὶ ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὠμῆς διοικήσεως⁴. Οἱ μὲν Σπαρτιάται ἐθεώρουν τοὺς εἰλωτας ὡς ἐκ φύσεως καὶ γένους ἐχθρούς, καὶ συνᾶδουσα πρὸς τὴν γνώμην ταύτην ἦτο ἡ διοίκησις· οἱ δ' εἰλωτες, βλέποντες τοὺς Σπαρτιάτας καταδουλοῦντας καὶ τυραννοῦντας τὸ

¹) Ἐπὶ Κλεομένους τοῦ Γ' 6000 εἰλωτες εἶχον περιουσίαν τοῦλάχιστον 5 μνῶν ἑκαστος. βλ. Πλουτ. Κλεομ. 23.

²) Περὶ τῆς εἰς τὰ πένθη υποχρεώσεως τῶν εἰλωτῶν βλ. Αἰλιαν. Ποικ. ἱστ. Γ' 1. Τυρτ. παρὰ Πaus. Δ', 10', 5. Χρησις ἀλλοτρίων εἰλωτῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας: Ξενοφ. Λακ. πολ. Γ' 3 «ἡ περὶ τὸ δεῖπνον καὶ ὄψον διακονία» ἔργον τῶν εἰλωτῶν: Πλουτ. Λυκ. καὶ Ν. σύγκρ. 2.

³) βλ. Ἡροδ. Θ', 28 περὶ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης: «τούτων δὲ τοὺς πεντακισχιλίους ἔοντας Σπαρτιήτας ἐφύλασσον ψιλοὶ τῶν εἰλωτῶν πεντακισχιλιοὶ καὶ τρισμῦριοι, περὶ ἄνδρα ἑκαστον ἑπτὰ τεταγμένοι». Περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν εἰλωτῶν ἐν τῷ στόλῳ βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', α', 12. Περὶ ὀπλιτῶν εἰλωτῶν βλ. Θουκ. Δ', 80. Ζ', 19.

⁴) Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν εἰλωτῶν καθόλου πρβλ. Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. Γ', 272 Α: «Τὸ δὲ τῶν εἰλωτῶν ἔθνος παντάπασιν ὠμῶς διοικεῖται καὶ πικρῶς». Λεπτομερεῖας ἀναφέρει ὁ Μύρων παρ' Ἀθην. ΙΔ', 657 D. ὅπου γίνεται μνεῖα καὶ τοῦ φορήματος τῶν εἰλωτῶν. Ἐλεγχον τῶν εἰδησεων τούτων βλ. παρὰ Müller Dor. II 35 κέ. Περὶ τῆς εἰλωτείας ὡς κοινωνικῆς βλάβης τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας βλ. Oncken d. Staatslehre d. Aristot. I, 256 κέ.

ἔθνος των, ὑπερεμίσουν ἐν κρυπτῷ αὐτοὺς καὶ πάσης ἐπελαμβάνοντο εὐκαιρίας πρὸς ἐπανάστασιν¹.

Κρυπτεία.

Ὅθεν τούτου ἕνεκα ἐπιμελέστατα ἐφυλάσσοντο οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς εἰλωτας¹ καὶ οὐδέποτε ὤκνουν σκληρότατα νὰ παρεμποδίζωσι πᾶσαν ἐνίσχυσιν αὐτῶν καὶ πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς ἐνθάρρυνσιν αὐτῶν πρὸς ἐπανάστασιν. Οὕτω π. χ. κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἠφάνισαν δισχιλίους εἰλωτας, οὓς ἐκήρυξαν ἐλευθέρους διὰ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ «οὐδεὶς ἤσθετο ὅτῳ τρόπῳ ἕκαστος διεφθάρη», ὡς χαρακτηριστικώτατα λέγει ὁ ἱστορήσας τὸ γεγονός². Εἰς τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν ταύτην περὶ τῆς ἀπανθρωπείας τῶν Σπαρτιατῶν σκοπῶν, οὐδαμῶς διστάζω νὰ παραδεχθῶ ὡς ἀκριβῆ τὰ παραδιδόμενα περὶ τῆς λεγομένης κρυπτείας, ἅτινα πιθανῶς παρελήφθησαν ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τῆς κρυπτείας ὁ σκοπὸς ἦτο διττός· τοῦτο μὲν ἡ σκληραγωγία καὶ ἡ ἄσκησις τῶν νέων Σπαρτιατῶν πρὸς πόλεμον, τοῦτο δὲ ἡ ἐπιτήρησις τῶν εἰλωτῶν καὶ ἡ καταστολὴ πάσης πρὸς ἐξέγερσιν τάσεως διὰ τοῦ φόνου τῶν ῥωμαλεωτάτων καὶ κρατίστων. Κατ' ἔτος οἱ ἔφοροι εὐθύς εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἀρχὴν παρεσκευάζον τὴν κρυπτείαν, κηρύσσοντες πόλεμον πρὸς τοὺς εἰλωτας, ὅπως μὴ

¹) Οἱ Σπαρτιᾶται ὑπόπτευν πάντοτε τοὺς εἰλωτας: Θουκ. Δ', 80 Ε', 14. Ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους τῇ 421 περιλαμβάνεται καὶ ὁ ὅρος: «ἦν δὲ ἡ δουλεία ἐπανιστήται, ἐπικουρεῖν Ἀθηναίους Λακεδαιμονίους, παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατόν». Βλ. Θουκυδ. Ε', 23 Προφυλάξεις τῶν Σπαρτιατῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις πρὸς ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν εἰλωτῶν: Ξενοφ. Λακ. πολ. ιβ', 4. Τῆς ἐπίδουλῆς τοῦ Πausanίου μετέχον καὶ εἰλωτες: Θουκ. Α' 132. ὁμοίως τῆς τοῦ Κινάδωνος: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 6. Πρὸς καθόλου Ἀριστοτ. Πολ. Β', 9 α. 44, 27 κέ. Bekker. Ἡ γνώμη πάντων τῶν μὴ μετεχόντων τῆς πολιτείας ἐν Λακεδαίμονι παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 6: «οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν τὸ μὴ οὐχ ἡδεῖας ἂν καὶ ὤμων ἐσθίειν αὐτῶν (ἡλ. τῶν Σπαρτιατῶν)».

²) Πρὸς. Θουκ. Δ', 80: «ἀεὶ γὰρ τὰ πολλὰ Λακεδαιμονίους πρὸς τοὺς εἰλωτας τῆς φυλακῆς περὶ μάλιστα καθεστήκειν. Ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ καὶ τὰ περὶ τῆς ἀφανίσεως τῶν δισχιλίων εἰλωτῶν. Βλ. καὶ Διοδ. ΙΒ', 76.

ὧσιν ἐναγεῖς οἱ τούτους φρονεῦντες¹. Πρὸς τὴν κρυπτείαν δ' ἐξέπεμποντο ἐπίλεκτοι νέοι Σπαρτιᾶται εἰς τὴν χώραν, ἔχοντες ἐγχειρίδια καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Οὗτοι τὴν μὲν ἡμέραν ἀπέκρυπτον ἑαυτοὺς καὶ ἐπαραμόνευον τοὺς εἰλωτας. Ἄν δέ τινα αὐτῶν διέβλεπον προδοτικὰ διανοοῦμενον ἢ ποιοῦντα, ἐφορμῶντες ἐφόνευσαν. Πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι καὶ πάντα ὑποπτον ὡς ἔνοχον ἐτιμῶρουν· κρίνοντες δ' ἐκ τοῦ δολίου τρόπου, δι' οὗ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου ἐξεῦρον οἱ Σπαρτιᾶται τοὺς εἰλωτας ὅσοι εἶχον φρόνημα γενναῖον καὶ ἠξίουν ὅτι ἠρίστευσαν ἐν τῷ πολέμῳ, ὅπως ἀφανίσωσιν αὐτούς, δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἀπίθανον τὴν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδιδομένην μαρτυρίαν, ὅτι ἐν τῇ κρυπτείᾳ οἱ νέοι ἀπέσφαττον τοὺς ῥωμαλεωτάτους καὶ κρατίστους τῶν εἰλωτῶν².

¹) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 28: «Ἀριστοτέλης δὲ μάλιστα φησι καὶ τοὺς ἐφόρους, ὅταν εἰς τὴν ἀρχὴν καταστῶσι πρῶτον τοῖς εἰλωσι καταγγελλεῖν πόλεμον. ὅπως εὐαγὲς ἢ τὸ ἀνελεῖν». Ὁ Πλάτ. Νόμ. Α' 633 περιγράφει οὕτω πῶς τὴν κρυπτείαν: «ἐτι δὲ καὶ κρυπτεία τις ὀνομάζεται θαυμαστῶς πολὺπνος πρὸς τὰς καρτερήσεις, γειμῶνων τε ἀνυποδησίαι καὶ ἀστρωσίαι καὶ ἄνευ θεραπόντων αὐτοῖς ἑαυτῶν διακονήσεις νύκτωρ τε πλανώμενων διὰ πάσης τῆς χώρας καὶ μεθ' ἡμέραν». Πρβλ. καὶ τὸν Σχολ. αὐτ. Ὁ Müller Dor. II 37 κί. ἐπιζητῶν ἰδεωδῆς καλὴν νὰ παραστήσῃ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἀφορμώμενος κυρίως ἐκ τοῦ ἀνωτέρου χωρίου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ ἐν Νόμ. Γ' 763, προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκ τῶν περὶ κρυπτείας ἀρχαίων μαρτυριῶν τοῦτο μόνον συνάγομεν, ὅτι ἦτο θεσμός σκοπῶν τὴν στρατιωτικὴν ἀσκήσιν τῶν νέων. Ὁ K. F. Hermann § 47 [Lehrb. d. griech. Staatsalt. 6ης ἐκδ. I σ. 255-6] εἰκάζει ἐπίσης ὅτι τοιοῦτος ἦτο ἐν ἀρχῇ ὁ σκοπὸς τῆς κρυπτείας, ἀλλ' ὕστερον ἐξώκειλεν εἰς συστηματικὴν δολοφονίαν τῶν εἰλωτῶν [ὁμολογῶν ὅμως ὅτι μεταγενέστεροι συγγραφεῖς τὰς συγχάκεις γινομένης καταδιώξεις τῶν εἰλωτῶν παρίστησαν ὡς ἐνιαυσίαν συστηματικὴν καταδίωξιν, παραδίδεται ὅτι ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ σκοπῶν τοῦ θεσμοῦ τῆς στρατιωτικῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀτυνομικῆς τῶν εἰλωτῶν ἐπιτηρήσεως, παραμεινθέντος τοῦ πρώτου, κύριος κατέστη ὁ δεύτερος]. Ὁ Schoemann griech. Alterth I, 206 δεγόμενος ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς κρυπτείας ἐξετέλουν ἔργα γωροφυλάκων, ἀπορρίπτει ὡς ἀναξιοπίστους τὰς ἐν τῇ ἐπομένῃ σημειώσει μαρτυρίας. Ὁ δὲ Kopstadt ἐνθ. ἀν. σ. 52 κί. ταύτας τὰς μαρτυρίας παραδίδεται ὡς ἀξιοπίστους μὲν, ἀλλ' ἀναφερόμενας εἰς τὴν μετὰ τὸν I' μεσσηνιακὸν πόλεμον κατάστασιν.

²) Οὕτω νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀποδιδομένη μαρτυρία περὶ κρυπτείας παρὰ Πλουτ. Λυκ. 28. Πρβλ. καὶ Ἡρακλ. Ποντ. Β', 4 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. II. 210. [Rose, Arist. fragm. 611, 10]. Ὁ Πλουτ. Κλεομ. 28 ἀναφέρει «τὸν ἐπὶ τῆς κρυπτείας τεταγμένον» Περὶ τοῦ δολίου ἀφανισμοῦ τῶν Εἰλωτῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον βλ. σ. 38 σημ. 2.

Νεοδαμώδεις.

Δέν ἦσαν ἀσυνήθεις ἐν Σπάρτῃ αἱ ἀπελευθερώσεις εἰλώτων, ὑπὸ τῆς πολιτείας πάντως γινόμεναι, εἴτε διὰ τὴν ἐν πολέμῳ ἀρετὴν αὐτῶν, εἴτε δι' ὠφελήματα ἅτινα παρέσχον τῇ πόλει¹. Οἱ οὕτως ἀπελευθερούμενοι εἴλωτες, ὧν τὸ πλῆθος φαίνεται ὅτι ἦτο μέγα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος, ἐκαλοῦντο νεοδαμώδεις. Ἀγνοοῦμεν τίνα τὰ δικαιώματα αὐτῶν, γινώσκουμεν ὅμως ὅτι ἐν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ἦτο ἡ πρὸς στράτευσιν ὑποχρέωσις, διὸ συχνότατα ἐστρατεύοντο².

Μόθαιες.

Ἄλλην τάξιν ἀπελευθέρων ἀπετέλουν οἱ συνανατραφέντες τοῖς παισὶ τῶν κυρίων των παῖδες τῶν εἰλώτων καὶ τῆς σπαρτιατικῆς παιδείας μετασχόντες. Ἐκαλοῦντο δ' οὗτοι μόθαιες ἢ μόθωνες καὶ οὐχὶ σπανίως θὰ ἦσαν παῖδες πατέρων Σπαρτιατῶν καὶ εἰλωτιδῶν μητέρων. Τινὲς τῶν μοθᾶκων ἐγένοντο πολιταί, καίτοι ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν συνεπήγετο κατὰ κανόνα καὶ τὴν δωρεὰν τῆς πολιτείας³.

¹) Πρβλ. Θουκ. Δ', 26. 80. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 28.

²) Περὶ τῶν νεοδαμωδῶν πρβλ. Schoemann Opusc. acad. I, 130 κέ. Ἡ παρὰ Θουκ. Ζ' 58 ἐξήγησις τῆς λέξεως: «δύνανται δὲ τὸ νεοδαμώδες ἐλεύθερον ἤδη εἶναι» φαίνεται ὅτι εἶναι γλῶσσημα ὡς ἀνεγνώρισαν ὁ Dindorf καὶ ὁ Herwerden, ἀφοῦ ἐκ τοῦ σχολίου: «νεοδαμώδης ὁ ἐλεύθερος παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις» φαίνεται ὅτι ὁ Σχολιαστὴς δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ χωρίον τοῦτο. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον: «δαμώσεις δημόται ἢ οἱ ἐντελεῖς παρὰ Λάκωσι». Ὁ Πολύδ. Γ', 83 λέγει: «τοὺς μέντοι εἰς ἐλευθερίαν τῶν εἰλώτων ἀφιεμένους οἱ Λακεδαιμόνιοι νεοδαμώδεις καλοῦσιν». Πρβλ. καὶ Ἡσύχ. λ. νεοδαμώδεις. Ἄλλοι παρὰ τοὺς νεοδαμώδεις φαίνεται ὅτι ἦσαν οἱ βρασιδίαι, ἦτοι οἱ μετὰ Βρασιδίου συνεκστρατεύσαντες ἐπὶ Θράκῃν εἰλωτές, περὶ ὧν ὁ Θουκ. Ε', 34 λέγει: «οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐψηφίσαντο τοὺς μὲν μετὰ Βρασιδίου Εὐλωτας μαγεσασμένους ἐλευθέρους εἶναι καὶ οἰκεῖν, ὅπου ἂν βούλωνται». Πρβλ. Θουκ. Ε', 34. 67. Νεοδαμώδεις ὀπλιταί: Θουκ. Ζ'. 19. Η', 5. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', γ', 15. Γ', α', 4. δ', 20. Ε', β', 24. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν νεοδαμωδῶν καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι 2000 νεοδαμώδεις συνεκστράτευσαν τῷ Ἀγησιλάῳ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, 30 δὲ μόνον Σπαρτιᾶται: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 2. Πλουτ. Ἀγῆς. 6. [Οἱ νεοδαμώδεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετέχωσιν τῆς πολιτείας, ἅτε μὴ υπομείναντες τὴν σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων, ὅπερ ἦτο κυριώτατος ὅρος τῆς πολιτείας].

³) Περὶ τῶν μοθᾶκων πρβλ. Schoemann Opusc. acad. I, 127 κέ. Βλ. Φύλαρχον

Τὰ φερόμενα περὶ ἄλλων τάξεων ἀπελευθέρων εἶναι ἀσαφῆ καὶ ἀδέβαια, ἔθεν περιττὸς ὁ περὶ τούτων λόγος¹.

β'. Οἱ Περίοικοι.

Οἰκήσεις.

Τὴν δευτέραν τάξιν τῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς ἀπετέλουν οἱ τῶν Σπαρτιατῶν ὑπήκοοι, οἱ καλούμενοι περίοικοι. Μετεῖχον δὲ τῶν δικαίων τῶν περιόικων οἱ κατοικοῦντες πάσας τὰς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα πόλεις τὰς ἐν τῇ πρὸς βορρᾶν ὁμόρῳ τῇ Ἀρκαδίᾳ χώρᾳ, ἐν ἣ περιελαμβάνετο καὶ ἡ Σκιρίτις, καθὼς καὶ τὰς ἐπιθαλασσίους ἀπὸ τῶν ἀργολικῶν ὁρίων μέχρι τῆς Μεσσηνίας, καὶ ταύτης συμπεριλαμβανομένης.

Καταγωγή.

Οἱ τῶν πόλεων τούτων κάτοικοι δὲν ἦσαν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς, ἀλλ' οἱ μὲν πρὸς ἄρκτον οἰκοῦντες ἦσαν Ἀρκάδες, οἱ δ' ἐν

παρ' Ἀθην. Γ' 271 E. «Εἰσὶ δ' οἱ μόθακες σύντροφοι τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐκαστος γάρ τῶν πολιτικῶν παίδων, ὡς ἂν καὶ τὰ ἴδια ἐκποιῶσιν, οἱ μὲν ἓνα οἱ δὲ δύο τινὲς δὲ πλείους ποιοῦνται συντρόφους αὐτῶν. Εἰσὶν οὖν οἱ μόθακες ἐλεύθεροι μὲν, οὐ μὴν Λακεδαιμόνιοι γε, μετέχουσι δὲ τῆς παιδείας πάσης. Τούτων ἓνα φασὶ γενέσθαι καὶ Λυσάνδρον τὸν καταναυμαχῆσαντα τοὺς Ἀθηναίους πολίτην γενόμενον δι' ἀνδραγαθίαν». Ἀρποκρ.: «μόθων .. μόθωνας δὲ καλοῦσι Λάκωνας τοὺς πατρατρεφόμενους τοῖς ἐλευθεροῖς παῖδας». Ὁμοίως καὶ Σχολ. Ἀριστοτ. Πλ. 279. Ἡσύχ. λ. Μόθωνας· βλ. καὶ μόθακες: «οἱ ἄμα τρεφόμενοι τοῖς υἱοῖς δοῦλοι παῖδες». Ἐτυμ. Μ. «μόθων, μόθωνος. Οὕτω καλοῦσι Λακεδαιμόνιοι τὸν οἰκογενῆ δοῦλον, ὃν οἱ Ἀθηναῖοι σφικτόριδ' αἰσιν». Κατὰ τὸν Αἰλιαν. Π. ἰστ. IB'. 43 πλὴν τοῦ Λυσάνδρου μόθακες ἦσαν καὶ ὁ Καλλικρατίδας καὶ ὁ Γύλιππος. ἐρμηνεύει δ' ὁ Αἰλ. τὴν λέξιν ὡς ὁ Φύλαρχος, ἐν τελείᾳ ὁμῶς ἐπάγεται: «ὁ δὲ συγχωρήσας τοῦτο Λυκοῦργος τοῖς ἐμμένεισι τῇ τῶν παίδων ἀγωγῇ πολιτείας Λακωνικῆς μεταλαγχάνει». Ὅτι δὲ ἦσαν πάντες οἱ μόθακες πολῖται, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ Hermann ant. Lac. 132 κέ., συνάγει ἐλλόγως ὁ Schoemann ἐνθ. ἀν. ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 8, ὅστις λέγων ὅτι ἠκολούθουν τῷ Ἀγριαπολίδι «καὶ νόθοι τῶν Σπαρτιατῶν» ἐννοεῖ μόθακας. Ὁ Cantarelli ἐν Riv. di filologia 1890 τ. 18 σ. 465 κέ. ποιεῖται διάκρισιν τῶν μοθᾶκων καὶ τῶν μοθῶνων καὶ οὗτοι μὲν κατ' αὐτὸν ἦσαν δοῦλοι, οἱ δὲ μόθακες ἐλεύθεροι παῖδες τῶν περιόικων. Ἀλλ' ἡ γνώμη του δὲν μοι φαίνεται πιθανή. Βλ. περὶ τούτου καὶ Schoeffer ἐν τῇ Berl. philol. Wochenschr. 1891 στ. 1013 κέ. [βλ. καὶ Wochenschr. f. kl. Philol. 1891 στ. 597 κέ].

¹) Βλ. Θεόπομπ. παρ' Ἀθην. Γ' 271 C. περὶ τῶν ἐπενάκτων ἑλλας κατηγορίας δοῦλων τῶν Λακεδαιμονίων ἀναγράφει ὁ Μύρων παρ' Ἀθην. Γ' σ. 271 F.

Μεσσηνία ἐν μέρει τουλάχιστον Δωριεῖς, οἱ ἐν Κυνουρία Ἴωνες καὶ οἱ ἐν τῇ λοιπῇ χώρᾳ Ἀχαιοί. Ὅτι δὲ μέγας ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν πόλεων τούτων, συνάγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἑκατόμπολις Λακωνική, καίτοι τοῦτο δὲν πρέπει βεβαίως κατὰ κυριολεξίαν νὰ ἐρμηνευθῇ¹.

Ἔργα.

Οἱ κάτοικοι τῶν περιοικίδων πόλεων ἤσκουν ἐμπορίαν καὶ τέχνας, ἐν ταῖς πόλεσι δὲ ταύταις κατεσκευάζοντο τὰ περιζήτητα ἔργα τῆς λακωνικῆς σιδηροποιίας καὶ τᾶλλα τεχνουργήματα. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι καὶ τὴν γῆν ἐκαλλιέργουν οἱ περίοικοι, καίτοι τὸ φερόμενον περὶ τῆς ὑπὸ Λυκούργου διανομῆς τρισμυρίων κλήρων τοῖς περιόικοις εἶναι βεβαίως πεπλασμένον². Ἔνεκα δὲ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ἐμπορικῶν ἐργασιῶν καὶ νομισμάτων χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἐγίνετο βεβαίως χρήσις καὶ δούλους ἀργυρωνήτους θὰ εἶχον οἱ περίοικοι³.

¹) Περὶ τῶν περιόικων πρὸς Μ. Müller Dor. II 16 κέ. Kopstadt de rerum Laconicar. consitutionis Lyeurgae origine et indole σ. 31 κέ. Παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 7 καλοῦνται «αἱ περιοικίδες πόλεις» ὁμοίως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν Ἀγισίλ. β', 24. Παρὰ Θουκυδίδῃ Γ', 16 «ἡ περιοικὶς» εἶναι ἡ παραλία, ἐν ἣ περιλαμβάνονται καὶ αἱ παράλαιοι μεσσηνιακαὶ πόλεις, διότι κατὰ Πaus. Γ', γ', 4 οἱ Μεσσηνιοὶ ἐγένοντο ἔλιωτες «πλὴν οἱ τὰ ἐν θαλάσῃ πολιέματα ἔχοντες» οὗτοι δ' ἐγένοντο περίοικοι, βεβαιῶς δὲ μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Θουκ. Α', 101 περὶ τῶν πόλεων Θουρίας καὶ Αἰθαίας. Ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 24 διαστελλεῖ τοὺς Σκιρίτας τῶν περιόικων τοῦτο ὅμως ἔνεκα τῆς ἐξαιρέτου ἐν τῷ στρατῷ τῶν Λακεδαιμονίων τάξεως ἐκείνων. Ὑπὸ τοῦ Ἡροδ. Ζ', 234 ἀναφέρονται «πόλεις πολλὰς» τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ δὲ Στράβ. σ. 362 λέγει: «τὸ δὲ παλαιὸν ἑκατόμπολιν φασιν αὐτὴν (δηλ. τὴν Λακωνικὴν) καλεῖσθαι καὶ τὰ ἑκατόμδαια διὰ τοῦτο θύεσθαι παρ' αὐτοῖς κατ' ἔτος», πόλεις ὅμως ὀνόματα μόνον 30 ἀναφέρει. Ἐπὶ Αὐγούστου 24 ἀναφέρονται πόλεις τῶν Ἑλευθερολακωνίων: Paus. Γ', κα', 6 κέ. Τὸ ἐπιθετὸν «ἑκατόμπολις Λακωνική» παραβλητέον πρὸς τὸ παρ' Ὁμ. D. B, 649 «Κρήτη ἑκατόμπολις» καίτοι ἡ Κρήτη κατὰ τὴν Ὀδ. T, 174 εἶχεν ἐνενήκοντα πόλεις. [Τὸ ἑκατὸν πρὸς δῆλως ἀπλῶς τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ ὀνόματι Ἑκατόννησοι, καὶ ἐν τῷ ἐπιθετῷ Ἑκατομυλιανὴ τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης]. Τὰ γνωστὰ ὀνόματα τῶν λακωνικῶν πόλεων καταγράφονται ἐν Clinton Fasti Hellen. ed. Krüger 410 g.

²) Βλ. Müller Dor. III, 21 κέ. Τρισμύριοι κλήροι, οὓς ἔνεμεν ὁ Λυκούργος τοῖς περιόικοις: Πλουτ. Λυκ. 8, πρὸς καὶ Ἰσοκρ. IB', 179.

³) [Ὁ Πλάτων Ἀλκ. Α' 122 δὲ βεβαιῶν ὅτι πλουσιώτατοι τῶν Ἑλλήνων πάντων ἦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀναφέρει ὅτι μεγίστη ποσότης χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ἦτο ἐν Λακεδαιμονίᾳ καὶ ἀνδραπόδων πλῆθος μέγα «τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν ἐλιωτικῶν»].

Οἱ κάτοικοι τῶν περιοικίδων πόλεων διεκρίνοντο εἰς γνωρίμους καὶ πονηροὺς, πάντες δ' ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Σπαρτιατῶν. Διότι καίτοι αἱ περιοικίδες πόλεις εἶχον πιθανώτατα αὐτόνομον ἐκάστη διοίκησιν, ὅμως καὶ ταύτης ἐπελαμβάνοντο ὡςάκις ᾔθελον οἱ Σπαρτιάται. Γινώσκωμεν ὅτι κατ' ἐνιαυτὸν ἀπεστέλλετο ἐκ Σπάρτης εἰς Κύθηρα Κυθηροδίκης πρὸς διοίκησιν τῶν τῆς νήσου, συνδουζόντες δὲ τοῦτο πρὸς τὸ ἄλλοθεν γνωστὸν ὅτι εἰκοσιν ἦσαν ἄρμοσταὶ τῶν Λακεδαιμονίων, συνάγομεν μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὅτι οἱ ἄρμοσταὶ ἦσαν ἄρχοντες ἐκ Σπάρτης διοικούντες τὰ τῶν περιοίκων πόλεων¹. Ἄν δὲ πόλεις τινὲς εἶχον πλείονα τῶν ἄλλων πολιτικὰ δικαιώματα, ὡς εὐλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς τιμητικῆς τάξεως τῶν Σκιριτῶν ἐν τῷ εὐωνύμῳ κέρατι τῆς φάλαγγος, δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ εἰρίσωμεν².

Κοινὴ ὑποχρέωσις πάντων τῶν περιοίκων πρὸς τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν ἦτο ἡ στράτευσις. Ἐν τῇ παρὰ τὰς Πλαταιάς

¹) Ὡς ἄριστοι ἐν ταῖς πόλεσι τῶν περιοίκων δύναται νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 9 μνημονευόμενοι «καλοὶ κάγαθοι τῶν περιοίκων». Ὁμοίως οἱ χαριέστατοι τῶν περιοίκων παρὰ Πλουτ. Κλεομ. 11. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο οἱ λογάδες τῶν περιοίκων: Ἡροδ. Θ', 11. 29. Οὐχὶ εὐλόγως ἀπορρίπτει ὁ Kopstadt ἐνθ. ἀν. σ. 39 τὴν γνώμην ταύτην περὶ διαφορᾶς τῶν περιοίκων πρὸς ἀλλήλους, ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Lachmann d. Spart. Staatsverf. 182. Περὶ τῆς καταδουλώσεως τῶν περιοίκων βλ. ὅσα ὑπερβάλλων βεβαιῶς τὰ πράγματα λέγει ὁ Ἰσοκράτ. IB', 178 κέ. Δύσκολον δὲ ν' ἀμφισβητηθῇ καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς βεβαιώσεως αὐτοῦ, ὅτι «εἴθεσι τοῖς ἐφόροις ἀκρίτους ἀποκτείνειν τοσοῦτους, ὅπόσους ἂν βουλευθῶσιν». Ὅτι ἤρχον πάντοτε καὶ οὐχὶ ἐκτάκτως μόνον τῶν περιοικίδων πόλεων ἄρμοσταὶ συνάγεται ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σχολ. εἰς Πινδ. Ὀλυμπ. Γ' 154: «ἦσαν δὲ ἄρμοσταὶ Λακεδαιμονίων εἰκοσι». Τὴν εἰκασίαν τοῦ Schoemann Ant. jur. publ. Gr. σ. 113, 5 περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ σκοποῦ τῆς ἀρχῆς ταύτης παραδέχονται καὶ ὁ Haase ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ξενοφ. Λακ. Πολιτ. σ. 286 καὶ ὁ Arn. Schaefer de ephor. Laced. σ. 12. Κυροῦται δ' αὕτη καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς μεταγενεστέρας τοῦ 370 ἐν Κυθήροις εὐρεθείσης, ἐν ᾗ ἀναφέρεται «Μενανδρὸς ἄρμοστήν»: Ath. Mitth. V 231. 232. Ὁ ἄρχων καὶ ἡ φρουρὰ ἐν Θυρέα, περὶ ὧν ἱστορεῖ ὁ Θουκ. Δ', 57, προφανῶς δὲν ἦσαν μόνιμοι. Περὶ Κυθήρων πρβλ. Θουκ. Δ', 53: «καὶ Κυθηροδίκης ἀρχὴ ἐκ τῆς Σπάρτης διέβαιναν αὐτόσε κατ' ἔτος. Ὀπλιτῶν τε φρουρὰν διέπεμπον αὐαὶ καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν ἔποιοντο». Ἡσυχ. «Κυθηρο(δίκης) ἀρχή τις τὰ ξενικά διοικοῦσα».

²) Περὶ τῆς τιμητικῆς τάξεως τῶν Σκιριτῶν βλ. Θουκ. Ε', 67. Περὶ ἀδειῶν παρεχόμενων τοῖς Ἀμυκλαίοις βλ., Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 11.

μάχη ἐπολέμησαν πεντακισχίλιοι ὀπλίται Σπαρτιάται καὶ ἰσάριθμοι περίοικοι, ὕστερον δ' αἰεὶ μειουμένου τοῦ πλήθους τῶν Σπαρτιατῶν ἠϋζανε τῶν στρατευομένων περιόικων τὸ πλήθος. Καὶ ἀρχηγοὶ τμημάτων τῆς στρατιᾶς ἦσαν ἐνίοτε περίοικοι, καὶ συνηεστέρον ἐκ τούτων καθίσταντο ἄρχοντες τοῦ στόλου ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν¹. Προσέτι δ' αἱ περίοικοι πόλεις ὠφείλον νὰ συντελῶσιν ὠρισμένον τι τέλος τοῖς Σπαρτιάταις, καὶ νὰ τελῶσιν τὸν λεγόμενον βασιλικὸν φόρον εἰς τοὺς βασιλεῖς, οἵτινες εἶχον ἐν αὐταῖς ἐγγείους κτήσεις.² Ἐν ἀρχῇ μὲν φιλικῶς διέκειντο οἱ περίοικοι ὑπήκοοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλ' ὕστερον ἔνεκα τῆς ὁσημέραι αὐξοῦσης καταδυναστείας τούτων ἐδυσχέρανον κατ' αὐτῶν καὶ ἦσαν εἰς ἀποστάσεις πρόθυμοι³.

γ'. Οἱ Σπαρτιάται.

Σπαρτιάται

Πρὸ τῶν δουλοπαροίκων εἰλώτων καὶ τῶν ὑπηκόων περιόικων ἴστατο ἡ δεσποζούσα τάξις τῶν πολιτῶν. Ἐκαλοῦντο δ' οὗτοι πρὸς

1) Βλ. Ἰσοκρ. IB', 180. Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν Πλαταιαῖς περιόικων βλ. Ἡρόδ. Θ', 11· 28. Ἐκ τῶν πεσόντων ἐν Λεύκτροις, περὶ τοὺς 1000 περίπου, περὶ τοὺς 600 ἦσαν περίοικοι: Ξεν. Γ', δ', 15. Δεινιάδης περίοικος ἤρχε τῶν νεῶν παρὰ τὴν Χίον: Θουκ. Η', 22. Πρὸς αὐτ. Η', 6. [Πρὸς Hermann-Droysen, gr. Kriegsalterthum, σ. 67 κί.].

2) Κατὰ τὸν Στράβ. Η', 365 τὴν ἐν ἀρχῇ ἰσονομίαν τῶν περιόικων καὶ Σπαρτιατῶν κατέλυσεν ὁ Ἄγις: «Ἄγιν δὲ τὸν Εὐρυσθένηος ἀφελέσθαι τὴν ἰσοτιμίαν καὶ συντελεῖν προτάξαι τῇ Σπάρτῃ». Οἱ Μεσσηνιοὶ μετὰ τὸν πρῶτον πόλεμον ἐτέλουν τῇ Σπάρτῃ κατὰ τὸν Τυρταῖον παρὰ Πaus. Δ', ιδ', 5 «ἤμισυ παντὸς ὅσον καρπὸν ἄρουρα φέρει». Περὶ τῶν βασιλικῶν κτήσεων ἐν ταῖς περιόικois πόλεσι βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 3. Πρὸς Πλάτ. Ἄλκ. 123: «εἴτι δὲ καὶ ὁ βασιλικὸς φόρος οὐκ ὀλίγος γίγνεται, ὃν τελοῦσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς βασιλεῦσι».

3) Ὁ Δημάρατος ἔλεγε τῷ Ξέρξῃ ὅτι οἱ περίοικοι ἦσαν ἀγαθοί, ἀλλ' οὐχὶ ὅμοιοι τοῖς Σπαρτιάταις: Ἡρόδ. Ζ', 234. Κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ἐκ τῶν Μεσσηνίων περιόικων μόνοι οἱ Θουριᾶται καὶ οἱ Αἰθαιεῖς ἀπίστησαν: Θουκ. Α', 101. Παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 6 λέγει τις ἀναφερόμενος καὶ εἰς τοὺς περιόικους: «ὅπου γὰρ ἐν τούτοις τις λόγος γένοιτο περὶ Σπαρτιατῶν, οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν τὸ μὴ οὐχ ἡδέως ἂν καὶ ὤμων ἐσθίειν αὐτῶν». Περὶ τῆς προθυμίας τῶν περιόικων πρὸς ἀπόστασιν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Θηβαίων εἰς τὴν Λακωνικὴν βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 25. 32. Ζ', β', 2. Πλουτ. Ἀγισ. 32.

διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων τῆς Λακωνικῆς Σπαρτιᾶται, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἦν ὥκουν. Ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ὅμως πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἄλλων πόλεων ὠνομάζοντο Λακεδαιμόνιοι καὶ ἡ πολιτεία Λακεδαιμονίων πολιτεία¹.

Οἰκησις.

Ἡ ἀμέσως εἰς τὴν Σπάρτην ἀνήκουσα χώρα, ἦτο αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν εἰλώτων οἰκουμένη, περιλαμβάνουσα τὴν μεταξὺ Πάρνωνος καὶ Ταυγέτου μεσόγειαν καὶ ὀριζομένη πρὸς ἄρκτον ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν Πελλήνην Χαράδρου καὶ τῆς Σελλασίας, πρὸς νότον δὲ μέχρι τῆς Μαλέας ἐκτεινομένη, ἐξαιρουμένων τῶν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ περιοικίδων πόλεων, μετὰ δὲ τὴν χείρῳσιν τῆς Μεσσηνίας περιλαμβάνουσα καὶ τὸ μέγιστον μέρος αὐτῆς².

Πλῆθος.

Τὸ τῶν Σπαρτιατῶν πλῆθος ὁσημέραι ἐμειοῦτο κατὰ τοὺς ιστορικοὺς χρόνους. Ἐνῶ μεμαρτυρημένως ὑπῆρχον ἤδη ἐπὶ τῶν Μηδικῶν 8000 Σπαρτιᾶται, τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐν ἔτει 371 μόλις ὑπερέβαινε τοὺς 1500. Ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδὲ 1000 ἦσαν, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀγίδος τοῦ Δ' (244-3) οὐδὲ 700 εἶχον ἀπολειφθῆ³.

¹) Ὅτι ἡ ὀνομασία οἱ Λακεδαιμόνιοι ὀηλοῖ τὴν πολιτείαν αὐτῶν ὡς τοιαύτην διδασκόμεθα ἐκ τῶν παρὰ Θουκ. Ε', 18. 23 δημοσίων γραμμάτων. Ὁ μὲν Ἡρόδοτος πρὸς δῆλωσιν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας ἀδιαφύρως ποιεῖται χρῆσιν τῶν ὄρων «οἱ Λακεδαιμόνιοι» ἢ «οἱ Σπαρτιάται» ἀλλ' ὁ Θουκυδίδης — πλὴν τοῦ ἐν Α'. 128 — 134 ἐπισοδίου — καὶ ὁ Ξενοφῶν κατὰ κανόνα Λακεδαιμονίους μὲν καλοῦσι τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ὑσάκις ἀναφέρονται εἰς τὴν πολιτικὴν σύνταξιν αὐτῶν, Σπαρτιάτην δὲ τὴν πολίτην τῆς Σπάρτης πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν περιοίκων καὶ Λακεδαιμόνιον τὸν αὐτὸν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν κατοίκων ἄλλων πόλεων. Λακεδαιμόνιοι δ' εἶναι καὶ ἡ περιληπτικὴ ὀνομασία τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν περιοίκων ὁμοῦ. Πρὸς Θουκ. Δ', 8. 58. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 15. Ζ', δ', 27.

²) Τὰ ἐν τῇ κειμένῃ ἀναγραφέντα ὅρια τῆς πολιτικῆς χώρας εἶναι τὰ ἐν τῇ ἡμέτρῳ τοῦ Ἀγίδος τοῦ Δ' καθορισθέντα, ὅστις πιθανώτατα ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ πρότερον ὑπάρχοντα. Βλ. Πλουτ., Ἀγ. 8. Müller, Dor. II, 43.

³) Δὲν κρίνω βασιμους τὴν παρ' Ἰσοκρ. ΙΒ', 255 εἰδήσιν, ὅτι κατὰ τὴν πρὸς τοὺς

Εὐνόητον δ' ὅτι ἐμερίμνησεν ἡ πόλις πρὸς διόρθωσιν, καὶ ἐκ τῆς μερίμνης ταύτης ὑπηγορεύθησαν οἱ νόμοι οἱ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους παρέχοντες ἀτελείας τινὰς εἰς τὸν γεννήσαντα τρεῖς ἢ τέσσαρας παῖδας, καὶ οἱ καλῶντες τὸν ὄψ' ἢ κακῶς νυμφεύμενον¹.

“Οροι τῆς πολιτείας.

Ἡ γέννησις μόνη δὲν παρεῖχεν ἐν Σπάρτῃ τὸ δικαίωμα πρὸς μετοχὴν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πρὸς τοῦτο ἐζητοῦντο ὅροι. Διότι διὰ τὴν μετάσχη τῶν δικαίων ἔπρεπεν οὐ μόνον νὰ ᾔηται Σπαρτιάτης τὸ γένος ἀλλὰ καὶ τὴν σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν νὰ ὑπομείνῃ, διὰ τὴν μὴ ἀπολέσῃ δὲ τὰ δικαιώματά του ταῦτα, ὥφειλε καὶ τῶν συσσιτίων νὰ μετέχῃ, φέρων τὸ νευνομισμένον τέλος². Οἱ

Μεσσηνίους καὶ τοὺς Ἀργεῖους διανομὴν τῆς χώρας κατώκησαν ἐν Σπάρτῃ, οὐ πλείους διασχίλων, οὔτε τὴν τοῦ Ἀριστοτ. Πολ. Β', 9 σ. 47, 11 εἰκασίαν, καθ' ἣν ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων ἦσαν καὶ μύριοι Σπαρτιάται, οὔτε τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτ. Λυκ. 8 λεγόμενα περὶ τῶν ἐνακισχιλίων κλήρων. Ἐπὶ τῶν μηδικῶν πολέμων 8000 Σπαρτιάται· Ἡροδ. Ζ', 234. Εἰς τὰς μετασχοῦσας τοῖς ἐν Λεύκτροις μάχης τέσσαρας μόρας ἦσαν 700 Σπαρτιάται ὥστε σύμπασαι καὶ αἱ 12 μόραι περιελάμβανον 1050 Σπαρτιάτας ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 55 ἔτους. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ'. α', 1. δ', 15. 17. Ὅθεν κατὰ ταῦτα θαυμάσιος ὑπελόγησα σύμπαντας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ Σπαρτιάτας εἰς 1500. Πρὸς. Ξενοφ. Ἀγρο. β', 24: « καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μείνιον ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων ». Ἐπὶ Ἀριστοτέλους (Πολ. Β', 9 σ. 47, 5) οὐδὲ χίλιοι. Κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὴν βασιλείαν Ἀγιδος τοῦ Δ' μόλις 700: Πλουτ. Ἀγ. 5. Μεγάλῃ φθορᾷ Σπαρτιατῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ τῷ 465: Διόδ. ΙΑ', 63. ΙΕ', 66. Πλουτ. Κίμ. 16.

¹) Βλ. Ἀριστοτ. Πολ. Β', 9 σ. 47, 18 Bekker: « ἔστι γὰρ αὐτοῖς νόμος τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς ἀφροῦρον εἶναι, τὸν δὲ τέτταρας ἀτελεῖ πάντων ». Πρὸς. Αἰλιαν. Π. Ἰστ. Γ', 6. Δίκη ἀγαμίου, ὀψιγαμίου, κακογαμίου: Πλουτ. Αὐστ. 30. περὶ τῆς εἰς τὰ ἔγγ. φιλοστ. 2 σ. 597, 40 κέ. Didot. Πολυδ. Γ', 48. Η', 40. Περὶ τῆς ἀτιμίας τῶν ἀγάμων: Πλουτ. Λυκ. 15 ἀποφθ. Λακων. Λυκ. 14 σ. 280. 11 Didot. Εἰς ταῦτα δύνανται ν' ἀναχθῶσι καὶ τὰ παρορμητικὰ πρὸς γάμον καὶ τεκνοποιῶν σπαρτιατικὰ ἔθιμα: Ξενοφ. Λακ. πολ. α', 7 κέ. Πλουτ. Λυκ. 15.

²) Βλ. Πλουτ. Λακεδ. ἐπιτ. 21 σ. 295 Didot. « Τῶν πολιτῶν δεῖ ἂν μὴ ὑπομείνῃ τὴν τῶν παίδων ἀγωγὴν, οὐ μετείγῃ τῶν τῆς πόλεως δικαίων ». Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ι', 7. Τὴν παρὰ Πλουτ. αὐτ. 22 σ. 295 εἰδήσιν: « ἐνίοι δὲ ἔφασαν ὅτι καὶ τῶν ξένων δεῖ ἂν ὑπομείνῃ ταύτην τὴν ἀσκήσιν τῆς πολιτείας κατὰ τὸ βούλευμα τοῦ Λυκούργου μετείγῃ τῆς ἀρχῆθεν διατεταγμένης μοίρας· πωλεῖν δὲ οὐκ ἐξῆν » ἀναφέρω εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους, ὅτε μετεδίδωσαν τῆς πολιτείας καὶ ξένοις, κατὰ τὸν Ἀριστοτ. Β', 9 σ. 47, 9. Ἄλλως φρονεῖ, μὴ πείθω με ὁμῶς, ὁ L. Weber quaest. Lacon. capita duo. Ἐνκισ. διατρ. Gott.

διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεων τούτων μετέχοντες τῆς πολιτείας ἐθεωροῦντο ἴσοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐκαλοῦντο ὅμοιοι¹. Οἱ δὲ μὴ πληροῦντες τοὺς ἄνω δύο ὅρους μετέχον μὲν πιθανῶς τῶν ιδιωτικῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν πολιτικῶν. Οὗτοι δ' ἦσαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἅπαξ ἐν μιᾷ μόνον μαρτυρίᾳ ἀρχαίου συγγραφέως ἀναφερόμενοι ὑπομείονες². Ἄλλη παρὰ

1887 σ. 21-2. Οἱ ὑπὸ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 9 ἀναφερόμενοι ξῖνοι τῶν τροφίμων καλουμένων προδήλως δὲν ἦσαν Σπαρτιάται. Μικρῶς ὑπερβολικὰ εἶναι τὰ περὶ μεταδόσεως τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας καὶ εἰς βαρβάρους ὑποστάντας τὴν Λυκούργειον ἀγωγὴν λεγόμενα ἐν τῇ εἰς τὸν Πράκλειτον ἀποδιδομένη ἐπιστολῇ παρὰ Boissonade εἰς Εὐνάμ. σ. 425 [Epistol. gr. Hercher σ. 286-7 Didot] Περὶ τῆς ἀναγκαίας μετοχῆς τῶν πολιτῶν εἰς τὰ συστάσια βλ. Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 25: «μετέχειν μὲν γὰρ (τῶν συσσιτίων) οὐ ξάδιον τοῖς λίαν πένησιν» ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν μὴ μετέχειν αὐτῆς».

¹) Ὅμοιοι κατὰ τὸν Ἀριστοτ. Πολ. Θ (Ε), 7 σ. 207, 22 ὑπῆρχον καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ πολέμου (οἱ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Hermann antiqu. Lac. 127 εἶναι παντελῶς ἀσύστατοι). Μνείαν τῶν ὁμοίων ἔχομεν ἐν 5 χωρίοις, ἀμφιβολὸν δ' ἂν εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ ἕκτον, τὸ τοῦ Δημοσθ. Κ', 107, διότι δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἐν αὐτῷ γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ὡς τεχνικοῦ ὅρου. Βλ. Schoemann Op. acad. I 112 κέ. Τρία τῶν χωρίων ἐκείνων (Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 5. Λακ. πολ. ιγ', 1. 7) οὐδὲν διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἰδιαίτης σημασίας τῆς λέξεως. Ἄλλ' ἐκ τῆς Ξενοφ. Λακ. πολ. ι', 7 (βλ. καὶ Κύρ. Ἀνάβ. Δ', δ', 14) συνάγεται ὅτι ὅμοιοι ἦσαν οἱ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦντες. Εἰς τοῦτο δὲ στηριζόμενος ὁ Hermann antiqu. Lac. σ. 148 βλ. τὴν ὅλην ἀνάπτυξιν τῆς γνώμης του ἐν σ. 111 κέ.) ὥρισε τί ἦσαν οἱ ὅμοιοι, καθὰ καὶ ἐν τῷ κεμένῳ ἀναγράφεται. Ἀλλὰ ταῦτίσιν προσέτι αὐτοὺς καὶ τοὺς παρ' Ἀριστοτέλει καλοὺς ἀγαθοὺς περιπίπτει εἰς λῆθος, ἀναφύρομενον ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Ξενοφ. Ἑλλην. Γ', γ', 5, ὅπου οἱ ὅμοιοι ταῦτίζονται τοῖς Σπαρτιάταις. Σπαρτιάται δ' ἦσαν καὶ ὁ κατ' Ἀριστοτέλη δῆμος. Βλ. Schoemann ἐνθ. ἀν. σ. 138 κέ. Ὁ Kopstadt de rerum Laconicor. constitut. Lycurg. origine et indole σ. 87 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι ὅμοιοι ἦσαν οἱ μετέχοντες τῆς πολιτείας, οἱ μόνον ἀνήκοντες εἰς τὰς φυλάς τῶν Ἰλίων τῶν Δυμάνων καὶ τῶν Παμφύλων, ἐν ᾧ οἱ ὑπομείονες ἦσαν νεοπολίται τασσόμενοι εἰς τὰς τοπικὰς φυλάς. Τέλος ὁ Iachmann d. spart. Staatsverf. 222 κέ. νομίζει ὅτι οἱ ὅμοιοι ἦσαν εὐγενεῖς Σπαρτιάται.

²) Τὰ τοῦ Τέλητος παρὰ Στοβ. Ἀνθ. Μ', 8: «τὸν δὲ μὴ ἐμμείναντα (τῇ ἀγωγῇ), καὶν ἔξ αὐτοῦ τοῦ βασιλείως, εἰς τοὺς εἰλωτας ἀποστελλουσι καὶ τῆς πολιτείας ὁ τοιοῦτος οὐ μετέχει» εἶναι ἐξηγούμενα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον, χάριν τῆς ἐπιζητουμένης ἀντιθέσεως. Πρῶτος ὁ Cragius de rep. Laced. I, 10 εἰκάσεν ὅτι ὑπομείονες ἐλέγοντο οἱ μὴ μετέχοντες πάντων τῶν δικαίων Σπαρτιάται, στηριζόμενος εἰς Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 6, ὅπου οὗτοι διαστελλονται τῶν εἰλωτῶν τῶν νεοδαμωδῶν καὶ τῶν περιούκων. Ὁ Hermann ἐνθ. ἀν. φρονεῖ ὅτι ὑπομείονες ἦσαν αὐτοὶς ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους δῆμος (βλ. καὶ Kopstadt ἐνθ. ἀν. σ. 83) ὁ Schoemann σ. 133 κέ. ὅτι ἦσαν πολῖται μεμειωμένων μετέχοντες δικαίων, καὶ δὴ οἱ ἐν ταῖς περιούκῃς πόλεσιν ἐν ἀρχῇ καθιδρυθέντες Δωριεῖς. Ὁ Rieger de ordi-

ταύτην τὴν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν εἶναι ἡ διάκρισις αὐτῶν εἰς εὐγενεῖς καὶ δημοτικούς, ὧν οἱ εὐγενεῖς μόνον εἰσῆρχοντο εἰς τὴν γερουσίαν¹.

Πολιτική διαίρεσις.

Διττὴ ἦτο ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῶν πολιτῶν. Πρῶτον μὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ τρεῖς λεγόμεναι δωρικαὶ φυλαὶ τῶν Ὑλλέων τῶν Δυμάνων καὶ τῶν Παμφύλων ὑπῆρχον καὶ ἐν Σπάρτῃ, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, καὶ τοὶ οὐδεμίαν ἔχομεν ῥητὴν τούτου μαρτυρίαν². Ἐτέρα δὲ διαίρεσις τῶν πολιτῶν ἦτο ἡ τοπικὴ, γενομένη τὸ πρῶτον καθ' ὃν χρόνον συνετάχθη ἡ λεγομένη λυκούργειος ῥήτρα. Τὸ σύνολον δηλ. τῶν πολιτῶν κατενέμετο εἰς ὠρισμένον, ἄγνωστον ἡμῖν ὁπόσον, ἀριθμὸν τοπικῶν φυλῶν, εἰς ἃς μετὰ τινὰς βεβαιότητος δύνανται νὰ συναριθμηθῶσιν οἱ Πιτανᾶται Μεσοᾶται Λιμναεῖς καὶ Κυνοουρεῖς, οὕτως ὀνομασθέντες ἀπὸ τόπων τινῶν ἐν Σπάρτῃ, οἵτινες ἐκαλοῦντο Πιτάνη Μεσόα Λίμναι ἢ Λίμναιον καὶ Κυνόουρα. Πέμπτη τοπικὴ φυλὴ ἦτο πιθανῶς ἡ Δύμη³. Μεμαρτυρημένον δ' εἶναι, ὅτι τοῦ-

num homoeorum et hypomeionum qui apud Lacedaemonios fuerunt origine. Giessen. 1853 σ. 11 κέ. ὅτι ἦσαν μόθακες καὶ τούτων ἔκγονοι.

¹) Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δικαίων τῶν καλῶν κάγαθῶν καὶ τοῦ δήμου βλ. Ἀριστοτ. Πολ. Β', 9 σ. 48, 5 κέ. Ἐκ τῶν εὐγενῶν, ὡς φαίνεται ἐξελέγοντο πλὴν τῶν γερόντων καὶ τινες ἄρχοντες, οἷοι οἱ παιδονόμοι. Πρὸς Πλουτ. Λυκ. 17 ἐν συνδυασμῷ πρὸς Ξενοφ. Λακ. Πολ. 6', 2. Κατὰ τὸν Schoemann ἐνθ. ἀν. σ. 128 κέ. ἡ διαφορὰ ἦτο πραγματικὴ, ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ τὸν νόμον. Περὶ τῆς διακρίσεως εὐγενῶν καὶ δημοτικῶν βλ. σ. 13 κέ.

²) Τοῦτο ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Stud. z. altspartan. Gesch. σ. 142 κέ. ἐξενεχθεῖσαν γνώμην, συνάγῃ ἐκ τῆς ἐν Θήρᾳ εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς «Ὑλλέων Νύμφαι». Βλ. Ath. Mitth. II, 73. Διότι ὑπαρχόντων Ὑλλέων ἐν τῇ σπαρτιατικῇ ἀποικίᾳ Θήρᾳ, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν αὐτοὺς προϋπάρχοντας καὶ ἐν τῇ μητροπόλει. Περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν τριῶν δωρικῶν φυλῶν ἐν ἄλλαις δωρικαῖς πόλεσι βλ. Müller Dor II, 70 κέ. Τὰς παλαιότητας γνώμας περὶ τῶν σπαρτιατικῶν φυλῶν συνήγαγεν ὁ Kopstadt de rer. Lacon. constitution. Lycurg origine et indole σ. 65 κέ.

³) Ἡ παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6 διάταξις τῆς λυκούργειου ῥήτρας «φυλάς φυλάξαντα καὶ ὠδὰς ὠδάζαντα» ἀναφέρεται ἀναμφιβόλως εἰς τοπικὴν διαίρεσιν. Βλ. καὶ K. Fr. Hermann ant. Lac. σ. 46. 144. Συναγωγὴν τῶν παλαιότερων γνώμῶν περὶ τῶν φυλῶν τούτων βλ. παρὰ Kopstadt ἐνθ. ἀν. σ. 74 κέ. Τὸν δῆμον Πιτάνην γινώσκει καὶ ὁ Ἡροδ. Γ', 55, τῶν

λάχιστον ἐν τοῖς χρόνοις, εἰς οὓς ἀνήκει ἡ τοῦ Κροτανούς, τὴν τῶν Πιτανατῶν μοῖραν, ἀναφέρουσα ἐπιγραφὴ, αἱ μέχρι τῶν χριστιανικῶν χρόνων διατηρηθεῖσαι φυλαὶ αὗται ὑποδιηροῦντο εἰς μοίρας¹. Εὐκόλως δὲ θὰ ἡδυνάτο τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι αἱ μοῖραι τῶν φυλῶν ἦσαν αὗται ἐκεῖναι αἱ ἐν τῇ λυκουργείῳ ῥήτρᾳ ἀναφερόμεναι ὠθαί, αἵτινες ἀπαντῶσι καὶ ἐν μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς· ἐν ἐπιγραφῇ ὁμοῦ τοῦ πρώτου ἢ δευτέρου αἰῶνος π. Χ. ἀναφέρεται καὶ «ὠθαὶ τῶν Ἀμυκλαίων», τοῦτο δὲ δυνατόν νὰ ὑπεμφαίνῃ ὅτι αἱ ὠθαί δὲν ἦσαν τμήματα τῆς πόλεως Σπάρτης, ἀλλὰ τῆς λοιπῆς χώρας. Ἄν δὲ τὴν σύγχρονον περίπου τῇ ἐπιγραφῇ μαρτυρίαν Δημητρίου τοῦ Σκηψίου, περὶ ὑπάρξεως ἐν Σπάρτῃ 27 φρατριῶν καὶ πιθανῶς 9 φυλῶν, παραδεχθῶμεν ὡς ἀναφερομένην καὶ εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους (καὶ κατὰ τῆς παραδοχῆς τοῦτου οὐδεμία δύναται νὰ προβληθῇ σπουδαία ἀντιλογία), τότε οὐ μόνον πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ταύτην ὡς εἰδήσιν ἄμεσον περὶ τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τῶν ὠθῶν τὰς φρατρίας νὰ δεχθῶμεν ὡς μοίρας τῶν φυλῶν. Ὅπως ἂν ᾖ ὀφείλομεν ν' ἀναμείνωμεν ἐκ τῆς τυχὸν εὐρέσεως νέων ἐπιγραφῶν νὰ

ἄλλων ὁμοῦ φυλῶν τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται μόνον ἐν μεταγενεστέραις μαρτυρίαις καὶ ἐπιγραφαῖς. Ὅτι δὲ παλαιότατον ἦτο τὸ ὄνομα τῆς Πιτάνης, προϋπάρχον τῆς κτίσεως τοῦ Τάραντος (ἴδου ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πολύβ. II, 35, 9 πολλὰ ὑπάρχον λακωνικὰ τοπωνύμια), καταδεικνύουσι νομίσματα τῶν Ταραντίνων φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Πιτανατῶν περιπόλων». Βλ. Millingen, *Anc. coins* I, 1, 19 σ. 13. Ἡ ἀρχαιότης δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς Πιτάνης ἐμφαίνει ὅτι ἐπίσης παλαιὰ ἦσαν καὶ τῶν ἄλλων φυλῶν τὰ ὀνόματα. Καὶ τῶν τεσσάρων φυλῶν ὁμοῦ τὰ ὀνόματα ἀναγράφει ὁ Πaus. I, 14, 9. Πιτάνη: CIG. ἀρ. 1425. 1426. Ἡσύχ. λ. Σχολ. Θουκ. Α', 20 Μεσά: CIG. ἀρ. 1338. Στεφ. Βυζ. λ. Λίμναι (Στράβ. σ. 363) ἢ Λιμναῖον (Paus. I, 14, 7). Λιμναίων φυλὴ: CIG. ἀρ. 1377, πρὸς. ἀρ. 1241. 1243. κυνόσουρα ἢ κυνοσουρίς παρ' Ἡσυχ. Σχολ. Καλλιμ. Ὑμν. Ἀρτ. 94, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς «φυλὴ κυνοσουραίων» CIG. ἀρ. 1347, 1272. 1386. Δύμη κατὰ τὸν Ἡσύχον «ἐν Σπάρτῃ φυλὴ καὶ τόπος». Βλ. Boeckh εἰς CIG. σ. 609. Ὁ Bergk ἐν *Philol.* τ. 12 σ. 579 ἀρ. 23 δέχεται καὶ πύμπτην κόμην ἐν Σπάρτῃ, τὸν Θόρνακα, ἐπικαλούμενος τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβ. σ. 364, οὗ τὸ χωρίον διορθώνει οὕτω: «Μισσόαν δ' οὐ τῆς χώρας εἶναι μέρος, ἀλλὰ τῆς Σπάρτης καθάπερ καὶ τὸ Λιμναῖον καὶ τὸν Θόρνακα».

¹) Βλ. Paus. I, 14, 2: «καὶ πλησίον ὀνομαζομένη λίσχη Κροτανῶν εἰσὶ δὲ οἱ Κροτανοὶ Πιτανατῶν μοῖραν. Λίσχας εἰς ἃς συνήρχοντο οἱ φυλεῖται ἀναφέρει ὁ Πλούτ. Λυκ. 16. 25.

ΓΙΛΒΕΡΤ ΕΓΚΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

φωτισθῶμεν ὅπως ἀποφανθῶμεν ὀριστικῶς περὶ τῆς σημασίας τῶν ὠδῶν¹.

II. ΑΙ ΑΡΧΑΙ

α'. Ἡ Βασιλεία².

Βασιλικά γένη.

Ἡ ἐν Σπάρτῃ βασιλεία ἦτο διπλῇ, μεριζομένη κληρονομικῶς εἰς δύο γένη, τὸ τῶν Ἀγιαδῶν καὶ τὸ τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Καὶ τοῦτο μὲν ἐθεωρεῖτο ὑποδεέστερον τοῦ πρώτου, ἀλλ' ἴσα εἶχεν ἐκάτερον δικαιώματα καὶ ἴσῃ ἐξουσίαν³.

¹) Ἡ λυκούργειος ῥήτρα κελεύει «ὠδᾶς ὠδάζαντα». Βλ. Πλουτ. Λυκ. 6. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ὠδᾶ βλ. Curtius Grundz. d. griech. Et. 2ας ἐκδ. σ. 517 [δ' ἐκδ. σ. 573]· κατὰ αὐτὸν ἡ λ. παράγεται ἐκ τῆς ῥίζης δF ἥτις ἴσται ἢ αὐτῇ καὶ ἡ ρ. δF (πρὸ λ. λαύω = κοιμῶμαι) καὶ ἐσήμεναι ἴσως τὸ οἰκεῖν· ἡ συγγένεια δὲ τῶν δύο ἐννοιῶν τῆς οἰκήσεως καὶ τοῦ ὕπνου ἐμφαίνεται καὶ ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ κώμη ἀπὸ τοῦ κέμαι. Ἡ σύγχ. «ὠδαὶ (κῶδ. ὠδοί) τόποι μεγαλομερεῖς»· «ὠας τὰς κώμας». «ὠγὴ κώμη» «οὐαὶ φυλαί» [Βλ. καὶ M. Schmidt ἐν Kuhn Zts. f. vergl. Sprachf. t. IX σ. 293 κέ]. Ἡ ὠδᾶ τῶν Ἀμυκλαίων ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ δημοσιευθείσῃ ἐν Ath. Mitth. III 163. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐν CIG. ἀρ. 1272—4 δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν μετὰ βεβαιότητος τὴν συνάφειαν τῆς ὠδῆς πρὸς τὴν φυλὴν. Ἡ ὑπαρξίς 27 φρατριῶν ἐν Σπάρτῃ προκύπτει ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ἐορτῆς τῶν Καρνείων τοῦ Δημητρίου Σκηφίου παρ' Ἀθην. Δ, 141 EF.

²) Περὶ τῆς Σπαρτιατικῆς βασιλείας βλ. Müller Dor. II 93 κέ. Kopstadt de rer. Laconicar. constit. Lyc. origine et indole 94 κέ. Gabriel de magistratib. Lacedaemoniorum. Ἐν. διατρ. Berol. 1845 σ. 1 κέ. Auerbach de Lacedaemoniorum regibus. Ἐν. διατρ. Berol. 1863.

³) Οἱ μυθικοὶ γενάρχαι τῶν ἐν Σπάρτῃ βασιλικῶν γενῶν ἦσαν τῶν μὲν Ἀγιαδῶν ὁ Εὐρυσθένης ἢ Εὐρυπύρρος, τῶν δ' Εὐρυπωντιδῶν ὁ Προκλῆς, Ἡρακλεῖδαι ἀμφότεροι, οὗ ἕνεκα καὶ οἱ ἐκγονοὶ ἐθεωροῦντο ἐξ Ἡρακλείους καταγόμενοι. Τοὺς ἐν Σπάρτῃ κοινῶς πιστευομένους μύθους περὶ τῶν βασιλέων βλ. παρ' Ἡροδότ. Γ', 52 πρὸ λ. καὶ Δ', 147. «Ἡρακλέως Γενάρχη» καὶ ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐπιγραφῇ: CIG. ἀρ. 1446. Πλὴν τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν ἀνήγον εἰς τὸν Ἡρακλεῖα τὸ γένος καὶ ἄλλοι Σπαρτιάται. Βλ. Πλουτ. Λύκ. 2. 24. Διόδ. ΙΑ', 50. Διὰ τίνα αἰτίαν τὰ βασιλικά γένη ἐν Σπάρτῃ δὲν προσηγορεῖοντο ἀπὸ τῶν γενεάρχων ἀλλ' ἀπὸ τῶν υἱῶν τούτων Ἀγιάδαι καὶ Εὐρυπωντιδαὶ προσεπάθησαν νὰ ἐξηγήσωσιν ὁ Ἐφορος παρὰ Στράβ. Η', σ. 366. Πλουτ. Λύκ. 2. Ἀποφθ. Λακ. Πλειστάρχ. 1 σ. 285 Didot Πάυσ. Γ'. ζ', 1. Βλ. τὰς ἐμὰς Stud. z. altspart. Gesch. σ. 23 κέ. Οἰκίην ὑποδεεστέρεν λέγει ὁ Ἡρόδ. Γ', 51 τὴν τῶν Εὐρυπωντιδῶν, ἐπαγόμενος: «κατὰ πρεσβυγένειαν δὲ καὶ τετίμηται μᾶλλον ἢ (οἰκίῃ) Εὐρυπύρρου».

Διαδοχή.

Δικαιώμα διαδοχῆς εἰς τὸν θρόνον εἶχεν ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως, ἢ ἂν ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀρχῆς εἶχεν ἤδη υἱούς, βασιλεύον δ' ἐγέννησε καὶ ἑτέρους, ὁ πρῶτος πορφυρογέννητος παῖς. Προσέτι δ' ἔπρεπεν ὁ διάδοχος νὰ εἶχε μητέρα Σπαρτιᾶτιν καὶ νὰ ἦτο ἀρτιμελής¹. Ἄν μὴ ὑπῆρχον υἱοὶ ἢ ἂν οἱ ὑπάρχοντες ἦσαν ἀνίκανοι διὰ τινὰ τῶν ἀνωτέρω λόγων νὰ κληρονομήσωσι τὴν βασιλείαν, ἀνέβαινεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐγγύτατος ἐξ ἀρρενογονίας συγγενῆς τοῦ βασιλέως, ὅστις καὶ ἀνηλίκου ὄντος τοῦ βασιλέως ἦτο ἐπίτροπος αὐτοῦ, ὡς πρόδικος καὶ ἀνελάμβανε μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του τὴν βασιλείαν². Ἄν δέ τις ἀντέλεγε περὶ τῆς νομιμότητος τῆς διαδοχῆς, ἢ πλείονες ἠξίουσαν ὅτι εἶχον δικαιώματα πρὸς διαδοχὴν ἐδίκαζεν ἡ πόλις³. Ὁ ἐπὶ βασιλείᾳ τρεφόμενος παῖς ἀπηλλᾶσσετο τῆς ἀνάγκης τῆς σπαρτιατικῆς παιδεύσεως⁴. Ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν

¹) Περὶ τῶν νομίμων τῆς διαδοχῆς ἀκριβέστατα διαλαμβάνει ὁ Ἡρόδ. Ζ', 3: «ἐπεὶ γὰρ καὶ ἐν Σπάρτῃ ἔφη ὁ Δημάρχτος ὑποτιθέμενος οὕτω νομίζεσθαι, ἦν οἱ μὲν προγεγονότες ἔωσι πρὶν ἢ τὸν πατέρα σφέν βασιλεύσαι, ὁ δὲ βασιλεύοντι ὀλίγονος ἐπιγένηται τοῦ ἐπιγενομένου τὴν ἐκδοξὴν τῆς βασιλείης γίνεσθαι». Δὲν ἀντιφάσκουσι δὲ πρὸς ταῦτα τὰ παρ' Ἡροδ. Ε', 42. Γ', 52. Ὁ Heidtmann ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1883 σ. 255 — 6 ἀμφισβητεῖ, ὡς νομίζω, ἄνευ λόγου τὴν γνησιότητα τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Ἡροδ. Ζ', 3. Ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ μελλόντος κληρονόμου τῆς βασιλείας ἔπρεπε νὰ εἴναι Σπαρτιατὶς συνάγω ἐκ τοῦ Πλουτ. Ἀγῆσ. 1. Ὁ χρησμοδόχος Διοπεΐθης ἔλεγεν ὅτι ἔπρεπε νὰ φυλαχθῶσι τὴν ἡμετέραν βασιλείαν, καὶ ὅμως ὁ Ἀγησίλαος ἐγένετο βασιλεὺς. Βλ. Πλουτ. Ἀγῆσ. 3. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 3.

²) Βλ. Corn. Nep. Ages. 1: «sin is (qui regnans decessisset) virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate» Περὶ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 2. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως ἐκαλεῖτο πρόδικος: Πλουτ. Λυκ. 3. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', β', 9. Ὁ διαχειριζόμενος τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐλέγετο ἐπίσης βασιλεὺς: Περὶ. Ἡροδ. Θ', 76 καὶ 10. Παραδείγματα βασιλείας ἐπιτρόπων βλ. παρ' Ἡροδ. ἐνθ. ἀν. Θουκ. Α', 132. 107 Διόδ. ΙΑ', 79 Θουκ. Γ', 26 Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 9. Περὶ. Gabriel de magistratib. Lacedaemonior. σ. 29 κέ.

³) Τῆς πρώτης περιπτώσεως παραδείγματα τὸ τοῦ Δημαράτου παρ' Ἡροδ. Γ' 65 — 6 καὶ τὸ τοῦ Λεωτυχίδου παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ' γ', 1 κέ. τῆς δὲ δευτέρας τὸ τοῦ Κλεωνόμου καὶ Ἀρίως παρὰ Πλουτ. Γ', Γ', 2, ὅστις ἱστορεῖ ὅτι ἐδίκασαν οἱ γέροντες.

⁴) Τοῦτο πρέπει νὰ συναγῶμεν ἐκ τοῦ Πλουτ. Ἀγῆσ. 1.

οἱ βασιλεῖς φαίνεται ὅτι ἐλέγοντο ἀρχαγέται ἢ βαγοί¹.

Τιμαί τῶν βασιλέων.

Εἰς τοὺς λακεδαιμονίους βασιλεῖς πλείσται μὲν ἐδίδοντο τιμαί, ὀλίγη δ' ἐξουσία. Οἱ βασιλεῖς ἐτιμῶντο ὡς ἥρωες, δεινὸν δ' ἐνομίζετο ἀδίκημα τὸ ἐπιβάλλειν χεῖρα εἰς αὐτούς². Τιμαί δὲ καὶ γέρα τῶν βασιλέων ἦσαν ἐν πρώτοις ἢ δημοσία σίτισις αὐτῶν, διότι φοιτῶντες μὲν εἰς τὸ συσσίτιον ἐλάμβανον διπλὴν μερίδα, οἰκοὶ δὲ μένοντες ὠρισμένον ποσὸν ἀλφίτων καὶ οἴνου³. Ἐπειτα εἶχον οἱ βασιλεῖς ἐγγείους κτήσεις ἐν πολλαῖς τῶν περιόικων πόλεων, ὧν οἱ κάτοικοι ἀπέτινον αὐτοῖς λόγῳ μισθώματος τὸν λεγόμενον βασιλικὸν φόρον⁴. Πρὸς δὲ τούτοις ἐλάμβανον οἱ βασιλεῖς τὴν τρίτην μοῖραν τῶν λαφύρων, καὶ τῶν θυμμένων πάντων τὰ

¹) Ἡ μὲν ἐπωνυμία ἀρχαγέται κεῖται ἐν τῇ λυκουργείῳ ῥήτρᾳ παρὰ Πλουτ. Λακ. 6. ἡ δ' ἐπωνυμία βαγός ἐν τῇ τοῦ Ἡσυχίου γλωσσῇ: «βαγός... καὶ βασιλεὺς καὶ στρατηγός. Λάκωνες.» ὅπερ ὅμως δὲν εἶναι πολὺ ἀσφαλές. Ἡ λ. βαγός κατὰ τὸν Boeckh εἰς CIG. I σ. 83 καὶ τὸν Ross alte Iokr. Inschrift σ. 20 παράγεται ἐκ τοῦ ἀγῶ μετὰ τοῦ δίγαμμα.

²) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 9: «αἱ δὲ τελευτήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇδε βούλονται δηλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι, ὅτι οὐχ ὡς ἀνθρώπους ἀλλ' ὡς ἥρωας τοὺς Λακεδαιμονίων βασιλεῖς προτετιμήκασιν». Πλουτ. Ἀγ. 19: «οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νομιζόμενον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν». Βλ. καὶ αὐτ. 21. Τούτου ἕνεκα ἐπέτρεπον τὴν διὰ φυγῆς σωτηρίαν τῶν καταδικασμένων βασιλέων.

³) Περὶ λ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 20: «συσκηνοῦσι μὲν γὰρ δὴ βασιλεῖς ἐν τῷ αὐτῷ, ὅταν οἰκοὶ ᾧσιν», ὅπερ ὁ Πλουτ. Ἀγ. 20 περιγράφει οὕτω: «συσσιτοῦσι γὰρ οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ αὐτὸ φοιτῶντες σιδήτιον ὅταν ἐπιδημῶσιν». «Ὅτι καὶ κατ' οἶκον ἐδείπνουσι οἱ βασιλεῖς συνάγεται ἐκ τοῦ Ἡροδ. Γ', 57. Περὶ τῆς διμοιρίας καὶ τῶν συσκήνων αὐτῶν βλ. Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιε', 4 β. Ἀγ. 5. Ἡροδ. Γ', 57.

⁴) Βλ. Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιε', 3: «καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιόικων πόλεων ἀπέδειξεν (Λυκούργος) ἐξαίρετον τοσαύτην, ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλοῦτον ὑπερφέρειν». Κατὰ τὸν Πλάτ. Ἀλκ. Α' 123α οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι τῶν Ἑλλήνων: «ἔκ τε γὰρ τῶν τοιούτων (χρυσοῦ καὶ ἀργύρου) μέγιστα λήβεις καὶ πλείστα εἰσι τοῖς βασιλεῦσι, ἔτι δὲ καὶ ὁ βασιλικὸς φόρος οὐκ ὀλίγος γίγνεται, ὃν τελοῦσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς βασιλεῦσι». Ὁ βασιλεὺς Ἄγης ὁ Δ' εἶχε πλὴν τῆς μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας αὐτοῦ καὶ 600 τάλαντα νομίσματος. Βλ. Πλουτ. Ἀγ. 9. Ὁ φόρος τῶν περιόικων ἀπέτιντο βεβαίως εἰς νόμισμα. Βλ. Auerbach ἐνθ. ἀν σ. 52.

δέρματα, ἐν πολέμῳ δὲ καὶ τὰ νῶτα, ἐξ ἐκάστου δὲ τόκου συὸς χοῖρον· ἂν δὲ τις ἔθου δημοτελῆ θυσίαν, προσεκάλει τοὺς βασιλεῖς καὶ ἀπὸ τούτων πάντων ἤρχετο, διπλασίαν μοῖραν τῆς τῶν ἄλλων δαιτυμόνων δίδων εἰς ἐκάτερον αὐτῶν. Ἐτιμῶντο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι πᾶσι διὰ προεδρίας, καὶ πάντες ὑπανίσταντο τῆς ἑδρας αὐτοῖς, πλὴν οὐχὶ οἱ ἔφοροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν οἴφων¹.

Κηδεία τῶν βασιλέων.

Τὴν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τιμὴν ἐδείκνυσαν ἰδιαίτατα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν ταῖς ταφαῖς αὐτῶν. Ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ἱππεῖς περιήγγελλον τὸ γεγονός ἀνά πᾶσαν τὴν Λακωνικὴν, ἀνά δὲ τὴν πόλιν περιερχόμεναι γυναῖκες ἐκρότουν χαλκοὺς λέβητας. Τούτου δὲ γενομένου ἐπεβάλλετο νὰ περιβάλλωνται πένθιμα ἱμάτια δύο ἐλεύθεροι ἀνὴρ καὶ γυνὴ ἐξ ἐκάστης οἰκίας. Ἐκπάσης δὲ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας ἤρχοντο ἀναγκαστοὶ περίοικοι καὶ εἰλωτες ἐν μελαίνῃ ἐσθῆτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἵνα παρακολουθήσωσι τὴν κηδείαν, ὀρηγνύοντες τὸν θανόντα βασιλέα, ὃν ἐκάστοτε ἀνεκήρυσσον τὸν ἄριστον τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλευσάντων. Ἄν δ' ἀπέθνησκεν ὁ βασιλεὺς ἐν πολέμῳ καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ κοιμισθῇ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ εἰς Σπάρτην, σκευάσαντες εἰδῶλον αὐτοῦ ἐξέφερον ἐν κλίνῃ καλῶς ἐστρωμένη καὶ ἔθαπτον τοῦτο κατὰ τὸ γένος τοῦ βασιλέως, ἂν μὲν ἦτο Ἀγιάδης εἰς τοὺς τῶν Ἀγιαδῶν τάφους, ἂν δ' Εὐρυπωντιδῆς εἰς τοὺς τῶν Εὐρυπωντιδῶν. Ἐπένθουν δ' ἐπὶ δέκα ἡμέρας, καθ' ἃς οὔτε ἀγορὰ ἐγίνετο, οὔτε χρηματισμοὶ περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων².

¹) Περὶ τῶν ἀποδιδόμενων τοῖς βασιλεῦσι τιμῶν βλ. Ἡροδ. Γ' 56-7. Ξενοφ. Λακ. Πολιτ. ιε', 3-6. Φύλαρχον παρὰ Πολυδ. Β', 62, 1.

²) Βλ. τὴν περιγραφὴν τοῦ πένθους παρ' Ἡροδ. Γ' 58. Πaus. Δ', ιδ', 4. Ὁ Ἡρακλ. ὁ Ποντ. παρὰ Müller Fr. hist. Gr. II σ. 210, 5 [Ross, Aristot. fragm. 611, 10] λέγει καὶ τὰ ἐξῆς μὴ ἀγαπερόμενα παρ' Ἡροδότῃ: «Ὅταν δὲ τελευτήσῃ βασιλεὺς, τρεῖς ἡμέρας οὐδὲν πωλεῖται καὶ ἀγύροις ἢ ἀγορὰ καταπάσσεται». Ὁ νεκρὸς τοῦ ἐν τῇ ξένῃ θανόντος βασιλέως ἐκομίζετο εἰς Σπάρτην. Προβλ. Πλουτ. Ἀγῆς. 40. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 19. Οἱ τῶν Ἀγιαδῶν τάφοι ἦσαν ἐν Πιτάνῃ: Πaus. Γ', ιδ', 2, οἱ δὲ τῶν Εὐρυπωντιδῶν ἐπὶ τῇ περατὶ τῆς Ἀφειταίδος: Πaus. Γ', ιδ', 8. Πρὸς τὴν πομπὴν τῶν βασιλείων ταφῶν παραβλητέα ἡ εὐτελεία τῶν ἰδιωτικῶν: Βλ. Πλουτ. Λυκ. 27.

Μετά δὲ τὴν πάροδον τοῦ δεκαημέρου πένθους εἰσήρχετο εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ διάδοχος μετ' εἰσιτηρίους, ὡς φαίνεται, θυσίας καὶ ἄλλας τελετάς, τότε δὲ διέλυε τὰ χρέη τῶν ὀφειλόντων τι εἰς τὸν βασιλέα ἢ τὸ δημόσιον Σπαρτιατῶν¹.

Θρησκευτικά ἔργα.

Ἐν ἀρχῇ εἶχον βεβαίως οἱ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεῖς ὅσα καὶ οἱ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων ἔργα, εἶχον δηλ. τὴν ὅλην ἱερατικὴν δικαστικὴν καὶ πολεμικὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἐξουσία αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς τρισὶ περιεστάλη. Ἱερατικὰ ἐκτελοῦντες ἔργα ἔθουον τὰς τεταγμένας ὑπὲρ τῆς πόλεως θυσίας, ἐν αἷς καὶ τὰς ῥητῶς κατονομαζομένας θυσίας εἰς τὸν Ἀπόλλωνα κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν ἐβδόμην ἐκάστου μηνός. Μάλιστα δ' ἐν πολέμῳ σγέδῳ ἴση ἦτο ἡ περὶ τὰ ἱερατικὰ καὶ τὰ στρατηγικὰ ἔργα τῶν ἀσχολία τῶν βασιλέων. Ἐξερχόμενος εἰς πόλεμον ἔθουεν ὁ τῆς στρατιᾶς ἡγούμενος βασιλεὺς πρῶτον μὲν οἶκοι τῷ Διὶ ἀγῆτορι, δεύτερον δ' ἐν τοῖς ὅροις τῆς χώρας τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ πολλάκις ἔπειτα ἐν τῷ πολέμῳ, ὅθεν καὶ ἀκώλυτον εἶχεν ἐξουσίαν πρὸς πᾶσαν θυσίαν, τοῦ δημοσίου παρέχοντος τὰ ἱερεῖα. Εἰς τὰ ἱερατικὰ δὲ τῶν βασιλέων ἔργα συγκαταριθμεῖται καὶ τοῦτο, ὅτι ἐκάτερος αὐτῶν ἐξέλεγε δύο ἄνδρας, Πυθίους καλουμένους, δι' ὧν ἐλάμβανε τοὺς ἐκ Δελφῶν χρησμούς, ὑπ' αὐτῶν φυλαττομένους. Τὰς δ' ἱερωσύνας τοῦ Διὸς Λακεδαίμονος καὶ τοῦ Διὸς Οὐρανίου εἶχον οἱ βασιλεῖς πιθανώτατα, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ γενέθλιοι αὐτῶν θεοί².

¹) Βλ. Ἡρόδ. Γ', 59: «ἐπεὶ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ἄλλος ἐνίστηται βασιλεὺς, οὗτος ὁ ἐσιὼν ἐλευθεροῖ ὅστις τι Σπαρτιητέων τῷ βασιλεῖ ἢ τῇ δημοσίᾳ ὀφείλει». Ὁ Πλούτ. Ἀγ. 13 ἀναφέρει γραμματεῖα τῶν χρεωστῶν καλούμενα κλάρια. «Εἰσήρχετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ πένθους, «ἐπεὶ ὠσιώθησαν αἱ ἡμέραι» κατὰ τὸν Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 1. Ἐκ τοῦ ὅτι πάντοτε καθισταμένων τῶν βασιλέων ἐγίνοντο γόροι καὶ θυσίαι ἐξηγεῖται καὶ τὸ χωρίον τοῦ Θουκ. Ε', 16.

²) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 4: «θύοντος αὐτοῦ (Ἀγησιλάου) τῶν τεταγμένων τινὰ θυσίων ὑπὲρ τῆς πόλεως». Θυσίαι κατὰ τὴν νομηνίαν καὶ τὴν ἐβδόμην: Ἡρόδ. Γ', 37.

Δικαστικά ἔργα.

Μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἦτο ἡ ὑπὸ μόνων τῶν βασιλέων ἀσκουμένη δικαστικὴ ἐξουσία, ἀφ' οὗ εἰς μὲν τοὺς ἐφόρους ἐδόθη ἡ δικαιοδοσία τῶν πλείστων κρίσεων τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, τὰς δ' ἐγκληματικὰς δίκας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων βεβαίως χρόνων ἐδίκαζεν ἡ γερουσία. Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν βασιλέων ὑπῆγοντο αἱ διαδικασίαι τῶν ἐπικλήρων, καθόλου δ' ἐδίκαζον πάσας ἴσως τὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου δίκας, ἀφοῦ καὶ περὶ τῶν εἰσποιήσεων αὐτοὶ ἔκρινον. Πρὸς δὲ τούτοις ἔλυον τὰς περὶ δημοσίων ὁδῶν διαφοράς, τὰς προερχομένας ἐξ ἀμπισθητήσεων περὶ τῶν ὁρίων τούτων καὶ ἰδιωτικῶν κτημάτων¹.

Στρατηγικὰ ἔργα.

Εὐρυτάτην ὅμως ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τᾶλλα ἔργα αὐτῶν εἶχον ἐξουσίαν οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ. Ἦγουντο δὲ τοῦ στρατοῦ μέχρι μὲν τοῦ 510 π. Χ. κοινῇ ἀμφοτέροι, τότε δ' ἐτέθη νόμος ἀπαγορεύων νὰ συνεζέρχωνται ἀμφοτέροι οἱ βασιλεῖς. Κατὰ τὸν ὅρισμὸν τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ σπαρτιατικὴ βασιλεία ἦτο οἷον στρατηγία τις αὐτοκράτωρ καὶ αἰδίας. Μέχρις αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου εἶχον τὴν ἐξουσίαν οἱ βασιλεῖς νὰ ἐκφέρωσι πόλεμον ἐφ' οἵανδήποτε χώραν, ἐναγῆς δ' ἐθεωρεῖτο ὁ ἀποπειρώμενος νὰ διακωλύσῃ αὐτούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ἔδιδον εὐθύνας, ἐφρόντιζον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ διαφεύ-

Περὶ τῶν ἐν πολέμῳ θυσιῶν βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 2 κέ. 8. 11. Ἡρόδ. Γ', 21 Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 5. Περὶ τῶν ἱερωσυνῶν τοῦ Διὸς Λακεδαιμόνος καὶ Οὐρανίου βλ. Ἡρόδ. Γ', 56 καὶ τὰς ἐμὰς Stud. σ. 62 κέ. Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Γ', 14 σ. 84, 20 λέγει περὶ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων: «ἐτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδίδεται τοῖς βασιλεῦσιν».

¹) Βλ. Ἡρόδ. Γ', 57: «δικάζειν δὲ μούνους τοὺς βασιλεῖς τσάδε μούνα· πατροῦχου τε παρθένου πέρι, εἰς τὸν ἰκνέεται ἔχειν, ἦν μὴ περὶ ὁ πατὴρ αὐτὴν ἐγγυήσῃ, καὶ ὁδῶν δημοσίων πέρι καὶ ἦν τις θετὸν παῖδα ποιέεσθαι ἔθελη. βασιλείων ἐναντίον ποιέεσθαι». Τὰς διαφορὰς περὶ τῶν δημοσίων δικῶν ἐξηγῶ ὅποιαί τινες ἦσαν, παραδεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Stein αὐτ.

γῶσι ταύτας προκαλοῦντες προηγουμένως τὴν συναίνεσιν τῶν ἐφόρων καὶ τῆς ἀπέλλας. Ὅθεν σύμφωνον πρὸς τὰ πράγματα εἶναι τὸ λεγόμενον περὶ αὐτῶν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὅτι εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ ἡγῶνται τῆς στρατιᾶς, ὅπου ἤθελεν ἐκπέμψῃ ταύτην ἢ πόλιν.¹ Ἦσαν δ' ἐν πολέμῳ οἱ βασιλεῖς ἀπόλυτοι κύριοι ζωῆς καὶ θανάτου, καὶ περὶ πάσης πράξεως καὶ κινήσεως αὐτοὶ ἀπεφασίζον. Οἱ δὲ παρακολουθοῦντες τῷ στρατεύοντι βασιλεῖ δύο τῶν ἐφόρων οὐδὲν συνεβούλευον ἂν μὴ προσεκαλοῦντο ὑπ' ἐκείνου.² Ἡ ἐξουσία ὅμως ἦν περὶ τῶν πολεμικῶν εἶχεν ὁ βασιλεὺς περιωρίζετο ἐξαποστελλομένων ἐνίοτε κοινῶν Σπαρτιατῶν ὡς ἡγεμόνων στρατιᾶς, μάλιστα δὲ περιωρίσθη διὰ τῆς καθιδρύσεως τῆς ναυαρχίας³.

1) Ὁ ἕτερος μόνον τῶν βασιλείων ἐν τῷ πολέμῳ ἀπὸ τοῦ 510: Ἡρόδ. Ε', 75. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 10. Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Γ, 14 σ. 84, 21 λέγει: «αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία οἷον στρατηγία τις αὐτοκράτωρ καὶ ἀδίδος ἐστίν». Ἰσοκρ. Γ', 24. Ἡρόδ. Γ', 56. Κλεομένης ὁ Α' αὐτοδούλως ἐκήρυττε τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἔτι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ξενοφῶντος φαίνεται ὅτι εἶχον οἱ βασιλεῖς τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐκφέρωσι τὸν πόλεμον ἐφ' οἷανδήποτε χώρῳ καὶ νὰ ἐξάγωσι τὴν στρατιάν. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', α', 34. Β', δ', 7. Δ', ζ'. 1. πρόλ. καὶ Θουκ. Η', 5. Ὅμως καταριθμεῖ ὁ Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε' 2 εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως καὶ τοῦτο: «στρατιάν, ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμπῃ, ἡγεῖσθαι». Dum Entsteh. u. Entwicklung. d. spart. Ephorats σ. 58 κί. Ζημίαι ἐπιβαλλόμεναι εἰς τοὺς βασιλεῖς διὰ τὰ ἐν πολέμῳ ἀτυγήματα: Θουκ. Ε', 63. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 25. Πλουτ. Λύσ. 30. Περὶ τῆς ἐν πολέμῳ ἐξουσίας τῶν βασιλείων βλ. Dum ἐνθ. ἀν. σ. 151 κί.

2) Ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Γ, 14 σ. 84, 19 λέγει περὶ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλείων: «ὅταν ἐξέλθῃ τὴν χώραν, ἡγεμόν ἐστι τῶν πρὸς τὸν πόλεμον... κτείνει γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις ἐν χειρὸς νόμῳ». Προβλ. Θουκ. Ε', 66. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 10. Περὶ τῶν παρακολουθούντων τῷ βασιλεῖ δύο ἐφόρων βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 5. Ἑλλην. Β', δ', 36. Προδήλως προσωρινὸς ἦτο ὁ νόμος, καθ' ὃν τῇ 418 ἐξελέγησαν δέκα ἄνδρες σύμβουλοι (τῷ Ἀγιδί ἄνευ ὧν μὴ κύριον εἶναι ἀπάγειν στρατιάν ἐκ τῆς πόλεως). Βλ. Θουκ. Ε', 63. Οἱ 30 ἡγεμόνες καὶ σύμβουλοι Σπαρτιαταί, οἱ μετὰ τοῦ βασιλέως ἐκπεμπόμενοι εἰς τὰς μακρινὰς στρατείας, ἦσαν μᾶλλον σύμβουλοι ἐν τοῖς πολεμικοῖς, ἀποτελοῦντες τρόπον τινὰ τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ βασιλέως, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ περιορίζωσι τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐν τῇ στρατῷ. Βλ. Πλουτ. Ἀγης. 6 36. Λύσ. 23. Ξενοφ. Ἀγης. α', 7. Ἑλλ. Γ', δ', 2. 20 Ε', γ', 8. Διόδ. ΙΔ' 79.

3) Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 30 λέγει: «ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν οὕσι στρατηγικοῖς αἰδίσις ἢ ναυαρχία σχεδὸν ἑτέρα βασιλεία καθίστηκεν». Μόνος δ' Ἀγησίλαος ἤρξε ποτε καὶ τοῦ ναυτικοῦ. Βλ. Πλουτ. Ἀγης. 10.

Ἡ δύναμις καθόλου τῶν βασιλέων.

Ἀφότου τὸ κράτος τῶν ἐφόρων ηὔξησεν, ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι, καίπερ διάφορος ἐκάστοτε καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ κῦρος καὶ τὸ ἀξίωμα ἐκάστου βασιλέως, δὲν ἦτο μεγάλη. Καὶ παρεκάθηντο μὲν οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ γερουσίᾳ καὶ ἐψήφίζον ἐν αὐτῇ καὶ θὰ παρεῖχον ἀναμφιβόλως ῥοπήν τινα εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ἔπαυσαν ὅμως ὄντες κύριοι τῆς πολιτείας, ἀφ' ἧς ἀνέλαβον οἱ ἔφοροι τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν¹.

β' Ἡ Γερουσία².

Ὄνομα.

Ἡ ἐν Σπάρτῃ Γερουσία τοῦτο τὸ ὄνομα ἔχει καὶ ἐν τῇ λεγομένῃ Λυκουργείᾳ ῥήτρᾳ, ὡς τοῦλάχιστον περιῆλθε τὸ κείμενον ταύτης εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἐν τῇ προστεθείσῃ εἰς τὴν ῥήτρην ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου διατάξει καλοῦνται π ρ ε σ β υ γ ε ν ε ῖ ς· ἐν τοῖς μετέπειτα ὅμως χρόνοις φαίνεται ὅτι εὐχρηστοὶ ἦσαν οἱ τύποι γεροντία ἢ γερωχία³.

Ἀριθμός.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ γερουσία ἀπετελεῖτο ἐξ 28 ἀνδρῶν, εἰς οὓς προσετίθεντο οἱ βασιλεῖς, ὕστερον δὲ καὶ οἱ ἔφοροι⁴.

¹) Βλ. Ἡρόδ. Γ', 57. Ὁρθῶς παρατήρησεν ὁ Stein εἰς τὸ γινώριον τοῦτο, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀποδίδει δύο ψήφους ἐν τῇ γερουσίᾳ εἰς ἑκάτερον τῶν βασιλέων, ὡς ὑπὶ λαβεν ὁ Θουκ. Α', 20.

²) Περὶ τῆς ἐν Σπάρτῃ γερουσίας βλ. Müller Dor. II 87 κί. Kopstadt de rer. Laconicar. constitut. Lycurg. origine et indole σ. 107 κί. Gabriel de magistrat. Lacedaemonior. σ. 31 κί.

³) Τὴν τε ῥήτρην καὶ τὴν παρεγγραφὴν τοῦ Θεοπόμπου βλ. παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6. Ὁ τύπος γεροντία κεῖται παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ι', 13 ὅπου ὅμως σημαίνει τὸ τοῦ γέροντος ἀξίωμα, ὃ δὲ τύπος γερωχία συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Λυσιστ. 980. Πρὸς. Ahrens de dial Dor. σ. 62—3.

⁴) Βλ. ἀνωτέρω σ. 10. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γερόντων βλ. Ἡρόδ. Γ', 57. Πλάτ. Νόμ. Γ', 691. Τὸν λόγον δι' ὃν οἱ γέροντες ἦσαν 28 ἡγεμόνες καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παρὰ Πλουτ. Λυκ. 5 διαφορῶν ἐξηγήσεων.

Δικαίωμα πρὸς ἐκλογὴν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὴν γερουσίαν εἶχον οἱ ἄριστοι μόνοι, ἐπειδὴ δὲ καὶ κατὰ τοὺς παλαιστοτάτους χρόνους ὑπῆρχεν ἡ διάκρισις τῶν πολιτῶν εἰς ἀρίστους καὶ δημοτικούς, ἐπάναγκες νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ τότε ἡ ἐκλογὴ εἰς μόνους τοὺς ἀρίστους περιωρίζετο¹. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρίστων μόνοι οἱ ὑπὲρ ἐξήκοντα ἔτη γεγονότες ἠδύναντο νὰ αἰτήσωσι τὴν ἀρχήν, καὶ τοῦτο, διότι οἱ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἔχοντες δὲν ἐστρατεύοντο πλέον². Ἐγίνετο δ' ἡ τῶν γερόντων ἐκλογὴ ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ παράδοξόν τινα τρόπον. Ἀθροισθείσης τῆς ἀπέλλας εἰσήγοντο οἱ αἰτούμενοι τὴν ἀρχὴν οὐχὶ ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ τὴν σειρὰν, ἣν ἕκαστος ἔλαχεν, καὶ ἐν σιωπῇ διεπορεύοντο τὴν ἀπέλλαν· ἐδήλουν δ' οἱ ἐκκλησιάζοντες διὰ βοῆς τὴν γνώμην των καὶ ἀνηγορεύετο ἐκεῖνος, κατὰ τοῦ ὁποίου τὴν πάροδον πλείστη καὶ μεγίστη ἐγένετο κραυγὴ. Τῆς κραυγῆς δὲ τὴν ἔντασιν ἔκρινον ἄνδρες αἰρετοί, ἐγκεκλεισμένοι εἰς πλησίον οἴκημα, ἐπόθεν ἤκουον μὲν τὴν κραυγὴν, οὐδὲν δ' ἑβλεπον. Ὁ δ' οὕτως αἰρεθείς περιήρχετο εὐθὺς ἔπειτα τὰ ἱερά, εἶποντο δὲ πολλοὶ νέοι καὶ γυναῖκες πολλαί, ἐγκωμιάζουσαι δι' ἁσμάτων τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν βίον αὐτοῦ εὐδαιμονίζουσαι. Ἐκαστος δὲ τῶν οἰκείων παρέθετεν αὐτῷ δεῖπνον,

1) Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ γέροντες ἐξελέγοντο μόνον ἐκ τῶν καλῶν κάγαθων, ὁ δὲ δήμος εἶχε μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγειν. Βλ. Ἀριστ. Πολ. Β, 9 σ. 48, 6. Ζ (Δ), 9 σ. 161, 14 κέ. Τοῦτου ἕνεκα τὴν ἀρχὴν τῶν γερόντων λέγει ὀλιγαρχίαν ὁ Ἀριστ. Πολ. Β, 6 σ. 35, 30. Κατὰ τὸν Πολύβ. Γ'. 10 οἱ γέροντες ἦσαν «κατ' ἐκλογὴν ἀριστίνδην κεκρίμενοι», ὅτι καὶ κατὰ τοὺς παλαιστοτάτους χρόνους διεκρίνοντο οἱ πολῖται εἰς ἀρίστους καὶ δημοτικούς ἐξετέθη ἀνωτέρω σ. 13 κέ. Ὁ Ἀριστ. Πολ. Θ (Ε), 6 σ. 206, 1 κέ. τὴν αἵρεσιν τῶν ἡλικίων γερόντων λέγει «δυναστευτικὴν καὶ ὁμοίαν τῇ τῶν ἐν Λακεδαιμονίᾳ γερόντων», ὅπου [ὁ Κοραῆς ἐν τῇ ἐκδ. τῶν Πολιτικῶν καὶ] ὁ Sauppe epist. crit. 148 πρὸ τοῦ ὁμοίαν παρεμβάλλει τὸ ἀρνητικὸν οὐχ. Δυναστεία κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη Πολ. Ζ (Δ). 5 σ. 155, 11 κέ. εἶναι τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ὀλιγαρχίας, ἐν ᾧ ὁ παῖς διαδέχεται εἰς τὸ ἀξίωμα τὸν πατέρα καὶ ἀρχεῖ οὐχὶ ὁ νόμος ἀλλ' οἱ ἄρχοντες.

2) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 26. Ὁ Ἀριστ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 1 κέ. φέγει τὸ ὅτι ὁ ἀξιωθόμενος τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἡτέτο τοῦτο, διότι ὁ ἀξίος τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ἦτις κατ' αὐτὸν (σ. 48, 7) ἦτο ἄθλον τῆς ἀρετῆς, καὶ μὴ βουλούμενος εἶναι νὰ ἀρχῇ

λέγων ὅτι ἡ πόλις τὸν τιμᾶ διὰ ταύτης τῆς τραπέζης. Περιελθὼν δὲ τὴν πόλιν κατέληγεν εἰς τὸ συσσίτιον, ὅπου παρετίθετο αὐτῷ καὶ δευτέρα μερίς· παραλαβὼν δὲ ταύτην ἔδιδεν εἰς ἐκείνην τῶν πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ συσσιτίου παρουσῶν συγγενῶν γυναικῶν, ἣν ἤθελεν ἰδιαζόντως νὰ τιμήσῃ¹.

Ἔργα.

Ἡ τῶν γερόντων ἀρχὴ ἦτο ἀρχὴ διὰ βίου καὶ ἀνυπεύθυνος². Ὡς δ' ἐν Ἀθήναις ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι, καὶ ἐν Σπάρτῃ ἡ γερουσία διττὰ εἶχεν ἔργα. Πρῶτον μὲν προεβούλευε περὶ τῶν εἰσφερομένων εἰς τὴν ἀπέλλαν ψηφισμάτων καὶ ἦτο ἅμα ἐκτελεστικὴ τῶν δεδογμένων ἀρχή. Καὶ ἡ μὲν προβουλευτικὴ τῆς γερουσίας ἐξουσία πολλὰς ὑπέστη σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολάς. Κατὰ τὴν λεγομένην λυκούργειον ῥήτραν ἡ ἀπέλλα εἶχε τὴν κυρίαν ψῆφον περὶ τῶν εἰσφερομένων ὑπὸ τῆς γερουσίας, διὰ τῆς παρεγγραφῆς ὁμῶς τοῦ Θεοπόμπου ἐδόθη εἰς ταύτην ἡ ἄδεια τῆς ἀκυρώσεως τῶν ἀποφάσεων τοῦ δήμου· ἡ διάταξις δ' αὕτη φαίνεται ὅτι ἐκράτει καὶ μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος³. Δεύτερον δ' εἶχεν ἡ γερουσία ὁμοῦ μετὰ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐφόρων τὸ σύμπαν κράτος ἐν τῇ

¹) Τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς, ὃν παιδαριώδη λέγει ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 1, περιγράφει ὁ Πλούτ. Λυκ. 26. Ἦτο ὁμοῦς οὗτος ὁμῶς λόγος πρὸς τὸ σύστημα τῆς «βοῆ καὶ οὐ ψήφῳ» ἐν τῇ ἀπέλλᾳ κρίσεως, ὅπερ βεβαίωσεν ὁ Θουκ. Α', 87.

²) Βλ. Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 48, 18 καὶ Πλουτ. Λυκ. 26. Πολύβ. Γ', με', 5.

³) Ἡ λεγομένη λυκούργειος ῥήτρα ἐκέλευεν: οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι δάμῳ δὲ κυρίαν ἦμεν καὶ κράτος». Ὁ δὲ τοῦ Θεοπόμπου νόμος ὤριζεν: «αἱ δὲ σκολιὰν ὁ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἦμεν». Βλ. Πλουτ. Λυκ. 6 καὶ τὴν ἐξηγησιν τῶν διατάξεων τούτων ἐν ταῖς ἐμαῖς Stud. σ. 134 καὶ Ἄν εἶναι ἀκριβὴς τὰ παρὰ Πλουτ. Ἀγ. 8 — 11 ἱστορούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου τοῦ Ἀγιδος περὶ ἀναδαμοῦ τῆς γῆς, πρέπει νὰ δεγθῶμεν ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοπόμπου ἴσχυε καὶ τότε. Ὁ Ἅγις εἰσφέρει διὰ τοῦ ἐφόρου Λυσάνδρου τὴν ῥήτραν εἰς τοὺς γέροντας (κεφ. 8) «καὶ τῶν γερόντων εἰς ταῦτ' αἱ γνώμαις οὐ συμφερομένων» ὁ Λύσανδρος συναγαγὼν ἀπέλλαν εἰσῆγαγεν τὴν ῥήτραν εἰς αὐτήν, προδήλως παραδεχθεῖσαν ταύτην (κεφ. 9, 10). οὐδὲν ἤττον οἱ γέροντες ἀπέριψαν τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου διὰ πλειονοψηφίας μιᾶς ψήφου (κεφ. 11).

πολιτεία, τὰ πάντα μετ' αὐτῶν διοικοῦσα¹. Περὶ δὲ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας αὐτῶν θὰ γείνη μετέπειτα λόγος ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ.

γ'. Ἡ Ἀπέλλα².

” Ονομα.

Ἀπέλλα φαίνεται ὅτι ἐκαλεῖτο ἡ κατὰ τὴν λεγομένην λυκούργειον ῥήτραν τακτικῶς καθ' ἕκαστον μῆνα ἀθροιζομένη ἐκκλησία τῶν Σπαρτιατῶν μεταξὺ Βαθύκας καὶ Κνακιῶνος, ἥτοι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς κατὰ κώμας ὠκισμένης πόλεως Σπάρτης³.

Μία ἡ ἀπέλλα.

Ἀνυπόστατον νομίζω τὴν εἰς μίαν μόνην καὶ ταύτην ἀκροσφαλεστάτην μαρτυρίαν στηριζομένην γώμην, ὅτι παρὰ τὴν ἀπέλλαν

¹) Βλ. Ἰσοκρ. IB', 154: «τὴν τῶν γερόντων ἀφρῆσιν τῶν ἐπιστατούντων ἀπασι τοῖς πράγμασι». Δημοσθ. K', 107: «ἐπειδὴν τις εἰς τὴν καλουμένην γερουσίαν ἐγκριθῇ παρασχὼν αὐτὸν οἷον χρῆ. δεσπότης ἐστὶ τῶν πολλῶν». Πολύδ. Γ', μέ, δ: «οἱ δὲ προσαγορευόμενοι γέροντες διὰ βίου, δι' ὧν καὶ μεθ' ὧν πάντα χειρίζεται τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν». Διον. Ἄλικ B', 14: «ἡ γερουσία πᾶν εἶγε τῶν κοινῶν τὸ κράτος. Πρὸς Πλουτ. Λυκ. 26. Ἀ' σγ. κατὰ Τμ. 180. Bekker An gr. 227, 29. Ὁ Oncken d. Staatslehre d. Aristot. I 286 φρονεῖ ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οὐδεμίαν ἀπολύτως εἶχε πλέον δύναμιν ἡ γερουσία.

²) Περὶ τῆς Λακεδαιμονίων ἀπέλλας βλ. Müller Dor. II, 82 κέ.

³) Ἡ λεγομένη λυκούργειος ῥήτρα παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6 κελεύει: «ὥρας ἑξ ὥρας ἀπελλάζειν μεταξὺ Βαθύκας τε καὶ Κνακιῶνος». Τὴν ἐξήγησιν τούτων βλ. ἐν ταῖς ἐμαῖς Stud. σ. 131 κέ. Τὰ γλωσσήματα τοῦ Ἡσυχίου: «ἀπελλάζειν ἐκκλησιάζειν Λάκωνες». «ἀπέλλαι σηκοί, ἐκκλησίαι, ἀρχαιρεσίαι» ὑπεμφαίνουσιν ὡς καὶ ἡ ῥήτρα ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἀπέλλαν ἐκάλουσαν οἱ Λάκωνες. Ὡς συνδυασθῶσι πρὸς ταῦτα καὶ αἱ μεγάλαι ἀπέλλαι, ὥς ἀναφέρουσιν ἐπιγραφαὶ τοῦ Γυθείου τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Βλ. Le Bas Voyage archéol. Explic. des inser. II, 242a 243. Ὅτι δ' ὁ Ἡρόδοτος Z' 134 ἀλίην λέγων τὴν ἐκκλησίαν τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ποιεῖται χρῆσιν τοῦ παρὰ Λάκωνιν ἐν χρῆσει ὀνόματος καταφαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων χωρίων αὐτοῦ, οἷον A', 125. E', 29. 79. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐπανειλημμένη χρῆσις παρὰ Ξενοφῶντι τῶν ὀνομάτων ἐκκλησία (Ἑλλ. E', β', 11) καὶ ἐκκλητοὶ (αὐτ. B', δ', 38. E', 33. Γ', γ', 3) δὲν ἀποδεικνύει ὅτι οὕτως ὀνόμαζον ταῦτα καὶ οἱ Λάκωνες. Ὅτι δὲ ἐκκλητοὶ καὶ ἐκκλησία παρὰ Ξενοφῶντι τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἔννοιαν συνάγεται ἐκ τῶν Ἑλλ. Γ', γ', 3 ἐν συνδυασμῷ πρὸς E', δ', 11 καὶ ἐκ τῶν Ἑλλ. E', ε', 32 33. Βλ. Schoemann, Opusc. acad. I 88 κέ.

ταύτην, εἰς τὴν ἀθροίζοντο πάντες οἱ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γεγονότες Σπαρτιαῖται, συνήγετο καὶ ἄλλη μικροτέρα ἐκκλησία¹.

Ἔδρα.

Ἐν ἀρχῇ ἴσως οἱ ἐκκλησιάζοντες ἠθροίζοντο εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἐβουλευόντο καθήμενοι, ὡς ἐγίνετο καὶ ἐν ταῖς λοιποῖς ἐλληνικαῖς πόλεσι· κατὰ τὸν Β' ὅμως αἰῶνα μ. Χ. συνήρχοντο εἰς τὴν ἐγγὺς τῆς ἀγορᾶς κειμένην Σκιάδα². Προήδρευον δὲ τῆς ἀπέλλας ἐν τοῖς παλαιοῖς μὲν χρόνοις βεβαίως οἱ βασιλεῖς, ἐν δὲ τοῖς ιστορικοῖς οἱ ἑφοροί³.

¹) Διατὶ οἱ ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονότες ἐξηγεῖται ἐξ ὧτων λέγει ὁ Πλούτ. Λυκ. 25: «οἱ μὲν γε νεώτεροι τριάκοντα ἔτων οὐ κατέβαινον εἰς ἀγοράν». Ἡ γνώμη περὶ δευτέρας μικρᾶς ἐκκλησίας στηρίζεται εἰς Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 8: «ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἑφοροὶ ἐσκεμμένα τε λέγειν ἡγήσαντο αὐτὸν καὶ ἐξεπλάγησαν καὶ οὐδὲ τὴν μικρὰν καλουμένην ἐκκλησίαν ἐκλήσαντες, ἀλλὰ ἐκκλησιάζοντες τῶν γερόντων ἄλλος ἄλλοι ἐβουλευσάντο πῶς τὸν Κινάδωνα κτλ.» Ἡ φράσις «ἡ μικρὰ καλουμένη ἐκκλησία» εἶναι παντελῶς ἀόριστος. Τὸ ὄνομα ἐκκλησία δὲν εἶναι τὸ σπαρτιατικόν, κατ' ἀκολουθίαν δ' οὐδὲ τὸ «ἡ μικρὰ καλουμένη ἐκκλησία» ὅπερ μετεγενερίσθη ὁ Ξενοφῶν διὰ τὴν ἀσπασίαν συνάθροισιν ὁμοίαν πρὸς ἐκκλησίαν, ἡ ὅποια οὐδὲ μικρὰ ἐκκλησία ἦτο, ὡς δεικνύει ὁ παρεμβλλόμενος προσδιορισμὸς καλουμένη. Ἐκ τῶν συμφοραζομένων συνάγεται ὅτι διαστελλονται ἡ τακτικὴ σύγκλησις τῆς μικρᾶς ἐκκλησίας καὶ ἡ συνέλευσις ἐφόρων τινῶν μετὰ τινων γερόντων, μετ' ἄλλου ἰδῶ μετ' ἄλλου ἐκεῖ. Ἐκ τῆς διαστολῆς δὲ ταύτης συνάγεται ὅτι μικρὰν καλουμένην ἐκκλησίαν λέγων ἐννοεῖ ὁ Ξενοφῶν τὴν ἐκ τῶν 28 γερόντων τῶν δύο βασιλείων καὶ τῶν 5 ἐφόρων ἀποτελουμένην σύνοδον. Βλ. Παισ. Γ', ε', 2. Τοῦτο νομίζω ὁρθῶς ἀνεγνώρισεν ὁ Lachmann d. spart. Staatsverf. 216, οὗ ὅμως ἐννόητον ὅτι δὲν συμμερίζομαι τὰς ἄλλας ἐν σ. 194 κέ. ἐπιτιθεμένας γνώμας. Οὐδὲς δ' ὑπάρχει λόγος νὰ συγκαταλεχθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον ἐκεῖνην καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Tittman Darst. d. griech. Staatsverf. σ. 99 κέ. Ὁ Schoemann Opusc. ac. I, 92-3 ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὴν μικρὰν καλουμένην ἐκκλησίαν ἠθροίζοντο οἱ κατὰ συντυχίαν ἐν τῇ πόλει διατρίβοντες ὅμοιοι ἢ ἐκεῖνοι τῶν ὁμοίων οὐς πιστοὺς ἐθεώρουν οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ τότε ἐπρεπε νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν συνήγοντο καὶ οἱ ὑπομείνονες, ὅπερ θεωρῶ ἀπίθανώτατον. Ὅσα δ' ἀντιτάσσει ὁ König τὰ τέλη et οἱ ἐν τελει verbis quinam intellegendi sint. Ἐναῖς. διατρ. Jena, 1886 σ. 4 κέ. κατὰ τῆς ἐμῆς ἐρμηνείας τοῦ Ξενοφωντικοῦ χωρίου δὲν μ' ἐπιστάν ν' ἀποστῶ ταύτης. Ὅμοιος οὐδ' ὅσα λέγει ὁ Thümmner παρὰ Hermann, Gr. Staatsalt. 6ης ἐκδ. σ. 169 σημ. 6.

²) Βλ. Παισ. Γ', ιε', 10: «ἐτέρα δὲ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐστὶν ἔξοδος, καθ' ἣν πεποιεῖται σφισι καλουμένη Σκιάς, ἐνθα καὶ νῦν ἔτι ἐκκλησιάζουσι». Ὅτι δ' οἱ ἐκκλησιάζοντες Σπαρτιαῖται ἐκάθηντο συνάγεται ἐκ τοῦ Θουκ. Α', 87. Βλ. W. Vischer, Kl. Schrift. I, 404 κέ.

³) Βλ. Θουκ. Α', 87.

Ἡ ὑπὸ τῆς λεγομένης λυκουργείου ρήτρας δοθεῖσα τῇ ἀπέλλα κυριαρχικὴ ἐξουσία περιωρίσθη διὰ τῆς παρεγγραφῆς τοῦ βασιλέως Θεοπόμπου, καθ' ἣν οἱ γέροντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἠδύναντο ν' ἀκυρῶσι τὰ ψηφίσματα τῆς ἀπέλλας¹. Ἐκτοτε δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατηργήθη καὶ ἡ ἄδεια, ἣν εἶχεν ὁ βουλευόμενος τῶν ἐκκλησιαζόντων, τοῦ ἀντιλέγειν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν γερόντων εἰσφερόμενα. Τούλάχιστον τοιαύτην ἄδειαν δὲν εἶχον οἱ ἐκκλησιάζοντες κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, διὰ βοῆς σημαίνοντες τὴν κρίσιν τῶν περὶ τῶν εἰσφερομένων, μόνοι δ' οἱ βασιλεῖς οἱ ἔφοροι οἱ γέροντες, πιθανῶς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες, ἐδημηγόρουν ἐν τῇ ἀπέλλᾳ². Οὕτω περιορισθείσης τῆς ἐξουσίας αὐτῆς ἡ ἀπέλλα ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, περὶ στρατείας καὶ σπονδῶν, καὶ περὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις σχέσεων καθόλου³. Προσέτι δ' ὠρίζεν ἡ ἀπέλλα τίς ὁ ἡγεμὼν ἐκάστης στρατιᾶς, ἐξέλεγε τοὺς γέροντας, τοὺς ἐφόρους, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλους ἄρχοντας,

1) Ἡ διάταξις αὕτη ἐν τῇ παρὰ Πλουτ. Λυκ. 6 λυκουργεῖᾳ ρήτρα ἔχει ὥδε: «οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι· δῆμῳ δὲ κυρίαν ἦμεν καὶ κράτος.» Ἡ δὲ παρεγγραφὴ τοῦ Θεοπόμπου: «αἱ δὲ σχολιὰν ὃ δᾶμος ἔλοιτο, τοὺς πρεσβυγενεάς καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατήρας ἦμεν.» Πρβλ. τὴν ἐρμηνείαν τῶν διατάξεων τούτων ἐν ταῖς ἐμαῖς Stud. σ. 134 κέ.

2) «Οἱ οἱ ἐκκλησιάζοντες ἐν τῇ ἀπέλλᾳ δὲν εἶχον τὴν ἄδειαν τοῦ λέγειν συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 11 σ. 54, 4 κέ.: «ἂ δ' ἂν εἰσφέρουσιν οὗτοι (οἱ βασιλεῖς μετὰ τῶν γερόντων ἐν Καραγιδόνι), οὐ διακοῦσαι μόνον ἀποδιδοῦσι τῷ δῆμῳ τὰ δόξαντα τοῖς ἀρχουσιν, ἀλλὰ κύριοι κρίνειν εἰσὶ καὶ τῶν βουλευομένων τοῖς εἰσφερομένοις ἀντεπεῖν ἔξεστιν, ὅπερ ἐν ταῖς ἐτέραις πολιτείαις (δηλ. ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Λακεδαίμονι) οὐκ ἔστιν.» Πρβλ. καὶ Πλουτ. Λυκ. 6. Καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θουκ. Α', 67 κέ. περιγραφομένη ἐκκλησίᾳ ἀναφέρονται ὡς δημηγορήσαντες μόνοι ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος καὶ ὁ ἔφορος Σθενελαΐδας. Τὰ δ' ἐν κεφ. 79 λεγόμενα: «μεταστησάμενοι πάντας ἐβουλεύοντο κατὰ σφᾶς αὐτοὺς περὶ τῶν παρόντων. Καὶ τῶν μὲν πλειόνων ἐπὶ τὸ αὐτὸ αἱ γνώμαι ἐφέρον» οὐδὲν κωλύει ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀναφέρονται εἰς μόνους τοὺς ἔχοντας τὴν ἄδειαν νὰ δημηγορῶσιν ἐν τῇ ἀπέλλᾳ. Τὰ ἱστορήματα παρ' Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 180-1 καὶ Πλουτ. Πολιτ. παρ. Δ', 17 σ. 978 Didot δὲν ἔχουσι τὴν ἀξίαν ἀσφαλοῦς μαρτυρίας. Περὶ τῆς διὰ βοῆς καὶ οὐ ψήφου κρίσεως βλ. Θουκ. Α' 87.

3) Ἡ ἀπέλλα ἔκρινε περὶ πολέμου καὶ στρατείας: Θουκ. Α', 67-87 Ξενοφ. Ἑλλ. Β', 6' 11. 20. Δ', Γ', 3 Γ', δ', 3. Πλουτ. Ἀγησ. 6. Ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', 6' 20. Γ', γ', 3. 18. Περὶ συνθηκῶν: Ἡροδ. Ζ', 149. Θουκ. Ε', 77 Ἐκρινε περὶ τῶν σχέσεων τῆς Σπάρτης πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 38. Ε', β', 32 κέ.

ἔκρινε τὰς περὶ βασιλείας ἀντιλογίας, ἀπεφάσιζε τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰλώτων καὶ ἐψήφισε περὶ τῶν εἰσφερομένων νόμων¹.

δ'. Οἱ Ἐφοροὶ.

Συναρχία.

Ἡ συναρχία τῶν ἐφόρων ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε ἀνδρῶν, ὧν προΐστατο εἷς, ὧν ἅμα καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς πόλεως ἀπεφάσιζε δὲ κατὰ πλειονοψηφίαν².

Ἐκλογή.

Ἀφ' ὅτου δὲν ὠρίζοντο πλέον ὑπὸ τῶν βασιλέων, οἱ ἔφοροι ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ δήμου ἐξ ἀπάντων τῶν ἐν ἡλικίᾳ Σπαρτιατῶν. Οὐδὲν ὅμως βέβαιον γινώσκομεν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν, εἰμὴ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ὀνομάζει παιδαριώδη³.

¹) Ἡ ἀπὸ τῆς ὠρίξε τὸν ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ' δ', 9. Γ, ε', 10. Ἐξέλεγε τοὺς γέροντας: Πλουτ. Λυκ. 26, τοὺς ἐφόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας: Just. III, 3. Ἐκρινε τὰς περὶ βασιλείας ἀντιλογίας: Περρόδ. Γ', 65-6. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 1 καὶ ἡλευθέρου εἰλώτας: Θουκ. Ε', 34. Ἐψήφισε τοὺς εἰσφερομένους εἰς αὐτὴν νόμους: Πλουτ. Ἀγ. 9. 10.

²) Πέντε οἱ ἔφοροι: Ξενοφ. Ἀγ. α', 36: «ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἐστῆλώς μόνος παρὰ τοὺς πέντε». Cicero de rep. II, 33, 58. Ἀριστοτ. πολ. Β, 10 σ. 51, 15 Bekker. Πρὸς καὶ τὴν ἐν Δήλῳ εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν: «ἐδασίλευον Ἁγίς Πausanίας» ἐφοροὶ ἦσαν Θυϊωνίδας Ἀγιστογενίδας Ἀρχίστας Σολόγας Φεδίλας». (IGA. ἀρ. 91). Προεστὼς τῶν ἐφόρων: Πλουτ. Λύκ. 30: «Δακρυτίδα δὲ ἄνδρα φρόνιμον καὶ τότε προεστῶτα τῶν ἐφόρων». Ὁ προεστὼς καὶ ἐπώνυμος: Θουκ. Ε', 19. Πρὸς καὶ τὴν ἐν Ταινάρῳ εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν ἐν Δελτ. Ἑλλ. ἀλλ. 1879 σ. 97. Ἀποφάσεις κατὰ πλειονοψηφίαν: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', γ', 34: «εἰ δὲ ἐκείνη (ἐν Λακεδαίμονι) ἐπιχειρήσει τις τῶν ἐφόρων ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι πείθεσθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης ἀπάσης πόλεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιωθῆναι». Πρὸς Β', δ', 29. Τίνα ἀξίαν ἔχει τὸ παρὰ Τιμαίῳ Λεξ. Πλάτ. σ. 128: «ἐφοροὶ πέντε μέλους καὶ πέντε ἐλάττους» ἀδυνατῶν ν' ἀποφανθῶ. Αἱ περὶ τῶν ἐφόρων σημειώσεις τῶν λεξικογράφων οὐδεμίαν ἔχουσι σπουδαιότητα. Βλ. Σουίδ. λ. ἐφοροὶ (2 ἀρθρα). Φώτ. λ. ἐφοροὶ. Ἐτυμ. Μ. λ. ἐφοροὶ Bekker An. Gr. 257, 28 ὅπου εἰς 9 ἀναδιδάσκεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφόρων.

³) «Ἀἴρεσιν ἐκ πάντων» λέγει τὴν τῶν ἐφόρων ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 52, 8, περὶ δὲ τῆς ἐφορείας λέγει αὐτ. σ. 48, 8 ὅτι «καθίσταται ἐξ ἀπάντων» Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ἀλλαχοῦ: «τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους» (Β, 6 σ. 35, 32)· «γίνονται δ' ἐκ τοῦ

*** Αρχεῖον.**

Οἱ ἔφοροι εἶχον ἴδιον ἀρχεῖον ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν ᾧ καὶ συνεσίστουν¹.

Εὐθύναι καὶ πρῶτον κήρυγμα.

Οἱ ἔφοροι ἐδίδον εὐθύνας εἰς τοὺς διαδόχους των· εὐθύς δ' εἰσελθόντες εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν φθινοπωρικὴν ἑξαμηνίαν, ἐκήρυσσον τοῖς πολίταις τὸ παράδοξον ἐκεῖνο κήρυγμα τοῦ κεῖρεσθαι τὸν μύστακα καὶ προσέχειν τοῖς νόμοις².

δήμου πάντες» (B, 9 σ. 47, 23). «Ὅτι δ' ὁ βουλόμενος ἡδύνατο νὰ ἐκλεχθῇ ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς: «γίνονται οἱ τυχόντες» (B, 10 σ. 52, 6) «οἱ ἐκ τῶν τυχόντων εἰσὶ» (B, 11 σ. 53, 21). «ὄντες οἱ τυχόντες» (B, 9 σ. 48, 12). Καὶ ὁ Πλάτων Νόμ. Γ' σ. 692 λέγων «τὴν τῶν ἐφόρων δύναμιν, ἐγγὺς τῆς κληρωτῆς δυνάμεως» ἐννοεῖ ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων καταφαίνεται ὅτι δὲν ἐξελέγοντο ἔφοροι οἱ διαφέροντες πλοῦτιν ἢ γένει ἀλλ' οἱ τυχόντες, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ ὁμοιάζε τῇ κληρωτῇ· τοῦτο ὁρθῶς παρετήρησεν ὁ Schoemann εἰς Πλουτ. Ἀγ. καὶ κλ. σ. 119 (Bλ. καὶ Stein, d. spartan. Ephorat σ. 17). Παιδαριώδη ὀνομάζει ὁ Ἀριστ. Πολ. B, 9 σ. 48 11 τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν ἐφόρων, καθὼς καὶ τῶν γερόντων (αὐτ. σ. 49 1). Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀριστοτέλης (αὐτ.) ψέγει τὸ ὅτι ἡτοῦντο αὐτοὶ οἱ ἀξιωησόμενοι τῆς γεροντίας, ὅμοιον δὲ περὶ τῆς ἐφορείας δὲν λέγει, ὑπετίθη ὅτι αἰτίαις ἐφορείας δὲν ἐγένετο, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ποικίλαι προετάθησαν εἰκασίαι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς, ὑπολαμβάνομένου διαφόρου τοῦ τῆς ἐκλογῆς τῶν γερόντων. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι φρονῶ ὅτι δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις κατέκρινε μὲν τὴν αἰτίαν τῆς γεροντίας, διότι αὕτη ὡς ἀρχὴ διὰ βίου ἀνυπεύθυνος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄθλον ἀρετῆς (Πολ. B, 9 σ. 48, 7), δὲν ἡδύνατο ὅμως νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν αὐτὸν φόγον, προκειμένου περὶ τῆς ἐφορείας, ἀρχῆς ἐνταυσίας καὶ ὑπευθύνου. Ἐκ δὲ τῶν ἐπομένων λόγων τοῦ Ἀριστοτ. Πολ. Z (Δ), 9 σ. 161, 14 κέ: «ἔτι τῷ ὅντι τὰς μεγίστας ἀρχὰς τὴν μὲν αἰρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν» τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἰροῦνται, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν» συνάγουσι πολλοὶ ὅτι ὁ δῆμος δὲν ἐξελεγεν αὐτὸς τοὺς ἐφόρους. Ὅθεν οὐδὲν βεβαίον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς γινώσκομεν. Bλ. καὶ Schoemann εἰς Πλουτ. Ἀγ. καὶ κλ. σ. 116 κέ. Ὁ Schenkl ἐν τῇ Rivista di filologia 1874 II σ. 378 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι: κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξελέγοντο οἱ τε γέροντες καὶ οἱ ἔφοροι Ὁ δὲ Gachon de ephoris Spartanis, Monspeli 1888 σ. 78 κέ. εἰκάζει ὅτι ἡ γεροσύνη ἐξελεγεν ἐξ ἀπάντων ἐκείνους περὶ ὧν αἴσιοι ὑπῆρχον οἰωνοί, ὅτι προέτεινε τούτους τῷ δήμῳ ὅστις ἐξ αὐτῶν ἐξελεγε τοὺς ἐφόρους.

¹) Τὸ ἐφορεῖον ἀναφέρει ὁ Ξενοφ. Ἀγ. σ. 36. Ἦσαν δὲ τὰ ἀρχαῖα καλούμενα ἐφορεῖα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς: Πaus. Γ', ια', 11. Ἀλλὰ δ' ἀρχεῖον τῶν ἐφόρων ἐπίσης ὑπὸ τῆς ἀγορᾶς, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Paus. Γ', ια', 2 ἥτο νεώτερον. Περδλ. Πλουτ. Λύσ. 20 Ἀγ. 10. Τὸ ὑπὸ Πλουτ. κλ. σ. 8 ἀναφερόμενον συστάειον τῶν ἐφόρων ἦτο πιθανῶς ἐν τῷ ἐφορεῖῳ. Περδλ. καὶ τὴν αὐτ. κεφ. 8 καὶ 9 περιγραφὴν τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν τοῦ Φόδου.

²) Ὅτι οἱ ἔφοροι ἐδίδον εὐθύνας συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. Ῥητ Γ', 18 σ. 146, 32: «καὶ ὡς ὁ Λάκων εὐθυνάμενος τῆς ἐφορείας». Τοιαύτας δὲ πιθανῶς εὐθύνας ὑπονοεῖ καὶ ὁ

¹Εξουσία τῶν Ἐφόρων.

Συναγωγή καὶ διοικήσεις τῆς ἀπέλλας καὶ τῆς γερουσίας.

Ὡς ἐν τῷ ιστορικῷ μέρει ἀνεπτύξαμεν, ἡ τῶν ἐφόρων ἐξουσία ἐπεξετάθη σὺν τῷ χρόνῳ¹. ἐνταῦθα ὅμως θ' ἀναφέρωμεν μόνον ὅποια τις ἦτο αὕτη, μὴ σκοποῦντες εἰς τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐδόθη αὐτοῖς.

Εἶχον λοιπὸν ἐν πρώτοις οἱ ἔφοροι τὴν ἐξουσίαν τοῦ συνάγειν καὶ διοικεῖν τὴν ἀπέλλαν, καθὼς καὶ τὴν γερουσίαν². Οἱ ἔφοροι μετὰ τῆς γερουσίας ἦσαν τὸ κύριον τῆς πολιτείας, αὕτη μὲν προ-βουλεύουσα, ἐκείνοι δ' ἐκτελοῦντες τὰ δεδογμένα³. Πρὸς τοὺς ἐφό-

Πλούτ. Ἀγ. 12. "Ὅτι δ' οἱ ἔφοροι εἶδον εὐθύναι εἰς τοὺς διαδόχους τῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ 48, 29: «οὐδεὶς δ' ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς». Περὶ Πλουτ. Ἀγ. 12. Τὸ κήρυγμα τῶν ἐφόρων παρὰ Πλουτ. Κλεομ. 9, παραλαμβάνοντος ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους βλ. Πλουτ. π. τῶν ὑπὸ τοῦ θείου βραδ. τιμ. 4 σ. 665 Didot. "Ὅτι οἱ ἔφοροι εἰσέρχοντο εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν φθινοπωρινὴν ἡμερίαν προκύπτει ἐκ τούτου ὅτι ἄλλοι ἔφοροι ἤρχον τὸν ἀττικὸν μῆνα ἐλαφηβολιώναι καὶ ἄλλοι τὸν χειμῶνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Περὶ. Θουκ. Ε', 19 ἐν συνδυασμῷ πρὸς κεφ. 36.

¹) Πολλὰ γεγονότα, καταδεικνύοντα ὅποια τις ἡ ἐξουσία τῶν Ἐφόρων, κατέγραψεν ὁ Spakler de ephor. ap. Laced. 1842 σ. 55 κέ.

²) Ἐξουσία τῶν ἐφόρων τοῦ συνάγειν τὴν ἀπέλλαν: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', ε', 20. Πλουτ. Ἀγ. 9, καὶ τοῦ διοικεῖν αὐτήν: Θουκ. Α', 87, πρὸλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 11. Βουλευόμεναι μετὰ τῶν γερόντων: Ἡρόδ. Ε', 40 "Ὅτι συνῆγον τὴν γερουσίαν προκύπτει ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 8, ὅτι δὲ διήκουν ταύτην ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου ἂν διήκουν πλέον αὐτὴν οἱ βασιλεῖς· διότι ὁ Ἡρόδ. Γ', 57 λέγει περὶ τῶν βασιλείων μόνον «παρῖζειν βουλευόουσι τοὺς γέροντας». Περὶ τῆς ἐξουσίας τῶν ἐφόρων τοῦ εἰσφέρειν νόμους βλ. Πλουτ. Ἀγ. 5. 8.

³) Ὁ Πλούτ. Ἀγ. 4 μαρτυρεῖ ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀγησίλαου «τῶν ἐφόρων ἦν τότε καὶ τῶν γερόντων τὸ μέγιστον ἐν τῇ πολιτείᾳ κράτος». Ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσιν ἐν χρῆσει ὀνομασία τὰ τέλη, σημαίνει ὡς νομίζω τὸ κύριον τῆς πολιτείας ἐν Λακεδαιμόνι. Καίτοι δ' οἱ ἔφοροι, ἔργον ἔχοντες τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δεδογμένων μάλιστα ἐν τοῖς ἐξῷ θεωροῦντο διὰ τοῦτο ὡς ἡ κυρίαρχος ἐν Σπάρτῃ δύναμις, ὅμως λέγοντες τὰ τέλη οὐδέποτε ἐνόουν μόνους τοὺς ἐφόρους. Τοῦτο σαφῶς φαίνεται ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἀνάδ. Β', Γ', 2-4. Οἱ ἔφοροι ἐκπέμπουσι τὸν Κλέαρχον καὶ ἀνακαλοῦσιν εἰτα αὐτόν, ἀλλ' ἀπειθήσας οὗτος καταδικάζεται εἰς θάνατον «ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ τελῶν», ἥτοι ὑπὸ τοῦ κυρίου τῆς πολιτείας, κύριον δ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν ἐφόρων διοικουμένη γερουσία. Λέγων δ' ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 23 τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ἐννοεῖ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀρχήν, ἣν ἀμέσως ἀνωτέρω ἐδήλωσε διὰ τῆς περιφράσεως «εἶδοσε τοὺς ἐφόρους καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ». Ἐπίσης τοὺς ἐφόρους καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐννοεῖ λέγων τὰ τέλη, ὡς ἐκ

ΓΙΑΒΕΡΤ ΕΓΧΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

ρους ὡς διοικούντας τὴν γερουσίαν εἰσήγοντο αἱ φονικαὶ δίκαι, ἅς μετὰ τῶν γερόντων ἐδίκαζον, αὐτοὶ καὶ τὰς καταγνώσθεισας ποι- νὰς ἐκτελοῦντες¹. Ὁμοίως μετὰ τῶν γερόντων ἐδίκαζον τοὺς βα- σιλεῖς, ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐμβάλλωσιν εἰς τὴν εἰρκτὴν μέχρι τῆς δίκης τὸν κατηγορούμενον βασιλέα².

Διοίκησις τῶν ἔξω πραγμάτων.

Οἱ ἔφοροι ὡς ἐκτελεστικὴ ἀρχὴ ἐπεμελοῦντο τῆς ἐκτελέσεως

τῶν συμφραζομένων φαίνεται καὶ ἐν Ἑλλ. Γ', δ', 2—3. Ἐν δὲ τῷ δόγματι τῶν ἐφόρων τῷ πευφθέντι τῷ Λυσάνδρῳ περὶ εἰρήνης πρὸς Ἀθηναίους παρὰ Πλουτ. Λύσ. 14 ὁ εἰσα- γωγικός τύπος: «Τάδε τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ἔγνω» ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀπόφασις τῆς Λακεδαιμονίων πόλεως. Ταῦτα παρατηρῶ εἰς ἀντίκρουσιν τῆς γνώμης τοῦ Trieber Verhandl. d. 28 Philologenversamml. 1872 σ. 39 κέ. καὶ τοῦ König τὰ τέλη et οἱ ἐν τέλει verbis quinam intellegendi sint. Ἐν. διατρ. Jena 1886, οὔτινες ἀμφοτέροι ταυτίζουσι τὰ τέλη τοῖς ἐφόροις. Ἡ δὲ μᾶλλον συγκεκριμένη ὀνομασία «οἱ ἐν τέλει», ἣν ὁ Trieber ὑπολαμβάνει ὡς δηλοῦσαν πολεμικοὺς συμβούλους, εἶναι κατὰ τὸν König αὐτ. σ. 52 ἐν χρῆσει πρὸς δῆλων τῶν ἐφόρων ὁμοῦ μετὰ τῶν γερόντων καὶ ἄλ- λων ἀρχόντων. Διὰ ταύτης φαίνεται ὅτι δηλοῦνται οἱ ἄρχοντες ὡς ἐκπροσωποῦντες τὴν πολι- τείαν. Ὁ Fleischhandler d. Spart. Verf. b. Xenophon 1898 σ. 39 κέ. 129 ἐκ. ὑποστηρίζει ὅτι τὰ παρὰ Ξενοφῶντι ὀνόματα οἱ οἴκοι, οἱ οἴκοι ἄρχοντες, τὰ οἴκοι τέλη, ἔφοροι καὶ οἱ ἐκκλητῆται, ἔφοροι καὶ ἐκκλησία, κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων, πόλις, ἔχουσι γενικὴν ἔννοιαν, σημαίνοντα τὴν πόλιν ἢ τὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Spakler de ephor. ap. Laced. 1842 σ. 77 κέ. ἐρμηνεύει τὰ ὀνόματα «τὰ τέλη» καὶ «οἱ ἐν τέλει ὄντες» ὡς σημαίνοντα τοὺς ἔχοντας ἐν Σπάρτῃ δικαίωμα ψήφου.

1) Βλ. Ἀριστοτ. Πολ. Γ' 1 σ. 60, 16: «οἱ δὲ γέροντες τὰς φονικὰς (δικάζουσι)». Ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 24 λέγει: «οἱ δ' ἔφοροι ἀνεκάλεσάν τε τὸν Σφοδρίαν». Ὅτι δὲ τὴν δίκην ταύτην ἐδίκασεν ἡ γερουσία φαίνεται ἐκ τῶν πρὸς τὸν βασιλέα Ἀγησίλαον δεήσεων, ὅπως σώσῃ τὸν Σφοδρίαν (αὐτ. 26). Βλ. Ξενοφ. αὐτ. 24 κέ. Πλουτ. Ἀγ. 24, 25. Τὸ δὲ περὶ Θεταμένους παρὰ Πλουτ. Αποφθ. Λακ. σ. 272 Didot «καταγνόντων αὐτοῦ θά- νατον τῶν ἑφόρων» ἀναφέρει τοὺς ἐφόρους ὡς διοικούντας τὴν γερουσίαν καὶ τὰς ἀποφά- σεις αὐτῆς ἐκτελοῦντας. Πρὸλ. Πλουτ. Ἀγ. 19.

2) Βλ. Πaus. Γ', ε', 2: «βασιλεῖ δὲ τῷ Λακεδαιμονίων δικαστήριον ἐκάθεζον οἱ τε ὀνομαζόμενοι γέροντες ὁπῶν καὶ εἰκοσιν ὄντες ἀριθμόν, καὶ ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχή, σὺν δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς οὐκίας βασιλεὺς τῆς ἑτέρας». Βλ. καὶ Πλουτ. Ἀγ. 19. Καίτοι δὲ περὶ Κλεο- μένους τοῦ Α' λέγει ὁ Ἡρόδ. Γ', 82: «νοστήσαντα δὲ μιν ὑπήγον οἱ ἐχθροὶ ὑπὸ τοὺς ἐφό- ρους», ὅμως ὡς ἐκ τοῦ τέλους τοῦ κεφαλαίου φαίνεται τὴν δίκην δὲν ἐδίκασαν οἱ ἔφοροι μόνον. Δίκη τοῦ Λεωτιυγίδου: Ἡρόδ. Γ', 85, 72. τοῦ Πλειστοπόνακτος: Θουκ. Β', 21. Πλουτ. Περ. 22, τοῦ Ἀγίδος τοῦ Α': Θουκ. Α', 63, τοῦ Πausανίου: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 25. Πaus. ἐνθ. ἀν. τοῦ Λεωνίδου τοῦ Β': Πλουτ. Ἀγ. 11, τοῦ Ἀγίδος τοῦ Γ': Πλουτ. Ἀγ. 19. Περὶ Πausανίου λέγει ὁ Θουκυδ. Α', 131: «καὶ ἐξ μὲν τὴν εἰρκτὴν ἐσπίπτει τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐφόρων (ἔξεστι δὲ τοῖς ἐφόροις τὸν βασιλέα δρᾶσαι τοῦτο)».

τῶν δεδογμένων τῇ γερουσίᾳ καὶ τῇ ἀπέλλᾳ, εἰς τὸ ἔργον δὲ τοῦτο αὐτῶν ὑπήγετο κυρίως ἡ διοίκησις τῶν ἔξω πραγμάτων. Πολλάκις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι γίνεται λόγος περὶ ἀποφάσεων τῶν ἐφόρων κανονίζουσῶν τὰς σχέσεις τῆς Σπάρτης πρὸς τὰς ἔξω πόλεις, ἀλλὰ ταῦτα βεβαίως δὲν ἀπεφάσιζον αὐτογνωμόνως οἱ ἔφοροι. Διότι περὶ πάσης σπουδαίας πράξεως προσεβούλευε μὲν ἡ γερουσία, ἐψήφισε δ' ἡ ἀπέλλα. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς οἱ ταῦτα μαρτυροῦντες δὲν ἔκρινον ἀναγκαῖον ἐν τοῖς πλείστοις νὰ ἐκθέτωσι τοὺς ἐκάστου κελεύσματος τῶν ἐφόρων προηγηθέντας νομίμους τύπους, διὸ ἀναφέρουσιν ἀπλῶς ἀποφάσεις τῶν ἐφόρων, ἐνῷ οὗτοι περιορίζοντο ἴσως μόνον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ψηφισμάτων τῆς ἀπέλλας¹. Εἶναι δ' ἀναγκαῖον πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτίμησιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐφόρων νὰ ἔχωμεν τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἐν τοῖς ἱστορουμένοις περὶ διοικήσεως τῶν ἔξω πραγμάτων ὑπὸ τῶν ἐφόρων.

Οἱ ἔφοροι ἢ ἀπέπεμπον ἐκ τῶν ὀρίων τῆς Λακωνικῆς τοὺς πρέσβεις τῶν ξένων πόλεων ἢ δεχόμενοι διεπραγματεύοντο μετ' αὐτῶν. Ὅθεν εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ προσάγωσιν ἢ μὴ πρὸς τὴν ἀπέλλαν τοὺς πρέσβεις². Ἐν πολέμῳ δ' οἱ ἔφοροι προεκήρυττον τὰς ἡλικίας, ἃς ἐξέπεμπον, καὶ διέτασσον τὸν ὑπὸ τῆς ἀπέλλας ὀρισθέντα ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς νὰ ἐξαγάγῃ φρουράν³. Διοικοῦντες

¹) Ἡ ἀπέλλα κρίνει περὶ πολέμου: Θουκ. Α' 87. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 11. 20. Δ', Γ', 3: «εἶδοξε τοῖς τ' ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον εἶναι στρατεύεσθαι». Ἐπίσης περὶ εἰρήνης: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', β', 20. Γ', γ', 3. 18. καὶ περὶ συνθηκῶν: Ἡρόδ. Ζ', 149. Θουκ. Ε'. 77. Πρὸλ. Dum Entsteh. u. Entwickl. d. spart. Ephorats. σ. 149.

²) Οἱ ἔφοροι ἀποπέμπουσι τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', ε', 13. Διαπραγματεύσεις ἐφόρων καὶ ξένων πρέσβεων: Ἡρόδ. Γ', 46. Γ', 106. Θ', 7—9. Θουκ. Α', 90. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', α', 1. Ε', ε', 11. Πολύβ. Δ', λδ', 5. Πλουτ. Κίμ. 6. Θερμ. 19. Διόδ. ΙΑ', 40. Πρόσοδος τῶν πρέσβεων πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ τὴν ἀπέλλαν: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', ε', 38. Ε', ε', 11. Ὁ Πολύβ. Δ', λδ', 6 λέγει περὶ τῆς τοιαύτης προσόδου πρέσβεως: «τοῖ δὲ Μαχάτα συνεχώρησαν (οἱ ἔφοροι) δώσιν τὴν ἐκκλησίαν».

³) Βλ. Ξενοφ. Λακ. Πολ. ια', 2: «πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτι εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι». Ὁ τεχνικὸς ὅρος πρὸς δῆλιωσιν τούτου εἶναι «φρουράν φαίνειν». Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 17. Συγλὴν χρῆσιν τούτου ποιεῖται ὁ Ξενοφῶν, οὔτε Ἑλλ. Γ', ε', 6. Δ', ε', 9. Ε', γ', 13. Γ', ε', 10. Οἱ ἔφοροι ἐξέπεμπον τοὺς στρατηγούς εἰς στρατείας: Ἡρόδ. Θ', 10. Θουκ. Η', 12. Ξενοφ. Ἑλλ. Β', ε', 29. Ε', α', 33.

δὲ τὴν γερουσίαν καὶ τὴν ἀπέλλαν, οἱ ἔφοροι ἦσαν εἰς ἄμεσον πρὸς τοὺς στρατηγούς κοινωνίαν, διέτασσον αὐτοὺς περὶ τοῦ πρακτέου καὶ τοὺς ἀνεκάλουν ἐν ἀνάγκῃ. Ἐν ταῖς ὕστερον δὲ χρόνους εἶποντο τῷ στρατεύοντι βασιλεῖ δύο ἔφοροι¹. Ἀλλὰ καὶ περὶ καταστάσεως τῆς πολιτείας τῶν ὑπηκόων πόλεων παρήγγελλον πολλάκις οἱ ἔφοροι².

Ἀστυνομικὴ ἐπιμέλεια.

Ἀνέκαθεν εἶχον πιθανῶς οἱ ἔφοροι ἀστυνομικὰ ἔργα, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία αὐτῶν ἐγένετο εὐρυτάτη· παρακολούθημα δ' ὡς εἰκὸς ταύτης ἦτο καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ ζημιοῦν καὶ κολάζειν. Πρωτίστως δ' ἐπεμελοῦντο οἱ ἔφοροι τῆς ἀγωγῆς τῶν ἐφήβων. Κατὰ δέκα ἡμέρας οἱ ἔφηβοι ὤφειλον νὰ παρίστανται γυμνοὶ πρὸ τῶν ἐφόρων πρὸς δοκιμασίαν· ἐδοκιμάζον δ' οἱ ἔφοροι προσέτι καὶ τὰ περὶ τὴν ἐνδυσιν καὶ τὴν στρωμνὴν τῶν νέων. Ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐραστῶν πρὸς τοὺς ἐρωμένους ἐξήταζον. Πρὸς δὲ τούτοις ἂν τις τῶν παιδῶν ἢ τῶν ἐφήβων ἡπείθει ἢ εἰς ἄλλο τι δεινὸν παράπτωμα ὑπέπιπτε, προσῆγεν αὐτὸν ὁ παιδονόμος πρὸς τοὺς ἐφόρους, οἵτινες ἐζημιούν μεγάλως τὸν κριθέντα ἔνοχον. Ἐξέλεγον δ' οἱ ἔφοροι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων νέων καὶ τοὺς τρεῖς ἱππαγρέ-

δ', 14. Ἀνάθ. Β', Γ' 2. Ὁ Ξενοφῶν Ἑλλ. Δ', δ', 9 Γ', ε', 10 διαστελλει σαφῶς τὴν ὑπὸ τῶν ἐφόρων προκίρυξιν τῶν ἡλικιῶν (φαίνειν φρουρὰν) καὶ τὸν ἀριστὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς στρατιᾶς ὑπὸ τῆς πόλεως. Βλ. καὶ Dum ἐνθ. ἀν. σ. 148, 151—2, 156.

¹) Οἱ ἔφοροι πέμπουσι ταῖς στρατηγούσις ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου: Θουκ. Η', 11. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', α', 1. 7. δ', 6 12. Διδότ. 1Δ', 20. Ἀνακαλοῦσιν αὐτούς: Θουκ. Α', 131. Πλούτ. Λύσ. 19. Ἀγῆσ. 15. Ἀποφθ. Λακ. 39, 41 σ. 257 Didot. Εὐθὺς ἐπανερχόμενοι εἰς Σπάρτην οἱ στρατηγοὶ ἐπορεύοντο εἰς τὸ ἀρχεῖον τῶν ἐφόρων: Πλούτ. Λύσ. 20. Πᾶσαι ὁμῶς αἱ ἔχουσαι σπουδαιότητά τινα ὁδηγίαι ἀνεκοινοῦντο βεβαίως ὑπὸ τῶν ἐφόρων μετ' ἑκαστοῦ τῆς γερουσίας καὶ τῆς ἀπέλλας. Πρὸλ. π. γ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 3 ἐν συνδυασμῷ πρὸς Πλούτ. Ἀγῆσ. 28, προσέτι Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 32 κέ. Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπέμποντο ὁδηγίαι πρὸς τοὺς ἐξω στρατηγούς, ἵτοι περὶ τῆς λεγομένης σκυτάλης βλ. Πλούτ. Λύσ. 19. Gell. N. A. XVII, 9. Σχολ. Ἀριστ. Ὀρν. 1283. Anson. epist. XXIV, 23. Δύο τῶν ἐφόρων ἐπόμενοι τῷ βασιλεῖ ἐν πολέμῳ: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 36: «ὥσπερ γὰρ νομίζεται εὖν βασιλεῖ δύο τῶν ἐφόρων ἐυστρατεύεσθαι». Πρὸλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', δ. Ἡρόδ. Θ', 76.

²) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 2. Ε', δ', 9.

τας, οἵτινες κατέλεγον τοὺς ἵππεῖς¹. Ἐπεσκόπουν δὲ καὶ ἄνδρας γενομένους τοὺς ἐφήβους οἱ ἔφοροι, ἔχοντες ἐξουσίαν νὰ κολάζωσι πάντα Σπαρτιάτην, ὃν ἔβλεπον ποιοῦντά τι αἰσχρόν².

Κρίσις τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν βασιλέων.

Ἡ ἐξουσία τῶν ἐφόρων τοῦ κρίνειν καὶ ζημιοῦν ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἄρχοντας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς. Ἦσαν κύριοι νὰ παύσωσι τοὺς ἄρχοντας ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀρχῆς, νὰ φυλακίζωσιν αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς εἰσάγωσιν εἰς δίκην. Καὶ οἱ ἄρχοντες ὤφειλον μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς των πρὸς τοὺς ἐφόρους ν' ἀποφέρωσι λόγον τῶν πεπραγμένων³. Ὑποχείριαι δὲ τῶν ἐφόρων ἦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς, ὧν τὸν βίον καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἐξήταζον⁴. Μόνοι τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν οἱ ἔφοροι δὲν ὑπανίσταντο τῷ βασιλεῖ, καλούμενος δ' οὗτος ὑπὸ τῶν ἐφόρων ὤφειλε μετὰ τὴν τρίτην πρόσκλησιν νὰ βαδίσῃ πρὸς αὐτούς. Κατὰ μῆνα δ' ὠμνυον ἀλλήλοισι ἑρκους ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἔφοροι, ἐκείνος μὲν ὅτι θὰ βασιλεύσῃ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους τῆς πόλεως, οὗτοι δ' ὅτι ἐμπεδοροῦντος τοῦ βασιλέως θὰ παρέχωσιν αὐτῷ ἀσάλευ-

¹) Τὸ κήρυγμα τῶν ἐφόρων « προσέχειν τοῖς νόμοις » συνῆδε τῇ ἀνατεθειμένῃ αὐτοῖς φυλακῇ τῶν νόμων. Βλ. Πλουτ. Κλεομ. 9. Δοκιμασία τῶν ἐφήβων: Ἀγαθαρχίδης παρ' Ἀθην. ΠΒ', 550 C. Αἴλιαν. Ποικ. ἱστ. ΙΔ', 7. Γ'. 10. Τιμωρία τῶν ἀπειθούντων: Ξενοφ. Λακ. πολ. δ', 6. Ἀφρεσις τῶν ἱππαρχεῶν: Ξενοφ. αὐτ. δ', 3. "Οἱ οἱ ἔφοροι εἶχον καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀγώνων συνάγει δ Dum ἐνθ. ἀν. σ. 120 ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 16. Πρὸλ. καὶ Πλουτ. Ἀγῆσ. 29.

²) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. η', 4: « ἔφοροι οὖν ἱκανοὶ μὲν εἰσι ζημιοῦν, ὅν ἂν βούλωνται, κύριοι δ' ἐκπράττειν παραγρῆμα ». Παραδείγματα παρὰ Dum ἐνθ. ἀν. σ. 120 κέ.

³) Ξενοφ. Λακ. πολ. η', 4. Ἀριστοτ. πολ. Β', 9 σ. 48, 29: « δόξειε δὲ ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας εὐθύνειν τὰς ἀρχάς ». Οἱ ἔφοροι ὑπῆγον θανάτου τὸν Σφοδρίαν: Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 24.

⁴) Οἱ ἔφοροι ἠνάγκαζαν τὸν βασιλεῖα Ἀναξανδρίδαν νὰ λάβῃ δευτέραν γυναῖκα, ὅπως τεκνοποιήσῃ καὶ μὴ γίνῃ ἐξ' ἑπὶ τὸν τὸ βασιλικὸν γένος: Ἡροδ. Ε', 40. ἐφύλαξαν δὲ τίκτους τὴν πρώτην σύζυγον τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, ὅπως μὴ γίνῃ ὑποβολὴ τέκνου: Ἡροδ. Ε', 41. Οἱ ἔφοροι ἐξημίωσαν δημαγωγοῦντα τὸν Ἀγησίλαον, ὑπειπόντες ὅτι τοὺς κοινούς πολίτας ἰδίους κτάται: Πλουτ. Ἀγῆσ. 5. Οἱ ἔφοροι φυλάττουσι τὰς βασιλίσσας, ὅπως μὴ ἐξ ἄλλου γενήσονται: Πλάτ. Ἀλκιβ. Α' σ. 131 B.

τον τὴν βασιλείαν¹. Δι' ἐτῶν δ' ἑννέα ἐν καθαρᾷ καὶ ἀσελήνῳ νυκτὶ παρετήρουν τὸν οὐρανόν· ἂν δ' ἔβλεπον ἀστέρα διάττοντα ἐκ μέρους τινὸς εἰς ἕτερον μέρος, ἐθεώρουν τοῦτο ὡς σημεῖον μαρτυροῦν ὅτι ἐξήμαρτον οἱ βασιλεῖς περὶ τὸ θεῖον. Κατέπαυον δ' αὐτοὺς τῆς ἀρχῆς μέχρις ὅτου χρησμός ἐλθὼν ἐκ Δελφῶν ἢ Ὀλυμπίας διέλυε τὴν κατηγορίαν².

Φυλακή τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἰλώτων.

Εἶχον προσέτι οἱ ἔφοροι καὶ τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἰλώτων τὴν φυλακὴν. Καὶ τῶν μὲν περιοίκων εἶχον τὴν ἐξουσίαν ν' ἀποκτείνωσιν ἀκρίτους ὅσους ἤθελον βουληθῇ, τοὺς δ' εἰλώτας ἐφύλασσαν διὰ τῆς κρυπτείας, εἰς ἣν ἐξέπεμπον τοὺς νέους Σπαρτιάτας³.

Ξενηλασία.

Τὴν δ' ἐπιβλαβὴ ροπὴν πρὸς τὰ ἥθη τῶν Σπαρτιατῶν ξενικῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τρόπων ἀπέτρεπον ἢ τοὺς ξένους ἐλαύνοντες, ἢ μὴ ἐπιτρέποντες παράβασιν τῶν πατρίων⁴.

Διοικήσεις τῶν οἰκονομικῶν.

Εἰς τοὺς ἐφόρους ἦτο ἀνατεθειμένη καὶ ἡ διοικήσεις τῶν οἰκο-

¹) Ὅτι ὁ βασιλεὺς προσήρχετο πρὸς τοὺς ἐφόρους τὸ τρίτον καλοῦντων αὐτὸν λέγει ὁ Πλούτ. Κλεμ. 10. Ὅτι μόνον οἱ ἔφοροι δὲν ὑπανίσταντο τῷ βασιλεῖ ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δόξων ὁ Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 6. Τὰς τιμὰς δὲ κατὰ Πλούτ. Ἀγ. 4 μόνος ὁ Ἀγησίλαος ἀπέδιδε τοῖς ἐφόροις ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (Πολιτ. παραγγ. 21 σ. 997 Didot) λέγει γενικώτερον ὅτι πάντες οἱ βασιλεῖς ἀπέδιδον. Ὁ ὄρκος τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐφώρων παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 7. Ἀλλὰ Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς 114 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. III, 459 [σ. 278 Κοραῆ] λέγει ὅτι ἀπαξ ὤμνουν ὁ βασιλεὺς πρὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὴν ἀρχήν. Περὶ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλέων λέγει ὁ Πολύβιος ΚΔ', 8α [ΚΓ', ια', 4] ὅτι ἐπειθάρχουν ὥσπερ γονεῦσι τοῖς ἐφόροις.

²) Βλ. Πλούτ. Ἀγ. 11.

³) Βλ. Ἰσοκρ. ΙΒ', 181, οὗ τὴν μαρτυρίαν οὐδένα λόγον ἔχομεν ν' ἀπορρίψωμεν ὡς ἀναξίαν πίστεως. Πρὸς. καὶ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 8. Περὶ τῆς κρυπτείας βλ. Ἀριστοτ. παρὰ Πλούτ. Λακ. 28.

⁴) Πρὸς Ἡρόδ. Γ', 148. Πλούτ. Ἀγ. 10. Λακεδ. ἐπιτῆδ. 17 σ. 294 Didot.

νομικῶν τῆς πόλεως, διότι καὶ τὰ δημόσια χρήματα αὐτοὶ ἐφύλασσον, καὶ τὰ λάφυρα παρελάμβανον καὶ τὰ τέλη εἰσέπραττον¹.

Θρησκευτικά ἔργα.

Τέλος εἶχον οἱ ἔφοροι καὶ θρησκευτικὰ τινα καθήκοντα. Τοῦλάχιστον ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις συνετέλουν τὰ περὶ τὴν θυσίαν τῇ Χαλκιοίκῃ Ἀθηνᾶ καὶ τὴν τάξιν τῶν χρόνων ἐκανόνιζον· εἰς τὰ θρησκευτικὰ δ' αὐτῶν ἔργα πρέπει νὰ συναριθμηθῇ ἴσως καὶ ἡ ὀνειρμαντεία ἐν τῷ ἐν Θαλάμῃς ἱερῷ τῆς Πασιφάας².

Περὶ δὲ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τῶν ἐφόρων διαλαμβάνομεν ἀλλαγῶν.

ε'. Οἱ ἄλλοι ἄρχοντες.

Οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς ἀπέλλας ἢ καθίσταντο ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐφόρων. Ἀπέφερον δ' οὗτοι λόγον τῆς ἀρχῆς πρὸς τοὺς ἐφόρους, κυρίους ὄντας νὰ καταπαύσιν αὐτοὺς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἀρχῆς, νὰ ἐμβάλωσιν εἰς εἰρκτὴν καὶ νὰ εἰσάγωσιν εἰς δίκην³. Ἦσαν δ' αἱ ἀρχαὶ αἱ μὲν περὶ τὴν διοίκησιν, αἱ δὲ πρὸς πόλεμον. Τῶν περὶ τὴν διοίκησιν ἀρχῶν πρῶτας τάσσομεν τοὺς ὑπὸ τῶν βασιλέων καθισταμένους προξένους καὶ τοὺς τέσσαρας Πυθίους, ἐπίσης ὑπὸ τούτων καθισταμένους, δύο ὅφ' ἑκατέρου. Καὶ οἱ μὲν πρόξενοι ἦσαν τε-

¹) Παραλαβὴ τῶν λαφύρων ὑπὸ τῶν ἐφόρων: Πλουτ. Λύσ. 16. Διοδ. ΙΓ', 106. Εἰσπραξίς τῶν τελῶν: Πλουτ. Ἀγ. 16 καὶ Schoemann εἰς Πλουτ. Ἀγ. σ. 149 — 150.

²) Θυσία τῇ Χαλκιοίκῃ: Πολυβ. Δ', λς, 2. Μεταβολὴ τῆς νενομισμένης τάξεως τῶν χρόνων: Πλουτ. Ἀγ. 16 [ὅπερ ὁμοῦς ὡς ἔκτροπον ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος]. Περὶ τῆς μαντικῆς ἀπὸ τῶν ἐνυπνίων & ἔδλεπον οἱ ἔφοροι κοιμώμενοι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Πασιφάας βλ. Πλουτ. Ἀγ. 9. Κλεομ. 7. Cic. de divin. I, 43, 96.

³) Ὁ Justin. III, 3 λέγει περὶ Λυκούργου μεταξὺ ἄλλων: «populo sublegendi senatum vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit». Οὐδεμία κληρωτὴ ἀρχὴ ἐν Σπάρτῃ: Ἰσοκρ. ΙΒ', 153 — 4. Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Δ), 9 σ. 161, 17 Bekker. ὑπὸ τῶν βασιλέων καθίσταντο οἱ πρόξενοι καὶ οἱ Πύθιοι: Ἡροδ. Γ', 57, ὑπὸ δὲ τῶν ἐφόρων οἱ ἱππαγρέται: Ξενοφ. Λακ. πολ. Β', 3. Τὰ περὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων δὲν εἶναι ἐξηκριδωμένα. Οἱ ἔφοροι εὐθύνουσι τὰς ἀρχάς: Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 48, 29. Οἱ ἔφοροι κύριοι τοῦ παύειν τοὺς ἄρχοντας κτλ.: Ξενοφ. Λακ. πολ. η', 4.

ταγμένοι εἰς ὑποδοχὴν τῶν ξένων, τῶν ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων ἐρχομένων, οἱ δὲ Πύθιοι ἦσαν σύσσιτοι τῶν βασιλέων, πεμπόμενοι εἰς Δελφούς, ὅπως γνωρίζωσιν οὗτοι τὰς βουλὰς τοῦ θεοῦ¹. Οἱ ἐμπέλωροι οὗς ἐν τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις ἀντικατέστησαν οἱ ἀγορανόμοι, ἐπεμελοῦντο τῶν κατὰ τὴν ἀγοράν, οἱ δ' ἀρμόσυνοι τῆς εὐκοσμίας τῶν γυναικῶν². Τοὺς παῖδας ἐπεσκόπει ὁ παιδονόμος, ὃν ἦσαν τεταγμένοι οἱ ἄμπαιδες³. Πλὴν τούτων ἀναφέρονται καὶ ὁ Κυθηροδίκης, ὁ ἐκ Σπάρτης εἰς Κύθηρα ἐκπεμπόμενος ἄρχων, καὶ οἱ 20 ἀρμοσταὶ περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν⁴.

Τῶν δὲ πρὸς πόλεμον ἀρχῶν μεγίστη ἦτο ἡ ναυαρχία, ἣν σχεδὸν ἐτέραν βασιλείαν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ἡ ἐνιαύσιος αὕτη ἀρχὴ ἀποδεδειγμένως ὑπῆρχε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν περσικῶν πολέμων. Ὁ ναύαρχος ἡγεῖτο τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων,

¹) Βλ. Ἡροδ. Γ', 57. Σουῖδ. λ. Πύθιοι. Περὶ τοῦ ἔργου τῶν προξένων βλ. Σουῖδ. λ. πρόξενοι (Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1021). Ἡσύχ. λ. Ὁ Monceaux les proxenies grecques. Paris 1886 σ. 6 κέ. φρονεῖ ὅτι οἱ πρόξενοι οὗτοι δὲν ἦσαν ἄρχοντες, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀρεζόμενοι ὑπὸ τῶν βασιλέων πρὸς ὑποδοχὴν ξένων ἐρχομένων ἐκ πόλεων μὴ ἔχουσιν ἐν Σπάρτῃ πρόξενον. Ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁμιλεῖ περὶ τῶν προξένων ὁ Ἡρόδοτος ἐμμένει καὶ νῦν εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἦσαν οὗτοι ἄρχοντες. Ἐκ τούτου ὅμως ὡς εἰκὸς δὲν ἀναιρεῖται τὸ ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον ἐν Σπάρτῃ ἰδίους αὐτῶν προξένους, καὶ ἡ Σπάρτη πάλιν εἶχε προξένους εἰς ἄλλας πόλεις, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ὁ Monceaux αὐτ. σ. 146 κέ.

²) Ὅσα περὶ ἐμπελώριον γινώσκωμεν περιορίζονται εἰς τὸ βραχὺ γλῶσσημα τοῦ Ἡσυχίου: «ἐμπέλωρος· ἀγορανόμος. Λάκωνες». Περὶ τῶν ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις ἀγορανόμων βλ. ἀνωτ. σ. 30-1. Ἐπίσης περὶ ἀρμοσύνων μόνος ὁ Ἡσύχιος ὁμιλεῖ: «ἀρμόσυναι ἀρχή τις ἐν Λακεδαίμονι ἐπὶ τῆς εὐκοσμίας τῶν γυναικῶν». Τὰ δ' ἄλλα γλῶσσήματα τοῦ Ἡσυχίου: «γεροάκται· οἱ δῆμαρχοι παρὰ Λάκωσιν» καὶ «ἐμπασέντας· ἀρχεῖόν τι ἐν Λακεδαίμονι» ἀγνοῶ εἰς τίνας ἀρχὰς ἀναφέρονται.

³) Περὶ τοῦ παιδονόμου βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. β', 2. δ', 6. Πλουτ. Λακ. 12. Ἡσύχ. «παιδονόμος· ἀρχή τις παρὰ Λάκωσιν». Καὶ τοὺς ἄμπαιδας ἐπίσης γινώσκωμεν μόνον ἐκ γλῶσσῆματος τοῦ Ἡσυχίου: «ἄμπαιδες· οἱ τῶν παίδων ἐπιμελούμενοι παρὰ Λάκωσιν». Ἰσως ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις ἀντικατέστησαν τούτους οἱ βίβειοι ἢ βίδιοι. Βλ. περὶ τούτων ἀνωτέρω σ. 31.

⁴) Περὶ τοῦ Κυθηροδίκου βλ. Θουκ. Δ', 53. Ἡ μαρτυρία περὶ τῶν 20 ἀρμοστῶν παρὰ τῇ Σχολ. Πινδ. Ὀλ. Γ', 154: «ἦσαν δὲ ἀρμοσταὶ Λακεδαιμονίων εἴκοσι» Πρὸλ. σ. 43. Περὶ τῶν ἀρμοστῶν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς πόλεσι βλ. κατωτέρω.

δὲν ἦτο δ' ἐπιτετραμμένον νὰ ναυαρχῇ δις ὁ αὐτός¹. Ἀνεπλήρου δὲ τὸν ναύαρχον ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ ἐπιστολεὺς². Ἄλλαι δὲ πλὴν τούτων πρὸς πόλεμον ἀρχαὶ ἦσαν ὁ πολέμαρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συμφορεῖς, οἱ λοχαγοί, πεντηκοντῆρες, ἐνωμοτάρχαι, ἱππαρμυσταί, ὁ ἄρχων τῶν σκευοφόρων· ὁ κρεωδαίτης ὅμως, οἱ ἐλλανοδίκαι, οἱ ταμίαι καὶ οἱ λαφυροπῶλαι, καὶ περ ἔργα ἔχοντες ἐν πολέμῳ, δὲν ἦσαν ἄρχοντες³. Περὶ πάντων τούτων διαλαμβάνω ἐν τῷ περὶ τῶν πολέμικων κεφαλαίῳ. Μοιρῶν δὲ τῆς στρατιᾶς ἡγούντο ὁ ἐπὶ τῆς κρυπτείας τεταγμένος, ὅστις ἀναμφιδόλως διῴκει τὰς πρὸς κρυπτείαν ἐκπεμπομένας ἡλικίας, καὶ οἱ τρεῖς ἱππαγρέται, οἱ προεστώτες τῶν 300 ἐπιλέκτων ἱππέων. Οἱ ὅ γαθοεργοὶ τέλος ἦσαν οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐκλεγόμενοι κατ' ἀνδραγαθίαν ὅ ἐκ τῶν ἐξιόντων ἐκ τῶν ἱππέων, οἵτινες ἐξετέλουν ἔργα ἀγγελιαφόρων⁴.

¹) Περὶ τῆς ναυαρχίας ἐν Σπάρτῃ βλ. Beloch ἐν N. Rh. Mus. τ. 34 σ. 117 κέ. Συναγωγή τῶν χωρίων τοῦ Ξενοφῶντος παρὰ Fleischhandlerl d. spart. Verf. bei Xenophon σ. 57 κέ. Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 49, 30: «ἐπὶ γὰρ τοῖς βασιλεύσιν οὐσι στρατηγοῖς αἰδίῳις ἡ ναυαρχία σχεδὸν ἑτέρα βασιλεία καθίστηκεν». Τὸν Εὐρυδιᾶδην ὀνομάζει ὁ Ἡρόδ. II, 42 ναύαρχον. Βλ. καὶ Διοδ. ΙΑ', 12. Ὅτι ἡ ναυαρχία ἦτο ἀρχὴ ἐνιαύσιος ἀπείδειν ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. σ. 119 κέ. Βλ. καὶ Boerner de rebus a Graecis inde ab a. 410 usque ad a. 403 a Chr. n. gestis quaestiones hist. Ἐναΐς. διατρ. Gott. 1894. «οὐ γὰρ νόμος δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν»: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', α', 7. Πρὸβλ. καὶ Πλουτ. Λύσ. 7. Διοδ. ΙΓ', 100. Ὁ Judeich Kleinasiat. Stud. σ. 107 κέ. ἐπανερχέται εἰς τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι ἡ ναυαρχία ἦτο ἑκτακτός ἀρχῇ, καθισταμένη ὅτε μὲν ἐπὶ μακρὸν ὅτε δ' ἐπὶ βραχύτερον χρόνον· ἐνίοτε δὲ καὶ πλείονες τοῦ ἐνὸς ναύαρχοι ἦρχον. Ἀλλὰ τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα χωρία τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους μοὶ φαίνεται ὅτι μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ἐναντίου. Ὅτι δὲ πλὴν τοῦ τακτικοῦ ναύαρχου καθίστατο ἐνίοτε καὶ ἑκτακτός οὐδὲν σημαίνει, διότι ὁμοίως καὶ ἐν τῷ κατὰ ξηρὰν στρατῷ πλὴν τῶν βασιλέων καθίσταντο ἐνίοτε καὶ ἄλλοι αὐτοτελεῖς στρατηγοί.

²) Ὅτι ὁ ἐπιστολεὺς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ στόλου διάδοχος τοῦ ναύαρχου, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἀντιναύαρχον, συνάγεται ἐκ τοῦ Πολουθ. Α', 96. Ξενοφ. Ἑλλ. Β', α', 7. Πλουτ. Λύσ. 7. Πρὸβλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', α, 23. Δ', ἡ, 11. Ε', α, 5—6. Ἀντὶ ἐπιστολείας ποιεῖται ἀπαξ ὁ Ξενοφῶν Ἑλλ. Γ', σ', 25 χρῆσιν τοῦ δνόματος ἐπιστολιαφόρος. Ἀρχων τοῦ ναυτικοῦ, ἀλλ' ἀμφισδητήτως ὑποδεέστερος τοῦ ἐπιστολείως, ἦτο ὁ ἐπιδότης. Βλ. Θεουκ. II, 61. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', γ', 17.

³) Περὶ τῶν πρὸς πόλεμον ἀρχῶν βλ. Gabriel de magistratib. Lacedaemonior. σ. 15 κέ.

⁴) Ὁ ἐπὶ τῆς κρυπτείας τεταγμένος: Πλουτ. Κλεομ. 28. Ἱππαγρέται: Ξενοφ. Λακ.

Τελευταῖοι πρέπει νὰ μνημονευθῶσι καὶ οἱ τῶν ἀρχόντων ὑπηρέται, οἱ κήρυκες, οἱ αὐληταὶ καὶ οἱ μάγειροι, πάντριον ἔχοντες τὸ ἐπιτήδευμα¹.

III. ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ².

Πολεμικὸς χαρακτήρ τῆς πόλεως.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν ὅτι μονομερῶς οἱ Σπαρτιᾶται προέχρινον πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν, τούτου δ' ἕνεκα παρωμοιάζον τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν πρὸς στρατόπεδον³. Τοιαύτην δ' ἔννοιαν τῆς πολιτείας αὐτῶν εἶχον καὶ αὐτοὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὡς δεικνύει ἡ ἀπαγόρευσις τοῖς Σπαρτιάταις ὅπως μὴ ἀποδημῶσιν ἄνευ γνώμης τῶν ἀρχόντων καὶ ἡ ἐπιτιθεμένη ὑπὸ τοῦ νόμου θανάτου ζημία εἰς τὸν μετοικίζοντα εἰς ξένην πόλιν⁴. Ὁ πολεμικὸς

πολ. δ', 3. Ἀγαθοεργοί: Ἡροδ. Α', 67: «οἱ δὲ ἀγαθοεργοὶ εἰσι τῶν ἀσπῶν, ἐξιώντες ἐκ τῶν ἱππέων αἰεὶ οἱ πρεσβύτατοι πέντε ἔτεος ἑκάστου, τοὺς δὲ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν, τὸν ὃν ἐξῴωσαν ἐκ τῶν ἱππέων, Σπαρτιητέων τῇ κοινῇ διαπεμπομένους μὴ ἐλινύειν ἄλλους ἄλλη». Βλ. Σουΐδ. λ. Bekker An. Gr. σ. 209, 4. 333, 30. Ὁ Usener ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1889 σ. 376 διορθώνει τὸ παρ' Ἡροδ. ἀσπῶν εἰς στατῶν στηριζόμενος εἰς Bekker An. Gr. σ. 305, 2: «στατῶν ἀρχόντες εἰσι, παραπλησίαν ἔχοντες τοῖς ἀγαθοεργοῖς ἀρχῶν». Ὁ Wilamowitz Aristot. u. Athen I, 255, 78. καὶ ὁ Theod. Preger ἐν Ath. Mitth. τ. 21 σ. 95 συμπληροῦσι οὕτω σπαρτιατικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δ' ἢ τοῦ Γ' αἰῶνος, περιγράφουσαν καὶ 3 ὀνόματα: «τὼς στα(τῶς)».

¹) Βλ. Ἡρόδ. Γ', 60. Ζ', 134. Μνημονεύονται καὶ ἥρωες «τῶν ἐν τοῖς φιδιτίοις ποιοῦντων τε τὰς μάχας καὶ κεραννύντων τὸν οἶνον διακόνων» ὁ Μάττιων καὶ ὁ Κεράων: Ἀθήν. Δ', 173 F. Β', 39 C. IB', 550 D.

²) Περὶ τῶν πολεμικῶν τῶν Λακεδαιμονίων βλ. [K. F. Hermann, Lehrbuch d. Griech. Staatsalter 6 Aufl. v. V. Thumser, σ. 191 κέ. § 29 ὅπου ἀναγράφονται καὶ οἱ πρότερον περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος πραγματευθέντες]. H Droysen. Die griech. Kriegsaltert. ἐν Hermann, Lehrbuch II, 2 σ. 65—74. Ad. Bauer, Griech. Kriegsaltert. ἐν Iv. Müller Handbücher τ. IV σ. 241 κέ. Ringwolda de exercitu Lacedaemoniorum. Ἐν. διατρ. Groningen, 1895.

³) Πρὸς Ἰσοκρ. Γ', 81: «ἐκεῖνο δ' οὖν πᾶσι φανερόν, ὅτι τῶν Ἑλλήνων διενηνόχαμεν οὐ τῷ μεγεθεὶ τῆς πόλεως οὐδὲ τῷ πλήθει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅτι τὴν πολιτείαν ὁμοίαν κατεστησάμεθα στρατοπέδῳ καλῶς διοικουμένῳ καὶ πειθαρχεῖν ἐθέλοντι τοῖς ἀρχουσι». Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Β', 9 σ. 50, 2 λέγει: «πρὸς γὰρ μέρος ἀρετῆς ἡ πᾶσα σύνηταξις τῶν νόμων ἐστὶ, τὴν πολεμικὴν». Πλεῖονα παρὰ Treiber Forsch. zu spart. Verfassungsgesch. σ. 1. κέ.

⁴) Ὁ μὲν Ἰσοκρ. ΙΑ', 14 περιορίζει τὴν ἀπαγόρευσιν εἰς μόνους τοὺς μαχίμους, κατὰ

οὗτος χαρακτὴρ ἐπιβαλλόμενος ὑπὸ ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης διερρύθμισε τὰ τοῦ βίου τῶν Σπαρτιατῶν, ἐν δὲ τοῖς ἐμφαίνουσι τοῦτον πολιτικοῖς θεσμοῖς ἀπεκρυσταλλώθησαν ἕξεις ἀπὸ μακροῦ ἐρριζωμέναι. Μακροὺς ἐδέησε νὰ καταβάλῃσιν οἱ Σπαρτιᾶται ἀγῶνας ὅπως ἐκ τῆς μεσογαίας τῆς Λακωνικῆς ὀρμώμενοι καθυποτάξωσι τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καθυπόταξιν αὕτῃ ἡ φύσις τῆς οὕτω θεμελιωθείσης πολιτείας ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ φυλάττωνται τοὺς ὑπηκόους καὶ παροίκους, βίᾳ καὶ ἀκουσίως ὑποτασσομένους. Ἡ πόλις Σπάρτη ἐγένετο μόνιμον στρατόπεδον, ὁπόθεν συνεῖχον οἱ κατακτηταὶ τὴν χειρωθεῖσαν χώραν. Τὴν δ' ὀλιγανθρωπίαν ἔδει ν' ἀναπληρῶσι διὰ τῆς πολεμικῆς ὑπεροχῆς, ἥς ἡ πρόσκτησις προαπαιτεῖ ἀμεριμνησίαν καὶ περιφρόνησιν πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τοῦ βίου. Οὕτω δὲ πολιτευθέντες οἱ Σπαρτιᾶται ἀνεδείχθησαν οἱ πολεμικώτατοι τῶν Ἑλλήνων, τεχνῖται ἀληθεῖς καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀήττητοι ἐπιστεύοντο μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης¹. 39/σχ.

Τὴν πρὸς συντήρησιν τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἀναγκαίαν συνεχῆ ἄσκησιν καὶ σκληραγωγίαν ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσι μόνον ἄνδρες ἔχοντες ἀφθονίαν σχολῆς. Διὰ τῆς διανομῆς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς δημοτικούς κλήρων γῆς, ἣν ἄλλοι, οἱ Εἰλωτες, εἰργάζοντο, ἀπηλλάγησαν τῶν καθημερινῶν περὶ τοῦ βίου φροντίδων καὶ ἠδύναντο περὶ μόνης τῆς πατρίδος νὰ μεριμνῶσι². Καταστήσασα δ' αὐτοῖς ἡ πολιτεία δυνατὴν τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ἀσχολίαν, ἡξίου καὶ ὅντως περὶ ταῦτα ν' ἀσχολῶνται, τούτου δ' ἕνεκα τῶν πολιτικῶν δικαίων μετεῖχον μόνον οἱ ὑπομείναντες τὴν σπαρτιατικὴν ἀγωγὴν καὶ φέροντες τὸ τέλος τῶν συσσιτίων³.

τὸν Ἀριστοτέλη ὅμως παρ' Ἀρποκρ. λ. καὶ γὰρ τὸ μῦθον σ. 166 Dindorf ἐπεξετέλειτο εἰς πάντας τοὺς Λακεδαιμονίους. Βλ. καὶ Πλουτ. Λακεδ. ἐπιτ. 19 σ. 238 d. (294 Did.). Πλουτ. Ἀγ. 11: «τὸν δὲ ἀπελθόντα τῆς Σπάρτης ἐπὶ μετακισμῷ πρὸς ἑτέρους ἀποθνήσκειν κελεύει». Τὰς περὶ τούτων μαρτυρίας συνήγαγεν ὁ Trieber quaest. Lac σ. 57 κέ.

¹) Βλ. Πλουτ. Πέλοπ. 23. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 5. Πρὸλ. καὶ Πλουτ. Ἀγῆσι. 26. Trieber quaest. Lac. σ. 70—1. Oncken, d. Staatslehre des Aristot. I. σ. 243 κέ.

²) Βλ. ἀνωτέρω σ. 36.

³) Βλ. ἀνωτέρω σ. 46.

Ἐρχομαι νῦν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν λεπτομερειῶν. Ἡ πρό-
νοια περὶ ἐπιτελέσεως τῶν προσηκόντων εἰς τὸν πολεμικὸν προ-
ορισμὸν τοῦ παιδὸς κατεφαίνετο εὐθὺς κατὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ.
Κύριος ν' ἀποφασίσῃ ἂν ἔμελλε νὰ τραφῇ ἢ νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ
νεογνὸν δὲν ἦτο ὁ γεννήσας, ὡς ἐνομίζετο ἀλλαχοῦ τὸ πάλαι, ἀλλὰ
μᾶλλον οἱ πρεσβύτατοι τῶν φυλετῶν. Οὗτοι ἐξετάζοντες τὸ παι-
δάριον, ἂν μὲν ἔκρινον αὐτὸ εὐπαγὲς καὶ ῥωμαλέον, ἐκέλευον νὰ
τραφῇ, ἂν δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέπεμπον εἰς τὰς λεγομένας
Ἀποθέτας, βαρυσώδη τόπον παρὰ τὸ Ταύγετον, ὅπως ἀφεθῇ
ἐκεῖ ἔκθετον¹. Τὰ ἐγκριθέντα μέχρι μὲν ἑπτὰ ἐτῶν ἐτρέφοντο κατ'
οἶκον ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἑπταετῇ δὲ γενόμενα παρελάμβανεν ἡ πόλις
καὶ ἔτασσεν ὑπὸ παιδονόμον². Κατελόχιζε δ' ἕκαστον εἰς ἵλαν,
τμημα οὖσαν βούας³. Καὶ ἐκάστης μὲν βούας ἦρχε βουαγὸρ,
ἐκάστης δ' ἵλας ἱλαρχος, ἐκλεγόμενος ἐκ τῶν ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη
γεγονότων⁴. Οἱ ἐν ταῖς βούαις τεταγμένοι ἐχωρίζοντο εἰς τρεῖς τά-
ξεις, εἰς τοὺς παῖδας, τοὺς ἀπὸ τοῦ 7 μέχρι τοῦ 18 ἔτους, εἰς
τοὺς μελλήραννας, τοὺς ἀπὸ τοῦ 18 μέχρι τοῦ 20 καὶ εἰς τοὺς
ἱραννας, τοὺς ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης μέχρι τοῦ 30 ἔτους·
τούτων δὲ τῶν τελευταίων οἱ μὲν νεώτεροι ἐκαλοῦντο πρωτίρα-
νες, οἱ δὲ πρεσβύτεροι σφαιρεῖς⁵.

¹) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 16. Ὁ Πλούταρχος προστίθῃσιν ὅτι μετὰ τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς
τροφῆς τοῦ παιδὸς οἱ πρεσβύτατοι τῶν φυλετῶν προσένεμον κλῆρον αὐτῇ τῶν ἐνακισχυλίων·
ἀλλὰ τοῦτο οὕτως ἀπολύτως λεγόμενον δὲν φαίνεται ἀκριβές.

²) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. β', 2. Πλουτ. Λυκ. 17.

³) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 16, ὅπου οἱ λόγοι τῶν παίδων ἀγέλαι καὶ ἵλαι καλοῦνται. Βλ.
καὶ Πλουτ. Ἀγλα. 2. Λακεδ. ἐπιτηδ. 6 σ. 293. Ὅτι τὸ αὐτὸ εἶναι ἀγέλη καὶ βούα δεκνύει
δὲ Ἡσύχιος: «Βούα» ἀγέλη παίδων. «Λάκωνες». Βουαγός· ἀγελάρχης, ὁ τῆς ἀγέλης ἄρχων
παῖς. Λάκωνες.

⁴) Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πλουτ. Λυκ. 17: «καὶ κατ' ἀγέλας αὐτοὶ προϊστάνοτο τῶν
λεγομένων εἰρένων αἱ τὸν σωφρονέστατον καὶ μαχημώτατον» φαίνεται ὅτι αὐτοὶ οἱ παῖδες
ἐξελεγον τὸν βουαγόν. Βλ. ὁμοίως καὶ αὐτ. κεφ. 16. Περὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἱλῶν βλ. Ξενοφ.
Λακ. πολ. β' 11: «ἔθηκε τῆς ἵλας ἐκάστης τὸν τορώτατον τῶν εἰρένων ἄρχειν». Περὶ καὶ
Grasberger, Erziehung u. Unterricht im Kl. Altert. τ. III σ. 57 κέ.

⁵) Ἡ καθ' ἡλικίας διάκρισις αὕτη συνάγεται, ὡς νομίζω, ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πλουτ

Ἡ ὅλη παιδεία τῶν παίδων καὶ τῶν νέων σκοπὸν εἶχε νὰ κρατύνῃ διὰ τῆς ἀσκήσεως τὰ σώματα. Καὶ πρὸ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἔχειρον τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἐν χρῶ καὶ τοὺς συνείθιζον νὰ βαδιῶσιν ἀνυπόδητοι καὶ νὰ παίζωσι γυμνοί. Γενόμενοι δὲ δωδεκαετείς διετέλουν ἤδη ἄνευ χιτῶνος καὶ ἐκάθευδον ὁμοῦ κατ' ἴλην καὶ βοῦαν ἐπὶ στιβάδων, ἃς αὐτοὶ παρσκευάζον, κόπτοντες διὰ τῶν χειρῶν τὰ ἄκρα καλάμων ἐκ τῶν παρὰ τὸν Εὐρώταν φυομένων καὶ αὐτοὶ ἐπίσης κομίζοντες¹. Κατ' ἔτος δ' ἐγίνετο δημοσία δοκιμασία τῆς καρτερίας τῶν τακτὴν ἴσως ἡλικίαν ἐχόντων παίδων πρὸς τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας. Ἐκαλεῖτο ἡ δοκιμασία διαμαστίγωσις, ἐγίνετο δ' ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἢ Ὀρθωσίας Ἀρτέμιδος, ἔχουσα πιθανῶς τὸ κατ' ἀρχὰς θρησκευτικὸν τινα λόγον. Οἱ δοκιμαζόμενοι ἐμαστιγοῦντο δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἡμιλλῶντο δὲ πρὸς ἀλλήλους τίς ἤθελεν ὑπομείνῃ πλεόν τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὰς πληγὰς· οὗτος δ' ἐνίκη καὶ βωμονίκης ἐπωνομάζετο. Πολλάκις δὲ συνέβη διακαρτερήσαντές τινες ἐπὶ μῆχιστον νὰ ἀποθάνωσιν ἐν τῷ ἀγῶνι².

Λυκ. 17: «εἵρνας δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἤδη δεύτερον ἐκ παίδων γεγονότας, μελλείρνας δὲ τῶν παίδων τοὺς πρεσβυτάτους. Οὗτος οὖν ὁ εἶρην εἰκοσιν ἔτη γεγονώς ἀρχεῖ κτλ.». Περὶ τοῦ ὀρθοῦ τύπου τῶν ὀνομάτων τούτων βλ. Zeitschr. f. vergl. Sprachf. τ. VIII σ. 53. Philologus τ. X σ. 431. Curtius Studien IV, 1, 116. Φώτ. λ.: «καταπρωτείρας πρωτείραι (πρωτίρανες ὡς διαρθάνει ὁ Mor. Schmidt παρ' Ἡσυχίῳ ἐν λ. κατὰ πρωτίρα να) οἱ περὶ εἰκοσι ἔτη παρὰ Λάκωσι». Πausan. Γ', ιθ'. 6: «οἱ δὲ (σφαιρεῖς) εἰσιν οἱ ἐκ τῶν ἐφήδων εἰς ἄνδρας ἀρχόμενοι συντελεῖν». Τοὺς σφαιρεῖς ἀναφέρουσι καὶ ἐπιγραφαί: CIG. ἀρ. 1386. 1432. Le Bas ἀρ. 164. Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλογρ. I, 379, 2. Περὶ ἄλλων ὀνομασιῶν ἡλικιῶν βλ. Müller Dor. II, 296.

¹) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 16 Λακ. ἐπιτ. 5. 6 σ. 293 Didot. Ξενοφ. Λακ. πολ. β', 3. 4. Φώτ. λ. συνέφηδος: «Σπαρτιάται δὲ σιδεύνας (τοὺς ἐφήδους καλοῦσι) διέκρινον δὲ αὐτοὺς ἄρα τῇ ἡθῇ, τοῦτέστιν περὶ πεντεκαίδεκα καὶ ἑκαταίδεκα ἔτη γεγονότας τῶν νεωτέρων παίδων καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἥσκειον ἀνδροῦσθαι».

²) Βλ. Λουκ. Ἀνάχ. 38. Πλουτ. Λυκ. 18 Λακ. ἐπιτ. 40 σ. 296. Οἱ μαστιγοῦμενοι λέγονται ὑπὸ τοῦ Πλουτ. ἐν Λυκ. 18 ἐφηβοὶ ἐν δὲ τοῖς Λακ. ἐπιτ. 40 παῖδες Hygin. fab. 261: «ubi (ἐν Λακωνικῇ) sacrificii consuetudo adolescentum verberibus servabatur, qui vocabantur βωμονίκαί, quia aris superpositi contendebant, qui plura posset verbera sustinere». Πλήρη συναγωγὴν τῶν περὶ τούτου μαρτυριῶν βλ. παρὰ Trieber quaest. Lac. σ. 25 κέ

Ὅπως δὲ πολυμηχάνους καὶ πανούργους καταστήσῃ τοὺς νέους, ὁ νομοθέτης, γλίσχραν παρέχων αὐτοῖς τροφήν, ἐπέτρεψε νὰ συμπληρῶσιν αὐτὴν διὰ κλοπῆς. Καὶ ὁ μὲν διαλαθὼν ἔμενεν ἀτιμώρητος, εἰς δὲ τὸν συλληφθέντα ἐπέβαλε ζημίαν πληγὰς καὶ νηστείας¹. Αἱ δὲ κυρίως ἀσκήσεις σκοπὸν εἶχον ν' ἀποδείξωσι τοὺς Σπαρτιάτας ῥωμαλεωτέρους καὶ πολεμικωτέρους, διὸ τὰ μάλιστα ἐσπούδαζον οὗτοι περὶ πάσας τὰς συντελοῦσας ὅπως ἰσόρροπον γίνεται τὸ σῶμα γυμναστικὰς ἀσκήσεις². Εἶχον δὲ καὶ γυμναστικὰς παιδιὰς, ἃς ἡγωνίζοντο κατὰ μοίρας χωριζόμενοι, τοιαῦται δὲ μνημονεύονται ἢ ἐν τῷ Πλατανιστᾷ μάχῃ καὶ ὁ περὶ τῆς σφαίρας ἐν τῷ θεάτρῳ ἀγών³. Πρὸς τὴν σωματικὴν ὅμως μόρφωσιν αὐτῶν συγκρινομένη ἡ διανοητικὴ ὑπελείπετο κατὰ πολὺ. Μόνον δὲ τὴν τέχνην τῆς βραχυλογίας ἐδιδάσκοντο οἱ Σπαρτιάται ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων⁴.

Παιδικοί ἔρωτες.

Καίτοι οἱ προεστῶτες τῶν βουῶν καὶ τῶν ἱλῶν ἱρᾶνες ἐπεσκόπουν τοὺς ὑποτεταγμένους αὐτοῖς παῖδας καὶ ἐφήβους, νουθετοῦντες καὶ κολάζοντες τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὅμως κατὰ κανόνα

¹) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 17. 18. Λακ. ἐπιτ. 12. 13 σ. 293. Ἀποφθ. Λακ. 32 σ. 288. Ξεν. Λακ. πολ. 6', 5 κέ. Ἰσοκρ. ΙΒ', 211—2.

²) Περὶ τῶν διαφόρων ἀσκήσεων βλ. Haase εἰς Ξενοφ. Λακ. πολ. σ. 219, 108.

³) Περιγραφή τῆς ἐν τῷ Πλατανιστᾷ μάχης παρὰ Πaus. Γ', ιδ', 8 κέ. Λουκ. Ἀνάχ. 38. Cic. Tusc. disp. V, 27, 77. Περὶ τῆς παιδιᾶς περὶ τῆς σφαίρας λέγει ὁ Λουκιανὸς ἐν θ. ἀν.: « μέμνησο, ἦν ποτε καὶ ἐς Λακεδαιμόνα ἔλθης, μὴ καταγελάσαι μηδὲ ἐκείνων, μηδὲ οἰεσθαι μάτην πονεῖν αὐτούς, ὅπταν ἢ σφαίρας περὶ ἐν τῷ θεάτρῳ συμπεσόντες παῖσιν ἀλλήλους—». « Ἄλλο εἶδος σφαίρας ἀναφέρει ὁ Δημήτριος περὶ ἐρμην. 122: « ἔφορος ἐν Λακεδαιμόνι τὸν περιέρχων καὶ οὐκ ἐπιχωρίως σφαιρίζαντα ἐμαστίζωσεν ». Βλ. καὶ Σχολ. Πλάτ. Νόμ. Α', σ. 683: « ἐνίοτε δὲ καὶ σφαῖραν ἢ ἄλλο τι ἐρρίπτουν, ὥστε τὸν πρῶτον ἀρπάσαντα νικᾶν. »

⁴) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 18 19. Κατὰ πόσον ἤτο ἐπαρκὴς ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς ἐν Σπάρτῃ ἀδυνατοῦμεν ἀσφαλῶς νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν φερομένων μαρτυριῶν. Ὁ μὲν Πλουτ. Λυκ. 16 λέγει: « γράμματα μὲν οὐδ' ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον », ὁ δ' Ἰσοκράτης ΙΒ' 209 βεβαιεῖ ὅτι δὲν ἐμάνθανον γράμματα. Περὶ τοῦ λακωνικοῦ λόγου βλ. Πλάτ. Πρωτ. σ. 342 E.

μεθ' ἐκάστου παιδὸς συναναστρέφετο εἰς τῶν νέων πρὸς παιδείαν αὐτοῦ, οὕτω δὲ συνῆπτον ἀμφοτέρω φιλίαν παρατεινομένην καὶ πέραν τοῦ τεταγμένου χρόνου τῆς ἀγωγῆς. Καὶ ὁ μὲν νέος ἐκαλεῖτο διὰ τὴν σχέσιν αὐτοῦ ταύτην πρὸς τὸν παῖδα εἰσπνήλας, ὡς εἰσπνεόμενος ὑπὸ ἀγάπης ἐξ ἐκείνου ὃν ἐπροστάτευεν, ὁ δὲ παῖς αἵτας, ὡς ὀφείλων ν' ἀκούῃ τὰς ὁδηγίας καὶ νοουθεσίας τοῦ εἰσπνήλα. Καὶ ἐθεώρουν μὲν τὴν τοιαύτην σχέσιν ὅποιαν τὴν τοῦ ἐραστοῦ πρὸς τὸν ἐρώμενον, ἀλλ' ἤθελον ταύτην ἀγνὴν καὶ ἄμεμπτον, τὴν δὲ διαφθοράν αἰσχίστην ἐνόμιζον καὶ αὐστηρῶς ἐτιμῶρουν¹.

Συσσίτια.

Καὶ τῶν συσσιτίων ὁ σκοπὸς ἦτο ἄνευ ἀμφιβολίας πολεμικός. Οἱ μετέχοντες τῶν κοινῶν τούτων δείπνων ἐθεωροῦντο ὥσπερ σκηνοῦντες ἐν στρατοπέδῳ, διὸ καὶ σύσκηνοι ἐκαλοῦντο, τοῦτο δὲ καθὼς καὶ ἡ ἀνάθεσις τῆς ἐπιμελείας αὐτῶν εἰς τοὺς πολεμάρχους ἐλέγχουσι τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρα τῶν συσσιτίων. Ἀλλὰ καὶ

¹) Περὶ τῶν ἔργων τῶν προεστώτων τῶν βουῶν καὶ ἀγέλων ἱράνων βλ. Πλουτ. Λυκ. 17. 18. Ὅτι οἱ ἐρασταὶ ἦσαν νέοι, μαρτυρεῖ ὁ Πλουτ. Λυκ. 17: «Ἡδὴ δὲ τοῖς τηλικούτοις ἐρασταὶ τῶν εὐδοκίμων νέων συναναστρέφοντο». Εὐθύνῃ τῶν ἐραστῶν ἐπὶ ταῖς πράξεσι τῶν ἐρωμένων: Πλουτ. Λυκ. 18. Ἀλκιαν. Ποικ. ἱστ. Γ', 10. Ἀτιμία διὰ βίου ἢ φυγῇ ἢ τιμωρίᾳ τῶν ἐγκληθέντων ὡς ἐπ' αἰσχύνῃ πλησιαζόντων: Ἀλκιαν. Ποικ. ἱστ. Γ', 12. Πλουτ. Λακ. ἐπιτ. 7. σ. 293 Didot. Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων εἰσπνήλας καὶ αἵτας βλ. Schoemann εἰς Πλουτ. Κλεομ. σ. 181 κέ, καὶ τοὺς ἐν ταῖς Ant. jur. publ. gr. τοῦ αὐτοῦ σ. 137 ἀρ. 5 ἀναφερομένους συγγραφεῖς, Εἰσπνήλας μὲν εἶνε πιθανώτατα ὁ ἐραστὴς. αἵτας δ' ὁ ἐρώμενος. Βλ. Ἐτ. Μ. λ. «αἵτας» ὁ ἐρώμενος· παρὰ τὸ αἶν, ὅ ἐστι πνέειν· ὁ εἰσπνέων τὸν ἐρωτὰ τῷ ἐραστῇ. Φασὶ γὰρ γίνεσθαι τὸν ἐρωτὰ ἐκ τοῦ εἰσπνεῖσθαι ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ ἐρωμένου. Ὅθεν καὶ εἰσπνήλας· καλοῦσι τοὺς ἐραστὰς παρὰ Λάκωνιν». Κατὰ ταῦτα περὶ μὲν τοῦ ἐρωμένου ἐλέγγοτο εἰσπνεῖν, περὶ δὲ τοῦ ἐραστοῦ εἰσπνεῖσθαι, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ Σεινοφ. Συμπ. δ', 16: «διὰ γὰρ τὸ ἐμπνέειν τι ἡμᾶς τοὺς καλοὺς τοῖς ἐρωτικῶς» καὶ ἐκ τοῦ Πλουτ. Κλεομ. 3, ὅπου πρὸς ἐξήγησιν τοῦ «ἐραστοῦ γεγονότος» ἐπιφέρεται: «τοῦτο δὲ ἐμπνεῖσθαι Λακεδαιμόνιοι καλοῦσιν». Ὁ εἰσπνήλας, ὡς ἐραστὴς, ἔχει παθητικὴν σημασίαν, ὁ δὲ ἐρωτὰς διὰ τοῦ ἐρωμένου εἰσπνεόμενος. Παθητικὴν σημασίαν ἔχει ἡ λέξις εἰσπνήλας καὶ ἂν διὰ ταύτης ἐννοεῖται ὁ ἐρώμενος, διότι τὸ εἰσπνεῖν=ἐρᾶν. Βλ. Ἀλκιαν. Ποικ. ἱστ. Γ', 12 Ἐτ. Μ. λ. εἰσπνήλας. Αἵτας ὁ ἐρώμενος ἀπὸ τοῦ αἵω κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη Bekker An. gr. 348, οὐ γὰρ δ' ἀπὸ τοῦ αἶω, ἄημι, ὡς τὸ Μ. Ἐτυμ.

οι ἄρχαιοι ῥητῶς καταδεικνύουσι τὸν σκοπὸν τοῦτον¹. Ἐν Σπάρτῃ τὰ συσσίτια ἴδιον εἶχον ὄνομα, καλούμενα ἀνδρεῖα καὶ ὑστερον φιδίτια². Τῶν φιδιτίων ἐπετρέπετο καὶ ὤφειλον νὰ μετέχῃσι πάντες οἱ ὑπερβάντες τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος Σπαρτιάται πλὴν τῶν ἱράνων ἐκείνων, οἵτινες ἤρχον βούας ἢ ἱλῆς³. Μόνον δ' οἱ βασιλεῖς ὡς φαίνεται τὸ κατ' ἀρχὰς ἠδύναντο νὰ μὴ μεταβαίνωσιν εἰς τὸ φιδίτιον αὐτῶν, ὑστερον ὅμως ὑπεχρέουν αὐτοὺς πρὸς τοῦτο οἱ ἔφοροι. Ἐπετρέπετο ὅμως νὰ δειπῶσιν οἱκοὶ οἱ θύσαντες θυσίαν ἢ ὀψὲ ἐκ θήρας ἐπανελθόντες. Καὶ ὅτε δημοτελὲς ἐθύετο θυσία, δὲν ἐδείπνουν ἐν τοῖς φιδιτίοις, διότι εἰς ταύτην ἐπηκολούθει δημοθoinία⁴. Συνήρχοντο δ' εἰς τὸ φιδίτιον περὶ τοὺς

¹) Περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος τῶν συσσιτίων βλ. Oncken d. Staatslehre des Aristot. II σ. 325 κέ. Pöhlmann Gesch. d. antiken Kommunismus u. Socialismus. 1893 I. σ. 58 κέ. Οἱ μετέχοντες φιδιτίου τινὸς ἐκαλοῦντο σύσκηνοι: Ξενοφ. Λακ. πολ. ζ', 4. θ', 4. ιε', 5. σκηνεῖν δὲ λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (ιε', 4) τὸ συνδειπνεῖν. Εἰς τοὺς βασιλεῖς ἔοικεν ἡ πόλις δημοσίαν σκηνὴν. Πρβλ. Trieber ἐνθ. ἀν. σ. 21—2. Ὅτι οἱ πολέμαρχοι εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν συσσιτίων μαρτυρεῖ ὁ Πλούτ. Λυκ. 12. Παρὰ Πλάτ. Νόμ. Α', 633 Α ἐρωτᾷ ὁ Ἀθηναῖος τὸν Λακεδαιμόνιον καταφατικῶς ἀποκρινόμενος: «τὰ ξυσσιτία φαμεν καὶ τὰ γυμνάσια πρὸς τὸν πόλεμον ἐξευρῆσθαι τῷ νομοθέτῃ;» Περὶ δὲ τῶν χρητικῶν συσσιτίων λέγει ὁ Πλάτων αὐτ. Α' σ. 625: «ἐπεὶ καὶ τὰ ξυσσίτια κινδυνεύει ξυναγαγεῖν ὄρων, ὡς πάντες, ὅπουταν στρατεύονται, τὸθ' ὅπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀναγκάζονται φυλακῆς αὐτῶν ἕνεκα ξυσσιτεῖν τοῦτον τὸν χρόνον». Πρβλ. Διον. Ἐλικ. Β', 23. Bekker An. gr. 303, 21. Βλ. Bielschowsky de Spartanorum Syssitiis σ. 32 κέ.

²) Περὶ τῶν συσσιτίων πρβλ. Müller Dor. II, 198 κέ. 269 κέ. Ἰδίως Bielschowsky de Spartanorum syssitiis. Ἐναῖς. Διαιτ. Bresl. 1869. Τὸ παλαιότατον ὄνομα κείμεν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου παρὰ Στράβ. σ. 483 μνημονευόμενοις στίχοις τοῦ Ἀλκιμᾶνος: «φοῖναις δὲ καὶ ἐν θιάσισιν] ἀνδρείων παρὰ δαιτυμόνεσσι πρέπει παιᾶνα κατάρχειν», πρὸς ἃ συμφωνοῦσι τὰ παρ' Ἀριστοτ. Πολ. Β, 10 σ. 51, 11: «καὶ τότε ἀρχαῖον ἐκαλοῦν (τὰ συσσίτια) οἱ Λάκωνες οὐ φιδίτια, ἀλλ' ἀνδρεῖα, καθάπερ οἱ Κρηῖτες». Ὅτι τὸ φιδίτια (ἐν τοῖς χειρογράφοις φέρεται καὶ ἄλλη γραφὴ φειδίτια) εἶναι ὁ ἀρθρότερος τύπος συνάγεται ἐκ τῶν παρ' Ἀθην. Δ', 143 Α ἀναφερομένων στίχων τοῦ Ἀντισθέλους καὶ ἐκ τοῦ Πλούτ. Λυκ. 12. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως φιδίτιον βλ. Πλούτ. Λυκ. 12. Ὁ Schoemann Griech. Altert. I 286 ἐρμηνεύει τὴν λέξιν ἔθραν, ὃ δὲ Bielschowsky σ. 12 ἐκάζει διὰ πληρὴς τὸ ὄνομα ἐν ἀρχῇ ἦν «ἀνδρεῖα φιδίτια» (ἀνδρῶν δεῖπνα), ἀθλονότι ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τοῦ ἔδειν.

³) Ὅτι οἱ νέοι μετὰ τὸ εἰκοστὸν ἔτος μετέγινον τῶν συσσιτίων συνάγουσιν ἐκ τοῦ Πλούτ. Λυκ. 15. Βλ. Bielschowsky σ. 14—5. Ἀλλ' ἀσφαλῶς βέβαιον ὅτι εἶναι. Οἱ ἄρχοντες βουῶν ἢ ἱλῶν ἱράνες ἐδείπνουν μετὰ τούτων. Βλ. Πλούτ. Λυκ. 17, 18

⁴) Ὡς ἐκ τοῦ Ἡροδ. Γ', 57 φαίνεται οἱ βασιλεῖς ἤρχοντο δσάκις ἤθελον εἰς τὸ φιδίτιον

15, καὶ ὁ βουλόμενος νὰ μετᾷσχη αὐτοῦ ἐδοκιμάζετο, ἔπρεπε δὲ νὰ ἀξιωθῇ τῆς παμφηφίας ὅπως γέννηται δεκτός, καὶ τοῦτο ἵνα πλήρης κρατῇ ἀρμονία μεταξὺ τῶν συσσιτούντων¹. Εἰς μόνους τοὺς βασιλεῖς παρείχετο δημοσίᾳ δαπάνη ἢ ἐν τοῖς φιδιτίοις τροφή, πάντες δ' οἱ ἄλλοι Σπαρτιάται ὤφειλον νὰ φέρωσι κατὰ μῆνα ἕκαστος εἰς τὸ φιδίτιον μέδιμνον ἀλφίτων, 8 χόας οἴνου, 5 μνάς τυροῦ, 5 ἡμιμναῖα σύκων καὶ 10 αἰγιναίους ὀβολούς· διὰ τοῦ εἰς χρήματα δ' ἐράνου ἡγοράζετο τὸ ὄψον². Ἦτο δὲ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἡ καλουμένη βαφὰ ἡ αἵματρία, ἥτοι χοίρειον κρέας ἐφθόν ἐν αἵματι καὶ ἡρτυμένον μὲ ἄλας καὶ ὄξος. Ἐκ τοῦ ἐδέσματος τούτου ἐλάμβανεν ἕκαστος ὠρισμένην μερίδα, μᾶζαν ὅμως καὶ οἶνον ὅσον ἐβούλετο. Τὰ τραγήματα ἦσαν ἐλαῖαι, τυρός, σῦκα³. Πλὴν τούτων ὅμως τῶν τακτικῶν οὐχὶ σπανίως ἐφέροντο καὶ ἐπιχορηγήματα ὑπὸ τῶν φειδιτῶν, ὑπ' ἄλλου μὲν θύσαντος ἀπαρχή, ὑπ' ἄλλου δὲ θηρεύσαντος ἀγρεύματα, καὶ ὑπ' ἄλλου ἄρτος. Ὅτε δ' οἱ Σπαρτιάται ἐξώκειλαν εἰς τρυφήν, τὰ ἐπι-

δίτιον. Βλ. Πλουτ. Λυκ. 12. ἀποφθ. Λακ. 6 σ. 279. [Ἄλλ' ὡς ἐκ τοῦ πρώτου χωρίου προκύπτει οἱ ἔφοροι ἐξημίωσαν τὸν Ἄγιν, διότι δὲν ἔθουν ἡν ἔδει θυσίαν, οὐχὶ δὲ διότι δὲν μετέβη εἰς τὸ φιδίτιον]. Πρὸλ. Bielschowsky σ. 12. Πλουτ. Λυκ. 12: «ἐξῆν γὰρ οἴκοι δεῖναι ὅποτε θύσας τις ἢ κυνηγῶν ὀψίσει, τοὺς δὲ ἄλλους ἔδει παρεῖναι». Ἡσύχ. λ. ἀφιδίτος (ὁ Cobet διορθώνει ἀφιδίτος)· «ἡμέρα παρὰ Λάκωσιν, ἐν ᾗ θύουσιν».

¹) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 12: «Συνήρχοντο δὲ ἀνὰ πεντεκαίδεκα καὶ βραχέϊ τούτων ἐλάτους ἢ πλείους». Ἐν τῇ αὐτῇ κεφαλαίῳ περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ψηφοφορίας πρὸς παραδοχὴν τοῦ βουλομένου νὰ μετᾷσχη τοῦ συσσιτίου. Βλ. Bielschowsky σ. 15—6.

²) Περὶ τοῦ δεῖπνου τῶν βασιλέων βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. α', 4. [Ἡρόδ. Γ', 57]. Ὁ Πλουτ. Λυκ. 12 ἀναγράφει κατὰ τὰ λακωνικὰ σταθμὰ τὴν εἰσφορὰν τῶν συσσιτούντων, ὁ δὲ Δικαιάρχος παρ' Ἀθην. Δ', 141 C κατὰ τὰ τιτικά. Πρὸλ. Hultsch griech. u. röm. Metrologie 2ας σ. 500. Bielschowsky σ. 23 κέ.

³) Ὁ Πλουτ. Λυκ. 12 τὸ μάλιστα παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἐδοκιμοῦν ἔδεσμα ὀνομάζει μελانا ζωμόν. Τὸ παρὰ Λάκωσιν ὅμως ἐπιχωριάζον ὄνομα αὐτοῦ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πολυδ. Γ', 57: «ὁ δὲ μέλας καλούμενος ζωμός, Λακωνικὸν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ἔδεσμα, ἔστι δ' ἡ καλούμενη αἵματρία». Ὁ δ' Ἡσύχιος λέγει: «βαφὰ ζωμός. Λάκωνες». Ἡ αἵματρία παρσκευάζετο ἐξ αἵματος, ὡς καὶ ἡ λέξις δεικνύει, ἐξ οὗλου κρέατος ἐφθοῦ (Δικαιάρχ. παρ' Ἀθην. Δ', 141 B) καὶ ἐξ ἄλατος καὶ ὄξους ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Πλουτ. Ὑγιεινὰ παραγγ. 12 σ. 153 Didot: «καὶ καθάπερ οἱ Λάκωνες ὄξος καὶ ἄλας δόντες τῷ μαγεῖρι τὰ λοιπὰ κελεύουσι ἐν τῇ ἱερεῖῳ ζητεῖν». Περὶ τῶν ἄλλων ἐδεσμάτων βλ. Δικαιάρχον παρ' Ἀθην. Δ', 141 AB.

ΓΙΑΒΕΡΤ ΕΓΧΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

φορήματα ἔπαικλα καλούμενα, ἦσαν τὸ κεφάλαιον τοῦ δειπνου, ἡ δ' αἱματία προσεφέρετο τοῦ νόμου χάριν, πρὸς ψιλὴν δῆλωσιν τηρήσεως τοῦ πατρίου ἔθους¹. Τὰ φιδίτια ἐγίνοντο ἐν σκηναῖς ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πεπηγμέναις, καὶ δὴ πιθανώτατα ἐπὶ τῆς Ὑακινθίδος ὁδοῦ².

Σύνταξις τῆς στρατιᾶς.

Εἰς τὴν ἐν ὅπλοις λακωνικὴν τάξιν πολλαὶ ἐπηνέχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολαί³. Εἰς πολεμικὴν διάταξιν τοῦ Λυκούργου ἀναφέρεται ἡ σύστασις ἐνωμοσιῶν τριακάδων καὶ συσσιτίων. Δὲν εἶναι ὅμως διηυκρινημενον ἂν διὰ τῶν ὅρων τούτων δηλοῦνται ὄντως διαιρέσεις τῆς στρατιᾶς, καὶ ἂν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα ὅποια ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπαλληλία ἐκάστης καὶ καθόλου ἂν ἦσαν αἱ διαιρέσεις αὗται ὑπάλληλοι⁴. Ἐξ ἐτέρου δὲ βέβαιον

¹) Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ μνημονεύμενα ἐπιφορήματα ἀναφέρουσι καὶ ὁ Ξενοφ. Λακ. Πολ. ε', 3 καὶ ὁ Πλούτ. Λυκ. 12. Ἄν ταῦτα καὶ ἐν παλαιότεροις χρόνοις ἐκαλοῦντο ἔπαικλα εἶναι ἀδύνατον. Πρὸλλ. ὅσα ὁ Ἄθην. Δ', 138 Β κέ. περισυνήγαγε περὶ τῶν Λακωνικῶν συμποσίων. Περὶ τῆς καταλύσεως τῶν φιδιτίων ἐν Σπάρτῃ βλ. Bielschowsky σ. 27 κέ.

²) Πaus. Ζ', α', 8: «καὶ ἦν καὶ ἐς ἐμὲ ἐτι αὐτῷ (Τισσαμενῶ) τάφος ἐνθα τὰ δειπνα Λακεδαιμονίοις ἐστὶ, τὰ φειδίτια καλούμενα». «Ὅτι εἶχον σχῆμα σκηνῆς συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι τοὺς συσσιτοῦντας ἐν φιδιτίῳ ὁ Ξενοφῶν ὀνομάζει συσκήνους. Βλ. σ. 79. ὅτι δὲ τὰ φιδίτια ἔκειντο ἐπὶ τῆς Ὑακινθίδος ὁδοῦ εἰκάσει μετὰ πιθανότητος ὁ Bielschowsky σ. 22-23 συνδυάσας τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παλέμωνος παρ' Ἀθην. Β', 39 C πρὸς τὴν τοῦ Δημητρίου τοῦ Σκηπίου παρ' Ἀθην. Δ', 173 F.

³) Τὰ παρὰ Beloch Bevolker. d. griech. röm. Welt. σ. 131 κέ. οὐδὲν παρέχουσι καινὸν ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ σὺν τῷ χρόνῳ διαπλάσμου τῆς λακωνικῆς στρατιᾶς.

⁴) Βλ. Ἡρόδ. Α', 65: «μετὰ δὲ τὰ ἐς πόλεμον ἔχοντα ἐνωμοτίας καὶ τριηκάδας καὶ συσσίτια... ἔστησε Λυκούργος». Ἄλλοι μὲν ἀφορμώμενοι ἐκ τοῦ Πλουτ. Ἀγ. 8 ὑπολαμβάνουσι τὰ συσσίτια μελίζονας διαιρέσεις, ὡς λόγου χάριν ὁ Müller Dor. II, 233. Rüstow u. Koechly Gesch. d. griech. Kriegsw. σ. 38. Stein d. Kriegsw. d. Spart. Konitz 1863 σ. 6, ἢ ταυτίζουσι ταῦτα πρὸς τὰ ἐκ 15 ἀνδρῶν ἀποτελούμενα συσσίτια συμφώνως πρὸς τὸν Πλούτ. Λυκ. 12, ὡς ὁ Bielschowsky ἐνθ. ἀν. σ. 32 κέ. ὅστις ἐν σ. 28 κέ. διορθώνει τὸ χωρίον τοῦ Πλουτ. Ἀγ. 8. Ἀνάγκη ὅμως νὰ μὴ λησμονώμεν ὅτι ἡ λέξις συσσίτια δὲν εἶναι λακωνική, ταῦτα δ' ἐν Σπάρτῃ ἐκαλοῦντο ἐν παλαιότεροις μὲν χρόνοις ἀνδρεία, ὕστερον δὲ φιδίτια (βλ. σ. 80). Τί δ' ἐννοεῖ λέγων συσσίτια ὁ Ἡρόδοτος δὲν εἶναι σαφές. Θὰ ἐκλινον νὰ παραδεχθῶ ὅτι ἡ γενικωτέρα σημασία τῆς λέξεως συσσίτια εἶναι

πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους ἰδία ἦτο ἡ σύνταξις καὶ ἡ ὀργάνωσις τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἰδία ἡ τῶν περσιῶν, τοῦτο δὲ μεμαρτυρημένον ἔχομεν καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς περσικοὺς πολέμους¹. Ἀπῆρτιζον δὲ τὴν στρατιάν τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὅ λοχοι², ὧν ἕκαστος ἴδιον εἶχεν ὄνομα, εἰλημμένον ἢ ἀπό τινος τῶν ἐν Σπάρτῃ κυμῶν ἢ ἄλλοθεν ποθεν³.

ὁμάδες συσκήνιον, καὶ τοιαύτην ἀληθῶς σημασίαν ἔχει ἡ λέξις παρὰ Πολυαῖν. Β', γ', 11, ὅπου ἄνωγος δὲν ἀναφέρεται ὡς ἄρος εὐγρητος παρὰ Λάκωσι πρὸς δῆλυσιν τμήματος τῆς στρατιάς. Πρὸλ. καὶ Steffen de Spartanorum re militari σ. 23 κέ. Ὁ Trieber ἐνθ. ἀν. σ. 15 κέ. ἐξηγῶν τὰ παρ' Ἡροδότῳ συστάσια ὡς διάφορα τῶν φιλότητων θεωρεῖ ὅτι ταῦτα ἦσαν υποδιαίρεσεις τῶν ἐνωμοτιῶν, ἀελλίξει δ' ὡς γλῶσσημα τὴν λέξιν τριηκάδες.

¹) Αἱ ἔλεγείαι τοῦ Τυρταίου προϋποθέτουσι στρατιάν ἐκ Σπαρτιατῶν αποτελουμένην. Βλ. ἰδίως ἀπ. 11. 15. 16 Bergk. Τὸ αὐτὸ νομίζω δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν καὶ ἐκ τοῦ Ἡροδ. Θ', 10. 11. 29 περὶ τῆς ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων συντάξεως.

²) Παρ' Ἡσυχίου ἐν γλῶσσῃματι προδήλως ἔχοντι χάσματα ἀναγινώσκομεν: «λόχοι... Λακεδαιμονίων φησὶν Ἀριστοφάνης (Λυσιστρ. 454) τέτταρες. Πέντε γὰρ εἰσιν, ὡς φησι Ἀριστοτέλης». Συνεπληρώθησαν ταῦτα ἐκ τοῦ Φωτίου: «Λόχοι Λακεδαιμονίων τέτταρες, ὡς Ἀριστοφάνης, Θουκυδίδης δὲ πέντε, Ἀριστοτέλης, ἑπτὰ». Ἄλλ' ἐκ τοῦ Ἡσυχίου ἀπορρῶμενοι πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης 5 λόχους ἀνέφερε, καὶ κατὰ ταῦτα νὰ διορθώσωμεν τὸν Φώτιον. Διότι ὁ Θουκ. Ε', 68 ἀληθῶς 7 λόχους ἀναφέρει, ὁ δὲ Φώτιος προδήλως συνέχυσεν τὸν ἀριθμὸν ταῦτον καὶ τὸν τοῦ Ἀριστοτέλους. Βλ. Rose Aristot. pseudopigr. σ. 492 ἀρ. 154. Παντελῶς δ' ἀσύστατον θεωρῶ τὴν ἐξηγήσιν τῶν 5 Θουκυδιδέων λόγων τοῦ Φωτίου διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκ. Ε', 72 ἀναφερομένων 5 ἀργείων λόγων. ἦν ὑποδεκνύει καὶ ὁ Trieber ἐνθ. ἀν. σ. 11.

³) Ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσ. 454 (ὅπου γίνεται μνεῖα 4 λόγων) λέγει: «ἀργότερον τὰ Λακωνίων ἔοικεν ἐξεργάσθαι ὁ ποιητὴς Λόχοι γὰρ οὐκ εἰσι τέτταρες ἐν Λακεδαιμονίᾳ, ἀλλὰ πέντε Ἐδωλός, Σίνις, Ἀρμάς, Πλοάς, Μεσσαγῆς. Ὁ δὲ Θουκυδίδης ἑπτὰ φησι χωρὶς τῶν Σκιριτῶν». Ὁ Σχολ. Θουκ. Δ', 8 ὀνομάζει τοὺς 5 λόχους «Αἰδωλίας, Σίνις, Σαρῖνας, Πλοάς, Μεσσαγῆς». Ὁ Ἡσύχ. λέγει ἐν λ. Ἐδωλός: «λόχος Λακεδαιμονίων οὕτως ἐκαλεῖτο». Τὸ ὄνομα Μεσσαγῆς ἐλήφθη ἀναμφιδόλως ἐκ τῆς κώμης Μεσάας, ὅ ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἡροδ. Θ', 53 μνημονευόμενος λόχος Πιτανήτης (Πρὸλ. Ἡρωδιαν. Δ', 8) οὐδένα προκαλεῖ ἐνδοιασμόν, ἀφοῦ μάλιστα καλῶς ὁ συγγραφεὺς ἐγίνωσκε τὸν δῆμον Πιτάνην, ὡς φαίνεται ἐκ Γ', 55. Ὅθεν πρέπει ν' ἀντικαταστήσωμεν ἐν τῶν παρὰ τοῖς σχολιασταῖς ἀνωτέρω ἀναφερομένων καὶ προδήλως ἐφαρμμένων ὀνομάτων διὰ τοῦ Πιτανάτης. Ἄν δ' ἐπόμενοι τῷ Θουκ. Α', 20 (βλ. καὶ Ἡσύχ. Πιτανάτης) βεβαιούντι ὅτι οὐδ' ἐγένετο πώποτε λόχος Πιτανάτης (βλ. καὶ Bauer ἐν Philolog. τ. 50 σ. 422 κέ.), πεισθῶμεν ὅτι δὲν ὀνομάσθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν λόχος τις ἀπὸ τῆς κώμης Πιτάνης, ὑπαλείπεται ἡμῖν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οὕτως ὀνόμασεν ὁ Ἡρόδοτος τὸν λόχον ἐκεῖνον ὡς συγχερούμενον ἐκ κατὰ τινος τῆς Πιτάνης, ἀφοῦ καὶ ἄλλως καλεῖ αὐτὸν λόχον Πιτανήτεον. Πάντα ὁμοῦς τὰ παραδεδομένα ἡμῖν ὀνόματα σπαρτιατικῶν λόγων νὰ θεωρήσωμεν μετὰ τῶν Rüstow u. Koehly ἐνθ. ἀν. σ. 37, 7 καὶ ὡς ὀνόματα σπαρτιατικῶν κυμῶν εἶναι ἄτοπον. Ὁ Trieber ἐνθ. ἀν. σ.

Τῶν λόγων ἄρχοντες ἦσαν οἱ λοχαγοί, παρὰ τούτους ὁμῶς ὑπῆρχον καὶ πολέμαρχοι, ἔχοντες ἴσως καὶ αὐτοτελῆ ἐξουσίαν¹.

Μεταβολὴν τῆς ἐν ὅπλοις λακωνικῆς τάξεως ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον μεμαρτυρημένως ἐν ἔτει 425, τὴν ἐνιαίαν σύνταξιν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν περιοίκων ὀπλιτῶν· εἰς ταύτην δ' ἠνάγκασαν πιθανῶς τοὺς Σπαρτιάτας αἱ ἐκ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ ἐν ἔτει 465 ἐπελθοῦσαι δειναὶ ζημίαι. Ἐκτοτε δὲ Σπαρτιάται καὶ περίοικοι κατελέγοντο εἰς τοὺς αὐτοὺς λόχους², ὧν ἠὔξησεν ἕνεκα τούτου ὁ ἀριθμός. Ἐν ἔτει 418 οἱ λόχοι ἀπετέλουν τὰς μονάδας τῆς λακωνικῆς στρατιᾶς, ἐν δ' ἐκάστῳ λόγῳ ἦσαν 4 πεντηκοστίες καὶ ἐν τῇ πεντηκοστῇ 4 ἐνωμοτίαι³. Διώκει δὲ τὸν μὲν λόγον

11-12 τοσούτον ὑποτιμᾷ τὴν ἀξίαν τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν, ὥστε βραχύτατον μόνον κάμνει λόγον περὶ αὐτῶν. Ὁ Stehfen, ἐνθ. ἀν. σ. 6—7 ἀναφέρειν εἰς τὸν Ἀριστοτέλη τὴν παρὰ τοῖς λεξικογράφοις μνησίαν τῶν 5 λόγων, ἐκφράζει ἐν σ. 8 σημ. 1 τὴν γνώμην ὅτι προήλθεν αὕτη ἐκ παρανοήσεως, τοῦ Ἀριστοτέλους λέγοντος περὶ τῶν 5 κωμῶν τῆς Σπάρτης· πεῖθεται δ' ἐκ τοῦ Ἀρποκρατ. λ. μόραν, ὅτι οὐδὲν περὶ 5 λόγων τῶν Σπαρτιατῶν εἶπέ ποτε ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀλλ' ὁ παραδεχόμενος, ὡς παραδέχεται καὶ ὁ Stehfen, ὅτι πολλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπηνέχθησαν μεταβολαὶ εἰς τὴν πολεμικὴν σύνταξιν τῆς Σπάρτης, δὲν δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν γνησιότητα τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀφοῦ οὗτος πολλὰς καὶ διαφορὰς θὰ εἶχεν εἰδήσεις, ἀναφερομένας εἰς τοὺς διαφοροὺς χρόνους. Ὅθεν καὶ νῦν θεωροῦ ὡς τὴν πιθανωτάτην τὴν γνώμην, ἣν ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ ἐγχειριδίου τούτου ἐξέθεσα. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ κατέληξε πόρισμα, ὡς ἐγώ, καὶ ὁ Ringwalda de exercitu Lacedaemoniorum σ. 9. κέ.

1) Ὁ Ἡρόδ. Θ', 53, λέγει: «Ἀπομφάρετος... λοχηγίων τοῦ Πιτανήτειον λόγου.» Τοῦτον τὸν Ἀπομφάρετον ὁ Ἡρόδ. Θ', 55 καταλέγει εἰς τοὺς πρώτους, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἱστορουμένων φαίνεται εἶχε ψῆφον ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ. Οἱ ἐν Ἡρόδ. Θ', 53 ἀναφερόμενοι ταξίαρχοι δὲν εἶναι ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ὅλης διηγήσεως ἰδίαις ἀρχαί. Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου βλ. καὶ Triebner ἐνθ. ἀν. σ. 12 κέ. Παρ' Ἡρόδ. Ζ, 73 ἀναφέρεται «Ἐδαίνετος ὁ Καρήνου ἐκ τῶν πολέμαρχων ἀραιρημένος» ὡς στρατηγῶν τῶν κατὰ τὰ Τέμπη ἑστρατοπεδευμένων Λακεδαιμονίων.

2) Τοὺς ὀπλίτας οὗς διεδίδασαν εἰς Σφακτηρίαν ἀπεκλήρωσαν ἀπὸ πάντων τῶν λόγων· Θουκ. Δ', 8, ἦσαν δ' οὗτοι Σπαρτιάται καὶ περίοικοι· Θουκ. Δ', 38. Κατὰ τὸν Ringwalda ἐνθ. ἀν. σ. 25 κέ. τῷ 418 ἦσαν 5 λόχοι Σπαρτιατῶν καὶ 7 περιοίκων· τοῦτο ὁμῶς παντελῶς ἀβεβαίον.

3) Τὸν ἀριθμὸν τῶν λόγων, ὃν στηριζόμενος εἰς Θουκ. Ε', 68 ὥρῃσα ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ ἐγχειριδίου τούτου εἰς 7, προτιμώτερον νὰ ἀφήσωμεν ἀπροσδιόριστον. Ἡ γνώμη τοῦ Stehfen ἐνθ. ἀν. 19 καὶ τοῦ Ringwalda ἐνθ. ἀν. σ. 17 κέ. ὅτι 12 ἦσαν οἱ λόχοι δὲν ἀποδεικνύεται. Ἡ παρὰ Θουκ. Ε', 67—73 περιγραφή τῆς παρὰ τὴν Μαντινείαν μάχης πολλὰ

λοχαγός, τὴν πεντηχοστὺν πεντηκοντῆρ καὶ τὴν ἐνωμοτίαν ἐνωμοτάρχης. Οἱ δὲ πολέμαρχοι ἦσαν περὶ τὸν βασιλέα, διαδιβάζοντες τὰ κελεύσματα τούτου τοῖς λοχαγοῖς, ἀντιτίθετο δ' αὐτοῖς ἐνίοτε προκειμένου δυσχεροῦς τινος ἐγχειρήματος καὶ ἡ διοίκησις λόγου¹.

Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐγένετο καὶ ἄλλη τις μεταβολὴ τῆς ἐν ὅπλοις τάξεως τῶν Λακεδαιμονίων, ἣν συντετελεσμένην βλέπομεν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 404². Ἐκτοτε ἡ στρατιὰ τῶν

καταλείπει ἀπορήματα. Πρὸς περὶ τούτων Ringwalda ἐνθ. ἀν. σ. 17 κέ. Πρὸς ἀνασκευὴν ἐπιχειρημάτων τοῦ Stehfen σ. 18 κέ. παρατηροῦ ταῦτα: Λέγων δ' Θουκ. Ε', 64 «ἐνταῦθα δὴ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων γίγνεται αὐτῶν τε καὶ τῶν Εἰλωτῶν πανδημεὶ ὀξεῖα καὶ ὅσα οὕτω πρότερον» ἐννοεῖ Εἰλωτας ἀναμφιδόλως τοὺς ἐν βιβλ. Ε', 67 ἀναφερομένους νεοδαμῶνδεις καὶ Βρασιδεῖους, οὓς καὶ ἀλλαχοῦ (Ζ', 19) ὁμοῦ καταλέγει. Ἐν δὲ Ε', 68 «τὸ Λακεδαιμονίων τότε παραγενόμενον πλῆθος» ὑπολογίζει μόνους τοὺς Σκιρίτας ἐξαιρῶν, διότι οἱ νεοδαμῶνδεις καὶ οἱ Βρασιδεῖοι δὲν εἶχον καταλογισθῆ εἰς τοὺς λόγους. Κατὰ τὸν ἐν Θουκ. Ε', 68 ὑπολογισμὸν τὸ πλῆθος τῶν εἰς τοὺς 7 λόγους ἐν τῇ κέντρῳ τεταγμένων Λακεδαιμονίων ἦτο περίπου 3600 ἄνδρες. Πρέπει δὲ νὰ συνυπολογισθῶσι καὶ οἱ δύο ὑπὸ Θουκ. ἐν Ε', 71 ἀναφερόμενοι λόχοι, περὶ ὧν ἐκ τῶν ἄλλων ἐν τῇ αὐτῇ κεφαλαίῳ ἱστορουμένων συνάγω μετὰ τοῦ Stehfen σ. 18—19 ὅτι εἶχον τὸ δεξιὸν κέρα (Βλ. Θουκ. Ε', 67). Ὅθεν κατὰ ταῦτα ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ἐπολέμησαν Λακεδαιμόνιοι 4600 περίπου, Σπαρτιάται καὶ περίοικοι ὁμοῦ Ἄν δ' εἰς τούτους προσθίσωμεν καὶ «τὸ ἔκτον μέρος, ἐν ᾧ τὸ πρεσβύτερόν τε καὶ τὸ νεώτερον ἦν» (Ε', 64), ἦτοι τὰς πρώτας καὶ τὰς τελευταίας ἡλικίας ἐξ ὧων τῶν λόχων συνηγμένες, οὓς ἀπέπεμψαν εἰς Σπάρτην ὅπως φρουρῶσιν αὐτήν, ἡ ὅλη δύναμις τῶν Λακεδαιμονίων [πρὸς Ε', 64 «πάντες ἐλθόντες»] ἀνήρχετο τότε εἰς 5400 ἄνδρας περίπου· δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρηθῇ ὁ ἀριθμὸς αὗτος ἑλάσσων τοῦ ἀληθινοῦ, διότι οἱ περίοικοι δὲν ἐστρατεύοντο πάντες ὡς ὀπλίται, ἀλλὰ μόνοι οἱ εὐπορώτεροι. Ἄν δὲ τῷ 394 παρετόχθησαν παρὰ τὴν Κόρινθον περὶ τοὺς 6000 Λακεδαιμονίους ὀπλίται (Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', β', 16), ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι ὀπλίται ἐν Λακεδαίμονι, τοῦτο οὐδόλως ἀντίκειται πρὸς τὸν ἀνωτέρω ὑπολογισμὸν, διότι πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐπηνέχθη ἔκτοτε μεταβολὴ εἰς τὴν πολεμικὴν ὀργάνωσιν, σκοπὸν ἔχουσα τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρατευσίων περιόικων — Τὰ τῆς συντάξεως τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ λόγους καὶ πεντηχοστίας καὶ ἐνωμοτίας διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Θουκ. Ε', 68.

1) Περὶ τῆς διοικήσεως τῆς στρατιάς λέγει δ' Θουκ. Ε', 66: «βασιλεὺς γὰρ ἄγοντος ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται, καὶ τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκείνοι δὲ τοῖς πεντηκοντῆρσιν, αὗτοι δὲ οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχησι, καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ». Οἱ δύο πολέμαρχοι οὔτινες ἐν τῇ παρὰ τὴν Μαντίνειαν μάχῃ, κατὰ τὸν Θουκ. Ε', 71, δύο λόγους ἔχοντες ἐπλήρωσαν τὸ διάκενον τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος, ἐστάλησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἀγίδος, ὡς ῥητῶς λέγει ὁ συγγραφεύς.

2) Αἱ μόραι τῶν Λακεδαιμονίων ἀναφέρονται τὸ πρῶτον παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 81. Μαρτυρίαν ὅτι ἡ μόρα ἀντικατέστησε τὸν λόχον φαίνεται ὅτι ἔχομεν παρ' Ἡσυχ. λ.

Λακεδαιμονίων εἶχεν 6 μόρας, ἐν δ' ἐκάστη μόρᾳ ἦσαν 2 λόχοι ἐν δ' ἐκάστῳ λόχῳ 4 πεντηκοστίες καὶ ἐν ἐκάστῃ πεντηκοστῇ 2 ἐνωμοταίαι. Ἦρχε δὲ τῆς μὲν μόρας ὁ πολέμαρχος, τοῦ λόχου ὁ λοχαγός, τῆς πεντηκοστῆς ὁ πεντηκοντήρ καὶ τῆς ἐνωμοτίας ὁ ἐνωμοτάρχης¹. Καὶ ἐν τῇ συντάξει ταύτῃ δὲν ἦσαν κε-

μόρα: « μόρα μέρη πινά. Καὶ μέρη τοῦ στρατοῦ ἡ τάγμα. Παρὰ γὰρ Λακεδαιμονίοις οἱ πατριολοχοι (γρ. οἱ πρὶν λόχοι) μόρα αὖθις ὀνομασθέντες ». Ὁ Trieber ἐνθ. ἀν. σ. 4 κέ. προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κατὰ μόρας σύνταξις ἦτο παλαιωτάτη Ἀλλ' ὁ μὲν Ἡρόδ. Θ', 60 ποιούμενος χρῆσιν τῆς λέξεως μοῖρα δὲν ἀποδίδει ταύτῃ εἰδικὴν σημασίαν, ἀναφέροντες δ' ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης πολέμαρχους δὲν ὑπονοοῦσιν ὅτι διοίκουν οὗτοι μόρας, τοῦναντίον δ' ἐκ τοῦ Θουκ. Ε', 7 σαφῶς καταδεικνύεται ὅτι οἱ πολέμαρχοι ἡγοῦντο λόχων. Οὐδαμῶς δὲ μαρτυρεῖ τὸ ἐναντίον τὸ ὅτι πλὴν τῶν πολέμαρχων ὑπῆρχον καὶ λοχαγοί, διότι οἱ πολέμαρχοι ἦσαν περὶ τὸν βασιλέα, ἔργον ἔχοντες τὴν ἀνακρίνωσιν τῶν διαταγῶν τούτου εἰς τοὺς λοχαγούς. Βλ. Θουκ. Ε', 66. Πρβλ. καὶ Ringwalda de exercitu Lacedaem. σ. 26 κέ.

¹) Τὴν μεταβολὴν τῆς ἐν ὅπλοις τάξεως τῶν Λακεδαιμονίων μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4. Παραδεχόμενοι μόνον μετὰ τοῦ E. Müller ἐν Jahrb. f. class. Phil. τ. 75 σ. 99, στηριζόμενος εἰς Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', δ', 20 καὶ ε', 10 (ὅπου ὁμοῦς ὑπάρχει καὶ διάφορος γραφὴ δέκα), ὅτι ἐν ἐκάστῃ μόρᾳ ἦσαν δύο λόχοι. Οἱ παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4 ἀναφερόμενοι 4 λοχαγοί, οἱ προϋποθέτοντες 4 λόχους ἐν ἐκάστῃ μοίρᾳ, οἵτινες ὁμοῦς ἀναφέρονται καὶ ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ χωρίου παρὰ Στοδ. Ἀνθ. ΜΔ', 36, προῤῥηθον ἐκ συγχύσεως ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς λέξεως δύο καὶ τοῦ ἀριθμητικοῦ γράμματος δ'. Τὸ αὐτὸ δεγεται καὶ ὁ Schoemann Griech. Alterth. I, 296. 1. Πρβλ. καὶ Ἀρποκρατ. λ. μόραν: « φησὶ δὲ (ὅτλ. ὁ Ἀριστοτέλης) ὡς εἰσι μόραι ἐξ ὀνομασμέναι καὶ διήρηνται εἰς τὰς μόρας Λακεδαιμόνιοι πάντες ». Βλ. Müller Fr. hist. Gr. II, 129, 83. [Rose Arist. fr. 540]. Ὁ ἀριθμὸς 6 τῶν μορῶν συνάγεται ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', α', 1 ἐν συνδυασμῷ πρὸς δ', 17. Ἡ παρατήρησις ὅτι ἐν τοῖς πρώτοις ἐξ βιβλίου τῶν Ἑλληνικῶν δὲν ἀναφέρονται λόχοι, ὅτι ἐν Δ', γ', 15 ἡ πρὸς λόχον ἰσοϋμένη μοῖρα τῆς στρατιᾶς λέγεται ἡμισυ μόρας, ὅτι δὲν ὀνομάζονται λοχαγοὶ ἐν Γ', ε', 22 καὶ Δ', ε', 7 ὅπου ἀναγκασίον ἦτο τοῦτο, ἐνθ' ἐν τῇ Ζ' βιβλίῳ (πρβλ. Ζ', α', 30. δ', 20. ε', 10) ἀπαντῶσι λόγοι ἀντὶ μορῶν, ἔπεισε τὸν Stehfen ὅτι ἡ λακωνικὴ στρατιὰ διηρέετο εἰς μόρας μὲν ἂν τὸ πλεῖστον ταύτης ἀποτελεῖτο ἐκ περιόκων, εἰς λόχους δ' ἂν Σπαρτιάται μόνον ἐστράτευον. Τὴν σπουδαιότητα τῆς παρατηρήσεως ταύτης δὲν ἀμφισβητῶ. Ἀλλ' ἐπειδὴ βέβαιον εἶναι ὅτι εἰς τοὺς λόχους κατελέγοντο καὶ περιόκοι (πρβλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', α', 20 πρὸς ἐδάφ. 24), ὀρθότερον νομίζω νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Ξενοφ. ἐν Λακ. πολ. ια', 4 μαρτυρούμενα, ἄλλην δὲ νὰ ζητήσωμεν ἐξηγήσιν τῶν δυσερμηνεύτων ἐκείνων χωρίων τῶν Ἑλληνικῶν. Ὁ Ringwalda σ. 40—1 εἶναι γνώμης ὅτι ὁ Ξενοφ. ἐν Λακ. πολ. ια', 4 ἀπὸ σκοποῦ γράφει ἀνακριδῇ: ἐξαίρων ἀπανταχοῦ τοῦ βιβλίου τὸν τὴν ἐμμονὴν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὰ πάτρια νόμιμα, ἠναγκάσθη νὰ προσποιήται ἄγνωσιν τῶν ἐπεληθουσῶν εἰς αὐτὰ σὺν τῇ χρόνῳ μεταβολῇ. Παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 6 ἀναφέρεται καὶ « πρῶτος πολέμαρχος », οὗτος δὲ κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Gabriel de magistrat. Lacedaemonior. σ. 178 εἶναι ἴσως ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ξενοφ. αὐτ. ιγ', 7 ἀναφερόμενος « πρεσβυτάτος τῶν περὶ δαμοσίαν ».

χωρισμένοι τῶν Σπαρτιατῶν οἱ περίοικοι, ἀλλ' ἀναμίξ κατελέγοντο εἰς τὰς αὐτὰς μόρας¹. Κατὰ τίνα ὅμως λόγον κατελέγετο ἕκαστος εἰς μόραν δὲν γινώσκομεν σαφῶς. Παρατηρητέον μόνον ὅτι πατέρες, ἀδελφοί, τέκνα δὲν εὐρίσκοντο ἐν τῇ αὐτῇ μόρᾳ, οὐδ' οἱ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, ἀφοῦ οἱ Ἀμυκλαῖοι ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς πᾶσαν τὴν στρατιάν².

Στρατεία.

Στρατεύσιμος ἦ ὡς οἱ Λάκωνες ἔλεγον ἔμφρουρος ἦτο πᾶς Σπαρτιάτης καὶ οἱ ὀπλιτεύοντες περίοικοι ἐπὶ 40 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 60· ἐν τοῖς ὕστερον ὅμως χρόνοις ἐξηρεῖτο ἔχων ἀτέλειαν φρουρᾶς ὁ γεννήσας τρεῖς υἱοὺς Σπαρτιάτης³. Ὡς εἰκὸς ὅμως δὲν ἐξήρχοντο πάντες οἱ στρατεύσιμοι εἰς πάντα πόλεμον, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς ἀναγκαίας ἐκάστοτε ὀπλιτικῆς δυνάμεως ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐφόρων ὠρισμένοι ἡλικίαι. Ὅσακις δ' εἰς κινδυνῶδες ἐγγχείρημα ἐξέπεμπον στρατιάν, συνειθίζον νὰ ἐπιλέγωσιν

¹) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 11 ἐν συνδυασμῷ πρὸς Γ', δ', 15. Οὐδόλλως ἀπᾶδει πρὸς ταῦτα τὸ ἐπίθετον μόραι πολιτικά παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4. Διότι κατὰ τὸν Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', δ', 20 ἐκστρατεύσας ὁ Ἀρχίδαμος «μετὰ τῶν πολιτῶν» κατέλαβε τὸν Κρωῶνον καὶ κατέλιπεν ἐν αὐτῷ φρουράν 3 λόχους, ἐν οἷς ἦσαν καὶ Σπαρτιάται καὶ περίοικοι, ὡς ἐκ τοῦ ἔδαφ. 27 τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου φαίνεται. Πρὸλ. Trieber ἐν τοῖς Jahrb. f. cl. Philol. 1871 σ. 443 κέ., ὅστις ἀποδεικνύει ὅτι τὸ στράτευμα τῶν Σπαρτιατῶν λέγεται πολιτικὸν κατ' ἀντιδιαστολὴν τοῦ τῶν συμμάχων. Ἐν τούτοις ἴσως παρὰ Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4 ἀντὶ πολιτικῶν πρέπει νὰ γραφῇ ὀπλιτικῶν, ἥτις γραφὴ εὐρῆται καὶ παρὰ Στοβ. Ἀνθ. ΜΔ', 36.

²) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 10: «πολὺ πένθος ἦν κατὰ τὸ Λακωνικὸν στράτευμα, πλὴν ὅσων ἐτέθνασαν ἐν χώρᾳ ἢ υἱοὶ ἢ πατέρες ἢ ἀδελφοί· οὗτοι δ' ὥσπερ νικηφόροι λαμπροὶ καὶ ἀγαλλόμενοι τῷ οἰκείῳ πάθει περιήσαν». «Ὅθεν οἱ πατέρες οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῶν ἐν τῇ καταστραφείσῃ μόρᾳ ἦσαν τεταγμένοι ἐν ἄλλῃ μόρᾳ. Περὶ τῶν Ἀμυκλαίων λέγει ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε' 11: «καὶ τότε δὴ τοὺς ἐκ πάσης τῆς στρατιᾶς Ἀμυκλαίους κατέλιπεν Ἀγχιλαος ἐν Λεγαίῳ».

³) Ὅτι «οἱ ὑπὲρ τετταράκοντα ἀφ' ἥδης» δὲν ἐστρατεύοντο ἔξω τῆς χώρας μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 13. Βλ. Πλουτ. Ἀγρσ. 24. Ὁ στρατεύσιμος ἐλέγετο ἔμφρουρος: Ξενοφ. Λακ. Πολ. ε', 7. Ἀτέλεια φρουρᾶς τοῦ γεννήσαντος τρεῖς υἱούς: Ἀριστ. Πολ. Β, 9 σ. 47, 18. Αἰλιαν. Πουκ. ἱστ. Γ', 6. Ἐνίοτε ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε δὲν ἐστρατεύοντο καὶ οἱ ἐπ' ἀρχαίς: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 17.

ἄνδρας ἔχοντας παῖδας, ὅπως μὴ ἔρημος μείνῃ ὁ οἶκος τοῦ ἁπαιδός, φρονεουμένου ἐν τῷ πολέμῳ¹. Ἐπειδὴ δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν προκηρυττομένων ἡλικιῶν δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτὸς διὰ τοῦτο κυρίως τὸ πλῆθος τῶν ἐν ταῖς μόραις ἀνδρῶν διάφορον ἐκάστοτε ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι².

Ἱππεῖς.

Ἐπίλεκτοι ἐν τοῖς ὀπλίταις ἦσαν οἱ 300 ἱππεῖς³. Οὗτοι δ' ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐκ τῶν νεωτέρων, κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον· οἱ ἔφοροι ἐξελέγον ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τρεῖς ἄνδρας, οἵτινες ἰππαγρέται ἐκαλοῦντο, τούτων δ' ἕκαστος κατέλεγεν ἑκατὸν ἰππεῖς τῶν καλλίστων νέων, διασαφηνίζων τίνος ἕνεκα τούτους μὲν προέκρινε τοὺς δ' ἄλλους ἀπεδοκίμασε· διότι μεγίστη ἐθεωρεῖτο ἡ ἀπονεμομένη εἰς τοὺς οὕτω ἐγκριθέντας τιμὴ⁴. Οἱ 300 ἱππεῖς ἐν πολέμῳ μὲν ἦσαν περὶ τὸν βασιλέα, ἐν εἰρήνῃ δ' ἀνετίθεντο αὐτοῖς διάφορα ἔργα⁵.

¹) Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 2: «πρῶτον μὲν τοῖνον οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτη, εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι καὶ ἱππεῦσι καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις». Πρὸλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 17. Περὶ τῶν διαφόρων ἡλικιῶν ἐν ταῖς μόραις βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 32. Γ', δ', 23. Δ', ε', 14. 16. Γ', 10. Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 18. Ἐπιλογή τῶν ἐχόντων παῖδας: Ἡρόδ. Ζ', 205.

²) Ὁ Ξενοφῶν ἀναφέρει ὅτι 576 ἄνδρας εἶχεν ἡ μύρα ἐν Ἑλλ. Γ', δ', 12, ὅτι 600 ἐν Δ', ε', 12, ὅτι χιλίους ἐν Δ', ε', 16. Κατὰ τὸν Ἐφορον εἶχε 500 ἄνδρας (βλ. Διόδ. ΙΕ', 32), κατὰ τὸν Καλλιθένην 700, κατ' ἄλλους 900: Πλουτ. Πελ. 17· 800 ἄνδρας ἀναφέρει ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. Gr. σ. 279, 13. Ἡ ἐξ 25 ἀνδρῶν δύναμις τῆς ἐνωμοτίας παρὰ Σουδ. καὶ Μ. Ἐτ. προϋποθέτει δύναμιν τῆς μόρας ἐκ 400 ἀνδρῶν. Βλ. καὶ Φώτ. λ. μοῖρα. Ἐνδεχόμενον ὅμως τινὲς τῶν ἀριθμῶν νὰ εἶναι ἐσφαλμένοι: Βλ. Ringwalda σ. 42 κέ.

³) Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 13—4. Ὅτι ἐναντίον τοῦ σημεινομένου ὑπὸ τοῦ ὀνόματός των οἱ ἱππεῖς ἦσαν ὀπλίται συνάγεται ἐκ τοῦ Στράβ. σ. 481—2 Πρὸλ. Ἡσύχ. λ. ἱππαγρέτας: «ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ἐπιλέκτων ὀπλιτῶν.» Παρὰ Θουκ. Ε', 72: «οἱ τριακῆσιοι ἱππεῖς καλούμενοι.» Πρῶτος δ' Ἡρόδ. Ζ', 205, Η', 124 ποιεῖται μνείαν αὐτῶν.

⁴) Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. δ', 1—4. Ἡ ἔγκρισις εἰς τοὺς 300 ἐθεωρεῖτο «ἐν τῇ πόλει πρωτεύουσα τιμὴ.» Αποφθ. Λακ. Παιδαρχήτου 3 σ. 284 Didot. Πλουτ. Λακ. 25.

⁵) Οἱ ἱππεῖς περὶ τὸν βασιλέα: Θουκ. Ε', 72. Διον. Ἀλικ. Β', 13. Κατὰ τὸν Ἡρόδ. Γ', 56 στρατευομένους ἐφύλασσαν τοὺς βασιλεῖς μόνον 100 ἄνδρες λογάδες. Ἀπερχόμενον τὸν Θμιστοκλέα τῆς Σπάρτης προέπεμψαν μέχρι τῶν Τεγεατικῶν συνόρων «τριηκῆσιοι Σπαρ-

Τὰ ὅπλα.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὀπλῖται σπολὴν μὲν εἶχον φοινικίδα, ὅπλα δὲ θώρακα, κράνος, χαλκὴν ἀσπίδα λάμβδα ἔχουσαν ἐπίσημον, μακρὸν δόρυ καὶ βραχὺ ξίφος¹.

Στρατεία εἰλώτων.

Ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις οἱ εἰλωτες ἐστρατεύοντο σκευοφόροι ἢ τὸ πολὺ ψιλοί, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπεκράτησε καὶ νὰ ὀπλιτεύωνται οἱ λογάδες τῶν εἰλώτων. Οἱ διακρίθέντες δ' ἐν πολέμῳ ἡλευθεροῦντο, ἀλλὰ καὶ νεοδαμῶδεις γενόμενοι ἐστρατεύοντο ὀπλῖται. Οἱ δ' ἄλλοι εἰλωτες ἐστρατεύοντο ὑπασπισταί, διότι πᾶς ὀπλίτης εἶχε καὶ ἓνα τούτων κομίζοντα τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ².

Σκιρῖται.

Μέσσην τάξιν μεταξὺ ὀπλιτῶν καὶ ψιλῶν εἶχον οἱ Σκιρῖται, οἱ τὴν Σκιρίτιδα οἰκοῦντες, ἰδίαν δὲ μοῖραν ἀποτελοῦντες τοῦ

τιγείων λογάδες, οὔτοι οἵπερ ἱππῆες καλεῖνται» κατὰ τὸν Ἡρόδ. Η', 124. Οἱ ἔφοροι ἐπεμ-
πόν τινας τῶν ἱππέων εἰς ἀστυνομικὰ ἔργα: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 9. Βλ. Trieber ἐν Jahrb.
f. cl. philol. 1871 σ. 443 κέ.

¹) Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 4—5. Περὶ τῆς φοινικίδος βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 3 Πλουτ. Λακ. ἐπιτ. 24 σ. 295 Didot. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 320. Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 1173. Θώραξ καὶ κράνος: Τυρτ. ἀπ. 12, 26. [11, 26. 32]. Πλουτ. ἀποφθ. Λακ. Δημαράτου 2 σ. 269. Μεγάλη χαλκὴ ἀσπίς ἐπίσημον ἔχουσα Α: Τυρτ. ἀπ. 11, 23—4. Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 3. Θεόπομπ. ἀπ. 325 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. I, 330 [Meineke, Fr. com. Gr. II, 820, 16. Goettling Ges. Abhandl. II, 123]. Μακρὰ δόρατα: Ἡρόδ. Ζ', 224. 211. [Τυρτ. ἀπ. 11, 29]. Βραχὺ ξίφος: Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Ἀγιδ. νεωτ. 1 σ. 264. Ἀνταλκ. 8 σ. 266. Ξενοφ. Ἀνάδ. Δ', ζ', 16. Ὁ H. Droysen Heerwesen u. Kriegführ. d. Griechen σ. 24 ἀτόπως ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἶχον θώρακα, παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τυρταίου ἀπ. 12, 26. Ἄλλ' ἐν τῷ ἄλλῳ ἀπ. 11 ὁ Τυρταῖος καταλέγει τὰ ὅπλα, ὅσα ἦσαν φανερά ἐν τῇ παρατεταγμένῃ φάλαγγι, ἐν αἷς ὁ θώραξ ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς ἀσπίδος.

²) Βλ. Ἡρόδ. Θ', 28. Θουκ. Δ', 80. Ε', 84. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 28. Νεοδαμῶδεις ἐν τῷ πολέμῳ: Θουκ. Ζ', 19. Η', 5. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', γ', 15. Γ', α', 4. δ', 20. 2. Ε', δ', 24. Πλουτ. Ἀγης. 6. Πρὸς καὶ Ringwalda σ. 53 κέ. Περὶ τῶν ὑπασπιστῶν βλ. Ξεν. Ἑλλ. Δ', ε', 14. η', 39.

στρατεύματος. Ἐν πολέμῳ ἐξεπέμποντο εἰς ἐπίπονα καὶ ἐπικίνδυνα ἔργα, εἶχον τὴν πρώτην τάξιν, προπορευόμενοι τοῦ βασιλέως. Ἐμάχοντο δ' ἐν τῷ ἀριστερῷ κέρατι, μόνοι τῶν Λακεδαιμονίων πάντοτε ταύτην τὴν τάξιν πρὸς τιμὴν ἔχοντες, αὐτοὶ δ' ἐποιοῦντο ἑναρξιν τῆς μάχης καὶ τελευταῖοι ἀνεχώρουν¹.

Ψιλοί.

Κυρίως εἰπεῖν ψιλοὺς δὲν εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἱ δ' ἀναφερόμενοι ἐνίοτε ἐν στρατιαῖς, ὧν ἡγούντο οἱ Σπαρτιᾶται, ἦσαν ἡ σύμμαχοι ἢ μισθοφόροι².

Ἱππεῖς.

Καὶ ἱππικὸν δὲ φαίνεται ὅτι δὲν εἶχον οἱ Λακεδαιμόνιοι, πρὸ τοῦ 424. Τότε δὲ τὸ πρῶτον πιθανῶς ἐξώπλισαν 400 ἱππεῖς, ὧν τὸν ἀριθμὸν ἠῤῥησαν τῷ 394 μέχρις 600. Διηροῦντο δ' οἱ ἱππεῖς εἰς 6 μόρας, ὧν ἐκάστη 2 οὐλαμοὺς ἔχουσα ὑπήγετο εἰς μίαν τῶν 6 μορῶν τῶν ὀπλιτῶν. Ἦρχε δ' ἐκάστης μόρας ἱππέων ἱππαρμοστής. Τὸ ἱππικὸν τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο φαῦλον, διότι τοὺς ἵππους ἔτρεφον οἱ πλουσιώτατοι, παρέδιδον δ' αὐτοὺς ὁσάκις ἐκηρύσσετο ὁ πόλεμος καὶ ἵππευον ἄνευ ἄλλης παρασκευῆς οἱ ἀδυνατώτατοι καὶ ἥκιστα φιλότιμοι τῶν στρατιωτῶν³.

¹) Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 14. "Ὅτι οἱ Σκιρίται ἦσαν πεζοὶ καταφαίνεται ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 53. Ἰδία μῦτρα 600 Σκιριτῶν: Θουκ. Ε', 68. Βλ. Σουίδ. «Σκιωρεῖται λόγος ἀνδρῶν χ' Ἀρκαδικός, ὁ ἀρχόμενός τε ἐν τοῖς πολέμοις καὶ τελευταῖος ἀναχωρῶν». Πρβλ. Ἐτ. M. Bekker An. Gr. 805, 22. Οἱ Σκιρίται πρωτοτακτοῦντες: Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 6. Σκιρίται ἐν πόνοις καὶ ἐν κινδύνοις: Ξενοφ. Κύρ. Π. Δ', 6', 1. Τάξεις αὐτῶν ἐν τῷ ἀριστερῷ κέρατι: Θουκ. Ε', 67. Πρβλ. Διοδώρ. ΙΕ', 32.

²) Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 15 κέ. "Ὅμως παρὰ Τυρτ. ἀπ. 11, 35 κέ. ἀναφέρονται γυμνήτες, βάλλοντες λίθους ἢ ἀκοντιζόντες.

³) Βλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 16. Κατάστασις 400 ἱππέων τῷ 424 «παρὰ τὸ εἰωθός»: Θουκ. Δ', 55, πρβλ. Ε', 67. 600 ἱππεῖς τῷ 394: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', 6', 16. Κατὰ τὸν Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4 ὑπῆρχον 6 μόραι ἱππέων, ἐν ἐκάστῃ δὲ βεβαίως ἦσαν 100 ἱππεῖς. Διηρέτιο δ' ἡ μόρα εἰς δύο οὐλαμούς, ὧν ἐκάτερος κατὰ τὸν Πλούτ. Λυκ 28 εἶχε 50 ἄνδρας. Τῆς μόρας ἦρχεν ὁ ἱππαρμοστής: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ'. δ', 10. ε', 12, ὅστις ὁμοῦς ἦτο τεταγμένος

Σκευοφόροι.

Ἐξερχομένης τῆς στρατιᾶς εἶποντο αὐτῇ χειροτέχναι, οἵτινες ἦσαν πιθανώτατα περίοικοι, καὶ σκευοφόροι ἐκ τῶν εἰλώτων λαμβανόμενοι. Ἦρχε δὲ τοῦ σκευοφορικοῦ τούτου στρατοῦ ὁ λεγόμενος ἄρχων τῶν σκευοφόρων¹.

Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ δαμοσίαν.

Φύσει ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν οἱ βασιλεῖς, εἰς ὧν τὴν τάξιν καθίσταντο ἐνίοτε, πάντως ὅμως εἰς ἐπουσιώδεις στρατείας, καὶ Σπαρτιάται κοινοί, ἄρμισταὶ λεγόμενοι. Πολεμικοὶ δ' ἄρχοντες περὶ τὸν ἡγεμόνα ἦσαν οἱ πολέμαρχοι, ὑφ' οὓς ἐτάσσοντο οἱ συμφορεῖς τῶν πολεμάρχων, μετὰ δὲ τοὺς πολεμάρχους οἱ λοχαγοί, οἱ πεντηκοντῆρες, οἱ ἐνωμοτάρχαι, οἱ ἵππαρμοσταί, ὧν αὐτὰ τὰ ὀνόματα δηλοῦσι τὰ ἔργα, διότι ἤρχον τῶν μοιρῶν τοῦ στρατοῦ ὧν ἦσαν φερώνυμοι, καὶ περὶ ὧν ἀνωτέρω διελάβομεν². Ἐκ τούτων περὶ τὸν βασιλέα ἦσαν οἱ 6 πολέμαρχοι συσκηνοῦντες καὶ συσιτοῦντες αὐτῷ, ὅπως ἐν πάσῃ ὥρᾳ βουλευόμενοι μετ' αὐτοῦ. Οὐχὶ σπανίως ὅμως ἐβουλευόντο μετὰ τοῦ βασιλέως, ὑπὸ τούτου καλούμενοι καὶ

ὑπὸ τὸν πολέμαρχον: Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 11. 12. Ὅθεν κατὰ ταῦτα ἔξ ἦσαν οἱ ἵππαρμοσταί. Περὶ δὲ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ τρόπου τῆς καταστάσεως τοῦ ἱππικοῦ βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ' δ', 10. 11.

¹) Περὶ τῶν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Λακεδαιμονίων χειροτεχνῶν βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 2. Τῆς στρατοπεδεύσεως ἐπεμελεῖτο ὁ ἄρχων τῶν σκευοφόρων: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 22. Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 14.

²) Περὶ τοῦ βασιλέως ὡς φύσει στρατηγῷ βλ. ἀνωτ. σ. 55. Ἀρμοστὴς ἡγεμὼν σπαρτιατικῆς στρατιᾶς ἐν πολέμῳ: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 28. Γ', α', 4. Δ', ε', 5. Ε', ε', 37. γ', 20. Ἄν κοινὸς Σπαρτιάτης ἐξεπέμπετο εἰς στρατείας τινὰ ὡς ἄρχων, φαίνεται ὅτι συνώδευεν αὐτῷ καὶ ἄλλος ἐκλεγμένος ὅπως τὸν ἀντικαταστήσῃ θανόντα. Βλ. Θουκ. Δ', 38: «αὐτὸς τρίτος ἐφηρημένος ἄρχειν κατὰ νόμον, εἰ τι ἐκείνοι πάσχοιεν». Περὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ὀπλιτῶν βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ια', 4. ιγ' 4. Περὶ τῶν ἵππαρμοστῶν βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', δ', 10. ε', 12. Ὁ πολέμαρχος ἤρχε τῆς μόρας τῶν ὀπλιτῶν καὶ τῆς τῶν ἱππέων: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', ε', 11. Πρβλ. Δ', δ', 7. Ε', δ', 16. 51. Fleischhanderl ἐνθ' ἀν. σ. 71 καὶ «Οἱ συμφορεῖς τοῦ πολέμαρχου καλούμενοι»: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', δ', 14.

ἄλλοι τῶν πρὸς πόλεμον ἀρχόντων¹. Οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἐκαλοῦντο δι' ἰδίου ὀνόματος οἱ περὶ δαμοσίαν, ἦσαν δὲ πλὴν τῶν πολεμάρχων καὶ τρεῖς ὅμοιοι, σύσκηνοι καὶ οὗτοι τῷ βασιλεῖ καὶ περὶ τῶν ἀναγκαιούντων αὐτῷ φροντίζοντες, πρὸς δὲ τούτοις μάντιες καὶ ἱατροὶ καὶ αὐληταί. Εἰς τοὺς ὁμοίους ἴσως συνηριθμεῖτο καὶ ὁ κρεοδαίτης².

Ἄλλαι ἀρχαὶ ἐπόμεναι τῇ στρατιᾷ, ἀλλὰ μὴ πολεμικαί, ἦσαν οἱ ταμίαι, οἱ λαφυροπῶλαι καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι³.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐν ἐκστρατείᾳ.

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς στρατιᾶς ἐγίνοντο κεκανονισμένοι τινὲς τελεταί. Πρῶτον μὲν πρὸ τῆς ἐξόδου ἔθυσεν ὁ βασιλεὺς τῷ Διὶ Ἀγῆτορι. Ἄν δ' αἴσια ἐφαίνοντο τὰ ἱερά, ἐξήρχετο ὁ στρατὸς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς χώρας, προηγουμένου τοῦ πυρφόρου φέροντος πῦρ ἐκ τοῦ βωμοῦ. Ἐκεῖ δ' ἐν τοῖς ὁρίοις ἔθυσεν ἄλλιν ὁ βασιλεὺς τὰ ὑπερβατήρια τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ. Ἄν δ' αἴσια καὶ ταῦτα τὰ ἱερά ἐφαίνοντο, διέβαινε τὰ ὅρια τῆς χώρας. Ἀπὸ τούτων δὲ τῶν ἱερῶν ἐλάμβανεν ὁ πυρφόρος πῦρ, ὅπερ προηγείτο τῆς στρατιᾶς ἄσθεστον τηρούμενον καὶ χρησιμεύον εἰς τὰς λοιπὰς

¹) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 1: «συσκηνοῦσι δὲ αὐτῷ (τῷ βασιλεῖ) οἱ πολέμαρχοι ὅπως αἰ συνόντες μᾶλλον καὶ κοινοδουλῶσιν, ἣν τι δέονται». Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 14. Εἰς πολεμικὰ συμβούλια προσεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, κατὰ τὸν Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 22. Δ' ε', 7 οἱ πολέμαρχοι καὶ οἱ πεντηκοντῆρες. Δὲν ἀναφέρονται ὅμως οἱ λοχαγοί. Περὶ τὴν θύσαν δὲ ἦν ἔθυσεν ὁ βασιλεὺς παρίσταντο καὶ ἄλλοι ἀρχόντες: Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 4. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἀναλαμβάνουσι τὴν στρατηγίαν οἱ πολέμαρχοι: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ', 15, 25.

²) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 1: «συσκηνοῦσι δὲ (τῷ βασιλεῖ) καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων» οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὡς μηδεμίαν ἀσχολίαν ἔχει αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελείσθαι». Εἰκάζω ὅτι τῶν τριῶν τούτων ὁμοίων ἦτο καὶ ὁ κρεοδαίτης. Περὶ τούτου ἡ περὶ τούτων, ἂν ἦσαν πλείονες τοῦ ενός, βλ. Πλουτ. Συμπ. προβλ. Β', ι, 2: «Λακεδαιμόνιοι δὲ κρεοδαίτας εἶχον οὐ τοὺς τυχόντας ἀλλὰ τοὺς πρώτους ἄνδρας, ὥστε καὶ Λύσανδρον ὑπ' Ἀγισιάδου ἐν Ἀσίᾳ κρεοδαίτην ἀποδειχθῆναι». Πρβλ. Πλουτ. Λύσ. 23 Πολυδ. Γ', 34. Μάντιες καὶ ἱατροὶ καὶ αὐληταί: Ξενοφ. αὐτ. ιγ', 7. Περὶ τῶν συσκήνων τοῦ βασιλέως πρβλ. Gabriel de magistrat. Lacedaemonior. σ. 18 κέ.

³) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 11. Ἑλλ. Δ', α', 26. Ἀγρσ. α', 18.

κατὰ τὴν ἐκστρατείαν θυσίας τοῦ βασιλέως¹. Τῆς στρατοπεδεύσεως ἐπεμελεῖτο ὁ ἄρχων τῶν σκευοφόρων· ἐστρατοπεδεύοντο δὲ εἰς κύκλον, πλήν ἂν ἡ φύσις τοῦ τόπου ἀπῆτει ἄλλο σχῆμα, ἔφρασσον δὲ πιθανώτατα πάντοτε τὸ στρατόπεδόν διὰ χαρακώματος². Τὰς προφυλακὰς ἐφύλασσον ἵππεῖς, ἔξω τοῦ στρατοπέδου ὄντες, ἐν τόποις ἐξ ὧν ἠδύναντο ὡς οἷόν τε πλεῖστον χώρον νὰ κατοπτεύωσι. Πλήν δὲ τούτων εἶχον καὶ ἡμερινὰς φυλακὰς παρὰ τὰ ὅπλα ἐντὸς τοῦ στρατοπέδου, κυρίως ὅπως φυλάττωσι τοὺς συστρατεύοντας εἰλῶτας, οἵτινες πρὸς ἀσφάλειαν ἔμενον ἔξω τοῦ στρατοπέδου. Ὅμοιως πρὸς ἀσφάλειον ὤφειλον πάντες νὰ φέρωσι πάντοτε τὰ δόρατα, καὶ οἱ ἀπερχόμενοι πρὸς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων ὤφειλον οὔτε ἀλλήλων οὔτε τοῦ στρατοπέδου ν' ἀπομακρύνονται πολὺ. Σωματικαὶ ἀσκήσεις ὠρίζοντο καὶ κατὰ τὰς στρατείας, ἀλλὰ τὰ γυμνάσια ταῦτα ἦσαν μαλακώτερα τῶν συνήθων, καὶ ὤφειλεν ὁ γυμναζόμενος νὰ μὴ ἀπομακρύνηται πολὺ τῆς μόρας εἰς ἣν ἦτο τεταγμένος, ὅπως εὐρίσκηται πάντοτε πλησίον τῶν ὅπλων αὐτοῦ. Καθόλου ὁμως ἡ διαίτα ἐν ταῖς στρατείαις δὲν ἦτο ὅσον κατ' οἶκον αὐστηρά³.

Πρὸ παντὸς πολεμικοῦ ἔργου ὁ βασιλεὺς ἢ ὅστιςδὴποτε ἄλλος ἦρχε τοῦ στρατοῦ ἐπετέλει θυσίαν⁴. Ὅτε δ' ἐφαίνοντο οἱ πολέμιοι ἔθυε πάλιν ὁ βασιλεὺς αἶγα τῇ Ἀγροτέρᾳ Ἀρτέμιδι⁵. Εὐθύς δ' ἔπειτα ἐστεφανωμένη ἐχώρει βραδέως ἢ φάλαγξ ἐναντίον τῶν

¹) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 2—5 Ἡσύχ. λ. πυρσφόρος. Νικολ. Δαμασκ. παρὰ Müller Fr. hist. III 458, 114, 14. Πολύαιν. Α', 10. Trieber, quaest. Lac. σ. 5 κέ.

²) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 1. Ἡ χαρακώσις τοῦ στρατοπέδου συνάγεται ἐκ τοῦ κυκλοτεροῦς σχήματος αὐτοῦ. Πρὸλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', 5' 23. Περὶ τῆς στρατοπεδεύσεως βλ. αὐτ. Γ', 6', 22.

³) Βλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιε', 2 κέ. Πλουτ. Λακ. 22. Πρὸλ. Stein ἐνθ. ἀν. σ. 31.

⁴) Συναγωγὴν τῶν μαρτυριῶν βλ. παρὰ Trieber. quest. Lac. σ. 7 κέ, ὅστις ἀμφιβολον θεωρεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλουτ. Λακ. 21. Ἀποφθ. Λακ. Εὐδαμ. 10 σ. 271 περὶ ἀοργησ. 10 σ. 556 καὶ τοῦ Ἀθην. Π', 561 Ε βεβαιουμένην θυσίαν ταῖς Μούσαις καὶ τῷ Ἑρωτι πρὸ τῆς μάχης.

⁵) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', 6', 20. Λακ. πολ. ιγ', 8. Πλουτ. Λακ. 22. Trieber ἐνθ. ἀν. σ. 13 κέ.

πολεμίων, ἄδουσα ἐμβατήριον παιᾶνα, ἐνῶ αὐληταὶ ἠϋλοῦν τὸ καστόρειον λεγόμενον μέλος¹. Νικήσαντες δ' ἐδίωκον τοὺς πολέμιους μέχρις ἐξασφαλίσεως τῆς νίκης, εἶτα δ' εὐθύς ὑπεχώρουν καὶ ἔθουον τὰ ἐπινίκια τῷ Ἄρει. Ἐθουον δὲ τότε ἂν μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐνίκησαν ἀλεκτρυόνα, ἂν δὲ διὰ στρατηγήματος ταῦρον².

Τρέσαντες.

Ὁ νόμος ἀπῆτει μένοντες ἐν τῇ τάξει οἱ Σπαρτιᾶται νὰ νικῶσιν ἢ νὰ φονεύωνται, νὰ φέρωσι τὴν ἀσπίδα ἐπανερχόμενοι ἢ νὰ ἐκκομίζωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος νεκρούς, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, κατὰ τὴν γνωστὴν παρακéléυσιν τῆς Λακαίνης μητρὸς πρὸς τὸν υἱόν. Οἱ δὲ μὴ ἐκπληρώσαντες τὸ καθήκον τοῦτο, ἀλλ' ἡττημένοι ἐπανελθόντες εἰς Σπάρτην περιέπιπτον εἰς σκληρὰν ἀτιμίαν. Ἔστεροῦντο τοῦ δικαιώματος νὰ ἄρχωσιν ἀρχὴν τινα, οὐδ' ἦσαν κύριοι νὰ πωλῶσι καὶ ν' ἀγοράζωσι, καὶ καθόλου ὑπὸ πάντων κατεφρονοῦντο. Οὐδεὶς ἔστεργεν αὐτοὺς συνδείπνους, οὐδὲ συνεγυμνάζετο μετ' αὐτῶν. Ἐν τοῖς χοροῖς ἀπηλαύνοντο εἰς ἐπονειδίστους θέσεις, βαδίζοντες ἐν ταῖς ὁδοῖς ὧφειλον νὰ παραμερίζωσι εἰς τοὺς συναντῶντας, καθήμενοι δὲ νὰ ὑπανίστανται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς νεωτέρους. Ἐξυρημένον ἔχοντες μέρος τοῦ γενείου, φοροῦντες τρίβωνας προσετραμμένους, περιήρχοντο ῥυπαροὶ καὶ ταπεινοί, κολαφιζόμενοι ὑπὸ τοῦ βουλομένου τῶν συναντῶντων. Ἄν μὲν εἶχον θυγατέρας οὐδεὶς κατεδέχετο νὰ νυμφευθῇ τινα αὐτῶν, ἂν δ' ἦσαν ἄγαμοι οὐδεὶς ἐδίδεν εἰς αὐτοὺς γυναῖκα³.

¹) Πλουτ. Λυκ. 22. Λακ. ἐπιτῆδ. 16. σ. 294. περὶ μουσ. 26. Ξενοφ. Λακ. πολ. ιγ', 8. Θουκ. Ε', 70. Πολύαιν. Α', 10. Ἄλλας μαρτυρίας βλ. παρὰ Auerbach de Lacedaemoniorum regib. σ. 44—5.

²) Βλ. Πλουτ. Λυκ. 22. Ἀποφθ. Λακ. Λυκούργ. 30 σ. 281. Λακ. ἐπιτ. 25 σ. 295. Μάρκελλ. 22. Θουκ. Ε', 73.

³) Βλ. Ἡροδ. Ζ', 104. Τὴν παρακéléυσιν τῆς Λακαίνης βλ. ἐν Πλουτ. Λακαίων ἀποφθ. 15 σ. 299. Περὶ τῶν τρεσάντων βλ. Ἡροδ. Ζ', 231. Θουκ. Ε', 34. Ξενοφ. Λακ. πολ. θ', 4 καὶ Πλουτ. Ἀγ. 30.

Στόλον ἄξιον λόγου τινὸς οὐδέποτε ἀπέκτησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅμως ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων εἶχον πλοῖά τινα. Εἰς τὴν παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον μάχην παρέσχον 10 πλοῖα, εἰς Σαλαμῖνα 16, ἐν ἔτει δὲ 413 ἐναυπήγησαν 25. Τὰ νεώρια αὐτῶν ἦσαν ἐν Γυθείῳ¹. Πῶς ἐξήρτυον τὰ πλοῖά των δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς. Οἱ τριήραρχοι καὶ τὸ πλήρωμα ἐλαμβάνοντο πιθανώτατα ἐκ τῶν περιοίκων². Περὶ τοῦ ναυάρχου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ, τοῦ ἐπιστολέως, ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω³.

IV. ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ.

Προτοῦ νὰ κοπῶσιν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τιμίων μετάλλων νομίσματα, ἐγένετο ἀνταλλακτικὴ χρῆσις πλὴν τῶν βοῶν καὶ φαύλων μετάλλων. Ἐλάμβανον δὲ καὶ ἐδίδον ταῦτα οἱ ἐμπορευόμενοι σταθμίζοντες ἐκάστοτε. Ἀλλ' ἐνωρὶς ἐδιδάχθησαν οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Μικρασιατῶν καὶ τῶν Φοινίκων νὰ κόπτωσι τὰ μέταλλα κατὰ παραδεδεγμένον τινὰ καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας πρόσφορον τύπον, βεβαιοῦντες τὸν σταθμὸν διὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ χαράγματος. Ἐγένετο δὲ κατ' ἀρχὰς χρῆσις πρὸς τὰς συναλλαγὰς τῶν φαύλων μετάλλων ἀσήμων ἐν σχήματι ὀβελίσκων· ὕστερον δὲ προεκρίθη τὸ πλακῶδες σχῆμα, ἐξ οὗ κατὰ μικρὸν προῆλθε τὸ στρογγύλον σχῆμα τῶν νομισμάτων⁴.

¹) Βλ. Ἡρόδ. Η', 1. 43. Θουκ. Η', 3. Ἐν Γυθείῳ τὰ ἐπινείω τῆς Σπάρτης ἦσαν τὰ νεώρια τῶν Λακεδαιμονίων: Διόδ. ΙΑ', 84. Πaus. Α', κζ', 5. Θουκ. Α', 108.

²) Βλ. Θουκ. Δ', 11. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', α', 11. Ζ', α', 12.

³) Βλ. ἀνωτέρω σ. 72-3.

⁴) Πρβλ. Hultsch griech. u. röm. Metrol. 2 ἐκδ. σ. 162 κέ. 105-6. Πλουτ. Λύσ. 17: «κινδυνεύει δὲ καὶ τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως ἔχειν, ὀβελίσκοις χρωμένων νομισμάτων σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς.» Πρβλ. Ἑτ. Μ. λ. δραχμή. Πολυδ. Θ', 77. Ὁ Φεῖδων πάντων πρῶτος κόψας νόμισμα, ἀνέθηκε τοὺς ὀβελίσκους τῇ ἐν Ἀργεὶ Ἡρᾷ: Ἑτμ. Μ. λ. ὀβελίσκος. Βλ. Mommsen gesch. d. röm. Münzwesens σ. 169.

Ἐν Σπάρτῃ παρέμεινε μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ παλαιὰ χρῆσις πρὸς τὰς συναλλαγὰς φαύλου μετάλλου, καὶ δὴ τοῦ σιδήρου· τὸ πρῶτον δὲ μόλις μετὰ τοὺς χρόνους Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐκόπησαν ἐν Σπάρτῃ ἀργυρᾷ νομίσματα. Ἡ χρῆσις τιμίων μετάλλων ἀπηγορεύετο, ἐπιβαλλομένης ζημίας εἰς τὸν ἔχοντα χρυσίον καὶ ἄργυρον. Ὁ παλαιότατος ἐπιχώριος τύπος τοῦ σιδήρου νομίσματος, ἔλκοντος σταθμὸν μνᾶς, φαίνεται ὅτι καὶ ἐν Σπάρτῃ ἦτο ὀβελίσκος, ὕστερον δ' ἐκόπη τὸ κύριον σπαρτιατικὸν νόμισμα ἐν σχήματι πελάνου, ὅθεν εἶχε καὶ τὸ ὄνομα πέλανορ¹. Ἐδύνατο δ' ὁ ἄσχημος ὀβελίσκος ἡ πέλανορ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἓνα ἀργυροῦν ὀβολόν, ἢ $1/_{800}$ μνᾶς ἀργυρίου. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν μεταγενεστέρου συγγραφέως ὁ λακωνικὸς οὗτος πέλανορ ὀλκὴν μὲν εἶχεν ἴσην καὶ ἡ αἰγιναιὰ μνᾶ, πραγματικὴν δ' ἀξίαν τεσσάρων χαλκῶν, ἥτοι ἡμιωδόλου. Ὅθεν κατὰ ταῦτα ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ σιδήρου πρὸς τὸν ἄργυρον ἦτο ὡς 1200:1, καὶ πρὸς τὴν ἀξίαν ἀργυρᾶς αἰγιναιᾶς μνᾶς, ἐλκούσης 605 γραμμάρια ἐξισοῦντο 1200 λακωνικαὶ σιδηραὶ μναῖ, ὧν τὸ βάρος ἐν ὀλῳ θ' ἀνῆρχετο κατὰ ταῦτα εἰς 726 χιλιόγραμμα². Ἐνεκα

¹) Περὶ τῆς ἀρχαίας συνθεῆς τοῦ χαράγματος τοῦ σιδήρου ἐν Πελοποννήσῳ βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. VII σ. 1 κέ. 377 κέ. Περὶ τοῦ λακωνικοῦ ἀργυρίου βλ. Hultsch 2 ἐκδ. σ. 534 κέ. Ἀπαγόρευσις τῆς κτήσεως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου: Ξενοφ. Λακ. πολ. ζ', 6. Πρὸλ. ὁμοῦ καὶ Stein ἐν Jahrb. f. cl. Phil. 1864 σ. 332 κέ. Trieber quaest. Lac. σ. 48 κέ. Οἱ Σπαρτιάται κωλυόμενοι νὰ εἰσφέρωσιν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ νὰ ἔχωσιν ἄργυρον καὶ χρυσὸν παρακατέθετον τὰ χρήματα αὐτῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ κατὰ τὸν Ποσειδώνιον παρ' Ἀθην. Γ' σ. 233 F. Συμβόλαιον τοιαύτης παρακαταθήκης εἶναι ἡ ὑπὸ Köhler ἐν Ber. d. Berl. Akad. 1870 σ. 51 κέ. δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή. Βλ. Πλουτ. Λύσ. 17. Πολυδ. Θ', 79. Ζ', 105. Ὅτι κατὰ τοὺς παλαιότατους χρόνους ἐν Σπάρτῃ ὀβελίσκοις ἐχρῶντο νομίσμασι σιδηροῖς φαίνεται παραδεχόμενος ὁ Πλουτ. Λύσ. 17. Ὁ Ἡσύχιος λέγει: «πέλανορ τὸ τετράχαλκον. Λάκωνες.» [Οἱ οὕτω καλούμενοι καὶ εἰς τοὺς θεοὺς προσφερόμενοι πλακοῦντες εἶχον ἰσως σχῆμα πῆττας]. Περὶ τῶν νεωτέρων σπαρτιατικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων βλ. Hultsch σ. 536

²) Βλ. Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Λυκούργ. 3 σ. 278: «οὐδὲ γὰρ νόμισμα παρ' αὐτοῖς εὔχρηστον εἶασε, μόνον δὲ τὸ σιδηροῦν εἰσηγήσατο, ὃ ἐστὶ μνᾶ ὀλκῇ Αἰγιναιᾶ, δυνάμει δὲ χαλκοῦ τέσσαρες.» Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ὀλκῆς τῆς αἰγιναιᾶς μνᾶς ἐγένετο κατὰ τὸν Hultsch

τῆς τοιαύτης εὐτελοῦς ἀξίας τοῦ σιδήρου ἐν Λακωνικῇ, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι καθόλου εἶπεῖν τὸ ἐμπόριον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἐγένετο ἐπ' ἀλλαγῇ καὶ τὸ σιδηροῦν νόμισμα ἐχρησίμευε πρὸς ἐξίσωσιν μόνον τῶν ἀνταλλάσσομένων¹. Ἐν δὲ ταῖς περιοίκοις πόλεσι ἕνεκα τοῦ ἐν αὐταῖς ἀκμάζοντος ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου ἐγένετο βεβαίως πάντοτε χρῆσις τιμίων μετᾶλλων πρὸς ἀνταλλαγὴν².

Χρυσός καὶ ἄργυρος ἐν Λακωνικῇ.

Εὐθύς ὡς ἡ Λακεδαιμονίων πολιτεία ἐπελάβετο μεγάλων πράξεων ἔξω τῆς χώρας, μάλιστα κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, παρέστη ἡ χρεία κτήσεως χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ἡ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου γνώμη τῶν στερερῶς ἐμμενόντων εἰς τὰ πάτρια περὶ μὴ παραδοχῆς χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματος εἰς τὴν πόλιν ἀπεκρούσθη, ὡς εἰκός, διότι ἄλλως οἱ Λακεδαιμόνιοι θὰ ἤναγκάζοντο νὰ μὴ ἄπτωνται τὸ παράπαν τῶν ἔξω πραγμάτων. Ἐγκρίναντες δὲ τὴν εἰσαγωγὴν νομίσματος εἰς τὸ δημόσιον, ἐπανέλαβον ἐξ ἐτέρου ἐπὶ ποιναῖς αὐστηροτάταις τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς κτήσεως νομίσματος εἰς τοὺς ιδιώτας, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη οὐδέποτε βεβαίως ἐτηρήθη κατὰ γράμμα³.

ἐνθ. ἀν. σ. 502. Τὸ δὲ σκῦτινον σπαρτιατικὸν νόμισμα, περὶ οὗ λέγουσιν ὁ Νικόλ. ὁ Δαμασκ. παρὰ Müller Fr. hist. gr. III, 458 ἀρ. 114, 8 καὶ ὁ Senec. de benefic. V, 14, εἶναι πεπλασμένα.

¹) Κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ ἀναλογίαν τῆς ἀξίας τοῦ ἀργύρου πρὸς τὴν τοῦ σιδήρου, οὖσαν ὡς 1: 600, 10 αἰγινάει μναί θ' ἀντεστοίχουν πρὸς 3630 χιλιόγραμμα λακωνικοῦ σιδήρου νομίσματος. Πρὸλ. Ξενοφ. Λακ. πολ. ζ', 5. Πλουτ. Λυκ. 9. Ὅτι ἐν Λακωνικῇ ἐγένετο ἐμπόριον ἐπ' ἀλλαγῇ μαρτυροῦσιν ὁ Πολύβ. Γ', 49 καὶ ὁ Just. III, 2.

²) Βλ. Müller Dor. II, 21 κέ.

³) Βλ. Πολύβ. Γ', μθ', 7 κέ. Τὴν προταθεῖσαν γνώμην μετὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τὰς ἀντιρροήσεις κατ' αὐτῆς ἐπέβησαν ὁ Πλούτ. Λύκ. 17, τὴν δ' ἀπόφασιν τῶν Σπαρτιατῶν ἀναγράφει περιφραστικῶς οὕτω: «δημοσίᾳ μὲν ἔδοξεν εἰσαγεσθαι νόμισμα τοιοῦτον, ἂν δέ τις ἀλῶ κεκτημένος ἰδίᾳ, ζημίαν ὥρισαν θάνατον». Βλ. Ξεν. Λακ. πολ. ζ', 6. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ νόμου τούτου βλ. Müller, Dor. II, 207. Ὁ Stein ἐνθ. ἀν. σ. 337 ἀμφισβητεῖ ὅτι τοιαῦτά τινα ἀπεφάσισάν ποτε οἱ Σπαρτιαταί. Κατὰ τὸν Head histor. nummorum σ. 368—4 ἀργυροῦν νόμισμα ἐκόπη τὸ πρῶτον ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα π. Χ.

ΓΙΑΒΕΡΤ ΕΓΧΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

Διοικήσεις τῶν χρημάτων.

Ἀπλουστάτη ἦτο ἡ τῶν κοινῶν χρημάτων διοικήσις ἐν Σπάρτῃ. Εἰς μὲν τοὺς Σπαρτιάτας βέβαιον φαίνεται ὅτι δὲν ἐπεβάλλοντο φόροι, μόνοι δ' οἱ περίοικοι εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐτέλουν τέλη τινά. Ὅθεν αἱ κυριώταται πρόσοδοι τῆς πόλεως ἦσαν ἔκτακτοι, συνιστάμεναι ἐκ τῶν ἐκ πωλήσεως τῶν λαφύρων εἰσπραττομένων, καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον δεδομένων κατὰ καιροὺς χρημάτων ὑπὸ ξένων πόλεων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν¹. Διψοῦν δὲ τὰ δημόσια χρήματα οἱ ἔφοροι².

Τὰ περὶ τὰς δίκας.

Πλείονα τῶν περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν χρημάτων γινώσκωμεν περὶ τῶν δικαστικῶν καὶ ἀκριβέστερα. Τὰς φονικὰς καὶ τὰς μεγάλας καθόλου δημοσίας δίκας ἐδίκαζεν ἡ γερουσία³. Ἐκρινον δ' οἱ γέροντες τὰς περὶ θανάτου δίκας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ τὸ δεδικασμένον δὲν ἀπῆλλασσε τὸν κατηγορούμενον, ἀλλὰ καὶ ἀθωωθεὶς ἐθεωρεῖτο ἔτι οὐδὲν ἤττον ὑπόδικος⁴. Αἱ ποιναὶ δ' ἄς εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ ἡ γερουσία ἦσαν θάνατος φυγὴ

¹) Βλ. Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Ἀναξ. σ. 265: «πυνθανομένου τινός, διὰ τί χρήματα οὐ συνάγουσιν εἰς τὰ δημόσια». Ὁ Ἀρχίδαμος λέγει παρὰ Θουκ. Α', 80: «καὶ οὕτε ἐν κοινῷ ἔχοντες (χρήματα) οὕτε ἐτοίμως ἐκ τῶν ἰδίων φέρομεν». Πρὸς Ἀριστοτ. Πολ. Β, 9 σ. 50, 10 κέ. Bekker. Κατὰ τὸν Ἐφορον παρὰ Στράβ. Η' σ. 365 ὁ Ἄγις προσέταξε τοῖς περίοικοις συντελεῖν τῇ Σπάρτῃ. Βλ. Trieber quest. Lac. σ. 53 κέ.

²) Τὰ λάφυρα παρεδίδοντο τοῖς ἔφοροις: Πλουτ. Λύκ. 16. Διοδ. ΙΓ', 106.

³) Ὅτι οἱ γέροντες ἐδίκαζον τὰς φονικὰς δίκας μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Γ, 1 σ. 60, 16. Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτ. Β, 9 σ. 48, 21 ἦσαν οἱ γέροντες κρίσειν μεγάλων κύριοι. Ὅτι ἡ γερουσία ἔκρινε καὶ τὰ κατὰ τῆς πόλεως ἀδικήματα συνάγεται ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Σφοδρίου, ὃν προδῆλως ἐδίκασαν οἱ γέροντες. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 24 κέ. Πλουτ. Ἀγρο. 24, 25. Ἡ γερουσία ἐδίκαζε καὶ τοὺς βασιλεῖς: Πaus. Γ', ε', 2.

⁴) Βλ. Πλουτ. Ἀποφθ. Λακων. Ἀλεξανδριδ. 6 σ. 265: «ἐρωτῶντος δὲ τίνος αὐτόν, διὰ τί τὰς περὶ (τοῦ) θανάτου δίκας πλείονας ἡμέραις οἱ γέροντες κρίνουσιν, καὶ ἀποφύγη τις, ἔτι οὐδὲν ἥσσον ἔστιν ὑπόδικος. Πολλὰς μὲν, ἔφη, ἡμέραις κρίνουσι, ὅτι περὶ θανάτου τοῖς διαμαρτάνουσιν οὐκ ἔστι μεταβουλεύσασθαι· νόμῳ δὲ ὑπόδικον δεῖσθαι εἶναι, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἂν εἴη καὶ τὸ κρείττονα βουλευσάσθαι». Τὴν πρόνοιαν, ἣν κατὰ ταῦτα ἐδεύοντο οἱ δικασταὶ πρὸς ἀποφυγὴν πλάνης, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θουκ. Α', 132, 133.

ἀτιμία καὶ γρηγορητικὴ ζημία. Ἐκτείνουν δὲ τοὺς καταδίκους νύκτωρ ἢ ἀποπνίγοντες ἐν τῇ Δεγάδι, ἢ ἐμβάλλοντες εἰς βάραθρον καλουμένον Καιάδα, ὅπου ὅμως συνήθως μόνον τοὺς νεκροὺς τῶν θανατουμένων ἐνέβαλλον¹. Οἱ δ' ἔφοροι ἐδίκαζον τὰς ἀπὸ συμβολαίων ἰδίας δίκας οὐχὶ πάντες ὁμοῦ, ἀλλ' ἄλλος ἄλλας, καὶ οὐχὶ πάσας, διότι τινὰς τούτων τῇ κοινῇ τῶν διαδίκων συναινέσει ἔκρινον διαιτηταί². Πρὸς δὲ τούτοις οἱ ἔφοροι εἶχον καὶ συναφῇ τῇ ἀστυνομικῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν, ἐπιβάλλοντες ἀναλόγως τῶν πταισμάτων ποικιλιωτάτας ποινάς³.

Οἱ δὲ βασιλεῖς ἐκ τῆς προτέρας δικαστικῆς αὐτῶν δικαιοδοσίας ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ ὀλίγον μέρος διετήρησαν, δικάζοντες δίκας τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου καὶ τὰς περὶ τῶν δημοσίων ὁδῶν⁴.

V. Η ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΣΥΜΜΑΧΙΣ⁵.

Κατακτήσεις τῶν Σπαρτιατῶν.

Καταλαβόντες οἱ Σπαρτιαῖται τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ

¹) Κατὰ τὸν Ἀριστ. Πολ. Ζ (Δ), 9 σ. 161, 18 οἱ γέροντες ἦσαν κύριοι θανάτου καὶ φυγῆς, κατὰ δὲ τὸν Πλούτ. Λυκ. 26 θανάτου καὶ ἀτιμίας καὶ ὅλως τῶν μεγίστων. Ἀτιμία λ. γ. ἐπιβάλαν εἰς τοὺς παιδεραστάς: Πλουτ. Λακ. ἐπιτ. 7 σ. 293. Παράδειγμα καταδίκης εἰς φυγὴν: Θουκ. Ε', 72. Παράδειγμα ζημίας χρηματικῆς τὸ τοῦ Φοιδίδου, ὃν βεβαίως οἱ γέροντες ἐδίκασαν: Πλουτ. Πέλοπ. 6. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς θανατώσεως βλ. Πλουτ. Ἀγ. 19: «τοῦτα δὲ (ἡ καλουμένη Δεγάς) ἐστὶν οἴκημα τῆς εἰρᾶς, ἐν ᾗ θανατοῦσι τοὺς καταδίκους ἀποπνίγοντες». Πρόδ. Δ', 146: «κτείνουσι δὲ τοὺς ἂν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτός, μεθ' ἡμέραν δὲ οὐδένα». Θουκ. Α', 134: «καὶ αὐτὸν ἐμελλήσαν μὲν ἐς τὸν Καιάδαν ὅπερ τοὺς καχοῦργους ἐμβάλλειν». Προστίμησις τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου διὰ βασάνων: Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 11.

²) Βλ. Ἀριστ. Πολ. Γ, 1 σ. 60, 15: «οἷον ἐν Λακεδαιμονίᾳ τὰς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν ἐφόρων ἄλλος ἄλλας». αὐτ. Β, 9 σ. 48, 11: «ἔτι δὲ καὶ κρίσεών εἰσι μεγάλων κύριοι, ὄντες οἱ τυχόντες, διόπερ οὐκ αὐτογνώμονας βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους.» Περὶ Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Εὐρυκρατίδ. σ. 271 Didot. Περὶ ἐκλογῆς διαιτητοῦ ὑπὸ τῶν διαδίκων βλ. αὐτ. Ἀρχιδάμ. 6 σ. 267 Didot.

³) Βλ. λ. γ. Ἀθῆν. Δ', 141 Α.

⁴) Βλ. ἀνωτέρω σ. 55.

⁵) Ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας καὶ τοῦ συμμαχικοῦ μέχρι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου παρέχει ὁ Broicher de sociis Lacedaemoniorum Ἐν. διατρ. Bonn. 1867, μέχρι δὲ τοῦ 479 ὁ Busolt d. Laced. u. ihre Bundesgenossen. 1878 τ. I.

τὴν προκειμένην παραλίαν, δὲν ἔπαυσαν πλείονων ἐπιθυμοῦντες. Ἀλλὰ περὶ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ Η' αἰῶνος ἐπεχείρησαν τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον, φανερώς διὰ πλεονεξίαν γενόμενον¹. Ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ πολέμου μετὰ πολυετεῖς ἀγῶνας ἦτο ἡ χεীরωσις τῆς Μεσσηνίας, ἥς τοὺς κατοίκους κατεδούλωσαν· οὐδ' ἐβελτιώθη ἡ κατάστασις τούτων μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἀποστασίαν τὴν καλουμένην δεύτερον μεσσηνιακὸν πόλεμον². Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ πολέμου ἐπεχείρησαν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν πρὸς τοὺς Ἀργεῖους ἀγῶνα περὶ τῆς ὁμόρου Θυρεατίδος χώρας³, ἥς μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος βεβαίως ἐκράτησαν⁴.

Σπάρτη καὶ Τεγέα.

Καὶ τοὺς πρὸς ἄρκτον γείτονας αὐτῶν, τοὺς Ἀρκάδας, ἐπεχείρησαν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ Σπαρτιᾶται νὰ καθυποτάξωσιν⁵. Ἀλλὰ μετ' ἐπανειλημμένους πολέμους, πολλάκις ἡττηθέντες κατὰ τὰς

¹) Ἀκροφαλεστάτη εἶναι ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῆς Μεσσηνίας καθὼς καὶ ἡ περὶ τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων. Βλ. Niese ἐν *Hermes* τ. 26 σ. 1 κέ. Τὸ ἀληθές αἴτιον τοῦ πολέμου ἀναφέρει ἡ μεσσηνιακὴ παράδοσις παρὰ Πaus. Δ', δ', 3: « αἴτιον δὲ εἶναι τῆς χώρας τῆς Μεσσηνίας τὴν ἀρετὴν ».

²) Μετὰ μὲν τὸν πρῶτον μεσσηνιακὸν πόλεμον ἐπέταξαν οἱ Σπαρτιᾶται τοῖς Μεσσηνίοις φόρους καὶ ἄλλας τινὰς ὑποχρεώσεις, μετὰ δὲ τὸν δεύτερον προσέειμαν τοὺς μὴ ἐκπατρισθέντας εἰς τὸ εἰλωτικόν: Πaus. Δ', ιθ', 4 κέ. κγ', 1.

³) Παρ' Εὐσεβ. Β', 83 Schoene ἀναγράφεται μετὰ τῶν γενομένων κατὰ τὴν ΙΔ' Ὀλυμπιάδα: « bellum, quod in Thyrea inter Lacedaemonios et Argivos gestum est. » Πaus. Γ', ζ', 5: « Θεοπόμπου δὲ ἔτι ἔχοντος τὴν ἀρχὴν ἐν Σπάρτῃ γίνεται καὶ ὁ περὶ Θυρεατίδος καλουμένης γῶρας Λακεδαιμονίους ἀγὼν πρὸς Ἀργεῖους. » Τὴν παράδοσιν περὶ προτέρων ἀγῶνων τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀργεῖους νομίζω ἀναξίαν πίστεως. Βλ. καὶ τὰς ἐμὰς Stud. σ. 72 κέ.

⁴) Κατὰ τὰ παρ' Ἡροδ. Α', 82 ἱστορούμενα οἱ Σπαρτιᾶται κατελάβον τὴν Θυρεάτιν πρὸ τοῦ ἀγῶνος τῶν 300 ἑκατέρωθεν λογάδων καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης μάχης πρὸς τοὺς Ἀργεῖους, καὶ μετὰ τὴν νίκην παρέμειναν κάτοχοι αὐτῆς. Βλ. καὶ Πaus. Β', λη', 5.

⁵) Ὁρθῶς ὁ Busolt d. Laked. u. ihre Bundesgenossen σ. 251 κέ. καταδεικνύει ὅτι ὁ κύριος χαρακτήρ τῆς πολιτικῆς τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἦσαν αἱ φιλαργοὶ καὶ πλεονεκτικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ὅτι τοιαύτην πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν αὐτὴν καὶ κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους. Βλ. καὶ Ἡροδ. Α', 66.

πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ Γ' αἰῶνος μόλις τῷ 550 κατάρθωσαν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ νικήσωσι τοὺς Τεγεάτας¹. Ἡ νίκη ὅμως αὕτη οὐδαμῶς ἔσχε ροπὴν ἱκανὴν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας κυρίους τῆς Τεγεατίδος χώρας. Τοῦναντίον δ' ἀπέσχον ἔκτοτε οἱ Σπαρτιᾶται πάσης ἐπιχειρήσεως πρὸς χεῖρωσιν τῶν Τεγεατῶν, καὶ συνομολογήσαντες εἰρήνην ἔγραψαν συνθήκας, δι' ὧν ὑπέχρεωσαν τοὺς Τεγεάτας νὰ ἐκβάλωσι μὲν τῆς χώρας τοὺς Μεσσηνίους, μηδένα δὲ νὰ καταδιώξωσι διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐν τῷ πολέμῳ εὐνοίαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας².

Ἰθρυσίς τῆς ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἡ τελευταία τῆς συνθήκης διάταξις, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐτέθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐν Τεγέᾳ λακωνιζόντων, σαφῶς ὑποδεικνύει τὸν τρόπον, δι' οὗ ἐδυνήθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Τοὺς ὀλιγαρχικούς, ὧν αἱ πολιτικαὶ γνῶμαι συνῆδον πρὸς τοὺς σπαρτιατικούς θεσμούς, ἐβοήθουν πανταχοῦ, μάλιστα βσάκις οὗτοι ἡγωνίζοντο κατὰ τῆς τυραννίδος, ἥς δημοκρατικὴ ἦτο ἡ σύστασις. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ ὀλιγαρχικοί, οἱ μετὰ τὴν κατάρλυσιν τῶν τυράννων κύριοι τῆς πολιτείας γινόμενοι, συμφέρουν εἶχον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀρχῆς νὰ προσχωρῶσιν εἰς τὴν Σπάρτην³. Ἄν δὲ πρὸς τούτοις ἐνθυμηθῶμεν ὅτι

1) Βλ. Ἡρόδ. Α', 65 κί. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 257 κί

2) Βλ. Πλούτ. Ἑλλ. κεφ. κατ. 5 σ. 360 Didot: «Λακεδαιμόνιοι Τεγεαταῖς διαλλαγέντες, ἐποίησαντο συνθήκας, καὶ στήλην ἐπ' Ἀλφειῷ κοινὴν ἀνέστησαν, ἐν ᾗ μετὰ τῶν ἄλλων γέγραπται, Μεσσηνίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς γῶρας, καὶ μὴ ἐξεῖναι χρηστὸς (πρὸς τὸν ὅτι καταδεδικασμένον) ποιεῖν. Ἐξηγουμένους οὖν ὁ Ἀριστοτέλης τοῦτό φησι δύνασθαι τὸ μὴ ἀποκινύνααι βοήθειαν χάριν τοῖς λακωνίζουσι τῶν Τεγεατῶν.» Πρὸς καὶ Πλούτ. Ῥωμ. κεφ. 52 σ. 341-2. Ἡ ἐννοία τοῦ ὅρου εἶναι ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγραφομένη. Οἱ Τεγεᾶται συνεκρατεύοντες τοῖς ἄλλοις Πελοποννησίοις εἶχον τιμῆς χάριν ἐν τῷ στρατῷ τὸ ἀριστερὸν κέρας. Βλ. Ἡρόδ. Θ', 26. Δύσκολον ὅμως εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ γέρας τοῦτο ἐδόθη αὐτοῖς ὑπὸ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους συνθήκης.

3) Κατάλυσιν τῶν τυραννίδων ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, κατὰ τὸν Θουκ. Α', 18: «ἐπειδὴ δὲ οἱ τε Ἀθηναῖοι τυράννοι καὶ οἱ ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἐπὶ πολὺ καὶ πρὶν τυραννεύειν τῆς

κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἔνεκα μάλιστα τῆς καθυποτάξεως ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τοὺς Λυδοὺς βασιλεῖς καὶ τῆς αὐξήσεως ἔπειτα τῆς περσικῆς δυνάμεως προήχθη καὶ παρ' Ἑλλήσι τοιαύτη τις ἐνωτικὴ ὁρμή, κατανοοῦμεν πῶς ἡ τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμονία, τῶν ἤδη νεμομένων τὰ δύο πέμπτα τῆς Πελοποννήσου, ἐπεξετάθη εἰς τὸ πλεῖστον τῆς χερσονήσου· οὐδ' ἔχομεν χρεῖαν ῥητῶν μαρτυριῶν, ἵνα μάθωμεν πότε καὶ κατὰ τίνα τρόπον προσετέθησαν τῇ Σπάρτῃ αἱ διάφοροι πόλεις¹. Μόνοι δὲ πάντων τῶν Πελοποννησίων οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἐγένοντο σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων². Ἐνεκα τῆς μεγάλης ταύτης ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεως τῶν Λακεδαιμονίων ἐθεωροῦντο οὗτοι ὑπὸ τῶν ἔξω κατὰ τὰ μέσα τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος ὡς προσετώτες τῆς Ἑλλάδος συμπάσης³. Ἀληθῶς ὅμως ἡ ἡγεμονία τῶν Λακεδαιμονίων, μετὰ τὴν ἀτυχῇ ἔκβασιν τῆς ἐπὶ τοὺς

οἱ πλεῖστοι καὶ τελευταῖοι πλὴν τῶν ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ Λακεδαιμονίων κατελύθησαν...» Müller Dor. I, 172. Κατάστασις πολιτευμάτων ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι: Θουκ. Α', 76: «ὁμῆς γούν, ὡς Λακεδαιμόνιοι, τὰς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πόλεις ἐπὶ τὸ ὅμῃν ὠφελίμον καταστησάμενοι ἐξηγήσθαι.» Α', 19: «οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι οὐχ ὑποτελεῖς ἔχοντες φόρου τοὺς συμμαχοὺς ἡγούντο, κατ' ὀλιγαρχίαν δὲ σφίσιν αὐταῖς μόνον ἐπιτιθεῖσθαι ὅπως πολιτεύουσιν θεραπεύοντες.» Ἀριστ. Πολ. Ζ (Δ). 11 σ. 165, 18 κέ. Bekker: «ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκάτεροι πολιτείαν ἀποδιδόντες οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασαν. οἱ δ' ὀλιγαρχίας, οὐ πρὸς τὸ τῶν πόλεων συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν.» «Ὅτι ἡ τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμονία δὲν ἰδρύθη, ὡς φρονεῖ ὁ Curtius Gr. Gesch. 4ης ἐκδ. I, 218 ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερὸν καὶ μετὰ συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἡλείους ὑποστηρῆκε ὁρθῶς ὁ Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 57 κέ. καὶ Forsch. σ. 1 κέ.

¹) Περὶ τῶν ἐνωτικῶν ὁρμῶν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 245 κέ. Τὰ ²/₃ τῆς Πελοποννήσου ἐνέμοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι: Θουκ. Α', 10. Περὶ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰῶνος οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔχον καθυποτάξῃ τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον Α', 68: «ἦδη δὲ σφι (τοῖς Λακεδαιμονίοις) καὶ ἡ πολλὰ τῆς Πελοποννήσου ἦν κατεστραμμένη» πρὸς ἃ πρβλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 264 κέ.

²) Περὶ τοῦ Ἀργαυοῦ βλ. Ἰσοκρ. III' 46 πρβλ. 256, περὶ τῶν Ἀχαιῶν πόλεων Πaus. Ζ', Γ', 3. 4. πρβλ. καὶ Θουκ. Α', 9.

³) Κατὰ τὸν Ἡρόδ. Α', 69 ὁ Κροῖσος πέμψας ἀγγέλους ἔλεγε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ταῦτα: «ὁμᾶς γὰρ πυνθάνομαι προσεσθάναι τῆς Ἑλλάδος.» πρβλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 269 κέ.

Ἀθηναίους στρατείας κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ' αἰῶνος, δὲν ἐξετείνετο ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Πελοποννήσου¹.

Τὰ τῆς Σπάρτης ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Ὁ περσικὸς πόλεμος ὅμως ἀνύψωσε τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης, διότι πᾶσαι αἱ μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου πόλεις, καὶ αὐταὶ αἱ Ἀθηναί, ἀνεγνώρισαν τὴν κατ' αὐτὸν ἡγεμονίαν τῶν Λακεδαιμονίων². Συνωμολογήθη δ' ἡ συμμαχία αὕτη τῶν ἐλληνίδων πόλεων κατὰ τύπον ὁμόλογον πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν εἶχε. Διότι συνέθεντο ὁμαιχμίαν πρὸς τὸν Πέρσην «αἱ πόλεις αἱ τὰ ἀμείνω φρονοῦσαι περὶ τὴν Ἑλλάδα»³, δοῦσαι πᾶσαι ὄρκους περὶ τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Πέρσας⁴. Τὸ συντακτικὸν τῆς ὁμαιχμίας ὄργανον ἦτο τὸ εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἀθροιζόμενον συνέδριον τῶν προβούλων, τὸ περὶ παρασκευῆς τοῦ πολέμου βουλευόμενον. Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ ὄργανον τῆς ὁμαιχμίας ἦτο τὸ συνέδριον τῶν στρατηγῶν τῶν ἐν ἐκάστη μάχῃ συναγωνιζομένων πόλεων. Τὴν δὲ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν εἶχεν ὁ ἐκάστοτε στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων⁵.

¹) Περὶ τῶν προσπαθειῶν τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἡγεμονίας των καὶ εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 284 κέ.

²) Θουκ. Α', 18: «καὶ μεγάλου κινδύνου ἐπικρεμασθέντος (ἐπίνοντων τῶν Μήδων) οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν συμπολεμησάντων Ἑλλήνων ἡγήσαντο δυνάμει προὔχοντες».

³) Βλ. Ἱεροδ. Ζ', 142. προβλ. 145. Περὶ τοῦ τίνες πόλεις ἀπέτελεσαν τὴν ὁμαιχμίαν ταύτην βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 387 κέ. προβλ. καὶ K. O. Müller, Prolegomena zu einer wissenschaft. Mythol. σ. 406 κέ. (Gesch. d. hellen. Synedrions während der Perserkr.).

⁴) Παρ' Ἱεροδ. Ζ', 148 καλοῦνται: «οἱ συνωμόται Ἑλλήνων ἐπὶ τῷ Πέρσῃ». προβλ. καὶ Ἱεροδ. Θ', 106. Τούναντιόν δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πεπλασμένα τὰ περὶ τοῦ ὄρκου, ὃν ὤμωσαν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ Ἰσθμῷ (βλ. Ἱεροδ. Ζ', 132 Διοδ. ΙΑ', 3) ἢ πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης (βλ. Θεοπόμπ. ἀπ. 167 παρὰ Müller. Fr. hist. gr. II, 106. Διοδ. ΙΑ', 29. Λυκ. κατὰ Δεωκρ. 80. 1) κατὰ τῶν ἐθελουσίως ὑποταγθεῖσάντων εἰς τοὺς Πέρσας Ἑλληνίδων πόλεων.

⁵) «Πρόβουλοι τῆς Ἑλλάδος» ὀνομάζεται παρ' Ἱεροδ. Ζ', 172 τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ συνέδριον (βλ. Διοδ. ΙΑ', 3). Περὶ τῶν ἔργων τούτου βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 394 κέ., ὅστις ἐν σ. 407 κέ. ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τὸ συνέδριον τῶν προβούλων εἶχε συντακτικὴν ἐξουσίαν. *Οἱ δ' οἱ στρατηγοὶ τῶν ὁμαιχμίων πόλεων διεβουλευόντο περὶ τῶν πολεμικῶν ἔργων

Ἐν ἐκκλησίᾳ κοινῇ τῶν ἐν Πλαταιαῖς πολεμησάντων Ἑλλήνων ἀπεφασίσθη νὰ συνέρχωνται καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς Πλαταιάς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πρόβουλοι καὶ θεωροί, οὗτοι μὲν ὡς θρησκευτικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμαχιδῶν πόλεων κατὰ τοὺς ἐνιαυσίους ἐναγισμούς, οἱ δὲ πρόβουλοι ὡς πρέσβεις ἵνα βουλεύωνται περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων τῆς ὁμαιχμίας. Ἀπεφασίσθη προσέτι νὰ ἄγωσι πεντετηρικὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων, οἱ δὲ Πλαταιεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη νὰ θύωσι τῷ θεῷ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ν' ἀφεθῶσιν ἄσυλοι καὶ ἱεροί. Ὄρισαν δὲ καὶ σύνταξιν ἐλληνικὴν ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον 10000 μὲν ἐπλίτας, 1000 δὲ ἱππεῖς καὶ 100 πλοῖα¹. Τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἥ ὡς τὰς λέγει ὁ Θουκυδίδης «τὰς παλαιὰς Παισανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς», διατηρουμένας κατ' ἐπίφασιν μέχρι τοῦ τρίτου Μεσσηνιακοῦ πολέμου, ἔλυσαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἀκολουθούντων αὐτοῖς συμμάχων, εὐθύς ὡς ἀπεπέμφθησαν ἐκ Μεσσηνίας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλὰ καὶ πρότερον οὐδὲν ἐπετεύχθη σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν διὰ τῆς τοιαύτης συμμαχίας. Διότι ὅτε οἱ νησιῶται Ἑλληνας διὰ τὴν πλεονεξίαν καὶ βαρύτητα τοῦ Παισανίου ἀπέστησαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀναδεχθῶσι τὴν ἡγεμονίαν, ἀφῆκαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν ἔπαυσαν δὲ μετέχοντες τοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμου καὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων².

ἐν τῷ Ἰσθμῷ συνάγεται ἐκ τοῦ Ἡρόδ. Ζ', 155. 177. βλ. Busolt σ. 407 σημ. 125. Ὅτι δὲ γινόμενον τοῦ πολέμου δὲν ἡγορίζοντο οἱ πρόβουλοι ἀπέδειξεν ὁ Busolt σ. 408 σημ. 126. Περὶ τοῦ ὅτι τὸ συνέδριον τῶν στρατηγῶν ἦτο ὄργανον τῆς ὁμαιχμίας βλ. Busolt σ. 410 κέ. Περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν βλ. Ἡρόδ. Ζ', 161. Η'. 2. Busolt σ. 410 κέ.

¹) βλ. Πλουτ. Ἀριστ. 21. Περὶλ. καὶ κεφ. 19. Ἡ ἀκρίβεια τῶν παρὰ Πλουτάρχῳ εἰδήσεων κυροῦται ἐν τισιν ὑπὸ τοῦ Θουκ. Β', 71. 72. 74. Γ', 58. 68. Τοῦτου δ' ἕνεκα δὲν νομίζω ὀρθὴν τὴν ἀμφισβήτησιν καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὴ ἄλλοθεν κυρουμένων. βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 463 κέ. Ὁ Broicher ἐνθ. ἀν. σ. 64 κέ. ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκρίβειαν τῶν παρὰ Πλουτάρχῳ εἰδήσεων.

²) Τὰς παλαιὰς Παισανίου μετὰ τὸν Μῆδον σπονδὰς ἀναφέρει ὁ Θουκ. Γ', 68. Περὶ

Ἡ Σπάρτη ἡγεμὼν τῆς ὅλης Ἑλλάδος.

Αἱ γενόμεναι κατὰ τὸν μεταξὺ τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ ἀπόπειραι τῶν Τεγεατῶν καὶ τῶν Ἀργείων ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τῶν Ἀρχάδων πάντων πλὴν τῶν Μαντινέων πρὸς κατάλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων ἀπέτυχον¹. Ἡγούμενοι δὲ τῶν Πελοποννησίων ἐπεχείρησαν οὗτοι τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἐν ᾧ εὐτυχήσαντες ἐγένοντο ἐπὶ βραχὺν χρόνον προστάται πάσης τῆς Ἑλλάδος². Διόφκουν δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν Ἑλλάδα κατέχοντες τὰς ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου πόλεις δι' ἀρμοστῶν καὶ φρουρῶν, καὶ καθιστάντες ἐν αὐταῖς ὀλιγαρχίας ὑπὸ τὸν τύπον δεκαδαρχιῶν³.

τῶν Ἀθηναίων, μετὰ τὴν ἐξ Ἰθώμης ἀποκομπήν, λέγει ὁ Θουκ. Α', 102: «ἀφέντες τὴν γενομένην ἐπὶ τῷ Μήδῳ συμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς» (δηλ. τοὺς Λακεδαιμονίους). Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν βλ. Θουκ. Α', 95. Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 23. Διοδ. ΙΑ', 44. Πλουτ. Ἀριστ. 23. Κίμ. 6.

1) Βραχείας μόνον εἰδήσεις ἔχομεν περὶ τῶν πολέμων τούτων παρ' Ἡροδ. Θ', 35, ἐξ οὗ ἀρύεται καὶ ὁ Πaus. Γ', ια', 7. 8.

2) Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν πάσης τῆς Ἑλλάδος προστάται, κατὰ τὸν Ξενοφ. Ἑλλ. Γ'. α', 3. Ἐν δὲ ἐδ. 5 λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς: «πᾶσαι γὰρ τότε αἱ πόλεις ἐπέβηον ὃ τι Λακεδαιμόνιος ἀνὴρ ἐπιτάττοι». Καὶ πρὸς τοὺς Μυρίους λέγει ὁ Ξενοφ. Ἀνάβ. Γ', Γ', 12. 13: «τῆς δὲ Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι προεστήχασιν... καὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἄρχουσι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν χρόνον». Πρβλ. Ζ', α', 28. Διοδ. ΙΔ', 10: «κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα Λακεδαιμόνιοι καταλελυότες τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁμολογουμένην ἔσχον τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν κατὰ γῆν καὶ τὴν κατὰ θάλατταν».

3) Βλ. Διοδ. ΙΔ', 10: «Καταστήσαντες δὲ ναύαρχον Λύσανδρον τούτῳ προσέταξαν ἐπιπαρεῦεσθαι τὰς πόλεις ἐν ἑκάστῃ τοὺς παρ' αὐτοῖς καλουμένους ἀρμοστὰς ἐγκαθιστάντας ταῖς γὰρ δημοκρατίαις προσκόπτοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι δι' ὀλιγαρχίας ἐβούλοντο τὰς πόλεις διοικεῖσθαι». Περὶ τῶν δεκαρχιῶν ἢ δεκαδαρχιῶν βλ. Ἰσοκρ. Ε', 95. Πaus. Θ', Γ', 4. Πλουτ. Λύσ. 5, 13. 14. Διοδ. ΙΔ', 13. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', δ, 2. ε', 13. Γ', γ', 8. Περὶ δὲ τῶν ἀρμοστῶν πρβλ. Δημοσθ. ΙΗ', 96: «Λακεδαιμονίων γῆς καὶ θαλάττης ἀρχόντων καὶ τὰ κύκλῳ τῆς Ἀττικῆς κατεχόντων ἀρμοσταῖς καὶ φρουραῖς, Εὐβοίαν, Τάναγραν καὶ Βοιωτίαν ἅπασαν, Μέγαρὰ, Αἴγινα, Κλεωνάς, τὰς ἄλλας νήσους». Πρβλ. Ξενοφ. Ἀνάβ. Γ', Γ', 13: Ἰσοκρ. ΙΔ', 13. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', α', 32. ε', 18. γ', 5. 15. Β', γ', 14. Γ'. ε', 13. Δ', η', 3. 5. 39. Πρβλ. Fleischaenderl ἐνθ. ἀν. σ. 65 κέ. Ἀρποκρ. λ. ἀρμοσταί. Bekker, An. Gr. σ. 206. 16. 211, 7. 445, 29. Καὶ ἐπλωτας ἀκόμη ἤξουν ἐνίοτε νὰ καταστήσουν ἀρμοστὰς οἱ Λακεδαιμόνιοι. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 12. Πρβλ. καὶ Gabriel de magistrat. Lacedaemoniorum σ. 92 κέ.

Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ὑβριστικῆς καὶ ὤμῃς διοικήσεως τῶν Λακεδαιμονίων, μετ' οὐ πολὺ ἐσπούδαζον αἱ πόλεις νὰ μεταστῶσι καὶ ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν. Ὅτε δὲ τῷ 394 κατεναυμάχησεν ὁ Κόνων παρὰ τὴν Κνίδον τὸν περσικὸν στόλον μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων αἱ ναυτικαὶ πόλεις ἐξέβαλον τοὺς ἄρμοστὰς καὶ τὰς φρουράς καὶ κατέλυσαν τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν τῶν Λακεδαιμονίων¹.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι προστάται τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης.

Ἡ καταπεμφθεῖσα ὅμως τῷ 387 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν εἰρήνη, ἥς προστάται ἐγένοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, παρέσχεν εἰς τούτους πολλάκις ἀφορμὴν, ὅπως παρενείρωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὰ πράγματα ἄλλων πόλεων. Καὶ ὁ μὲν τῆς εἰρήνης ὅρος, καθ' ὃν αἱ ἐλληνίδες πόλεις ἀφίεντο αὐτόνομοι, οὐδόλως κατέλυε τὴν εἰς τὴν Σπάρτην συντέλειαν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμαχιδῶν πόλεων, διότι κατ' ὄνομα ἦσαν αὗται αὐτόνομοι². Τοῦναντίον δέ, προστάται τῆς εἰρήνης γενόμενοι καὶ τὰς διατάξεις αὐτῆς ἐπιβάλλοντες, ἐδυνήθησαν νὰ προσλάβωσι καὶ πάλιν σύμμαχον τὴν Κόρινθον, ἀποστᾶσαν τῆς συμμαχίας τῷ 394, παρὰ τὴν συνθήκην δὲ νὰ μεταβάλῃσι κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον τὰ πολιτεύματα πόλεων τινων, οἷον τῆς Μαντινείας καὶ τοῦ Φλιοῦντος³. Καὶ δὲν ἤρκεσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι συνεπιλαμβανόμενοι τῶν πραγμάτων μόνων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων, ἀλλὰ φανεραὶ παρασπονδίαὶ ἦσαν ἡ ἐπὶ τὴν Ὀλυμπον στρατεία καὶ ἡ βίβη ὑπαγωγὴ αὐτῆς εἰς τὴν συμμαχίαν καθὼς καὶ ἡ τῆς Καδμείας κατάληψις ἐν ἔτει 382⁴.

¹) Βλ. Διόδ. ΙΔ', 84.

²) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', α', 36. Περὶ τῶν διατάξεων τῆς ἐπὶ Ἀνταλκίδου εἰρήνης βλ. αὐτ. 31. Διόδ. ΙΔ', 110.

³) Περὶ τῆς Κορίνθου βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', α', 36. Περὶ τῆς Μαντινείας Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', β', 1 κέ. Περὶ τοῦ Φλιοῦντος Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', γ', 10-17 21-25. Διόδ. ΙΕ', 19.

⁴) Περὶ τῆς Ὀλύνθου καὶ τῆς καταλήψεως τῆς Καδμείας βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', β' 11-γ', 9. 18-20. 26. Διόδ. ΙΕ', 19. 23.

Κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων.

Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως ἡ ἀντίδρασις. Ἐν ἔτει μὲν 379 ἡλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἔθετον ἀπὸ τοῦ 378 τὰ θεμέλια τῆς δευτέρας συμμαχίας αὐτῶν, ἣν πολλάκις ἠττηθέντες ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ 374 καὶ ἐν τῷ κοινῷ περὶ τῆς εἰρήνης συνεδρίῳ ἐν Σπάρτῃ τῷ 371¹. Ἡ δὲ παραχωρηθεῖσα τότε τοῖς Λακεδαιμονίοις κατὰ γῆν ἡγεμονία κατέρρευσε ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κοινοῦ περὶ τῆς εἰρήνης συνεδρίου ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ². Καὶ αὐτοὶ δ' οἱ Πελοποννήσιοι σύμμαχοι ἄλλος μετ' ἄλλον ἀπέστησαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἐπιτρέψαντες εἰς τοὺς ἐναπολειφθέντας αὐτῶν νὰ συνομολογήσωσι κατ' ἰδίαν τῷ 366 εἰρήνην πρὸς τοὺς Θηβαίους, ἀπεστέρησαν ἐκόντες ἑαυτοὺς τῆς ἡγεμονίας· ματαίως δ' ἐπείραθθησαν πολλάκις μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ν' ἀναλάβωσιν αὐτήν².

Ἡ τῶν Πελοποννησίων συμμαχία.

Ἐπὶ ῥητοῖς δικαίοις ἦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι σύμμαχοι πρὸς μόνους τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, αἱ δ' ἄλλαι ἐκτὸς τῆς χερσονήσου συμμαχίδες πόλεις, ἐν ὅσῳ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἦσαν ἀπλῶς ὑπῆκοοι αὐτῶν, πειθόμενοι εἰς τὰ κελεύσματά των. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων ἀκριβῶς δὲν γινώσκομεν ἂν τὰ δίκαια ἦσαν ἐν συνθήκαις ἀναγεγραμμένα, ἢ ἐστηρίζοντο εἰς παλαιὰ ἄγραφα νόμιμα. Ὅπως ἂν ᾗ γνωστὰ

¹) Βλ. Διόδ. ΙΕ', 38. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', γ', 18. 19.

²) Βλ. Ἰσοκρ. Ε', 47: «οὗτοι (οἱ Λακεδαιμόνιοι) γὰρ ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων οὐ πολὺς χρόνος ἔξ οὗ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν εἰς τασαύτην μεταβολὴν ἦλθον, ἐπειδὴ τὴν μάχην ἠττήθησαν τὴν ἐν Λεύκτροις, ὥστ' ἀπεστερήθησαν μὲν τῆς ἐν τοῖς Ἑλλήσι δυναστείας...» Πρὸς. Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', β', 2. Συνομολόγησις κατ' ἰδίαν εἰρήνης πρὸς τοὺς Θηβαίους τῶν τελευταίων ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων: Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', δ', 9. Ἐν ἔτει 362 οἱ τότε σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἐπεκράτησαν, λέγοντες «ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἕκαστοι ἡγήσονται»: Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', ε', 3. Περὶ τῆς μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην καταστάσεως τῆς Σπάρτης βλ. Ἰσοκρ. Ε', 49.

ἡμῖν εἶναι τινα τῶν κοινῶν κατὰ τὰ πάτρια δικαίων τῶν Πελοποννησίων συμμάχων. Εἰσὶ δὲ ταῦτα πρῶτον μὲν ὅτι πᾶσαι αἱ πόλεις αἱ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ μικραὶ καὶ μεγάλαι, ἔπρεπε νὰ ὦσιν αὐτόνομοι, ἔπειτα δ' ὅτι ὥφειλον κοινῇ ν' ἀμύνωνται πᾶσαν ἐμβολὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅμοίως ὥφειλον νὰ βοηθῶσι καὶ πᾶσαν σύμμαχον πόλιν κινδυνεύουσαν ἐκ πολεμίων. Τὰς ἀμφιλογίας ὥφειλον νὰ λύωσιν αἱ σύμμαχοι πόλεις εἰρηνικῶς, ἂν δ' εἰς ἔριν καθίσταντο ἔδει ν' ἀναθέσῃ τὴν κρίσιν εἰς ἔκκλητον πόλιν, ἣν ἀμφότεραι αἱ ἐρίζουσαι πόλεις ἐξέλεγον¹. Οὐδὲν ἤττον συνέβαινέ τινες τῶν συμμάχων πόλεων νὰ κηρύττωσι πρὸς ἀλλήλας πόλεμον, διότι τοῦτο φαίνεται ὅτι δὲν ἀπηγορεύετο διαρρήδην².

Δίκαια καὶ καθήκοντα τοῦ προστάτου καὶ τῶν συμμάχων.

Ὀλίγιστα εἶναι ὅσα γινώσκωμεν περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν καθηκόντων τοῦ προστάτου καὶ τῶν κατὰ μέρος συμμάχων, τοῦτου δ' ἕνεκα ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐκθέσωμεν συστηματικῶς τὰ τῆς συμμαχίας. Ἡ Σπάρτη ὡς προστάτης τῆς συμμαχίας, προσεκά-

¹) Τὰ ἐν τῇ κειμένῳ ἀναγραφόμενα δίκαια παραλαμβάνομεν ἐκ τῆς συνθήκης τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργείων παρὰ Θουκ. Ε', 77. 79: «τὰς δὲ πόλεις τὰς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας, αὐτονόμους εἶμεν πάσας κατὰ πάτρια. Αἱ δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς Πελοποννήσου τις ἐπὶ τὰν Πελοπόννησον γὰρ ἢ ἐπὶ κακῷ, ἀλεξέμεναι ἀμοιβῇ βουλευσαμένης, ὅπα καὶ δικαιοῦτα δοκῇ τοῖς Πελοποννασίοις.» (κεφ. 77 πρὸς καὶ 79, 1). Οἱ Ἀργεῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἐπιδαυρίαν καὶ ἐδήλουν. «Ἐπιδαυριοὶ δὲ τοὺς ἑσπεύοντες ἐπεκαλοῦντο, ὧν τινες οἱ μετὰ τὸν μῆνα (τὸν Καρνεῖον) προὔφασσαντο, οἱ δὲ καὶ ἐς μεθορίαν τῆς Ἐπιδαυρίας ἐλθόντες ἡσύχαζον». Βλ. Θουκ. Ε', 54. Βλ. καὶ αὐτ. 79: «αἱ δὲ τινι τῶν πολλῶν ἢ ἀμφιλογαί, ἢ τῶν ἐντὸς ἢ τῶν ἐκτὸς Πελοποννήσου, αἵτε περὶ ὅρων αἵτε περὶ ἄλλου τινός, διακριθῆμεν. Αἱ δὲ τις τῶν συμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν, ἂν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκεῖοι.» Παράδειγμα τοιαύτης δίκης βλ. παρὰ Θουκ. Ε', 31.

²) Πολεμοῦντων τῶν Κλειστορίων τοῖς Ὀρχομενίοις, ὁ Ἀγησίλαος λαβὼν τοὺς μισθοφόρους οὓς εἶχον ἐκεῖνοι καὶ ὧν εἶχε χρεῖαν ἐν τῇ ἐπὶ Θήβας στρατείᾳ, εἶπε τοῖς Ὀρχομενίοις «ἔως στρατεῖα εἴη, παύσασθαι τοῦ πολέμου· εἰ δὲ τις πόλις στρατιᾶς οὐσῆς ἔξω ἐπὶ πόλιν στρατεύσοι, ἐπὶ ταύτην ἐφ' ἣν πρῶτον ἵεναι κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμμάχων». Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', δ', 36. 37. «Ὅθεν κατὰ ταῦτα δόγμα τῶν συμμάχων ἀπηγόρευε τὸν πρὸς ἀλλήλας πόλεμον τῶν συμμαχικῶν πόλεων ἐν ᾧ χρόνῳ συμμαχικὴ στρατιὰ ἐπολέμει ἔξω τῆς Πελοποννήσου»

λει σύνοδον ὁσάκις ἦτο ἀνάγκη ν' ἀποφασίσωσι περὶ τινος οἱ σύμμαχοι, ἐγίνετο δ' ἡ σύνοδος ἐρχομένων πρέσβειων ἀπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων¹. Ἐψήφριζε δ' ἡ σύνοδος περὶ πολέμου καὶ περὶ πολεμικῶν ἔργων, περὶ εἰρήνης καὶ σπονδῶν². Περὶ πάντων τούτων ἐβουλευόντο, ὡς φαίνεται, οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων ἐνώπιον τῆς ἀπέλλας τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀφ' οὗ δ' αὕτη, πιθανῶς μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν πρέσβειων, ἐψήφριζε περὶ τῶν συζητηθέντων, ἐψήφριζον εἴτα κατ' ἰδίαν καὶ οἱ πρέσβεις, τῶν ἐν τῇ συνόδῳ Σπαρτιατῶν ψηφίζόντων κατὰ τὰ δόγματα τῆς ἀπέλλας³. Εἶχον δὲ πάντες οἱ σύμμαχοι ἴσην καὶ ὁμοίαν ψῆφον, ἀνὰ μίαν ἐκάστη πόλιν, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλη. Καὶ ἐκράτει ὡς εἰκὸς ἡ γνώμη τῶν πλειόνων, ἂν μὴ ὑπῆρχε θρησκευτικόν τι κώλυμα⁴. Ἐνεκα τῆς ἀοριστίας τῆς διατάξεως ταύτης καθίστατο δυνατόν εἰς ἕκαστον τῶν συμμάχων νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τὰ δόγματα τῆς συνόδου. Ἀλλ' ἡ μεγάλη παρὰ τοῖς συμμάχοις δύναμις τῆς Σπάρτης συνετέλει ὅπως σπανιωτάτῃ μὲν εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν ἄλλων πρὸς ὑπακοήν, αὐτοὶ δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποφεύγῃσι τὰ ἄτοπα ἀσυμφόρου αὐτοῖς ἀποφάσεως κατὰ πλειονοψηφίαν τῶν ἐλασσόνων πόλεων ἐξενεχθείσης.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν δογμάτων τῆς συνόδου ἀνετίθετο ὡς εἰκὸς εἰς τὴν πρόστατίν τῆς συμμαχίας Σπάρτην. Ὅθεν εἶχεν ἡ πόλις

¹) Βλ. Θουκ. Α', 87. 11. 9. Ε', 17. 36.

²) Παραδείγματα τοιούτων ἀποφάσεων παρὰ Θουκ. Α', 87. Δ', 118. Ε', 17. 18. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', β' 20.

³) Αἱ περὶ τούτων μαρτυρίαι δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς, ὅπως ἀσφαλῶς γνωρίσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐβουλευόντο καὶ ἀπεφάσισαν οἱ σύμμαχοι. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', β', 11. 20 κέ. Γ', γ', 3. 18. Θουκ. Α', 67 κέ. ὅπου ὁμοίως τῆς συνόδου δὲν μετέσχον πάντες. Οἱ παρόντες σύμμαχοι κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην ἀπεχώρησαν πρὸ τῆς ψήφου τῆς ἀπέλλας. Βλ. Θουκ. Α', 79. 119 κέ.

⁴) Βλ. Θουκ. Α'. 125: «οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπειδὴ ἀφ' ἀπάντων ἤκουσαν γνώμην, ψῆφον ἐπήγαγον τοῖς συμμάχοις ἅπασιν ὅσοι παρήσαν ἐξῆς καὶ υἱέζονι καὶ ἐλάσσονι πόλει καὶ τὸ πλῆθος ἐψηφίσαντο πολεμεῖν.» Οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἦσαν «πάντες ἰσόψηφοι» κατὰ τὸν Θουκ. Α', 141. Βλ. αὐτ. Ε', 30: «εἰρημένον κύριον εἶναι, ὅτι ἂν τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων ψηφίσται, ἦν μὴ τι θεῶν ἢ ἡρώων κώλυμα ᾖ».

αὕτη τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμάχων ἐν πολέμῳ ὑπὸ τούτων ἀποφασισθέντι, ὥριζε τὴν πολεμικὴν σύνταξιν, παρήγγελλε κατὰ πόλεις τὴν προμήθειαν τῶν ἐπιτηδείων καὶ τὴν ἀποστολὴν νεῶν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἀναγκαίων ἐργαλείων πρὸς τὰς πολιορκίας, καὶ ἐν στρατείαις ἔπεμπεν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις τοὺς λεγομένους ξεναγούς, ἵνα παραλαβόντες τὰς συμμαχικὰς στρατιὰς φέρωσι ταύτας πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων¹. Ἄν ὅμως οἱ σύμμαχοι δὲν συναπεφάσισαν περὶ τοῦ πολέμου, οὐδεμίαν εἶχον ὑποχρέωσιν ν' ἀκολουθήσωσιν εἰς τοῦτον τοὺς Λακεδαιμονίους².

Αἱ πολεμικαὶ εἰσφοραὶ ἐκάστης πόλεως ἐκανονίζοντο ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος αὐτῆς. Εἰς μὲν τὰς ἐκδήμους ἐξόδους, εἰς τὸν ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς γενόμενον πόλεμον, ἔστελλεν ἐκάστη πόλις τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν ἐν αὐτῇ στρατευσίμων³· εἰς δὲ τὰς ἐνδήμους πᾶσαν τὴν μάχιμον δύναμιν αὐτῆς⁴. Ὅτε δ' ἤκμαζεν ἐν Ἑλλάδι τὸ μισθοφορικόν, συνέβη ἐνίοτε πόλεις τινὲς ἀντὶ ἀνδρῶν νὰ καταβάλωσι τὰ πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν ἀπαιτούμενα χρήματα⁴.

¹) Βλ. Θουκ. Β', 10. Ε', 17. Ζ', 18. Γ', 16. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 37. Περὶ τῶν ξεναγῶν βλ. Θουκ. Β', 75. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 7. Ε', α', 33. ε', 7. Ζ', ε', 3. Ὅμως φαίνεται ὅτι πλὴν τῶν ξεναγῶν ὑπῆρχον καὶ ἴδιοι στρατηγοὶ τῶν συμμάχων πόλεων. Βλ. Θουκ. Β', 10. Κατὰ δόγμα τῶν συμμάχων οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχον ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλωσι ζημίαν εἰς τὰς μὴ ἐκπληρούσας τὰς πολεμικὰς ὑποχρεώσεις τῶν πόλεων. Βλ. τὸ δόγμα παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 22: «εἰ δὲ τις τῶν πόλεων ἐκλίποι τὴν στρατιάν, ἐξεῖναι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιζημιῶν στατήρι κατὰ τὸν ἄνδρα τῆς ἡμέρας».

²) Πρὸς τὰ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν συμμάχων, ὅτε εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ὁ βασιλεὺς Κλεομένης παρ' Ἡροδ. Ε', 74. 75. Οὐδὲν ἤττον ἡ Σπάρτη εἶχε βεβαίως δύναμιν ἱκανήν, ὥστε νὰ ἐξανγκάζῃ ἐνίοτε τοὺς συμμάχους εἰς στρατείας, ἃς δὲν συναπεφάσισαν. Βλ. Θουκ. Ε', 54.

³) Εἰς τὰς ἐκδήμους ἐξόδους οἱ σύμμαχοι ὤφειλον νὰ στείλωσι τὰ δύο τρίτα τῶν στρατευσίμων· Θουκ. Β', 20. Γ', 15. (Δημ.) ΝΘ', 101. Πρὸς τὸ δόγμα τῶν συμμάχων παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 20: «πέμπειν τὰ εἰς τοὺς μυρίους ξύνταγμα ἐκάστην πόλιν.» βλ. καὶ § 37. Ὅτι ἡ πόλις, ἐν ᾗ ἐγίνετο ὁ πόλεμος ἔστελλε πᾶσαν τὴν στρατιάν αὐτῆς μαρτυρεῖ ὁ Θουκ. Ε', 57: «Φιλιάσιοι δὲ πανστρατιᾷ, ὅτι ἐν τῇ ἐκείνῳ ἦν τὸ στράτευμα».

⁴) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', ε', 21: «λόγοι δὲ ἐγένοντο (ἐν τῇ συνόδῳ τῶν συμμάχων) ἀργύριον τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι διδόναι τῇ βουλομένῃ τῶν πόλεων, τριώβολον Αἰγινάιον κατ' ἄνδρα, ἵππείας τε εἰ τις παρέχοι, (ἀντὶ) τεττάρων ὀπλιτῶν τὸν μισθὸν τῷ ἵππῃ δίδο-

Φανερόν εἶναι ὅτι τὴν τοῦ πολέμου δαπάνην ἔφερον οἱ σύμμαχοι κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους ἐκάστης πόλεως, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐτέλουν τεταγμένον τινὰ πολεμικὸν φόρον¹.

σθαι». Βλ. καὶ Διόδ. ΙΕ', 31: «Ἴν δ' αὐτοῖς ὁ μὲν ὀπλίτης πρὸς δύο ψιλοὺς τεταγμένος, ὁ δ' ἵππεὺς πρὸς τέτταρας ὀπλίτας ἰσαζόμενος».

1) Βλ. Πλουτ. Ἀποφθ. Λακ. Ἀργιδ. 7 σ. 268 Didot: «Τῶν δὲ συμμάχων ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ ἐπιζητούντων, πόσα χρήματα ἀρκέσει, καὶ ἀξιούντων ὀρίσαι τὸν φόρον, ὁ πόλεμος, ἔφη. οὐ τεταγμένα ζητεῖ.» Τοῦτο εἶναι τὸ παρὰ Θουκ. Β', 7 «ἀργύριον ἕκτον». Ἡ κατανομή τῶν τοῦ πολέμου δαπανῶν κατὰ μέγεθος τῶν πόλεων συνάγεται ἐκ Διοδ. ΙΔ', 17, ὅπου ἱστορεῖται ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπῆλθον τοὺς Ἑλλείους «τὰς δαπάνας τοῦ πρὸς Ἀθηναίους πολέμου κατὰ τὸ ἐπιβάλλον αὐτοῖς μέρος.» Οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι δὲν ἐτέλουν τεταγμένον φόρον: Θουκ. Α', 19: «καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι οὐκ ὑποτελεῖς ἔχοντες φόρου τοὺς συμμάχους ἡγοῦντο.» Ἀπόσπασμα ἀναγραφῆς τοῦ φόρου ὃν ἐτέλεσαν οἱ σύμμαχοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐν ἐπιγραφῇ: CIG. ἀρ. 1511 καὶ παρὰ Dittenberger Syll. 34.

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΓΙΛΒΕΡΤ ΕΓΧΕΙΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. Α'.

8

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ι. 'Η 'Αθηναίων πολιτεία ἐξ ἀρχῆς μέχρι Σόλωνος¹.

Φύσις τῆς χώρας.

Τὸ ὑπὸ τῆς πολιτείας τῶν 'Αθηναίων, κατεχόμενον ἔδαφος εἶχεν ἐμβαδὸν 47 περίπου τετραγωνικῶν μιλίων. Ἐνεκα τοῦ χερσονησίζοντος σχηματισμοῦ τῆς χώρας καὶ τῶν πολυπληθῶν εἰς τὴν ξηρὰν εἰσχωρούντων ὄρμων, δυσανάλογος πρὸς τὸ ἐμβαδὸν ἦτο ἡ μεγίστη ἔκτασις τῆς παραλίας, ὑπολογιζομένη εἰς 24 μίλλια περίπου. Συνείχοντο δὲ πρὸς τοὺς ὄρμους ἐκείνους, παρέχοντας οὐκ ὀλίγους φυσικοὺς λιμένας, πεδιάδες πρόσφοροι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς γεωργίαν. Ἀλλὰ δύο μόνον τούτων εἰσεχώρουν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, μείζονα ὥς ἐκ τούτου ἔχουσαι ἔκτασιν, ἡ τῆς Ἐλευσίνος καὶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν, χωριζόμεναι ἀλλήλων ὑπὸ τοῦ βραχύδους Αἰγάλεω. Αἱ δ' ἄλλαι διὰ τὰ πολλὰ ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν διακλαδιζόμενα ὄρη εὐάριθμοι πεδιάδες, τιτανώδεις τὴν σύστασιν ἦσαν ξηραὶ καὶ λεπτόγειοι. Πολλοὶ δὲ πετρώδεις τόποι, οἱ καλούμενοι φελλεῖς, ἐπιπολῆς ὀλίγην ἔχοντες γῆν, ἦσαν

¹) Πρὸς. Bursian Geogr. v. Griechenland I σ. 251 κέ. Curtius ἐν Ber. d. Berl. Akad. 1877 σ. 425 κέ. C. Wachsmuth die Stadt Athen I, 93 κέ. Kiepert Lehrb. d. alten Geogr. § 248 κέ [Curtius die Stadtgesch. v. Athen σ. 1 κέ.]. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Kaupert ἡ Ἀττικὴ μετὰ τῶν νησίδων ἔχει ἐμβαδὸν 47 τετρ. μιλίων περίπου. Βλ. Fränkel παρὰ Boeckh Staatshaush. d. Ath. 3ης ἐκδ. II, 9 ἀρ. 67. Παρὰ τῷ Beloch Bevölkerung d. griech. röm. Welt, 1866 σ. 55 κέ. ὑπολογίζεται ἡ περιοχὴ τῆς Ἀττικῆς μετὰ τοῦ Ὠρωποῦ, τῶν Ἐλευθερῶν καὶ τῶν προσκειμένων τῇ παραλίᾳ νησίδων εἰς 2647 ἢ 2653 τετρ. χιλίωρ. Πρὸς ἓν τετρ. γεωγραφικὸν μίλλιον ἰσοῦται 55,06 τετρ. χιλόμετρα.

κατάλληλοι μόνον πρὸς νομὴν αἰγῶν καὶ προβάτων¹. Τὰ μειονεκτήματα δὲ ταῦτα τῆς γῆς ἐπηύξανεν ἡ φυσικὴ ἀνυδρία. Ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκρασίαν καὶ τὴν πρᾶότητα τοῦ κλίματος, οὗ ἕνεκα ἐκαρποφόρουν ἐν Ἀττικῇ ὅσα πολλαχού οὐδὲ ἐβλάστανον, καὶ διὰ τὴν ἐπιμελῆ καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὰ προϊόντα καὶ τοιοῦτου ὄντος τοῦ ἐδάφους ἂν μὴ κατὰ ποσὸν κατὰ ποιὸν ὅμως ἦσαν ἀξιολογώτατα. Ἡ Ἀττικὴ παρῆγεν ἐξαίρετον κριθήν, πάντως ὅμως ἀνεπαρκῆ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων². Ἐπέδιδε δ' ἐν αὐτῇ μεγάλως ἡ καλλιέργεια τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῆς ἀμπέλου, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἡ κηπουρικὴ. Αἱ δὲ μεγάλαι τῶν φελλέων ἐκτάσεις ὠφέλουν τὴν κτηνοτροφίαν, περιοριζομένην ὅμως κυρίως εἰς τὴν προβατευτικὴν καὶ τὴν αἰγονομίαν. Ἐκ μεταλλείων δὲ καὶ ὀρυχείων ἐξήγοντο ἐν Ἀττικῇ ἄργυρος μάρμαρα καὶ κεραμίτις.

Κάτοικοι.

Ἐν τῇ περιγραφείσῃ χώρᾳ κατῴκει κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους λαὸς ἰωνικῆς καταγωγῆς, καυχώμενος ὅτι ἦτο αὐτόχθων³. Ἀλλ' ὅμως αἱ ἀξιώσεις αὗται περὶ αὐτοχθονίας τῶν ἐν Ἀττικῇ, κατὰ τὴν εὐρείαν μάλιστα ἔννοιαν ἥτις εἰς τὴν αὐτοχθονίαν ἀπεδίδοτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ἦσαν ἐπίσης ἀβάσιμοι, ὥς καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλληνικῶν φύλων αἱ ὅμοιαι παραδόσεις. Μᾶλλον δὲ πιθανώτερον εἶναι ὅτι πολλοὶ ἐγένοντο μεταναστάσεις εἰς τὴν χώραν φύλων μὴ ἀττικῶν ἐν ἀρχῇ.

¹) Ὁ Θουκ. Α', 2 λέγει τὴν Ἀττικὴν λεπτόγειον. Περὶ τῶν φελλέων βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχ. 272. Sauppe epist. crit. σ. 59 κέ. Οἱ φελλεῖς ἐπιτήδαιοι πρὸ πάντων εἰς βόσκησιν αἰγῶν: Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 71. Ἀρποκρ. λ. φελλέαι. Ἀλκίφρ. Ι', 21.

²) [Περὶ τοῦ κλίματος βλ. Wachsmuth d. Stadt. Ath. I σ. 101 κέ. καὶ τοὺς αὐτόθι μνημονευομένους συγγραφεῖς]. Βλ. Ξενοφ. πόρ. α', 5: «ἔστι δὲ καὶ γῆ, ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔφερε». Περὶ τῆς κριθῆς βλ. Θεόφρ. Φυτ. ἱστ. II', η', 2: «Ἀθήνησι γοῦν αἱ κριθαὶ τὰ πλεῖστα ποιοῦσιν ἄλφιστα κριθοφόρος γάρ ἀρίστη».

³) Περὶ τῆς αὐτοχθονίας τῶν Ἀθηναίων βλ. Ἡροδ. Ζ', 161. Θουκ. Α', 2. Β', 36. Εὐριπ. ἀπ. 362, 6. Δημοσθ. ΙΘ', 261 Ἰσοκρ. ΙΒ', 124. Πλάτ. Μενέξ. 238 c. Στράβ. σ. 333.

Εἰς τὰ ξένα δὲ ταῦτα φύλα ἀνῆκον ἐν πρώτοις, κατὰ τινα σφόδρα ἀξίαν πίστεως παράδοσιν, γέννη οὐχὶ εὐάριθμα τῶν ἐπιφανῶν, ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος μετοικήσαντα εἰς τὴν Ἀττικὴν. Εἰς τούτους δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ τὸ φύλον ἐκεῖνο, οὗ γενάρχηι μυθολογοῦνται ὁ Εὐσθος καὶ ὁ Ἴων, τὸ ἐν ἀρχῇ καθιδρυθὲν εἰς τὰνατολικά παράλια τῆς χώρας¹. Ἀλλὰ καὶ φύλα μὴ ἐλληνικά φαίνεται ὅτι κατόκησαν τὴν Ἀττικὴν. Ἐκ τούτων πρωτίστως ἀναφέρομεν τοὺς Φοίνικας, ἐκ Σαλαμίνος ἐλθόντας καὶ ἐποικήσαντας ἐν Φαλήρῳ καὶ ἐν Μελίτῃ². Ἀλλὰ δ' ἔχγη αὐτῶν εὐρηγται ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Ἀθμόνῳ³. Ἡ λατρεία τοῦ

¹) Βλ. Θουκ. Α', 2. Ὁ Ἐφορος παρὰ Σουῖδ. λ. Περιθοῖδαι πλάττει καὶ νόμον περὶ τούτου: «Νόμος δ' ἦν Ἀθήνησι ξένους εἰσδέχεσθαι τοὺς βουλομένους τῶν Ἑλλήνων». Ὁ Ἀριστείδ. Παναθ. Ι σ. 173 - 178 Dindorf. ἐκ τοῦ Ἐφόρου παραλαμβάνων, κατὰ τὴν οὐχὶ ἀπίθανον εἰκασίαν τοῦ Maass ἐν Gött. gel. Anzeigen 1889 σ. 802. 803 εἶναι λεπτομερέστερος. Κατὰ τὸν Ἀριστείδ. σ. 177 ἐπόκησαν τὴν Ἀττικὴν «οἱ περὶ Θήβας ἀτυχήσαντες καὶ πάσης τῆς Βοιωτίας συνεκπεσόντες» καὶ «Θετταλῶν οἱ ταύτῃ τραπόμενοι καὶ Ταναγραίων οἱ μεταστάντες Δωριέων Πελοποννήσου κρατησάντων ὑπὸ τῶν εἰζάντων ἀναστάντες» ἔπειτα δ' οἱ μεταναστάντες «ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν αἰγιαλῶν τοῦ θ' ἑσπερίου καὶ τοῦ ἑώου». Περὶ τῆς μεταναστάσεως τῶν Περιθοῖδων ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας βλ. Maass ἐνθ. ἀν. σ. 812 - 3, περὶ μεταναστάσεων ἀπὸ Βοιωτίας βλ. αὐτ. σ. 813 κέ, περὶ τῶν Γεφυραίων ἐκ Τανάγρας βλ. Toepffer att. Geneal. 296 κέ. Περὶ σχέσεων τῶν Φυταλιδῶν πρὸς τὴν Τροίχην βλ. Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 252 κέ. περὶ τῶν τοῦ Θησείως πρὸς τὴν Τροίχην: Jahr. f. cl. Philol. τόμ. παραρτήματος VII σ. 233 - 4. Κατὰ τὸν Toepffer ἐν τῷ Aus der Anomia 1890 σ. 30 κέ καὶ αὐτὸς ὁ Θησεὺς ἦλθεν ἐκ Θεσσαλίας. Περὶ τῶν ἀπὸ Θεσσαλίας καὶ Βοιωτίας μεταναστατῶν ὁ Ἀριστείδ. ἐνθ. ἀν. λέγει: «οὗτοι δ' ἦσαν Ἴωνες (οὕτως ὁ Σχολ. ἀντὶ Ἰωνία) πάντες». Ὁ Εὐσθος καὶ ὁ Ἴων ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τῆς Ἀττικῆς ὁ Εὐσθος ἐν Τετραπόλει: Στράβ. σ. 333. Ἰωνίδαι ἐν Θορικῇ: Σχολ. Πλάτ. Ἀπολ. 23: «Λύκων μέντοι πατήρ ἦν Αὐτολόνου Ἰωνίδης (οὕτως ὁ Meier de gent. 4 ἀντὶ Ἰων) γένος, δῆμον Θορικός». Ἡ θέσις τοῦ δήμου Ἰωνιδῶν εἶναι ἀδεύαία. Τάφος Ἴωνος ἐν Ποταμοῖς: Πaus. Α', λα', 3 Ζ', α', 5. Βλ. καὶ Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 267 κέ. Καὶ οἱ κεφαλίδαι ἀνήκουσιν εἰς τούτους: ὁ Κέφαλος ἐκ μητρὸς ἔγγονος τοῦ Εὐσθου (Ἀπολλόδ. Α', θ', 4) ὁ Κεφαλαῖος ἐν Θορικῇ: Ἀπολλόδ. Β', δ', 7. Βλ. Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 255 κέ.

²) Περὶ τῆς Σαλαμίνος ὡς ὀρμητηρίου τῶν Φοινίκων εἰς Ἀττικὴν βλ. Curtius erläut. Text d. 7. Karten σ. 9 κέ Stadtgesch. v. Athen σ. 23. Wachsmuth d. Stadt Ath. I, 442 κέ Περὶ Φοινίκων ἐν Φαλήρῳ βλ. Wachsmuth I, 499 κέ. ἐν Μελίτῃ: αὐτ. I σ. 404 κέ. Ὁ Busolt Griech. Gesch. II, 78, 1 δὲν παραδέχεται ἐποικήσεις τῶν Φοινίκων.

³) Περὶ τῶν Φοινίκων ἐν Μαραθῶνι βλ. Wachsmuth I σ. 407 ἐν Ἀθμόνῳ: αὐτ. I σ. 413.

θεοῦ Ἡρακλέους, φοινικικὴν ἔχουσα τὴν ἀρχήν, ἐπεχωρίαζεν ἐν Ἀττικῇ¹. Καρικῶν δὲ καὶ λελεγκικῶν ἐποικήσεων ἐνδείξεις παρέχουσιν κτερίσματα τινὰ ἐν τάφοις εὐρεθέντα καὶ τινες ἀττικαὶ τοπωνυμιαί². Ἀλλὰ καὶ τῆς λατρείας θεῶν τινων καὶ ἱερῶν τὴν πρώτην ἀρχὴν εἰς τοὺς Λέλεγας πρέπει ἴσως ν' ἀναγάγωμεν³. Ὅτι ὅμως κατεῖχε ποτε τὴν Ἐλευσίνα Θορκικὸν ἔθνος νῦν δὲν θεωρῶ πλέον πιθανόν⁴.

Ἡ παλαιοτάτη κατάστασις τῆς Ἀττικῆς.

Κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους οἱ Ἕλληνες, ὡς ἱστορεῖ ὁ Θουκυδίδης περὶ τῆς ἐν τῇ πατρίδι του καταστάσεως τὸν λόγον ποιοῦμενος, εἶχον ἀτειχίστους κατὰ κώμας τὰς οἰκήσεις, αἱ δὲ παλαιαὶ πόλεις ὠκίσθησαν μακρὰν τῆς θαλάσσης διὰ τὴν ἐπικρατοῦ-

¹) Βλ. Διόδ. Δ', 39: «Ἀθηναῖοι πρῶτοι τῶν ἄλλων ὡς θεὸν ἐτίμησαν θυσίαις τὸν Ἡρακλέα». Τὸν Ἡρακλέα ἐτίμων ὡς θεὸν οἱ τετράκωμοι: Πολυδ. Δ', 106. Στεφ. Βυζ. λ. Ἐγε-
λίδαι. Ὅμοίως οἱ Μεσσηνιοί: CIA. II ἀρ. 602. 603· οἱ ἐν Μελίτῃ: Wachsmuth I, 406
κ.ε. οἱ Ἰφιστιάδαι: Διογ. Λαέρτ. Γ', 41. οἱ Πλωθεῖς: CIA. II, 570. οἱ Μαραθῶνιοι: Πaus.
Α', ιε', 3. λδ', 4

²) Περὶ τῶν Καρικῶν ἐν Ἀττικῇ βλ. Φιλόχορον παρὰ Στράβ. 397. Περὶ τῆς ἐθνολογικῆς
διακρίσεως τῶν Καρικῶν καὶ τῶν Λελέγων βλ. Wachsmuth I σ. 445 σημ. 4. Περὶ τῶν εὐ-
ρημάτων ἐν τῷ τάφῳ ἐν Σπάτα βλ. Milchhöfer ἐν Ath. Mitth. τ. II σ. 271 κ.ε. καὶ Köh-
ler αὐτ. τ. III σ. I κ.ε., ὅστις φρονεῖ ὅτι τὰ ἐν Σπάτα καὶ Μενιδίῳ εὐρήματα ὑποδεικνύ-
ουσι σχέσιν τῶν παλαιοτάτων κατοίκων πρὸς τοὺς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, Κῆρας καὶ Λέ-
λεγας ὄντας βλ. ἰδίως σ. 8 κ.ε.) Περὶ τοῦ θολωτοῦ ἐν Μενιδίῳ τάφου βλ. Ath. Mitth. τ.
XII σ. 139 κ.ε. (καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει Lolling, d. Kuppelgrab v. Menidi). [Αἱ κυριώταται
τῶν περὶ πάντων τῶν θολωτῶν τάφων μονογραφικῶν ἀναγράφονται παρὰ Τσοῦντα Μυκήναι σ.
8]. Αἱ εἰς-ητὸς καταλήξεις ὀνομάτων ἀττικῶν ὀρέων συμπίπτουσι κατὰ τὸν Köhler ἐνθ.
ἀν. σ. 9 πρ. ε. τὰς καταλήξεις πολλῶν καρικῶν τοπωνυμίων. Βλ. Kiepert Lehrbuch der
alten Geogr. σ. 73, 3. Ἀδεῖδιαιον κατὰ τὸν Wachsmuth I, 415 κ.ε. πόθεν ἦλθον οἱ Λέ-
λεγες εἰς Ἀθήνας.

³) Λελεγκικὸς χαρακτήρ τῆς ἐν Βραυρωνί καὶ Μουνιχίᾳ τιμωμένης Ἀρτέμιδος: Deim-
ling die Leleger σ. 179 κ.ε. Ὅμοίως τῶν Διουσκούρων καὶ τῆς Ἑλένης: αὐτ. σ. 153-4·
τῆς Νεμέσεως ἐν Ἐρμυνούτι: αὐτ. σ. 154. τῶν Ἀμαζόνων: αὐτ. σ. 183 κ.ε. Wachsmuth
I σ. 421 κ.ε. Περὶ τάφων τῶν Ἀμαζόνων ἐν Μελίτῃ: Wachsmuth I σ. 415 κ.ε.

⁴) Πρὸς τὸ νῦν τὰ πειστικώτατα ἐπιχειρήματα τοῦ Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 26 κ.ε. καὶ τοῦ
Busolt Griech. Gesch. II σ. 78 σημ. 1. Ὁ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. I σ. 401 κ.ε. παρα-
δέχεται οἰκήσεις Θορκικῶν ἐν Ἐλευσίνῃ.

σαν τότε πειρατεῖαν. Ὅτε δὲ ναυτικώτεροι ἐγένοντο οἱ Ἕλληνες ἔκτισαν πόλεις παραθαλασσίας καὶ εὐπορήσαντες χρημάτων ἐτείχισαν ταύτας πρὸς ἀσφάλειαν ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν ληστῶν. Αἱ δὲ μείζονες καὶ δυνατώτεραι πόλεις καθυπέτασσον τὰς ἐλάσσους καὶ ἀσθενεστέρας¹. Καὶ ἐν Ἀττικῇ ὄκουν οἱ μὲν ἀφράκτους οἱ δὲ τετειχισμένας κώμας, ὧν ἐκάστη ἦτο αὐτοτελής καὶ αὐτόνομος. Τινὲς τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις δήμων εἶχον παλαιοτάτην τὴν ἀρχήν². Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ λόγων, ὡς ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, παρήχθησαν καὶ ἐν Ἀττικῇ νέα πολιτικὰ κατασκευάσματα. Τινὲς μὲν τῶν μειζόνων πόλεων καθυπέταξαν τὰς ἐλάσσους³. Ἄλλαι δ' ὅμοροι, ἰσοδύναμοι οὖσαι, συνηνώθησαν ὁρησκευτικῶς περὶ κοινὸν ἱερόν⁴. Ἐκ δὲ τῆς ἐρέσεως πρὸς σχηματοποιίαν τῆς καταστάσεως ταύτης προῆλθεν ἡ φιλοχόρειος

¹) Βλ. Θουκ. Α', 5. 7. 10. Περὶ τῶν νέων πόλεων βλ. Θουκ. Α', 7. 8. οἱ δυνατώτεροι προσεποιούντο ὑπάρχουσιν τὰς ἐλάσσους πόλεις: Θουκ. Α', 8

²) Βλ. Θουκ. Β', 14. 15. Ὅτι τὸ «ἐν τοῖς ἀγροῖς διατεῖσθαι» ἐν Θουκ. Β', 14 τὴν αὐτὴν ἔχει ἐννοίαν καὶ τὸ «κατὰ πόλεις οἰκεῖσθαι» ἐν Β', 15 ὑπεστήριξα ἐν Jahrb. f. cl. philol. Παραρτήμ. τ. VII σ. 202 κέ. Ὅτι οἱ δήμοι ἐγένοντο πρὸ τοῦ Κλεισθένους βλ. τὰς παρατηρήσεις μου αὐτ. σ. 206 κέ. Περὶ τῆς ἐν ταῖς ἱστορικαῖς παραδόσεσι περὶ τῶν δήμων διατηρουμένης μνήμης τῆς ἀρχαίας αὐτοτελείας αὐτῶν πρὸλ. Πaus. Α', λα', 5: «Γέγραπται δ' ἤδη μοι τῶν ἐν τοῖς δήμοις φάναι πολλοὺς ὡς καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐδασιλεύοντο τῆς ἐκέρπους.» Πρὸλ. Πaus. Α', ιδ', 7 λα', 5. λη', 1. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐν τοῖς δήμοις καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ἱστορικῶν παραδόσεων βλ. Πaus. Α', ιδ', 7: «Λέγουσι δὲ ἀνὰ τοὺς δήμους καὶ ἄλλα οὐδὲν ὁμοίως καὶ οἱ τὴν πόλιν ἔχοντες.»

³) Ὡς παραδείγματα ἀναφέρω τὴν Βραυρώναν καὶ τὴν Ἀφιδνᾶν. Εἰς τὴν Βραυρῶνα φαίνεται ὅτι συνετέλουν οἱ Φιλαῖται, αἱ Ἀλαὶ Ἀραφνίδες καὶ ὁ Ἀραφνῆν. Βλ. Bursian Geogr. v. Griechenl. I 348 κέ. Τῆς Ἀφιδνῆς δ' ὑπήκοοι ἦσαν οἱ Τιτακίδαι (Ἡροδ. Θ', 73) καὶ οἱ Περρίδαι (Ἡσύχ. ἐν λ.)

⁴) Ταῦτα συστήματα πρὸς κοινὴν λατρείαν, διατηρηθέντα καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, μνημονεύονται οἱ Τρίκωμοι (Στέφ. Βυζ. λ. Εὐπορίδαι. Ath. Mitth. XII. 87, 27.), οἱ Τετράκωμοι (Πολυδ. Δ', 105), ἡ Τετράπολις (Στράβ. II' σ. 383. Στέφ. Βυζ. ἐν λ. CIA. II, 601. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἐν CIA. II ἀρ. 1324), οἱ Ἑπακρεῖς (CIA II ἀρ. 570. Στέφ. Βυζ. λ. Σημαχίδαι), οἱ Μεσόγειοι (CIA. II ἀρ. 602. 603). Περὶ τοῦ συστήματος τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς Παλληνίδος βλ. τὴν ἐμὴν πραγματείαν Altattische Kommenverfassung ἐν Jahrb. f. cl. philol. Παραρτ. τ. VII σ. 212-3. Περὶ τῆς θέσεως τῶν εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀνηκόντων δήμων βλ. Ath. Mitth. XVI σ. 200 κέ. Milchhöfer ἐν Berl. philol. Wochenschrift 1892 σ. 2 κέ. 34 κέ.

εἰδησις περὶ τῆς δωδεκαπόλεως, εἰς ἣν συνώκισεν δῆθεν ὁ Κέκροψ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς· καὶ ὁ τῶν δώδεκα τούτων πόλεων ἀριθμὸς τοῦ Φιλοχόρου φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη κατ' ἀναλογίαν τῶν 12 ἰωνικῶν πόλεων τῆς Αἰγιάλειας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν 12 πρὸ τοῦ Κλεισθένους ἀττικῶν φρατριῶν¹.

Τὰ ἐν τῷ χώρῳ τῶν Ἀθηνῶν οἰκοῦντα φύλα.

Ἡ ἔνωσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τῆς περικλειομένης ὑπὸ τοῦ Ὑμηττοῦ τοῦ Βριλησσοῦ τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Αἰγάλεω καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ, ἐπὶ τῶν ἐσχάτων παρωρειῶν τῶν ὀριζόντων τὴν πεδιάδα ὀρέων καὶ πρὸς αὐταῖς καθιδρύθησαν τρία διάφορα φύλα. Τὸ παλαιότατον τούτων, τὸ αὐτόχθον, κατέφυκε τὴν ὑστερον κληθεῖσαν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ νοτιοανατολικά αὐτῆς. Ἐτίμα δὲ τοῦτο ἰδίᾳ τὸν Δία τὴν Γῆν τὴν Ἀθηνᾶν τὸν Ἥφαιστον καὶ τοὺς χθονίους θεοὺς². Ἐν δὲ τῷ λόφῳ Ἄγρα πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀκροπόλεως κατέφυκον συμμιγεῖς ἔποικοι, ὧν τὸ πλεῖστον ἦσαν Ἴωνες τὸ γένος. Ἐτίμων δὲ πάντες οὗτοι προπάντων τὸν Ἀπόλλωνα Δελφίνιον καὶ Πύθιον καὶ τὸν Ποσειδῶνα Ἐλικώνιον. Ἐχορίσθη δ' ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος λατρεία εἰς Ἄγραν, ὡς σαφῆ τεκμήρια ἐνδεικνύουσιν, ἐκ τῶν ἀνατολικῶν παραλιῶν τῆς Ἀττικῆς³. Πλὴν

¹) Βλ. Φιλόχορον παρὰ Στράβ. Η' σ. 597, ὅπου ἀναγράφονται 11 πόλεις, Κεκροπία Τετράπολις Ἐπακρία Δεκέλεια Ἐλευσίς Ἀφιδνα Θόρικος Βραυρών Κύθηρος καὶ Κηφισιά Πρῶλ. καὶ Πάρ. Χρον. 34. Στέφ. Βυζ. λ. Ἀθῆναι. Ἐπακρία, Θεοφρ. Χαρ. 26. Ἐξακολουθῶ καὶ νῦν θεωρῶν ἄτοπον τὴν γνώμην τοῦ Haase d. ath. Stammverfassung ἐν ταῖς Abhandl. d. hist. phil. Gesellschaft in Breslau I σ. 67 κέ, καὶ τοῦ Philippi Beitr. z. einer Gesch. d. attischen Bürgerrechts σ. 257 κέ, καθ' ἣν τὴν γνησίαν φιλοχόρειον παράδοσιν εὐρίσκωμεν ἐν τῷ Μεγ. Ἐτυμ. λ. ἐπακρία χώρα καὶ παρὰ Σουῖδ. λ. ἐπακτρία χώρα. Βλ. καὶ τὴν ἐμὴν Altatt. Komenverf. ἐνθ' ἂν. σ. 203-4

²) Βλ. Wachsmuth die Stadt. Athen I σ. 387 κέ. Ὁ Busolt griech. Gesch. II σ. 82 κέ. φρονεῖ τοῦναντίον ὅτι μία ἦτο ἡ παλαιὰ πόλις τῶν Ἀθηνῶν.

³) Πρῶλ. Wachsmuth ἐνθ' ἂν. I σ. 392 κέ. Ἡ λατρεία τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος ἦτο κοινὴ ἀπάντων τῶν Ἰόνων· Στράβ. Δ' σ. 179. Σχέσις τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Αἰγία· Πολυδ. Η', 119, οἰκοῦντα ἐν Δελφίνιῳ· Πλουτ. Θησ. 12, καὶ πρὸς τὸν Θησέα· Πλουτ. Θησ. 14. 18. Τὰ Πύθιον ἀργαῖον ἱερὸν (Θουκ. Β', 16) τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος,

δὲ τούτων ἐγένοντο καὶ ἐποικήσεις Φοινίκων καὶ Καρῶν καὶ Δελέγων εἰς τοὺς πρὸς δὺσμάς τῆς Ἀκροπόλεως συνεχεῖς λόφους. Τὴν τῶν Φοινίκων ἐποίκησιν ὑπεμφαίνει αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Μελίτη, ὅπερ εἶναι ἐλληνικὸς τύπος τοῦ φοινικικοῦ Μελιτάχ ἤτοι ἀσύλου, προσέτι δὲ ἡ ἐπιχωριάζουσα ἐκεῖ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης, καθὼς καὶ τὸ Ἐπτάγαλκον, οὗ τῆς ὀνομασίας τὴν ἐξήγησιν παρέχει τὸ χαλδαϊκὸν σύστημα τῶν ἐπτὰ πλανητῶν. Ἐποικήσεις δὲ καρπολεγεδικὰς ὑπεμφαίνουν οἱ τάφοι τῶν Ἀμαζόνων, τὸ Ἀμαζόνειον καὶ ἡ Χρῦσα¹.

Συνοικισμός τῶν Ἀθηναίων.

Στερούμεθα ῥητῆς μαρτυρίας περὶ τῆς συμμιξεως τῶν ἐποικήσεων τούτων καὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἐκ τῶν μύθων περὶ τῆς μάχης τοῦ Θησεύς καὶ τῶν Ἀμαζόνων συνάγεται μετὰ πιθανότητος ὅτι ἡ σύμμιξις δὲν συνετελέσθη ἀπροσκόπως καὶ ἄνευ συγκρούσεων καὶ ὅτι ἐπειδὴ ὁ μυθολογούμενος νικητὴς ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦτο Θησεὺς ἐκπροσωπεῖ τοὺς ἐν Ἀγρᾷ

ὅστις ἀπὸ τοῦ Ἰωνος ἦτο θεὸς πατρῷος τῶν Ἀθηναίων: Ἀριστοτ. παρ' Ἀρποκρ. λ. Ἀπόλλων πατρῷος. Κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Δελφίνου ὁ Θησεὺς, ὃν πάντες ἐθεώρουν ὡς ἐπὶ πλυν καὶ ξένον (Πλουτ. Θησ. 13. 32), ἐτέλεσε τὸν ἄθλον τῆς ἀμάξης, ἀποδείξας τὸ πρῶτον ἐν Ἀττικῇ τὴν ῥώμην αὐτοῦ: Πaus. Α', θ', 1. Ἐχει δ' ὁ Θησεὺς σχέσιν καὶ πρὸς τὸν Ποσειδῶνα (πρὸλ. Πλουτ. Θησ. 25. 36), ὅστις κατὰ τὸν μῦθον τῶν Τροϊζηνίων ἦτο πατὴρ αὐτοῦ: Πλουτ. Θησ. 6. Ὁ Ἀλγεὺς εἶναι προφανῶς αὐτὸς ὁ Ποσειδῶν Ἀλγαῖος: Φερεικὺς. ἀπ. 115 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. I, 99. πρὸλ. Toepffer ἐνθ. ἀν. 254. Τὰ μεγάλα κύματα λέγονται αἶγες, κατὰ τὸν Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκρ. Β', 12, ἐκ δὲ τῆς ἑλικτῆς κινήσεως τῶν κυμάτων προήλθεν ἡ ἐπικλήσις Ἐλικώνιος τοῦ ἐν Ἀγρᾷ τιμωμένου Ποσειδῶνος. Βλ. Wachsmuth ἐνθ. ἀν. I σ. 396 σημ. 2. Ὁ Ποσειδῶν ὁ Ἐλικώνιος ἦτο θεὸς τῶν Ἰωνίων, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ λατρεία αὐτοῦ παρὰ τοῖς Ἰωσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Βλ. Ἡροδ. Α', 148. Πρὸς τὴν μεταφορὰν τῆς ἰωνικῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς Ἀττικῆς εἰς τὰς Ἀθήνας συναφῆς εἶναι καὶ ἡ παραδοχὴ τῶν Κεφαλιδῶν ἐν Ἀθήναις, γενομένων πολιτῶν, καὶ ἡ ἔθρυσις ἱεροῦ τοῦ γενεθλίου θεοῦ αὐτῶν Ἀπόλλωνος ἐν τῷ Ποικίλῳ, ἐν τοῖς ὁρίοις δηλ. τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἐλευσίνης. Βλ. Πaus. Α', λζ', 6. 7. Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 260 κέ. Μετὰ τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις δὲν θεωρῶ πιθανὴν τὴν γνώμην τοῦ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. I σ. 399 κέ. περὶ θρακικῆς ἐποικήσεως ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Ἀθηναίων.

¹) Βλ. Wachsmuth ἐνθ. ἀν. I σ. 404 κέ.

οἰκοῦντας Ἴωνας, οὗτοι ἦσαν οἱ συνοικίσαντες τὴν πόλιν· ὠρίσθη δὲ πολιτικὸν κέντρον τοῦ συνοικισμοῦ ἀντὶ τῆς Ἀγρας ἢ ἔδρα τῶν αὐτοχθόνων, ἢ Ἀκρόπολις, μόνον διὰ τὸ ἐπιτήδειον τοῦ τόπου¹. Πρὸς πανηγυρισμὸν τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ἀθηναίων, ὧν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα κατὰ πληθυντικὸν ἐκφερόμενον ἐμφαίνει τὸν συναπαρτισμὸν τῆς πόλεως ἐκ διαφόρων ἐποικήσεων, ἤγετο ἑορτὴ τὰ Παναθήναια. Ἐγένετο δ' ἡ ἑορτὴ αὕτη τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως κοινὴ ἑορτὴ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, ἀφ' οὗτου κέντρον τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως ἀπάντων κατέστησαν αἱ Ἀθηναίαι².

Συνοικισμὸς ἀπάντων.

Πρὸς τὴν πολιτικὴν ἑνωσιν καὶ τὴν διαίρεσιν ἀπάντων εἰς φυλὰς συνάπτει ἡ παράδοσις τὰ ὀνόματα τοῦ Θεσείως καὶ τοῦ Ἴωνος. Ἀμφότεροι ἦσαν ἐπήλυδες καὶ ξένοι, συγγενεῖς δ' αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Ἐρεχθείδας πλάττει ὁ ὕστερον πρὸς ἐπα-

¹) Αὐτ. I σ. 459 κέ.

²) Ἡ αὕτη τῶν Παναθηναίων λέγουσι τὸν Ἐριχθόνιον ὁ Ἑλλάνικος καὶ ὁ Ἀνδροτίων παρ' Ἀρποκρ. λ. Παναθήναια (καὶ Φώτ. Σουῖδ. ἐν λ. ἐν δ' ἄρθρῳ) καὶ ὁ Φιλόχορος παρ' Ἀρποκρ. λ. Κανηφόροι καὶ Σχολ. Ἀριστοφ. Σφηκ. 544. Ἐν τῇ Παρίῳ χρονικῇ 17, 18 ἐν Müller Fr. hist. Gr. I σ. 544 ἀναγράφεται ὡς γενομένη ἐν ἔτει 1506 π. Χ. ἡ Ἱδρυσις τοῦ ἀγῶνος: «ἀπ' οὗ Ἐριχθόνιος Παναθηναίοις τοῖς πρώτοις γενομένοις ἄρμα ἔειυε καὶ τὸν ἀγῶνα ἐδείκνυε καὶ Ἀθηναίους (ὧν) ὁ(μασε)». Τὰ τοῦ Ἀπολλοδ. Γ', ιε', 7 ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ Διοδ. Δ', 60. Τὴν Ἱδρυσιν τῶν Παναθηναίων ὑπὸ τοῦ Θεσείως μαρτυρεῖ ὁ Πλούταρχος Θησ. 24 ἐκ τοῦ Φιλολόγου παραλαμβάνων (βλ. Philologus 1873 σ. 60 κέ.) διὰ τῶν ἐξῆς: «καὶ Παναθήναια θυσίαν ἐποίησε κοινήν»; ἐννοῶν ὅτι ἐποίησε τὰ Παναθήναια ἑορτὴν κοινήν πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἀττικὴν. Οὐδὲν δ' ἄλλο ἐννοεῖ βεβαίως καὶ ὁ Πausanias H', ε', 1 λέγων ὅτι μετὰ τὴν συλλογὴν εἰς μίαν ἀπάντων πόλιν ἐκλήθησαν Παναθήναια ὑπὸ τοῦ Θεσείως. Ἀθήναια ὀνομαζόμενα πρότερον· ὁ Ἰστρος ὅμως παρ' Ἀρποκρ. λ. Παναθήναια, λέγει ὅτι πρὸ τοῦ Ἐριχθονίου ἐκαλοῦντο Ἀθήναια τὰ Παναθήναια. Ὁ Σουῖδ. λ. Παναθήναια ἐν α' ἄρθρῳ καὶ ὁ Ἀποστόλ. 1406 λέγουσιν ὅτι κατέστη ἡ ἑορτὴ πρῶτον ὑπὸ Ἐριχθονίου καὶ ὕστερον ὑπὸ Θεσείως. Ὁ δὲ Θουκ. Β', 15 οὐδὲν ἀναφέρει περὶ νέας ὑπὸ τοῦ Θεσείως Ἱδρύσεις τῶν Παναθηναίων. Ἡ ὑπόθεσις ἦν ἀναπτύσσει ὁ Wachsmuth die Stadt Athen I σ. 453 κέ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς σημασίας τῶν Παναθηναίων ὑπὸ οὐδεμιᾶς τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς μαρτυριῶν ἐνισχύεται. Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐκφορᾶς κατὰ πληθυντικὸν ἀριθμὸν τῶν ὀνομάτων πόλεων βλ. Güttling ἐν Rhein. Mus. 1842 σ. 162 [Gesamm. Abhandl. I σ. 49].

νόρθωσιν τῶν ἀντιφάσεων τῆς παραδόσεως ἐπινοηθεὶς μῦθος· ἔθεν δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν ὅτι οἱ ἐπὶ γλύφεις Ἴωνες, ἐνώσαντες πρῶτον τοὺς ἐν τῷ χώρῳ ἐν ᾧ ἐκτίσθησαν ὕστερον αἱ Ἀθηναὶ ἐποίκους, ἡνάγκασαν ἔπειτα τῇ βοηθείᾳ τούτων καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς νὰ συντελῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας¹. Τοῦτο δ' ἐπετεύχθη, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, διὰ τῆς καταλύσεως τῶν ἐν ταῖς τέως αὐτονόμοις πόλεσιν ἰδίῳ ἀρχῶν καὶ τῆς καθιδρύσεως κοινῶν ἀρχῶν ἐν Ἀθήναις².

Τρόπος τοῦ συνοικισμοῦ.

Τὰ τέως σποράδην οἰκοῦντα καὶ ἄρχοντα τῶν δῆμων γέννη ἡναγκάσθησαν νὰ μετοικήσωσιν εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ μετάσχωσι τῆς

¹) Κατάστασις τῆς παλαιότητος πολιτείας ὑπὸ τοῦ Ἴωνος: Ἀριστοτ. Ἀθ. παλ. 41, 2: «Πρώτη μὲν γὰρ ἐγένετο (κα)τάστασις τῶν ἐξ ἀρχῆς Ἴωνος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνοικισάντων». Πρὸλ. καὶ Ἀριστοτ. παρ' Ἀρποκρ. λ. Ἀπόλλων πατρῷος Rose Aristot. pseudop. σ. 406-7. Ὁ Ἴων ἐδόθησε τῇ Ἐρεχθεὶ πολεμουμένῳ ὑπὸ τῶν Εὐβοιπιδῶν: Φιλόχορ. παρ' Ἀρποκρ. λ. Βοηδρόμια. Πρὸλ. Σουῖδ. ἐν λ. Ἐτυμ. Μ. λ. Βοηδρομίον. Τοῦ Ἴωνος τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μυθικῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς Ὁ Ἡρόδ. Η', 44 λέγει ὅτι ὁ Ἴων ἐγένετο στρατάρχης Ἀθηναίους, ὁ δ' Ἀριστοτ. Ἀθ. Παλ. 3, 2 ὅτι ἐγένετο πολέμαρχος. Ὁμοίως καὶ ὁ Σχολ. Ἀριστοτ. Ὀρν. 1527. Κατὰ τὸν Στράβ. Η' σ. 383 ἐπείρεσαν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ Ἴωνι τὴν πολιτείαν διὰ τὴν εὐδοκίμησιν ἐν τῷ πολεμῷ. Ὁ Εὐριπίδης παιεῖ αὐτόν, ἀντίθετον πρὸς τὸν Ξεῖστον, αὐτόχθονα Ἀθηναῖον, υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κρεούσης διότι αὐτόχθον ἐπρεπε νὰ εἶναι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων. Πρὸλ. Εὐρ. Ἴων. 580 κί. 1058 κί. 1069 κί. Πρὸλ. καὶ τοὺς λόγους τῆς Κρεούσης αὐτ. 1463 κί. Κατὰ τὸν Ἡρόδ. Α', 143 οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ δὲν ἤθελον νὰ καλῶνται Ἴωνες. Τοῦ συνοικίσαντος τὰς Ἀθήνας Θησέως (Θουκ Β', 15), ἀντίπαλος ἦτο ὁ Ἐρεχθίδης Μενεσθέης (Πλουτ. Θησ. 32-35. Πρὸλ. καὶ 24, 25, 32).

²) Βλ. Θουκ. Β', 15: «ἐπειδὴ δὲ Θησεὺς ἐδασίλευσε γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνοῦ καὶ δυνατός τὰ τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνοίκισε πάντας, καὶ νεομένους τὰ αὐτῶν ἐκάστους ἄπερ καὶ προτοῦ ἡνάγκασε μᾶλλον ταύτῃ χρῆσθαι ἢ ἀπάντων ἤδη ξυντελούντων ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα». Πρὸλ. Πλουτ. Θησ. 24, 32. Ὅτι λέγοντες συνοικισμὸν δὲν ἐνόουν μετοικήσιν πάντων τῶν ἐν Ἀττικῇ εἰς Ἀθήνας, παρετήρησεν ὁρθῶς ὁ Kuhn über die Entstehung der Städte der Alten σ. 160 κί., καίτοι φαίνονται τούναντίον βεβαιῶσαι ἀταλαίπωροί τινες ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Πρὸλ. Διόδ. Δ', 61. Πaus. Α', κβ', 3, κτ', 6. Ἀποστόλ. 1406. Cic de leg. II, 2, 5. Valer. Max V, 3, 3. Πρὸλ. περὶ τοῦ ἐπὶ Θησέως συνοικισμοῦ τὴν ἐμὴν Altatt. Komenverf. ἐνθ. ἀν. σ. 239 κί. Ὁ Θουκ. Γ', 2 κάμνει χρῆσιν τοῦ ξυνοικίζειν οὐχὶ ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ, ἀλλ' εἰς δήλωσιν πολιτικῆς ἐνώσεως.

κοινῆς ἀρχῆς¹. Ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ δὲ τούτου ἦγον οἱ Ἀθηναῖοι τῇ 16 ἑκατομβαιῶνος δημοτελῇ ἑορτῇ τὰ Συνοικία ἢ Μετοικία². Ἡὔξησε δ' ὡς εἰκὸς διὰ τὴν ἔνωσην τῆς χώρας καὶ τὰς εἰς Ἀθῆνας μετοικήσεις καὶ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, ἐπεκταθείσης πρὸς ἄρκτον τῆς Ἀκροπόλεως³.

Αἱ ἰωνικαὶ φυλαί.

Συναφῆς τῷ συνοικισμῷ τούτῳ καὶ σύγχρονος ἦτο καὶ ἡ τῶν κατοίκων κατανομή εἰς τέσσαρας φυλάς. Πᾶσαι τοῦλάχιστον αἱ φερόμεναι παραδόσεις ἀνάγουσι τὴν κατανομήν ταύτην εἰς τὸν Ἴωνα, ἡ δ' ὑπαρξίς τῶν αὐτῶν φυλῶν ἐν ταῖς ἰωνικαῖς ἀποικίαις

¹) Ἡ μετοικήσις τῶν ἐν Ἀττικῇ εὐπατριδῶν εἰς Ἀθῆνας μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Πλουτ. Θησ. 82 (κατὰ τὸν Φιλόχορον), ὅπου λέγεται περὶ τοῦ Θησέως : « εἰς ἓν ἄστυ συνελθάντα πάντας » (δηλ. τοὺς εὐπατρίδας) Πρὸς καὶ τὴν περιγραφὴν παρὰ Πλάτων. ἐν Κριτ. σ. 110 σ, ἥτις ἔνεκα τῆς μνείας τῶν τριῶν ἔθνων πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορικὴ : « ὦκει δὲ τότε » ἐν τῇσδε τῇ χώρᾳ τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη τῶν πολιτῶν περὶ τὰς δημιουργίας ὄντα καὶ τὴν ἐκ τῆς γῆς τροφήν, τὸ δὲ μάχιμον ὑπ' ἀνδρῶν θείων κατ' ἀρχὰς ἀφορισθὲν ὥκει χωρὶς... » Ἐνεκα τῆς διαστολῆς πρὸς τοὺς δημιουργοὺς καὶ τοὺς γεωργοὺς διὰ τοῦ ὀνόματος τὸ μάχιμον ἐννοοῦνται πιθανώτατα οἱ εὐπατρίδαι, ἡ δ' οἰκήσις αὐτῶν διὰ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν χώραν ἐννοεῖται τὸ ἄστυ. Πρὸς καὶ Ἑτμ. Μ. λ. Εὐπατρίδαι (καὶ ἐν Bekker Anecd. gr. 257, 7 κέ) : « ἐκαλοῦντο εὐπατρίδαι οἱ αὐτὸ τὸ ἄστυ οἰκοῦντες καὶ μετέχοντες βασιλικοῦ γένους, τὴν τῶν ἱερῶν ἐπιμελείαν ποιοῦντες, γεωργοὶ δὲ οἱ τῆς ἄλλης χώρας οἰκῆτορες, ἐπιγεώμοροι δὲ τὸ τεχνικὸν ἔθνος ».

²) Μετὰ τὸ ἀνωτέρω παρατεθειμένον ἀπόσπασμα ὁμιλεῖ ὁ Θουκ. Β', 15 περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης τῶν Συνοικίων Πρὸς καὶ Χάρκα παρὰ Στεφ. Βυζ. λ. Ἀθῆναι. Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 1019. Ὁ δὲ Πλούτ. Θησ. 24 λέγει : « ἔθυσσε δὲ καὶ Μετοικία τῇ ἑκτῇ ἐπὶ δέκα τοῦ ἑκατομβαιῶνος, ἦν ἐτι νῦν θύουσι ». Ἡ ἑορτὴ δυνατόν νὰ ὀνομάζετο καὶ Μετοικία εἰς μνήμην τῆς μετοικήσεως τῶν Εὐπατριδῶν εἰς Ἀθῆνας, διότι τὸ ῥῆμα μετοικῶ ἔχει κυρίως ταύτην τὴν ἔννοιαν. Ἀλλ' ὁ Kausel de Thesei synoecismo. Ἐν. διατρ. Marburg. 1882 σ. 13 κέ. ἀποδεικνύει δυνατόν τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως Μετοικία ἀντὶ τοῦ Συνοικία.

³) Περὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθους τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν διὰ μετοικήσεως καὶ ἐξ ἄλλων χωρῶν πλὴν τῆς λοιπῆς Ἀττικῆς βλ. Πλουτ. Θησ. 25 : « ἐτι δὲ μᾶλλον αὐξῆσαι τὴν πόλιν βουλόμενος ἐκάλει πάντας ἐπὶ ταῖς ἴσους καὶ τὸ δεῦρ' ἵτε πάντες λεῶ κήρυγμα Θησέως γενέσθαι παρὰ πανδημίαν τινὰ καθιστάντος. » Τὴν αὐξήσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ ἐπὶ Θησέως συνοικισμοῦ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θουκ. Β', 15. Ἐκ τῶν ἐν τῷ καίμηνι εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι οὐδεμ' ἅ ἀντίφρασις παρατηρεῖται ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὅτι ἐπομένως δὲν πρέπει μετὰ τοῦ Wachsmuth d. Stadt Athen I σ. 454 κέ. ν' ἀναφέρωμεν τοὺς εἰς τὸν πρῶτον ἐκ τῶν τριῶν ἔθνων συνοικισμὸν τῆς πόλεως. Τὴν γνώμην τοῦ Wachsmuth πολεμεῖ καὶ ὁ Kausel ἐνθ. ἀν. σ. 9 κέ.

ἐλέγχει τὴν Ἴωνικὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Ὡνομάζοντο δὲ οἱ μετέχοντες τῶν τεσσάρων φυλῶν Αἰγικορεῖς Ἀργαδεῖς Ὀπλητες καὶ Γελέοντες· τὰ ὀνόματα ταῦτα σημαίνουνσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοὺς αἰπόλους τοὺς γεωργοὺς τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς λαμπροὺς, καὶ ὑπεμφαίνουσιν ἴσως διαίρεσιν ἐν ἀρχῇ τῶν κατοίκων κατὰ βίους¹.

Ὅθεν εὐλογον ἐκ τῶν εἰρημένων νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ

¹) Εἰς τὴν περὶ τεσσάρων προῖονικῶν ἐπὶ Κέκροπος φυλῶν μαρτυρίαν παρὰ Πολυδ. Η', 109 οὐδεμίαν ἀποδίδω ἀξίαν. Βλ. Schoemann de comitiis σ. 347. Meier de gent. att. σ. 3 Πλεν de trib. att. σ. 6 κέ. Ὁ Ἀριστοτ. Ἔθ. Πολ. 41, 2 λέγει: «Τότε γὰρ πρῶτον (ὅτλ. κατὰ τὴν πρώτην ἐπὶ Ἴωνος κατὰστασιν) εἰς τὰς τέτταρας συνενεμήθησαν φυλάς, καὶ τοὺς φυλοδασιλίας κατέστησαν». Καὶ παρ' ἄλλοις δὲ ἡ παράδοσις ἢ βεβαιεῖται ὡνομάσθησαν αἱ τέσσαρες Ἴωνικαὶ φυλαὶ ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἴωνος (βλ. Ἡρόδ. Ε', 66. Εὐριπ. Ἴων. 1575 κέ. Πλουτ. Σόλ. 23 Πολυδ. Η', 109), ἢ ἀναφέρει εἰς τὸν Ἴωνα τὴν διαίρεσιν ταύτην (βλ. Στράβ. Η' σ. 383. Στέφ. Βυζ. λ. Αἰγικόρεως). Ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἴωσιν ἦσαν αἱ αὐταὶ φυλαὶ μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδ. Ε', 69. Πιστοῦται δὲ καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν ὅτι ὑπῆρχον ἐν Τέμ. Γελέοντες: CIG. ἀρ. 3078. 3079, ἐν Κυζίκῳ ὁμοίως Γελέοντες: αὐτ. ἀρ. 3664. 3665, καὶ Ἀργαδεῖς: αὐτ. 3664. 3665, καὶ Αἰγικορεῖς: αὐτ. ἀρ. 3657. 3663. 3664. 3665. καὶ Ὀπλητες: αὐτ. ἀρ. 3665. Ath. Mitth. VI σ. 44. ἐν Τόμοις Ἀργαδεῖς καὶ Αἰγικορεῖς: Perrot Mélanges d'archéol. σ. 446 κέ. Anc. inser. II, 178. ἐν Περίθῳ Γελεῦντες καὶ Αἰγικορεῖς: Ath. Mitth. VI, 49. ἐν Δήλῳ φυλὴ Ἀργαδῆς: Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλογρ. X, 473. Ἐν Ἐφέσῳ χυλίστατος Ἀργαδεῖς: Dittenberger Syll. 134, 10. 315, 5. Τὸ ὄνομα Αἰγικορεῖς εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ αἰπόλοι, ἀπὸ τοῦ αἶξ καὶ πελω, ὡς βουκόλος (βοῦς-πελω), τροπῇ τοῦ λ εἰς ρ. Curtius Grundz. d. griech. Etym 4ης ἐκδ. σ. 463. Τὸ Ἀργαδεῖς πιθανότατα εἶναι ὄνομα ἐνεργητικὸν ἀπὸ τοῦ ἐργάζομαι. Βλ. Curtius αὐτ. σ. 180. 630. καὶ κατὰ τὴν γνώμην ἐπίσης τοῦ Philippi Beiträge σ. 273 ἐσθμαινει τοὺς γεωργούς. Ὀπλητες = ὀπλῆται. Γελέοντες = λαμπροί, λάμπαντες. Βλ. Bergk ἐν Jahrb. f. class. philol. τ. 65 σ. 401. Hugo Weber etymolog. Untersuchungen σ. 40. κέ. Ἡ ἐπὶ λέξαις Γελέων τοῦ Διὸς πιστοῦται καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς: CIA. III ἀρ. 2. Ἄλλως ἐρμηνεύει τὰ ὀνόματα Αἰγικορεῖς καὶ Ἀργαδεῖς ὁ Maas ἐν Gött. gelehrte Anzeigen 1889 σ. 806-808, οὗ τὴν γνώμην ὅμως δυσκολεύομαι νὰ ἀποδεχθῶ. Τὸ ὄνομα Γελέοντες ἀναφέρει ὁ Schoemann de comitiis Atheniensium σ. 357 κέ. εἰς τὰ ἱερατικὰ γένη, ὃ δὲ Haase d. athen. Stammverfassung σ. 77 εἰς τὰ βασιλικά. Πρὸς καὶ Preller ἐν Archäol. Zeitung 1854 σ. 287. Περὶ τῆς παρὰ Πλάτωνι ἐκδοχῆς τῶν ὀνομάτων τῶν φυλῶν βλ. Susemihl genetische Entwicklung der platon. Philosophie II σ. 480. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐφρόνουν ὅτι αἱ τέσσαρες φυλαὶ ὡνομάσθησαν ἀπὸ τῶν γενῶν, εἰς δὲ διηρέθησαν τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ βίαι. Βλ. Πλουτ. Σόλ. 23. Στράβ. Η' σ. 383. Πλάτων. Τίμ. σ. 24 Α. Κατὰ τὸν Wilamowitz Aristoteles u. Athen τ. II σ. 186 κέ. τὴν εἰς 4 φυλάς κατανομήν παρελάβον οἱ Ἀττικοὶ μετὰ τὸν συνοικισμόν τῆς χώρας κατὰ δελετικὸν χρῆσιν ἐκ τῆς Μιλήτου.

κατανομή τῶν τεσσάρων φυλῶν προῆλθεν ἐκ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων, καὶ δὴ συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν ἐκ τῶν Ἰώνων. Τὸ τυπικὸν σχῆμα τῆς ἐπὶ τῶν τεσσάρων τούτων φυλῶν θεμελιουμένης συντάξεως τῶν γενῶν καὶ ἡ κατὰ συνθήκην ἀποδιδομένη ἔννοια εἰς τὰ ὀνόματα φυλῆ φρατρία καὶ γένος ἐμφαίνουσιν ὅτι ὁ θεσμὸς δὲν ἀνεπτύχθη ὀργανικῶς σὺν τῷ χρόνῳ, ἀλλ' ἐτέθη ἐξ ἀρχῆς πλήρης, τοῦτο δὲ συνάδει ὡς ἄριστα μετὰ τῆς ἔξωθεν εἰς τὴν ἀττικὴν χώραν εἰσαγωγῆς τῶν φυλῶν¹.

Ἀττική σύνταξις τῶν γενῶν.

Τὰ τῆς συντάξεως ταύτης τῶν γενῶν εἶναι ἐκ τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων τῆς ἀρχαιολογίας, οὐδὲν δὲ δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν περὶ αὐτῆς μετὰ βεβαιότητος. Ἀκεφάλου οὔσης τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τοῦ Ἀριστοτέλους, ἥτις ἐν τῷ περιελθόντι εἰς ἡμᾶς χειρογράφῳ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου ἄγους, τὰς περὶ τῶν γενῶν εἰδήσεις ἀρυόμεθα ἐκ μαρτυριῶν μεταγενεστέρων γραμματικῶν καὶ λεξικογράφων, οἵτινες ὁμῶς ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους φαίνεται ὅτι παραλαμβάνουσι. Τὸ πολὺ δ' ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν τίς ἡ γνώμη τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τῶν συγγραφέων, οὓς εἶχεν οὗτος πρὸ ὀφθαλμῶν, περὶ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς συντάξεως τῶν γενῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐλάχιστα συμβάλλεται εἰς ἀσφαλῆ γνῶσιν τῆς ἀληθείας, διότι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ συγγραφεῖς εἰκασίας μόνον ἰδίας οὐχὶ δὲ γεγονότα ἀναφέρουσι. Τῶν δὲ ρητόρων αἱ εἰδήσεις οὐδαμῶς διευκρινοῦσι τοὺς ἐν τοῖς παλαιστοτάτοις χρόνοις θεσμούς, διότι τοῦ πολιτεύματος ὁ χαρακτήρ μετεβλήθη σὺν τῷ χρόνῳ. Ὅθεν ἐπαρκῶς ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ὅτι ἡ κατωτέρω

¹) Τὸ πόρισμα εἰς ὃ κατέληξεν ὁ Philippi Beiträge σ. 290 κέ. ὅτι αἱ φυλαὶ δὲν ἐσχηγῆσαν ἔξωθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰδεται ἐπὶ προϋποθέσεων ἀναποδείκτων. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον πλέον λησμονήσῃ τὴν ἔννοιαν τῶν ὀνομάτων τῶν φυλῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ ἀναφορά αὐτῶν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωνος καὶ αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐρμηνείαν παρὰ Στράβ. σ. 383. Πλουτ. Σολ. 23. Ὁ Koutorga la tribu σ. 65 κέ. παραδέχεται χεῖρσιν τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τῶν Ἰώνων, μετενεχόντων τὰς φυλάς αὐτῶν.

βραχεῖα ἔκθεσις περὶ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς συντάξεως τῶν γενῶν εἰς ὑποθέσεις μόνον στηρίζεται.

Ἡ ἀρχαία ἀττική σύνταξις τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν.

Περὶ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς συντάξεως τῶν φυλῶν καὶ τῶν φρατριῶν διέλαθεν, ὡς φαίνεται, ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ τῆς πολιτείας, ἐν ᾧ ἱστῶρεῖ τὰ τῆς κατανομῆς εἰς τὰς τέσσαρας ἰωνικὰς λεγομένας φυλάς, ἣν καὶ οὗτος εἰς τὸν Ἴωνα ἀνέφερε· ἐπανέρχεται δ' εἰς τὸ αὐτὸ θέμα, τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῆς ἐπὶ Κλεισθένους μεταβολῆς τῆς πολιτείας¹.

Πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν τὴν σύνταξιν τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν τοιαύτην τινά. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μεμαρτυρημένον νῦν γεγονὸς ὅτι αἱ τέσσαρες πρὸ τοῦ Κλεισθένους ἀττικαὶ φυλαὶ εἶχον τοπικὸν χαρακτῆρα², συναφεῖς οὖσαι πρὸς τμήματα τῆς Ἀττικῆς³. Ἀλλ' ἦσαν ἐνταύτῳ αἱ φυλαὶ καὶ ὑπο-

1) Ἐν τῇ συνόψει τῶν μεταβολῶν τῆς Ἀθηναίων πολιτείας ἐν κεφ. 41, 2 λέγει ὁ Ἀριστοτέλης: «Πρώτη μὲν γὰρ ἐγένετο (καταστάσις τῶν ἐξ ἀρχῆς, Ἴωνος καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνοικησάντων) τότε γὰρ πρώτον εἰς τὰς τέσσαρας συνενεμήθησαν φυλάς, καὶ τοὺς φυλοδασίλας κατέστησαν». Αἱ παρὰ τοῖς γραμματικοῖς εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ἀναφερόμεναι εἰδήσεις περὶ τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς συντάξεως τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν, ἐλήφθησαν ἀναμφιδόλως ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ἐν ᾗ διελάμβανεν ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς ἐπὶ Ἴωνος καταστάσεως.

2) Τῆς εἰς δέκα φυλάς συντάξεως ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους φέρεται οὗτος ὁ λόγος παρ' Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 21, 3, πρὸς καὶ κεφ. 8: «διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἰς δώδεκα φυλάς συνέταξεν, (ὅπ)ω(ς α)ὐτῷ μὴ συμβαίνει μερίζειν κατὰ τὰς προὑπαρχούσας τριττύς· ἦσαν γὰρ ἐκ δ' φυλῶν δώδεκα τριττύς· ὥστ' οὐ (συν)έπιπτεν ἀναμίγεσθαι τὸ πλήθος». (Τὴν προσθήκην τοῦ μορίου ἂν μετὰ τὸ συνέπιπτεν θεωρῶ ἄστογον, διότι τὰ περὶ ἀναμίξεως τοῦ πλήθους ἀναφέρω εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Κλεισθένους χρόνους). Ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου συνάγεται ὅτι αἱ 12 σολώνειοι τριττύς ἦσαν ἐπίσης τμήματα τῆς χώρας. Ἀλλὰ τότε καὶ ἡ ἐκ τριῶν τριτύων ἀποτελουμένη φυλὴ θὰ εἶχε βεβαίως τοπικὸν χαρακτῆρα. Πρὸς καὶ H. Francotte l'organisation de la cité Athénienne et la réforme de Clisthènes. Bruxelles 1893 σ. 43 κέ.

3) Ἀποῦ σαφῶς ὁ Ἀριστοτέλης Ἀθ. πολ. 8, 3 μαρτυρεῖ ὅτι πρῶτος τὰς τριττύας κατέστησαν ὁ Σόλων, ἀνάξια πίστει εἶναι αἱ ἀντίθετοι μαρτυρίαι τῶν λεξικογράφων, οἵτινες μάλιστα συγγέουσι καὶ τὰς ἐννοίας τῶν ὀνομάτων, ταυτίζοντας τὴν φρατρίαν καὶ τριττὺς καὶ ἔθνος (Πολυδ. Η', 111), ἣ καὶ μόνον τὰ φρατρία καὶ τριττὺς (Ἀρποκρ. Σουῖδ. Μοῖρ. λ. γενῆται. Στέφ. Βυζ. λ. φρατρία. Σχολ. Πλάτ. Ἀξ. σ. 465 Bekker. Λεξικὸν Πατμιακὸν

διαίρεσεις τῆς πόλεως περιλαμβάνουσαι ἐκείνους μόνον τοὺς κατοίκους, οἵτινες ἦσαν καὶ πολῖται¹. Ἡ δ' ἄλλη τῶν πολιτῶν σύνταξις συνάπτεται ὑπὸ τῶν λεξικογράφων πρὸς τὴν φρατρίαν, διότι κατὰ τούτους ἐκάστης μὲν φυλῆς τρεῖς ἦσαν φρατρίαι, ἐκάστης δὲ τούτων 30 γένη, τὸ δὲ γένος συνίστατο ἐκ 30 ἀνδρῶν ἑκαστον². Οὕτω δὲ τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων ἀνῆρχετο εἰς 10800 ἀνδρας, ὃ δ' ἀριθμὸς οὗτος φαίνεται ὑπερβολικὸς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωνος, εἰς ὃν ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης τὴν εἰς φυλὰς καὶ φρατρίας κατανομήν. Ὅθεν πιθανὸν φαίνεται ὅτι παρ' Ἀριστοτέλει παρελείπετο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ συντάξει ἡ τελευταία μοῖρα, ἣτοι ἡ τοῦ γένους εἰς 30 ἀνδρας ὑποδιαίρεσις³.

ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. I, 152, περ ἴδε καὶ ἐν ἐκδ. Ἀθ. πολιτ. ὑπὸ Blass σ. 112-3). Τὰ παρ' Ἀρποκρατίωνι (καὶ Σουῖδ. καὶ Φωτ.) εἶναι βεβαίως ὀρθά: «τρίτῃς ἐστὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς. Αὕτη γὰρ διήρηται εἰς τρία μέρη, τρίτῃς καὶ ἔθνη καὶ φρατρίας, ὡς φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ». Οὐδαμῶς ὅμως διὰ τούτων ὑπονοεῖται ὅτι ἡ εἰς τρίτῃς διαίρεσις ὑπῆρχε καὶ κατὰ τοὺς παλαιωτάτους χρόνους.

1) Ὅτι τὰ ἐν τῷ Πατμιακῷ λεξικῷ ἐνθ. ἀν., πρὸς α συνάδει ὁ Σχολ. Πλάτ. Ἀξιόχ. σ. 465 Bekker (πρὸλ. καὶ Μοῖριον λ. γεννῆται), δὲν παρελήφθησαν ἐπὶ λέξει ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, συνάγεται ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνταγίσῃ, ὡς ὁ λεξικογράφος ποιεῖ, τὴν τρίτῃν καὶ τὴν φρατρίαν καὶ ὅτι τὸ δεύτερον ἔθνος δὲν ὀνομάζει ἐκείνους γεωργούς, ἀλλ' ἀγροίκους. Βλ. Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 13, 2, ὅθεν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μαρτυρούμενον, ὅτι τὸ ὅλον πλῆθος τῶν εὐπατριδῶν (οὗς ἄλλως ὁ τε λεξικογράφος καὶ ὁ σχολιαστὴς παρασιωπῶσι) τῶν γεωργῶν καὶ τῶν δημιουργῶν συνίστατο ἐκ φρατριῶν καὶ γενῶν. Νομίζω ὅτι ἡ γνησία ἀριστοτελεῖς παράδοσις εὑρεται παρ' Ἀρποκρατίωνι λ. γεννῆται (ἔξ οὗ καὶ τὸ β' ἄρθρ. τοῦ Σουῖδα): «διηρημένων γαῶν ἀπάντων τῶν πολιτῶν κατὰ μέρη», ἀν καὶ ἐν τῇ λέξει ταύτῃ ἐσφαλμένως ἐπίσης ταυτίζονται ἡ τρίτῃς καὶ ἡ φρατρία, ἅτινα διακρίνονται ὀρθῶς ἐν τῇ λέξει τρίτῃς τοῦ αὐτοῦ λεξικογράφου.

2) Ὁ Πολυδ. Η', 111 συνάπτει τὴν ἄλλην σύνταξιν τῶν πολιτῶν πρὸς τὸ ἔθνος: «ἐκάστου δὲ ἔθνους γένη τριάκοντα ἐξ ἀνδρῶν ποσούτων». Αἱ ἄλλαι ὅμως μαρτυρίαι πᾶσαι λέγουσιν ὑποδιαίρεσιν τῆς φρατρίας τὰ γένη καὶ τούτων τοὺς ἀνδρας (Πολυδ. Γ', 52. Σχολ. Πλάτ. Ἀξιόχ. 465. Λεξ. Πατμ. ἐνθ. ἀν.), ἢ ἀπλῶς τὰ γένη, παραλείπουσαι τὴν εἰς ἀνδρας ὑποδιαίρεσιν. (Ἀρποκρ. λ. γεννῆται, Σουῖδ. γεννῆται 2).

3) Ἡ ἀναφορά τῶν ὑποδιαίρεσεων εἰς τὸν ἐνιαυτὸν (τῶν μὲν 4 φυλῶν ἀπομιμουμένων τὰς ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς ὥρας, τῶν 12 φρατριῶν τοὺς 12 μῆνας, τῶν δὲ 360 γενῶν τὰς 360 ἡμέρας), ἣν διαρρήθην λέγουσιν ὅτι ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους παραλαμβάνουσιν τὸ Πατμιακὸν λεξικὸν ἐνθ. ἀν. καὶ ὁ Σουῖδ. λ. γεννῆται, 1, ἡ ἀναφορά αὕτη εἶναι ἀδύνατος προστιθεμένης καὶ τῆς τελευταίας ὑποδιαίρεσεως τῶν γενῶν εἰς 30 ἀνδρας. Τοῦναντίον δὲ οὐδένα ἔχομεν

Ἐν ἀρχῇ εἰς τὰς φρατρίδας καὶ τὰ γένη μόνον εὐπατρίδαι ἦσαν τεταγμένοι. Ὅτε δ' οἱ Ἴωνες κατακτηταὶ κατέλαβον τὴν Ἀττικὴν, ἰδρύσαν μετὰ τῶν ἐπιχωρίων γενῶν γενέθλιον πολιτείαν. Ταυτόχρονα γένη, ἅτινα ὡς οἰκεῖον θεὸν ἐτίμων τὸν ἑρκεῖον Δία, παρέλαβον παρὰ τῶν ἐπιδραμόντων Ἰώνων τὴν λατρείαν τοῦ πατρῷου Ἀπόλλωνος, ἥτις ἐπεσχίασε τὴν τῶν γενεθλίων θεῶν, οὓς ἰδίᾳ ἐτίμων τὰ γένη¹.

Δὲν εἶναι δὲ βέβαιον, ἂν τὰ γένη ἦσαν κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῶν φυσικά, ἂν δηλαδὴ ἐκ συγγενῶν ἀπετελοῦντο ἢ ἂν ἦσαν τεχνικὰ πλάσματα, ἀπαρτισθέντα ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀληθῶν γενῶν².

λόγον ν' ἀμφισβητήσωμεν τὴν ὑπαρξιν 360 γενῶν. Μαρτυρεῖ δὲ ταύτην καὶ ὁ Πρόκλ. εἰς Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἦμ. 495: «καὶ γὰρ ἐν Ἀθήναις ἦσαν τιοῦτοι τόποι καὶ ὀνομάζοντο λέσχη, ἐξήκοντα καὶ τριακῆσιν καὶ ἑξῆς τινὰ θέσμια περὶ αὐτοὺς, ἵνα οἱ λόγοι γίνωνται σὺν ταῖς συνοῦσιν ἐπιφορεῖς.» Ἐν ταῖς παρὰ τὴν λεωφόρον τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφαῖς εὐρέθη πρό τινων ἐτῶν μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Πνυκὸς μικρὸν τετράγωνον οἰκοδόμημα ἐκ πύρου καὶ βωμὸς ἐν αὐτῷ κατὰ χώραν καὶ ὅσο κατὰ χώραν ἐπίσης ἐνεπιγραφαι λίθοι, δηλοῦντες διὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ὅρας λέσχη» ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἐκείνου ἦτο λέσχη. Βλ. CIA. IV, 2 ἀρ. 1074 c. Περὶ λεσχῶν προβλ. Δραγούμην ἐν Ath. Mitth. τ. 17 σ. 147 κέ.

¹) Περὶ τοῦ Διὸς ἑρκεῖου βλ. Ἀρποκρ.: «ἑρκεῖος Ζεὺς, ὃ βωμὸς ἐντός ἑρκους ἐν τῇ αὐλῇ ὄρουται τὸν γὰρ περιέβαλον ἑρκος ἔλεγον.» Paul. Fest. σ. 101. M. «Hercens Iupiter intra conseptum domus cuiusque colebatur, quem etiam deum penetralem appellabant.» Ὁ Ἀπόλλων πατρῷος ἦτο ὁ γενέθλιος θεὸς τοῦ Ἴωνος, ἐκαλεῖτο δ' ὑπὸ τῶν Ἰώνων «πατρῷος διὰ τὴν τοῦ Ἴωνος γένεσιν»: Πλάτ. Εὐθύδ. 302. Βλ. Ἀρποκρ. ἐν λ. «τὸν δὲ Ἀπόλλωνα κοινῶς πατρῶον τιμῶσιν Ἀθηναῖοι ἀπὸ Ἴωνος· τούτου γὰρ οἰκίσαντος Ἀττικὴν, ὡς Ἀριστοτέλης φησί, τοὺς Ἀθηναίους Ἴωνας κληθῆναι καὶ Ἀπόλλω πατρῷον αὐτοῖς ὀνομασθῆναι.» Ἐν ἀρχῇ θεὸς πατρῷος ἐκάστου γένους ἦτο ἐκεῖνος, εἰς ὃν ἀνῆγε τοῦτο τὴν γένεσίν του. Οὕτω π. χ. ὁ Ἀνδοκίδης ἐτίμα τὸν Ἑρμοῦ πατρῷον (βλ. Λυσίαν Γ', 11), διότι τὸ γένος τῶν Κηρύκων ἤξίου ὅτι κατήγετο ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀγλαύρου (Πaus. Α', λή', 3). Βλ. Toepffer attische Genealogie. σ. 80 κέ. Ἀμφιέβολον θεωρεῖ ἂν ὁ Ζεὺς φράτριος (Πλάτ. Εὐθύδημ. σ. 302. Δημοσθ. ΜΓ', 14. Κρατίν. παρ' Ἀθην. ΙΑ', 400 F) καὶ ἡ Ἀθηνᾶ φρατρία (Πλάτ. αὐτ.) ἦσαν οἱ θεοὶ τῶν φρατριῶν. Ἰσως εἰσῆχθη ἡ λατρεία αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπὶ Κλεισθέλους μεταπολιτείαν, περὶ ἧς κατωτέρω.

²) Κατὰ τὸν ὑπὸ τῶν λεξικογράφων ὁρισμὸν τῶν γεννητῶν, τὰ γένη ἦσαν τεχνικὰ πλάσματα. Βλ. Ἀρποκρ. λ. γεννηταί: «οὐχ οἱ συγγενεῖς μέντοι ἀπλῶς καὶ οἱ ἐξ αἵματος γεννηταί τε καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ἐκαλοῦντο, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὰ καλούμενα γένη κατανεμηθέντες.» Σουῖδ. λ. γεννηταί: «οὐχ οἱ ἐκ γένους καὶ ἀφ' αἵματος προσήκοντες,

"Άλλοι πολῖται προσελήφθησαν εἰς τὰς φρατρίας ἂν μὴ καὶ πρότερον πάντως ὅμως ἐπὶ Δράκοντος, ὅστις ἀπέδωκε τὴν πολιτείαν εἰς τοὺς ὀπλίτας. "Όθεν ἐπὶ τοῦ Δράκοντος μετασχόντες τῆς πολιτείας ἐτάχθησαν εἰς τὰς φρατρίας ἐκ τῶν μὴ ἀνηκόντων εἰς γένη εὐπατριδῶν οἱ ὀπλιτεύοντες¹. Ἐμφίβολον ὅμως εἶναι ἂν καὶ εἰς τὰ γένη ἐτάχθησαν οἱ νεοπολῖται, ἀφοῦ ὁ φονικὸς νόμος τοῦ Δράκοντος οὐδαμῶς μὲν μνημονεύει τῶν γενῶν, τὴν δ' ἀνεψιότητα ἀναφέρει ὡς ὑποδιαίρεσιν τῆς φρατρίας καὶ οὐχὶ τοῦ γένους². Ἐπίσης δὲν εἶναι βέβαιον ἂν καὶ κατὰ τὴν μετα-

ἀλλ' οἱ ἐκ τῶν γενῶν τῶν συννενημένων εἰς τὰς φρατρίας.» Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 111. Bekker An. gr. 227, 9 κέ. Rose Aristot. pseudopigr. 408, 5.

1) Περὶ τοῦ Δράκοντος λέγει ὁ Ἀριστοτέλης Ἀθ. πολ. 4, 2: «ἀπεδεδότο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὅπλοι παρεχομένοις». "Ότι ἀπὸ τοῦ Δράκοντος καὶ ἐφεξῆς ἦσαν τεταγμένοι εἰς τὰς φρατρίας καὶ μὴ εὐπατρίδαι συνάγω ἐκ τοῦ παρὰ Δημοσθ. ΜΓ', 57-8 δρακοντείου θεσμοῦ, οὗ τὴν γνησιότητα ἐπιμαρτυρεῖ ἡ ἐν CIA. I, 61 ἐπιγραφή. Ἐν αὐτῷ ὁρίζονται τὰ ἐξῆς περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν δέκα φρατέρων: «τούτους (περὶ τῆς ἐν τοῖς κώδιξι γραφῆς τούτοις πρὸς Philippi d. Areopag u. die Epheten σ. 138) δ' οἱ πεντήκοντα καὶ εἰς ἀριστίνδην αἰρεῖσθαι.» Τὸ ἀριστίνδην ἐνταῦθα κατ' ἐμὴν γνώμην σημαίνει ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἔπρεπε νὰ γίνηται ἐξ εὐπατριδῶν μόνον (πρὸς Lachmann spart. Verf. σ. 248. Zelle Beitr. z. ältern Verf. Ath. 20), δὲν εἶναι δὲ ταυτόσημον καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν, ὡς παραδέχονται ὁ C. Schaefer ἐν προγράμματι Pforta 1888 σ. 27 μετὰ τοῦ Ed. Meyer ἐν N. Rh. Mus. τ. 41 σ. 586. Ἡ ἀρετὴ δὲν ἔχει ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, κατ' ἀρετὴν δ' ἐκλέγοντες οἱ ἐφέται ὁδηγὸν ὤφειλαν νὰ ἔχουσι τὴν ἰδίαν κρίσιν. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἔπραττον καὶ ἂν μὴ ῥητῶς τὸ ἐκέλευεν ὁ νόμος. Πρὸ τοῦ Δράκοντος ἡ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων ἦτο ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην (Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 6), ἐξελέγοντο δηλ. οἱ ἀρχοντες ἐκ τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν.

2) Ὁ δρακόντειος νόμος περὶ διώξεως τοῦ κτεινάντος ἐκέλευε κατὰ τὸν Δημοσθ. ΜΓ', 57 καὶ τὰ ἐν ἐπιγραφῇ λεῖψανα παρὰ Dittenberger Syll. 45: «Προσιπεῖν τῷ κτεινάντι ἐν ἀγορᾷ ἐντὸς ἀνεψιότητος καὶ ἀνεψιῶν (οὕτω διορθώνει ὁ Philippi d. Areopag u. d. Epheten σ. 72 ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδιξιν ἀνεψιῶ), συνδιώκειν δὲ καὶ ἀνεψιοὺς καὶ ἀνεψιῶν παῖδας καὶ γαμβροὺς καὶ πενθεροὺς καὶ φράτερας.» Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων βλ. Philippi αὐτ. σ. 71 κέ. Ἄν ἦσαν τότε πάντες οἱ πολῖται τεταγμένοι καὶ εἰς γένη πρὸ τοῦ «καὶ φράτερας» ἔπρεπε νὰ εἴη προσηθεῖ «καὶ γεννίτας.» Καὶ ὁ Francotte l' organisation de la cité athénienne et la réforme de Clisthènes. Brux. 1893 σ. 57 κέ. παραδέχεται ὅτι μὴ εὐπατρίδαι ἐτάχθησαν εἰς τὰς φυλὰς καὶ εἰς αὐτάς τας φρατρίας τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δράκοντος. Τότε δὲ κατ' αὐτὸν συνέστησαν τὸ πρῶτον καὶ οἱ θίασοι τῶν ὀργεῶνων. [Ἄλλ' ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλους Ἀθ. πολ. 21, 2 ὅτι τὸ μὴ φυλοκρινεῖν ἐλέγχθη πρὸς τοὺς ἐξετάζειν τὰ γένη βουλευμένους ἐπὶ Κλεισθένους, ἐμφαίνει ὅτι τότε πρῶτον ἐγένετο

πολιτείαν τοῦ Σόλωνος ἐτάχθησαν καὶ ἄλλοι εἰς τὰς φρατρίας. Διότι δὲν θὰ ἦτο εὐχερὲς ἡ πρόσληψις τῶν θητῶν εἰς τὰς φυλὰς καὶ τὰς φρατρίας, ἂν ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ὠρίζετο αὕτη, τεταραγμένης οὕσης τῆς πόλεως μετὰ τὴν διάταξιν τῆς πολιτείας ὑπ' αὐτοῦ¹.

Ἡ διάκρισις τῶν πολιτῶν τῶν μὴ τεταγμένων εἰς γένη. Δύσκολον δὲ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν ἑλληνικῇ πόλει, πλὴν τῶν μετοίκων καὶ ξένων, ὑπῆρχον καὶ πολῖται μὴ τεταγμένοι εἰς φρατρίας. Διότι ἀκριβῶς τοῦτο διακρίνει τοὺς πολίτας ἀπὸ τῶν μετοίκων καὶ ξένων, ἡ μετάληψις καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ νομίμων, πολίτης δ' ἀφρήτωρ θὰ ἦτο βεβαίως ἐν χεῖρονι μοῖρα τοῦ μετοίκου. "Ὅθεν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν εἰς τὸν Ἴωνα ἀναφερομένην κατανομήν τῶν κατοίκων εἰς τὰς φυλάς, ἄνευ τῆς συντάξεως αὐτῶν καὶ εἰς φρατρίας. Τοῦτο μόνον φαίνεται πιθανόν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς παλαιστάτους χρόνους δὲν ἐπετρέπετο ἡ κατάταξις εἰς τινὰς ὠρισμένας φρατρίας, ἐκείνας ἴσως αἰτινας καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἐξηγουντο, ὡς ἐλέγχουσιν οἱ τύποι τῶν ψηφισμάτων περὶ δωρεᾶς τῆς πολιτείας: «καὶ εἰναίαι αὐτῶν γράψασθαι φυλῆς καὶ δήμου καὶ φρατρίας, ἧς ἂν βουλήται κατὰ τὸν νόμον.» ἦ: «ὧν οἱ νόμοι λέγουσι» ἦ: «πλὴν ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν.»].

1) Περὶ τῶν πολιτικῶν δικαίων, ἅπερ μετέδωκεν ὁ Σόλων εἰς τοὺς θήτας βλ. Ἀριστ. Ἄθ. πολ. 7, 3: «τοῖς δὲ τὸ θητικὸν τελοῦσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε μόνον». αὐτ. 7, 4: «τοὺς δ' ἄλλους θητικόν, οὐδεμίας μετέχοντας ἀρχῆς». Περὶ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὰς φυλάς καὶ τὰς φρατρίας οὐδὲν λέγεται [καὶ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ λεχθῇ, διότι πάντως καὶ οἱ θήτες ἦσαν ἀνέκαθεν τεταγμένοι εἰς φυλάς καὶ φρατρίας]. Ὅπως ἂν ἦ ἐπὶ Κλεισθένης ἦσαν πολλοὶ οἱ μὴ μετέχοντες τῆς πολιτείας. Βλ. Ἀριστοτ. 21, 2: «πρῶτον μὲν συνένεμε πάντας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεττάρων, ἀναμείξαι βουλόμενος, ὅπως μετάρσῃσι πλείους τῆς πολιτείας». Ἐνταῦθα τὸ «ἀναμείξαι βουλόμενος» φέρεται ὡς αἴτιον τῆς ἰδρύσεως τῶν 10 φυλῶν, ὧν αἱ τριτῦτες ἦσαν εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας: τὸ δὲ «ὅπως μετάρσῃσι πλείους τῆς πολιτείας» ὡς αἴτιον τῆς διανομῆς πάντων εἰς τὰς 10 νέας φυλάς. Ἐκ τούτου δὲ συνάγῃ ὅτι δὲν ἦσαν τεταγμένοι πάντες εἰς τὰς τέσσαρας ἀρχαίας φυλάς. [Τὸ πόρισμα ὅμως τοῦτο δὲν προκύπτει ἀσφαλῶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους, οὐδὲν δ' ὑπεμφανέει ὅτι δὲν περιελάμβανον αἱ 4 φυλαὶ πάντας τοὺς πολίτας. Νομίζω δὲ μάλλον ὅτι ὅπως μετάρσῃσι πλείους τῆς πολιτείας ἔταξεν εἰς τὰς φυλάς ὁ Κλεισθένης καὶ ξένους καὶ ἀπελευθέρους δούλους, ἵπέτωκε δηλ. τὴν πολιτείαν εἰς πάντας ἴσως τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, βουλόμενος δ' ἀναμείξαι, ἵνα μὴ διακρίνονται δηλ. οἱ εἰς τὰς ἀρχαίας 4 φυλάς ἀνήκοντες τῶν νεοπολιτῶν, ἀντὶ νὰ τάξῃ τοὺς εἰς ταύτας ἢ εἰς νέας ἰδίας, ὅτε εὐκολοὺς θὰ ἦτο ἡ διάκρισις, προέκρινε νὰ διαλύσῃ μὲν τὰς 4 φυλάς, νὰ καταλείψῃ δ' ἀναμιξ πάντας καὶ τοὺς παλαιούς πολίτας καὶ τοὺς νέους εἰς 10 φυλάς, βάσιν τῆς κατανομῆς ἔχον τὴν ἐν τοῖς δήμοις οἰκισιν αὐτῶν]. Ἄτοπος μοι φαίνεται ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς Ἀθ. πολιτείας καὶ τοῦ ἐπομένου τῶν Πολιτικῶν Γ, 2 σ. 61, 11: «πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσ: (Κλεισθένης) ξένους καὶ δούλους μετοίκους», καθὼς καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἐνοίας τοῦ «πάντας» ὡς ἀναφερομένου εἰς μόνους τοὺς ξένους καὶ τοὺς μετοίκους.

"Οροι τῆς πολιτείας.

Εἰς τὰς φυλάς καὶ τὰς φρατρίας ἐτάσσοντο, ὡς φαίνεται, μόνοι οἱ ἐξ ἀμφοτέρων, πατρὸς καὶ μητρὸς, γεγονότες ἀστῶν¹.

Ἀρχαιότατον πολίτευμα.

Τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων, καθὼς καὶ πάντων καθόλου τῶν Ἑλλήνων, ἦτο ἡ βασιλεία. Ἀνώτατος ἄρχων ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς χώρας ἦτο βασιλεύς, ᾧ συνήδρευον φυλοβασίλεις ἐξ εὐπατριδῶν, προστάται τῶν φυλῶν ὄντες².

¹) Ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Γ, 2 σ. 60, 27 Bekker λέγει γενικῶς: «ὀρίζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷον πατρὸς ἢ μητρὸς». Τούτοις συνῆδουσιν καὶ ὅσα παραδίδονται ἡμῖν ἄλλοθεν περὶ τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τινα διάταξιν τῆς ἐπὶ Δράκοντος πολιτείας, στρατηγοὶ καὶ ἵππαρχοι ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἐχόντων «παῖδας ἐκ γαμετῆς γυναικὸς ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας» (Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 4, 2). Ὁ Δείναρχ. κτ. Δημ. 71 μαρτυρεῖ ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰσχυεῖν ἡ διάταξις αὕτη, διὰ τῆς περιφράσεως «παιδοποιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους». «Ὅτι διὰ τοῦ «γαμετῆ γυνῇ» ἐννοεῖται ἀστὴ κατ' ἀντιθεσιν πρὸς τὴν ξένην, καταφαίνεται ἐν Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 17, 3, ὅπου ἡ γαμετῆ γυνὴ τοῦ Πεισιστράτου διαστελλεται τῆς Ἀργείας. Πρὸλ. αὐτ. 18, 1: «Ἦσαν δὲ κύριοι μὲν τῶν πραγμάτων διὰ τὰ ἀξιώματα καὶ διὰ τὰς ἡλικίας Ἴππαρχος καὶ Ἰππίας», δηλ. οἱ τῆς γαμετῆς γυναικὸς υἱοί, ὅπου τὸ «διὰ τὰ ἀξιώματα» σημαίνει τὴν γνησίαν καταγωγὴν αὐτῶν, Ὁ Ἡρόδ. Ε', 94 τὸν ἐκ τῆς Ἀργείας γυναικὸς υἱὸν τοῦ Πεισιστράτου Θετταλὸν λέγει νόθον. Κατὰ τὸν Hruza Beiträge zur Geschichte des griech. u. röm. Bürgerrechtes II σ. 110—1 ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν προκύπτει διαφορὰ τῆς τῶν δικαίων τῶν δύο ἐκείνων γυναικῶν. Κατὰ τὰς μετὰ τὸν Σούλωνα στάσεις προσετέθησαν εἰς τὸν Πεισιστράτην πλὴν ἄλλων «καὶ οἱ τῷ γένει μὴ καθαροὶ διὰ τὸν φόβον» σημεῖον δ' ὅτι μετὰ τὴν (τῶν) τυράννων κατάλυσιν ἐποίησαν διαφηρισμὸν, ὡς πολλῶν κοινωνούντων τῆς πολιτείας οὐ προσήκον». (Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 13, 5). Οἱ τῷ γένει μὴ καθαροὶ ἦσαν ἀναμφιδόλως ἄνδρες, ὧν ἡ γνησία καταγωγὴ ἡμφισθητεῖτο. Ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Σόλωνος διακρίνεται ὁ γνησίος παῖς τοῦ νόθου, νόθος δ' ἐθεωρεῖτο ὁ ἐκ ξένης γυναικὸς (πρὸλ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1650—1666). Τῷ νόθῳ δὲν εἰδίδετο ἀγχιστεία: Ἀριστοφ. Ὀρν. 1661. Δημοσθ. ΜΓ', 51. Ὁ μὴ ἔχων παῖδας γνησίους εἶχε πλήρη ἐξουσίαν νὰ διαθέγῃ τὰ αὐτοῦ κατὰ βούλησιν: Δημοσθ. Κ', 102. πρὸλ. Ἰσ. Γ', 68. Τοὺς νόθους δὲ τούτους φαίνεται ἐννοοῦσιν αἱ λέξεις τοῦ Πσυχίου ἔξω τριακάδος: «οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες παῖδες ἢ ἀγχιστεῖς κλήρου τελευτήσαντός τινος Ἀθηναῖον ἐκαλοῦντο» καὶ «ἀτριάκαστοι» οἱ μὴ μετέχοντες τριακάδος. Ἀθηναῖοι». Τὸ τριακάς ταυτίζεται παρὰ Πολυδεύκει Η', 111 τῷ γένει, δύναται ὅμως νὰ σημαίῃ αὐτὴν τὴν φρατρίαν, 30 γένη ἔχουσαν.

²) Περὶ τῶν μυθικῶν βασιλείων τῆς Ἀττικῆς πρὸλ. Büchschütz die Könige v. Athen. Πρόγρ. Βερολ. 1855. Wilamowitz Aristoteles u. Athen II σ. 126 κέ. Busolt Griech. Gesch. II σ. 124 κέ. Toepffer ἐν Hermes 1896 σ. 105 κέ. Περὶ τῶν κατὰ

Ὁ κατὰ μικρὸν περιορισμὸς τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας.

Ἡ ἀττικὴ βασιλεία φαίνεται ὅτι δὲν ἐτήρησεν ἐπὶ μακρὸν ἀμείωτον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Τούλάχιστον ἡ παλαιότερα παράδοσις ἀναφέρει εἰς τὸν Θησέα περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, ἡ δὲ μεταγενεστέρα λέγει ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ ἥρωας κατέστησε δημοκρατίαν ἐν Ἀθήναις¹. Ἀλλὰ πῶς κατὰ μικρὸν περιωρίσθη ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἀδυνατοῦμεν νὰ ὀρίσωμεν μετὰ τινος βεβαιότητος. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις παρ' ἡμῖν ἐπέχει τόπον τῆς παλαιστάτης παραδόσεως, ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν ὑπαρχουσῶν αὐτῷ πηγῶν καὶ ἐξ ἰδίων εἰκασιῶν, ὑποθέτει ὅτι αἱ μεταβολαὶ ἐπῆλθον ὥδε. Ἡ βασιλεία παρέμεινε μὲν, ἀλλὰ σπουδαῖοι ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ περιορισμοὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς διαρκείας τῆς ἀρχῆς². Ὁ πρῶτος δὲ περιορισμὸς τῆς δυνάμεως τῆς βασιλείας ἐγένετο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἐπικαταστάσης τῆς

μικρὸν γενομένων προσθηκῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀττικῶν βασιλέων βλ. Brandis de temp. Graeco antiquiss. rationib. σ. 7 καὶ Ἡ τελευταία χρονολογικὴ διατύπωσις τοῦ καταλόγου τούτου ἐν Εὐσεβ. Χρον. ἐκδ. Schoene I. 183 καὶ. Τὰ ἔργα τῶν φυλοδασιλέων ἦσαν ἀναμφιδόλως ἐν ἀρχῇ πολλῶ πλείονα τῶν ὕστερον, φαίνεται δ' ὅτι οἱ φυλοδασιλεῖς ὑπείστησαν τὰς αὐτάς καὶ ὁ βασιλεὺς τύχας, ὥστε τελευταῖον μόνον θρησκευτικὰ ἔργα ὑπελείφθησαν αὐτοῖς. Ὁ Πολυδ. Η', 111 λέγει: «οἱ δὲ φυλοδασιλεῖς ἐξ εὐπατριδῶν τέσσαρες (κατὰ διόρθωσιν τοῦ Wecklein ἐν Monatsber. d. bayr. Akad. 1873 σ. 38 ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις δὲ) ὄντες μάλιστα τῶν ἱερῶν ἐπεμελοῦντο συνεδρεύοντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῇ παρὰ τὸ βουκολεῖον» τοῦτο δὲ τὸ βουκολεῖον κατὰ τὸν Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 5 ἦτο τὸ ἀρχεῖον τοῦ βασιλέως. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐδίκαζον ἀκόμη οἱ φυλοδασιλεῖς μετὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ Πρυτανείῳ. Βλ. Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 57, 4: «Δικάζει δ' ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φυλοδασιλεῖς καὶ τὰς τῶν ἀλύγων καὶ τῶν ἄλλων ζώων». Πρβλ. Πολυδ. Η', 120.

1) Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 41, 2: «δευτέρα δὲ καὶ πρώτη μετὰ ταύτην ἔχουσα πολιτείας τάξιν ἡ ἐπὶ Θησεῖως γενομένη, μικρὸν παρεγκλίνουσα τῆς βασιλικῆς». Ἡ μεταβολὴ αὕτη εἶναι τὸ ἐν κεφ. 3 τῆς Ἀθ. πολιτ. ἐκτιθέμενον πολίτευμα, ὡς ἐμσαίνεται ἐκ τῶν ἐπαγομένων: «μετὰ δὲ ταύτην ἡ ἐπὶ Δράκοντος κτλ.». Πρβλ. Πλουτ. Θησ. 25. Ὁ Θησεὺς κατέστησε δημοκρατίαν: Πaus. Α', γ', 3.

2) Πολλὰ ὑπάρχον τῇ Ἀριστοτελεῖ πηγῇ: Πρβλ. Ἀθ. πολ. 3, 3: «οἱ μὲν γὰρ πλείους ἐπὶ Μεδόντος, ἔνιοι δ' ἐπὶ Ἀκάστου φασὶ γενέσθαι (τ)α(ύ)την.» Ἀμεσὺν τινα μαρτυρίαν φαίνεται ὅτι οὐδ' αἱ πηγαὶ ἐκείναι ἀνέφερον, διό τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις πράγματα εἰκάζονται ἐκ συγχρόνων σημείων. Τὴν μεταγενεστέραν βασιλείαν ὡς συνέβαιεν τῆς ἀρχαίας παραδέχεται καὶ ὁ Πλάτων Μενέξ. 288: «βασιλεῖς μὲν γὰρ αἱ ἡμῖν εἰσιν· οὗτοι δὲ τότε μὲν ἐκ γένους, τότε δὲ αἵρετοί.»

πολεμαρχίας. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος πολέμαρχος λέγεται ὁ Ἴων, εὐλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ παράδοσις ἐφ' ἧς ἐρείδεται ὁ Ἀριστοτέλης συνέδεε τὴν κατάστασιν τῆς νέας ταύτης πολεμικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν κάθοδον τῶν Ἰώνων, ὧν ὁ ἐπώνυμος ἦρως Ἴων δὲν εὗρε τόπον ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀττικῶν βασιλέων. Ὡς δ' ὁ στρατηγὸς τῶν Ἰώνων ἐπιδρομέων τάσσεται παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀττικῶν αὐτοχθόνων, οὕτω καὶ ὁ πολέμαρχος τάσσεται παρὰ τῷ ἄρχοντι βασιλεῖ· οὐδόλως δ' ἀπίθανον ὅτι ἡ πολεμικὴ ἐκείνη ἀρχὴ κατέστη κατὰ τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τῶν ἰωνικῶν καὶ τῶν αὐτοχθόνων γενῶν, καὶ ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς ἴσως περιήρχετο ἐκ διαδοχῆς εἰς τὸ ἡγεμονικὸν γένος τῶν Ἰώνων¹. Ἡ δὲ κατάστασις τοῦ ἄρχοντος ἐγένετο κατὰ τοὺς πλείστους ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μέδοντος, περὶ τῶν πρώτων ὁμῶς ἔργων τῆς ἀρχῆς ταύτης οὐδεμία περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς μαρτυρία². Ἡ βασιλεία, οὕτω περιορισθεῖσα, φαίνεται ὅτι παρέμεινεν ἐπὶ τινὰς ἔτι γενεὰς εἰς τὸ γένος τῶν Μεδοντιδῶν, ἡ δὲ πολεμαρχία, πατρῴα καὶ αὕτη ἴσως τὸ κατ' ἀρχὰς οὕσα τοῦ γένους τοῦ Ἴωνος, ὕστερον μετεδίδετο εἰς πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς εὐπατριδας, ὡς ἡ τοῦ ἄρχοντος ἀρχή, ἥτις ἀνέκαθεν ἦτο αἰρετὴ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν³.

¹) Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 2: «Μάλιστα δὲ καὶ πρῶται τῶν ἀρχῶν ἦσαν βασιλεὺς καὶ πολέμαρχος καὶ ἄρχων· τούτων δὲ πρώτη μὲν ἡ τοῦ βασιλέως, αὕτη γὰρ καὶ πᾶν ἄλλος (ἦν, δευτέρα δ' ἐπικατέστη (πολε)μαρχία, διὰ τὸ γενέσθαι τινὰς τῶν βασιλέων τὰ πολέμια μάλα(κούς, ὄθεν) καὶ τὸν Ἴωνα μετεπέμψαντα χρείας καταλαβούσης.» Ἡρόδ. II, 44: «Ἴωνος δὲ τοῦ Σούθου στρατάρχου γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν ἀπὸ τούτου Ἴωνες.» Πρὸλ. καὶ Πaus. Z', α', 5.

²) Ἀριστοτ. 3, 3: «τελευταία δ' ἡ (τοῦ ἄρχοντος· οἱ) μὲν γὰρ πλείους ἐπὶ Μέδοντος, ἔνιοι δ' ἐπὶ Ἀκαστοῦ φασι γενέσθαι (τ)α(ύτ)ην τεκμήριον δ' ἐπιφέρουσιν, (ὅτι) οἱ ἐννέα ἄρχοντες ὁμνύουσι(ν ὡς)περ (ἐ)πὶ Ἀκαστοῦ (τὰ) ὄρκια ποι(ή)σιν, ὡς ἐπὶ το(ύτου τῆς) βασιλείας παραχωρησάντων τῶν Κοδ(ρι)δ ὧν) ἀντὶ τῶν δοθεισ(ῶν) τῷ ἄρχοντι δωρεῶν. Τοῦτο μὲν οὖν ὁποτέρως ποτ' ἔχει, μικρὸν ἂν παραλλάττει τοῖς χρόνοις· ὅτι (ὅς) τελευταία τούτων ἐγένετο τῶν ἀρχῶν, (σημείον καὶ (τὸ) μη(δὲ)ν (τῶν π)ατριῶν τὸν ἄρχοντα διοικεῖν, ὡςπερ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἀλλὰ π(άντ' ἔχειν) ἐπ(ί)θετα· διὸ καὶ νεωστὶ γέγονεν ἡ ἀρχὴ μεγάλη, τοῖς ἐπιθέτοις αὐ(ξηθεῖσα).» Πρὸλ. καὶ Wilamowitz Aristot. u. Athen II σ. 129 κέ.

³) Οἱ Μεδοντιδαὶ ἦσαν γένος εὐπατριδῶν, ὅπερ μαρτυρεῖται ὅτι καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις. Βλ. Toepffer att. Geneal. σ. 228 κέ., ὅπου γίνεται λόγος

Ἄλλὰ καὶ πασῶν τούτων τῶν ἀρχῶν ἡ δύναμις περιορίσθη, διότι τὸ μὲν πρῶτον ἦρχον διὰ βίου, μετὰ ταῦτα δὲ δεκαετίαν¹.

Αἱ ἀνώταται ἐνιαύσαι ἀρχαί.

Πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐξουσίας ὠρίσθη ὕστερον ἡ ἐκλογή τῶν ἀρχῶν τούτων ἐνιαυσία ἀντὶ δεκαετοῦς. Ἀδελφον δ' ἂν ἅμα τῷ περιορισμῷ τούτῳ ἢ βραδύτερον κατεστάθῃ καὶ ἡ νέα ἀρχή, οἱ ὅθ' ἐσμοθέται. Οὗτοι ἔργον εἶχον τὸ κατ' ἀρχὰς ν' ἀναγράφωσι τὰ θέσμια, ἥτοι τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἔθιμα καὶ νὰ φυλάττωσιν αὐτά, ὅπως προσάγωσι κατὰ τὰς δίκας². Καὶ οἱ μὲν ὁσμοθέται ἀνέκαθεν ἀπετέλουν συναρ-

καὶ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Κόδρου πρὸς τούτους. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ Ε' αἰῶνος, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἀκροπόλεως εὐρεθείη, φέρεται: «ὄρο(ς) χώ(ρ)ας Μεδ(ον)τι(δ)ῶν.» Βλ. CIA. I ἀρ. 497. Οἱ Μεδοντίδαι ἴσως εἶχον τὴν αὐτὴν θέσιν ὡς βασιλεῖς ἐν Ἀθήναις, ἦν καὶ οἱ Ἀνδρουκίδαι ὡς βασιλεῖς ἐν Ἐπείῳ. Πρβλ. Στράβ. σ. 633. Ὅμως ἐν τῷ παρὰ τοῖς χρονογράφοις καταλόγῳ τῶν Μεδοντιδῶν βασιλείων κεῖνται ὀνόματα, ἅτινα ἀνευρίσκονται ὕστερον καὶ εἰς ἄλλα γένη εὐπατριδῶν, οἷον Μεγακλῆς καὶ Ἀλκμέων τοῦ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν γένους, Ἀρίφρων τοῦ τῶν Βουζυγῶν, Ἀγαμήτωρ τοῦ τῶν Φιλαιδῶν. Βλ. Toepffer ἐνθ. ἀν. σ. 241-2. Κατὰ τὴν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις παραδεδεγμένην χρονολογίαν οἱ Μεδοντίδαι εἶχον τὴν βασιλείαν μέχρι τοῦ 712, οἱ δὲ τέσσαρες τελευταῖοι αὐτῶν μόνον ἐπὶ δεκαετίαν ἕκαστος: Εὐσέβ. χρον. I, 189-190 ἐν παραβολῇ πρὸς Πaus. Δ', ιγ', 7. Φωτ. λ. παρ' Ἰππον καὶ κόρην (Σουῖδ. λ.) καὶ λ. Ἰππομένης. Ὅτι ἔφερον οἱ Μεδοντίδαι τὸ ὄνομα βασιλεῖς βλ. Lugebil ἐν Jahrb. f. class. Philolog. Παραστ. τ. V σ. 539 κέ. Ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 1 λέγει περὶ τῆς παλαιστάτης περιόδου ταύτης τῆς Ἀθηναίων πολιτείας: «Τὰς μὲν ἀρχὰς (κα)θίστασαν ἀριστινὴν καὶ πλουτινὴν» ἥτοι ἐκ τῶν εὐγενῶν, τῶν εὐπατριδῶν, διότι εὐγένεια κατὰ τὸν αὐτὸν φιλόσοφον (Πολ. Ζ (Δ), 8 σ. 159, 28 Bekker) εἶναι «ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετὴ» καὶ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι «οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος» (Πολιτ. Θ (Ε), 1 σ. 194, 14). Ὁ Πλούτ. Θησ. 25 λέγει περὶ τοῦ Θησίου: «εὐπατριδαὶς δὲ γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἀρχοντας ἀποδοῦς καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι καὶ ὁσίον καὶ ἱερῶν ἐξηγητάς.» Πρβλ. Ἐτ. Μ. 395 εὐπατρίδαι (Bekker An. Gr. 257, 7) Διονυσ. Ἀλικ. Β', 8.

¹) Τοῦτο λέγων ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 1 ἐννοεῖ προδήλως τὰς τρεῖς ἀρχὰς τοῦ βασιλείου τοῦ πολεμέρχου καὶ τοῦ ἀρχοντος. Ὁ Paus. Δ', ε', 10 θεωρεῖ τὴν προθεσίαν ἐτῶν δέκα τῆς ἀρχῆς ὡς ἀφαίρεσιν τοῦ πολλοῦ τῆς ἐξουσίας τῶν Μεδοντιδῶν. Περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐγένετο ὁ περιορισμὸς οὗτος βλ. Busolt Griechische Geschichte. II σ. 132 κέ.

²) Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 4: «(θεσμ)οθέται δὲ πολλοὶς ὕστερον ἔτεσιν ἡρέθησαν, ἥδη κατ' ἐνιαυτὸν αἶρ(ο)μένων» τὰς ἀρχὰς, ὅπως ἀναγράφαντες τὰ θέσμια φυλάττωσι πρὸς

χίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ πολέμαρχος καὶ ὁ ἄρχων ἤρχον χωρὶς ἕκαστος μέχρι τῆς ἐπὶ Σόλωνος μεταπολιτείας. Διὸ ἴδιον εἶχεν ἕκαστος ἀρχεῖον καὶ ἴδια ἔργα· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἀρχεῖον εἶχε τὸ ὕστερον καλούμενον Βουκόλιον, ὁ δὲ πολέμαρχος τὸ πολεμαρχεῖον, τὸ μετὰ τὴν ἀναικοδόμησιν αὐτοῦ Ἐπιλύκειον κληθέν, ὁ ἄρχων τὸ πρυτανεῖον καὶ οἱ θεσμοθέται τὸ θεσμοθετεῖον¹. Καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς τὰ

τὴν τῶν (παρανομῶ) ντων κρίσιν· διὸ καὶ μόνῃ τῶν ἀρχῶν οὐκ ἐγένετο πλείων ἐνιαυσίας· (τιῶ μὲν οὖν χρόνῳ τοσοῦτον προσέχουσιν ἀλλήλων». Πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα τῶν θεσμοθετῶν ἀντιστοιχεῖ τὸ edictum perpetuum τοῦ πραιτορος τῶν Ῥωμαίων. Βλ. Mommsen *rom. Staatsr.* 1ης ἐκδ. I 151. II, 201. Οὐχ ἦτογ τὰ περὶ τῶν ἔργων τῶν θεσμοθετῶν ἀνεγράψαν κατ' εἰκασίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τοῦ συγγραφέως, ὃν εἶχεν οὗτος πρὸ ὀφθαλμῶν, στηριζομένην εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Ὡς ἔτος τῆς καταστάσεως τῶν 9 ἐνιαυσίων ἀρχόντων ἀναγράφεται ἐν τῇ κατὰ συνθήκην χρονολογία τῶ 683/2. Ὁ Σύγκελλος σ. 399, 21 λέγει: «μετὰ τούτους ἄρχοντες ἐνιαυσιαῖοι εὐρέθησαν ἕξ εὐπατριδῶν, ἐννέα τε ἀρχόντων Ἀθηνησιν ἀρχὴ κατεστάθη». Βλ. Εὐσεβ. Χρον. II 84—5. Busolt ἐνθ. ἀν. II, 135.

¹) Ἀριστοτ. 3, 5: «Ἦσαν δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς εἶχε τὸ νῦν καλούμενον Βουκόλιον, πλησίον τοῦ πρυτανείου (σημεῖον δὲ ἔτι καὶ νῦν γὰρ τῆς τοῦ βασιλείως γυναικὸς ἢ σύμμειξις ἐνταῦθα γίγνεται τῷ Διονύσῳ καὶ ὁ γάμος), ὁ δὲ ἄρχων τὸ πρυτανεῖον. ὁ δὲ πολέμαρχος τὸ Ἐπιλύκειον (ὃ πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο πολεμαρχεῖον, ἐπεὶ δὲ Ἐπιλυκος ἀναικοδόμησε καὶ κατεσκεύασεν αὐτὸ πολεμα(ρχή)σας Ἐπιλύκειον ἐκλήθη), θεσμοθέται δ' εἶχον τὸ θεσμοθετεῖον. Ἐπὶ δὲ Σόλωνος ἅπαντες εἰς τὸ θεσμοθετεῖον συνήλθον». Περὶ τῆς ἐπὶ Σόλωνος συναγωγῆς τῶν 9 ἀρχόντων βλ. Διογ. Λαερτ. Α', 6', 58: «καὶ πρῶτος τὴν συναγωγὴν τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἐποίησεν εἰς τὸ συνδεῖπνεῖν (κατὰ διόρθωσιν τοῦ Hermann Staatsalterth. § 138, 13 ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογράφοις συνεῖπν), ὡς Ἀπολλύδωρος φησιν ἐν δευτέρῳ περὶ νομοθετῶν». «Ὅτι τὸ βουκόλιον ἦτο τὸ πρῶτον ἀρχεῖον τοῦ βασιλείως εἶναι, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ διατυπώσεως, εἰκασία τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τοῦ συγγραφέως ἕξ οὗ ἡρύσθη οὗτος τὴν εἰδήσιν. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀρχεῖον αὐτοῦ ἦτο, ὡς γνωστὸν, ἡ βασιλεία στοά. Τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἄρχοντος ἦτο «παρὰ τοὺς ἐπωνύμους» ὡς λέγουσιν ὁ Σουῖδ. λ. ἄρχων καὶ ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. Gr σ. 449, 17 κέ, οἵτινες ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους παραλαμβάνουσι, καίπερ οὐχὶ ἄνευ σφαλμάτων. Ὅτι ὅμως καὶ οὗτοι τὸ πρυτανεῖον ἐννοοῦσι συνάγεται ἐκ τοῦ Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 1188: «Τόπος παρὰ πρυτανεῖον, ἐν ᾧ ἐσθήκασιν ἄνδρι-άντες, οὓς ἐπωνύμους καλοῦσιν». Οἱ ἐνδοιασμοὶ τοῦ Wachsmuth d. Stadt Athen II, I σ. 353 σημ. 1 ἐλέγχονται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀνυπόστατοι. Βλ. καὶ Πλουτ. Ἀριστ. 27, καθ' ὃν αἱ θυγατέρες τοῦ Ἀριστείδου ἐξεδόθησαν τοῖς νυμφίοις «ἐκ τοῦ πρυτανείου»· ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν ἔργα τοῦ ἄρχοντος. Τὸ ὄνομα Ἐπιλυκος εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Φιλαίδων καὶ τῶν Κηρύκων: Toepffer attische Genealogie σ. 278 9. Τὸ παρ' Ἀριστοτέλει «ἦσαν

ἔργα τῶν τριῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων παρέμειναν ἀμετάβλητα. Οἱ δὲ θεσμοθέται, ἀναγράφοντες τὰ θέσμια ὅπως τὰ προσάγωσιν εἰς τὰς δίκας, ἡδύνατό τις ἴσως νὰ εἰκάσῃ ὅτι καὶ παρήδρευον ἀνὰ δύο ἐκάστῳ τῶν τριῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων κατὰ τὰς δίκας¹. Ἐδῖ-
καζον δ' οἱ ἄρχοντες οὗτοι τὰς δίκας αὐτοτελεῶς, καθόλου δὲ καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων τῆς πολιτείας ἦσαν κύριοι².

Κωλακρέται.

Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι πλὴν τῶν τριῶν τούτων ἀνωτάτων καὶ ἄλλοι ἄρχοντες ὑπῆρχον κατὰ τοὺς παλαιστάτους χρόνους, καίτοι διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς μαρτυριῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γινώσκωμεν τίνες οὗτοι. Μόνον δὲ τοὺς κωλακρέτας ἔνεκα τοῦ ἀρχαίου τύπου τοῦ ὀνόματος δυνάμεθα μετὰ τινος βεβαιότητος ν' ἀναγάγωμεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἦσαν δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ κωλακρέται, ὡς ἐκ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως φαίνεται, οἱ κατακρεουργοῦντες τὰ ἱερεῖα, οἱ βοηθοὶ ἄρα τοῦ βασιλέως κατὰ τὰς θυσίας καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα δεῖπνα· ὅτε δὲ παρῆλθον οἱ χρόνοι τῶν δωροφάγων βασιλέων, ἐγένοντο οἱ ταμίαι τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων³.

δ' οὐχ ἅμα πάντες οἱ ἐννέα ἄρχοντες « ὁ Σουίδας καὶ ὁ ἀνώνυμος λεξικογράφος μετέβαλον εἰς τὸ ἐξῆς: « πρὸ μὲν τῶν Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν ». Αἱ εἰκασίαι δ' ἂς εἰς τὴν μαρτυρίαν τούτων τῶν λεξικογράφων στηρίζει ὁ Lange die Epheten u. der Areopag. σ. 71 κέ. ἀναιροῦνται ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους.

1) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ παρεμδληθεῖσα εἰκασία περὶ τοῦ ἔργου τῶν θεσμοθετῶν δύναται ἴσως νὰ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον, δι' ὃν ἐξ ἦσαν οἱ θεσμοθέται, διότι ἄλλως ὁ ἀριθμὸς οὗτος φαίνεται παράδοξος. Ὅτε δ' ὑπὸ τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλα ἀνετίθησαν ἔργα τοῖς θεσμοθέταις καὶ ἡγρόνθη ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν, ἔλαθεν ἕκαστος τῶν τριῶν ἀρχόντων καὶ ἀνὰ δύο παρεδρους. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐπιδοκιμάζει καὶ ὁ Leconte de l'archontat Athénien 1893 σ. 113—4.

2) Ἀριστοτ. 3, 5: « Κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς (κρίν)ειν, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν προανακρίνειν ». Ὁμοίως καὶ ὁ Σουίδ. καὶ ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. Gr. ἐνθ. ἀν. Ὁ Θουκ. Α' 126 λέγει περὶ τῶν χρόνων τοῦ Κυλωνείου ἄγους: « τότε δὲ τὰ πολλὰ τῶν πολιτικῶν οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἔπρασσον ».

3) Ὅτι παλαιότατοι ἦσαν οἱ κωλακρέται μαρτυρεῖ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος κωλακρετεῖν ἐν Κυζίκῳ (CIG. ἀρ. 3660), ὅπερ φαίνεται ὅτι παρελάβον οἱ Κυζικηνοὶ παρὰ τῶν

Αἵρεσις τῶν ἀρχόντων.

Οἱ ἄρχοντες, οἱ ἀνώτατοι τοῦλάχιστον, ἐξελέγοντο ἐκ τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν μόνον· ἐξέλεγον δ' αὐτοὺς οἱ Ἀρεοπαγῖται, οἵτινες ἐκάλουν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοὺς ἐπιτηδαιοτάτους κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν¹.

*Ο Ἀρειος πάγος.

✓ Κυρία δὲ τῆς πολιτείας ἦτο ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, εἰς ἣν εἰσέρχοντο κατ' ἐνιαυτὸν οἱ ἄρχοντες μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀρχῆς αὐτῶν· ἤρχον δ' οἱ Ἀρεοπαγῖται τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ βίου. Ἐκλέγουσα δ' αὕτη ἡ βουλή τοὺς ἄρχοντας, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἐξέλεγεν οὕτως ἐμμέσως καὶ τοὺς συμβουλευτάς. Ἐπεμελείτο δ' ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή τῆς διατηρήσεως τῶν νόμων καὶ

* Ἀθηναίων διὰ τῶν Μιλησίων. Τὸ ὄνομα κωλακρέτης ὁρθῶς ὁ Lange d. Epheten u. der Areopag. σ. 65 σημ. 115 ἀποδεικνύει σύνθετον ἀπὸ τοῦ κῶλα, ὅπερ σημαίνει τὰ μέλη (τοῦ σφαγέντος ἱερείου) καὶ τοῦ κείρω=ἀποκόπτω. Κωλαῖ δ' ἐλέγοντο οὐχὶ σπανίως τὰ μέλη τῶν ἱερέων, ἀ ἐλάμβανον οἱ ἱερεῖς βλ. Σουῖδ. λ. κωλακρέται. Ἐπιγραφή ἐκ Βυζαντίου ἐν Monatsber d. Berl. Akad. 1877 σ. 476. CIG. ἀρ. 2656 στ. 9 κέ. 2265 στ. 13. Περὶ δὲ τῶν ἐν ἀρχῇ ἔργων τῶν κωλακρετῶν προλ. τὰ ἐν ἐπιγραφῇ CIA. II ἀρ. 602 λεγόμενα περὶ τοῦ ἄρχοντος τῶν Μεσογαίων: «ἐπεμελήθη δὲ (καὶ τῆς...) ἱας καὶ τῆς κρεανομίας καὶ τῆς ἐπικοσμήσεως τῆς τραπέζης». Περὶ τῶν θεωρουμένων βασιλέων βλ. Ἡσιόδ. Ἔργ. Ἡμ. 37 κέ. 220 κέ. 263 κέ. Καὶ τὸ ὄνομα ταμίας (ἀπὸ τοῦ τέμνω) φαίνεται ὅτι ἐπλάσθη ἐκ τοῦ ἔργου τῆς τομῆς τῶν ἱερέων. βλ. Lange ἐνθ. ἀν. σ. 68 σημ. 116.

¹) Ἀριστοτ. 3,1: «τάς μὲν ἀρχάς (καὶ) θίστασαν ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην» αὐτ. 3,6: «ἡ γὰρ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν, ἐξ ὧν οἱ Ἀρεοπαγῖται καθίσταντο». Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία βεβαίως ὅτι λέγων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς πλουσίους εὐπατρίδας. βλ. καὶ Πλουτ. Θησ. 26. Διονύσι. Ἀλικ. Β', 8. Ἐτυμ. Μ. 395 Εὐπατρίδας. Ὁ Φιλόχορ. ἀπ. 58 (παρὰ Müller Fr hist. Gr. I. 394) λέγει περὶ τῶν χρόνων ἐκείνων πιθανώτατα: «οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἦν εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν τελεῖν· ἀλλ' οἱ παρ' Ἀθηναίοις πρωτεύοντες ἐν τε γένει καὶ πλούτῳ (δηλ. οἱ πλούσιοι εὐπατρίδες) καὶ βίῳ γρηστοῖ, ὡς ἱστορεῖ Φιλόχορος διὰ τῆς τρίτης τῶν αὐτῶν Ἀθθίδων». Τὴν ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀριστοτ. 8,2: «(Σάλ)ων μὲν οὖν οὕτως ἐνομοθέτησε [[περὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων]]. Τὸ γὰρ ἀρχαῖον ἦ ἐν Ἀρ(εῖ) πάγῳ βου)λῇ, ἀνακαλεσαμένη καὶ κρίνασα καθ' αὐτήν, τὸν ἐπιτήδειον ἐφ' ἐκάστη τῶν ἀρχῶν ἐπ' (ἐν)ιαυτὸν ... ἀσα ἀπέστελλεν». Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν Ἀριστοτ. 4,2 ἀπὸ τοῦ Δράκοντος οἱ ὅπλοι παρεχόμενοι ἤροῦντο τοὺς ἐννέα ἀρχοντας, πιθανῶς «τὸ ἀρχαῖον» τοῦ ἀνωτέρω χωρίου ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Δράκοντος χρόνους.

διώκει τὰ πλείστα καὶ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει, ἔχουσα ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ζημίαν εἰς πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας¹.

Πολιτεία τῶν ἱππέων.

Ἡ οὕτω συντεταγμένη πολιτεία τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἀναμφιβόλως τὸ σχῆμα πολιτείας τῶν ἱππέων, ἥτις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγένετο ἡ πρώτη πολιτεία ἐν τοῖς Ἑλλήσι μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας. Τοῦτο δὲ πιθανώτατον φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁμοίως ἐπολιτεύοντο τὰ ὁμόφυλα ἰωνικά γένη ἐν Χαλκίδι καὶ Ἐρετρίᾳ, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ τάξις τῶν ἱππέων ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Ἀττικῇ καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος. Οἱ ἐφ' ἀρμάτων ἢ ἑφιπποὶ πολεμοῦντες ἱππεῖς εἶναι, νομίζω, αὐτοὶ οὗτοι οἱ εὐπατρίδαι, ἐξ ὧν οἱ ἐπίσης καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος ἀποδεδειγμένως ὑπάρχοντες πεντακοσιομέδιμνοι, ἤτοι ἡ τάξις τῶν μεγάλας ἐχόντων ἐγγείους κτήσεις, ἥρχον τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, καὶ ἐξερχόμενοι αὐτῶν διώκουν τὰ τῆς πόλεως, ἀναβαίνοντες εἰς τὸν Ἀρειὸν πύγον².

¹) Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 3, 6. Ἡ γνώμη τοῦ Schoemann Antiqu. jur. publ. 172 σημ. 5. Opusc. acad. I, 190 καὶ Jahrb. f. class. Philol. 1875 σ. 153 καὶ ὅτι ἀρχαιοτάτη ἦτο ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πᾶσαι δ' αἱ ἄλλαι ἐξενεχθεῖσαι γνώμαι περὶ βουλῆς εὐπατρίδων ἀναφύονται ἤδη ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν δὲ γνώμην τοῦ Peter Meyer (des Aristoteles Politik. u. die Ἀθηναίων πολιτεία 1891 σ. 32) ὅτι ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἀριστοτέλους: «διώκει δὲ τὰ πλείστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ κολάζουσα καὶ ζημιούσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας κυρίως» ὑπονοεῖται ὅτι ἐποῖε κατάγρησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὁ Ἀρειὸς πύγος ἀδυνατῶ νὰ συμμερισθῶ. Τὰ δ' ἐπιφερόμενα: «ἡ γὰρ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν, ἐξ ὧν οἱ Ἀρεοπαγῖται καθίσταντο», διδάσκουσι τίς ἐνεκα λόγου τοσαύτην δύναμιν εἶχεν ἡ ἐξ Ἀρείου πύγου βουλή ἐν πολιτείᾳ εὐπατρίδων ἤτοι ὅτι καὶ οἱ Ἀρεοπαγῖται ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἐξελέγοντο, ὅθεν καὶ διὰ βίου ἤρχον τὴν ἀρχὴν ταύτην.

²) Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Δ), 13 σ. 168, 21 καὶ «καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας ἐκ τῶν πολεμοῦντων, ἡ μὲν ἐξ ἀργῆς ἐκ τῶν ἱππέων (τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶχεν· ἀνεῦ μὲν γὰρ συντάξεως ἀχρηστον τὸ ὀπλιτικόν, αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχον. ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν)». Περὶ τῆς τῶν ἱπποβοτῶν πολιτείας ἐν Χαλκίδι λέγει ὁ Ἀρι-

Τὸ δ' ἄλλο πλῆθος ἦσαν κυρίως ἀγρόται, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, ἐλάχιστον δ' ἀναμφιβόλως μέρος αὐτοῦ ἀπετέλουν οἱ χειρῶνακτες¹. Οἱ γεωργοὶ διεκρίνοντο εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς ἔχοντας γῆν ἀγρότας καὶ εἰς τοὺς ἐργαζομένους τοὺς ἀγρούς. Καὶ οἱ μὲν ἔχοντες γῆν, ἀποτελοῦντες ἀναμφιβόλως τὸ ἐλάχιστον τμήμα τοῦ ἀγροτικοῦ πλῆθους, ἐκαλοῦντο ζευγίται, ἦσαν δ' ὡς τὸ ὄνομά των δεικνύει κύριοι τσσαύτης τοῦλάχιστον γῆς, ὅσῃν ἡδύναντο νὰ καλλιεργήσωσι διὰ ζεύγους ἀροτριώντων κτηνῶν².

στοτελῆς παρὰ Στράβ. σ. 447: «προέστησαν γὰρ αὐτῇ ἀπὸ τμημάτων ἄνδρες ἀριστοκρατικῶς ἄρχοντες», ἦτοι ἀνεδιόρίζοντο ὑπὸ τῶν Ἱπποδοτῶν εἰς τὰς ἀρχάς, ὅσαι ὠρισμένον τι ἐτέλουν τίμημα, οἳ ἐν Ἀθήναις οἱ πεντακοσιομέδιμνοι. Ὁμοίως καὶ ἐν Ἑρετρίᾳ ὑπῆρχεν ὀλιγαρχία τῶν ἱππέων: Ἀριστοτ. Ζ (Δ), 3 σ. 148, 16 κέ. Θ (Ε), 6 σ. 206, 20. Ὁ Πεισίστρατος κατὰ τὴν τελευταίαν κἀθοδὸν αὐτοῦ εἶχε τὴν βοήθειαν «τῶν ἱππέων τῶν ἐχόντων ἐν Ἑρετρίᾳ τὴν πολιτείαν»: Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 15, 2. Ἐν στήλῃ ἀνατεθειμένη ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀμαρυνθίας Ἀρτέμιδος ἦτο γεγραμμένη «τρισχλίοις μὲν ὀπλίταις ἑξακοσίαις δ' ἱππεύσιν ἐξήκοντα δ' ἄρμασι ποιεῖν τὴν πομπήν»: Στράβ. Ι' σ. 448. Ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος ὑπῆρχον ἱππεῖς καὶ πεντακοσιομέδιμνοι μαρτυρεῖ ἡ διάταξις τοῦ δρακοντείου νόμου παρ' Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 4, 3. Ἡκιστα δὲ πιθανὸν φαίνεται ὅτι διῆρσεν οὕτως εἰς τέλη τὴν πολιτείαν πρῶτος ὁ Δράκων. Εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Σόλωνος ἱππεῖς ἀνεφέροντο ἴσως οἱ κατὰ τὸν Ἀριστοτ. 7, 4 λέγοντες ἱππεῖς «τοὺς ἱπποτροφεῖν δυνάμενους». Ὅτι μόνοι οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἐχόντων ἐγγείους κτήσεις ἤρχον τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς, μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 3, 6 λέγων: «ἡ γὰρ αἵρεσις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην ἦν».

¹) Ὁ Πλούτ. Θησ. 25 εἰς τὸν Θησεῖα ἀναφέρει τὴν διάκρισιν τῶν τριῶν ἐθνῶν, τῶν Εὐπατριδῶν τῶν Γεωμόρων καὶ τῶν Δημιουργῶν. Πρὸς Πολυδ. Η' 111. καὶ Ἡσύχ. λ. Ἀγροῖται. Ἐν Ἑτυμ. Μ. 395 λ. Εὐπατριῖδαι (καὶ Bekker An. Gr. 257, 7 κέ.) οἱ Δημιουργοὶ λέγονται Ἐπιγεώμοροι. Ὁ Πλάτ. Κριτ. 110 λέγει: «ἦκει δὲ δὴ τότε» ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ τὰ μὲν ἄλλα ἔθνη τῶν πολιτῶν περὶ τὰς δημιουργίας ὄντα καὶ τὴν ἐκ τῆς γῆς τροφήν, τὸ δὲ μάχιμον (οὗτοι εἶναι οἱ εὐπατριῖδαι) ὑπ' ἀνδρῶν θεῶν κατ' ἀρχὰς ἀπορισθὲν ἦκει χωρὶς». Ὁ Διον. Ἀλικ Β', 8 ὀρθότατα ἱστορεῖ τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους: «ἐκείνοι (δηλ. οἱ Ἀθηναῖοι) μὲν γὰρ εἰς δύο μέρη νεύσαντες τὸ πλῆθος, εὐπατριῖδας μὲν ἐκάλεον τοὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἰκῶν καὶ χρήμασι δυνατούς, οἳς ἡ τῆς πόλεως ἀνέκειτο προστασία, ἀγροίκους δὲ τοὺς ἄλλους πολίτας, οἱ τῶν κοινῶν οὐδενός ἦσαν κύριοι: σὺν χρόνῳ δὲ καὶ οὗτοι προσετέθησαν ἐπὶ τὰς ἀρχάς». Ὁ Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 2, 2 διακρίνει πλουσίους καὶ πένητας, ὧν οὗτοι εἰργάζοντο τὴν γῆν. Περὶ τῶν πρὸ τοῦ Δράκοντος χρόνων λέγει ὁ Ἀριστοτ. 2, 2: «ἡ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν»: ὁμοίως καὶ περὶ τῶν μετὰ τὸν Δράκοντα: «καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν». (αὐτ. 4, 5).

²) Ἡ μεμαρτυρημένως ἐπὶ Δράκοντος ὑπάρχουσα τάξις τῶν ζευγίτων περιελάμβανεν,

Ἑκτήμοροι.

Οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν, πελάται καλούμενοι κατ' εὐφημισμὸν, δηλ. γείτονες τῶν εὐπατριδῶν, ὧν ἐγεώργουν τοὺς ἀγρούς, εἶχον καὶ ἴδιον ὄνομα ἐκτῆμοροι. Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀττικῇ δοῦλοι ἔξωθεν κοιμιζόμενοι, ἐπεκράτει ἡ καὶ νῦν ἔτι ἐν πολλαῖς χώραις συνήθης ἐπὶ μορτῇ καλλιέργεια, δι' ἧς συνδέονται τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία πρὸς παραγωγὴν. Ἦτο δὲ δεινότατος τῶν ἐκτμημόρων ὁ κληῖρος, διότι ὤφειλον ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸν κύριον τὰ $\frac{5}{6}$ τῶν προϊόντων τοῦ ἀγροῦ, ὃν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων εἰργάζοντο, μισθὸν τῆς ἐργασίας των λαμβάνοντες τὸ ὑπολοιπόμενον ἕκτον μόνον· ὅπερ οὐδαμῶς συνειθίζεται, ὅπου ἐπὶ μορτῇ γίνεται ἡ καλλιέργεια¹. Ἡ τριαύτη δὲ καθ' ἑαυτὴν ἄδικος καὶ

ὡς νομίζω, πάντας τοὺς ἔχοντας γῆν ἀγρότας. Βλ. Ἀριστοτ. 4, 8. Οὗτοι δ' εἶναι κυρίως ὧν αἰνύνεται ὅτι ἀπέσβησε τὰς ὑποθήκας ὁ Σόλων, ἀφελὼν τοὺς δρους. Βλ. Ἀριστοτ. 12, 4. Πρὸλ. καὶ Busolt ἐν Philologus 1891 τ. 50 σ. 399. Ζευγίται θά ἦσαν βεβαίως ἐκεῖνοι, οὓς, κατὰ τὸν Αἰλιαν. Ποικ. ἱστ. Θ', 25. ὁ Πεισίστρατος ἀν τοὺς ἐδωλεν ἀποσπολάζοντας ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἡρώτα διατὶ περιφέρονται ἄεργοι, ἐπιλέγων: «εἰ μὲν σοι τίθηκε ζεύγος, παρ' ἐμοῦ λαβὼν ἀπιθι καὶ ἐργάζου· εἰ δὲ ἀπορεῖς σπερμάτων, παρ' ἐμοῦ σοι γενέσθω». Βλ. καὶ Ἀριστοτ. 16, 6. Ἐκγονοὶ δὲ τούτων ἐν ταῖς ὑστερον χρόναις ἦσαν οἱ Ἀριστοφάνειοι γεωργοὶ οἵτινες ἐγκαλεισμένοι ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπόθουν τὴν εἰρήνην καὶ «ζευγάριον οἰκίαν βοσῖν». Βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge z. innern Gesch. Athens σ. 97 κέ. Ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὸ ζεύγος ἦτο βοῶν συνάγων ἐκ τούτου, ὅτι ἐν Ἀττικῇ δὲν ἔθυσον α βοῶν ἀρότην καὶ ὑπὸ ζυγὸν πονήσαντα σὺν ἀρότρῳ: Αἰλιαν. Ποικ. ἱστ. Ε', 14. Ὑστερον ὅμως ἐλέγετο ζεύγος οὐ μόνον τὸ ἐκ βοῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἵππων καὶ ἡμιόνων ζευγυμένον: Πολυδ. Γ', 53. Ἑτ. Μ. 409. λ. ζεύγος. Φώτ. λ. ζεύγος. Bekker An. Gr. σ. 260, 29. [Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ σήμερον ζευγάριον λέγεται τὸ ζεύγος ἀροτριῶντων βοῶν, καὶ ὡς μέτρον μήκους ἡ ἑκτασις ἡ δι' ἐνὸς ζεύγους ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ γεωργουμένη τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν ἔχει ἡ λ. καὶ ἐν Ἑπειρωτικαῖς ἀπ. 6 σ. 274 Bonn: «ἀφιέρωσε δὲ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τόπον ζευγαρίων εἰκοσιν εἰς γεωργίαν»· ζευγίτης δ' ὁ ζευγηλάτης καὶ καθόλου ὁ γεωργός]. Ὁ Cichorius ἐν Griech. Studien Herm. Lipsius zum 60 Geburtstag dargebracht 1894 σ. 135 κέ., εἰς Πλουτ. Πελοπ. 23 στρηζόμενος, ἐξηγεῖ τὸ ὄνομα ζευγίται ὡς σημαίνον τοὺς παραστάτας, διότι ζυγὸν καὶ ζυγὸς σημαίνει μέρος τῆς φάλαγγος. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐξηγήσιν ταύτην ζευγίται ὑπῆρχον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δράκοντος, τοῦ καταστήσαντος τὴν πολιτείαν τῶν ὀπλιτῶν. Βλ. σ. 144.

¹) Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως πελάται βλ. Πολυδ. Γ', 82: «πελάται δὲ καὶ θήτες ἐλευθέρων ἐστὶν ὀνόματα διὰ πενίαν ἐπ' ἀργυρίῳ δουλευόντων». Πρὸλ. καὶ Ἡσύχ. λ. πελά-

δυσανάλογος διανομὴ τῆς παραγωγῆς μεταξύ τοῦ κυρίου τῆς γῆς καὶ τοῦ ἐργάτου, καθίστατο ἐπαχθεστέρα ἐν Ἀττικῇ, ὅπου κατὰ τὰ τότε ἰσχύοντα νόμιμα ὑπέγγυα τῆς μισθώσεως ἦσαν τὰ σώματα τῶν ἐκτῆμόρων, ὅπου ἐν ἄλλοις λόγοις ἠδύνατο ὁ κύριος τῆς γῆς ἂν μὴ ἐλάβανε τὸ συμπεφωνημένον μίσθωμα νὰ πωλήσῃ ὡς δούλους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν¹.

ταί. Φώτ. Πλάτ. Εὐθύφρ. σ. 4 Ο: «ἐπαὶ ὁ γε ἀποθανὼν πελάτης τις ἦν ἐμός, καὶ ὡς ἐγεωργούμεν ἐν τῇ Νάξῳ, ἐθήτευεν ἐκεῖ παρ' ἡμῖν». Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος πρὸς Φώτιον. Ὅτι οἱ αὐτοὶ ἦσαν πελάται καὶ ἐκτῆμοροι συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. 2, 2, ἐπιμαρτυρεῖ δὲ διαρρηθὴν ὁ Πολυδ. Δ', 165: «ἐκτῆμοροι δὲ οἱ πελάται παρὰ τοῖς Ἀττικαῖς». Βλ. καὶ Φώτ. λ. Ὁ Ἀριστοτ. 2, 2, ἱστορεῖ: «καὶ δὴ ἐδούλευον» (πραγματικὴ δουλεία ὅμως δὲν ἦτο τοῦτο) «οἱ πέντης τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ κ[αί] τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες» καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτῆμοροι [κατὰ] ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν (ἢ) ἐργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς». Συμμερίζομαι τὴν γνώμην τοῦ Rühl (ἐν N. Rh. Mus. 1891 σ. 449, Jahrb. f. cl. Philol. Παρρητήμ. τ. 18 σ. 683 κέ.), ὅτι οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Ἀριστοτέλους εὐκόλως ἠδύνατο νὰ παρανοηθῶσι, καὶ ἐκ τούτου ἐξηγεῖται πῶς ὁ μὲν Φώτ. λ. πελάται καὶ ὁ Ἡσύχ. λ. ἐκτῆμοροι λέγουσιν ὅτι οἱ ἐκτῆμοροι ἔκτω μέρει τὴν γῆν ἐγεωργοῦν, ἦτοι ὅτι μόνον τὸ 1/6 ἐλάβανον, ὁ δὲ Πλούτ. Σόλ. 13 καὶ ὁ Ἡσύχ. λ. ἐπιμαρτυροῦν ὅτι ἐτέλουν τὸ ἔκτον τῶν κυρίων τοῦ ἀγροῦ Ἐπαχθεῖς θὰ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι μόνον ἂν οἱ ἐκτῆμοροι ἐτέλουν τὰ 5/6 τῶν κυρίων, διότι ἂν αὐτοὶ ἐλάβανον τὰ 5/6 θὰ ἦσαν πολλῶν εὐτυχεστέροι τῶν σημερινῶν μοριτιῶν. Ὅτι οἱ ἐκτῆμοροι ἐλάβανον μόνον τὸ 1/6 ἐπιμαρτυρεῖ καὶ σημειωμὰ τὴν παρ' Εὐσταθ. εἰς Ὁδ. Τ, 28: «ἡ μορτὴ τὸ ἔκτον φασὶ μέρος τῶν καρπῶν, ἢ ἐδιδότο τοῖς ἐκτῆμοροις, ὡς ἐν ἀνωνύμῳ κείμεν λεξικῶν ῥητορικῶν», ὅπερ, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ Πολυδ. Ζ', 151, ἠρώσθη ὁ λεξικογράφος ἐκ νόμου τοῦ Σόλωνος. Ὁρθῶς ὁ Gomperz d. Schrift v. Staatswesen d. Athener u. ihr neuester Beurtheiler σ. 11 λέγει ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἀριστοτέλους σημαίνουσιν ὅτι ἐκαλοῦντο ἐκτῆμοροι, διότι τοιαύτη ἦτο ἡ συμφωνία τῆς μισθώσεως, καθ' ἣν ἐκαλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς τῶν πλουσίων. Τὸ ἀμέσως δ' ἐπαχόμενον «τὰς μισθώσεις ἀποδιδόναι» σημαίνει ἀποστέλλειν τὸ συμπεφωνημένον μίσθωμα. Ἐπρεπε δ' ὁ Gomperz νὰ μὴ ἀναιρέσῃ ἐν σ. 46 κέ. τὴν πρώτην γνώμην αὐτοῦ ἐν σ. 11 κέ. ὅτι οἱ ἐκτῆμοροι ἐλάβανον τὸ ἔκτον τῶν γινομένων. Πελάται εἶναι τὸ ὄνομα, δι' οὗ μεταφράζεται τὸ λατινικὸν clientes. Βλ. π. γ. Πλούτ. Ρωμ. 13. Περὶ τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐπὶ μορτῇ καλλιεργείας ἐν Γαλλίᾳ μὲν βλ. Schriften d. Vereins für Socialpolitik, 27, 17, ἐν Ἱταλίᾳ αὐτ. 29 σ. 124 κέ. ἐν Ἀμερικῇ Gilman - Katscher die Theilung des Geschäftsgewinns σ. 9 κέ. [ἐν Ἑλλάδι: Α. Εὐταξίαν ἐν Ν. Γ. Πολίτου Ἐγκυκλ. λεξικῶν Α' σ. 117 κέ. λ. ἀγροτικὸν ζήτημα].

¹) Ὁ Ἀριστοτ. 2, 2 μετὰ τὴν ἀνωτέρω παραθεθεῖσαν περικοπὴν ἐπιφέρει: «καὶ (εἰ μὴ) τὰς μισθώσεις (ἀπ)οδιδόναι, ἀγῶγμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίγνοντο». Περὶ τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς καταστάσεως ἐκείνης βλ. τὰ ἐλεγεία τοῦ Σόλωνος παρ' Ἀριστοτ. 12, 4 στίχ. 8 κέ.

Πλὴν τούτων ὅμως καὶ οἱ αὐτεξούσιοι ἔτι ζευγῖται κακῶς εἶχον γινεα τῶν κρατούντων περὶ δανείων νομίμων, διότι ἐδανείζοντο π' ἐνεχύρω τοῦ σώματος καὶ οὐχὶ τοῦ ἀγροῦ· κατὰ ταῦτα δ' ὡς φαίνεται ἡδύνατο ὁ δανειστής ἂν μὴ ἀπέτινεν τὸ χρέος νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸν τὸν χρεώστην καὶ τὸν ἀγρόν του, ὃν ὡς ἐκτῆμορος θὰ ἐκαλλιέργει ἐκεῖνος τοῦ λοιποῦ¹.

Κύλων.

Οὕτω κακῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οὐδόλως ἄπορον ἔτι σφόδρα ἐδυσχέραине πρὸς ταῦτα τὸ ἄλλο πλῆθος πλὴν τῶν εὐπατριδῶν, ἐπέτεινε δὲ τὴν δυσαρέσκειαν καὶ ἡ παντελὴς στέρησις τῶν πολιτικῶν δικαίων. Διὸ ἤλπισεν ὅτι θὰ ἔχῃ συμβοηθὲν τὸν ἄλλον ὁ γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγαρέων Θεαγένους Κύλων, ὅτε ἐπεχειρήσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν καὶ νὰ γείνη τύραννος. Ἀλλὰ τὸ ἐγχείρημα ἀπέτυχεν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ διέφυγον, ἀλλ' οἱ Κυλώνειοι, ἐξαναγκασθέντες ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Μεγακλέους νὰ παραδοθῶσιν, ἀπεσφάγησαν οἱ πλεῖστοι².

Δράκων.

Διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας, ἣν συνετέλεσεν, ὁ Δράκων

¹) Ἀναγράφων τὰ κατὰ τοὺς ἐκτῆμορους ὁ Ἀριστοτ. 2, 2 ἐπάγεται εἰτα τὴν γενικωτέραν ταύτην παρατήρησιν: «καὶ οἱ δανεισμοὶ (π)ᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν μέχρι Σόλωνος· οὗτος δὲ πρῶτος ἐγέν(ετο τοῦ) δῆ(μου) προστάτης· ὅπου οἱ τελευταῖοι λόγοι φαίνεται ὅτι σημαίνουσιν, ὅτι ὁ Σόλων ἀπῆλλαξε τὸν δῆμον τῶν δεινῶν. Πρβλ. καὶ Ἀριστ. 4, 5: «ἐπὶ δὲ τοῖς σώ(μα)σιν ἦσαν οἱ δανεισμοί, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν».

²) Ἀριστ. 2, 2: «Χαλεπώτατον μὲν οὖν καὶ πικρότατον ἦν τοῖς πολλοῖς τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν τὸ δουλεύειν· οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐδυσχέραινον· οὐδενὸς γάρ ὡς εἰπεῖν ἐτόγγανον μετέχοντες». Περὶ τῆς στάσεως τοῦ Κύλωνος πρβλ. Ἡρόδ. Ε', 7. Θουκ. Α', 126. Πλούτ. Σόλ. 12. Ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. 1 συνάγεται ὅτι ἡ στάσις τοῦ Κύλωνος ἐγένετο πρὸ τοῦ Δράκοντος, ὡς εἶχεν εἰκάσῃ πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς Ἀθηναίων πολιτείας καὶ ὁ Busolt griech. Gesch. I σ. 504 κέ. Σπουδαῖον πρὸς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγένετο ἡ στάσις τοῦ Κύλωνος· εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οὗτος ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ τὴν τυραννίδα μετὰ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκην του τῷ 640 (βλ. Ἀφρικανὸν) ἐν ἔτει, καθ' ὃ ἤγοντο τὰ Ὀλύμπια, Βλ. Θουκ. Α', 126.

ἐξήτησε νὰ καταπαύσῃ τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ ἀγροτικοῦ πλήθους, καταστήσας μετόχους τῶν πολιτικῶν δικαίων τοὺς ἔχοντας γῆν ἀγρότας, τοὺς λεγομένους ζευγίτας. Ὡρμήθη δ' εἰς τὴν αὖξιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας ὁ Δράκων ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ἀφοῦ μεταβληθείσης τῆς ἐν πολέμῳ τακτικῆς ἰσχυσε τὸ ἐπλιτικὸν ἀδύνατον ἦτο ν' ἀποκλείωνται τῆς πολιτείας οἱ ἐπλιτεύοντες, τοιοῦτοι δ' ἀναμφιβόλως ἦσαν καὶ οἱ ζευγίται¹.

¹) Ἀριστοτ. 4, 1: «Μετὰ δὲ ταῦτα χρόνου τινος οὐ πολλοῦ διελθόντος, ἐπὶ Ἀρισταίγῳ ἀρχόντῳ, Δράκων τοὺς θεσμοὺς ἔθηκεν». Ἀστοχον νομίζω τὴν προσπάθειαν τοῦ Peter Meyer, des Aristot. Politik u. d. Ἀθηναίων πολιτεία σ. 31 κέ. ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ἐν κεφ. 4 τῆς Ἀθην. πολιτείας ἀναγραφομένην τάξιν τῆς πολιτείας ὡς τὴν αὐτὴν καὶ τὴν ἐν κεφ. 3 περιγραφομένην κατὰστασιν, συνάγων ἐκ τούτου ὅτι ὁ Δράκων ἔθηκε τοὺς νόμους ἐν πολιτεῖᾳ ὑπαρχούσῃ, ὅθεν αὐτὸ τοῦτο λέγων ὁ Ἀριστοτ. ἐν Πολιτ. Β, 12 σ. 58 6 οὐδαμῶς ἀντιφάσκει πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀθ. πολιτεῖᾳ. Τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἔχει καὶ ὁ Blass ἐν Jahrb. f. class. Philologie 1895 σ. 476 κέ. Ἀλλ' οἱ ἄνω παρατεθέντες λόγοι τοῦ Ἀριστοτ. ἐν ἀρχῇ τοῦ 4 κεφ. τῆς Ἀθ. πολιτείας σαφῶς, νομίζω, δεικνύουσιν, ὅτι νέαν τάξιν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ Δράκοντος ἠθέλησε νὰ περιγράψῃ. Τὸ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἐν κεφ. 41, 2. Διότι οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι «ἡ ἐπὶ Θησέως (μεταβολὴ) μικρὸν παρεγκλίνουσα τῆς βασιλικῆς» εἶναι ἡ ἐν κεφ. 3 περιγραφομένη, ὅπου καταφαίνεται ἡ κατὰ μικρὸν ἐκασθέντης τῆς βασιλείας. Ὅθεν ἐν κεφ. 4 τῆς Ἀθ. πολιτ. βλέπω μᾶλλον ὅτι ἐνισχύονται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀθετούντων τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῶν Πολιτικῶν. Βλ. καὶ Sussemlil ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1896 σ. 258 κέ. Ἀνεπιτυχὴς ἐπίσης μοι φαίνεται καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κεφ. τούτου παρὰ Meyer ἐνθ. ἀν. σ. 16 κέ. Βλ. καὶ Niemeyer ἐν Jahrb. f. cl. Phil. 1891 σ. 408. Κατὰ τὸν Πaus. Θ', λγ', 8 ὁ Δράκων ἔγραφε τοὺς νόμους αὐτοῦ «ἐπὶ τῆς ἀρχῆς», ὅπερ σημαίνει βεβαίως ὅτι ὡς ἀρχὸν ἔθηκε τοὺς νόμους. Ἀγνώστου ὄντος τοῦ ἔτους τῆς ἀρχοντείας τοῦ Ἀρισταίγῳ οὐδὲν ἀσφαλὲς γινώσκωμεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος. Βλ. καὶ Fischer Griech. Zeit-tafeln σ. 103 κέ. Πανθ' ὅσα γινώσκωμεν περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος, πλην τῶν νέων παρ' Ἀριστοτ. εἰδήσεων, περισυνήγαγεν ὁ K. Fr. Hermann de Dracon. legumlat. att. Ind. schol. Gött. 1849 50. Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς πολιτείας εἰς πλείονας ὑπὸ τοῦ Δράκοντος πρὸλ. ὅσα λείπει ὁ Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Δ), 13 σ. 168, 21 κέ.: «καὶ ἡ πρώτη δὲ πολιτεία ἐν τοῖς Ἑλλήσιν ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας ἐκ τῶν πολέμωντων, ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς τῶν ἱππέων (τὴν γὰρ ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος εἶχεν ἀνευ μὲν γὰρ συντάξεως ἀχρηστον τὸ ἐπλιτικόν, αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐμπειρίαι καὶ τάξεις ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐχ' ὑπῆρχον, ὥστ' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἶναι τὴν ἰσχύν), ἀδανομένων δὲ τῶν πόλεων καὶ τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις ἰσχυράντων μᾶλλον πλείους μετέχον τῆς πολιτείας». Πρὸλ. καὶ Ἀριστοτ. Πολιτ. Η (2), 7 σ. 188, 10 κέ. Ὅτι ἀπὸ τοῦ Δράκοντος μετέχον οἱ ζευγίται τῆς πολιτείας συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστ. Ἀθ. πολιτ. 4, 3. Συναφῆ πρὸς ταῦτα εἶναι καὶ τὰ παρ' Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Δ), 4 σ. 152, 6 Bekker: «καὶ γὰρ ἐπλιτεύειν καὶ γεωργεῖν συμ-

Καὶ μετέσχον μὲν τῆς πολιτείας διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης πάντες ὅσοι ἰδίᾳ δαπάνῃ ἠδύναντο νὰ στρατεύωνται ὡς ὀπλίται¹, δὲν μετεῖχον ὅμως καὶ πάντες ἐξ ἴσου τῶν δικαίων. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνώτατοι ἄρχοντες, ὁ βασιλεὺς ὁ πολέμαρχος ὁ ἄρχων οἱ θεσμοθέται καὶ οἱ ταμίαι ἐξελέγοντο ὡς καὶ πρότερον ἐκ τῶν πενταχοσιομεδίμων, τουτέστιν ἐκ τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν, οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, τουτέστιν ἐκ τε τῶν πενταχοσιομεδίμων, ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐπίσης ἱππέων καὶ ἐκ τῶν ἀγροτῶν ζευγитῶν. Οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ ἱππαρχοὶ ἔπρεπε πρὸς τοῦτοις νὰ ἔχωσι καὶ περιουσίαν τοῦλάχιστον 100 μνῶν ἐλευθέρων ὑποθήκης καὶ παῖδας γνησίους ἐκ νομίμου γάμου ἡλικίας ἀνωτέρας τῶν 10 ἐτῶν². Ἄλλη δὲ τις περιέργος διάτα-

θαίνει τοῖς αὐτοῖς πολλάκις». Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθειμένου χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους καταφαίνεται ὅτι ἡ πολιτεία τῶν ὅπλα παρεχομένων ἦτο μεταβολὴ ἐκ τῶν συνήθων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ὅθεν ἡ κατὰ τὸν Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 4, 2 ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατασταθεῖσα ὁμοία πολιτεία συνῆδε πληρέστατα πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους· διὸ οἱ πεντακισχίλιοι οἱ ἐκ τῶν ὅπλων, οἵτινες λόγῳ μὲν ἠρέθησαν ἐπὶ τῆς πολιτείας τῶν 400 (Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 32, 3), ἀληθῶς δὲ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τετρακοσίων ἐγένοντο κύριοι τῶν πραγμάτων (αὐτ. 33, 1), πιθανώτερον μὲν φαίνεται ὅτι κατεστάθησαν κατὰ τοὺς πατρίους νόμους (αὐτ. 29, 3), καὶ οὐχὶ τὰνάπαλιν ὅτι κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς πολιτείας τῶν 400 συγγραφεὺς τις πρὸς πολιτικὸν σκοπὸν ἐπλασε τὴν ἐπὶ Δράκοντος πολιτείαν, ὡς εἰκάζει ὁ Nissen ἐν N Rh. Mus. 1892 σ. 201.

¹) Ἀριστοτ. 4, 2: «ἀπεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὅπλα παρεχομένοις».

²) Ἀριστοτ. 4, 2: «ἤρουντο δὲ τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίᾳς οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω δέκα μνῶν ἐλευθέρων, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς [τάς] ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, στρατηγούς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἐλάττω ἢ ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέρων, καὶ παῖδας ἐκ γαμετῆς γυναικὸς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἐτη γεγονότας». Οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ἡ γραφὴ δέκα μνῶν εἶναι πλημμελής [πρβλ. Kaibel Stil. u Text d. Πολιτ. Ἀθ. d. Aristot. σ. 126]. Οἱ ὑπερὸν ὀνομασθέντες ἐννέα ἄρχοντες ἦσαν οἱ μέγιστοι ἄρχοντες τῆς πόλεως, ὅθεν καὶ τέλος ἔπρεπε νὰ τελῶσι μεῖζον τοῦ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἱππάρχων, ὧν ἡ ἀρχὴ καὶ τότε βεβαίως ἦτο ὑποδεεστέρα τῆς τοῦ πολέμαρχου. Ἄλλ' ἂν πρέπει ἀντὶ τοῦ δέκα νὰ γραφῇ διακοσίων ἢ τριακοσίων ἢ ὅτι δῆποτε ἄλλο οὐδεὶς γινώσκει. Πάντως ὅμως τὸ ἐνταῦθα ἀναγραφόμενον τέλος θὰ ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸ πᾶν πενταχοσιομεδίμων. Ὅποσῃν δ' ἐλευθέρων οὐσίαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὁ λαμβάνων ἐτήσιον εἰσόδημα 500 αἰγινάων μεδίμων ἀδυνατοῦμεν νὰ ὀρίσωμεν. Πρβλ. καὶ Leconte de l'Archontat Athénien 1893 σ. 18 κί. Wilamowitz Aristot. u. Athen I σ. 78 κί Szanto

ζεις περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἱππάρχων ὥριζε μέχρις οὗ δώσωσιν οὗτοι λόγους καὶ εὐθύνας τῶν πεπραγμένων νὰ εἶναι οἱ πρυτάνεις, πιθανώτατα οἱ τῆς βουλῆς, ὑπόλογοι ὅτι ἔχουσι τὴν κεκανονισμένην περιουσίαν οἱ στρατηγοὶ καὶ ἱππάρχοι, πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῶν πρυτάνεων παρεῖχον οὗτοι τέσσαρας ἐγγυητὰς πολίτας ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν τάξεως. Ἡ περίεργος αὕτη διάταξις εἰκάζομεν ὅτι λόγον εἶχεν ἴσως τὸν ἐξῆς. Τίμησις κυρίως εἶπεν δὲν ἦτο ὠρισμένη ὑπὸ τῆς πόλεως. Τὰ πρὸ τοῦ Δράκοντος μόνον ἄρχοντα γένη τῶν πεντακοσιομεδίμων ἦσαν γνωστὰ τοῖς πᾶσι, τὸ δὲ κατώτατον τέλος ἐκρίνετο ἀπὸ τοῦ πράγματος, διότι εἰς τοῦτο ὑπῆγοντο οἱ δυνάμενοι ἐξ ἰδίων νὰ στρατεύονται ὁπλῖται. Οἱ δ' ἄλλοι δὲν ἦσαν ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένοι. Ὅθεν ἡ πρὸς ἐκλογὴν τῶν στρατηγῶν καὶ ἱππάρχων ὠρισμένη τίμησις 100 μνῶν ἐλευθέρων δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποδειχθῇ ἀναμφισβητήτως. Ἀνελάμβανον λοιπὸν οἱ διοικούντες τὴν ἐκκλησίαν πρυτάνεις τὴν εὐθύνην ὅτι εἶχον τὴν κεκανονισμένην περιουσίαν οἱ πρὸς πόλεμον ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες, τοῦτο δὲ ἂν τὸ ἐβεβαίουν καὶ τέσσαρες πολῖται, ὧν ἕκαστος ἴσῃν εἶχεν ἐλευθέραν ὑποθήκης περιουσίαν ἑκατὸν μνῶν τοῦλάχιστον, καὶ οἵτινες μέχρι τῶν εὐθυνῶν τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἱππάρχων θὰ ἦσαν ὑπόλογοι περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς βεβαιωθείσης περιουσίας τούτων¹. Τῶν δὲ κληρωτῶν

ἐν τοῖς archäol. epigraph. Beiträgen aus Oesterreich-Ungarn 1891 σ. 180 καὶ Αἰ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφερόμεναι ἀρχαὶ εἶναι χειροτονηταί, ὡς νομίζω μετὰ τοῦ Gomperz ἐνθ. ἀν. σ. 31 καὶ ὡς ἐκ τοῦ βήματος ἤροῦντο δηλοῦνται. Πρβλ. καὶ Thalheim ἐν Hermes τ. 29 σ. 458 καὶ Ὁ Leconte ἐνθ. ἀν. σ. 33 καί, στήριζόμενος εἰς Ἀριστοτ. 8, 2, παραδέχεται, ἀπιθάνως κατ' ἐμέ, ὅτι καὶ μετὰ τὸν Δράκοντα μέχρι τοῦ Σόλωνος τοὺς ἄρχοντας ἐξελεγεν ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή. Πῶς δὲν ὑπελείποντο ἄλλαι ἀρχαὶ κληρωταί, πλὴν τῶν μνημονευομένων χειροτονητῶν, ὡς ἰσχυρίζεται δ Rühl ἐν N. Rh. Mus. 1891 σ. 445—6, δδυνάτω νὰ ἐννοήσω.

¹) Ἀριστοτ. 4, 2: «τούτους δ' εἶδει διεγγυᾶν τοὺς πρυτάνεις καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους τοὺς ἔνους μέχρι εὐθυνῶν, ἐγγυητὰς δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τελαὺς δεχομένους, οὗ περ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἱππάρχοι». Ὑποκείμενον τῆς προτάσεως εἶναι τὸ «τοὺς πρυτάνεις», ἀντικείμενον δὲ τὸ «τούτους» ἀναφερόμενον εἰς τοὺς προμνημονευθέντας στρατηγοὺς καὶ ἱππάρχους καὶ ἐπαναλαμβάνόμενον καὶ ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ «τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους». Ὑπὲρ τούτου δὲ συνηγορεῖ καὶ ἡ ἐν τελεῖ ἀναφορικὴ πρότασις. Ὁ

ἀρχῶν καὶ τῆς βουλῆς μετεῖχον πάντες οἱ ὑπὲρ 30 ἔτη γεγονότες ὀπλῖται. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐπιτετραμένον νὰ ἀρχῇ δις ὁ αὐτός, προτοῦ νὰ κληρωθῶσι καὶ ἄρξωσι πάντες¹.

Βουλῇ.

Καινοτομία τοῦ Δράκοντος ἦτο ἡ κατάστασις τῆς μνημονευθείσης ἀνωτέρω βουλῆς, ἐκ 401 βουλευτῶν ἀποτελουμένης. Τῆς βουλῆς ταύτης, μὴ συνερχομένης συχνάκις, πολλὰ ἔργα ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἀνατεθειμένα εἰς μόνιμον ἐπιτροπὴν πρυτάνεων. Ἀλλὰ περὶ τῆς ὁργανώσεως καὶ τῶν ἔργων αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο παρεδόθη ἡμῖν².

Wilamowitz Aristot. u. Athen I σ. 86 κέ. δὲλεῖζει μὲν τὸ «καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἱπάρχους», ὑποκείμενον δὲ θεωρεῖ τὸ «τούτους», καὶ κατὰ ταῦτα παραδέχεται ὅτι οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἱπάρχου ἦσαν ὑπόλογοι διὰ τέσσαρας πρυτάνεις. Βλ. καὶ Thalheim ἐν Hermes τ. 29 σ. 460—1. [Ὁρθότερον δὲ Kaibel δέχεται ὑποκείμενον μὲν τὸ τούτους, ἀντικείμενον δὲ «τοὺς πρυτάνεις καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἱπάρχους τοὺς ἔτους μέχρι εὐθυνοῶν». Ὅθεν οἱ τοῦ παρελθόντος ἔτους πρυτάνεις κλπ. ἦσαν ὑπόλογοι καὶ ἐδέχοντο τοὺς ἐγγυητάς. Βλ. Kaibel Stil u. Text. d. Ἀθ. πολ. d. Aristot. σ. 128—9. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ συγγραφέως ὅτι οἱ ἱππεῖς δὲν ἦσαν ἀνεγνωρισμένοι δὲν φαίνεται συνάδουσα πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενον ὅτι οἱ ἐγγυηταὶ ἔπρεπε νὰ ᾧσαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους, ὅπερ προϋποθέτει γνωστὸν τὸ τέλος ὅπερ ἐτελεῖ ἕκαστος. Καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. 7, 4 ὑπεμφαίνεται ὅτι γνωστοὶ ἦσαν οἱ ἱππᾶδα τελούντες].

¹) Ἀριστοτ. 4, 3: «βουλευεῖν δὲ τετρακοσίους καὶ ἓνα τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς πολιτείας. Κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντ' ἔτη γεγονότας, καὶ δις τὸν αὐτὸν χρόνον πᾶντος ἐξελθεῖν (ἢ ἴσως κατὰ τὸν Ἀριστοτ. Πολ. σ. 169, 32. 175, 11 διελθεῖν)· τότε δὲ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς κληροῦν». Περὶ τῆς τελευταίας διατάξεως πρὸς. Ἀριστοτ. Πολ. Ζ (Δ), 14 σ. 169, 29 κέ.: «καὶ ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλευόμεναι αἱ συναρχαὶ συνιοῦσαι, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κατὰ μέρος ἐκ τῶν φυλῶν καὶ τῶν μορίων τῶν ἐλαχίστων παντελῶς, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων» αὐτ. Ζ (Δ), 15 σ. 169, 29 κέ. ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν διαφόρων τρόπων τῆς αἵρέσεως τῶν ἀρχόντων: «ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων αἵρεσις, ἢ πάντες ἐκ πάντων κλήρω, καὶ ἢ ἐξ ἀπάντων ἢ ὡς ἀνὰ μέρος, οἷον κατὰ φυλάς καὶ δήμους καὶ φρατρίδας. ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τῶν πολιτῶν, ἢ αἰεὶ ἐξ ἀπάντων, καὶ τὰ μὲν οὕτω, τὰ δὲ ἐκείνως». Κατὰ τὸν Thalheim ἐν Hermes τ. 29 σ. 461—2 τὸ οὐσιοῦσθαι ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἀριστοτ. Ἀθ. πολ. 4, 3 εἶναι ὁ ὀρισμὸς τῆς ἡλικίας τὸ δὲ κληροῦσθαι πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔχον τὴν ἔννοιαν τοῦ καθιστάναί, ἀποδεικνύειν ἄρχοντας.

²) Ἀριστοτ. 4, 3: «βουλευεῖν δὲ τετρακοσίους καὶ ἓνα τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς πολιτείας». Ὁ Rühl (ἐν Jahrb. f. cl. Phil. Παρ. τ. 18 σ. 687—8) φρονεῖ, ὅτι ὁ Πλούταρχος δὲν θ' ἀνέγνωσε παρ' Ἀριστοτέλει τὰ τῆς ἰδρύσεως βουλῆς ὑπὸ τοῦ Δράκοντος, ἀφοῦ εἰς τὸν Σό-

Πλὴν τῆς βουλῆς ὑπῆρχε καὶ ἑκκλησία, εἰς ἣν ἠθροίζοντο πάντες οἱ μετέχοντες τῆς πολιτείας. Ἄν δέ τις τῶν βουλευτῶν δὲν προσήρχετο εἰς συνεδρίαν τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἑκκλησίας ἀπέτινε ζημίαν, ὃ μὲν πεντακοσιαμέδιμνος τρεῖς δραχμάς, ὃ ἱππεὺς 2 καὶ ὃ ζευγίτης μίαν¹.

Λίωνα ἀναγράφει τὴν ἵδρυσιν δευτέρας βουλῆς, πλὴν τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου (Πλουτ. Σόλ. 19 Σόλ. καὶ Ποπλ. σύγκρ. 2). Ὁ Πλούταρχος ὅμως δὲν ἔγραψεν Ἀθηναίων πολιτείαν, ἀλλὰ βίον Σόλωνος. Ὅθεν ἱστορεῖ τί ἐπράξεν ὁ Σόλων, καὶ ἠδύνατο ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ν' ἀναγράψῃ τὴν ἵδρυσιν δευτέρας βουλῆς, ἀφοῦ εἰς ταύτην πολλὴν ἔδωκε δύναμιν. [Ὁ Πλούταρχος ἠδύνατο νὰ γράψῃ ὡς ἔγραψεν μόνον ἂν ἢ ἐπὶ Σόλωνος βουλῇ εἶχεν ἔργα διάφορα τῆς ἐπὶ Δράκοντος]. Περὶ τῶν Πρυτάνεων πρὸλ. τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ σελ. παρατεθὲν καὶ ἐρμηνευθὲν χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν οἱ πρυτάνεις ἦσαν ἢ ἐπιτροπὴ τῆς βουλῆς (βλ. τοῦ παρόντος ἐγγχειριδίου τ. II σ. 316 καὶ τῆς α' γερμ. ἐκδόσεως), ἢ αὐτοτελεῖς ἄρχοντες (αὐτ. II σ. 326) Ἐπειδὴ δ' ἐν Ἀθήναις ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις ἦσαν ἐπιτροπὴ τῆς βουλῆς δὲν διατάζω τὸ αὐτὸ νὰ παραδεχθῶ καὶ περὶ τῶν παλαιωτέρων. Ὁ Θουκ. Β', 15 ἱστορεῖ ὅτι πρὸ τοῦ Θησεύς ἡ Ἀττικὴ «κατὰ πόλεις ἦκειτο πρυτανεῖά τε ἔχουσα καὶ ἄρχοντας» καὶ ὅτι ὁ Θησεὺς συνήκισε πάντας «καταλύσας τῶν ἄλλων πόλιν τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρῶτον μὲν ἀντιταίγεται τὸ πρυτανεῖον τῷ βουλευτήριῳ, εἶτα δὲ ταῖς ἀρχαῖς. Τὸ πρυτανεῖον ἐν Ἀθήναις ἦτο τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀρχοντος: Ἀριστ. 3, 5, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐδίκάζον οἱ πρυτάνεις: Πλουτ. Σόλ. 19. Οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ Δράκοντος πρυτάνεις ἔχουσιν οἱ παρ' Ἡροδ. Ε', 71 «πρυτάνεις τῶν ναυκράων», διότι οὗτοι εἶναι πλᾶσμα τοῦ Ἡροδότου. Ταυτίζουσιν ὅμως τοὺς ἐπὶ Δράκοντος τοὺς παρ' Ἡροδότῳ ὁ Fränkel ἐν N. Rhein. Mus. 1892 σ. 473 καὶ ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. I σ. 92 καὶ κατὰ τὸν Thalheim ἐν Hermes τ. 29 σ. 461 οἱ πρυτάνεις ἦσαν ἐπιτροπὴ τῆς βουλῆς, ἄλλως τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι ἀνεξήγητον.

¹) Βλ. Ἀριστοτ. 4, 8. Εἰς τὸν Cauer (hat Aristot. d. Schrift vom Staate d. Ath. geschrieben? σ. 70) ὑποπτεῖται ὁ ὁρισμὸς τῆς ζημίας εἰς δραχμάς, ἀφοῦ κατὰ τὸν Πολυδ. Θ', 61: «καὶ μὴν καὶ τοῖς Δράκοντος νόμος ἐστὶν ἀποτίνειν εἰκοσάδοιον» ἐπὶ Δράκοντος μέτρον τῆς ζημίας ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ὁ βουδ. Ὁ Rühl (ἐνθ. ἀν. σ. 689) ἀνασχευάζει μὲν τὴν ἀντίρρῃσιν ταύτην τοῦ Cauer, παρατηρῶν ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν Πολυδεύκη βουδ. ὠνομάζετο τότε τὸ αἰδραχμον, ὅθεν εἰκοσάδοιον κατ' ἀρχαῖζουσιν χρῆσιν ἐσήμαινε 40 δραχμάς, οὐδεμία δ' ἄλλη πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν λέξιν ἔννοια, οὐδὲν ἤττον ὅμως δὲν θεωρεῖ καὶ αὐτὸς ἀξίαν πίστει τὴν μαρτυρίαν ταύτην. Βεβαίως τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν παρέχει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι προὔπηρχε τοῦ Σόλωνος ἢ εἰς τὰ τέσσαρα τέλη διαίρεσις τῶν πολιτῶν. Ὁ Busolt ἐν Philol. 1891 σ. 399 φρονεῖ ὅτι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Δράκοντος αἱ ζημίαι ὠρίζοντο ἀδιαφόρως ὅτε μὲν εἰς χρήματα ὅτε δ' εἰς βροσκήματα. Ὁ ἀναλόγως τῆς περιστάσεως ἑκάστου ὁρισμὸς τῆς ζημίας τῶν μὴ ἐκκλησιαζόντων ἢ μὴ δικαζόντων εἶναι ἐκ τῶν ἀλιγαρχικῶν σοφισμάτων τῆς νομοθεσίας. Πρὸλ. Ἀριστ.

Ἄρειος πάγος.

Τὴν ἐν τῇ πρὸ τοῦ Δράκοντος πολιτεία μεγίστην δύναμιν τοῦ Ἄρειου πάγου σφόδρα ἐμείωσεν ὁ Δράκων. Διότι ἐνῷ πρὸ τούτου εἶχεν ὁ Ἄρειος πάγος εὐρεῖαν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν, ἀποδοθεῖσαν αὐτῷ καὶ ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, καὶ ἡδύνατο νὰ κολάζῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ζημίαν, κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Δράκοντος ἦτο μόνον φύλαξ τῶν νόμων καὶ ἐπετῆρει τὰς ἀρχάς ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν. Ὁ δ' ἀδικοῦμενος ὑπὸ τινος τῶν ἀρχόντων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ εἰσαγγέλλῃ τοῦτον πρὸς τοὺς Ἀρεοπαγίτας¹.

Δικαστικὴ δικαιοδοσία τῶν ἐφετῶν καὶ τῶν πρυτάνεων.

Τὰ δὲ δικαστικὰ ἔργα ὅσα εἶχεν ὁ Ἄρειος πάγος πρὸ τοῦ Δράκοντος, ἀπέδωκεν οὗτος εἰς δύο νέας ὑπ' αὐτοῦ κατασταθείσας ἀρχάς, τοὺς ἐφέτας καὶ τοὺς πρυτάνεις².

Z (Δ). 13 σ. 163, 14 κέ.: «περὶ ἐκκλησίαν μὲν τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι, ζημίαν δὲ ἐπικεῖσθαι τοῖς εὐπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν, ἢ μόνους ἢ μεῖζω πολλῶν... καὶ περὶ τὰ δικαστήρια τοῖς μὲν εὐπόροις εἶναι ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσι, τοῖς δ' ἀπόροις ἄδειαν, ἢ τοῖς μὲν μεγάλῃ, τοῖς δὲ μικράν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις».

¹) Ἀριστοτ. Α', 4: «ἡ δὲ βουλὴ ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου φύλαξ ἦν τῶν νόμων, καὶ διετήρει τὰς ἀρχάς, ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν. Ἐξῆν δὲ τῷ ἀδικομένῳ πρὸς τὴν τῶν Ἀρεοπαγιδῶν βουλήν εἰσαγγέλλειν ἀποφαίνοντι παρ' ὃν ἀδικεῖται νόμον». Περὶ τῆς βουλῆς ὅμως τῶν Ἀρεοπαγιδῶν πρὸ τοῦ Δράκοντος λέγει (3, 6): «καὶ κολάζουσα καὶ ζημιούσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας κυρίως» καὶ ἐπὶ Σόλωνος (8, 4): «καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἡῤῃσεν κυρία οὖσα (καὶ ζημι οὖν) καὶ κολάζειν». Πρβλ. ὅσα ἔγραψα ἐν Jahrb. f. cl. Phil. 1896 Παραρτ. τ. 23 σ. 495 6

²) Ὅτι οἱ ἐφέται καὶ οἱ πρυτάνεις εἶχον κατασταθῇ πρὸ τοῦ Σόλωνος, συνάγεται ἐκ τοῦ σολωνείου νόμου περὶ ἐπιτίμων παρὰ Πλουτ. Σόλ. 19: «ἀτίμων ὅσοι ἀτιμοὶ ἦσαν, πρὶν ἢ Σόλων ἀρξάι, ἐπιτίμους εἶναι πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν ἐφετῶν ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλείων ἐπὶ φόνοῃ ἢ σφαγαίῃ ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφευγον, ὅτε ὁ θεσμός ἐφάνη ὁδε». Συμμερίζομαι τὴν γνώμην τοῦ Philippi (ἐν N. Rhein. Mus. τ. 29 σ. 7—8, βλ. καὶ Areopag u. Ephet. σ. 238) ὅτι τὸ «καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλείων» ἀναφέρεται εἰς πάντα τὰ δικαστήρια, καὶ ὅτι λέγων βασιλεῖς εἰς πληθυντικὸν ὁ νόμος ἐννοεῖ τοὺς πρότερον ἄρξαντας ἄρχοντας βασιλεῖς, ὧν ἕκαστος κατ' ἐνιαυτὸν ἐξελέγετο (βλ. καὶ Lange d. Epheten u. d. Areopag σ. 41 κέ. Leipziger Studien II σ. 116 κέ. Hauvette—Besnault de archonte rege σ. 2 κέ.). ἐπίσης συμμερίζομαι τὴν γνώμην τοῦ Lange, ὅτι ὡς τὰ ἐπαναλαμβανόμενα ὅσοι καὶ ἐπὶ δεικνύουσι, δύο εἶδη δικαστηρίων καὶ ἐγκλημάτων ὠρίζοντο. Κατὰ ταῦτα δ' ἐρμηνεύω τὸν νόμον ὡς ἐξῆς: διὰ

Ἐφέται.

Τὰς φονικὰς δίκας, ἃς πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐδίκαζεν ἀναμφιβό-
λως ὁ Ἄρειος πάγος, ὑπήγαγεν ὁ Δράκων εἰς δικαστήριον 51
εὐπατριδῶν ὑπὲρ τὰ 50 ἔτη γεγονότων¹. Οἱ δικασταὶ οὗτοι ὠνο-

τοῦ « ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου » ἐννοοῦνται οἱ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς νομοθεσίας τοῦ Δρά-
κοντος ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου καταδικασθέντες, διὰ δὲ τοῦ « ὅσοι ἐκ τῶν ἐφετῶν ἢ ἐκ τοῦ
πρυτανείου » οἱ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς νομοθεσίας ταύτης ὑπὸ τῶν ἐφετῶν καὶ τῶν πρυ-
τάνειων καταδικασθέντες. Κατὰ τὸν Thalheim ὁμοίως (ἐν Hermes τ. 29 σ. 463) ἐπειδὴ τὸ
ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου προτάσσεται καὶ ἀποδίδεται κατ' ἀκολουθίαν εἰς τούτους μείζων ση-
μασία, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῶνται οἱ ὅλῃτοι ἀπολείπομενοι ἐκ τῶν καταδικασθέντων
πρὸ τοῦ Δράκοντος· ἀλλ' εἰς τοῦτο δύναται τις ν' ἀντεῖπῃ, ὅτι προτάσσονται οὐχὶ διότι ἀπο-
δίδεται μείζων σημασία εἰς αὐτούς, ἀλλὰ διότι κατὰ χρόνον εἶναι ἀρχαιότεροι. Ἐπειτα συ-
νίστανται οἱ φόνος καὶ αἱ σφαγαί, διότι σημαίνουν φόνον ἐκ προνοίας καὶ ἀναίρεσιν ἐν στά-
σει πολιτικῆς (βλ. Lange ἐνθ. ἀν. σ. 46), καὶ διακρίνεται τῶν ἐγκλημάτων τούτων ἡ
τυραννίς, ἥτοι ἡ ἐπιβουλὴ πρὸς ἴδρυσιν τυραννίδος. Πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐδίκαζεν ὁ Ἄρειος
πάγος καὶ τὰ τρία ταῦτα ἐγκλήματα, μετὰ δὲ τὸν Δράκοντα τὸν φόνον καὶ τὰς σφαγὰς οἱ
ἐφέται, τὴν δὲ τυραννίδα οἱ πρυτάνεις.

¹) Πρὸλ. Πολυδ. Η', 125: « ἐφέται τὸν μὲν ἀριθμὸν εἰς καὶ πεντήκοντα, Δράκων
δ' αὐτοὺς κατέστησεν ἀριστίνδην αἰρεθέντας· ἐδίκαζον δὲ τοῖς ἐφ' αἵματι διωκομένοις ἐν τοῖς
πέντε δικαστηρίοις. Σόλων δὲ αὐτοῖς προσκατέστησε τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν ». Τὴν
ἄξιοπιστίαν τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Πολυδεύκους ἡμφισθέτησε πρῶτος ὁ Philippi ἐν
Jahrb. f. cl. Phil. 1872 σ. 578 κέ. ἴδιος ἐν σ. 604 (βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ d. Areopag. u.
d. Epheten σ. 139 κέ.), τὴν δὲ γνώμην αὐτοῦ παρεδέχθημεν ὁ Lange d. Eph. u. d.
Areopag. σ. 3 κέ., ὁ Wecklein ἐν Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1873 σ. 5-6, ὁ
Wachsmuth d. Stadt Athen τ. I σ. 479 σημ. 1 καὶ ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ Ἐγ-
χειριδίου τούτου. Ἐπολέμησε δ' αὐτὴν ὁ Schoemann ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1875 σ.
153 κέ. Ἡ μαρτυρία τοῦ Πολυδεύκους λέγουσιν ὅτι ἐπῆγαγεν ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἀναγνώ-
σεως τοῦ Δρακοντείου νόμου παρὰ Δημοσθ. ΜΓ', 57: « τούτοις (ἀντὶ τούτους) δ' οἱ πεν-
τήκοντα καὶ εἰς ἀριστίνδην αἰρεῖσθων ». Ἡ προϋπόθεσις αὕτη θά ἦτο εὐλόγος, ἀλλὰ δὲν
εἶναι ἀναγκαία. Πλείονα ἐκ τοῦ Ἀριστοτελοῦς μαθόντες περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, δια-
βλέπομεν νῦν ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ Πολυδεύκους μαρτυρίᾳ συνάδουσαν καθόλου πρὸς τὴν
προϊούσαν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀθηναίων πολιτείας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐφετῶν ὑπὸ τοῦ
Δράκοντος· ὅτι δ' ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατεστῆθησαν οὗτοι ἀπέδειξε ἐν Jahrb. f. cl. Phi-
lol. 1896 Παρσφ. τ. 23 σ. 485 κέ. Οἱ ἐφέται ἦσαν 51: CIA. I ἀρ. 61. Δημοσθ. ΜΓ',
57. Πολυδ. Η', 125. Ἡλικία αὐτῶν ὑπὲρ 50 ἔτη: Σουῖθ. Φώτ. Ἐτυμ. Μ. λ. ἐφέται.
Bekker An. Gr. σ. 188. 30 κέ. Τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἀριστα ἐξήγησεν ὁ Schoemann
opusc. acad. I, 196 ὡς ἀποτελεσθέντα ἐκ τῶν τριῶν ἐξηγητῶν τῶν πατρῶν (βλ. (Δη-
μοσθ.) ΜΖ', 68 κέ.) καὶ ἐκ 12 ἐφετῶν ἐξ ἐκάστης τῶν 4 φυλῶν. Διάφορον ἔχει γνώμην
ὁ Lange d. Ephet. u. d. Areopag. σ. 20 κέ. Ἡ κατὰ Πολυδ. Η', 125 ἀριστίνδην αἰρε-
σις τῶν ἐφετῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἦσαν οὗτοι εὐπατρίδαι. Βλ. τὸ ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην
παρὰ Ἀριστοτ. 3, I. 6. Ἡ παρασιώγησις τῆς καταστάσεως τῶν ἐφετῶν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος

μάζοντο ἐφέται, τὸ δ' ὄνομα αὐτῶν ἐδήλου πιθανῶς τοὺς ἀποφασίζοντας περὶ τῆς τύχης τοῦ κατηγορουμένου¹. Ἡ ἰδέα ὅτι φονικά τινα ἀδικήματα δίκαιον εἶναι νὰ μὴ τιμωρῶνται εἶχεν ἡδὴ καὶ πρὸ τοῦ Δράκοντος εἰσαχθῇ εἰς τάττικὰ νόμιμα, ἀλλ' ἡ διάκρισις τοῦ ἐκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου φόνου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος. Δὲν φαίνεται ὅμως πιθανόν ὅτι ἔργον τοῦ Δράκοντος εἶναι καὶ τῶν ὅ φονικῶν δικαστηρίων ἢ ἰδρύσεις, ἐν οἷς ὕστερον ἐδικάζοντο κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν αἱ φονικαὶ δίκαι².

Πρυτάνεις.

Πλὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φονικῶν δικῶν, τὰς ἄλλας δίκας, ἃς πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐδικάζον οἱ Ἀρεοπαγῖται, διέταξεν, ὡς φαίνεται, ὁ Δράκων νὰ δικάζωσιν οἱ πρυτάνεις, ἢ μόνιμος δηλ. ἐπιτροπὴ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατασταθείσης βουλῆς. Τὴν ἡγεμονίαν

ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ ἄλλῃ συγγενεῖ τῶν Πολιτειῶν συγγραφῇ «Συναγωγῇ τῶν νόμων» ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν δικαστῶν. Βλ. Nissen ἐν N. Rhein. Mus. 1892 σ. 184 κέ.

¹) Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος ἐφέται πρβλ. Lange de ephetarum Atheniensium nomine. Lips. 1874. τοῦ αὐτοῦ d. Eph. u. d. Areopag σ. 13—4. Κατὰ τὸν Lange ἐφέται εἶναι «οἱ ἐπὶ ταῖς ἑταις ὄντες», ἤτοι οἱ δικαιοτάτα προεστώτες τῶν πολιτῶν, καὶ θεωρεῖ αὐτοὺς ὡς τὴν ἀρχαίαν βουλήν. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην παρεδέχθη καὶ ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει (βλ. καὶ Philippi d. Areopag. u. d. Epheten σ. 213 Oesterberg de ephetarum Atheniensium origine Upsala, 1885 σ. 70—1), νυν ὅμως ἀνακρίεται ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι πρὸ τοῦ Σόλωνος ὑπῆρχεν ἄλλη βουλή. Πιθανωτάτη δὲ μοι φαίνεται ἡ ἐτυμολογία τοῦ Schömann opusc. acad. I, 196 ἀπὸ τοῦ ἐφίσθαι, δηλοῦσα τὸν κρίνοντα περὶ τῆς τύχης τοῦ κατηγορουμένου. Τὸ δυνατόν τῆς ἐρμηνείας ταύτης παραδέχεται καὶ ὁ Lange ἐνθ. ἀν. σ. 7, θεωρῶν ὅμως αὐτὴν ἀπιθανόν, διότι τὸ ὄνομα θὰ ἤρμοζεν εἰς πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς δικαστάς. Βλ. καὶ Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 213. Τὰς ἄλλας ἐτυμολογίας ἀνεσκέυασεν ὁ Lange ἐνθ. ἀν. σ. 3 κέ. Κατὰ τὸν Lange νέαι ἐτυμολογίαι προτείνονται ἀπὸ τῆς ῥίζης εἰ, ἡμαι, σημαίνουσα τοὺς καθημένους ἐν δικαστηρίῳ (ὑπὸ τοῦ Forschammer ἐν Philologus τ. 34 σ. 465 κέ.) καὶ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου Ἰνδικοῦ sabha ἥτοι ἔδρα δικαστηρίου, καθ' ὃ ἐσχηματίσθη ἑλληνικὴ λέξις ὁ ἔφος (ὑπὸ τῶν Jo. καὶ Theod. Baunack ἐν ταῖς Stud. auf d. Gebiet d. Griech. u. arischen Sprachen I. 1).

²) Ἐκτενῶς περὶ τοῦτου πραγματεύομαι ἐν Jahrb. f. cl. Philol. 1896 Παράτρ. τ. 23 σ. 503 κέ.

δὲ καὶ τῶν νέων τούτων δικαστηρίων τῶν ἐφετῶν καὶ τῶν πρυτάνεων, καθὼς ἀναμφιδόλως καὶ τὴν τοῦ Ἀρείου πάγου πρὸ τοῦ Δράκοντος, εἶχεν ὁ βασιλεὺς, ὅστις δὲν εἶχεν ἐτι παύσῃ ὧν ὁ ἀνώτατος ἄρχων¹.

Νόμοι τοῦ Δράκοντος.

Πλὴν τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας, περὶ ἧς ἀνωτέρω διαλαμβάνομεν ἀποδίδεται εἰς τὸν Δράκοντα καὶ ἡ συγγραφή νόμων, περιλαμβανόντων τὰ τότε κρατοῦντα ἐν Ἀττικῇ ἄγραφα νόμιμα. Ἐκ τῆς νομοθεσίας ταύτης τοῦ Δράκοντος, ἣν σκληροτάτην ἔλεγον οἱ μεταγενέστεροι, πλὴν ὀλιγίστων ἄλλων, γινώσκομεν μόνους τοὺς φονικούς νόμους, οὓς καὶ ὁ Σόλων παρέλαβε, μικρὸν μεταβαλὼν².

¹) Ὡς ἐν σ. 149, 2 παρατηρήθη συναφῇ θεωρῶ τὸ «ἐκ πρυτανείου» ἐν τῷ περὶ ἐπιτίμων νόμῳ τοῦ Σόλωνος παρὰ Πλούτ. Σὺλ. 19 καὶ τοὺς ὑπ' Ἀριστοτ. 4, 3 μνημονευομένους πρυτάνεις. Τὸ ἔγκλημα, ὅπερ κατὰ τὸν νόμον ἐκείνον ἐδίκασον ἦτο ἀναμφιδόλως ἡ τυραννίς. Περὶ τῆς ποινῆς, ἣτις ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς στασιάζοντας πρὸς ἰδρυσιν τυραννίδος πρὸλ. Ἀριστοτ. 16, 10: «θέσμια τάδε Ἀθηναίων(ν) καὶ πάτρια· ἐάν τις τυραννεῖν ἐπανιστῶνται [ἐπὶ τυραννίδι ἢ συγκαθιστῇ] τὴν τυραννίδα, ἄτιμον εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ γένος». Οὐδόλως δ' ἐκτροπος εἶναι ἡ δικαστικὴ δικαιοδοσία τῶν πρυτάνεων, ἀφοῦ καὶ ἡ βουλή οἱ πεντακόσιοι ἡ ὑπὸ Κλεισθέους κατασταθεῖσα εἶχεν ἐξουσίαν νὰ δικάζῃ ἀδικήματά τινα, ἐπιβάλλουσα ποινὰς χρηματικὴν ζημίαν καὶ φυλάκισιν καὶ θάνατον. Βλ. Ἀριστοτ. 45, 1. CIA. I ἀρ. 57 "Ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐφετῶν καὶ τοῦ τῶν πρυτάνεων μαρτυρεῖ ὁ σολώνειος νόμος περὶ ἐπιτίμων (βλ. ἀνωτέρω σ. 149, 2) καὶ ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. I ἀρ. 61." Ὁμοίως ὁ Curtius ἐν Monatsber. d. Berl. Akad. 1873 σ. 290 νομίζει ὅτι βασιλεῖς λέγων ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος ἐννοεῖ τοὺς 9 ἄρχοντας, ἢ τοὺς τρεῖς πρώτους αὐτῶν, οἱ δὲ Schoell ἐν Hermes t. 6 σ. 21. Wachsmuth d. Stadt Athen I σ. 468 καὶ τοὺς φυλοβασιλεῖς, καὶ ὁ Schœmann ἐν Jahrb. f. cl. Philolog. 1876 σ. 16 τοὺς τε ἄρχοντας καὶ τοὺς φυλοβασιλεῖς.

²) Ἐν τοῖς πολιτικῶς τοῦ Ἀριστοτέλους B, 12, σ. 58, 7 Bekker, ἐν χωρίῳ ὅμως τὸ ὅποιον δὲν φαίνεται γνήσιον, κρίνονται ὡς ἔφη οἱ τοῦ Δράκοντος νόμοι: «ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδὲν ἔστιν ὅ τι καὶ μείας ἄξιον πλὴν ἡ χαλεπότης διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος». Ῥῆσις τοῦ Δημάδου «ὅτι δ' αἵματος, οὐδὲ μελάνος τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν»: Πλούτ. Σὺλ. 17. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ Σόλωνος κατὰ τὸν Ἀριστοτ. 7, 1: «τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς ἐπαύσαντο χρώμενοι πλὴν τῶν φονικῶν», Ἀποδοὺς ὁ Σόλων τὰς ἐκουσίους φόνους δίκας εἰς τὸν Ἀρείον πάγον, παρέλιπε τὴν περὶ τούτων διατάξιν τοῦ Δράκοντος, διὸ ὁ πρῶτος ἄξιον αὐτοῦ ἄρχεται ἀμέσως ἀπὸ τῆς περὶ ἐκουσίους φόνους διατάξεως τοῦ Δράκοντος. "Ὅτι δ' ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Δράκοντος προηγέτο ταύτης ἡ περὶ ἐκουσίους φόνους διάταξις συνάγεται ἐκ τοῦ συνδίσμου καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου ἄξονος. Βλ. CIA. I ἀρ. 61.

Κοινωνική κατάσταση.

Διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος ἡ κοινωνική κατάσταση οὐδαμῶς μετεβλήθη. Οἱ μὲν νόμοι οἱ ἐπιβάλλοντες τὴν πώλησιν ὡς δούλων τῶν μὴ ἀποδιδόντων τὰς μισθώσεις ἐκτημόρων παρέμενον ἐν ἰσχύϊ. Διὰ δὲ τὴν αὔξησιν τῶν χρεῶν ἐκινδύνευσον μὴ ἀποτίνοντες αὐτὰ νὰ περιπέσωσιν εἰς δουλείαν καὶ οἱ ζευγίται¹.

II. Ἀπὸ τοῦ Σόλωνος μέχρι τοῦ Εὐκλείδου.

Κοινωνική κατάσταση.

Ἡ νέα τῆς πολιτείας διάταξις ἐπὶ Δράκοντος, μὴ διαλύσασα τὰ ὑπάρχοντα δεινὰ, μᾶλλον δ' ἐμπεδώσασα ταῦτα καὶ εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον διὰ τῆς εἰς τὴν νομοθεσίαν παραδοχῆς τῶν περὶ χρεῶν νομίμων, ἦτο ἀπρόσφορος εἰς κατάπαυσιν τῶν ἐν τῇ πόλει στάσεων. Τὰ χρέη τῶν μικρὰν ἔγγειον περιουσίαν ἐχόντων ἀγροτῶν ἡὔξανον ἀκαταπαύστως· οἱ δ' ἀδυνατοῦντες ν' ἀποδώσωσι τὰ ὀφειλόμενα περιήρχοντο εἰς δουλείαν, πωλούμενοι ἔξω τῆς χώρας ἢ ἐγκαταμένοντες ἐν Ἀττικῇ καὶ βίον διάγοντες δουλικόν².

Πρόλ. καὶ Wachsmuth d. Stadt Athen I σ 477 σημ. 1. Ἄλλως ἐξηγεῖ τοῦτο ὁ Philippi d. Areopag. u. d. Epheten σ. 357 κέ.

1) Ὁ Ἀριστοτ. 4, 5 περαίνει τὰ περὶ τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας ἐπὶ Δράκοντος διὰ τῶν ἐξῆς: «ἐπὶ δὲ τοῖς σώ(μα)σιν ἦσαν οἱ δανεισμοί, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν».

2) Καὶ περὶ τῶν μετὰ τὸν Δράκοντα χρόνων λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὅσα ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει. Μέχρι τοῦ Σόλωνος παρέμενε τὸ δανεῖζειν ἐπὶ τοῖς σώμασιν (Ἀριστ. 1, 6. 1. Βλ. καὶ Πλουτ. Σόλ. 13), ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ ἀττικὸν δίκαιον πρὸ τοῦ Σόλωνος δὲν ἀνεγνώριζε τὴν πραγματικὴν πίστιν, ἀλλὰ μόνην τὴν προσωπικὴν. Καὶ οἱ ὄροι τῶν ὑποθηκῶν ἐπὶ τῶν ἀκινήτων ἐδίδεσκον προσωπικῶς τὸν ὀφειλῆτην, μὴ ἀπαλλασσόμενον τοῦ χρέους διὰ τῆς παραγωγῆσεως τοῦ ἐνυποθήκου. Ὁ Σόλων περιγράφει τὰ πρὸ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ δεινὰ τῶν συμπολιτῶν του διὰ τῶν ἐξῆς:

Ταῦτα μὲν ἐν δήμῳ στρέφεται κακὰ· τῶν δὲ πενιχρῶν

ἐκινδύνουσι πολλοὶ γαίαν εἰς ἄλλοδαπὴν

πραθέντες δεσμοῖσι τ' ἀεικέλιοισι δεθέντες,

καὶ κακὰ δουλοσύνης στυγνὰ φέρουσι βίᾳ

Σόλων.

Εἰς δεινότατον ἦλθεν κίνδυνον ἡ πόλις ἔνεκα τῆς στάσεως τοῦ πλήθους καὶ τῶν γνωρίμων καὶ πλουσίων, καιρὸς δ' ἦτο ἡ Παλλὰς Ἀθηναίη, ἥτις κατὰ τὴν σολώνειον ποίησιν εἶχε τὰς χεῖρας ὑπερθεῖν τῆς πόλεως, νὰ στείλῃ τὸν λυτρωτὴν, ἂν ἀληθῶς βουλὴ τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων μακάρων θεῶν ἦτο οὐδέποτε νὰ καταστραφῶσιν αἱ Ἀθῆναι. Καὶ ὄντως ἐπεφάνη ὁ λυτρωτής, ἦτο δ' ὁ Σόλων. Ἐλκων τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ μέτριον τῆς περιουσίας καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου μᾶλλον εἰς τὴν μέσσην τάξιν ἀνήκων, ἐφάνη εἰς ἀμφοτέρας τὰς στάσεις ὁ πρέπων διαλλακτής, ὅτε ἐν ἐλεγείᾳ πολιτικῇ περιγράφων τὴν κακὴν τῆς πόλεως τύχην ἀπέδιδεν αὐτὴν εἰς τὴν φιλαργυρίαν καὶ τὴν ὑπερηφανίαν, καὶ παρήγει νὰ καταπαύσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἔχθραν¹. Εὐχερὲς ἦτο τότε εἰς τὸν Σόλωνα, ἂν προσετίθετο εἰς τὴν ἑτέραν τῶν ἀντιπάλων μερίδων, νὰ γείνῃ τύραννος. Ἀλλ' ἀνάξιον ἑαυτοῦ θεωρήσας

(Σόλ. ἀπ. 4, 23 κέ. παρὰ Δημοσθ. 10', 255). Καὶ παρ' Ἀριστοτ. 12, 4:

Συμμαρτυροῖη ταῦτ' ἂν ἐν δίκῃ χρόνῳ
μήτηρ μεγίστη θαυμόνων [Ὀλυ]μπίων
ἄριστα, Γῆ μέλαινα, τῆς ἐγὼ ποτε
ῥρους ἀνείλον πολλαχῇ πεπηγότα(ς),
πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα.
Πολλοὺς δ' Ἀθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκτιτον,
(ἀνὴ)γαγον πραθέντας, ἄλλον ἐκδίκως,
ἄλλον οὐκ αἰκίως, τοὺς δ' ἀναγκαίης ὑπὸ
χρεῖους συγόντας, γλῶσσαν οὐκ ἐτ' Ἀττικὴν
ἰέντας, ὡς ἂν πολλαχῇ πλαν(ωμένου)ς,
τοὺς δ' ἐνθάδ' αὐτοῦ δουλίην ἀεικέα
ἔχοντας, ἦθη δεσποτῶν τρομευμ(ένους),
(ἐλ)ευθέρους ἔθηκα.

¹) Βλ. Ἀριστοτ. 5, 1: «Τοιαύτης δὲ τῆς τάξεως οὐσης ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ τῶν πολλῶν δουλευόντων τοῖς ὀλίγοις, ἀνέστη τοῖς γνωρίμοις ὁ ὄημος». Περὶ τοῦ γένους τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ τρόπου τοῦ βίου αὐτοῦ βλ. Ἀριστοτ. 5, 3: «Ἦν δ' ὁ Σόλων τῇ μὲν (φύσει καὶ τῇ δόξῃ τῶν πρώτων, τῇ δ' οὐσίᾳ καὶ τοῖς πράγμασι τῶν μέσων». Κατὰ τὸν Πλούτ., Σόλ. 1 ὁ Σόλων ἦτο Κοδριδῆς τὸ γένος. Πρὸς περὶ τούτου Toepfner att. Geneal. σ. 234. 1. Περὶ τῆς ἐλεγείας, δι' ἣν ὁ Σόλων ἐθεωρήθη ὁ πρέπων διαλλακτής βλ. Ἀριστοτ. 5, 2. 3. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐλεγείας προέρχεται πιθανῶς καὶ τὸ ἀπ. 4 παρὰ Δημοσθ. 10', 25, ἐξ οὗ καὶ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσαι ἐλήφθησαν.

τούτο, προέκρινε διαλύσας τὰς ἑριδας ν' ἀποδειχθῇ νομοθέτης τῆς πατρίδος του, συνειδῶς ὅτι ζῶντος μὲν αὐτοῦ ὀλίγοι θὰ ἦσαν οἱ ἐπιδοκιμάζοντες τὸ ἔργον του, ἀλλὰ μετὰ θάνατον ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας θ' ἀνυμνεῖτο ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀθηναίων πολιτείας¹. Κοινῇ συμφωνίᾳ τῶν στασιαζουσῶν μερίδων ἐξελέχθη διαλλακτὴς ὁ Σόλων, δοθείσης ἐξουσίας αὐτῷ νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτείαν, ἅπερ καὶ ἔπραξεν ἄρχων γενόμενος τῷ 594².

Σεισάχθεια.

Ὅπως ἀντίθετα ὡς εἰκὸς προσεδόκων ἐκ τοῦ Σόλωνος αἱ ἀντίπαλοι μερίδες· οἱ μὲν πένητες ἤλπιζον ἀναδασμὸν τῆς γῆς, οἱ δὲ πλούσιοι τὸ πολὺ μικρὰν μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος. Οὗτος ὅμως ὡς δίκαιος διαιτητὴς εἰς οὐδετέρους ἤρεσεν, ἀλλ' ἀπέτρεψε τὰ κακὰ βελτιώσας διὰ νομοθετημάτων ριζικῶν τὰ τῆς ἰδιοκτησίας, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ θίξῃ τὰ κοινωνικὰ θεμέλια τῆς πολιτείας.

1) Βλ. Σόλ. ἀπ. 32. 33 παρὰ Πλουτ. Σόλ. 14. "Ὅτι οἱ τοῦ Σόλωνος νόμοι δὲν εὐηρέστησαν τοῖς πλείστοις διδάσκουσιν οἱ στίχοι αὐτοῦ παρ' Ἀριστοτ. 12 καὶ ἀπ. 37 παρ' Ἀριστείδ. II, 537. Βλ. καὶ Ἀριστοτ. 11. Ὁ Ἀριστοτέλης αὐτ. 6, 3 λέγει αὐτὸν οὕτω «μέτριον γενέσθαι καὶ κοινόν, (ὥ)στ' ἐξὸν αὐτῷ τοὺς (ἐτ)έρους ὑποποιησάμενον τυραννεῖν τῆς πόλεως ἀμφοτέρους ἀπεχθίσθαι, καὶ περὶ πλείονος ποιήσασθαι τὸ καλὸν καὶ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἢ τὴν ἑαυτοῦ πλεονεξίαν». Πρὸβλ. καὶ Ἀριστοτ. 11, 2: «(ὁ δὲ συ)ν(α)μφοτέροις ἡναντιώθη, καὶ ἐξὸν αὐτῷ μεθ' ὑποτέρων ἡδούλετο συστά(ν)τα τυραννεῖν, εἴλετο πρὸς ἀμφοτέρους ἀπεχθίσθαι σώσας τὴν πατρίδα καὶ τὰ βέ(λ)ιστα νομοθετήσας».

2) Ἀριστοτ. 5, 2: «Ἰσχυρὰς δὲ τῆς στάσεως οὔσης καὶ πολλὸν χρόνον ἀντικαθημένων ἀλλήλοις, εἴλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα Σόλωνα, καὶ τὴν (πολι)τείαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ κτλ.». Ὁ Σόλων ἐγένετο ἄρχων μετὰ τὸν Σωσικράτη τὸ 3 ἔτος τῆς 46 Ὀλυμπιάδος (594 3): Διογ. Λαέρτ. Α' 6'. 15. Πρὸβλ. Κυρίλλ. Ἀλεξανδρ. πρὸς τὰ τοῦ Ἰουλιαν. 1 σ. 12 ε. Aubert. Κλήμ. Στρωματ. Α', 14. Κατὰ τὴν ἀρμενικὴν μετάφρασιν τοῦ Εὐσεβίου ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος τὸ 3 ἔτος τῆς 47 Ὀλυμπ. (590), κατὰ τὸν Ἱερώνυμον τὸ α' τῆς 47 (592). Ὁ Σόλων ἤρθη ἄρχων μετὰ τὸν Φιλόδροτον: Πλουτ. Σόλ. 14. Ὁ Stettiner ad Solon. aetatem quaest. crit. Ἐναῖς. διατρ. Königsberg, 1885 σ. 47 κέ. εἰκάζει, ὅτι ὁ Σόλων ἐπὶ 20 ἔτη ἐγένετο αἰσυμνήτης. Ὁ Holzapfel Beitr. z. griech. Gesch. 1888 σ. 1 κέ. (πρὸβλ. καὶ F. Cauer Parteien u. Politiker in Megara u. Athen. 1890 σ. 56 κέ.) ζητεῖ νὰ καταδιδάσῃ εἰς τὸ ἔτος 584 τὸν χρόνον τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος. Μετὰ βεβαιότητος ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ τὸ ἔτος, πιθανώτερον ὅμως φαίνεται τὸ 594. Βλ. Bauer Liter. u. histor. Forschungen zu Aristoteles Ἀθηναίων πολιτεία σ. 44 κέ. Ὅτι ἔθεσε τοὺς νόμους ὁ Σόλων ὡς ἄρχων ἀποδεικνύει ὁ τύπος τοῦ Σολωνείου νόμου παρὰ Δημοσθ. ΜΔ', 67—8.

Ἐπέτυχε δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου διὰ τῆς λεγομένης σείσαχθείας, ἥτοι ἀποσείσεως τοῦ βάρους¹. Ἀλλὰ τί ἦτο ἡ σεισάχθεια δὲν γινώσκωμεν ἀκριβῶς, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι διχογνωμοῦσι περὶ τοῦ πράγματος. Ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, ἣν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Φιλόχορος ἡσπάζοντο, ἡ σεισάχθεια ἦτο ἀποκοπή χρεῶν², ἄλλοι ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀνδροτίων, ἔλεγον ὅτι συνίστατο αὕτη εἰς ἐλάττωσιν τῶν τόκων καὶ αὐξήσιν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τοῦ νομίσματος. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξ 100 νέων δραχμῶν μνᾶ εἶχεν ἀξίαν πραγματικὴν 73 μόνον παλαιῶν δραχμῶν, οὕτως ὥστε ἀνεκουφίζετο ὁ χρεώστης ἀποτίνων διὰ νέου ἐλαφροτέρου νομίσματος τὸ εἰς παλαιὸν βαρύτερον νόμισμα ληφθὲν χρέος³. Τῶν δύο τούτων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φερομένων γνωμῶν

¹) Βλ. Ἀριστοτ. 11, 2: «ὁ μὲν γὰρ δῆμος ὤτετο πάντ' ἀνάδαστα ποιῆσειν αὐτόν, οἱ δὲ γνώριμοι πάλιν [[εἰς]] τὴν αὐτὴν τάξιν ἀποδώσειν, ἡ μ(ικρὸν) παραλλάξ(ειν)». Περὶ τῆς σείσαχθείας βλ. Ἀριστοτ. 6, 1: «καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων, ἃς σείσαχθειαν καλοῦσιν, ὡς ἀποσείσάμενοι τὸ βάρος». αὐτ. 10, 1: «ἐν (μὲν οὖν) τοῖς νόμοις ταῦτα δοκεῖ θείναι δημοτικά, πρὶ δὲ τῆς νομοθεσίας ποιήσα(ς) τὴν τῶν γ(ρ)εῶν (ἀπο)κοπὴν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τε τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τὴν τοῦ νομίσματος αὐξήσιν». Κατὰ τὸν Πλούτ. Σόλ. 14 ὡν ἀρχὸν ὁ Σόλων ἐφάρμοσε τὴν σείσαχθειαν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεδείχθη τῆς πολιτείας διορθωτὴς καὶ νομοθέτης τῆς πολιτείας: Πλουτ. Σόλ. 17. ἤκιστα ὁμοῦ φαίνεται τοῦτο πιθανόν, ὅτι δυσαρεστήσας πάντας διὰ τῆς σείσαχθείας ἐξελήχθη εἴτα νομοθέτης.

²) Πρὸς Πλουτ. Σόλ. 15: «οἱ δὲ πλείστοι πάντων ὁμοῦ φασὶ τῶν συμβολαίων ἀναίρεσιν γενέσθαι τὴν σείσαχθειαν καὶ τούτοις συνᾶδει μᾶλλον τὰ ποιήματα.» Ἀριστοτ. 6, 1: «κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων .. καὶ χρεῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων, ἃς σείσαχθειαν καλοῦσιν, ὡς ἀποσείσάμενοι τὸ βάρος.» Πρὸς Πλουτ. καὶ ὅλον τὸ κεφάλαιον. Ἡ μαρτυρία τοῦ Φιλόχору παρὰ Φωτίου καὶ Σουίτζ λ. σείσαχθεια. Ἀποστόλ. 1539: «σεισάχθεια χρεωκοπία δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, ἣν εἰσηγήσατο Σόλων. Εἴρηται δὲ παρ' ὅσων ἔθως ἦν Ἀθήνησι τοὺς ὀφείλοντας τῶν πέντητων σῶματι ἐργάζεσθαι τοῖς γρηστάσι, ἀποδόντας δὲ οἰονεὶ τὸ ἄχθος ἀποσείσασθαι, ὡς Φιλόχору δὲ δοκεῖ, ἀποψηφισθῆναι τὸ ἄχθος.» Ὡς ἀποκοπὴν χρεῶν θεωροῦσι τὴν σείσαχθειαν καὶ Ἡρακλεῖδ. Ποντ. Α, 5 (Müller Fr hist. Gr. I, 208), Διονύς. Ἀλικ. Ε', 65. Δίων Χρυσόστ. ΑΑ', 69. Διογ. Λαέρτ. Α', β', 1.

³) Ἀνδροτίων παρὰ Πλουτ. Σόλ. 15: «καίτοι τινὲς ἔγραψαν, ὡς ἐστὶν Ἀνδροτίων, οὐκ ἀποκοπὴν χρεῶν, ἀλλὰ τόκων μετριότητι κουφισθέντας ἀγαπῆσαι τοὺς πέντητας καὶ σείσαχθειαν ὀνομάσαι τὸ φιλανθρώπειμα τοῦτο καὶ τὴν ἅμα τούτῳ γενομένην τῶν τε μέτρων ἐπαύξην καὶ τοῦ νομίσματος τιμὴν.» Ὁ Ἀριστοτ. 10, 1 διαστελλει διαρρήδην ταῦτα: «πρὶ δὲ τῆς νομοθεσίας ποιήσα(ς) τὴν τῶν γ(ρ)εῶν (ἀπο)κοπὴν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τε τῶν

πιθανωτέρα εἶναι ἢ πρώτη, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Φιλόχορος παρεδέχοντο. Διότι τοιαῦτα κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Σόλωνος μαρτυρίαν ἦσαν τὰ ἐπακολουθήματα τῆς σεισαχθείας, ἡ ἀπαίρεσις δηλαδὴ τῶν ὅρων ἀπὸ τῶν ἐνυποθήκων κτημάτων καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δουλευόντων τοῖς δανεισταῖς πολιτῶν, ὥστε δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐπετεύχθησαν δι' ἀπλῆς κατὰ 27⁰/₁₀ περικοπῆς τῶν χρεῶν. Πλὴν δὲ τούτων παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδροτίωνος ὡς μέρος τῆς σεισαχθείας ἀναφερομένη ἐλάττωσις τῶν τόκων ἐλέγχεται ἀνακριδῆς ἐκ περισωθέντος νόμου τοῦ Σόλωνος, καθ' ὃν ὁ τόκος ὀρίζεται κατὰ βούλησιν τοῦ δανειζοντος¹.

Ὅθεν ἐπόμενος τῇ γνώμῃ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἀνδροτίωνος, θεωρῶ τὴν σεισάχθειαν ὡς πλήρη ἀποκοπὴν τῶν χρεῶν. Ἡ δ' ἐκ ταύτης προελθοῦσα ζημία τῶν πλουσίων, οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ δημοσίου συμφέροντος ἐπεβάλλετο, ἀλλὰ καὶ δικαία ἦτο κατὰ τὸν Σόλωνα, διότι, ὡς λέγει, ἐπλούτησαν ἀδίκως διὰ κλοπῶν καὶ ἀρπαγῶν². Ἀκυρωθέντων τῶν χρεῶν ἀπηλευθερώθησαν οἱ διὰ ταῦτα δουλεύοντες τοῖς δανεισταῖς, ἄνευ βεβαίως ἀποζημιώσεως αὐτῶν. Δὲν ἐξηγεῖται ὅμως τίνι τρόπῳ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔξω τῆς Ἀττικῆς πωληθέντας ὡς δούλους ἐλευθέρους ἐποίησεν ὁ Σόλων καὶ ἐπανήγαγεν ἐκ τῆς ξένης³. Ὅπως δὲ μὴ ἐπανεέλθῃ ποτὲ

μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τὴν τοῦ νομίσματος αὐξήσιν. » Ἐσφαλμένα εἶναι τὰ παρ' Ἀριστοτέλει ἐν 10 κεφ. κατὰ τὸν Wilamowitz Aristoteles u. Athen I σ. 41 κέ., ὅρθά δὲ τοῦναντίον κατὰ τὸν Nissen ἐν N. Rhein. Mus. 1894 τ. 49 σ. 1 κέ. Περὶ τῆς ἐπὶ Σόλωνος μεταβολῆς τοῦ νομίσματος πρβλ. καὶ Lehmann ἐν Hermes 1892 σ. 530 κέ. Ὁ Hultsch griech. u. röm. Metrologie. 2ας ἐκδ. σ. 200 κέ. καὶ ὁ Curtius griech. Gesch. 5ης ἐκδ. I σ. 316 κέ. ἡσπάζοντο πρότερον τὴν γνώμην τοῦ Ἀνδροτίωνος. Τὸ ὁρθὸν εὗρεν ὁ Schoemann griech. Alterth. 4ης ἐκδ. τ. I σ. 344. Grote τῆς γερμ. μετ. τ. II σ. 78.

¹) Ἡ τοῦ Σόλωνος περιγραφὴ τῶν ἐπακολουθημάτων τῆς νομοθεσίας τοῦ παρ' Ἀριστοτ. 12, ἀκριβέστερον ἢ παρ' Ἀριστείδ. II, 536 (ἀπ. 36). Περὶ δὲ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τόκων βλ. τὸν σολωνεῖον νόμον παρὰ Λυσ. Γ', 18: « τὸ ἀργύριον στάσιμον εἶναι, ἐφ' ὅπόσῳ ἂν βούληται ὁ δανείζων », μετὰ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ὁμήτορος: « τὸ στάσιμον τοῦτό ἐστιν, ὃ βέλτιστε, οὐ ζυγῶ ἱστανάιν, ἀλλὰ τόκον π. ἀττεσθαί, ὅπόσον ἂν βούληται. »

²) Πρβλ. Σόλ. ἀπ. 4, 11 παρὰ Δημοσθ. 10', 255. Ὁ Ἀριστοτ. 5, 3 λέγει περὶ τοῦ Σόλωνος: « καὶ ὁλως αἰεὶ τὴν αἰτίαν τῆς στάσεως ἀνάπτει τοῖς πλουσίοις. »

³) Ὅτι οὕτως ἐγένετο μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Σόλ. ἀπ. 36, 6 κέ. Ἀριστοτ. 12. Ὁ Hugo

ἡ αὐτὴ κατάστασις ἀπηγόρευεν ὁ Σόλων τὸ ἐπὶ τοῖς σώμασι δανείζειν, καὶ ἐξησφάλισε τὴν διατήρησιν τῶν μικρῶν ἰδιοκτησιῶν, ὁρίσας ἀνώτατον ὅρον ἐγγείου οὐσίας, ἧς πλείονα εἰς οὐδένα ἐπέτρεπετο νὰ ἔχη¹.

Τὰ τέσσαρα τέλη.

Καταπαύσας ὁ Σόλων τὴν ἐνεστῶσαν τालαιπωρίαν, ἔβαλε τὰ θεμέλια τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ πρὸ τοῦ Δράκοντος τεσσάρων τάξεων τῶν πεντακοσιομεδίμων, ἥτοι τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν, τῶν ἱππέων ἥτοι τῶν ἱπποτροφούντων εὐπατριδῶν, τῶν ζευγιτῶν ἥτοι τῶν ἰδίαν γῆν καλλιεργούντων ἀγροτῶν καὶ τῶν θητῶν ἥτοι τῶν ὑπεξουσίων χειρωνακτῶν, παρέλαβεν ὁ Σόλων μόνα τὰ ὀνόματα εἰς δῆλωσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ τῷ πρῶτον εἰσαχθείσης διαιρέσεως τῶν πολιτῶν κατὰ τιμήματα εἰς τέσσαρα τέλη· ὥρισε δὲ σταθερὸν τὸν κατώτατον ὅρον τοῦ τιμήματος ἐκάστου τέλους. Οἱ μὲν πεντακοσιομέδιμνοι ἔδει τοῦ λοιποῦ ἐξ ἰδιοκτήτου γῆς νὰ συγκομίζωσι ξηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων ὁμοῦ πεντακόσια μέτρα τοῦ νέου μετρικοῦ συστήματος, ἅτινα ἦσαν σχεδὸν κατὰ 50% ἐλάσσονα τῶν προτέρων, ἥτοι νὰ ποιῶσι 500 μεδίμνους χρυθῆς ἢ 500 μετρητὰς ἐλαίου ἢ οἴνου ἢ ἀναλόγως συναμφοτέρων· οἱ ἱππεῖς ἔδει νὰ ποιῶσι 300, καὶ οἱ ζευγῖται 200 μέτρα· εἰς τοὺς θῆτας δ'

Landwehr ἐν Philologus παραρτήμ. τ. 5 σ. 135 6 εἰκάζει ὅτι ὁ Σόλων κατέστησεν εἰς πολλοὺς δαυλοὺς δυνατὴν τὴν καθοδὸν εἰς τὴν πατρίδα, ἐλευθερῶν τοὺς δραπετεύοντας καὶ ἐρχομένους εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μετὰ πολλῆς ὑπερβολῆς εἰρημένα τὰ τοῦ Σόλωνος:

πολλοὺς δ' Ἀθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκτιτον,
ἀνήγαγον πραθέντας, ἄλλον ἐκδίκως,
ἄλλον δικαίως.

¹) Βλ. Ἀριστοτ. 6, 1: « κύριος δὲ γενόμενος τῶν πραγμάτων Σόλων τὸν τε δῆμον ἡλευθέρωσε, καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ εἰς τὸ μέλλον, κωλύσας δ(ανε)ῖξιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ». Κατὰ τὸν Πλούτ. Σόλ. 16 καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι συναπετέλει τὴν σεισάγειαν. Περὶ τῆς ἐγγείου περιουσίας βλ. Ἀριστοτ. Πολιτ. Β, 7 σ. 37, 26 κέ. Bekker: « οἶον καὶ Σόλων ἐνομοθέτησεν καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὅς κωλύει κτᾶσθαι γῆν, ὅσπῃν ἂν βούληται τις ».

ετάσσοντο πάντες εκείνοι, ὧν τὸ ἐξ οἰκείας γῆς ἐτήσιον εἰσόδημα δὲν ἔφθανεν εἰς τὸ ὀρισθὲν τίμημα τῶν ζευγιτῶν¹.

Πολιτικά δίκαια.

Τὰ πολιτικά δίκαια ἐκάστου ὀρίζοντο κατὰ λόγον τοῦ τέλους, ὅπερ ἐτέλει. Ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων ἐξελέγοντο οἱ ἐννέα ἄρχοντες οἱ ταμίαι οἱ πωληταὶ οἱ ἑνδεκα καὶ οἱ κωλακρέται, οὐχὶ ὅμως πάντες ἐκ πασῶν ἀδιακρίτως, ἀλλ' οἱ μὲν ἐννέα ἄρχοντες

¹) Περὶ τῆς πρὸ τοῦ Σόλωνος διαρέσεως τῶν πολιτῶν εἰς 4 τάξεις βλ. ἀνωτέρω σ. (139 κέ. 148). Αἱ τάξεις ὅμως αὗται πλὴν τῶν πεντακοσιομέδινων, δὲν ἦσαν ἀπὸ τιμημάτων. Ἐν τούτῳ συμφωνῶ μετὰ τοῦ Gomperz d. Schrift vom Staatswesen d. Athener u. ihr neuester Beurtheiler. 1891 σ. 40 κέ., ὅστις ἐν τούτῳ μόνον πλανᾶται, ὅτι τὸ ὄνομα πεντακοσιομέδιμνοι ἐκλαμβάνει ὡς ἀόριστον παντελῶς, ὡς εἶναι τὸ σημερινόν ἑκατομυριοῦχος. Οἱ πεντακοσιομέδιμνοι ἦσαν οἱ ἔχοντες τὰς ἀρχάς ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Δράκοντος χρόνοις, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀρισμένον τὸ τίμημα αὐτῶν, ὅπως καὶ ἐν Εὐβοίᾳ τὰ τῶν ἐχόντων τὴν πολιτείαν ἐκ τῶν Ἱπποβοτῶν. Ἄλλ' ὁ σολωνεὺς πεντακοσιομέδιμνος κοινωνικῶς ἦτο διάφορος τοῦ προδρακοντείου (βλ. καὶ Busolt ἐν Philologus 1891 σ. 396). Διότι ὁ λόγος τοῦ σολωνεὺς μετρικοῦ συστήματος πρὸς τὸ αἰγιναιὸν εἶχεν οὕτως: Ὁ μὲν αἰγιναιὸς μέδιμνος ἰσοῦτο πρὸς 72, 74 $\frac{1}{10}$ λίτρας, ὁ δὲ σολωνεὺς πρὸς 52, 53 $\frac{1}{10}$ λίτρας, ὁ αἰγιναιὸς μετρητὴς πρὸς 54, 56 $\frac{1}{10}$ λίτρας, ὁ δὲ σολωνεὺς πρὸς 39, 39 $\frac{1}{10}$ λίτρας. Βλ. Hultsch griech. u. röm. Metrol. 2ας ἐκδ. σ. 499 κέ. 505. Ὡς ἐκτίθενται τὰ πράγματα ἐν τῷ κειμένῳ ἐξηγεῖται διατὶ προεκρίθησαν αἱ ἀκατάλληλοι πρὸς δόλῳσις τιμημάτων ὀνομασίαι (βλ. Gomperz ἐνθ. ἀν.) καὶ διατὶ ὁ Ἀριστοτ. 7, 3 λέγει: «καθάπερ διήρητο καὶ πρότερον». Ὁ Busolt ἐνθ. ἀν. εὐστοχῶς παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ Σόλωνος οἱ πεντακοσιομέδιμνοι ἔδει νὰ καλῶνται κυρίως πεντακασίόμετροι. Ἄλλ' ἡ διατήρησις τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος δεικνύει ὅτι ὁ Σόλων ἀφωρμᾶτο ἐκ τῶν καθεστῶτων. Ὁ Ἀριστοτ. 7, 3 λέγει περὶ τῶν τελῶν τούτων: «τιμῆματι διεῖλεν εἰς τέτταρα τέλη, καθάπερ διήρητο καὶ πρότερον, εἰς πεντακοσιομ(έδιμ)νον καὶ ἵππεα καὶ ζευγίτην καὶ θῆτα». αὐτ. 7, 4: «ἔδει δὲ τελεῖν πεντακοσιομέδιμνον μὲν, ὅς ἂν ἐκ τῆς οἰκείας ποιῇ πεντακόσια μέτρα τὰ συνάμφω ξηρὰ καὶ ὑγρά, ἵππεδα δὲ τοὺς τριακόσια ποιοῦντας, ὡς δ' ἐνιοὶ φασὶ τοὺς ἵπποτροφεῖν δυναμένους». Ανασκευάσας δ' ὁ Ἀριστοτ. τὴν τελευταίαν ταύτην ἐξηγήσιν, ἐξακολουθεῖ: «ζευγίσιον δὲ τελεῖν τοὺς διακόσια τὰ συνάμφω ποιοῦντας τοὺς δ' ἄλλους θητικόν». Πρὸλ. Πλουτ. Σόλ. 18. Ἀρποκρ. λ. πεντακοσιομέδιμνοι ἵππας. θῆτες καὶ θητικόν. Πολυδ. Η', 129 130. Φώτ. λ. πεντακοσιομέδιμνοι. ἵππας. ζευγίσιον. θητεὺς καὶ θητικόν. Ἡσύχ. λ. ἐκ τιμημάτων. ἵππας. ζευγίσιον. θητικόν. Σουῖδ. λ. πεντακοσιομέδιμνον. ἵππας. ἵππας. θῆτες καὶ θητικόν. Ἐτομ. Μ. 410 λ. ζευγίσιον. θητικόν. Bekker An. gr. 261, 20. 264, 19 267, 13, 298, 20. Πάντες οἱ ἀνωτέρω πρώτην πηγὴν ἔχουσι τὸν Ἀριστοτέλη. Ἡ γνώμη τοῦ Boeckh d. Staatshaushaltung d. Athen. I, 647, ὅστις ὀρμώμενος ἐκ τοῦ παρὰ Δημοσθ. ΜΓ' 54 νόμου ὑπελόγιζεν εἰς 150 μέτρα τὸ τίμημα τῶν ζευγιτῶν, ἀναίρεται νῦν ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμων καὶ τῶν ἱππέων, οἱ ταμίαι ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμων, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἐκ τῶν τριῶν. Ἐστρατεύοντο δὲ μόνοι οἱ ταῦτα τὰ τρία τέλη τελούντες, οὐχὶ δὲ (ἂν μὴ ὡς φίλοι) καὶ οἱ θῆτες, οἵτινες οὐδ' ἀρχὴν τινα ἤρχον, μετέχοντες ἐκκλησίας μόνον καὶ δικαστηρίων¹.

Ἀναλώματα εἰς τὸ δημόσιον.

Ὅρισας ὁ Σόλων τὰ πολιτικὰ δίκαια ἐκάστου κατὰ λόγον τοῦ τέλους, ὅπερ ἐτέλει, φαίνεται ὅτι καθώρισεν, ἂν ἀσφαλὴς εἶναι εὐφρεστάτη τις εἰκασία τοῦ Βορέκη, καὶ τὰ εἰς τὸ δημόσιον ἀναλώματα ἤτοι τοὺς φόρους τῶν τὰ τρία πρῶτα τέλη τελούντων ἐπίσης ἀναλόγως τοῦ τέλους αὐτῶν, κατὰ τινα περιεργότατον συνδυασμόν.

Ἄν δηλ. θεωρήσωμεν τὰ 500 τὰ 300 καὶ τὰ 200 μέτρα ὡς τὸ καθαρὸν προϊόν, τὸ ἐκ τῆς μισθώσεως ἀγρῶν λαμβανόμενον, καὶ ὑπολογίσωμεν ἐκ τοῦ ἐτησίου εισοδήματος τὸ κεφάλαιον τῆς περιουσίας, εὐρίσκομεν ὅτι οἱ μὲν πεντακοσιομεδίμοι εἶχον περιουσίαν τοῦλάχιστον ἐνὸς ταλάντου, οἱ ἱππεῖς 3600 δραχμῶν καὶ

¹) Ἀριστοτ. 7, 3: «(καὶ) τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπένειμεν ἄρχειν ἐκ πεντακοσιομεδίμων καὶ ἱππέων καὶ ζευγυτῶν, τοὺς ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίαις καὶ τοὺς πωλητάς καὶ τοὺς ἑνδεκα καὶ τοὺς κωλακρέτας, ἐκάστους ἀνὰ λόγον τῷ μεγεθὶ τοῦ τιμήματος ἀποδοῦς (τὴν ἀρχήν) τοῖς δὲ τὸ θητικὸν τελούσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε μόνον.» αὐτ. 7, 4: «τοὺς δ' ἄλλους θητικόν, οὐδεμιᾶς μετέχοντας ἀρχῆς.» Πρβλ. Ἀριστοτ. Πολ. Β, 12 σ. 56, 32 κέ. Bekker: «τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας, ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμων καὶ ζευγυτῶν καὶ τρίτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος» τὸ δὲ τέταρτον θητικόν, οἷς οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετῆν.» Πολυδ. Η', 130 Ἀρποκρ. λ. θῆτες: «ὅτι δὲ οὐκ ἐστρατεύοντο, εἶρηκε καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Δαιταλεῦσιν.» Καθόλου πρβλ. Σόλ. ἀπ. 18. Ἀριστοτ. 26, 2: «οἱ δὲ (δηλ. οἱ ἐννέα ἄρχοντες) πρὸ τούτου (δηλ. πρὸ τοῦ 457-6) πάντες ἐξ ἱππέων καὶ πεντακοσιομεδίμων ἦσαν, οἱ (δὲ) ζευγίται τὰς ἐγκυκλίους ἤρχον, εἰ μὴ τι παρεωράτα τῶν ἐν τοῖς νόμοις.» Η' ἀπόδειξις τῆς εὐπορίας τοῦ Ἀριστείδου, ἣν ἐκ τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως φέρει ὁ Πλούτ., Ἀριστ. 1, λέγων: «τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν, ἣν ἤρξε τῷ κοῦμῳ λαχὼν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημένων, οὓς πεντακοσιομεδίμους προστηγόρευον» οὐδόλως μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδεδαίου τὴν ἐκ μόνου τοῦ πρώτου τέλους ἐκλογὴν τῶν 9 ἀρχόντων, διότι φαίνεται ὅτι ἡ τελευταία παρατήρησις προσετέθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ταμίαι ἐν τῇ τοῦ Δράκοντος πολιτείᾳ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν κεκτημένων τὴν αὐτὴν περιουσίαν (Ἀριστοτ. 4, 2), ἐν δὲ τῇ τοῦ Σόλωνος οἱ ταμίαι μόνοι ἐκλεθροῦντο ἐκ πεντακοσιομεδίμων (αὐτ. 8, 1).

οἱ ζευγίται 2400 δραχμῶν· τοῦτο δὲ διότι ὁ Σόλων ὑπελόγιζε τὸ τίμημα μεδίμνου δραχμὴν, ἢ δ' ἀναλογία τοῦ καθαροῦ εισοδήματος πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας ἦτο $8\frac{1}{3}\%$ ἂν ὡς βάσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ λάβωμεν οἰκονομικὰ δεδομένα τῶν ὕστερον χρόνων. Πρὸς δικαίαν λοιπὸν κατανομήν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ἀναλωμάτων ἐκάστου τῶν τεσσάρων τιμημάτων ἔπρεπεν ἢ νὰ ῥιθιθῇ διάφορος ἢ φορολογία ἐκάστου τιμήματος, μείζων δηλ. ἢ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, ἐλάσσων ἢ τῶν ἱππέων καὶ τῆς τούτων μικροτέρα ἢ τῶν ζευγιτῶν ἢ νὰ ἐπιτευχθῇ ἢ ἀναλογικὴ φορολογία τοῦ μὲν ποσοστοῦ τοῦ φόρου ῥιζομένου ἴσου ἐν πᾶσι τοῖς τιμήμασιν, ἀφιεμένου ὅμως ἀφορολογήτου μέρους τῆς περιουσίας τῶν κατωτέρων τιμημάτων. Τὸν δεύτερον τοῦτον τρόπον προέκρινεν ὁ Σόλων, καθορίσας τῶν μὲν πεντακοσιοδίμνων νὰ φορολογῇται σύμπασα ἡ περιουσία, τῶν δὲ ἱππέων τὰ 5]6 αὐτῆς, ἦτοι 3000 δραχμαὶ ἀντὶ τῶν πραγματικῶν 3600, τοῦ κατωτάτου ὅριου τοῦ τιμήματος, καὶ τῶν ζευγιτῶν τὰ 5]9 μόνον τῆς περιουσίας, ἦτοι 1333 $\frac{1}{3}$ δραχμαὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν 2400 δραχμῶν, εἰς ὃ ἀνήρχετο τὸ κατώτατον τεταγμένον ὅριον τῆς περιουσίας τῶν ζευγιτῶν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐφορολογοῦντο καὶ οἱ ἐν ἐκαστῇ τιμήματι ἔχοντες περιουσίαν ἀνωτέραν τοῦ κατωτέρου ὁρίου. Οὕτω π. χ. ἱππέως ἔχοντος εισόδημα 450 δρ. ἦτοι ἐγγείους κτήσεις 5400 δρ. ἐφορολογοῦντο τὰ 5]6 ἦτοι 4500 δρ. καὶ ζευγίτου ἔχοντος εισόδημα 250 δρ. ἦτοι περιουσίαν 3000 τὰ 5]9 ἦτοι 1666 $\frac{2}{3}$ δραχμαί. ¹

¹) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτεθειμένη εἰκασία τοῦ Boeckh, περὶ ἧς βλ. Staatsh. d. Athenes τ. I σ. 643 κέ. [σ. 578 κέ. γ' ἐκδ.], στηρίζεται πρὸ πάντων εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυδ. Η', 130. Ὁ κατὰ τὸν Boeckh ὑπολογισμὸς εἰς $8\frac{1}{3}\%$ τῆς ἀναλογίας τοῦ μισθώματος πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν κτημάτων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παρ' Ἰσαίῳ ΙΑ', 42 ἀναφερομένην 12 μνῶν μίσθωσιν ἀγροῦ ἀξίας μνῶν 150. Ὁ μεδίμνος ἐπὶ Σόλωνος ἐτιμᾶτο δραχμῆς: Πλουτ. Σόλ. 23. Τὰς ἀντιφράσεις τοῦ Bakes Schol. hypomnem 4, 123 κέ. ἀνεσκεύασεν ὁ Thumser de civium Atheniensium munerib. 29 κέ. Τὴν εἰκασίαν τοῦ Boeckh ἐπολέμησεν ὁ Beloch ἐν Hermes τ. 20 σ. 245-6. Ἀπὸ θανον φαίνεται ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἐνηπιάζεν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, σύστημα τοσοῦτο πολὺπλοκον ἀναλογικῆς φορολογίας, ὅσον παραδέχεται ὁ Boeckh, ἀφοῦ μάλιστα καὶ οἱ Πεισιστρατίδαι εἰσέπρατ-

Ναυκραρίαι.

Διὰ τῶν ναυκραριῶν, ἃς πρῶτος κατέστησεν, ὁ Σόλων ἐστὶν στηματοποίησε τὸν φορολογικὸν σκοπὸν τῆς εἰς τιμήματα διανομῆς τῶν πολιτῶν. Λαβὼν ὡς βάσιν τῆς νέας συντάξεως ταύτης τὰς τέσσαρας ἰωνικὰς φυλάς, κατένειμεν ἐκάστην τούτων εἰς τρεῖς τριτῦς, ἐκάστην δὲ τριτῦν εἰς 4 ναυκραρίας, ὥστε ἡ ὅλη χώρα διηρέθη εἰς 48 ναυκραρίας, ὧν ἐκάστη ὑπῆρχεν ἐν ἐνὶ τόπῳ.¹

τὸν εἰς εἶδος τὴν εἰκοστὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Πρέπει νὰ ἔχομεν βεβαίως πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι τὰ τοῦ Boeckh εἶναι ἀπλῆ εἰκασία, ἀλλ' ἂν ἐτέρου ἡ μαρτυρία τοῦ Πολυδεύκους δευνόμεναι ὅτι ἀναλογικὴ ἦτο ἡ φορολογία. Ὅθεν ἀμφισβήτησις γαρεῖ εἰς τοῦτο μόνον, ἂν ὁμοίαις τῆς ὀργάνωσις τῆς φορολογίας ὑπῆρχε καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος. Ἄν δὲ τοῦτο θεωρηθῇ πιθανόν, πάντως πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἐπανάφερε τὸ παλαιότερον σύστημα τῆς εἰς εἶδος καταβολῆς τῶν τελῶν. Βλ. Θουκ. Γ', 54. Ἀριστ. 16, 4 Ζηνοβ. 376. Τούτων-τίον δ' ἔξ ὧσιν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης 8, 3 περὶ τῶν ναυκραριῶν, συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος εἰσπραττόντο εἰσφοραὶ εἰς χρήματα. Ἐπιδοδοῦνται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρομοιώσεως τῶν συμμοριῶν πρὸς τὰς ναυκραρίας παρὰ Φωτ. λ. ναυκραρία.

1) Ἀριστοτ. 8, 3: «Φυλαὶ δ' ἦσαν δ' καθάπερ πρότερον, καὶ φυλοδασίλεις τέτταρες, (ἐκ) δὲ (τῆς) φυλῆς ἐκ ἀσπῆς ἦσαν νενεμημένοι τριτῦς μὲν τρεῖς, ναυκραρίαι δὲ δώδεκα καθ' ἐκάστην. Ἦν δ' ἐπὶ τῶν ναυκραριῶν ἀρχὴ καθεστηκυῖα ναύκαραι, τεταγμένη πρὸς τε τὰς εἰσφοράς καὶ τὰς δαπάνας τὰς γινόμενας διὰ καὶ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Σόλωνος οἷς οὐκ ἐτι γράωνται πολλὰ (ὅ γ' ἐγγραπταί, τούτοις ναυκράρους εἰσπραττεῖν, καὶ ἀναλίσκειν ἐκ τῶν ναυκραρικῶν ἀργυρ(ισ)ῶν.» Βλ. καὶ Φωτ. λ. ναυκραρία: «Τὰ πρότερον οὕτως ἐκάλουν ναυκραρία καὶ ναύκαρας: ναυκραρία μὲν ὁποῖόν τι ἡ συμμορία καὶ ὁ δῆμος, ναύκαρος δὲ ὁποῖόν τι ὁ δῆμαρχος, Σόλωνος οὕτως ἀνομάσαντος, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης φησί. Καὶ ἐν τοῖς νόμοις λέγει (ἀντὶ τοῦ ἐν ταῖς χειρογράφαις, δε), 'ἐάν τις ναυκραρίας ἀμφισβητῇ' καὶ 'τούτοις ναυκράρους τοὺς κατὰ ναυκραρίαν' ὕστερον δὲ ἀπὸ Κλεισθένης δῆμοι εἰσιν καὶ δῆμαρχοι ἐκλήθησαν' ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους πολιτείας ὅν τρόπον διέταξε τὴν πόλιν ὁ Σόλων φυλαὶ δὲ ἦσαν τέσσαρες καθάπερ πρότερον καὶ φυλοδασίλεις τέσσαρες' ἐκ δὲ τῆς φυλῆς ἦσαν νενεμημένοι τριτῦς μὲν τρεῖς, ναυκραρίαι δὲ δώδεκα καθ' ἐκάστην». Βλ. Rose Aristot. pseuder 410, 7. Οὐδὲς ἀμφισβητεῖ νῦν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς Ἀθ. Πολιτείας, ὅτι ἡ ἐρητὴ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι προκριτωτέρα τοῦ ἐν παρόδῳ σημειώματος τοῦ Ἡροδ. Ε', 71 βλ. καὶ Stein αὐτ. Πόσον ἐγίνωσκε τὰ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας ὁ Ἡρόδοτος φαίνεται ἐκ τῆς συγγραφῆς του ἐν Ε', 69). Ὁ Σχολιαστὴς Ἀριστοφ. Νεφ 37, λέγων «οἱ πρότερον ναύκαραι εἴτε ὑπὸ Σόλωνος κατασταθέντες εἴτε καὶ πρότερον» εἶχε προδίδως πρὸ ὀφθαλμῶν ἀμφοτέρως τὰς μαρτυρίας, τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν τοῦ Ἡροδότου, ἀφοῦ μάλιστα ἐν ταῖς ἀμείσεσι προηγουμένους παραλαμβάνει ἄλλο χωρίον τῆς Ἀθηναίων Πολιτείας. Τὴν ἐμὴν γνώμην περὶ τοῦ χρόνου τῆς τῶν ναυκραριῶν καταστάσεως ὑπεστήριξα διὰ μακρόν ἐν τοῖς Jahrb. f. class. Philol. 1875 σ. 452 κέ. [Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους δὲν προκύπτει σαφῶς ὅτι πρῶτος ὁ Σόλων κατέστησε τὰς ναυκραρίας, ἀλλὰ διδασκόμεθα πῶς ὀργάνωσε ταύτας. Ὅθεν δὲν ἔχομεν λόγους ἰσχυροὺς ν' ἀπορρίψωμεν ὡς

Ἐκάστης ναυκραρίας ἤρχεν ὁ ναύκραρος, δηλ. ὁ συντελεστής τῆς νεώς, ἔχων τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς παρασκευῆς τῆς νεώς, ἧς ἐπεμελεῖτο καὶ ἦν βεβαίως καὶ ἐκυβέρνα. ¹ Σύμφωνας πρὸς τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην εἶναι ἡ μαρτυρία ὅτι ἐκάστη ναυκραρία παρέχε μίαν ναῦν καὶ δύο ἵππεϊς. ² Οἱ ναύκραροι συνέλεγον τὰς εἰσφοράς, ὡς ἂν τις προστετάσσοντο τοιαῦται, καὶ κατέβαλλον τὰς ἀναγκαίας δαπάνας πρὸς τὸν τεταγμένον σκοπόν. ³ Ἡ ἀρχὴ τοῦ ναυκράρου ἀπεδίδετο εἰς τὸν πλουσιώτατον, ὡς εἰκάζεται ἐκ τινος ἀποσπάσματος τῶν σολωνείων νόμων. Διότι οὕτω μόνον εἶναι δυνατόν νά

ἀναξίαν πείσῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Προδότου, ἀναφέροντος πρυτάνεις τῶν ναυκράριον ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Κυλωνίου αἰῶνος. Πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι ὁ Σόλων ἀναδιοργάνωσε τὰς ναυκραρίας, ὑπαργούσας καὶ πρότερον, σκοπὸν δὲ κυριώτατον ἔχουσας τὴν κατάλληλον κατανομήν εἰς τοὺς πολίτας τῶν εἰσφορῶν πρὸς κατασκευὴν καὶ συντήρησιν στόλου. Εἶχον δ' ἀληθῶς χρεῖαν πολεμικῶν πλοίων οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα τελευταῖον καὶ διὰ τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς Μεγαρεῖς καὶ διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν μεγάλην ἐπιβίαν τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀναγκαζόμενος νὰ προστατεύῃ τὴν ἔξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῆς].

1) Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λ. ναύκραρος πρὸς G. Meyer ἐν Curtius Studien τ. 7 σ. 175 κέ, ὅστις ὀρθῶς ἀποκρούει τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως, ὡς ἐξηκισμὸς τὸν κύριον ἐστίας, ἣν προτείνει ὁ Wecklein ἐν Sitzungsber. d. k. Bayr. Akad. 1873 σ. 42 (ἀπὸ τοῦ ναύειν). Ἡ λ. κατὰ τὸν Meyer εἶναι σύνθετος ἀπὸ τοῦ ναῦς καὶ τῆς ῥίξης κάρ καὶ κατὰ μετάθεσιν κρᾶ, ἐξ ἧς καὶ τὸ κραινίον — ἐκτελῶ, τελειώνω. Πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην πρὸς τὰ τοῦ λεξικογράφου ἐν Bekker An. Gr. 283, 20: «ναύκραροι οἱ τὰς ναῦς παρασκευάζοντες καὶ τριηραγοῦντες καὶ τῇ πολεμάρχῳ ὑποτεταγμένοι». Ῥητῶς μαρτυρεῖται ὅτι ἐκάστη ναυκραρία ἔνα μόνον ναύκραρον εἶχεν. Βλ. Πολυδ. Η', 108. Ἡσύχ. λ. ναύκλαροι. (Ὁ Solmsen ἐν Rhein. Mus. 1898 σ. 151 κέ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ παλαιότερος τύπος τῆς λέξεως εἶναι ναύκραρος, ἐξ οὗ ὕστερον ἐπλάσθη τὸ ναύκληρος: ἐτυμολογεῖ δὲ τὴν λ. ἀπὸ τοῦ ναῦς καὶ κρᾶρος, ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίξης ἐξ ἧς καὶ τὸ κάρη ὅθεν ἐστίμαινε κατ' αὐτὸν τὴν κερᾶλην τῆς νεώς].

2) Βλ. Πολυδ. Η', 108: «ναυκραρία δ' ἦν τέως φυλῆς δωδέκατον μέρος καὶ ναύκραροι ἦσαν δωδέκα, τέτταρες κατὰ τριττὸν ἐκάστην. Τὰς δὲ εἰσφοράς τὰς κατὰ ὄμους διεχειροτονοῦν οὗτοι καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ἀναλώματα. Ναυκραρία δ' ἐκάστη δύο ἵππειας παρέχε καὶ ναῦν μίαν, ἀφ' ἧς ἴσως ὠνόμαστο».

3) Βλ. Ἀριστοτ. ἐνθ. ἀν. Ἡσύχ. λ. ναύκλαροι: «τινὲς δὲ ἀφ' ἐκάστης φυλῆς δωδέκα οὕτινες ἀφ' ἐκάστης χώρας τὰς εἰσφοράς ἐξέλεγον». «Οἱ ἡ κατανομή τῶν ἐξ ἐκάστης ναυκραρίας εἰσφερομένων ἐγένετο κατὰ λόγον τοῦ τιμήματος ἐκάστου τῶν ἐν αὐτῇ πολιτῶν, εἶναι εὐνόητον, βεβαιούται ὁμως καὶ ἐκ τῆς παρομοιώσεως τῆς ναυκραρίας πρὸς συμμορίαν παρὰ Φωτίῳ ἐνθ. ἀν.

ἐξηγηθῇ τίνος ἕνεκα ἐγίνετο ἐνίοτε ἀμφισβήτησις τίς ἐκ πλειόνων ἀξιούντων ἦτο δίκαιον νὰ λάβῃ τὴν ἀρχήν. ¹

Βάσις τῆς διαιρέσεως εἰς τέλη.

Ἐνδεικτικὸν τοῦ χαρακτῆρος τῆς σολωνείου διαιρέσεως εἰς τέσσαρα τέλη, ὁμολογὸν ὅμως πρὸς τὰς κρατούσας ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις πολιτικὰς ἰδέας, εἶναι ὅτι βάσιν εἶχε μόνην τὴν ἔγγειον κτῆσιν καὶ ὅτι κατὰ ταύτην ἐκανονίζοντο τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν. Βέλτιστος εἶναι ὁ γεωργικὸς δῆμος, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, πολὺ ὀρθῶς· διότι οἱ γεωργοὶ στενώτατα συνάπτονται πρὸς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἡ δὲ γεωργία, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Σωκράτους, παρέχει εἰς τὸ κοινὸν ἀρίστους καὶ εὐνουστάτους πολίτας. Ἄλλ' ἢ Ἀττική, ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς γῆς καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους, λεπτόγεως οὖσα δὲν εἶναι πρόσφορος πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἀγροτικῆς καλλιέργειας· μεθ' ὁπόσης δ' ὀξυνοίας διέγνω ὁ Σόλων τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι βάσιν τῆς διαιρέσεως εἰς τέλη δὲν ἔθεσε τὰς ἐκ τῶν ἀγρῶν προσόδους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκ τῶν φυτειῶν τῶν δένδρων. Προδήλως δέ, ὅπως προαγάγῃ τὴν ἐλαιοκομίαν, τῶν μὲν ἄλλων προϊόντων, ὅσα δὲν παρῆγεν ἀφθόνως ἡ χώρα, ἐκώλυσε τὴν ἐξαγωγήν καὶ τὴν πρὸς ξένους διάθεσιν, ἐπέτρεψε δὲ μόνην τὴν τοῦ ἐλαίου, τοῦ ὑποίου ἢ παραγωγῇ, λαμβανούσης ἐπίδοσιν τῆς ἐλαιοκομίας, ἦτο πολλῷ ἀνωτέρα τῆς ἐν Ἀττικῇ καταναλώσεως. ²

¹) Τὸ παρὰ Φωτίῳ ἀπόσπασμα τοῦ σολωνείου νόμου ἔχει ὡδε: «ἐάν τις ναυκραρίας (ἦται τῆς ἀρχῆς τοῦ ναυκράρου) ἀμφισβήτη». Περὶ ὁμοίων ἀμφισβητήσεων ἱερωσύνης βλ. [Ἀριστοτ. 57, 2]. Πολυδ. Η', 90. Φωτ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου.

²) Ἀριστ. Πολιτ. Η' (Ζ'), 4 σ. 182, 3 κέ. Bekker: «Βέλτιστος γὰρ δῆμος ὁ γεωργικὸς ἐστίν, ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ τὸ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας ἢ νομῆς». Ἐπερχομένων πολεμίων, οἱ μὲν γεωργοὶ εἶναι πρόθυμοι ἀρῆγειν τῇ χώρᾳ, οἱ δὲ τεχνῖται ἀφύλακτον καταλείποντες τὴν γῆν, σιμῶσι νὰ διαφυλάττωσι τὰ τεῖχη: Ξενοφ. Οἶκον. Γ', 5-7. «Διὰ ταῦτα δὲ (λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν § 10) καὶ εὐδοξοτάτη εἶναι πρὸς τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιωτεία (δηλ. ἡ γεωργία), ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους καὶ εὐνουστάτους παρέσθαι δοκεῖ τῇ κοινῇ». Διαλαδὼν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ γεωργικῆς τέχνης πραγματεύεται εἰτα ὁ Ξενοφ. ἐν Οἶκον. κεφ. 19 περὶ τῆς τῶν δένδρων φυτείας, καὶ δὴ περὶ

Ἐμπόριον καὶ τέχνη.

Αὕτη ὅμως ἡ πρὸς τὸν γεωργικὸν δῆμον ἐνδειχθεῖσα εὐνοία δὲν ἐκώλυσε τὸν Σόλωνα νὰ προστατεύσῃ καὶ τὰς ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπαρχούσας ἐν Ἀττικῇ τάξεις τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν τεχνιτῶν. Διὰ μὲν τῆς μεταβολῆς τοῦ μετρικοῦ καὶ νομισματικοῦ συστήματος διέκοψε τὴν ἀπὸ τῆς Αἰγίνης ἐξάρτησιν τοῦ Ἀττικοῦ ἐμπορίου, παρεσκεύασε δ' εἰς αὐτὸ νέας ἀγορὰς καταναλώσεως. Ἐπεμελήθη δ' ὁ Σόλων τῆς προαγωγῆς τῆς Ἀττικῆς βιομηχανίας καὶ τῆς χειροτεχνίας καὶ διὰ νόμων ἰδίων καὶ διὰ τῶν εὐκολιῶν, ἃς παρέσχεν εἰς τοὺς μετοικιζομένους εἰς Ἀθήνας ξένους τεχνίτας. Οὗτοι οὐδὲ τῶν πολιτικῶν δικαίων ἦσαν παντελῶς ἀποκεκλεισμένοι· τοῦναντίον ὁ διὰ τῶν κερδῶν αὐτοῦ προσκτώμενος ἔγγειον κτῆσιν μετεῖχε τῆς πολιτείας· δὲν ἦτο δὲ δυσχερὲς ἡ ἔγκλησις γῆς, ἔνεκα τοῦ σολωνείου νόμου τοῦ κωλύοντος κτᾶσθαι γῆν, ὁπόσῃν ἂν βούληται τις, τοῦ ὀρίζοντος ὁηλ. ἀνώτατόν τι ὄριον ἐγγείου κτήσεως, ἐνῶ κατὰ τὴν Ε' καὶ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα πρὸς σκοπὸν παραπλήσιον, ὅπως εὐκολύνῃ τοὺς Ἀθηναίους πολίτας νὰ προσκτῶνται ἔγγειον περιουσίαν, ἴσχυεν ἀντίθετος νόμος, ἀπαγορεύων τοῖς μετοίκοις τὴν ἔγκλησιν γῆς καὶ οἰκίας. ¹

τῆς ἀμπελου καὶ τῆς συκῆς καὶ τῆς ἐλαίας. Περὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς ἐξαγωγῆς « τῶν γινόμενων » πλὴν τοῦ ἐλαίου βλ. Πλουτ. Σόλ. 24. Περὶ τῆς ἐπιμελείας, ἣν ἡ πόλις εἶχε περὶ τῶν ἐλαίων βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 60 καὶ Ἀριστ. 60, 2. Ὅτι τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις ἐκαλλιεργήθη ἡ ἐλαία βλ. Ἡροδ. Ε', 82. Ὑστερον λέγεται ὅτι καὶ ὁ Πεισίστρατος ἐπεμελήθη τῆς καλλιεργίας τῆς ἐλαίας· Δίων. Χρυσ. 25 σ. 521 R.

1) Ὁ μὲν Διόδωρ Θ', 18 τὴν διάταξιν τῆς πολιτείας εἰς τρεῖς μοῖρας, τοὺς εὐπατρίδας τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς δημιουργοὺς ἀποδίδει εἰς τὸν Σόλωνα, ὁ δὲ Πλούταρχ. Θησ. 25 ἀνάγει αὐτὴν εἰς τὸν Θησέα. Περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης πρβλ. καὶ Πλουτ. Η', 111. Ἡσύχ. λ. ἀγροιώται. Ἑτυμ. Μ. 395 λ. εὐπατρίδαι (Bekker An. Gr. 257, 7). Ὁ Σόλων ἀπ. 13, 43 καὶ Bergk περιγράφει περιφραστικῶς τὰ ἔργα τοῦ ἐμπορίου τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ τεχνίτου. Διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ νομίσματος, παραδεχθεὶς τὸ εὐδοικὸν καὶ κορινθιακὸν νομισματικὸν σύστημα, ἐπέζητει ὁ Σόλων νὰ καταστήσῃ προστάς εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον τὰς ἀγορὰς τῆς Σιαλίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς. Βλ. Köhler ἐν Athen. Mitth. τ. X σ. 151 καὶ Imhoof ἐν τοῖς Ber. d. Berl. Akad. 1881 σ. 656 καὶ Droysen αὐτ. 1882 σ. 1202. Ἱδιοὶ νόμοι τοῦ Σόλωνος πρὸς προαγωγὴν τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς χειροτεχνίας· σὺν

Τῶν ἀρχόντων εἶναι γνωστὸν ἡμῖν ἐκ παλαιῶν μαρτυριῶν ὅτι ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος οἱ ἐννέα ἀρχοντες, οἱ ταμίαι, οἱ πωληταί, οἱ ἑνδεκα καὶ οἱ κωλακρέται. Ἐποίησε δὲ τὰς ἀρχὰς ὁ Σόλων κληρωτὰς ἐκ προκρίτων, κατὰ μικτὸν τινα δηλ. τρόπον, ἐκλογῆς καὶ κληρώσεως. Οἱ ἐννέα ἀρχοντες, οἵτινες καθίσταντο κατὰ τρόπον οὐχὶ οὐσιωδῶς διάφορον τοῦ τῆς καταστάσεως τῶν λοιπῶν ἀρχόντων, ἐκληροῦντο ἐκ 40 προκρίτων τῶν τελούντων τὸ ἀνώτατον τέλος, οὗς ἐξέλεγον αἱ 4 φυλαί, 10 ἐκάστη.

τρέφειν τὸν πατέρα μὴ διδασκόμενον τέχνην ἐπάναγκες μὴ εἶναι (Πλουτ. Σόλ. 22). Ὁ τῶν δημοπολιτικῶν νόμος εἰδοῦσι πολίτας τοῖς πανεστίοις Ἀθηναῖς μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ (αὐτ. 24). Περὶ τῶν πολιτικῶν δικαίων τῶν δημιουργῶν καθόλου λέγει ὁ Ἀριστ. Πολιτ. Γ', 4 σ. 65. 6 Bekker: «διὸ παρ' ἐνόμοις οὐ μεταίχον οἱ δημιουργοὶ τὸ παλαιὸν ἀρχῶν, πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἔσχατον». Καὶ αὐτὸς ὁ Σόλων ἐγένετο ἔμπορος: Ἀριστοτ. 11, 1. Ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ μεταβολὴ τοῦ τελους ἀπὸ τοῦ θητικῆς εἰς ἀνώτερον μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀνθεμίου παρ' Ἀριστοτ. 7, 4 καὶ Πολυδ. Η', 131. Περὶ ὀρισμοῦ ἀνωτάτου ὀρίου ἐγγεῖου κτήσεως βλ. Ἀριστ. Πολ. Β', 7 σ. 37, 26 κί. Bekker.

1) Περὶ τῶν ἐπὶ Σόλωνος ἀρχόντων βλ. Ἀριστοτ. 7, 3. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταστάσεως αὐτῶν βλ. Ἀριστ. 8, 1: «Τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων, οὗς ἐκάστη προκρίνει τῶν φυλῶν. Προῦκρινεν δ' εἰς τοὺς ἐννέα ἀρχοντας ἐκάστη δέκα, καὶ τοὺς θ' ἐκληροῦν. ὅθεν ἐτι διαμένει ταῖς φυλαῖς τὰ δέκα κληροῦν ἐκάστην, εἴτ' ἐκ τούτων κυμαίνει. Σημεῖον δ' ὅτι κληρωτὰς ἐποίησεν ἐκ τῶν τιμημάτων ὁ περὶ τῶν ταμιῶν νόμος, ὃς γρόμνοι διατελοῦσιν ἐτι καὶ νῦν· κελεύει γὰρ κληροῦν τοὺς ταμίαις ἐκ πεντακισιομείων (ν. Σόλων μὲν οὖν οὕτως ἐνομοθέτησεν περὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων). Τὸ «ὅθεν ἐτι διαμένει ταῖς φυλαῖς τὰ δέκα κληροῦν ἐκάστην» ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων ἦτο ἐν ἀγρηστία, εἰσῆλθῃ δὲ πάλιν πολλῶν ὑστερον πιθανῶς ἐπὶ Εὐκλείδου, μετὰ τινῶν ἀναγκαίων μεταβολῶν διὰ τὴν εἰς 10 αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχόντων. Οὕτως δὲ βεβαίως ὁ μετ' Εὐκλείδην φαίνεται ὅτι εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ Ἀριστοτ. 55. 62 ἀναφερόμενος τρόπος, ἅνευ δ' ἀποχωρήσεως λόγου, ὡς νομίζω, δὲν παραδέχεται τοῦτο ὁ Leconte L'archontat athenien σ. 43, 4. Ἄλλος διάφορος καὶ πῶς τρόπος εἶχεν εἰσαχθῆ ἐν εἰσι 487/6, ὅστις ὅμως κατηγορήθη βεβαίως ὑστερον. Βλ. Ἀριστοτ. 22, 5. Λέγων δ' ἐν τῇ χωρίῳ τούτῃ ὁ Ἀριστοτέλης «οἱ δὲ πρότεροι πάντες ἦσαν αἰρετοὶ ἐννοεῖ ὅτι ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον ἔχουσεν ὁ περὶ καταστάσεως τῶν ἀρχόντων νόμος τοῦ Σόλωνος διὰ τὰς ἐπακολουθήσασα στάσεις καὶ τὴν τυραννίδα τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. πολιτ. 8, 1 δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἐν Πολιτ. Γ', 11 σ. 76, 9 κί. 77, 12 κί. ὑποστηρίζουσαν ὁρθῶς ὁ Meyer δὲ Aristot. Polit. u. die Ath. πολιτ. σ. 44 κί. καὶ ὁ Niemeyer ἐν Jahrb. f. Class. Philol. 1891 σ. 408. Βλ. καὶ Wilamowitz Arist. u. Athen I σ. 72-3. Leconte ἐνθ. ἀν. σ. 37 κί.

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος οἱ ἐννέα οὗτοι ἄρχοντες ἀπέ-
τέλουν συναρχίαν, διὸ ἕκτοτε τοῦτο τὸ ὄνομα φέρουσιν ἐν τοῖς δη-
μοσίοις γράμμασιν «οἱ ἐννέα ἄρχοντες.» Συνήρχοντο εἰς τὸ Θε-
σμοθετεῖον, πρόστατο δ' αὐτῶν οὐχὶ ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ὁ ἐκ τῶν
ἐννέα καὶ πρὸ τοῦ Σόλωνος κατ' ἐξοχὴν «ἄρχων» καλούμενος,
ὅστις φαίνεται εἶχεν ἕκτοτε μείζονα τῶν συναρχόντων δύναμιν. Ἡ
ἐξουσία, ἣν πρότερον εἶχον οἱ 9 οὗτοι ἄρχοντες, περιωρίσθη κατὰ
τοῦτο μόνον ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ὅτι ἐπετράπη εἰς τοὺς διαδίκους
ἔφσεις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων αὐτῶν εἰς τὸ δικαστήριον.¹

Βουλῇ.

Τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατασταθεῖσαν βουλήν διετήρησε καὶ
ὁ Σόλων· ἀλλὰ κατὰ τὴν νομοθεσίαν τούτου οἱ βουλευταὶ ἦσαν
400, ἐξ ἐκάστης φυλῆς 100, κληρούμενοι πιθανώτατα καθ' ὃν
καὶ οἱ 9 ἄρχοντες τρόπον, ἐκ πλειόνων προκρίτων ἐκλεγομένων
ὑφ' ἐκάστης φυλῆς. Ἦτο δ' ἡ βουλὴ ἀρχὴ προβουλευτική, προβου-
λεύουσα περὶ παντὸς εἰσφερομένου εἰς τὴν ἐκκλησίαν ζητήματος
καὶ ἰδίαν γνώμην περὶ ἐκάστου προτείνουσα.²

1) Βλ. Ἀριστ. 3, 5: «ἐπὶ δὲ Σόλωνος (ἀπ)αντες εἰς τὸ θεσμοθετεῖον συνήλθον». Διο-
γένης ὁ Λαέρτις. Σόλ. 58 λέγει περὶ τοῦ Σόλωνος: «καὶ πρῶτος τὴν συναγωγὴν τῶν ἐννέα
ἀρχόντων ἐποίησεν εἰς τὸ συνδαιπνεῖν (οὕτω) κατὰ τὸν Hermann Staatsaltert. § 138, 13
ἀντὶ συνεπιπνέιν), ὡς Ἀπολλοδώρως φησιν ἐν δευτέρῳ περὶ νομοθετῶν». Ἐκ τοῦ ὅρου ἔφσεις
οὗ ποιεῖται χρῆσιν ὁ Ἀριστοτ., πιθόμεθα, ὅτι οἱ ἄρχοντες τὸ πάλαϊ ἐδίκαζον, καὶ ὅτι
ἐδίδοτο μὲν καὶ ἔφσεις εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἂν οἱ διαδίκαι δὲν ἤθελον νὰ κάμωσι χρῆ-
σιν τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου, ἡ ἀπόφασίς των ἦτο κυρία. Ἡ δύναμις, ἣν ἐν τῇ πολιτείᾳ
εἶχον οἱ ἄρχοντες, καταδεικνύεται ἐκ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν κατὰ τὰς στάσεις μετὰ τὸν Σό-
λωνα. Βλ. Ἀριστ. 13, 2: «ὅς καὶ ὅλως ὅτι μεγίστην εἶχεν δύναμιν ὁ ἀρχὼν φαίνονται
γὰρ αἰεὶ στασιάζοντες περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς». Ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἴσως ἐπεκράτησε
νὰ κηρύσσει ὁ ἀρχὼν κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ παρ' Ἀριστοτ. 56, 2 κήρυγμα.
Ἡκιστα πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ 13, 2 ἡ λέξις ἀρχὼν ἀναφέρεται εἰς πάντας
τοὺς ἄρχοντας καθόλου, ὡς παραδίδεται ὁ Gomperz ἐνθ. ἀν. 31, διότι ἀναντιρρῶτως ἐν-
νοεῖται ὁ ἀρχὼν, ὃν προέστησε τῶν ἐννέα συναρχόντων ὁ Σόλων.

2) Ἀριστοτ. 8, 4: «(βουλ)ὴν δ' ἐποίησε τετρακοσίους, ἑκατὸν ἐξ ἐκάστης φυλῆς». Ὅτι
τὴν βουλήν δὲν κατέστησε πρῶτος ὁ Σόλων διδάσκει ὁ Ἀριστοτ. 4, 3. Καίτοι δὲ τὸ ἐναν-

Ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή.

Εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν, εἰς τὴν ὡς καὶ προτοῦ εἰσ-
ήρχοντο οἱ ἄρχοντες μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ἀπέδωκεν
ὁ Σόλων τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος περικοπεῖσάν ἐξουσίαν. Διετή-
ρησεν αὕτη τὴν ἐποπτεῖαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας, ἣν καὶ
πρότερον εἶχε, καὶ πρὸς τούτοις ἀπεδόθη αὐτῇ εὐρυτέρα δικαστικὴ
δικαιοδοσία, ἥς ἔνεκα εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ σωματικὰς καὶ
χρηματικὰς ζημίας. Ἰδίᾳ δ' ὑπήγαγεν ὁ Σόλων εἰς τὴν δικαστι-
κὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς τὰς δίκας φόνου καὶ ἀποπείρας φόνου καὶ
πυρκαϊᾶς (ἐμπρησμοῦ) καὶ ἀποπείρας καταλύσεως τῆς πολιτείας.¹

Ἑκκλησία

Ἦδη ἀπὸ τοῦ Δράκοντος συνήγετο πάντως εἰς ἐκκλησίαν ὁ
δῆμος, ὁ δὲ Σόλων παρεχώρησε καὶ εἰς τοὺς θῆτας νὰ μετέχω-
σιν αὐτῆς. Ἀναφέρων ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς Πολιτικοῖς ὅτι καὶ

τίον φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πλούταρχ. Σολ. 19: «δευτέραν προσκατένευε βουλὴν
ἀπὸ φυλῆς ἑκάστης τεττάρων οὐσῶν ἑκατὸν ἄνδρας ἐπιλεξάμενος, οὓς προβουλεύειν ἔταξε
τοῦ δήμου καὶ μηδὲν ἔαν ἀπροβούλευτον εἰς ἐκκλησίαν εἰσφέρεισθαι», ὅμως πρέπει νὰ ἔγω-
μεν ὑπ' ὅψιν ὅτι ὁ Πλούταρχος γράφει βίον Σόλωνος καὶ οὐχὶ Ἀθηναίων πολιτείαν, καὶ
κατ' ἀκολουθίαν ὅτι οὐδεμίαν εἶχε χρεῖαν νὰ μνημονεύσῃ καὶ τοὺς θεσμοὺς τοῦ Δράκοντος.
Ἵπὲρ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτεθειμένης εἰκασίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς τῶν βουλευτῶν
συνηγοροῦσι πρῶτον μὲν ἡ ἀναλογία τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων (Ἀριστ. 8. 1) ἔπειτα δ'
ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν 400 ἐν ἔτει 411, γενόμενος «κατὰ τὰ πάτρια». Βλ. Ἀριστ. 31.
1: «βουλεύειν μὲν τετρακοσίους κατὰ τὰ πάτρια, τετταράκοντα ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἐκ
προκρίτων (οἷς ἂν ἔλυνται οἱ φυλῆται τῶν ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη γεγονότων».

1) Ἀριστ. 8, 4: «τὴν δὲ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἔταξεν ἐπὶ (τῷ) νομοφυλακεῖν, ὥσπερ
ὑπῆρχεν καὶ πρότερον ἐπισκοπὸς οὖσα τῆς πολιτείας, καὶ τὰ τε ἄλλα τὰ πλεῖστα καὶ τὰ
μέγιστα τῶν πολιτικῶν διετῆρει, καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἡθύνηεν, κυρία οὖσα καὶ (ζημι-
οῦν καὶ κυλάειν, καὶ τὰς ἐκτίσεις ἀνέφερεν εἰς πόλιν, οὐκ ἐπιγράφουσα τὴν πρόφασιν (διὰ τὸ
(εὐθύνη)εσθαι), καὶ τοὺς ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου συνισταμένους ἐκρίνεν, Σόλωνος θέντος)
νόμον (εἰσαγγ)ελ(ί)ας] περὶ αὐτῶν». Ὁ Πλούτ. Σόλ. 19 λέγει ἀπλῶς: «τὴν δ' ἄνω βου-
λὴν ἐπισκοπὸν πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων ἐκάθισεν». Κατὰ τὸν Πολυδ. Η', 125 ὁ Σό-
λων προσκατέστησε ταῖς Ἐφέταις τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν, ὅπως διακρίνῃ τὰς φονικὰς
δίκας. Περὶ τῶν δικῶν, ἃς ἐδίκασον οἱ Ἀρεοπαγιταί βλ. τὸν παρὰ Δημοσθ. ΚΓ', 22 νόμον
καὶ Ἀριστ. 57, 3. Πολυδ. Η', 117. Περὶ τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βου-
λὴν βλ. Πλούτ. Σόλ. 19: «συστησάμενος δὲ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν ἐκ τῶν κατ' ἐνι-
αυτὸν ἀρχόντων». Πρβλ. Πλούτ. Περ. 9.

ὁ Σόλων, καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς νομοθέται, ἀπέδωκαν εἰς τὸν δῆμον τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἐκλέγῃ καὶ νὰ εὐθύνῃ τὰς ἀρχάς, σκοπεῖ κυρίως νὰ κάμῃ διάκρισιν τῶν δικαιωμάτων τούτων καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἄρχεῖν τὰς ἀρχάς. Διότι τὰ ἔργα τῆς ἐκκλησίας δὲν περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν εὐθυναν τῶν ἀρχόντων. Τούναντίον δ' ἐξ ὧων ἀνωτέρω ἐρρήθησαν περὶ ἀρχαιρεσιῶν συνάγεται μᾶλλον ὅτι ὁ δῆμος δὲν ἐξέλεγεν τοὺς ἄρχοντας ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν φυλετῶν, μόνον δὲ τὸ ἄλλο δικαίωμα, τοῦ εὐθύνειν τὰς ἀρχάς, ἡδύνατο ν' ἀσκήσῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πᾶς ἀδικούμενος. "Οθεν οὐδαμῶς ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου τῶν Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους προκύπτει ὅτι περὶ τῶν δύο τούτων μόνον περὶ ἄλλου δ' οὐδενος ἐβουλεύετο ὁ δῆμος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ¹

¹) Ἀριστ. 7, 3: «Τοῖς δὲ τὸ θετικὸν τελοῦσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε μόνον.» Ἄν μὴ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀμφισβητούμενον 12 κεφ. τοῦ Β βιβλίου (α. 56, 29 κέ Bekker): «ἐπεὶ Σόλων γε εἴκοι ἤν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν, τὸ τὰς ἀρχὰς αἰρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν· μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος· δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος. Τὰς δ' ἀρχὰς ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ εὐπόρων κατέστησε πάσας κτλ.», ἡ περὶ τῶν δύο δικαιωμάτων τοῦ δήμου μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτ. κεῖται ἐν Πολιτ. Γ, 11 α. 76, 9 κέ: «διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν (τὸ πλῆθος) ἐπὶ τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς εὐθύνas τῶν ἀρχόντων, ἄρχειν δὲ καταμένas οὐκ ἔωσιν.» Ὡκιστα πιθανὸν θεωρῶ ὅτι αὗται αἱ εὐθυναι τῶν ἀρχόντων περιωρίζοντο εἰς τὰς εὐθύνas, ἃς εἶδον οἱ ἄρχοντες μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Μᾶλλον δὲ νομίζω, ὅτι αἱ εὐθυναι αὗται πρέπει νὰ συναφθῶσι πρὸς ἐν τῶν τριῶν, ἅτινα τὰ δημοτικώτατα τῆς σολωνείου νομοθεσίας θεωρεῖ ὁ Ἀριστ. 9, 1, πρὸς «τὸ ἐξεῖναι τῷ βουλευμένῳ τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων.» Βλ. καὶ Πλουτ. Σόλ. 18. Ὁ Δράκων ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς τὸν ἀδικούμενον ὑπὸ ἀρχόντων νὰ εἰσαγγέλλῃ πρὸς τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν (ὅτι δὲ δὲν πρόκειται περὶ ἀδικουμένου ὑπὸ ἱδιώτου καταφαίνεται σαφῶς ἐκ τῶν συμφραζομένων), Βλ. Ἀριστ. 4, 4. Ἀληθῶς δὲ δημοτικώτατον ἦτο τὸ τοῦ Σόλωνος, διατάξαντος νὰ δικάζῃ τὰ τοιαῦτα ἀντὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ἡ ἐκκλησία, ἐνῇ τὸ δικαίωμα τῆς καταγγελίας ἀδικούντος ἱδιώτου οὐδὲν ἐνέχει τὸ δημοτικόν, βεβαιώτατα δ' ἐν Ἀθήναις θ' ἀνεγνωρίζετο ἔκασται. "Οθεν ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἦτο τρόπον τινὰ πρόδρομος τῆς μετέπειτα ἐπιγεφυροτοῦ τῶν ἀρχόντων. Περὶ τίνων ἄλλων ἐβούλευεν ὁ δῆμος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι ἄγνωστον ἡρῶν. Ὁ Schoemann Verf. 53 κέ. καὶ ὁ Wachsmuth d Stadt Athen I, 497 νομίζουσιν ὅτι εἶχε καὶ νομοθετικὰ δικαιώματα. Ὅτι ὁ Σόλων δὲν ἀπέδωκε πολὺ μεγάλα δικαιώματα εἰς τὸν δῆμον, κατ' ἀκολουθίαν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καταφαίνεται ἐξ ὧων αὐτὸς λέγει παρ' Ἀριστ. 12, 1: «δῆμῳ μὲν γὰρ ἔδωκε τόσον γέρας ὅσον ἀπαρκεῖ, Τιμῆς οὐτ' ἀφελὼν οὐτ' ἐπαρεξάμενος».

Ἡλιαία.

Πλὴν δὲ τούτου μετέδωκεν ὁ Σόλων εἰς τοὺς θῆτας καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν, καταστήσας μέγα δικαστήριον ἐκ πολλῶν δικαστῶν, κληρουμένων ἐκ τῶν βουλομένων πολιτῶν, τῶν ὑπὲρ 30 ἔτη γεγονότων. Τὸ μέγα τοῦτο δικαστήριον ἐκαλεῖτο Ἡλιαία. διηρεῖτο δ' ἴσως ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος εἰς πολλὰ δικαστήρια. ¹ Ἡ μεταρρύθμισις ἐνέκειτο ἐν τούτῳ, ὅτι ἐνῷ μέχρι τοῦ Σόλωνος ἡ τῶν ἀρχόντων κρίσις ἦτο κυρία, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐπετρέπετο ἔφεσις εἰς τὴν Ἡλιαίαν. Ἀλλὰ τὸ τῆς ἐφέσεως δικαίωμα δὲν ἦτο παντελῶς ἀπεριόριστον, τοῦτο δὲ νομίζω ὅτι ὀφείλομεν νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα εἶχον οἱ ἄρχοντες τοῦ ἐπιβολῆν ἐπιβάλλειν, τοῦ ἐπιβάλλειν δηλ. ἀνεκκλητῶς ζημίαν μέχρι ποσοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένου,

1) Ἀριστοτ. 7,8: «Τοῖς δὲ τὸ θητικὸν τελούσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων μετέδωκε νόμον». Ἡ σύστασις τῆς Ἡλιαίας ὑπὸ τοῦ Σόλωνος πιστοῦται ἐκ τοῦ κειμένου σολωνείου νόμου παρὰ Λυσ. Γ', 16 περισπωθέντος, οὗ ἡ γνησιότης δὲν ὑπόκειται εἰς ἀμφισβήτησιν: «δεδοῖσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκῆκῃ ἡμέρας πέντε τὸν πόδα, ἐὰν προστιμῇσιν ἡ Ἡλιαία». «Ὅτι οἱ δικασταὶ ἐκληροῦντο ἐκ τῶν βουλομένων συνάγω ἐκ τῶν γινομένων ἀναμφιδόλως καθ' ὅν χρόνον ἐποίησεν ὁ Περικλῆς μισθοφόρα τὰ δικαστήρια βλ. Ἀριστ. 27,4: «κατεσκεύασε (Περικλῆς) μισθοφορὰν ταῖς δικασταῖς ἀφ' ὧν αἰτιῶνται τινες χεῖρους γενέσθαι, κληρουμένων ἐπιμελῶς αἰ μᾶλλον τῶν τυχόντων ἢ τῶν ἐπισκεπῶν ἀνθρώπων». «Ὅτι ἡ Ἡλιαία ἦτο πολυπληθὴς συναγωγὴ δικαστῶν διδασκόμεθα ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ CIA. IV, 27 α καὶ ἐκ τοῦ Ἀντιφ. π. τοῦ χορευτοῦ 21 καὶ τοῦ Δημᾶδ. περὶ δωδεκαετίας ἀπ. 52 ἐν Hermes τ. 13 σ. 494. Περὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦτο τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἡλιαίας βλ. Εὐστάθ. εἰς Ὀδ. 1430, 22: «ἦν... ἀγορὰ Κερκώπων πλησίον Ἡλιαίας». Wachsmuth die Stadt Athen I, 496. II, 1 σ. 359 [κατ' ἐμὴν γνώμην οὐτε ἴδιον οἰκοδόμημα τῆς Ἡλιαίας ὑπῆρχεν ἐν Ἀθῆναις, οὐτε τόπος τις εἰς ταύτην καὶ μόνον ἀφωρισμένος. Ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ πληθους ἐκάστου Ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου περιεφράσσεται ἐκάστοτε ὑπαίθριος γῶρος αὐτῷ ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν ταῖς μαρτυρίαις τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Ἡλιαίας, ὡς βλ. παρὰ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. καὶ παρὰ Curtius Stadtgesch. v. Athen σ. LXXXIV, 49 καὶ οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ οἰκοδομήματος ἢ ἴδιου χώρου]. Τὴν Ἡλιαίαν σαφῶς διακρίνει τοῦ θήμου ὁ Πλούτ. ἐν Σόλ. καὶ Ποπλικοῦλα συγκρ. 2, λέγων περὶ τοῦ Ποπλικοῦλα: «καὶ γὰρ ἀρχόντων καταστάσεως κυρίου ἐποίησε τοὺς πολλοὺς καὶ ταῖς φεύγουσι δίκην ἐπικαλεῖσθαι τὸν θῆμον, ὥσπερ ὁ Σόλων τοὺς δικαστάς, ἔδωκεν». Ἀθῆλον εἶναι, ἂν ἦδη ἀπὸ τοῦ Σόλωνος ἐκληροῦντο πλείονα Ἡλιαστικά δικαστήρια. Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθειμένῳ χωρίῳ ὁ Ἀριστ. ἀναφέρει δικαστήρια, ἐν δὲ κεφ. 9, 2 δικαστήριον. Ὁ παρὰ Λυσ. Γ', 16 νόμος τοῦ Σόλωνος ἀναφέρει τὴν Ἡλιαίαν ὡς δικαστήριον.

διότι αὕτη φαίνεται λείψανον τῆς εὐρυτέρας πάλαι ἐξουσίας αὐτῶν τοῦ κρίνειν αὐτοτελεῶς τὰς δίκας. ¹ Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως ἐκείνους ἢ μετάδοσις τῶν δικαστηρίων εἰς τοὺς θῆτας μικρὰν εἶχε πρακτικὴν σημασίαν, διότι ἐν ὅσῳ τὰ δικαστήρια ἦσαν ἄμισθα, οὗτοι σπανίως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν θὰ ἦσαν πρόθυμοι νὰ δικάζωσι, στερούμενοι τῆς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο σχολῆς.

Οἱ τοῦ Σόλωνος νόμοι

Τοὺς μὲν φονικοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος μικρὸν μεταβαλὼν, καθ' ἃ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 152) ἐρρήθη, διετήρησεν ὁ Σόλων, κατέλυσε δὲ πάντας τοὺς λοιποὺς, καὶ ἐποίησεν ἐπιτίμους πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων τοὺς εἰς ἀτιμίαν κατὰ τὰς διατάξεις τῶν νόμων ἐκείνων καταδεδικασμένους. Ἀντὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Δράκοντος, ἢ τοῦ Σόλωνος νομοθεσία ἀπετέλεσε τοῦ λοιποῦ τὸν κανόνα τοῦ ἀπαικτοῦ δικαίου ἐν πάσαις ταῖς διαφοραῖς τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Κατεγράφησαν δ' οἱ τοῦ Σόλωνος νόμοι εἰς τετραγώνους τὸ σχῆμα ξυλῖνας στήλας, στενουμένας πρὸς τὰν ὠ, αἵτινες ὠνομάσθησαν ἄξονες μὲν, ὡς στρεφόμεναι, κύρβεις δὲ διὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν, καὶ κατετέθησαν εἰς τὴν Βασιλείον στοάν. Ὡμνυον δ' οἱ 9 ἄρχοντες εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ φυλάττωσι τοὺς

¹ Ἀριστ. 9, 1 « Τρίτον δέ, (ὃ καὶ) μάλιστα φασιν ἰσχυκέναι τὸ πλῆθος, ἡ εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις, κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου, κύριος γίνεται τῆς πολιτείας ». Πλουτ. Σόλ. 18: « ὁ δὲ (τὸ δικάζειν) κατ' ἀρχαί μὲν οὐδὲν, ὕστερον δὲ παρμυγεθες ἐφάνη, τὰ γὰρ πλείστα τῶν διαφορῶν ἐνέπιπτεν εἰς τοὺς δικαστάς. Καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλευμένοις κτλ. » Βλ. καὶ Ἀριστ. Πολιτ. Β, 12 σ. 56, 8 καὶ Bekker περὶ τῶν δικαστηρίων ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Σόλωνος, τὴν ἔφεσιν εἰς τὴν ἡλιαίαν μαρτυρεῖ καὶ ὁ Πλουτ. Σόλ καὶ Ποπλ σύγκρ. 2: « καὶ τοῖς φεύγουσι δίκην ἐπικαλεῖσθαι τὸν δῆμον, ὥσπερ ὁ Σόλων τοὺς δικαστάς, ἔδωκε. » Ὁ Ἀριστ. 3, 5 λέγει περὶ τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρχόντων ἐν τῇ παλαιστάτῃ πολιτείᾳ: « κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς (κρίν)ειν καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν προανακρίνειν ». Ὁ Σουῖδ. λ. ἄρχων (καὶ Bekker An. gr. 449, 24), προδήλως ὅτι ὅτι ἔχον τὰν ὠνομωμένην τοῦ Ἀριστ., ἀναφέρει ὅτι ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων μετὰ τὸν Σόλωνα περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῶν ἀντιδικῶν.

νόμους τούτους καί, ἐάν τινα παραβῶσι, νὰ ἀναθέσωσιν ἀνδριάντα χρυσοῦν ἐν Δελφοῖς.¹

Δυσαρέστησις ἐν Ἀθήναις.

Μακρὰ δὲν προεμηνύετο ἡ διάρκεια τῆς νέας διατάξεως τῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, διότι τοῦ μὲν δήμου διεφεύσθησαν αἱ ἐλπίδες, προσδοκῶντος ἀναδασμὸν πάντων, οἱ δὲ γνώριμοι ἐδυσφόρουν διὰ τὸν περιορισμὸν τῶν πολιτικῶν δικαίων καὶ τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ὁ Σόλων, ἐλπίζων ὅτι οἱ βαρέως φέροντες τὰ γενόμενα εὐκολώτερον θὰ προσωκκιοῦντο εἰς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἂν κατέλιπε τὰς Ἀθήνας ἀδύνατον οὕτω καθιστῶν νέαν εἰρηνικὴν μεταβολήν, ἀπεφάσισε μετὰ πολλῆς αὐταπαρνησίας ν' ἀποδημήσῃ· διήρκεσε δ' ἡ ἀποδημία του 10 ὅλα ἔτη.²

¹) Ὁ περὶ τῶν ἀτίμων νόμος τοῦ Σόλωνος παρὰ Πλουτ. Σόλ. 19. Αὐτὸς ὁ Σόλων λέγει περὶ τῆς νομοθεσίας του τὰ ἑξῆς: «θεσμοὺς θ' ὁμοίους τῷ κακῷ τε καὶ ἀγαθῷ | εὐθείαν εἰς ἕκαστον ἀρμόσας δίκην. | ἔγραψα» παρὰ Ἀριστ. 12.4. Ὁ δ' Ἀριστ. 7, 1 λέγει περὶ ταύτης: «Πολιτείαν δὲ κατέστησε καὶ νόμους ἔθηκεν ἄλλους, τοῖς δὲ Δράκοντος θεσμοῖς ἐπαύσαντο χρώμενοι πλην τῶν φονικῶν. Ἀναγράφαντες δὲ τοὺς νόμους εἰς τοὺς κύρβεις ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείῳ καὶ ὤμωσαν γράσεσθαι πάντες.» Ἐσφαλμένην θεωρῶ νῦν τὴν γνώμην τοῦ Wachsmuth d. Stadt Athen I, 535, 1 περὶ διακρίσεως τῶν ἀξόνων καὶ τῶν κύρβεων ἐκ τῆς ὕλης αὐτῶν. Ἀμφότεροι ἦσαν ξύλινοι: Ἀρποκρ. λ. ἄξονι. Πλουτ. Σόλ. 25. καὶ Κρατίν. αὐτ. Σαπέντος ἐκ τοῦ γρόνου τοῦ ξύλου, ἀντέγραψαν ὕστερον τοὺς νόμους καὶ κατέθεσαν εἰς τὸ ἀρχεῖον. Βλ. CIA I, 61. Μικρὰ δὲ λείψανα τῶν ξυλίνων πρωτογράφων διεσφύζοντο μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐν τῷ Πρυτανεῖῳ: Ἀρποκρ. λ. ἄξονι, Πλουτ. Σόλ. 25. Πaus. Α', ιη', β. Ἐν ἔτει 409 π. Χ. τὰ πρωτόγραφα δὲν ἀπέκειντο πλέον ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ, διότι ἄλλως ἄσκοπον θὰ ᾔτο τὸ ψήφισμα ἐν CIA. I, 61. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀναξίμενου ἱστορούμενον παρ' Ἀρποκρ. λ. ὁ κατωθεν νόμος, ὅτι τοὺς ἄξονας καὶ τοὺς κύρβεις ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ τὴν ἀγορὰν μετέστησεν ὁ Ἐπιβάτης, εἰκάζει ὁ Köhler ἐν Hermes τ. 6. σ. 98,2 ὅτι εἶναι ἀνακριβές, προελθὼν ἐκ παρανοήσεως τοῦ Δημοσθ. ΚΗ', 23, ἀλλὰ τὴν εἰκασίαν ταύτην πολέμει ὁ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι δυσσεπίλυτον. Ὅτι ἴσταντο ἐπὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ 409 δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. I, 61. Κατὰ τὴν Willamowitz Arist. u. Athen I, 45 κέ. οἱ ἄξονες ξύλινοι τὴν ὕλην, ἦσαν καὶ τὸ ἀρχεῖον, οἱ δὲ κύρβεις ἦσαν λίθινοι, περιέχον δ' ἐκλογὴν τῶν νόμων. Περὶ τοῦ ὅρκου τῶν ἀρχόντων βλ. Ἀριστ. 7, 1: «οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ὁμνύντες πρὸς τῷ λίθῳ κατεφάτιζον ἀναθῆσαι ἀνδριάντα χρυσοῦν, ἐάν τινα παραβῶσι τῶν νόμων» ὅθεν ἐπὶ καὶ νῦν οὕτως ὁμνύουσι.» Περὶ Πλουτ. Σόλ. 25. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρκου γίνεται λόγος κατωτέρω.

²) Περὶ τῆς δυσαρεστήσεως ἐπὶ τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Σόλωνος βλ. Ἀριστ. 11. 12. Περὶ τῆς ποδημίας αὐτοῦ Ἀριστ. 11, 1.

Ὁ Δαμασίας. Μεταβολή τῆς πολιτείας.

Ἡ ἐλπίς ὅμως αὕτη τοῦ Σόλωνος ἀπεδείχθη ματαία. Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἡγέρθησαν στάσεις ὑποκινούμεναι, φαίνεται, ὑπὸ ἐταιρειῶν τῶν εὐπατριδῶν, σκοποῦσαι δὲ κυρίως τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς τοῦ πρώτου ἄρχοντος. Ἐπειδὴ διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος ἐδόθη μεγάλη δύναμις εἰς τοῦτον, αἱ ἐταιρεῖαι τῶν εὐπατριδῶν ἡγωνίζοντο νὰ ἀναβιάσωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐκάστη τὸν προεστώτα αὐτῆς, ἵνα καταστῇ οὕτω κυρία τῆς πολιτείας. Τῆς ταραχῆς δ' ἐπακολούθημα ἦτο ἡ ἀναρχία, ἣν ἐποίησαν τὸ πέμπτον καὶ τὸ δέκατον ἔτος ἀπὸ τῆς τοῦ Σόλωνος ἀποδημίας, οὐδενὸς ἐκλεχθέντος πρώτου ἄρχοντος. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄρχων ὁ Δαμασίας, παραπεύνας ἐπὶ δύο καὶ πλέον ἔτη τὴν ἐνιαυσίαν ἀρχήν, ἐξηλάθη διὰ τῆς βίας αὐτῆς.

Ὅπως δὲ καταπαύσωσιν αἱ στάσεις καὶ καταστῇ ἀδύνατος ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἐπανάληψις ὁμοίων κακῶν ἔκρινον πρόσφορον μεταβολὴν τινὰ τῆς πολιτείας. Ἀντὶ τῶν 9 ἀρχόντων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος τὴν μεγίστην εἶχε δύναμιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐκλέγωσι 10 ἄρχοντας, εἰς οὓς βεβαίως ἐδόθησαν ἴσα δικαιώματα, καὶ δὴ 5 μὲν ἐκ τῶν εὐπατριδῶν, 3 δὲ ἐκ τῶν ἀγροίκων καὶ 2 ἐκ τῶν δημιουργῶν. Ἀγνωστον ἡμῖν ἂν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔσχυσεν ὁ θεσμὸς τῆς δεκαμελοῦς συναρχίας. Πάντως ὅμως ὁ θεσμὸς οὗτος, ὑπεμφαινῶν παραχώρησιν τῶν εὐπατριδῶν πρὸς τοὺς εὐπόρους ἀγρότας καὶ τεχνίτας ἵνα τύχωσι τῆς βοηθείας αὐτῶν πρὸς ἐξέλασιν τοῦ Δαμασίου, ἐλέγχει ἀρχὴν διαλύσεως τῆς σολωνείου νομοθεσίας.¹

1) Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἱστορούμενα βασιζονται εἰς Ἀριστ. 13,1: « Σόλωνος δ' ἀποδημῆσαντος ἔτι τῆς πόλεως τεταραμμένης, ἐπὶ μὲν ἔτη τέτταρα διήγον ἐν ἡσυχίᾳ: τῷ δὲ πέμπτῳ μετὰ τὴν Σόλωνος ἀρχὴν οὐ κατέστησαν ἄρχοντα διὰ τὴν σι(α)σιν, καὶ πάλιν ἔτει πέμπτῳ (διὰ) τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀναρχίαν ἐποίησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα [διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων] Δ(α)μασία(ς) αἰρεθείς ἄρχων ἔτη δύο καὶ δύο μῆνας ἤρξεν, ἕως ἐξηλάθη βίᾳ τῆς ἀρχῆς. Εἴτ' ἔδοξεν αὐτοῖς διὰ τὸ στασιάζειν ἄρχοντας ἐλεσθαι δέκα, πέντε μὲν εὐπατριδῶν, τρεῖς δὲ ἀγροίκων, δύο δὲ δημιουργῶν, καὶ οὗτοι τὸν μετὰ Δαμασίαν ἤρξαν ἐνιαυτόν. Ὡ καὶ δεῦλον ὅτι μεγίστην εἶχεν δύναμιν ὁ ἄρχων. Φαίνονται γὰρ αἰεὶ στασιάζοντες περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς. » Ἡ γνώμη τοῦ Landwehr ἐν Philol. παραρτ. τ. 5 σ 105 καὶ τοῦ Diels ἐν

Καὶ ἐν τῷ μετέπειτα χρόνῳ αἱ περὶ τῆς σολωνείου νομοθεσίας διαφοραὶ ἦσαν τὸ κυριώτατον αἷτιον τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στάσεων, αἵτινες κατὰ μικρὸν προσέλαβον τοπικὸν χαρακτήρα. Καὶ πρώτη μὲν ἦτο ἡ στάσις τῶν δυσχεραινόντων εἰς τὴν νέαν πολιτικὴν διάταξιν πλουσίων εὐπατριδῶν, τῶν ἐχόντων τὰς ἐγγείους κτήσεις τῶν ἐν τῇ εὐφώρῳ πεδιάδι τῆς Ἀττικῆς, καὶ διὰ τοῦτο καλουμένων πεδιακῶν. Τούτων προέστατο τότε ὁ Λυκοῦργος καὶ σκοπὸν πολιτικὸν εἶχον τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας εἰς ὀλιγαρχικὴν.¹ Ἡ δὲ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν ἐταιρεία ἡρείδετο εἰς τοὺς Παραλίους, τοὺς οἰκοῦντας ἐν τοῖς προσφόροις κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς γεωργίαν ἀγροῖς τοῖς παραλίαις· οἱ ἀγρόται οὗτοι διὰ τῶν νόμων τοῦ Σόλω-

Abhandl. d. Berl. Akad. 1885 σ. 10 κέ. ὅτι ὁ Δαμασίας οὗτος εἶναι ὁ δεῦτερος τῶν γνωστών ἡμῖν ὁμωνύμων ἀρχόντων, κυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. Ὁ Diels ἐνθ. ἀν. σ. 11 ὅρισεν ἔτος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τὸ 586]5 ἢ ἀσφαλτέστερον μεταξὺ τοῦ 590 καὶ τοῦ 580, ὀρθότερον δ' ἴσως ὁ Busolt griech. Gesch. II, 301,3 ὅριζει τὸ 583]2. Ἡ εἰκασία ὅτι ὁ Δαμασίας τυραννήσας ὑπεστρέφζετο ὑπὸ τῶν ἄλλων τάξεων πλὴν τῶν εὐπατριδῶν, ἦν ἐξηγεῖται ὁ Diels ἐνθ. ἀν. 13 κέ. καὶ ὁ Holzapfel Beitr. z. griech. Gesch. 1888 σ. 14 κέ., ὃν ἐπεβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. Ὡς σημεῖον τῆς συνεχοῦς νόσου τῶν πρὸς ἑαυτοὺς φέρει ὁ Ἀριστ. 13,3 «τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν». Νομίζω δ' ὅτι τοῦτο λέγων ἐννοεῖ στάσεις ἐταιρειῶν τῶν εὐπατριδῶν πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, ὁμοίως πρὸς τὰς ἐπὶ Κλεισθέους (βλ. Ἀριστ. 20, 1), καὶ ἀναλόγους πρὸς τὰς ξυνομοσίας ἐπ' ἀρχαίς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅς ἀναφέρει ὁ Θουκ. II, 54.

1) Ὁ Ἀριστ. 13,3 μετὰ τὰ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ σημειώσει παρατεθέντα ἐπάγειται: «Ὅλιος δὲ διετέλουν νοσούντες τὰ πρὸς ἑαυτοὺς, οἱ μὲν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν γρεῶν ἀποκοπὴν - συνεδεῖται γὰρ αὐτοῖς γεγονέναι πίνησιν -, οἱ δὲ τῇ πολιτείᾳ δυσχεραίνοντες διὰ τὸ μεγάλην γεγονέναι μεταβολήν, ἐνίοι δὲ διὰ (τὴν) πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν. Ἦσαν δ' αἱ στάσεις τρεῖς· μία μὲν τῶν παραλίων, ὧν προσιστῆκει Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμεωνίδης, ὅπερ ἔδοκον μάλιστα διώκειν τὴν μέσσην πολιτείαν ἄλλη δὲ τῶν πεδιακῶν, οἱ τὴν ὀλιγαρχίαν ἐξήτουν· ἦγετο δ' αὐτῶν Λυκοῦργος.» «Οἱ τῇ πολιτείᾳ δυσχεραίνοντες διὰ τὸ μεγάλην γεγονέναι μεταβολήν» ἀπετέλουν ἀναμφιβόλως τὴν κυρίαν δύναμιν τῶν πεδιακῶν, οἵτινες ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτ. Πολιτ. Θ (Ε), 5 σ. 203, 21 κέ. Bekker συνταυτίζονται τοῖς πλουσίοις. Περὶ τῶν στάσεων, περὶ ὧν ὁ Ἀριστ. 13, 5 λέγει «εἶχον δ' ἕκαστοι τὰς ἐπωνυμίας ἀπὸ τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐγεώργουν», βλ. καὶ Πλούτ. Σόλ. 13, 29, ὅπου κατὰ τὴν πιθανωτάτην γνώμην τοῦ Diels (ἐνθ. ἀν. σ. 19 κέ.) τὸ 13 εἶναι διττογραφία τοῦ 29 κεφ. Βλ. καὶ Πρόδ. Α'. 59. Κατὰ τὸν Loeper ἐν Athen. Mitth. XVII, 319 κέ. οἱ πεδιάεις εἶχον μόνον τὴν περιοχὴν τοῦ κάτω Κηφισοῦ μεταξὺ τοῦ Αἰγάλεω καὶ Τουρκουδουνοῦ καὶ τῆς παραλίας μετὰ τῶν παρακειμένων τῷ ἅσπει μέχρις Ὑμηττοῦ.

νος ἀπέκτησαν μετρίαν μὲν, ἀλλ' ἐλευθέραν ἔγγειον οὐσίαν. Ἡγεῖτο δὲ τότε τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ τῶν Παραλίων ἄμα ὁ Μεγαγακλῆς· ἦσαν δ' οὗτοι πάντες κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς πολιτείας τοῦ Σόλωνος.¹ Τρίτη τέλος στάσις ἐτάσσετο ὑπὸ τὸν Πεισίστρατον, ὅστις ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωκε τὴν τυραννίδα. Οὗτος συνήγαγε περὶ αὐτὸν πάντας τοὺς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τῆς καθεστηκυίας τάξεως προσδοκῶντας ὠφελήματα καὶ τοὺς ἀπολέσαντας τὴν περιουσίαν τῶν διὰ τὴν ἐπὶ Σόλωνος ἀποκοπὴν τῶν χρεῶν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοὺς φοβούμενους ἀφαίρειν τῶν πολιτικῶν δικαίων, διότι δὲν ἦτο ἀναμφισβήτητος ἡ ἐκ γνησίων Ἀθηναίων καταγωγὴ τῶν. Ἐπειδὴ δ' ὁ Πεισίστρατος ἐθεωρεῖτο δημοτικώτατος πάντων, ἐτάχθη μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ Διακρία, τουτέστιν ἡ ὁρεινὴ χώρα ἐν τῇ βορείῳ Ἀττικῇ καὶ ἡ βουνώδης παραλία μέχρι Βραυρωνος, ἔπου ἔνεκα τοῦ ἀφόρου τῆς γῆς δὲν ὑπῆρχε μέση τάξις ἀγροτῶν, ἀλλὰ πενόμενοι μόνις ἀπέζων οἱ οἰκοῦντες. Ὁ καὶ πρὸ τῆς σολωνείου μεταβολῆς ἐκδηλούμενος πόθος ἀναδασμοῦ τῶν πάντων ἐνταῦθα οὐδέποτε κατεσιγάσθη, ἔγνω δ' ὁ Πεισίστρατος νὰ υποθάλη αὐτόν, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ τὴν ἀρωγὴν τῶν πτωχῶν κατοίκων τῆς Διακρίας.²

¹) Τὴν περὶ τούτων μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστ. 13, 4 βλ. ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει. Ἡ «μείση πολιτεία» ἣν λέγει ὁ Ἀριστ. ἦτο ἡ τοῦ Σόλωνος, ὅς κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀριστ. 5, 3 ἦν τῇ οὐσίᾳ καὶ τοῖς πράγμασι τῶν μέσων. Κατὰ τὸν Θουκ. Β', 55 Παραλία ἢ Πάραλος γῆ ἐλέγετο καὶ ἡ πρὸς Πελοπόννησον ὁρῶσα καὶ ἡ πρὸς Εὐβοίαν καὶ Ἀνδρον τετραμμένη. καὶ δ Loeb ἐνθ. ἀν. σ. 429 θεωρεῖ ἀνήκουσαν εἰς τὴν Παραλίαν γῆν ὅλην τὴν παραλίαν, ἐξαιρέσει τῆς ὑπαγομένης εἰς τὴν περιουσίαν τῆς πόλεως.

²) Ἀριστ. 13, 4: «Τρίτη δ' ἡ τῶν διακρίων, ἐφ' ἣ τέταρτος ἦν Πεισίστρατος, δημοτικώτατος εἶναι δοκῶν. Προσεκεκλήμενον δὲ τούτοις οἷ τε ἀφρημένοι τὰ χρεῖα διὰ τὴν ἀπορίαν (οὗτοι εἶναι βεβαίως οἱ αὐτοί, περὶ ὧν ἐν 13, 3 λέγει: «οἱ μὲν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν, συνεβέβηκει γὰρ αὐτοῖς γεγενῆσθαι πένησιν») «καὶ οἱ τῶν γένει μὴ καθαροὶ διὰ τὸν φόβον» σημειῖν δ' ὅτι μετὰ τὴν (τῶν) τυραννίων κατάλυσιν ἐποίησαν διαψηφισμόν, ὥς πολλῶν κοινωνούντων τῆς πολιτείας οὐ προσῆκον.» Ὁ Ἡρόδ. Α', 59 λέγει περὶ τοῦ Πεισιστράτου: «καταφρονήσας» (ἦτοι ἔχων κατὰ νοῦν) τὴν τυραννίδα ἤγειρε τρίτην στάσιν, συλλέξας δὲ στασιώτας καὶ τῶν λόγων τῶν ὑπερακρίων προστάς μηχανᾶται τοιάδε κτλ.» Ὁ Πλούτ. Σόλων 29 λέγει περὶ τῶν Διακρίων: «ἐν οἷς ἦν ὁ θητικὸς ὄχλος καὶ μάλιστα τοῖς πλουσίοις ἀχθόμενος». Τὴν ἔκτασιν τῆς Διακρίας ὁρίζει ὁ

Υπὸ τούτων βοηθούμενος ἔλαβεν ὁ Πεισίστρατος τὴν τυραννίδα ἐν ἔτει 561[60. Δις ὑπὸ τῶν ὁμοφρονησάντων ἀντιπάλων του ἐκβληθεὶς τῆς Ἀττικῆς, ἀνέλαβε πάλιν δις τὴν ἀρχὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του συμβάντα ἐν ἔτει 528]7 κατεῖχον αὐτὴν οἱ υἱοὶ του μέχρι τοῦ 511]10. Ἡ τυραννὶς τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἔχουσα μᾶλλον τὸν τύπον οἰκογενειακῆς ἐπικρατήσεως ἢ αὐταρχίας, ἐξικονίζεται ὡς πράξις καὶ νομοταγῆς, ἐξαιρέσει τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰππίου. Διόφκουν κατὰ τοὺς κειμένους νόμους ἐπιμελούμενοι μόνον ὅπως εἰς αὐτῶν κατέχη πάντοτε μεγάλην τινὰ ἀρχήν. Καί ποτε λέγεται ὅτι κατηγορηθεὶς ἐπὶ φόνῳ ὁ Πεισίστρατος παρέστη αὐτὸς εἰς τὸν Ἀρειὸν πάγον, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἐπροστράτεψε δὲ τοὺς γεωργοῦντας, ἵνα εὐποροῦντες ἐπαινωσὶ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ καὶ μὴ διατρίβωσιν ἐν τῷ ἄστει, ἀπέχοντες οὕτω τῆς ἐπιμελείας τῶν κοινῶν. Ὅθεν, ἵνα μὴ οἱ ἀγρόται καταβαίνοντες εἰς Ἀθήνας παραμελῶσι τῶν ἀγρῶν, κατεσκεύασε τοὺς κατὰ δῆμους δικαστάς, οἵτινες περιερχόμενοι εἰς τὴν χώραν διέλκον ἐπὶ τόπου τὰς μὴ σπουδαίας διαφοράς. Ἡ φορολογία δὲ τῶν Πεισιστρατιδῶν συνίστατο εἰς τὴν εἰσπραξίν ἀπὸ τῶν προϊόντων τῆς γῆς ὠρισμένου τινὸς ποσοστοῦ. ²

Ἡσύχ. λ. Διακρίσεις: « ἡ ἀπὸ Πάρνηθος ἕως Βραυρωῶνος » ἐνν. χώρα. Κατὰ τὸν Loeper ἐνθ. ἀν. σ. 429 ἦτο τῆς Διακρίσεως καὶ ἡ πεδιάς τοῦ ἄνω Κηφισοῦ καὶ ἡ σημερινὴ πεδιάς τῆς Μεσογαίας ἀπὸ Παλλήνης μέχρις Ἀγνοῦντος.

1) Περὶ τῆς τυραννίδος τοῦ Πεισιστράτου πρβλ. Ἡρόδ. Α', 59. Πλουτ. Σόλ. 30. Ἀριστ. Πολιτ. Θ (Ε), 5 σ. 203, 18 κέ. Ἀθ. πολ. 14-19. Περὶ τῆς χρονολογικῆς διαφορᾶς τῶν δύο χωρίων τοῦ Ἀριστοτ., ἥτις ὁμῶς οὐδόπως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Ἀθην. πολιτεία δὲν εἶναι γνησίη, βλ. Peter Meyer des Arist. Polit. und die Ἀθην. πολιτεία σ. 48-9. Gomperz die Schrift v. Staatswesen d. Ath. u. ihr neuester Beurtheiler 1891 σ. 21 κέ. Πεισικώτατα κατ' ἐμὴν γνώμην ἐξηγεῖ τὴν φαινομένην ἀντίφασιν ὁ Bauer ἐν ταῖς Analecta Graeciensia 1893 σ. 81 κέ. Περὶ τῆς χρονολογίας τῶν Πεισιστρατιδῶν πρβλ. Toepffer quaestiones Pisistrateae 1886 σ. 115 κέ. Bauer Lit. u. hist. Forsch. z. Aristot. Ἀθ. πολιτεία σ. 50 κέ. Wilamowitz Arist. u. Athen I, 21 κέ. Busolt Griech. Gesch. II, 511, 2.

2) Περὶ τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν πρβλ. Ἀριστ. 16. Θουκ. Γ', 54. Ἡρόδ. Α', 59. Πλουτ. Σόλ. 31. Ὅτι αἰεὶ τινα ἐπεμελάντο σφῶν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι: Θουκ. Γ', 54. Ὅτι ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν οἱ ἀρχοντες δὲν ἐκληροῦντο πλέον, ἀλλ' ἐξελέγοντο προ-

Κατάλυσις τῆς τυραννίδος.

Τῶν ἐξεχόντων ἐν Ἀθήναις γενῶν ἄλλα μὲν ἐτάχθησαν ὑπὸ τοὺς Πεισιστρατίδας, ἄλλα δ' ἔφυγον ἐκ τῆς πατρίδος. Ἐπιχειρήσαντες δ' οἱ φυγάδες, ὧν πρόϊσαντο οἱ Ἀλκμεωνίδαι νὰ καταλύσωσι τὴν τυραννίδα, ἀπέτυχον ἡττηθέντες ἐν Λειψυδρίῳ. Ὅμως διὰ τῶν ἐν Δελφοῖς ἱερέων ἔπεισαν οἱ Ἀλκμεωνίδαι τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐκβάλωσι τοὺς Πεισιστρατίδας, ὅπερ καὶ κατώρθωσαν οὗτοι, ἐκπέμψαντες δευτέραν στρατείαν ὑπὸ τὴν βασιλέα Κλεομένη τὸν Α' 511/510, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν φυγάδων. ¹

Κλεισθένης.

Καταλυθείσης τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ

κύπτει ἐκ τοῦ Ἀριστ. 22, 5: «οἱ δὲ πρότεροι πάντες ἦσαν αἰρετοί» ὅπερ ἀκριβέστερον προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ προειρημένου «μετὰ τὴν τυραννίδα». Ὅτι ἀνίσχουν κατὰ τοὺς πρὶν κειμένους νόμους: Θουκ. ἔνθ. ἀν. Ἀριστ. 16, 8. Πρόσκλησις τοῦ Πεισιστράτου εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον: Ἀριστ. 16, 8, 9. Ἀριστ. Πολιτ. Θ (E), 12 σ. 229, 32. Προστασία τῶν γεωργούντων: Ἀριστ. 16, 2 κέ. Εἰκασίαι περὶ τοῦ πῶς ὁ Πεισιστράτος ἐδήλου τὴν πρὸς τοὺς γεωργούντας εὐνοίαν παρὰ Bunsolt griech. Gesch. II, 327 κέ. καὶ Cauer hat Arist. die Schrift v. Staate d. Athener geschrieben? σ. 64-5. Οἱ κατὰ δῆμους δικασταί: Ἀριστ. 16, 5. Τὸ ποσοστὸν τοῦ εἰσπραττομένου φόρου ἀναφέρεται οὐχὶ τὸ αὐτὸ παρὰ πάντων: εἰκοστὴ τῶν γιγνομένων κατὰ Θουκ. Γ', 54· δεκάτῃ ἀπὸ τῶν γιγνομένων κατὰ τὸν Ἀριστ. 16, 4· δεκάτῃ τῶν γεωργομένων κατὰ τὸν Ζηνόδ. 376.

1) Ἀριστ. 16, 9: «ἐβούλυντο γὰρ καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν δημοτικῶν οἱ πολλοί» τοὺς μὲν γὰρ ταῖς οὐμίαις τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις προσήγετο, καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ἐπεφύκει καλῶς. Ἐγθρὸς τοῦ Πεισιστράτου ἦτο καὶ ὁ Μιλτιάδης, ὅστις τοῦτου ἐνέκα ἔφυγεν εἰς Χερσόνησον. Βλ. Ἡρόδ. Γ', 35. «Οἱ φυγάδες, ὧν οἱ Ἀλκμεωνίδαι πρῆσθησαν» ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 19, 3, τὸ δὲ δὲ σκόλιον λέγει τοὺς ἐν Λειψυδρίῳ πεσόντας εὐπατρίδας: Ἀριστ. 19, 3. Ἡρόδ. Ε', 62. Τὸ σκόλιον, παρ' Ἀριστ. αὐτ. καὶ Ἀθην. ΙΕ', 695e. Περὶ τῆς εὐνοίας τῶν Δελφῶν ἱερέων πρὸς τοὺς Ἀλκμεωνίδας βλ. Ἡρόδ. Ε', 63. Ἀριστ. 19, 4. Κατὰ τὸν Ἀριστ. αὐτ., ὃ συμφωνεῖ καὶ ὁ Φιλόχυρ. ἀπ. 70 (Müller Fr. hist. Gr. I, 395), οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐμίσθωσαν τὴν οἰκοδόμειαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ. Ἐυπυρῆσαντες δὲ χρημάτων ἐντεῦθεν, ἐδαπάνησαν ταῦτα πρὸς ἐξέλασιν τῶν Πεισιστρατιδῶν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπικοδόμησαν τὸν ναόν. Κατὰ τὸν Ἡρόδ. Ε' 62 ἐπικοδόμησαν πρῶτον τὸν ναόν καὶ ὕστερον ἀνέπεισαν διὰ χρημάτων τοὺς ἐν Δελφοῖς ἱερεῖς νὰ προτρέψωσι τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ἐν ἔτει 548 ἐμπρησθέντος δελφικοῦ ναοῦ ἐγένετο περίπου μεταξύ τοῦ 540 καὶ τοῦ 520-515, κατὰ τὸν Pomtow ἐν N. Rhein. Mus. 1896 σ. 329 κέ. 1897 σ. 105 κέ. Περὶ τῆς ἐξελάσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν βλ. Ἡρόδ. Ε', 63 κέ. Θουκ. Γ', 59. Ἀριστ. 19.

τῆς ἀρχῆς οἱ κατελθόντες φυγάδες ὑπὸ τὸν Ἀλκμεωνίδην Κλεισθένη καὶ αἱ ἑταιρεῖαι τῶν φίλων τῶν τυράννων εὐπατριδῶν, ὧν προῖστατο ὁ Ἰσαγόρας. Ἡττηθεὶς δ' ὁ Κλεισθένης προέστη τοῦ δήμου, τοῦ ὁποῖου εἴλκυσε τὴν εὐνοϊαν διὰ νέας διατάξεις τῆς πολιτείας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, γενομένη ἐπὶ ἄρχοντος Ἰσαγόρου ἐν ἔτει 508]7, ἐπεκράτησεν ὕστερον, διότι κατίσχυσαν μὲν ἐπὶ βραχὺ οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ἐξεδιώχθη ὁ Κλεισθένης, ἀλλ' ἀντιστάντος τοῦ πλήθους ἠττήθησαν καὶ κατῆλθον μὲν οἱ φυγάδες, κατέσχε δ' ὁ δῆμος τὴν ἐξουσίαν.¹

Αὔξησις τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν.

Αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων τούτων τοῦ Κλεισθέους εἶναι ἐλλιπέσταται. Ἀποδεδειγμένως ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἡ ὀργάνωσις τῶν τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας, ὁποῖαν βλέπομεν ἱσχύουσαν καὶ κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα. Ὁ Κλεισθένης μετέστησε τὴν πολιτείαν εἰς δημοκρατικὴν, ἐγγράψας εἰς τοὺς πολίτας πάντας τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, τοὺς τε Ἀθηναίους, τοὺς μὴ ὄντας τελείους πολίτας μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου, καὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις οἰκοῦντας ξένους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ δούλους, οἵτινες ἀπελευθερωθέντες εἶχον γίνῃ μέτοικοι².

¹) Τὸν Ἰσαγόραν λέγει ὁ Ἀριστοτ. 20,1 φίλον τῶν τυράννων, τὸ αὐτὸ δὲ φρόνημα θὰ εἶχον καὶ αἱ ἑταιρεῖαι, ὅφ' ὧν κατὰ τὸν Ἀριστ. ἠττήθη ὁ Κλεισθένης. Ὁ ἀγὼν τοῦ Κλεισθέους καὶ τοῦ Ἰσαγόρου ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀπλοῦς ἀγὼν «περὶ δυνάμιος». Βλ. Ἡρόδ. Ε', 66 Μόνον δ' ὅτε, ἐκλεχθέντος ἄρχοντος τοῦ Ἰσαγόρου, ἠττήθη ὁ Κλεισθένης προσηγάγετο τὸν δῆμον, ἀποδίδους τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν. Βλ. Ἀριστ. 20, 1. Ἡ νέα διάταξις τῆς πολιτείας ἐγένετο ἐπὶ Ἰσαγόρου ἄρχοντος (Ἀριστ. 21, 1), ἦτοι τῷ 508]7. Βλ. Πάρ. χρον. 46. Διον. Ἀλικ. Α', 74 Ε', 1. Περὶ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἱστορουμένων πρὸλ. Ἡρόδ. Ε', 66, 69 κ.ε. Θουκ. Α', 126. Ἀριστ. 20. Busolt, ἐνθ. ἀν. II, 401 κ.ε.

²) Ὁ Ἀριστ. 20, 1 συγχεφαλαίῳ τὰς μεταβολὰς τοῦ Κλεισθέους διὰ τῆς φράσεως: «ἀποδίδους τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν». Τῆς αὐτῆς δὲ φράσεως κάμνει χρῆσιν καὶ ἐν τῇ ὑποτιπώσει τῆς τοῦ Δράκοντος πολιτείας: «ἀπεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς τὰ ὅπλα παρεχομένοις». (Ἀριστ. 4, 2). Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ ἡ τοῦ Σόλωνος πολιτεία ἀπέδωκε «τοῖς τὸ θητικὸν τελούσιν ἐκκλησίας καὶ δικαστηρίων» μεταχὴν (βλ. Ἀριστ. 7, 3), ἀλλὰ, τετραγαγμένης οὐδὲς τῆς πολιτείας μετὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Πεισιστρατι-

Πρὸς τὴν αὐξήσιν ταύτην τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν συνέδε-

ῶν, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἀπῆλθον οἱ θῆτες οἰαδήποτε δικαίωματα. Ὅτι δ' εἰσῆλθον εἰς τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλάς φαίνεται ἐκ τούτου ἀπῆλθον, ὅτι ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Ἀριστοτελοῦς 21, 2: «πρῶτον μὲν οὖν <συν>ένευμε πάντας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεττάρων, ἀναμείξαι βουλόμενος, ὅπως μετὰσχῶσι πλείους τῆς πολιτείας»· τὸ «ἀναμείξαι βουλόμενος» ἐπεξηγεῖ τὴν διαίρεσιν τῶν φυλῶν εἰς 10 ἀντὶ τεσσάρων, ἣ δὲ τελικὴ πρότασις ἐμφαίνει τὸν σκοπὸν, οὗ ἕνεκα συνένευμεν εἰς τὰς φυλάς πάντας. Ὅθεν προτοῦ δὲν ἦσαν πάντες εἰς τὰς φυλάς κατανεμημένοι. [Τὴν ἀντίθετον γνώμην μου ἐσημείωσα ἐν σ. 131. 1. Διὰ τοῦ πάν-
τας δ' Ἀριστ. δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐννοεῖ Ἀθηναίους μὴ ὄντας τελείους πολίτας, ἀλλὰ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους, οὓς ἐφυλέτευσεν ὁ Κλεισθένης, καὶ οὓς ἀνέμειξεν, ὅπως μὴ οὕτως πλέον δυνατῆς τῆς διακρίσεως τῶν ἀρχαίων πολιτῶν ἀπὸ τῶν νεοπολιτῶν. Ἐξαιρε-
τέραν καταστάσῃ τὴν πολιτείαν]. Ὁ ἐπὶ τῇ βράσει τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστ. Πολιτ. Γ' 2 σ. 61, 9 κέ. Bekker: «οἷον Ἀθήνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκδο-
λὴν» πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δοῦλους μετοίκους» περιορισμὸς τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας εἰς μόνους τοὺς ξένους καὶ μετοίκους μὴ φαίνεται ἥκιστα πιθανός, διότι τοῦτο δὲν ἡδύνατο βεβαίως νὰ κληθῇ ἀπόδοσις τῆς πολιτείας τῷ πλήθει. [Ὅδ' ἔχει τοι-
αύτην σημασίαν ἢ φράσιν τοῦ Ἀριστ. 20, 1 «ἀποδοῦναι τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν» Ὁ συγγραφεύς, νομίζω, δὲν ἐρμηνεύει ὀρθῶς ταύτην· διότι τὸ ἀποδοῦναι τὴν πολιτείαν δὲν σημαίνει διδόναι τὴν δωρεάν τῆς πολιτείας ἥτοι ἐγγράφειν εἰς τοὺς πολίτας, ἀλλὰ καθιστά-
ναι τινὰ κύριον τῆς πολιτείας. Σαφέστατα δεῖκνυται τοῦτο ἐν τῷ παρατεθέντῃ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης σημειώσεως χωρίῳ τοῦ κεφ. 4, 2. Διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος οἱ ὅπλιται δὲν ἐγένοντο πολῖται, ὄντες τοιοῦτοι καὶ πρότερον, ἀλλ' ἐγένοντο κύριοι τῆς πολιτείας. Ὅθεν τὸ «ἀποδοῦναι τῷ πλήθει τὴν πολιτείαν» οὐδὲ πόρρωθεν ἀναφέρεται· εἰς τὴν ἀπο-
νομὴν τῆς πολιτείας εἰς τοὺς ξένους καὶ μετοίκους, ἀλλὰ συννομεῖ τῷ «μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν ἀπὸ ὀλιγαρχίας εἰς δημοκρατίαν». Ὁ Peter Meyer des Arist. Polit. u. die Ἀθην. πολιτεία σ. 50 ἐξαρτᾷ τὴν τελικὴν πρότασιν ἀπὸ τοῦ ἀναμείξαι βουλόμενος. Ἀπο-
ρον ὅμως πῶς διὰ τῆς ταιαύτης ἀναμείξεως ἡδύνατο νὰ δοθῇ ἡ μετοχὴ τῆς πολιτείας εἰς πλείονας, ἀφοῦ οἱ ὑπάρχοντες καὶ πρότερον δεσμοὶ ἐξαρτήσεως ἕμενον καὶ ἐν ταῖς νέαις φυ-
λαῖς οἶοι καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς. [Διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φυλῶν, ἀναμῖξ συννε-
μηθέντων εἰς ταύτας παλαιῶν καὶ νέων πολιτῶν, ἐπετεύχθη ἡ ἐνίσχυσις τῆς πολιτείας διὰ
τῆς προσθήκης νέων πολιτῶν ἴσων πρὸς ἀλλήλους, ἀδυνάτου οὕσης τῆς διακρίσεως εἰς γνη-
σίους καὶ ἐπεισάκτους. Ἐνθ', ἂν οἱ νέοι πολῖται ἐτάσσοντο εἰς νέας φυλάς, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ
ἐχωρίζοντο εἰς δύο τάξεις, ἐξ ἀνομοίων στοιχείων ἀποτελουμένης, τοὺς ἐν ταῖς παλαιαῖς
φυλαῖς παλαιούς πολίτας καὶ τοὺς ἐν ταῖς νέαις νεοπολίτας. Παραπλήσιον θὰ συνέβαινεν,
ἂν οἱ νεοπολίται ἐνέμοντο εἰς τὰς τέσσαρας φυλάς· ἐν αἷς κατ' ἀνάγκην θὰ διεκρίνοντο τῶν
παλαιωτέρων, τασσόμενοι εἰς θιάσους, ἀφοῦ ὁ Κλεισθένης δὲν ἡδύνατο νὰ οἰκῇ τὴν πατριὴν
καὶ θρησκευτικὸν κύρος ἔχουσιν ὀργάνωσιν τῶν φρατριῶν καὶ γενῶν. Διὰ δὲ τῆς διαι-
ρέσεως ἐκάστης φυλῆς εἰς τρεῖς τριτῶς ληφθείσας ἐκ τῶν τριῶν στάσεων, διέσπασε τὴν το-
πικὴν τῶν στάσεων συνοχὴν, καταπαύσας τὴν παλαιὰν ἀντιζηλίαν αὐτῶν, διὰ τῆς ὁμη-
οιουργίας νέων πολιτικῶν δεσμῶν]. Περὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ παραφράσεως τοῦ χωρίου τῶν
Πολιτικῶν τοῦ Ἀριστ. βλ. Bernays d. herakleit Briefe 155.

σεν ὁ Κλεισθένης νέαν πολιτικὴν ὀργάνωσιν αὐτῶν, σκοποῦσαν τὴν εἰρηνικὴν διάσπασιν τῆς ἐν ταῖς παλαιαῖς φυλαῖς ἐπικρατούσης συνοχῆς τῶν τοπικῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων τῶν τάξεων, καὶ προσέτι τὴν εἰρηνικὴν διάλυσιν τῶν πολιτικῶν συγκροτήσεων, ἀφορμὴν ἔκπαλαι ἔχουσῶν τὴν εἰς τρία τμήματα διαίρεσιν τῆς χώρας. Ταῦτα ἐπεδίωξε διὰ τῆς δημιουργίας τῶν 10 νέων φυλῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ ὑπὸ Σόλωνος τεχνητοῦ σχηματισμοῦ 48 ναυκραριῶν, βάσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης, ἀκραιφνῶς πολιτικῆς τὸν χαρακτῆρα, διαιρέσεως τῆς χώρας καὶ τῶν πολιτῶν, ἔσχεν ὁ Κλεισθένης τοὺς ὑπάρχοντας τόπους, εἰς ἕκαστον αὐτῶν δούς ὄνομα ἢ τὸ κείμενον ἀναγνωρίσας ἐπισήμως. Καλέσας δὲ τοὺς δῆμους καὶ τάξας ἀνώτατον ἄρχοντα ἐκάστου τὸν δῆμαρχον, κατέστησεν εἰς αὐτοτελεῖς κοινότητας. ¹

1) Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς νέας διαιρέσεως βλ. Ἀριστ. 21, 2: «πρῶτον μὲν οὖν (συν)ένεμε πάντας εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεττάρων. ἀναμείξαι βουλόμενος, ὅπως μετάσχωσι πλείους τῆς πολιτείας.—Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἰς δώδεκα φυλάς συνέταξεν. ὅπως (ς) αὐτῶ μὴ συμβαίῃ μερίζειν κατὰ τὰς προὔπαρχουσας τριττῆς ἦσαν γὰρ ἐκ δ' φυλῶν δώδεκα τριττῆς, ὥστ' οὐ (συν)έπιπτεν (ἂν) ἀναμίγεσθαι τὰ πλῆθος.» Περὶ τῆς συντάξεως τῶν δῆμων βλ. Ἀριστ. 21, 5: «κατέστησε δὲ καὶ δῆμαρχους τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐπιμελεῖαν τοῖς πρότερον ναυκράροις· καὶ γὰρ τοὺς δῆμους ἀντὶ τῶν ναυκραριῶν ἐποίησεν. Προσηγόρευσε δὲ τῶν δῆμων τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν τόπων, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν πισάντων· οὐ γὰρ ἅπαντες ὑπῆρχον ἐν ταῖς τόποις.» Ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀττικῶν δῆμων πρὸ τοῦ Κλεισθένους πιστοῦται ἐξ ὅσων ὁ Πλάτ. Ἰπαρχ. 228 ο λέγει περὶ τοῦ Ἰππάρχου ὅτι ἔστησεν Ἑρμᾶς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν μέσῳ τοῦ ἁστεως καὶ τῶν δῆμων ἐκάστων. Πρὸλ. Wachsmuth d. St. Athen I, 498, 3. Ἀναμειβόμενος δὲ καὶ πρὸ τοῦ Κλεισθένους εἶχον οἱ τόποι ὀνόματα ἄλλ' οὕτως κατέστησε ταῦτα δημόσια. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὀνομάτων τούτων πρὸλ. καὶ Ἑτομ. M 327, 33 κέ. Ἄν καὶ ὁ Στράβ. σ. 396 ἀναदिόξει εἰς 174 τὸ πλῆθος τῶν ἀττικῶν δῆμων, τὰ δὲ γνωστὰ ἡμῖν ὀνόματα δῆμων ἀνέρχονται εἰς 156, ὅμως Ἡρόδ. Ε', 69 λέγει: «τὰς φυλάς μετονόμασε καὶ ἐποίησε πλεῖνας ἐξ ἑλασσόνων· δέκα δὲ δὴ φυλάρχους ἀντὶ τεσσάρων ἐποίησε, δέκα δὲ καὶ τοὺς δῆμους κατένευσε εἰς τὰς φυλάς.» Ὁ Lolling διορθώνει τὸ δεύτερον δέκα εἰς δέκατα, ἥτοι εἰς δέκα μέρη, στηριζόμενος εἰς ψήφισμα περὶ Σάμου τοῦ ἔτους 405, ἐν Δελτ. ἀρχ. 1889 σ. 26 (CIA IV, 2, 1 5): «νεῖμαι αὐτοὺς αὐτίκα μάλα κληρωθέντας εἰς τὰς φυλάς δέκατα», δι' οὗ διαλευκαίνεται τὸ χωρίον τοῦ Ἡροδοτοῦ· συμφωνεῖ τούτῳ καὶ ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen II, 149-150. Ἐπιβεβαιώσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἑκατὸν παρ' Ἡροδ. ὑπετίθη ὅτι παρέχει ὁ Ἡρωδιαν. π. μον. λξξ. σ. 17, 8: «Ἀραφὴν, εἰς τὸν ἑκατὸν ἡρώδιον». Βλ. Wachsmuth d. St. Athen II, 1. σ. 248, 1. Sauppe de dem. urb. 5. Landwehr ἐν Philol. Παραρτῆμ. τ. Γ'. σ. 161 κέ. ὅστις δὲν θεωρεῖ ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν. Ἰσως οἱ ἑκατὸν ἡρώες ἐξηγοῦνται διὰ τῶν τοῦ Ἀριστ. 21, 6: «Ταῖς δὲ φυλαῖς ἐποίησεν ἐπωνόμους ἐκ τῶν προ-

Τριττύες.

Κατένειμε δ' ὁ Κλεισθένης τοὺς οὕτω συνταχθέντας δήμους εἰς 30 τριττύς, εἰς ἄλλην πλείονας καὶ εἰς ἄλλην ἐλάσσονας, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῶν. Ἐκάστη τῶν τριττύων ὑπῆρχεν ἐν ἐνὶ τόπῳ, καὶ δὴ 10 μὲν τριττύες ἀπετελέσθησαν ἐκ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Ἀθηνῶν τόπων, 10 ἐκ τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ καὶ 10 ἐκ τῶν ἐν τῇ μεσογαίᾳ, ἥτις ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ Διακρίᾳ. Ἐξ ἐκάστης δὲ τῶν τριῶν δεκάδων τῶν τριττύων ἐκλήρωσεν ἀνὰ μίαν εἰς ἐκάστην φυλὴν, οὕτως ὥστε ἐκάστη φυλὴ, ἔχουσα ἀνὰ μίαν τριττύν ἐξ ἐκάστου τῶν τριῶν μερῶν τῆς χώρας, νὰ μετέχῃ πάντων τῶν τόπων. Ὅθεν μονὰς μὲν τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας ἦτο ἡ φυλὴ, ταύτης δ' ὑποδιαιρέσεις αἱ τριττύες καὶ τούτων πάλιν οἱ δῆμοι. ¹ Διὰ τῆς συντάξεως τῶν δήμων εἰς αὐτοτελεῖς κοινότητας καὶ ὑποδιαιρέσεις τῆς πόλεως, συνήνωσε πάντας τοὺς δημότας ἐκάστου δήμου καὶ συνέδεσεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, οὕτως ὥστε δημόται τοῦ αὐτοῦ δήμου ὄντες καὶ ἐκ τῶν δήμων ὀνομαζόμενοι νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ἴσους πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ μὴ διακρίνωσι τοὺς παλαιοὺς πολίτας τῶν νεοπολιτῶν. ²

κρίθέντων ἑκατὸν ἀρχηγῶν οὓς ἀνέβλεν ἡ Πυθία δέκα » Πρὸλ. Πολυδ. Η', 110. Ἀναγραφὴ τῶν γνωστῶν ἡμῶν δήμων παρὰ Milchhöfer Untersuchungen über die Demeinordnung des Kleisthenes 1892 σ. 6 κέ. (Abhandl. d. Berl. Akad.). Ἡ μαρτυρία τοῦ Κλεισθέμου παρὰ Φωτ. λ. ναυκραρία: « ὁ Κλεισθέμος ἐν τῇ τρίτῃ φησὶν, ὅτι Κλεισθένης δέκα φυλάς ποιήσαντος ἀντὶ τῶν τεττάρων συνέδη καὶ εἰς πεντήκοντα μέρη διαταγῆναι αὐτοὺς δὲ ἐκόλουν ναυκραρίας » προέρχεται ἐκ συγχύσεως πρὸς τὰς 80 τριττύς.

1) Ἀριστ. 21, 4: « Διένειμε δὲ καὶ τὴν χώραν κατὰ δήμους τριάκοντα μέρη, δέκα μὲν τῶν περὶ τὸ ἄστυ, δέκα δὲ τῆς παραλίας, δέκα δὲ τῆς μεσογαίης, καὶ ταύτας ἐπονομάσας τριττύς ἐκλήρωσεν τρεῖς εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην, ὅπως ἐκάστη μετέχῃ πάντων τῶν τόπων ». Περὶ τῶν κλεισθεσίων τριττύων καὶ τῆς κατανομῆς τῶν δήμων εἰς ταύτας πραγματεύονται οἱ Szanto ἐν Hermes 1892 σ. 312 κέ. Milchhöfer ἐν ὁ. ἀν. Wilamowitz Arist. u. Athen II, 151 κέ καὶ Loepfer ἐν Ath. Mitth. 17, 319 κέ., ὅστις τοὺς 147 δήμους κατανέμει εἰς διαφόρους τριττύς. Πολλὰς τῶν γνωμῶν τούτου ἀνασκευάζει ὁ Milchhöfer ἐν Ath. Mitth. 18, 277 κέ. καθ' ὃν ἀμφίβολου εἶναι ἂν ἡ κλεισθεσίων διάταξις παρέμεινε ἀμετάβλητος μέχρι τῶν ἐσχατῶν χρόνων.

2) Ἀριστ. 21, 4: « καὶ δημότας ἐποίησεν ἀλλήλων τοὺς οἰκοῦντας ἐν ἐκάστῳ τῶν δήμων, ἵνα μὴ πατρόθεν προσαγορεύοντες ἐξελέγχωσιν τοὺς νεοπολίτας, ἀλλὰ τῶν δήμων ἀναγορεύωσιν: ὅθεν καὶ καλοῦσιν Ἀθηναῖοι σφᾶς αὐτοὺς τῶν δήμων. » Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀρι

Νέα διάταξις τῶν φρατριῶν.

Ἄλλη μεταρρύθμισις τοῦ Κλεισθένους ἦτο ἡ διὰ τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας εἰς πολλοὺς ἀναγκαία γενομένη αὐξήσις καὶ συμπλήρωσις τῆς παλαιᾶς τῶν φρατριῶν ὀργανώσεως. ¹ Ἐκ τῶν νεοπολιτῶν συνέταξεν οὗτος ὠρισμένον ἀριθμὸν θιάσων, ἧτοι θρησκευτικῶν ἐταιρειῶν, ἀναγνωρίσας βεβαίως ὁμοίους ἰδιωτικούς συλλόγους προϋπάρχοντας. Ἀντεστοίχουν δ' οἱ θιάσοι τῶν νεοπολιτῶν πρὸς «τὰ καλούμενα γέννη» τῶν φύσει πολιτῶν. ² Καὶ οἱ

στοτεῖλους οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς πατρόθεν καὶ ἐκ τοῦ δήμου, οὗ ἦσαν δημόται ὅθεν τὸ πατρόθεν ἐνταῦθα δὲν φαίνεται ὀρθόν. Ὁ Whibley Greek oligarchies 1896 σ. 101 κέ. διορθώνει πάτραθεν, ἧτοι ἐκ τῆς πάτρας, τοῦ γένους. Τοῦτο δὲ φαίνεται ἀκριβές. Οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι Κλεισθένους ὠνομάζοντο ἀπὸ τοῦ γένους, ὡς λ. γ. Κλεισθένης ὁ Ἀλκμεωνίδης. Βλ. καὶ Wilamowitz Arist. u. Athen II σ. 169 κέ. [Τοῦναντίον νομίζω ὅτι ὀρθότατα ἔχει παρ' Ἀριστ. ἡ λ. πατρόθεν, παντελῶς δ' ἄτοπος ἡ διόρθωσις εἰς πάτραθεν. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸ τοῦ Κλεισθένους ὠνομάζοντο πατρόθεν, ἧτοι προσέθετον εἰς τὸ ὄνομά των καὶ τὸ πατριωνυμικόν· τοῦτο οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, προχειρότατα δ' εἰς ἀπόδειξιν παραδείγματα ἔχομεν τὰ γνωστά ἀναθηματικά ἐπιγράμματα τοῦ Διφίλου παρ' Ἀριστ. 7, 4 καὶ τοῦ Πεισιστράτου παρὰ Θουκ. Γ', 54 Ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους πρὸς τῶν πατριωνυμικῶν προσέλαβον καὶ τὸ δημοτικόν· τοῦτο δὲ τὸ δημοτικόν, ἔχοντες κοινὸν πάντες οἱ δημόται τοῦ αὐτοῦ δήμου, καὶ οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ νεοπολῖται, ἐξισώθησαν πρὸς ἀλλήλους].

1) Παρ' Ἀριστ. Πολιτ. II (Z) 4 σ. 184, 30 κέ. Bekker φέρεται: «ἐτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα κατασκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθηνήσιν ἐχρήσατο βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν καὶ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιστάντες. Φυλαί τε γὰρ ἔτεροι ποιηταὶ πλείους καὶ φρατρίαι καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτεῶν εἰς ὀλίγα καὶ κοινά». Ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὴν παρ' Ἀριστ. 21, 6: «τὰ δὲ γέννη καὶ τὰς φρατρίας καὶ τὰς ἱερυσίνας εἵσπεν ἔχον ἐκάστους κατὰ τὰ πάτρια» ὀρθῶς κατέδειξαν ὁ Peter Meyer des Arist. Polit. u. die Ἀθ. πολ. σ. 51 κέ. καὶ ὁ Niemeyer ἐν τοῖς Jahrb. f. class. Phil. 1891 σ. 409. Κατὰ τὸν Lipsius ἐν Leipziger Studien 1894 τ. 16 σ. 168 κέ. ἤδη πρὸ τοῦ Κλεισθένους ἐγένετο ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ ἡ αὐξήσις τῶν φρατριῶν, ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ δήμου εἰς τὰς φατρίας. Ὁ Francotte l'organisation de la cité athénienne et la réforme de Clisthènes 1893 σ. 78, ἀντιφάσκει τὸν Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. παραρτ. τ. 9, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Κλεισθένης οὐδὲν μετέβαλε τῆς διατάξεως τῶν φρατριῶν· ἀλλ' αὐταὶ πολλαπλασιάσθησαν, ἡκόλυνε δ' ὁ Κλεισθένης τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν. Βλ. καὶ Busolt griech. Gesch. II, 427 κέ.

2) Τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν τῆς διαιρέσεως τῆς φρατρίας εἰς θιάσους ἐν τοῖς μετ' Εὐκλείδην χρόνοις παρέχει ἡμῖν τὸ ψήφισμα τῆς φρατρίας τῶν Δημοτιωνιδῶν, πληρὲς παρὰ Sauppe de phratriis att. II σ. 3 κέ. Ind. schol. Goett. 1890) 1. Τὸ πρῶτον μέρος [ἐν τῇ ἐφημ. Αἰῶνι 1881 ὑπὸ Κουμανούδη] καὶ ἐν CIA II, 841 δ. τὸ δεύτερον ἐν Ἐφημ. ἀρχ. 1888 σ. 1 κέ. καὶ ἐν CIA. IV, 2, 841 δ.

μὲν φύσει πολῖται παρέμειναν ἐν ταῖς φρατρίαις, ἐν αἷς μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἦσαν τεταγμένοι, οἱ δὲ τῶν δημοποιήτων θίασοι, ὡς φαίνεται, ἐνεμήθησαν εἰς τὰς ὑπαρχούσας φρατρίας, ἢ διὰ τῆς συνενώσεως πολλῶν θιάσων ἀπετελέσθησαν νέαι φρατρίαι. Προενόησε δ' ὡς εἰκὸς ὁ Κλεισθένης, ὅπως κατὰ τὸ δυνατόν πάντες οἱ τοῦ αὐτοῦ δήμου, οἱ μὴ τεταγμένοι εἰς τινὰ τῶν παλαιῶν φρατριῶν, εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν φρατρίαν, οὕτως ὥστε κατὰ κανόνα ἐν ἐκάστη φρατρίᾳ οἱ πλεῖστοι τῶν φρατέρων ἦσαν δημόται τοῦ αὐτοῦ δήμου, ἢ ἀπετελεῖτο ἡ φρατρία κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ δημοτῶν πλειόνων δῆμων.¹ Ἐπειδὴ δ' οἱ θιασῶται, οἱ τεταγμένοι εἰς θιάσους καὶ ὀργεῶνες ἄλλως καλούμενοι, μετέχον τῆς πολιτείας, ὡς καὶ οἱ τὰ γένη ἀποτελοῦντες, ὑπεχρεοῦντο οἱ φράτερες νὰ δέχωνται εἰς τὰς φρατρίας καὶ τοὺς θιασώτας ὡς ἐδέχοντο τοὺς γεννήτας². Τὴν λατρείαν τοῦ ἐρκείου Διὸς καὶ τοῦ πα-

¹) Εἰς τινὰ τῶν παλαιῶν φρατριῶν ὑπῆγετο, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ θίασος οὗ μετέχον ἢ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀττικίου. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦ ἐκτόρου ἐν τῇ π. παραρ. 147: «εἶναι δ' ἐκ φρατρίας τὸ γένος, ἢ τῶν αὐτῶν βιωμῶν Ἐτεοθυτάδαις μετέχει». Νέα φρατρία ἢ φρατρία ἐξ ἧς εἶχον ἐξαφανισθῇ «τὰ καλούμενα γένη» ἦτο καὶ ἡ τῶν Δημοτιωνιδῶν, διότι ἐν τῷ ψηφίσματι αὐτῆς μόνον περὶ θιάσων γίνεται λόγος. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ R. Schoell ἐν τοῖς Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1889, 2 σ. 22 περὶ τῆς νέας διατάξεως τῶν φρατριῶν ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους, ὅτι «ὁ δῆμος καὶ οὐχὶ τὸ γένος ἦτο τὸ κέντρον τῆς φρατρίας» εἶναι κατὰ τοῦτο ἀκριβές, ὅτι ὁ Κλεισθένης κατὰ τὰ ἐνόντα εἰσεδίδασεν ὁλοκλήρους δῆμους εἰς τὰς φρατρίας. Οὕτως ὁ τῶν Μυρρινουσίων δῆμος ἦτο πιθανώτατα τὸ κέντρον τῆς φρατρίας τῶν Δυαλείων, διότι ἐν αὐτῇ ἐκεῖτο τὸ φράτριον. Πρβλ. CIA. II, 600 ὁμοίως ὁ τῶν Δεκελείων ἦτο τὸ κέντρον τῆς φρατρίας τῶν Δημοτιωνιδῶν. Βλ. τὴν προηγουμένην σημείωσιν. Καὶ ἄλλοι ὅμοιοι δῆμοι ἦσαν τῆς αὐτῆς φρατρίας, διότι ἄλλως περιττὸν θὰ ἦτο τὸ τέλος τῆς διατάξεως αὐτῆς στ. 115 κέ.: «ὅπως δ' ἂν εἰδῶσι οἱ φράτερες τοὺς μελλοντας εἰσάγεσθαι, ἀπογράφεσθαι τῇ πρώτῃ ἔτει ἢ ἡ ἂν τὸ κούρειον ἄγει τὸ ὄνομα πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου κτλ.». Ἀλλὰ καὶ ὁ φρατρίαρχος εἶναι ἐξ οἴου τοῦ Δεκελείου: στ. 11-2 Τὸν οἶκον τῶν Δεκελείων δέχεται μετὰ τοῦ Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 21 ὡς σημαίνοντα τὸ σύνολον τῶν Δεκελείων, ὅτινες ὡς δημόται τοῦ κυριωτάτου τῶν δῆμων ἦσαν οἱ κυρίως διοικοῦντες τὰ τῆς φρατρίας. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῶν φρατέρων ἀνακοινοῦνται «ὅπου ἂν Δεκελειῆς προσφωτῶσιν ἐν ἅστει»: στ. 60 κέ. 120 κέ. Πρβλ. Δυσ. IG¹, 3

²) Τοῦτο ἐκτελεῖεν παλαιὸς νόμος, οὗ ἀπόσπασμα περιεσώθη παρὰ Φιλολόρου ἀπ. 94 παρὰ Müller FHG. I, 399 (Συνδ. Φώτ. λ. ὀργεῶνες): τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τοῦ Δ' βιβλίου τῆς Ἀττικίδος (πρβλ. ἀπ. 94 πρὸς ἀπ. 91 παρ' Ἀρποκρ. λ. γεννήται) περι-

τρώου Ἀπόλλωνος, οὓς μόνα τὰ γένη μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐτίμων, εἶχον κοινήν ἔκτοτε καὶ οἱ δημοποίητοι, καὶ ἐθεωρεῖτο τοῦ λοιποῦ τεκμήριον καὶ ὅρος τῆς γνησιότητος τοῦ γένους τῶν Ἀθηναίων. Ἐνῷ δὲ προτοῦ οἱ θεοὶ ἐκεῖνοι ἦσαν θεοὶ γεννητῶν, ἐγένοντο ἀπὸ τοῦδε φράτριοι, καὶ ὡς τοιοῦτος πρὸς τῇ Ἀθηνᾷ φρατρία ὁ Ἐρκεῖος Ζεὺς ἐτιμᾶτο ὑπὸ τὴν ἐπικλήσιν φράτριος¹

λαμβάνοντος τὰ ἔτη 456-403. Πιθανώτατα τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, ἀνήκον ἴσως εἰς τὰς περὶ τοῦ ἐν ἔτει 403 γενομένου διαψηφισμοῦ νομοθετικὰς διατάξεις, ἐλήφθη ἐκ τῆς κλεισθενείου νομοθεσίας. Βλ. Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 16 κέ. Ἐχει δ' ὡς ἐξῆς: « τοὺς δὲ φράτορας ἐπάναγκας δέχεσθαι καὶ τοὺς ὀργεῶνας καὶ τοὺς ὁμογάλακτας, οὓς γεννῆτας καλοῦμεν. Ἡ ἐπεξηγηματικὴ ἀναφορὴ πρὸς τὰς προστεθεῖς ἀναμφιδόλως ὑπὸ τοῦ Φιλοχόρου, Ἡ ἔννοια εἶναι σαφής, πρὸς ὅμοιον καὶ Schoell ἐν ἀν. 17. Τοὺς ὀργεῶνας ἐμνημόνευσαν καὶ οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος, ἀλλ' ἄνευ τινὸς συναφείας πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν πολιτῶν (βλ. Σέλευκον παρὰ Φωτ. λ. ὀργεῶνες, τοῦτο δὲ νῦν μετὰ τοῦ Schoell ἐνθ. ἀν. 15, 1 ἀναφέρω εἰς τὸν σφύζομενον νόμον τοῦ Σόλωνος ἐν Dig. 44, 22 4) - Τοὺς παρ' Ἰσ. Β', 14. 16 μνημονευομένους ὀργεῶνας, εἰς οὓς ἐγγράφει τὸν θετὸν υἱὸν ὃ εἰσποιήσας, θεωρῶ νῦν ὡς ἀποτελοῦντας ὑποδιαίρεσιν τῆς φρατρίας Ἡ συνταύτισιν τῶν ὀργεῶνων καὶ τῶν γεννητῶν ὑπὸ τινῶν λεξικογράφων (Ἐτυμ. Μ. 226, 13 κέ. Bekker An. gr. 227, 9 κέ.) προήλθεν ἐκ τῆς γενικῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος, σημαίνοντος συλλόγους λατρίας (βλ. Ἀρποκρ. Σουίδ. λ. ὀργεῶνες), τοιοῦτους δὲ συλλόγους ἀπὸ τῆς νέας διατάξεως τῶν φυλῶν ἀπετελοῦν καὶ τὰ γένη.

1) Παρὰ Πλάτ. Εὐθύδ. 302 ὑποτίθεται λέγων ὁ Σωκράτης: « ἔστι γὰρ ἔμοιγε καὶ βωμοὶ καὶ ἱερά οὐκεία καὶ πατρῷα καὶ τὰλλα ὅσα περ τοῖς ἄλλοις Ἀθηναίοις τῶν τοιούτων. Ἐννοεῖ δ' ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων φαίνεται τὸν Ἐρκεῖον καὶ Φράτριον Δία, τὸν πατρῶον Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀθηνᾶν φρατρίαν. Παρ' Ἀρποκρ. λ. ἔρκεῖος Ζεὺς φέρεται: « ὅτι δὲ τοῦτοις μετὴν τῆς πολιτείας οὔτε εἴη Ζεὺς ἔρκεῖος δεδῆλωκεν καὶ Ὑπερίδης ἐν τῇ ὑπὲρ δημοποιήτου, εἰ γνήσιος, καὶ Δημήτριος ἐν τοῖς περὶ τῆς Ἀθήνητι νομοθεσίας ». Κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῶν ἀρχόντων ἱρωτάτω ὁ δοκιμαζόμενος, « εἰ ἔστιν αὐτῷ Ἀπόλλων πατρώος καὶ Ζεὺς ἔρκεῖος, καὶ ποῦ ταῦτα τὰ ἱερά ἐστίν ». Βλ. Ἀριστ. 55, 3. Ἐκ τοῦ τελευταίου ἐρωτήματος σαφῶς προκύπτει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἱδίων, ἀλλὰ περὶ δημοσίων ἱερῶν, εἶναι δηλ. τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἔλεγεν, ἐκ τίνος φρατρίας εἶσαι; Πρὸς καὶ τὴν ἐρώτησιν παρὰ Δαινάρχῃ (Ἀρποκρ. λ. Ἐρκεῖος Ζεὺς) « εἰ φράτορες αὐτῷ καὶ βωμοὶ Διὸς Ἐρκεῖου καὶ Ἀπόλλωνος πατρῷου εἰσίν. Ἀμφότεροι δ' οἱ θεοὶ ἐγένοντο φράτριοι. Βλ. Schoell ἐνθ. ἀν. 23 κέ. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. II, 1652: « (ἱερὸν) Ἀπόλλωνος (πατρῷου) οἴου φρατρίας (Θερρικῆς) ἱερῶν. Πρὸς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν παρὰ Sauppe de phratriis att. II, 11: « (ὁ) ὅρος τεμένους Ἀπόλλωνος πατριῶν Ἐλασιδῶν, καίτοι ἀμφιδόλον βεβαίως εἶναι ἂν οἱ Ἐλασιδοὶ ἦσαν φρατρία ἢ γένος. Εἰς τὸν Ἀπόλλωνα πατρῶον ἀναφέρεται ἴσως καὶ ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. II, 1653: « (ἱερὸν) Ἀπόλλωνος ἑδουμείου φρατρίας Ἀχιαδῶν. » Οἱ παρὰ Δημ. ΝΖ', 66 ἀναφερόμενοι « Ἀπόλλωνος πατρῷου καὶ Διὸς Ἐρκεῖου γεννήται » εἶναι οἱ εἰς ἀρχαῖόν τι γένος τεταγμένοι Ζεὺς φράτριος καὶ Ἀθηνᾶ φρατρία: Πλάτ. Εὐθύδ. 302.

Αἱ παλαιαὶ φυλαί.

Ἐπαρκῶς φαίνεται ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ Κλεισθένης διετήρησε καὶ τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλάς καθ' οἰονδήποτε τρόπον. ¹

"Οροι τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς πολίτας.

Ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους ἤρκει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἕτερος τῶν γονέων τινὸς νὰ ἦτο ἄστος, ὅπως ἐγγραφῇ εἰς τοὺς πολίτας. Τοῦτο φαίνεται πιστούμενον ἔκ τινων μεμαρτυρημένων παραδειγμάτων, ἦτο δ' ἄλλως καὶ σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς αὐξήσεως τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν, οὗ ἕνεκα ὁ Κλεισθένης ἀπένειμε τὴν πολιτείαν καὶ εἰς ξένους καὶ ἀπελευθέρους. ²

Δημ. ΜΓ', 14. Κρατῖνος παρ' Ἀθην. ΙΑ', 460 f. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 146 Σουῖδ. λ. Ἀπατούρια. CIA. II, 841 f. IV, 2, 841 f. (Ἐφ. Ἀρχ. 1888 σ. 1 κέ. Sauppe de phratriis att. II σ. 3 κέ. Ind. schol. Goett 1890]1).

1) Ζεὺς Γελεῶν ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τῶν πρὸ τῆς συστάσεως τῆς Ἀδριανίδος φυλῆς χρόνων: CIA. III, 2. Τὴν διατήρησιν τῶν παλαιῶν φυλῶν ὡς συλλόγων τεκμαιρόμεθα ἐκ τῆς διατηρήσεως τῶν φυλοδασιλέων: Πολυδ. Η', 111. Ἀριστ. 57, 4, καὶ ἐκ τῶν δαπανῶν, αἵτινες ἐτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐγίνοντο πρὸς θυσίας ἐκ τῶν φυλοδασιλικῶν: CIA. II, 844. [Παράδοξον θὰ ἦτο ἂν διετήρει ὁ Κλεισθένης ὑφ' οἰονδήποτε τύπον τὰς 4 παλαιὰς φυλάς, ὧν τὴν διάλυσιν ἐξήτει καὶ ἐπέτυχε διὰ τῆς νέας ὁργανώσεως τῆς πολιτείας. Οὕτε λόγος τις πρὸς διατήρησιν αὐτῶν ὑπῆρχεν, ἀλλ' οὔτε τὰ προσαγόμενα τεκμήρια ἀποδεικνύουσι τοῦτο. Ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Γελεόντος ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς φυλῆς τῶν Γελεόντων, ὡς λατρεία ἰδιωτικῇ καὶ τοιαῦτα παραδείγματα ἀντικαταστάσεως ἐκλείπουσιν δημοσίων λατρεῶν διὰ τῆς ἰδιωτικῆς λατρείας θιάσων ἢ ὁργεῶνων δὲν ἐλλείπουσι: πρὸβλ. τὴν τῶν Ἰοδάκων. Οἱ δὲ φυλοδασιλεῖς δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ καταλυθῶσι, διότι εἶχον θρησκευτικὰ καθήκοντα, καίτοι ἦσαν ταῦτα ἐπυσσιώδη· ἀλλ' οὐδαμῶθεν μαρτυρεῖται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλοδασιλέων ἦτο ὁ αὐτὸς καὶ μετὰ τὸν Κλεισθένη, ἐνῷ τούναντίον βεβαίως ὁ Ἀριστ. 8, 3 σημειοῖ ὅτι ἐπὶ Σόλωνος ἦσαν 4 φυλοδασιλεῖς καθάπερ καὶ πρότερον. Ὅθεν νομίζω ὅτι καὶ τῶν φυλοδασιλέων ὁ ἀριθμὸς ἠῤῥησεν εἰς δέκα ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους καὶ ὅτι ἐξελέγοντο εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, τὰ δὲ φυλοδασιλικά ἦσαν βεβαίως τὰ εἰς τὰ ἔργα τῶν φυλοδασιλέων ἀναγκαῖα γρήματα, ὁρίζόμενα ὑπὸ τῶν φυλετῶν].

2) Ὁ Θεμιστοκλῆς, καίπερ νόθος ἐκ μητρὸς (βλ. Πλουτ. Θεμ. 1. Ἀθην. II", 576 c) ἐξελέθη καὶ ἄρχων (Θουκ. Α', 93 Ἀριστ. 25, 3), ὅπερ ἄνευ λόγου ἀμφισβητεῖ ὁ Schenkl ἐν Wien. Stud 1883 σ. 23. Βλ. καὶ Wachsmuth αὐτ. 1885 σ. 159-160, πρὸς δὲ ἀπαντῶν ὁ Schenkl αὐτ. σ. 337 κέ. οὐδὲν ἄξιον λόγου προσθεῖται. Καὶ ὁ Κίμων ἦτο νόθος: Ἡρόδ. Α', 39. Πλουτ. Κίμ. 4. Οἱ νόθοι γυμνάσιον ἴδιον εἶχον τὸ Κυνόσκαργος: Πλουτ. Θεμ. 1. Bekker An. gr. 274, 31 κέ. Ἐκ τούτου ὅμως ἐμφαίνεται ὅτι θεωροῦντο πῶς ὑποδεέστεροι τῶν ἀμφοτέρωθεν γνησίων πολιτῶν. Τὸν σκοπὸν τῆς κλεισθεύειου πολι-

Ἄγνωστον εἶναι ἡμῖν τίνας ἄλλους κοινοὺς νόμους ἔθεσεν ὁ Κλεισθένης ἵνα ἀποδείξῃ τὴν πολιτείαν δημοτικωτέραν τῆς τοῦ Σόλωνος. ¹

Ἡ δεκαδικὴ σύστασις τῶν συναρχιῶν.

Τὸν ἀριθμὸν τῶν νέων φυλῶν ἔλαβεν ὁ Κλεισθένης ὡς βάσιν τῆς συστάσεως τῶν συναρχιῶν. Ὅθεν τούτου ἕνεκα ηὔξησε καὶ τοὺς βουλευτάς ἐκ 400 εἰς 500, ἥτοι 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Ὁμοίως συμφώνως πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν φυλῶν ἐκανονίσθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρχόντων ἐν πάσαις ταῖς ὑπὸ τοῦ Κλεισθέτους ἢ μετὰ τὸν Κλεισθένη συστάσαις ἀρχαῖς, καίτοι ἀγνοοῦμεν, τίνας ἀρχὰς πρῶτος ὁ Κλεισθένης κατέστησε καὶ τίνες μετ' αὐτὸν ἐγένοντο. Μόνον περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀποδεκτῶν εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι συνεστάθη ὑπ' αὐτοῦ. ²

Ὀστρακισμός.

Ὁ Κλεισθένης ἔθεσε καὶ τὸν περὶ τοῦ ὀστρακισμοῦ νόμον, ὃν

τικῆς σαφῶς καθορίζουσι τὰ τοῦ Ἀριστ. Πολιτ. Η (Ζ), 4 σ. 184, 16 κέ. Bekker: «πρὸς δὲ τὸ καθιστάναι ταύτην τὴν δημοκρατίαν καὶ τὸν ὄχμον ποιεῖν ἰσχυρὸν εἰσῆλθαι οἱ προεστῶτες προσλαμβάνειν ὡς πλείστους καὶ ποιεῖν πολίτας μὴ μόνον τοὺς γνησίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς νόθους καὶ τοὺς ὀποτερουοῦν πολίτου».

¹) Ὁ Ἀριστ. 22, 1 λέγει: «Τούτων δὲ γεννημένων δημοτικωτέρα πολὺ τῆς Σόλωνος ἐγένετο ἡ πολιτεία καὶ γὰρ συνέβη τοὺς μὲν Σόλωνος νόμους ἀφανίσαι τὴν τυραννίδα διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι, καί(ν)ους δ' ἄλλους θεῖναι τὸν Κλεισθένη στοχαζόμενον τοῦ πλήθους, ἐν οἷς ἐτίθη καὶ ὁ περὶ ὀστρακισμοῦ νόμος». Πρβλ. καὶ 41, 2: «πέμπτη δ' ἡ μετὰ <τὴν> τῶν τυράννων κατάλυσιν ἡ Κλεισθέτους, δημοτικωτέρα τῆς Σόλωνος». Τοῦναντίον δ' ἐν τῇ προσθήκῃ τοῦ Κλειτοφῶντος εἰς τὸ ψήφισμα περὶ τῶν 400, παρ' Ἀριστ. 29, 3 κεῖται: «Κλειτοφῶν δὲ τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ Πυθόδωρος εἶπεν, προσαναζητῆσαι δὲ τοὺς αἰρεθέντας ἔγραφεν καὶ τοὺς πατρίους νόμους, οὓς Κλεισθένης ἔθηκεν, ὅτε καθίστη τὴν δημοκρατίαν, ὅπως <ἂν> ἀκούσαντες καὶ τούτων βουλευσώμενοι τὸ ἄριστον, ὡς οὐ δημοτικὴν, ἀλλὰ παραπλησίαν οὔσαν τὴν Κλεισθέτους πολιτείαν τῇ Σόλωνος».

²) Ἀριστ. 21, 3: «Ἐπειτα τὴν βουλήν πεντακοσίω(ς) ἀντὶ τετρακοσίων κατέστησεν, πεντήκοντα ἐξ ἐκάστης φυλῆς· τότε δ' ἦσαν ἑκατόν». Ἀρσεν. λ. ἀποδέκται: «ὅτι δὲ ἀντὶ τῶν κωλακρετῶν οἱ ἀποδέκται ὑπὸ Κλεισθέτους ἀπεδείχθησαν, Ἀνδροτίων δ'». Περὶ τῆς ἐξοπλῆς ἦν ἔσχεν ἡ μεταβολὴ τῆς πολιτείας ἐπὶ Κλεισθέτους πρὸς καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηναίων διὰ νέων οἰκοδομημάτων βλ. Wachsmuth d. St. Athen 1, 506 κέ.

ἐχρῶντο μέχρι τοῦ 418. ¹ Τοῦ νόμου τούτου ὅστις ἐν ἀρχῇ ἐφηρμόσθη κατὰ τῶν οἰκείων καὶ φίλων τῶν Πεισιστρατιδῶν, μόνον δὲ μετὰ παρέλευσιν χρόνου καὶ κατ' ἄλλων τῶν ὑπερεχόντων πολιτευτῶν, σκοπὸς ἦτο ἡ ἐξασφάλις τῆς πολιτείας ἀπὸ κινδύνου, εἰς ὃν πολλάκις ἐν τῷ παρελθόντι περιέπεσεν, ὅτε ἄνδρες δυνατοὶ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὰς πολυφιλίας καὶ τὰς μεγάλας ἀρχάς, ἅς διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν κατέλαβον, κατέλυσαν τὸ καθεστὼς πολιτευμα. Τούτου ἕνεκα ἐδόθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἡ ἐξουσία, ἅπαξ τοῦ ἔτους διὰ τῆς ὀστρακοφορίας νὰ ἐκβάλλῃ τῆς πόλεως ἐπὶ δεκαετίαν πάντα τοιοῦτον ἄνδρα, ἄνευ ὠρισμένης τινὸς ἄλλης αἰτίας. ² Ἐν τῷ μετέπειτα ὅμως χρόνῳ ἐγένετο κατάχρησις τῆς

¹) Βλ. Ἀριστ. 22, 1 « καί(ν)οὺς δ' ἄλλους θεῖναι τὸν Κλεισθένην στοχαζόμενον τοῦ πλήθους, ἐν οἷς ἐτέθη καὶ ὁ περὶ τοῦ ὀστρακισμοῦ νόμος ». Φιλόχορ. ἐν Λεξ. Κανταβριγ. σ. 675 (Müller FHG. I, 396. 795): « μετὰ τοῦτον δὲ (Ἰπέρβολον) κατελύθη τὸ ἔθος, ἀρξαμένον νομοθετήσαντος Κλεισθένης, ὅτε τοὺς τυράννους κατέλυσεν, ὅπως συνεκβάλλῃ καὶ τοὺς φίλους αὐτῶν », Πρὸλ. Ἡρακλ. ἀπ. I, 7 (Müller FHG. II, 209). Διλιαν. Ποικ. ἱστ. II', 24. Διόδ. ΙΑ', 55. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Lugebil ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραστ. τ. 4 σ. 163 καὶ ὁ ὀστρακισμὸς ἐομοθετήθη τῷ 496. Κατάλυσις τοῦ νόμου τῷ 418 κατὰ τὸν Φιλόχορ. ἐνθ. ἀν. Πρὸλ. Σγολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 855. Βλ. καὶ τὰ ἐμὰ Beiträge 231. 237. Ὁ Lugebil αὐτ. σ. 174 ὑποστηρίζει ὅτι κατελύθη ἐπὶ Εὐκλείδου ἀγόντος. Ὁμοίως καὶ ὁ Seeliger ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1877 σ. 742. 10 καὶ ὁ Zürberg αὐτ. σ. 836.

²) Πρὸλ. Ἀριστ. 22, 3: « τότε πρῶτον (488) ἐχρήσαντο τῷ νόμῳ τῷ περὶ τὸν ὀστρακισμόν, ὅς ἐτέθη διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν ἐν ταῖς δυνάμεσιν· ὁ γὰρ Πεισίστρατος δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς ὢν τύραννος κατέστη καὶ πρῶτος ὀστρακίσθη τῶν ἐκείνου συγγενῶν Ἰππαρχος Χάρμου Κολλυτεύς. δι' ὃν καὶ μάλιστα τὸν νόμον ἐθίχεν ὁ Κλεισθένης ἐξελάσαι βουλόμενος αὐτόν. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι τοὺς τῶν τυράννων φίλους, ὅσοι μὴ συνεξαμαρτάνοντες ἐν ταῖς παραχαῖς, εἶπον οἰκεῖν τὴν πόλιν, γράμμενοι τῇ εἰσβολῇ τοῦ δήμου πράττειν· ὧν ἡγεμὼν καὶ προστάτης ἦν Ἰππαρχος. » αὐτ. 22, 5: « Καὶ ὀστρακίσθη Μεγακλῆς Ἰπποκράτους Ἀλιππεκῆθεν. Ἐπὶ μὲν οὖν ἔτη τρία τοὺς τῶν τυράννων φίλους ὀστρακίζον, ὧν χάριν ὁ νόμος ἐτέθη, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τετάρτῳ ἔτει καὶ τῶν ἄλλων εἰ τις δοκοῖη μείζων εἶναι μερίσταντο. » 22, 8: « καὶ τὸ λοιπὸν (ἀπὸ τοῦ 481) ὤρισαν τοῖς ὀστρακίζομένοις ἐκτός » (οὕτω ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ ἐντός) « Γεραιστοῦ » (ἐν τῇ νοτίῳ παραλίᾳ τῆς Εὐβοίας) « καὶ Σκυλλαίου » (ἐν τῇ ἀνατολικῇ παραλίᾳ τῆς Ἀργολίδος) « κατοικεῖν ἢ ἀτίμους εἶναι καθάπαξ ». [Ἡ προτεινομένη διάρθρωσις τοῦ ἐντός εἰς ἐκτός. καὶ ἡ προκρινόμενη ὑπ' ἄλλων γραφὴ « ἐντός <μη> οἰκεῖν » δὲν φαίνονται ὀρθαί. Οἱ οὕτως ἐρμηνεύοντες τὸν περὶ ὀστρακισμοῦ νόμον φρονοῦσιν ὅτι ἡ πόλις συμφέρειν εἶχεν οἱ ὀστρακίζομενοι νὰ οἰκῶσιν ὡς ἐνέστιν ἀπώτατα, ἵνα ὧσιν ἀκινδυνέειροι εἰς αὐτήν, τούτου δ' ἕνεκα ὠρίζετο τρόπον

ἐξουσίας ταύτης, στασιαστικῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐτέρας τῶν στάσεων ὀστρακισμοῦ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ὅθεν ἐν τῇ συγχρούσει δύο στάσεων ἐξεδιώκετο τῆς πατρίδος ἐπὶ τινα χρόνον ὁ ἡγέτης τῆς ἀσθενεστερας, ἵνα διαχειρίζεται ἀνενοχλήτως τὰ κοινὰ ἢ ἐτέρα τῶν στάσεων. Τοῦτο ὁμως ἐγίνετο καταχρηστικῶς, ἐσφαλμένως δ' ὑπελήφθη ὑπὸ τινων ὅτι τοιοῦτος ἦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ ὀστρακισμοῦ νόμου. ¹

τινὰ ζῶντι τις περὶ τὴν πόλιν, ἣν ἐπὶ ποινῇ ἀτιμίας δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς ὀστρακισμοῦ νὰ ὑπερβῶσιν Ἄλλ' ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν σκοπόν, δι' ὃν ὁ νόμος ἐτέθη, θὰ πεισθῶμεν ὅτι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον συνέφερεν εἰς τὴν πόλιν. Τοὺς ἐν ταῖς πλησίον πόλεσιν οἰκοῦντας φυγάδας, τοὺς ἐντὸς Γεραιστοῦ καὶ Σκυλλαίου, τῇδυναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐπιβλέπωσι, καὶ οὐδὲς ἄλλως κίνδυνος ἐπέκειτο ἐξ αὐτῶν τοῦναντίον δ' ἐπίφοδοι ἦσαν οἱ ἀπώτερον οἰκοῦντες, διότι ἐνδεχόμενον ἦτο καὶ εἰς τὸ Περσικὸν κράτος νὰ μεταβῶσι καὶ μετὰ τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος τυράννου νὰ σκευωρῶσι τὴν κατάλυσιν τοῦ δήμου. Βλ. καὶ Wilamowitz Aristot. u. Athen 1, 114]. Πρὸς τοῦ σκοποῦ τοῦ ὀστρακισμοῦ ὅσα καὶ ἀλλαχῶς λέγει ὁ Ἀριστ. Πολιτ. Γ', 13 σ 82, 13 κέ. Bekker: « διὸ καὶ τίθενται τὸν ὀστρακισμὸν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν· αὗται γὰρ δὴ δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητά μαλίστα πάντων, ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει διὰ πλοῦτον ἢ πολυφιλίαν ἢ τινα ἄλλην πολιτικὴν ἰσχυρὴν ὠστράκιζον καὶ μεθίστασαν ἐκ τῆς πόλεως χρόνους ὥρισμένους». Σκοπὸς τοῦ ὀστρακισμοῦ ἦτο ἡ διώξις τῶν φίλων τῶν τυράννων καὶ κατὰ τὸν Ἀνδροτίωνα παρ' Ἀρποκρ. λ. Ἰππαρχος: « τοῦ περὶ τὸν ὀστρακισμὸν νόμου τότε τεθέντος διὰ τὴν ὑπόψιν τῶν περὶ Πεισιστράτον». Πρὸς Ἡρακλεῖδ. ἐνθ. ἀν. Διόδ. ΙΑ'. 87. Ὅτι πρῶτος ὠστράκισθη Ἰππαρχος ὁ Χάρμου, συγγενὴς τοῦ Πεισιστράτου, μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι: Ἀνδρστ. ἐνθ. ἀν. Κλειτόδημος παρ' Ἀθην. ΙΓ', 609 d. Πλουτ. Νικ. 11. Ὁ Valetton ἐν Mnemosyne 1887 σ. 129 κέ. φρονεῖ ὅτι οἱ ὑπερέχοντες σημαγνοῦ ὑπεβλέποντο ὥς ποθοῦντες νὰ λάβωσι τὴν τυραννίδα, τοῦτο δ' ἔνεκα παρέσχεν ὁ Κλεισθένης εἰς τὸν δῆμον ἐξουσίαν νὰ ἐκδιώκῃ ὃν ἂν ᾔθελεν ἐκ τούτων. Ὅθεν κατὰ ταῦτα ὁ ὀστρακισμὸς ἦτο φρόνητρον πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἄλλων.

1) Βλ. Ἀριστ. Πολιτ. Γ, 13 σ 83, 26: « οὐ γὰρ ἔδλεπον πρὸς τὸ τῆς πολιτείας τῆς οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ στασιαστικῶς ἐγρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς». Συνοπτικῶς τὰ τῶν στάσεων ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ Κλεισθέους μέχρι τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐκθέτει ὁ Ἀριστ. ἐν κεφ. 28. Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ περὶ τῆς καταχρηστικῆς χρήσεως τοῦ νόμου πιστοῦνται, νομίζω, ἐξ ὧν λέγει ὁ Ἀριστ. ἐν Πολιτ. Γ, 13. Ταῦτα δ' ἐξηγοῦσι καὶ τὴν ὑπόψιν παραδόντες τῆς ἀρχαιότητος, ὅτι διὰ τοῦ ὀστρακισμοῦ ἐξεβάλλοντο οἱ ὑπέρχοι πολιταί. Σφόδρα ἀμφίδουλος μοῖ φαίνεται ἡ γνώμη τοῦ Lugebil σ. 154 κέ. ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη προήλθεν ἐκ τῆς πρὸ τῆς ὀστρακοφυρίας γινομένης συζητήσεως, καθ' ἣν ἕκαστος κατήγγελλε τὸν ἀντίπαλον ὡς παρασκευάζοντα τυραννίδα. Ὁρθὴ ὁμως εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Lugebil ἔρμηνεία τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας τοῦ ὀστρακισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐγίνετο καταχρηστικῶς τοῦ νόμου· ἀφωρμήθη δ' εἰς ταύτην ἐκ τινος παρατηρήσεως τοῦ Roscher über Leben, Werk und Zeitalter d. Thucyd. σ. 381 κέ.

Νέα διάταξις τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν.

Ἄλλη μεταβολή, σύμφωνας καὶ αὕτη πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ κλεισθενείου πολιτεύματος καὶ τὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ μαρτυροῦσα ἐγένετο ἐν ἔτει 501, ὅτε διετάχθησαν ἄλλως τὰ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν. Ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξελέγοντο 10 στρατηγοί, εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, διοικῶν τοὺς τῆς ἰδίας φυλῆς ἄνδρας, ἐνῷ ὁ πολέμαρχος διετήρησε τὴν ἡγεμονίαν τῆς ὅλης στρατιᾶς. ¹

Νέος τρόπος ἀρχαιρεσίας τῶν 9 ἀρχόντων.

Ἐν ἔτει 487 μετεβλήθησαν τὰ τῆς ἀρχαιρεσίας τῶν 9 ἀρχόντων. Τοῦ μικτοῦ τρόπου τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ὃν διέταξεν ὁ Σόλων, καταργηθέντος ἐπὶ τῶν τυράννων καὶ ἀντικατασταθέντος διὰ τῆς ἐκλογῆς, ἐπανῆλθον τῷ 487 εἰς τὸν μικτὸν τρόπον τῆς κληρώσεως, μικρὸν μεταβάλλοντες, ἥτοι προεκρίνοντο ὑπὸ τῶν δημοτῶν, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους ἐκάστου δήμου, πεντήκοντα ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἐν ἑλῷ 500, ἐκ τούτων δ' ἐκλήρουντο οἱ 9 ἄρχοντες καὶ ὁ γραμματεὺς τῶν θεσμοθετῶν. Μετὰ βεβαιότητος ὅμως δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ἂν καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐγένοντο κληρωταί. ²

1) Ἀριστ. 22, 2: « ἔπειτα τοὺς στρατηγοὺς ἤρουντο κατὰ φυλάς, ἐξ ἐκάστης φυλῆς ἓνα τῆς δὲ ἀπάσης στρατιᾶς ἡγεμὼν ἦν ὁ πολέμαρχος, » Ὁ χρόνος τῆς μεταβολῆς ὀρίζεται ἐν τοῖς ἐξῆς: « ἔπει δὲ μετὰ ταῦτα δωδεκάτῃ νικήσαντες τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐπὶ Φαινίππου ἄρχοντος, » Ὅθεν καὶ ἐν τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ, καθ' Ἡρόδ. Γ', 109 κέ., τὴν ἡγεμονίαν εἶχεν ὁ πολέμαρχος. Βλ. Lugebil ἐν Jahrb. f. class. Phil. Παραρτ. τ. 5 σ. 585 κέ. Ἐκ τούτου ὅμως οὐδαμῶς δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ὡς φρονεῖ ὁ Thompson ἐν Hermes 1895 τ. 30 σ. 478 κέ., ὅτι ἤδη καὶ προτοῦ ἐν τισὶ στρατείαις ἤρχον στρατηγοί.

2) Ἀριστ. 22, 5: « εὐθὺς δὲ τῷ ὕστερον ἔπει ἐπὶ Τελεσίφῳ ἀρχοντος ἐνυάμευσαν τοὺς ἐννέα ἄρχοντας κατὰ φυλάς ἐκ τῶν προκρίθεντων ὑπὸ τῶν δήμων πεντακοσίων τότε μετὰ τὴν τυραννίδα πρώτον, οἱ δὲ πρότεροι πάντες ἦσαν αἱρετοί » Περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν κατὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος βλ. ἀνωτέρω σ. 166. Ἡ κατὰ φυλάς κλήρωσις τῶν 9 ἀρχόντων ἐγένετο βεβαίως καθ' ὃν τρόπον ἐγένετο καὶ ὕστερον (βλ. Ἀριστ. 55, 5), δεκάτου κληρουμένου τοῦ γραμματέως, ἐξελέγοντο δ' οἱ ἄρχοντες ἐκ τῶν δύο ἀνωτάτων τελῶν. Βλ. Ἀριστ. 26, 2. Ἡ τοῦ Ἀριστ. μαρτυρία φαίνεται ἀξία μεζονος πίστεως τῶν ἄλλων μαρτυριῶν, τοῦ Ἡρόδ. Γ', 109, ὅτι ὁ Καλλιμαχος, ὁ ἐν ἔτει 490 πολέμαρχος, ἔλαχε διὰ κλήρου τὴν ἀρχὴν ταύτην, καὶ τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως παρὰ Πλουτ. Ἀριστ. 1, ὅτι ὁμοίως ἐγένε-

✓ Ἡ κατὰ μικρὸν ἐπίδοσις τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ ἀνεκόπη ἐπὶ τινα χρόνον, διότι ἐν τοῖς Μηδικαῖς ἢ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ ἐπολιτεύθη συνετῶς καὶ γενναίως. Ἐνεκα τούτου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως πραγματικῶς, ἂν καὶ δὲν ἐψηφίσθη νόμος τις περὶ τούτου. Καὶ ἡ τῆς πρώτης συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων σύστασις ἐγένετο ἐπιστατούντων τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. ¹

Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων μεγαλαυχῶν ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασιν ἐν τοῖς Περσικοῖς πολέμοις, ἐδυσχέρανε μὲν πρὸς τὴν δύναμιν, ἣν ἐπόρισεν ἑαυτῷ ὁ Ἀρείος πάγος, ὅμως ἡνέιχετο αὐτὴν ἐπὶ 17 ἔτη σχεδὸν ἀμείωτον παραμείναςαν. Ἐν ἔτει ὅμως 462 διὰ ψηφίσματος ἀφηρεθήσαν τὰ ἐπίθετα, ἡ πρόσθετος ἐξουσία τῆς

νεοῦ ἄρχων ὁ Ἀριστείδης. Τοῦναντίον κατὰ τὸν Ἰδομενέα παρὰ Πλουτ. αὐτ. ὁ Ἀριστείδης ἦρξεν οὐ κυμαευτός, ἀλλ' ἐλομένων τῶν Ἀθηναίων αὐτόν. Πρῶλ. καὶ Lugebil ἐνθ. ἀν. 588 κέ. καὶ 659 κέ. Ἡ δὲ παρὰ Πλουτ. Ἀριστ. 22 εἰδησις περὶ τούτου: «γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι», δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἀκριβής, οὕτως ἀπολύτως ἐκπερομένη. Ὁ Fabricius ἐν N. Rhein. Mus. 1896 τ. 51, 456 κέ. θεωρεῖ τὸν νόμον τούτου τοῦ Ἀριστείδου ὡς προσηρικῶς τεθῆναι. Οἱ ἀρχαῖοι σφεδὸν πάντες θεώρουν τὸ κληροῦσθαι τὰς ἀρχὰς δημοτικόν. Βλ. Ἠρόδ. Γ', 80. Πλάτ. Νόμ. Γ', 757. Ἀριστοτ. ἐν πολλοῖς χωρίοις, καταλεγόμενοις ὑπὸ Lugebil ἐνθ. ἀν. σ. 571 σημ. 53. Δημοκρατικὸν θεσμόν θεωροῦσι τὴν κλήρωσιν τῶν ἀρχόντων ὁ Grote II, 437 (τῆς γερμ. μεταφρ.) ὁ Perrot la droit public d'Athènes 56, 1. [Τὸν δημοκρατικὸν χαρακτήρα τῆς κληρώσεως ἀμφισβητεῖ ὁ Fustel de Coulanges ἐν Rev. hist. du droit 1878 σ. 613].

¹) Ἐκτὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἀναφέρει ὁ Ἀριστ. 41, 2 τὴν μετὰ τὰ Μηδικὰ, τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς ἐπιστατούσης. Πρῶλ. Ἀριστ. 23, 1: «Τότε μὲν οὖν μέχρι τούτου προῆλθεν ἡ πόλις ἅμα τῇ δημοκρατίᾳ κατὰ μικρὸν αὐξανομένη» μετὰ δὲ τὰ Μηδικὰ πάλιν ἴσχυεν ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ καὶ διοίκει τὴν πόλιν, οὐδενὶ δόγματι λαβοῦσα τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ γενέσθαι τῆς περὶ Σαλαμίνα ναυμαχίας αἰτία. Τῶν γὰρ στρατηγῶν ἐξαπορησάντων τοῖς πράγμασι καὶ κηρυξάντων σὺ(ς)εἰνέκαστον ἑαυτόν, πορίσασα δραχμὰς ἑκάστην ὅτῳ διέδωκε καὶ ἐνεβίβασεν εἰς τὰς ναῦς. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν παρεχώρουν αὐτῆς τῇ ἀξιώματι, καὶ ἐπολιτεύθησαν Ἀθηναῖοι καλῶς καὶ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς. Συνεβῆ γὰρ αὐτοῖς περὶ τὸν χρόνον τοῦτον τὰ τε εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήσαι καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκιμῆσαι καὶ τὴν τῆς θαλάσσης ἡγεμονίαν λαβεῖν, ἀκόντων τῶν Λακεδαιμονίων». Βλ. καὶ Ἀριστ. Πολιτ. Θ (Ε), 4 σ. 201, 5. Πλουτ. Θερμ. 10. Cic. de off. 1, 22, 75. Περὶ τῆς συστάσεως τῆς πρώτης συμμαχίας βλ. Ἀριστ. 23, 24.

ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, καὶ τὰ ἐπόμενα δ' ὡς φαίνεται ἔτη πε-
ριώρισεν ἔτι μᾶλλον διὰ νέων ἀποφάσεων τὴν δύναμιν αὐτῆς ὁ δῆ-
μος. ¹ Παντελῶς ἄσκοπος θὰ ἦτο πᾶσα προσπάθεια ἀκριβοῦς
προσδιορισμοῦ τῶν ἔργων, ἅτινα εἶχεν ἀναλάβῃ κατὰ τὰ 17 ἔτη
τῆς παντοκρατορίας αὐτοῦ. Οὐδ' ἦτο βεβαίως δυνατόν νὰ ὦσιν
ἀκριβῶς ὠρισμένα τὰ ἔργα ἐκεῖνα, ἅτινα ἄνευ νόμου ἀνέλαβε,
χρῶμενος τῇ δυνάμει, ἣν εἶχεν. Πάντως ὅμως ἦσαν καὶ διοικη-
τικά καὶ δικαστικά, ἀφοῦ ὁ Ἐφιάλτης περιελὼν τὰ ἐπίθετα τῆς
ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς, ἄλλα μὲν τούτων ἀπέδωκεν εἰς τὴν βου-

¹ Ὁ Ἀριστ. 25, 1 λέγει: « ἔτη δὲ ἑπτακαίδεκα μάλιστα μετὰ τὰ Μηδικὰ αἰμεινεν ἡ
πολιτεία προσεστώτων <τῶν> Ἀρεοπαγιτῶν, καίπερ ὑποφερομένη κατὰ μικρόν ». Πρὸς ταῦτα
δύνανται κάλλιστα νὰ θεωρηθῶσι συνάθοντα ὅσα λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν Πολιτ. Θ (Ε),
4 σ. 201 κέ. Bekker: « οἷον ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή εὐδοκμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς ἔδωκε
συντονωτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν, καὶ πάλιν ὁ ναυτικός ὄγκος γενόμενος αἰτίας τῆς περὶ
Σαλαμίνα νίκης καὶ διὰ ταύτης τῆς ἡγεμονίας διὰ τὴν κατὰ θάλατταν δύναμιν τὴν δημοκρα-
τίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησεν ». Βλ. Peter Meyer des Arist. Polit. u. d. Ath. polit. 55 κέ.
Ὁ Ἀριστ. 41, 2 οὕτω πως συναρτᾷ τὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου:
« ἰδὼμένη δὲ (μεταβολὴ) ἡ μετὰ ταύτην, ἣν Ἀριστείδης μὲν ὑπέδειξεν, Ἐφιάλτης δὲ ἐπε-
τέλεσεν καταλύσας τὴν Ἀρεοπαγίτιν βουλήν ἐν ᾗ πλείστα συνέβη τὴν πόλιν διὰ τοὺς δη-
μαγωγούς ἀμαρτάνειν διὰ τὴν τῆς θαλάττης ἀρχήν ». Κατὰ τίνα δὲ τρόπον, καίπερ ἐμμέσως
συνετέλεσεν ὁ Ἀριστείδης εἰς περιορισμὸν τοῦ Ἀρείου πάγου ὑποδεικνύει ὁ Ἀριστ. 24, 3 λέ-
γων: « κατέστησαν δὲ καὶ τοῖς πολλοῖς εὐπορίαν τροφῆς, ὥσπερ Ἀριστείδης εἰσηγγέσασιν ».
Τὴν δὲ πρὸς τοῦτο ἐνέργειαν τοῦ Ἐφιάλτου περιγράφει ὁ Ἀριστ. 25, 2 ἐν τοῖς ἑξῆς: « καὶ
πρῶτον μὲν ἀνείλεν πολλοὺς τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, ἀγῶνας ἐπιφέρων περὶ τῶν ὀικημένων ».
Ἐπειτα τῆς βουλῆς ἐπὶ Κόνωνος ἀρχόντος ἅπαντα περιέλαστο) τὰ ἐπίθετα δι' ὧν ἦν ἡ τῆς
πολιτείας φυλακή, καὶ τὰ μὲν τοῖς πεντακοσίοις, τὰ δὲ τῷ δήμῳ καὶ τοῖς δικαστηρίοις ἀπέ-
δωκεν ». Ἡ γνώμη ἦν ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen II, 186 κέ. ἔχει περὶ τούτου τοῦ
χωρίου δὲν μοι φαίνεται πιθανή. Περὶ τῆς ἀντιφασκούσης πρὸς ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξηγήσακα-
μεν συμμετοχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου
ἐπέχω γνώμην, περιοριζόμενος νὰ παραπέμψω εἰς Bauer Lit. u. histor. Forsch. u. Arist. Ath.
polit. σ. 67 κέ. Γενικώτερον περὶ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου
διαλαμβάνουσιν οἱ Ἀριστ. Πολ. Β, 12 σ. 56, 20. Πλουτ. Πολιτ. παραγγ. 10, 15 σ. 805.
Διότ. ΙΑ', 77. Πaus. Α', κβ', 15. Ὁ Πλούτ. Κίμ. 15 λέγει: « οἱ πολλοὶ ἀφείλοντο τῆς ἐξ
Ἀρείου πάγου βουλῆς τὰς κρίσεις πλὴν ὀλίγων ἀπάσας καὶ τῶν δικαστηρίων κυρίως ἑαυτοὺς
ποιήσαντες εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν πόλιν » ὁ δὲ Κίμων ἠθέλησε « πάλιν ἀνὼ
τὰς δίκας ἀνακαλεῖσθαι ». Κατὰ τὸν Πλούτ. Περ. 9 ὁ Περικλῆς κατάρθρωσεν « ὥστε τὴν μὲν
(βουλήν) ἀφαιρεθῆναι τὰς πλείστας κρίσεις δι' Ἐφιάλτου ». Ὁ Ἀριστ. 35, 2 ἀναφέρει « τοὺς
τ' Ἐφιάλτου καὶ Ἀρχεστράτου νόμους τοὺς περὶ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ». Περὶ δὲ τοῦ Περικλέ-
ους λέγει ὁ Ἀριστ. 27, 1: « καὶ γάρ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἓνα περιέλατο ». Οἱ διὰ τοῦ Ἀρ-
χεστράτου καὶ Περικλέους περιορισμοὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐγένοντο βεβαίως μετὰ τὸν Ἐφιάλτην.

λήν τοὺς πενταχοσίους, ἄλλα δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἄλλα εἰς τὰ ἡλιαστικά δικαστήρια. Καθόλου δὲ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τῶν νόμων τοῦ Ἐφιάλτου τοῦ Ἀρχεστράτου καὶ τοῦ Περικλέους τὰ μὲν δικαστικά ἔργα τοῦ Ἀρείου πάγου περιωρίσθησαν εἰς τὰς δίκας φόνου καὶ τὰς γραφὰς πυρκαϊᾶς καὶ ἀσεβείας, τὰ δὲ διοικητικά εἰς ὅσα διετῆρει κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ Ε' καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.¹

Νομοφύλακες.

Ἡ γνώμη ὅτι τινὰ τῶν ἔργων, ἅτινα ἀφῆρεσε τὸν Ἀρειὸν πάγον ὁ Ἐφιάλτης, ἀνετέθησαν εἰς νέαν ἀρχήν, τὴν τῶν νομοφυλάκων, οὔτε ἐπαρκῶς ἀποδεδειγμένη εἶναι, οὔτε καὶ συνάδει πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν τότε ῥοπὴν τῆς ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τροπῆς τῆς πολιτείας ἢ κατασκευὴ τοιαύτης ἀρχῆς.²

Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τῇ δυνάμει.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἰσχύος τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοὺς ἀμέσως ἐπομένους χρόνους συμπίπτει ἡ αὔξησις τῶν Ἀθηνῶν εἰς μεγάλην δύναμιν, πρὸς τὴν αὔξησιν δὲ ταύτην συνδέεται ἡ με-

1) Περὶ τῶν φονικῶν νόμων τῶν ἐξ Ἀρείου πάγου βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΓ', 22 ὅστις ὡς ἔχει ἐκεῖ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προερχόμενος ἐκ τῆς θρακοντείου νομοθεσίας. Βλ. ὅσα ἀναπτύσσω ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. τ. 23 σ. 486. Περὶ τινος, προσωρινοῦ περιορισμοῦ τοῦ Ἀρείου πάγου βλ. αὐτ. σ. 501 κέ. Περὶ τῶν διοικητικῶν ἔργων τοῦ Ἀρείου πάγου ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις βλ. Philippi d. Areopag u. d. Epheten σ. 307 κέ.

2) Ὅτι οἱ νομοφύλακες κατεστάθησαν τὸ πρῶτον ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἀπέδειξε κατ' ἐμὴν γνώμην (βλ. καὶ Wachsmuth d. Stadt Ath. I, 534, 2). ἐπόμενος τῷ Böckh ἐν kl. Schr. V. σ. 424 κέ. ὁ Strenge quaest. Philochor. Gætt. 1868 σ. 5. κέ. Ὁ Philippi d. Areop. u. d. Eph. 185 κέ. φρονεῖ ὅτι κατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου, ἀλλ' ἄγνωστον τίνα ἔργα ἀνετέθησαν αὐτοῖς τότε. Ὁ Starker de nomophylacib. Atheniensium σ. 39 κέ. (Diss. inaug. Vratislav. 1880, πιστεύει ὅτι πανθ' ὅσα περὶ νομοφυλάκων ἔχουσιν οἱ λεξικογράφοι ἀναφέρονται εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου κατασταθέντας. Δὲν ἐδυνήθη ὅμως, νομίζω, ν' ἀποδείξῃ, ὡς προσπαθεῖ ἐν σ. 22 κέ., ἄξιαν πίστεως τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κανταβριγ'. λεξ. «νομοφύλακες» ἐπὶ τὰ δὲ ἦσαν καὶ κατέστησαν, ὡς Φιλόχορος, ὅτε Ἐφιάλτης μόνον κατέλιπε τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ τὰ ὑπὲρ τοῦ σώματος.»

γαλομερῆς ἀνάπτυξις καὶ μεταβολὴ τοῦ πολιτικοῦ βίου. Πρὸς ἐκτέλεσιν πάντων τῶν καθηκόντων, ἅτινα ἢ κατὰ θάλασσαν ἢ γημονία τῶν Ἀθηνῶν ἐπέβαλεν, εἶχε καταστῆ ἀναπόφευκτος ἀνάγκη ἢ γενικωτέρα μετοχὴ τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Ὅτι δ' ἀπολύτως ἀδύνατον ἦτο νὰ παρίδωσι τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἂν ᾗθελον νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπεροχὴν, ἣν εἶχον παρὰ τοῖς συμμάχοις, μαρτυρεῖ τὸ ἐνδεικτικώτατον γεγονός, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις προωδοποιήθη, ἐνῷ ἡ πόλις διωκεῖτο ἔτι ἀριστοκρατικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου, εἰσηγήσει τοῦ Ἀριστείδου, ἀνδρὸς οὗ ἡ πολιτεία ἦτο συντηρητικὴ μᾶλλον ἢ δημοκρατικὴ. Μετὰ δὲ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις ἐπεταχύνθη σφόδρα. Οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς μετόικουν ὁσημέραι εἰς τὸ ἄστυ, ὅπου εὑρισκον ἀσφαλὴ πρόρον βίου, ἐκτελοῦντες στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ καθήκοντά· διότι πλείονες τῶν εἰκοσακισχιλίων ἐτρέφοντο ἀπὸ τοῦ δημοσίου, στρατευόμενοι ἢ πράττοντες τὰ κοινά, ὡς φρουροί, καὶ ὀπλῖται καὶ ναῦται ἢ ὡς δικασταὶ καὶ βουλευταὶ καὶ ἄρχοντες. Μόνον ἂν θαψιλῇ παρεῖχε μισθοφορὰν ἡδύνατο ἡ πολιτεία ν' ἀξιώσῃ παρὰ τῶν πολιτῶν τοσαῦτα ἔργα, ὅσα αἱ πολυσχιδεῖς ἀνάγκαι αὐτῆς ἐπέβαλλον. Ὅθεν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς παγιώσεως τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν εἰσῆλθη πάντως ὁ στρατιωτικὸς μισθός, καθὼς καὶ ὁ βουλευτικὸς καὶ ὁ δικαστικὸς (οὗτος μεμαρτυρημένως τῇ εἰσηγήσει τοῦ Περικλέους) καὶ ἠῤῥῆξε μεγάλως τὸ πλῆθος τῶν ἀρχόντων. Καθόλου δὲ κατὰ τὴν λαμπρὰν τῆς πεντηκονταετίας περίοδον ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων ἔλαβε τὸν τύπον ἐκείνον, ὅστις ἰδιάζοντα προσδίδει χαρακτῆρα εἰς τὸν δημόσιον βίον τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι τῆς μεταβολῆς ταύτης, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν πηγῶν ἡμῶν, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστοι.¹

¹) Περὶ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες προωδοποιήθησαν ἐπιστατούσης τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς βλ. Ἀριστ. 24. Ὁρισμέναις μαρτυρίαις περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ μισθοῦ δὲν ἔχομεν. Τὴν δ' εἰσαγωγὴν τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ ὑπὸ τοῦ Περικλέους συνδέει ὁ Ἀριστ. Πολ. Β, 12 σ. 56, 20 κέ. πρὸς τὴν περιστολὴν τοῦ

Ἐκλογή τῶν 9 ἀρχόντων καὶ ἐκ ζευγитῶν.

Μεμαρτυρημένον ἔχομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 457 προεκρίνοντο ὑπὸ τῶν δημοτῶν εἰς τοὺς 9 ἀρχοντας καὶ οἱ ζευγίται, οἵτινες μέχρι ἐκείνου τοῦ χρόνου ἤρχον μόνον τὰς κατωτέρας ἀρχάς.¹

Οἱ κατὰ δῆμους δικασταί.

Ἐν ἔτει 453 κατεστάθησαν καὶ πάλιν οἱ κατὰ δῆμους δικασταί, οὗς πρῶτος ἐποίησεν ὁ Πεισίστρατος, κατελύθησαν δ' ἔως μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν τυράννων. Οἱ δικασταί οὗτοι 30 ὄντες, περιήρχοντο ἀνὰ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐδίκαζον αὐτοτελῶς τὰς μέχρι 10 δραχμῶν δίκας. Ἄν καὶ ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν εἶχε καὶ πολιτικὸν σκοπὸν ὁ θεσμὸς οὗτος, ἐκρίθη ὅμως ἀναγκαῖον τότε ν' ἀνανεωθῇ, προδήλως πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων ἀπὸ μικρῶν καὶ εὐτελῶν δικῶν.²

Ἀρείου πάγου: « καὶ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε καὶ Περικλῆς, τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς. » Ὁ Ἀριστ. 27, 3 λέγει: « ἐποίησε δὲ καὶ μισθοφόρα τὰ δικαστήρια Περικλῆς πρῶτος, ἀντιδημαγωγῶν πρὸς τὴν Κίμωνος εὐπορίαν » 27, 4: « ἐπεὶ τοῖς ἰδίοις ἡττάτο (Περικλῆς), διδόναι τοῖς πολλοῖς τὰ αὐτῶν, κατεσκεύασε μισθοφορὰν τοῖς δικασταῖς, ἀφ' ὧν αἰτιῶνται τινες χεῖρους γενέσθαι, κληρουμένων ἐπιμελῶς ἀεὶ μᾶλλον τῶν τυγόντων ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἀνθρώπων ». Κατὰ τὸν Ἀριστ. 24, 3 εἰς τὰς ἐνδμήμους ἀρχάς ἀπησχολοῦντο 700 ἄνδρες, ἀπησχολοῦντο δὲ καὶ ἄλλοι εἰς τὰς ὑπερорίους ἀρχάς. Δικασταί ἦσαν 6000: Ἀριστ. 24, 3. Περὶ τῶν χρόνων μετὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου λέγει ὁ Ἀριστ. 26, 1: « μετὰ δὲ ταῦτα συνέβαιεν ἀνέσθαι μᾶλλον τὴν πολιτείαν διὰ τοὺς προθύμους δημαγωγοῦντας » - 26, 2: « τὰ μὲν οὖν ἄλλα πάντα διώκουν οὐχ ὁμοίως καὶ πρότερον τοῖς νόμοις προσέχοντες ».

1) Ἀριστ. 26, 2: « τὴν δὲ τῶν ἐννέα ἀρχόντων αἵρεσιν οὐκ ἐκίνοον, ἀλλ' ἔκτω ἔτει μετὰ τὸν Ἐφιάλτου θάνατον ἔγνωσαν καὶ ἐκ ζευγитῶν προκρίνεσθαι τοὺς κληρωσομένους τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ πρῶτος ἤρξεν ἐξ αὐτῶν Μνησιθείδης. Οἱ δὲ πρὸ τούτου πάντες ἐξ ἱππέων καὶ πεντακοσιομεδῶν ἦσαν, οἱ <δὲ> ζευγίται τὰς ἐγκυκλούς ἤρχον. εἰ μὴ τι παρεωράτο τῶν ἐν ταῖς νόμοις. » Ὅθεν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῶσιν ἀπολύτως ἀκριβῆ ὅσα περὶ τοῦ Ἀριστείδους λέγει ὁ Πλούτ. Ἀριστ. 22: « γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἀρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι » Βλ. ἀνωτέρω σ. 189, 2. Πρὸλ. καὶ Ἀριστ. 7, 4: « διὸ καὶ νῦν ἐπειδὴν ἐρῆται τὸν μέλλοντα κληροῦσθαι τιν' ἀρχὴν πῶτον τέλος τελεῖ, οὐδ' ἂν εἰς εἶποι θητικόν ». Ἀλλὰ νόμῳ δὲν φαίνεται ἀπηγορευμένη ἡ προήκρισις εἰς τοὺς ἀρχοντας τῶν θητῶν, τοῦλάχιστον κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἂν καὶ οὗτοι ἀπεφευχόν τὴν κληρωσιν ἕνεκα τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς ἦν ὑπεβάλλοντο. Βλ. Λυσ. ΚΔ', 13. (Δημ.) ΝΘ', 72.

2) Ἀριστ. 26, 3: « ἔπει δὲ πέμπτῳ μετὰ ταῦτα ἐπὶ Λυσικράτους ἀρχontos οἱ τριάκοντα

Νέος περὶ τῶν πολιτῶν νόμος.

Αἱ εὐκολίαι τῆς μετοχῆς τῆς πολιτείας, ἃς παρεῖχεν ἡ κλεισθένης νομοθεσία, συνετέλεσαν ὅπως αὐξήσῃ μεγάλως τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἔνεκα τῆς προϊούσης δυνάμεως τῆς πόλεως πολλοὶ ἐπεζήτουν τὴν ἐγγραφὴν εἰς τοὺς πολίτας. Ὅθεν ἐν ἔτει 451, εἰσηγήσει τοῦ Περικλέους, ἐψηφίσθη νόμος, καθ' ὃν δὲν μετέτεχε τῆς πολιτείας ὁ μὴ γεννηθεὶς ἐκ γονέων ἀμφοτέρων, πατρὸς καὶ μητρὸς, ἀστῶν¹

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Ἡ συμμετοχὴ πάντων τῶν πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, εἰς ἣν ἀπαύρῳρησεν ἡ σύστασις καὶ ἐπίδοσις τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, ἀνεπτύχθη ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Διότι κατακλεισθέντων τότε ἐν Ἀθήναις πάντων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ δῆμος ἔσχε μεγίστην ῥοπὴν πρὸς τὰ πράγματα τῆς πολιτείας.² Αἱ δ' ἐκ τῶν ἀτυχῶ-

δικασταὶ κατέστησάν πάλιν, οἱ καλούμενοι κατὰ δῆμους». Περὶ τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν βλ. Ἀριστ. 53. Περὶ τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεζήτει ὁ Πεισίστρατος καταστήσας αὐτοὺς βλ. Ἀριστ. 16, 5.

¹) Ἀριστ. 26, 4: «καὶ εἰρῇ μετὰ τοῦτον ἐπὶ Ἀντιδότου διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν Περικλέους εἰπόντος ἔγνωσαν μὴ μετέχειν τῆς πόλεως ὅς ἂν μὴ ἐξ ἀμφοῖν ἀστέων ᾗ γεγονός». Πρὸς. καὶ Πλουτ. Περ. 37. Αἰλιαν. Ποικ. ἱστ. 7', 10 II', 24. Σουῖδ. λ. δημοπολιτος Αἱ μαρτυρίαι αὗται λύουσιν ὀριστικῶς τὰς ἀντιλογίας, ἃς προβάλλουσιν ὁ Dunccker ἐν Ber. der Berl. Akad. 1883 σ. 935 κέ (Abh. z. griech. Gesch. 124 κέ) καὶ ὁ Zimmermann de nothorum Athenis condicione. Dissert. inaug. Berlin. 1886. σ. 32 κέ. Ἐν ἔτει 445)4, ἔνεκα διωρεᾶς σίτου ἦν ἐπεμψεν ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων Ἀμυρταῖος (βλ. Dunccker ἐνθ. ἀν. σ. 132 κέ) ἀνεψύησαν πολλὰὶ δίκαι ταῖς νόμοις καὶ κατεδικάσθησαν ὡς παρῑγραπτοὶ παρανόμως μετέχοντες τῆς πολιτείας περὶ τοὺς 5000 (Πλουτ. Περ. 37. Φιλολογ. ἀπ. 60 παρὰ Müller Fr. hist. gr. I, 398-9). Ἀδικαιολογητοὺς νομίζω τοὺς διαταγμούς, οὓς περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐκφέρει ὁ H. Schenkl ἐν Wien. Stud. II, 170 κέ. καὶ 1888 σ. 4-5. 25 κέ. Πρὸς. καὶ Wachsmuth ἐν Wiener Stud. 1885 σ. 159-160, πρὸς δ' ἀπῆντησεν ὁ Schenkl αὐτ. 337 κέ. Πιθανώτερον μὲν φαίνεται, ὅτι ὁ ἔλεγχος ἐγένετο διὰ διαψηφίσεως (πρὸς. καὶ Lipsius ἐν Meier u. Schömann Att. Process σ. 439 σημ. 704), οὐχὶ δὲ διὰ τῆς γραφῆς ξενίας, ὡς ὑποστηρίζουσιν ὁ Philippi Beitr. 34 κέ. καὶ ὁ Dunccker ἐνθ. ἀν. σ. 944 κέ.

²) Ἀριστ. 27, 2: «ἐν ᾧ (τῷ πρὸς Πελοποννησίους πολέμῳ) κατακλησθεὶς ὁ δῆμος ἐν τῷ ἄστει καὶ συνεστῆθεις ἐν ταῖς στρατείαις μισθοφορεῖν, τὰ μὲν ἐκῶν, τὰ δὲ ἄκων προήρπειτο τὴν πολιτείαν διοικεῖν αὐτός.»

μάτων τοῦ πολέμου προελθούσαι παροδικαὶ ὀλιγαρχίαι τῶν 400 καὶ τῶν 30 τοσοῦτον βραχείαν εἶχον τὴν διάρκειαν, ὥστε δὲν ἔχουσι τόπον ἐν τῇ συνοπτικῳτάτῃ ταύτῃ ἐξιστορήσει τῶν μεταβολῶν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας.¹

Ἡ ἐπὶ Εὐκλείδου μεταβολὴ τῆς πολιτείας

Ἡ τελευταία μεταβολὴ τῆς αὐτονόμου πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο ἐπὶ Εὐκλείδου ἄρχοντος. Πασῶν δ' οὕσα δημοτικωτάτῃ, παρέμεινεν, ἐξαιρέσει μεταρρυθμίσεων τινων γενομένων κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἀμετάλλακτος κατ' οὐσίαν μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς αὐτονομίας τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς πολιτείας ταύτης διαλαμβάνει τὸ ἀρχαιολογικὸν μέρος τοῦ ἀνὰ χεῖρας βιβλίου.²

II Ἑσωτερικὴ ἱστορία τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ 322 καὶ συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς Ἀθηναίων πολιτείας ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Ἐπακολούθημα τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον ἦτο ἡ κατάλυσις τῆς αὐτονομίας αὐτῶν ἐν ἔτει

¹) Ὁ Ἀριστ. 41, 2 ὁγδόῃν ἀριθμῇ μεταβολὴν τῆς πολιτείας τὴν τῶν 400 κατάστασιν, ἐνάτῃν τὴν ἀνασῦστασιν τῆς δημοκρατίας, δεκάτῃν δὲ τὴν τῶν 30 καὶ τῶν 10 πυρρανίδα. Ἀκριβῶς δὲ τὰ κατὰ τὰς πολιτείας ταύτας τῶν 400 καὶ τῶν 30 ἱστορεῖ ἐκτενέστατα ἐν κεφ. 29-40. Αἱ γνωσταὶ ἡμῖν πρότερον μαρτυρίαι περὶ μὲν τῶν 400 περισυνήχθησαν ἐν τοῖς ἐμοῖς Beitr. z. innern Gesch. Athens 300 κέ. περὶ δὲ τῶν 30 ὑπὸ Scheibe die oligarch. Umwälzung zu Ath. am Ende des pelop. Krieges.

²) Περὶ τῆς προσωρινῆς πολιτείας ἐν ἔτει 403 βλ. Wilamowitz Arist. u. Athen II, 217 κέ. Βλ. Ἀριστ. 41, 2: «ἐνδεκάτῃ δ' ἡμετὰ τὴν ἀπὸ Φυλῆς καὶ ἐκ Πειραιῶς κάθοδον, ἀφ' ἧς διαγεγνήσκει μέχρι τῆς νῦν, αἱ προσεπιλαμβάνουσα τῷ πλήθει τὴν ἐξουσίαν. Ἀπάντων γὰρ αὐτὸς αὐτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον, καὶ πάντα διοικεῖται ψήφισμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμός ἐστιν ὁ κρατὺν» καὶ γὰρ αἱ τῆς βουλῆς κρίσεις εἰς τὸν δῆμον ἐληλύθασιν. Καὶ τοῦτο δοκοῦσι ποιεῖν ὀρθῶς· εὐδιαφορώτεροι γὰρ <οἱ> ὀλίγοι τῶν πολλῶν εἰσιν καὶ κέρδει καὶ χάρισιν». Παραδόξως τὸ χωρίον τοῦτο θεωρεῖ ὁ Cauer, hat Arist. d. Schrift v. Staate d. Ath. geschrieben? σ. 47 κέ. ὡς παρέχον τὸ σπουδαιότατον τεκμήριον τῆς νοθείας τῆς Ἀθηναίων πολιτείας. Ἐπαρκῶς ὅμως τὴν γνώμην ταύτην ἀνεσκεύασαν ὁ Peter Meyer des Arist. Polit. u. d. Ἀθ. πολιτ. σ. 59 κέ. ὁ Niemeyer ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1891 σ. 410 κέ. καὶ ὁ Crusius ἐν Philol. 1891 σ. 174 κέ.

322. Ἦναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι φρουρὰν Μακεδόνων ἐν Μουνιχίᾳ, 12000 δ' Ἀθηναῖοι, ὧν ἡ περιουσία ἦτο ἐλάσσων τοῦ τιμήματος τῶν 2000 δραχμῶν, ἐστερήθησαν τῶν πολιτικῶν δικαιῶν. ¹ Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Πολυπέρχων ἀπέδωκε τῷ 319 τὴν δημοκρατίαν τοῖς Ἀθηναίοις. ² Βραχυτάτῃ ὁμως ἦτο ἡ διάρκεια αὐτῆς. Τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Κασάνδρου Νικάνορος κατέχοντος τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 317 νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην πρὸς τὸν Κασάνδρον· ἐδέχθησαν δὲ νὰ κρατῇ οὗτος τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸ πολιτεύμα νὰ διοικῆται ἀπὸ τιμημάτων μέχρι 1000 δραχμῶν. Ἀξιόσπαντος δὲ καὶ τοῦτο τοῦ Κασάνδρου, κατεστάθη ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς. ³ Ἀλλὰ τίνα ἐξουσίαν εἶχεν οὗ-

1) Βλ. Διόδ. ΙΗ', 18. Πλουτ. Φωκ. 28. Ἐν ψήφισματι τοῦ 318/7 οἱ ἔχοντες τὰς ἀρχάς κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὀνομάζονται αἱ οἱ ἐν τῇ ὑλιγαρχίᾳ πολιτευόμενοι». Βλ. CIA. IV 2, ἀρ. 231 δ (Δελτ. ἀρχ. 1892 σ. 59). Πρβλ. Schwarz die Demokratie von Athen 532 καὶ Spangenberg de Atheniensium publicis institutis aetate Macedonum commutatis Diss. inaug. Halle 1884 σ. 2 κέ.

2) Τὸ διάγραμμα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς δημοκρατίας ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσι βλ. παρὰ Διόδ. ΙΙΙ' -56. Εἰς τὴν τότε ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τοῦ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει μνημονευομένου ψήφισματος τοῦ 318/7: «Νῦν δὲ ἐπειδὴ ὅτε δῆμα (κατέλ)ηλυθε καὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν δημοκρατίαν ἀνείλη-φεν». Πρβλ. περὶ τῆς μεταπολιτείας ταύτης καὶ Πλουτ. Φωκ. 32. Droysen Gesch. d. Hell. II, 1, 214 κέ. [μετὰφρ. Πανταζίδου σ. 223 κέ.]. Schwarz ἐνθ. ἀν. σ. 537 κέ.

3) Πρβλ. Διόδ. ΙΙΙ', 74. Κατὰ τοὺς θροῦς ταύτους μετέχον τῆς πολιτείας οἱ 1000 δραχμῶν τοὐλάχιστον τίμημα ἔχοντες· πιθανῶς ὑπελογίζετο πρὸς τοῦτο ἡ ἀξία οὐκ τῆς ὅλης περιουσίας, ἀλλὰ μόνον τοῦ φορολογητέου μέρους αὐτῆς. Βλ. Bergk ἐν Jahrb. f. class. Phil. τ. 65, σ. 398. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ψήφισματος συνάγεται ὅτι ὁ Δημήτριος δὲν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν πρὸ τοῦ 317. Βλ. Köhler ἐν CIA. IV, 2, 231 b. Ὁ Διόδωρος λέγει τὸν Δημήτριον ἐπιμελητὴν. Ἐν τιμητικῷ ψήφισματι τοῦ δήμου Αἰξωνίων, ὁ Köhler συμπληροῖ: «καὶ οἱ τὸν εἰσάγαγεν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τῇ χώρᾳ, καὶ ἐπιστάτης (ἢ προστάτης) αἶρεθεῖς»· μὴ ἐπιτρέποντος τοῦ χώρου ἐν τῇ στοιχηδὸν γεγραμμένῃ ἐπιγραφῇ ταύτῃ, ἀντὶ τοῦ ἐπιμελητῆς συνεπλήρωσεν ἐπιστάτης ἢ προστάτης· ὑπὲρ μὲν τῆς πρώτης συμπληρώσεως συνηγοροῦσιν ὁ Στράβ. σ. 398 καὶ ὁ Διόδ. Κ', 46, 5, ὑπὲρ δὲ τῆς δευτέρας ὁ Πολύδ. ΙΒ' 13, 9. Βλ. CIA. II, 584 καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Köhler αὐτ. [καὶ τὰς τοῦ Dittenberger Syll. ² 164]. Ὁ Vischer Kl. Schriften II, 87 κέ εἰκάζει ὅτι ἐλάγετο ἐπισήμως στρατηγός. Ὅτε κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὁ Φωκίων κατεψηφίσθη ἡ αὐτὴ ποινὴ καὶ Δημήτριου τοῦ Φαληρεῖος καὶ ἄλλων ἀπόντων. Βλ. Πλουτ. Φωκ. 35. Πρβλ. Droysen ἐνθ. ἀν. σ. 226-7. 233 κέ. [μετὰφρ. Πανταζίδου σ. 232. 244].

τος δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ ὀρίσωμεν. Ἐτήρησεν ὅμως τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, ἠύξησε δ' ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἡ εὐπορία τῆς πόλεως καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων.¹ Κατέστησε δ' ὁ Δημήτριος δύο νέας ἀρχάς, τὴν τῶν νομοφυλάκων καὶ τὴν τῶν γυναικονόμων. Καὶ οἱ μὲν νομοφύλακες ἔργον εἶχον νὰ ἐπιβλέπωσι τὰς ἀρχάς, ὅπως φυλάττωσι τοὺς νόμους, καὶ νὰ διακαλύψωσι τὴν ἐκκλησίαν νὰ ψηφίζῃ ὅσα ἔκρινον παράνομα ἢ ἀσύμφορα.² Ἡ δὲ τῶν γυναικονόμων ἦτο ἀρχὴ ἀστυνομικὴ ἐπὶ τῶν ἡθῶν.³

Τὴν ἀρχὴν τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως κατέλυσε ἐν ἔτει 307 Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου, ὅστις καὶ τὴν ἐν Μουνιχίᾳ μακε-

1) Ὁ Δημήτριος ἤρξε τὴν τοῦ ἀρχοντος ἀρχὴν τῷ 309/8: Ἀθην. IB', 542 e, Διογ. Λαέρτ. E', ε', 8 (77). Διόδ. K', 27. Πρὸς τοῦτοις τετράκις ἐστρατήγησεν: Dittenberger Syll. 121 [2 165]. Ἐκ τῶν ὑπομνημάτων, ἃ αὐτὸς ὁ Δημήτριος συνέγραψε περὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ, ὁ Στράβ. σ. 398 συνάγει, ὅτι «οὐ μόνον οὐ κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶνῶρθωσε». Ὁ Πλούτ. Δημήτρ. 10 τὴν ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως κατάστασιν χαρακτηρίζει λόγῳ μὲν ὀλιγαρχικὴν, ἔργῳ δὲ μοναρχικὴν. Αὐξήσας τῶν προσόδων τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Δημητρίου: Διογ. Λαέρτ. E', ε', 2 (75). Κατὰ τὸν Δοῦριν τὸν Σάμιον παρ' Ἀθην. IB', 542 e ἑδαπάνᾳ κατ' ἔτος τὰς προσόδους τῆς πόλεως ἀνερχομένης εἰς 1200 τάλαντα. Πρὸλ. καὶ Πολύβ. IB', 13. Διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ γενομένου ἐξετασμοῦ τῶν κατοίκων εὐρέθησαν κατὰ τὸν Κτησιλέα παρ' Ἀθην. Γ', 272 b 21000 πολῖται, 10000 μέτοικοι καὶ 400,000 δοῦλοι. Περὶ τοῦ τελευταίου ὅμως ἀριθμοῦ πρὸλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ Beloch Bevölkerung d. griech. röm. Welt σ. 87 κέ. Τὰ περὶ Δημητρίου γραφέντα βλ. παρὰ Wachsmuth d. St. Athen I, 610 [K. Παπαζῆ, Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς καὶ αἱ Ἀθήναι. Ἀλεξάνδρ. 1895]. Πρὸλ. Droysen ἐνθ. ἀν. II, 2 σ. 206 κέ Scharr ἐνθ. ἀν. σ. 542 κέ. Spangenberg ἐνθ. ἀν. σ. 8 κέ.

2) Πρὸλ. Σουῖδ. λ. νομοφύλακες. Φώτ. λ. Bekker An Gr 191, 20, 288, 16. Πολύβ. II', 94. Ἀρποκρ. λ. Λεξ. Κανταβριγ. 674. Βλ. καὶ Starker de nomophylacib. Atheniens σ. 9 κέ. Diss. inaug. Vratislav. 1880. Ὅτι τὸ πρῶτον ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως κατεστάθησαν, ἐπόμενος τῷ Boeckh Kl. Schrift. V, 424 κέ., ἀπέδειξεν ὁ Stenenge quaest Philoch. Goett. 1868 σ. 5 κέ. Πρὸλ. Spangenberg ἐνθ. ἀν. σ. 13 κέ.

3) Βλ. Φιλόχορ. παρ' Ἀθην. Γ', 245 c: «οἱ γυναικονόμοι μετὰ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐσκόπουσι τὰς ἐν ταῖς οἰκίαις συνόδους ἐν τε γάμοις καὶ ταῖς ἄλλαις θυσίαις.» Πρὸλ. Πολύβ. II', 112. Ἡσύχ. λ. πλάτανος. Ἡ μνηστὴ τῶν γυναικονόμων ὑπὸ τῶν κωμικῶν Τιμοκλέους καὶ Μενάνδρου παρ' Ἀθην. Γ', 245 b c ὑποδεικνύει, ὅτι ἦτο νιαῦρῃ, ὁρῶς δ' ὁ Boeckh Kl. Schrift. V, 421 κέ. ὑπόστηρίζει, ὅτι κατεστάθη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου. Πρὸλ. Spangenberg ἐνθ. ἀν. σ. 11. κέ. Ὁ Stojentin de Poll att. ant. σ. 50 κέ., πρὸς δὲν συμφωνεῖ καὶ ὁ Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 390, 2. Ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ γυναικονόμοι ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ Δημητρίου.

δονικὴν φρουρὰν ἀπέδωκε καὶ εἰς τὸν δῆμον ἀπέδωκε τὴν πατριὸν πολιτείαν.¹ Μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο τύραννος ἐν Ἀθήναις ὁ Λαχάρης, ἀλλὰ καὶ τοῦτον μετὰ παρέλευσιν ἔτους, τῷ 295, ἐξεδίωξεν ἐπίσης Δημήτριος ὁ πολιορκητής. Καὶ ἀπέδωκεν μὲν οὗτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν δημοκρατίαν, ἀλλ' ἤξιώσε νὰ παραδοθῶσιν αὐτῷ ἡ Μουνιχία καὶ ὁ Πειραιεύς, προσενέβαλε δὲ καὶ φρουρὰν εἰς τὸ Μουσεῖον.² Καὶ τὴν μὲν ἐν Μουσείῳ φρουρὰν ἐξέβαλον οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 287, ἀλλὰ τὴν Μουνιχίαν καὶ τὸν Πειραιᾶ ἐκράτησεν ὁ Δημήτριος καὶ μετὰ τὸν τούτου θάνατον ὁ υἱὸς του Ἀντίγονος.³ Κατὰ τὸν Χρεμωνίδειον πόλεμον προσεπάθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν, καταλαβόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνιχίαν, ν' ἀνακτήσωσι τὴν αὐτονομίαν. Ἀλλὰ καίπερ γενναίως πολεμήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου περὶ τὸ 263 νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ δεχθῶσιν αὐτοῖς φρουράς ἐν Σαλαμῖνι, Σουνίῳ, Πειραιεῖ, Μουνιχίᾳ καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ. Καὶ τὴν μὲν ἐν τῷ Μουσείῳ φρουρὰν ἐξήγαγεν ἐκουσίως τῷ 256 ὁ Ἀντίγονος καὶ ἀπέδωκεν ὀνόματι μόνον τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.⁴ Ἀλλὰ τὰ λοιπὰ φρούρια ἐκράτησαν οἱ Μακεδόνες μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 229 συμβάντος θανάτου Δημητρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου. Τὸ ἔτος δ' ἐκεῖνο ἔπεισεν ὁ Ἀρατος τὸν φρούραρχον τῶν Μακεδόνων Διογένη ν' ἀφήσῃ τὴν Ἀττικὴν λαμβάνων 150 τάλαντα. Ἀνέλαβον λοιπὸν οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν τὴν ἐλευ-

¹) Βλ. Πλουτ. Δημήτρ. 10. Διόδ. Κ', 45. Droysen ἐνθ. ἀν. II, 2 σ. 114 κέ. Ἐν ἐπιφύματι (τοῦ 307—301)* περὶ τοῦ Μηδείου ἀναφέρεται ὅτι κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας «ὅτε ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος ἀπέστειλεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐλευθερώσ(οντα) (τὴν) πόλιν καὶ τοὺς ἄλλους (Ἑλληνας)»: CIA. IV, 2, 264 d.

²) Βλ. Droysen ἐνθ. ἀν. II, 2 σ. 250 κέ. 272 κέ. Πλουτ. Δημήτρ. 34. CIA. II, 300. Πaus. Α', κέ', 5. Κατὰ μὲν τὸν Droysen τὴν φρουρὰν εἰς τὸ Μουσεῖον ἐνέβαλε μετὰ τινα ἔτη, κατὰ δὲ τὸν Wachsmuth d. Stadt Athen I, 617, 1 τὸν αὐτὸν χρόνον.

³) Βλ. Droysen ἐνθ. ἀν. II, 2 σ. 299 κέ.

⁴) Βλ. Πaus. Γ', ζ', 6. Β', η', 6. Ὁ Ἰερώνυμος καὶ ἡ ἄρμενικὴ μετάφρασις τοῦ Εὐσεβίου σημειοῦσιν ἐν ἔτει Ἀδραᾶμ 1761=256: Antigonus Atheniensibus reddidit libertatem. Βλ. Εὐσεβ. ἐκδ. Schöne σ. 120. 121. Περὶ τοῦ Χρεμωνιδείου πολέμου βλ. Wachsmuth d. St. Athen I, 626 κέ. Droysen ἐνθ. ἀν. III, 1 σ. 225 κέ.

θερίαν, ἀλλ' ἔκτοτε δὲν μετεῖχον πλέον τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, ἐπιδιώκοντες μᾶλλον τὴν φιλίαν καὶ εὖνοιαν τῶν βασιλέων καὶ τῶν Ῥωμαίων.¹

Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου διώκουν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐλληνικά πράγματα, περιελήφθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐνσπόνδων πόλεων.² Αἱ τοιαῦται πόλεις ἐφύλαττον αὐτονομίαν καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀναγνωριζομένην, περιωρισμένην κατὰ τοῦτο μόνον ὅτι δὲν εἶχον ἐξουσίαν ν' ἀποφασίζωσιν αὐτοτελεῶς περὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις σχέσεων· εἶχον ὅμως τὸ δικαίωμα καὶ νόμισμα νὰ κόπτωσι καὶ περὶ φυγῆς νὰ κρίνωσι. Τῆς δ' ἐσωτερικῆς διοικήσεως αὐτῶν οὐδόλως μετεῖχον οἱ Ῥωμαῖοι ἄρχοντες, ἔκρινον δὲ οὐ μόνον τῶν ἰδίων πολιτῶν τὰς δίκας ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν παρεπιδημούντων Ῥωμαίων ἂν μὴ πάσας, τοῦλάχιστον τὰς εἰς τὰ ἰδιωτικὸν δίκαιον ἀναγομένας. Οὐδὲν δ' ἐτέλουν τέλος, οὐδὲ λειτουργίαν, πλὴν τῶν γενικῶς εἰς τὰς ἐνσπόνδους πόλεις ἐπιβάλλομένων φιλικῶν λειτουργιῶν.³ Καίτοι ὅμως ἦσαν ἐλεύθεροι· οἱ Ἀθηναῖοι καὶ διετήρησαν τὴν αὐτονομίαν αὐ-

¹) Βλ. Wachsmuth αὐτ. σ. 630 κέ. Droysen αὐτ. III, 2 σ. 55 κέ. Μετὰ τὴν ἦταν τῆς βασιλείας τῶν Ἰλλυριῶν τῷ 228 ἐξαπέστειλαν οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβευτὰς εἰς τὰς Ἀθῆνας. "Ἐδωκαν δ' οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς Ῥωμαίοις πολιτείαν καὶ μετοχὴν τῶν μυστηρίων. Βλ. Πολύβ. Β', 12. Ζωναρ. II', 19.

²) Περὶ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους πρὸλ. Ahrens de Athenarum statuto politico et literario inde ab Achaiei foederis interitu usque ad Antoninorum tempora. Goett. 1829. Neubauer Atheniensium reipublicae quatenus Romanorum temporibus fieri condicio. Diss. inaug. Halle, 1882. "Ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἐτάχθησαν εἰς τὰς ἐνσπόνδους πόλεις (civitates foederatae) βλ. Στράβ. σ. 398. Tacit. Ann. II, 53: «hinc ventum Athenas foederique sociae et vetustae urbis datum, ut uno iotore uteretur». Ὑπὸ τοῦ Πλινίου N. H. 4, 7, 24 καλοῦνται αἱ Ἀθῆναι libera civitas. Πρὸλ. Plin. epist. VIII, 24. Δίων. Χρυσόστ. AA', 343 M', 622 R. Ἀριστοτ. 14, 224. Περὶ τῆς ἄλλης ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους βλ. Wachsmuth d. St. Athen I, 650 κέ.

³) Βλ. Marquardt röm. Staatsverwalt I² σ. 73 κέ. Περὶ τοῦ δικαίουματος τῶν Ἀθηναίων τοῦ κρίνειν περὶ φυγῆς βλ. Cicer. Tusc. V, 37, 108. Ἐπιγραφή ἀπὸ τῶν γράνων τοῦ Σεπτιμίου Σεύηρου ἐν CIA. III, 44: «(οἱ ὑπὸ τοῦ δήμου (ς) φυγὴν κατεγνωσμένοι)».

τῶν, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἡ πολιτεία δὲν μετέστη εἰς τιμοκρατικὴν· τοῦναντίον εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἀπῆλθον πάντοτε τοιαύτην μεταβολὴν τῶν πολιτειῶν κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐν Ἀθήναις δὲ φαίνεται ὅτι ἡ μεταβολὴ συνίστατο εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δικαστηρίων.¹

Ἐν τοῖς ἐπομένοις ἐκθέτω διὰ βραχέων τὰ κυριώτατα τῶν γνωστῶν ὑμῖν περὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς Ἀθηναίων πολιτείας ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίοις, ἄνευ διακρίσεως τῶν κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους ἐπενεχθεισῶν μεταβολῶν.

Ἀπονομή τῆς πολιτείας.

Περὶ τῆς ἐξ ἀστῶν καταγωγῆς τῶν ἐγγραφομένων εἰς τοὺς πολίτας δὲν ἐπολυπραγμόνουν πλέον οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ καὶ ἐπὶ χρήμασιν ἀπένεμον τὴν πολιτείαν, μέχρις ὅτου ἀπηγόρευσε τοῦτο ὁ Αὐγούστος.²

Ἀρχοντες.

Αἱ δ' ἀρχαιρεσίαι φαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων ἐγίνοντο, καθ'

1) Ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Σύλλα ἐπέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι τοῖς Ἀθηναίοις μεταβολὴν τῆς πολιτείας καταφαίνεται ἐξ ὧν περὶ τοῦ Σύλλα μετὰ τὴν ἔλυσιν τῶν Ἀθηνῶν λέγει ὁ Ἀππιαν. Μιθρ. 39: «καὶ νόμους ἔθηκεν ἅπασιν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὀρισθέντων». Ὅποιοι δὲ τινες ἦσαν οἱ νόμοι οὗτοι δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν λόγων, οὓς ἱστορεῖ ὁ Ποσειδώνιος παρ' Ἀθην. Ε', 213 d ὅτι εἶπεν ὁ Ἀριστῖων πρὸ τῆς ἐλπίσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα τῷ 86, ἂν καὶ προδήλως ἐνέχουσι τινα ὑπερβολήν: «καὶ μὴ περιττῶμεν τὸ θέατρον ἀνεκκλησίαστον, ἄφωνα δὲ τὰ δικαστήρια καὶ τὴν θεῶν χρησμοῖς καθωσιωμένην πύκν' ἀφηρημένην τοῦ δήμου». Τοιαύτην μεταβολὴν τῆς πολιτείας τῷ 146 παραδέχονται καὶ ὁ Ahrens ἐνθ. ἀν. σ. 24 καὶ ὁ Hertzberg Gesch. Griechenl. unter der Herrsch. der Römer I σ. 308 καὶ ὁ Wachsmuth d. St. Athen I σ. 650—1. Περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων βλ. Neubauer ἐνθ. ἀν. σ. 10 καὶ.

2) Βλ. Νικόλ. Δαμασκ. παρὰ Müller Fr. hist. Gr. III, 355; 6: «κατεγέλα δὲ καὶ τῶν καθ' αὐτὸν σοφιστῶν, οἱ μεγάλοις τιμήμασιν ἐωνοῦντο Ἀθηναῖοι ἢ Ῥώδιοι καλεῖσθαι». Δίων Κάσσιος. 57, 7: «καὶ πρόστι (ὁ Αὐγούστος) καὶ ἀπηγόρευσε σοφιστὰς μὴδεὶν πολίτην ἀργυρίου ποιεῖσθαι». Βλ. Hertzberg ἐνθ. ἀν. I, 434.

ὄν καὶ πρότερον τρόπον, ἄλλων μὲν ἀρχόντων χειροτονουμένων, ἄλλων δὲ κληρουμένων.

Στρατηγοί.

Ἡ συναρχία ἰσηγόρων στρατηγῶν διετηρήθη, ὡς φαίνεται, μέχρι τοῦ ἔτους τῆς ἐν Φαρσάλοις μάχης (48). Ἐκτοτε δ' εἰς τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὰ ὅπλα ἢ ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας ἢ καὶ ἀπλῶς στρατηγὸν καλούμενον ἐδόθη ἡ μεγάλη ἐν τῇ πόλει δύναμις, ἣν ἔχει ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις. Ἄν δὲ πλὴν αὐτοῦ ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἀποδεδειγμένον.¹ Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους μνημονεύεται ὁ

¹) Πρὸλ. Sauppe de creatione archontum att. σ. 27 καὶ πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ Dittenberger CIA. III, 87, ἐν ᾧ συνήθως παραδέχονται ὅτι ἡ κλήρωσις κατηργήθη παντάπασιν. Κλήρωσις εἶναι μεμαρτυρημένη ἐνδὲς γραμματικῶς: CIA. III, 87 καὶ ἐν ἀπ. 81, ὅπου ἀναγινώσκεται «(κλήρ)ω λαγών». Ἡ χειροτονία τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τὰ ὅπλα μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ἀρ. 1* ἢ τοῦ ἐξηγητοῦ ἐξ Εὐπατριδῶν ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ θρόνου τοῦ ἀρ. 267 (χει)ροτονητοὶ ἀναφέρονται ἐν ἀποσπάσματι τινι ἀρ. 96. Καὶ ὁ ἐπιμελητὴς ἐπὶ τὸν λιμένα ἦτο χειροτονητός: CIA. II, 475. Ὁ Φιλόστρατος. Ἀπολλ. Τυαν. Η', 16 λέγει περὶ τῶν Ἀθηναίων: «Τυράννοις λοιπὸν χαρίζονται τὸ χειροτονημένους αὐτῶν ἄρχειν».

²) Οἱ στρατηγοί, κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Αὐγούστου χρόνοις προστατεύουσι τοὺς ἐφήδους (CIA. II, 470. 471) καὶ ἐπιμελοῦνται τῆς ἀναγορεύσεως τῶν στεφάνων (II, [467, 50 101] 470. 471. 478—480. Ath. Mitth. V, 329). 3 (στρα)τηγοὶ οἱ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ ἀναφέρονται κατὰ τὸν Köhler ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 95 4: CIA. II, 1207. Πρὸλ. καὶ 1206 Ἐν ἐπιγραφῇ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 102—94 π. Χ. ἀναφέρονται στρατηγὸς ἐπὶ τὰ ναυτικόν, στρατηγὸς ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐν ἅσται: 985. Τὸ πρῶτον μνημονεύεται στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας ἐν ἐπιγραφῇ τῶν ἐτῶν 52—42 π. Χ.: CIA. II, 481. Ὁ Köhler ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτης εἰκάζει ὅτι ἡ καινοτομία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Καίσαρος μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλοις μάχην. Ὁ στρατηγὸς οὗτος, ὅτε μὲν ἐπὶ τὰ ὅπλα, ὅτε δὲ ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας, ὅτε δ' ἀπλῶς στρατηγὸς λεγόμενος (οὕτως ἐν θρόνῳ τοῦ θεάτρου «στρατηγεῦς» CIA. III, 248 πρὸλ. 10, 38. 651), ἀναφέρεται καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐν τῷ CIA II, 481, ὅπου τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας, ἀναφέρονται ἐν στίχ. 52 καὶ ἄλλοι στρατηγοί. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν δύναμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι στρατηγοί, ὡς λέγουσιν ὁ Neubauer ἐνθ. ἀν. σ. 43 καὶ ὁ Hauvette-Besnault les stratèges Athéniens. Par 1885 σ. 175, διότι οἱ στρατηγοὶ οὗτοι δὲν εἶναι τοῦ ἔτους ἐν ᾧ ἐστρατήγει ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας Μνασίας, ἀλλὰ τοῦ προηγουμένου. Μόνον ἐν πρυτανικῇ καταλόγῳ μεταξὺ τοῦ 90 καὶ 100 π. Χ. μνημονεύεται παρὰ τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὰ ὅπλα καὶ ἄλλος στρατηγός. Βλ. CIA, III, 1020

στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας, ἀναφέρεται ὅμοῦ μετὰ τοῦ πρώτου τῶν ἐννέα ἀρχόντων ὡς ἐπώνυμος ἄρχων, τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνεται κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους.¹ Κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἀδριανοῦ περὶ ἐξαγωγῆς τοῦ ἐλαίου, εἶχεν ὁ στρατηγὸς τὴν ἐξουσίαν νὰ συγκαλῇ τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν.² Ὡς δὲ μαρτυροῦσιν ἀρχαῖοί τινες συγγραφεῖς προΐστατο τοῦ δήμου, ἐπεμελεῖτο δὲ τοῦ σίτου καὶ τῶν προφῶν καθόλου καὶ ἐπέβλεπε τὰς σπουδὰς τῶν ἐφήδων.³

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες.

Ἡ συναρχία τῶν ἐννέα ἀρχόντων, οἵτινες συλλήβδην ἐκαλοῦντο καὶ Θεσμοθέται, ἐπίσης διετηρήθη. Ὁ ἄρχων ὁ ὁποῖος ὡς ἐπώνυμος τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκαλεῖτο συνηθέστατα καὶ ἄρχων ἐπώνυμος, εἶχε μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τὴν μεγίστην ἐν τῇ πόλει ἰσχύν. Ὁ δὲ βασιλεύς, ὁ πολέμαρχος καὶ οἱ Θεσμοθέται, καίπερ ὑποδεέστεροι τοῦ ἐπώνυμου, ἐτιμῶντο ὅμως καὶ οὗτοι ἐν τοῖς μάλιστα, ἔχοντες ἐπίσης θρόνους ἐν τῷ θεάτρῳ.⁴

¹) Βλ. CIA. II, 481: διὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀρκοῦσιν ὀλίγιστα παραδείγματα: III, 63. 65. 68. 158. 457. 616.

²) Βλ. CIA. III, 38. Πρὸς Swoboda d. griech. Volksbeschl. σ. 190 κέ. καὶ ἐν N. Rhein. Mus. 1890 σ. 309—310.

³) Βλ. Φιλοστράτ. βίους σοφιστ. Α', 23, 1: «προὔστη δὲ καὶ τοῦ Ἀθηναίων δήμου στρατηγὴσας αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῶν ὀπλῶν ἢ δὲ ἀρχὴ αὐτῇ πάλαι κατέλεγέ τε καὶ ἐξῆγε ἐς τὰ πολέμια» νυνὶ δὲ τροφῶν ἐπιμελεῖται καὶ σίτου ἀγορᾶς». Πρὸς Β', 16. 20, 1. Πλουτ. Συμπ. πρὸς Θ', α', 1 σ. 736 d: «Ἀρμῶνιος Ἀθήνησι στρατηγῶν ἀπόδειξιν ἔλαβε τῶν Διογενίῳ τῶν γραμμάτων καὶ γεωμετρίαν καὶ τὰ ῥητορικά καὶ μουσικὴν μανθανόντων ἐφήδων». Περὶ τῶν στρατηγῶν πρὸς Ahrens ἐν θ. ἀν. σ. 42 κέ.

⁴) Πρὸς Neubauer ἐν θ. ἀν. 36 κέ. Τοὺς καταλόγους τῶν 9 ἀρχόντων, οἵτινες ἐν CIA. III, 710 καλοῦνται οἱ συνάρχοντες, ἐν δὲ 716 Θεσμοθέται, βλ. ἐν CIA III, 1005 κέ. Ἐν τοῖς καταλόγοις συγκαταλέγονται αὐτοῖς, ὁ κήρυξ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ὁ κήρυξ ἄρχοντος, εἷς αὐλητὴς καὶ τις λειτουργός. Ἡ δῆλσις τοῦ ἔτους διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ πρώτου τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ὅστις οὐχὶ σπανίως λέγεται ἐπώνυμος (βλ. 81. 130. 623. 655. 656. 659. 676. 1006) εὑρίσκει ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων Θρόνος Θεάτρου: 254. Τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ λέγει τὴν μεγίστην Δίων ὁ Κᾶσσ. ΞΘ', 16. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖ, ὡς νομίζω, καὶ ὁ Φιλόστρατ. Β. σοφ. Β', 20, 1 λέγων: «ἐν τε λειτουργίαις, ἀς μεγίστας Ἀθηναῖοι νομίζουσι, τὴν τε ἐπώνυμον καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ὀπλῶν ἐπετρέπη», ὅπου

Αγορανόμοι.

Ἐκ τῶν χρόνων τῆς αὐτονομίας διτηρήθη προσέτι καὶ ἡ τῶν αγορανόμων ἀρχή, ὧν ὁ ἀριθμὸς περιορίσθη νῦν εἰς δύο μόνον, πιθανώτατα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀστυνόμων.¹

Επιμεληταί.

Ὁμοίως δ' ὡς ἐν Σπάρτῃ εὐρίσκομεν καὶ ἐν Ἀθήναις πολλοὺς ἐπιμελητάς.²

Σιτώνης.

Ἐπὶ Αὐγούστου κατεστάθη σιτωνικὸν ταμεῖον, τὸ ὅποιον διώκουν ὁ σιτώνης καὶ οἱ ταμίαι τῶν σιτωνικῶν. Κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἀδριανοῦ περὶ ἐξαγωγῆς τοῦ ἐλαίου ὑπῆρχον καὶ ἐλαιῶναι.³

Ταμίαι.

Ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν, ὅστις κατὰ τοὺς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν δη-

τὸ λειτουργία φαίνεται ταυτόσημον τῇ ἀρχῇ, ἐν ᾗ συνήθως διὰ τῆς λέξεως λειτουργία φαίνεται ὅτι δηλοῦτο ἡ δαπάνη τῶν δημοσίων. Βλ. CIA II, 404. 476 σ. 53. Πρὸς κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ μνημονευόμενον λειτουργῶν καὶ τὸν λειτουργὸν ἐπὶ τῇ σκιάδᾳ ἐν CIA. III, 1020. Ἰδὲ μνεία τοῦ βασιλέως: III, 95. 680. 770. Ἡρόδοτος ἐν τῇ θεάτρῳ: 255. τοῦ πολέμαρχου: 91. Ἡρόδοτος 256. τῶν θεσμοθετῶν: 690. Ἡρόδοτος: 257-260.

¹) Ἡ ἀρχὴ τῶν αγορανόμων μνημονεύεται ἐν CIA. III, 160. 682. 725. Εἰς αγορανόμος ἀναθίεται « (τὸν) ζυγὸν καὶ τὰ μέτρα »: 98. Ὅτι δύο μόνον αγορανόμοι ἦρχον συνάγεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀρ. 461 ἐπιγραφῆς: « ἀγορανομοῦντων αὐτοῦ τοῦ Διονυσίου Μαραθωνίου καὶ Κόλιντου Ναιδίου Ῥούφου Μελετίως ». Ὅτι δὲ καὶ ἀστυνόμοι ἦρχον ἐν τῇ πόλει πρέπει νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ ὅτι τοιοῦτους εἶχον καὶ οἱ ἔφηβοι. Βλ. CIA. III, 1114, 1147. 1199. Πρὸς Neubauer ἐνθ. ἀν. σ. 45-6.

²) Ἐπιμελητὴς τοῦ ἐν Πειραιεὶ λιμένος, καλούμενος καὶ ἐπιμελητὴς Πειραιεύς, καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ λιμένος, ἢ ἐπὶ τὸν λιμένα: CIA. II, 985. 475. 476. III, 458. Βλ. Wachsmuth d. St. Athen, II, 1 σ. 819. Ἐπιμελητὴς τῆς πόλεως: III, 68. 556. 721. Ἐπιμελητὴς τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἀγορᾶς: Neubauer ἐνθ. ἀν. 45. Ἐπιμελητὴς πρυτανείου: III, 90. Ἐπιμελητὴς τοῦ Λυκαίου: III, 89.

³) Περὶ τοῦ χρόνου τῆς συστάσεως τοῦ σιτωνικοῦ ταμεῖου βλ. Dittenberger εἰς CIA. III, 645, ἐν ᾗ ἐπιγραφῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 700 τοῦ ἔτους 200 μ. Χ. περίπου, ἀναφίρεται ὁ σιτώνης. Οἱ ταμίαι τῶν σιτωνικῶν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ CIA. III, 646. « Ἐλεῶναι, ὅτινες αὐτὸν προνοοῦσιν τῇ(ς) δημοσίᾳς χρεία(ς) ἐν CIA. III, 38.

μοσίων χρημάτων, ἀναφέρεται καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δο-
μιτιανοῦ.¹ Ἐπὶ Ἀδριανοῦ φαίνεται ὅτι τοῦ δημοσίου ταμείου
προϊστάντο οἱ ἀργυροταμίαι· μεταξὺ τῶν ἀρχόντων τούτου ἀνα-
φέρεται καὶ συνήγορος τοῦ ταμείου, τοῦ ὁποίου ἔργον βεβαίως ἦτο
νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως ἐν τελωνικαῖς
δίκαϊς.² Κατὰ τὴν Β' ἑκατονταετηρίδα π. Χ. μαθάνομεν ὅτι
ὑπῆρχε καὶ ταμίας τῶν πρυτανείων. Ἐν ἐπιγραφῇ δὲ τῆς πρῶ-
της ἑκατονταετηρίδος π. Χ. μνημονεύονται οἱ ἄρχοντες ἐπὶ τὴν
δημοσίαν τράπεζαν.³

Βουλή.

Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων διετηρήθη καὶ ἡ βουλή, μεταβληθέντος
ὅμως πολλάκις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Ὁ μετὰ τὴν αὖξιν
τῶν φυλῶν εἰς 12 συνήθης ἀριθμὸς τῶν 600 περιορίσθη τῷ 126[7
μ. Χ. εἰς 500. Ἄν ὁ περιορισμὸς αὗτος ἐγένετο ἅμα τῇ προσθήκῃ
τῆς Ἀδριανίδος φυλῆς, ἢ ἂν αὕτη προσετέθη ὕστερον εἶναι δύ-
σκολον νὰ ὀρισθῇ. Ἐν ἐπιγραφῇ πρὸ τοῦ 267 μ. Χ. ἀναφέρονται
750 βουλευταί, ἐνῷ περὶ τὸ τέλος τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρί-
δος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἡλαττώθη εἰς 300.⁴ Μετὰ πιθανότητος ὑπο-

¹ Βλ. CIA. III, 654. Περὶ τῆς μνείας τῆς ἀρχῆς ταύτης κατὰ τοὺς π. Χ. αἰῶνας βλ.
τὰς μαρτυρίας, ἃς περισυνέλεξεν ὁ Härtel Stud. ü. att. Staatsr. u. Urkundwesen 135-6.

² Ἀργυροταμίαι ἀναφέρονται ἐν CIA. III, 38. 39. « Ἀπὸ συνη(γ)οριῶν ταμ(ε)ίου » ἐν
CIA. III, 712 α. Βλ. καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Dittenberger εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην.

³ Ταμειῶν ἐπὶ τὰ πρυτανεῖα : CIA. II, 1201. 1202. 1358. Οἱ ἄρχοντες ἐπὶ τὴν δη-
μοσίαν τράπεζαν : CIA. II, 476 στ. 4. 28. Περὶ τῆς δημοσίας τραπέζης πρὸς Boeckh.
St. d. Ath. II, 356 κέ. Wachsmuth ἐν N. Rhein. Mus. τ. 24 σ. 471.

⁴ Βλ. Ahrens ἐνθ. ἀν. σ. 29 κέ. Neubauer ἐνθ. ἀν. σ. 26 κέ. Περὶ τῆς προσθήκης
δεκάτης τρίτης φυλῆς τῆς Ἀδριανίδος βλ. Παισ. Α', ε', 5. Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐσχη-
ματίσθη αὕτη βλ. Dittenberger ἐν Hermes τ. 9. σ. 386 κέ. Ἡ ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν Ῥω-
μαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀναφερομένη βουλὴ τῶν πεντακοσίων κατεστάθη, καθ' ὃν
χρόνον καὶ ἡ Ἀδριανὶς φυλὴ, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Hirschfeld ἐν Hermes τ. 7. σ. 55, πρὸς
ὃν συμφωνεῖ ἄλλους φέρων λόγους καὶ ὁ Dittenberger ἐνθ. ἀν. σ. 221. Κατὰ τὸν
Neubauer σ. 27 κέ. ἡ Ἀδριανὶς προσετέθη ὕστερον. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος εἶναι πάντως
δύσκολος. 750 βουλευτὰς ἀναφέρει ἡ ἐν CIA. III, 716 ἐπιγραφὴ, ἥτις κατὰ τὸν Dittenber-
ger ἐν Commentat. Mommsen. 246 δὲν συνετάχθη μετὰ τὸ 267· βουλευτὰς δὲ 300 ἡ
ἐπιγραφὴ ἐν CIA. III, 635. 719.

λογίζεται ότι εν έτει 48 π. Χ. ηύξησεν μὲν ἡ ἐξουσία τῆς βουλῆς, περιωρίσθησαν δὲ συγχρόνως τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐκ τῶν περιστωθεισῶν ἡμῖν μαρτυριῶν ἀδύνατον εἶναι νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς, τίνα τὰ ἔργα τῆς βουλῆς, καθὼς καὶ πῶς διεκρίνετο ἡ ἐξουσία αὐτῆς τῆς τοῦ Ἀρείου πάγου. Ἐν ἐπιγραφαῖς συχνάκις ἀναφέρεται ὅτι ἡ βουλή ἐπιτρέπει εἰς ἰδιώτας νὰ στήσωσιν ἀναθῆματα, κατὰ δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἀδριανοῦ περὶ τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ ἐλαίου ἡ βουλή δικάζει τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου κρίνουσα αὐτοτελεῶς μέχρι τινὸς ὀρισμένου τιμήματος.¹ Ἀρχαὶ ὑπαγόμεναι εἰς τὴν βουλήν εἶναι γνωσταὶ ἡμῖν ἐκ τῶν καταλόγων τῶν πρυτάνεων ὁ γραμματεὺς βουλῆς καὶ δήμου, ὁ γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, λεγόμενος καὶ γραμματεὺς περὶ τὸ βῆμα, ὁ ἀντιγραφεὺς, ὁ κῆρυξ βουλῆς καὶ δήμου καὶ ὁ ὑπογραμματεὺς· πάντες δὲ οὗτοι ἦσαν ἀεῖσιτοι. Πλὴν δὲ τούτου καὶ οἱ πρυτάνεις, ὧν ὁ ἐπιστάτης ἐπεστάτει καθ' ἑλὴν τὴν πρυτανείαν, εἶχον ἴδιον γραμματεῖα, τὸν γραμματέα βουλευτῶν, καὶ ταμίαν λεγόμενον ταμίαν τῆς φυλῆς, καὶ ἐπώνυμον, ὅστις καὶ πληρέστερον φαίνεται ἐλέγετο ἱερεὺς ἐπώνυμου. Τῶν δὲ συνεδριῶν τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας προήδρευον, ὡς καὶ πρὶν, οἱ πρόεδροι.²

¹) Περὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἐξουσίας τῆς βουλῆς βλ. Köhler εἰς CIA II, 481. Ἀναθῆματα ἰδιωτῶν «κατὰ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ»: CIA. III, 809. 77. «κατὰ τὸ ἐπερώτημα τῆς βουλῆς»: 697. 780 β. «ψηφισαμένης τῆς βουλῆς»: 822a. Δικαστικὴ δικαιοδοσία τῆς βουλῆς: CIA III, 38.

²) Τοὺς καταλόγους τῶν ἀεσίων, εἰς οὓς συγκαταλέγονται καὶ τινες ἀρχόντες θρησκευτικὰ ἔχοντες ἔργα καὶ ὁ λειτουργός, ἦτοι ὑπηρέτης, ὁ ἐπὶ Σκιάδους καλούμενος, βλ. ἐν CIA. III, 1019 κέ. Τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ τελευταίου, (λι)τουργός ἐπὶ τὴν Σκι(άδα) εὐρηγεται ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ CIA. III, 1020. Βλ. Neubauer, ἐνδ. ἀν. σ. 32 κέ. Ταμίαι τῆς βουλῆς: III, 646. 650. 1297. Ὅτι ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων ἐπεστάτει καθ' ἑλὴν τὴν πρυτανείαν, συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ κατάλογοι τῶν πρυτάνεων προδήλως ἓνα μόνον ἐπιστάτην ἀναφέρουσιν. Βλ. 1025. 1026. 1047. 1053. 1055. 1058. Γραμματεὺς βουλευτῶν: 1030. 1032. 37.40. 57. Ἐν ἀρ. 1042 φαίνεται ὅτι καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀεσίων. Ταμίαι τῆς φυλῆς ἦτοι τῶν πρυτάνεων: 648. 1019. 1023. 1057. Ἐπώνυμος: 1030. 1032. 1037. 1040. 1047. 1049. 1053-58. 1062. 1065. 1075. Ἱερεὺς ἐπώνυμος: CIA III, 1051. Μνεία τῶν προέδρων: 2, 10.

Ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή συνεκροτεῖτο τότε κατὰ τρόπον διάφορον τοῦ προτοῦ. Ἐνῷ τὸ πάλαι τὸ κύριον τῆς πολιτείας ἦσαν ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος, τότε εἶχε μετὰ τούτων τὴν κυρίαν ἀρχὴν καὶ ὁ Ἄρειος πάγος. Ὅθεν κοινῇ καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἐξουσίαι ψηφίζονται ψηφίσματα καὶ ἀναθέτουσιν ἀναθήματα, πρὸς ταύτας δὲ στέλλονται καὶ τὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους γράμματα τῶν ἄλλων πόλεων. Ἐνίοτε ὁμως κατ' ἐξαίρεσιν ὁ Ἄρειος πάγος καὶ ὁ δῆμος ἄνευ τῆς βουλῆς ἀναθέτουσιν ἀναθήματα, ἢ ἡ βουλή καὶ ὁ δῆμος ἄνευ τοῦ Ἀρείου πάγου ψηφίζονται ψηφίσματα.¹ Περὶ δὲ τῆς ἰδιαιτέρας ἐξουσίας τοῦ Ἀρείου πάγου γινώσκουμεν μόνον λεπτομερείας τινάς. Ὁ Ἄρειος πάγος ἀναθέτει αὐτὸς ἢ ἐπιτρέπει εἰς ἰδιώτας ν' ἀναθέτουσιν ἀναθήματα, ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶδομεν ὅτι εἶχε καὶ ἡ βουλή.² Δίδει τὴν ἄδειαν οἰκοδομίας νέων οἰκιῶν ἢ ἐπιβλέπει τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων.³ Πλὴν δὲ τῶν διαι-

¹) Βλ. Cic. de deor. nat. II, 29, 74: «Si quis dicat Atheniensium rempublicam consilio regi, desit illud Areopagi». Ὁ Πλούτ. Περ. 9 ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ τρόπου τῆς συγκροτήσεως τοῦ Ἀρείου πάγου κατὰ τὴν σολώνειον νομοθεσίαν φαίνεται ὥσπερ ὑποδηλῶν ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἔπαυσεν ἰσχύων οὗτος. Ψήφισμα τοῦ Ἀρείου πάγου, τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου: CIA. III. 10. Ἀναθήματα καὶ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν: III, 454. 457. 458. 461. 462. 464. 556. 578. 604. 618. 642 4. 706. Γράμματα καὶ πρὸς τὰς τρεῖς: III, 31. 40. 41. Ὁ Ἄρειος πάγος μετὰ τοῦ δήμου ἀναθέτουσι: III, 452. 453. 558. 566. Ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου: III, 2. Περὶ τοῦ Ἀρείου πάγου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βλ. Ahrens ἐνθ. ἀν. 34 κέ. Philippi d. Areop. u. d. Eph 309 κέ. Neubauer ἐνθ. ἀν. 14 κέ. [Hertzberg-Gesch. Griechen. unten den Röm. II, 339. K. N. Παπαμιχαλοπούλου ὁ Ἄρειος πάγος ἐν ταῖς ἀρχαῖς Ἀθήναις. Ἀθ. 1381. Ἀγαθονίκου ὁ Ἄρειος πάγος καὶ οἱ ἐφέται. Ἀθ. 1884].

²) Ἀναθήματα τοῦ Ἀρείου πάγου: CIA II, 546. 567. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς κατὰ τοὺς τύπους δηλοῦται ἡ ἄδεια, ἣν παρέχει ὁ Ἄρειος πάγος πρὸς ὄψουσιν ἀναθημάτων. Κατὰ τὰ ὁξάντα τῇ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῇ ἢ κατὰ παραπλησίους τύπους: III, 703. 687. 714. 675α. 775α. 830α. «Ψηφισαμένης τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς»: III, 751. «κατὰ τὸ ἐπερώτημα τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς»: III, 732. 965 α. β. γ. «καθ' ὑπομνηματισμὸν τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς ἢ κατ' ἄλλους ὁμοίους τύπους: III, 843. 806. 938. 772 β. 832 α. Ὁ ἀναθέτων αἰτεῖ τὸν Ἀρειον πάγον τὴν ἄδειαν. Βλ. III, 704. 710. 735 746. 774 α. Ἐνίοτε ἐπιτρέπουσι τὴν ἀνάθεσιν ὁ Ἄρειος πάγος μετὰ τῆς βουλῆς: III, 639. 707 ἢ καὶ ὁ Ἄρειος πάγος ἢ βουλή καὶ ὁ δῆμος: III, 716.

³) Οἰκοδομία νέων οἰκιῶν: Cic. ad famil. 13. 1. ad Att. 5, 11. Διὰ ψηφίσματος παρακαλεῖ τὸν περιπατητικὸν φιλόσοφον Κράτιππον νὰ μὴν ἐν Ἀθήναις καὶ νὰ διδάσκη τοὺς νέους: Πλούτ. Κικ. 24.

κητικῶν εἶχεν ὁ Ἄρειος πάγος καὶ δικαστικά ἔργα. ¹ Ἐν πρώτοις ἐδίκαζεν ὡς καὶ πρὶν τὰς φονικὰς δίκας. ² Περὶ δὲ τῆς ἄλλης δικαστικῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ γινώσκομεν μόνον, ὅσα συνάγονται ἐκ τῶν ἐπομένων δύο μαρτυριῶν. Ἐν ψηφίσματι τῶν πρὸ Χριστοῦ χρόνων περὶ εἰσαγωγῆς καὶ χρήσεως τῶν νέων μέτρων καὶ σταθμῶν ἀνατίθεται εἰς τὸν Ἄρειον πάγον ἡ τιμωρία τῶν παραβαίνοντων τὰ διατεταγμένα «κατὰ τοὺς ἐπὶ τῶν κακούργων κειμένους νόμους». Ἐκ τίνος δὲ ἄλλης μαρτυρίας μαθητόμεν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πρώτου αἰῶνος μ. Χ. κατεδίκασέ τινα ὁ Ἄρειος πάγος ἐπὶ κισθολίᾳ. ³ Μέγα ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ κήρυκος τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς, ὅστις πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι προέστατο τοῦ Ἀρείου πάγου. ⁴

Δικαστήρια.

Περὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἐν Ἀθήναις, πλὴν τῶν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον ὑπαγομένων δικῶν, οὐδὲν ἀσφαλὲς γινώσκομεν. Ἐν τῇ περὶ ἐξαγωγῆς τοῦ ἐλαίου διατάγματι τοῦ Ἀδριανοῦ ὀρίζεται ὅτι οἱ παραβάται μέχρι μὲν 50 ἀμφορέων καταδικάζον-

¹) Παρὰ τῷ Λουκ. Δις κατηγ. 4, 12, 14 βίων πρ. 7 παρίσταται ὡς ἀρχὴ ἐπιμελομένη πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Ἀθήναις.

²) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ Παισαν. Α', κη', δ. Εἰς δὲ τὰ παρὰ τῷ Ἀλλίαν. Ποικ. Ἰστ. Ε', 18. Quinptil V, 9, 13. Gell. 12, 7 διηγημάτων, συμφωνῶν τῷ Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 314—5, δὲν ἀποδίδω πολλὴν σημασίαν.

³) Βλ. CIA. II, 476 στ. 59—60. Tacit Ann II, 55 ὅπου λέγει περὶ τοῦ Γν. Πίσωνος: «offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Aereo iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent».

⁴) Βλ. Köhler εἰς CIA. II, 481. Ὁ κήρυξ ἐπιμελεῖται μετὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς ἀναγορεύσεως τῶν στεφάνων: CIA II, 481. 482. Ἀναφέρεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀρχοντος ἐπὶ νόμου καὶ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τινων θρησκευτικῶν ἔργα ἐχόντων ἀρχόντων: III, 70, 721. μετὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ βασιλέως: 680. Ὁ ἐν τῷ θεάτρῳ θρόνος ὁ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν Κήρυκος (III, 250) ἦτο ἀναμφιδόλως τοῦτου. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ CIA III, 57 δίδει τῷ Ἀρείῳ πάγῳ δῶρα. Καταλέγεται μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἐν τοῖς καταλόγοις. Βλ. III, 1005. 1007. 1008. 1013. Ἄν ὁ ἐν HI, 38, 39 ἀναφερόμενος κήρυξ εἶναι αὐτός ὁ τοῦ Ἀρείου πάγου, μετεῖχε καὶ τῆς διοικήσεως τῶν χρημάτων. Εἰς τοῦτον ἴσως ἀναφέρεται καὶ τὸ παρὰ Πλουτ. εἰ πρεσβυτ. πολιτευτιόν 20 σ. 794b: «οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὸν τηλικούτον ὥρα φέρεσθαι, πλὴν ὅσαι γε μεγέθος κέκηνται καὶ ἀξίωμα» καθάπερ ἦν σὺ νῦν Ἀθήνῃσι μεταχειρίζῃ τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς ἐπιστάσαν».

ται ὑπὸ τῆς βουλῆς, διὰ δὲ μείζοντας παραβάσεις ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει ἐπετρέπετο ἔφεσις εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν ἑπαρχον, ὅτε ὁ δῆμος ἐξέλεγε συνδίκους, ὅπως συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῇ πόλει. ¹ Φαίνεται ὅμως ὅτι πλὴν τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπῆρχον καὶ ἄλλα μόνιμα δικαστήρια. Διότι ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς μνημονεύονται τέσσαρες ἐνι-αύσιοι ἐπιμεληταὶ τῶν δικαστηρίων, μετὰ δύο γραμματέων· εἶχον δὲ βεβαίως οἱ ἐπιμεληταὶ ἐκεῖνοι τὴν ἡγεμονίαν τῶν δικαστηρίων ²

Ἑκκλησία.

Ἀπὸ τοῦ 48 π. Χ. τὸ ἀξίωμα τοῦ δήμου κατέπεσεν. Συνήρχετο μὲν καὶ ἔκτοτε εἰς ἐκκλησίαν ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐψηφίζετο ψηφίσματα, ἐξέλεγε δ' ἐν τῇ Πνυκὶ τοὺς στρατηγούς, ἔλαβε δ' ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ τινα δικαστικὴν δικαιοδοσίαν, ἀλλ' εἶχεν ἀπολέσῃ πλεόν τὸ ἀξίωμα, ὅπερ εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς δημοκρατίας. ³

¹) Βλ. CIA III, 38.

²) Ὁ Cicer. pro Balbo 12, 30 ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ τῶν judices καὶ τῶν Areopagitae. Περὶ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν δικαστηρίων βλ. CIA III, 1017. 1018.

³) Περὶ τοῦ χρόνου τοῦ περιορισμοῦ τῆς δυνάμεως τοῦ δήμου βλ. Köhler εἰς CIA. II, 481. Ἑκκλησία ἐν τῷ θεάτρῳ ἐν τῷ ψηφίσματι παρ' Ἰωσήφ. Ἰουδ. ἀρχ. ΙΔ' η', 5. Τὰ ψηφίσματα τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀπονειμόντων τιμᾶς CIA. II, 490. III, 1. 2. 3. Ψήφισμα περὶ τῶν διαφορῶν τῶν ἐν Ἀθήνῃ κληρούχων: II, 488. Ψήφισμα περὶ συμμετοχῆς τῶν ἐφήβων εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Ἐλευσινίων: 5. 6. Ψήφισμα περὶ ἐορτάσεως τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Γέτα ὡς συμβασιλείας τῷ 209 μ. Χ. : 10. Ἐκλογὴ τοῦ στρατηγοῦ ἐν τῇ Πνυκί: Ἡσύχ. λ. Πνύξ. Δικαστικὴ δικαιοδοσία τῆς ἐκκλησίας: CIA. III, 38. Βλ. καὶ Neubauer ἐγθ. ἀν. σ. 21 κέ.

Β'. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Ι ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ.

α. Οἱ δοῦλοι¹⁾

Πλήθος καὶ προέλευσις τῶν δούλων.

✓ Τὸ πλήθος τῶν ἐν Ἀττικῇ δούλων δὲν δύναται μετὰ βεβαιότητος νὰ προσδιορισθῇ, φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδέποτε ὑπερέβη τὰς 100,000 ψυχῶν.² Τούτων, ὡς εἰκός, ἄλλαι μὲν οἰκίαι εἶχον πλείστους ἄλλαι δ' ὀλίγους. Διότι ὅχι μόνον ἀνάλογον τῇ εὐπορίᾳ ἐκάστου ἦτο καὶ τὸ πλήθος τῶν δούλων του, ἀλλὰ καὶ ἡ διάφορος κατανομὴ αὐτῶν ἐξήρτητο ἐκ διαφόρων λόγων, ἂν δηλ. εἶχον τοὺς δούλους πρὸς ὑπηρεσίας οἰκιακὰς μόνον ἢ καὶ πρὸς ἄλλους σκοπούς, ἐπειδὴ πολλοὶ ἠγόραζον δούλους, ὅπως ἐργάζωνται εἰς ἐργαστήρια ἢ εἰς τὰ μεταλλεῖα αὐτῶν, ἢ ὅπως ἐκμισθῶσι τὴν ἐργασίαν των.³ Τὴν ἀνάγκην προμηθείας δούλων, ἐπειδὴ ὀλίγοι ἦσαν οἱ οἰκογενεῖς, οἱ ἐκ γάμου δούλων γεννώμενοι, ἐπλήρουν κυρίως δι' εἰσαγωγῆς ἐκ βαρβαρικῶν χωρῶν, γινώσκομεν δ' ὅτι οἱ ἐν Ἀττικῇ δοῦλοι προήρχοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ Λυδίας, Φρυγίας, Παφλαγονίας καὶ τῶν περὶ τὸν Πόντον χωρῶν. Ὡνομάζοντο

¹⁾ Περὶ τῶν δούλων καθόλου πρὸς. Büchschenschütz Besitz u. Erwerb im griech. Alterth. σ. 104 κί.

²⁾ Κατὰ τὸν Κτησικλέα παρ' Ἀθην. Γ', 272e ἐκ τοῦ ἔξαταμοῦ τῶν κατοίκων τοῦ γενομένου ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως εὐρέθησαν ἐν Ἀττικῇ 400,000 δοῦλων. Ὅτι ἀδύνατον ἢ μαρτυρία αὕτη νὰ εἶναι ἀκριβὴς ἀπέδειξεν ὁ Beloch die Beyölker. d. griech. röm. Welt. 1886 σ. 87 κί. Δύο μυριάδας δούλων θεωρεῖ ὁ Θουκ. Ζ', 27 ὡς τι μέγα.

³⁾ Πρὸς. Δημοσθ. ΚΖ', 9. Λυσ. ΙΒ', 19. Μίσθωσις δούλων ἐργαζομένων τὰ μέταλλα: Ξενοφ. πόρ. δ', 14. 15. Εἰς δούλους μισθουμένους πρὸς διαφόρους ὑπηρεσίας ἀναφέρεται τὸ τοῦ Λεξικογρ. ἐν Bekker An. gr. 212, 12: «Ἀνακτεῖον Διοσκούρων ἱερόν, οὗ νῦν οἱ μισθοφοροῦντες δοῦλοι ἐστᾶσιν». Περὶ τῶν ἐν τῷ ἀγοραίῳ Κολωνῷ μισθαρνοῦντων δούλων βλ. Ἡσύχ. λ. Κολωνός.

δ' οἱ δούλοι ἢ ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν ἢ διὰ τινος κυρίου ὀνόματος ἐμφαίνοντος τὴν πατρίδα των, ὁ Φρύξ λ. γ. ἐκαλεῖτο Μίδας.¹

Κατάστασις τῶν δούλων.

Ὁ βίος τῶν δούλων ἐν Ἀθήναις ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀλλαχοῦ ἦτο ἄνετος καὶ εὐάρεστος. Πλείστη λέγεται ἡ αὐθάδεια καὶ ἡ ἀκολασία αὐτῶν, μεμαρτυρημένον δ' εἶναι ὅτι καὶ δούλοι καὶ ξένοι εἶχον ἐλευθεροστομίαν ἐν Ἀθήναις. Οὐδὲν εἶχον τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα, ἀλλ' ἐσθῆτα ἐφόρουν οἷαν καὶ πολλοὶ τοῦ δήμου, καίτοι δ' ἔκειρον τὴν κόμην, δὲν διεκρίνοντο τῶν ἐλευθέρων, διότι καὶ τούτων οὐκ ὀλίγοι εἶχον τὴν κόμην κεκαρμένην. Οἱ δεσπότες ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οικογενείας των. Κατὰ τὴν εἰσόδον νεωνήτου δούλου εἰς τὴν οἰκίαν ἢ οἰκοδέσποινα ἔρRAINEN αὐτὸν μὲ σῦκα φοίνικας κάρυα καὶ ἄλλα τοιαῦτα τρωγάλια πρὸς συμβολικὴν δῆλωσιν τοῦ ὅτι γλυκὺς θὰ εἶναι ὁ ἐν τῷ οἴκῳ βίος του.²

Τὰ τῶν δούλων δίκαια.

Ὁ δούλος εἶχεν εἰσόδον εἰς τὰ ἱερὰ καὶ μετεῖχε τῶν οἰκογενειακῶν ἐορτῶν, ἀπηγορεύετο ὅμως αὐτῷ ἡ εἰσόδος εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς παλαιστρας. Μόνον ἐν φοινικαῖς δίκαις ἐπετρέπετο αὐτῷ ἡ μαρτυρία, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς διὰ τὴν ἡναι ἔγκυρος ἐπρεπε

1) Στράβ. σ. 304. Δημοσθ. ΜΕ' 86. Πρὸς. Büchschenschütz ἐνθ. ἀν. σ. 117 κέ. Οὐδεὶς δούλος ἐπετρέπετο νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρμοδίου ἢ τοῦ Ἀριστογείτονος: Gell. IX, 2, 10.

2) Περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἥθους τῶν δούλων ἐν Ἀθήναις βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολιτ. α', 10. Δημ. Θ', 3. Περὶ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κόμης: (Ξενοφ.) αὐτ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 911. Ἡ συμβολικὴ πρᾶξις τῆς δεξιόσεως τοῦ δούλου εἰς τὸν οἶκον ἐλέγχετο καταχύσματα: Bekker An. gr 269, 9: «καταχύσματα: ἰσχάδες καὶ φοίνικες καὶ κάρυα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐδώδιμα [ᾗ] κατέχον αἱ κυραὶ τῶν οἰκῶν κατὰ τι ἔθος ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἄρτι ἐωνημένων δούλων παραδελουσαι ὅτι ἐπὶ γλυκεία καὶ ἡδέα πράγματα εἰσεληλύθασιν». Σουλδ. Φώτ. λ. καταχύσματα. Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Πλ. 768. Δημ. ΜΕ', 74 [Τὸ ἔθιμον τῶν καταχυσμάτων διατηρεῖται μέχρι τοῦ νῦν παρὰ ταῖς Ἑλληναι ὡς ἐν τῶν πολλῶν συμβόλων πρὸς δῆλωσιν τῆς παραδοχῆς ἐπ' αἰσίοις νέου μέλους εἰς τὴν οἰκογένειαν, τῆς νύμφης μετὰ τὴν στέψιν καὶ τοῦ βρέφους μετὰ τὴν βάπτισιν].

νὰ ὑποβληθῇ οὗτος εἰς βάσανον. ¹ Ἐπροστάτευεν ὁμοῦς ὁ νόμος τὸν δούλον καὶ κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν ξένων, καθ' ὧν ὁ δεσπότης τοῦ ἀδικηθέντος εἶχε γραφὴν ὑβρεως, ² ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου, οὗ ἦτο περιωρισμένη ἡ περὶ τοῦ σώματος τοῦ δούλου ἐξουσία. Διότι οὐδεμίαν μὲν ἐξουσίαν εἶχεν ὁ δεσπότης περὶ τῆς ζωῆς τοῦ δούλου, μὴ ἐπιτρεπομένου ἄλλως ἢ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως νὰ θανατῶται, ἂν δὲ σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἦτο, ἐξῆτει προστασίαν ὁ δούλος καταφεύγων ἐκείτης εἰς ἱερόν. Ἐν Ἀθήναις οἱ δούλοι ἀσυλίαν εὕρισκον ἐν τῷ Θησεῖω καὶ τῷ ἱερῷ τῶν Σεμνῶν. ³ Ἐνταῦθα οὐ μόνον τὴν παροῦσαν ὀργὴν καὶ τὰς βιαιοτήτας τοῦ δεσπότου ἀπέφευγον, ἀλλὰ καὶ ἠδύναντο νὰ αἰτῶσι πρᾶσιν, ἐξαναγκάζοντες αὐτὸν νὰ τοὺς πωλήσῃ εἰς ἄλλον, ἄδηλον ὁμοῦς ἂν νόμῳ εἶχον τῷ δικαίῳμα τοῦτο καὶ τότε, ἢ ἂν ἐξ ἐλέους παρείχετο τοῦτο αὐτοῖς ἐνίοτε. ⁴

¹) Πρὸλ. (Δημ.) ΝΘ', 85. Πλουτ. Φωκ. 35. Δισχίν. κτ. Τημ. 138. Ἀντιφ. π. τοῦ Ἡρώδ. φόν. 48: «εἴπερ γὰρ καὶ μαρτυρεῖν ἔξεστι δούλῳ κατὰ τοῦ ἐλευθέρου τὸν νόμον», «Ὅτι ἐπιτρέπετο εἰς τὸν δούλον ἢ ἀνευ βασάνου μαρτυρία ἐν φονικαῖς δίκαις ἀμφισπῆται ὁ Guggenheim d. Bedeut. d. Folter. im att. Proc. σ. 7 κέ (Diss. inaug. Turic. 1882) ἰσχυρίζομενος ὅτι οἱ ἄττικοι βήτορες περὶ δούλων λέγοντες ποιοῦντα: χρησιν τοῦ ἔγκματος μαρτυρεῖν ἀντὶ τοῦ μηνύειν Ὅρθως ὁμοῦς ἀντικροεῖ τὴν γνώμην ταύτην ὁ Lipsius ἐν Meier u. Schoemann att. Proc. σ. 875 σημ. 306. Περὶ τῶν δικαίων τῶν δούλων καθόλου βλ. Meier u. Schoemann αὐτ. σ. 749 κέ.

²) Πρὸλ. Ὑπερεῖδ. παρ' Ἀθην. Γ', 266 f: «ἔθεσαν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ καὶ ἂν τις εἰς δούλου σῶμα ὑβρίσῃ, γραφὰς εἶναι κατὰ τοῦ ὑβρίσαντος». Πρὸλ. Lipsius ἐν Meier u. Schoemann att. Proc. 399 κέ. Πρὸς προστασίαν τῶν δικαίων τοῦ δούλου παρίστατο εἰς τὸ δικαστήριον ὁ δεσπότης. Πρὸλ. Δημ. ΝΓ', 20. Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 48.

³) Καὶ αὐτοὶ οἱ τὸν ἴδιον δεσπότην κτείναντες παρεδίδουντο εἰς τὴν ἀρχήν, ἵνα κατὰ νόμους δικασθῶσιν: Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 48. Περὶ τοῦ ἀσύλου βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 1312: «εἰς τὸ Θησεῖον» ἐνταῦθα οἱ καταφεύγοντες τῶν οἰκετῶν ἀσυλίαν εἶχον, ἐπὶ τῶν σεμνῶν εἰς τὸ τῶν Ἐρινύων ἱερόν· καὶ ἐνταῦθα δὲ οἱ οἰκέται ἐφευγον. «Ὅμοια ὁ Σουλῶ. λ. Θησεῖον. Μόνον τὸ Θησεῖον ὡς ἀσύλον ἀναφέρεται παρὰ Φιωτ. Πσυλ. Ἐτυμ. M. Bekker An. Gr. 264, 21. Πρὸλ. καὶ Πλουτ. Θηρ. 36. Διογ. Δ', 62. Γενικώτερον ὁ Τέλης παρὰ Στοδ. Ἀνθ. Β', 67 λέγει: «ὥσπερ οἰκέτης πρὸς κύριον ἐφ' ἱερὸν καθίσας δικαιολογεῖται τί μοι μάχη; μὴ τί σοι κλέψα; οὐ πᾶν τὸ προστατιζόμενον ὑπὸ σοῦ ποιῶ; οὐ τὴν ἀποφορὰν εὐτάκτως σοι φέρω;»

⁴) Περὶ τοῦ ἔρου πρᾶσιν αἰτεῖν βλ. Πολυδ. Ζ', 13: «ὁ δὲ οἱ νῦν φασὶ τοὺς οἰκέτας πρᾶσιν αἰτεῖν, ἔστιν εὐρεῖν ἐν ταῖς Ἀριστοφάνους Ὠραῖς. ἔμοι, κράτιστόν ἐστιν εἰς τὸ Θη-

Οἱ χωρὶς οἰκοῦντες.

Ἰδίαν ἐν τοῖς δούλοις τάξιν εἶχον οἱ χωρὶς οἰκοῦντες. ¹ ἦτοι οἱ μὴ οἰκοῦντες ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ δεσπότου, ἐργαζόμενοι δὲ δι' ἑαυτοὺς καὶ ὠρισμένον τινὰ μισθόν, τὴν λεγομένην ἀποφοράν, τελοῦντες εἰς τοὺς δεσπότες. Οἱ τοιοῦτοι δούλοι κατώρθουν πολλάκις κατὰ μικρὸν νὰ κάμωσιν ἀξίαν λόγου περιουσίαν, ἀναμφιβόλως δ' εἰς αὐτοὺς ἀναφέρονται τὰ λεγόμενα περὶ τρυφῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς βίου τῶν δούλων ἐν Ἀθήναις. ² Ἐνίοτε καὶ πολλοὶ δούλοι εἰργάζοντο ἐν ἐργαστηρίῳ ὑπὸ ἡγεμόνα ἐπίσης δούλον, ἐτέλουν εἰς τὸν κύριόν των τὴν τεταγμένην ἀποφοράν καὶ μετεῖχον τῶν ὑπολοίπων κερδῶν. ³

σεῖον ὁραμεῖν, ἐκεῖ δ', ὥς ἂν πρᾶσιν εὐρωμεν, μένειν· ἄντικρυς δὲ ἐν ταῖς Εὐπόλειδος Πόλεσι· ἡ κατὰ τοιαύτην πᾶσιν οὐ μὴ πρᾶσιν αἰτῶν. Οὐδὲς ὅμως ἀναφέρει, τίς ἔκρινεν, ἂν ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ αἶτημα τοῦ δούλου. Ἐν Ἑτυμ. Μ λ. Θησεῖον φέρεται: «Θησεῖον τέμνους ἐστὶ τῷ Θησεῖ, ὃ τοῖς οἰκέταις ἄσυχον ἦν· ἐλέγοντο δὲ δίκαια ἐνταῦθα» περὶ οὗ πρὸλ. Meier u. Schoemann att. Process εκδ. 2. σ. 179 - 180. Ἐν τῇ περὶ τῶν ἱερῶν ἐπιγραφῇ τῆς Ἀνδανίας παρὰ Dittenberger ἀρ. 388 στ. 80 κέ. [Michel Reeneil ἀρ. 694] μετὰ τῶν διατάξεων περὶ τῶν ὁραπειῶν ἀναγράφεται καὶ αὕτη: «ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπινοεῖται περὶ τῶν ὁραπειῶν ὅσοι καὶ ἦνται ἐκ τῆς ἀμετέρας πόλεως, καὶ ὅσους καὶ κατακρίνει, παραδίδωμι τοῖς κυρίοις· ἂν δὲ μὴ παραδιδῶν ἐξ(εσ)τω τῷ κυρίῳ ἀποτρέχειν ἔχοντι». Ἐν λόγῳ ἐπιστατῶν Ἐλευσινίων καὶ ταμιῶν τοῖν θεοῖν τοῦ ἔτους 329]8 ἐν CIA. II, 834 φέρονται ταῦτα ἐν στήλ. Α στ. 65: «κόφινον παρ' Ἀμεινίου ἐκ τοῦ Θησείου». στ. 68: «ἦλοι ταῖς θύραις ἐκ τοῦ Θησείου» στήλ. Β στ. 30 - 31: «Πλιν σ(α)τῆρες τρεῖς, ὁ στατήρ ΙΙΙ: παρὰ Φιλωνος ἐκ τοῦ Θησείου». στ. 55 - 6: «Ἀμφιδείαι ταῖς θυροκινκλίσιν τέτταρες παρὰ Φιλωνος ἐκ τοῦ Θησείου». Ὁ Köhler παρατηρεῖ περὶ τούτων: «servos, quia dominis male habiti ad heroes confugerant, interdum in area templi constitisse et tabernacula collocasse non est veridissimile»· ἴσως ὅμως ἵνα ἐκ τοῦ κέρδους τῆς ἐργασίας των δυνηθῶσιν ὑστερον νὰ ἐξαγοράσωσιν ἑαυτοὺς.

¹) Πρὸλ. Bekker An. gr. 316, 11: «χωρὶς οἰκοῦντες· οἱ ἀπελευθεροί, ἐπεὶ χωρὶς οἰκοῦσι τῶν ἀπελευθερωσάντων ἢ δούλοι χωρὶς οἰκοῦντες τῶν δεσποτῶν».

²) (Ξενοφ.) Ἀθ. πολιτ. α', 10 κέ. Τέλης παρὰ Στωδ. Ἀνθ. ΛΕ', 21: «οἰκέται οἱ τυχόντες ἑαυτοὺς τρέφουσι καὶ μισθὸν τελούσι τοῖς κυρίοις». Οὗτοι εἶναι τὰ μισθοφοροῦντα ἀνδράποδα παρ' Ἰσ. Η', 35. Τὴν ἀποφοράν ἀναφέρει καὶ ὁ Τέλης παρὰ Στωδ. Ε', 67. Τὸ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστηρ. 38 ἀναφερόμενον ἀνδράποδον, τὸ κομίζον ἀποφοράν, δὲν ἦτο ἐκ τῶν χωρὶς οἰκούντων, ἀλλ' ἀνδράποδον μισθωθὲν εἰς τινα τῶν ἐργαζομένων τὰ ἐν Λαυρείῳ μέταλλα. Πρὸλ. Boeckh Kl. Schr. V. 46 κέ.

³) Ἀλσχίν. κτ. Τμ. 97: «χωρὶς δὲ οἰκέτας δημιουργοὺς τῆς σκυτοτομικῆς τέχνης ἐννέα

Δημόσιοι δούλοι.

Καὶ ἡ πόλις εἶχε δούλους, εἰς οὓς ἦσαν ἀνατεθειμέναι ὥρσι-
 μέναι τινὲς ὑπηρεσίαι. Δούλοι λ. χ. ἦσαν πάντες οἱ ἀστυνομικοὶ
 ὑπηρέται, οἵτινες ἀπὸ μὲν τοῦ ὅπλου αὐτῶν ἐκαλοῦντο τοξόται,
 ἀπὸ δὲ τῆς πατρίδος Σκύθαι καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου συντάξαντος αὐ-
 τοὺς Σπευσίνιοι. Οἱ Σκύθαι οὗτοι, πρότερον μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ οἰ-
 κοῦντες ἐν σκηναῖς, ὕστερον δ' ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ, καθῆκον εἰ-
 χον νὰ τηρῶσι τὴν εὐκοσμίαν καὶ τάξιν ἐν τε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς
 δικαστηρίοις, καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις τόποις καὶ τοῖς δημοσίοις ἔρ-
 γοις.¹ Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ προστάγματα τῶν ἀρχόντων ἐξετέλουν
 ἀστυνομικὰ ἔργα οἱ Σκύθαι.² Συνετάχθη δ' ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν
 πιθανῶς κατὰ τὴν εἰς Πόντον στρατείαν τοῦ Περικλέους, ὅτε φαί-
 νεται εὗρεν οὗτος εὐκαιρίαν ν' ἀγοράσῃ τοὺς πρώτους 300 ὕστε-

ῆ δέκα, ὧν ἕκαστος τοῦτω δὴ δούλους ἀποφορὰν ἔφερε τῆς ἡμέρας, ὃ δ' ἡγεμὼν τοῦ ἐργα-
 στηρίου τριώδολον».

¹) Περὶ τούτων πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Athener I, 290 κί. Πολυδ. Η', 131-2: «οἱ
 μέντοι πρὸ τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων συνόδιον δημοσίου ὑπηρεταί, οἷς ἐπέταττον
 ἀνείργειν τοὺς ἀκοσμοῦντας καὶ τοὺς δὲ μὴ δεῖ λέγοντας ἐξαιρεῖν καὶ Σκύθαι ἐκαλοῦντο καὶ
 τοξόται καὶ Σπευσίνιοι ἀπὸ τοῦ πρώτου συντάξαντος τὴν περὶ αὐτοὺς ὑπηρεσίαν». Σχολ.
 Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 54: «εἰσὶ δὲ οἱ τοξόται δημόσιοι ὑπηρεταί, φύλακες τοῦ ἀσπείρου, τὸν
 ἀριθμὸν χίλιοι, οἵτινες πρότερον μὲν ὥκουν τὴν ἀγορὰν μέσσην σκηνοποιήσαντες, ὕστερον
 δὲ μετέβησαν εἰς τὸν Ἀρείον πάγον κτλ.» Ὁμοίαι Σουίδ. λ. τοξόται. Πρβλ. Φώτ. λ. το-
 ξόται. Κατὰ τὸν λεξικογράφον παρὰ Bekker An. gr. 234, 15 κί. ἐγίνοντο «πρὸς ὑπηρε-
 σίαν τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν κοινῶν τόπων καὶ ἔργων». Ἐν τινι ἐπιγραφῇ τοῦ 440 πε-
 ρίπου ὁρίζεται περὶ τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως: «φύλακας δὲ εἶναι τρεῖς μὲν τοξό(τας)
 ἐκ τῆς φυλῆς τῆς (π)ρυτανεύουσης» (Δελτ. ἑλλ. τ. 14, 77. Δελτ. ἀρχ. 1889,
 254. CIA. IV, 3, 26α). Οἱ τοξόται οὗτοι ἦσαν κατ' ἐμὴν γνώμην τοξόται ἀστικοί, καὶ οὐ-
 χὶ Σκύθαι, ὥς λέγει ὁ Wernicke ἐν Hermes τ. 26 σ. 51 γέ. διότι τῶν μὲν πρώτων ἔχο-
 μεν μεμαρτυρημένην τὴν κατὰ φυλὰς κατανομήν (βλ. CIA. I, 79), ἐνῶ ἥκιστα πιθανὴ φαί-
 νεται τοιαύτη κατανομή τῶν Σκυθῶν. Ἐπίσης νομίζω δὲ ὅτι πρέπει νὰ συνταυτίζωνται οἱ
 Σκύθαι καὶ οἱ ἱπποτοξόται. Ὁ Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. τ. 14, 77. ἀν. παραδέχεται ὅτι μετὰ
 τὸ τοξό(τας) ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιγραφῇ ἐξέπεσάν τινες λέξεις.

²) Οἱ πρυτάνεις (Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 54. Θεσμοφ. 940, 1002 κί.), καθὼς καὶ οἱ τούτους
 ἀντικαθιστῶντες πρόδουλοι (Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 441 κί.) εἶχον ὑπηρετάς τοξότας. Βεβαίως
 δὲ πολυαριθμούς τοιούτους θὰ εἶχον οἱ κυρίως ἀστυνομικοὶ ἀρχόντες, ὥς οἱ ἀστυνόμοι καὶ
 οἱ ἀγορανόμοι.

ρον ὅμως τὸ πλῆθος αὐτῶν ἠρξήθη εἰς 1200. ¹ Ἄν δὲ οἱ δῆμιοι, οἱ βασανισταὶ καὶ οἱ ἄλλα ὅμοια ἔργα ἔχοντες ἐκ τῶν Σκυθῶν τούτων προσελαμβάνοντο, φαίνεται ἀμφίβολον. Πάντως ὅμως δοῦλοι ἐποιοῦν τὰ τοιαῦτα ἔργα. ² Ἐπίσης συνείθιζον νὰ παραλαμβάνωσι καὶ δούλους, ἐπισταμένους γραφὴν καὶ λογιστικὴν, πρὸς ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων, διότι τούτους εἶχον τὸ δικαίωμα διὰ βασάνου ν' ἀνακρίνωσιν. ³ Δούλους δ' ἐργάτας εἶχεν ἡ πόλις μόνον ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ. ⁴ Ὡς ἐρέτας δὲ προσελάμβανον εἰς τὰς ναῦς δούλους βεβαίως κατ' ἐξαίρεσιν ἐν ἀνάγκαις μόνον, ὡς λ. χ. ἐν τῇ παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχίᾳ. ⁵

Ἀπελευθέρωσις.

Ὁ δοῦλος ἡλευθεροῦτο ἢ ὑπὸ τῆς πόλεως διὰ ψηφίσματος ἢ ἡλευθέρᾳ βουλήσει τοῦ κυρίου του ἢ ἐξαγοράζων ἐαυτόν. Πλὴν τῶν συλλληθδὴν ἀπελευθερουμένων ὡς συμπολεμησάντων, ἀπηλευθεροῦτο διὰ ψηφίσματος ὁ μηνύσας ἔγκλημά τι κατὰ τῆς πό-

¹) Ταῦτα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀνδοκ. π. εἰρήν. 5. 7. καὶ τοῦ Αἰσχίν. π. παραπρ. 173 - 4. Πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 292. Τὸν Scheibe ἐν Philol. τ. 3 σ. 542 κέ., ἀναφέροντα τὴν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις τῶν ῥητόρων φράσιν « ἑτέρους τοσούτους » εἰς τοὺς πρώτους ἀγορασθέντας 300 τοξότας, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν κατ' ἀνάστατον ὅρον εἰς 600 μόνον ἀναβιδάζοντα, ἀνεσκεύασεν ὁ Funkhaenel ἐν Zeitschr. f. Alt.-Wiss 1856 σ. 41 κέ. Ἀφοῦ δ' ἔχομεν τὰς μαρτυρίας ταύτας τῶν ῥητόρων ἢ παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 54 (Σουιδ. λ. τοξόται) μαρτυρία ὅτι ἦσαν 1000 οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. Ὁ Duncker Abhandl. z. griech. Gesch. 158 εἰλάζει οὐχ ἀπιθάνως ὅτι τοὺς πρώτους 300 τοξότας ἡγόρασεν ὁ Περικλῆς κατὰ τὴν εἰς Πόντον στρατείαν, ἣν οὔτε (αὐτ. σ. 147 κέ.) εἰς τὸ ἔτος 444.

²) Πρβλ. Πολυδ. Η', 71. Ἀρποκρ. καὶ Ἑτομ. Μ. λ. δημόκινος. Bekker An. gr. 236 8 Πλάτ. Πολιτ. Δ' σ. 439 e. Büchsen-schütz ἐνθ. ἀν. 164, 5.

³) Τὰς μαρτυρίας βλ. ἐν τῷ τμήματι περὶ διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων.

⁴) Ἀνδοκιδ. παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστ. Σφ. 1007: « περὶ Ὑπερδόλου λέγειν αἰσχύνομαι. οὐδ' ὁ μὲν πατήρ ἐστιγμένους ἐστὶ καὶ νῦν ἐν τῷ ἀργυροκοπείῳ δουλεύει τῷ δημοσίῳ »

⁵) Πρβλ. τὰ ἐμὰ Beitr. z. innern Gesch. Ath. σ. 367. Ὁ Δημ. Δ', 36 λέγων χωρὶς οἰκοῦντας ἐννοεῖ ἴσως ἀπελευθερούς. Οὕτως ἐξηγοῦσι τὸ ὄνομα καὶ ὁ Ἀρποκρ. Φώτ. Σουιδ. λ. τοὺς χωρὶς οἰκοῦντας. Πρβλ. Büchsen-schütz ἐν N. Jahrb. f. class. Philol. τ. 95 σ. 20 κέ.

λεως, ὅτε ἂν δὲν ᾗτο δημόσιος ἀπεδίδοτο εἰς τὸν δεσπότην ἢ ἀξία αὐτοῦ. ¹ Οἰκεία δὲ βουλήσει ἀπελευθέρου τὸν δούλον ὁ δεσπότης ἂν μέγιστα ὠφελήματα ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς ὑπὸ τοῦ δούλου ἐξαγορᾶς ἑαυτοῦ δὲν γινώσκουμεν ἀκριβῶς, καὶ ἀμφίβολον εἶναι ἂν ὤφειλε πάντως ὁ κύριος νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν δούλον καταθέτοντα τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἢ ποσόν τι χρημάτων προσυμφωνημένον, ἢ ἂν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀπελευθέρωσις ἐξήρτητο ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ κυρίου ². Ἐπίσης ἀγνοοῦμεν ἂν πρὸς νομικὴν κύρωσιν τῆς ἀπελευθερώσεως ᾗτο ἀναγκαῖος ὡρισμένος τις τύπος. Μανθάνομεν ὅμως ὅτι ἀνηγορεύοντο ἀπελευθερώσεις ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ. ³

Οἱ ἀπελεύθεροι.

Ὁ ἀπελεύθερος ⁴ μετέβαινεν εἰς τοὺς μετοίκους, ἀναλαμβάνων τὰ τῶν μετοίκων δίκαια καὶ καθήκοντα. Εἶχε δὲ τινὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὸν πρῶτον κύριόν του, ὅς ἀγνοοῦμεν, πλὴν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ ἔχῃ αὐτὸν προστάτην· ἂν δὲ μὴ ἐξεπλήρου τὰ καθήκοντα ταῦτα, ὁ ἀπελευθερώσας εἶχε κατ' αὐτοῦ δίκην ἀποστασίου· καὶ καταδικαζόμενος μὲν ὁ ἀπελεύθερος ἐγίνετο καὶ πάλ-

¹) Πρὸλ. Λυσ. Ζ'. 16 : « εἰ γὰρ εἰδείην, ὅτι ἐπ' ἐκείνοις (ὁπλ. τοῖς δούλοις) ᾗν καὶ ἐμὲ τιμωρήσασθαι καὶ αὐτοῖς μηνύσασιν ἐλευθέρους γενέσθαι ». Πλάτ. Νόμ. Α'. 914 : « δούλος δ' ἐὰν ᾗ, μηνύσας μὲν ἐλεύθερος ὑπὸ τῆς πόλεως ὀρθῶς γίγνεται' ἂν ἀποδιδούσης τῷ δεσπότη τὴν τιμὴν ». Περὶ τοῦ δικαιώματος τῶν δούλων πρὸς μὴνυσιν βλ. Guggenheim die Bedeut. d. Folter. im att. Proc. σ. 5 κέ.

²) Ἐκ τοῦ Δίων. Χρυσ. II', 453 R. 241 M. οὐδὲν σαφὲς συνάγεται πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου. Παράδειγμα ἐξαγορᾶς δούλης, καταθεσάσης τὴν ἀξίαν αὐτῆς παρὰ (Δημ.) ΝΘ'. 29. 30

³) Ἰσ. ὑπὲρ Εὐμάθ. ἀπ. 15, 3 : « - εἰδὼς ἀφειμένον ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὑπὸ Ἑπιγένους ». Ἀπελευθέρωσις ἐν τῷ θεάτρῳ : Ἀισχίν. κτ. Κτησ. 41

⁴) Περὶ τῶν ἀπελευθέρων ἐν Ἀθήναις βλ. Clerc les métèques athéniens 1893 σ. 282 κέ. Ὁ ἀπελεύθερος ἐκαλεῖτο καὶ ἐξελεύθερος. Πρὸλ. Ἀρποκρατ. ἐν τῇ ὑπὸ W. Dindorf ἐκδόσει τῆς Ὁξυνίας προλεγ. σ. VII : « ἀπελεύθερος· ὁ δούλος ὢν, εἴτα ἀπολυθεὶς τῆς δουλείας, ὡς καὶ παρ' Ἀισχίνῃ· ἐξελεύθερος δὲ ὁ διὰ τινὰ αἰτίαν δούλος γεγωνὼς, εἴτα ἀπολυθεὶς, ἔστι δ' ὅτε καὶ οὐ διαφέρουσιν ».

λιν δοῦλος, ἀθωούμενος δὲ τελείως ἐλεύθερος, ἀπαλλασσόμενος πάσης πρὸς τὸν πρῶν δεσπότην ὑποχρεώσεως.¹ Περί τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος — παλαιότερα παραδείγματα δὲν ἔχομεν — φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἔθος ὁ νικῶν ἐν δίκῃ ἀποστασίῳ νὰ ἀναθέτῃ χαριστήρια τῇ Ἀθηνᾷ φιάλην ἀργυρᾶν 100 δραχμῶν σταθμὸν ἔλκουσαν, ἐξελευθερικὴν δὲ καλουμένην.² Τὸν ἄπαιδα ἀπελεύθερον ἐκκληρονομεῖ ὁ πρῶν δεσπότης.³

β. Οἱ μέτοικοι.

Πλήθος καὶ προέλευσις τῶν μετοίκων.

Τὸ δεύτερον μὴ ἰθαγενὲς στοιχεῖον τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἀπετέλουν οἱ ξένοι.⁴ Καὶ εἰς Ἀθήνας βεβαίως ὅπως καὶ εἰς

1) Ἀρποκρ. « ἀποστασίῳ δίκη τίς ἐστὶ κατὰ τῶν ἀπελευθερωθέντων δέδοται τοῖς ἀπελευθερώσασιν, ἐὰν ἀφιστῶνται τε ἀπ' αὐτῶν ἢ ἕτερον ἐπιγράφονται προστάτην καὶ ἂ κελεύουσιν οἱ νόμοι μὴ ποιῶσιν » καὶ τοὺς μὲν ἀλόντας δεῖ δούλοις εἶναι, τοὺς δὲ νικῶντας τελείως ἤδη ἐλευθέρους ». Ὁμοίως Σουῖδ. λ. ἀποστασίῳ δίκη. Ἑτυμ. M. Bekker An. gr. 201, 5 κέ. 434, 24 κέ. Ἄλλη περίστασις τῆς ἀποστασίῳ δίκης ἦτο ἡ κατὰ δούλου ἐνισταμένου ὅτι εἶναι ἐλεύθερος καὶ ὅτι οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ὁ ἀντιποιοῦμενος αὐτὸν δούλον. Βλ. Σουῖδ. ἀποστασίῳ δίκη 2. Bekker An. gr. 434, 30 κέ. 184, 25. Platner Proc. 239.

2) Ἐν λόγῳ τῶν ταμιῶν τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς ἐν CIA II, 720 ἀναγράφονται ἀργυραὶ ὀδράαι, κατασκευασθεῖσαι ἐκ τῶν φιαλῶν τῶν ἐξελευθερικῶν. Ὁ Köhler ἐν τοῖς Athen. Mitth. III, 172 κέ. συνεδύασε πρὸς ταῦτα τὰ τεμάχια ἐκεῖνα τῶν ἐπιγραφῶν, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ ἀναθέσεως φιαλῶν (βλ. CIA II, 768 - 775· 776δ IV, 2, 768 κέ) ὑπὸ τοιοῦτόν τινα τύπον: * (M)άνης Φαληρε(τ)ι οἰκῶν, γεωργός (ἀπ)οφυγῶν Νικίαν Ὀλύμπιον, φιάλη (σταθμ)ὸν Η (768)· συνεπέρανε δ' ἐκ τούτου ὅτι συνειθίζον οἱ ἀπελεύθεροι ν' ἀναθέτωσι τῇ Ἀθηνᾷ τοιαύτας φιάλας κατὰ τὴν ἀπελευθερωσίν των. Ἐν τῇ ὁμοίᾳ, ὡς φαίνεται, ἐπιγραφῇ τοῦ CAI. II, 776 ἡ ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι περισωθεῖσα λέξις (ἀπ)οστασίῳ ὑποδεικνύει ὅτι τὰναθηματα ταῦτα πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προερχόμενα ἐξ ἀθιωθέντων ἐν δίκῃς ἀποστασίῳ, ὑπὲρ οὗ φαίνεται συνηγοροῦσα καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀποφυγεῖν. Βλ. νῦν καὶ Köhler εἰς CIA. II, 768. II. Schenkli ἐν Zts. f. österr. Gymn. 1881 σ. 167 κέ. Wiener Stud. II, 213 κέ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 621 σημ. 373. Clerc les métèques ath. σ. 288 κέ. Κατὰ τὸν Wachsmuth d. St. Ath. II, 1 σ. 151, 1 διὰ τοῦ ἀναθηματος ἐδηλοῦτο ἀπελευθερωσις δι' ἐξαγορᾶς γενομένη ὑπὸ τὸν τύπον δίκης ἀποστασίῳ. Τοῦτο ὁμοίως δὲν μοι φαίνεται πιθανόν, διότι οἱ φεύγοντες δίκην ἀποστασίῳ ἦσαν ἤδη ἀπελεύθεροι.

3) Βλ. Ἰσ. Δ', 9.

4) Πρῶλ. de Bruyn de Neve Moll de peregrinorum ap. Athen. conditione. Lugd.

πᾶσαν ἄλλην ἐμπορικὴν πόλιν θὰ ἐπεδήμουν ξένοι πολλοί, ἀλλὰ πλὴν τούτου τοῦ κυμαινομένου πλήθους ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ ξένοι μονίμως ἢ τουλάχιστον ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἰκοῦντες. Πάντες δ' οἱ ξένοι οἱ πλεον τοῦ ὠρισμένου ὑπὸ τοῦ νόμου χρόνου οἰκοῦντες ὤφειλον νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τοὺς μετοίκους.¹ Ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων πολλὴν εἶχεν ἐπιμέλειαν τῶν μετοίκων, ὥς μεγάλως ὠφελούντων τὴν πόλιν, διότι καὶ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀττικῆς βιομηχανίας οὐ σμικρὸν συνετέλουν καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν παρεῖχον πληρώματα.² Ἀφοῦ 10,000 μέτοικοι, εὐρέθησαν κατὰ τὸν ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως γενόμενον ἐξετασμὸν τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων, οὗτοι δ' ἦσαν πάντως μόνοι οἱ τελούντες μετοίκιον, εὐλογώτατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τουλάχιστον ἰσάριθμοι μέτοικοι ὥκουν ἐν Ἀθήναις καὶ κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα. Οἱ ἐν Ἀθήναις μέτοικοι, οἱ παντοίας ἀσχοῦντες τέχνας, ἦσαν Ἕλληνες, Λυδοί, Φρύγες, Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι.³ Πρὸς

Baf. 1839. H. Schenkl de metoecis att. ἐν Wien. Stud. 1880 σ. 161 κέ. V. Thumser Untersuch. ü. d. att. Metoeken ἐν Wien. Stud. 1885 σ. 45 κέ. Wilamowitz-Moellendorff ἐν Hermes τ. 22 σ. 107 κέ. 211 κέ. οὗ τὰς γνώμας δὲν καθιστᾷ εὐπροσδεκτοτέρας ἢ πεποιθῆσις μεθ' ἧς ἐκφέρει αὐτάς. Βλ. καὶ Thalheim ἐν Berl. philol. Wochenschr. 1888 σ. 1344-5. Clerc les métèques athéniens. Par. 1893.

¹) Boissonade Herodian Epimer. σ. 287 (Nauck fragm. Arist. ἀπ. 38 σ. 193): «μετοικός ἐστιν, ὅποταν τις ἀπὸ ξένης ἑλθὼν ἐνοικῇ τῇ πόλει, τέλος τελῶν εἰς ἀποτεταγμένας τινὰς χρείας τῆς πόλεως ἕως μὲν οὖν ποσῶν ἡμερῶν παρεπὶδημος καλεῖται καὶ ἀτελής ἐστιν, ἰάν δὲ ὑπερβῇ τὸν ὠρισμένον χρόνον, μέτοικος ᾗδ' γίνεται καὶ ὑποτελής». Πρβλ. Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ CIA II, 86 ἀπαλλάσσονται οἱ Σιδωνιοὶ τῆς υποχρεώσεως τοῦ νὰ τελῶσι μετοίκιον καὶ μετὰ μακρὰν ἐν Ἀθήναις διαμονήν: «ἀπόσοι δ' ἂν Σιδωνίων οἰκοῦντες ἐν Σιδῶνι καὶ πολιτευόμενοι ἐπιδημῶσιν κατ' ἐμπορίαν Ἀθήνησι, μὴ ἐξείναι αὐτοὺς μετοίκιον πράττεσθαι μηδὲ γορηγὸν μηδὲνα καταστῆσαι μηδ' εἰσφορὰν μηδεμίαν ἐπιγράφειν». Βλ. Schenkl ἐνθ. ἀν. 189. Οἱ μὴ ἐγγεγραμμένοι εἰς τοὺς μετοίκους παρὰ τὸν νόμον ἐκαλοῦντο ἀδιότατοι: Πολυδ. Γ', 57. Οἱ μέτοικοι κατελέγοντο, ὡς εἰκόσ, ἐν αἷ τῷ δήμῳ ὄκουν. Βλ. Clerc ἐνθ. ἀν. σ. 249 κέ. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι ἦσαν δημόται, ἀπαράλλάκτως ὡς δὲν ἦσαν δημόται καὶ οἱ ἐν τῷ δήμῳ καταλεγόμενοι ἐγκεκτημένοι.

²) (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 12. Πρβλ. τὰς γνώμας τοῦ Ξενοφ. Πόρ. κεφ. 2 περὶ μεζονος ἐπιμελείας καὶ τῶν μετοίκων, ἵνα πάντες οἱ ἀπόλιδες ἀρέγωνται τῆς εἰς Ἀθήνας μετοικίας. Περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν Ἀθήναις μετοίκων βλ. Clerc ἐνθ. ἀν. 327 κέ.

³) Μύριοι μέτοικοι κατὰ Κτησιλέα παρ' Ἀθην. Γ', 2726. Βλ. Beloch Bevolker. d. griech.-röm. Welt σ. 58-9. 73. Πολλῶ μείζον τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοπον-

διάκρισιν ἀπὸ τῶν πολιτῶν οἱ μέτοικοι δὲν προσέθετον εἰς τὸ ὄνομα τῶν καὶ δημοτικόν, ἀλλ' ἐδήλουν ἐν τίνι δήμῳ ὥκουν.¹

Προστάτης.

Πᾶς μέτοικος ὥφειλε νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ἓνα προστάτην, ὅστις ἐμερίμνα περὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ συνήθως τότε ἦθος καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ μετοίκου ἐκρίνοντο ὁμόλογα πρὸς τὰ τοῦ προστάτου, οἱ μὲν μέτοικοι προσεπάθουν νὰ ἐκλέγωσι χρηστὸν καὶ ἐπίσημον προστάτην, ἕκαστος δ' Ἀθηναῖος τιμιώτατον ὑπελάμβανε νὰ ἦναι προστάτης ὡς οἶόν τε πλείστων μετοίκων. Κατὰ τῶν μὴ ἐχόντων προστάτην μετοίκων ἦτο γραφὴ ἀπροστασίου, τοῦ δὲ καταδικαζομένου ἐδημεύετο ἡ περιουσία. Ἀλλ' ἂν πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ἀντεπροσώπευε τὸν μέτοικον ὁ προστάτης ἢ ἐν τισι μόνον δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, μεμαρτυρημένον ὅμως εἶναι ὅτι ἐνίοτε οἱ μέτοικοι δικαζόμενοι προσήρχοντο αὐτοὶ ἄνευ τοῦ προστάτου εἰς τὸ δικαστήριον.²

νηριακοῦ πολέμου ὑπολογίζει ὁ Clerc ἐνθ. ἀν. 367 κέ., ἀλλὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ θεωρῶ ἀκροφαλεῖς. Περὶ τῶν πατρίδων τῶν μετοίκων βλ. Ξενοφ. πόρ. δ', 3. Clerc 381 κέ., ὅστις ὅμως ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ὀλίγιστοι ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἦσαν οἱ βάρβαροι. Περὶ τῶν τεχνῶν τῶν μετοίκων βλ. Clerc 387.

¹⁾ Ὡς λ. γ. ἐν CIA. I, 324: «Τεῦχος ἐν Κυδαθηναίων οἰκῶν». Πρὸλ. CIA. II, 768-776. Συναγωγῆν τῶν περὶ τούτου γνωστῶν εἰδήσεων βλ. παρὰ Wilamowitz-Moellendorf ἐνθ. ἀν. 107 κέ. Συμπεραίνων δ' οὗτος ἐν σ. 218 κέ. ἐκ τοῦ τύπου «οἰκῶν ἐν τῷ δέμῳ», ὅτι ἀνήκεν ὁ μέτοικος εἰς δῆμον, εἰς φυλὴν, εἰς τὴν πόλιν, ἀποδίδει κατ' ἀκολουθίαν αὐτῷ ἀτελῆ πολιτείαν καὶ ἀμφισβητεῖ ὅτι ἕκαστος μέτοικος ἦτο τρόπον τινὰ πελάτης Ἀθηναίου, τοῦ προστάτου. Τὰ συμπεράσματα ὅμως ταῦτα εἶναι αὐθαίρετα. Ὁ μέτοικος δὲν ἔχει δημοτικόν, ἀλλ' ἀπλῶς δηλοῖ, ἐν τίνι δήμῳ οἰκεῖ. Ἐκ τούτου δὲ ἂν συναγάγωμεν ὅτι ἦτο πολίτης, εἶναι τὸ ἴδιον ὥσει περὶ Ἀγγλοῦ δηλοῦντος, ὅτι οἰκεῖ ἐν Γουττίνγκλ. ἔλεγόμεν ὅτι εἶναι Γερμανὸς πολίτης. Καὶ ὁ Clerc 236 κέ. πραγματευόμενος περὶ τῆς σχέσεως τῶν μετοίκων πρὸς τὸν δῆμον χαρακτηρίζει αὐτοὺς (σ. 259) ὡς demi-citoyens. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο, ὡς καὶ τὸ γερμανικὸν Quasibürger, ἀντιστοιχοῦν πῶς πρὸς τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «ἀτελὲς πολίτης» παραπλανῶσι, διότι ψευδῆ ἐνέχουσιν ἐννοίαν. Ὁ μὴ μετῶν τῶν πολιτικῶν δικαίων οὐδὲ πολίτης τέλειος ἢ ἀτελὲς εἶναι. Πρὸλ. καὶ σ. 295 κέ.

²⁾ Ὁ προστάτης ἀναφέρεται τὸ πρῶτον τὸν Ε' αἰῶνα παρ' Ἀριστοφ. Εἰρ. 684. Διότι ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ δὲν πρόκειται περὶ προστάτου τοῦ δήμου, ὡς νομίζει ὁ Clerc σ. 260, 1. τοῦναντίον ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ῥῆμα ἐπεγράφω. ὅπερ δὲν προσήκει ἐν ταιαύτῃ ἐννοίᾳ. Πρὸλ. Ἀρπιοχρ. λ. ἀποστασίου δίκη. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μνεῖα προστάτου δύο γυναικῶν:

Υποχρεώσεις τῶν μετοίκων.

Τὸ δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας τῶν μετοίκων ἦτο περιορισμένον, ἀπαγορευομένης αὐτοῖς τῆς ἐγκτήσεως γῆς καὶ οἰκίας ἐν Ἀττικῇ.¹ πλὴν δὲ τούτου καὶ ποικίλα ἐπεβάλλοντο αὐτοῖς βάρη ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Στρατεῖαι.

Ἐν πρώτοις ὤφειλον νὰ συστρατεύωνται τοῖς ἀστοῖς, οἱ μὲν εὐποροὶ τῶν μετοίκων ὡς ὀπλῖται, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς ἐρέται ἐν τῷ

(Δημ.) ΚΕ', 58 ΝΘ', 37. Πρὸς τούτοις παρ' Ὑπερίδ. ἐν Σουίδ. λ. νέμειν προστάτην ἀναφίρεται νόμος περὶ τοῦ νέμειν προστάτην. Βλ. καὶ Ἰσοκρ. Η', 53. Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 58,3. Ὅτι τοιοῦτοι οἱ μέτοικοι οἵοι οἱ προστάται: Ἰσοκρ. Η', 53. Πρὸλ. Ἀρποκρ. λ. προστάτης: «Οἱ τῶν μετοίκων Ἀθῆναι προεστηκότες προστάται ἐκαλοῦντο· ἀναγκαῖον γὰρ ἦν ἕκαστον τῶν μετοίκων πολίτην τινὰ Ἀθηναίων νέμειν προστάτην». Ὁμοίως Σουίδ. Φώτ. λ. προστάτης. Κατὰ τὸν Σουίδ. λ. νέμειν προστάτην ἀπροστασίον· καὶ Bekker An. Gr. 435, 1 κί. 298, 2 κί. ὁ μέτοικος διὰ τοῦ προστάτου εἶδε τὸ μετοίκιον. Ἀρποκρ. λ. ἀπροστασίον: «εἶδος δίκης κατὰ τῶν προστάτην μὴ νεμόντων μετοίκων» ἤρετο γὰρ ἕκαστος ἑαυτοῦ τῶν πολιτῶν τινα προσησόμενον περὶ πάντων τῶν ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν. Ἀπαράλλακτα σχεδὸν λέγουσι τὸ Ἑτυμ. Μ. Σουίδ. λ. ἀπροστασίον. Bekker An. Gr. 201, 12 κί. Ἐπακολουθήματα τῆς γραφῆς ἀπροστασίον: Φώτ. λ. πωληταὶ 1 ἀρθρ. (Σουίδ. λ. πωληταὶ 2 ἀρθρ.) Περὶ τῆς γραφῆς ταύτης πρὸλ. Meier u. Schoemann Att. Proc.² σ. 388 κί. Τὸ ἐκλέγειν προστάτην ἐλέγετο «τὸν δεῖνα προστάτην ἐπιγράφασθαι» (Ἀριστοφ. Εἰρ. 684) ἢ «νέμειν προστάτην» (Σουίδ. λ. Ἀρποκρ. λ. προστάτης. Bekker An. Gr. 298, 2 κί.). Παράστασις ἐν τῇ δικαστηρίῳ μετοίκου μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ΝΓ' λόγου τοῦ Δημοσθένους, ὃν ὁ λέγων εἶναι μέτοικος. Βλ. Meier u. Schoemann att. Proc.² 753-4. Πρὸλ. Ἡρώνδα μιμίαιμ. 2, ὅπου ὁ ἐν κωικῷ δικαστηρίῳ ὁμιλῶν πορνοδοσκὸς προδῆλως εἶναι ἐπίσης μέτοικος. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ θεωρῶ τὰς μαρτυρίας (μάλιστα τὴν τοῦ Ἰσοκρ. Η', 53) ἀρκούντως σαφεῖς, καὶ τούτου ἕνεκα, μὴ πειθόμενος εἰς τὸν Wilamowitz-Moellendorf ἐνθ. ἀν. σ. 223 κί., ἐμμένω εἰς τὴν παλαιὰν γνώμην, ὅτι πᾶς μέτοικος ὤφειλε νὰ ἔχῃ καὶ προστάτην τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Κατὰ τὸν Clerc σ. 269 κί. ὁ προστάτης εἵπετε τρόπον τινὰ θέσιν ἀναδόχου, καὶ δι' αὐτοῦ ὁ μέτοικος κατελέγετο εἰς τὸν κατάλογον τοῦ δήμου. Οὐδαμῶς εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν γνώμην ψήφισμά τι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀπονέμον πλὴν ἄλλων θωρεῶν εἰς ἄνδρα τινὰ, μέτοικον ἀναμφιδόλως, καὶ («πρόσοδον») εἶναι αὐτοῦ πρὸς τὸν πολέμαρχον (καθάπερ) το(ί)ς ἄλλοις προξένους» διότι τὴν πρόσδοτον πρὸς τὸν πολέμαρχον εἶχεν οὗτος ὡς πρόξενος, ἐνῷ οἱ ἄλλοι μέτοικοι εἶχον τὴν πρόσδοτον διὰ τοῦ προστάτου. Βλ. CIA. II, 42. Ἄλλως ὁ Clerc σ. 270 κί.

¹) Πρὸλ. Ξενοφ. πόρ. δ', 6 καὶ τὰ ψήφισματα, δι' ὧν δίδεται τοῖς μετοικοῖς ἐγκτήσις γῆς καὶ οἰκίας. Ὡς π. γ. τὰ ἐν CIA. II, 41. 42. 70. 186. Ἐνεκα τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης, ὁ δανειζὼν μέτοικος οὐδεμίαν εἶχεν ἀσφάλειαν ἐξ ὑποθήκης οἰκίας ἢ ἀγροῦ. Πρὸλ. Δημ. ΛΓ', 6.

ναυτικῷ. Δὲν μετεῖχον ὅμως τοῦ ἵππικοῦ, καὶ ἂν ἡ περιουσία αὐτῶν ἦτο ἔση ἢ τῶν ἱππέων.¹

Μετοίκιον.

Πλὴν τούτου οἱ μέτοικοι ὤφειλον νὰ τελῶσιν ἐτήσιον τέλος, τὸ καλούμενον μετοίκιον, ἥτοι δραχμὰς μὲν 12 ὁ ἀνὴρ, 6 δὲ ἡ χήρα· ἂν ὅμως ἡ χήρα εἶχεν υἱὸν ἐνήλικον, οὗτος μὲν ὡς ἀνὴρ ἐπέλει 12 δραχμὰς, ἡ δὲ μήτηρ οὐδὲν ἐτέλει². Οἰκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι καὶ οἱ ἀπελεύθεροι, ὡς μεταβαίνοντες εἰς τοὺς μετοίκους, ἐτέλουν ἐπίσης τὸ μετοίκιον. Περὶ δὲ τοῦ τριωδόλου, ὅπερ λέγεται ὅτι ἐτέλουν οὗτοι πρὸς ταῖς 12 δραχμαῖς οὐδὲν σαφὲς γινώ-

1) Ὑπερείδ., κτ. Ἀθηναγ. 33 ἀναφέρει νόμον, (ὅς) οὐκ ἐξ τούτων μετοίκους ἐξοικεῖν (ἐν τῷ π)ολέμῳ. Ὀπλῖται: Θουκ. Β', 13 31. Δ', 90. Ξενοφ. πόρ. ἑ', 2-3 Ἐν παλαιότεροις χρόνοις οἱ μέτοικοι ἐστέλλοντο πάντοτε μόνον πρὸς φύλαξιν τῶν ὁρίων τῆς χώρας, ἐπὶ Δημοσθένους ὅμως καὶ εἰς ἐκδήμους στρατείας. Περὶ τούτου συμφωνοῦ τῷ Thumser ἐνθ. ἀν. 62 κέ. ἐναντίον τοῦ Schenkl ἐνθ. ἀν. 196 κέ. Ἐκ τοῦ Θουκ. Β', 13 φαίνεται τοῦλάχιστον ὅτι οἱ ὀπλῖται τῶν μετοίκων ἐστρατεύοντο ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις, ὁπότε καὶ οἱ πρεσβύτατοι καὶ οἱ νεώτατοι. Κατὰ τὸν Clerc σ. 51 καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ μέτοικοι μόνον ἐν Ἀττικῇ ἐφύλασσον. Κατὰ τὸν (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α' 12, εἶχε χρεῖαν ἡ πόλις τῶν μετοίκων διὰ τὸ ναυτικόν. Πρβλ. Θουκ. Α', 143. Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον. Δημοσθ. Δ', 36. Clerc 62 κέ. Περὶ τῆς μὴ μεταδόσεως τοῦ ἵππικοῦ ταῖς μετοίκους βλ. Ξενοφ. πόρ. ἑ', 5.

2) Ἰσαῖος παρ' Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον. Ἀπαραλλάκτως Φώτ. λ.: «Ἰσαῖος δ' ἐν τῷ κατ' Ἐλπαγόρου καὶ Δημοφάνους ὑποσημαίνει, ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ δώδεκα δραχμὰς ἐτέλει μετοίκιον, ἡ δὲ γυνὴ ἕξ, καὶ ὅτι τοῦ υἱοῦ τελούντος ἡ μήτηρ οὐκ ἐτέλει· μὴ τελούντος δ' ἐκείνου αὐτὴ τέλει». Πρβλ. Bekker An. gr. 281, 19 κέ. Κατὰ παραδρομὴν ἀναγράφει 10 δραχμὰς τὸ τέλος τοῦ μετοίκου ὁ Ἡσύχ. λ. μετοίκιον· ἔχει ὅμως τὸ ὀρθὸν ἐν λ. μέτοικοι. Ἀμφότερα δὲ τὸ τε ἀκριβὲς καὶ τὸ ἐσφαλμένον ἔχει καὶ ὁ Σχολ. Πλατ. Νόμ. II', 850. Ἐν τῇ κατωτέρῳ διατάξει τῆς ἐν CIA. IV, 27 α. στ. 52 κέ. ἐπιγραφῆς δηλοῦνται διὰ περιφράσεως οἱ μέτοικοι, ὅτινες καίπερ μετοικήσαντες εἰς Χαλκίδα ἐξακολουθοῦσι τελούντες τὸ μετοίκιον εἰς Ἀθήνας. Περὶ τῆς διατάξεως ταύτης, ἐχούσης ὥδε: «Τοὺς δὲ ξένους τοὺς ἐν Χαλκίδι, ὅσοι οἰκούντες μὴ τελούσιν Ἀθήνας», ὁ Schenkl ἐν Wien. Stud. II, 195 παρατηρεῖ ὅτι πρέπει νὰ διαγραφῇ ἡ φράσις, ὁ Kirchhoff ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ «οἰκούντας ὅσοι μὲν » καὶ ὁ Welsing de inquilinor. et peregrinor. ap. Ath. iudiciis. Diss. inaug. Monaster. 1887 σ. 31, 5 νὰ διορθωθῇ «ὅσοι μετοικοῦντες». Βλ. Wilamowitz ἐν Hermes τ. 27 σ. 249, 1. Welsing ἐνθ. ἀν. Clerc σ. 189 κέ. Τὰ συμπεράσματα ἅτινα ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης συνάγει ὁ πρῶτος ἐν Phil. Untersuchungen I, 36 κέ. εἶναι ἀσπληρτα. Βλ. καὶ καὶ Welsing ἐνθ. ἀν. 30-1.

σκομεν. ¹ Οἱ καθυστεροῦντες τὸ μετοίκιον ἀπήγοντο εἰς τοὺς πωλητάς, καί, ἂν κατεδικάζοντο, ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι. ²

Ξενικὸν τέλος.

Οἱ ἐργαζόμενοι ἐν τῇ ἀγορᾷ ξένοι, ἔθεν καὶ οἱ μέτοικοι, ὥφειλον νὰ τελῶσι καὶ ἴδιον τέλος, ἄγνωστον ὁμῶς ὅπως. ³

Λειτουργίαι.

Ἄλλαι ὑποχρεώσεις τῶν μετοίκων πρὸς τὴν πόλιν κοινὸν ἔχουσιν ὄνομα « λειτουργίαι τῶν μετοίκων, » εἰς ταύτας δὲ πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῶσιν ἡ χορηγία ἡ γυμνασιαρχία καὶ ἡ ἐστίασις. ⁴

1) Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον: « ὅτι δὲ καὶ οἱ δοῦλοι ἀφαιθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἐτέλουν τὸ μετοίκιον, ἄλλοι τε τῶν κωμικῶν δεδηλώκασι καὶ Ἀριστομένης. Μένανδρος: δ' ἐν Ἀνατιθεμένη καὶ ἐν Διδύμαις πρὸς ταῖς δώδεκα δραχμαῖς καὶ τριώδολον φησι τούτοις τελεῖν, ἴσως τῇ τελώνῃ ». Ἡ τελευταία προσθήκη εἶναι τοῦ Ἀρποκρ. ἢ τοῦ συγγραφέως ἐξ οὗ παρέλαβε τὴν εἰδησιν, ἐπαναλαμβάνει, δ' αὐτὴν ἀνέν τοῦ ἴσως καὶ ὁ Ἡούχ. λ. μετοίκιον. Κατὰ τὸν Πολυδ. Γ', 55 τὸ τριώδολον ἐλάμβανεν ὁ γραμματεὺς. Ἐκ τῶν μαρτυριῶν περὶ τοῦ τριώδολου τῶν μετοίκων καὶ ἐκ τοῦ Ξενοφ. πόρ. δ', 25, συνάγει ὁ Boeckh Statsh. d. Ath. I, 447 κέ. ὅτι οἱ δοῦλοι ἐτέλουν τριώδολον κατὰ κεφαλὴν, τοῦτο δ' ὥφειλον καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν νὰ τελῶσιν. Βλ. καὶ Thumser de civ. Athen. muneribus 1880 σ. 1. κέ. Κατὰ τὸν Clerc. 284-5, τὸ τριώδολον ἦτο τέλος, ἐφάπαξ κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τελοῦμενον.

2) Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον: « οἱ μείντοι μὴ τιθέντες τὸ μετοίκιον μέτοικοι ἀπήγοντο πρὸς τοὺς πωλητάς καὶ εἰ ἐάλωσαν ἐπιπράσκοντο, ὥς φησι Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀριστογέιτονος ». = (Δημ.) ΚΕ', 57. Βλ. Πολυδ. Η', 99.

3) Βλ. Δημ. ΝΖ', 31. 33. 34. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 449 Schaefer I', 124

4) Αἱ τῶν μετοίκων λειτουργίαι διαστελλονται τῶν πολιτικῶν λειτουργιῶν παρὰ Δημ. Κ', 18, 20. Νῦν συμφωνῶ τῷ Thumser ἐνθ. ἀν. 57 κέ., ὅτι ἐξ ὧσιν περὶ λειτουργιῶν λέγει ὁ Δημ. Κ', 18-22, πρέπει νὰ συγκαταριθμῶμεν εἰς τὰς μετοικιακὰς λειτουργίας τὴν χορηγίαν, τὴν γυμνασιαρχίαν καὶ τὴν ἐστίασιν. Βλ. καὶ Clerc σ. 169 κέ. Ἐν τῷ ψηφίσματι τῷ μεταξὺ τῆς 101 καὶ 104 Ὀλυμπιάδος (376-361) γραφέντι, ἐν CIA. II, 86, φέρεται ἡ διάταξις ἥδε: « μὴ ἐξεῖναι αὐτοὺς μετοίκιον πράττεσθαι μηδὲ χορηγὸν μηδὲνα καταστήσασθαι μηδ' εἰσφορὰν μηδεμίαν ἐπιγράφειν ». Εἶναι φανερόν ὅτι διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἀπηλλιάσσαντο οἱ Σιδώνιοι παντὸς τέλους ἄλλ' ἐκ τοῦ « μηδὲ χορηγόν » δὲν συνάγεται ὅτι πλὴν τῆς χορηγίας οὐδεμίαν ἄλλην ἐλειτουργοῦν οἱ μέτοικοι λειτουργίαν, διότι ἡ λέξις χορηγία σημαίνει ἐνίοτε καὶ πάσας τὰς λειτουργίας. Βλ. Thumser de civ. Athen. munerib. σ. 53 καὶ ἐνθ. ἀν. σ. 59-60. Μετοικικὴ χορηγία ἐν τοῖς Ἀθηναίοις: Σγολ. Ἀριστοφ. Πλ. 9:3. Ἐν ἔτει 355 δὲν ἐπριθάρχουν ἔτι οἱ μέτοικοι κατὰ τὸν Δημ. Κ', 20 Διαφωνῶν τῷ Boeckh Seeurk. 170, ὑποστηρίζει ὁ Schenkli ἐνθ. ἀν. 190 ὅτι οὐδέποτε ἐπριθάρ-

Εισφορά.

Διὰ τὰς προσταττομένας εισφοράς, οἱ μέτοικοι, ἀφότου ἐτέθη ὁ περὶ συμμοριῶν νόμος, διηρέθησαν εἰς μετοικικὰς συμμορίας, ὧν ἐκάστης προϊστάτο ταμίας. Ἡ ἐκτίμησις τῆς περιουσίας τῶν μετοίκων πρὸς ὑπολογισμὸν τῆς ὀφειλομένης εισφορᾶς ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἐπιγραφέων, ὧν τινὲς μὲν βεβαίως, ἴσως δὲ καὶ πάντες ἦσαν μέτοικοι.¹ Ἀναλόγως δὲ τῆς περιουσίας αὐτῶν ὤφειλον οἱ μέτοικοι νὰ εἰσφέρωσι πλείονα βεβαίως τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ εἰς ἔνδειξιν τιμῆς πρὸς εὐεργέτας δίδεται τὸ εἰσφέρειν τὰς εισφοράς μετὰ Ἀθηναίων.²

ῥάρχησε μέτοικος· ἀλλὰ πρὸς ἀναρῆσιν τοῦτου ἀναφέρει ὁ Thumser ἐνθ. ἀν. 60. 55 ψήφισμα ἐν τῷ CIA. II, 414, καθ' ὃ ὁ δῆμος θεωρεῖται εἰς τινα Βυζάντιον ἐγκτησιν γῆς καὶ οὐκίας καὶ ἐπαινεῖ αὐτὸν «καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τριηρά(χ)ους». Ἀλλ' οἱ τιμώμενοι ἡδυνάντο καὶ ἑκουσίως νὰ τριηραρχήσωσιν. Βλ. Fränkel εἰς Boeckh Staatsh. d. Ath. II σ. 124 σημ. 840. Clerc σ. 154 κί. Ὅθεν τὸ ζήτημα εἶναι ἀμφίβολον.

1) Παυσ., II, 144: «καὶ τὸ παρ' Ὑπερίδῃ μετοικικῆς συμμορίας ταμίας». Ἐν τῷ IV λόγω τοῦ Ἰσοκρ. ὁ λέγων εἶναι μέτοικος, αἰρεθεὶς καὶ ἐπιγραφεὺς (βλ. § 41 τοῦ λόγου). Τὴν ἐνταῦθα ἀναφερομένην εἰσφορὰν ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. 218 νομίζει εἰσφορὰν τῶν παρεπιδημούντων ξένων καὶ οὐχὶ τῶν μετοίκων. Ἀλλ' ὁ τὸν λόγον τοῦ Ἰσοκρ. εἰπὼν συνεσιγήνεκε τὴν εἰσφορὰν μετὰ τοῦ Πασιόνοος (§ 41), ὅστις τότε ἦτο μέτοικος. Τὸ ὅτι ὁ λέγων ἡδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν εἰσφορὰν ἀπερχόμενος τῶν Ἀθηνῶν δὲν δεικνύει ὅτι ἦτο παρεπιδήμιος, ἀλλὰ καὶ μέτοικος ἡδύνατο ὁμοίως νὰ πῇ ἀποφύγῃ. Ἐπιγραφή τοῦ CIA II, 413, τῶν ἐτῶν 200-197, λέγει περὶ τινος μετοίκου: «καὶ τὰς τε εἰσφορὰς ἀπ(ά)σας ὅσας ἐψηφίσται ὁ δῆμος ἐξέσενεγκέν τοὺς μετοίκους (ε)ὐτάκτως εἰσενήνοχεν». Καὶ αἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐν CIA. II, 270 μνημονευόμεναι εἰσφοραί, ἦσαν εἰσφοραί πολεμικαί, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Schenkl ἐνθ. ἀν. 188 καὶ τοῦ Thumser ἐνθ. ἀν. 56. Ὁ Νικανδρὸς καὶ ὁ Πολύζηλος ἐπαινοῦνται ὥς οὐ μόνον εἰς τὴν οἰκοδομίαν τῶν νεωστεικῶν καὶ τῆς σκευοθήκης εἰσενεγκόντες (τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὠρισμένας) εἰσφορὰς 10 ταλάντων ἐνιαυσίως ἀπὸ τοῦ 347/6—323/2, ἀλλὰ καὶ ὥς συνεπιμεληθέντες εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν νεῶν κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον. Ἡ ἐννοία τοῦ χωρίου τοῦτου εἶναι, ὡς νομίζω, ὅτι πρὸς οἰκοδομίαν τῶν νεωστεικῶν καὶ τῆς σκευοθήκης ἐψηφίσθη νὰ εἰσφέρωσιν ἐνιαυσίως οἱ μέτοικοι εἰσφορὰν 10 ταλάντων μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῆς οἰκοδομίας· ἦτο δὲ καὶ ἡ τῆς αὐτῆς εἰσφορᾶς τῶν πρὸς πόλεμον. Βλ. καὶ Pauske de magistratib. att. qui saec. a. Chr. n. IV pecunias publicas curabant. Diss. inaug. Lips. 1890 σ. 27 κί. Κατὰ τὸν Clerc σ. 28 κί. τὰ 10 τάλαντα ἦσαν μόνον τὸ ἕκτον τῆς ἐνιαυσίας εἰσφορᾶς, ἥς τὰ λοιπὰ 3/4 εἰσέφερον οἱ πολῖται. Ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. 218, 4 φαντάζεται καὶ ἐνταῦθα εἰσφορὰν τῶν παρεπιδημούντων ξένων, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐν τῷ CIA. II, 86, ἀν καὶ ἐνταῦθα ἡ εἰσφορὰ συνδυάζεται πρὸς τὸ μετοίκιον. Ἀντικρούει δὲ τοῦτο καὶ ὁ Clerc σ. 27-8.

2) Βλ. CIA, II, 1:1 στ. 28. 176. Περὶ τῆς παρὰ Δημ. KB, 61 φράσεως «τὸ ἕκτον μέρος εἰσφέρειν μετὰ τῶν μετοίκων» βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 696-7, ἀν καὶ ὡς

Σκαφηφορία.

Ἦκιστα ὡς ἐπαχθῆς λειτουργία, μᾶλλον δ' ὡς ἔνδειξις εὐνοίας πρὸς τοὺς μετοίκους πρέπει ἴσως νὰ θεωρηθῇ ἡ μετοχὴ αὐτῶν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων. Ἐν ταῖς πομπαῖς ταύταις ἐπόμπευον οἱ μὲν ἄνδρες, ἐνδεδυμένοι χιτῶνας χρῶμα ἔχοντας φοινικοῦν καὶ κλάδους δρυὸς φέροντες καὶ χαλκᾶς ἢ ἀργυρᾶς σκάφας πλήρεις κηρηθρῶν μέλιτος καὶ ποπάνων, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν ὕδρεϊα καὶ σκιάδια. Καὶ ἄλλων δὲ δημοτελῶν ἐορτῶν μετεῖχον οἱ μέτοικοι, ὡς λ. γ. τῶν Ἑφαιστίων καὶ τῶν Προμηθείων, ὅτε διενέμετο αὐτοῖς ὠρισμένον μέρος τῶν κρεῶν τῶν θυσιῶν, πιθανῶς δὲ καὶ τῶν δημοτικῶν ἐορτῶν ἐν οἷς ὤκουν δῆμοις.¹

Δωρεαὶ εἰς τοὺς μετοίκους.

Διὰ ψηφισμάτων ἐδίδοντο ὑπὸ τῆς πόλεως εἰς τινὰς τῶν με-

ἀπλὴν εἰκασίαν ἐκφέρει τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ὅμοιος καὶ Thumser de civ. Atheniens. munerib. σ. 47-48.

1) Ἀρποκρ. λ. σκαφηφόροι καὶ Φώτ. λ.: «Δημήτριος γοῦν ἐν γ' νομοθεσίας φησὶν, ὅτι προσέταττεν ὁ νόμος τοῖς μετοίκους ἐν ταῖς πομπαῖς αὐτοὺς μὲν σκάφας φέρειν, τὰς δὲ θυγατέρας αὐτῶν ὕδρεϊα καὶ σκιάδια». Φώτ. λ. συστομώτερον σκάφης: «Θεόφραστος γάρ ἐν τῇ περὶ νόμων εἰρησθαί, ἀπὸ τοῦ τοὺς μετοίκους Ἀθῆναις ἐν ταῖς δημοτελεῖσι πομπαῖς σκάφας φέροντας πομπεύειν». Πρβλ. Πολυδ. Γ', 55. Τὰς σκαφηφορίας ὀνομάζουσι μετοίκων λειτουργίας: Φώτ. λ. σκαφηφορεῖν. Bekker An. Gr 280, 1 κέ. Αἱ σκάφαι πλήρεις θυσιαῶν: Φώτ. λ. σκάφας· σκαφηφορεῖν. Bekker An. Gr 304, 27 κέ. Φοινικοὶ χιτῶνες καὶ στέφανοι δρυὸς: Φώτ. λ. σκάφας. Bekker An. Gr 214, 6 κέ. 242, 3 κέ. Ὀνομαστὶ ἀναφέρονται τὰ Παναθηναία: Ἡσύχ. λ. σκάφαι. Bekker An. Gr. 242, 3 κέ. Βλ. Ἀλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Γ', 1: «Τὰς γοῦν παρθένους τῶν μετοίκων σκιάδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς ἡνάγκασον ταῖς ἑαυτῶν κόραις. τὰς δὲ γυναῖκας ταῖς γυναῖξι, τοὺς δὲ ἄνδρας σκαφηφορεῖν». Πρβλ. Ζηνόδ. 495. Πλήρης συναγωγή τῶν μαρτυριῶν παρὰ Michaelis d. Parthenon 330 σημ. 191 κέ. Πρβλ. καὶ Schenkl ἐνθ. ἀν. 204 κέ. μετὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Thumser ἐνθ. ἀν. 60 κέ. Clerc σ. 154 κέ. Ὅτι τὰ σκιάδια ἀνήκον τῇ Ἀθηνᾷ, ὡς ὑποθέτει ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. 220, καὶ ὅτι παρενόησε τὸ πρᾶγμα ὁ Ἀλιανός, δὲν εἶναι ἀπίθανον. Ἐν ἐπιγραφῇ ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σ. 167-8 στ. 16 (Ber. d. bayr. Ak. 1887 σ. 5) ἀναφερομένη ἴσως εἰς τὴν θυσίαν τῶν Ἑφαιστίων καὶ τῶν Προμηθείων, ἀναγράφεται καὶ ἡ διάταξις ἥδε: «δοῦναι δὲ (x) αἱ τοῖς μετοίκους τρεῖς βοῦς τοῦτων (τῶν βοῶν καὶ οἱ) ἱεροποιοὶ (νε) μόντων (ν αὐ) τοῖς ἡμῶς τὰ κρέα». Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς CIA I, Suppl. 2 μετὰ τῶν συμπληρώσεων τοῦ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. 254 κέ. θυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι καὶ ἐν Σκαμδωνιδῶν μετεῖχον οἱ μέτοικοι τῶν δημοτικῶν ἐορτῶν. Βλ. καὶ Clerc 150 κέ.

τοίκων δωρεαί. Δύο τούτων, ἡ τῆς προξενίας καὶ ἡ τῆς εὐεργεσίας, παρεχόμεναι οὐχὶ σπανίως διὰ ψηφίσματος ὅτε μὲν ὁμοῦ ὅτε δὲ χωρὶς ἐκάστη εἰς τοὺς μετοίκους, ἐδίδοντο ἀπλῶς εἰς ἔνδειξιν φιλῆς τιμῆς. Ἐν μόνον πραγματικὸν δικαίωμα ἐπῆγγαζεν ἐκ τῆς προξενίας, ἡ πρόσδοδος πρὸς τὸν πολέμαρχον, οὗ ἕνεκα ὁ πρόξενος δὲν εἶχε πλέον χρεῖαν τοῦ προστάτου ἐν ταῖς δικαστικαῖς διαπραγαῖς αὐτοῦ. ¹ Ἀλλὰ δὲ δικαιώματα ὅτε μὲν ἀθρόα ὅτε δὲ καθ' ἑκάστον ἀπενέμοντο εἰς τοὺς μετοίκους ἡ ἀτέλεια, ἀπαλλασσομένου διὰ ταύτης βεβαίως τοῦ μετοίκου τοῦ τε μετοικίου καὶ τῶν λειτουργιῶν, ἔπειτα δὲ τὰ ἐνίοτε ἐν τινι μέτρῳ περιορισμένα δικαιώματα τῆς ἐγκτήσεως γῆς καὶ οἰκίας, τῆς προσόδου πρὸς τὴν βουλήν καὶ τὸν δῆμον, τοῦ τὰς εἰσφορὰς εἰσφέρειν μετὰ Ἀθηναίων καὶ τοῦ στρατεύεσθαι τὰς στρατείας μετὰ Ἀθηναίων. ²

1) Περί τῶν διαφόρων δωρεῶν πρὸς Schubert de proxenia att. Diss. inaug. Lips. 1881. Monceaux les proxenies grecques Paris 1886 σ. 91 κέ. Ἔννοι: εὐεργετήσαντες τὸν δῆμον ἐλάβανον, κατὰ τὸν Δημ. Κ', 60 « προξενίαν, εὐεργεσίαν, ἀτέλειαν ἀπάντων ». Ἄλλ' ἡ προξενία δὲν συνεπῆγετο ἀτέλειαν. Δημ. Κ', 133: « οὐ γὰρ ἐστὶν οὗθ' οὗτος οὗτ' ἄλλος οὐδεὶς πρόξενος ὧν ἀτελής, ὅταν μὴ διαρρήδην ἀτέλειαν ἔδωκεν ὁ δῆμος ». Διὸ φητὶς εἰδοῖτο μετὰ τῆς προξενίας ἡ ἀτέλεια. Βλ. CIA. II, 41, ἔπου ἡ μὲν προξενία περιέχεται καὶ εἰς τὸ προδοῦλευμα τῆς βουλῆς, ἡ δ' ἐγκτησις γῆς καὶ οἰκίας δίδεται κατὰ προσθήκην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ψηφισθεῖσαν. Βλ. καὶ CIA. II, 70. 186. Καὶ ὁ Schubert ἐνθ. ἀν. 10 κέ. θεωρεῖ τὴν προξενίαν ὡς παρεχομένην εἰς ἐνδείξιν φιλῆς τιμῆς, ἀλλὰ παρατηρεῖ, ὅτι οἱ πρόξενοι δὲν εἶχον χρεῖαν τοῦ προστάτου πρὸς πρόσδοτον πρὸς τὸν πολέμαρχον, ὡς συνάγεται ἐκ CIA. II, 42: « καὶ (πρόσοδον) εἶναι αὐτῇ πρὸς τὸν πολέμαρχον (καθάπερ) τοῖς ἄλλοις προξένους ». (βλ. καὶ II, 131). Ψήφισμα ἐν CIA IV, 3, 551: « (καὶ ἀτέλειαν εἶναι αὐτῶν) καὶ οἰκίας, ἐάν (τις) ἀδικῇ αὐτὸν Ἀ(θη)νησιν πρὸς τὸν (πολέμαρχον) ἀνευ πυρταν)είων ». καὶ ἡ εὐεργεσία ἦτο φιλή τιμή: Schubert 25 κέ. Ὁ Monceaux ἐνθ. ἀν. 98, 6 συμπερίνει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. II, 208, ὡς νομίζω ἀβασίμως, ὅτι πάντοτε πάντες οἱ πρόξενοι εἶχον καὶ ἐγκτησιν γῆς καὶ οἰκίας. Ὁ Dittmar ἐν Leipz. Stud. τ. 13 σ. 142 κέ. πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐν ἔτεσι 326 - 315 ἡ ἐγκτησις γῆς καὶ οἰκίας ἐγένετο διὰ νόμου συναφῆς τῇ προξενίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ οὕτως ἐρμηνεύει τὸ « κατὰ τὸν νόμον ». Δὲν εἶναι ἀεδικαιολογημένον τὸ συμπέρασμα τοῦ Monceaux σ. 102, ὅτι οἱ πρόξενοι οὐτε μετοίκιον οὐτε ξενικὸν τέλος ἐτελοῦν, ἀφοῦ ἡ προξενία δὲν περιελάμβανε καὶ ἀτέλειαν. Ἀκριβῶς δὲν διαφαίνεται πάντοτε ἂν οἱ διὰ προξενίας καὶ εὐεργεσίας τιμώμενοι εἶναι ξένοι ἢ μέτοικοι Ἀσφαλῶς μέτοικοι εἶναι οἱ τιμηθέντες διὰ τῶν ψηφισμάτων, τῶν ἐν Ath. Mitth. τ. 8 σ. 211 κέ. καὶ ἐν CIA. II, 186. 385. Καὶ κατὰ τὰ ψηφίσματα ταῦτα δὲν ἦσαν αὐτοδικαίως συναφῆ τῇ προξενίᾳ καὶ τῇ εὐεργεσίᾳ ἡ ἐγκτησις γῆς καὶ οἰκίας καὶ τὸ στρατεύεσθαι τὰς στρατείας καὶ εἰσφέρειν τὰς εἰσφορὰς μετὰ Ἀθηναίων.

²) Ἀτέλεια καθόλου: CIA. II 42. 91. Προτίθεται ἀτέλεια τοῦ μετοίκου: II, 27.

Ἰσοτελεῖς.

Ἰδία τάξις μετοίκων ἦτο ἡ τῶν ἰσοτελῶν, οὕτω καλουμένων, διότι ἴσα τοῖς ἀστοῖς ἐτέλουν, ἐλεύθεροι ὄντες τῶν εἰς τοὺς ἄλλους μετοίκους ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων. ¹ Καίτοι δ' ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῆς δωρεᾶς ἀναφέρονται διαρρήδην καὶ αἱ δωρεαὶ τῆς ἐγκτήσεως γῆς καὶ οἰκίας καὶ τοῦ τὰ τέλη τελεῖν καθάπερ Ἀθηναῖοι καὶ τὰς στρατείας στρατεύεσθαι μετὰ Ἀθηναίων, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν περιελαμβάνοντο αὐταὶ ἐν τῇ ἰσοτελείᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπεξηγοῦσι τὴν ἔννοιαν αὐτῆς. ²

Δικαιοδοσία.

Τῶν μετοίκων αἱ μὲν ἰδιωτικαὶ δίκαι ἐλαγχάνοντο πρὸς τὸν πο-

πρὸλ. καὶ II, 121. 222. 224. Ἔγκτησις γῆς καὶ οἰκίας: II, 41 70. 186, μετὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀξίας τῆς μὲν οἰκίας ἀπὸ 3000 δραχμῶν μέχρι ἐνὸς ταλάντου, τῆς δὲ γῆς ἀπὸ ἐνὸς μέχρι δύο ταλάντων. Βλ. τὰς ὑπὸ A. Wilhelm ἐν Hermes 1889 τ. 24 σ. 331 κέ. περισυλλεχθεῖσας περὶ τούτου ἐπιγραφάς. CIA. IV, 2, 407 c. e. 451 b. Ἡ προσθήκη τοῦ «κατὰ τὸν νόμον», προκειμένου περὶ ἐγκτήσεως γῆς καὶ οἰκίας, ἀναφέρεται ἴσως εἰς τὸν Σολωνεῖον νόμον παρ' Ἀριστ. Πολ. B, 7 σ. 37, 26 κέ. Bekker: «οἷον καὶ Σόλων ἐνομοθέτησεν καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὅς κωλύει κτᾶσθαι γῆν, ὁπόσῃν ἂν βούληται τις». Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἐγκτήματα βλ. Bekker An. gr. σ. 251, 1 κέ. 260, 4 κέ. Πρόσοδος πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον: CIA. II, 41. 91. Τὰς εἰσφορὰς εἰσφέρειν μετὰ Ἀθηναίων: II, 121. Στρατεύεσθαι τὰς στρατείας καὶ εἰσφέρειν τὰς εἰσφορὰς μετὰ Ἀθηναίων: CIA. IV, 2, 179 ε (σ. 52). II, 176. Δελτίον ἀρχ. 1889 σ. 91 στ 53 κέ. Τὰς εἰσφορὰς εἰσφέρειν καὶ τὰ τέλη τελεῖν καθάπερ Ἀθηναῖοι καὶ τὰς στρατείας στρατεύεσθαι μετὰ Ἀθηναίων: Δελτ. ἀρχ. 1888 σ. 224 CIA. IV, 2 145 f.

¹) Βλ. Αυσ. καὶ Θεόφρ. παρ' Ἀρποκρ. λ. ἰσοτελής = Φωτ. Bekker An. gr. 267, 1: «Ἰσοτελεῖς μέτοικοι τὰ μὲν ξενικὰ τέλη μὴ τελοῦντες, τὰ δὲ ἴσα τοῖς ἀστοῖς τελοῦντες». Βλ. Φωτ. λ. ἰσοτελεῖς Ὅθεν καὶ ἐν CIA. II, 54: «εἶναι δὲ καὶ ταῖς(ς) μ(ε)τὰ Ἀστυκράτους ἐκπεπτωκόσι (ἰ)σοτελειαν καθάπερ Ἀθηναίους». Περὶ τῆς ἰσοτελείας πρὸλ. Schubert ἐνθ. ἀν. 49 κέ. Thumser ἐνθ. ἀν. 65 κέ. Clerc 200 κέ. Περὶ δὲ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως βλ. Thumser de civ. Athen. munerib. σ. 108 κέ. Ἐν ταῖς ἐπιτυμβίοις ἐπιγραφαῖς ἂν ὁ νεκρὸς ἦτο ἰσοτελής ἐδηλοῦτο τοῦτο: CIA. III, 2723 κέ. IV, 2, 2724 ε.

²) Βλ. CIA. II, 176. 413. IV, 2, 145 ε 270. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 197 c. Ὅτι εἰς τοὺς ἰσοτελεῖς ἐπετρίπετο ἐγκτησις δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς ἐκ τοῦ Ξενοφ. πόρ. δ', 12. Ἡ ἐννοία τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι ἡ πόλις παρέχεν ἰσοτελειαν τῷ βουλομένῳ τῶν ξένων νὰ ἐργάζεται ἐν ταῖς μεταλλείοις. Βλ. καὶ Schubert ἐνθ. ἀν. 53. Thumser ἐνθ. ἀν. 66.

λέμαρχον, αἱ δὲ δημόσιαι πρὸς τοὺς ἄρχοντας, πρὸς οὓς καὶ αἱ ἑμοίαι τῶν ἀστῶν.¹

γ. Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται.

Πλήθος τῶν πολιτῶν.

Κατὰ τὸν ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως γενόμενον ἐξετασμὸν τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς εὐρέθησαν πολῖται 21,000.² Αἱ δ' ἐκ τοῦ Ε' αἰῶνος μαρτυρίαι ἀναβιβάζουσι τὸ πλήθος τῶν πολιτῶν εἰς 30,000.³ Κατὰ νεωτέρους δ' ὑπολογισμούς, οἵτινες ὅμως ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν ἀπογραφικῶν εἰδήσεων κατὰ προσέγγισιν μόνον δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ἀκριβεῖς, ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ ὅλον πλήθος τῶν πολιτῶν ἀνῆρχετο εἰς 40-47,000, συνυπολογιζομένων δὲ καὶ τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς 120 μέχρις 140 χιλιάδων ψυχῶν.⁴ Εἰς ταύτας προσθετέοι καὶ δεκακισχίλιοι Ἀθηναῖοι πολῖται ἐν ταῖς κληρουχίαις οἰκοῦντες.

¹) Βλ. Ἀριστ. 58, 2. Πολυδ. Η', 91. Ἀρποκρ. λ. πολέμαρχος. Ὁ πολέμαρχος διένεμε τὰς ἰδιωτικὰς δίκας τῶν μετοίκων εἰς τοὺς κατὰ δῆμους δικαστάς, οὗτοι δὲ παρέμπουν εἰς τοὺς διαιτητάς. Βλ. Ἀριστ. αὐτ.: « Δίκαι δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἴδιαι μόνον αἷ τε τοῖς μετοίκοις καὶ τοῖς ἰσατελέσι καὶ τοῖς προξένοις γιγνόμεναι » καὶ δεῖ τοῦτον λαβόντα καὶ διανείμαντα δέκα μέρη, τὸ λαχὸν ἐκάστη τῇ φυλῇ μέρος προσθεῖναι, τοὺς δὲ τὴν φυλὴν δικάζοντας (οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τετταράκοντα: Ἀριστ. 53) τοῖς διαιτηταῖς ἀποδοῦναι». Περὶ τῶν λεπτομερειῶν βλ. Clere 76 κέ., ὅπου πληρέστατα ἐκτίθενται αὗται.

²) Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν Ἀττικῇ οἰκούντων πρβλ. Beloch die Bevölker. d. griech. - röm. Welt σ 57 κέ. Ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως 21000: Κτησικλῆς παρ' Ἀθην. Σ', 272 6. Πρὸς ταύτην συμφωνοῦσι καὶ ἄλλαι σύγχρονοι εἰδήσεις παρὰ Πλουτ. Φωκ. 28 (Δημ.) ΚΕ', 21. Φιλόχορ. ἀπ. 12 παρὰ Müller Fr. hist. gr. I, 386, ὅστις προδῆλως κατὰ τὸ πλήθος τῶν κατοίκων ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ὑπολογίζει τὸ ἐπὶ Κέκροπος.

³) Βλ. Ἡρόδ. Ε', 97. Ἀριστοφ. Ἑκκλ. 1132. Ἐν ταῖς δυσὶ μυριάσι τῶν δημοτικῶν παρ' Ἀριστοφ. Σφ. 709 περιλαμβάνονται οἱ πενίστεροι. Οἱ ἐκκλησιασάντες κατὰ τὴν δίκην τῶν ἐν Ἀργινοῦσαις στρατηγῶν ἀναβιβάζονται εἰς τρισμύριους παρὰ (Πλάτ.) Ἀξιοχ. σ. 369 α, πρὸς ὅλῳσιν τοῦ ὅτι πάντες εἶχον συνελθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

⁴) Βλ. τὸν ὑπολογισμὸν παρὰ Beloch ἐνθ. ἀν. σ. 60 κέ. Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen II, 207 κέ. ὑπολογίζει ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ πολῖται ἀνῆρχοντο εἰς 60,000 τοὐλάχιστον. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν εἰς οὓς ἐν ἔτει 445/4 διενεμήθη σίτος κατὰ Φιλόχορ. ἀπ. 60 παρὰ Müller FHG. I, 398 καὶ Πλούτ. Περ. 37 βλ. Beloch ἐνθ. ἀν. σ. 75. κέ.

ἴσον δὲ πλῆθος κληρούχων πρέπει νὰ ὑπολογίζωμεν καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. ¹

Δημοποίητοι πολῖται.

Οἱ πολῖται ἐν Ἀθήναις διεκρίνοντο εἰς δύο τάξεις, τοὺς γένει καὶ τοὺς θέσει πολίτας, τοὺς παλαιούς δηλ. καὶ τοὺς νεοπολίτας, οἵτινες ποιητοὶ ἢ δημοποίητοι καλούμενοι ἐλάμβανον διὰ ψηφίσματος τὴν δωρεὰν τῆς πολιτείας. ² Ἐδίδετο δ' ἡ δωρεὰ αὕτη διὰ ψηφίσματος εἰς μόνους τοὺς εὐεργετήσαντας τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, διαρρήδην δ' ἀνεφέρετο ἡ τοιαύτη αἰτιολογία ἐν τῷ ψηφίσματι. ³ Δοθείσης δ' ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς δωρεᾶς, δὲν ἐθεωρεῖτο κυρία ἂν μὴ ἐπεκυροῦτο εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν ὑπὸ ὑπερεξακισχιλίων πολιτῶν κρύβδην ψηφιζόμενων. Ἀλλὰ καὶ τούτου γενομένου ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων εἶχε τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς γραφῆς παρανόμων νὰ ζητήσῃ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ ψηφίσματος, ἀναλαμβάνων ν' ἀποδείξῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι δὲν ἦτο ἄξιος τῆς δωρεᾶς ὁ τιμηθεὶς ἢ ὅτι παρὰ τοὺς κειμένους νόμους ἐγένετο πολίτης. ⁴ Πρὸς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας ὁμό-

¹) Περὶ τοῦ πλῆθους τῶν Ἀθηναίων κληρούχων βλ. Beloch ἐνθ. ἀν. σ. 81 κέ.

²) Πρὸλ. Ἀρκαρ. λ. δημοποίητος, Πολυδ. Γ', 56. Διακρίσεις τῶν γένει καὶ τῶν ποιητῶν πολιτῶν παρὰ Δημ. ΜΕ', 78.

³) βλ. (Δημ.) ΝΘ', 89. Πρὸλ. καὶ Szanto Untersuch. ü. d. att. Bürgerr. σ. 26 κέ.

⁴) βλ. (Δημ.) ΝΘ', 89 - 91 (ὁ λόγος οὗτος ἐγράφη περὶ τὸ 340). βλ. Schaefer Dem. u. seine Zeit τ. 3, 2 σ. 183. Ἡ δευτέρα ἐκκλησία μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἀσφαλῶς μὲν ἀπὸ τοῦ 363/2 (CIA. II, 54), πιθανῶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ 369/8 (II, 51), ἐξ οὗ ὁμοῦ δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς ὅτι πρὸ τοῦ χρόνου τούτου δὲν ἀπαιτεῖτο ἡ κύρωσις τῆς δωρεᾶς καὶ ὑπὸ δευτέρας ἐκκλησίας. Ὅτι ἡ δοκιμασία ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐγένετο μόνον ἂν ἐγράφετο παρανόμων τὸ ψήφισμα τῆς δωρεᾶς συνάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς συναφείας τῶν χωρίων τοῦ εἰς τὸν Δημοσθένη ἀποδιδομένου λόγου κατὰ Νεαίρας. Κατ' ἐξαιρέσιν δ' ἐν τῷ περὶ ἀπονομῆς τῆς πολιτείας εἰς τοὺς Πλαταιεῖς ψηφίσματι διαρρήδην ὠρίετο ὅτι λαμβάνοντες τὴν δωρεὰν οἱ Πλαταιεῖς ἔπρεπε νὰ δοκιμασθῶσιν ἐν τῷ δικαστηρίῳ χωρὶς ἕκαστος ἂν εἴναι Πλαταιεὺς καὶ ἂν εἶναι ἐκ τῶν φίλων τῆς πόλεως ἢ ἐξαιρετικῇ αὐτῇ διατάξει ἦτο εὐλόγως ἕνεκα τοῦ μεγάλου πλῆθους τῶν γενομένων τότε πολιτῶν, ὅπως μὴ ἐπὶ ταύτῃ τῇ προφάσει πολλοὶ μεταλάβωσι τῆς πολιτείας παρὰ νόμον. βλ. (Δημ.) ΝΘ', 105-6. Πρὸλ. καὶ Ψευδοπλούτ. ὁ Λυσ. 8. Ὁ Fränkel d. att. Geschworenenger 34 κέ. φρονεῖ ὅτι μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας αὐτοδικαίως ἐδοκιμάζοντο οἱ δημοποίητοι

λογοὶ εἶναι καὶ οἱ τύποι τῶν ψηφισμάτων. Μέχρι τῶν μέσων τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος φαίνεται ὅτι ἐπετρέπετο εἰς τὸν νεοπολίτην νὰ ταχθῇ εἰς οἰανδήποτε φυλὴν καὶ δῆμον καὶ φρατρίαν ἐβούλετο. Ὑστερον ὅμως ἡ ἐκλογὴ περιωρίσθη εἰς τινὰς τούτων. ¹ Ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος φαίνεται ὅτι καθιερώθη τακτικὴ δοκιμασία τῶν δημοποιοιῶν ἐν δικαστηρίῳ ἐκ 501 δικαστῶν ἀποτελουμένων, εἰσῆγον δὲ τὴν δοκιμασίαν τῆς δωρεᾶς οἱ θεσμοθεταί. ²

ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Καὶ ὁ Hartel Stud. üb. att. Staatsr. u. Urkundenw. 271 παραδέχεται, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο ἡ δοκιμασία ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ νομίζει ὅτι ἡ γραφὴ παρνόμων δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ κατὰ τὴν κυρίαν δικανικὴν σημασίαν τοῦ ὅρου. Ὁρθῶς ἀποκρούει ταῦτα ὁ Szanto Untersuch. üb. d. att. Bürgerr. σ. 7 κέ., ὅμως παραγόμενος ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Hartel περὶ τῆς διπλῆς ψηφίσεως τῶν εἰσφερομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καταλήγει εἰς ἀστήρικτα πορίσματα. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁρθῶς ἀνάγει εἰς τοὺς χρόνους Δημητρίου τοῦ Φαληρέως τὴν εἰσαγωγὴν τῆς δοκιμασίας ὁ Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παρart. τ. 10 σ. 361, ἐπόμενος τῷ Meier ἐν Intell. - Blatt z. Allg. Lit. Ztg. 1834 σ. 254.

¹ Ὁ παλαιότατος τύπος τῶν ψηφισμάτων τῆς δωρεᾶς τῆς πολιτείας ἐν ἐπιγραφαῖς ἔχει ὡδε: «εἶναι δὲ Θρασυ(βούλου φυλῆς τε εἶναι καὶ δῆμου κ)αὶ φρατρίας ὧ(ν ἂν βούληται)»: CIA I, 59 Ἀπὸ δὲ τοῦ 370 περίπου ὁ τύπος εἶναι ἐκτενέστερος: «εἶναι τὸν δεῖνα Ἀθηναῖον αὐτὸν καὶ ἐγγόνους αὐτοῦ καὶ εἶναι αὐτῷ γράψασθαι φυλῆς καὶ δῆμου καὶ φρατρίας, ἥς ἂν βούληται» τοὺς δὲ πρυτάνεις δοῦναι περὶ αὐτοῦ τὴν ψήφον τῷ δήμῳ εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν». Βλ. CIA II, 51. 54. 108. Μικρὸν μετὰ τὰ μέσα τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος προστίθεται ἐνίοτε μετὰ τὸ «ἥς ἂν βούληται» ἡ φράσις «ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν» (βλ. CIA. II, 115 ὁ IV, 2, 231 ὁ), ἥτις ὅμως ἐπεὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ταυτοσήμου «κατὰ τὸν νόμον». Ὅτι ἀμφότεραι αἱ φράσεις εἶναι ταυτοσημοί, κατέδειξαν ὁ Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παρart. τ. 10 σ. 643 κέ., ἐνῷ οὐδένα πείθει ἡ ἔρμηνεα τοῦ Dittmar ἐν Leipz. Stud. τ. 13 σ. 140 κέ. 153 κέ. τοῦ «κατὰ τὸν νόμον». Βλ. καὶ Schmitthenner de coronar. ap. Ath. honoribus. Diss. inaug. Berol. 1891 σ. 31 κέ. Συλλογὴν τῶν οὐκ εἰσὶν ἐπιγραφῶν βλ. παρὰ Hartel ἐνθ. ἀν. 272.

² Εἰς τὸν ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει ἀναφερόμενον τύπον, μετὰ τινων μόνων τυπικῶν μεταβολῶν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει διατηρηθέντα μέχρι τοῦ 320 περίπου (βλ. CIA. II, 223 224) προσετίθεντο ἔκτοτε τοιαῦτα τινα: «τοὺς δὲ θεσμοθετάς εἰσαγαγεῖν αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν τῆς δωρεᾶς (ἢ τῆς πολιτείας) εἰς τὸ δικαστήριον, ὅταν πρῶτον οἶόντ' ᾖ». Βλ. CIA. II, 309. Μεταγενέστεραι δ' ἐπιγραφαί, μικρὸν μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Χρμεωνιδείου πολέμου (Buermann ἐνθ. ἀν.) ἔχουσι τὸν ἐπόμενον τύπον: «δεδοσθαι δὲ αὐτῷ καὶ πολιτείαν δοκιμασθέντι ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατὰ τὸν νόμον, τοὺς δὲ θεσμοθετάς, ὅταν πρῶτον πληρῶσιν δικαστήριον εἰς ἓνα καὶ πεντακοσίους δικαστάς, εἰσαγαγεῖν αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν κατὰ τὸν νόμον καὶ εἶναι αὐτῷ δοκιμασθέντι γράψασθαι φυλῆς καὶ δῆμου καὶ φρατρίας ἥς ἂν βούληται». Βλ. CIA. II, 395. Συλλογὴν τῶν ἐπιγραφῶν βλ. παρὰ Hartel 272 - 3.

Πολιτικά δίκαια τῶν δημοποιήτων.

Περὶ τῶν πολιτικῶν δικαίων τῶν δημοποιήτων καὶ μάλιστα περὶ τῆς εἰς φρατρίας εἰσαγωγῆς αὐτῶν, πολλὴ ἐπεκράτει πρότερον ἀμφιλογία. ¹ Νῦν ὅμως ἀναμφισβητήτως εἶναι ἀποδεδειγμένον ἐκ τῶν πολυπληθῶν μαρτυριῶν ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ Ε' τοῦ Δ' καὶ τοῦ Γ' αἰῶνος, ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ ψηφίσματος τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας παρείχεται εἰς τοὺς δημοποιήτους τὸ δικαίωμα νὰ ταχθῶσιν εἰς φυλὴν καὶ ὄμιον καὶ φρατρίαν. ²

Ὁ δημοποιήτος ἐν τισὶ μόνον καὶ οὐχὶ σπουδαίοις ἐμειονέκτει τοῦ φύσει πολίτου. Ἀπηγορεύετο διαρρήδην ὅτι δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ ἄρξωσιν ἀρχὴν τινα τῶν ἐννεά ἀρχόντων, μηδὲ νὰ μετάσχωσιν ἱερωσύνης μηδεμιᾶς· ἀλλ' οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἂν εἶχον γεννηθῇ μετὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς πολιτείας εἰς τὸν πατέρα ἐκ γυναικὸς ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς, ἐκ νομίμου δηλαδὴ γάμου μετ' ἀστῆς, μετεἶχον ἀπάντων. Ἄν ὅμως εἶχον γεννηθῇ πρὸ τῆς ἀπονομῆς τῆς πολιτείας εἰς τὸν πατέρα, ἐδίδοτο μὲν καὶ εἰς αὐτοὺς ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἦσαν ἐπίσης καὶ τούτων ὡς καὶ τὰ τοῦ πατρὸς περιωρισμένα ἐν τισὶ τὰ πολιτικά δικαιώματα, καὶ μόνον οἱ ἐκ γυναικὸς ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς υἱοὶ τούτου εἶχον ὅσα καὶ οἱ φύσει πολῖται δικαιώματα. ³

¹) Αἱ διαφοραὶ γινώμαι περισυνήχθησαν παρὰ Philippi Beitr. z. einer Gesch. d. att. Bürgerrechtes σ. 107 κέ., ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ νεοπολίτης μόνον δι' εἰσποίησεως ἦτο δυνατόν νὰ ταχθῇ εἰς φρατρίαν, τὰ δὲ τέκνα αὐτοῦ τὰ ἐξ ἀστῆς γεννηθέντα ὅτι ἐγίνοντο δεκτὰ μόνον εἰς τὴν φρατρίαν τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην καὶ αὐτὸς ἀπεδοκίμασεν ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1879 τ. 418. Ἀμφίβολον ὅμως νομίζει ὁ Hruza Beitr. z. Gesch. d. griech. u. röm. Familienrechtes 1892 σ. 136, 7, ἂν οἱ δημοποιήτοι πάντοτε ἔπρεπε νὰ ταχθῶσιν εἰς φρατρίαν ἢ εἶχον τὸ δικαίωμα πρὸς τοῦτο.

²) Πρὸς τὴν CIA. I. 59 τοῦ ἔτους 410]9. II, 64 6 τοῦ ἔτους 363]2. II, 121 τοῦ ἔτους 338]7. II, 330 τοῦ ἔτους 295 "Οἱ καὶ ἐξ ἄλλων λόγων φαίνεται ὅτι ἐτάσσεται εἰς φρατρίαν ὁ δημοποιήτος ἅμα τῇ ἀπονομῇ τῆς πολιτείας κατέδειξεν πειστικώτατα ὁ Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. τ. 9 σ. 597.

³) Βλ. (Δημ.) ΝΘ', 92. 106. Κατὰ τὸν Ἀριστ. 55, 3 κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῶν 9 ἀρχόντων ἐπηρωτῶντο: «Τίς σοι πατὴρ καὶ πόθεν τῶν ὀμίων, καὶ τίς πατὴρ πατὴρ, καὶ τίς μήτηρ, καὶ τίς μητὸς πατὴρ καὶ πόθεν τῶν ὀμίων»; Πρὸς Δεξικ. Κανταβριγ. σ. 670, 14 Ὁρώτων περὶ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου καὶ τοῦ δήμου αὐτοῦ, διότι εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀστῆς προσετίθετο τὸ δημοτικὸν τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ συζύγου, περὶ δὲ τοῦ δημο-

Πλαταιείς.

Ἡ γνώμη ὅτι οἱ Πλαταιεῖς ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν πολιτῶν, καὶ ὅτι οἱ δοῦλοι εἰς οὓς ἐδόθη ἡ πολιτεία διὰ τὴν ἐν Ἀργινοῦσαις ἀνδραγαθίαν ἐγένοντο Πλαταιεῖς, δὲν ἔχει ὀρθῶς οὕτως ἐκφερομένη· ἀλλὰ τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι οἱ συνναυμαχῆσαντες ἐν Ἀργινοῦσαις δοῦλοι, γενόμενοι πολῖται, ἔλαβον κλήρους ἐν Σκιῶνῃ, ὅπου εἶχον δοθῆ καὶ εἰς τοὺς Πλαταιεῖς τῷ 422[1, καὶ εἰς τὸ κληρουχικὸν γραμματεῖον ἐνεγράφησαν μετὰ τούτους. ¹

Οἱ γένει πολῖται.

Ὁ μὲν δημοποίητος λόγον τῆς εἰς τοὺς πολίτας παραδοχῆς εἶχε τὰς πρὸς τὴν πόλιν εὐεργεσίας του, τοῦ δὲ γένει πολίτου τὰ πολιτικὰ δικαιώματα ἐξεπῆγαζον ἐκ τῆς γεννήσεώς του. Πρὸς αὐστηρότερον δὲ τούτων ὀρισμὸν ἐτέθη καὶ πάλιν ὁ εἰσηγγήσει τοῦ Περικλέους τῷ 451 ψηφισθεὶς νόμος, ὅτι μετεῖχον τῆς πολιτείας μόνοι οἱ ἔχοντες ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ἀστούς. Ἀλλ' ἐκ τῶν πρὸ τοῦ Εὐκλείδου γεννηθέντων ἀνεγνωρίσθησαν ὡς γνήσιοι πολῖται καὶ οἱ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους ἀστοί, οἱ δυνάμενοι δηλ. νὰ ἐπιδείξωσι τὸν ἕτερον τῶν γονέων ἀστόν. ² Ἐκ τούτου συνάγεται τὸ γεγονὸς

τικαὺ τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου δὲν ἡρώτων, διότι ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς πολιτείας εἰς ξένον περιλαμβάνοντο καὶ οἱ ἔκγονοι, οὗτοι δὲ εἶχον μὲν πατέρα ἀστόν καὶ ἠδύναντο νὰ μετέχουσιν ἀπάντων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ (Δημ.) ΝΘ', 92, δὲν ἦσαν ὁμῶς πολῖται διότι τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ πατήρ, ἀλλὰ διότι καὶ εἰς αὐτοὺς διαρρήθην ἀπενεμήθη ἡ πολιτεία. Βλ. καὶ Philippi ἐνθ. ἀν. 117, 99. Ἡ παρὰ Πολυδ. Η', 85 ἐρώτησις «εἰ Ἀθηναῖοι εἰσιν ἑκατέρωθεν ἐκ τριγωνίας» προήλθε βεβαίως ἐκ παρανοήσεως τῆς ἀνωτέρω ἀναγραφείσης πλήρους ἐρωτήσεως. Ὁ Philippi ἐνθ. ἀν. 109 - 110 καὶ πρὸ τούτου ὁ Meier de bonis dampnat. 235 ἀναφέρουσιν εἰς ἄλλους χρόνους τὰς παρὰ Ψευδοδημοσθένει καὶ εἰς ἄλλους τὰς παρὰ Πολυδεῦκει εἰδήσεις.

¹) Εὐστόχιος ἡρμήνευσε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. 691 ὁ Kirchhoff ἐν Abh. d. Berl. Akad. 1873 σ. 9 - 10. Τὴν Σκιῶνῃν κατεῖχον κληροῦχοι Πλαταιεῖς ἀπὸ τοῦ 422[1: Θουκ. Ε', 32. Διόδ. ΙΒ', 76. Ἰσοκρ. Δ', 109. Περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Πλαταιεῖς βλ. Szanto ἐν Wiener Stud. τ. 6 σ. 159 κέ. Ἡ διατριβὴ τοῦ Heinr. Wiegand die Plataeer in Athen ἐν Προγράμμ. τοῦ Ratzburg 1888 εἶναι ἀναξία λόγου.

²) Ὁ Ἀριστ. 42, 1 λέγει περὶ τῆς μετ' Εὐκλείδην πολιτείας: «μετέχουσιν μὲν τῆς πο-

ὅτι ἕνεκα τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν πολιτῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἔκειτο ἄχρηστος ὁ ἐπὶ Περικλέους τεθεὶς νόμος, ὅπερ ἄλλως φαίνεται ἀποδεικνύουσα καὶ ἡ ἐπὶ Ἀλκιβιάδου ἀνανεωθεῖσα συντέλεια τῶν νόθων εἰς τὸ Κυνόσαργες.¹ Ἀπὸ τοῦ 403 ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ ἰδιωτικὰ δίκαια τῶν νόθων περιστάλησαν διότι ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος Εὐκλείδου ἐγένετο χρήσις τοῦ πρότερον ὀνόματι μὲν κειμένου, ἀληθῶς δ' εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντος νόμου τοῦ Σόλωνος, καθ' ὃν οἱ νόθοι καὶ αἱ νόθαι δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὴν ἀγχιστείαν.² Κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἄλλαι διατάξεις αὐστηρότεραι ἐτέθησαν περὶ γάμων τῶν πολιτῶν, ἀπαγορευθέντος νὰ μὴ νυμφεύηται ἀστὺς ξένην μηδὲ ἀστὴ ξένον ἐπὶ ποινῇ πωλῆ-

λειτουργίας οἱ ἐξ ἀμφοτέρων γεγονότες ἀστῶν». Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Περικλέους πρβλ. Ἀριστ. 26. 4. Περὶ τοῦ ἐπὶ Εὐκλείδου τεθέντος νόμου ἔχομεν τὰς μαρτυρίας, τοῦ Καρυστιοῦ παρ' Ἀθην. II', 577 c: « Ἀριστοφῶν δὲ ὁ ἔφησε ὅς τὸν νόμον εἰσενεγκὼν ἐπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος, ὃς ἂν μὴ ἐξ ἀστῆς γένηται νόθος εἶναι ». [γρ. ἐξ(ἀστυ) καὶ ἀστῆς] καὶ τοῦ Εὐμήλου παρὰ τῷ Σγρλ. Αἰσχίν. Α', 39: « Εὐμήλος ὁ περιπατητικὸς ἐν τῷ γ' περὶ τῆς ἀρχαίας κιομυθίας φησὶ Νικομένην τινὰ ψήφισμα θέσθαι μηδένα τῶν μετ' Εὐκλείδην ἄρχοντα μετέχειν τῆς πόλεως, ἂν μὴ ἀμφοὶ τοὺς γονεῖς ἀστυοὺς ἐπιδείξῃται. τοὺς δὲ πρὸ Εὐκλείδου ἀνεξέταστους ἀφεῖσθαι ». Εἰς τὸν νόμον τοῦτον ἀναφέρονται καὶ ὁ Δημ. ΝΖ', 30 καὶ ὁ Ἰσ. II', 43.

1) Περὶ τοῦ γυμνασίου Κυνοσάργους πρβλ. Πλουτ. Θεμ. 1. Bekker An. gr. 274, 21 κέ: « Κυνόσαργες γυμνάσιόν τι Ἀθήνησι καλούμενον, εἰς ὃ ἐνεγράφοντο καὶ οἱ νόθοι ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους ἀστοί ». « Ὅτι ἐν Κυνοσάργει ἐγυμνάζοντο καὶ νόθοι, ἐκ μητρὸς μόνον ἀστῆς γεγονότες, συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. κΙ', 213. Πρβλ. Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. 7 σ. 633-4. Ὁ Schenkl ἐν Wiener Stud. 1883 σ. 17 σημ. 22 ἀρνεῖται τοῦτο. Ἀναδιοργάνωσις τῆς συντελείας τῶν νόθων ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου: Πολέμων παρ' Ἀθην. Γ', 234 e. Ἄνευ λόγου τινὸς ὁ Schenkl ἐνθ. ἀν. σ. 18-9 συνταυτίζει τὸν Ἀλκιβιάδην τοῦτον πρὸς τὸν ὁμιώνουμον βοηθὸν τοῦ Κλεισθένους. « Ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα δὲν ὑφίστατο πλέον ἢ συντέλεια τῶν νόθων εἰς τὸ Κυνόσαργες δεικνύει τὸ τοῦ Δημ. κΙ', 213. « Ὅτι οἱ νόθοι ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου δὲν ἀνεγνωρίζοντο κατὰ νόμον πολῖται, συνάγεται ἐκ τοῦ σκώμματος τοῦ Ἀριστοφ. Ὀρν. 1649-1670, ὅτι δὲ λαθραίως ἐνεγράφοντο εἰς τὰ ληξιαρχικὰ γραμματεῖα μνησθένου ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. Η', 88, μαρτυροῦντος ὅτι ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου αἱ φρατρίαι καὶ οἱ ὄῃμοι ἐνεπλήσθησαν τῶν οὐδὲν τῇ πόλει προσηκόντων.

2) Βλ. Ἰσ. Γ', 47: « τοῦναντίον τοίνυν συμβέβηκεν ἥ ὥς ὁ νόμος γεγραπται: ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐστὶ νόθος μηδὲ νόθος εἶναι ἀγχιστεῖαν μήθ' ἱερῶν μήθ' ὀσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος ». Ὁμοίως Δημ. ΜΓ', 51. « Ὅτι ὁ νόμος περὶ τῆς ἀγχιστείας τῶν νόθων ἦτο Σολῶνεις μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφ. Ὀρν. 1660 κέ.

σεως ὡς δούλου τοῦ ξένου ἢ τῆς ξένης. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ τοιαῦται σκληραὶ διατάξεις δὲν ἐτήρουντο κατὰ γράμμα καὶ ὅτι οἱ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους ἄστοι δὲν ἀπεκλείσθησαν τῆς πολιτείας καθ' ὁλοκληρίαν. Ἀλλὰ πολλοὶ τούτων κατώρθουν νὰ ἐγγράφωνται παρὰ νόμῳ εἰς τὰ ληξιαρχικὰ γραμματεῖα, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἐν ἔτει 346[5] γενομένη διαψήφισις, ὅτε πολλοὶ παρὲν γραπτοὶ ἀπηλλάθησαν τῆς πολιτείας.¹

Γάμος.

Πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φρατρίαν, καὶ πρὸς τὴν παρεπομένην ταύτῃ μετοχὴν τῆς πολιτείας, δὲν ἤρκει μόνῃ ἡ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἀστῶν γέννησις, ἀλλὰ προσαπηχεῖτο ὁ εἰσαγόμενος νὰ εἶχε γεννηθῇ ἐκ νομίμου γάμου· τοιοῦτος δ' ἐθεωρεῖτο ἐν Ἀθῆναις ὁ γάμος ἀστοῦ καὶ ἀστῆς ὁ γενόμενος δι' ἐγγυήσεως ἢ δι' ἐπιδικασίας. Καὶ ἐγγύησις μὲν ἢ ἐγγύη ἐλέγετο ἡ τακτικὴ καὶ ἐπίσημος ἐνώπιον μαρτύρων παράδοσις τῆς νύμφης ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτῆς εἰς τὸν νυμφίον, συνεπαγομένη ἀμοιβαίως τῶν οὕτω συμβαλλομένων ὑποχρεώσεις.² Ἐπιδικασία δὲ ἢ δι' ἀποφάσεως

1) Βλ. (Δημ.) ΝΘ', 17: «τοῦ μὲν νόμου τοίνυν ἀκηκόατε, ὧ ἄνδρες δικασταί, ὅς οὐκ ἐκ τὴν ξένῃ τῷ ἀστέϊ συνοικεῖν οὐδὲ τὴν ἀστὴν τῷ ξένῳ, οὐδὲ παιδοποιεῖσθαι, τέχνη οὐδὲ μηχανῇ οὐδεμιᾷ· ἐὰν δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιῇ, γραφὴν πεποίηκε κατ' αὐτῶν εἶναι πρὸς τοὺς θεομοθέτας, κατὰ τε τοῦ ξένου καὶ τῆς ξένης, καὶ ἄλλῃ πεπράσθαι κελεύει». Ὁ Hruza Beiträge z. Gesch. d. griech. u. röm. Familienrechtes σ. 134 κέ. ἀρνεῖται ὅτι ὑπῆρχε νόμος τοιοῦτος ἀπαγορεύων τοὺς μικτοὺς γάμους. Περὶ τῆς ἐν ἔτει 346[5] διαψήφισεως πρβλ. Ἀρποκρ. ἐν λ., καὶ ὑποθέσεις Ἰσ. λόγ. 12 καὶ Δημ. λόγου 57. Ἐψηφίσθη εἰσηγήσει τοῦ Δημοφίλου: Ἀισχίν. κτ. Τιμ. 86. Σχολ. αὐτ. 1, 77 Dind. Ἐξεδλήθησαν τότε πολλοὶ τῆς πολιτείας: Δημ. ΝΖ', 2, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἐδέχθησαν καὶ πάλιν αὐτοὺς: Σουῖδ. λ. ἀπεψηφίσατο. Ἐν ταῖς ἀττικαῖς ἐπιτυμβίαις ἐπιγραφαῖς εὐρίσκομεν γυναῖκας Ἀθηναίων ἀστῶν ἐξ Ἀμφίσης: CIA. II, 2786, ἐκ Τολοφώνος: 3395, Λοκρίδος: 3142: Ἀνδρῶν: 2788, Ἡλίδος: 2894, Πρακλείας: 2916, 2962, 2964. Θηβῶν: 3006, Λακωνικῆς: 3127, Μιλήτου: 3215, 3218, Σικυωνος: 3333, Μυρίνης: Ἐρ. ἀρχ. 1893 σ. 171, 4, Ἐπιδάουρου: αὐτ. σ. 173, 32.

2) Περὶ τῶν τύπων τῆς συνομολογήσεως τοῦ γάμου βλ. Hruza Beitr. d. griech. und röm. Familienrechtes I, 1892. II, 1894 σ. 174 κέ. Ἡ διάκρισις τῆς ἐγγυήσεως καὶ τῆς ἐπιδικασίας παρ' Ἰσ. Γ', 14. Περὶ τοῦ τίς ὁ κύριος τῆς ἐπικλήρου βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. 2 σ. 505, Hruza σ. 54 κέ. Ὅτι ἡ ἐγγύησις εἶχε τὴν ἐννοίαν συνομο-

τοῦ ἄρχοντος (ἢ τοῦ πολεμάρχου ἐπὶ μετοίκων) ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τοῦ αἰτούντος τοῦτο ἀγχιστεύς νὰ λάβῃ ὡς σύζυγον τὴν ἐπικλήρον κόρην, ἢ ἂν πλείονες ἀγχιστεῖς ἡμρισθήτουν, διὰ διαδικασίας ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ ἔχοντος τὸ δικαίωμα πλησιεστέρου ἀγχιστεύς. ¹ Μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας διατυπώσεις συνετελεῖτο ὁ γάμος. Τίς ὅμως ἡ σημασία τοῦ « εἰσφέρειν γαμηλίαν ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τοῖς φράτορσιν » δὲν γινώσκωμεν ἀκριβῶς. Τὸ πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἡ γαμηλία ἦτο ὑποχρέωσις τοῦ νεονύμφου πρὸς τοὺς φράτερας αὐτοῦ, ἥτις ὅμως οὔτε ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπεβάλλετο, οὔτε ἀναγκαία ἐθεωρεῖτο πρὸς κύρωσιν τοῦ γάμου. ² Ἐν τῷ γάμῳ ἡ γυνὴ ἔφερε κατὰ κανόνα εἰς τὸν ἄνδρα προῖκα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπροίκοῦ ὁ γάμος ἐθεωρεῖτο ἔγκυρος. ³

λογήσεως τοῦ γάμου ἀπέδειξεν ὁ Hruza σ. 18 κέ. Δὲν νομίζω δὲ βασιμους τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Thalheim ἐν προγράμμ. τοῦ Hirschfeld 1894 σ. 3 κέ. Κατὰ τὸν Thumser ἐν τοῖς Serta Harteliana 1896 σ. 189 κέ. ἡ ἐγγύησις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σημερινὸν προικοσύμφωνον.

¹) Περὶ τῆς ἐπιδικασίας ἐπικλήρου βλ. Meier u. Schömann att. Proc. ² σ. 614 κέ. Δὲν συμμερίζομαι πλέον τὴν γνώμην τοῦ Hruza σ. 90 κέ. ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ ἀρχοντος ἢ τοῦ πολεμάρχου καὶ τοῦ δικαστηρίου εἶχον τυπικὴν μόνον σημασίαν. Βλ. Thalheim ἐνθ. ἀν. σ. 13 κέ. «Ὅτι δ' ἡ ἐπιδικασία προϋποθέτει τὴν ἐγγύησιν γενομένην ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος ἢ τοῦ δικαστηρίου συνάγω ἐκ τοῦ ὅρκου τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδὸς εἰς τοὺς φράτερας: «Ἥ μὴν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς εἰσάγειν». (Ἰσ. Η', 19). «Ὅτι ὅμως δὲν συνάγεται τοῦτο ἀναγκαιῶς ἐκ τοῦ παρ' Ἰσάκῳ ὅρκου παραδίδομαι νῦν μετὰ τοῦ Thalheim σ. 3 κέ. Κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς φρατρίας τῶν Δημοτιωνιδῶν οἱ μάρτυρες εἶδει νὰ μαρτυρήσωσιν ἀπλῶς: «μαρτυρῶ ὅν εἰσάγει ἑαυτῇ ὅν εἶναι τοῦτον γνήσιον ἐγ γαμετῆς». Βλ. CIA. IV, 2. 841 ὁ. στ. 108 κέ.

²) Περὶ τῆς σημασίας τοῦ γάμου, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγγύησιν γενομένου βλ. Hruza ἐνθ. ἀν. σ. 125 κέ. 45 κέ. Συμφωνοῦσι καὶ τὰ κατὰ τὸν ἄλλως ἀσυνήθην ἐν Μασσαλία γάμον παρὰ Λουκ. Τόξ. 25. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα στερεῖται λέξεως ἀκριβοῦς ἀντιστοιγούσης πρὸς τὸ γερμανικὸν Braut βλ. Lehrs populäre Aufsätze σ. 92 κέ. «Εἰσφέρειν γαμηλίαν ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τοῖς φράτορσιν» παρ' Ἰσ. Γ', 76. 79 Η', 18 20. Δημ. ΝΖ', 43. 69. Αἱ ἑρμηνεῖαι τῶν λεξικογράφων εἶναι ἀντιφατικαί. Βλ. Hruza σ. 133, 2. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λ. γαμηλία βλ. Hruza σ. 133 κέ, ὅστις ἐν σ. 144, 17 ὀρθῶς ἐκ τοῦ Ἰσ. Γ', 79 συμπεραίνει, ὅτι ἡ γαμηλία δὲν ἐπεβάλλετο ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἀμφίβολον δ' εἶναι ἂν τὸ παρ' Ἰσ. Γ', 76 «καὶ ταῦτα νόμου ὄντος αὐτοῖς» ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην περὶ γαμηλίας πρότασιν ὡς θέλει ὁ Thumser ἐν τοῖς Serta Harteliana 1896 σ. 191-2, ἢ εἰς τὴν περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τοὺς φράτερας. Κατὰ τὸν Thumser ἡ γαμηλία ἦτο θυσία.

³) Βλ. Meier u. Schömann att. Proc. ² 513 κέ. Schoemann εἰς Ἰσ. σ. 233.

Νόμιμος παλλακεία.

Ἡ νόμιμος παλλακεία ἐθεωρήθη ὡς ἄλλος τύπος ἀνεγνωρισμένης ὑπὸ τοῦ νόμου συνοικήσεως ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐν Ἀθήναις. Ἀνευδοιάστως παραδεχόμενος τοῦτο πρὶν, πείθομαι μετ' ἐπιμελεστέραν βόσσαν τοῦ ζητήματος ὅτι δὲν εἶναι βέβαιον. ¹ Ὡς κυριώταται μαρτυρίαι πρὸς πίστωσιν τῆς ὑπάρξεως νομίμου παλλακείας ἐν Ἀθήναις φέρονται οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους πρὸς Βοιωτὸν καὶ ὁ τοῦ Ἰσαίου ὑπὲρ τοῦ Φιλοκτῆμονος κλήρου· ἀλλὰ τὰ ἐξιστορούμενα ἐν τούτοις γεγονότα δυνατόν εἶναι ἴσως νὰ ἐρμηνευθῶσι καὶ ἄνευ τῆς προϋποθέσεως ταύτης. ² Τὰ δ' ἄλλα πλήν τῶν μαρτυριῶν τούτων φερόμενα ἐπιχειρήματα οὐδὲν ἀποδεικνύουσιν, ³ ἀφοῦ μάλιστα φέρεται καὶ ῥητὴ ἀντίθετος μαρτυρία, ἐξ ἧς συνάγεται ὅτι οὔτε ὁ νόμος ἀνεγνώριζε τοιαύτας συνοικήσεις, οὔτε ἐξεπήγαζον ἐξ αὐτῆς νόμιμα δικαιώματα ὡς παρεδέχοντο οἱ τὴν περὶ νομίμου παλλακείας γνώμην ὑποστηρίζοντες. ⁴

¹) Τὴν γνώμην περὶ νομίμου παλλακείας ἐξήνεγκε καὶ ὑπεστήριξεν ὁ Buermann ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παρ. τ. 9 σ. 569 κέ. Ὁ Philippi ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1879 σ. 173 κέ. συμφωνεῖ μὲν αὐτῷ ἐν τοῖς καθόλου, νομίζει ὅμως ὅτι τὰ περὶ τοῦ τύπου τῆς νομίμου παλλακείας δὲν διευκρινίζονται ἐπαρκῶς ὑπὸ τῶν περιωρισμένων μαρτυριῶν ἄλλως τε καὶ τῶν τύπων τῶν δικαιοπραγιῶν μὴ ὄντων συμπαγῶν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ ἐγὼ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει συνετάχθην τῷ Buermann. Ἐναντίον τῆς γνώμης αὐτοῦ βλ. Zimmermann de nothorum Athenis condicione Diss. inaug. Berol. 1886 σ. 10 κέ. Hruza ἐνθ. ἀν. σ. 25 κέ.

²) Περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν λόγων τοῦ Δημ. ΑΘ' καὶ Μ' καὶ τοῦ Γ' τοῦ Ἰσαίου πραγματεύομαι ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς 6' γερμ. ἐκδόσεως τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἐγγεγραμμένου τ. I σ. 511-3.

³) Ὡς πρὸς τὸν Γ' λόγον τοῦ Ἰσαίου ἀρκοῦμαι νὰ παραπέμψω εἰς τὸν Zimmermann ἐνθ. ἀν. σ. 19 κέ. καὶ εἰς τὸν Hruza σ. 30 κέ. Ἡ ἐν τῷ παλαιῷ δρακοντείῳ νόμῳ παρὰ Δημ. ΚΓ' 53 μνημονευομένη « παλλακή, ἣν ἂν ἐπ' ἐλευθεροῖς παισὶν ἔχη » κατατέγεται πιθανώτατα εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν παλλακῶν, περὶ ᾧν ὁμιλεῖ ὁ Ισ. Γ', 39. Ἐλευθερός δὲν σημαίνει ὅτι καὶ τὸ γνήσιος, ὡς θελεῖ ὁ Buermann σ. 573 Πρὸλ. Zimmermann ἐνθ. ἀν. σ. 24.

⁴) Ὁ Zimmermann σ. 25-6 παραθέτει τὴν βῆτην κατὰ τῆς νομίμου παλλακείας μαρτυρίαν τοῦ (Δημ.) ΝΘ, 118: « θαυμάζω δ' ἐγώ γε τίποτε καὶ ἐροῦσι πρὸς ὑμᾶς ἐν τῇ ἀπολογίᾳ πότερον ὡς ἀσθή ἐστι Νείαιρα αὕτη, καὶ κατὰ τοὺς νόμους συνοικεῖ αὐτῷ; ἄλλα μαρτυρήται ἑταῖρα οὔσα καὶ δούλη Νικαρέτης γεγεννημένη· ἄλλ' οὐ γυναικα αὐτοῦ, ἀλλὰ παλλακὴν ἔχειν ἔνδον; ἄλλ' οἱ παῖδες ταύτης ὄντες καὶ εἰσηγμένοι εἰς τοὺς φράτερας ὑπὸ

Νόθοι.

Οἱ μὴ ἐκ γάμου γεννηθέντες ἦσαν νόθοι καὶ ἂν εἶχον γονεῖς ἀμφοτέρους ἀστούς. Νομίμως δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν φρατρίαν, διότι ὁ πατὴρ δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμοση τὸν ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο ὅρκον, ὅτι ὁ εἰσαγόμενος εἶναι γνήσιος αὐτῷ ἐκ γαμετῆς. Οἱ νόθοι ὅμως οὗτοι εἰσῆγοντο αὐτοδικαίως εἰς τὴν τῆς μητρὸς φυλὴν, ἔφηβοι δὲ γινόμενοι ἐνεγράφοντο πιθανώτατα εἰς τοὺς δημότας τοῦ δήμου, ἐξ οὗ κατήγετο ἡ μήτηρ. Καὶ οὕτω μετεῖχον μὲν τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἐστεροῦντο τῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν φρατρίαν βεβαιουμένων κληρονομικῶν δικαιωμάτων· διότι οἱ νόθοι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐλάμβανον μόνα τὰ νοθεῖα, ἅτινα δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῶσι τεταγμένον τι ποσόν.¹

Στεφάνου καὶ ἡ θυγάτηρ ἀνδρὶ Ἀθηναίῳ ἐκδοθεῖσα περιφανῶς αὐτὴν ἀποφαίνουσι γυναῖκα ἔχοντα». Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι τὰ ἐκ παλλακῆς τέκνα δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν φρατρίαν. Βλ. καὶ § 122: «τὸ γὰρ συνοικεῖν τοῦτ' ἔστιν, ὅς ἂν παιδοποιῇται καὶ εἰσάγῃ εἰς τοὺς φράτερας καὶ δημότας τοὺς υἱεῖς καὶ τὰς θυγατέρας ἐκιδῶν ὡς αὐτοῦ οὕσας τοῖς ἀνδράσι. Τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἔνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν». Τὰ ὑπὸ τοῦ C. Schaefer ἐν phil. Anzeiger 1887 σ. 403 κέ. λεγόμενα οὐδὲν τούτων μεταβάλλουσι. Πρβλ. ἄλλως καὶ Thalheim ἐν Berl phil. Wochenschr. 1888 σ. 1345 κέ.

¹) Ὁ μὴ ἐκ γαμετῆς γεννηθεὶς ἦτο νόθος. Βλ. Πολυδ. Γ', 21: «καὶ γνήσιος μὲν ὁ ἐκ γυναικὸς ἀστῆς καὶ γαμετῆς (ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ὠγαγενής). νόθος δὲ ὁ ἐκ ξένης ἢ παλλακίδος.» Τὸν ὅρκον τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν φρατρίαν βλ. παρ' Ἰσ. Ζ', 16. Δημ. ΝΖ', 54. Πρβλ. ΟΙΑ. IV, 2, 841 β. στ. 108 κέ. Ὁ δὲ μὴ εἰσαγθεὶς εἰς τὴν φρατρίαν ἦτο νόθος: Ἰσ. Γ', 75. «Ὅτι οἱ ἐξ ἀστῆς νόθοι αὐτοδικαίως μετεῖχον τῆς πολιτείας, πείθονται καὶ ἐγὼ νῦν. Βλ. Caillemer ἐν Annuaire de l'associat. pour l'encour. des études grecq. 1878 σ. 184 κέ. Ὁ Βοιωτὸς πρὸ τῆς εἰσποιήσεως ὑπὸ τοῦ Μαντίου ἦτο τῆς Ἰπποθωντίδος φυλῆς. Πρβλ. Δημ. ΑΘ', 25. 28. Βλ. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 533, 143. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀριστ. Ῥητ. Β', 23 «περὶ τῶν τέκνων αἱ γυναῖκες πανταχοῦ διορίζουσι τὰληθεῖς,» ἤρκει πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φρατρίαν ἡ δήλωσις τῆς ἀστῆς μητρὸς, ὅτι τὸ παιδίον ἐγεννήθη ἐκ πατρὸς ἀστοῦ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ὠγαγενείας του μέχρι τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς δημότας. Κατὰ δὲ τὴν ἐγγραφὴν εἰς τοὺς δημότας οἱ δημόται ἔκρινον μόνον ἂν ἔχει τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ ἂν εἶναι ἐλεύθερος καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους, ὅς ἔστιν εἰ ἐξ ἀμφοτέρων γέγονεν ἀστών. Βλ. Ἀριστ. 42, 1. Τὰ νοθεῖα ἦσαν μέχρι 1000 δραχμῶν, κατὰ τὸν Ἀρποκρ. λ. νοθεῖα, κατὰ δὲ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1626 μέχρι 5 μνῶν. Πρβλ. ὅμως καὶ Ἰσ. Γ', 49.

Όνομα.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις συνοφίζω διὰ βραχέων τὰς ἀναγκαίας δια-
τυπώσεις πρὸς παραδοχὴν τοῦ γένει Ἀθηναίου εἰς τοὺς πολίτας.

Κατὰ κανόνα τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἐτίθετο τῷ
παιδί τὸ ὄνομα. ¹ Ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ὀνόματος οὐδὲν εἶχον κώ-
λυμα οἱ γονεῖς, δυνάμενοι καὶ νὰ μεταβάλωσι τὸ ἅπαξ τεθέν. Ἦτο
ὅμως ἔθος νὰ λαμβάνῃ ὁ πρῶτος υἱὸς τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς πατρὸς
πάππου, συνήθως δὲ καὶ εἰς τὰλλα παιδιὰ ἐτίθεντο ὀνόματα συγ-
γενῶν πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρός. ²

Εἰσαγωγή εἰς τὴν φρατρίαν.

Ἡ μὲν ὀνοματοθεσία ἦτο ἰδιωτικὴ ἐκέρτη, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰ-
σαγωγῆς τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν καθιεροῦντο τὰ οἰκογενειακὰ
δικαιώματα αὐτοῦ. Τὸν τύπον τῆς εἰσαγωγῆς ὥρισεν ἰσως ἡ πόλις
ἐν τοῖς κυριωτάτοις, ἀρεῖσα εἰς τὰς φρατρίας νὰ κανονίσωσι τὰς
λεπτομερείας, τὸ καθ' ἑαυτὴν ἐκάστη νομοθετοῦσα. ³ Τὸ ἔτος τῆς

¹ Ὅτι ἡ δεκάτῃ ἦτο ἡ τεταγμένη πρὸς τὴν ὀνοματοθεσίαν ἡμέραν μαρτυροῦσιν ὁ Ἀρι-
στοφ. Ὀρν. 922-3. 494 καὶ ὁ Σχολ. Δημ. ΑΘ', 20. 22. Μ', 28 Βλ. καὶ Bekker An-
gt. 237, 26 κέ. Περὶ τῆς ἐβδόμης βλ. Ἀρποκ. λ. ἐβδομευομένου

² Περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ὀνοματοθεσίας καὶ μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος βλ. Δημ. ΑΘ', 39
Περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὀνόματος: Δημ. ΑΘ', 27. ΜΓ', 74. Ὁ θετός υἱὸς θέτει εἰς τὸν παῖδα
τὸ ὄνομα τοῦ θετοῦ πατρὸς αὐτοῦ «ἵνα μὴ ἀνώνυμος ὁ οἶκος αὐτοῦ γίνηται» (Ἰσ. Β', 36).

³ Ὅτι διάφοροι ἦσαν οἱ τύποι τῆς εἰσαγωγῆς εἰς ἐκάστην φρατρίαν, καταφαίνεται καὶ
ἐκ τούτου, ὅτι οἱ ῥήτορες κρίνουσιν ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέτωσι τὰ νομιζόμενα ἐν ἐκαστῇ φρα-
τρίᾳ. Οὕτως ὁ Ἰσ. Ζ', 16 λέγει περὶ τῆς φρατρίας τοῦ Ἀπολλοδώρου: «ἔστι δ' αὐτοῖς
νόμος ὁ αὐτός, ἐὰν τί τινα φύσει γεγονότα εἰσάγῃ τις, ἐὰν τε ποιητὸν». Ἰδὲ μελετητὸν τὸ
ψήφισμα τῆς φρατρίας τῶν Δημοτιωνιδῶν ἐν CIA II, 841 6 μετὰ τῆς συμπληρώσεως ἐν
Ἐρ. ἀρχ. 1888 σ. 1 κέ. (CIA. IV, 2. 841 6). Ἡ ὅλη ἐπιγραφή καὶ παρὰ Sauppe de
phratris att. II, 3 κέ. ἐν Ind. schol Goett 1890) 1. Αἱ προηγούμεναι περὶ τῆς ἐπι-
γραφῆς μελέται ὑπὸ Szanto ἐν N. Rhein. Mus. 1885 τ. 40 σ. 506 κέ. δπ' ἐμοῦ ἐν Jahrb.
f. class. Philol. 1887 σ. 23 κέ. καὶ ὑπὸ C. Schaefer ἐν παραγράμμ. τῆς Pforta 1888
εἶναι πλέον ἀβάσιμοι μετὰ τὴν εὑρεσιν καὶ τοῦ δευτέρου μέρους. Περὶ τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς
πραγματεύονται οἱ R. Schoell ἐν Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1889, 2 σ. 1. κέ. Sauppe
ἐνθ. ἀν. Wilamowitz Arist. u. Athen II, 259 κέ. Lipsius ἐν Leipz. Stud. 1894
τ. 16 σ. 161 κέ. Ἡ ἐπιγραφή, τρία διάφορα ψηφίσματα περιλαμβάνουσα, ἀναφέρει ἐν στ.
14 «τὸν νόμον τῶν Δημοτιωνιδῶν», τοῦτον δὲ βεβαίως τὸν νόμον ὑπαινίσσεται καὶ ἐν στ.
70: «τοὺς δὲ μάρτυρας τρεῖς οὗς εἴρηται».

ἡλικίας τοῦ εἰσαγομένου παιδὸς φαίνεται ὅτι δὲν ὠρίζετο κατὰ γενικόν τινα κανόνα ὑπὸ πασῶν τῶν φρατριῶν, τοῦτο δὲ καὶ εὐλογον ἦτο, διότι ἡ εἰσαγωγή μικρῶν παιδιῶν ἐν τεταγμένῃ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους δυνατὸν ἦτο νὰ παρεμποδισθῇ ἐκ ποικίλων περιστάσεων. Πιθανὸν ὅμως εἶναι ὅτι εἰσήγοντο οἱ παῖδες κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας αὐτῶν. ¹ Εἰσήγοντο δὲ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπατουρίων, ὅτε ἐορτάζοντες συνήρχοντο οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς, καὶ δὴ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, τὴν καλουμένην κουρεῶτιν. ² Ἐθυσον δ' εἰς τὸν φράτριον Δία, καὶ τὸ μὲν ὑπὲρ τῶν ἀρρένων θυόμενον ἱερεῖον ἐλέγετο κούρειον, τὸ δ' ὑπὲρ τῶν θηλέων μείον. ³ Ὡφείλει

1) Τὸ Μ. Ἑτυμ. 118, 54 κέ. λ. Ἀπατούρια λέγει: «ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ τοὺς γεννωμένους ἐν τῇ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ παῖδας τότε ἐνέγραφον» ὁ δὲ Σχολ. Πλάτ. Τιμ. 21: «ἐν ταύτῃ γὰρ (τῇ κουρεῶτιδι) τοὺς κόρους ἐνέγραφον εἰς τοὺς φράτερας, τριεῖς ἢ τετραεῖς ὄντας.» Ὁ λέγων ἐν Ἰσ. Η', 19 βεβαίως ὅτι ἡ εἰσαγωγή ἐγένετο «ἐπειδὴ ἐγενόμεθα». Ὁ Καλλίας παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστηρ. 127 «τὸν παῖδα ἥδη μέγαν ὄντα εἰσάγει εἰς Κήρυκας», καὶ παρὰ Δημ. ΜΙ', 11 ἡ εἰσαγωγή γίνεται «ἐπειδὴ οὐτοὶ ὁ παῖς ἐγένετο καὶ ἐδόκει καιρὸς εἶναι». Ἐν τῷ πρώτῳ ψηφίσματι τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν στ. 45 κέ. ἀναγράφεται: «ἐπιψήφισεν δὲ τὸν φρατρίαρχον περὶ ὧν ἂν) διαδικάζειν δέη κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἑκάστον». Ἐν τῷ δευτέρῳ οἱ μέλλοντες νὰ εἰσαχθῶσιν ἐπανειλημμένως (στ. 69, 79, 104) λέγονται παῖδες, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῷ νεωτέρῳ ψηφίσματι ὀρίζεται ἐν στ. 115 κέ: «ὅπως δ' ἂν εἰδῶσι οἱ φράτερες τοὺς μέλλοντας εἰσάγεσθαι, ἀπογράφεσθαι τῷ πρώτῳ ἔτει (δηλ. τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἡλικίας τιν) ἢ ὡς ἂν τὸ κούρειον ἄγῃ τὸ ὄνομα πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς μητρὸς πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου πρὸς τὸν φρατρίαρχον, τὸν δὲ φρατρίαρχον ἀπογραφασμένων ἀναγράφαντα ἐκτιθέναι, ὅπου ἂν Δεκελειῆς προσφοιτῶσι, ἐκτιθέναι δὲ καὶ τὸν ἱερεῖα ἀναγράφαντα ἐν σανιδίῳ λευκῷ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθητῆς».

2) Περὶ τῶν Ἀπατουρίων βλ. Meier de gent. att. 11 κέ. Mommsen Heort. 302 κέ. [Feste der Stadt Athen 1898 σ. 323 κέ.] Ξεν. α', ζ', 8: «μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο ἀπατούρια ἐν οἷς οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς σὺνεναι σφίσιν αὐτοῖς». Ἀπατούρια = ὁμοπατόρια: Meier ἐνθ. ἀν. 11. Παρετυμολογία ἐν Ἑτυμ. Μ. 118, 54 κέ. λ. Ἀπατούρια. Περὶ τῆς κουρεῶτιδος πρὸλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀγ. 146: «τὴν δὲ τρίτην κουρεῶτιν ἀπὸ τοὺς κούρους καὶ τὰς κόρας ἐγγράφειν εἰς τὰς φρατρίας». Ὁμοίως ὁ Σουῖδ. λ. Ἀπατούρια. Ὑπὸ τοῦ Ἰσοχ. τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ κείρειν, βλ. καὶ Mommsen ἐνθ. ἀν. 310. [Feste d. St. Ath. 323, 334 κέ.] Τὸ πρῶτον ψήφισμα τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν στ. 26 κέ. ὀρίζει: «τὴν δὲ διαδικασίαν τὸ λοιπὸν εἶναι τῷ ὑστέρῳ ἔτει ἢ ὡς τὸ κούρειον θύῃ τῇ κουρεῶτιδι Ἀπατουρίων». Πρὸλ. στ. 60 κέ.

3) Κούρειον ἢ κατὰ τὴν εἰσαγωγήν τῶν ἀρρένων θιζομένη θυσία: Ἰσ. ζ', 22. Ἐπιγρ. Δημοτιωνιδῶν στ. 28, 117. Bekker An gr. 273, 1 κέ: «κούρειον — ἰδίως δὲ καὶ τὸ θυόμενον ὃ ὁ τῶν πατέρων τοῖς φράτορσιν, ὅταν εἰσφέρωσι τοὺς παῖδας εἰς φρατρίαν. Τὸ οὖν θυόμενον τότε ἱερεῖον κούρειον ἐκαλεῖτο». Ὅτι διάφορα ἦσαν τὸ μείον καὶ

δὲ πρὸς τὴν θυσίαν ὑπὲρ τοῦ εἰσαγομένου παιδὸς νὰ ἐπιδώσῃ ὁ πατήρ ἢ ὁ κύριος πρόβατον, πλακούντια, οἶνον καὶ ἀργύριον. Μετελάμβανον δὲ τῆς θυσίας οἱ φράτερες, λαμβάνοντες μερίδα τῶν κρεῶν ἕκαστος, ¹ καὶ μετὰ τὴν θυσίαν ἐψήφίζον περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν. Τὰ τῆς εἰσαγωγῆς δέ, δι' ἧς καθιεροῦτο ἡ συγγένεια καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα τοῦ παιδὸς, κανονίζονται ὡς ἐξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ ψηφίσματι τῆς φρατρίας τῶν Δημοτιωνιδῶν. Ἡ εἰσαγωγή διηρεῖτο εἰς δύο μέρη, τὴν ἀνάκρισιν καὶ τὴν διαδικασίαν. Κατὰ μὲν τὴν ἀνάκρισιν ὁ εἰσάγων ὤφειλε νὰ παράσχωι τρεῖς μάρτυρας, οἵτινες ἐνόρκως νὰ μαρτυρήσωσιν ὅτι ὁ εἰσαγόμενος παῖς εἶναι υἱὸς γνήσιος

τὸ κούρειον προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν στ. 5. 59-60, ἐνῷ τὸ Ἔτυμ. Μ. 533, 30 κέ. ταυτίζει αὐτὰ. Περὶ τοῦ μείου οὐδὲν γινώσκωμεν σαφές. Βλ. Ἄρποκρ. λ. μείον καὶ μειαγωγός. Πολυδ. Γ', 52. Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. 798. Ἀμφότεραι αἱ θυσίαι ἐθύνοντο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀπαυσιῶν: Ἐπιγρ. Δημοτιωνιδῶν στ. 58 κέ. Ὅτι μείον σημαίνει τὴν μικροτέραν θυσίαν κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸ κούρειον, ὡς εἶκασεν ὁ Mommsen Heort. 308 [Feste 332], βεβαιοῦται ὑπὸ τῆς ἐπιγραφῆς. Ὑποθέτω ὅτι μείον ἦτο τὸ κατὰ τὴν εἰσαγωγήν τῶν θηλέων θυόμενον ἱερεῖον (βλ. Ἰσ. Γ', 73, 75, 76, 79) | Κατὰ τὸν ἐκδότην τῆς ἐπιγραφῆς I. Πανταζίδην ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1888] τὸν Sauppe ἐνθ. ἀν. σ. 9-10 καὶ ἄλλους, μεία μὲν ἦσαν τὰ κατὰ τὴν πρώτην εἰσαγωγήν τῶν ἀνθλίκων παίδων εἴτε ἀρρένων εἴτε θηλέων προσφερόμενα, κούρεια δὲ τὰ σφαγιαζόμενα θύματα κατὰ τὴν εἰσαγωγήν τῶν ἐνθλίκων, διότι ὑποθέτουσιν ὅτι ἐγίνετο καὶ δευτέρα εἰσαγωγή, στηριζόμενοι εἰς τὸν Πολυδ. Η', 107. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ χωρίον τοῦτο φαίνεται ἐφθαρμένον, τοῦλάχιστον ἡ λέξις γαμηλία ἐν αὐτῷ μαρτυρεῖ σύγχυσιν, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποδώσωμεν πολλὴν πίστιν εἰς αὐτὸ, ὥστε νὰ δεχθῶμεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ καὶ μόνου καὶ δευτέραν εἰσαγωγήν εἰς τὴν φρατρίαν, καὶ δὴ τὴν κυριοτάτην. Βλ. καὶ Lipsius ἐνθ. ἀν. σ. 163 κέ. Ὁ Homolle ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλήλ. 1895 τ. 19 σ. 41 κέ. διαστελλει παρὰ Πολυδ. Η', 107 τὴν εἰσαγωγήν εἰς τοὺς φράτορας τῆς θυσίας, ἀναφέρει τὸ μείον εἰς τὴν πρώτην καὶ θεωρεῖ τὸ κούρειον ὡς τὴν ἐπίδοσιν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν ἀρρένων μὲν κατὰ τὴν εἰς τοὺς ἐψήθους ἐπιγραφὴν, ὑπὸ δὲ τῶν θηλέων κατὰ τοὺς γάμους τῶν. Νομίζω ὅμως ὅτι καὶ ἡ δελφικὴ τῶν Λαδυσσῶν ἐπιγραφὴ ὁρθῶς ἐρμηνευομένη μόνον γάμελα καὶ πανθῆα γινώσκει.

¹) Περὶ τῶν ἱερῶν βλ. Πολυδ. Γ', 52: « καὶ δις φράτηρ καὶ φράτριος αἶψ ἡ θυομένη τοῖς φράτορσιν ». Ἡ ἐπίδοσις τοῦ οἴνου ἐκαλεῖτο οἰνιστήρια. Τὰς ἄλλας προσφορὰς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν, ἧτις ἐν στ. 4 κέ. καθορίζει τὰ ἱερήσασα τοῦ ἱερέως τοῦ Διὸς φρατρίου ὡς ἐξῆς: « ἀπὸ τοῦ μείου κωλῆν, πλευρόν, οὔς, ἀργυρίου III (=3 δόλ.) » ἀπὸ τοῦ κούρειου κωλῆν, πλευρόν, οὔς, ἐλατήρα χοινικιαῖον, οἴνου ἡμίχρον, ἀργυρίου I (= δραχμήν) ». Περὶ τῶν μερίδων, αἱ ἐλάμβανον οἱ φράτερες βλ. Δημ. ΜΓ', 82. Ἄρποκρ. λ. μείον.

τοῦ εἰσάγοντος ἐκ γαμετῆς, ἐνῶ ἐν ταῖς ἄλλαις φρατρίαις ἐβεβαίον ἐνόρκως ταῦτα ὁ πατήρ. ¹ Κατὰ δὲ τὴν ἐπακολουθοῦσαν διαδικασίαν ὁ φρατρίαρχος πρὸ τῆς διαψηφίσεως τῶν φρατέρων ἔδιδε τὴν ψῆφον εἰς τοὺς θιασώτας τοῦ εἰσαγομένου. Ἐν δ' οἱ μὲν θιασῶται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας, ἐνώπιον ἀπάντων τῶν φρατέρων γινομένης, ἐδέχοντο τὸν εἰσαγόμενον ὡς φράτερα, ἢ δ' ἀμέσως ἐπακολουθοῦσα ψηφοφορία ἀπάντων τῶν φρατέρων ἦτο ἐναντία, κατεδικάζοντο εἰς ζημίαν χρηματικὴν πάντες οἱ θιασῶται, πλὴν τῶν ἐν τῇ διαδικασίᾳ φανέντων κατηγορῶν ἢ ἐναντίων τῆς εἰσαγωγῆς. ² Ἐν δὲ τούναντίον οἱ μὲν θιασῶται ἀπεδοκίμασαν, ὁ δ' εἰσάγων ἐποίησεν ἔφειν εἰς τοὺς ἅπαντας φράτερας, καὶ οἱ ἅπαντες ἐνέκρινον τὸν εἰσαγόμενον, ἐνεγράφετο οὗτος εἰς τὸ φρατερικὸν γραμματεῖον. Ἐν ὅμως καὶ οἱ ἅπαντες φράτερες ἀπεδοκίμαζον, ἐπεβάλλετο εἰς τὸν ποιήσαντα τὴν ἔφειν ζημία 100 δραχμῶν.

1) Σουῖδ. λ. Φράτορες: «τὸ δὲ γράφεσθαι εἰς τοὺς φράτορας σύμβολον εἶχον τῆς συγγενείας». Τὸ δεῦτερον ψήφισμα τοῦ Δημοτιωνιδῶν στ. 67 κέ. λέγει: «Νικόδημος εἶπε· τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὰ πρότερα ψήφισματα, ἀ καίτοι περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν παίδων καὶ τῆς διαδικασίας, τοὺς δὲ μάρτυρας τρεῖς οὐς εἶρηται ἐπὶ τῇ ἀνακρίσει παρέχεσθαι ἐκ τῶν ἑαυτοῦ θιασωτῶν μαρτυροῦντας τὰ ὑπερωτώμε(να) καὶ ἐπομνύντας τὸν Δία τὸν φράτριον· μαρτυρεῖν δὲ τοὺς μάρτυρας καὶ ἐπομνύναι ἐχομένους τοῦ βιωμοῦ· ἔαν δὲ μὴ ᾤσιν ἐν τῷ θιάσῳ τούτῳ τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν, ἐκ τῶν ἄλλων φρατέρων παρέχέσθω». Ὁ ὄρκος τῶν φρατέρων ἐπὶ τῇ εἰσαγωγῇ τῶν παίδων ἔχει ἐν στ. 107 κέ. ὡς: «μαρτυρῶ ὅν εἰσαγεῖ ἑαυτῷ ὅν εἶναι τοῦτον γνήσιον ἐγ γαμετῆς· ἀληθῆ ταῦτα νῆ τὸν Δία τὸν φράτριον· εὐορκῶ(ν)τι μὲν μοι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ εἶναι· εἰ δ' ἐπιπορκοίην, τάναντία». Ἐν ἄλλαις δὲ φρατρίαις, ἐν αἷς αὐτοῦς ὁ πατήρ ὤμνουν, ὁ νόμιμος ὄρκος εἶχεν ὡς: «ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικὸς εἰσάγειν». Βλ. Ἰσ. Η', 19, Ζ', 16 Δημ. ΝΖ', 54. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 127. Τὸ γένος τῶν Βρυτιδῶν παρὰ (Δημ.) ΝΘ', 59-60, ἐψήφισε κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ μὴ ὀρκισθέντος τοῦ πατρὸς, εἶτα δὲ προεκάλεσαν αὐτὸν οἱ γεννηταὶ πρὸς τῷ δικαιοτάτῃ νὰ ὁμώσει τὸν ὄρκον.

2) Ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἀναγινώσκωμεν ἐν στ. 77 κέ.: «ὅταν δὲ ἢ, ἢ διαδικασία, ὁ φρατρίαρχος μὴ πρότερον διδότην τῇ(ν) ψῆφον περὶ τῶν παίδων τοῖς ἅπασιν φράτερσι, πρὶν ἂν οἱ αὐτοῦ τοῦ εἰσαγομένου θιασῶται κρύβδην ἀπὸ τοῦ βιωμοῦ φέροντες τὴν ψῆφον διαψηφίσωνται· καὶ τὰς ψήφους τὰς τούτων ἐναντίον τῶν ἀπάντων φρατέρων παρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ ὁ φρατρίαρχος διαριθμησάτω καὶ ἀναγορεύετω, ὅποτερ' ἂν ψηφίσωνται· ἐὰν δὲ, ψηφισάμενων τῶν θιασωτῶν εἶναι αὐτοῖς φράτερας, οἱ ἄλλοι φράτερες ἀποψηφίσωνται, ὀφειλόντων ἑκατὸν δραχμὰς ἱερὰς τῷ Διὶ τῷ φρατρίῳ οἱ θιασῶται, πλὴν ὅσοι ἂν τῶν θιασωτῶν κατηγοροὶ ἢ ἐναντιούμενοι φαίνωνται ἐν τῇ διαδικασίᾳ».

Ἄλλ' ἂν δὲν ἐγίνετο ἔφεσις τῆς ἀποψηφίσεως τῶν θιασῶτων, ἐθεωρεῖτο αὕτη ἔγκυρος. Ἐν ταῖς ψηφοφορίαις τῶν φρατέρων δὲν εἶχον ψῆφον οἱ θιασῶται οἱ ὄντες ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ εἰσαγόμενος παῖς θιάσου. ¹ Διάφοροί πως ἀναγράφονται αἱ τοιαῦται διατυπώσεις ἐν τῷ πρώτῳ ψηφίσματι τῶν Δημοτιωνιδῶν. Καὶ κατὰ τοῦτο πρῶτοι ἐψήφισον περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ εἰσαγομένου οἱ θιασῶται, κατὰ τὴν πιθανωτάτην ἐρμηνείαν. Ἀποδοκιμαζόντων δὲ τῶν θιασῶτων, ὁ εἰσάγων εἶχεν ἔφεσιν εἰς τοὺς ἅπαντας φράτερας. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ Δεκελειῶν οἶκος, δηλ. οἱ τὸ πλεῖστον καὶ κυριώτατον μέρος τῆς φρατρίας ἀποτελοῦντες Δεκελειεῖς, ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν συνηγόρους ἢ ἄνδρας ὑπὲρ 30 ἔτη γεγονότας, ὥπως συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῶν θιασῶτων, κωλύοντες τὴν εἰσόδον εἰς τὴν φρατρίαν παντὸς μὴ προσήκοντος. ² Ἄν δ' οἱ ἅπαντες φράτερες

¹) Συνέχει ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς στ. 93 κέ: «ἐὰν δὲ ἀποψηφίσωνται οἱ θιασῶται, ὁ δὲ εἰσάγων ἐφῆ εἰς τοὺς ἅπαντας, τοῖς δὲ ἅπασι δόξῃ εἶναι φράτηρ, ἐνγραφέσθω εἰς τὰ κοινὰ γραμματεῖα· ἐὰν δὲ ἀποψηφίσωνται οἱ ἅπαντες, ὀφειλέτω ἑκατὸν δραχμὰς ἱερὰς τῷ Διὶ τῷ φρατρίῳ· ἐὰν δὲ ἀποψηφισαμένων τῶν θιασῶτων, μὴ ἐφῆ εἰς τοὺς ἅπαντας, κυρία ἔστω ἡ ἀποψηφισις ἢ τῶν θιασῶτων· οἱ δὲ θιασῶται μετὰ τῶν ἄλλων φρατέρων μὴ φερόντων τὴν ψῆφον περὶ τῶν παιδῶν τῶν ἐκ τοῦ θιάσου τοῦ ἑαυτῶν».

²) Ἡ αὕτη ἐπιγραφὴ ἐν στ. 26 κέ. ὀρίζει: «τὴν δὲ διαδικασίαν τὸ λοιπὸν εἶναι τῷ υατέρῳ εἶτε ἢ ᾧ ἂν τὸ κυρεῖον θύσῃ τῇ κυρεώτιδι· Ἀπατουρίων, φέρειν δὲ τὴν ψῆφον ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Ἐὰν δὲ τις βούληται ἐφείναι εἰς Δημοτιωνίδας ὧν ἂν ἀποψηφίσωνται, ἐξείναι αὐτῶν· ἐλίσθαι δὲ ἐπ' αὐτοῖς συνηγόρους τὸν Δεκελειῶν οἶκον πέντε ἄνδρας ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη γεγονότας, τούτους δὲ ἐξορκισάτω ὁ φρατρίάρχος καὶ ὁ ἱερεὺς συνηγορήσειν τὰ δικαιότατα καὶ οὐκ ἑάσειν οὐδένα μὴ ὄντα φράτερα φρατρίζειν». Οἱ λόγοι οὗτοι κανονίζουσι τὰ ἐν τῷ μελλόντι, ὡς κατὰδὲλον γίνεται ἐκ τῆς λέξεως «τὸ λοιπὸν» (πρὸλ. καὶ στ. 44-5: «ταῦτα δ' εἶναι ἀπὸ Φορμίωνος ἄρχοντος»). ἄλλ' οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν πρὸς τὴν ἐν στ. 15 κέ. διαγραφομένην τάξιν, ὡς ὑποθέτει ὁ Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 8-9. Ἐπίσης ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Schoell ἐρμηνείας τοῦ χωρίου προκύπτει τὸ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἀποφασίσαντες ἐδίκαζον καὶ τὴν ἔφεσιν. Ὁ νόμος ὁ Δημοτιωνιδῶν (στ. 14), εἰς ὃν ὡς φαίνεται ἀναφέρονται καὶ ἐν στ. 70, θὰ περιεῖχεν ἴσως ἀκριβῆ ὑποτύπωσιν τοῦ τρόπου τῆς ἀνακρίσεως καὶ τῆς παραδοχῆς, ὥστε διὰ τούτου καὶ αἱ ἀνωτέρω διατάξεις θὰ διευκρινισθῶντο. Πρῶτοι ἐψήφισον, ὡς νομίζω, καὶ κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦτο οἱ θιασῶται. Ὁ Lipsius ἐνθ. ἀν. σ. 166 κέ. συντάσσεται τῷ Schoell. Ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. σ. 263 κέ. νομίζει ὅτι ἐν στ. 26 κέ. καὶ 67 κέ. ἔχομεν διαφόρους διατάξεις συμπληρούσας ἀλλήλας. Ἡ πρότασις τοῦ Ἱεροκλείους, κατ' αὐτόν, δὲν ἐγίνετο δεκτὴ, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ Νικοδήμου τὸν οἶκον τῶν Δεκελειῶν ἀντικατέστησαν οἱ θιασῶται. Περὶ τοῦ Δεκελειῶν οἴκου πρὸλ. Schoell ἐν Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1889

ἐπεκύρουν τὴν ψῆφον τῶν θιασωτῶν, ἐπεβάλλετο εἰς τὸν ποιήσαντα τὴν ἔφεισιν ζημία 1000 δραχμῶν, ἀφιερουμένων εἰς τὸν Δία τὸν φράτριον.¹

Αἱ περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν φρατρίαν περισωθεῖσαι εἰδήσεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι συνάδουσιν ἐν τοῖς κυριωτάτοις πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ διατυπουμένην τάξιν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρχαῖά τινα γένη, ἅτινα καθὼς καὶ οἱ θρησκευτικὸν μόνον χαρακτηῖρα ἔχοντες θίασοι, ἦσαν τμήματα φρατριῶν, ἀρκοῦσαν ἐθεώρουν τὴν ψήρισιν μόνων τῶν γεννητῶν πρὸς παραδοχὴν εἰς τὴν φρατρίαν. Τοῦτο δὲ κυρίως διότι οἱ γεννητὰι τοιούτων γενῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγγενεῖς ἀλλήλων ὄντες, ἔνεκα τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων, ἅτινα παρεῖχεν ἡ εἰσαγωγή, εἶχον πολλῶ μεῖζον συμφέρον νὰ μὴ παρεισπρήσωσιν εἰς τοὺς γεννήτας οἱ μὴ προσήκοντες ἢ οἱ μὴ ἔχοντες κοινὸν τὸ γένος θιασῶται.² Ἐνίοτε φαίνεται ὅτι εἰ-

σ. 21 καὶ ἀνωτέρω σ. 183, 1. Κατὰ τὸν Wilamowitz 266 τὸ ὄνομα οἶκος Δεκελειῶν εἶναι γενεθλιακόν, ἀλλ' εἶχεν ἀπολέσῃ τὴν γενεθλιακὴν σημασίαν.

1) Ἡ ἐπιγραφὴ προστίθῃσιν ἐν στ. 38 κέ.: «*στοῦ δ' ἂν τῶν ἐφέντων ἀποψηφίσωνται Δημοτιωνίδαι, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τοῦ Διὸς τοῦ φρατρίου*». Τὸ δεῦτερον ψήφισμα περιώρισε (στ. 89-90) τὴν ζημίαν εἰς δραχμὰς 100.

2) Πρὸς τὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν συνάδουσιν ἐν τοῖς κυριωτάτοις αἱ μαρτυρίαι παρ' Ἰσ. Ζ', 15-17. Η', 19. Δημ. ΜΓ', 14. 82. ΝΖ', 54. Ἐξαιρέσεις ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν εἰς ἀρχαῖα γένη βλ. παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 127, ὅπου οἱ Κήρυκες «*κατὰ τὸν νόμον ὃς ἐστὶν αὐτοῖς*» καίπερ ἀντιπρόστος τοῦ Καλλίδου παρεδίδρχθησαν τὸν υἱὸν τοῦ Καλλίου, προδῆλως μὴ γενομένης ἀλλῆς ψηφοφορίας τῶν φρατέρων. Παρὰ (Δημ.) ΝΘ. 59 κέ. ὁ Φράστωρ εἰσάγει τὸν παῖδα αὐτοῦ «*εἰς τοὺς φράτερας καὶ εἰς τοὺς Βρυτίδας, ὧν καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Φράστωρ γεννήτης*». Περὶ ψηφοφορίας ὅμως τῶν φρατέρων οὐδεὶς γίνεται λόγος· ἀποδοκιμασάντων τῶν Βρυτιδῶν διὰ τῆς ψήφου τῶν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδὸς, ὁ Φράστωρ δὲν κάμνει ἔφεισιν εἰς τοὺς φράτερας, ἀλλὰ λαγχάνει δίκην· προκληθέντος δ' ὑπὸ τῶν γεννητῶν πρὸς τῷ διαιτητῇ καὶ μὴ ὁμόσαντος τὸν τεταγμένον ὄρκον, ἐκυρώθη ὡς φαίνεται ἡ ψήφος ἐκείνων. Ἰσως ὅμως ὁ Φράστωρ δὲν ἐτόλμησε νὰ ποιῇ ἔφεισιν εἰς τοὺς φράτερας καὶ ἡ τῶν γεννητῶν ψήφος ἐκυρώθη συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Δημοτιωνιδῶν στ. 99 κέ.: «*ἐὰν δέ, ἀποψηφισαμένων τῶν θιασωτῶν, μὴ ἐφῇ εἰς τοὺς ἀπαντας, κυρία ἔστω ἡ ἀπόφασις ἡ τῶν θιασωτῶν*». Καὶ «*οἱ γεννητὰι οἱ καλοῦνται Βρυτίδαι*» ἦσαν ἀρχαῖον γένος, κατὰ τινα μαρτυρίαν, ἀναγνωρισθεῖσαν ὡς γνησίαν ὑπὸ Dittenberger Syll. inser. graec 98, 5 [πρὸς 125] καὶ ἐν Hermes τ. 20 σ. 5, 1. Ἐφείσης τῆς ψήφου γεννητῶν εἰς τὸ δικαστήριον συνάγεται καὶ ἔκ τινος λόγου τοῦ Δεινάρχου πρὸς Κήρυκας (οὗτω διωρθωθέντος ἀντὶ τοῦ φερομένου κατὰ Κηρύκιον ὑπὸ Meier u. Schömann

γεν ἐξουσίαν καὶ εἰς μόνος νὰ ἐναντιωθῇ πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν. Ὁ ἐναντιούμενος διὰ τῆς συμβολικῆς πράξεως τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ ἱερείου ἀνελάμβανε νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν εἰσαγόμενον εἰς τὸ δικαστήριον, ὡς ξένον ἴσως ἢ ὑποβολιμαῖον, διὰ τῆς γραφῆς ξενίας ἢ τῆς γραφῆς ὑποβολῆς.¹

Ἐγκριθείσης ὑπὸ τῶν φρατέρων τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ παιδὸς εἰς τὴν φρατρίαν, ἐνεγράφετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον τῶν φρατέρων, τὸ καὶ φρατερικὸν γραμματεῖον καλούμενον.² Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν φρατρίαν ἐγένετο κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἀπατουρίων, κατ' ἐξαίρεσιν ὅμως δὲν ἀπηγορεύετο διαρρηδὴν ἢ εἰσαγωγή καὶ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ, τοῦλάχιστον τῶν εἰσποιητῶν παίδων, διότι ὁ ποιητὸς πατὴρ συμφέρον εἶχεν ὡς οἶόν τε τάχιστα νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν οἶκόν του τὸν θετὸν υἱόν.³

Ἑγγραφή εἰς τοὺς δημότας.

Εἰς ἄμεσον πρὸς τὸν Ἀθηναῖον σχέσιν ἦτο ἡ πολιτεία, δια-

att. Proc.² σ. 760, 38 α), οὗ ἡ ὑπόθεσις περὶ τινος ἀποψηφισθέντος, προδήλιος ὑπὸ τοῦ γένους τῶν κηρύκων. Βλ. Meier de bon. damn. 90, 299.

1) Ὁ Ἰσ. Γ', 22 λέγει: «ἐπειδὴ οὐθ' ὁ υἱὸς αὐτῶ Φιλοκτήμων συνεχώρει οὐθ' οἱ φράτορες εἰσεδέξαντο, ἀλλ' ἀπηνέχθη τὸ κούρειον». ὅθεν κατὰ ταῦτα ἡ ἀπαγωγή τοῦ κουρείου φαίνεται δηλοῦσα τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν φρατέρων. Τούναντίον ἐκ τοῦ Δημ. ΜΙ', 14, 82 φαίνεται πιθανὸν ὅτι διὰ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ κουρείου ἐκ τοῦ βωμοῦ ἐκωλύετο ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν φρατρίαν, ἀλλ' ὁ ἀπάγων τὸ κούρειον ἐκινδύνευεν (§ 14) ἢ ὑπεύθυνον αὐτὸν ἐποίει (§ 82), ἥτοι ὤφειλε νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν εἰσαγόμενον εἰς τὸ δικαστήριον. Παρ' Ἰσ. Γ', 37 ἀναφέρεται τις, ἐνῆλικος ὅμως, φεύγων δίκην ξενίας, διώκοντος ἐνὸς τῶν φρατέρων αὐτοῦ. Τῆς γραφῆς ὑποβολῆς μέμνηται μόνος ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. Gr. 311, 33: «ὑποβολῆς γραφῇ τί ἐστίν; εἶδος ἐγκλήματος. Εἴ τις ἐγκαλοῖται τινί, ὡς ὑποβολιμαῖος εἶη, ἐγράφετο ὑποβολῆς καὶ ἄλόντα αὐτὸν ἔδει πεπράσθαι». Βλ. Meier u. Schömann att. Proc.² 441-2.

2) Κοινὸν γραμματεῖον: Ἰσ. Ζ', 16, 17. Ἀρποκρ. Φωτ. Σουῖδ. ἐν λ. Ἐπιγρ. Δημοσιωνιδῶν στ. 96-97, φρατερικὸν γραμματεῖον: Δημ. ΜΔ', 41. Ἐν τῇ ἐπιγρ. τῶν Δημοσιωνιδῶν στ. 20-1 μνημονεύεται «τὸ γραμματεῖον τὸ ἐν Δημοσιωνιδῶν καὶ τὸ ἀντίγραφον» ὅπερ ἀντίγραφον θὰ ἐτήρει ἴσως ὁ Δεκελειῶν οἶκος. Ὁ ὅρος «εἰσάγειν εἰς τοὺς φράτερας»: Ἰσ. Γ', 21. Β', 19. Δημ. ΛΘ', 4 ΜΓ', 13 ΝΖ', 54. ἢ «ἐγγράφειν εἰς τοὺς φράτερας»: Δημ. ΛΘ', 4. Ἰσ. Ζ', 17.

3) Οὕτω παρ' Ἰσ. Ζ', 15 εἰσάγεται εἰσποιητὸς παῖς κατὰ τὰ Θαργῆλια. Περὶ εἰσποιησεως πρὸς Meier u. Schoemann att. Proc.² σ. 539 κί.

λεγόμενη πρὸς αὐτὸν καὶ οὐχὶ πλέον πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ, μετὰ τὴν ἐγγραφὴν του εἰς τοὺς δημότας. Ἐνεγράφοντο δὲ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας των.¹ Καὶ οἱ μὲν ποιητοὶ υἱοὶ ἐνεγράφοντο ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις, πρὸς τὴν κανονικὴν ὅμως ἐγγραφὴν τῶν ἐφήβων ἦτο τεταγμένος χρόνος πιθανώτατα ἐν ἅπασιν τοῖς δήμοις ὁ αὐτός, ἀλλ' οὐδεμίᾳ μαρτυρία περιεσώθη ὁρίζουσα τὸν χρόνον τοῦτον.² Ἡ δὲ διατύπωσις τῆς ἐγγραφῆς εἶχεν ὡς ἑξῆς: Ὁμόσαντες οἱ δημόται δικαίως νῦν κρίνωσι, διεψήφισαντο ἄν

¹) Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. 42, 1: «ἐγγράφονται δ' εἰς τοὺς δημότας δεκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες»· βλ. καὶ τὴν ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους (βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 578) εἰλημμένην εἰδῆσιν παρὰ τῷ Σχολ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 122: «πολλὰκις ἔγνωμεν ὅτι ἀπὸ δεκτωκαίδεκα ἔτων ἐνεγράφοντο εἰς τὸ ληξιαρχικὸν οἱ Ἀθηναῖοι». Ὅτι τὸ δεκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες σημαίνει τοὺς συμπληρώσαντας τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας παραδέχομαι νῦν μετὰ τοῦ Hoeck ἐν Hermes 1895 τ. 30 σ. 347 κέ. ἀποδείξαντος ὅτι καὶ τὰ γεγονότα τοῦ βίου τοῦ Δημοσθένους ἄντα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀντιρρήσεων του φέρει ὁ Schaefer Demostheneas u. seine Zeit 3¹ 2, σ. 43 κέ. ἐξηγουνται καὶ συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην ταύτην. [Ἐν τοῖς ἑμοῖς Μαθήμασι περὶ τῆς Ἀριστ. Ἀθ. πολιτ. Ἀθ. 1894 σ. 40 κέ. ἀντιθετὸν ἀσπάζομαι γνώμην, συνδυάζων τὰς περὶ τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ τὰς περὶ τῶν διαιτητῶν μαρτυρίας τοῦ Ἀριστ. 53, 4 κέ. καὶ νῦν δὲ νομίζω ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Schaefer ἐνθ. ἀν. 3¹, 2 σ. 34 κέ. φερόμενα ἐπιχειρήματα καὶ μετὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Hoeck περὶ τοῦ ὅτι εἰς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφοντο οἱ συμπληρώσαντες τὸ 17 ἔτος. Οἱ συμπληρώσαντες τὸ 18 ἔτος ἦσαν τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ δεκτωκαίδεκα ἔτη· δεκτωκαίδεκα δ' ἔτη γεγονότες ἐλέγοντο οἱ ἄγοντες ἡλικίαν 18 ἔτων. Τὴν γνώμην ὅτι ἐνεγράφοντο εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον εἰκοσταεῖς τὴν ἡλικίαν ἀνασκευάζει ὁ Schaefer ἐνθ. ἀν. σ. 37-8].

²) Αἱ μαρτυρίαι περὶ ἐγγραφῆς τῶν εἰσποιητῶν παρὰ Δημ. ΜΔ', 39 καὶ Ἰσ. Ζ', 27-8. Ὁ Lipsius ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1878 σ. 299 κέ. διαστελλει τὴν ἐγγραφὴν εἰς τοὺς δημότας τῶν θετῶν υἱῶν καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἐφήβων. Ὅτι ἡ δοκιμασία τῶν ἐφήβων ἐγένετο κανονικῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄττικου ἑνιαυτοῦ συνάγει ὁ Lipsius ἐκ τοῦ Λυσ. ΚΑ', 1, συνάγει δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐφηβικοῦ ἔτους τῇ πρώτῃ Βοηδρομιῶνος ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. Ὁρθὴ ὅμως φαίνεται ἡ παρατήρησις τοῦ Ad. Schmidt ἐν τῷ Handb. d. griech. Chronolog. σ. 313 κέ., ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Λυσίου πιστουμένη δοκιμασία κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἀρχὴν ἀνωμαλῶς ἐγένετο τῷ 411, ἡ ἀνωμαλία δ' αὕτη προῆλθεν ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτείας. Ὁ Philippi ἐν N. Rhein. Mus. τ. 34 σ. 610-1 ὑποθέτει ὅτι αἱ ἀρχαιρεσίαι ἐγίνοντο ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους, τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐνεγράφοντο οἵτε φύσει υἱοὶ καὶ οἱ εἰσποιητοί. Ἀμφότερον εἶναι ἂν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἰσ. καὶ τοῦ Δημ. μνημονευόμεναι ἀρχαιρεσίαι εἶναι αἱ τῶν δημοσίων ἢ αἱ τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων. Ὅμως τὰ παρὰ Δημ. ΜΓ', 36 «ἐν τῇ τῶν ἀρχόντων ἀγορᾷ» κατ' ἀντιδιαστολὴν λεγόμενον πρὸς τὰ ἐν § 39 «ταῖς παρελθούσαις ἀρχαιρεσίαις ταύταις» δεικνύει ὅτι αἱ τελευταῖαι εἶναι αἱ τῶν δημοσίων ἀρχόντων. Βλ. Hoeck ἐνθ. ἀν. 352-3. Συνηγορεῖ δ' ὑπὲρ τούτου καὶ τὸ ὅτι ὁ δήμαρχος ἦτο ἀρχὴ κληρωτὴ καὶ οὐχὶ αἵρετῇ. Βλ. κατωτέρω σ. 253, 4.

οἱ δοκιμαζόμενοι εἶχον τὴν νόμιμον ἡλικίαν καὶ δεύτερον δὲ ἂν εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἐγεννήθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἀστῶν. Καὶ ἂν μὲν οἱ δημόται ἔκρινον, ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἐκ τοῦ νόμου ἡλικίαν, δὲν εἶχε δικαίωμα ἐφέσεως ὁ δοκιμαζόμενος, ἂν δ' ἀπέβαλλον αὐτὸν ὡς μὴ ἐλεύθερον ἢ δύνατο νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ δημόται ἐξέλεγον πέντε κατηγοροὺς ἐξ αὐτῶν. Ἄν τὸ δικαστήριον ἐκύρου τὴν κρίσιν τῶν δημοτῶν, ὁ ἀποδοκιμασθεὶς ἐπωλεῖτο ὑπὸ τῆς πόλεως ὡς δοῦλος, ἂν δὲ μὴ, ὑπεχρεοῦντο οἱ δημόται νὰ ἐγγράψωσιν αὐτόν. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐδοκίμαζε τοὺς ἐγγραφέντας καὶ ἡ βουλή, ἥτις ἐπέβαλλε ζημίαν εἰς τοὺς δημότας ἂν εἶχον ἐγγράψῃ τινα μὴ ἔχοντα τὴν ἐκ τοῦ νόμου ἡλικίαν.¹ Ὁ κατάλογος εἰς ὃν ἐνεγράφοντο οἱ δημόται λέγεται ἐνίοτε καὶ κοινὸν γραμματεῖον ὡς ὁ τῶν φρατέρων κατάλογος² συνήθως ὅμως ἐλέγετο ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ἥτοι κατάλογος τῶν ἀρχόντων τῆς λήξεως, τῶν ἐχόντων ἐξουσίαν νὰ διοικῶσι τὴν λῆξιν, δηλ. τὸν κληρὸν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν.³

1) Ἀριστ. 42, 1: «ἐγγράφονται δ' εἰς τοὺς δημότας ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες. Ὅταν δ' ἐγγράφονται, διαψήφίζονται περὶ αὐτῶν ὁμόσαντες οἱ δημόται, πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐκ τοῦ νόμου, καὶ μὴ δόξωσι, ἀπέρχονται πάλιν εἰς παιδας, δεύτερον δ' εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγνε κατὰ τοὺς νόμους. Ἐπειτ' ἂν μὲν ἀποψηφίσωνται μὴ εἶναι ἐλεύθερον, ὃ μὲν ἐφήσιν εἰς τὸ δικαστήριον, αἱ δὲ δημόται κατηγοροὺς αἰρουῦνται πέντε (ἂν) βρας ἐξ αὐτῶν, καὶ μὲν μὴ δόξῃ δικαίως ἐγγράφεσθαι, πωλεῖ τοῦτον ἡ πόλις· ἐάν δὲ νικήσῃ, τοῖς (δ)ημόταις ἐπ' ἀναγκῆς ἐγγράφειν. Μετὰ δὲ ταῦτα δοκίμαζει τοὺς ἐγγραφέντας ἡ βουλή, καὶ τις δόξῃ νεώτερος ὀκτωκαίδεκα ἔτων εἶναι ζημισὶ (το)ῖς δημόταις τοὺς ἐγγράψαντας». Βλ. Ἰσ. Ζ', 28. Δημ. ΝΖ', 61. Τὸ ἐγγραφῆναι εἰς τοὺς δημότας ἐλέγετο καὶ ἐγγραφῆναι εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ἢ ἀπλῶς ἐγγραφῆναι ἢ δοκιμασθῆναι.

2) Βλ. Δημ. ΝΖ', 60. Bekker An. gr. 272, 27 κέ.

3) Βλ. Ἰσ. Ζ', 27. Δημ. ΜΔ' 35. Ἀποκρ. λ. ληξιαρχικὸν γραμματεῖον: «Λισχίνης ἐν τῇ κατὰ Τιμάρχου (§ 18), εἰς ὃ ἐνεγράφοντο οἱ τελεωθέντες τῶν παιδων, οἳς ἐξῆν ἡδὴ τὰ πατρῷα οἰκονομεῖν, παρ' ὃ καὶ τοῦνομα γεγονέναι, διὰ τὸ τῶν λήξεων ἄρχειν· λῆξεις δ' εἶναι οἱ τε κληροὶ καὶ αἱ οὐσῖαι, ὡς καὶ ὁ Δεῖναρχος ἐν τῇ α' καθ' Ἡμελόχου συνηγορίᾳ ὑπὲρ ἐπικλήρου». Περὶ τοῦ ληξιαρχικοῦ γραμματείου βλ. L. Lange ἐν Leipz. Stud. I, 194 κέ. Ὁ Em. Koch ἐν ταῖς Griech. Stud. Herm. Lipsius zum 60 Geburtstag dargebracht 1894 σ. 11 κέ. ἀπορρίπτει τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τοῦ ὀνόματος ἐτυμολογεῖ τὸ ληξιαρχικὸν ἀπὸ τοῦ λαχεῖν τὰς ἀρχάς, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι σημαίνει κατάλογον κληρώσεως τῶν ἀρχόντων. Ταῦτα ἀνεσκέασεν ὁ Joh. Toepffer ἐν Hermes 189b τ. 30 σ. 391 κέ.

Ἐγγραφόμενος εἰς τοὺς δημότας ὁ Ἀθηναῖος συνεπλήρου τὸ ὄνομα αὐτοῦ, συντεθειμένον ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος, τοῦ ὀνόματος, τοῦ πατρὸς κατὰ γενικὴν πτῶσιν καὶ τοῦ δημοτικοῦ. ¹ Ἀπ' ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου ἦτο τέλειος πολίτης. Ὑπετίθετο πλέον ὅτι γινώσκει τοὺς νόμους τῆς πόλεως, ὅτι δύναται νὰ διαλογίζηται τὰ καλὰ καὶ τὰ μῆ, καὶ ἡ πολιτεία διελέγετο ἤδη αὐτῷ καὶ οὐχὶ ὡς πρὶν τοῖς κυρίοις αὐτοῦ. ² Ἄν δ' ὁ ἐγγραφεὶς ἦτο υἱὸς ἐπικλήρου ἢ ὀρφανῆς, ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα τῆς διοικήσεως τῆς πατρῴας περιουσίας. ³

Πολιτικά δικαιώματα τοῦ πολίτου.

Ὁ πῖναξ ἐκκλησιαστικός, εἰς ὃν εἰκοσαεταῖς τὴν ἡλικίαν γινόμενοι ἐνεγράφοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἦτο ἀπλοῦν τοῦ ληξιαρχικοῦ γραμματείου ἀντίγραφον, ὅπερ εἶχον οἱ ληξίαρχοι πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐκκλησιαζόντων. Κατὰ νόμον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκλησιάζῃ ὁ πολίτης μετὰ τὴν ἐγγραφὴν εἰς τοὺς δημότας· σπανίως ὅμως ἤσκει τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀσχολῶν, ἕνεκα τῶν ἐπιβαλλομένων εἰς τοὺς ἐφῆβους στρατιωτικῶν ὑποχρεώσεων. ⁴ Καθόλου δ' εἶπεῖν ὁ ἐν τῷ

1) Πρὸβλ. Δημ. ΑΘ', 9: «καὶ τίς ἤκουσε πώποτε ἢ κατὰ ποῖον νόμον προσπαράγραφοιτ' ἂν τοῦτο τὸ παράγραμμα ἢ ἄλλο τι πλὴν ὁ πατὴρ καὶ ὁ δῆμος;» Οὕτω π. χ. Δημοσθένους Παιανιεύς. Ψήφισμα τῆς βουλῆς τοῦ 343]2 ὁρίζει νὰ ἐπιγράφωσιν ἐπὶ τοῦ βάρου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς «(τοὺς βουλευτὰς πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου)»: CIA II, 114 B. Κατὰ ψήφισμα τῆς φρατρίας τῶν Δημοστιωνιδῶν συνετάσσεται κατ' ἔτος πῖναξ τῶν μελλόντων νὰ εἰσαχθῶσι παῖδων, περιλαμβανῶν «τὸ ὄνομα πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς μητρὸς πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου»: Sauppe ἐν Ind. Schol. Goett. 1890-σ. 4 στ. 115 κέ. Τὸ ὄνομα τῶν ἀστῶν παρθένων ἢ γυναικῶν ἦτο συντεθειμένον ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ συζύγου κατὰ γενικὴν καὶ ἐκ τοῦ δημοτικοῦ τούτου, ἐνίοτε μετὰ τοῦ προσδιορισμοῦ θυγάτηρ ἢ γυνή· πολυπληθῆ παραδείγματα ἔχομεν ἐν ταῖς ἐπιτυμῖοις ἐπιγραφαῖς. Ἀγνοοῦμεν πῶς ἦτο συντεθειμένον τὸ ὄνομα τῶν ἐγγραφόμενων εἰς τοὺς δημότας νόθων ἐξ ἀστῆς μητρὸς.

2) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 18

3) Βλ. καθόλου Ἀρτοκρ. λ. ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. Πολυδ. Η', 104. Περὶ τῶν υἱῶν ἐπικλήρων βλ. Ἰσ. παρὰ Σουίδ. λ. τέως. Ἰσ. Η', 31. Γ', 12, περὶ τῶν ὀρφανῶν βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 103. Οἱ ὀρφανοὶ ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς δοκιμασίας εἰς τοὺς ἐφῆβους ἦσαν ἀτελεῖς πασῶν τῶν λειτουργιῶν: Λυσ. ΑΒ', 24.

4) Οὕτως ὀρθῶς ὁ Schaefer ἐνθ. ἀν. 36 ἐναντίον τοῦ Boeckh Kl. Schr. IV, 154.

ληξιαρχικῶ γραμματεῖω ἐγγεγραμμένος εἶχε ἅπαντα τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου, πλὴν τοῦ ἄρχεῖν ἀρχάς τινας, δι' ἃς ὁ νόμος ἔτασσεν ἡλικίαν μεῖζονα.¹ Ἐλέγето δ' ἡ κατάστασις τοῦ ἔχοντος πάντα τὰ πολιτικά δικαιώματα ἐπιτιμία, τοῦ δ' ἐστερημένου τούτων ἀτιμία. Ἦτο δ' ἡ ἀτιμία ἡ γενικὴ ἡ μερικὴ. Καὶ ἡ μὲν γενικὴ ἐπέφερε στέρησιν ἀπάντων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἡ δὲ μερικὴ, ἀτιμία κατὰ προστάξεις λεγομένη, μέρους αὐτῶν.²

Ὡς διὰ τῆς ἀτιμίας ἐμειοῦντο τὰ πολιτικά δικαιώματα τοῦ πολίτου, οὕτως ἡδύναντο ν' αὐξηθῶσι διὰ τῆς ἀπονομῆς τιμῶν. Τούτων συνηθεστάτη ἦτο ἡ ἀτέλεια, ἥτοι ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ λειτουργεῖν λειτουργίας, ἡ προεδρία ἥτοι ἡ πρωτοκαθεδρία ἐν πανηγύρεσι, ἡ σίτισις ἐν Πρυτανείῳ, ἥτοι ἡ ἐφάπαξ ἡ διὰ παντὸς τοῦ βίου διατροφή ἐν τῷ Πρυτανείῳ καὶ ἡ ἀπονομὴ τοῦ στεφάνου.³

Βλ. καὶ Dittenberger de ephelis att. σ. 10. Ὁ Ξεν. Ἀπομν. Γ', ε', 1 βεβαίῳ τοῦτο. Τὸν ἐκκλησιαστικὸν πίνακα ἀναφέρει ὁ Δημ. ΜΔ', 35.

¹) Βουλευταὶ (Ξενοφ. Ἀπομν. Α', ε', 35) καὶ ἡλιασταὶ (Ἀριστ. 63, 3. Πολυδ. Η', 122) ἐκκληροῦντο οἱ ὑπὲρ 30 ἔτη γεγονότες ἐφ' ὅτι οἱ ὑπὲρ 50 (Φώτ. λ. ἐφ' ὅτι Σουῖδ. λ. ἐφ' ὅτι Bekker An. gr. 188, 30) διαττηταὶ οἱ 60 (Ἀριστ. 53, 4. Πολυδ. Η', 126). Περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν ἡθῶν ἐν τούτοις ἐπιβαλλομένου περιορισμοῦ βλ. τὰ ἐμὰ Beitr. 25.

²) Ἡ κυριοτάτη μαρτυρία περὶ ἀτίμων παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 73 κέ. Ἡ δ' ὁμοιοσύνη τῆς περιουσίας τῶν ἀτίμων δὲν ἀποτελεῖ ἴδιον εἶδος ἀτιμίας, ἀλλ' προσθήκην ποινῆς εἰς τὴν ποινὴν, ὡς ὀρθῶς ἐκ τοῦ Δημ. Κ', 155 κέ. συνάγει ὁ Lipsius ἐν Bursian Jahresber. τ. 15 σ. 343. Περὶ τῆς ἀτιμίας πρὸλ. Meier de bonis damn. 101 κέ. van Lelyveld de infamia iure attico comment. Amstelod. 1835 Ὅπόσον βαρεῖα ἐθεωρεῖτο ἡ ποινὴ τῆς ἀτιμίας διδάσκουσιν ὁ Ἰσοκρ. ΙΓ', 47 καὶ ὁ Δημ. ΚΒ', 34.

³) Περὶ τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως ἀπονεμομένων τιμῶν πρὸλ. Westermann de publ. Atheniens. honorib. ac praemiis. 1830. Περὶ τῆς ἀτελείας βλ. τὴν λεπτομερεστάτην μελέτην τοῦ Thumser de civ. Atheniens. munerib. σ. 108 κέ. Κατὰ κανόνα σίτησις ἐν Πρυτανείῳ ἐδίδετο εἰς τοὺς νικῆσαντας στρατηγούς (Ἀισχίν. π. παραπρ. 80) καὶ τοὺς ἀξίους φανέντας πρέσβεις (Ἀισχίν. αὐτ. 46-53). Περὶ τῆς σιτήσεως ταύτης βλ. πλὴν τοῦ Westermann σ. 45 κέ. καὶ R. Schoell ἐν Hermes τ. 6 σ. 14 κέ. τ. 22 σ. 559 κέ., ὅστις πραγματεύεται περὶ ταύτης βάσιν ἔχον τὰ λείψανα ψηφισματός τινος (CIA. I, 8) περιέχοντα ἀναγραφὴν πάντων τῶν ἐχόντων σίτησιν διὰ βίου ἐν τῷ Πρυτανείῳ. Περὶ τῆς ἀπονομῆς καὶ τῆς ἀναγορεύσεως τῶν στεφάνων βλ. Köhler ἐν Athen. Mitth. 3, 121 κέ. Schmitthe ner de coronarum apud Atheniens. honoribus. Diss. inaug. Berol. 1891.

δ. *Περὶ τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως τῶν πολιτῶν καὶ περὶ τῶν θιάσων.*

Φυλαί.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κλεισθέους πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ πολῖται ἦσαν κατανεμημένοι εἰς 10 φυλάς, ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ τὴν ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι τάξιν ἦσαν τὰ ἑξῆς: Ἐρεχθίδης, Αἰγυγίς, Πανδιονίς, Λεοντίς, Ἀκαμαντίς, Οἰνητίς, Κεκροπίς, Ἴπποθωντίς, Αἰαντίς καὶ Ἀντιοχίς. ¹ Εἰς τὰς παλαιὰς δὲ ταύτας 10 φυλάς προστετέθησαν ἐν ἔτει 306/5 δύο νεώτεραι, ἡ Ἀντιγονίς, ἀπὸ Ἀντιγόγου τοῦ Α' λαβοῦσα τὸ ὄνομα καὶ ἡ Δημητριάς, ἀπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὧν ἡ μὲν Ἀντιγονίς ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἐτάχθη πρώτη, ἡ δὲ Δημητριάς δευτέρα. ² Εἰς ταύτας δὲ προστετέθη ὕστερον καὶ ἡ Πτολεμαίς, ὥστε ἐπὶ τινα

¹ Τὰ ὀνόματα τῶν 10 φυλῶν πάντα κατὰ τὴν κεκανονισμένην τάξιν περιέχουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ ἐν CIA II, 172, ἡ ἀναγραφὴ τῶν διαιτητῶν ἐν II, 943 καὶ ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σ. 123 - 4 στ. 50 κέ. Ὁμοίως κατὰ τὴν ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι τάξιν ἀναγράφει τὰ ὀνόματα πασῶν φυλῶν μετὰ τῶν μυθικῶν παραδόσεων περὶ τῶν ἐπωνύμων ὁ (Δημ.) Ε', 27 - 31. Περὶ τῶν τελευταίων βλ. καὶ Πaus. Α', ε', 2 κέ. Ἀτελεῖς ἀναγραφὰς τῶν φυλῶν, κατὰ τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν, περιέχουσιν καὶ αἱ κολοβαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν CIA. I, 443. 446 447. Πρὸς. καὶ Α. Mommsen ἐν Philol. N. Zeits. 1888. τ. I σ. 450 κέ., ὅστις ἐν σ. 465 προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι πρὸς καθορισμὸν τῆς τάξεως ταύτης εἶγον ῥητὴν τοῦτο μὲν ἡ συνάφεια ἐκάστου τῶν ἐπωνύμων πρὸς τὰ γινόμενα κατὰ τὸ δέκατον τοῦ ἐνιαυτοῦ μέρος τὸ ἀνήκον αὐτῷ, τοῦτο δὲ τὸ ἀξίωμα ἐκάστου αὐτῶν τασσομένων πρώτων τῶν πρωτευόντων καὶ μετὰ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν ὑποδεετέρων. Μοὶ φαίνονται ὁμῶς ἀκροσφαλέστατα τὰ περίσματα τῆς μελέτης αὐτοῦ.

² Περὶ τῆς προσθήκης τῆς Ἀντιγονίδος καὶ τῆς Δημητριάδος βλ. Πλουτ. Δημ. 10. Droysen Gesch. d. Diad. II, 119 - 120. Περὶ δὲ τῆς συστάσεως αὐτῶν βλ. Kirchner ἐν N. Rhein. Mus. 1892 σ. 550 κέ καὶ Shebeléw ἐν Στέφανος, Συλλογῇ πραγματειῶν ἀνατεθειμένων τῷ Θ. Σοκόλῳ. Πετρούπ. 1895 (ρωσιστί) σ. 11 κέ. (Berl. phil. Wochenschr. 1896 σ. 332). Ἡ Δημητριάς ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 306/5: CIA II, 246. Ὅτι δὲ τῷ 307/6 ὑπῆρχον ἀκόμη 10 μόνον φυλαὶ συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ψηφίσματι τοῦ ἔτους ἐκείνου (CIA. II, 238) ἡ ε' πρυτανεία συμπίπτει εἰς τὸν 6 μῆνα τοῦ ἔτους, τὸν Ποσειδεῶνα, ἐνῶ ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν 12 φυλῶν ἐκάστη πρυτανεία συνέπιπτεν εἰς τὸν ἀντίστοιχον τοῦ ἔτους μῆνα. Βλ. Köhler ἐν Hermes V, 349 κέ. [O. F. O. Bates the five post-kleisthenian tribes ἐν Cornell Studies of class philology 1898 ἐκ τοῦ CIA. IV, 2, 240 b συνάγει ὅτι ἡ Ἀντιγονίς καὶ ἡ Δημητριάς προστετέθησαν τῷ 307/6]. Τὴν ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι τάξιν τῆς Ἀντιγονίδος καὶ τῆς Δημητριάδος βλέπομεν ἐν CIA. II, 335. Πρὸς. Dittenberger ἐν Hermes τ. 9 σ. 399.

χρόνον ὑπῆρχον 13 φυλαί. Ἄλλ' ἐν ἔτει 200 προστεθείσης πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως Ἀττάλου τοῦ Α' καὶ νέας φυλῆς, τῆς Ἀτταλίδος κατηργήθησαν ἡ Ἀντιγονίς καὶ ἡ Δημητριάς καὶ ἀπέμειναν πάλιν 12¹. Ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἡ μὲν Πτολεμαῖς εἶχε τὴν πέμπτην ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν φυλῶν τάξιν, ἡ δ' Ἀτταλὶς τὴν δωδεκάτην.²

Ἐπώνυμοι.

Οἱ ἀνδριάντες τῶν ἐπωνύμων τῶν φυλῶν, οἵτινες κοινῶς, ἀλλ' οὐχὶ ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν, ἐκαλοῦντο καὶ ἀρχηγέται, ἴσταντο ἐν τόπῳ τινὶ κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἀρείου πάγου· ἐτιμῶντο δ' οἱ ἐπώνυμοι ὡς ἥρωες, ἔχοντες καὶ ἴδιον ἕκαστος ἱερόν.³ Εἶχον δὲ καὶ κτήματα ἴδια, κατὰ τὸ πλεῖστον τεμένη, ἅτινα ἐμισθοῦντο.⁴

1) Ἐκ τῆς ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφ. 1887 σ. 177 (CIA. IV, 2, 385 d) δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς καταφαίνεται, ὅτι ἐπὶ ἀρχοντος Διοκλείους ὑπῆρχον 13 φυλαὶ καὶ βουλὴ ἐξ 650 βουλευτῶν ἀποτελουμένη. Ἐπειδὴ δ' ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δύναται ν' ἀναγῇ μόνον εἰς τὴν περιόδον μεταξὺ τῆς προσθήκης τῆς Ἀντιγονίδος καὶ Δημητριάδος καὶ τῆς προσθήκης τῆς Ἀτταλίδος, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἐπὶ τινὰ χρόνον συνυπῆρχον ἡ Ἀντιγονίς ἡ Δημητριάς καὶ ἡ Πτολεμαῖς καὶ ὅτι αἱ δύο πρῶται κατηργήθησαν κατὰ τὴν προσθήκην τῆς Ἀτταλίδος βλ. Φίλιον ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1887 σ. 179 κέ. Ἄλλα ψηφίσματα τῶν χρόνων, καθ' οὓς συνυπῆρχον αἱ 13 φυλαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἀόλλιγκ ἐν Δελτ. Ἀρχ. 1892 σ. 42 κέ. 52 κέ. (CIA. IV, 2, 385 f). Διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀναγραφῆς τῶν προέδρων ἐν ἐπιγραφῇ ἐν Ἀθηναίῳ τ. Γ' σ. 271 ἀρ. 4. (CIA. IV, 2, 385 f) ἐξητήθη λύσις διάφορος τῆς ὑπ' ἐμοῦ προταθείσης ἐν Philol. τ. 39 σ. 373 κέ. Πρὸς ταύτης Spaungenberg de Athen. publicis institutis aetate Maced. commutatis. Diss. inaug. Halle, 1884 σ. 34-5. Beloch ἐν τοῖς Jahrb. f. class. Philol. 1884 σ. 481 κέ. Φίλιον ἐνθ. ἀν. σ. 182, 3 Ἡ Πτολεμαῖς, κατὰ τὸν Πaus. Α', η', 6 ε', 8. ε', 5, προσετέθη πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου (285-247), κατὰ τὸν Beloch, ὅμως, ὁρμώμενον ἐκ τῆς προϋποθέσεως ὅτι ἦτο σύγχρονος τῇ ἰδρύσει τοῦ δήμου Βερνικιδῶν (βλ. Στέφ. Βύζ. ἐν λ.), προσετέθη πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου (247-221). Κατὰ τὸν Shebelew ἐνθ. ἀν. οὐχὶ πρὸ τοῦ 235, κατὰ τὸν Köhler εἰς CIA. IV, 2, 385 c ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος (221-204). [Κατὰ τὸν Bates ἐνθ. ἀν. μεταξὺ τοῦ 283]2 καὶ 229 8]. Περὶ τῆς προσθήκης τῆς Ἀτταλίδος πρὸς τιμὴν Ἀττάλου τοῦ Α' βλ. Πολυδ. 17', 25 Liv. 31, 15 Paus. Α', ε', 5. η', 1.

2) Περὶ τῆς τάξεως τῆς Πτολεμαίδος καὶ τῆς Ἀτταλίδος ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι βλ. CIA. II, 465. 471.

3) Βλ. Paus. Α', ε', 1. Wachsmuth d. St. Athen I, 165. II, 1 σ. 243 κέ [388 κέ. Ὁ τόπος ἐνῷ ἴσταντο οἱ ἀνδριάντες τῶν ἐπωνύμων (πλησίον τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς θόλου) δὲν εἶναι ἀκριδῶς ὁρισμένος. Ἡμιστὰ πιθανὴ ὅμως μοῖ φαίνεται ἡ γνώμη, ὅτι

Σύνταξις τῶν φυλῶν.

Ἐκάστης φυλῆς προϊστάντο οἱ ἐπιμεληταὶ τῆς φυλῆς, ἔχοντες καὶ γραμματεῖα τῆς φυλῆς, ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἄρχοντες καὶ πιθανώτατα ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν φυλετῶν. ¹ Ἐξερχόμενοι δὲ τῆς ἀρχῆς ἔδιδον εἰς τὴν φυλὴν εὐθύνας τῶν πεπραγμένων. ² Οἱ ἐπιμεληταὶ τῆς φυλῆς διώκουν τὰ τῆς φυλῆς καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὑπὸ τῶν φυλετῶν ἐψηφισμένων. Ἰδία δ' ἔργα αὐτῶν ἀναφέρονται ἢ σύγκλησις τῆς ἀγορᾶς τῶν φυλετῶν, ἢ ἐπισκόπησις τῶν κτημάτων τῆς φυλῆς, ἢ ἀναγραφὴ τῶν ψηφισμάτων ἐν στήλαις καὶ ἢ ἱδρύσεις αὐτῶν ἐν τοῖς ὀρισθεῖσι τόποις, ἢ εἰσπραξις τῶν μισθωμάτων τῶν κτημάτων καὶ ἢ ἐνεχυρασία τῶν ὀφειλετῶν, ἢ καταβολὴ τῶν ὑπὸ τῶν φυλετῶν ψηφισθέντων ἀναλωμάτων.

ἔκειτο μεταξύ Ἀκροπόλεως καὶ Ἀρείου πάγου ἢ πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Ἀρείου πάγου. Τὰς διαφόρους εἰκασίας βλ. παρὰ Hitzig u. Blümner εἰς Πaus. Α', ε', 1 σ. 149]. Ἐπιφύνημοι εἶναι τὸ σύνθετος ὄνομα αὐτῶν (βλ. π. χ. Σουῖδ. λ.), ἀρχηγέται δ' ὀνομάζονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Bekker An. gr. 449, 14. Ἐκαστος τῶν ἐπωνύμων εἶχεν ἀναμφιδόλις ἴδιον ἥρῳον, ἐκ τούτων δ' ἀναφέρει τὸ Ἰπποθώντιον κατὰ τὴν εἰς Ἐλευσίνα ὁδόν: Πaus. Α', λγ', 4. CIA. II, 567 ε, τὸ ἱερὸν τοῦ Πανδίωνος: CIA. II, 553. 556. 559. 554 β. IV, 2, 563 α, οὗ μνημονεύεται καὶ ἱερεὺς ἐν CIA. II, 1179. 554ε, τὸ ἱερὸν τοῦ Κέρροπος: CIA I, 322 στήλ. Α στ. 9. 58. 62 83. 324 α στήλ. Β στ. 24. III, 1276. Ἀρχ. Δελτ. 1889 σ. 11 (Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλογρ. τ. 13. σ. 257 CIA. IV, 2, 563δ), τὸ Ἀγέιον: Ἀρκερ. λ. Bekker An. gr. 354, 8. Πaus. Α', κδ' 5. ἱερεὺς τοῦ Ἐρεχθίδος: Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλογρ. τ. 12 σ. 331, ἱερεὺς Ἀττάλου ἐπωνύμου: CIA. II, 1670. III, 300, ἱερεὺς τοῦ ἐπωνύμου: II, 393. 431, πρὸς II, 1664.

¹ βλ. Δημ. ΚΔ' 8. (Δημ.) ΝΗ', 14. Οἱ ἐπιμεληταὶ τῆς Ἐρεχθίδος ὤφειλον νὰ ἐπισκοπῶνται τὰ κτήματα τῶν Ἐρεχθιδῶν ἂν γεωργοῦνται κατὰ τὰς συμφωνίας, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ὄρους ἂν μένουσιν ἀκίνητοι: CIA. II, 564. βλ. καὶ 565. Ἐν Σάμῳ εὐρέθη « ὄρος τεμένους ἐπωνύμων Ἀθήνηθ(ε)ν »: C. Curtius Inschr. u. Stud. z. Gesch. v. Samos Lübeck, 1877 σ. 9. [Michel Recueil ἀρ. 780].

¹ βλ. CIA II, 564: « Οἱ ἐπιμεληταὶ οἱ ἀεὶ καθιστάμενοι κατ' ἐνιαυτὸν ». Τρεῖς ἐπιμεληταὶ: CIA II, 1209. Γραμματεὺς τῆς φυλῆς: IV, 2, 563 δ

² βλ. CIA II, 567 ε: « ἀναγράφει δὲ τότε τὸ ψήφισμα τοὺς ἐπιμελητὰς τῆς φυλῆς ἐν στήλαις λιθίναις καὶ στήσαι τὴν μὲν ἐν τῷ Ἀσκληpieῳ, τὴν δὲ τῷ Ἰπποθωντίῳ » ὅτι δ' ἀνάλωμα γένεται, λογίσασθαι τῇ φυλῇ. « Ὅτι ἔδιδον οἱ ἐπιμεληταὶ εὐθύνας συνάγεται ἐκ τοῦ (Δημ.) ΝΗ' 14-18. Λέγων ὁμοῦς ὁ ῥήτωρ οὗτος ἐν § 16 ὅτι κατέγνων τοῦ ἐπιμελητοῦ οἱ φυλῆται κλοπὴν, ἔννοε βεβαίως τὴν γνώμην, ἣν περὶ αὐτοῦ εἶχον οἱ φυλῆται καὶ οὐχὶ καταδίκην, διότι μόνον τὸ δικαστήριον ἠδύνατο νὰ καταδικάσῃ.

Εἶχον δὲ καὶ ταμίαν βοηθοῦντα εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων.¹

Οἱ φυλέται ἐκάστης φυλῆς συνήρχοντο εἰς Ἀθήνας ἐκάστοτε, ὅπως συναποφασίζωσι περὶ τῶν πραγμάτων τῆς φυλῆς. Ἡ συνέλευσις ἐλέγετο ἀγορά, ἡ δὲ ψηφοφορία ἐν αὐτῇ ἦτο μυστική.² Ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν οἱ φυλέται πρῶτον μὲν τοὺς ἰδίους ἄρχοντας, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἐκτάκτους ἐκείνους δημοσίους ἄρχοντας, οἷον τοὺς τειχοποιούς, τοὺς ταφροποιούς, τοὺς τριηροποιούς, οἵτινες ὤφειλον νὰ ἐπιμεληθῶσι τῆς κατασκευῆς τοῦ τεταγμένου τῇ φυλῇ δεκάτου μέρους δημοσίου τινὸς ἔργου.³ Ἐξέλεγον προσέτι τοὺς χορηγούς, τοὺς γυμνασιάρχους καὶ τοὺς ἐστιάτορας.⁴ Τὰ πλείστα τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων ψηφισμάτων τῶν φυλῶν εἶναι τιμητικά, ἅλλα μὲν ἐπαινοῦντα χορηγούς ὡς εὖ καὶ προθύμως χορηγήσαντας, ἢ στεφανοῦντα αὐτοὺς ἢ δίδοντα αὐτοῖς ἀτέλειαν, ἅλλα δ' εἰς ἄλλους ἰδιώτας ἀπονέμοντα διαφόρους τιμὰς.⁵ Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τινὰ ψηφίσματα περὶ διοικησεως τῶν κτημάτων τῆς φυλῆς.⁶

¹) Σύγκλησις ἀγορῶν τῶν φυλετῶν: CIA. II, 564. Ἐπισκόπησις τῶν κτημάτων τῆς φυλῆς: II, 564. Ἀναγραφὴ τῶν ψηφισμάτων: II (553.) 554, 557, 567 δ. Εἰσπραξις τῶν μισθωμάτων: II, 565. Καταβολὴ ἀναλωμάτων: II, 558, 559, 567 δ. Ταμίης μνημονεύεται ἐν II, 565, 1209.

²) Βλ. CIA. II, 555: « Τῇ κυρίᾳ ἀγορᾷ κρύδδην ψηφισμένων τῶν (φυλετῶν) ἐν ἀκροπόλει » Ὑψισμα τῆς Πανδιονίδους ἐν τῇ ἀγορᾷ τῇ μετὰ Πάνδιᾳ: II, 554 b. Ὁ Mommsen Heortol σ. 389 [Feste σ. 432 κέ] λέγει ὅτι τὰ Πάνδια ἤγοντο τῇ 14 Ἐλαφβολιώνος μετὰ τὰ κατ' ἄστου Διονύσια. Ἐξ οὗ εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ κύριαι ἀγοραὶ τῶν φυλετῶν ἡγοροῦντο κατὰ τὰς δημοτελεῖς ἐν τῇ πόλει ἑορτάς, ὅτε οἱ πλείστοι τῶν φυλετῶν ἤρχοντο εἰς Ἀθήνας. Τὸ ἐν CIA. II, 564 ψήφισμα λέγει περὶ τῶν ἐπιμελητῶν: « ἐάν τις δέηται (ἢ Ἀριστομάχῃ) ἐμφανίζονται τῇ φυλῇ ὅταν ἀγορὰν ποιῶσιν ».

³) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 27, 30. Συνήθως οἱ βουλευταὶ ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν 10 τριηροποιούς: Ἀριστ. 46, 1: « ποιεῖται δὲ (ἢ βουλὴ) τὰς τριῆρεις δεκά ἄνδρας ἐξ αὐ(τ)ῆς ἐλομένην τριηροποιούς ».

⁴) Βλ. Δημ. ΑΘ', 7. ΚΑ', 13. Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. II 5λ. καὶ 13.

⁵) Ὑψίσματα ἐπαινοῦντα χορηγούς: CIA. II, 553, 554, σωφρονιστὴν τῶν ἐφθδων: Δελτ. Ἑλλην. ἀλληλογρ. τ. 12 σ. 148 (CIA. IV, 2, 563 b 565 b). Ὑψισμα ἀπονομῆς πολυετοῦς ἀτελείας λειτουργιῶν καὶ διηνεκοῦς τοιαύτης: II, 557, 554 δ. Ἄλλα τιμητικά ψηφίσματα: II, 555, 558, 559, 562, 567. Πρβλ. καὶ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 41.

⁶) Ὑψισμα περὶ ἐπισκοπῆσεως τῶν κτημάτων τῆς φυλῆς: CIA. II, 564, περὶ μισθώσεως αὐτῶν: II, 565.

Δῆμοι.

Ἐκάστη φυλὴ διηρεῖτο εἰς πολλοὺς δήμους. ¹ Οὗτοι δ' ὡς εἰκὸς μέγαν διέφερον ἀλλήλων κατὰ τὸ μέγεθος. Ἐνῷ λ. χ. ὁ τῶν Ἀχαρνέων, βεβαίως δὲ καὶ οἱ πλείστοι τῶν τοῦ ἄστεως δήμων εἶχον μέγα πλῆθος δημοτῶν, ἐν τινι διαψηφισμῷ τῶν Ἀλιμουσίων παρήσαν 73 δημόται μόνον, καὶ ὠρίζετο ὑπὸ τῶν Μυρρινουσίων ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν δημοτῶν εἶναι ἔγκυροι ἐὰν παρῶσι μὴ ἐλάττους ἢ τριάκοντα. ² Ὡς δ' αἱ φυλαί, εἶχον καὶ οἱ δῆμοι ἰδίους ἐπωνύμους, τιμωμένους ἐν αὐτοῖς ὡς ἥρωας. ³

Σύνταξις τῶν δήμων.

Οἱ Ἀττικοὶ δῆμοι ἦσαν κοινότητες, αὐτοτελῆ ἔχουσαι διοίκησιν τῶν ἰδίων, ἀλλ' οὐδὲν κυριαρχικὸν δικαίωμα, πλὴν τοῦ δήμου Ἐλευσινίων, ὅστις ἐκ τῶν χρόνων ἴσως τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας αὐτοῦ διετήρησε τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα. ⁴ Τὸ ὅλον πλῆθος τῶν ἐν ἐκάστῳ δήμῳ πολιτῶν κατενέμετο εἰς τοὺς δημότας ἤτοι τοὺς ἐγγεγραμμένους ἐν τῷ ληξιαρχικῷ γραμματεῖῳ, καὶ εἰς τοὺς λεγομένους ἐγκεκτεμένους ἤτοι τοὺς ἐν τῷ δήμῳ οἰκοῦντας δημότας ἄλλων δήμων. Οὗτοι διὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἐν τῷ

¹) Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἀττικῶν δήμων πρὸς. Otto Müller de demis att. Diss. inaug. Goettingen, 1880. B. Haussoullier La vie municipale en Attique, Paris, 1884. Πρὸς. καὶ ἀνωτέρω σ. 180, 1.

²) Μέγιστος πάντων ὁ τῶν Ἀχαρνέων δῆμος: Θουκ. Β'. 19. 20. Βλ. Herbst ἐν Philol. τ. 46 σ. 571 κέ. Ὁ δῆμος Πειραιέων ἦτο κατανεμημένος εἰς τριακάδας: CIA. II, 589. Περὶ τῶν Ἀλιμουσίων βλ. Δημ. ΝΖ', 9. 10, περὶ τῶν Μυρρινουσίων CIA II, 578. Δὲν νομίζω πιθανὴν τὴν γνώμην τοῦ Szanto Untersuch. üb. d. att. Bürgerr. σ. 33 κέ., ὅτι οἱ 30 Μυρρινούσιοι ἔδει ὁμοψήφως ν' ἀποφατίζωσιν, ἵνα ἡ κυρία ἢ ἀπόφασις αὐτῶν. Ἄν κρίνομεν ἐκ τῶν πρυτανικῶν ἀναγραφῶν, ὑπάρχον ἐν Ἀττικῇ δῆμοι μὴ μετέχοντες τῶν κοινῶν καὶ μὴ ἔχοντες βουλευτάς. Βλ. Köhler ἐν Ath. Mitt. τ. 4 σ. 105-6.

³) Συναγωγὴ τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἐπωνύμων τῶν δήμων εὐρηται παρὰ Sauppe de demis urb. σ. 6 κέ. Πρὸς. τὴν ἐν CIA. II, 1191 ἐν Παμνοῦντι εὐρεθείσαν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾗ μνημονεύεται ἱερεὺς ἥρωας ἀρχηγέτου.

⁴) Περὶ τῆς Ἐλευσίνος βλ. Köhler ἐν Ath. Mitt. τ. 4 σ. 261 κέ. Ὅμως κατὰ τὸν Head hist. numor. 328 μεταφρ. Σβορώνου τ. Α' σ. 486-7] ὁ τῶν Ἐλευσινίων δῆμος ἔκοπτε νόμισμα ἀποθεοειγμένως μόνον περὶ τὸ 350-322, τοῦτο δ' ἴσως ἕνεκα τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ.

δήμῳ διαμονῆς ἐτέλουν ὠρισμένον τι τέλος, καλούμενον ἐγκτητικόν, οὗ ἡδύνατο νὰ τοῖς δοθῇ ἀτέλεια κατὰ ψήφισμα τῶν δημοτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἐγκεκτεμένων ἐτέλουν τὰ αὐτὰ τέλη, ἅπερ καὶ οἱ δημόται, δὲν εἶχον πάντοτε ὅσα οὗτοι δικαιώματα. ¹

Αἱ πρόσοδοι τοῦ δήμου, ἐξ ὧν ἐγίνοντο τὰ πρὸς δημοτικάς χρεῖας ἀναλώματα, ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ ἐγκτητικοῦ, καὶ τῶν ἐπιδόσεων τῶν δημοτῶν ἐν τισι δήμοις, καὶ ἐκ τῆς μισθώσεως τῶν κτημάτων τοῦ δήμου, ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἀγροί. Ἐμμέτους δὲ προσόδους εἶχεν ὁ δήμος τὰς πρὸς πανηγυρισμὸν δημοτικῶν ἐορτῶν ἐπιδιδομένης ὑπὸ εὐπόρων δημοτῶν χορηγίας. ²

Κοινόν τι διάγραμμα τῆς διοικήσεως τῶν δήμων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συνταχθῇ. ³ Κοινὸν ἄρχοντα ἅπαντες οἱ δήμοι εἶχον ἓνα μόνον, τὸν προιστάμενον ἐκάστου δήμου δήμαρχον, κληρούμενον ἰσῶς κατ' ἔτος. ⁴ Ὡς οἱ δημόσιοι ἄρχοντες, εἶχε καὶ ὁ δήμαρχος

¹) Οἱ δημόται διαστέλλονται τῶν ἐγκεκτεμένων ὑπὸ τοῦ Δημ. Ν', 8. Ἐν ψήφισματι τῶν Πειραιέων ἐν CIA. II, 589, διδεται εἰς Καλλιῶμάντα τὸν Χολλεῖδην τελεῖν « τὰ αὐτὰ τέλη ἐν τῷ δήμῳ, ἅπερ ἄγ καὶ Πειραιεῖς, καὶ μὴ ἐγλέγειμ παρ' αὐτοῦ τὸν δήμαρχον τὸ ἐγκτητικόν ». Ἀλλ' ἂν καὶ πλείσται ἀπενεμήθησαν αὐτῷ τιμαί, ὁ Καλλιῶμας δὲν ἐξισώθη πρὸς τοὺς δημότας, τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τῆς ἐπομένης διατάξεως: « καὶ συνεστιᾶσθαι Καλλιῶμάντα μετὰ Πειραιέων ἐν ἅπασι τοῖς ἱεροῖς, πλὴν εἰπου αὐτοῖς Πειραιεῦσιν νόμιμόν ἐστιν εἰσιέναι, ἄλλῳ δὲ μὴ. » Πρβλ. II, 582

²) Ἐσοδα τοῦ δήμου ἐκ τῆς μισθώσεως τεμενῶν: Δημ. ΝΖ', 68. Περιεσώθησαν συνθήκαι μισθώσεων κτημάτων τῶν δήμων Πειραιέων καὶ Αἰξωνέων: CIA. II, 1055. 1059. Πρβλ. καὶ CIA. II, 570. Νομαὶ τοῦ δήμου Αἰξωνέων, ὧν τὸ ἐννόμιον ἐμισθοῦτο: Ath. Mitth. τ. 4 σ. 201. CIA. IV, 2, 594 α. Κτήμα τοῦ δήμου Πειραιέων ἦτο καὶ τὸ θέατρον. Βλ. II, 573. Ὁμοίως καὶ τοῦ τῶν Ἀχαρνέων: IV, 2, 587 f. Ἰδιαιτέρα ὄλως ἐπίδοσις ἐν τινι δήμῳ, οὗ ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομα ἦτο ἡ ἐπαρχή « ἣν ἐπάρχονται οἱ δημόται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕκαστος ἧς ἂν λάχει εἰς τὴν οἰκοδομίαν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἀναθημάτων »: II, 588. [κατὰ τὸν Haussoullier la vie municip. en Att. σ. 77, ἡ ἐπαρχή ἦτο ἕκαστος εἰσφορά, ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς λαχόντας ἀρχὴν τινα δημότας πρὸς ἀνοικοδομίαν ἱερῶν καὶ ἀνατιλίωσιν ἀναθημάτων]. Χορηγία πρὸς δημοτικάς ἐορτάς: CIA. IV, 2. 572c. 584b. Περὶ τῶν ἐπιδόσεων τῶν δημοτῶν ὑπὲρ τῶν δήμων βλ. Thumser de civ. Atheniens. munerib. σ. 102 κέ. Περὶ τῆς θυσιοφάντου ἐπιγραφῆς ἐν CIA. II, 570 βλ. Szanto Untereuch. üb. d. att. Bürgerr. σ. 37 κέ.

³) Περὶ τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἀρχῶν βλ. O. Müller ἐνθ. ἀν. σ. 49 κέ. περὶ τοῦ δημάρχου Haussoullier ἐνθ. ἀν. 94 κέ.

⁴) Βλ. Bekker An. gr. 237, 8: « δήμαρχος ὁ τοῦ δήμου ἄρχων. Ἐκαστος δὲ τῶν

τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ. ¹ Ἐπειδὴ δ' ὁ δῆμος ἦτο τμήμα τῆς πόλεως, ὁ δήμαρχος εἶχε καὶ δημόσια καὶ δημοτικὰ ἔργα. Καὶ ὡς δημόσιος μὲν ἄρχων καθῆκον εἶχε νὰ εἰσπράττῃ τὰ εἰς τὸ δημόσιον ὀφειλόμενα, ἐνεχυριάζων ἐν ἀνάγκῃ τὴν περιουσίαν τῶν ὀφειλετῶν, νὰ συλλέγῃ ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν δημοτῶν τὸ τεταγμένον ὑπὲρ τῶν ἐλευσινίων θεῶν ποσοστόν, νὰ συντάσῃ τοὺς καταλόγους τῶν δημοτῶν διὰ τὴν ναυτολογίαν καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῷ δήμῳ χωρίων. ² Ὡς ἄρχων δὲ τοῦ δήμου ἐφύλαττε τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, συνῆγε τὴν ἀγορὰν τῶν δημοτῶν καὶ προῆδρευεν αὐτῆς, καὶ ἐπεμελεῖτο τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐψηφισμένων. ³ Πρὸς δὲ τούτοις εἶχεν ὁ δήμαρχος ἐν τῷ ἰδίῳ δήμῳ καὶ ἀστυνομικὰ ἔργα, ἐπεμελεῖτο τεταγμένων θυσιῶν ἐν τεταγμέναις ἑορταῖς καὶ ἤρχε τοῦ ἀρ-

κατὰ τὴν χώραν δήμων ἄρχοντα εἶχε τὸν προῖσταμένον αὐτοῦ». Ὁρθῶς ὁ Müller, ἐνθ. ἀν. 49 - 50 λέγει ὅτι ὁ δήμαρχος ἐκκληροῦτο, ἀφοῦ μάλιστα καὶ χρήματα διεξείριζε, συναγῶν τοῦτο ἐκ τοῦ ἐν CIA. II, 570: «τοὺς μὲν ἄρχοντας τοῦ ἀργυρίου ἀ(ξιώ)χρεως κυαμεύειν ὅπου ἐκάστη ἡ ἀ(ρχ)ή ἀρχεῖ». Πιστοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἐν IV, 2, 574 h. Πρβλ. καὶ Δημ. NZ', 25.

1) Βλ. CIA. II, 573b. Ψήφισμα τοῦ δήμου Πειραιέων: «εἰάν τις τι τούτων παρὰ ταῦτα ποιῇ (ἂν δηλ. προσῇ τὸ μέγαρον ἄνευ τῆς ἱερείας), ἐπιβολὴν ἐπ(ι)βαλόντα τὸν δήμαρχον εἰσάγει(ν) εἰσπὸς δικαστήριον κτλ.»

2) Βλ. Δημ. NZ', 63. CIA I, 79: «ἐκπραττόντων δὲ οἱ δήμαρχ(οι).» Πρβλ. τὰ περὶ τῆς καταδίκης τοῦ Ἀρχεπολέμου καὶ τοῦ Ἀντιφώντος παρὰ (Πλουτ.) β. ι' ῥητ. Ἀντιφ. 27 σ. 834 α. Ἀρποκρ. Σουίδ. Ἡσύχ. λ. δήμαρχος. Bekker An. gr. 199, 4, 237, 8. 242, 16. Σγολ. Ἀριστ. Νεφ. 37. Dittenberger Syll. 13 [2 20]. Ἐξ 100 μεδύμων χρυσῶν ἔπρεπε νὰ διδῇται ἐκτεὺς τοῖν θεοῖν καὶ ἐξ 100 μεδύμων πυρῶν ἡμεκτίον: «ἐλλέγειν δὲ (τοὺς) δημάρχους κατὰ τοὺς δήμους καὶ παραδιδόναι τοῖς ἱεροποιῶσι τοῖς Ἐλευσινίοις». Σύνταξις τῶν καταλόγων: Δημ. N', 6. Περὶ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἐν τῷ δήμῳ χωρίων ἦτοι περὶ συντάξεως κτηματολογίου ὑπὸ τοῦ δημάρχου βλ. Ἀρποκρ. λ. δήμαρχος, πρὸς ὃν πρβλ. CIA. II, 1055. 1059. Καὶ ἡ διανομὴ τοῦ θεωρικῆς ἦτο ἴσως ἔργον τοῦ δημάρχου. Βλ. Δημ. ΜΔ', 37. πρβλ. CIA. II, 163.

3) Τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον παρὰ τῷ δημάρχῳ: Δημ. NZ', 60. Ἀρποκρ. λ. δήμαρχος. Συναγωγὴ καὶ προεδρεία τῆς ἀγορᾶς τῶν δημοτῶν: Ἀρποκρ. αὐτ. CIA. II, 578. Ἀναγραφὴ καὶ ἴδρυσις τῶν ψηφισμάτων τῶν δημοτῶν: CIA. II, 578. 575. 579. 581. 585. IV, 2, 574c. g. 584d. Add. 572e. Καλεῖ εἰς τὴν προεδρίαν ἐκείνους, οἷς δέδοται προεδρία: CIA. II, 589. IV, 2, 574c d. g. h. Ἀναγορεύει τοὺς στεφάνους: IV, 2, 574 b. g.

γυρίου, δηλονότι προϊστάτο τῆς διαχειρίσεως τῶν χρημάτων τοῦ δήμου, ἔχων βοηθοὺς καὶ δύο ταμίας, ἐπίσης κληρωτοὺς.¹

Δήμαρχον μὲν εἶχον, ὡς ἐρρήθη, πάντες οἱ δήμοι, ἀλλὰ πλὴν τούτων τινὲς τῶν δήμων εἶχον καὶ ἄλλους τακτικούς ἢ ἐκτάκτους ἄρχοντας, ποικιλώτατα ἔχοντας ἔργα, τὸ πλεῖστον ὁμῶς θρησκευτικά.² Οὕτω γινώσκομεν ὅτι ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν Σουνίῳ ἀνετίθεντο ἔργα τινὰ εἰς τοὺς καλουμένους ὀριστάς.³ Ἐν ψήφισματι τῶν Αἰζωνέων μνημονεύονται⁴ κληρωτοὶ ἱεροποιοὶ εἰς τὸ τῆς Ἥθης ἱερόν, 2 σωφρονισταὶ καὶ εἰς κῆρυξ, ἐπιμελούμενοι τῆς θυσίας τῇ Ἥθῃ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς καὶ τῆς παννυχίδος· πλὴν δὲ τούτων ἱερεῖς τῶν Ἡρακλειδῶν, ἰέρεια τῆς Ἥθης καὶ τῆς Ἀλκμήνης καὶ ἄρχων, καὶ οὗτοι ἐπίσης εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐν τῷ

1) Κατὰ τὸν παρὰ Δημ. ΜΓ', 57-8 νόμον, ὁ δήμαρχος ὤφειλε νὰ ἐπιμελῆται τῆς ταφῆς τῶν ἐν τῷ δήμῳ θανόντων, αὐτὸς θάπτων αὐτοὺς καὶ καθαίρων τὸν δήμον, ἂν μὴ ὑπῆρχουν εἰς τὴν πρόσκλησίν του οἱ συγγενεῖς τοῦ θανόντος. Βλ. καὶ CIA. 573b. 841, ὅπου ὀρίζεται ὅτι ἂν τις ὑλοτομήσῃ ἢ κόψῃ κλάδους ἢ φύλλα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἐριχασίου Ἀπόλλωνος, « ἂν δὲ ἐλεύθερος εἴη θοάσει αὐτὸν ὁ ἱερεὺς(ς) μετὰ τοῦ δήμαρχου πενήτηντα ὀραγμαῖς καὶ παραδώσει τὸ νόμισμα αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ » καὶ τεῖ βουλῇ κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δήμαρχος θύει ἱερὰ: II, 578. 570 IV, 477c. 572c. Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 93. Εἰσπράττει τὰς ὀφειλομένας μισθώσεις τεμενῶν: Δημ. ΝΖ', 63, πρὸς δὲ τούτοις τὸ ἐγκτητικόν: CIA II, 589. Ὁ δήμαρχος μετὰ τῶν ταμιῶν διδούσιν ἀναλώματα ἀπὸ τῆς δημοτικῆς προσόδου: CIA. II, 579 585. Ὅτι δύο ἦσαν οἱ ταμίαι συνάγεται ἐκ τοῦ CIA. II, 570. Ἀλλ' ἐν Ἐλευσίνῃ φαίνεται ὅτι εἰς μόνον ταμίας ὑπῆρχε. Βλ. CIA. II, 574. Ὁμοίως καὶ ἐν Ἀχαρναῖς: IV, 2, 587b. Ἐν Ἐλευσίνῃ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1884 σ. 71-2 (CIA. IV, 2, 574 b c.) οἶδε ὁ δήμαρχος ἀπὸ τοῦ κοινοῦ εἰς διάφορα ἀναλώματα. Ἐν Ἀχαρναῖς δ' ὁ δήμαρχος μετὰ τῶν ταμιῶν: CIA. IV, 2, 587b. Ὅτι οἱ ταμίαι ἦσαν κληρωτοὶ συνάγεται ἐκ τοῦ CIA. II, 570. Γραμματεὺς ἐν Ἀχαρναῖς: IV, 2, 587b. Ὅτι πάντες οἱ δήμοι εἶχον καὶ ἀντιγραφεία δὲν δυνάμεθα ἀνευδοιάστως νὰ παραδεχθῶμεν, ἐκ μόνου τοῦ παραδείγματος τῶν Μυρρινουσίων κρίνοντας (CIA II, 575).

2) Πρὸς Haussoullier ἐνθ. ἀν. σ. 136 κέ. περὶ τῶν θρησκευτικῶν ἔργων ἐχόντων ἀρχόντων. σ. 151 κέ. περὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῆς λατρείας· σ. 162 κέ. περὶ τῶν δημοτικῶν ἑορτῶν.

3) Βλ. CIA. II, 573b: « Ἀναγ(ρά)ψαι δὲ τότε τὸ ψήφισμα τοὺς ὀριστάς μετὰ τοῦ δήμαρχου καὶ στήσαι πρὸς τῇ ἀναβάσει τοῦ θεσμοφορίου ». Τὸ ψήφισμα ὀρίζει τὰ περὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεσμοφορίου. Περὶ τῶν ὀριστῶν βλ. Bekker An. gr. 287, 18. Ὑπερὶ ὑπὲρ Εὐξεν. κθ' 18 κέ. Boeckh ἐν CIG. III, 705. Κατὰ ψήφισμα τῶν Σουნიέων ἐκλέγονται τρεῖς ἄνδρες « οἵτινες ὀριοῦσιν τὴν ἀγορὰν ». CIA. IV, 2, 572d. (σ. 297).

δήμῳ τιμωμένων θεῶν ἀφωσιωμένοι. ¹ Περὶ τῶν Ἀλιμουσίων μανθάνομεν, ὅτι εἶχον ἱερέα τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἐκκληροῦτο προκρινόμενος ἐκ τῶν εὐγενεστάτων δημοτῶν. ² Κατὰ ψήφισμα τῶν Ἀθμονέων στεφανοῦνται ἐξ μεράρχαι, ὡς ἐπιμεληθέντες τῶν θυσιῶν, προφανῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀμαρυσίων. ³ Οἱ 3 ἐπιτιμηταί, ἤτοι ἐκτιμηταί, οὓς ἐξέλεξαν οἱ Πειραιεῖς ἵνα παραλάβωσι τὸ θέατρον παρὰ τῶν ὠνητῶν, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀρχή, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐπιμέλειά τις προστεταγμένον ἔχουσα ἔργον ὁμοίως καὶ οἱ 3 δημόται, οἵτινες ἐχειροτονήθησαν ὑπὸ τῶν Αἰξωνέων, ἵνα μετὰ τοῦ δημάρχου καὶ τῶν ταμιῶν καὶ τοῦ μισθωτοῦ πωλήσωσι τὰς ἐν μεμισθωμένῳ χωραφίῳ ἐλαίας, καθὼς καὶ οἱ ἐκλεχθέντες ὑπὸ τῶν Ἐπικηφισίων κατήγοροι, ὅπως ἐπιμεληθῶσι τῶν συμφερόντων τοῦ δήμου ἐν δικαστικῷ τινι ἀγῶνι. ⁴

Ὡς οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες, καὶ οἱ τοῦ δήμου πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἀρχὴν ἐδοκιμάζοντο καὶ ὤμνουν ὅρκον, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς ἐδίδον τὰς εὐθύνας ⁵ εἰς τὸν εὐθυνον. ⁶ Ἐν τῷ δήμῳ Μυρρινουσίῳ οἱ εὐθύνοντες τὰς ἀρχὰς ἦσαν ὁ εὐθυνος, ὅστις ἔκρινε, καταλογίζων εἰς τὸν ὑπεύθυνον ἀνάλογον τῷ ἀδικήματι τίμημα· ὁ λογιστὴς ὅστις ἐλόγιζε τὰναλώματα αὐτοῦ, καὶ 10 αἰρετοὶ συνήγοροι, οὓς ὥρκιζεν ὁ νέος δήμαρχος καὶ οἵτινες ἀπεφάσιζον διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας περὶ ἐξαίρεσεως τῶν εὐθυνῶν, ἐπι-

¹) Βλ. CIA. II, 581.

²) Βλ. Δημ. ΝΖ', 46. 62.

³) Βλ. CIA. II, 580 : « Ἐπειδὴ οἱ μεράρχαι οἱ ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντες καλῶς καὶ φιλοτιμῶς τῶν θυσιῶν ἐπεμελήθησαν καὶ τῶν κοινῶν ». Ὁ Köhler ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀρχὴ τούτων ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ταμιῶν.

⁴) Βλ. CIA. II, 573. 1055. IV, 2, 583 ε.

⁵) Δοκιμασία τῶν τοῦ δήμου ἀρχόντων : Δημ. ΝΖ', 25-6. 46. 67. Ἀπόσπασμα τοῦ ὅρκου δημοτικοῦ ἄρχοντος, κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Kirehloff ἱεροποιού, περιέχει ψήφισμα τῶν Σκαμδωνιδῶν τοῦ Ε' αἰῶνος : « καὶ τὰ κοιν(ά) τὰ Σκαμδωνιδῶν σωῶ καὶ ἀποδίδωμι παρὰ τὸν εὐθυνον τὸ καθήκον ». Βλ. CIA. I, 2. Ὁρκος τοῦ εὐθύνου καὶ τοῦ λογιστοῦ ἐν Μυρρινουσίῳ : II, 578. Ἀποδεδειγμένως ὡφειλον εὐθύνας ὁ δήμαρχος (CIA. II, 578), οἱ ἱεροποιοὶ (II, 581), οἱ ταμίαι (II, 571).

⁶) Αἱ εὐθύναι ἦσαν πρὸς τὸν εὐθυνον, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ CIA. I, 2. II, 571, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς τελευταίας εἶχε βοηθοὺς καὶ παρδούρους

ψηφίζοντος τοῦ δημάρχου. Τῆς ἀποφάσεως εἶχεν ὁ καταλογιζόμενος ἔφεςιν εἰς ἅπαντας τοὺς δημότας, οἵτινες ὁμόσαντες ἐπίσης ἔκρινον ἀνεκκλήτως. Ἄν δὲ κατεδικάζετο ὥφειλε τὸ ἡμιόλιον τοῦ καταλογισθέντος αὐτῷ τιμήματος.¹

Περὶ πάντων τῶν πραγμάτων τοῦ δήμου τὴν κυρίαν ψῆφον εἶχεν ἡ λεγομένη ἀγορά, ἥτοι ἅπαντες οἱ δημόται ἐπὶ τὰ αὐτὰ συνερχόμενοι.² Ἡ ἀγορά τῶν δημοτῶν εἶχε καὶ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ ἔργα. Ὡς δικαστήριον ἔκρινεν ἡ ἀγορά, καθὼς εἶδομεν, περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ψηφίσματι τοῦ δήμου Πειραιέων ἀναφερόμενον δικαστήριον εἰς ὃ ὁ δήμαρχος, ὡς εἰσαγωγέας, εἰσάγει πρὸς ἐπικύρωσιν τὴν ἐπιβολήν, ἣν ἐπέβαλεν, οὐδὲν ἄλλο πιθανῶς ἦτο ἡ αὐτὴ ἡ ἀγορά τῶν δημοτῶν.³ Ἐν τῷ δήμῳ Αἰξωνέων ἡ ἀγορά ἔκρινεν ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον τὸν δήμαρχον μετὰ τῶν συνδίκων, ἐκπροσωποῦντας τὰ συμφέροντα τοῦ δήμου, καὶ τοὺς μισθωτάς τοῦ ἐννομίου, οἵτινες δι' οἰονόηποτε λόγον ὥφειλον τὸ μίσθωμα.⁴ Ὡς δικαστήριον ἀπεφάσισεν ἡ ἀγορά καὶ ἐν τῇ διαψήφισει, ἥτις ἐγίνετο ἢ ἐν πᾶσι τοῖς δήμοις κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ὅπως ἐξετασθῇ ἂν κατὰ νόμον ἐγίνετο ἡ ἐγγραφὴ ἐκάστου τῶν δημοτῶν καὶ ἀποβληθῶσιν οἱ

¹) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ διατύπωσις τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἶδον εὐθύναι οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου Μυρρινουσίαν ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA. II, 578. Συνεταύτισα, ἐκ τῆς συναφείας τοῦ λόγου δηγμαζόμενος, τοὺς ἐν στ. 14 μνημανευομένους συνηγούρους, πρὸς τοὺς 10 ἀνδρας, τοὺς ἀναφερομένους ἐν στ. 17 καὶ 24. Ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὁ λόγος εἶναι περὶ δημοτικῶν ἀρχόντων ὁρθῶς ὑποστηρίζει ὁ Köhler ἐς CIA. II, 578, ἐναντίον τοῦ R. Schoell de synegoris atticis σ. 29 κέ.

²) Περὶ τῶν ἀγορῶν τῶν δημοτῶν πρὸς Müller ἐνθ. ἀν. σ. 33 κέ. Haussoullier ἐνθ. ἀν. 11 κέ. Ἀγορά σημαίνει καὶ τὸν ἐν ἐκάστῳ δήμῳ τόπον, ἐν ᾧ τὰ ὄνια: CIA. I, 2. II, 571. 573, καὶ τὴν συνέλευσιν τῶν δημοτῶν: II, 585. Δημ. ΜΔ', 36. Bekker An. gr. 327: «ἀγορὰ συνέδριον φυλετῶν καὶ δημοτῶν οἰονοὶ σύλλογος».

³) Βλ. CIA. II, 578. 573 6: «εἰάν τις τι τούτων παρὰ ταῦτα ποῖν, ἐπιβολὴν ἐπὶ ὁδολόντα τὸν δήμαρχον εἰσάγει(ν) εἰσατὸ δικαστήριον χρώμενον τοῖς νόμοις οἱ κείνται περὶ τούτων».

⁴) Πρὸς τὸ ψήφισμα τῶν Αἰξωνέων, ἐκδοθὲν καὶ ἐρμηνευθὲν ὑπὸ Lolling ἐν Ath. Mitth. τ. 4 σ. 199 κέ. Σύνδικοι ἀναφέρονται καὶ ἐν ἄλλῳ ψηφίσματι τῶν Αἰξωνέων, αὐτ. σ. 196. Πρὸς καὶ Haussoullier ἐνθ. ἀν. 87 κέ.

παρέγγραπτοι, ἢ ἔντισι δήμοις κατὰ ψήφισμα τῶν δημοτῶν ἐξ ἀνάγκης, ἂν λ. χ. ἀπωλέσθῃ τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. ¹ Ὡμνυον δὲ καὶ ἐν ταῖς διαψηφίσεσιν οἱ δημόται, ὅτι θὰ ψηφίσωσι γνώμη τῇ δικαιοσάτῃ καὶ οὔτε χάριτος ἔνεκ' οὔτ' ἔχθρας. Εἵτα ἐκαλεῖτο τὸ ὄνομα ἐκάστου τῶν πολιτῶν, καὶ ἐγένετο μυστικὴ ψηφοφορία. ἐμβαλόντων δηλ. τῶν δημοτῶν κρύδδην εἰς καδίσκον τὰς ψήφους των ² Ὁ ἀποψηφισθεὶς, ἂν μὴ ἔφερεν ἀντίρρησίν τινα, ἔστερεῖτο τῆς πολιτείας, οὐδὲν δ' ἄλλο ἔπασχεν. Ἄν ὅμως ἔδιδεν ἔφεσιν, ὡς εἶχε δικαίωμα, εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον, καὶ ἐκύρου τοῦτο τὴν ἀπόφασιν τῶν δημοτῶν, ἐπωλεῖτο ὡς δοῦλος. ³ Δικαστικὰ τέλος ἔργα εἶχεν ἡ ἀγορὰ καὶ κατὰ τὴν ἐγγραφὴν τῶν ἐφήβων εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, διότι καὶ περὶ ταύτης διεψηφίζοντο οἱ δημόται. Ὅσακις δ' ἡ ἀγορὰ ἔκρινεν ὡς δικαστήριον, πρὸ πάσης κρίσεως οἱ δημόται ὥμνυον τεταγμένον ὄρκον. ⁴

¹) Ἀκριβέστερον γινώσκομεν τὰ κατὰ τὴν γενικὴν διαψήφισιν ἐπὶ ἀρχόντος Ἀρχίου τῷ 346]5. Βλ. Φιλόχορ. καὶ Ἀνδρ. παρ' Ἀρποκρ. ἐν λ. Σχολ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 77. Διονύς. Ἄλ. Δεῖν. 11. Διαψήφισιν ἐν ἐν δήμῳ ἀναφέρει ὁ Δημ. ΝΖ'. 26. 60. Πρὸλ. Blass att. Beredtsamk. 2, 584 κέ. 3, 428. Οἱ Ποτάμιοι ἐκωμωδοῦντο ὡς βαδῖως δεχόμενοι τοὺς παρεγγράπτους. Βλ. Ἀρποκρ. λ. Ποταμός. Περὶ δεκάσμου τῶν Ἀλιμουσίων βλ. Ἀρποκρ. λ. Ἀγασικλῆς.

²) Τὸν ὄρκον τῶν δημοτῶν βλ. παρὰ Δημ. ΝΖ', 63. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διαψήφισως βλ. αὐτ. 8-14. Κατὰ τὸν Πολυδ. Η', 18, οἱ κατὰ δήμους δικάζοντες ἐψηφίζοντο φύλλοις. Ὅτι ἐψηφίζοντο κρύδδην μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σουλῶ. λ. Πρὸλ. προσέτι Ἀρποκρατ. Σουλῶ. Η'-σὺχ λ. διαψήφισις. Bekker An gr. 439, 32.

³) Βλ. Διονύς. Ἄλ. ἐν ὑποθ. εἰς Ἰσ. ΙΒ'. : «ἐξέτασιν γενέσθαι τῶν πολιτῶν κατὰ δήμους, τὸν δὲ ἀποψηφισθέντα ὑπὸ τῶν δημοτῶν τῆς πολιτείας μὴ μετέχειν» τοῖς δὲ ἀδίκως ἀποψηφισθεῖσιν ἔφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον εἶναι, προσκαλεσάμενους τοὺς δημότας, καὶ ἐὰν τὸ δεύτερον ἐξελεγχθῶσι, πεπράσθαι αὐτοὺς καὶ τὰ χρήματα εἶναι δημόσια » εἰς δὲ προστεθεῖσθαι ἐκ Bekker An. gr. 440, 3 : « εἰ δὲ ἐκράτει, ἀνελεμῶνεν τὴν πολιτείαν ». Ἡδύνατο ὅμως καὶ εἰς διαιτητὴν ν' ἀνατεθῇ ἡ δίκη, προτοῦ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Βλ. Ἰσ. ΙΒ', 11. Ἡ δὲ κη ἦτο πρὸς τὸ κοινὸν τῶν δημοτῶν καὶ τὸν δημαρχοῦντα. Βλ. Ἰσ. ΙΒ', 11. Ὅμως πρῶτος εἶχε τὸν λόγον ὁ συνήγορος τοῦ δήμου, θθεν οὗτος ἦτο ὁ διώκων. Βλ. Δημ. ΝΖ', 1. 4 Περὶ τοιούτων δικῶν βλ. Δημ. ΝΖ', 60. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 77. 78. 114.

⁴) Οὕτως ἐν τῇ κρίσει περὶ τῶν εὐθυνῶν : CIA. II, 578 στ. 20 κέ. ὁσάκις ἡ ἀγορὰ διήτα διαίτας : Ψήφισμα τῶν Αἰωνέων ἐν Ath. Mitth. 4, 201, 25. κατὰ τὰς διαψήφισεις : Δημ. ΝΖ', 9. 26. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 7. 28. Ἀριστ. 42, 1.

Πλὴν δὲ τούτων ἀπεφάσιζεν ἡ ἀγορὰ καὶ περὶ πάσης ἀξίας λόγου διοικητικῆς πράξεως. Ὡς συνάγομεν ἐκ τῶν περισωθέντων ψηφισμάτων τῶν δημοτῶν, ἐψήφισεν ἡ ἀγορὰ περὶ ἀπονομῆς στεφάνου, προεδρίας, ἀτελείας, ἀφέσεως τοῦ ἐγκλητικοῦ, ἔκρινε περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων, ὥριζε τοὺς ὅρους τῆς μισθώσεως τῶν δημοτικῶν κτημάτων, ἔδιδεν ἐκ τῶν ἐτησίων προσόδων χρήματα πρὸς τινα ἀναλώματα, διέγραφε τὰ καθήκοντα τῶν ἀρχόντων καὶ ἐκανόνιζε τὰ τῆς διοικήσεως τῶν δημοτικῶν χρημάτων. ¹

Τριττύες.

Διάμεσον τάξιν, μεταξὺ φυλῆς καὶ δήμου, εἶχον αἱ ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους συσταθεῖσαι τριττύες, αἵτινες ἰσόμοιροι καὶ ἰσομεγέθεις ἀναμφιβόλως οὔσαι, ἦσαν προσφορώτεροι τῶν ἀνίσων δήμων πρὸς κατανομήν τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν ἄλλων τελῶν. Ἐκάστη φυλὴ διενέμετο εἰς τρεῖς τοιαύτας τριττύς, ἀποτελουμένης ἐκ δήμων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἦτο διάφορος ἐν ἐκάστῃ, κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους τούτων. Γνωσταὶ ἡμῖν Τριττύες εἶναι αἱ τῆς Πανδιονίδος φυλῆς τῶν Παιανιέων, Μυρρινουσίων καὶ πιθανῶς τῶν Κυδαθηναιέων, ἡ τῆς Ἀκαμαντίδος τῶν Κεραμέων, αἱ τῆς Οἰνηίδος τῶν Λακιαδῶν, Θριασίων, ἴσως δὲ καὶ τῶν Ἐπακρέων, καὶ αἱ τῆς Ἰποθωντίδος τῶν Ἐλευσινίων καὶ Πειραιέων. ² Ἐκ τῶν ὀνομάτων

¹) Τιμητικὰ ψηφίσματα: CIA. II, 573. 574. 575. 579-582. 584-585. 589. IV, 2, 572c. 574b c. d. g. h. 584b 587b. 584d. Ψηφίσματα περὶ τῶν εὐθυνῶν: II, 571. 578. Ψήφισμα περὶ μισθώσεως τοῦ ἐν Πειραιεῖ θεάτρου: II, 573. Ὁρισμὸς ἀναλωμάτων ἀπὸ τῆς προσόδου τῶν δημοτῶν: II, 579· ἐκ τῆς διοικήσεως τῶν περιόντων χρημάτων ἐπὶ Θεοφράστου ἀρχοντος: II, 585. πρὸς IV, 2, 587b· ψηφίσμα περὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἀρχόντων: II, 570. περὶ ἐκλογῆς τριῶν ἀνδρῶν πρὸς κανονισμὸν τῶν ὁρίων νέας ἀγορᾶς καὶ καταμετρήσεως αὐτῆς: IV, 2, 572e (σ. 297).

²) Περὶ τῆς ὑπὸ Κλεισθένους διανομῆς τῶν φυλῶν εἰς τριττύς βλ. Ἀριστ. 21, 4. Ὀνόματα τριττύων ἐν ἐπιγραφαῖς. «(Δ)εῦρε Πα(ι)ανίων τριττύς τελ(ε)υτᾶ, ἀρχεται δὲ Μυρρινουσί(ων) τριτ(τύ)ς:» Dittenberger Syll. 301 = CIA. IV, 2, 517 a. «Παιανιέων τριττύς. Κ.» Βλ. CIA. II, 871, ἥτις κατὰ τὸν Köhler Ath. Mitth. 7, 110 πιθανῶς πρέπει νὰ συμπληρωθῇ Κ(υδαθηναίων τριττύς). Ἐν CIA. I, 500. «(Κε)ραμίων τριττύς». Ἐν

τούτων, ἅτινα πάντα πλὴν ἐνὸς εἶναι καὶ δῆμων ὀνόματα, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι σχεδὸν κατὰ κανόνα αἱ τριττύες ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ μεγίστου τῶν ἐν αὐταῖς δῆμων. Αἱ τριττύες, ὧν ἐκάστης προΐστατο ὁ τριττύαρχος, ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις εἶχον πολλὴν συνάφειαν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν τῆς πόλεως.¹

Φρατρίαι.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἦσαν κατανεμημένοι καὶ εἰς φρατρίας ἢ φατρίας. Τοιούτων φρατριῶν ὀνόματα ἐξ ἐπιγραφῶν εἶναι γνωστὰ νῦν τὰ ἐξῆς: Ἀχινιάδαι, Δημοσιωνίδαι, Θερρικωνίδαι ἢ Θερρικλεῖδαι, ὡς συμπληροῦται τὸ ὄνομα ἀτελὲς παραδοθὲν ἡμῖν· μετὰ τίνος δὲ πιθανότητος ὡς τοιοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ τὸ τῶν Δυαλέων.² Ἐκάστης φρατρίας προΐστατο ὁ ἱερεὺς τῶν φρατριῶν

I, 502 « Λακιάδων τριττὺς ». Ἐν Dittenberger 300. CIA, IV, 2, 5176: « (δ)εῦρ³ Ἐπ(α-κρ)έων τριττὺς τελευτᾷ, Θριασίων δὲ ἀρχεται τριττὺς ». Ἐν CIA, II, 1053: « Ἐπακρέων τριττὺς ». Ἐν Dittenberger 299. CIA, I, 517: « (δεῦρ³ Ἐλε)υσινίων (τρ)ιττὺς τελ(ε)υτᾷ, Περαιῶν δὲ τριττὺς ἀρχεται ». Πρὸλ., καὶ Ἡσύχ., « Ρωπῆτις⁴ τῶν τριττῶν τις » (ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ κιοδ. « ῥωπῆ τις τῶν τριττῶν τις »). Ὁ Wilamowitz Arist. u. Ath. 2, 154 εἰκάζει ὅτι οἱ Ἐπακρεῖς ἦτο τριττὺς τῆς Αἰγίδος.

1) Κατὰ τὸν Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 30 αἱ τριττύες αἰροῦνται ἐξ ἑαυτῶν ἀρχοντας τὰ δημόσια χρήματα διαχειρίζειν. Τὸν στρατιωτικὸν σκοπὸν τῶν τριττῶν ὑπεμφαίνουσιν, ὅσα ὑποτίθεται λέγων πρὸς Γλαύκωνα ὁ Σωκράτης ἐν Πλάτ. Πολιτ. Ε', 475: « καὶ μὴν φιλοτίμους γε, ὡς ἐγώ μαι, καθορᾷς, ὅτι, ἂν μὴ στρατηγῆσαι δύνωνται, τριττυαρχοῦσι ». Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ΙΔ', 23 προταθεῖσαν πολεμικὴν σύνταξιν τῆς πόλεως αἱ τριττύες ἔπρεπε νὰ ἔχωσι δέκα τρίτρεις ἐκάστη. Εἰς τοῦτο ἀναφέρει ὁ Kirchhoff τὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA, I, 517. Βλ. Wilamowitz Arist. u. Ath. 2, 164 κέ. Ὁ C. Schaefer ἐν Ath Mitth. 5, 85 κέ. μοι φαίνεται ὅτι ὑπερβολικώτερον παρίσται τὴν πολεμικὴν σπουδαιότητα τοῦ τριττύου. Ἐν μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς, τὸ πρῶτον τῷ 299]8, οἱ τριττύαρχοι μετὰ τοῦ ἐξεταστοῦ αἰδοῦσι τὰ χρήματα εἰς ἀναγραφὴν στηλῶν: CIA, II, 297. 298. καὶ εἰς κατασκευὴν ἀνδριάντων: II, 300. Ἡκιστα πιθανῶς κατ' ἐμέ, ὁ Wilamowitz ἐνθ. ἀν. 2, 167 ὑποθέτει ὅτι οἱ τριττύαρχοι ἦσαν ἐπιτροπεία τῆς ἐκάστοτε ἐν τῇ θόλῳ διημερευούσης τριττύος τῶν πρυτάνεων (Arist. 44, 1). Ὁ ἐξεταστὴς φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρχὸν ἐκ τῶν τὰ χρήματα διαχειριζομένων. Βλ. (Δημ.) 13, 2.

2) Περὶ τῶν φρατριῶν πρὸλ. σ. 182 κέ. Μεμαρτυρημένα ἐξ ἐπιγραφῶν ὀνόματα: Ἀχινιάδαι: CIA, II, 1653. IV, 2, 1074 f. Δημοσιωνίδαι: CIA, II, 841b. Θερρικωνίδαι (Ath. Mitth. 2, 186). ἢ Θερροικιάδαι (CIA, II, 1652) ἢ Θερρικλεῖδαι (Wilamowitz Arist. u. Ath. 2, 268). Δυαλεῖς: CIA, II, 600. Οἱ Ζακινιάδαι (II, 1062) καὶ οἱ Ἐλα-

θεῶν καὶ φρατρίαρχος, ὅστις ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῶν φρατέρων ἐφύλαττε τὸ κοινὸν γραμματεῖον, διώκει τὰ τῆς φρατρίας καὶ προήδρευε τῶν ἀγορῶν τῶν φρατέρων. Αἱ μεγάλαι φρατρίαι εἶχον ἴσως πλείονας φρατρίαρχους.¹ Συνήρχοντο δ' οἱ φράτερες εἰς ἀγορὰν εἰς τὸ φράτριον, τὸν τόπον, ἐν ᾧ τὰ κοινὰ ἱερὰ αὐτῶν, καὶ ἀπεφάσιζον αὐτοτελῶς περὶ τῶν ἰδίων πραγμάτων.²

Ἰωνικαὶ φυλαί.

Ἐπαρκῶς φαίνεται ἀποδεδειγμένον ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ Κλεισθέους μεταπολιτεῖαν διετηρήθησαν αἱ Ἰωνικαὶ φυλαί, ἥ τοῦλάχιστον τὰ ὀνόματα αὐτῶν.³

Γένη.

Καὶ καθ' ἑαυτὸ φαίνεται πιθανόν, ἀλλὰ καὶ διαρρήδη μαρτυρεῖται ὅτι καὶ μετὰ τὸν Κλεισθένη παρέμειναν τὰ γένη, οὐδεμίαν

εἶδει (IV, 2, 1074 e) δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἦσαν φρατρίαι ἡ γένη. Ἄν ἡ φρατρία, εἰς ἣν ἐτάσσοντο καὶ οἱ Ἑτεοβουτάδαι, εἶχε τὸ αὐτὸ ὄνομα, δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς ἐκ τοῦ Αἰσλίν. π. τ. παραπρ. 147. Ὁ Sauppe de phratriis att. Goett. 1886 σ. 10 κέ. συναριθμεῖ εἰς τὰς φρατρίας καὶ τοὺς Κήρυκας καὶ τοὺς Ἰτακίδας καὶ τοὺς Θυργωνίδας κατὰ τὸ Et. M. 760, 33 κέ. Ὁ δὲ Toepffer att. Geneal. 110 καὶ τοὺς Φιλιεῖς, βασιζόμενος εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρποκρ. λ. Κορωνίδαι. Ἰσως πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ οἱ Ἰκαριεῖς: CIA. IV, 2, 572 c. Ὁ C. Schaefer ἐν Προγρ. τοῦ Pforta 1888 σ. 30 κέ. ὑποθέτει ὅτι οἱ Ἀγνιάδαι Δημοτιωνίδαι καὶ Θερρικωνίδαι ἀπετελοῦν σύνδεσμον φρατριῶν.

¹) Τερεὺς τοῦ Διὸς φρατρίου μνημονεύεται ἐν τῇ ἐπιγρ. τοῦ CIA. II, 841 δ. Φρατρίαρχος ἐν CIA. II, 599. 841 δ. IV, 2, 841 δ. Περὶ τῶν ἔργων τοῦ φρατρίαρχου βλ. ἰδίως τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφὴν. Τὸ κοινὸν Δυαλείων εἶχε δύο φρατρίαρχους: II, 600. Ὅτι ὁ φρατρίαρχος ἦτο αἰρετὸς μαρτυρεῖ ὁ Δημ. ΝΖ', 23 Ὅτι ἐφύλαττε τὸ κοινὸν γραμματεῖον: CIA. II, 841 δ.

²) Φρατερικὰ ψηφίσματα ἐν CIA. III, 598-600. 841 b. IV, 2, 841 b. Τὸ ἐν II, 599 ἦτο ἐστημένον (ἐμπροσθεν τοῦ φρατρίου), τὸ ἐν 841 b « πρὸςθεν τοῦ βοήμου Δεκελειᾶσιν ». Βλ. Στέφ. Βυζ. λ. φρατρία: « λέγεται καὶ φράτριον τόπος, ἐν ᾧ οἱ τῆς αὐτῆς φρατρίας συνάγονται ». Βλ. καὶ Πολυδ. Γ'. 52. Περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν φρατέρων βλ. Ind. schol. Goett. σ. 4. στ. 85.

³) Ἐν τινι ἐπιγραφῇ, γραφείσῃ πρὸ τῆς προσθήκης τῆς Ἀδριανίδος φυλῆς (CIA. III, 2) ἀναφέρεται Ζεὺς Γελέων, ὅστις ὁμῶς κατὰ τὸν Benfey ἐν Gött. Nachr. 1877 σ. 1 κέ. ἴσως εἶναι ἀπλή ἐπὶ κλησίᾳ τοῦ ἀστράπτοντος Διὸς, ἀπὸ τοῦ γελεῖν, ὅπερ καθ' Ἡσυχ. ση-

ὅμως ἔχοντα πλέον πολιτικὴν σπουδαιότητα.¹ Ἐκάστου γένους προϊστάτο πάντοτε ὁ ἄρχων τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἄρχοντες αὐτῶν μνημονεύονται.² Εἶχον δ' ὡς καὶ πρότερον τὰ γένη ἴδια γραμματεῖα, εἰς ἃ ἐνεγράφοντο τὰ παιδία μετὰ τὴν γέννησίν των.³ Εὐλογον ἦτο βεβαίως τοιοῦτο γραμματεῖον νὰ εἶχον καὶ οἱ θιάσοι, καὶ νὰ ἐνέγραφον εἰς αὐτὸ κατὰ τὰ Ἀπατούρια τὰ ὀνόματα τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ θιάσου παιδίων. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον οἱ θιασῶται οἰκογενειακὰς παραδόσεις, ἄσκοπος θὰ ἦτο ἡ τοιαύτη ἐγγραφή, καὶ ἴσως δὲν συνεθίζετο. Τὴν λατρείαν ὅμως τοῦ Διὸς Ἐρκείου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος πατρῷου εἶχον κοινὴν καὶ τὰ γένη καὶ οἱ θιάσοι.⁴

ρμῖναι τὸ λάμπειν. Ἐν ἀττικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Δ' αἰῶνος (Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 1879 σ. 69. CIA. II, 844) ἀναφέρονται ἀναλώματα εἰς θυσίας ἐκ τῶν φυλοδασυλικῶν χρημάτων, τοῦτο δ' ἐπίσης ἐπιμαρτυρεῖ τὴν διατήρησιν τῶν Ἰωνικῶν φυλῶν. Βλ. καὶ H. Droysen ἐν Hermes t. 14 σ. 587. Καὶ ὁ Philippi Beitr. σ. 168. 172 παραδέχεται ὅτι ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμεναι αἱ φυλαί. Οἱ φυλοβασίλεις ὑπῆρχον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους: Ἀριστ. 57, 4. [Περὶ τῆς μὴ διατηρήσεως τῶν Ἰωνικῶν φυλῶν βλ. ἀνωτέρω σ. 185, 1].

1) Ἀριστ. 21, 6. Ἡ νεωτάτη μελέτη περὶ τῶν ἀττικῶν γενῶν εἶναι ἡ τοῦ Toepffer att. Geneal. 1889. Ὅτι ἀνάστατα ἐγένοντο τὰ παλαιὰ γένη μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκρ. II, 88.

2) Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν γενῶν πρὸλ. Dittenberger ἐν Hermes t. 20 σ. 7 κέ. Toepffer att. Geneal. σ. 20 κέ. Ἀρχων τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ ἄλλος τῶν Κηρύκων ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφῇ ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 83. CIA. IV, 2, 597 c, βεβαίως δὲ καὶ ἐν CIA. II, 605, ὅπου ὁρθῶς ὁ Toepffer παρατηρεῖ ὅτι ἐκ λάθους τοῦ χαρακτοῦ ἐγγραφή ἀρχοντα ἀντὶ ἀρχοντας. Ἀρχων τῶν Ἀμυνανδριδῶν: CIA. III, 1276, τῶν Βακχιαδῶν: II, 1325. III, 97, τῶν Σαλαμινίων: Ath Mitth. 4, 265. CIA. IV, 2, 597 d. Περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρχontos ἔχομεν δύο διαφόρους μαρτυρίας, ὥστε οὐδὲν βέβαιον μανθάνομεν. Ἐν μὲν Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 83. CIA. IV, 2, 597 c: « τοὺς ἀρχοντας τοὺς αἰ καθισταμένους ἐξ ἑκατέρου τοῦ γένους », ἐν δ' Ἀθηναίω. τ. Γ' σ. 274. CIA. IV, 2, 597 d: « (τὸν αἰ λαυ(χ)άνοντα ἀρχ(οντα τοῦ γέν)ους ». Ταμίαι τῶν Ἀμυνανδριδῶν: III, 1276, τῶν Εὐμολπιδῶν: III, 5. Ἀρχιερεὺς καὶ γενε(ἀρχ)ης τῶν Κηρύκων: III, 1278. Γερουνημονες ἐν τῷ γένει τῶν Σαλαμινίων: Ath Mitth 4, 265. CIA. IV, 2, 597 d. Ψηφίσματα γενῶν ἐν CIA. II, 596. 597. 605. IV, 2, 597 b. c.

3) Εἰσαγωγὴ παιδὸς εἰς τοὺς γεννήτας μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰσ. Ζ', 15-17. 43, εἰς τοὺς Βρυτίδας ὑπὸ (Δημ.) ΝΘ', 59-61, εἰς τοὺς Κήρυκας ὑπὸ τοῦ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 125 κέ. Βλ. καὶ Philippi Beitr. σ. 168 κέ.

4) Οἱ παρὰ Δημ. ΝΖ', 67 μνημονευόμενοι « Ἀπόλλωνος πατρῷου καὶ Διὸς Ἐρκείου γεννηταί » ἦσαν παλαιὸν γένος. Βλ. Philippi Beitr. 169. Ὅτι ὅμως καὶ οἱ θιάσοι ἐτίμων ἀμφοτέρους τοὺς θεοὺς τούτους ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς δοκιμασίας τῶν ἀρχόντων Βλ.

Συστήματα δήμων.

Ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων παρέμειναν συστήματα δήμων, πρὸς κοινὴν λατρείαν συνηνωμένων, ἐξ ὧν μνημονεύω τοὺς Ἐπακρέας τοὺς Μεσογείους καὶ τοὺς Τετραπόλεις, περὶ ὧν ἔχομεν καὶ μαρτυρίας ἐξ ἐπιγραφῶν. Οἱ Μεσόγειοι καὶ οἱ Τετραπόλεις εἶχον ἀνὰ ἓνα ἄρχοντα.¹

Κοινωνία ιδιωτών.

Πλὴν τῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας κατεστημένων συστημάτων, ἅτινα εἶχον ἄμεσον πρὸς τὴν πολιτείαν συνάφειαν, ἥ διετήρουν παλαιότατα δικαιώματα, ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἔνεκα τῆς ἐπικρατοῦσης ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ οὐχὶ εὐάριθμοι κοινωνίαι ιδιωτῶν. Νόμος τις σολώνειος λεγόμενος ἀναφέρει τοιαύτας τοὺς θιασώτας καὶ τοὺς ὀργεῶνας, τοὺς συσσίτους καὶ τοὺς ὁμοτάφους, τοὺς ναύτας, τοὺς ἐπὶ λείαν οἰχομένους, τοὺς εἰς ἐμπορίαν, ὧν αἱ πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαι, ἂν μὴ ἀντέβαινον εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἀνεγνωρίζοντο ὡς ἔχουσαι κύρος.² Ἐκ τῶν κοινωνιῶν τούτων συνηθέστατα ἀναφέρονται οἱ θιασῶται καὶ οἱ ὀργεῶνες, εἰς οὓς πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ οἱ παραλειφθέντες

¹ Ἀριστ. 55, 8. Πολυδ. Η', 85. Βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. ἔρκειος Ζεύς. Σουῖδ. Φώτ. λ. Ἀρποκρ. λ. Ἀπόλλων πατῆρος. Πλάτ. Εὐθύδ. 302.

² Βλ. ἀνωτέρω σ. 119. Τοὺς Ἐπακρέας ἀναφέρει ψήφισμα τοῦ δήμου Πλωθίων: CIA. II, 570. Τῶν Μεσογείων ἔχομεν πλείονα ψήφισματα: II, 602. 603. Τὸ τελευταῖον ἀναφέρει ἄρχοντας θρησκευτικὰ ἔχοντας ἔργα « τὸν ἱερεῖα τοῦ Ἡρακλ(έ)ους καὶ τὸν τοῦ Διόμου καὶ τοὺς μνήμονας καὶ τὸν πυρφόρον καὶ τὸν κοραγωγὸν καὶ τὸν κήρυκα τὸν πατριον ». Ἀποσπάσματα ψήφισματος τῶν Τετραπολείων: II, 601. Πρὸλ. καὶ τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA. II, 1324: « Τετραπόλεις τῷ Διονύσῳ ἀνέθεσαν, Λυσανίας Καλλίου Τρικορύσιος ἤρχεν Ἱεροποιοί. Φανόδιωρος Μαραθώνιος, Μελάνωπος Τρικορύσιος, Φ(α)νοκλῆς Οἰναῖος. Ἀντικράτης Προδαλίσσιος ». Λεῖψανα ἑορτολογίου τῶν Τετραπολείων καὶ τινῶν δήμων, τῆς πρώτης πεντηκονταετηρίδος τοῦ Δ' αἰῶνος: *Leges graecor sacrae*. ed de Prott et Ziehen σ. 46 κέ.

³ Ὁ λεγόμενος οὗτος σολώνειος νόμος περιεσώθη παρὰ Γαίῳ Lb. 3 dig. 47, 22. Εἰκασίας περὶ τοῦ κειμένου αὐτοῦ βλ. παρὰ Meier ἐν *Ind. Schol. Halle* 1848/9. Lobeck *Aglaopham*. 305. Petersen d. geh. Gottesdienst bei den Griechen σ. 42.

ἐν τῷ λεγομένῳ σολωνείῳ νόμῳ ἐρانيσταί. ¹ Ἄλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ καθορίσωμεν κατὰ τί διεκρίνοντο ἀλλήλων αἱ τοιαῦται κοινωνίαι. Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐρانيσταί, οἵτινες κατ' ἀρχὰς σκοπὸν εἶχον τὰ δι' ἐράνου συμπόσια, προσέλαβον ὕστερον, ὡς ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν φαίνεται, θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. ² Τοῦτο μόνον ἀποδεδειγμένον ἔχομεν ὅτι καὶ τὰ τρία τῶν κοινωνιῶν εἶδη ἦσαν σύνδεσμοι θρησκευτικὸν ἐπιδιώκοντες σκοπὸν, διότι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰ συνήρχοντο ἐπὶ τιμῇ θεοῦ τινος, οὐχὶ σπανίως ξενικοῦ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις, ὅτε ἤρχισε νὰ κλονῆται ἡ εἰς τοὺς πατρίους θεοὺς πίστις· ἀλλ' ὅτι πλήν τῆς λατρείας ἐπεμελοῦντο καὶ ἄλλων συμφερόντων. ³ Συνήχοντο δ' εἰς ἀγορὰν εἰς τεταγμένον τόπον, εἶχον ὅτε μὲν ἱερέα ὅτε δ' ἱέρειαν, καὶ πλήν τούτων ἐπιμελητὰς, ἱεροποιοὺς, γραμματέα καὶ ταμίαν, ὑπόχρεων ν' ἀποδώσῃ λόγον τῆς διαχειρίσεως τῶν χρημάτων. ⁴ Τὰ εἰς θυσίας καὶ τᾶλλα ἀνα-

¹) Περί τῶν θρησκευτικῶν συστημάτων ἐπραγματεύθησαν οἱ Lüders die Dionysischen Künstler 1873 σ. 1. καὶ Foucart des associations religieuses chez les Grecs. 1878. C Schäfer ἐν τοῖς Jahrb f class Philol. 1880 σ. 417 καὶ.

²) Ὁ Ἀθήν. Η', 362 α λέγει: «καλεῖται δὲ αὐτὸς καὶ ἔρανος καὶ θιάσος καὶ οἱ συνιόντες ἐρانيσταί καὶ συνθιασῶται». Ἐπίσης οἱ ὀργεῶνες ὅν διεκρίνονται τῶν θιασωτῶν καὶ τῶν ἐρانيστῶν. Πρὸς CIA. IV, 2, 620 β. Βλ. Φώτ. «ὀργεῶνες οἱ τοῖς ἰδίᾳ ἀφιδρωμένοις θεοῖς ὀργιάζοντες». Ἀρποκρ. λ. ὀργεῶνες: «οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἡρώων συνιόντες» ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγει ὁ αὐτὸς καὶ περὶ θιασωτῶν: «θιάσος τὸ ἀθροϊζόμενον πλῆθος ἐπὶ τελετῇ καὶ τιμῇ θεοῦ». Περί τῆς πρώτης σημασίας τῶν ἐράνων βλ. Meier u Schoemann att. Proe. ² 637. Περί τῆς στενῆς συναφείας καὶ τῶν τριῶν συστημάτων βλ. Lüders ἐνθ. ἀν. σ. 2 καὶ.

³) Θεοὶ οὓς τὰ θρησκευτικὰ ταῦτα συστήματα ἐτίμων ἦσαν π. χ. ὁ Ζεὺς Λαδρανθεὺς: CIA. II, 613, ἡ Μήτηρ τῶν θεῶν: II, 614, ὁ Ζεὺς σωτήρ ὁ Ἡρακλῆς καὶ οἱ Σωτήρες: II, 616. ὁ Σάραπις: II, 617, ἡ Βένδης: II, 620, ἡ Ἀφροδίτη Συρία: II, 627, ἡ Ἀθηνᾶ Ὀργάνη: II, 1329, ὁ Ζεὺς φίλιος II, 1330.

⁴) Ψηφίσματα ὀργεῶνων: CIA. II, 610. 618. 619. 621-4. 627. IV, 2. 623 d. 624 β. Add. 573 β. Ψηφίσματα ἐρانيστῶν: II, 615-7. 630. Πρὸς. 1330. IV, 2, 626 β. 630 β. Ψηφίσματα θιασωτῶν: II, 611. 613. 614. 620. πρὸς. 1329. 1331. IV, 2, 611 β. 615 β. 635 c. Ath. Mitth. 21, 93. Συνήρχοντο εἰς ἀγορὰν: II, 610, ὅπου λέγεται ὅτι ἡ ἀγορὰ τῶν ὀργεῶνων συνάγεται τῇ δευτέρᾳ ἰσταμένῳ τοῦ μηνὸς ἐκάστου. Πρὸς. IV, 2, 623 d. Ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένως λέγεται ἐν τοῖς ψηφίσμασι τῶν ὀργεῶνων «Μουνηχιῶνος ἀγορὰ κυρία»: II, 610. 619. 621-4. «Ἀγορὰ κυρία τῶν θιασωτῶν»: II, 611. IV, 2, 616 β. 618 β. 623 d e. 624 β. 626 β. Οἱ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερόμενοι

λώματα χρήματα ἐδίδοντο ἀπὸ τῆς προσόδου τοῦ ναοῦ τοῦ τιμωμένου ὑπὸ τῆς κοινωνίας θεοῦ ἢ ἐξ ἐράνων τῶν θιαστωτῶν. ¹ Μετεῖχε δὲ τῶν κοινωνιῶν τούτων οἷοςδήποτε, ἂν μόνον ἐδίδε τὸ τεταγμένον εἰσιτήριον τέλος καὶ ὤμνουν τὸν κεκανονισμένον ὡς φαίνεται, ὅρκον. ² Ὡνομάζοντο δ' οἱ μετέχοντες ἢ διὰ τῶν γενικῶν ὀνομάτων ὀργεῶνες ἢ θιασῶται ἢ ἐρανισταί, ἢ εἶχον καὶ ἴδια ὀνόματα. ³

Ἄλλαι ιδιωτικαὶ κοινωνίαι ἦσαν αἱ τῶν συσσίτων καὶ τῶν ὁμοτάφων. Καὶ περὶ μὲν τῶν πρώτων οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκομεν, αἱ δὲ δεύτεραι ἦσαν ἢ γεννητῶν συστήματα, ἢ ἄλλων ἡνωμένων πρὸς τὸν σκοπὸν κοινούς νὰ ἔχωσι τάφους. ⁴ Προσέτι δ' ἀναφέρονται κοινωνίαι ναυτῶν ἢ ἐμπόρων ἢ τῶν εἰς λείαν οἰχομένων, ὧν ἐκεῖναι μὲν ἐμπορικαὶ οὖσαι ἐταιρεῖται ἀλληλοβοηθείας ἦσαν βεβαίως συνήθεις, αἱ δὲ τῶν εἰς λείαν οἰχομένων ἴσως μόνον ἐν πο-

ἄρχοντες φέρονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὅτε μὲν ὁμοῦ ὅτε δὲ καθ' ἕκαστον. Βλ. καὶ CIA. II, 1326. 1332-4. 1337. Παρὰ τοῖς ἐρανισταῖς μνημονεύονται προσέτι καὶ προερανίστρια: II, 617, καὶ ἀρχιερανιστής: II, 630. Εὐθῦναι τῶν ἀρχόντων: II, 611. 617. IV, 2, 6156. 623 c. Περὶ τῆς συντάξεως τῶν τοιούτων κοινωνιῶν πρβλ. Foucart ἐνθ. ἀν. σ. 5 κέ.

¹ Βλ. CIA. II, 610 στ. 17: «διδόναι δὲ (τοῖς ἱεροποιοῖς εἰς τὴν θυσίαν ἢ ὁραχμάς ἕκαστον τῶν ὀργεῶνων κτλ.». Πληρωμὴ τοῦ ἐράνου: II, 630 IV, 2, 6186. Οἱ Εἰκαδεῖς ἔχουσι «κοινά, ἀφ' ὧν τὰ ἱερὰ τοῖς θεοῖς θύουσιν κτλ.»: II, 609. Πρβλ. IV, 2, 6206. 623 d. e.

² Περὶ τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς ὀργεῶνας καὶ τοῦ εἰσιτηρίου τέλους βλ. CIA. II, 610* στ. 20 κέ. Ὁρκὸς ἀναφέρεται ἐν II, 609. 616. Οἱ ἐγγραφόμενοι ἐδοκιμάζοντο Βλ. II, 610 στ. 22: «τ(οὺς) δ' ἐγγεγραμμένους εἰς τὴν στήλην δο(κιμάζ)ειν τοὺς ὀργεῶνας». Κατὰ τὴν ἐν στ. 1 κέ. διάταξιν: «ὅπόσοι ἐν τῇ(σ) στήλ(η)ν(ι) ἐ(γ)γ(εγραμ)μένοι εἰσὶν ἢ το(ὺς) τούτων ἐχόνους» καὶ οἱ τῶν ὀργεῶνων υἱοὶ ἦσαν ὀργεῶνες. Τοὺς υἱοὺς παρεδέχοντο εἰς τὸν θίασον καὶ κατ' ἐπιγραφὴν τῆς Κνίδου παρὰ Lüders σ. 163 ἀρ. 38

³ Π. γ. Εἰκαδεῖς: CIA. II, 609. Σαραπιασταί: II, 617. Ἡροῖσταί: II, 630 Διονυσιασταί: IV, 2, 623 d. e. Ἀσκληπιασταί: IV, 2, 617 b. Σαδαξιασταί: IV, 2, 626b Σωτηριασταί: IV, 2, 630 f

⁴ Σύσσιτοι μνημονεύονται παρ' Ἰσ. Δ', 18. Μνήμα Βουσελιδῶν ἀναφέρει ὁ Δημ. ΜΓ', 79. Ὡς μάρτυρες παρὰ Δημ. ΝΖ', 67 φέρονται «οἷς ἥρια ταυτά.» Πρβλ. Ἀριστ. 55, 3.

λέμφω κατηρτίζοντο. Ἐπιγραφὰι ἀναφέρουσι πλὴν τούτων καὶ τοὺς πλυνῆς καὶ κοινόν τι τῶν ἐργαζομένων.¹

II Τὸ περὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ κύριον τῆς πολιτείας.

α. Αἱ ἀρχαί.

I. ΓΕΝΙΚΑ.

Κατανομή τῶν ἀρχῶν.

Δύο εἶδη ἀρχῶν εἶχεν ἡ Ἀθηναίων πολιτεία,² κατανεμόμενα εἰς πολλὰς ὑποδιαίρεσεις, τὰς τακτικὰς καὶ τὰς ἐκτάκτους ἀρχάς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατενέμετο εἰς τοὺς χειροτονητοὺς καὶ τοὺς κληρωτοὺς ἀρχοντας, ἐκλεγομένους πάντας τακτικῶς κατ' ἐνιαυτὸν καὶ ἔχοντας ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν νόμων διαγεγραμμένην ἐξουσίαν. Οἱ δ' εἰς τὸ δεύτερον εἶδος ὑπαγόμενοι ἔκτακτοι ἀρχοντες, ἐξελέγοντο μὲν ὁσάκις ὑπῆρχεν ἀνάγκη, εἶχον δ' ἔργα καὶ ἐξουσίαν διὰ ψηφίσματος ὀριζόμενα, καὶ κατενέμοντο εἰς τοὺς ἐπιστάτας τῶν δημοσίων ἔργων καὶ εἰς τοὺς διαχειρίζοντάς τι τῶν τῆς πόλεως πλέον ἢ 30 ἡμέρας, πρὸς δὲ τούτοις εἰς τοὺς ἐκλεγομένους ὑπὸ τῶν φυλῶν πρὸς κατασκευὴν ἐπιταχθέντος τινὸς ἔργου δημοσίᾳ δαπάνῃ.³

Ἐξουσία τῶν ἀρχόντων.

Ἡ κυριωτάτη ἐξουσία τῶν ἀρχόντων, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, εἶναι ἡ τοῦ βουλευέσθαι περὶ ῥητῶν τινων πραγμάτων, τοῦ κρί-

1) Εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ τὰς ναυτικὰς κοινωνίας ἀναφέρεται πιθανῶς τὸ τοῦ Ἀρποκρ. λ. κοινωνικῶν : « τῶν ἐκούσιον κοινωνίαν συνθεμένων ἐμπορίας ἢ τινος ἄλλου, ὧν ἕκαστος οὐκ εἶχε τὸ ὅλον τίμημα τῆς κοινῆς οὐσίας ». Πρὸλ. CIA. II, 1339. Περὶ τῆς ἐπὶ λείᾳ κοινωνίας βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Schoemann Antiqu. 367, 8. « οἱ πλυνῆς » : CIA II, 327. « κοινόν τῶν ἐργαζομένων » : II, 1332.

2) Πρὸλ. K. Fr. Hermann de iure et auctoritate magistratum apud Athenienses.

3) Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ κατανομή βασιζέται εἰς Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 13-15. 28-30. Περὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Αἰσχίνου βλ. Philippi ἐν N. Rhein. Mus. 34, 611. Ἐπιβεβαιούται δ' ἐν μέρει αὕτη καὶ ἔξ ἐπιγραφῶν τοῦ 437]6 καὶ 434]3 ἐν CIA. I, 314-315, ἐν αἷς οἱ ἐπιστάται τῆς Προπυλαίου ἐργασίας λογίζονται ὡς ἀρχή.

νειν καὶ τοῦ ἐπιτάττειν.¹ Τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἶχον καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις ἄρχοντες τούτου δ' ἔνεκα ἐλάμβανον ἡγεμονίας δικαστηρίων ἐν ταῖς ὑπαγομέναις εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν δίκαις, καὶ κύριοι ἦσαν νὰ ἐπιβάλλωσιν ἐπιβολὴν εἰς τοὺς ἀδικοῦντας, ζημιοῦντες αὐτοὺς μέχρι τεταγμένου τινὸς ποσοῦ.²

Ἐξουσία τοῦ ἄρχειν τὰς ἀρχάς.

Οὐδεὶς εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἄρχῃ ἀρχὴν τινα πλεονάκεις, πλήν τῶν πρὸς πόλεμον, ἀλλ' οὐδὲ δις πλήν τῆς βουλευτικῆς. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἄρχῃ εἰς ἀνὴρ πολλὰς ἀρχάς ἅμα δὲν ἦτο σύνηθες.³

Ἀρχαιρεσίαι.

Αἱ ἀρχαὶ ἦσαν κληρωταὶ ἢ χειροτονηταί. Πλήν τῶν ὑπὸ τῶν

1) Ἀριστοτ. Πολιτ. σ. 172, 26κξ. Bekker. Ὁ Hermann ἐνθ. ἀν. σ. 33. 36 μεταφράζει τὰς τρεῖς ἀπαρεμφάτους διὰ τοῦ deliberare, discernere καὶ imperare ἢ edicere.

2) Ὁ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 27 λέγει περὶ τοῦ Δημοσθένους, ἄρξαντος τὴν τῶν τειχοποιῶν ἀρχήν: «καὶ τὰ δημόσια χρήματα διεχείριζε καὶ ἐπιβολὰς ἐπέβαλλε, καθάπερ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες καὶ ἡγεμονίας δικαστηρίων ἐλάμβανε». Ἑρμηνεία τοῦ ὅρου ἡγεμονία δικαστηρίου ἐν Bekker An. gr. 262, 21: «ἄρχοντες ἦσαν εἰσαγωγεῖς δικῶν τινῶν εἰς τὰ δικαστήρια, προανακρίνοντες τὰς δίκας καὶ προσκαθεζόμενοι τοῖς δικαστηρίοις, καὶ εἶχον τὴν τῶν δικαστηρίων ἡγεμονίαν». Ταύτην δ' εἶχον πάντες οἱ διαχειρίζοντες ἀρχὴν τινα πλέον ἢ 30 ἡμέρας: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 14. Ὁ ἄρχων κύριος ἐπιβολὴν ἐπέβαλλεν: Ἀριστ. 56, 7. ὁμοίως οἱ στρατηγοί: Ἀριστ. 61, 2. Ἄλλα παραδείγματα τῆς ἐξουσίας τῶν ἀρχόντων τοῦ ἐπιβάλλειν ἐπιβολὴν βλ. παρὰ Siegfried de multa quae ἐπιβολὴ dicitur. Diss. inang. Berol. 1876 σ. 2κξ., ὅστις ὅμως, ὡς νομίζω, πέραν τοῦ προσήκοντος θεωρεῖ ἐπεκτετινομένην τὴν ἐξουσίαν ταύτην. Ἡ ἐπιβολή, ζημία ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας ἢ εἰς τοὺς ἀδικοῦντας μικρὰ ἀδικήματα: Siegfried 18 κξ. Ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς ἐπιβολῆς ἦν κύριος ἦτο νὰ ἐπιβάλλῃ ὁ ἄρχων διέφερεν ἀναλόγως τῆς ἀρχῆς: ἢ βουλή ἐπέβαλλε μέχρι 500 δραχμῶν οἱ ἱεροποιοὶ τῶν Ἱφαιστίων μέχρι 50 δραχμῶν: Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1887 σ. 18. ἴσῃν ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ δημάρχου εἰς τοὺς κόπτοντας ἢ ἀποκομίζοντάς τι ἐκ τοῦ τεμένους τοῦ Ἀπόλλωνος Ἐριθασίου: CIA. II, 841.

3) Ἀριστ. 62, 3. Πλείστας στρατηγίας ἐστρατήγησαν ὁ Περικλῆς (Πλουτ. Περ. 16) καὶ ὁ Φωκίων (Πλουτ. Φωκ. 8. 19). Ἱππαρχία ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτούς: Ὑπερείδ. ὑπὲρ Λυκούργ. δ', 2 κξ. Γενικῶς βλ. Δημ. προοίμ. 55, 1461: «δαινότητος γὰρ ἐστ' ἀφελείσθαι μὲν ὅσ' ὑμῖν ὑπάρχει καὶ νόμους περὶ τούτων θεῖναι, ἂν τις ἀστυνομήσῃ δις ἢ τὰ τοιαῦτα, στρατηγῆν δ' αἰετὶ τοὺς αὐτοὺς ἔαν». Οὐδεὶς πλέον ἢ ἀπαξ ἐχειροτονεῖτο σύνδικος: Δημ. Κ', 152. Πρδλ καὶ Λυσ. Α', 29. Διάφορος βεβαίως τοῦ νὰ ἄρχῃ εἰς ἀνὴρ πολλὰς ἀρχάς ἅμα εἶναι ἡ ἀνάθεσις εἰς ἀρχὴν τινα τῶν ἔργων καὶ ἄλλης ἀρχῆς, ὡς παρ' Αἰσχίν. κτ. Κτησιφ. 25 ἢ κατὰ ψήφισμα τοῦ 320 παρὰ Dittenberger 337 [CIA. IV, 2, 192σ. 69]: «Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν ἀστυνόμενων ἐπιμέλεια προστέτακται τοῖς ἀγορ(α)νόμοις».

φυλῶν χειροτονουμένων, ἐχειροτονοῦντο ἅπασαι αἱ πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχαί, ὁ ταμίαις τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν, ὁ ἐπὶ τὰς κρήνας καὶ ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει, πάντες δ' οἱ λοιποὶ ἀρχόντες ἦσαν κληρωτοί.¹

Χρόνος ἀρχαιρεσιῶν.

Ἐξ ἐπιγραφῶν τοῦ Γ' αἰῶνος βεβαιοῦται, ὅτι τὰς ἀρχαιρεσίας ἐποιοῦν μηνὸς Μουνιχιῶνος λήγοντος, ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦλάχιστον αἱ πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχαὶ φαίνεται ὅτι ἐχειροτονοῦντο κατὰ μῆνα Ἀνθестηριῶνα. Ἐποιοῦν δ' οὕτω πρωτίμως τὴν χειροτονίαν ὅπως μεσολαβῇ ἱκανὸς χρόνος ἀπὸ ταύτης μέχρι τῆς εἰσόδου τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἀρχήν, ἀναγκαῖος πρὸς τὴν συνήθη δοκιμασίαν αὐτῶν καὶ τὰς δίκας ἃς συνεπήγετο αὕτη ἐνίστε.² Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐποιοῦν καὶ τῶν κληρωτῶν ἀρχόντων τὰς ἀρχαιρεσίας· ἐκληροῦντο δὲ πάντες οὗτοι ταῦτοχρόνως.³

¹) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 13. Ἀριστ. 43, 1: «Τὰς δ' ἀρχὰς τὰς περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοίκησιν ἅπασας ποιοῦσι κληρωτάς πλὴν ταμίου στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικόν καὶ τοῦ τῶν κρηνῶν ἐπιμελητοῦ. — Χειροτονοῦσι δὲ καὶ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἅπασας». Περὶ τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει βλ. Ψευδοπλούτ. 6. Λυκ. 3.

²) Ἐπὶ ἀρχόντος Συμμάχου, ὅτε αἱ φυλαὶ ἦσαν 12, αἱ ἀρχαιρεσίαι ἐγένοντο τὴν 22 Μουνιχιῶνος: CIA, II, 416. Κατὰ τὸν Ἀριστ. 44, 4: «ποιοῦσι δὲ καὶ ἀρχαιρεσίας στρατηγῶν καὶ ἱππάρχων καὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καθ' ὅτι ἂν τῷ δήμῳ δοκῇ· ποιοῦσι δ' οἱ μετὰ τὴν ε' πρυτανεύοντες, ἐφ' ὧν ἂν εὐσημία γένηται. Δεῖ δὲ προδούλευμα γίνεσθαι καὶ περὶ τούτων». Τὸ ζήτημα, προκειμένου περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν τῶν στρατηγῶν, ἐπραγματεύθη ἐν Beitr. σ. 5 κέ, εἰς ταῦτα δ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔχω νὰ προσθέσω νῦν. Ὅτι αἱ ἀρχαιρεσίαι τῶν στρατηγῶν ἐγένοντο τὸ ἔαρ ἢ μικρὸν πρὸ τοῦ θέρους παραδέχονται οἱ Wilamowitz aus Kydathen 58. Paulus ἐν προορ. τοῦ Maulbronn. 1883 σ. 1 κέ. Beloch att. Polit. seit Perikles σ. 265 κέ. Belser ἐν Korrespondenz-Blatt f. d. Gel. u. Realschulen. Tübingen 1886 σ. 6κ. Hauvette Besnault les stratèges Athéniens Par. 1885 σ. 37κ. Ἡ γνώμη τοῦ Ad. Schmidt ἐν Handb. d. griech. Chron. 301 κέ, ὅτι αἱ ἀρχαιρεσίαι μέχρι τοῦ 306 ἐγένοντο κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ ἔτους (κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δημ. Α Β' σ. 590), ἀπὸ δὲ τοῦ 306 κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Μουνιχιῶνος, ἀναιρεῖται νῦν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους.

³) Βλ. CIA. I, 32: «Ταμίαις δὲ ἀποκυαμεύειν τοιούτων τῶν γρημάτων ὕαμ περ τὰς ἄλλας ἀρχάς, καθάπερ τοὺς τῶν ἱερῶν τῶν τῆς Ἀθηνῶν».

Κατανομή τῶν ἀρχῶν κατὰ λόγον τῶν φυλῶν.

Οἱ ἄρχοντες τῶν συναρχιῶν τῶν ἐκ δέκα ἀποτελουμένων ἐξελέγοντο εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων, ὅσον ἔνεστι ὁμῶς κατὰ λόγον τῶν φυλῶν, τηρουμένης ἑντισιν ἀρχαίς τῆς σειρᾶς τῶν φυλῶν ἐν τῇ ἐκλογῇ.¹

Ὑποψήφιοι.

Ἡ ἐκλογὴ τῶν τε χειροτονητῶν καὶ τῶν κληρωτῶν ἀρχόντων ἐγίνετο ἐξ ὑποψηφίων, ἀλλὰ τῶν μὲν πρώτων ἐκ τῶν σπουδαζόντων περὶ τὴν ἀρχήν, τῶν δὲ κληρωτῶν ἐκ τῶν δηλούντων ἀπλῶς τὴν ἔφεσίν των ὅπως κληρωθῶσιν.²

Τὰ κατὰ τὰς ἀρχαιεσείας.

Οἱ μὲν αἰρετοὶ ἄρχοντες ἐχειροτονοῦντο ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπιψηφίζοντων τῶν προέδρων.³ Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν κληρωτῶν πολλὰς ἔλαβε μεταβολὰς σὺν τῷ χρόνῳ. Ὁ ἐν ἔτει 487[6 τὸ πρῶτον εἰσαχθεὶς τρόπος τῆς κληρώσεως τῶν 9 ἀρχόντων κατὰ φυλὰς ἐκ 500 προκριθέντων ὑπὸ τῶν δημοτῶν, μετεβλήθη ὕστερον καὶ ἐκληροῦντο ὑφ' ἐκάστης τῶν φυλῶν 10, ἐκ τούτων δὲ τῶν 100 ἐκληροῦντο οἱ 9 ἄρχοντες μετὰ τοῦ γραμ-

¹) Πρὸς τὰς μαρτυρίας ἐν τῇ περὶ ἐκάστης τῶν ἀρχῶν λόγῳ. Οἱ ἑλληνοταμίαι, οἵτινες ἀκριβοῶς δὲν γινώσκωμεν πῶς ἐξελέγοντο, φαίνεται ἐκ τῶν ἐν CIA. I, 259. 260 ἐπιγραφῶν, ὅτι ἐλάμβάνοντο κατὰ λόγον τῶν φυλῶν, ἐνῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ I, 188 οὗο τούτων εἶναι τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς καὶ Ἰσάριθμοι τῆς Λιαντίδος. Καὶ αὐτῶν τῶν 9 ἀρχόντων ἡ κλήρωσις ἐγίνετο κατὰ λόγον τῶν φυλῶν. Ἡ εἰκασία αὕτη τοῦ Sauppe de creat. archont. att. Guett. 1864 ἐπικυροῦται νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 55, 1: «(νῦν) δὲ κληροῦσιν θεσμοθέτας μὲν ἐξ καὶ γραμματεῖα τούτοις, ἔτι δ' ἄρχοντα καὶ βασιλέα καὶ πολέμαρχον κατὰ μέρος ἐξ ἐκάστης φυλῆς».

²) Περὶ τῆς σπουδαρχίας βλ. τὰ ἐμὰ Beitr. etc. σ. 14. κέ. Ἡ ἀπλὴ δῆλωσις τῶν κληρωτῶν συνάγεται ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. IE, 150. Λυσ. Γ', 4. ΑΑ', 33. Ἀρποκρ. λ. ἐπιλαχῶν. Τὸ ὑπὸ τοῦ Σουίδ. καὶ τοῦ Φωτ. λ. ληξιαρχικὸν λεγόμενον ὅτι ἐκ τοῦ ληξιαρχικοῦ γραμματείου ἐγίνετο ἡ κλήρωσις δὲν εἶναι ἄξιον προσοχῆς. Περὶ τούτου δὲ πείθουσι καὶ τὰ παρὰ Πολυδ. Η', 55, ὅστις οὐδὲν γινώσκει περὶ ἐξωμοσίας ἐν τῇ κληρώσει τῶν ἀρχῶν, ἐνῷ πολὺν θὰ συνέβαινον περιπτώσεις ἐξωμοσίας, ἂν ἡ κλήρωσις ἐγίνετο κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Σουίδ. καὶ τοῦ Φωτ. ἀναφερόμενον τρόπον.

³) Βλ. Ἀριστ. 44, 4. Αἰσχιν. κτ. Κτησ. 13.

ματέως αὐτῶν, εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Οἱ δὲ λοιποὶ κληρωτοὶ ἄρχοντες πρότερον μὲν ἐκληροῦντο ἄλλοι μὲν κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον τῆς κληρώσεως τῶν 9 ἀρχόντων, ἄλλοι δὲ κατὰ τὸν δεύτερον, ἦτοι ἄλλοι μὲν ἐξελέγοντο ἐκ τῆς φυλῆς, ἄλλοι δ' ἐκ τῶν δήμων. Ἐπειδὴ δ' οἱ δημόται ἐλάμβανον δῶρα, ὕστερον ἐκληροῦν ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης τοὺς ἐκ τῶν δήμων πρότερον προκρινομένους, πλὴν τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν φρουρῶν, οἵτινες καὶ τότε ἐκληροῦντο, ἐκ τῶν προκρινομένων ὑπὸ τῶν δημοτῶν. Ἐκληροῦν δ' ἐκ τῶν οὕτω προκρινέντων οἱ 9 ἄρχοντες ἐν τῷ Θησείῳ τοὺς ἄρχοντας, ἂν δέ τις τῶν κληρωθέντων ἀπεδοκιμάζετο ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἐκληροῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἄλλος, ὅπως ἀντ' ἐκείνου ἄρξῃ. ¹ Πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν τὴν κλήρωσιν οὕτω πως γινομένην· εἰς ἓνα κάδον ἐνεβάλλοντο πινάκια, ἐφ' ὧν ἐγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων, εἰς ἄλλον δ' ἰσάριθμοι τοῖς πινακίοις κύαμοι· τούτων

¹) Περὶ τοῦ τρόπου τῆς κληρώσεως τῶν 9 ἀρχόντων, τοῦ εἰσαχθέντος πρῶτον τῷ 487/6, βλ. Ἀριστ. 22,5. Πρὸλ. ἀνωτέρω σ. 189. Ἀντὶ τοῦ τρόπου τούτου ἴσχυεν ὕστερον ὁ ὑπὸ Σόλωνατος τεθείς νόμος, περὶ οὗ ὁ Ἀριστ. 8, 1 λέγει· « Προῦκρινεν δ' εἰς τοὺς ἐννέα ἄρχοντας ἐκάστη δέκα, καὶ τοὺς 9 ἐκληροῦν· ὅθεν ἔτι διαμένει ταῖς φυλαῖς τὸ δέκα κληροῦν ἐκάστην, εἴτ' ἐκ τούτων κυμαίνουσιν ». Ἡ ὁμοιότης ἔγκειται ἐν τῷ ἀριθμῷ δέκα, ἀφοῦ μάλιστα ἀντὶ τοῦ προκρίνειν θέτει ἔπειτα τὸ κληροῦν. Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν 9 ἀρχόντων ἐξ ἐκάστης φυλῆς βλ. τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν. Περὶ τῶν λοιπῶν κληρωτῶν ἀρχόντων πρὸλ. Ἀριστ. 62, 1· « Αἱ δὲ κληρωταὶ ἀρχαὶ πρότερον μὲν ἦσαν αἱ μὲν μετ' ἐννέα ἀρχόντων ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης κληρούμεναι, αἱ δ' ἐν τῷ Θησείῳ κληρούμεναι διηροῦντο εἰς τοὺς δῆμο(υ)ς· ἐπειδὴ δ' ἐπώλουν οἱ δῆμοι καὶ ταύτας ἐκ τῆς φυλῆς ὅλης κληροῦσιν πλὴν βουλευτῶν καὶ φρουρῶν· τούτους δ' εἰς τοὺς δῆμους ἀποδιόσασιν ». Ἐπὶ τῶν γράνων τοῦ Αἰσχίνου πᾶσαι αἱ κληρωταὶ ἀρχαὶ ἐκληροῦντο ἐν τῷ Θησείῳ ὑπὸ τῶν 9 ἀρχόντων· Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 13. Διότι θεσμοθέτας λέγων ὁ Αἰσχίνης ἐννοεῖ τοὺς 9 ἄρχοντας, ὡς συνάμειβα νὰ κρίνωμεν κατ' ἀναλογία καὶ ἐκ τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν ὑπὸ τῶν 9 ἀρχόντων. « Οἱ κατὰ τὴν κλήρωσιν ἐκάστου ἄρχοντος ἐπελάγχανεν ἐκάστῳ τῶν λαχόντων ἕτερος ἓνα ἐὰν ὁ πρῶτος λαχὼν ἀποδοκιμασθῇ ἢ τελευτήσῃ, ἀντ' ἐκείνου ἄρξῃ, ὡς βεβαίαι ὁ Ἀρποκρ. λ. ἐπιλαχίων, ἀληθεύει μόνον περὶ τῶν βουλευτῶν. Ἄν δέ τις τῶν ἀρχόντων ἀπεδοκιμάζετο ἢ τελευτᾷ, ἐγίνετο ἄλλη κλήρωσις. Βλ. Bekker An. gr. 256, 3. (Δημ.) ΝΗ', 29. καὶ ἰδίως Λυσ. ΚΓ'. 6. Ὡς σημαίνοντα τὸν ἐπιλαχόντα ἄρχοντα ὑπολαμβάνει ὁ Köhler τὸν τύπον « ἐπὶ Νικίου ἄρχοντος ὕστερον » ἐν CIA. II 299, ὅστις πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ συμφώνως πρὸς τὸ λεψάνον ψηφίσματος ἐν Ath. Mitth. 5, 326 « ἐπὶ Νικίου ἀρχοντος ὕστερον », ὁμοίως δὲ πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ καὶ ἡ ἄλλη ἐπιγραφή ἐν CIA II, 299 6· « (ἐπὶ-ι)οδῶρου ἄρχοντος δεύτερον ». Διαφωνοῦσιν ὁμοῦς ὁ Droysen Gesch. d. Hellen. II, 2. σ. 388 κέ. καὶ ὁ Unger ἐν Philol. 38, 445.

λευκοὶ μὲν ἦσαν ὅσοι καὶ οἱ λαγχάνοντες ἄρχοντες, οἱ δὲ λοιποὶ μέλανες. Ἐξήγον δὲ συγχρόνως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κάδων ἀνὰ ἓν πινάκιον καὶ ἓνα κύαμον, καὶ ἂν ὁ κύαμος ἦτο λευκὸς ἐλάγχχανεν ὁ ὑποψήφιος, οὗ τὸ ὄνομα ἦτο ἐπιγεγραμμένον εἰς τὸ πινάκιον. ¹ Ὅτι ἡγόραζον τὴν ἀρχὴν ἐνίοτε καὶ οἱ χειροτονούμενοι καὶ οἱ κληρούμενοι εἶναι μεμαρτυρημένον, ἄγνωστον ὅμως πῶς οἱ λαμβάνοντες ὥρα ἐνόθευον τὴν κλήρωσιν. ²

Δοκιμασία.

Πάντες οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ αἵρετοὶ καὶ οἱ κληρωτοὶ ἐδοκιμάζοντο πρὸ τῆς εισόδου των εἰς τὴν ἀρχήν. ³ Καὶ οἱ μὲν 9 ἄρχοντες ἐδοκιμάζοντο δις, ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν δικαστηρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ μόνον ἐν δικαστηρίῳ. ⁴ Ἡ δοκιμασία τῶν 9 ἀρχόντων, ἥς δὲν διέφερεν οὐ-

1) Τὸ παρὰ Ξενοφ. Ἀπ. Α', 6', 9: « ἄρχοντας ἀπὸ κυάμου καθιστάναι » περιγράφεται οὕτω ἐν Λεξ. Κανταβριγ. 671: « κυαμεύονται » κληροῦνται. Ἐγρῶντο γὰρ κυάμοις οἱ Ἀττικοὶ ἐν ταῖς κληρώσεσι τῶν ἀρχῶν μέλασι καὶ λευκοῖς. Καὶ ὁ τὸν λευκὸν ἀναρπάσας ἤρχεν ». Πρβλ. Ἡσύχ. λ. κυαμοτρώξ. Φώτ. λ. κυαμίτης. Δημ. ΑΘ', 10, 12.

2) Στρατηγούς φανερώς δεκάζοντας ἀναφέρει ὁ Ἰσοκρ. Η', 50, ὁ δ' Αἰσχίν. Τιμ. 107. κτ. κτ. 62 καταγγέλλει τοὺς πριαμένους κληρωτὰς ἀργάς. Τρόπος νοθεύσεως ἦτο καὶ « τὸ δοῦν πινακίον τὸν ἓνα πληροῦσθαι » παρὰ Δημ. ΑΘ', 12, ὅπου τὸ πινάκιον εἶναι τὸ φέρον ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψηφίου. Περὶ τῆς γραφῆς δεκάμοῦ βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. ² 445-6.

3) Περὶ τῆς δοκιμασίας τῶν ἀρχόντων πραγματεύονται οἱ ἑξῆς: Fränkel d. att. Geschwornenger. 28 κέ. Hermes 13, 561 κέ. Thalheim ἐν Hermes 13, 366 κέ. Jahrb. f. class. Philol. 1879 σ. 601 κέ. C. Schäfer ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1878 σ. 821 κέ. Τὰ φιλεργόμενα τότε λύονται νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ οὗ κυροῦται ἡ γνώμη τοῦ Schäfer. Ὅτι πάντες οἱ ἄρχοντες ἐδοκιμάζοντο μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. 55, 2: « ἅπαντες γὰρ καὶ οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ χειροτονητοὶ δοκιμασθέντες ἄρχουσιν ». Πρβλ. Αἰσχίν. κτ. κτ. 14 15. Πολυδ. Η', 44.

4) Βλ. Ἀριστ. 55, 2: « Δοκιμάζονται δ' οὗτοι (οἱ θ' ἄρχοντες) πρῶτον μὲν ἐν τῇ βουλῇ τοῖς ψ' πλην τοῦ γραμματέως, οὗτος δ' ἐν δικαστηρίῳ μόνον ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες, ἅπαντες γὰρ καὶ οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ χειροτονητοὶ δοκιμασθέντες ἄρχουσιν, οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ἐν τε τῇ βουλῇ καὶ πάλιν ἐν δικαστηρίῳ. Καὶ πρότερον μὲν οὐκ ἤρχεν ὁ ντι(ν') ἀποδοκιμάσειεν ἡ βουλὴ, νῦν δ' ἑφεσίς ἐστιν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τοῦτο κύριόν ἐστι τῆς δοκιμασίας ». Πρβλ. καὶ Ἀριστ. 45, 3: « Δοκιμάζει δὲ (ἡ βουλὴ) καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὸν ὑστερον ἐνιαυτὸν βουλευσοντας καὶ τοὺς ἐννέα ἄρχοντας. Καὶ πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία, νῦν δὲ (καὶ) τούτοις ἑφεσίς ἐστιν εἰς τὸ δικαστήριον. Τούτων μὲν οὖν ἄκυρός ἐστιν ἡ βουλὴ », Ὅτι πάντως ἐγίνετο ἡ διπλὴ αὕτη δοκιμασία τῶν 9 ἀρ-

σιωδῶς, ὥς φαίνεται, ἢ τῶν λοιπῶν, ἐγίνετο ὥς ἐξῆς: Ὁ λαχὼν ὠφείλε ν' ἀποδείξῃ διὰ μαρτύρων, ὅτι ἐγεννήθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων ἀστῶν, καὶ ὅτι ἀστὸς ἦτο καὶ ὁ πρὸς μητρὸς πάππος του. Ἐπειτα ὅτι τιμᾷ τὸν Ἀπόλλωνα πατρῶον καὶ τὸν Δία ἐρκεῖον ἐν ἰδίοις ἱεροῖς, ὅτι ἔχει οἰκογενειακοὺς τάφους, ὅτι εἶναι εὐσεβὲς πρὸς τοὺς γονεῖς, ὅτι τὰ τέλη τελεῖ, ἐξ ὧν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκλεγῶνται οἱ 9 ἄρχοντες καὶ ὅτι ἐξεπλήρωσε τὰς στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις του.¹ Ἀφοῦ δ' ἐβεβαίουν ταῦτα οἱ μάρτυρες, ἐπηρώτα ὁ δοκιμάζων ἂν τις τῶν παρόντων θέλει νὰ κατηγορήσῃ τὸν λαχόντα. Ἄν δὲ προσήρχετο τις κατήγορος, ἐδίδοτο ὁ λόγος εἰς αὐτόν, κατὰ τοὺς δικονομικοὺς τύπους, καὶ ἔπειτα εἰς τὸν κατηγορούμενον ἐν' ἀπολογηθῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἂν μὲν ἡ δοκιμασία ἐγίνετο ἐν τῇ βουλῇ, ἐπεχειροτόνει αὕτη, ἂν δ' ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἀπεφάσιζε τοῦτο ἀνεκκλήτως. Ἄν δὲ μηδεὶς προσήρχετο κατήγορος, εὐθὺς ἐψήφισαν. Τὴν δοκιμασίαν εἰς τὸ δικαστήριον εἰσῆγον οἱ θεσμοθέται.² Τινὲς τῶν ἀρ-

χόντων ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ Δημ. Κ', 90: «τοὺς μὲν θεσμοθέτας τοὺς ἐπὶ τοὺς νόμους κληρομένους δις δοκιμασθέντας ἄρχειν ἐν τε τῇ βουλῇ καὶ παρ' ὑμῖν ἐν τῷ δικαστηρίῳ». Τὸ ὑπὸ τοῦ Λυσ. ΚΓ', 12 λεγόμενον ὅτι ἡ βουλὴ ποιεῖται τὴν δοκιμασίαν περὶ τῶν ἄλλων ἀρχῶν ἀναφέρεται ἴσως εἰς τὴν τῶν βουλευτῶν δοκιμασίαν. Βλ. Lipsius παρὰ Meier u. Schömann att. Proc.² 244, 10. Δοκιμασία τῶν ταξιάρχων ἐν δικαστηρίῳ: Δημ. Μ', 34, τῶν στρατηγῶν: Λυσ. ΙΕ', 2, τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ ἐμπορίου: Δεινάρχ. κατὰ Ἀριστογέλ., 10.

¹) Ἀριστ. 55, 3: «Ἐπερωτῶσιν δ' ὅταν δοκιμάζωσιν, πρῶτον μὲν τίς σοι πατήρ καὶ πόθεν τῶν δῆμιον, καὶ τίς πατὴρ πατὴρ, καὶ τίς μήτηρ, καὶ τίς μητὴρ πατὴρ καὶ πόθεν τῶν δῆμιον»; Μετὰ δὲ ταῦτα, εἰ ἔστιν αὐτῶν Ἀπόλλων πατρῶος καὶ Ζεὺς ἐρκεῖος καὶ ποῦ ταῦτα τὰ ἱερά ἐστιν, εἴτα ἡρία εἰ ἔστιν καὶ ποῦ ταῦτα, ἔπειτα γονεῖς εἰ εὖ ποιεῖ, (καὶ) τὰ τέλη (εἰ) τελεῖ» (πρὸς. Ἀριστ. 7, 4: «διὸ καὶ νῦν ἐπειδὴν ἔρῃται τὸν μέλλοντα κληροῦσθαι τιν' ἀρχήν, ποῖον τέλος τελεῖ, οὐδ' ἂν εἰς εἶποι θητικόν».) «καὶ τὰς στρατείας εἰ ἐστράτευται. Ταῦτα δ' ἀνερωτήσας, κάλει, φησὶν, τούτων τοὺς μάρτυρας». Πρὸς. καὶ Λεξ. Κανταβριγ. 670. Πολυδ. Η', 85 Δημ. ΝΖ', 66. 67. 70. (Δημ.) ΝΘ', 92. Ὅτι ἡ ἀνάκρισις τῶν ἄλλων ἀρχόντων δὲν ἦτο διάφορος τῆς τῶν θεσμοθετῶν καταφαίνεται ἐκ τοῦ Δεινάρχ. κτ. Ἀριστογ. 17 Ξενοφ. Ἀπομν. Β', 6, 13.

²) Ἀριστ. 55, 4: «Ἐπειδὴν δὲ παράσχηται τοὺς μάρτυρας, ἐπερωτᾷ τούτου βούλεται τις κατηγορεῖν; καὶ μὲν ἥ τις κατήγορος, δοὺς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν οὕτω δίδωσιν ἐν μὲν τῇ βουλῇ τὴν ἐπιχειροτονίαν, ἐν δὲ τῷ δικαστηρίῳ τὴν ψήφον» ἐὰν δὲ μηδεὶς βούληται κατηγορεῖν, εὐθὺς δίδωσι τὴν ψήφον. Καὶ πρότερον μὲν εἰς ἐνέβαλλε τὴν ψήφον, νῦν δ' ἀνάγκη πάντας ἐστὶ διαψηφίσσασθαι περὶ αὐτῶν, ἵνα, ἂν τις πονηρὸς ὦν ἀπαλλάξῃ τοὺς κα-

χόντων ὠφείλον προσητέως καὶ ἄλλα ν' ἀποδείξωσι ἐν τῇ δοκιμασίᾳ· οὕτω λ. χ. οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς, ἴσως δὲ καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεῶν, οἵ τ' ἦσαν ἐκ πεντακοσιομεδίμων, οἱ 9 ἄρχοντες οἵ τ' ἦσαν ἀφελεῖς ἤτοι ἀρτιμελεῖς, ὁ βασιλεὺς οἷον εἶχε γυναῖκα ἀστὴν μὴ γνωρίσασαν πρὸ αὐτοῦ ἄλλον ἄνδρα, οἱ στρατηγοὶ οἵ τ' ἐγέννησαν παῖδας νομίμους καὶ γῆν κέκτηνται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς.¹ Δὲν περιωρίζετο ὅμως ἡ δοκιμασία εἰς ταῦτα μόνον, ἀλλὰ σύμπας ὁ βίος τοῦ λαχόντος ἐξητάζετο καὶ ἔνεκα διαφόρων ἄλλων λόγων ἡδύνατο ν' ἀποδοκιμασθῇ.² Ἡ δ' ἀποδοκιμασία ἐπέφερε πιθανῶς ἀτιμίαν μερικὴν, μὴ ἔχοντος ἐξουσίαν τοῦ ἀποδοκιμαζομένου νὰ εἴπῃ γνώμην ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.³

Εἵσοδος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ὄρκος τῶν ἀρχόντων.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς συνέπιπτε πρὸς τὸν ἐνιαυτόν, ὃν ἤγον οἱ Ἀθηναῖοι, ἕκτοτε δ' οἱ ἄρχοντες εἰσέρχοντο εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν πρώτην Ἑκατομβαιῶνος, ἤτοι τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ ἀττικοῦ ἔτους. Μόνοι δ' οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ οἱ τῶν ἄλλων θεῶν κατὰ τὸν Ε' πιθανῶς δὲ καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, καὶ πρὸς τούτοις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ ταμίης τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν,

τηγόρους, ἐπὶ ταῖς δικασταῖς γένηται τοῦτον ἀποδοκιμάσαι». Οἱ θεσμοθεταὶ εἰσαγωγεῖς τῆς δοκιμασίας εἰς τὸ δικαστήριον: Λυσ. ΙΕ', 2. Πολυδ. Η', 88.

1) Αἱ μαρτυρίαι τούτων παρ' Ἀριστ. 47, 1. Πολυδ. Η', 97. Λυσ. ΚΔ', 13. Ἐτυμ. Μ λ. ἀφελής. (Δημ.) ΝΘ', 75. Δεινάρχ. κτ. Δημ. 71. Οἱ θῆτες κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τοῦλάχιστον δὲν φαίνεται οἱ ὑπὸ νόμου ἀπεκλείοντο τῆς ἀρχῆς τῶν 9 ἀρχόντων, ἀλλ' οὐδέποτε ἴσως ἐζήτουν νὰ κληρωθῶσιν ἔνεκα τῶν δαπανῶν, εἰς ἃς πάντως θὰ ὑπεβάλλοντο οἱ ἄρχοντες. Βλ. Λυσ. ΚΔ', 13. (Δημ.) ΝΘ', 72. Τὸ τοῦ Ἀριστοτ. 7, 4 δὲν λέγει τι πλέον: «οὐδὲ καὶ νῦν ἐπειδὴν ἔρρηται τὸν μέλλοντα κληροῦσθαι τιν' ἀρχὴν, ποῖον τέλος τελεῖ, οὐδ' ἂν εἰς εἴποι θητικόν».

2) Βλ. Λυσ. ΙΓ', 9: «ἐν δὲ ταῖς δοκιμασίαις δίκαιον εἶναι παντός τοῦ βίου λόγον διδόναι». Ἀποδοκιμάζοντο καὶ οἱ ἡταιρηκότες (Ἀισχίν. κτ. Τιμ. 19) καὶ οἱ μὴ καλῶς ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ πολιτευθέντες (Λυσ. ΙΓ', 10 26).

3) Τοῦτο διέγινετο ὁ Κ. Fr. Hermann de iure et auctorit. magistratuum ap. Atheniens. σ. 27 ἐκ τοῦ (Δημ.) ΚΕ', 30 ὅπου μεταξὺ τῶν μὴ ἐχόντων ἐξουσίαν νὰ ὁμιλῶσιν ἐν τῷ δήμῳ ἀναφέρονται καὶ οἱ ἀποδοκιμασμένοι ἄρχειν λαχόντες.

ὁ ἐπὶ τὰς κρήνας ἦρχον ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια, ὅθεν εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐξήρχοντο αὐτῆς μετὰ 4 ἔτη κατὰ τὰ ἐπόμενα Παναθήναια.¹ Προηγείτο δὲ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ὄρκος, ὃν πάντες οἱ ἀρχόντες τῶν Ἀθηναίων ὤφειλον νὰ ὁμώσωσιν.² Ὡμνυον δ' ἐπὶ τοῦ ὄρκου λίθου ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἐπανελάμβανον πάλιν τὸν ὄρκον ἀναβαίνοντες εἰς τὴν ἀκρόπολιν, μεθ' ὃ εἰσήρχοντο εἰς τὴν ἀρχὴν· διέφερε δ' ἐκάστης ἀρχῆς ὁ ὄρκος κατὰ λόγον τῶν ἔργων αὐτῆς, ἀλλὰ

¹) Ὅτι μέχρι τοῦ 410 δὲν συνέπιπτεν ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς πρὸς τὸν συνήθη, ἀπέδειξεν ὁ B. Keil ἐν τῷ Hermes τ. 29 σ. 32 κέ. Μετὰ μεγίστης πιθανότητος (σ. 74 κέ. 321 κέ.) ὑποδεικνύει ὅτι ὁ κλεισθένης ὥρισε τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς εἰς 360 ἡμέρας, τῶν δ' ἐχόντων ἐμβόλιμον μῆνα εἰς 390. Ὁ δ' ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν στρατηγῶν περὶ οὗ παρεδίδετο ὅτι διέφερε τοῦ τῶν ἄλλων ἀρχόντων (βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 13-4), ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν πιστοῦται ὅτι συνέπιπτε πρὸς τοῦτον. βλ. CIA. II, 331. Ὅτι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. I, 273 ἀποδεικνύεται ἡ εἰσοδος τῶν στρατηγῶν εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ μῆνα Ἑκατομβαιῶνα, ὡς υποθέτουσιν ὁ Loeschke de aliquot titulis att. σ. 26 κέ. καὶ ὁ Arnold de Atheniens. praetorib. Bautzen, 1876 II σ. 3 κέ., ἀδυνατῶ νὰ παραδεχθῶ, διότι δὲν πείθεται ὅτι τῶν στρατηγῶν τις προέστατο διαρκῶς τῆς συναρχίας. Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν ταξιάρχων τῷ 339 συμπίπτει πρὸς τὸν τῶν ἀρχόντων: CIA. II, 562. Τὴν εἰσοδὸν τῶν στρατηγῶν εἰς τὴν ἀρχὴν τῇ α' τοῦ Ἑκατομβαιῶνος παραδέχονται καὶ ὅσοι τὰς ἀρχαιρεσίας αὐτῶν θέτουσι τὸ ἔαρ ἢ μικρὸν πρὸ τοῦ θέρους. βλ. ἀνωτέρω σ. 268, 2. Ὁμοίως καὶ ὁ Hauvette-Besnault ἐνθ. ἀν. σ. 29 κέ. Εἴσοδος εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ταμῶν τῆς θεοῦ κατὰ τὰ Παναθήναια τῇ 28 Ἑκατομβαιῶνος: CIA. I, 179. Boeckh Kl. Schrift. 6, 78 κέ. Ἡ ἐν CIA. I, 189 α. 6 ἀπὸ Μεταγιστινῶνος εἰς Ἑκατομβαιῶνα (ἡ 20 Ἑκατομβαιῶνος ἀσφαλῶς). βλ. Kirehhooff εἰς CIA. I σ. 88. Ἐκ τῆς ἐν I, 188 οὐδὲν τὸ ἀπᾶδον πρὸς ταῦτα συνάγεται, διότι τὰναλώματα τῆς πρώτης πρωτανείας δυνατόν ἦτο νὰ καταβληθῶσι μετὰ τὴν 28 Ἑκατομβαιῶνος. Ὁμοίως οὐδ' ἐκ τῆς ἐν I, 180, καθ' ἣν τὰ πρῶτα χρήματα ἔδωκαν οἱ ταμίαι τῇ 32 ἡμέρᾳ τῆς α' πρωτανείας, ὡς ἀναπτύσσει ὁ Müller-Strübing ἐν N. Rhein. Mus. τ. 33 σ. 87 κέ. Μετὰ τὸν Εὐκλείδην ὁ ἐνιαυτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν ταμῶν συμπίπτει πρὸς τὸν τῶν ἀρχόντων, ὡς συνάγει ὁ Boeckh ἐνθ. ἀν. 85 ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐν ClG. 150 151 (CIA. II, 652. 667). Ὁ Panske de magistratib. att. qui saec. a. Chr. n. IV pecunias publ. curabant. Diss. inaug. Lips. 1890 σ. 20 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τεταγμένη ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Παναθηναίων. Εἴσοδος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν ταμῶν τῶν ἄλλων θεῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. βλ. CIA. I, 32. Ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνοταμίαι ἦρχον ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια εἶκασεν ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 344, ἀλλὰ τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ μετὰ πιθανότητος ἀποκρούει ὁ Keil ἐνθ. ἀν. σ. 56-7. Περὶ τῶν λοιπῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένων ἀρχόντων βλ. Ἀριστ. 43, 1.

²) βλ. Λυκ. κτ. Λεωκρ. 79.

κοινῶς, ὡς φαίνεται, ὧμνυον πάντες νὰ μὴ λαμβάνωσι ὄῳρα ἕνεκα τῆς ἀρχῆς.¹ Ὑποθέτω ὅτι τὴν πρώτην τοῦ Ἑκατομδαίωνος μηνός, ἀφοῦ πρῶτον ὧμνυον ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὀρκίου λίθου, ἐβάδιζον ἐν πομπῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, προπορευομένου τοῦ φέροντος τράπεζαν, ἐφ' ἧς ἦσαν μυρσίαι. Ἐνταῦθα δ' ἐπαναλαμβάνοντες τὸν ὄρκον πρὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς πολιάδος: Ἀθηνᾶς, ἐστεφανοῦντο διὰ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης μυρσινῶν, εἰς συμβολικὴν ἔνδειξιν τῆς εἰσόδου τῶν εἰς τὴν ἀρχήν.² Ἐπηκολούθουν εἴτα τὰ εἰσι-

1) Περὶ τοῦ ὄρκου τῶν 9 ἀρχόντων βλ. Ἀριστ. 55, 5: « Δοκιμασθέντες » δὲ τοῦτον τὸν τρόπον βαδίζουσι πρὸς τὸν λίθον, ἐφ' οὗ τὰ τόμ' ἐστίν, ἐφ' οὗ καὶ οἱ διαιτῆται ὁμόσαντες ἀποφαίνονται τὰς διαίτας καὶ οἱ μάρτυρες ἐξομνύνται τὰς μαρτυρίας, ἀναβάντες δ' ἐπὶ τοῦτον ὁμνύουσι δικαίως ἀρξέειν καὶ κατὰ τοὺς νόμους, καὶ ὄῳρα μὴ λήψεσθαι τῆς ἀρχῆς ἕνεκα, καὶ τι λάδωσι, ἀνδριάντα ἀναθήσειν χρυσοῦν. Ἐντεῦθεν δ' ὁμόσαντες εἰς ἀκρόπολιν βαδίζουσιν καὶ πάλιν ἐκεῖ ταῦτά ὁμνύουσιν, καὶ μετὰ ταῦτ' εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσέρχονται. » Βλ. καὶ 7, 1. 3, 3. Πρὸς τὸν ὄρκον καὶ Πλουτ. Σόλ. 25. Πλάτ. Φαίδρ. 235. Ἡρακλίδ. ἀπ. Α, 11 ἐν Müller Fr. hist. gr. II, 209. Τὸ μέρος τοῦ ὄρκου, καθ' ὃ ὧμνυον, ἂν λάδωσι ὄῳρα, ν' ἀναθίσωσιν εἰς Δελφούς « χρυσοῦν εἰκόνα ἰσομέτρητον » κατὰ Πλάτωνα, « ἀνδριάντα χρυσοῦν » κατ' Ἀριστοτ., ὁ Bergk ἐν N. Rhein. Mus. 13, 448 κέ ἐρμηνεύει ὥδε: ὅτι ὁ ἄλυος δώρων ἀνέθετεν εἰς Δελφούς ἀνδριάντα χρυσοῦν ἰσοβαρῇ πρὸς τὸ καταγνησθὲν αὐτῷ τίμημα ἀργύρου, ἦτοι ἀξίας δεκαπλασιασ τοῦ τιμήματος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἀργυρὸν ὡς 10:1 (Boeckh Staatsh. d. Ath. I. 42. metrische Untersuch. 130), ὅτι δὲ τοῦτο ἦτο ἀρχαῖος τύπος τῆς εἰς τοὺς δωροδοκοῦντας ἐπιβαλλομένης ποινῆς τοῦ δεκαπλοῦ τιμήματος. Βλ. Δείναρχ. Α', 60. Β', 17. Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην παραδέχεται καὶ ὁ Leconte de l'archontat Athénien 1893 σ. 73-4, ἀλλὰ κατὰ τὸν Wilamowitz Arist. u. Ath. I, 47, 10 καὶ τὸν Kaibel Stil u. Text der Ἀθην. Πολιτ. des Arist. σ. 231 τὸ ἰσομέτρητον σημαίνει ἴσην τὸ μέγεθος πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀναθέντος. [Ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας ταύτης συνηγορεῖ καὶ ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ συνήθεια τοῦ ἀναθέτειν κατ' εὐχὴν εἰς τοὺς ἀγίους λαμπάδα ἰσομεγέθη τῷ σώματι τοῦ ἀναθέντος ἢ λιθωνιτὸν ἰσοβαρῇ]. Οἱ στρατηγοὶ ὧμνυον προσέτι « τοὺς ἀστρατεύτους καταλιξέειν »: Λυσ. Θ', 15. Περὶ ἄλλης τινὸς προσθήκης εἰς τὸν ὄρκον τῶν στρατηγῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον βλ. Πλουτ. Περ. 30. Ὅτι τὸ μὴ λαμβάνειν ὄῳρα περιέχεται ἐν τῷ ὄρκῳ πάντων τῶν ἀρχόντων συνάγεται ἐκ τοῦ Δεινάρχ. κτ. Δημ. 60. Περὶ τοῦ ὀρκίου λίθου βλ. Wachsmuth d. St. Athen II. 1 σ. 351-2.

2) Ἦ ἐν τῷ κειμένῳ ἔκθεσις βασιζέται εἰς τὸν Ἀρ. 55, 5. Πολυδ. Η', 86 καὶ Δείναρχ. κτ. Φιλοκλ. 2, ὅστις λέγει ὅτι τὸν ὄρκον ὧμνυον οἱ στρατηγοὶ « μεταξὺ τοῦ ἔδους καὶ τραπέζης ». καὶ τὸ μὲν ἔδος, κατὰ τὸν Bergk ἐνθ. ἀν. σ. 456 ἦτο αὐτὸ τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς Πολιεύδος (βλ. καὶ Bekker An. gr. 246, 3: « ἔδος αὐτὸ τὸ ἀγαλμα »). τὴν δὲ τράπεζαν ταυτίζω πρὸς τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Πολυδ. Ι', 69, λέγοντος ὅτι ἐν τοῖς Ἀριστοφάνους Γεωργοῖς εὗρε τὸ ὄνομα τραπέζοφορος, βῆθην ἀπὸ τοῦ τὴν τράπεζαν

τήρια, ἡ θυσία ἣν ἕκαστος ἄρχων ἔθουεν εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἀρχήν.¹

Μισθός και ὠφέλεια τῶν ἀρχόντων.

Ἐκάστη ἀρχὴ εἶχεν ἴδιον ἀρχεῖον, εἰς ὃ συνήρχοντο οἱ συν-
άρχοντες, καὶ συνεδείκνουν συνήθως ἀλλήλοις καὶ συνεσπένδον-
το.² Τῶν ἀρχῶν ἄλλαι μὲν ἦσαν μισθοφόροι, ἄλλαι δ' ἄμισθοι,
ἀλλὰ τίνες ἀκριβῶς δὲν γινώσκουμεν.³ Καὶ τιμαὶ δέ τινες ἀπενέ-
μοντο εἰς τινὰς τῶν ἀρχόντων.⁴

φέραντος, ἥ ἐπῆσαν τοῖς ἀρχουσι αἱ μυρρίναι ». Περὶ τῆς συμβολικῆς ἐννοίας τοῦ μυρτίνου στεφάνου τῶν ἀρχόντων βλ. Λυσ. ΚΣ'. 8. Φώτ. λ. μύρρινος, μυρρινῶν, Πσύχ. λ. μυρρινῶν. Τῶν ἀποχειροτονουμένων ἀρχόντων ἀφηροῦντο οἱ στέφανοι βλ. (Δημ.) ΚΣ', 5. ΝΗ', 27.

¹) Βλ. Bekker An. gr. 245, 20 : « εἰσιτήρια θυσίας δνομα, ὅταν βουλεύειν ἢ ὅταν ἄρχειν τις χειροτονηθῇ ». Συναφῆ τούτοις θεωρῶ τὰ τοῦ (Δημ.) ΝΘ', 72, ὅπου λέγεται, ὅτι ὁ Στέφανος κατιδὼν τὸν Θεαγένη λαχόντα βασιλεία « συμπαραγενόμενος αὐτῷ δοκιμαζομένῳ καὶ συνευπορήσας ἀναλωμάτων, ὅτε εἰσῆι εἰς τὴν ἀρχήν κτλ ».

²) Βλ. Δημ. ΙΘ', 190.

³) Κατὰ τὸν (Ξενοφ.) 'Αθ. πολ. α', 3 οὔτε στρατηγίας οὔτε ἱππαρχίας οὔτε ἄλλας τοιαύτας ἀρχὰς ζητεῖ νὰ ἀρχῇ ὁ δῆμος : « γινώσκει γὰρ ὁ δῆμος ὅτι πλείω ὠφελεῖται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἀρχεῖν ταύτας τὰς ἀρχὰς — ὀπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἔνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἀρχεῖν ». 'Αλλ' ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 31 ἔκρινα ὅτι πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τῶν στρατηγῶν μισθοφορὰν ἐν πολέμῳ. 'Ο 'Ισοκρ. ΙΒ', 145 λέγει : « ἔδει γὰρ τοὺς ἀρχεῖν αἰρεθέντας τῶν τε κτημάτων τῶν ἰδίων ἀμελεῖν καὶ τῶν λημμάτων τῶν εἰθιμαίνων διδῶσθαι ταῖς ἀργαῖς ἀπέχεσθαι μὴδὲν ἤττον ἢ τῶν ἱερῶν, ἀ τίς ἂν ἐν τοῖς νῦν καθεστῶσιν ὑπομείνειεν » ; ἀλλ' ἐννοεῖ ἄλλον ἀθεμίτους ὠφελείας. βλ. καὶ Ζ', 24-5. ΙΕ', 145. Οἱ σωφρονισταὶ ἐλάμβανον καθ' ἑκάστην δραχμὴν εἰς τροφήν : 'Αριστ. 42, 3. Bekker An. gr. 301, 7. Φώτ. λ. σωφρονισταί. Οἱ 9 ἀρχοντες ἐλάμβανον εἰς στίσις ἕκαστος 4 ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην, ὀφείλοντες νὰ τρέφωσι καὶ κήρυκα καὶ αὐλητήν, ὁ ἀρχὼν εἰς Σαλαμίνα δραχμὴν, οἱ Ἀμφικτύονες εἰς Δῆλον δραχμὴν. Μισθοφόροι ἦσαν καὶ αἱ ἀρχαὶ ὅσαι ἀπεστέλλοντο εἰς Σάμον, Σκύρον, Λήμνον καὶ Ἰμβρόν : 'Αριστ. 62, 2. 'Επὶ τῶν 400 ὠρίσθη ἅπασαι αἱ ἀρχαὶ νὰ ὦσιν ἄμισθοι, πλὴν τῶν 9 ἀρχόντων καὶ τῶν πρυτάνεων : 'Αριστ. 29, 6. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων ὁ 'Αριστ. 24, 3 ὑπολογίζει τὰς ἐνδύμους ἀρχὰς εἰς 700 ἄνδρας λαμβάνοντας μισθόν. Ἐκθεσμοὶ ὠφέλεια τῶν ἀρχόντων ἦσαν τὰ ὄψα, ὅσα ἐλάμβανον. βλ. π. χ. περὶ τῶν πρυτάνεων Λυσ. Γ', 29. 'Αριστοφ. Θεσμοφ. 936-7, Müller. - Strübing Aristophanes σ. 347 κέ.

⁴) Οὕτω π. χ. ἐκ τῶν κατὰ τὰ Παναθήναια θυσιῶν διενέμοντο ἐπὶ τιμῇ μερίδες εἰς τοὺς πρυτάνεις, τοὺς 9 ἀρχοντας, τοὺς ταμίους τῆς θεοῦ, τοὺς ἱεροποιούς, τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ταξιάρχους : CIA. II, 163. βλ. καὶ 'Αριστ. 62, 2 : « Ἀβλοθεται δ' ἐν Πρυτανείῳ δειπνοῦσι τὸν Ἐκ(ατο)μυδαιῶνα μῆνα, 8(τ)αν ᾗ τὰ Παναθήναια, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τετραδῶς ἱσταμένου ».

Συναρχίαι.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκάστην ἀρχὴν διεχειρίζον δέκα ἄνδρες εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀποτελοῦντες συναρχίαν, ταύτης δ' ἀναγκαίως προϊστάτο εἰς τῶν συναρχόντων. Οὗτος δὲ ἦ ἦτο ὁ πρῶτος κατὰ σειράν, ὡς ἐν τῇ συναρχίᾳ τῶν 9 ἀρχόντων ὁ ἄρχων, καὶ ἤρχε καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτόν, ἢ ὠρίζετο κατ' ἐναλλαγὴν ἐκ τῶν συναρχόντων. Διεβουλευόντο δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ συνάρχοντες δημοσίᾳ.¹

Ἐπιχειροτονία.

Κατὰ πρυτανείαν οἱ ἄρχοντες ἀνέφερον εἰς τὴν βουλὴν λόγον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, μάλιστα ὅσοι διεχειρίζον χρήματα. Οἱ δὲ βουλευταὶ ἐκλήρουν ἐξ αὐτῶν 10 λογιστάς, οἵτινες ἐξήλεγχον τὰς ἐκθέσεις ταύτας τῶν ἀρχόντων, ἔκρινε δ' ἡ βουλὴ ἀκούουσα τοὺς λογιστάς. Ἄν δ' ἔκρινέ τινα κακῶς διαχειρίσαντα τὴν ἀρχήν, εἶχεν οὗτος ἔφεισιν εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἰδιῶται εἶχον ἐξουσίαν νὰ εἰσαγγέλλωσιν εἰς τὴν βουλὴν οἰονδήποτε ἄρχοντα ἐπὶ παραβάσει τῶν νόμων καὶ ἂν κατεδίκαζεν αὐτὸν ἡ βουλὴ εἶχεν ἐπίσης ἔφεισιν εἰς τὸ δικαστήριον. Πλὴν δὲ τούτων ἐπεχειροτόνουν πάσας τὰς ἀρχὰς κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν ἐκάστης πρυτανείας. Ἐγίνετο δ' ἡ ἐπιχειροτονία οὕτω: ἠρωτᾶτο ὁ δῆμος, ἂν νομίζει ὅτι καλῶς ἄρχουσιν αἱ ἀρχαί· καὶ ἂν κατηγορεῖτο τις τῶν ἀρχόντων καὶ ἐνέκρινεν ὁ δῆμος τὴν κατηγορίαν ἀποχειροτονῶν αὐτόν, εἰσήγετο εἰς τὸ δικαστήριον· καὶ ἂν μὲν κατε-

¹) Βλ. Πολυδ. Η', 99: «πρυτανεύει δ' ἐξ αὐτῶν (τῶν πωλητῶν) εἷς, ὃς τὰ πωλούμενα βεβασιῶι». Ἐνιαύσιον ἄρχοντα εἶχον οἱ ταμίαι τῆς θεοῦ. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ εἰς ἕνα ὅλον ἐνιαυτὸν ἀναφερομένη φράσις τῶν ἐπιγραφῶν: «ἐπὶ τῆς τοῦ δεινὸς ἀρχῆς καὶ συναρχόντων». Βλ. π. χ. CIA. I, 173. Ἐκ τῶν ἐν CIA I, 237. 238. 242 καὶ ἄλλων ἐπιγραφῶν ὑποτίθεται ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνοταμίαι εἶχον ἐνιαύσιον ἄρχοντα, ἀλλὰ τοῦτο, ἕνεκα τῶν ἐπιγραφῶν 188. 189, ὅν θεωρῶ ἀπολύτως βέβαιον. Περὶ τῶν στρατηγῶν βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 38. Ὅτι διεβουλευόντο δημοσίᾳ οἱ συνάρχοντες συνάγω ἐκ τοῦ (Δημ.) ΚΕ', 23, διότι ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ πρόκειται καταφανῶς περὶ ἐξαίρεσεων τοῦ κανόνος.

δικάζετο ὑπ' αὐτοῦ ἀπέτινε τὴν ἐπιβληθεῖσαν ποινὴν, ἂν δ' ἤθω-
οῦτο ἀνελάμβανε καὶ πάλιν τὴν ἀρχήν. ¹

Εὐθύναι τῶν ἀρχόντων.

Πλὴν δὲ τούτου πάντες οἱ ἄρχοντες ² ἑξερχόμενοι τῆς ἀρχῆς ὤφειλον νὰ δώσωσιν λόγον καὶ εὐθύνας, ἦσαν δ' ὑπέγγυα καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα αὐτῶν διὰ πᾶν ἀδίκημα καὶ πᾶσαν πα-
ράβασιν κατὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς. Προτοῦ δὲ ν' ἀποδώσῃ λόγον καὶ εὐθύνας τῆς ἀρχῆς ὁ ὑπεύθυνος δὲν ἐπετρέπετο οὐδὲ ν' ἀποδημήσῃ οὐδὲ νὰ εἰσποιηθῇ εἰς ἄλλην οἰκογένειαν, οὐδὲ νὰ διαθέσῃ τὰ ἑαυτοῦ, ὅπως μὴ καθ' οἰονδήποτε τρόπον σφετερισθῇ δημόσια χρήματα. ³ ἀπηγορεύετο δὲ διαρρήδην καὶ νὰ μὴ ἀπονέ-
μηται στέφανος εἰς ὑπεύθυνον. ⁴

¹) Ἐκ τοῦ Λυσ. Α', 5: «ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τῆς αὐτῶν ἀρχῆς κατὰ πρυτανεῖαν λόγον ἀναφέρουσιν» συνάγει ὁρθῶς ὁ Fischer ἐν Progr. d. Kneiphöfischen Stadtgymn in Königsberg 1886 σ. 10 κ.ε. ὅτι πάντες οἱ ἄρχοντες ὤφειλον νὰ διδῶσι λόγον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καθ' ἑκάστην πρυτανεῖαν. Ὁ Ἄριστ. 48, 3 ἀναφέρει: «(κ)ληροῦσι δὲ καὶ λογιστὰς ἐξ αὐτῶν οἱ βουλευταὶ δέκα τοὺς λογιουμένους τ(αῖς) ἀρχαῖς κατὰ τὴν πρυτανεῖαν ἐκάστην». Πρὸς ταῦτα συνδύαζω τὰ παρ' Ἄριστ. 45, 2: «κρίνει δὲ τὰς ἀρχὰς ἡ βουλὴ τὰς πλείστας, μάλιστα ὅσαι χρήματα διαχειρίζουσιν οὐ κυρία δ' ἡ κρίσις, ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐξεστὶ δὲ καὶ τοῖς ἰδιώταις εἰσαγγέλλειν ἥν ἂν βούλωνται τῶν ἀρχῶν, μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις· ἐφesiaς δὲ καὶ τοῦτοις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἔάν αὐτῶν ἡ βουλὴ καταγνῇ». Κατὰ νόμον ἐν τῷ προγράμματι τῆς κυρίας ἐκκλησίας ἐκάστης πρυτανείας ἀνεγράφετο «τὰς ἀρχὰς ἐπιχειροτονεῖν εἰ δοκοῦσι καλῶς ἄρχειν»: Ἄριστ. 43, 4. Λεπτομερεῖ-
στερον περιγράφει ὁ Ἄριστ. 61, 2 τὴν ἐπιχειροτονίαν τῶν στρατηγῶν: «Ἐπιχειροτονία δ' αὐτῶν ἐστὶ κατὰ τὴν πρυτανεῖαν ἐκάστην, εἰ δοκοῦσιν καλῶς ἄρχειν· κἂν τινα ἀποχειρο-
τονήσωσιν, κρίνουσιν ἐν τῷ δικαστηρίῳ, κἂν μὲν ἀλοῇ, τιμῶσιν ὅτι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτεῖσθαι, ἂν δ' ἀποφύγῃ, πάλιν ἄρχει». «Ἡκιστα πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιχειροτονία ἐγένετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν 9 ἀρχόντων, ὡς ὑπετίθετο ἐκ τοῖς μαρτυρίας τοῦ Πολυδ. II', 87, διότι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πολυδεύκου, ληφθὲν ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. 61, ἴσως ἐκ λάθους παρενεβλήθη ὅπου νῦν κεῖται. Παραδείγματα τοιαύτης ἀποχειροτονίας παρὰ (Δημ.) ΚΓ', 5 NH', 27-8.

²) Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen II, 243 κ.ε. παραδέχεται ὅτι αἱ εὐθύναι τῶν στρατηγῶν, ἐπειδὴ ἐπετρέπετο νὰ ἐλεγχθῶσι· καὶ αὖθις, πράγματι ἀνεδάλλοντο καθ' ἑκάστην νέαν χειροτονίαν. Ἀλλ' οὕτως ἐγένετο βεβαίως μόνον ὅσας ἀπεδήμουν τῶν Ἀθηνίων.

³) Βλ. τὰς διατάξεις περὶ τῶν ὑπευθύνων παρ' Ἀισχίν. κτ. Κτση. 17-22. Πρβλ. καὶ Bekker An. gr. 247, 10.

⁴) Βλ. Ἀισχίν. κτ. Κτση. 9-12. C1A. II, 114. 329.

Αἱ εὐθύνοσαι ἀρχαί.

Αἱ μαρτυρίαι περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν εὐθυνουσῶν τὰς ἐτέρας ἀρχὰς δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ τοῦτο, διότι ἄλλοι ἦσαν οἱ εἰσάγοντες τὰς εὐθύνας πρὸ τοῦ Εὐκλείδου καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν Εὐκλείδην. ¹ Ἐν τοῖς πρὸ τοῦ Εὐκλείδου χρόνοις, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ τῶν 30 λογιστῶν, οἵτινες καὶ ἀπλῶς οἱ τριάκοντα ἐκαλοῦντο, ἔργον ἔχουσα νὰ ἐλέγχη κατ' ἐντολὴν τοῦ δήμου διαφόρους λογαριασμοὺς καὶ νὰ εἰσάγῃ τὰς εὐθύνας τῶν διαχειριζόντων χρήματα. Πρὸς δὲ τούτοις ἀναφέρονται κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ εὐθυνοὶ μετὰ τῶν παρέδρων αὐτῶν. ² Ἐν δὲ τοῖς μετ' Εὐκλείδην χρόνοις ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἄρχοντες, πρὸς οὓς ἔδιδον λόγον αἱ ἀρχαί, οἱ λογισταί, οἱ εὐθυνοὶ μετὰ τῶν παρέδρων αὐτῶν καὶ οἱ συνήγοροι. ³ Πληρέ-

¹) Τὸ ζήτημα εἶναι ἀξιοσπούδαστον μάλιστα διὰ τὴν πολυθρύλητον ἀμφιλογίαν τοῦ Gottfr. Hermann über Herrn Prof. Boeckhs Behandl. d. griech. Inschr. σ. 73 κέ. 220 κέ. καὶ τοῦ Boeckh ἐν Rhein. Mus. τ. 1. νῦν δ' ἐν τοῖς Kl. Schrift. 7, 280 κέ. Μεταδεδημένη ἐν τισιν ἡ γνώμη τοῦ Boeckh ἀναπτύσσεται καὶ ἐν Staatsh. d. Ath. I, 263 κέ. Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ ζητήματος ὁ R. Schoell de synegoris atticis. Jena, 1876 Wilamowitz Arist. u. Ath. 2, 231 κέ. Βλ. γενικώτερον περὶ τῶν τοιούτων ἀρχῶν Ἀριστ. Πολιτ. II (Z), 8 σ. 192, 7 κέ. Bekker: «ἐπεὶ δὲ εἶναι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην καὶ προσευθυνοῦσαν, αὐτὴν μὴδὲν διαχειρίζουσαν ἑτέρον καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους οἱ δὲ λογιστὰς οἱ δὲ ἐξεταστὰς οἱ δὲ συνήγορους».

²) Οἱ λογισταὶ οἱ τριάκοντα παραγγέλλονται νὰ λογαριάζωσι τὰ θειλόμενα τοῖς θεοῖς ἀκριδῶς: CIA. I, 32. Λογαριασμοὶ ὑπὸ τῶν λογιστῶν τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ τόκου τῶν ἀναλωθέντων ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν: CIA. I, 273. Τὴν ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἀπαρχὴν τῇ θεῷ (μὲν ἀπὸ ταλάντου) ἀνέγραφον μὲν οἱ Ἑλληνοταμίαι, ὑπελόγιζον δὲ καὶ οἱ λογισταί. Βλ. τοὺς οὕτω καλουμένους φορολογικοὺς πίνακας ἐν CIA. I, 226 κέ. Πρόλ. καὶ Christ de publicis populi Atheniensis rationibus. Diss. inaug. Greifswald. 1879 σ. 28. Ἐν CIA. I, 32 ὀνομάζονται «οἱ λογισταὶ οἱ τριάκοντα», ἐν I, 226. 228 ἀπλῶς «οἱ τριάκοντα». Εὐθῦναι πρὸς τοὺς λογιστὰς: CIA. I, 32 «Καὶ τὸ λοιπὸν ἀναγραφόντων οἱ αἰεὶ ταμίαι ἐς στήλην καὶ λόγον διδόντων τῶν τε ὄντων χρημάτων καὶ τῶν προσόντων τοῖς θεοῖς, καὶ ἐάν τι ἀ(π)αναλίσκῃται κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν πρὸς τοὺς λογιστὰς, καὶ εὐθύνας διδόντων. Καὶ ἐκ Παναθηναίων ἐς Παναθήναια τὸν λόγον διδόντων, καθάπερ οἱ τὰ τῆς Ἀθηναίας τ(α)μειούντες». Εὐθυνος καὶ οἱ πάρεδροι αὐτοῦ: I, 34, ἐν τῇ δῆμῳ Σκαμδωνιδῶν: I, 2. Βλ. καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ Πατροκλείδου παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 78.

³) Περὶ τῶν λογιστῶν βλ. CIA. II, 444. 446. Περὶ τῶν εὐθύνων καὶ τῶν παρέδρων

στατα δὲ συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα ὁ Ἀριστοτέλης, ἀναφέρων 10 λογιστάς, 10 συνηγόρους, καὶ 10 εὐθύνους καὶ 2 παρέδρους ἐκάστῳ τῶν εὐθύνων, πάντας κληρωτούς. ¹ Δὲν εἶναι ὅμως ἐξηκριθωμένον ἂν οἱ προεुकλείδειοι 30 λογισταὶ ἡλαττώθησαν μετ' Εὐκλείδην εἰς 10, ἢ ἂν οἱ τριάκοντα ἐκεῖνοι περιελαμβάνοντο εἰς τὰς τρεῖς ἐκ δέκα ἀνδρῶν συναρχίας τῶν λογιστῶν τῶν συνηγόρων καὶ τῶν εὐθύνων. ²

Πῶς ἔδιδον οἱ ἄρχοντες λόγους καὶ εὐθύνas.

Πάντες οἱ ἄρξαντες ἀρχήν τινα εὐθύς μετὰ τὴν ἐκ ταύτης ἔξοδον ὥφειλον νὰ δώσωσιν πρὸς τοὺς λογιστάς λόγον τῶν λημάτων καὶ τῶν ἀναλωμάτων, ἥτοι λογαριασμὸν τῶν εἰσπραχθέντων καὶ τῶν δαπανηθέντων ὑπ' αὐτῶν χρημάτων· καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ διαχειρίσαντες χρήματα ὥφειλον οὐδὲν ἥττον νὰ δώσωσι πρὸς τοὺς λογιστάς λόγον, δηλοῦντες πρὸς αὐτοὺς ἐγγράφως ὅτι οὐτ' ἔλαβον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως οὐτ' ἀνήλωσαν. Τὴν ἀκρίβειαν δὲ τῶν

αὐτῶν βλ. Boeckh Staatsh. 14b σ. 466 (CIA. II, 809b. 1 κέ.) καὶ τὸ ψήφισμα τῶν δημοτῶν ἐν CIA II, 571. Περὶ τῶν τριῶν συναρχιῶν βλ. τὸ ψήφισμα τῶν δημοτῶν ἐν CIA II, 578.

¹) Βλ. Ἀριστ. 54, 1. 2: «Κληροῦσι δὲ καὶ τάσδε τὰς ἀρχάς: — καὶ λογιστάς δέκα καὶ συνηγόρους τούτοις δέκα, πρὸς οὓς ἅπαντας ἀνάγκη τοὺς τὰς ἀρχὰς ἀρξ(αν)τας λόγον ἀπενεγκεῖν». Ἀριστ. 48, 4: «Κληροῦσι δὲ καὶ εὐθύνους ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης, καὶ παρέδρους β' ἐκάστῳ τῶν εὐθύνων». Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen 2, 234 φρονεῖ ὅτι οἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμενοι εὐθύνου καὶ οἱ πάρεδροι αὐτῶν ἦσαν βουλευταί. Καὶ συνηγορεῖ μὲν ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης, ὅτι περὶ αὐτῶν γίνεται λόγος εὐθύς μετὰ τὸν περὶ τῶν λογιστῶν, ἀλλὰ μὴ λησμονώμεν ὅτι περὶ τούτων λέγει ὁ Ἀριστ. ὅτι κληροῦσιν αὐτοὺς οἱ βουλευταὶ ἐξ αὐτῶν, ἐνῶ τοὺς εὐθύνους κληροῦσιν ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης, αὕτη δ' εἶναι ἡ συνήθης φράσις πρὸς δῆλωσιν δημοσίων ἀρχόντων. Πάντες δ' οἱ λογισταὶ τῆς βουλῆς οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν πρὸς τοὺς λογιστάς, πρὸς οὓς οἱ ἄρχοντες ἀποφέρουσι τὰς εὐθύνas, ὅθεν καὶ ἡ κλήρωσις τῶν εὐθύνων ἐκ λογιστῶν δὲν φαίνεται πιθανή. Βλ. καὶ Leconte ἐνθ. ἀν. σ. 76-7. Ἐν τῷ περὶ τῆς βουλῆς κεφαλαίῳ διαλαμβάνει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ διαφόρων ἀρχόντων. Ἴσως τὸ χωρίον τῆς Ἀθ. πολ. 48, 4 5. ἐκεῖτο μετὰ τὸ 54 2 μετετέθη δ' ὅπου νῦν εὐρίσκεται, διότι καὶ ἐνταῦθα ἀναφέρονται λογισταί. Πρβλ. Rose Arist. pseudop. σ. 444-5 ἀρ. 61-63.

²) Ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 266 παραδίδεται τὴν πρώτην γνώμην, ὁ Schoell de synegoris att. σ. 33 κέ. τὴν δευτέραν.

λογαριασμών εκάστου άρχοντος εξήλεγchon οί λογισταί, αντίθάλ-
λοντες προς τά έν τῷ μητρώῳ και τῷ βουλευτηρίῳ δημόσια γραμ-
ματεία. ¹ 'Αν δ' εξήλεγchόν τινα κατά τήν άρχήν αὐτοῦ κλέψαντα
δημόσια χρήματα ἤ λαβόντα δῶρα ἤ άδικήσαντα τόν δῆμον, άφροῦ
πρῶτον, ὡς φαίνεται, και οί 10 συνήγοροι προανακρίναντες συ-
νωμολόγουν ότι ὀρθῶς κατηγοροῦσιν οί λογισταί, εισῆγον οὔτοι
τάς ευθύνας εις ἡλιαστικόν δικαστήριον εκ 501 δικαστῶν κλη-
ρούμενον, ὑπό τόν τύπον γραφῆς κλοπῆς δημοσίων χρημάτων,
ἡ δάρων ἡ άδικίου. ² 'Αν δ' εκ τοῦ ἐλέγχου ἐπείθοντο οί λο-

¹ 'Ο 'Αριστ. 54, 2 μετά τά άνωτέρω έν προηγουμένη σελ. σημ. 1 ἐπάγεται: «Οὔτοι γάρ
εἰσι(ν οί) μόνοι τοῖς ὑπευθύνους λογιζόμενοι και τάς ευθύνας εις τὸ δικαστήριον εισάγοντες».
Πρβλ. 'Αρποκρ. λ. λογισταί και λογιστήρια: «άρχῃ τις παρ' 'Αθηναίοις οὔτοι καλουμένη» εἰσὶ
ἐκ τόν αριθμὸν δέκα, οἱ τάς ευθύνας τῶν διωκχμένων ἐκλογίζονται έν ἡμέραις τριάκοντα,
ὅταν τάς άρχάς αποθῶνται οί άρχοντες». Δεξ. Κανταβρ. 672 λ. λογισταί και συνήγοροι:
«'Αριστοτέλης έν τῇ 'Αθηναίων πολιτείᾳ οὕτω λέγειν λογιστάς δι' αἰρουσνται δέκα, παρ' οἷς
διαλογίζονται πᾶσαι αἱ άρχαὶ τά τε λήμματα και τάς γεγεννημένας δαπάνας» και άλλους δέκα
συνήγoρους, οἵτινες συνανακρίνουσι τούτοις» και οἱ τάς ευθύνας διδόντες παρὰ τούτοις ανα-
κρίνονται (ὁ κῶδ. ανακρίνοντες) πρῶτον, εἴτα ἐφίενται εις δικαστήριον εις ένα και πεντα-
κοσίους». 'Αλλά ταῦτα δέν ἐλήφθησαν ἀμέσως εκ τοῦ 'Αριστοτέλους. 'Εν τοῖς δημοσίοις
γράμμασιν τὸ διδεν λόγους και ευθύνας λέγεται κατά διαφόρους τύπους: «λόγον διδόναι
πρὸς τοὺς λογιστάς και ευθύνας διδόναι» (CIA. I, 32): ἢ: «ἀποφέρειν λόγους εις τὸ
μητρώον και πρὸς τοὺς λογιστάς και τάς ευθύνας διδόναι» (CIA. II, 444. 446). ἢ: «τούς
τε λόγους ἐνφέρειν πρὸς τοὺς λογιστάς και εἰ(ς) μητρώον και τάς ευθύνας διδόναι έν τῷ
δικαστηρίῳ κατά τοὺς νόμους» ('Εφ. άρχ. 1887 σ. 177 στ. 26 κέ. CIA. IV, 2, 385 d).
Βλ. Schoell ἐνθ. άν. 27, 1. 'Εν τῷ παρ' Αἰσχίν. κτ. Κτησ 15 τύπῳ: «και λόγον και
ευθύνας ἐγγράφειν πρὸς τόν γραμματεία και τοὺς λογιστάς», γραμματεὺς εἶναι ὁ τῆς βου-
λῆς, οὐχί δ' ὁ αντιγραφεὺς ὡς ὑπελάβεν ὁ Schoemann Opusc. acad. I, 203 κέ., ἐπειδὴ
δ' ὁ τῆς βουλῆς γραμματεὺς ἦτο ὁ τῶν γραμμάτων κύριος, ὁ φυλάττων αὐτά έν τῷ μη-
τρώῳ, ἡ φράσις «πρὸς τόν γραμματεία» λέγει τὸ αὐτὸ και ἡ φράσις «εις τὸ μητρώον».
'Ο γραμματεὺς παρέδιδε πρὸς τοὺς λογιστάς τὰ γραμματεία εκ τοῦ μητρώου, ἐνῶ ἐφύλατ-
τοντο Βλ. 'Αρποκρ. λ. αποδέκται. ['Αριστ. 48 I]. 'Εν τῷ μητρώῳ ἡ έν τῷ παρακει-
μένῳ βουλευτηρίῳ ἦσαν και τὰ λογιστήρια, τάρχεια τῶν λογιστῶν ('Αρποκρ. λ. λογισταί),
ἐνταῦθα δ' ἔδιδον ευθύνας οἱ άρξαντες. Βλ. Ψευδιπλουτ δ. Αὐκ. 26 σ. 842 f. Περὶ τῆς
δηλώσεως τῶν μὴ διαχειρισάντων δημόσια χρήματα βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 32. Τῶν
στρατηγῶν τάς ευθύνας εισῆγον ἀντὶ τῶν λογιστῶν οἱ θεσμοθεταί: 'Αριστ. 59, 2. Πολυδ.
II'. 88. Και οἱ πρεσβεύσαντες ἔδιδον ευθύνας: Δημ. ΙΘ', 211. 'Αρποκρ. λ. ευθυνοί.

² 'Ο 'Αριστ. 54, 2 λέγει περὶ τῶν λογιστῶν: «οὔτοι γάρ εἰσι(ν οί) μόνοι τοῖς ὑπε-
υθύνους λογιζόμενοι και τάς ευθύνας εις τὸ δικαστήριον εισάγοντες, καν μὲν τινα κλεπτον»
ἐξελέγξωσι κλοπὴν οἱ δικασταί καταγινώσκουσι και τὸ (κατα)γινωσθέν ἀποτίνεται δέκα-

γισταὶ ὅτι καλῶς διώκησε τὴν ἀρχὴν ὁ ὑπεύθυνος, ἀφοῦ ἤκουον ἴσως καὶ τῶν συνηγόρων τὴν γνώμην, εἰσῆγον τὴν εὐθύναν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἔδωκεν ὁ ὑπεύθυνος λόγον καὶ εὐθύνas περὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν.¹ Ἀλλὰ καὶ τοὺς οὕτω δόντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ εὐθύνas εἶχεν ἐξουσίαν ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων νὰ κατηγορήσῃ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου ὡς ἀδικήσαντας τὴν πόλιν ἢ ἰδιώτην. Τὴν κατηγορίαν παρέδιδεν εἰς τὸν εὐθύνον τῆς ἰδίας φυλῆς ὃς μετὰ τῶν ἄλλων εὐθύνων καὶ τῶν παρέδρων ἐκάθητο ἐν τῇ ἀγορᾷ, πλησίον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ ἐπωνύμου φυλῆς αὐτοῦ. Ὁ εὐθύνος λαμβάνων τὴν κατηγορίαν ἐξήλεγχε μετὰ τῶν δύο παρέδρων αὐτοῦ ἂν εἶναι δικαία. Ἄν δ' ἐπέθετο περὶ τούτου παρέδιδε τὰς μὲν περὶ βλάβης ἰδιωτικῶν συμφερόντων εἰς τοὺς τέσσαρας ἐκ τῶν 40 κατὰ

πλοῦν· ἐάν δέ τινα δῶρα λαβόντα ἐπαδείξουσιν καὶ καταγνώσιν οἱ δικασταί, δῶρων τιμῶσιν, ἀποτίνεται δὲ καὶ τοῦτο δεκαπλοῦν· ἂν δ' ἀδικεῖν καταγνώσιν, ἀδικίου τιμῶσιν, ἀποτίνεται δὲ τοῦθ' ἅπλοῦν, ἐάν πρὸ τῆς θ' πρυτανείας ἐκτείσῃ τις, εἰ δὲ μή, διπλοῦται τὸ (δὲ) δεκαπλοῦν οὐ διπλοῦται». Περὶ τῶν μνημονευομένων ἐνταῦθα γραφῶν βλ. Meier u. Schoemann att. Proc.² 454 - 5 444 426 κέ. Τοιαῦται κατηγορίαι λέγεται ὅτι ἦσαν γεγραμμέναι καὶ ἐν τῷ κατὰ τοῦ Περικλέους ψήφισματι τοῦ Ἀγωνος (Πλοῦτ. Περ. 32)-ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι κατὰ τὴν Ε' αἰῶνα δὲν ἦσαν συνήθειαι αἱ κατὰ τὸν Δ' ἰσχύουσαι διατυπώσεις τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔδιδον τὰς εὐθύνas οἱ ἄρχοντες. Περὶ τῶν ἔργων τῶν συνηγόρων βλ. Λεξ. Κανταβριγ. σ. 672 (ἐν τῇ προηγουμένῃ σημ.) Ὑρβλ. Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 24 κέ. Ἀκριβέστερον μανθάνομεν τὰ κατὰ τοὺς λογιστὰς καὶ τοὺς συνηγούρους κατ' ἀναλογίαν κρίνοντας διὰ συνδυασμοῦ τῶν ἐλθόντων περὶ τῶν ἔργων τούτων ἐν τῷ δήμῳ Μυρρινουσίων (βλ. Köhler εἰς CIA. II. 578 ἀντιλέγοντα τῷ Schoell ἐνθ. ἀν. 29 κέ.) ἐν τῷ ψήφισματι ἐν CIA. II, 578: « Ὁμῶναι (δὲ) τὸν ὅρκον καὶ τὸν λογιστὴν(ν) λογιεῖσθαι ἃ ἂν μοι δοκεῖ ἀν(η)λικάναι (καὶ) τ(οὺς) συν(η)γού(ρ)ους συν(η)γορήσειν τῷ δήμῳ, τὰ δὲ δικαία καὶ (ψηφί)εσθαι, ἃ ἂν μοι δοκεῖ δικαιοτάτα εἶναι ».

¹) Περὶ τῆς κρίσεως τῶν εὐθύνων ἐν τῷ δικαστηρίῳ βλ. CIA. II, 469: « καὶ περὶ πάντων τῶν (κατὰ τὴν ἀρχήν) ἔδωκεν τὰς εὐθύνas ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατὰ τὸν νόμον ». 470 στ. 42. Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 177 στ. 29 - 30: « καὶ τὰς εὐθύνas δεδῶκasin ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατὰ τοὺς νόμους ». Καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ φαίνεται ὅτι ὁ κῆρυξ τῶν λογιστῶν ἐπερώτα « τίς βούλεται κατηγορεῖν »; Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λογαριασμῶν τοῦ δόντος τὰς εὐθύνas. Βλ. Αἰσχίν. πτ. Κτησ. 23. Δημ. III', 117. Bekker An. gr. 245. 6. « Ὅτι πᾶσαι αἱ εὐθύναι εἰσῆγοντο εἰς τὸ δικαστήριον ἑξαίρεται καὶ ὁ Schoell ἐνθ. ἀν. 13 κέ. Πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ὅτι ἔδωκε τὰς εὐθύνas ὁ ἄρχων ἐσφραγίζοντο ἴσως διὰ τῆς δημοσίας σφραγίδος οἱ λογαριασμοὶ αὐτοῦ. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 272 c.

δήμους δικαστῶν τοὺς δικάζοντας τὴν φυλὴν αὐτοῦ, ἂν δὲ περὶ βλάβης δημοσίων εἰς τοὺς θεσμοθέτας, οὔτινες εἰσῆγον τὴν εὐθυ-
νον εἰς τὸ δικαστήριον.¹ Κατὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ μὴ δόντος λό-
γον ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς καταθέσεως τῆς ἀρχῆς ἦτο
δίκη ἀλογίου.²

Πάρεδροι.

Τινὲς τῶν ἀρχόντων ἐλάμβανον καὶ παρέδρους, ἄλλοι μὲν
ἐκείνους οὓς ᾔθελον αὐτοὶ ἐκλέξῃ ὡς ὁ ἄρχων καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ
ὁ πολέμαρχος, ἄλλοι δὲ κληρωτοὺς ὡς οἱ εὐθυνοί. Οἱ πάρεδροι

¹) Βλ. Ἀριστ. 48, 4: «Κληροῦσι δὲ καὶ εὐθύνους ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης, καὶ παρέ-
δρους ἑ' ἐκάστῃ τῶν εὐθύνων, οἷς ἀναγκαῖόν ἐστι ταῖς α... αἰς κατὰ τὸν ἐπώνυμον τὸν
τῆς φυλῆς ἐκάστης καθῆσθαι, καὶ τις βούλῃται) τινὲ τῶν τὰς εὐθύνων ἐν τῇ δικαστηρίῳ
θεσμοκρίτων ἐντὸς γ' ἡ(μερῶν ἀφ') ἧς ἔδωκε τὰς εὐθύνων εὐθύνων ἂν τ' ἴδῃαν ἂν τε θ(η)μο-
(σί)αν) ἐμδαλεῖσθαι, γράψας εἰς πινάκιον λελευκωμένον τοῦνομα τὸ (θ' ἀδ)τ(ο)ῦ καὶ τὸ τοῦ
φεύγοντος καὶ τὸ ἀδικήμ' ὅτι ἂν ἐγκαλῇ, καὶ τμήμα ἐπιγραφάμενος ὅτι ἂν αὐτῷ δοκῇ, δίδω-
σιν τῇ εὐθύνῃ ὃ δὲ λαβὼν τοῦτο καὶ ἀν(αγνού)ς, ἐὰν <μὲν> καταγνῇ παραδίδωσιν τὰ μὲν
ἴδια τοῖς δικασταῖς τοῖς κατὰ δῆμ(ους τοῖς) τὴν φυλὴν ταύτην δικάζουσιν, τὰ δὲ δημόσια τοῖς
θεσμοθέταις συναναγράφει. Οἱ δὲ θεσμοθέται, ἐὰν παραλάβωσιν, πάλιν εἰσάγουσιν (ταύτην τὴν)
εὐθύναν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὅτι ἂν γνῶσιν οἱ δικασταί, τοῦτο κύριόν ἐστιν». Εἰς τὸν
ἐν τοῖς ἀνωτέρω διατυπούμενον τρόπον ἀναφέρω καὶ τὴν ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Πατροκλεί-
δου διάταξιν: «καὶ ὅσων εὐθυναὶ τινὲς εἰσι κατεγνωσμέναι ἐν τοῖς λογιστηρίοις ὑπὸ τῶν
εὐθύνων καὶ (ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς χειρογρ. ἦ) τῶν παρῆδρων καὶ (ἀντὶ τοῦ ἦ) μῆπω εἰσηγμέναι
εἰς τὸ δικαστήριον γραφαὶ τινὲς εἰσι περὶ τῶν εὐθύνων». Βλ. Ἀνδοκ. π. τ. μουσ. 78. Ὁ
εὐθυνος τῶν Μυρρινουσίων (βλ. Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 30. 1) ἐν CIA. II, 578 ὠμνος τὸν
ἐξῆς ὄρκον: «(καὶ) ἐάν (μοι δοκεῖ ἀδικεῖν κα(τευθ)υν(ῶ) α(ὐ)τ(ο)ῦ (καὶ) τμήσ(ω) οὗ (ἂν)
μ(ο)ι (δ)ο(κ)εῖ ἄξιον εἶναι τὸ ἀδ(ι)κ(η)μ(α)». Κατὰ τὸν Σχολ. Πλάτ. σ. 459 Bekker ὁ εὐ-
θυνος εἰσέπραττεν ὅσα ὤφειλον οἱ ἄρχοντες εἰς τὸ δημόσιον. Βλ. καὶ τὴν συγκεχυμένην
μαρτυρίαν τοῦ Πολυδ. Η', 100. Ἐξαιρετικὴ ἀναμφιδόλως εἶναι ἡ διάταξις ἐν τῷ ψηφίσματι
παρὰ Boeckh Seeurk. 14 σ. 466 (CIA II, 809 σ. 1 κ.ε.): «ἐὰν δέ τις μὴ ποιή-
σει, οἷς ἕκαστα προστέτακται, ἢ ἀρχων ἢ ἰδιώτης, κατὰ τὸδε τὸ ψήφισμα, ὀφείλετω ὁ μὴ
ποιήσας μυριάς δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ ὁ εὐθυνος καὶ οἱ πάρεδροι ἐπ' ἀναγκῆς αὐτῶν
καταγινωσκόντων ἢ αὐτοὶ ὀφειλόντων». Ταυτάς τας ἰδιωτικὰς εὐθύνων ἐννοεῖ καὶ ὁ Λυσ.
I', 16. K', 10.

²) Βλ. Λεξ. Κανταβρ. 664: «ἀλογίου δίκη ὅταν τινὲς λαβόντες χρήματα εἰς ἀναλώ-
ματα δημόσια μὴ ᾤσιν τοὺς λόγους ἀπενηνοχότες (βλ. Schoell 27, 1) τοῖς δικασταῖς»
Πολυδ. Η', 54. Σουῖδ. Ἰσχύ. Ἐτυμ. Μ. ἐν λ. Οἱ λογισταὶ ἐκλογίζονται ἐν ἡμέραις τριά-
κοντα: Ἀρποκρ. λογισταί. Ἡ εὐθυνα εἶχε χρόνον ὀρισμένον, μεθ' ὃν δὲν ἐπετρέπετο ἐγ-
κλησις: Πολυδ. Η', 46.

τῶν τριῶν πρώτων τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἴσως δὲ καὶ οἱ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, ἐδοκιμάζοντο ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Μεμαρτυρημένον εἶναι ὅτι παρέδρους εἶχον πλὴν τῶν τριῶν πρώτων ἀρχόντων καὶ τῶν εὐθύνων, καὶ οἱ ἐλληνοταμίαι. ¹

Γραμματεῖς, ὑπογραμματεῖς, κήρυκες καὶ ὑπηρέται.

Βοηθοὺς εἰς τὰ ἔργα τῶν εἶχον οἱ ἄρχοντες γραμματεῖς, ὑπογραμματεῖς, κήρυκες καὶ ὑπηρέτας. Γραμματεῖς εἶναι γνωστὸν ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀρχόντων εἶχον, δὲν εἶναι ὅμως περὶ πάντων ἐξηκριθωμένων ἂν ἐξελέγοντο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχόντων ἢ ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς. ² Ἄν δὲ τὰ ἔργα τοῦ γραμματέως ἀρχῆς τινος ἦσαν πολυλά καὶ ἐπίπονα προσελαμβάνετο ἐπίκουρος καὶ ὑπογραμματεὺς. ³ Οἷ τε γραμματεῖς καὶ οἱ ὑπογραμματεῖς ἐλάμβανον μισθόν. ⁴ Σφόδρα ὅμως διεβάλλετο τὸ ἐπιτήδευμα τῶν γραμματέων. Καὶ οὐδὲν

¹) Οἱ τρεῖς πρώτοι τῶν 9 ἀρχόντων ἐλάμβανον παρέδρους, οὓς αὐτοὶ ἐξελέγον: Ἀριστ. 56, 1· τῶν δ' εὐθύνων οἱ παρέδρου ἐκληροῦντο: Ἀριστ. 48, 4. Οἱ ἐλληνοταμίαι εἶχον ἓνα παρέδρον ἕκαστος (βλ. CIA. I, 188. 188 στ. 20)· ἄγνωστον ὅμως πῶς ἐξελέγοντο. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐξουσίαν ν' ἀπελαύνωσιν, δάσκις ἐδούλοντο, τὸν παρέδρον αὐτῶν. Βλ. (Δημ.) ΝΘ', 72 - 83.

²) Ἀναφέρω παραδείγματά τινα: Γραμματεῖς τῶν Ἑλληνοταμιῶν (CIA. I, 226 κέ. 260, 315), τῶν ταμιῶν (CIA. I, 117 κέ. 179 κέ. 818): οὗτοι εἶναι ἐπώνυμοι τῶν συναρχῶν: «Τῶν Ἑλληνοταμιῶν, οἷς ὁ δεῖνα ἐγραμμάτευσ» «Ταμίαι ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίας καὶ συνάρχοντες, οἷς ὁ δεῖνα ἐγραμμάτευσ». Γραμματεῖς τῶν ἑνδεκα (Boeckh Seeurk. σ. 535. Πολυδ. Η', 102 Βλ. Stojentin de Iul. Poll. auctor. σ. 30), τῶν ἐπιστατῶν (I, 284 κέ.), τῶν εἰσαγωγέων (I, 37), τῶν στρατηγῶν (II, 222), τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων (Boeckh Seeurk. σ. 165. CIA. II, 811 c, 165), τῶν σιτωνῶν (II, 335), τῶν ταμιῶν τῶν σιτωνικῶν, τῶν ἐπὶ τῇ διοικήσει (Ἐφ. Ἀρχ. 1887 σ. 187 = CIA. IV, 2, 645 c.), τῶν ἐμπορίου ἐπιμελητῶν (Δημ. ΝΗ', 8). Ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. II, 61 ἀναφέρει πλὴν τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς καὶ «τοὺς ἄλλους γραμμα(τε)ας τοὺς ἐπὶ τοῖς δημοσίοις γράμμασιν». Ὁ γραμματεὺς τῶν 9 ἀρχόντων ἐκληροῦτο μετὰ τούτων: Ἀριστ. 55, 1, Συναρχία τις πέντε ἀρχόντων ἔχει γραμματεῖα κληρωτόν, γραμματεῖα αἰρετόν καὶ ὑπογραμματεῖα: CIA. II, 861. Ἀναφέρεται καὶ ἀπελευθερὸς τις γραμματεὺς: II, 772, 5.

³) Ὑπογραμματεῖα τῶν θεσμοθετῶν μνημονεύει ὁ Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. 35, ὑπογραμματεῖα τῶν ποριστῶν, τῶν πωλητῶν, τῶν πρακτόρων ὁ αὐτὸς αὐτ. 49. ὑπογραμματεῖα τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ ἢ ἐπιγραφῆς ἐν CIA. II, 730. Βλ. καὶ CIA. II, 1177. 1198.

⁴) Οἱ ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων λογιζοῦσι καὶ μισθὸν ὑπογραμματεῖ πωργίων. Ὅτ(ρ)υνεῖ ΔΔΔ: CIA. I, 324.

ἄπορον, ὅτι ἐμπειρότεροι σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς γενόμενοι αὐτῶν τῶν ἀρχόντων, μεγάλην εἶχον παρὰ τούτοις δύναμιν. Πρὸς περιορισμὸν δὲ τῆς τοιαύτης ἐπηρείας, τῶν ὑπογραμμάτων τούλάχιστον, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὑπογραμματούσῃ δις ὁ αὐτὸς τῇ ἀρχῇ τῇ αὐτῇ.¹ Ἐπίσης ὅσον τὸ τῶν γραμμάτων δυσώνυμον ἦτο καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τῶν κηρύκων, δι' ὧν οἱ ἄρχοντες ἀνεκοίνουον τὰς ἀποφάσεις των.² Ὑπηρέτας δ' εἶχον οἱ ἄρχοντες καὶ ἐλευθέρους καὶ δούλους.³

Ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων.

Ἐνεκα τοῦ δημοκρατικοῦ φρονήματος τῶν Ἀθηναίων, οὐδέποτε οἱ ἄρχοντες ἔσχον μέγα τι ἀξίωμα παρ' αὐτοῖς, οὐδ' ἐτιμῶντο

1) Πρὸλ. τὰς λοιδορίας τοῦ Δημοσθένους, καλοῦντος τὸν Ἀισχίνην ὄλεθρον γραμματεία (IH', 127) πανοῦργον καὶ θεοῖς ἐχθρὸν καὶ γραμματεῖα (IΘ', 95). Κατὰ τὸν Ἀριστοφ. Βατρ. 1083 κέ. ὁ Εὐριπίδης διὰ τῶν τραγωιδιῶν του ἐγένετο αἰτίος παντοδαπῶν κακῶν τῇ πόλει: « κατ' ἐκ τούτων ἡ πόλις ἡμῶν ὑπογραμμάτων ἀνεμεστῶθη ». Δίον ὁ Χρυσόστ. Ζ', 258 R. λέγει περὶ τῶν παλαιῶν χρόνων τῶν Ἀθηναίων: « οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις ἀσύμφορος ἡ τοιαύτη δαίτα ἐγένετο, οὐδὲ ἀγενεῖς ἦνεγκε φύσεις πολιτῶν, ἀλλὰ τῷ παντὶ βελτίους καὶ σωφρονεστέρους τῶν ἐν ἄστει τρεφομένων ὕστερον ἐκκλησιαστῶν καὶ δικαστῶν καὶ γραμματέων, ἀστῶν ἅμα καὶ βαναύσων ». Τὰ τοῦ Δημ. IΘ', 200 ὑπανοοῦσι νομίζω δεκασμὸν τῶν ὑπογραμμάτων. Περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὑπογραμματοῦν βλ. Λυσ. Α', 29.

2) Περὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος τῶν κηρύκων, οἵτινες ἐδοκιμάζοντο ἂν ᾔσαν εὐφρονεῖν (Δημ. IΘ', 338) βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α' 18. Ἀρχιππ. παρ' Ἀθην. Ζ', 322 α. Ἀντιφάν. παρὰ Στοβ. ΟΔ', 9. Ὁ Πολυδ. Γ', 128 τάσσει καὶ τοὺς κήρυκας εἰς τοὺς βίους, ἐφ' οἷς ἂν τις ὀνειδισθεῖ. Βλ. Εὐρ. Τρωάδ. 424 κέ. Ὁ κήρυξ τῶν πολιτῶν ἐν τῇ κιομωδίᾳ (βλ. Πολυδ. Ζ', 8) ἐλέγετο πρατίας. Βλ. Ἡσύχ. Φώτ. λ. πρατίας. Κήρυξ κληρωτός: CIA. II, 1198. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή κήρυκος: CIA. IV, 3, 482. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 3321 ἀναφέρεται ὁ κήρυξ τοῦ δήμου: Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 82.

3) Ὁ Ἀισχίνης ἐγένετο ὑπηρέτης: Δημ. IH', 261. Τοιοῦτον ὑπηρέτην θεωρῶ καὶ τὸν ὑπὸ τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν νεωρίων τεταγμένον δοκιμαστήν. Βλ. Seeurk II 56 σ. 288 = CIA. II, 791 στ. 56 Ath. Mitth. 5, σ. 44 παράρτ. 4 σ. 77 κέ. = CIA. II, 794 σ. στ. 77 κέ. Περὶ τῶν ἔργων τῶν ὑπηρετῶν τούτων βλ. Δημ. KE', 23. N', 31. 46. 51. (Δημ.) MZ', 35. Τοὺς Σκύθας ὀνομάζει ὁ Πολυδ. H', 131 ὑπηρέτας. Συνήθως ὅμως οἱ δούλοι ἐλέγοντο δημόσιοι. Βλ. Bekker An. gr. 234. 15. Περὶ ταιούτων δημόσιων βλ. CIA. II, 61. Seeurk XVIIb, 135 σ. 536 (CIA. II, 811 σ. 128): « (ὁ) δημόσιος ὁ ἐν (τοῖς νεωρίαις) ».

υπερβαλλόντως, ἀλλ' ὅμως αὐστηρῶς ἐκόλαζεν ὁ νόμος πᾶσαν πρὸς αὐτοῦς διὰ λόγων ἢ ἔργων ὕβριν.¹

2. ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΟΝ

Στρατηγοί.

Πρῶτοι τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχόντων, σκοπομένης τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξιώματος αὐτῶν, ἦσαν οἱ πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ τούτων πάλιν οἱ στρατηγοί, ὧν τὸ ἀρχεῖον ἦτο ἐν τῇ ἀγορᾷ τὸ λεγόμενον στρατήγιον.² Οἱ 10 στρατηγοί τῶν Ἀθηναίων, ἀποτελοῦντες συναρχίαν, ἐξελέγοντο ἀναμφιβόλως ἐφ' ὅσον μὲν ἡγεῖτο τῆς αὐτοῦ φυλῆς ἕκαστος εἰς ἅρ' ἐκάστης φυλῆς, ὅστερον δ' ὅτε τῶν φυλετῶν ἡγούντο οἱ ταξίαρχοι ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων.³

¹) Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 16: «πότε δὲ οὕτω πείσονται τοῖς ἄρχουσιν, οἳ καὶ ἀγάλλονται ἐπὶ τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων»; 'Ο ὕδριζων ἄρχοντα κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν, ὡς προσυδρίζων καὶ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα (Δημ. ΚΑ', 32-3), ἀλλὰ μόνον ἂν ὕδριζεν αὐτὸν πράττοντα ἔργα τῆς ἀρχῆς, ἢ ὡς ὁ νόμος ὕδριζεν ἂν ἐλοιδορεῖ τις ἀρχὴν ἐν συνεδρίῳ ἢ εἰς τὸ ἀρχεῖον εἰσελθὼν: Λυσ. Θ', 6. 9. 10. [Καὶ κατὰ τὸν Δημ. ΚΑ', 33 ὁ νόμος διέκρινε τὸ ἀδικήμα τοῦ κακολογοῦντος ἢ πατάσσοντος τὸν ἄρχοντα ἐστεφανωμένον, ἥτοι ἐν τοῖς ἔργοις τῆς ἀρχῆς, καὶ τὸ τοῦ ὁμοίως ὕδριζοντος αὐτὸν ἰδιώτου].

²) Πρὸς πληρεστέραν γνῶσιν τῶν λεπτομερειῶν παραπέμπω εἰς τὰ ἐμὰ Beiträge κλπ. σ. 2 κέ., καίτοι ἔκτοτε πολλὰ ἀγνωστοὶ τίως εἰδήσεις προσετίθησαν, εἰς τὸν Hauvette-Besnault les stratèges athéniens Par. 1885 καὶ εἰς τὸν Heinr. Swoboda ἐν N. Rhein. Mus. 1890 σ. 288 κέ. Πρὸς π. γ. Λυσ. ΚΓ', 20: «τοιγάρτοι ἀντὶ τούτων αὐτοὺς ὁ δῆμος ταῖς μεγίσταις τιμαῖς τετίμηκεν, ἵππαρχεῖν καὶ στρατηγεῖν καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ αὐτῶν αἰρούμενοι. Περὶ τοῦ στρατηγείου βλ. Wachsmuth d. St. Athen II 1 σ. 356-7.

³) Ἀριστ. 61, 1: «Χειροτονοῦσι δὲ καὶ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχὰς ἀπάσας, στρατηγούς τε καὶ, πρότερον μὲν ἅρ' (ἐκάστης) φυλῆς ἓνα, νῦν δ' ἐξ ἀπάντων». 'Ο Πολυδ. Η', 87 συνψίξει τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, Πρὸς Αἰσχίν. κτ. Κτησιφ. 13. Τὴν ἐκλογὴν τῶν στρατηγῶν ἐξ ἀπάντων βεβαιοῦσι πολλὰ παραδείγματα ἐξ ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀναφέρονται κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δύο στρατηγοὶ ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Πλήρη συναγωγὴν τῶν παραδειγμάτων τούτων βλ. παρὰ Beloch d. att. Politik seit Perikles σ. 276-7. ἀλλ' ὅμως ἡ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τούτου ὑπὸ τοῦ Belochs, σ. 274 κέ. ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πότε ἐπῆλθεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτ. ἀναφερομένη μεταβολὴ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς δὲν εἶναι ἐξηκρισμένον, πάντως ὅμως πρὸ τοῦ 441. Πρὸς τὸν κατὰ λόγον τῶν ἐν ἔτει 441]40 στρατηγησάντων ἐν τῇ Ἀττικῇ τοῦ Ἀνδροτίωνος παρὰ Müller

Πρότερον μὲν ἢ συναρχία τῶν στρατηγῶν ἦτο πιθανώτατα κυρία πάντων τῶν πολεμικῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν 6' πεντηκονταετηρίδα τοῦ Δ' αἰῶνος ἔχομεν μεμαρτυρημένον ὅτι ἕκαστος στρατηγὸς ἐχειροτονεῖτο ἐπὶ τεταγμένον τι ἔργον. Διότι ἐχειροτονοῦντο ἕκτοτε καὶ στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας, ἡγούμενος τοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς ἐκδήμους στρατείας, καὶ ἄλλος «ἐπὶ τὴν χώραν», ὅστις ἐπεμελεῖτο τῆς φυλακῆς τῆς χώρας καὶ ἡγεῖτο τοῦ στρατοῦ κατὰ τὰς ἐνδήμους στρατείας· ἄλλος ἐπὶ τὴν Μουνιχίαν καὶ ἄλλος ἐπὶ τὴν Ἀκτὴν, εἰς οὓς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ φυλακὴ τῶν λιμένων· ἄλλος ἐπὶ τὰς συμμορίας ὁ καταλέγων τοὺς τριηράρχους καὶ κρίνων περὶ τῶν ἀντιδόσεων καὶ εἰσάγων τὰς περὶ τούτων δίκας εἰς τὸ δικαστήριον. Εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς πέντε στρατηγοὺς ἀντίτιθεντο διάφορα πολεμικὰ ἔργα κατὰ τὰς ἐκάστοτε χρείας.¹ Μετὰ τοὺς

Fr. hist. gr. 4 σ. 646, εἰς οὗ τὰ 8 ὀνόματα προστίθενται καὶ τὰ τοῦ Γλαυκίτου Ἀξηνίεως καὶ Κλειτοφώντος Θορακίως. Βλ. Wilamowitz de Rhesi scholiiis σ. 13. Εἰκασίας παρὰ Fischer quaest. de praetorib. att. saec. V et IV a Chr. n. specimen. Diss. in. Königsberg 1881 σ. 13 κέ. Belser ἐν Korrespondenz - Bl. f. d. Gel. u. Realschulen. Tübingen 1886 σ. 13 κέ. Ἡ ἕξ ἐκάστης φυλὴς ἐκλογὴ, ἣν ὁ Droysen ἐν Hermes 9 σ. 1 κέ. συνάγει ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', δ', 1, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ νῦν μετὰ τὴν ἀντίθετον τοῦ Ἀριστοτ. μαρτυρίαν. Τὴν γνώμην ἐκείνην ἠσπαζόμεθα πρότερον ἐγὼ ἐν Beiträge σ. 16 κέ. ὁ Paulus ἐν Προγράμμ. τοῦ Maulbronn 1883 σ. 34 κέ. ὁ Belser ἐνθ. ἀν. καὶ ὁ Hauvette - Besnault ἐνθ. ἀν. σ. 19 κέ. Ἀλλὰ τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Ξενοφώντος δὲν ἐξηγήθη ἀκόμη ἐπαρκῶς.

¹) Ἀριστ. 61, 1, : «καὶ τούτους διατάττουσι τῇ χειροτονίᾳ, ἕνα μὲν ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας ὅς ἡγεῖται τῶν πολιτῶν, ἂν ἐξίωσι, ἕνα δ' ἐπὶ τὴν χώραν, ὅς φυλλάττει, κὰν πόλεμος ἐν τῇ χώρᾳ γίνηται, ἡγεῖται οὗτος· δύο δ' ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν μὲν εἰς τὴν Μουνιχίαν, τὸν δὲ εἰς τὴν Ἀκτὴν, οἱ τῆς φυλακῆς ἐπιμελοῦνται [καὶ] τῶν ἐν Πειραιᾷ· ἕνα δ' ἐπὶ τὰς συμμορίας, ὅς τοὺς τε τριηράρχους καταλέγει καὶ τὰς ἀντιδόσεις αὐτοῖς ποιεῖ καὶ τὰς διαδικασίας [αὐτοῖς] εἰσάγει· τοὺς δ' ἄλλους πρὸς τὰ παρόντα πράγματα ἐκπέμπουσιν». Ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας ὡ ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 293]2 μετὰ πολλῆς πιθανότητος οὕτω συμπληρουμένη: CIA. II, 302, δεύτερον μικρὸν μετὰ τὸ 272 : II, 331, ἐν δὲ μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς συχνάκις Ἐν τῇ ἐν II, 331 ἐπαινεῖται ὁ στρατηγὸς Φαῖδρος ὁ Σφήτιος : «χειροτονηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ .α. ὅπλα στρατηγὸς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπὶ Κίμμωνος ἀρχόντος διετέλεσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ περιστάντων τεῖ πόλει καιρῶν δυσκόλων διεψύλαξεν τὴν εἰρήνην τῇ χώρᾳ, ἀποφαινόμενος ἀεὶ τὰ κράτιστα, καὶ τὸν σῖτον ἐκ τῆς χώρας καὶ τοὺς ἄλλους καρποὺς αἰτίως ἐγένετο εἰσκομισθῆναι, συμβουλεύσας τῷ δήμῳ συντελεῖσαι . . . καὶ τὴν πόλιν ἐλευθέραν καὶ δημοκρατουμένην αὐτόνομον παρῖδωκεν καὶ τοὺς νόμους κυρίους τοῖς μεθ' αὐτόν . . . » Τὰ παρὰ Λυσ. AB', 5 καὶ Ξενοφ.

χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐπὶ εἰδικώτερα τεταγμένοι ἔργα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰῶνος ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς εἰς στρατηγὸς ἐπὶ τὸ ναυτικόν, ἄλλος ἐπὶ τὴν χώραν τὴν ἐπ' Ἐλευσίνας, ἄλλος ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλίαν, ἄλλος ἐπὶ τὴν παρασκευὴν καὶ ἄλλος ἐπὶ τοὺς ξένους. ¹ Συνήθως οὐδεὶς ἐπρυτάνευε τῶν συστρατῆγων,

Ἑλλ. Δ', ε', 13 δὲν μοὶ φαίνονται μαρτυροῦντα ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν ἐχειροτονεῖτο ἴδιος στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς ὁπλίτας τοιοῦτόν τινα ὁμῶς στρατηγὸν φαίνεται ἐννοῶν ὁ Δημ. Δ', 26. «Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας» ἐν ἐπιγρ. τοῦ 352: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 434 (σ. 443) στ. 18 κέ. «Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὴν χώραν οὐ πολὺ μετὰ τὸ 296]5: CIA. II, 331, πρὸλ. Πλούτ. Φωκ. 32. «Ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ τὰ νεώρια» τὸ πρῶτον τῷ 325]4 παρὰ Δεινάρχ. κτ. Φιλοκλ. 1. Βλ. Schaefer Demosthenes u. seine Zeit 3' σ. 279. Νομίζω δ' ὅτι αὗτος εἶναι ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ παρὰ Boeckh Seeurkunden XVI b, 196 σ. 536 (CIA. II, 811 b 188). Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 100 π. Χ. περὶπου ἀναφέρεται τις «στρατηγίστας ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ»: CIA. II, 1206. Ὁ ἐπὶ τὴν Ἀκτὴν ἐπιμελεῖτο πιθανῶς τῶν ἐν Πειραιεὶ καὶ Ζέφ. νεωρίων Βλ. Wachsmuth ἐν N. Rhein. Mus. 46, 2.3. Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὰς συμμορίας ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 325]4 ἐν Seeurkunden XIV, 214 σ. 465 (CIA. II, 809 στήλ. α, 210), πάντως ὁμοῦ δὲν εἶχε κατασταθῆ ἢ ἀρχὴ αὐτοῦ πρὸ τοῦ νόμου περὶ τῆς τριηραρχικῆς συμμοριῶν (357]6). Ἐν ἐπιγραφῇ παραδόσεως τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων τοῦ 334]3 ἀναφέρονται οἱ στρατηγοὶ ἐπιμελούμενοι τῶν τριηραρχικῶν: Köhler ἐν Ath. Mitth. 4, 79 κέ. Παράρτ. Α, 72 κέ. (CIA. II, 804, στήλ. Α στ. 153 κέ.).

¹) «Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὸ ναυτικόν» ἐν ἐπιγραφῇ περὶ γεγονότων τοῦ 315]4 ἐν CIA. II, 331 νομίζω ὅτι ἦτο ἄλλος παρὰ τοὺς προμνημονευθέντας, ἀπαντῶμεν δ' αὐτὸν καὶ περὶ τὸ 100 π. Χ.: CIA. II, 985, IV, 2, 1219 c. Add. n. Κατὰ τοὺς χρόνους Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἐπαινεῖται Ἀριστοφάνης τις «χειροτονηθεὶς στρατηγὸς ἐπ' Ἐλευσίνας τὸ δευτερον», Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 137-8 στ. 14 πρὸλ. καὶ στ. 19 (CIA. IV, 2, 614 b.). Ὁ αὐτὸς ἐστρατήγει καὶ τῶν ἐν Ἐλευσίνῃ Πανάκτω καὶ Φυλῇ: αὐτ. 135-6. στ. 20 κέ. Ἀκριβέστερον δηλοῦται διὰ τῶν ἐξῆς: «χειροτονηθεὶς στρατηγὸς ἐπὶ τὴν χώραν τὴν ἐπ' Ἐλευσίνας»: Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 3 κέ. CIA. IV, 2, 619 b, 1890 σ. 85-6. Εἰς τοῦτον ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1895 σ. 84. «Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλίαν» μετὰ τὸ 287]6: CIA. II, 1194, 1195. «Σ(τρ)α(τηγ)ὸς (χειροτ)ο(ν)ηθείς ἐπὶ Ῥαμ(νοῦ)ντα καὶ τὴν παραλίαν χώραν» περὶ τὸ 100 π. Χ.: CIA. IV, 2, 1206b. [Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος ἴσως ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1897 σ. 43-4 ἀναφέρεται: (στρ)α(τηγ)ὸς ἐπὶ τ(ή)ν (χ)ώραν (τὴν ἐπ' Ἐλευσί)νο(ς) εἰς τ(ὸν ἐν)ιαυτὸν τὸν ἐπὶ Κ(α)λλ(α)ισ(α)ρχου; ἀρχον)τος]. «Ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὴν παρασκευὴν» ἐκ τοῦ ἔτους 266]5: CIA. II, 331. Εἰς τοῦτον μετ' ἄλλων ἀρχόντων ἀνατίθεται νὰ συγγυμνέωσι τοὺς τύπους καὶ εἴ τι ἄλλο ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἥρωος ἱατροῦ καὶ κατασκευάσωσιν οἰνοχόην ἀνάθημα τῷ ἥρωϊ: CIA. II, 403, 404. Βλ. καὶ II, 836, 839, 868. Ἀρχ. Δελτ. 1891 σ. 127 (CIA. IV, 2, 1161c). Ἐν II, 985 λέγεται: «στρατηγὸς ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐν Ἀταίῃ» «ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τοὺς ξένους» μι-

τουλάχιστον κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα. Ἐνίοτε ἐν ὥραις ἀνάγκης ἀνετίθετο διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἡ ἡγεμονία εἰς ἓνα τῶν στρατηγῶν, κατὰ κανόνα ὁμῶς πάντες οἱ συστράτηγοι ἦσαν ἰσότιμοι, καὶ ἐναλλάξ ἀλλήλοις ἐπρυτάνευον τῆς συναρχίας.¹ Ἡ ἐκκλησία συνήθως ὥριζε τοὺς στρατηγοὺς εἰς ἐκάστην στρατείαν, ἢ πολλοὺς ἅμα ἰσοτίμους ἐκπέμπουσα ἢ ἀναθέτουσα τὴν ἀρχηγίαν εἰς ἓνα τῶν ἀποστελλομένων.² Ἔστιν δ' ὅτε ὁ δῆμος, πρὸς

κρὸν μετὰ τὸ 296|5: II, 331. Περὶ τούτου λέγεται: «τὴν πᾶσαν ἐποιήσατο σπουδὴν, ὥπως ἂν οἱ στρατιῶται ὡς ἄριστα κατ(ε)σκευασμένοι παρέχωνται τὰς χρεῖας τῷ δήμῳ». Ἄν εἶναι ὀρθὴ ἡ συμπλήρωσις: «στρατηγῶν τῶν ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου παραστ(ε)υὴν χειρ(ο)τονυμ(ι)ων» ἐν CIA. II, 733, θὰ ἦτο ἴσως ἐπιμελειὰ τις προσωρινῶς ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς προηγουμένους στρατηγοὺς.

1) Ὅτι πάντοτε ἐπρυτάνευε τις τῶν συστρατῆγων, προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. 274 κέ. Δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τὴν γνώμην ταύτην. Οὐδὲ τὰς τοῦ Paulus ἐνθ. ἀν. 22 κέ., Hauvette-Besnault ἐνθ. ἀν. 50 κέ., Belsæ, ἐνθ. ἀν. 22 κέ. καὶ ἂν μὴ παρέστηεν ἀκριβῶς ὁ Ἡρόδοτος τὰ τῆς σχέσεως τῶν συστρατῆγων πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶν μάχην, πάντως, ἂν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἶχε τις τῶν στρατηγῶν τὴν ἡγεμονίαν, δὲν θὰ ἔγραφεν ἐν Γ', 110: «μετὰ δὲ οἱ στρατηγοί, τῶν ἡ γνώμη ἔφερε συμβάλλειν, ὡς ἐκάστου αὐτῶν ἐγένετο πρυτανίη τῆς ἡμέρης, Μιλτιάδῃ παρεδίδοσαν, ὁ δὲ δεκόμενος οὐκ ἢ συμβολὴν ἐποιεῖτο, πρὶν γε δὴ αὐτοῦ πρυτανίη ἐγένετο». Τὴν ἐναλλαγὴν τῆς πρυτανείας μαρτυρεῖ καὶ ὁ Διόδ. II', 97: «τῶν δ' Ἀθηναίων ὁ στρατηγὸς Θράσυλλος, ὃς ἦν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἐκείνην τὴν ἡμέραν, εἶδε κατὰ τὴν νύκτα τοιαύτην ὄψιν». Πρβλ. καὶ II', 106, Ὑπεροχλὴν μεταξὺ τῶν συστρατῆγων εἶχεν ὁ Περικλῆς ἐν τῇ σαμιακῇ πολέμῳ καὶ κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Πελοποννησιακοῦ, ὁ δὲ Θουκ. Α', 116 καὶ Β', 13 δηλοῖ τοῦτο λέγων «στρατηγὸς δέκατος αὐτός». Βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 41 κέ. Hauvette-Besnault ἐνθ. ἀν. 76 κέ. Ὁ Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverw. 91 κέ. δὲν θεωρεῖ ὀρθὴν τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν μου, ὡς οὐδ' ὁ Paulus ἐνθ. ἀν. 31 κέ., ἀλλ' ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. 285 κέ. τὴν παραδέχεται. Πρβλ. καὶ Θουκ. Β', 65. Διόδ. II', 42 καὶ τὴν παραπλησίαν φράσιν περὶ Ἀλκιβιάδου παρὰ Θουκ. II', 82. Ὁ Ἀλκιβιάδης τῷ 408 στρατηγὸς αὐτοκράτωρ: Πλουτ. Ἀλκ. 33. Διόδ. II', 69. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', δ', 10. 20

2) Ἐκλογὴ ἐνὸς τῶν συστρατῆγων πρὸς τεταγμένην τινὰ ἀποστολήν: CIA, II, 62. Οὕτω πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ τοῦ Θουκ. Δ', 28, ὅτι ὁ Νικίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ «ἐξίστατο τῆς ἐπὶ Πύλῳ ἀρχῆς», ὥπως λάβῃ ταύτην ὁ Κλέων. Ἡδύνατο τοῦτο νὰ πράξῃ, συνανοῶντος τοῦ δήμου. Βλ. Hauvette-Besnault ἐνθ. ἀν. 80-1. Ὁ Νικίας ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Λάμαχος ἦσαν ἰσοτίμοι ἐν τῇ, εἰς Σικελίαν στρατείᾳ: Θουκ. Γ', 8. Ὅπου ὁ Θουκυδίδης ἐκ πλειόνων στρατηγῶν ἐνὸς μόνου τὸ ὄνομα ἀναφέρει, μετὰ προσθήκης τοῦ τακτικοῦ ἀριθμητικοῦ καὶ τῆς «νωμῆρας αὐτός, πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ὁ στρατηγὸς ἐκεῖνος εἶχε τὴν ἡγεμονίαν, Πρβλ. π. χ. Θουκ. Α', 61: «καὶ Καλλίαν τὸν Καλλιᾶδου πέμπτον αὐτὸν στρατηγόν» πρὸς τὸ ἐν Α', 62: «Καλλίας ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς καὶ οἱ ἐυνάρχοντες», ἐνῷ ὁ

διευκολυνσιν τῆς πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπέτρεπεν εἰς ἓνα ἢ πλείονας στρατηγούς μέρος τῶν κυριαρχικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων.¹

Ὅποσον μεγάλη ἦτο ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ δύναμις τῶν στρατηγῶν καταδεικνύεται ἐκ τῆς ἐξουσίας ἣν εἶχον νὰ εἰσφέρωσι γνώμας εἰς τὴν βουλὴν καὶ νὰ συνάγωσι τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῶν πρυτάνεων.² Οἱ στρατηγοὶ διώκουν τὴν πολεμικὴν δύναμιν τῆς Ἀθηναίων πολιτείας καὶ ἐδίκάζον αὐτοὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀδικήματα· ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ γίνῃ λόγος ἐν τοῖς περὶ τῶν στρατιωτικῶν. Τὸ ἔργον αὐτῶν ὅμως δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τῆς προπαρασκευῆς τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Ὅθεν ἕνεκα τούτου ὠρίζον τοὺς τριηράρχους καὶ εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον τὰς ἐνστάσεις αὐτῶν.³ Εὐνόητον δ' εἶναι, διατί οἱ στρατηγοὶ μετεῖχον εἰς τὸν ὅρισμόν τοῦ τιμήματος πρὸς κατανο-

Διόδ. ΙΒ', 37 μόνον ἓνα στρατηγὸν Καλλίαν ἀναφέρει. Πρὸλ. Θουκ. Γ', 3 πρὸς Διόδ. ΙΒ', 55. Ἄλλα παραδείγματα παρὰ Θουκ. Β', 79. Γ', 19 Δ', 42.

1) Ὡς λ. γ. κατὰ τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν: Θουκ. Γ', 8. 26. Διόδ. ΙΙ', 2.

2) Ἡ ἐξουσία τῶν στρατηγῶν τοῦ εἰσφέρειν γνώμας εἰς τὴν βουλὴν καταφαίνεται ἐκ τοῦ προδουλευματικοῦ ψήφισματος τοῦ δήμου ἐν Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1888 σ. 244, 20: «Ἐδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῇ δήμῳ· Ἀκαμαντὶς ἐπρυτάνευε· Ἀρχικλῆς ἐγραμμάτευε· γνώμη στρατηγῶν κτλ.». Πρὸλ. Swoboda ἐν N. Rhein. Mus. 1890, 299 κέ. Προσάγουσι ξένους εἰς τὴν βουλὴν: Ἀρχ. Δελτ. 1891 σ. 46 (CIA. IV, 2, 385c στ. 54). Περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνάγειν ἐκκλησίαν βλ. τὸ ἐν τῇ συνθήκῃ περὶ τῆς ἐκτελείας ψήφισμα τοῦ Λάχης παρὰ Θουκ. Δ', 118: «ἐκκλησίαν δὲ ποιήσαντας τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς πρυτάνεις πρῶτον περὶ τῆς εἰρήνης βουλευσασθαι Ἀθηναίους», καὶ CIA. I, 400 σπου παραγγέλλονται οἱ πρυτάνεις: «συνε)χῶς δὲ ποιεῖν τ(ὰς ἐκκλησί(α)ς, ἕως ἂν δι(απρ)αχθῇ. ἄλλο δὲ προγρημα(τίσαι τούτω)ν μνηδέν, ἐὰμ μὴ τι οἱ στρατη(γ)οὶ δέωντα(ι)». Πρὸλ. καὶ Swoboda ἐνθ. ἀν. 305 κέ.

3) Μαρτυρία ἐκ τῶν χρόνων καθ' οὓς κατενέμεντο εἰς συμμορίας: Δημ. ΑΘ', 8: «τίνα δ' οἱ στρατηγοὶ τρόπον ἐγγράψουσιν, ἂν εἰς συμμορίαν ἐγγράψωσιν ἢ ἂν τριηράρχον καθιστάσιν»; ΑΕ', 48: «οὐκοῦν ὑπόλοιπόν ἐστιν οἱ στρατηγοί. Ἀλλὰ τοὺς τριηράρχους καθιστάσιν». Ath. Mitth. 4 σ. 80 Παράφρ. Α σ. 72 κέ. [CIA. II, 804]. Βλ. Αἰλ. Ποικ. Ἰστ. Β', 10. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος εἶχεν ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τὰς συμμορίας τὰ ἔργα ταῦτα, περὶ ὧν ὁ Ἀριστ. 6I, I λέγει: «ὅς τοὺς τε τριηράρχους καταλέγει καὶ τὰς ἀντιδόσεις αὐτοῖς ποιεῖ καὶ τὰς διαδικασίας [αὐτοῖς] εἰσάγει». Σουῖδ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου: «τῷ στρατηγῷ περὶ τριηραρχίας καὶ ἀντιδόσεως (ἐφεῖτο δίκας εἰσάγειν)». Καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα οἱ στρατηγοὶ ὠρίζον κατ' ἔτος τοὺς 400 τριηράρχους: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 4. Θουκ. Β', 24. Πρὸλ. καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ 405 ἐν Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 25-6 (CIA. IV, 2, 15).

μήν τῆς πρὸς πολεμικοὺς μάλιστα σκοποὺς συλλεγομένης εἰσφορᾶς καὶ ἦσαν εἰσαγωγεῖς τῶν εἰς τὰς προεισφορὰς καὶ τὰς ἀντιδόσεις ἀναφερομένων δικῶν. ¹

Οἱ στρατηγοὶ ὤφειλον προσέτι νὰ μεριμνῶσι περὶ φυλακῆς τῆς χώρας, πρὸς τοῦτο δ' ἐπεμελοῦντο μὲν τῆς συντηρήσεως τῶν λιμένων, τῶν τειχῶν καὶ τῶν φρουρίων, ² προενόουν δὲ καὶ περὶ προμηθείας τοῦ ἀναγκαίου πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων σίτου ³ καὶ καθόλου ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, διαφυλάσσοντες τὴν δημοκρατίαν καὶ καταδιώκοντες πάντα προδότην. ⁴

Κύριοι δ' ἦσαν καὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις πραγμάτων καὶ ἀντεπροσώπευον τὴν ἰδίαν αὐτῶν πόλιν παρὰ τοῖς ξένοις. Ταύτην δ' ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν συνωμολόγουν συνθήκας πρὸς ἄλλας πόλεις, εἰσέφερον γνώμας περὶ τούτων εἰς τὴν βουλὴν, ὥμνουν μετ' ἄλλων διαφόρων ἐκάστοτε ἀρχόντων τοὺς περὶ τηρήσεως τῶν συνθηκῶν ὅρκους, καὶ ἐπεμελοῦντο, ὅπως μὴ ἀδικῶνται αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄνδρες, ὧν τὴν προστασίαν διὰ ψηφισμάτων εἶχεν ἀναδεχθῆ

¹) Βλ. τὰς ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει παρατεθειμένας μαρτυρίας. Περὶ τῆς δικαιοσύνης τῶν στρατηγῶν ἐν ταῖς ἀντιδόσεσι βλ. (Δημ.) MB', 5 Meier u. Schömann att. Proc. ² 736-7.

²) Ἐπιδόσεις εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν φυλακὴν τῆς χώρας ἐγγράφονται ὑπὸ τῶν στρατηγῶν: CIA. II, 334. Περὶ φυλακῆς τῆς χώρας διὰ φρουρῶν κατὰ γῆν καὶ τριήρων κατὰ τὴν θάλασσαν βλ. Θουκ. Β', 24. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ζ', 10-1. Boeckh Seeurkunden σ. 467. Ἡ ἐπιμελεια αὕτη ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν: βλ. CIA. IV, 27a τοῦ ἔτους 445: «Περὶ δὲ φυλακῆς Εὐβοίας τοὺς στρατηγοὺς ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν δύνανται ἄριστα, ὅπως ἂν ἔχη ὡς βέλτιστα Ἀθηναίοις». Ἡ τοιαύτη φυλακὴ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἦτο πιθανώτατα ἀνατεθειμένη εἰς τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὴν χώραν καὶ τὸν ἐπὶ τὴν χώραν τὴν παραλίαν».

³) Περὶ τῆς παραπομπῆς τοῦ σίτου ὑπὸ τῶν στρατηγῶν βλ. Δημ. Ν', 17. 20 58 Boeckh Seeurk. XIIIa, 39 σ. 423 (CIA II, 808a. 37 κέ.) «(τετρήρεις) τὰς δὲ ἔδομεν (κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, ὃ Πα(λ)έουκτος Κ)υδαντίδης εἶπε. (μετὰ στρατηγῶν) Θρασυβού(λου Κολλυτίως) ἐπὶ τὴν (παραπομπήν) τ(οῦ) σίτου». Πρβλ. IV, 2, 196.

⁴) Περὶ τῆς μετοχῆς τῶν στρατηγῶν εἰς τὴν οἰκὴν τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τῶν ἄλλων προδοτῶν βλ. Ψευδοπλούτ. 6. Ἀντιφ. 23 σ. 833 ef. Ἐν CIA. II, 331 ἐπαινέται στρατηγὸς ἐπὶ τὰ ὅπλα, ὡς ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας — «καὶ τὴν πόλιν ἔλευθεραν καὶ δημοκρατουμένην αὐτόνομον παρέδωκεν καὶ τοὺς νόμους κυρίους τοῖς μεθ' ἐαυτὸν».

ὁ δῆμος, καθὼς καὶ οἱ ξένοι, εἰς οὓς εἶχεν ἀπονεύμη τιμάς. ¹ Εἵχον δὲ καὶ ὀρησκευτικὰ ἔργα, ἐπιμελούμενοι πομπῶν καὶ θυσιῶν ²

¹ Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἐφύλαττον τὴν δημοσίαν σφραγίδα. ³

Ταξίαρχοι.

Ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἦσαν τεταγμένοι οἱ ταξίαρχοι, ἡγούμενοι τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν· κατεστάθησαν δ' οὗτοι τὰ πρῶτον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅτε οἱ στρατηγοὶ ἔλαβον τὴν μεγίστην

¹) Ἀνακρινώσεις τῶν στρατηγῶν περὶ τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις πραγμάτων: Ἰσοκρ. Ζ', 81: «καὶ περὶ μὲν τοῦ μίσους τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ἀκηκόατε τῶν στρατηγῶν». Ὑψίσιμα περὶ ἀπονομῆς προξενίας ψηφίζεται γνώμη στρατηγῶν: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. 12, 143 (Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1888 σ. 244, 20. CIA. IV, 2, 11 e). Στρατηγοὶ συντίθενται συνθήκας πρὸς ἄλλας πόλεις καὶ ὀμνύουσιν ὑπὲρ Ἀθηναίων: CIA IV. 61 α. II, 109. Ath. Mitth. 2, 142. Ὄμνύουσι τὸν τεταγμένον ἐν ταῖς συνθήκαις ὄρκον: Ath. Mitth. II, 144, μετὰ τῶν τριηράρχων καὶ τῶν ὀπλιτῶν: IV, 61 α., μετὰ τῆς βουλῆς: IV, 71 II, 64. Ath. Mitth. 2, 211, μετὰ τῶν ἱππάρχων: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. 12, 139 (CIA. IV, 2, 18 b), μετὰ τῶν ταξιάρχων CIA. II, 12. Ath. Mitth. 2, 139, μετὰ τῶν ἱππάρχων φυλάρχων καὶ ταξιάρχων κατὰ πιθανὴν συμπλήρωσιν: CIA. II, 90. 112, μετὰ τῆς βουλῆς τῶν ἱππάρχων καὶ τῶν ἱππέων: Ath. Mitth. 2, 201 (CIA. IV, 2, 59 b), μετὰ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἱππέων: Ath. Mitth. 2, 212. Ἐπιμελοῦνται τοῦ Εὐαγόρου: CIA. I, 64, τῆς ἐν Θράκῃ Νεαπόλεως: IV, 51, τοῦ βασιλέως Ἀρύδδου II, 115. Μενελάου τοῦ Πελαγόνου: II, 55. Ἐπιμελοῦνται ὅπως ὁμόσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι: «ὅπως δ' ἂν (ὁ)μόσωσιν ἅπαντες ἐπιμελόσθων οἱ στρατηγοί.—ὅπως δ' ἂν τάχιστα γίγνηται (ὁ ὄρκος), ἐπιμελόσθων οἱ στρατηγοί» (IV, 27 α): δέχονται τὸν ὄρκον ἄλλων πόλεων: «στρατηγοὶ ἐχ(ισο)ρκ—» (I, 84), Βλ. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 139. Ἐπιμελεία τῶν προξένων καὶ εὐεργετῶν: CIA. II, 40. 69. 121. 124. 209. 225. IV, 2, 85 b 145 b 270.

²) Περὶ τῶν ὀρησκευτικῶν ἔργων τῶν στρατηγῶν βλ. Hanvette-Besnault ἐνθ. ἀν. 148 κέ. Ἐν CIA. IV, 27 α ὀρίζεται: «ὅπως ἂν τάχιστα τυθῇ (τὰ ἱερὰ τὰ ἐκ τῶν χρησμάτων ὑπὲρ Εὐδοίας), οἱ στρατηγοὶ ἐπιμελόσθων καὶ τὸ ἀργύριον ἐς ταῦτα παρεχόντων». Οἱ ταμίαι τῆς θεοῦ καὶ οἱ ἡρημένοι ἐπὶ τὰς νίκας καὶ τὰ πομπεῖα λαμβάνουσι κατὰ τὰ ἐτη 334 κέ. παρὰ τῶν στρατηγῶν τὸ δερματικὸν ἐκ τῆς θυσίας τῷ Ἑρμῇ τῷ Ἡγεμονίῳ, ἐκ τῆς θυσίας τῇ Εἰρήνῃ, ἐκ τῆς θυσίας τῷ Ἀμμωνί, ἐκ Διονυσίων τῶν ἐν ἄστει, ἐκ τῆς θυσίας τῇ Δημοκρατίᾳ, ἐκ Διονυσίων τῶν ἐν Πειραιεῖ, τῶν ἐπὶ Ἀγναίῳ, ἐκ τῆς θυσίας τῇ Ἀγαθῇ Τύχῃ. Ἄλλ' ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ ἀναφέρεται ὅτι ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν θυσιῶν τὸ δερματικὸν δὲν εἰσπράττετο πάντοτε παρὰ τῶν στρατηγῶν ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλων. Βλ. CIA. II, 741. Boeckh Staatsh. d. Ath. 2, 120 κέ. Περὶ τῶν στρατηγῶν ἐν τοῖς Παναθηναίοις βλ. Δημ. Δ', 26. Θουκ. Γ', 56. Mommsen Heort. 173. [Feste σ. 121 κέ.]

³) Βλ. CIA. II, 443: «(τοὺς δὲ) στρατηγοὺς διαπέμψαι ἀντίγραφον—σφραγισμένους τῇ δημοσίᾳ (ε σ)σφραγίδι».

ἐν τῇ πολιτείᾳ δύναμιν. Ἐξελέγοντο δὲ 10 ταξίαρχοι κατ' ἔτος, εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἡγούμενος τῶν ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ φυλετῶν ἕκαστος.¹ Συνήρχοντο δὲ στρατηγοὶ καὶ ταξίαρχοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ συνεβουλεύοντο περὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ εἰς τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ στρατοῦ ἀνεπλήρουν ἐνίοτε οὗτοι τοὺς στρατηγούς.²

Λοχαγοί.

Ἀμέσως μετὰ τοὺς ταξίαρχους ἐτάσσοντο οἱ λοχαγοί, περὶ ὧν, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων πρὸς πόλεμον ἀρχόντων, τῶν διοικούντων τὰ μικρότερα τμήματα τῶν ὀπλιτῶν, οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκουμεν.³ Τοὺς λοχαγοὺς καθίστη ὁ ταξίαρχος.⁴

Ίππαρχοι.

Καὶ ἡ ἱππαρχία, ὡς ἡ στρατηγία, ἐθεωρεῖτο ὡς μεγίστη τῶν τιμῶν.⁵ Ἦσαν δὲ δύο οἱ ἱππαρχοι, χειροτονούμενοι ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡγούμενοι τῶν ἱππέων, ὃ φυλῶν ἑκάτερος.⁶

1) Ὅτι οἱ ταξίαρχοι κατεστάθησαν τὸ πρῶτον μετὰ τοῦ 490 καὶ τοῦ 430 ὑπεστήριξε μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὁ Wilamowitz-Möllendorff ἐν phil. Untersuch. τευχ. I σ. 57 κέ. Ὁ δὲ Belser εἰκάζει ὅτι οἱ ταξίαρχοι κατεστάθησαν μετὰ τὸ 479, ὅτε ὁ πολέμαρχος ἀπίσθη τῆς διοικήσεως τῶν πολεμικῶν καὶ οἱ στρατηγοὶ δὲν ἡγοῦντο πλέον τῶν φυλετῶν. Περὶ τῶν ταξίαρχων πρὸλ. Ἀριστ. 61, 3: «Χειροτονοῦσι δὲ καὶ ταξίαρχους δέκα, ἕνα τῆς φυλῆς ἑκάστης· οὗτος δ' ἡγείται τῶν φυλετῶν καὶ λοχαγοὺς καθίστησιν». Βλ. καὶ Δημ. Δ', 26. Πολυδ. Η', 87. Bekker An. gr. 306, 12 κέ. Ὁ ταξίαρχος ἡγείται τῶν φυλετῶν: Δημ. ΑΘ', 17. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 169. Ὁ ταξίαρχος ἐξελέγετο ἐκ τῆς φυλῆς, ἧς ἡγήτο: Θουκ. Η', 92. CIA. II, 444. 446. 1214. Ὡς ἀποτελοῦντες συναρχίαν ἀναφέρονται ἐν τιμητικῷ ψηφίσματι τοῦ Γ' αἰῶνος «οἱ ταξίαρχοι οἱ ἐπὶ Φιλοκράτου ἀρχοντες(ος) ἄρχαντες»: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. 8, 327 (CIA. IV, 2, 331 c.).

2) Βλ. Θουκ. Ζ', 60. Βλ. καὶ Δ', 4. Ἀντὶ τοῦ στρατηγοῦ ἡδύναντο οἱ ταξίαρχοι καὶ εἰσάγωσι δίκας περὶ πολεμικῶν ἀδικημάτων: Δημ. ΑΘ', 17.

3) Τῶν λοχαγῶν ποιοῦνται μνείαν ὁ Ἰσοκρ. 1Ε', 117 καὶ ὁ Ἰσ. Θ', 14.

4) Βλ. Ἀριστ. 61, 3.

5) Βλ. Αυσ κτ', 20. Ξενοφ. Συμπ. α', 4. Ἱππαρχ. α', 23. Πρὸλ. Martin les chevaliers Athéniens. Par. 1886 σ. 374 κέ.

6) Ἀριστ. 61, 4: «Χειροτονοῦσι δὲ καὶ ἱπάρχους δύο ἐξ ἀπάντων· οὗτοι δὲ ἡγοῦνται τῶν ἱππέων, διελέμ(ενοι) τὰς φυλάς ἐ' ἑκάτερος· κύριοι δὲ τῶν αὐτῶν εἰσιν ὧν περ οἱ στρα-

Φύλαρχοι.

Τῶν ἱππέων ἐκάστης φυλῆς ἡγεῖτο φύλαρχος, χειροτονούμενος ἐκ τῶν φυλετῶν. ¹

Δεκάδαρχοι.

ὑπὸ τοὺς φυλάρχους ἐτάσσοντο, ὑπὸ τούτων καθιστάμενοι οἱ δεκάδαρχοι. ²

Κωλακρέται.

Τῶν ἀρχῶν τῶν διαχειριζουσῶν χρήματα πρώτη διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἡ τῶν κωλακρετῶν. Καίτοι ἀντὶ τούτων κατέστησεν ὁ Κλεισθένης τοὺς ἀποδέκτας, εἰς οὓς ἀνετέθησαν τὰ κυριώτατα τῶν ἔργων αὐτῶν ὅμως ἀναφέρονται καὶ κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα, ἐπιμελούμενοι τῆς δημοσίας σιτήσεως ἐν τῷ πρυτανείῳ καὶ τῆς πληρωμῆς τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν. ³

τηγοὶ κατὰ τῶν ὀπλι(τῶν) ». Ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. ἐλήφθησαν τὰ παρὰ Πολυδ. Η', 87. 94. Ἀρποκρ. Σουίδ. Φωτ. λ. Ἱππαρχοι. Βλ. καὶ Δημ. Δ', 26. Ξενοφ. Ἱππαρχ. γ', 11. CIA. II, 445. Ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ τῶν ἱππέων μικρὸν μετὰ τὸ 450 ἀναφέρονται 3 Ἱππαρχοι: CIA. IV, 3, 418h σ. 184. Ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ Ἱππαρχήσαντος: CIA. IV, 3, 422¹⁷ σ. 186.

¹⁾ Περὶ τῶν φυλάρχων πρὸλ. Martin ἐνθ. ἀν. 394. Ὁ Ἀριστ. 61,5 λέγει περὶ τούτων: « Χειροτονοῦσι δὲ καὶ φυλάρχους (ι') ἓνα τῆς φυλῆς, τὸν ἡγησόμενον (τῶν ἱππέων), ὥσπερ οἱ ταξίαρχοι τῶν ὀπλιτῶν ». Ἐκ τοῦ Ἀριστ. ἠρύσθησαν ὁ Πολυδ. Η', 94. Ἀρποκρ. Σουίδ. λ. φύλαρχος. Bekker An. gr. 312, 32. Πρὸλ. καὶ Δημ. Δ', 26. CIA. II, 968. 969. 1673. Κατὰ τὰς ἐν CIA. II, 444. 445. οἱ φύλαρχοι εἶναι ἐκ τῆς φυλῆς, ᾗς ἡγούνται.

²⁾ Βλ. Ξενοφ. Ἱππαρχ. δ', 2.

³⁾ Περὶ τῆς ἐπὶ Κλεισθένους μεταβολῆς βλ. Ἀνδρῶτιονα παρ' Ἀρποκρ. λ. ἀποδέκται. Αἱ κυριώταται εἰδήσεις περὶ τῶν ἔργων αὐτῶν παρὰ τῷ Σγολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1541. Εἰς τοὺς μετὰ τὸν Κλεισθένη χρόνους ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς τοῦ Σχολιαστοῦ: « Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς τούτους ταμίαις εἶναι φησι τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ » (πρὸλ. Ἡσύχ. λ. κωλακρέται. Ἀριστοφ. Σφ. 695. 724. Ὀρν. 1541) καὶ κατωτέρω: « Ταμίαι δὲ ᾗσαν καὶ προεστώτες τῆς δημοσίας σιτήσεως ». Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 239-240. Ἐδίδον μισθὸν πῦθωνός τοις ἱεροποιοῖς: Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 167-8 στ. 14, ἐδίδον ἀργύριον εἰς τοὺς ἐν Ἐλευσίνι ἐπιστάτας: CIA. IV, 3, 288a, καὶ τὸ πρὸς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων: CIA. I, 20. 45. IV, 275 σ. 59. Ἀθῆναιον τ. 8 σ. 405 κέ. Sauppe Attica et Eleusinia. Πρόγρ.

Ἀποδέκται

Τὴν ἀρχὴν τῶν ἀποδεκτῶν πρῶτος κατέστησεν ὁ Κλεισθένης, διειρηθῆθαι δὲ μεμαρτυρημένως μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος. ¹ Οἱ ἀποδέκται 10 τὸν ἀριθμόν, κληρούμενοι εἰς ἑξ' ἐκάστης φυλῆς, ἔργον εἶχον τὴν εἰσπραξίν τῶν δημοσίων προσόδων. Εἰς τούτους κατεβάλλοντο οἱ φόροι, αἱ εἰσφοραί, τὰ τέλη καὶ τὰ εἰς τὸ δημόσιον ὀφειλόμενα, διὸ κατὰ τὸν τεταγμένον χρόνον ἐκάστης καταβολῆς παρέδιδεν εἰς αὐτοὺς ὁ δημόσιος τῆς βουλῆς τὰ γραμματεῖα, ἐν οἷς ἦσαν ἀναγεγραμμένα αἱ καταβολαί. Ἀφ' οὗ δ' ἐδέχοντο τὰς καταβολάς, καὶ ἀπῆλειπον ἐκ τῶν γραμματείων τὰ ὀνόματα τῶν καταβαλόντων, ἐσημείουν δὲ καὶ τοὺς καθυστερήσαντας τὰ ὀφειλόμενα, ἀπέδιδον τὰ γραμματεῖα εἰς τὸν δημόσιον. Ἐδίκαζον δὲ καὶ τὰς τελωνικὰς δίκας αὐτοτελῶς μὲν τὰς μέχρι 10 δραχμῶν, εἰσάγοντες δ' εἰς τὸ δικαστήριον ἐμμήνους τὰς περὶ μείζονος ποσοῦ. ² Παραλαβόντες οἱ ἀποδέκται τὰ χρήματα καὶ αὐθη-

Γοιτίγγης. 1880-1 σ. 4. Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 161-2 στ. 28. Οἱ ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων λαμβάνουσι « (πα)ρὰ κωλακρετῶν » : CIA. I, 285. Βλ. Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverw. 24-5. Μέχρι τοῦδε δὲν εὗρεθ' ἐπιγραφή τοῦ Δ' αἰῶνος ἀναφέροντα τοὺς κωλακρέτας.

¹) Περὶ τῶν ἀποδεκτῶν πρβλ. Panske de magistratib. att. qui saec. a Chr. n IV pecunias publicas curabant Diss. inaug Lips. 1890 σ. 46κί. Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverw. 20κί. Boeckh Staatsh d. Ath. I, 214κί. Βλ. Ἀρποκρ. λ. ἀποδέκται: « ὅτι δὲ ἀντὶ τῶν κωλακρετῶν οἱ ἀποδέκται ὑπὸ Κλεισθένους ἀπεδείχθησαν, Ἀνδροτίων β' ». Ὁ Christ de publicis populi Atheniensis rationib. Diss. in. Greifswald, 1879 σ. 15κί. 26κί. Ἰσχυρίσθη ὅτι οἱ ἀποδέκται κατεστάθησαν τὸ πρῶτον τὸν Δ' αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ λάβωμεν ὅπ' ὅψιν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀνδροτίωνος, ὁ ἰσχυρισμός του ἀναιρεῖται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. IV, 53α, ἐξ ἧς καταδεικνύεται ὅτι οἱ ἀποδέκται ὑπῆρχον ἐν ἔτει 418 '7. Τελευταῖον ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφῇ τῷ 323|2: CIA. II, 811 στῆλ. c στ. 78κί. Ὁ Spangenberg de Atheniens publ. institutis aetate Macedonum commutatis σ. 43 εἰκάζει, ὅτι κατέλυσε τὴν ἀρχὴν αὐτῶν Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς.

²) Βλ. Ἀριστ. 48. 1: « Εἰσὶ δ' ἀποδέκται δέκα, κληρωμένοι κατὰ φυλάς· οὗτοι δὲ παραλαβόντες τὰ γραμματεῖα ἀπαλείφουσι τὰ καταβαλλόμενα χρήματα ἐναντίον τῆς βουλῆς ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, καὶ πάλιν ἀποδιδόσιν τὰ γραμματεῖα τῷ δημοσίῳ· κἂν τις ἑλλήνη καταβολήν, ἐνταῦθ' ἐγγέγραπται, καὶ διπλάσιον ἀνάγκη τὸ (ἐλλ)ειψθὲν καταβάλλειν ἢ δεδῶσθαι, καὶ ταῦτα εἰσπράττειν ἢ βολῆ καὶ δῆσαι (κυρ)ία κατὰ τοὺς νόμους ἐστίν ». Περὶ τῶν γραμματείων βλ. Ἀριστ. 47. Πρβλ. Ἀρποκρ. λ. ἀποδέκται. Σουῖδ. Ἐτυμ. Μ.

μερὸν μερίσαντες ταῦτα εἰς τὰς διαφόρους ἀρχὰς ἀναλόγως τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένου πρὸς τὰναλώματα ἐκάστης ποσοῦ, ὑπέβαλλον τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὴν βουλὴν τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τὴν εἰς τὰς ἀρχὰς διανομὴν πρὸς κύρωσιν. Ἴδιον ταμεῖον φαίνεται ὅτι δὲν εἶχον.¹

Πωληταί.

Οἱ πωληταί, ὑπάρχοντες ἤδη καὶ ἐπὶ Σόλωνος, ὕστερον 40 τὸν ἀριθμὸν ἐκληροῦντο εἰς ἑξ ἐκάστης φυλῆς. Ἐμίθουν δὲ τὰ τέλη, τὰ μεταλλεῖα καὶ πάντα τὰ μισθώματα, ἐπώλουν τὰ δη-

124, 41 κέ. Bekker An. gr. 198, 1 κέ. 427, 13κέ., οἵτινες πάντες παραλαμβάνουσιν ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Πολυδ. Η', 97: «ἀποδέκται δὲ ἦσαν δέκα, οἱ τοὺς φόρους καὶ τὰς εἰσφορὰς καὶ τὰ τέλη ὑπεδέχοντο καὶ τὰ περὶ τούτων ἀμφισπυτούμενα ἐδίκαζον, εἰ δὲ τι μεῖζον εἶη εἰσῆγον εἰς δικαστήριον». Ἀριστ. 52, 3: «Οἱ δ' ἀποδέκται τοῖς τελώναις καὶ κατὰ τῶν τελωνίων. τὰ μὲν μέχρι δέκα δραχμῶν ὄντες κύρι(οι), τὰ δ' ἄλλ' εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγοντες ἐμμενα». Ἀριστ. 47, 5: «εἰσφέρεται μὲν οὖν εἰς τὴν βουλὴν (ὑπὸ τῶν πωλητῶν) τὰ γραμματεῖα τὰ τὰς καταβολὰς ἀναγεγραμμένα, τηρεῖ δ' ὁ δημόσιος ὅταν δ' ἡ χρημάτων (κατὰ)βολή, παραδίδωσι τοῖς ἀποδέκταις αὐτὰ ταῦτα καθελ(ών) ἀπ(ὸ τῶν) ἐπιστυλίων, ὧν ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ δεῖ τὰ χρήματα καταβληθ(ῆν)αι καὶ ἀπαλειφθῆναι τὰ δ' ἄλλα ἀποκεῖται χωρὶς ἵνα μὴ προσελαμφθῇ». Αἱ ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων καταλεχθεῖσαι καταβολαὶ παραδίδονται ὑπὸ τούτων (CIA. II, 807 στήλ. Β στ 15κέ. 28κέ. 33), ἡ ἀμέσως ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀφειλόντων εἰς τοὺς ἀποδέκτας (II 809 c, στ. 70κέ 126κέ 200κέ.) Οἱ μισθωταὶ τοῦ τεμένους τοῦ Κόδρου τοῦ Νηλέως καὶ τῆς Βασιλῆς καταβάλλουσι τὸ ἀργύριον τοῖς ἀποδέκταις, οὗτοι δὲ παραδίδουσι τοῖς ταμίαις τῶν ἄλλων θεῶν, κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ 418: CIA. IV, 53a σ. 67.

¹) Ἀριστ. 48, 2: «τῇ μὲν οὖν προτεραίᾳ δέχονται τὰς π(ά)σας καὶ μερίζουσι ταῖς ἀρχαῖς. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸν τε μερισμὸν εἰσφέ(ρου)σι γράψαντες ἐν σανίδι καὶ καταλέγουσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καὶ προ(τιθ)έασιν ἐν τῇ βουλῇ, εἰ τίς τινα οἶδεν ἀδικοῦντα περὶ τὸν μερισμὸν ἢ ἀρ(χ)οντα ἢ ἰδιώτην, καὶ γνώμας ἐπιτίθ(ε)ουσιν ἐὰν τίς τι δοκῇ ἀδικ(εῖν)». Πρῶλ. καὶ Ἀριστ. Πολιτ. Η (Ζ), 8 σ. 190, 12 Bekker: «ἄλλη δ' ἀρχή, πρὸς ἣν αἱ προσδοαὶ τῶν κοινῶν ἀναφέρονται, παρ' ὧν φυλαττόντων μερίζονται πρὸς ἐκάστην διοίκησιν καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους καὶ ταμίαις». Πρῶλ. CIA. II, 38: «με(ρ)ίσαι δὲ (τὰ) ἀργύριον τὸ εἰρημένον τοὺς ἀποδέκτας ἐκ τῶν καταβαλλομένων χρημ(ά)των, ἐπειδὴν τὰ ἐκ τῶν νόμων μερ(ίσωσι)». Οἱ ἀποδέκται δίδουσι τὸ ἀργύριον πρὸς κατασκευὴν στεφάνων: Dittenberger Syll. 101 (CIA. IV, 1095) CIA. II, 809a, 200 κέ., εἰς τοὺς ἀρχιθεώρους εἰς Νέμεα: II, 181, εἰς τινα δωρεάν: II, 115b, εἰς τὴν ἀναγραφὴν ἐν στήλῃ: Ἀρχ. Δελτ. 1889 σ. 204 (CIA. IV, 2, 14 c), εἰς τοὺς ἐπιστάτας Ἐλευσινोधέν: CIA. 8346 καὶ πληρεῖς ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1888 σ. 109 κέ. Α, 39 κέ. Β, 3. α 39, β. 29. 34. (CIA. IV, 2, 8346). Μερίζουσι τὸ ἀργύριον κατὰ πρυτανείας: Panske ἐνθ. ἀν. 57.

μευόμενα κτήματα καὶ ἀπεμίσθουν τὴν κατασκευὴν ἔργων ὑπὸ τῆς πόλεως ὀριζομένων. ¹ Πρὸς δὲ τούτοις ἐπώλδουν τὰς περιουσίας τῶν ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου, καὶ τῶν μὴ καταβαλόντων ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ τὴν εἰσφορὰν, καθὼς καὶ τῶν γραφέντων ξενίας καὶ καταδικασθέντων ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῶν μετοίκων τῶν μὴ τελούντων τὸ μετοίκιον, ἢ καταδικασθέντων γραφὴν ἀπροστασίας. ² Τὰ πωληθέντα δ' ἢ μισθωθέντα ἀνέγραφον οἱ πωλη-

¹) 'Οτι καὶ ἐπὶ Σόλωνος ἦτο ἡ ἀρχὴ αὕτη βλ. 'Αριστ. 7, 3. 'Ο αὐτὸς 'Αριστ. λέγει ἐν 47, 2: «'Επειθ' οἱ πωληταί εἰ μὲν εἰσι, κληροῦται δ' εἰς ἕκ τῆς ψ(υλῆς). Μισθοῦσι δὲ τὰ μισθώματα πάντα καὶ τὰ μέταλλα πωλοῦσι καὶ τὰ τέλη μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ῥημμένων ἐναντίον τῆς βουλῆς, καὶ (κατα)κυροῦσιν διῶ ἂν ἡ βουλὴ χειροτονήσῃ, καὶ τὰ πραθέντα μέταλλα τὰ τ' ἐργάσματα τὰ εἰς τρία ἔτη πεπραμένα καὶ τὰ συγκεχωρημένα τὰ εἰς γ' ἔτη) πεπραμένα. Καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἐξ 'Αρείου πάγου φευγόντων καὶ τῶν ἐπ(ι) τῆς βουλῆς πωλοῦσιν, κατακυροῦσι δ' οἱ ὅ' ἄρχοντες». 'Εκ τοῦ 'Αριστοτέλους εἶναι εἰλημμένα τὰ τοῦ 'Αρποκρ. «πωληταὶ καὶ πωλητήριον» οἱ μὲν πωληταὶ ἀρχὴ τίς ἐστιν 'Αθήνησι, δέκα τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες, εἰς ἕκ τῆς φυλῆς ἑκάστης» διοικοῦσι δὲ τὰ πιπρασκόμενα ὑπὸ τῆς πόλεως πάντα, τέλη καὶ μέταλλα καὶ μισθώσεις καὶ τὰ δημευόμενα, — πωλητήριον δὲ καλεῖται ὁ τόπος, ἐνθα συνεδρεῦσιν οἱ πωληταί». 'Εκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἐληφθησαν καὶ τὰ τοῦ Σουίδ. λ. πωληταί, Φωτ. λ. πωληταὶ καὶ πωλητήριον καὶ τοῦ λεξικογράφου ἐν Bekker An. gr. 291, 17 κέ., ὅπου προστίθεται: «καὶ φροντίζουσιν, ὅπως ἡ τιμὴ τῶν πιπρασκομένων ἀποδοθῇ τῇ πόλει». Περὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ τὸ πωλητήριον βλ. Wachsmuth d. St. Athen 2, 1 σ. 357-8. Οἱ πωληταὶ ἀπομισθοῦσι τὴν εἰς στήλας ἀναγραφὴν δημοσίων γραμμάτων: CIA. I, 61, II, 1. 2. IV, 27. 'Αθήναιον τ. Η' σ. 405 κέ. (Sauppe Ind. Schol. Goett. 1880-1 σ. 4) ὁμοίως τὴν κατασκευὴν τῶν τειχῶν μετὰ τοῦ 334 καὶ 326 π. Χ.: II, 167, ἄλλα δημόσια ἔργα: 'Αρχ. δελτ. 1889 σ. 255 (Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. 14, 178), τὴν εἰρεὴν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Κόδρου τοῦ Νηλεῖος καὶ τῆς Βασιλῆς: CIA. IV, 53 α. Μισθώσεις μεταλλείων: 'Εφ. 'Αρχ. 1890 σ. 222 (CIA IV, 2, 780 β). Αἱ ἐπιγραφαὶ ἐν CIA. I, 274-281 περιέχουσιν ἀναγραφὴν τῶν ὑπὸ τῶν πωλητῶν πραθέντων κτημάτων τῶν καταδικασθέντων ἐν τῇ δίκῃ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν Πρῶλ. καὶ Seaurk. XVI β 184 κέ σ. 542 μετὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ Boeckh (CIA. II, 811 στήλ. c 195). 'Εν CIA II, 780-3 782 β περιέχονται τὰ ὑπὸ τῶν πωλητῶν καθοριζόμενα ὅρια τῶν μεταλλείων. 'Εν II, 777 779 ἀναγραφαὶ πραθέντων κτημάτων, 'Απομίσθωσις ἐν δικαστηρίῳ: CIA. IV, 2 1054 g στ. 28, II, 834 στ. 21.

²) Σουίδ. λ. πωλητής: «καὶ πωληταί» οὗτοι τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ κατὰ προθεσίαν καὶ μὴ ἀποδιδόντων ἐπιπράσκον τὰς οὐσίας. Ὑπείκιντο δὲ τοῖς πωληταῖς καὶ ὅσοι τὸ διαγραφὴν ἀργύριον ἐν πολέμῳ μὴ εἰσέφερον: ἔτι καὶ οἱ ξενίας ἀλόντες καὶ ὁ μέταικος ὁ προστατὴν οὐκ ἔχων καὶ ὁ ἀποστασίας γραφεῖς. Τούτων γὰρ τὰς οὐσίας πωλοῦντες παρακατιβαλλόντες εἰς τὸ δημόσιον». Ὅμοιως Φωτ. λ. πωληταί. Πρῶλ καὶ Πολυδ. Η', 99, ὅπου ἐν τέλει προστίθεται: «ἀπὴγοντα δὲ πρὸς τούτους καὶ οἱ μετοίκιον μὴ τιθέντες. Βλ. 'Αρποκρ. λ. μετοίκιον (Δημ.) ΚΕ', 57. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 209-210.

ταὶ εἰς γραμματεῖα, ἅτινα παρέδιδον εἰς τὴν βουλὴν, ἀκριβῶς σημειοῦντες τὰ τε ὀνόματα τῶν μισθωτῶν καὶ τῶν ἀγοραστῶν καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸν χρόνον τῆς καταβολῆς. Ὑπὸ δὲ τῆς βουλῆς παρεδίδοντο εἰς τὸν δημόσιον, ὅστις ἐτήρει ταῦτα μέχρι τοῦ χρόνου ἐκάστης καταβολῆς, ὅτε τὰ παρέδιδε εἰς τοὺς ἀποδέκτας πρὸς εἰσπραξίν ¹

Πράκτορες.

Τῶν δ' ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ἐπιβαλλομένων χρηματικῶν ζημιῶν ἢ εἰσπραξίς ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς πράκτορας, εἰς οὓς ὁ ἔχων τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου παρέδιδε τὰ ὀνόματα τῶν καταδικασθέντων καὶ σημείωσιν τοῦ ποσοῦ, εἰς ὃ κατεδικάσθησαν. ² Βέβαιον δὲ φαίνεται ὅτι καὶ οἱ πράκτορες ἦσαν 10 καὶ ἐκληροῦντο εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. ³

¹) Συνέχεια τῶν παρ' Ἀριστ. 47, 2: « καὶ τὰ τέλη τὰ εἰς ἐνιαυ(τὸν) πεπραμένα ἀναγράφαντες εἰς λευκωμένα γραμματεῖα τὸν τε πριάμενον καὶ (ὅπου) ἂν πρῆται τῇ βουλῇ παραδιδάσιν. Ἀναγράφουσιν δὲ χωρὶς μὲν οὓς δεῖ κατὰ πρυτανείαν ἐκάστην καταβάλλειν εἰς δέκα γραμματεῖα, χωρὶς δὲ οὓς τρεῖς τοῦ (ἐ)νιαυτοῦ, γραμματεῖον κατὰ τὴν καταβολὴν ἐκάστην ποιήσαντες, χωρὶς δ' οὓς (ἐπὶ) τῆς ἐνάτης πρυτανείας. Ἀναγράφουσι δὲ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας τὰ(π)ογρα(φ)έντα καὶ πραθέντα ἐν τῷ δικαστηρίῳ (πρβλ. CIA. II, 834)· καὶ γὰρ ταῦθ' οὗτοι πωλοῦσιν. Ἐστὶ δὲ τῶν μὲν οἰκιῶν ἐν ε' ἔτεσιν ἀνάγκη τὴν τιμὴν ἀποδοῦναι, τῶν δὲ χωρίων ἐν δέκα καταβάλλουσιν δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας. Εἰσφέρει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν (CIA. IV, 53a) ἀναγράφας ἐν γραμματεῖ(οις) λευκωμένοις. Ἐστὶ δὲ καὶ τούτων ἡ μὲν μίσθωσις εἰς ἔτη δέκα, καταβάλλεται δ' ἐπὶ τῆς (θ') πρυτανείας· διὸ καὶ πλείσα χρήματα ἐπὶ ταύτης συλλέγεται τῆς πρυτανείας. Εἰσφέρεται μὲν οὖν εἰς τὴν βουλὴν τὰ γραμματεῖα τὰ τὰς καταβολὰς ἀναγεγραμμένα, τηρεῖ δ' ὁ δημόσιος ὅταν δ' ἡ χρημάτων (κατα)βολή, παραδίδωσι τοῖς ἀποδέκταις αὐτὰ ταῦτα καθελ(όν) ἀπ(ὸ) τῶν ἐπιστυλίων ὧν ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ δεῖ τὰ χρήματα κατακληθ(ήν)αι καὶ ἀπαλειφθῆναι· τὰ δ' ἄλλα ἀπόκειται χωρὶς ἵνα μὴ προεξαλειφθῇ ».

²) Βλ. (Δημ.) NH, 48: « οὐδ' ἐστὶ δίκαιον τούτοις ὑπολαμβάνειν ὀφείλειν, ὧν οὐδεὶς παρέδωκε τοῖς πράκτορι τὰ ὀνόματα ». Βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. MI, 71: « ὅτου δ' ἂν καταγνωσθῇ, ἐγγραφόντων οἱ ἄρχοντες, πρὸς οὓς ἂν ᾖ ἡ δίκη τοῖς πράκτορσιν, ὁ τῷ δημοσίῳ γίγνεται ὃ δὲ τῇ θεῷ γίγνεται, τοῖς ταμίαις τῶν τῆς θεοῦ » καὶ παρ' Ἀισχίν. κτ. Τιμ. 35. Ἀνδοκ. Α', 77. Ἐν CIA. I, 47 τεμάχ. E στ. 3. 4. φαίνονται συναφῇ τὰ « (τῷ) δημοσίῳ ὀφείλ - » καὶ « οἱ πράκτορες ». Πρβλ. IV, 2, 17c.

³) Βλ. Bekker An. gr. 190, 26: « κληρωταὶ ἀρχαὶ πρακτόρων, ἐκλογίων καὶ ἀντιγραφῇ ».

Ἀντιγραφεύς.

Τὸν δ' ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τῶν ἀποδεκτῶν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ εἰσπραττομένων εἶχεν ὁ ἀντιγραφεύς τῆς διοικήσεως, ὅστις πρὸς τούτοις ἔργον εἶχε νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν δῆμον καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἀπολογισμὸν τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην πρυτανείαν εἰσπραχθέντων. Τὸν ἀντιγραφέα τοῦτον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξέλεγον οἱ βουλευταὶ ἐξ ἑαυτῶν.¹

¹) Ὑπὸ τῶν λεξικογράφων Ἀρποκρ Σουῖδ καὶ παρὰ Bekker An. gr. 410, 3 κέ. τὰ ἔργα τοῦ ἀντιγραφείου ὀρίζονται οὕτως: « ἀντιγραφεύς ὁ καθιστάμενος ἐπὶ τῶν καταβαλλόντων τινὰ τῇ πόλει χρήματα, ὥστε ἀντιγράφεσθαι ταῦτα »· πρὸς αὐτὴν παραβλήτῃ τὰ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 25: « πρῶτον μὲν τοῖνον, ὃ Ἀθηναῖοι, ἀντιγραφεύς ἦν χειροτονητός τῇ πόλει, ὃς καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἀπελογίζετο τὰς προσόδους τῷ δήμῳ ». Τὰ προστιθέμενα ὑπὸ τοῦ Ἀρποκρατίωνος: « οἱτοὶ δὲ ἦσαν ἀντιγραφεῖς, ὁ μὲν τῆς διοικήσεως, ὡς φησι Φιλόχορος, ὁ δὲ τῆς βουλῆς, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ », προέρχονται ἐκ λάθους διότι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν διελάβε περὶ τοῦ ἀντιγραφείου· ἀλλὰ κατ' αὐτὸν 54. 3 ὁ γραμματεὺς ὁ κατὰ πρυτανείαν ἀντεγράφετο ἐν τῇ βουλῇ (βλ. καὶ CIA. II, 61). Ἐκ τούτου δ' ἐπλάσαν οἱ λεξικογράφοι ἴδιον ἀντιγραφέα τῆς βουλῆς, εἰς ὃν ἀναφέρουσιν ὅσα περὶ τοῦ γραμματεῖος τοῦ κατὰ πρυτανείαν λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Βλ. Πολυδ. Η', 98 "Ὅθεν εἰς μόνος ὑπῆρχεν ἀντιγραφεύς τῆς διοικήσεως, ἀναφερόμενος καὶ ἐν συμπληρώσει, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως, ἐπιγραφῆς τοῦ Γ' αἰῶνος ἐν Ἀρχ. δελτίῳ 1889 σ. 58: « ἐπιμεληθῆναι δὲ (τῆς ποιήσεως τὸν ἀντιγραφέα τὸν) τῆς διοικήσεως ». "Ἦτο δ' ὁ ἀντιγραφεύς χειροτονητός (Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 25), ἐχειροτονεῖτο δ' ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὅν, ὡς μοι φαίνεται πιθανόν, ὁρθῶς ὁ Liedenauer (Verhandl. d. philos. Ges. in Würzburg σ. 77 κέ.) συνταυτίζει τοῦτον καὶ τὸν ἄρχοντα ἐκείνον, οὗ τὰ ἔργα ἐν CIA. II, 144 B καθορίζονται οὕτως: « ἐπεμελήθη τῆς διοικήσεως ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐφ' ἣν αἰρέθη καὶ τῆς ἄλλης (ἐκκοσμητικῆς) τῆς βουλῆς μετὰ τῶν πρυτάνεων τῶν αἰετὶ πρυτάνευόντων ». Βλ. καὶ II, 114 c. Δὲν συμφωνῶ δὲ μετὰ τοῦ C. Schaefer de scribis senatus populi Athen. Greifswald 1878 σ. 38, 2, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος δὲν φαίνεται ὡς βουλευτής. Ἀναφέρεται ἀντιγραφεύς καὶ ἐν τινι κολυβῇ ἀναγραφῇ πρυτάνεων τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος (Ath. Mitth. 4. 98 = CIA. II, 865) καὶ CIA. II, 408. Ὁ Δημ. KB. 38 ἀναφέρει ἀντιγραφέα τινὰ μετ' ἄλλων βουλευτῶν ἄγοντα καὶ φέροντα τὰ βουλευτήριον. Καὶ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀναφέρεται ἀντιγραφεύς, καταλεγόμενος εἰς τοὺς αἰσίστους. Βλ. Hille ἐν Leipz. Stud. I, 232. Δύο ἀντιγραφεῖς παραδέχεται ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 261 κέ., ᾧ συμφωνεῖ ὁ Hille αὐτ. σ. 232 κέ. Ὁ Schoemann Griech. Alt. I, 401, 5 ἐπέχει γνῶμην περὶ τοῦ ζητήματος. [Ὁ Lipsius ἐν Schoemann αὐτ. I 4 404 ἔνα παραδέχεται ἀντιγραφέα καὶ εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς σημειώσεως ταύτης παρατεθειμένην μαρτυρίαν τοῦ Αἰσχίνου ἀναφερόμενος θεωρεῖ καταργηθεῖσαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸ τοῦ 330]. Ἐνα ἀντιγραφέα παραδέχεται καὶ ὁ Droega de Lycurgo Ath. pecuniar. publicar administratore. Diss. inaug. Bonn. 1880 σ. 34.

Τῶν διαχειριζόντων χρήματα ἀρχόντων, ὅσοι ἴδιον εἶχον ταμεῖον, πρῶτοι πρέπει νὰ ταχθῶσιν οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίας, ὑπάρχοντες καὶ ἐπὶ Σόλωνος.¹ Οὗτοι δέκα ὄντες ἐκκληροῦντο ἐκ πεντακοσιομεδίμων, εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἐξέλεγον δ' ἐξ ἑαυτῶν τὸν πρυτανεύοντα τῆς συναρχίας.² Ἐφύλαττον δὲ τὰ κειμήλια τῆς θεᾶς καὶ τὰ χρήματα,³ καὶ καθόλου φαίνεται ὅτι εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐποπτεῖαν πάντων τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει.⁴

¹) Τὸ πλήρες ὄνομα τῆς ἀρχῆς εἶναι τὸ ἐν τῷ κειμένῳ (CIA. I, 117 κέ. 118), ἀλλὰ φέρεται καὶ συντετμημένον « ταμίαι τῆς θεοῦ (I, 324. II, 17. 61. 667. 730. 733) ἢ « ταμίαι » (I, 273. 299), ἢ « ταμίαι τῶν τῆς θεοῦ » (CIA. 809 α. στ. 215. 612. 677. 698). Ἀναφέρονται ἐπὶ Σόλωνος: Ἀριστ. 7, 3. 8, 1: « Σημεῖον δ' ὅτι κληρωτὰς ἐποίησεν ἐκ τῶν τιμημάτων ὁ περὶ τῶν ταμιῶν νόμος, ὃν χρῶμενοι διατελοῦσιν ἔτι καὶ νῦν κλεῦει γὰρ κληροῦν τοὺς ταμίαις ἐκ πεντακοσιομεδίμων(ν) ». Ἐν ἐπιγραφῇ παλαιότερα τοῦ 550 ἀναθέτουσιν οἱ ταμίαι τῇ Ἀθηνᾷ « τάδε χαλκία ». Ἀναγράφονται 5 ὀνόματα, ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἑλλειπής: CIA. IV. 3, 373, 238 σ. 199. Βλ. Busolt gr. Gesch. 2, 277, 6.

²) Ὅτι ἐκκληροῦντο μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIA. I, 32 ὅτι εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς ἡ ἐν I, 299, ὅπου εὐρεθαι πλήρης, πλήν τοῦ τελευταίου μέρους, ἀναγραφὴ τῶν ταμιῶν κατὰ τὴν ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι τάξιν τῶν φυλῶν. Βλ. καὶ I, 140. II, 643. 652. 653. Ὁ Ἀριστ. 47 1 λέγει: « Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς εἰσὶ μὲν δέκα, κλη(ροῦτα)ι δ' εἰς ἐκ τῆς φυλῆς ἐκ πεντακοσιομεδίμων κατὰ τὸν Σόλωνος νόμον - ἔτι γὰρ ὁ νόμος κύριός ἐστιν -, ἀρχεὶ δ' ὁ λαχὼν κἂν πάνυ πένης ᾗ ». Πρὸς. Πολυδ. Η', 97. Σουῖδ. λ. ταμίαι, α' ἄρθρ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Bekker An. gr. 306, 7 κέ. Ὅτι κατ' ἔτος εἰς ἐπρυτάνευε τῶν συναρχόντων καταφαίνεται ἐκ τῶν τύπων: « ἐπὶ τῆς τοῦ δεῖνος ἀρχῆς καὶ συναρχόντων » (CIA. I, 273. ἢ « τάδε οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίας, οἷς ὁ δεῖνα ἐγραμμάτευε, ὁ δεῖνα καὶ ξυνάρχοντες παρέδωκαν » (CIA. I, 117 κέ. 188).

³) Βλ. Ἀριστ. 47, 1: « Παραλαμβάνου(σι) δὲ τό τε ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὰς Νίκας καὶ τὸν ἄλλον κόσμον καὶ τὰ χρ(ήμ)ατα ἐναντίον τῆς βουλῆς ». Ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. παραλαμβάνουσιν Ἀρποκρ. λ. ταμίαι. Φώτ. Σουῖδ. δ' ἄρθρ. Ὁ Σουῖδ. λ. ταμίαι α' ἄρθρ. καὶ ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. gr. 306, 7 κέ. λέγουσι περὶ αὐτῶν: « οἱ τὰ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν ἀκροπόλει χρήματα ἱερά τε καὶ δημόσια καὶ αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τῆς θεοῦ καὶ τὸν κόσμον φυλλάττουσι ». Πρὸς. CIA. I, 32 (Dittenberger Syll. 14 B. 23): « τα(μι)εσθ(ω) τὰ μὲν τῆς Ἀθη(ν)αίας χρήματα (ἐν τῷ) ἐπὶ δεξιᾷ τοῦ ὀπισ(θοδόμου) ». Βλ. τὰς ἐπιγραφὰς παραδόσεως τῶν ἱερῶν χρημάτων παρὰ Michaelis der Parthenon σ. 288 κέ. CIA. I, 177 κέ. II, 642 κέ. IV, 2, 700 β. κέ. Περὶ τούτων κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα βλ. Fehner z. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 33 κέ.

⁴) Τοῦτου ἕνεκα εἶναι παρόντες κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐν τῇ χαλκοθήκῃ: CIA. II, 61. Πρὸς. IV, 2, 700 β. 716 β. καὶ ἀνατίθεται εἰς αὐτοὺς ἡ καθαίρεσις στήλης ἐν τῇ ἀκροπόλει

Ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν.

Ἐν ἔτει 435[4 κατατεθέντων εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τῶν χρημάτων τῶν ἄλλων θεῶν, κατεστάθη νέα ἀρχὴ πρὸς φύλαξιν αὐτῶν, ἐκλεγομένη ὅπως καὶ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ταμιεύουσα τὰ χρήματα ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ. Οἱ ἄρχοντες τὴν ἀρχὴν ταύτην ὀνομαζονται ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν. ¹ Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν οὐδεμία περὶσσότερη μαρτυρία, ἀναμφιβόλως ὅμως ἦσαν καὶ οὗτοι δέκα, ὡς οἱ τῆς Ἀθηνᾶς, ἀφοῦ καθ' ὅλα ὅμοιοι ἦσαν ἀμφοτέραι αἱ ἀρχαί. ²

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀποδεδειγμένως ἀπὸ τοῦ Εὐκλείδου ἄρχοντος, τὰ χρήματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν συνηνώθησαν, καὶ ἡ διοίκησις αὐτῶν ἀνετέθη εἰς συναρχίαν 10 ἀνδρῶν. Ἀλλ' ἤδη ἐν ἔτει 385[4 ἀναφέρονται καὶ πάλιν ταμίαι τῆς θεοῦ ἐνῶ πλὴν τούτων, τοῦλάχιστον ἐπὶ τινὰ χρόνον, ὑπῆρχον καὶ ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν. ³

Ath. Mitth. 2 σ. 291. [CIA. IV, 2, 59 b στ. 39 κέ.]. Τηροῦσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸ ἐκ τῶν μοριῶν ἔλαιον, ἀπομετροῦσι δὲ τοῦτα ἐν ταῖς Παναθηναίαις εἰς τοὺς ἀθλοθέτας: Ἀριστ. 60, 3.

¹) Περὶ τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐφυλάσσοντο τὰ χρήματα ἐν τῇ ἀκροπόλει βλ. Busolt griech. Gesch. 2, 339, 1. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν διαλαμβάνει ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIA. I, 32 (Dittenberger Syll. 14 [2 21]). Ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 1888 τ. 43 σ. 113 κέ. ὁρίζει χρόνον συντάξεως τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ 419/8 καὶ τοῦ ἔαρος τοῦ 416, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένην καινοτομίαν θεωρεῖ ὡς ἀφορῶσαν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν εἰς 10, πρότερον ὄντων 5. Δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω μετ' αὐτοῦ. Βλ. καὶ Panske de magistratib. att. qui saec. a. Chr. n. IV pecunias publicas curabant Diss. in. Lips 1890 σ. 13, 5. Τεμάχια ἐπιγραφῶν παραδόσεως χρημάτων ὑπὸ τῶν ταμιῶν τούτων ἐν CIA. I, 194-225. II, 672. 682 c. IV, 2, 672 κέ. Ἀναγραφὴ τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν: I, 273. Τὸ ὄνομα ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν ἐν δημοσίοις γράμμασι: I, 194. I', 682 c.

²) Βλ. CIA. I, 32: «ταμίας δὲ ἀποκυαμεύει(ν) τοῦτων τῶν χρημάτων, ὅταν περ τὰς ἄλλας ἀρχὰς, καθάπερ τοὺς τῶν ἱερῶν τῶν τῆς Ἀθηναίας». Ὁ Kirchhoff, ὅστις ἐν ταῖς Abh. d. Berl. Akad. 1864 σ. 5 κέ., παρεδίδετο ὅτι 5 ἦσαν οἱ ταμίαι ἐξ ἀπάντων κληρούμενοι, εἰκάζει (ἐν CIA. I, σ. 92 εἰς ἀρ. 194-5. καὶ εἰς ἀρ. 318) ὅτι ἦτο συναρχία 10 ἀνδρῶν. Βλ. καὶ Dittenberger Syll. 14, 7 [2 21]. Panske ἐνθ. ἀν. 13, 5.

³) Ἐχομεν ἐπιγραφὰς περὶ παραδόσεως χρημάτων ὑπὸ τῶν ταμιῶν τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηναίας καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, 10 τὸν ἀριθμὸν ὄντων. Βλ. CIA. II, 642 κέ. IV, 2, 642 δ. κέ. Ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου ἀμφοτέραι αἱ συναρχίαι τῶν ταμιῶν ἀπετελοῦν

Ἑλληνοταμίαι.

Πλὴν τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ἄλλη σπουδαιοτάτη ταμειυτικὴ ἀρχὴ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἦτο ἡ τῶν Ἑλληνοταμιῶν. Κατασταθέντες τὸ πρῶτον, ὅτε παρέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν, συνήρχοντο κατ' ἀρχὰς εἰς Δῆλον.¹ Μετενεχθέντος δὲ τοῦ ταμείου ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας τῷ 454, ἐξελέγοντο βεβαίως ἕκτοτε πάντες ἐξ Ἀθηναίων. Ἦσαν δ' οἱ Ἑλληνοταμίαι 10,² ἕκαστος δ' αὐτῶν εἶχε καὶ πάρεδρον.³ Ἐδέχοντο δὲ τοὺς φόρους τῶν συμμάχων, κομιζομένους εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Διο-

μίων (Ἐφ. ἀρχ. 1885 σ. 129 = CIA. IV, 2, 642 σ.). Ὁ Lehner d. att. Schatzverzeichnisse d. 4 Jahrh. Strassburg 1890 σ. 12 κέ. ὁρίζει τὴν καινοτομίαν ὡς γενομένην ἐν ἔτει 406]5. Τῷ 385 ἀναφέρονται πάλιν ταμίας τῆς θεοῦ: CIA. II, 667. Τῷ δὲ 376]5 δύο διάφοροι συναρχαί ὡς προκύπτει ἐκ συγκρίσεως δύο ἐπιγραφῶν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν CIA. II, 671 καὶ 672. Ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν ἀναφέρονται καὶ ἐν ἔτει 363: II, 682 σ. Τὸ τελευταῖον δὲ μνημονεύονται τῷ 343, ἂν εἶναι ὀρθὴ ἡ συμπλήρωσις ἐν II, 702. Ὁ Lehner ἐνθ. ἀν. 119-120 εἰκάζει ὅτι αἱ δύο συναρχαί συνεχυνεῦθον πάλιν τῷ 338 ὑπὸ Λυκούργου. Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς περὶ παραδόσεως τῶν χρημάτων πιθανώτα τοῦ ἔτους 321]20, ἐν ᾗ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς λέγονται ἀπλῶς ταμίαι συνάγει ὁ Köhler ἐν CIA. II, 719, ὅτι οἱ ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν δὲν ὑπῆρχον τότε. Καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ὅτε μὲν λέγονται ἀπλῶς ταμίαι: II, 721 722. 726. 728. 736. IV, 2, 727 σ., ὅτε δὲ ταμίαι τῆς θεοῦ: II, 730 733 737. (σ. 508). 739. Αἱ Ἐλευσίνια θεὰ εἶχον τῷ 329 ἰδίους αὐτῶν ταμίας: II, 834 σ. IV, 2, 834 σ. Βλ. καὶ Kirchhoff εἰς CIA. IV, 3, 225 σ. 167. Καὶ ὁ Michaelis Parthenon 29 φρονεῖ ὅτι ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ταμιῶν δὲν διήρκεσεν πολὺν χρόνον. Οἱ ταμίαι τῆς θεοῦ ἀναφέρονται μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος, οὕτως ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 300: CIA. II, 612.

¹) Βλ. Θουκ. Α', 96. Περὶ τῶν Ἑλληνοταμιῶν πρὸλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 241 κέ.

²) Ὅτι οἱ Ἑλληνοταμίαι ἦσαν 10 καὶ ἐξελέγοντο εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς: CIA. I, 259. 260. Ἐκ τῶν 11 Ἑλληνοταμιῶν ἐν CIA. I, 188 τὸν ἐν τῇ πρώτῃ πρυτανείᾳ καταλεγόμενον Φρασιτελίδην τὸν Ἰκαριέα θεωρῶ πάρεδρον. Ἀντὶ τοῦ «Ἑλληνοταμίαις παρεδόθη Καλλιμάχῳ Ἀγνουσίῳ, Φρασιτελίδῃ Ἰκαριεῖ» ἀκριβέστερον ἔπρεπε νὰ γραφῇ κατὰ τὸν τύπον, οὗ χρῆσις γίνεται ἐν τοῖς δνόμασι τῆς ἑκτῆς πρυτανείας: «Ἑλληνοταμία Καλλιμάχῳ Ἀγνουσίῳ καὶ παρίδρῳ Φρασιτελίδῃ Ἰκαριεῖ». Ἐν CIA. I. 188 ἀναφέρονται 3 Ἑλληνοταμίαι τῆς Ἀκαμαντίδος φυλῆς καὶ 2 τῆς Αἰαντίδος, οὐδεὶς δὲ τῆς Αἰγυπτοῦ τῆς Λεοντίδος καὶ τῆς Ἰπποθωντίδος. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκωμεν.

³) Ἑλληνοταμίαις καὶ παρίδροις: CIA. I, 180-183. Ἑλληνοταμία καὶ παρίδρῳ: I, 183. 188 Γ' πρυταν.

νυσίων, καὶ ἀνέγραφον τὰ παραλαμβανόμενα εἰς σανίδας.¹ Διόκουν δ' ἐν ἰδίῳ ταμείῳ τὰ χρήματα ταῦτα, ἐξ ὧν τὸ ἐξηκοστὸν κατέθετον κατ' ἔτος ὡς ἀπαρχὴν τῇ Ἀθηνᾷ παρὰ τοῖς ταμίαις τῆς θεοῦ.² Οὗτοι δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἔδιδον ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς πρὸς πολεμικοὺς σκοποὺς ἢ πρὸς ἐορτάς.³

Ταμίας τοῦ δήμου.

Ὁ Ταμίας τοῦ δήμου, οὗ ἡ ἀρχὴ ὑφίστατο μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος, διεχειρίζε κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκείνον τὰ χρήματα, ἐξ ὧν ἀνηλίσκοντο εἰς ἐκτέλεσιν ἢ ἀναγραφὴν ψηφισμάτων.⁴ Ἐκ τοῦ

¹) Βλ. Θουκ. Α', 96 : « Καὶ Ἑλληνοταμίαι τότε πρῶτον Ἀθηναίους κατέστη ἀρχή, οἱ ἐδέχοντο τὸν φόρον ». Ἡσύχ. λ. Ἑλληνοταμίαι : « οἱ τοῦ κομιζομένου φόρου παρὰ Ἀθηναίους ταμίαι ». Βλ. Ἀρποκρ. Σουῖδ. ἐν λ. Ἡκιστα πιθανῶς ἀναγράφει εὐρύτερα τὰ ἔργα αὐτῶν ὁ Πολυδ. Η', 114. Τὴν παράδοσιν τῶν φόρων κατὰ τὰ Διονύσια μαρτυρεῖ ὁ Εὐπολῖς παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχ. 504. Βλ. καὶ αὐτ. 378. Ἀναγράφουσιν εἰς σανίδας τοὺς φόρους. Βλ. CIA. I. 38 τεμάχ. c. d : « ἀναγραφόντων δὲ οἱ Ἑλληνο(ταμ)ῖαι ἐν σανίδι τὰς - σας τοῦ φόρου καὶ τῶν ἀπαγόντων τὰ δνόματα καὶ τίθεναι () ἐκαστοτε πρόσθε - ».

²) Ὅτι ἴδιον ταμείον εἶχον διδασκόμεθα ἐκ τοῦ CIA. I, 32 (Dittenberger Syll. 14, [2 21]) ὅπου μνημονεύονται : « τὰ χρήματα τὰ παρὰ τοῖς Ἑλληνοταμίαις ὄντα νῦν ». Τὸ αὐτὸ ψήφισμα κελεύει καὶ κατάρθουν τῆς ἀπαρχῆς ἐν Β, 18 κέ. : « (ἐκ δὲ τῶν φόρων) κατατίθεναι κίατα τὸν ἑνιαυτὸν τὰ ἐκάστοτε γενόμενα παρὰ τοῖς ταμίαις τῶν (τῆς Ἀθ)ηναίας τοὺς Ἑλληνο(ταμίας) ». Ἀπὸ τοῦ 454 ὡς ἀπορχῇ τ. Ἀθηνᾷ κατετίθετο τὸ 1/60, ἀνεγράφετο δὲ ἐν τοῖς λεγομένοις σήμερον ὑπὸ τῶν ἐπιγραφικῶν φορολογικῶς καταλόγοις : CIA. I, 226 - 272. Παραδέχομαι νῦν τὴν γνώμην τοῦ Christ de publicis populi Atheniensis rationibus Diss. inaug. Greifswald 1879 σ. 28 κέ. ὅτι ἡ ἐν τοῖς λεγομένοις φορολογικῶς καταλόγοις ἀναφερομένη ἀρχὴ δὲν εἶναι ἡ τῶν λογιστῶν, ἀλλ' ἡ τῶν Ἑλληνοταμιῶν. Πρὸς. καὶ Bannier de titulis aliquot att. rationes pecuniarum Minervae exhibentibus. Diss. in. Berol. 1891 σ. 6 κέ.

³) Οἱ Ἑλληνοταμίαι λαμβάνουσι παρὰ τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς χρήματα καὶ δίδουσιν εἰς τοὺς στρατηγούς : CIA. I, 180. 181. 188. εἰς μισθὸν εἰς στρατιώτας : I, 183. 188, τοῖς ἀθλοθέταις εἰς Παναθήναια : I, 183, εἰς διωδελίαν : I, 188. 189, εἰς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων : CIA. 59. 61. IV, 2, 1 β. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς ἀμείψαι καὶ οὐχὶ διὰ τῶν Ἑλληνοταμιῶν δίδουσι χρήματα εἰς ἀρχὰς ἢ ὠρισμένους ἄνδρας. Βλ. CIA. I 188. 189. Περὶ τῶν ἔργων καθόλου τῶν Ἑλληνοταμιῶν βλ. Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 13 κέ.

⁴) Ὁ ταμίας τοῦ δήμου δίδει « ἐκ τῶν (εἰς τὰ, ἢ) κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῶ δήμου » ἢ ὡς καὶ ἄλλως λέγεται, « ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα μεριζομένων τῶ δήμου » : (CIA.

αὐτοῦ ταμείου ἔδιδε τὰ ἐφόδια εἰς πρεσβευτὰς καὶ τὰναλώματα εἰς κατασκευὴν στεφάνων.¹

Τελευταῖον διαλαμβάνω περὶ τριῶν ἄλλων ἀρχῶν ἐκ τῶν διαχειριζουσῶν χρήματα, αἵτινες φαίνονται ἔχουσαι χρονολογικὴν τινὴ συνάφειαν πρὸς ἀλλήλας.²

Οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν.

Πρώτη τῶν ἀρχῶν τούτων εἶναι ἡ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικόν, ἥτις κατέστη πιθανῶς, προστάτου τοῦ δήμου ὄντος τοῦ Εὐδοῦλου, μεταξὺ τοῦ 354 καὶ 339. Ἀφ' οὗτο ὁ Κλεοφῶν ἐπόρισεν εἰς τὸν δῆμον τὸ θεωρικόν, συνειθίζετο νὰ διανέμηται ἐν ἐορταῖς εἰς τοὺς πολίτας ἀργύριον, ἵνα πάντες ἐορτάζωσι καὶ μηδεὶς δι' ἔνδειαν ἀπολείπηται τῆς θεᾶς ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῆς μετοχῆς εἰς τὰς θυσίας.

II, 115. Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 89 = CIGS. 4254) CIA II, 47 (πρὸ τοῦ 376). 50 (πρὸ τοῦ 372), πρὸλ. 54, 69, 114, 119, 120, 147, 150, 167, 171, 176, 186, 210, 228, 233, 252, 272-7, 286, 293-6. Ἐν ἔτει 347: IV, 2, 109 ὁ 39 κέ. Ἐν ἔτει 332: Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 86 (CIGS. 4254). Ἐν ἔτει 329: Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 89 (CIGS. 4252-3). Ἐν ἔτει 323[2: Ἀρχ. δελτ. 1892 σ. 58 [CIA IV, 2, 231 ὁ]. Ἐν ἔτει 318, 7: Δελτ. ἀρχ. 1892 σ. 59. [CIA IV, 2, 231 ὁ]. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 299[8 μέχρι τοῦ 295[4 διδουσι χρήματα ὁ ἐξεταστὴς καὶ οἱ τριττάρχοι: CIA II, 297, 298, 300. IV, 2, 300 ὁ]. Ταμίας τοῦ δήμου δίδει ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων: II, 243, καὶ ἄνευ δηλώσεως τοῦ πόλεως θὰ λάβῃ τὰ χρήματα: II, 52 ὁ (ἐν ἔτει 368) 65, 90. [Περὶ ἄλλων ἀναλωμάτων διδουσι μόνον κατὰ νόμον ὑπὸ τοῦ ταμίου τοῦ δήμου ὅλ. ἐπιγραφὴν τοῦ 329 ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 89 (CIGS I, 4254)]. Περὶ τοῦ ταμίου τοῦ δήμου πρὸλ. Föllner ἐνθ. ἀν. σ. 43. Κατὰ τὸν Köhler ἐν Ath. Mitth 4, 325 ἡ ἀρχὴ τοῦ ταμίου τοῦ δήμου βεβαίως δὲν ὀφείλει στατα τῷ 295, ὅθεν πιθανῶς εἶχε καταλυθῇ ὀλίγα ἔτη πρότερον.

¹) Ὁ ταμίας τοῦ δήμου δίδει ἐκ τοῦ αὐτοῦ ταμείου ἐφόδια εἰς πρεσβευτὰς: II, 64. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 18, 436 στ 58 κέ. (CIA IV, 2, 104 α 110 ὁ) ὁμοίως δίδει τὸ ταμὸς στεφάνους ἀργύριον τοῖς ἀθλοθέταις: II 254. IV, 2, 109 ὁ.

²) Περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Εὐδοῦλου βλ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit I², 17. Περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ ἄλλως ἀμφιπόλου νόμου τοῦ Εὐδοῦ βλ. αὐτ. σ. 184-5. Τὰ κατὰ τὸ θεωρικόν βλ. παρ' Ἀρποκρ. λ. θεωρικὰ (Σουίδ. θεωρικὰ ὁ ἀρχ.) Σουίδ. λ. θεωρικόν. Ἐτυμ. Μ. λ. θεωρικόν. Boeckh Staatsh. d. A. I, 306 κέ. Ἡ ἀόριστος μαρτυρία τοῦ Πλουτ. Περ. 9 δτι ὁ Περικλῆς συνεδέχασε τὸ πλῆθος θεωρικὰς λήμμασι, ἀποδεικνύεται ἀδόκιμος ἐκ τοῦ Ἀριστ. 28, 3: «Τοῦ δὲ δήμου (πρὸς εἰσθήκῃ) Κλεοφῶν ὁ λυροποιός, ὅς καὶ τὴν διωδελίαν ἐπόρισε πρῶτος» καὶ χρόνον μὲν διεδίδετο, μετὰ δὲ ταῦτα κατέλυσε Καλλικράτης Παιανιεύς πρῶτος ὑποσγόμενος ἐπιτήρησιν πρὸς τοῖν δυοῖν ὀβολοῖν ἄλλον ὀβολόν».

σίας. Τὰς τοιαύτας διανομὰς ἀνενέωσε καὶ ἡῤῃξεν ὁ Ἀγύρριος, ὁ δ' Εὐβουλος, ὅτε διώκει τὰ τῆς πόλεως, ὥρισε τὰ περισσεύοντα τῆς διοικήσεως νὰ διανέμονται πάντα εἰς τὸν δῆμον. Ἐπιχειρήσαντος δ' ἐν ἔτει 348 ἢ 350 τοῦ Ἀπολλοδώρου νὰ μεταθέσῃ τὰ περισσεύματα εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν, ὅπως φυλάττωνται εἰς τὰς χρείας τοῦ πολέμου καὶ μὴ σπαταλῶνται εἰς θεωρικά, ἔπεισεν εὐκόλως ὁ Εὐβουλος τὸν δῆμον ν' ἀπορρίψῃ τὴν πρότασιν. ¹ Πρὸς διοίκησιν δὲ τοῦ νέου τούτου ταμείου, εἰς ὃ ἐπὶ Εὐδούλου συνήγοντο πάντα τὰ περισσεύοντα τῆς διοικήσεως χρήματα, ἐτάχθη νέα ταμειευτικὴ ἀρχή· οἱ μετέχοντες ταύτης ἐκαλοῦντο οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν, χειροτονούμενοι δ' ἤρχον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια. ²

Τοσοῦτο δὲ μεγάλην δύναμιν ἔλαβεν ἡ ἀρχὴ αὕτη, ὥστε ἐπὶ τινὰ χρόνον οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν εἶχον ὅμοῦ καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀποδεκτῶν καὶ τὰ τοῦ ἀντιγραφέως καὶ καθόλου εἰπεῖν σχεδὸν τὴν ὅλην διοίκησιν εἶχον τῆς πόλεως. ³ Ἡ ἀρχὴ διετηρήθη μὲν καὶ

¹) Βλ. τὴν ἐν προηγουμένῃ σελίδι σημ. 2.

²) Ὅτι οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν ἦσαν πολλοί, ὥς ὁ Boeckh Staatsl. d. Ath. 1, 249 κέ. παραδίδεται, ἴσως 10, πιστοῦται νῦν ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 43, 1. 47, 2, καὶ οὕτω πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 25. Ἐνα ἄρχοντα ἐπὶ τὸ θεωρικόν λέγουσιν ὁ Σουλῶ. λ. θεωρικά· θεωρικὸν καὶ τὸ Ἑτυμ. Μ. λ. θεωρικόν, ὃ δ' Ἀρποκρ. λ. θεωρικόν, μνημονεύων τοὺς λόγους τοῦ Αἰσχίνου, ἀναφέρει ἀρχὴν τινὰ ἐπὶ τοῦ θεωρικοῦ. Bekker An. gr. 264, 7: « θεωρικὴ ἀρχή· οἱ ἄρχοντες τῶν θεωρικῶν χρημάτων ». Πολλοὺς ἄρχοντας ἀναφέρει καὶ ὁ Πολυδ. Η', 99. Ὅτι ἦσαν χειροτονητοὶ μαρτυροῦσιν ὁ Ἀριστ. καὶ ὁ Αἰσχίνης. Ὅτι ἡ ἀρχὴ συνετάχθη ἐκ νέου ἐπὶ Εὐδούλου θεωρῶ λίαν πιθανόν. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τὸ θεωρικὸν διένειμον οἱ Ἑλληνοταμίαι (βλ. CIA. I, 188. 189 α. 5), ὕστερον δ' ἀναμφιδόλως οἱ διοικοῦντες τὰ περισσεύοντα τῆς διοικήσεως χρήματα ταμίαι. Ταύτων δ' ἕνεκα μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος οὔτε ἴδιον ταμεῖον τοῦ θεωρικοῦ εἶναι πιθανόν ὅτι ὑπῆρχεν, οὔτε ἴδιοι ἄρχοντες ἐπὶ τὸ θεωρικόν, διότι ὑπὸ διαφόρων διενέμετο τοῦτο. Βλ. Λουκιαν. Τίμ. 49. Benndorf ἐν Zts. f. d. österr. Gymn. 1875 σ. 22-3. Ὁ Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwaltung σ. 38 κέ. φρονεῖ ὅτι 10 ἦσαν οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν καὶ πιθανῶς κατεστάθησαν τὸ πρῶτον τῷ 396/5. Ὁ ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἀναφερόμενος ἐν CIA, II, 114, ἐπειδὴ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἦσαν πολλοὶ οἱ ἄρχοντες, ἴσως ἦτο βουλευτὴς ἔχων ἔργα ἀγνωστα ἡμῖν.

³) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησιφ. 25: « διὰ δὲ τὴν πρὸς Εὐδούλου γενομένην πίστην ἡμῖν οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικόν χειροτονημένοι ἤρχον μὲν, πρὶν ἢ τὸν ἡγήμονος νόμον γενέσθαι, τὴν

μετὰ τὸ 339, ἀλλ' ἡ δύναμις αὐτῆς βεβαίως ἐμειώθη τὰ μέγιστα.¹

Ταμίας τῶν στρατιωτικῶν.

Τὸ τοῦ Εὐδούλου σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν προσόδων κατελύθη τῷ 339, εἰσηγγέσει τοῦ Δημοσθένους, ἀποφασισθέντος τὰ περισσεύοντα χρήματα νὰ ὀρισθῶσιν εἰς τὰς χρείας τοῦ πολέμου. Συναφῆς δὲ πρὸς τὴν ριζικὴν ταύτην μεταβολὴν τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν προσόδων ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἡ κατάστασις νέας ταμειευτικῆς ἀρχῆς, τῆς τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν.² Οὗτος δ' ὁ ταμίας ἦτο χειροτονητὸς καὶ ἤρχε τέσσαρα ἔτη,

τοῦ ἀντιγραφείου ἀρχῆς, ἤρχον δὲ τὴν τῶν ἀποδεκτῶν καὶ νεώριον καὶ σκευοθήκην οἰκοδόμουν, ἦσαν δὲ καὶ ὁδοποιοὶ καὶ σχεδὸν τὴν ὅλην διοίκησιν εἶχον τῆς πόλεως». Περὶ τῆς μειώσεως τῆς δυνάμεως τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν κατὰ τὸ 339]8 βλ. Schaefer ἐνθ. ἀν. 1¹, 188-9. Ὁ χρόνος τῆς μεγίστης δυνάμεως αὐτῶν πρέπει, νομίζω, νὰ ὀρισθῇ μετὰ τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην, διότι ἐπὶ κατὰ τὸ 347]6 ἤρχον ἀποδέχεται (βλ. τὸ ψήφισμα τὸ ἐπαινοῦν τοὺς Λεύκωνος παῖδας παρὰ Dittenberger Syll. 101 [= 129 = CIA. IV, 2, 109 ε]), καὶ διότι τότε ἤρχισεν ἡ ὑπὸ τοῦ Λισίνου μνημονευμένη οἰκοδομία τῆς σκευοθήκης, βλ. Schaefer ἐνθ. ἀν. 2¹, 288. Ἰσως ὅμως ὑφίσταντο αἱ ἀρχαὶ ἐκεῖναι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγίστης δυνάμεως τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικόν, ἀλλ' ἦσαν τεταγμέναι ὑπ' αὐτοὺς. Περὶ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν προσόδων ὑπὸ τοῦ Εὐδούλου βλ. Πλουτ. Πολιτ. παραγγ. 15, 23 σ. 812 f. Ἀφόδητος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λισίνου ἐγένετο τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἀρχόντων. Διότι τοὺς λόγους τοῦ Λισίνου κτ. Κτησιφ. 25 περὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν «καὶ σχεδὸν τὴν ὅλην διοίκησιν εἶχον τῆς πόλεως» συνδυάζω πρὸς ὅσα ὁ αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν τῇ π. τ. παραπρ. 149: «καλῶς δὲ καὶ δικαίως τῶν ὑμετέρων προσόδων ἐπιμεληθεῖς, ὅτε αὐτὸν ἐπὶ τὴν κοινὴν διοίκησιν εἴλεσθε».

1) Ὁ Δημοσθένης μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην μετέσχε τῆς ἀρχῆς τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικόν: Λισίν κτ. Κτησ. 24. Δημ. III', 113. βλ. Schaefer ἐνθ. ἀν. 1¹, 189. Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην πρέπει ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸ περὶ Δημάδου λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Πλουτ. πολιτ. παραγγ. 25, 1 σ. 818 ε, ἂν καθόλου ἀποδώσωμεν πίστιν τινὰ εἰς τὴν μαρτυρίαν ταύτην. Τὸ αὐτὸ ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Fickelscherer de theoricis Athen. pecuniis Lips. 1877 σ. 34 καὶ βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 229, 2. 117. Μετὰ τὸ 329 ἀναφέρονται οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικὸν καὶ παρ' Ἀριστ. 43, 1. 47, 2

2) Φιλογόρ. ἀπ. 135 παρὰ Müller fr. hist. gr. I, 406: «Λυσισαχίδης Ἀχαρνέως» ἐπὶ τούτου τὰ μὲν ἔργα τὰ περὶ τοὺς νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην ἀνεβάλλοντο διὰ τὸν πόλεμον πρὸς Φίλιππον· τὰ δὲ χρήματ' ἐψηφίσαντο πάντ' εἶναι στρατιωτικά, Δημοσθένης γράψαντος». Ὁ ταμίας τῶν στρατιωτικῶν μνημονεύεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ψευδοπλουτ. β. ἰ' β' η. Λυκ. 27 σ. 842 f ἐκ τῶν συγγραφέων, ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς δὲ τὸ πρῶτον πιθανῶς ἐν ἔτει 334 (βλ. CIA. II, 739), βεβαίως δ' ἐν ἔτει 332]1: Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ.

ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια, εἶχε δὲ πιθανώτατα τὴν ὄλην διοίκησιν τῶν κοινῶν προσόδων. Οὗτος παρίσταται μὲν ἐν τῇ βουλῇ μετὰ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ὅτε οἱ πωληταὶ μισθοῦσι τὰ τέλη καὶ τὰ μισθώματα· προδανεῖζει δὲ μετὰ τῶν ἀποδεκτῶν καὶ τοῦ τραπεζίτου τοῖς ἐπιστάταις τῶν Ἐλευσινίων θεῶν, συνεπιμελεῖται μετὰ τῆς βουλῆς τῆς κατασκευῆς τῶν Νικῶν καὶ τῶν ἄθλων τῶν εἰς τὰ Παναθήναια, δίδει, τῷ 334 πιθανῶς, εἰς τοὺς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοὺς ἄλλους ὀρισθέντας ἐπιμελητὰς τὸ ἀργύριον πρὸς κατασκευὴν τῶν Νικῶν καὶ τῶν πομπείων· δίδει τὸ ἀργύριον εἰς κατασκευὴν χρυσοῦ στεφάνου τοῦ Ἀμφιαράου καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν παραδίδει αὐτὸν τοῖς ἐπιμεληταῖς, ὅπως τὸν ἀναθέσωσιν. Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων καταφαίνεται ὅτι τὰ ἔργα τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν δὲν εἶναι ἴδια ἄρχοντος διοικούντος τὰς εἰς πολεμικὰς χρεῖας τεταγμένους προσόδους, ἀναγκαιῶς δὲ συνάγεται ὅτι εἶχε μᾶλλον τὴν ὄλην διοίκησιν τῶν κοινῶν προσόδων.¹

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ὁ ταμίαις τῶν στρατιωτικῶν ἔδιδε καὶ ἐμέ-

82 (CIGS. 4252). Ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 246 εἰκάζει ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη κατέστη τὸ πρῶτον ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου, ὃ δὲ Fränkel ἐν phil.-hist. Aufs. für E. Curtius 1884 σ. 43 κέ. ἐν εἰσι 347. Ὅτι ὅμως κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δὲν ὑφίστατο ταμίαις τῶν στρατιωτικῶν, συνάγῃ ἐκ τοῦ ὅτι τῷ 347 ἔδιδον ἔτι ἐκ τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων ἀργύριον οἱ ἀποδέκται; Dittenberger Syll. 101 [2 129 = CIA. IV, 2, 109 ε]. Βλ. Schaefer ἐν N. Rhein. Mus. τ. 33 σ. 431.

1) Βλ. Ἀριστ. 43, 1 : « τὰς δ' ἀρχὰς τὰς περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοίκησιν ἀπάσας ποιοῦσι κληρωτάς, πληρὴν ταμίου στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν καὶ τοῦ τῶν κρηνῶν ἐπιμελητοῦ. Ταύτας δὲ χειροτονοῦσιν, καὶ οἱ χειροτονηθέντες ἄρχουσιν ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια ». 47, 2 : « (μ)ισθοῦσι δὲ τὰ μισθώματα πάντα καὶ τὰ μέταλλα πωλοῦσι καὶ τὰ τέλη μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ῥημένων ἐναντίον τῆς βουλῆς, καὶ <κατα>κυροῦσιν ὅτι ἂν ἡ βουλὴ χειροτονήσῃ ». Συμμετεῖχον δ' ἴσως εἰς ταῦτα οἱ ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἕνεκα τῆς προτέρας αὐτῶν δυνάμεως. Ἐν τοῖς λόγοις τῶν ἐπιστατῶν Ἐλευσινίων τοῦ ἔτους 329 ἐν CIA. II, 834 ε στήλ. Α στ. 39 φέρεται : « καὶ τὸ προδανεισθὲν εἰς τὸ διατείχισμα τὸ Ἐλευσίνι παρὰ ταμίου (στρατιωτικῶν καὶ παρ' ἀποδεκτῶν καὶ παρὰ τοῦ τραπεζίτου ... ». Ἀριστ. 49, 3 : « καὶ τῆς ποιήσεως τῶν Νικῶν καὶ τῶν ἄθλων τῶν εἰς τὰ Παναθήναια συνεπιμελεῖται (ἡ βουλὴ) μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν ». Δίδει ἀργύριον πρὸς κατασκευὴν τῶν Νικῶν καὶ τῶν πομπείων : CIA II, 739. Ὁμοίως δίδει ἀργύριον εἰς κατασκευὴν χρυσοῦ στεφάνου ὃν ποιησάμενος παραδίδει τοῖς ἐπιμεληταῖς ἵνα τὸν ἀναθέσωσιν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου : Ἐρ. ἀρχ. 1891 σ. 81 - 2 [CIGS. 4252].

ρίζεν εἰς τὰς ἀρχὰς χρήματα, εἴτε μόνος αὐτὸς εἴτε μετὰ τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει. ¹

*Ο ἐπὶ τῇ διοικήσει.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἡ μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ κατέστη ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει ἀντὶ τῆς τῶν ἀποδεκτῶν καταλυθείσης. ² Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην δὲν ἤρξεν ὁ Λυκούργος, μεταγενεστέραν αὐτοῦ οὖσαν, παντελῶς ἀδάσιμοι ἀποδεικνύονται πᾶσαι αἱ εἰκασίαι περὶ τῶν ἔργων

¹) Τῷ 306)5 οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς δίδουσι τῷ ταμίᾳ τῶν στρατιωτικῶν ἀργύριον εἰς τὴν τῶν ξύλων κομιδὴν εἰς τὰς ναῦς: CIA. II, 737 στ. 28 κέ. καὶ add. σ. 508. Τῷ 305)4 ὁ ταμίης τῶν στρατιωτικῶν καὶ 5 Ἀρεοπαγίται κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου ἀνακομίζουσι χρήματα τοῖς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς: αὐτ. στ. 32 κέ. Ἡ πρὶν, περὶ ἀποδεκτῶν τοῦ λόγου ὄντος, ἐν χρήσει λέξις μερίσαι λέγεται περὶ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν, προκειμένου περὶ καταβολῆς χρημάτων πρὸς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων εἰς στήλας καὶ ἀνάθεσιν τῶν στηλῶν CIA. II, 335. 370. 375. 380. 396. 411. 420. 423. 467 στ. 57. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. τ. 15. σ. 346. 356. Βλ. τὴν συναγωγὴν παρὰ Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenw σ. 135. Βλ. καὶ CIA. IV, 2, 417 b. 432 d. 451 b. c. g. 477 c. Ἐν CIA. II, 368 δίδει χρήματα ἐκ τῶν εἰς τὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῷ δήμῳ, ἐξ ὧν πρὶν εἶδεν ὁ ταμίης τοῦ δήμου εἰς τὸν ταμῖαν τῶν στρατιωτικῶν πιθανώτατα ἀναφέρεται καὶ ἡ κατωτέρω περιγραφὴ ἐπιγραφῆς τῶν χρόνων τοῦ Χρῆμωνιδείου πολέμου ἐν CIA. II, 334 στ. 9 κέ. «(ὅπως ἂν χρημάτων) περιοισθέντων ἔχει ὁ ταμίης μερίζειν τὰ θεόμενα, ἵνα κατὰ τὸν κατάλοιπον χρόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ συνκομισθῶσιν οἱ ἐκ τῆς γῆς (ἰ) κ)αρποί μετ' ἀσφαλείας». Ὁμοίως καὶ ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. τ. 15 σ. 349. 350-1 (CIA. IV, 2, 432 c) ὅπου ἀπλῶς ταμίης ὀνομάζεται. Ὁ ταμίης τῶν στρατιωτικῶν καὶ οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει μερίζουσι τὸ γινόμενον ἀνάλωμα εἰς ἀνάθεσιν εἰκόνας καὶ στήλης. Ἀρχ. δελτ. 1891 σ. 45-6 (CIA. IV, 2, 385 c) CIA. II, 327. IV, 2, 407 c. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 15 σ. 355.

²) Ὅτι μετὰ τοῦ 329 καὶ τοῦ 322 δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει διδασκόμεθα ἐκ τῆς παρασιωπῆσεως παρ' Ἀριστοτέλει. Διότι καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι μετὰ τὸ 60 κεφάλαιον ἐγένετο λόγος περὶ τῶν χειροτονητῶν ἀρχῶν τῶν ἀναφερομένων ἐν κεφ. 43, 1, πάντως ἔπρεπε τοῦλάχιστον ἐν τούτῳ νὰ μὴ παραλειφθῇ ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει, ἂν ὄντως ἐπὶ Ἀριστοτέλους ὑπῆρχεν ἡ ἀρχὴ αὕτη. Βλ. καὶ Keil ἐν Berl. phil. Wochenschr. 1891 σ. 614-5. Οἱ ἀποδέκται τελευταῖον μνημονεύονται τῷ 325: CIA. II, 809 c, στ. 70 κέ. e, στ. 147 κέ. Ὁ Spangenberg de Atheniens. publ. institutis aetate Macedonum commutatis σ. 43 εἰκάζει, ὅτι ἡ τῶν ἀποδεκτῶν ἀρχὴ κατελύθη ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Ὁ πρῶτος ἐν ἐπιγραφαῖς μνημονευόμενος τῶν ἐπὶ τῇ διοικήσει εἶναι Ἀδρων ὁ Λυκούργου: CIA. II, 167. Ὅτι δ' ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐγράφη μετὰ τὸ 307 (βλ. Wachsmuth d. St. Athen. I. σ. 616) καὶ οὐχὶ ἐπὶ Λυκούργου, συνάγεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἀδρων ἦτο τῷ 306)5 ταμίης τῶν στρατιωτικῶν: CIA. II, 737, 31 σ. 510.

τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει αἱ στήριζόμεναι εἰς τὰς μαρτυρίας περὶ τῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων προσόδων ὑπὸ τοῦ Λυκούργου. ¹ Ὅθεν πρὸς γινῶσιν ἀσφαλῆ τῶν ἔργων τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει πρέπει νὰ περιορισθῶμεν κυρίως εἰς ὅσα ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα,

¹⁾ Τὰ περὶ τῶν ἔργων τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει παραλαμβάνει ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 222 κέ. ἔξ ὧν ὁ Ψευδοπλούταρχος ἱστορεῖ περὶ τοῦ Λυκούργου. Τὸ ψήφισμα τοῦ Στρατοκλέους, ἐν ᾧ ὁ Λυκούργος λέγεται ταμίης τῆς κοινῆς προσόδου εἶναι ἡλλοιωμένον ἐν πολλοῖς παρὰ τῷ Ψευδοπλούταρχῳ (Πρόβλ. τὰ περισσώθεντα μέχρις ἡμῶν ἀποσπάσματα αὐτοῦ ἐν CIA II, 240) Βλ. Droège de Lycurgo Atheniensis. Bonn. 1880 σ. 23 κέ. Fränkel παρὰ Boeckh Staatsh. d. Ath. 2 σ. 44 σημ. 270. Ὅθεν ἀμφίβολον εἶναι ἂν ὁ Λυκούργος ἦρξεν ἀρχὴν τινὰ τῶν καθεστηκυῶν. Ὁ Διόδ. ΙΓ', 88 λέγει περὶ αὐτοῦ «ὡδὼδεκα ἔτη τὰς προσόδους τῆς πόλεως διοικήσας», ἐννοῶν ὅτι εἶχε ῥοπὴν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως, ῥήτωρ ὢν καὶ μέγιστον ἀξίωμα ἔχων. Ὁ δ' Ὑπερίδ. ἀπ. 121 ἐκδ. Blass ἀορίστως ἐπίσης λέγει «ταχθεὶς ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν χρημάτων». Ἐν τῇ ἑλλοιπεί εἰς τεμάχια περισπωθεῖσι ἐπιγραφῇ CIA II, 162 καθίσταται, γράψαντος τοῦ Λυκούργου τὸ ψήφισμα (α. 6, 15), ἐπιμελειὰ τις, ἥτις ἐν CIA. II, 739-741 δίδει λόγους. Καὶ μάλιστα φαίνεται ὅτι ἦρξεν αὕτη ἐπὶ τετραετίαν (162 c, 17), ἀπὸ τοῦ 334-331, ἀναμφίβολος δὲ μετέχεν αὐτῆς καὶ ὁ Λυκούργος (βλ. τὸ ψήφισμα τοῦ Στρατοκλέους παρὰ Ψευδοπλουτ. σ. 852 c). Βλ. καὶ CIA. II, 741. Τῶν δὲ κατασκευῶν, δι' ὧν ἐκόσμησεν ὁ Λυκούργος τὴν πόλιν ἢ μὲν σκευοθήκη ἦτο ἐτοίμη πρὸς ὑποδοχὴν τῶν σκευῶν ἀπὸ τοῦ 330 (Boeckh Seeurk. 70). Ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τὰ ἔργα ἦσαν ἡμιτελῆ πρὸ τῶν Παναθηναίων τοῦ 330 (CIA. II, 176), τὸ ἱερὸν τοῦ Πλούτωνος ἐν Ἐλευσίνῃ καὶ τὸ Ἐλευσίνιον τὸ ἐν ἄστει ἠκοδομοῦντο τῷ 329, συνεργούντος καὶ τοῦ Λυκούργου (CIA. II, 834 b. IV, 2, 834 b). Τῷ 329/8 ὁ Λυκούργος ἦτο ἐκ τῶν 10 τῶν χειροτονηθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ τὴν ἐπιμελείαν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀμφιαράου: Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 89 (CIGS. 4254). Κατὰ τὸν Köhler ἐν Hermes I. 321 κατέστησαν νέαι ἀρχαί. χάριν τοῦ Λυκούργου, ὅπως ἀρξῇ ταύτας· κατὰ τὸν Fellner zur Gesch. d. att. Finanzverw. σ. 58 κέ. ὡς ἐπιμελητῆς ἐμερίμνα ὁ Λυκούργος περὶ αὐξήσεως τῆς δημοσίας προσόδου καὶ τῆς παρασκευῆς τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. Ταύτης δὲ τῆς παρασκευῆς ἐπεμελείετο κατὰ τὸν Droège ἐνθ. ἀν. 41 ὢν στρατηγὸς ἐπὶ τὴν παρασκευὴν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι μεταγενεστέρα τῶν χρόνων τοῦ Λυκούργου ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἀριστ. 61, 1. Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται ὀρθὸν ὅτι ἀδόσιμα εἶναι καὶ ὅσα ὁ Ψευδοπλουτ. β. Λυκ. 3 σ. 841 c λέγει συγχεχυμένως πως περὶ παρατάσεως τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐπὶ πλείονα τοῦ προσήκοντος χρόνου. Διότι ἂν πολιτεύομενος ὁ Λυκούργος καὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν προσόδων ἐποπτεύων ἦρξέ ποτε καὶ τινὰ τῶν καθεστηκυῶν ἀρχῶν. αὕτη θὰ ἦτο ἡ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν, ἣν καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς γυναίκος τοῦ Καλλίας ἦρξε τῷ 338. Βλ. Ψευδοπλουτ. β. Λυκ. 27 σ. 842 f. Κατὰ τὰς πρὶν κρατούσας γνώμας, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει κατέστη τὸ πρῶτον, ὡς μὲν ὁ Fellner ἐνθ. ἀν. σ. 51 κέ. εἰκάζει τῷ 378, ὡς δ' ὁ Wilamowitz τὸ πολλὸν τῷ 354. Βλ. καὶ Droège ἐνθ. ἀν. σ. 29 κέ. Κατὰ τὸν Philippi ἐν N. Rhein. Mus τ, 34 σ. 612, 1 ὁ Εὐδούλος ἦτο ὁ πρῶτος τῶν ἐπὶ τῇ διοικήσει.

ταῦτα δ' εἶναι ὀλίγιστα. Μανθάνομεν δ' ἐξ αὐτῶν ὅτι μέχρι τοῦ 295[4 καὶ μικρὸν ὕστερον εἰς ἤρχε τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀπὸ τοῦ 286[5 ἐπὶ τινα χρόνον πλείονες, καὶ πάλιν εἰς πρὸ τοῦ χρεωμονιδείου πολέμου. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος ἀναφέρονται πλείονες ἄρχοντες ἐπὶ τῇ διοικήσει, καὶ πάλιν εἰς μόνος κατὰ τὸ Β' αἰῶνα. ¹ Ἦτο δ' ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει ἀναμφισβητήτως ἐνιαύσιος ἄρχων αἰρετός, καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῶν προσόδων καὶ τῶν ἀναλωμάτων τῆς πόλεως. Ἀπεμίσθου μετὰ τῶν πωλητῶν τὰ δημόσια ἔργα, ἐπεμελεῖτο τῆς κατασκευῆς τῶν ἀπονεμομένων στεφάνων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ ἔδιδε τὸ ἀργύριον εἰς ἀναγραφὴν τῶν ψηφισμάτων. ²

"Αλλοι ταμίαι.

Τὸ πλῆθος τῶν ἐν Ἀθήναις ταμιῶν δὲν περιορίζεται εἰς τοὺς προειρημένους. Ἀκριβέστερον δ' εἶπεν, πᾶς ἄρχων διαχειρίζων ἄξιον λόγου τινὸς ποσὸν χρημάτων, εἶχε καὶ ἴδιον ταμίαν. Δὲν εἶναι ὅμως εὐκόλουν πάντοτε νὰ ἐξακριβωθῇ τίνες τῶν ταμιῶν ὠρίζοντο ὑπὸ τῆς πόλεως, καὶ τίνες προσελάμβανον αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες ἐθελοουσίως. ³

¹) Ἡρότων ὁ υἱὸς τοῦ Λυκούργου, ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει μετὰ τὸ 307: CIA. II, 167. Ἐπὶ τῇ διοικήσει ἀναφέρεται τῷ 295[4: II, 300. Οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει ἐν ἔτει 286[5: II, 311. 312. Ἐν ἔτει 284[3: Ἐφ. ἀρχ. 1890, 71 κέ. (CIA. IV, 2, 314). Πάλιν ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει μικρὸν πρὸ τοῦ χρεωμονιδείου πολέμου: II, 331. Οἱ ἐπὶ τῇ διοικήσει περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 15 σ. 355 [CIA. IV, 2, 385 c.]. Ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει πάλιν κατὰ τὸν Β' αἰῶνα: CIA. II, 453.

²) Πολυδ. II', 113: «Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς διοικήσεως αἰρετός ἦν ἐπὶ τῶν προσόντων καὶ ἀνελισκομένων». Ἀπομίσθωσις δημοσίων ἔργων μετὰ τῶν πωλητῶν: CIA. II, 167. Ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει ἐπιμελεῖται κατὰ ψήφισμα τῆς ποιήσεως στεφάνων καὶ εἰκόνων: II, 251. 311. 312. IV, 2, 347 σ. μερίζει τὸ ἀργύριον εἰς ἀνάθεσιν ψηφισμάτων: II, 300. 311. 316. 326. 328. 331. 393. IV, 2, 318 σ. 345 c. 366 σ. Ἐνίοτε μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν: CIA. II, 327. Ἀρχ. δελτ. 1891 σ. 45 - 6. (CIA. IV, 2, 385 c. Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 15 σ. 355). Συναγωγὴν τῶν εἰς ταῦτα ἀναφερομένων ἐπιγραφῶν βλ. παρὰ Hartel *Stu. uib. att. Staatsr. u. Urkundenw.* 135.

³) Οὕτω μνημονεύονται λ. χ. ταμίαι τῶν τειχοποιῶν: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 27, ταμίαι τῶν ἀδυνάτων: Ἀριστ. 49, 4, ταμίαις κρεμαστών: CIA. II, 809 σ. 212 κέ., ταμίαις εἰς

Οἱ ἐννέα ἄρχοντες.

Μετὰ τοὺς διαχειρίζοντας δημόσια χρήματα, διαλαμβάνω περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχόντων ἐν οἷς τὴν πρώτην τάξιν ἔχουσιν οἱ λεγόμενοι ἐννέα ἄρχοντες. Οὗτοι καὶ θεσμοθεταὶ κοινῶς καλούμενοι, ἦσαν κληρωτοί, ἐπρυτάνευε δὲ τῆς συναρχίας ὁ ἄρχων. ¹ Ἐξεληθότες δὲ τῆς ἀρχῆς καὶ τὰς εὐθύνας κατὰ νόμον δόντες ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀρειον πάγον, ἤρχον δὲ τὴν τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἀρχὴν διὰ βίου. ² Καίτοι τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων ἦσαν κατανεμημένα ἰδίᾳ εἰς ἕκαστον τῶν ἀρχόντων, ἦσαν ὅμως καὶ τινα, εἰς ἃ κοινῇ συνέπραττον πάντες οἱ συνάρχοντες. Τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν ἐν ἑκάστη δίκῃ, ἴσως δὲ καὶ ἡ κλήρωσις τῶν ἀρχόντων. ³

νέωρια : CIA. II, 803 d. 4, 13, ταμίας τριηροποικῶν : II, 803 c, 128 κέ. ὁμοίως ὁ τῶν τριηροποικῶν ταμίας : Δημ. KB', 17. Οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν τριήρων : Ἀριστ. 61, 7. Ἀρποκρ. λ. ταμίας. Ἀμμωνίς. Λεξ. Κανταβρ. 675, 28. Φώτ. λ. Πάραλοι. ταμίας. Rose Arist. pseudopigr. 443, 59. Περὶ τῆς ἰδιαζούσης τάξεως τῶν ταμιῶν τούτων βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 8, 168 κέ. Ταμίαι μὴ δημόσιοι ἦσαν πιθανότατα ὁ τοῦ τριηράρχου Φιλίππου : (Δημ.) ΜΘ', 14, 15, καὶ ὁ τοῦ τριηράρχου Τιμοθέου : (Δημ.) ΜΘ', 6. Ὅτι δὲ τοιοῦτος ἦτο ὁ ταμίας οὗτος συνάγω ἐκ τοῦ Δημ. Η', 47, ἐπειδὴ κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο ὁ στρατηγὸς εἶδε λόγον τῶν χρημάτων. Βλ. ὅμως καὶ (Δημ.) ΜΘ', 9, 10. Ἐβόλιν παρ' Ἀρποκρ. λ. ταμίαι. Δισχίν. κτ. Τιμ. 56. Πρὸς καθόλου Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 234 κέ.

¹) Οἱ ἐννέα ἄρχοντες λέγονται καὶ θεσμοθεταί : Δημ. ΝΖ', 66 ἐν παραβολῇ πρὸς 70. Πλουτ. Σόλ. 25. Πολυδ. Η', 85. Bekker An. gr. 311, 10. Boeckh CIG I σ. 440. Ἐπρυτάνευον αὐτῶν ὁ ἄρχων : Πσύχ. : ἄρχων πρύτανις Ἀθήνησιν ἐπώνυμος τῶν ἀρχόντων ». Ἀναγραφαὶ ἀρχόντων : CIA. II, 859. 862. 863.

²) Βλ. Πολυδ. Η', 118. (Δημ.) ΚΤ', 5. Ὁ Lipsius ἐν Leipz Stud 4, 151 κέ. ἀμφισβητεῖ ὅτι ἐδοκιμάζοντο κανονικῶς οἱ ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτῶν εἰς τὸν Ἀρειον πάγον ὑπὸ τούτου. καὶ φρονεῖ, στηριζόμενος εἰς τὸν Λυσ. Ζ' 22. ΚΤ'. 11, ὅτι οἱ ἄρχοντες κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς αὐτῶν εἶχον καὶ ἔδραν καὶ ὕψον ἐν τῷ Ἀρειῷ πάγῳ. Ὅτι ἐνίοτε συνήθρευον οἱ ἄρχοντες ἐν τῷ Ἀρειῷ πάγῳ, ὅσας ἐπρόκειτο περὶ ἔργων ἀναγομένων εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου αὐτῶν, συνομολογῶ. Ἄλλ' ἢ δοκιμασία πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν Ἀρειον πάγον, μετὰ τὰς εὐθύνας, ἐπιθεδαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 60, 3.

³) Καθ' ἑαυτὴν ἥκιστα ἀξία πίστεως φαίνεται ἡ μαρτυρία τοῦ Πολυδ. Η', 86 - 7 περὶ κοινῶν ἔργων τῶν 9 ἀρχόντων Ὅτι εἶχον ἐξουσίαν θανάτου, ἐάν τις τῶν φευγόντων κατήρχετο εἰς Ἀθήνας παρὰ τὸν νόμον, δὲν ἐπιθεδαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Ὁ Δημ. ΚΓ', 31 ἀκριστὶς λέγει ὅτι τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἶχον οἱ θεσμοθεταί. Ἡ χειροτονία τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν ὑπὸ τῶν 9 ἀρχόντων ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 44, 4. Ἡ δὲ κλήρωσις τῶν δικαστῶν ἐπιθεδαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 63, 1. Ἀν' δ' ἡ μνημονευομένη

Ὁ "Αρχων, ὁ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ ἄρχων ἐπώνυμος καλούμενος, διότι ἐξ αὐτοῦ ὠνομάζοντο αἱ ἡλικίαι τῶν ὑποχρέων πρὸς στράτευσιν, εἶχε τὸ ἀρχεῖον αὐτοῦ ἐν τῷ πρυτανείῳ.¹ Εὐθὺς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀρχήν, κατ' ἔθος ἴσως παλαιότατον, ἐκήρυττεν ὅτι ὅσα τις εἶχε προτοῦ νὰ εἰσέλθῃ αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχήν θὰ τὰ διατηρήσῃ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἀρχῆς.² Ὁ "Αρχων ἦτο ὁ ἐπώνυμος τῆς πόλεως ἄρχων. Ἔργα αὐτοῦ ἦσαν ἡ ἀνωτάτη ἐποπτεία τῆς οἰκογενείας, ἡ φροντὶς περὶ προστασίας τῶν γονέων ὅσοι ἠδικοῦντο ὑπὸ τῶν τέκνων, καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ὅσαι, τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἦσαν ἔγκυοι, ἡ ἐπιμέλεια τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἐπικλήρων καὶ ἡ κατάστασις ἐπιτρόπων αὐτῶν· ἐδέχετο τὰ τῆς ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐγκαταλειφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἀνδρός ἐζήτουν νὰ διαζευχθῶσι καὶ ἐμερίμνα, ὅπως μὴ ἐρμυῶνται οἱ οἴκοι.³ Εἰσήγε

ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου κλήρωσις τῶν ἀθλοθετῶν προσήλθεν ἐκ παρανοήσεως τοῦ Ἀριστ. 60, 1, ἀλλ' ἡ τῶν ἀρχόντων κλήρωσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κοινὸν ἔργον τῶν 9 ἀρχόντων, κατ' ἀναλογίαν τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν, ἃν καὶ ὁ Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 13 ἀορίστως λέγει «ἀρχῆς» δὲ φήσουσιν ἐκεῖνας εἶναι, ἃς οἱ θεσμοθεταὶ ἀποκληροῦσιν ἐν τῷ Θησείῳ. Ἐπίσης ἀμφισβητήσιμος εἶναι ἡ ἐπιχειρόμενα τῶν ἀρχόντων ὑπὸ τῶν 9 ἀρχόντων. Διότι τὸ χωρίον τοῦ Πολυδεύκου, συνοψίζον τὸ τοῦ Ἀριστ. 61 κατὰ παραδρομὴν ἔχει παρεμβληθῇ ἐκεῖ ὅπου νῦν κεῖται. Οἱ 9 ἀρχοντες ἐπώπτεον τὰς μορίας: Λυσ. Ζ', 22.

1) Ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι καὶ κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους λέγεται ἀπλῶς ἄρχων. Βλ. Kirchhoff ἐν Hermes 2, 161 κέ. Ἐπώνυμος ἐκλήθη. οὐχὶ ὡς ἐπώνυμος τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἀλλὰ διότι ἐκ λόγων συναφῶν πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ εἰς τοὺς δημοσίους καταλόγους ὀνομάτων ποίτην, διότι ἦτο λ. χ. ἐπώνυμος τῶν ἡλικιῶν, τῶν λήξεων: L. Lange ἐν Leipz. Stud. 1, 159 κέ. Τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀρχοντος ἐν τῷ πρυτανείῳ: Ἀριστ. 3, 6, καίτοι ἡ μαρτυρία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Σόλωνος χρόνους. Ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. gr. 449, 22 καὶ ὁ Σουῖδ. λ. ἄρχων, καίτοι παρ' Ἀριστοτέλους παραλαμβάνουσι, λέγουσιν ὅτι ὁ ἄρχων καθῆτο παρὰ τοὺς ἐπώνυμους. Ἀδελφον δὲ ἃν τοῦτο πρὶέρχεται ἐκ λάθους τῶν γραμματικῶν συντακτικῶν τῶν πρυτανείων καὶ τὴν θόλον, τὴν παρὰ τοὺς Ἐπώνυμους κειμένην, διότι εἰς ταύτην συνήρχοντο οἱ πρυτάνεις.

2) Βλ. Ἀριστ. 56, 2: «καὶ ὁ μὲν ἄρχων εὐθὺς εἰσελθὼν πρῶτον μὲν κηρύττει, ὅσα τις εἶχεν, πρὶν αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἀρχήν, ταῦτ' ἔχειν καὶ κρατεῖν μέχρι ἀρχῆς τέλους».

3) Βλ. Ἀριστ. 56, 6. 7. Δημ. ΑΕ', 48 καὶ τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΜΓ', 75. Πολυδ. Η', 89. Ἐπιμέλεια τῶν ἐπικλήρων: Δημ. ΑΖ', 45-6, τῶν ὀρφανῶν: Bekker, An.

δὲ γραφὰς καὶ δίκας ἀναγομένας εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον.¹ Ἡρησκευτικὰ δ' ἔργα εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν μεγάλων Διονυσίων, εἰς ἃ καθίστη χορηγούς, ποιῶν αὐτοῖς τὰς ἀντιδόσεις καὶ τὰς ἐνδεχομένας ἐνστάσεις εἰσάγων εἰς τὸ δικαστήριον· ἐπίσης τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐορτῆς τῶν Θαργηλίων, καὶ τῶν πομπῶν τῆς τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τῆς τῷ Διὶ σωτήρι· ἐπεμελεῖτο δὲ καὶ τῶν εἰς Δῆλον καὶ ἀλλαχόσε στελλομένων θεωριῶν.² Διοικῶν τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων εἶχε βοηθοὺς 10 αἰρετοὺς ἐπιμελητὰς τῆς πομπῆς τῷ Διονύσῳ.³ Ἐν τοῖς ἄλλοις δ' ἔργοις αὐτοῦ βοηθοὺς εἶχε δύο παρέδρους, οὓς ἐλάμβανεν αὐτὸς ἐκλέγων.⁴

gr. 201, 25 κέ. Κατάστασις ἐπιτρόπων: Πολυδ. II', 89, ἀπόλειψις: Πλουτ. Ἄλκ. 8. Ἄνδουκ. κτ. Ἄλκ. 14. Μέριμνα περὶ μὴ ἐξερημώσεως τῶν οἴκων: Ἰσ. Ζ', 30.

1) Βλ. Meier u. Schoemann Att. Proc.² 55 κέ. Ἀναγραφὴ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος ἐισαγομένων γραφῶν καὶ δίκων: Ἀριστ. 56, 6. 7. Πολυδ. H', 89 Bekker An. gr. 310, 1 κέ. 199, 9 κέ. Σουίδ. Φωτ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. Ἀρποκρ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν. Λεξ. Κανταβριγ. λ. εἰς θατητῶν αἵρεσιν.

2) Ἀριστ. 56, 3 κέ.: «Ἐπειτα χορηγοὺς τραγωδοῖς καθίστασι τρεῖς ἐξ ἀπάντων Ἀθηναίων τοὺς πλουσιωτάτους· πρότερον δὲ καὶ κωμικοῖς καθίστη πέντε, νῦν δὲ τοὺτους αἱ φυλαὶ φέρουσιν. Ἐπειτα παραλαβὼν τοὺς χορηγοὺς τοὺς ἐνηνεγμένους ὑπὸ τῶν φυλῶν εἰς Διονύσια ἀνδράσιν καὶ παισὶν καὶ κωμικοῖς καὶ εἰς Θαργήλια ἀνδράσιν καὶ παισὶν — εἰσὶ δ' οἱ μὲν εἰς Διονύσια κατὰ φυλάς, εἰς Θαργήλια <δὲ> θυεῖν φυλαῖν εἰς· παρέχει δ' ἐν μίρ)ει ἑκατέρω τῶν φυλῶν — τοῦτοις τὰς ἀντιδόσεις ποιεῖ καὶ τὰς σκῆψεις εἰσάγει, ἐὰν τις ἢ λελητοურγη(κί)ν(αι) φῇ πρότερον ταύτην τὴν λητοურγ(ίαν, ἢ ἂ)τελής εἶναι, λελητοურ(γηκῶς)τέραν λητοურγίαν καὶ τῶν χρόνων αὐτῷ (τῆς ἀτελ)είας μὴ ἐξελη(λυ)θό(των ἢ τὰ) ἐτῇ μὴ γεγονέναι· δεῖ γάρ τὸν τοῖς παι(σίν) χορη)γοῦντα ὑπὲρ τετταράκοντα ἐτῇ γεγονέναι. καθίστασι δὲ καὶ εἰς Δῆλον χορηγοὺς καὶ ἀρχιθέω(ρον) τῷ τριακοντορίῳ τῷ τοὺς ἡθίους ἀγοντι. Πομπῶν δ' ἐπιμελεῖται(αι) τῆς τε τῷ Ἀσκληπιῷ γινομένης, ὅταν οἰκουρῶσι μύσται, καὶ τῆς Διονυσίων τῶν μεγάλων μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν, οὓς πρότερον μὲν ὁ δῆμος ἐχειροτόνηε δέκα ὄντας, κ(αὶ) τὰ) εἰς τὴν πομπὴν ἀναλώματα παρ' αὐτῶ(ν) ἀνῆλι(σ)κον, νῦν δ' ἓνα τῆς φυλῆς(ς) ἐκ)άστης κληροῖ καὶ δίδωσιν εἰς τὴν καίσασκευὴν ἑκατὸν μνᾶς» (βλ. καὶ CIA. IV, 2, 318 ε) «Ἐπιμελεῖται(αι) δὲ καὶ τῆς εἰς Θαργήλια καὶ τῆς τῷ Διὶ σωτήρι· Διοικεῖ δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων οὗτος καὶ τῶν Θαργηλίων. Ἐορτῶν μὲν οὐδ' ἐπιμελεῖται τούτων». Λεξ. Κανταβρ. 670 «ἐπώνυμος ἀρχων — ἔχειν δὲ ἐπιμέλειαν χορηγῶς καταστήσαι εἰς Διονύσια καὶ Θαργήλια· ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῶν εἰς Δῆλον καὶ τῶν ἀλλαχόσε· πεμπομένων Ἀθήνηθεν χορῶν». Βλ. Πολυδ. H', 89. Προβλ. τὸ ψήφισμα ἐν Ἀθηναίῳ τ. Ζ', σ. 480, 3 (CIA IV. 2, 318 ε).

3) Περί τῶν ἐπιμελητῶν βλ. Ἀριστ. 56, 4 ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει. Προβλ. καὶ Δημ. ΚΑ', 15. Δ', 35. Ἐν τῷ ἐν τέλει τῆς προηγουμένης σημειώσεως ψήφισματι περὶ τοῦ

Βασιλεύς.

Ὁ δεύτερος ἄρχων, βασιλεὺς καλούμενος, εἶχε τὸ ἀρχεῖον ἐν τῇ βασιλείᾳ στοᾷ ἐν τῇ ἀγορᾷ. ¹ Διατηρήσας τὸ ὄνομα καὶ τὰ θρησκευτικὰ ἔργα τῶν παλαιῶν βασιλέων, εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τῶν ἱερῶν τόπων, τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τηρήσεως τῶν θρησκευτικῶν διατάξεων καὶ τὴν διοίκησιν τῶν πατρῶν θυσιῶν. Ἰδίᾳ δ' ἐπεμελεῖτο τῶν μυστηρίων καὶ τῶν Διονυσίων τῶν ἐπὶ Ἀθηναίῳ καὶ διοῖκε τὰς λαμπαδηδρομίας, καθιστῶν καὶ τοὺς χορηγοῦντας εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους γυμνασιάρχους. ² Εἶχε δὲ δι-

ἄρχοντος Νικίου (321) ἀναφέρονται 10 ἐπιμεληταὶ τῆς πομπῆς τῇ Διονύσῳ. Βλ. καὶ Mommsen *Heortol.* 397. [*Feste d. St. Athen* σ. 436 κέ.].

⁴) Ἀριστ. 56, 1. Πολυδ. Η', 92 Ἰσ. Γ', 32: «ἐναντίον τοῦ ἄρχοντος καὶ τῶν παρῆδρων». Πρβλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 158, (Δημ.) ΝΗ', 32. Ὀνομαστὶ ἀναφέρονται ἀμφότεροι οἱ πάρεδροι ἐν τῇ περὶ τοῦ ἄρχοντος Νικίου ψηφίσματι τοῦ 321: CIA. IV, 2, 318 β.

⁵) Βλ. Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 344 κέ. «Ἡ στοὰ ἢ Βασιλεία»: CIA. I. 61. Πaus. Α', γ', 1: «Πρώτη δὲ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ καλουμένη στοὰ βασιλείας, ἐνθα καθίζει βασιλεὺς ἐνιαυσίαν ἄρχον ἀρχὴν καλουμένην βασιλείαν». Ἡ τοῦ βασιλέως στοὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ βασιλέως: Πλάτ. Εὐθὺδ. ἐν ἀρχῇ Θεαιτ. ἐν τελει. Περὶ τοῦ ἀρχεῖου τοῦ βασιλέως ἐν παλαιότεροις χρόνοις βλ. Ἀριστ. 3, 5.

²) Περὶ τοῦ βασιλέως πρβλ. Hauvette-Besnault de archonte rege. Par. 1884. [*Le-contere Archontat athenien*. Par. 1893. Ἀριστ. 47. Πλάτ. Πολιτικ. 290 ε. Βλ. τὴν διάταξιν ψηφίσματος γραφέντος περὶ τὸ 446 παρὰ Dittenberger 13 [² 20] (CIA IV, 27 6): «Τὸν δὲ βασι(ι)λέα ὄρσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τ(ῶ)ι Πελαργικῷ, καὶ τὸ λοιπὸν μὴ ἐνδρεύεσθαι βωμοὺς ἐν τῷ Πελαργικῷ ἄνευ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Μηδὲ τοὺς λίθους τέμνειν ἐκ τοῦ (Π)ελαργικοῦ μηδὲ γῆν ἐξάγειν μηδὲ λίθους. Ἐάν τις παραβαίῃ τούτων τι, ἀποτινέτω πεντακοσίας δραχμὰς» ἐσαγγελεῖτω δὲ ὁ βασιλεὺς ἐς τὴν βουλήν». Οἱ ἐκ τοῦ τεμένου τοῦ Ἀπόλλωνος Ἐρεθισίου κόπτοντες ἢ ἀποκομίζοντες φύλλα ἢ φρύγανα ἢ φύλλα ἐξημιούνητα ὑπὸ τοῦ δημάρχου καὶ τοῦ ἱερέως ὅστις καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν παρῆδιδοι τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ βουλῇ: CIA. II, 841. ὁ βασιλεὺς ἀπομισθοῖ τὴν εἰρσιν τοῦ τεμένου τοῦ Κόδρου, καὶ τοῦ Νηλείου καὶ τῆς Βασιλῆς: Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 161 - 2 (CIA. IV, 53 α). Πρβλ. καὶ Ἐφ. ἀρχ. 1888 σ. 113 - 4 (Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 434. CIA. IV, 2, 104 α) Ἀθῆν. Γ' 234 f. 235 α. Ἀριστ. 57, 1. «(ὁ) δὲ βασιλεὺς πρῶτον μὲν μυστηρίων ἐπιμελεῖται μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν ὧν ὁ δῆμος (ος) χειροτονεῖ, οὗ μὲν ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων, ἕνα δ' (ἐξ Εὐμολπίδων, ἕνα δ' ἐκ Ἡερ(ύκων). Ἐπειτα Διονυσίων τῶν Ἐπιληναίων ταῦτα δὲ ἐστὶ (πομπ)ή (τε καὶ ἀγών). Τὴν μὲν οὖν πομπὴν κοινῇ πέμπουσιν ὅτε βασιλεὺς καὶ οἱ ἐπιμεληταί, τὸν δὲ ἀγῶνα διατίθουσιν ὁ βασιλεὺς. <Δια>τίθῃται δὲ καὶ τοὺς τῶν λαμπάδων ἀγῶνας ἀπαντας: ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν καὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ οὗτος πάσας». Πολυδ. Η', 90: «ὁ δὲ βασιλεὺς μυστηρίων προέστηκε μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν καὶ Ἀθηναίων καὶ ἀγῶνων τῶν ἐπὶ λαμπάδι καὶ τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ». Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 1224. Περὶ τῆς ἐπιμε-

καιοδοσίαν εἰς πάντα τὰ τῆς λατρείας καὶ τῆς θρησκείας, τούτου δ' ἕνεκα εἰσῆγε καὶ τὰς φονικὰς δίκας, διότι ὁ καθαρχὸς τοῦ ἄγους τῶν αἱμάτων ἐθεωρεῖτο θρησκευτικὸν ἔργον. ¹ Ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἡ βασίλισσα ἢ βασίλιννα, ἐν τῷ συμβολικῷ γάμῳ τοῦ Διονύσου κατὰ τὰ Ἀνθεστήρια, ἐπεῖχε τὴν τάξιν τῆς συζύγου τοῦ θεοῦ. ² Ἐπιμελούμενος τῶν μυστηρίων, εἶχεν ὁ βασιλεὺς βοηθοὺς ⁴ ἐπιμελητὰς τῶν μυστηρίων, ἐκλεγομένους ἐνιαυσίως ὑπὸ τοῦ δήμου, δύο μὲν ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων, ἓνα ἐκ τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ ἓνα ἐκ τοῦ τῶν Κηρύκων. ³ Εἰς δὲ τὰλλα ἔργα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἶχεν ἐπίσης ὡς ὁ ἄρχων βοηθοὺς δύο παρέδρους, οὓς αὐτὸς ἐξέλεγεν. ⁴

Πολέμαρχος.

Ὁ τρίτος ἄρχων, πολέμαρχος καλούμενος, ἔχων δ' ἀρχεῖον τὸ Ἐπιλύκειον, ⁵ διώκει πρότερον τὰ πολεμικά, ἀλλὰ κατὰ τὸν

λείας τῶν μυστηρίων ὑπὸ τοῦ βασιλέως βλ. καὶ (Λυσ.) Γ', 4-5. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν παρέδρων καὶ τῶν ἐπιστатῶν Ἐλευσινόθεν καὶ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν μυστηρίων ἀπομισθῶσι τὰ εἰς τὰ μυστήρια μισθώματα: Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 121-2, στ. 30. σ. 123-4 στ. 31 (CIA. IV, 2, 8346). Τὰς 14 γεγραμὰς καθίστησιν ὁ βασιλεὺς: Πολυδ. Η', 108. Ἐτυμ. M. 227, 36. Δίκαι τῶν γυμνασιάρχων παρὰ τῷ βασιλεῖ: Δημ. ΑΕ', 48. Περδ. Σουίδ. λ. ἐπιώψατο.

1) Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰσαγομένων δικῶν βλ. Ἀριστ. 57, 2 κέ. Πολυδ. Η', 90. Bekker An. gr. 219, 14 κέ. 310, 6. Ἀρποκρ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. Φωτ. 2 ἄρθρ. Σουίδ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. Meier u. Schoemann att. Proc. ² 61 κέ.

2) Βλ. Ἀριστ. 3, 5. Πολυδ. Η', 90. 108. (Δημ.) ΝΘ', 72 κέ. Mommsen Heortol. 356 κέ. [Feste 393 κέ.].

3) Βλ. Toepffer att. Genealogie 78 κέ. Ἀρποκρ. λ. ἐπιμελητὴς τῶν μυστηρίων (ἐκ τοῦ Ἀριστ. 57, 1). Βλ. Πολυδ. Η', 90. Δημ. ΚΑ', 171. Bekker. An. gr. 279, 20. 219, 15. Ψηφίσματα τιμητικὰ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν μυστηρίων: CIA. II, 315. 376. Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 172 (CIA. IV, 2, 3236). 177 (CIA. IV, 2, 385 d). Ψήφισμα δι' οὗ στεφανοῦται ὁ Ξενοκλῆς, μυστηρίων ἐπιμελητὴς χειρ(ο)τονηθε(ι)s: Ἐφ. Ἀρχ. 1892 σ. 101. [CIA. IV, 2, 574 e]. Περὶ τῆς μετοχῆς τοῦ γένους τῶν Κηρύκων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν μυστηρίων βλ. CIA. II, 597.

4) Βλ. Ἀριστ. 56, 1. Πολυδ. Η', 92. (Δημ.) ΝΘ', 72. 81. CIA. II, 597. Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σ. 121-2. 123-4.

5) Βλ. Ἀριστ. 3, 5: «ὁ δὲ πολέμαρχος τὸ Ἐπιλύκειον—διὸ πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο πολέμαρχεον, ἐπεὶ δὲ Ἐπίλυκος ἀνυποδόμησε καὶ κατεσκεύασεν αὐτὸ πολέμαρ(χ)ήσας Ἐπιλύκειον ἐκλήθη—». Ἐκ τούτου παραλαμβάνουσιν ὁ Σουίδ. λ. ἄρχων. Bekker An. gr. 449,

Ε' αἰῶνα ἡ ἐξουσία τοῦ αὐτῆ κατελύθη ¹. Μόνα δ' ὑπομνήματα τῆς παλαιᾶς ἐκείνης δυνάμεως εἶχε τὰς θυσίας, ἃς ἔθυσεν εἰς τὴν Ἀρτεμιν τὴν ἀγροτέραν καὶ τὸν Ἐνυάλιον, καὶ τὰ ἐπιτάφια, ἅτινα διώκει, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐναγίσματα, τὰ ὅποια ἐποίει [εἰς τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ θανόντας καὶ] εἰς τὸν Ἀρμόδιον καὶ τὸν Ἀριστογείτονα. ² Δικαιοδοσίαν δ' εἶχεν ὁ πολέμαρχος εἰς τοὺς μετοίκους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους, εἰσάγων τὰς δίκας τὰς ἀναγομένας εἰς τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν αὐτῶν, καὶ τὰς ἰδιωτικὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, καὶ προσέτι πάσας τὰς ἰδιωτικὰς δίκας, ὅσας οἱ ἐναγόμενοι ἦσαν ξένοι. ³ Εἶχε δὲ καὶ ὁ πολέμαρχος βοηθοὺς δύο παρέδρους ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγομένους. ⁴

Θεσμοθέται.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἐξ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, κοινὸν ὄνομα εἶχον θεσμοθέται. Ἀρχεῖον αὐτῶν ἦτο τὸ θεσμοθετεῖον, εἶχον δὲ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν νόμων. ⁵ Τούτους ἀνεθεώρουν κατ' ἐνιαυτὸν καὶ εἰση-

21. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πρύχ. ἔχει ἐπὶ Λύκ(ε)ιον, ἀνθ' οὗ ἀναγνωστέον Ἐπιλύκειον. «ἀρχεῖον τοῦ πολέμαρχου Ἀθήνησιν».

¹) Ὁ Ἀριστ. 22, 2 λέγει ὅτι ἐν ἔτει 501 τῆς ἀπάσης στρατιᾶς ἡγεμὼν ἦν ὁ πολέμαρχος Πρδλ. Ἡρ. Γ', 109, 111. Bekker An. gr. 283, 20.

²) Βλ. Ἀριστ. 58, 1: «Ὁ δὲ πολέμαρχος θύει μὲν θυσίας τῇ τε Ἀρτέμιδι τῇ ἀγροτέρᾳ καὶ τῇ Ἐνυαλίῳ, διατίθησι δ' ἀγῶνα τὸν ἐπιτάφιον καὶ τοῖς τετελευτηκόσιν ἐν τῷ πολέμῳ καὶ Ἀρμόδιῳ καὶ Ἀριστογείτονι ἐναγίσματα ποιῶ». Ἐκ τούτου Πολυδ. Η' 91. Βλ. καὶ Bekker An. gr. 290, 27. Ἡ θυσία εἰς τὴν Ἀρτεμιν ἐγένετο τῇ ἡ Βοηδρομιῶνος εἰς μνήμην τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης: Ξενοφ. Ἀνάδ. Γ', 6', 12. Boeckh Mondeycl. 64 κέ.

³) Βλ. Ἀριστ. 58, 2: «Δίκαι δὲ λαγχάνονται πρὸς αὐτὸν ἴσαι μόνον αἱ τε τοῖς μετοίκους καὶ τοῖς ἰσοτελέσι καὶ <αἱ> τοῖς προξένους γιγνόμεναι. — Αὐτὸς δ' εἰσάγει δίκας τὰς τε τοῦ ἀ(ποσ)τασ(του) καὶ ἀπροστας(του) καὶ κλήρων καὶ ἐπικλήρων τοῖς μετοίκους, καὶ τὰλλ' ὅσα τοῖς πολίταις ὁ ἀρχων, ταῦτα τοῖς μετοίκους ὁ πολέμαρχος». Πρδλ. καὶ Πολυδ. Η' 91. Ἀρποκρ. λ. πολέμαρχος. (Δημ.) ΜΓ', 22. Ἰσοκρ. ΙΖ', 12. 14. Σουῖδ. Φώτ. λ. πολέμαρχος Ἀρποκρ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. (Φώτ. ἐν τῇ αὐτῇ λ. Ι ἀρθρ. Σουῖδ. ὅμ. 2 ἀρθρ. Meier u. Schoemann att. Proc. 2 64 κέ. Ἐν ψηφίσματι δωρεᾶς τῆς προξενίας ὁρίζεται περὶ τοῦ προξένου: «καὶ (πρόσδοκον) εἶναι αὐτῷ πρὸς τὸν πολέμαρχον (καθάπερ) τοῖς ἄλλοις προξέναις»: C1A II, 42. Αἱ δίκαι Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φασηλίτας ἐγίνοντο παρὰ τῇ πολέμαρχῳ: C1A II, 11.

⁴) Ἀριστ. 56, 1. Πολυδ. Η' 92. Ἀρποκρ. λ. παρέδρους.

⁵) Ἀρχεῖον τοῦ πολέμαρχου: Ἀριστ. 3, 5. Ὁ Σουῖδ. λ. ἀρχων καὶ Bekker An.

γούντο ἂν ἔκρινον ἀναγκαῖον τὴν λύσιν κειμένων καὶ τὴν θέσιν καινῶν νόμων. Αἱ περὶ τῶν δικαστικῶν διαφορῶν πρὸς τὰς ξένας πόλεις συνθῆκαι, τὰ λεγόμενα σύμβολα, ἐκυροῦντο ὑπὸ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου, οὗ τὴν ἡγεμονίαν εἶχον οἱ θεσμοθέται, οὗτοι δ' εἰσῆγον καὶ τὰς κατὰ τὰς τοιαύτας συνθήκας δίκας ἀπὸ συμβόλων.¹ Σπουδαῖαι δημόσιαι δίκαι εἰσῆγοντο ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν ἢ ἔνδειξις ἐν τισι περιπτώσεσιν, ἢ εἰσαγγελία καὶ ἢ προβολή, ἢ δοκιμασία τῶν ἀρχόντων καὶ αἱ εὐθῦναι τῶν στρατηγῶν, καὶ αἱ περὶ δημοσίων ἀδικημάτων τῶν δόντων εὐθύνας ἀρχόντων κατηγορίαι ιδιωτῶν, αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς αἵτινες ἔδει πᾶσαι νὰ κυρωθῶσιν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, καὶ αἱ ἐφέσεις τῶν ἀποψηφισθέντων ὑπὸ τῶν δημοτῶν, καὶ αἱ γραφαὶ παρανόμων.² Πλὴν τούτων δ' οἱ θεσμοθέται εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου καὶ

Gr. 449, 22 ἔχουσι «παρὰ τὰ θεσμοθέσιον». Βλ. Wachsmuth d. St. Ath II, 1 σ. 353 κέ. Ἄρποκρ. λ. θεσμοθέται: «Δημοσθένης ἐν τῇ κατ' Ἀνδροτίωνος. Ἀρχὴ τίς ἐστιν Ἀθήνησιν ἢ τῶν θεσμοθετῶν ἕξ τὸν ἀριθμὸν ὄντων, εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν καλουμένων ἐννέα ἀρχόντων. Καλοῦνται δὲ οὕτως, ὅτι τῶν νόμων τὴν ἐπιμέλειαν εἶχον» θεσμοὶ δὲ ἐκαλοῦντο οἱ νόμοι, ὡς προείπομεν. Ὅτι δὲ τοὺς νόμους οὗτοι διώρθουν κατ' ἐνιαυτὸν ἔκαστον, εἶρηκεν Αἰσχίνης τε ἐν τῇ κατὰ Κτησιφώντος καὶ Θεόφραστος ἐν τρίτῃ νόμων. Πρὸς Φώτ. λ. Bekker An. gr. 264, 15 κέ.

¹) Περὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν νόμων βλ. κατωτέρω τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας κεφάλαιον. Περὶ τῆς κυρώσεως τῶν πρὸς τὰς πόλεις συμβόλων βλ. Ἄριστ. 59, 6: «καὶ τὰ σύμβολα τὰ πρὸς τὰς πόλεις οὗτοι κυροῦσι, καὶ τὰς δίκας τὰς ἀπὸ τῶν συμβόλων εἰσάγουσι» Πολυδ. Η', 88. (Δημ.) Ζ', 9. Fränkel d. att. Geschworenenger. 40 κέ

²) Βλ. Ἄριστ. 59, 2: «Ἐτι δὲ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον καὶ τὰς καταχειροτονίας καὶ τὰς προβολὰς ἀπάσας εἰσάγουσιν οὗ(τ)οι καὶ γραφὰς παρανόμων καὶ νόμον μὴ ἐπιτι/δειον θεῖναι καὶ προεδρικὴν καὶ ἐπιστατικὴν καὶ στρατηγὸς εὐθύνας.» 4: «εἰσάγουσιν δὲ καὶ τὰς δοκιμασίας ταῖς ἀρχαῖς ἀπάσαις καὶ τοὺς ἀπεψηφισμένους ὑπὸ τῶν δημοτῶν καὶ τὰς καταγνώσεις τὰς ἐκ τῆς βουλῆς.» 45, 1: «καὶ νόμον ἔθετο (ὁ δῆμος) ἂν τις ἀδικεῖν ἢ βουλὴ καταγνῶ ἢ ζημιώσῃ, τὰς καταγνώσεις καὶ τὰς ἐπιζημιώσεις εἰσάγειν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὅ τι ἂν οἱ δικασταὶ ψηφίσωνται, τοῦτο κύριον εἶναι.» 48, 5: Ὁ εὐθυνος ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν δουθεῖσων αὐτῷ εὐθυνῶν «τὰ δημόσια τοῖς θεσμοθέταις συναναγράφει. Οἱ δὲ θεσμοθέται, ἐὰν παραλάβωσιν, πάλιν εἰσάγου(τ)αὶ τὴν εὐθυναν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὅ τι ἂν γνῶσιν οἱ δικασταὶ (ὁ τοῦτο κύριον ἐστιν)» 52, 1: «εἰσάγουσι δὲ καὶ τῶν ἐνδείξεων τινὰς καὶ οἱ θεσμοθέται.» Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 87, 88. Σχολ. Αἰσχίν. 1, 16 ed. Dindorf: «οἱ θεσμοθέται ἄλλα μὲν ποιοῦσι κοινῇ, ἴδια δὲ πότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια καὶ τὰς εἰσαγγελίας εἰσάγειν εἰς τὸν δῆμον καὶ τὰς χειροτονίας καὶ τὰς προβολὰς εἰσάγουσι καὶ τὰς τῶν παρανόμων γραφὰς καὶ ἔτερα.»

ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις καὶ ταῖς ἰδίαις δίκαις, ὧν ἡ ἀνάκρισις δὲν ἦτο κατὰ νόμον ἀνατεθειμένη εἰς ἄλλην τινὰ τῶν ἀρχῶν. ¹ Ὡρίζον προσέτι τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ὄφειλον νὰ συνέλθωσι τὰ δικαστήρια, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδικάσεως πάσης δίκης καὶ ἐπεκλήρουν εἰς τὰς ἀρχάς τὰ δικαστήρια. ²

Οἱ ἔνδεκα.

Ἡ συναρχία τῶν ἔνδεκα, ὑφισταμένη ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος, ἀπετελεῖτο ἐκ 10 ἀνδρῶν κληρουμένων ἀφ' ἐκάστης φυλῆς, συναριθμουμένου αὐτοῖς καὶ τοῦ γραμματεῖως. ³ Ἦσαν δ' οὗτοι ἡ ἐκτελεστική ἀρχὴ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, διὸ εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν τῷ δεσποτηρίῳ καὶ ἐμερίμωνων περὶ ἐκτελέσεως τῶν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἐπιβαλλομένων σωματικῶν ποινῶν. ⁴ Ἐτήρουν γραμματεῖα, εἰς ἃ ἐνέγραφον τοὺς ὄφειλον-

¹) Περὶ τῶν δικῶν, ἃς εἰσήγον οἱ θεσμοθεῖται, βλ. Ἀριστ. 59. Πολυδ. ἐνθ. ἀν. Ἀρποκρ. Σουῖδ. Φωτ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. Bekker An gr. 310, 12 κέ. Ἀρποκρ. λ. διορξενία παράστασις. Meier u. Schömann att Proc. ² 72 κέ. Πρβλ. περὶ τῶν θεσμοθετῶν καὶ Wilamowitz Arist. u. Athen I, 244 κέ.

²) Βλ. Ἀριστ. 59, 1: « Οἱ δὲ θεσμοθεῖται πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήρια εἰς κύριοι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς » καθότι γὰρ ἂν οὗτοι ὤωσιν, κατὰ τοῦτο χροῖνται ». Τὸ ἐν 59, 5: « καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια » θεωρεῖται ὡς παρεμβλήμα. Βλ. καὶ Πολυδ. ἐνθ. ἀν. Σχολ. Αἰσχίν. ἐνθ. ἀν. Περὶ τῆς ἐπικληρώσεως τῶν δικαστηρίων βλ. τὸ περὶ τῶν δικαστηρίων μέρος τοῦ ἀνὰ γέρας τόμου.

³) Οἱ ἔνδεκα ἐπὶ Σόλωνος: Ἀριστ. 7, 3. Πολυδ. Η', 102: « οἱ ἔνδεκα εἰς ἀφ' ἐκάστης φυλῆς ἐγένετο καὶ γραμματεὺς αὐτοῖς συνριθμεῖτο ». Bekker. An gr. 250, 4: « κληρωτοὶ ἀρχόντες ἦσαν, ἔνδεκα τὸν ἀριθμὸν ». Ἐπιγραφὴ ἐν CIA II, 811 c 130 κέ 144 κέ. μνημονεύει « τὸν γραμματεῖα τῶν ἔνδεκα ». Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὁ γραμματεὺς τῶν ἔνδεκα, δὲν φαίνεται ἀναιρῶν καθ' ὅλοκληρίαν τὰ ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου εἰρημένα. Πραγματείας εἰδικᾶς περὶ τῶν ἔνδεκα ἀναφέρει τὰς ἐξῆς: Fr. W. Ullrich ἐν ἐπιμέτρῳ τοῦ συγγράμματος Vier platonische Gespräche Menon, Kriton, der erste und zweiter Alkibiades. Berlin, 1821. Crome de undecemviris Atheniensium. Πρόγρ. τοῦ Düsseldorf 1828, σπου ἐν σ. 2 σημ. 1 ἀνγράφονται τὰ περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος παλαιότερα βοηθήματα. Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 383 κέ.

⁴) Ἀριστ. 52, 1: « καθιστῶσι δὲ καὶ τοὺς ἔνδεκα κλήρω τοὺς ἐπιμελησομένους τῶν ἐν τῷ δεσποτηρίῳ ». Ἐκ τούτου Πολυδ. Η', 102. Περὶ τοῦ δεσποτηρίου πρβλ. Wachsmuth ἐνθ. ἀν. Bekker An. gr. 250, 4 κέ. Ἐτ. Μ. λ. ἔνδεκα. Ἡ ποινὴ ἐξετελεῖτο διὰ τῶν ὑπη-

τας τῷ δημοσίῳ, πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν πιθανῶς, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐποίει τις τῶν πολιτῶν ἔνδειξιν κατ' ἀτίμου ὀφειλέτου ὡς μετερχομένου ἀρχὴν τινα παρὰ τὸν νόμον, νὰ δύνωνται νὰ ἐξακριβώσιν ἂν ὄντως εἶναι ἄτιμος ὀφειλέτης καὶ νὰ συλλαμβάνωσιν αὐτὸν ὡς παρανομοῦντα καταφύτως. ¹ Ἐνίοτε ἀντιτίθετο εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ εἰσπραξις τῶν ὀφειλομένων, ὅπως ἂν ἡδυνάτει ὁ ὀφειλέτης ν' ἀποτίσῃ τὸ ὄφλημα ὁδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον. ² Εἰς τὰ δικαστικὰ ἔργα αὐτῶν ἀνήγετο ἡ ἀπογραφὴ, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ ἀπογράφοντες τὰ ὑπὸ τῶν ιδιωτῶν κατεχόμενα κτήματα, περὶ ὧν ὑπῆρχεν ἀμφισβήτησις ὅτι ἦσαν δημόσια, καὶ εἰσάγοντες αὐτὰ εἰς τὸ δικαστήριον, καί, ἂν τοῦτο τὰ ἐθεώρει δημόσια, παραδίδοντες εἰς τοὺς πωλητάς. Προσέτι ἡ ἀπαγωγὴ, καθ' ἣν ἀπήγοντο πρὸς αὐτοὺς οἱ ῥητά τινα κακούργηματα διαπράξαντες, ἐπ' αὐτοφύρῳ συλλαμβανόμενοι. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν οἱ κλέπται, οἱ ἀνδραποδισταί, οἱ λωποδύται, ἤτοι οἱ τὰ ἱμάτια πρὸ πάντων τῶν νεκρῶν κλέπτοντες, καὶ οἱ φονεῖς. Εἰσῆγον δὲ καὶ τινὰς τῶν ἐνδείξεων. ³

ρετῶν αὐτῶν: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', γ', 54. Πλάτ. Φαίδ. 116 δ. Λυσ. ΚΒ', 2. Ἐλέγοντο δ' οἱ ὑπεραίται οὗτοι παραστάται: Bekker An. gr. 296, 32. Φώτ. λ.

¹) CIA. II, 811 c, 130 κέ. 144 κέ: « καὶ τὸν γραμματεῖα τῶν ἔνδεκα ἀπαλεῖψαι ἀπὸ τοῦ ὠφλημένου Σιωπόλιδι ἀργυρίου, ὅτι ἂν ἀποφάνῃ αὐτῷ ὁ ταμίας παρεῖληψ(ώς) ». Ἐνδείξεις τῶν ἀτίμων πρὸς τοὺς ἔνδεκα: Bekker An. gr. 250, 10 κέ. ἐννοοῦνται βεβαίως οἱ ἄτιμοι ὀφειλέται (βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 512 κέ.), ὧν ἐποίει ἔνδειξιν ὁ βουλόμενος: (Δημ.) NH', 14

²) Πρὸς εἰσπραξίν τῶν ὀφειλομένων τῷ δημοσίῳ ἦσαν ἐκτελεστικὴ ἀρχή, ὅπως ἀπάγωγων εἰς τὸ δεσμωτήριον τὸν ὀφειλέτην: Δημ. ΚΒ', 49. 52. 53.

³) Βλ. Ἀριστ. 52, 1: « Καθιστάσι δὲ καὶ τοὺς ἔνδεκα κλήρω τοὺς ἐπιμελησομένους τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, καὶ τοὺς ἀπαγομένους (κακούργους, τοὺς τε) κλέπτας καὶ τοὺς ἀνδραποδιστάς καὶ τοὺς λωποδύτας, (βλ. Λυσ. Γ', 10), ἂν μὲν (ὁμ)ολογῶσι, θανάτῳ ζημιώσοντας, ἂν δ' ἀμφισβητῶσιν, εἰσάγοντας εἰς τὸ δικαστήριον, κἂν μὲν ἀποφύγωσιν, ἀφήσοντας, εἰδὲ μή, τότε θανατώσοντας, καὶ τὰ ἀπογραφόμενα χωρία καὶ οἰκίας εἰσάγοντας εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τὰ δόξαντα ὅ(μη)όσια εἶναι παραδίδοντας τοῖς πωληταῖς, καὶ τὰς ἐνδείξεις εἰσάγοντας, καὶ γὰρ ταύτας εἰσάγουσιν οἱ ἔνδεκα». Πρὸβλ. καὶ Πολυδ. Η', 102. Bekker An. gr. 310. 14. Φωτ. λ. ἡγεμονία δικαστηρίου. ἔνδεκα. Σουῖδ. λ. ἔνδεκα. Ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An gr. 250, 14 κέ, προσθέτει εἰς τούτους καὶ τοὺς φονεῖς, δηλ. ἐν ἀρχῇ τοὺς

Τῶν 10 κληρωτῶν ἀστυνόμων οἱ μὲν 5 εἶχον τὴν ἀστυνομίαν τοῦ ἄστεως, οἱ δὲ λοιποὶ τὴν τοῦ Πειραιῶς. Τῶν δ' ἀστυνομικῶν ἔργων αὐτῶν ἰδίᾳ μνημονεύονται ἡ ἐποπτεία τῶν αὐλητριδῶν, ψαλτριῶν καὶ κιθαριστριῶν καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀκόσμως ἐνδεδυμένων. ¹ Εἶχον προσέτι τὴν ἀστυνομίαν τῶν ὁδῶν, ὅθεν ἐπεμελοῦντο τῆς καθαριότητος αὐτῶν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσέτασσον τοὺς κοπρολόγους. Ἐπίσης καὶ τὴν λεγομένην ἀστυνομίαν τῶν οἰκοδομιῶν, διὸ ἐκώλυον τὴν κατοικοδόμησιν τῶν ὁδῶν, καὶ τὴν προεξοχὴν εἰς τὰς ὁδοὺς ἐξωστῶν καὶ τὴν ἐκροχὴν εἰς αὐτὰς τῶν ὁμβρίων ὑδάτων ἀπὸ τῶν στεγῶν καὶ τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν ἀνοιγμα τῶν θυρῶν. ² Καὶ ἡ τῆς εὐκοσμίας ἐν ταῖς ἐορταῖς ἐπιμέ-

ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενους. Βλ. Philippi d. Areopag u. d. Epheten σ. 102 κέ. 'Ο Sorof ἐν Jahrb. f. class. philol. 1883 σ. 105 κέ. 1885 σ. 10 κέ. φρονεῖ, ὅτι ἡ ἀπαγωγὴ κατὰ πρῶτον μὲν ἦτο τῶν ἐπὶ ληστεία φονευόντων, ἀπὸ δὲ τοῦ 403 τῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ φονεῶν* κατὰ δὲ τὸν Meuss δὲ ἀπαγωγῆς actione apud Athen. Diss. inaug. Vratislav. 1884 σ. 27 κέ. ἀπήγγοντο μόνον ὅσοι τῶν φονεῶν ἦσαν ξένοι. 'Ο Δημ. ΑΕ', 48 ὀνομάζει «τοιχωρύχους καὶ κλέπτας καὶ τοὺς ἄλλους κακούργους,» ὁ δ' Ἰσοκρ. ΙΕ', 237 περιηπτικώτερον «τοὺς κακούργωντας». Ὑστερον φαίνεται ὅτι προσετέθησαν καὶ ἄλλα κακούργηματα, καθ' ὧν ἦτο ἀπαγωγὴ, ὅπερ ὁμως ἀρνεῖται ὁ Meuss αὐτ. σ. 22 κέ. Βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. ² 86-7, 274-5. Sorof αὐτ. 1885 σ. 14 κέ. Πρὸλ. ἐν γένει Meier u. Schoemann att. Proc. ² σ. 81 κέ. Πρὸλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΔ', 146: «τὸν δ' ἐνδειχθέντα ἢ ἀπαχθέντα δησάντων οἱ ἑνδεκα ἐν τῇ ξύλῳ». Περὶ τῆς ἐνδείξεως καὶ τῆς ἀπαγωγῆς πρὸλ. Meier u. Schoemann αὐτ. 270 κέ. Τὸ Ἐτ. Μ. λ. ἑνδεκα συμφωνεῖ τῷ Ἀριστοτέλει: «εἰσῆγον δὲ καὶ τὰ ἀπογραφόμενα γιορία, οἰκίας* καὶ τὰ δημόσια εἶναι ὁρίζοντα παρεδίδουν τοῖς πωληταῖς. Εἰσῆγον δὲ ἐνίας ἐνδείξεις». Περὶ τῆς ἀπογραφῆς βλ. Meier u. Schoemann αὐτ. σ. 302 κέ.

¹) Βλ. Haederli d. hell. Astynomen u. Agoranomen ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. τ. 15 σ. 69 κέ. Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 267 κέ. Meier u. Schoemann att. Proc. ² 105 κέ. Ἀριστ. 50, 2: «κληροῦνται δὲ (βλ. καὶ Δημ. ΚΔ', 112) καὶ ἀστυνόμοι δέκα· τούτων δὲ ε' μὲν ἄργουςιν ἐν Πειραιεῖ, πέντε δ' ἐν ἄστει, καὶ τὰς τε αὐλητριδας καὶ τὰς ψαλτρίδας καὶ τὰς κιθαριστρίδας οὗτοι σκοποῦσιν, ὅπως μὴ πλείονος ἢ δυεῖν δραχμαῖν μισθωθῇσονται, πᾶν πλείους τὴν αὐτὴν σπουδάζουσι λαβεῖν, οὗτοι διακληροῦσι καὶ τῷ λαγόντι μισθοῦσιν». Ἐκ τούτου Ἀρποκρ. λ. ἀστυνόμοι. Bekker An. gr. 455, 24 κέ. Σουῖδ. λ. ἀστυνόμος. Διογ. ὁ Αἰέρτ. Γ', 5, 90 λέγει περὶ τοῦ κράτητος: «ἀπὸ τῶν Ἀθηνησιν ἀστυνόμων ἐπιτιμηθεὶς, ὅτι σινδόνα ἤμφιεστο».

²) Ἀριστ. 50, 2: «καὶ ὅπως τῶν κοπρολόγων μηδὲς ἐντὸς ἰ' σταδίων τοῦ τείχους καταβαλεῖ κόπρον ἐπιμελοῦνται (βλ. Ἀρποκρ. λ. βολεῦνες)· καὶ τὰς ὁδοὺς κωλύουσι κατοικο-

λεια φαίνεται ὅτι εἰς αὐτοὺς ἦτο ἀνατεθειμένη, διότι ἐμερίμων κατὰ τὰς πομπὰς νὰ ὁμαλίζωνται καὶ νὰ κοσμῶνται καταλλήλως αἱ πομπικαὶ ὁδοὶ καὶ τὰ τεμένη τῶν θεῶν¹. Εἰσῆγον δὲ καὶ τὰς εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἀναγομένας δίκας.

Ἄγορανόμοι.

Οἱ 10 κληρωτοὶ ἀγορανόμοι, ὧν ἐπίσης ὅ ἤρχον ἐν τῷ ἄστει καὶ ὅ ἐν Πειραιεῖ, εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν ὠνίων.²

δομεῖν καὶ δρυφάτους ὑπὲρ τῶν ὁδῶν ὑπερτείνειν (βλ. Ἡρακλείδ. ἀπ. α', 10 παρὰ Müller fr. hist. gr. II, 209) καὶ ὄγετους μετεώρους εἰς τὴν ὁδὸν ἔκρουν ἔχοντας ποιεῖν καὶ τὰς θυρίδας εἰς τὴν ὁδὸν ἀνοίγειν καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἀπογιγνομένους ἀναφροῦσιν, ἔχοντας δημοσίους ὑπηρέτας». Πρὸς Ἄριστ. Πολιτ. II (Z), 8 σ. 189, 31 Bekker: «ἐτέρα δὲ ἐπιμελεια ταύτης ἐχομένη καὶ σύνεγγυς ἡ τῶν περὶ τὸ ἄστυ δημοσίων καὶ ἰδίων, ὅπως εὐκασιμία ἦ, καὶ τῶν πιπτόντων οἰκοδομημάτων καὶ ὁδῶν σωτηρία καὶ διόρθωσις καὶ τῶν ὁρίων τῶν πρὸς ἀλλήλους, ὅπως ἀνεγκλήτως ἔγνων, καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις ἐπιμελείας ὁμοίωτρα. Καλοῦσι δ' ἄστυνομον οἱ πλείστοι τὴν τοιαύτην ἀρχήν».

1) Ὅτι ἐπιμελοῦντο τῆς εὐκοσμίας κατὰ τὰς ἑορτάς καὶ πανηγύρεις συνάγεται ἐκ ψηφίσματος τοῦ 320 ἐν Ἀθηναίῳ τ. 5' σ. 157 (CIA. IV, 2, 192 c): «Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τῶν ἀστυνόμων ἐπιμελεια προστίταται τοῖς ἀγορ(α)νόμοις, ἐπιμεληθῆναι τοὺς ἀγορανόμους τῶν ὁδῶν τῶν πλατειῶ(ν), ἧ ἡ πομπὴ πορεύεται τῷ Διὶ τῷ Σωτῆ(ρι καὶ) τῷ Διονύσῳ, ὅπως ἂν ὁμαλισθῶσιν καὶ κατασ(κ)ευασθῶσιν ὡς βέλτιστα τ(ὰ) δὲ ἀν(α)λώματα εἰν(α) εἰς ταῦτα ἐ(κ) τοῦ(δ) ἀργυρ(ισ)οῦ οὗ οἱ(δ) ἀγορανόμοι διαχειρίζουσιν ἐπαναγκαζόντων δὲ καὶ τοὺς τὸν(γ)οῦν κατα(β)εληκτάς εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας (ἀ)ναι(ρ)εῖν τ(ρ)όπῳ ὅτῳ ἐπιστῶν(ται)». Παραπλησίως διατάξεις ἔχει καὶ ἄλλο ψηφισμα τοῦ 284]3 ἐν Δελτ. ἀρχ. 1888 σ. 187 (CIA. IV, 2, 314 c): «Ὅπ(ω)ς ἂν οἱ ἀστυνόμοι οἱ ἀεὶ λανθ(α)ίνοντες ἐπιμελειαν ποιῶντα(ι) τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Πανδῆμου κατὰ τὰ πάτρια — τοὺς ἀστυνόμους τοὺς ἀεὶ λαχόντας, ὅταν ἦ πομπὴ τῇ Ἀφροδίτῃ τῇ Πανδῆμῳ, παρασκευάζειν εἰς κάθαρσιν τ(ο)ῦ ἱεροῦ περιστέραν καὶ περιαιε(ῖ)ψα(ι) τοὺς βωμοὺς καὶ πιτῶσαι τὰς (ὁ)ροφάς καὶ λούσαι τὰ ἑὸν παρασκευ(ά)σαι δὲ καὶ) πορφύραν ὀκλήν Ε-Ε...».

2) Πρὸς Haederli αὐτ. Ἄριστ. 51, 1: «Κληροῦνται δὲ καὶ ἀγορανόμοι πέντε μὲν εἰς Πειραιέα, ε' δ' εἰς ἄστυ. Τοῖς τοῖς δὲ ὑπὸ τῶν νόμων προστίταται τῶν ὠνίων ἐπιμελίσθαι πάντων, ὅπως καθαρὰ καὶ ἀκίδδηλα πωλῆται». Βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. ἀγορανόμοι: «οἱ τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὦνια διοικοῦντες ἄρχοντες». (Bekker J. n. gr. 199, 24. 330, 13. Ἐτυμ. M. λ. Δυσ. KB', 16: «ἀγορανόμοι ἐπὶ τοῖς ὠνίοις φύλακες») «Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους (ΚΔ', 112). Ἀριστοτέλης δ' ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ κληροῦσθαι φησι πέντε μὲν εἰς Πειραιᾶ, πέντε δὲ εἰς ἄστυ». Πρὸς Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 968. Πρόσκλησις ἔνεκα βλάβης τῶν ὠνίων πρὸς τοὺς ἀγορανόμους: Ἀριστοφ. Σφ. 140 j κέ. Πρὸς Meier u. Schumann att. Proc. 2 100 κέ. Büchschütz Besitz u. Erwerb 536. Ἀγορανόμων, ἀρχεῖον αὐτῶν καὶ ἐν Πειραιεῖ: Ἀθήναιον τ. Γ' σ. 158 (CIA. IV, 2, 192 c). Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀγορανόμων ἐν CIA. II, 1208 b.

Εἰσέπραττον τὸ ξενικὸν τέλος, ὅπερ ὤφειλον γὰρ δίδωσιν οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐμπορευόμενοι ξένοι, ¹ καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ εὐκοσμίας, τιμωροῦντες τοὺς ἐξαπατῶντας καὶ κιβδηλεύοντας. ² Εἶχον δὲ τὴν ἐξουσίαν καὶ γὰρ μαστιγῶσιν, ἀλλὰ μόνους τοὺς ξένους καὶ τοὺς δούλους. ³ Ἔργον προσέτι τῶν ἀγορανόμων ἦτο καὶ ἡ ἐποπτεία τῶν ἐταιρῶν, καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὀρίζοντες τὸ ποσὸν τοῦ ὑπὸ τούτων διδομένου πορνικοῦ τέλους. ⁴ Τὴν δ' ἐπιμέλειαν τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν οἰκοδομημάτων, ἣν ἀναθέτει εἰς τοὺς ἀγορανόμους ὁ Πλάτων, εἶχον καὶ ἐν Ἀθήναις οἱ ἀγορανόμοι, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῶν. ⁵

Μετρονόμοι.

Οἱ μετρονόμοι, δέκα καὶ οὗτοι ὄντες καὶ κληρούμενοι ὃ μὲν εἰς τὸ ἄστυ, ὃ δ' εἰς Πειραιᾶ, ἐπεμελοῦντο τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, ὅπως οἱ πωλοῦντες μὴ ἀδικῶσι κατὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν. ⁶

¹) Βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 896: «ἔθος ἦν τὸ παλαιὸν ὡς καὶ μέχρι τοῦ νῦν τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ πιπράσκοντας» (ἀλλὰ μόνον τοὺς ξένους: Δημ. ΝΖ', 31-2) «τέλος διδόναι τοῖς λογισταῖς» πρὸς ἃ πρὸλ. τοῦ αὐτοῦ Σχολ. 723: «ἀγορανόμους δέ. οὓς νῦν λογιστὰς καλοῦμεν» [Λογιστὰς ἐκάλουον οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς curatores reipublicae τῶν Ῥωμαίων: Ἰουστίν. κωδ. I, 54, 3]. Σύμβολα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἀγορανόμων, χρησιμεύοντα ἴσως ὡς ἀποδείξεις καταθέσεως τοῦ ξενικοῦ τέλους παρὰ Benndorf ἐν Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1875 σ. 595.

²) Βλ. Θεόφρ. παρ' Ἀρποκρ. λ. κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευθεῖν (ὁμοίως Φώτ. ἐν τῇ αὐτῇ λ.): «Θεόφραστος γοῦν ἐν ταῖς περὶ νόμων φησὶ δυοῖν τούτων ἐπιμελεῖσθαι δεῖν τοῖς ἀγορανόμοις τῆς τε ἐν τῇ ἀγορᾷ εὐκοσμίας καὶ τοῦ ἀψευθεῖν μὴ μόνον τοὺς πιπράσκοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄνουμένους». Βλ. καὶ Ξενοφ. συμπτ. β', 20.

³) Περὶ τῆς ἐξουσίας, ἣν εἶχον οἱ ἀγορανόμοι τοῦ κολάζειν πληγαῖς καὶ δεσμοῖς βλ. Πολυτ. Γ', 177. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 724.

⁴) Βλ. Σουίδ. λ. διάγραμμα καὶ Mejer u. Schoemann att. Proc. ² 103 σημ. 138 Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen I, 263, 6 δὲν παραδέχεται τοῦτο.

⁵) Βλ. Πλάτ. Νόμ. Γ', 764. Ἀριστ. Πολιτ. Η (Ζ), 8 σ. 189, 24 κέ. Bekker. Ψήφισμα τοῦ 320 ἐν Ἀθηναίῳ τ. Γ' σ. 157 CIA. IV, 2, 192 c): «Ὅπως ἂν ἡ ἀγορὰ ἢ ἐ(μ) Πειραιε(τ)ὶ κ(α)τασ(κε)υασθεῖ καὶ ὁμαλισθεῖ ὡς κάλλιστα κ(α)ὶ τὰ ἐν τῷ ἀγορανομίῳ ἐπι(σ)κευασθεῖ ὅτων προσδοκᾷται ἅπαν(τ)α· ἀγαθῆ(ι τ)ύχῃ, δεδῶ(γ)θαι τῶ δήμῳ τοὺς ἀγορανό(μ)ους τοὺς ἐμ Π(ε)ραιεῖ ἐπι(μ)εληθῇ(α)ι ἁπάντων τούτων» τὸ δὲ ἀνάλωμα εἶναι εἰς ταῦτα (ἐκ) τοῦ ἀργυρίου οὗ οἱ ἀγορανόμοι διαχειρίζουσιν».

⁶) Ἀριστ. 51, 2: «Κληροῦνται δὲ καὶ μετρονόμοι, πέντε μὲν εἰς ἄστυ, ε' δὲ εἰς Πει-

Ἵπηρεται τούτων νομίζω ὅτι ἦσαν οἱ προμετρηταί, οἵτινες ἔφερον τὰ δημόσια μέτρα καὶ σταθμὰ πρὸς ἔλεγχον τῶν μετρήσεων, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ αἰτήσαντος τοῦτο τεταγμένον τινὰ μισθόν.¹

Σιτοφύλακες.

Τὴν πώλησιν τοῦ σίτου καὶ τοῦ ἄρτου ἐπέβλεπεν ἡ κληρωτὴ ἀρχὴ τῶν σιτοφυλάκων, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀποτελουμένη ἐκ 10 ἀνδρῶν, ὧν ὃ ἐν ἄστει καὶ ὃ ἐν Πειραιεῖ, ὕστερον δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἐξ 20 μὲν ἐν Ἀθήναις, 15 δ' ἐν Πειραιεῖ.² Οὗτοι ἀπέγραφον τὸ ποσὸν τοῦ εἰσερχομένου σίτου, ὅπως ἐξελέγχωσι τοὺς σιτοπώλας, καὶ ἐπεμελοῦντο ἵνα ὁ ἐν ἀποθήκαις σίτος πωλῇται εἰς τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ ὁ ἄρτος καὶ τᾶλευρα τῶν κριθῶν ζυγίζωνται ἀκριβῶς καὶ πωλῶνται συμφώνως πρὸς τὴν τεταγμένην τιμὴν τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς.³

ραϊεᾶ καὶ οὗτοι τῶν μέτρων καὶ τῶν σταθμῶν ἐπιμελοῦνται πάντων, ὅπως οἱ πωλοῦντες γρήσονται δίκαιοις». Διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους καθορίζεται ἀσφαλῶς πλέον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποτελούντων τὴν συναρχίαν ταύτην ἀνδρῶν. Πρὸλ. καὶ Ἀρτοκρ. Σουίδ. Φωτ. Bekker An. gr. 278, 25 κέ. Οἱ ἐν CIA II, 476 μνημονευόμενοι ἄρχοντες εἶναι οἱ μετρονόμοι, κατὰ τὸν Wilamowitz Arist. u. Athen I, 219, 62 ἡ ἀρχὴ αὕτη ὑπῆρχε μόνον κατὰ τοὺς δημοσθενεῖους χρόνους. Κατὰ τοὺς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας ἀπέκλειντο δημόσια μέτρα καὶ σταθμὰ ἐν τῇ σιτιᾷ, ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ ἐν Ἐλευσίνι: CIA. II, 476.

1) Ἐν Bekker An. gr. 290, 34 κέ. οἱ προμετρηταὶ λέγονται «ἄρχοντες τινες ἐνιαύσιοι οἱ τῷ δικαίῳ μέτρῳ διαμετροῦντες τὰ ὄσπρια καὶ τοὺς πυροὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ». Ἵπηρετας καὶ οὐδὲν πλέον θεωρῶ τοὺς προμετρητάς, στηριζόμενος εἰς τὸν Ἀρτοκρ. λ. προμετρητάς. Ὁμοίως Φωτ. ἐν τῇ αὐτῇ λ. [καὶ Σουίδ.]. Ἐν τῇ λόγῳ τῶν ἐπιστατῶν Ἐλευσινίῳθεν τοῦ ἔτους 329,8 ἀναγράφεται: «Προμετρητεῖ μιστὸς ἀπὸ τῶν ἑκατὸν (δηλαδὴ μεδύμνων ἴσως) ἙΙC· Ἐφημ. ἀρχ. 1883 σ 125-6 B, στ. 78 (CIA. IV, 2, 834 β). καὶ: ἀπὸ τούτου προμετρητεῖ ἙΙC: αὐτ. σ. 125-6, Γ, στ. 3.

2) Λυσ. KB', 16. Ἀριστ. 51, 3: «Ἦσαν δὲ καὶ σιτοφύλακες κληρωτοὶ <ι>, πέντε μὲν εἰς Πειραιεᾶ, πέντε δ' εἰς ἄστει, γυν δ' εἴκοσι μὲν εἰς ἄστει, πεντεκαίδεκα δ' εἰς Πειραιεᾶ». Τοῦτο ὁμῶς ἀμφισβητεῖ ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen I, 219, 62. Καὶ αἱ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σιτοφυλάκων εἰδησεις τῶν λεξικογράφων εἶναι συγκεχυμένα. Βλ. Ἀρτοκρ. Σουίδ. Φωτ. ἐν λ. Πέντε σιτοφύλακες παρὰ Λυσ. KB', 8 κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Bergk rel. com. gr. σ. 18.

3) Ἀπογραφὴ τοῦ σίτου παρὰ τοῖς σιτοφύλαξιν: Δημ. Κ', 32, Βλ. καὶ Λυσ. KB'. Περὶ τῶν ἔργων τῶν σιτοφυλάκων βλ. Ἀριστ. 51, 3: «Οὗτοι δ' ἐπιμελοῦνται πρῶτον μὲν ὅπως ὁ ἐν ἀγορᾷ σίτος ὥνιος ἔσται δικαίως, ἔπειθ' ὅπως οἱ τε μυλωθροὶ πρὸς τὰς τιμὰς τῶν κριθῶν τὰ ἀλφίτα πωλήσουσιν καὶ οἱ ἀρτοπώλαι πρὸς τὰς τιμὰς τῶν πυρῶν τοὺς ἄρτους

Ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου.

Τὴν ἐποπτείαν τῶν ἐμπορικῶν λιμένων εἶχον 10 κληρωτοὶ ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου, ἐπιμελούμενοι ὅπως τὰ 2/3 τοῦ εἰσαγομένου σίτου κομίζωσιν οἱ ἔμποροι εἰς ἄστν. ¹ Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἔργων αὐτῶν τοῦτο μόνον γινώσκομεν, ὅτι πρὸς αὐτοὺς ἦτο φάσις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων, τῶν δανεισάντων χρήματα εἰς πλοῖον, ὅπερ δὲν ἔμελλε νὰ κομίσῃ σίτον εἰς Ἀθήνας, καὶ ὅτι εἰσῆγον τοὺς ἐπὶ τούτῳ κατηγορουμένους εἰς τὸ δικαστήριον. ²

Ἐπιμεληταὶ τῶν νεωρίων.

Ὡς οἱ ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου τοὺς ἐμπορικοὺς, ἐπώπτευσον καὶ οἱ τῶν νεωρίων ἐπιμεληταὶ τοὺς πολεμικοὺς λιμένας, τὰ νεώρια, τὰ ὅποια ἐφρούρου καὶ 500 ἐκ τῶν δήμων ἐκλεγόμενοι φρουροί. Ὡς βέβαιον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι καὶ οὗτοι ἦσαν 10 τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐκληροῦντο εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. ³

καὶ τὸν σταθμὸν ἄγοντας ὅσαν ἂν οὗτοι τάξωσιν ὁ γὰρ νόμος τούτους κελεύει τάττειν». Βλ. καὶ Bekker An. gr. 300, 19 κέ. Ἀρποκρ. Σουίδ. Φωτ. λ.

¹) Βλ. Ἀριστ. 51, 4: «Ἐμπορίου δ' ἐπιμελητὰς δέκα κληροῦσιν (πρὸλ. Δεινάρχ. κτ. Ἀριστογ. 10)· τούτοις δὲ προστέονται τῶν τ' ἐμπορίων ἐπιμελείσθαι καὶ τοῦ σίτου τοῦ καταπλέοντος εἰς τὸ σιτικὸν ἐμπόριον τὰ δύο μέρη τοὺς ἐμπόρους ἀναγκάζειν εἰς τὸ ἄστν κομίζειν». Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἀρῶνται: Ἀρποκρ. λ. ἐπιμελητῆς ἐμπορίου. Σουίδ. λ. ἐπιμεληταὶ. ἐπιμελητὰς ἐμπορίου. Ἐτ. Μ. λ. ἐπιμεληταί. Bekker An. gr. 255, 22 κέ. Κατὰ τὸν Wilamowitz ἔνθ. ἀν. I, 121, ἡ ἀρχὴ κατεστάθη ὕστερον καὶ ἀνελαβεν ἐν μέρει καὶ αὕτη τὴν φυλακὴν τοῦ σίτου. Ἐν μεταγενεστέρῳ ἐπιγραφῇ ἐν CIA. II, 475 ἀναφέρεται «ἐπιμελητῆς ἐπὶ τὸν λιμένα».

²) Βλ. Δημ. ΑΕ', 51 (Δημ.) ΝΗ', 8-9. Ὁ Baumstark de curatoribus emporii et nautodiceis ap. Athen. 1827 διαλαμβάνει περὶ παντοίων πραγμάτων, διότι αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῶν ἐπιμελητῶν ἐμπορίου δὲν ἐξακοῦσιν εἰς πλήρωσιν εἰδικῆς διατριβῆς περὶ αὐτῶν.

³) «Φρουροὶ νεωρίων πεντακάσιοι» ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 24, 3, οἱ αὐτοὶ πιθανῶς καὶ οἱ ἐν 62, 1 μνημονευόμενοι φρουροί. Ἐν ψηφίσματι τοῦ δήμου τοῦ ἔτους 405]4 ἀναφέρονται οἱ νεωροὶ (πρὸλ. Ἡσύχ. λ. νεωρός· νεωριοφύλαξ) ὡς ἀρχὴ (Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 25-6 στ. 30 = CIA. IV, 2, 1 b), ἥτις κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα φαίνεται ὅτι ἔργον εἶχε τὴν ἐπιμελίαν τῶν νεωρίων. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καλοῦνται οὗτοι «οἱ τῶν νεωρίων ἐπιμεληταί»: Seeurkund. XVI b, 121 σ. 535. 107, σ. 534 (CIA. II, 811 b, 105 κέ), «οἱ τῶν νεωρίων ἄρχοντες»: XVI b, 139 σ. 536 (II, 811 b, 140), «οἱ ἐν τοῖς νεωρίοις ἄρχοντες»: X a, 125 σ. 378 (II, 803 c, 121). Δίδουσι τοὺς λόγους, τοὺς δημοσιευθέντας

Καθ' ἃ ἐκ τῶν περισθεσιῶν μαρτυριῶν, τῶν πλείστων καὶ κυριωτάτων ἐν ἐπιγραφαῖς, διδασκόμεθα, ἐπεμελοῦντο οὗτοι τῶν νεωσοίκων καὶ τῶν σκευοθηκῶν, παρέδιδον τὰς ναῦς καὶ τὰ σκευή εἰς τοὺς τριηράρχους καὶ παρελάμβανον ταῦτα ἀποδιδόμενα μετ' ἔλεγχον ὑπὸ ἐμπειροτέχνου δοκιμαστοῦ γινόμενον. Ἐνέγραφον εἰς γραμματεῖον τοὺς ὀφείλοντας εἰς τὰ νεώρια, εἰσέπραττον τὰ ὀφειλόμενα καὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου, ὡσάκις ἐδίκαζον ναυτικὰς δίκας.¹

Ὁ ἐπὶ τὰς κρήνας.

Ἐνεκα τῆς κατατρυχούσης τὴν Ἀττικὴν λειψυδρίας φαίνεται ὅτι μέγα ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ τῶν κρηνῶν. Τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι εἷς μόνον ἤρχε τὴν ἀρχὴν ταύτην, καὶ οὗτος αἰρετός. Ὁ ἐπὶ τὰς κρήνας ἤρχεν ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια, καὶ ἐπεμελεῖτο τῆς κατασκευῆς τῶν κρηνῶν, τῆς ἀγωγῆς τοῦ ὕδατος καὶ τῶν ὑπονόμων.²

ὑπὸ Boeckh ἐν Seurkunden (CIA. II, 789 - 812. IV, 2, 792 ὁ 802 ὁ). Λεπτομερέστερα παρὰ Boeckh αὐτ. σ. 49 κέ. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ὅτι ἦσαν 10 βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 4 σ. 84 - 5.

¹) Πάντα ταῦτα διδασκόμεθα ἐκ τῶν δημοσίων γραμμάτων. Εἰς τὰς ἐξ ἐπιγραφῶν μαρτυρίας πρέπει νὰ τάξωμεν καὶ τὰ τοῦ Δημ. KB', 63. (Δημ.) MZ', 21 - 2. Βλ. καὶ Bekker An. gr. 282, 6 κέ. Ὁ ἐμπειροτέχνης λέγεται δοκιμαστής ἐν CIA. II, 56 σ. 588 = 794c, 88.

²) Περὶ τοῦ ἄρχοντος τούτου πρβλ. Ἀριστ. 43, 1, ὀνομάζοντα αὐτὸν τὸν τῶν κρηνῶν ἐπιμελητήν. Ἐν ψηφίσματι τοῦ 333, καθ' ὃ στεφανοῦται Πυθίας τις, τὸ αἰτιολογικὸν ἔχει οὕτως: «Ἐπειδὴ Πυθίας αἰρεθεὶς ἐπὶ τὰς κρήνας τῶν τε ἄλλων τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπιμελεῖται καλῶς καὶ φιλοτίμως καὶ νῦν τὴν τε πρὸς τῇ τοῦ Ἀμμωνος ἱερῇ κρήνῃ καὶ νῦν ἐξωκοδόμηκεν καὶ τὴν ἐν Ἀμφιαράου κρήνῃν κατεσκεύακεν καὶ τῆς τοῦ ὕδατος ἀγωγῆς καὶ τῶν ὑπονόμων ἐπιμελεῖται αὐτόθι» στεφανοῦται δ' ὁ Πυθίας χρυσῷ στεφάνῳ: «ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς περὶ τὴν ἐπιμελείαν τῶν κρηνῶν, ὅπως ἂν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ αἰ χειροτοναύμενοι ἐπὶ τὰς κρήνας φιλοτιμῶνται ἕκαστοι εἰς τὸν δῆμον». Ἐφ. ἀρχ. 1889 σ. 14-5 [CIA. IV, 2, 169 ὁ] CIGS. 3499. Ὁ Πλούτ. Θεμ. 31 ἱστορεῖ ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὅτε τῶν Ἀθηνησιν ὕδατων ἐπιστάτης ἦν, ἐλὼν τοὺς ὑφαιρουμένους τὸ ὕδωρ καὶ παροχετεύοντας, ἐπέβαλεν αὐτοῖς ζηνίαν. Πρβλ. καὶ Πολυδ. Η', 113. Φώτ. λ. κρηνοφύλαξ. Περὶ τῆς λειψυδρίας ἐν Ἀττικῇ βλ. Πλουτ. Σόλ. 23.

*Οδοποιοί.

Τῆς ἐπισκευῆς τῶν ὁδῶν ἐπεμελοῦντο 5 ὁδοποιοί, κληρούμενοι κατ' ἐνιαυτόν.¹

*Ιερῶν ἐπισκευασταί.

Οἱ ιερῶν ἐπισκευασταί δέκα ἄνδρες, ἐπίσης κληρωτοί, λαμβάνοντες παρὰ τῶν ἀποδεκτῶν 30 μνᾶς, ἐπεσκευάζον τὰ ιερά, τὰ μάλιστα ἔχοντα χρεῖαν ἐτισκευῆς.²

*Ιεροποιοί.

Τελευταῖον ἀναφέρω ἄρχοντάς τινας, ἔχοντας θρησκευτικά ἔργα. Καί πρῶτον τὰς δύο συναρχίας τῶν ιεροποιῶν. Καί οἱ μὲν τῶν ιεροποιῶν τούτων, οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθύματα, 10 κληρωτοὶ ἄνδρες, ἔθουον κατὰ μαντείαν ἐξιλαστηρίους θυσίας, καὶ ὁσάκις ἐκρίνετο ἀναγκαῖον, ἔθουον μετὰ τῶν μάντεων ἐπὶ αἰσίσις οἰωνοῖς.³ Οἱ δ' ἄλλοι, οἱ καλούμενοι ιεροποιοί οἱ κατ' ἐνιαυτόν, 10 καὶ οὗτοι κληρωτοὶ ἄνδρες, ἔθουον θυσίας τινὰς καὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν πεντετηρικῶν ἐορτῶν, πλὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων.⁴

1) Βλ. Ἀριστ. 54, 1: «Κληροῦσι δὲ καὶ τὰςδε τὰς ἀρχάς· ὁδοποιοὺς πέντε, οἷς προστέτακται δημοσίους ἐργάτας ἔχουσι τὰς ὁδοὺς ἐπισκευάζειν». Τοὺς ὁδοποιοὺς ἀναφέρει καὶ ὁ Δισκίν. κτ. Κτησ. 25.

2) Βλ. Ἀριστ. 50, 1. Βλ. καὶ Ἀθῆν. 7, 235 d.

3) Βλ. Ἀριστ. 54, 6: «Κληροὶ δὲ καὶ ἱεροποιοὺς δέκα, τοὺς ἐπὶ τὰ ἐκθύματα καλουμένους, (οἱ) τὰ τε μ(αν)τευτὰ ἱερά θύουσιν, καὶν τι καλλιερῆσαι δεῖη, καλλιεροῦσι μετὰ τῶν μάντεων». Τὸ Ἑτυμ. Μ. λ. ἱεροποιοί· ὁ Φώτ. ἐν λ. καὶ ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. Gr. 265, 22 καὶ τὰ ἔργα ἀμφοτέρων τῶν συναρχιῶν ἀναφέρουσιν εἰς μίαν συναρχίαν, [Πρὸλ. τὰς παρατηρήσεις περὶ τῶν ἱεροποιῶν τούτων ἐν τοῖς ἐμοῖς εἰσαγωγικοῖς μαθήμασιν εἰς τὴν Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 1894 σ. 42 κί.].

4) Βλ. Ἀριστ. 54, 7: «Κληροὶ δὲ καὶ ἐτέρους δέκα, τοὺς κατ' ἐνιαυτόν καλουμένους (Cia. I, 188, 5 κί. Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 121 κί. 6, 8, 38. Cia. IV, 2, 834 6), οἱ θυσίας τε τινὰς θύουσι (καὶ τὰς πεντετηρίδας ἀπάσας διοικοῦσιν πλὴν Παναθηναίων. Ε(ῖ)σι δὲ πεντετηρίδες μία (μὲν ἢ εἰς) Δῆλον· ἔστι δὲ καὶ ἐπτετηρίς ἐνταῦθα, δευτέρα δὲ Βραυρώνια, τρίτη (δὲ Ἡράκλει)α, τετάρτη δὲ Ἐλευσ(ι)νία, ε' δὲ Πα(ν)αθήναια· καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίνε(ται)». Πρὸλ. Πολυδ. Η', 107. [Περὶ τῶν πεντετηρίδων καὶ τῆς προτιμωμένης ὑπὸ τινῶν γραφῆς ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ γίγνεται «ἀντὶ τοῦ «ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίν.» πρὸλ. τὰ ἐμὰ Εἰσαγ. μαθ. σ. 43]. Ἐν ψηφισματι ἐν Cia. II, 163 ἀναφέ-

Ἀθλοθέται.

Ἐξηροῦντο δὲ τὰ μεγάλα Παναθήναια, διότι πάντων τῶν κατὰ τὴν πεντετηρικὴν ταύτην ἐορτὴν τελουμένων τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ ἀθλοθέται, 10 ἄνδρες ἐξ ἐκάστης φυλῆς κληρούμενοι καὶ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἄρχοντες, ἐκ Παναθηναίων εἰς Παναθήναια. Ὅθεν παρεσκεύαζον οὗτοι τὰ τῆς πεντετηρίδος, καὶ ἐπεμελοῦντο τῆς ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις πομπῆς καὶ τῶν μουσικῶν, τῶν γυμνικῶν καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων. ¹

Βοῶναι.

Θρησκευτικὴ ἐπὶ τιμῇ ἀρχὴ ἦτο καὶ ἡ τῶν βοωνῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο, ὅπως ἀγοράζωσι βοὺς πρὸς τὰς θυσίας. ²

ρονται ἱεροποιοὶ διοικοῦντες τὰ Παναθήναια· τοῦτο ὁμῶς συμβιδάζεται πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἱεροποιοὶ, διοικοῦντες τὰ κατ' ἐνιαυτὸν Παναθήναια, εἶχον καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις ταῦτα ἔργα, καταλείποντες τοῖς ἀθλοθέταις μόνον τὰ προσήκοντα εἰς τὴν πεντετηρίδα, διότι ἡ ἀναγραφομένη ἐν τῷ ψηφίσματι διοικήσεις εἶναι ἡ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν Παναθηναίων, ὡς διαρρήδην ἐν αὐτῷ δηλοῦται. Βλ. καὶ Mommsen Heortol. 118. [Feste σ. 120]. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐν CIA. I, 188, 5 κέ. II, 741. Ἡ εἰκασία τοῦ Schoell ἐν Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1887, I, σ. 11 κέ. νῦν ὅτε ἔχομεν τὸ κείμενον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐλέγχεται ἀδόξως. Ὁ αὐτὸς αὐτ., 13-14 οὐχὶ ἀποθάνους εἰκάξει ὅτι τρίτῃ πεντετηρίδι ἦσαν τὰ Ἡφαιστία ἀναφέρει δ' ἐν σ. 24 μαρτυρίαν ἐπιγραφῆς: « τὴν δὲ λαμπράδα ποιεῖν τῇ πεντετηρίδι (καὶ τοῖς Ἡφαιστίοις) ποιοῦντων θ) » οἱ ἱερο(ποιοὶ) ὡς ἄριστα ». [CIA IV, 35 δ. Ἡράκλεια συνεπλήρωσεν ὁ Kenyon παρὰ τῷ Ἀριστοτ., ὁδηγούμενος ἐκ τοῦ Πολυδ. H', 107. Ὁ A. Wilhelm ἐν Akad. Anzeiger Wien 1895, Μαρτ. 20 συμπληροῖ Ἡφαιστία. Ὁ Wilcken ἐν τῇ γ' ἐκδ. τῆς Ἀθην. πολιτ. ὑπὸ Kaihel καὶ Wilamowitz, ἀποκρούων τὴν συμπλήρωσιν Ἡράκλεια, βεβαίως ὅτι ἐν τῷ παύρῳ τὸ πρὸ τοῦ τελικοῦ α γράμμα εἶναι μᾶλλον T]. Ἱεροποιοὶ εἰς τὸ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφῇ ἐν CIA. II, 729. Τὴν πεντετηρίδα τῶν Ἑλευσινίων ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφή ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1883, σ. 121 κέ. B, 35 κέ. [CIA. IV, 2, 834 b σ. 198]. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ διαρρήδην λέγονται ἱεροποιοὶ κατ' ἐνιαυτὸν. Διάφοροι τῶν ἐνιαυσίων κληρουμένων ἱεροποίων ἦσαν οἱ πρὸς τὰς ἐκάστοτε χρεῖας ὀριζόμενοι ἱεροποιοί, περὶ ὧν βλ. Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 1 κέ. [Stengel d. griech. Kultusaltert. 1898 σ. 45].

¹ Βλ. Ἀριστ. 60, 1: « Κληροῦσι δὲ καὶ ἀθλοθέταις δέκα ἄνδρες, ἕνα τῆς φυλῆς ἐκάστης. Οὗτοι δὲ δοκιμασθέντες ἄρχουσι τέτταρα ἔτη, καὶ διοικοῦσι τὴν τε πομπὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς μουσικῆς καὶ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἵπποδρομίαν, καὶ τὸν πῆλιν ποιοῦνται καὶ τοὺς ἀμφοτέρους [ποιοῦνται] μετὰ τῆς βουλῆς, καὶ τὸ ἔλαιον τοῖς ἀθλοτάταις ἀποδιδόσκει ». Πρβλ. καὶ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. περὶ τῶν ἔργων τῶν ἀθλοθετῶν. Πολυδ. II, 93-88. CIA. I, 188, 5 κέ. IV, 2, 109 δ, 26 κέ. 39 κέ. 83 κέ.

² Σουίδ. λ. βοώνης: « οὗτος παρὰ τῆς πόλεως ἤρετο (βλ. Δημ. KA', 171), ἵνα βοῦς

Πραγματεῖαι κατὰ ψήφισμα προστεταγμέναι.

Πλὴν τῶν ἀρχῶν τῶν περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοίκησιν, τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἢ κατὰ πεντετηρίδα κληρουμένων ἢ χειροτονουμένων, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἔκτακτοι, αἱ πραγματεῖαι κατὰ ψήφισμα προστεταγμέναι, αἱ χρείας τυχούσης καὶ πρὸς τεταγμένον τινὰ σκοπὸν κατ' ἀπόφασιν τοῦ δήμου ὀρίζομεναι.

Ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων.

Τούτων ἐν πρώτοις μνημονευτέα ἡ τῶν ἐπιστατῶν τῶν δημοσίων ἔργων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετίθετο ἡ ἐπιστασία τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως κατασκευαζομένων ἔργων, ὧν ὅμως τὴν τεχνικὴν διοίκησιν εἶχεν ἐμπειροτέχνης. Ἐξελέγοντο δ' οὗτοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων, οὐχὶ οἱ αὐτοὶ πάντοτε τὸ πλῆθος.¹ Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως συνείθιζον νὰ κατανέμωσι τὴν ἐξεργασίαν τῶν δημοσίων ἔργων εἰς τὰς φυλάς, αὗται δ' ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν ἐπιστάτας, ἐπιμελουμένους τοῦ τεταγμένου εἰς τὴν φυλὴν μέρους. Αἱ σπουδαιόταται τῶν ὑπὸ τῶν φυλῶν ἐκλεγομένων τοιούτων ἀρχῶν ἦσαν αἱ τῶν τειχοποιῶν, τῶν ταφροποιῶν καὶ τῶν τριηροποιῶν.²

Ἀποστολεῖς.

Τῶν τοιούτων ἐκτάκτων ἀρχόντων ἦσαν καὶ οἱ ἀποστολεῖς,

αὐτῇ πρίηται πρὸς τὰς θυσίας. Ἦν δὲ λαμπρὸν τὸ βοῶνῃν γενέσθαι (βλ. Ἀρποκρ λ.). ἐπειδὴ στρατηγούς φασὶ βοῶντας μάλιστα χειροτονεῖσθαι». Βλ. Bekker An. gr. 219, 22 κέ. Ὅτι πλείονες τοῦ ἐνὸς ἦσαν οἱ βοῶναι συνάγεται ἐκ τοῦ CIA. II, 163, 741.

1) Προβλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησιφ. 14. 29 CIA. I, 289 κέ. Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13 174 κέ. Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστατῶν ἄλλοτε ἄλλο· ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀναφέρονται ὅτε μὲν 2, ὅτε δὲ 3, ὅτε δὲ 5, Π. γ. Τρεῖς ἐπιστάται τοῦ νεῶ κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ Ἐρεχθίδου μεθ' ἐνὸς ἀρχιτέκτονος καὶ ἐνὸς γραμματέως, περὶ τὸ 409: CIA. I, 322. Ἀγάλματος (τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι) ἐπιστάται μετὰ γραμματέως: CIA. I, 298. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 172, ὅπου ἀναφέρονται καὶ 7 ταμίαι.

2) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 14. 27 30. «Ἀιγῆδος τειχο(ποιὸι)» ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 394/3: CIA. II, 830. «Τειχοποι(οί) — Πανδιονίδος» ἐν ἄλλῃ τοῦ 355/4: II, 833. Ἐνίοτε οἱ βουλευταὶ ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν ἄνδρας, οἵς ἀνέθετον τὴν ἐπιμέλειαν τοιούτων ἔργων Βλ. Ἀριστ. 46, 1: «ποιεῖται δὲ τὰς τριήρεις (ἢ βουλῇ), δέκα ἄνδρας ἐξ αὐ(τ)ῆς ἐλομένη τριηροποιούς».

10 ἄνδρες ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων ἐκλεγόμενοι, ὅπως ἐπιμεληθῶσι τῆς ἀποστολῆς στόλου.¹ Εἶχον δ' οὗτοι ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλωσι ποινὰς εἰς τοὺς μὴ ἐκτελοῦντας τὰς ὑποχρεώσεις των τριηράρχους καὶ ἐβοήθουν τοὺς ἐπιμελητάς των νεωρίων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δικῶν, αἵτινες αἰτίαν εἶχον τὴν ἀποστολὴν στόλου.²

Σιτώναι.

Ἐν καιρῷ σιτοδείας ἡγοράζετο ἐν Ἀθήναις σῖτος, δημοσίᾳ δαπάνῃ ἢ ἐξ ἐπιδόσεων ἥτοι ἐθελουσίων εἰσφορῶν, ἵνα ἀποτιθέμενος εἰς ἀποθήκας πωλῆται εἰς τὴν συνήθη ἢ ἐλάσσονα τιμὴν. Τῆς σιτωνίας δέ, ἥτοι τῆς ἀγορᾶς τοῦ σίτου, ἐπεμελοῦντο ὅτε μὲν εἷς, ὅτε δὲ πλείονες αἰρετοὶ σιτώναι.³

Ζητηταί, ἐξετασταί, πορισταί.

Καὶ ἄλλαι δὲ τοιαῦται ἔκτακτοι ἀρχαὶ καθίσταντο κατὰ καιροὺς ὅτε μὲν οἱ καλούμενοι ζητηταί, ἔχοντες καὶ δικαστικά καὶ οἰκονομικὰ ἔργα·⁴ ὅτε δ' οἱ ἐξετασταί, οἱ πεμπόμενοι πρὸς ἐξέτασιν τοῦ πλήθους τῶν μισθοφόρων, ἵνα μὴ οἱ στρατηγοὶ καταρι-

¹) Βλ. Seeurk. XIV 5, 20 κέ. σ. 466 (CIA. II, 809 5, 20 κέ.): « ἐλεῖσθαι δὲ καὶ ἀποστολείας τὸν δῆμον δέκα ἀνδρας ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων, τοὺς δὲ αἰρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀποστόλο(υ) καθάπερ τῇ βουλῇ προστέτακται », Πρβλ. Ἄρποκρ. λ. ἀποστολῆς (ἐξ αὐτοῦ Σουῖδ. λ.). Bekker An. gr. 203, 22 κέ. (ὁμοίως 435, 29 κέ.).

²) Οἱ ἀποστολεῖς κατεδίκάζον εἰς θεσμὰ τριηράρχους: Δημ. ΙΗ', 107 πρβ. ΝΑ', 4. Οἱ ἀποστολεῖς μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων εἰσῆγον τὰς διαδικασίας περὶ τῶν σκευῶν εἰς τὸ δικαστήριον: (Δημ.) ΜΖ', 26. 33

³) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 123 κέ. Ὁ Δημοσθένης ἐγένετο σιτώνης, δὲν εἶχε δὲ πιθανώτατα ἄλλον συνάρχοντα: Δημ. ΙΗ' 248. Τὸ περὶ τῶν σιτωνῶν τιμητικὸν ψήφισμα ἀναφέρει 10 σιτώνας καὶ γραμματεῖα αὐτῶν: CIA II, 335. Ἦσαν αἰρετοὶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA II, 355. Ἐπὶ ἄρχοντος Μενεκλέους ἀναφέρεται ταμίας τῶν σιτωνικῶν. ἐνῷ πρὶν ἦσαν πλείονες: Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 187 (CIA. IV, 2, 614 c.).

⁴) Αἰρετοὶ ζητηταί πρὸς ἀνέυρεσιν τῶν Ἐρμικοπιδῶν: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 36. 40. 69. Ζητηταί πρὸς εὕρεσιν καὶ ἀπογραφὴν τῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν κατεχομένων δημοσίων κτημάτων: Λυσ. ΚΑ', 16 Δημ. ΚΔ'. 11, Βλ. Ἄρποκρ. λ. ζητητής. Φωτ. λ. ζητητής. Ζητηταί Πολυδ. Η', 115. Bekker An. gr. 261, 4 κέ. Τοὺς μαστιήρας θεωρῶ ἀλλοτρίους τῆς Ἀθηναίων πολιτείας Βλ. Ἄρποκρ. Φώτ. ἐν λ.

θμοῦντες ψευδῶς πλείονας κλέπτωσι τὸν μισθὸν αὐτῶν· ¹ ὅτε δ' οἱ καλούμενοι πορισταί, ἔργον ἔχοντες τὴν ὑπόδειξιν δημοσίων πόρων πρὸς συναγωγὴν χρημάτων. ²

β. Ἡ βουλὴ, οἱ πεντακόσιοι καὶ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου.

Πλήθος τῶν βουλευτῶν καὶ ὄνομα τῆς βουλῆς.

Μετὰ τὴν ἐπὶ Κλεισθένους μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἡ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπετελεῖτο ἐκ 500 βουλευτῶν, ἠῤῥησε δὲ τὸ πλῆθος αὐτῶν εἰς 600 μετὰ τὴν προσθήκην καὶ δύο ἄλλων φυλῶν. Ὡνομάζετο δ' ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι καὶ ὕστερον ἡ βουλὴ οἱ ἑξακόσιοι, συνηθέστερον ὅμως ἀπλῶς ἡ βουλὴ. ³

Κλήρωσις τῶν βουλευτῶν.

Πᾶς ἐπίτιμος Ἀθηναῖος πολίτης, ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη γυνώσκων, ἠδύνατο νὰ βουλευέσῃ δις καθ' ὅλον τοῦ τὸν βίον. ⁴ Οἱ βου-

¹) Ταῦτα λέγει περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. gr. 252, 6 κέ., πρὸς ἃ συνάδουσι κάλλιστα τὰ παρ' Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 113 π. τ. παραπρ. 177.

²) Βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 387 κέ. Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 39, 249 κέ. Αἱ κατὰ καιροὺς ἐπὶ βραχὺν χρόνον κατὰ τὰς μεταβολὰς τῆς πολιτείας κατασταθεῖσαι ἀρχαὶ δὲν ἀναφέρονται ἐνταῦθα· περὶ τούτων παραπέμπω εἰς τὰ ἐμὰ Beiträge ὅπου διαλαμβάνω ἐν σ. 289 κέ. περὶ τῶν προδούλων, σ. 314 κέ. περὶ τῶν καταλογίων, σ. 326 κέ. περὶ τῶν ἀναγραφῶν τῶν νόμων, σ. 341 κέ. περὶ τῶν συγγραφῶν. Βλ. καὶ R. Schoell ἐν Commentat. phil. in honor Mommseni σ. 458 κέ. Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 4, 288 κέ. Περὶ τῶν συνδίκων καὶ τῶν συλλογῶν, οἵτινες μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Τριάκοντα ἤρξαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαλαμβάνει ὁ Schoell Quaest. fise. iuris att. ex Lysiae orationib. illustratae. 1873. Βλ. καὶ Meier u. Schoemann att. Proc. ². 123 κέ.

³) Εἰδικαὶ μελέται περὶ τῆς ἐν Ἀθῆναις βουλῆς εἶναι ἡ τοῦ C. van Osenbruggen ἐν Haag 1834, ἥτις ὅμως κατὰ τὸ πλείστον εἶναι ἀπηρχαιωμένη, καὶ ἡ τοῦ Heydemann de senatu Atheniensium ἐν Dissertat. philol. Argentoratens. 1880, 4, σ. 151 κέ. [N. Γεωργιάδου περὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων ἐν Σοκράτει 1874 σ. 173-186. Oehler ἀρθρ. βουλὴ ἐν Pauly-Wissowa R-Encycl. 1897 III, 1 σ. 1022 κέ.] «ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι»: Δυκ. κτ. Δεωκρ. 37. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 20. «ἡ βουλὴ οἱ ἑξακόσιοι»: CIA. II, 476. Μετὰ τὴν προσθήκην τῆς Πτολεμαίδος φυλῆς ἐπὶ τινὰ χρόνον αἱ φυλαὶ ἦσαν πθωνώτατα 13. τοῦλάχιστον οἱ βουλευταὶ ἦσαν 650· «ἡ βουλὴ οἱ ἑξακόσιοι καὶ πενήκοντα»: Ἐρ. ἀρχ. 1877 σ. 177, στ. 25-6 (CIA IV, 2, 385 d. Βλ. καὶ 385 f.).

⁴) Τὸ ἀξίωμα τοῦ βουλευτοῦ ἐλέγετο βουλεία, ἥς τὸν ὀρισμὸν βλ. παρ' Ἀρποκρ. ἐν

λευταὶ δ' ἐκληροῦντο 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἐκάστου τῶν δήμων προκρίνοντος κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους αὐτοῦ τεταγμένον ἀριθμὸν ὑποψηφίων, ἐξ ὧν πιθανῶς πάλιν κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους τῶν δήμων ἐκληροῦντο πρῶτον μὲν οἱ βουλευταὶ εἴτα δὲ πρὸς ἀναπλήρωσιν αὐτῶν ἐν ἀνάγκῃ οἱ ἐπιλαχόντες.¹

Δοκιμασία.

Μετὰ τὴν κλήρωσιν ἐδοκίμαζεν ἡ βουλὴ τοὺς λαχόντας βουλευτάς, ἐξετάζουσα τὸν τε δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον αὐτῶν· εἶχε δ' ἐξουσίαν ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων νὰ κατηγορήσῃ τὸν λαχόντα. Ἐν παλαιότεροις χρόνοις ἡ βουλὴ ἠδύνατο ν' ἀποδοκιμάσῃ ἀνεκκλητῶς, ἀλλ' ὕστερον ὁ ἀποδοκιμασθεὶς εἶχεν ἔφεσιν εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον.²

λ. Δις βουλευεῖν Ἀριστ. 62, 3: «ἀρχειν δὲ τὰς μὲν κατὰ πόλεμον ἀρχὰς ἔξεστι πλεονάκις, τῶν δ' ἄλλων οὐδεμίαν, πλὴν βουλευσῶς δις». Περὶ τῆς βουλευτικῆς ἡλικίας βλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Α' β', 35

1) Βλ. Ἀριστ. 43, 2: «Βουλὴ δὲ κληροῦται φ', ν' ἀπὸ φυλῆς ἐκάστης». Τὸν τρόπον τῆς κληρώσεως ὀρίζει ὁ Ἀριστ. 62, 1, πρὸς ἃ πρὸ βλ. τὰ ἀνωτέρω σ, 189. Τὸ προκρίνειν τοὺς ὑποψηφίους εἰς τὴν βουλείαν δὲν ἐπεβάλλετο ἀναγκάτως εἰς τοὺς δήμους, διὰ μικροὶ τινες δήμοι δὲν ἔκαμνον χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τούτου, καὶ δὲν μετεῖχον τῆς βουλῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀναγραφῶν τῶν πρυτάνεων. Βλ. Köhler ἐν Ath. Mitt 4. 4, 105-6 Ἐκ τοῦ ἴσου ἀριθμοῦ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ δήμου βουλευτῶν ἐν διαφόροις ἔτεσι καταφαίνεται, ὅτι ἡ κλήρωσις ἐγένετο κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους ἐκάστου δήμου. Βλ. Beloch d. Bevölker. d. griechisch-röm. Welt σ. 102 καὶ Αἱ ἀναγραφαὶ τῶν πρυτάνεων ἐν CIA. II, 864 874. IV, 2, 868 871 β. «Ὅτι προεκρίνοντο οἱ ἐφιέμενοι τῆς βουλείας, μαρτυρεῖ ὁ Λυσ. ΑΑ', 33, λέγων περὶ τίνος ὑποψηφίου: «ὥσπερ νῦν προθύμως κληρωσόμενος ἦλθε». Διάκρισις τοῦ λαχόντος καὶ τοῦ ἐπιλαχόντος: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 62. «Ὅτι ἐκάστῃ βουλευτῇ συνεκληροῦτο καὶ ἐπιλαχὼν συνάγεται ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ Ὑπερδόλου παρὰ Meineke II. 670: «Εὐτυχεῖς ὦ δέσποτα. [B. Τί δ' ἔστιν; A. Βουλευεῖν ὀλίγου ᾧ λαχες πάνυ.] Ἀτὰρ οὐ λαχὼν ὅμως, ἔλαχες, ἦν νοῦν ἔχης. | B. Πῶς ἦν ἔχω νοῦν; A. ὅτι πονηρῷ καὶ ξένῳ [ἐπελαχες ἀνδρὶ, μηδέπω γὰρ ἐλευθέρῳ... B. Ἄπερρ'. ἐγὼ δ' ὑμῖν τὸ πρᾶγμα δὴ φράσω.] Ὑπερδολῷ βουλῆς γάρ, ἄνδρες ἐπελαχον. Πρὸ βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 81. Βλ. καὶ Ἀρπυκρ. λ. ἐπιλαχὼν, ὅπου ὅμως ἀκριβῆ μὲν τὰ περὶ τῶν βουλευτῶν λεγόμενα, ἐσφαλμένα δὲ τὰ περὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων: «Ἐκληροῦντο οἱ βουλευεῖν ἢ ἀρχειν ἐφιέμενοι, ἔπειτα ἐκάστῳ τῶν λαχόντων ἕτερος ἐπελάγχανεν. [ν', ἐὰν ὁ πρῶτος λαχὼν ἀποδοκιμασθῇ ἡ τελευταίῃ, ἀντ' ἐκείνου γένεται βουλευτὴς ὁ ἐπιλαχὼν αὐτῷ]. Περὶ τῆς διὰ κυάμων κληρώσεως βλ. Θουκ. Η'. 69: «τοῖς ἀπὸ τοῦ κυάμου βουλευταῖς».

2) Βλ. Δημ. ΚΑ', 111. (Δημ.) ΝΘ', 3. Ἡ δοκιμασία ἐγένετο ὑπὸ τῆς προτέρας βουλῆς:

Βουλευτικὸς ὅρκος.

Πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἀρχήν, ὅτε ἐώρταζον καὶ ἔθουον τὰ εἰσιτήρια, οἱ βουλευταὶ ὤμνουν τὸν βουλευτικὸν ὅρκον, δι' οὗ ἐβεβαίουν ὅτι θὰ βουλευσῶσι κατὰ τοὺς νόμους, ὅτι θὰ ἐμπεδώσωσι τοὺς Σόλωνος νόμους, ὅτι θὰ βουλευσῶσι τὰ βέλτιστα τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ὅτι κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῆς ὑστέρας βουλῆς θ' ἀποβάλωσιν πάντα ἀνεπιτήδειον νὰ βουλεύῃ, ὅτι οὐδένα τῶν Ἀθηναίων θὰ φυλακίσωσι, πλὴν ἑάν τις διαπράξῃ τι τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναφερομένων ἐγκλημάτων.¹

Τιμαὶ τοῖς βουλευταῖς καὶ βουλευτικὸς μισθός.

Οἱ βουλευταὶ συνήδρευον ἐστεφανωμένοι, εἶχον δ' ἐπὶ τιμῇ ἄφεςιν τοῦ στρατεύεσθαι καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ προεδρίαν ἐν τῷ θεάτρῳ· ἐλάμβανον δὲ καὶ μισθὸν δραχμὴν καθ' ἡμέραν, καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ ὁβολοῦς.² Μετὰ

Λυσ. ΑΑ', 1. Βλ. Ἀριστ. 45, 3: «δοκιμαῖ δὲ (δηλ. ἡ βουλή) καὶ τοὺς βουλευτὰς τοὺς τὸν ὕστερον ἐνιαυτὸν βουλευσοντας καὶ τοὺς ἐννεά ἄρχοντας. Καὶ πρότερον μὲν ἦν ἀποδοκιμάσαι κυρία, νῦν δὲ <καὶ> τούτοις ἔφεσις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον». Περὶ τῆς εὐρύτητος τῆς δοκιμασίας βλ. Λυσ. 17', 9: «Ἐν δὲ ταῖς δοκιμασίαις δίκαιον εἶναι παντὸς τοῦ βίου λόγον διδόναι». Ὁ ΑΑ' λόγος τοῦ Λυσίου εἶναι κατηγορία, ὃ δὲ 17' ἀπολογία δοκιμαζομένου ἐν τῇ βουλῇ.

¹ Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 32, 1 λεγόμενον, ὅτι ἐν ἔτει 412/1 ἡ βουλή ἔδει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τῇ 10' Σκироφοριῶνος ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ὅεν συνέπιπτον ἀκόμη τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ σὺνηθες. Βλ. ἀνωτέρω σ. 274, 1. Εἰσιτήρια κατὰ τὴν εἰσόδον τῆς βουλῆς: Θουκ. Η', 70 Δημ. 10', 190. ΚΑ', 114. Ὁ βουλευτικὸς ὅρκος ὠρίσθη μικρὸν μετὰ τὸν Κλεισθένη. Βλ. Ἀριστ. 22, 2: «Πρῶτον μὲν οὖν ἔπει πέμπτῳ μετὰ ταύτην τὴν κατάστασιν ἐφ' Ἑρμοκρέοντος ἄρχοντος τῇ βουλῇ τοῖς πεντακκοσίοις τὸν ὅρκον ἐποίησαν ὃν ἔτι καὶ νῦν ὁμνῶουσιν». Κεφάλαια τοῦ βουλευτικοῦ ὅρκου: Κατὰ τοὺς νόμους βουλευσέειν: Ξενοφ. ἀπομν. Α', α', 18, τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπεδώσειν: Πλουτ. Σόλ. 25, τὰ βέλτιστα βουλευσέειν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων: (Δημ.) ΝΘ', 4 Λυσ. ΑΑ', 1, ἀποφαίνειν, εἰ τίς τινα οἶδε τῶν λαχόντων ἀνεπιτήδειον ὄντα βουλεύειν: Λυσ. ΑΑ', 2. Πρῶτ. ΚΤ', 8. Ἀὐτὸ τὸ χωρίον τοῦ ὅρκου περὶ μὴ φυλακίσσεως Ἀθηναίου πολίτου παρὰ Δημ. ΚΔ', 144. Περὶ τίνος προσηύχης εἰς τὸν ὅρκον ἐν ἔτει 410/9, μαρτυρουμένης ὑπὸ τοῦ Φιλογόρου. παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλ. 972 βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 348 κέ. καὶ περὶ ἑτέρας ἐπὶ Εὐκλείδου ἄρχοντος βλ. Ἀνδοκ. π. τ. μυστηρ. 91. Βλ. Tylor lect. Lys. σ. 325. Hofmann de iuris iurandi ap. Athenienses formulis. Darmst 1886 σ. 38 κέ.

² Περὶ τοῦ στεφάνου τῶν βουλευτῶν βλ. Λυκ. κτ. Λεωκρ. 122. Ἀφεςις τοῦ στρατεύεσθαι. αὐτ. 37. Προεδρία ἐν τῷ θεάτρῳ, ὃ βουλευτικὸς τόπος: Ἀριστοφ. Ὀρν. 794 καὶ

δὲ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς ἀρχῆς ὁ δῆμος συνήθως ἀπένεμε στέφανον εἰς τὴν βουλὴν, ἂν ἔκρινεν ὅτι καλῶς ἐπολιτεύθη. ¹

Ἐκφυλλοφορία καὶ εὐθύναι.

Οἱ βουλευταὶ πάντες εἶχον τὴν ἐξουσίαν ν' ἀποβάλλωσι τῆς βουλῆς ὅντινα ᾗθελον κρίνῃ ὡς ἀδικοῦντα τὴν πόλιν. Τοῦτον ἀπεστέρουσιν πρὸς καιρὸν τῆς βουλείας διὰ τῆς καλουμένης ἐκφυλλοφορίας, ἥτοι διαψηφισμοῦ διὰ φύλλων· ἡ ἀπόφασις δ' αὕτη εἰσῆγέτο καὶ πάλιν εἰς τὴν βουλὴν, ἥτις μετὰ τακτικὴν διαδικασίαν ἢ ἐπεκύρου αὐτὴν ἢ τὴν ἀνῆρει καὶ παρεδέχετο τὸν ἐκφυλλοφορηθέντα. ² Ἡ βουλή ἦτο ὑπεύθυνος, μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἀρχῆς ἐκάστου βουλευτοῦ δίδοντος ἰδίᾳ εὐθύνας. ³

Σχολ. αὐτ. Ἡσύχ. λ. βουλευτικόν. Σουῖδ. λ. βουλευτικός. Πολυδ. Δ', 122. Ὁ βουλευτικός μισθὸς δραχμὴ τῆς ἡμέρας: Ἡσύχ. λ. βουλῆς λαχεῖν. Θουκ. II', 69. Ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἐλάμβανον οἱ βουλευταὶ 5 ὀβολούς: Ἀριστ. 62. 2. Ὡς μισθὸν βουλευτικὸν ὑπολαμβάνει ὁ Köhler εἰς CIA. II, 444 τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ καὶ ἐν τοῖς 445. 446 μνημονευόμενον καθέσιμον τῆς βουλῆς ὅπερ ᾔδειεν ὁ ἀγνωσθέντης τῶν Θησαίων ἐκ τῶν ἰδίων.

¹) Βλ. τὴν β' ὑπόθεσιν τοῦ KB', λόγου τοῦ Δημ. σ. 590: «Νόμος δὲ ἦν τὴν βουλὴν τὴν ὁῤῥασαν καλῶς βεβουλευκέναι στεφανοῦσθαι». Δημ. KB', 5 κέ. Δὲν ἐπετρέπετο ὅμως νὰ στεφανωθῇ ἡ βουλὴ ἢ μὴ ποιήσασα τριήρεις: Δημ. KB', 8. 12. 36. Ἀριστ. 46, 1: «ἂν δὲ μὴ παραδῶσι [δηλ. οἱ βουλευταὶ τὰς τριήρεις, τὰ σκευή, τοὺς νεωσσίους] ἐξεργασμένα ταῦτα τῇ νέα βουλῇ τὴν δωρεὰν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς λαβεῖν· ἐπὶ γὰρ τῆς ὕστερον βουλῆς λαμβάνουσιν».

²) Βλ. Ἀρποκρ. λ. ἐκφυλλοφορησάι: «εἰ ἐδόκει τις τῶν βουλευτῶν ἀδικεῖν, διεψήφιστο ἢ βουλὴ περὶ αὐτοῦ, εἰ γὰρ αὐτὸν μηκέτι βουλευεῖν· ἀντὶ δὲ ψήφων φύλλοις ἐχρῶντο, δι' ὧν ἕκαστος ἐπεσημαίνετο τὴν αὐτοῦ γνώμην. Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Πολυεύκτου ἐκφυλλοφορηθέντος». Πρὸλ. Bekker An. gr. 248, 7 κέ. Περὶ τῆς κυρίας κρίσεως βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 129: «Μετὰ ταῦτα ὡς ἐπανήλθεν ἡ βουλή εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐκφυλλοφόρησε μὲν αὐτόν, ἐν δὲ τῇ ψήφῳ κατεδέξατο», περὶ ὧν παρατηρεῖ ὁ Σχολιαστὴς: «διὰ φύλλων γὰρ οἱ βουλευταὶ ἐψηφίζοντο, ἐν τῇ πρώτῃ δοκιμασίᾳ, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ψήφοις. Δεύτερον γὰρ ἐβουλευόντο περὶ τοῦ αὐτοῦ». Ἐτ. Μ. λ. ἐκφυλλοφορησάι: «μετὰ δὲ τὸ ἀλῶναι κακογροῦντα Ξενότιμον τὸν ὑπηρετὴν ἐν τοῖς κυάμοις, οὕτως ἢ τῶν φύλλων ἐπενοήθη. Εἰς τὸν μὲν ἐν τῷ δικαστηρίῳ καταδέγεσθαι τοὺς ἐκφυλλοφορηθέντας, ὡς καὶ Δημοσθένης φησὶν ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν περὶ τούτου κεῖται ἐν τῷ εἰρημένῳ λόγῳ. Ἐν ἀκριβοῦς εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Μεγ. Ἐτουμ., πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι δικαστήριον λέγον ἐννοεῖ τὴν βουλὴν δικάζουσαν, ὅθεν ὁ τοῦ Δεινάρχου λόγος κατὰ Πολυεύκτου ἐκφυλλοφορηθέντος ἐρρήθη ἐν τῇ βουλῇ. Τὸ παρ' Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 129. 130 ἀναφερόμενον δικαστήριον θὰ ἐδίκασεν, ὅτε ὁ Τίμαρχος κατηγορήθη ἐπὶ κλοπῇ δημοσίων χρημάτων.

³) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 20: «πάλιν τὴν βουλὴν τοὺς πεντακοσίους ὑπεύθυνον πεποιή-

Ἡ βουλὴ εἶχεν ἰδίους ἄρχοντας καὶ ὑπηρέτας, ἐν οἷς τὴν πρώτην εἶχον τάξιν οἱ γραμματεῖς. ¹ Πρῶτος πάντων πρέπει νὰ μνημονευθῇ ὁ κυρίως γραμματεὺς τῆς βουλῆς ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐχειροτονεῖτο κατὰ πρυτανείαν καὶ ἐπὶ μίαν μόνον πρυτανείαν ἤρχε, διὸ ἐκαλεῖτο ὁ κατὰ πρυτανείαν γραμματεὺς τῆς βουλῆς, καὶ συντομίας ἔνεκα σχεδὸν πάντοτε ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἀπλῶς « γραμματεὺς τῆς βουλῆς. » Ἐπεμελεῖτο δ' οὗτος τῆς συντάξεως τῆς ἀναγραφῆς καὶ τῆς ἀναθέσεως τῶν ψηφισμάτων, ἐφύλαττε τὰ δημόσια γράμματα καὶ ἔγραφε τὰ πεπραγμένα τῇ βουλῇ. ²

κεν ὁ νομοθέτης ». Κατὰ τὸν Δημ. ΚΒ', 38-9, ἕκαστος τῶν βουλευτῶν ἔδιδεν εὐθύνας ἰδίᾳ. Ἐν CIA. II, 114 ὁρίζεται νὰ στεφανιωθῇ ὁ βουλευτὴς Φανόδημος « ἐπειδὴν τὰς εὐθύνας ὁρᾷ ».

¹) Περὶ τῶν γραμματέων τῆς βουλῆς ἐπραγματεύθησαν οἱ ἐξῆς: C. Schaefer de scribis senatus populi Atheniensium. Diss. inaug. Greifswald, 1878. Hille de scribis Atheniensium ἐν Leipziger Stud. τ. I. Kornitzer de scribis publicis Atheniensium ἐν Προγράμμ. τοῦ Hernals 1882-3 Hartel Studien über att. Staatsrecht und Urkundenwesen σ. 119. κέ. καὶ ἐγὼ ἐν Philologus τ. 39 σ. 131 κέ. [E. Drerup ἐν Phil. hist. Beiträge f. C. Wachsmuth Leipz. 1897 σ. 137-144 J. Penndorf de scribis reipublicae Atheniensium ἐν Leipziger Stud. 1897 τ. 18 σ. 101-208. W. S. Ferguson The Athenian Secretaries London, 1898.] Ἐν τῇ ἐξ ἀφορμῆς τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστ. 54, 3 κέ. μετέβαλε τὰς γνώμας μου φαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῇ κειμένῳ εἰρημίων.

²) Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους τρεῖς γραμματεῖς εἶχον συνάφειαν πρὸς τὴν βουλὴν. Περὶ τοῦ πρώτου γράφει ὁ Ἀριστ. 54, 3 ταῦτα: « Κληροῦσι δὲ καὶ γραμματεῖα τὸν κατὰ πρυτανείαν καλούμενον, ὃς τῶν γραμμάτων < τ' > ἐστὶ κύριος καὶ τὰ ψηφίσματα τὰ γινόμενα φυλάττει, καὶ ἄλλα πάντα ἀντιγράφεται καὶ παρακάθηται τῇ βουλῇ. Πρότερον μὲν οὖν οὗτος ἦν χειροτονητός, καὶ τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ πιστοτάτους ἐχειροτόνουν· καὶ γὰρ ἐν ταῖς στήλαις πρὸς ταῖς συμμαχίαις (λ. γ. CIA. II, 17) καὶ προξενίαις (λ. γ. CIA. I, 45) καὶ πολιτείαις (λ. γ. CIA. I, 59) οὗτος ἀναγράφεται· νῦν δὲ γέγονε κληρωτός. » Ὁ Ἀρποκρατ. λ. γραμματεὺς διαλαμβάνει περὶ τούτου μόνου τοῦ γραμματέως, ἐντὶ ὁ Πολυδ. Η', 98 ἀναφέρει καὶ τοὺς τρεῖς παραλαμβάνων παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ ἐν CIA. I, 61 ψήφισμα κελεύει τὸν Δράκοντος νόμον τὸν περὶ τοῦ φόνου ν' ἀναγράφωσιν οἱ ἀναγραφεῖς τῶν νόμων παραλαβόντες « παρὰ (τ)οῦ (κατὰ πρυτανείαν γραμμα)τέως τῆς βουλῆς ». Τὴν συμπλήρωσιν ταύτην τοῦ Köhler (Herm. 2. 27) προτιμῶ τῆς τοῦ Schaefer ἐνθ. ἀν. σ. 13 κέ. « παρὰ (τ)οῦ (βουλευτοῦ) μετὰ τοῦ γραμμα)τέως τῆς βουλῆς », ἀφοῦ μάλιστα ἀποδεδειγμένως πρὸ τοῦ Εὐκλείδου καθ' ἑκάστην πρυτανείαν νέος γραμματεὺς τῆς βουλῆς ἐχειροτονεῖτο. Βλ. CIA. I, 188, 58. IV, 51. I, 59 καὶ τὸν πρὸς δῆλῳσιν τοῦ ἔτους συνήθη τύπον ἀπὸ τῆς βουλῆς, ᾧ ὁ δῶνα πρῶτος ἐγραμμάτευεν: I, 33. 176. 188. 273. 301. Ἄν δὲ πλήν

Βραχύ τι πρὸ τοῦ μέσου τοῦ Δ' αἰῶνος μετεβλήθησαν τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην, γενομένην κληρωτὴν ἀπὸ χειροτονητῆς. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα διετηρήθη τὸ αὐτό, πλὴν ὅτι ὁ συντεταγμένος τύπος γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, τὸ πρῶτον ἀπαντῶν τῷ 358[7 ἢ τῷ 354[3, ἐγένετο συνηθέστερος καὶ ἐναλλάξ ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ τε καὶ τοῦ προτέρου γραμματεὺς τῆς βουλῆς, μέχρις ὅτου ὁ τελευταῖος οὗτος τύπος περιτλήθην εἰς παντελῇ ἀχρησίαν.¹

Τὸ ὅτι δὲ ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς εἰρημένης μεταβολῆς τῶν κατὰ τὸν γραμματέα συνηθέστερον φέρεται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τὸ ὄνομα γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, ἐξηγεῖται ἀπλούστατα, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι συγχρόνως τῇ μεταβολῇ ταύτῃ κατέστη καὶ ἡ ἀναφε-

τοῦ κατὰ πρυτανείαν χειροτονουμένου γραμματέως τούτου ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἐνιαύσιος, εὐλογώτερον ἢ ἤτο διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ νὰ δηλωταὶ τὸ ἔτος. Ἡ ἀναγραφὴ καὶ ἡ ἀνάθεσις τῶν ψηφισμάτων ἀνατίθεται πάντοτε εἰς τὸν γραμματέα τῆς βουλῆς. Ὅτι ἦτο κύριος τῶν γραμμάτων τῶν ἐν τῷ Μητρώῳ πρβλ. Ἀθῆν. Θ', 407 c. CIA. IV, 51. τεμάχ. f. g. 38 κέ. 61 a, στ. 26 κέ. II, 17, στ. 63 κέ. 49 στ. 12 κέ. Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 26 στ. 25 κέ. (CIA. IV, 2, 16. 54 6). Dittenberger Syll. 101, στ. 60 κέ. (CIA. IV, 2, 109 6). «Ἀντιγράφεσθαι» καὶ «ἀντίγραφα ποιείσθαι». CIA. II, 61.

1) Ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ψηφισμάτων κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ γραμματεὺς οὗτος ἀναγράφεται ἐν διαφόροις πρυτανείαις τοῦ αὐτοῦ ἔτους, εἵκασεν ἥδη ὁ Boeckh epigr. chron. Stud. 38 κέ. ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἄδελφον ὅμως ἀκριβῶς πότε, ὁ γραμματεὺς οὗτος ἐγένετο ἐνιαύσιος. Τὸ παλαιότατον τῶν γνωστῶν μοι παραδείγματων εἶναι τοῦ ἔτους 363]2, ὅτε Νικόστρατος ὁ Παλληνεὺς ἐγραμμάτευεν ἐπὶ τῶν πρυτανειῶν τῆς Ἀκαμαντίδος τῆς Οἰνηίδος καὶ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς. Βλ. CIA. II 54. 55. Ἀθήναιον τ. E' σ. 516 (CIA. IV, 2, 54 6). Ἐπειδὴ ὅμως γινώσκουμεν, ὅτι ἐν ἔτει 368]7 ἄλλος ἐγραμμάτευεν ἐπὶ τῆς πρώτης πρυτανείας καὶ ἄλλος ἐπὶ τῆς ἑκτῆς (βλ. CIA. II, 52 6 52 c), διὰ τοῦτο ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἐνιαύσιος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ 368]7 καὶ τοῦ 363]2 χρόνῳ. Βλ. Schaefer ἐνθ. ἀν. 29 Hartel 120. Hille 209-210. [Pennndorf σ. 130 κέ. ὅτι ἡ ἀρχὴ ἦτο κληρωτὴ ἀπὸ τοῦ 364]3]. Μὲ τὴν παράτασιν δὲ ταύτην τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς συνάπτεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μαρτυρουμένη μεταβολὴ αὐτῆς ἀπὸ χειροτονητῆς εἰς κληρωτὴν Ὁ δ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ψηφισμάτων τύπος «ἐπὶ τῆς — πρυτανείας ἧ ὁ δεῖνα ἐγραμμάτευεν» ἐν γόρῃσι ἴσως καὶ περὶ τοῦ ἐνιαυσίου γραμματέως, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποκρυσταλλωθεὶς τύπος ἄνευ ἑννοίας: Βλ. Hartel 120. Τὸ ὄνομα γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν τὸ πρῶτον ἐν CIA. II, 61. Περὶ τῆς ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιγραφῇ μείας καὶ τῶν δύο ὀνομάτων γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν καὶ γραμματεὺς τῆς βουλῆς βλ. Philol. τ. 39 σ. 136-7. Τῷ 322-1 ἀναφέρεται ἀκόμη γραμματεὺς τῆς βουλῆς: CIA. II, 186, καθὼς καὶ τῷ 318]7: Δελτ. ἀρχ. 1892 σ. 59 [CIA. IV, 2, 231 6].

ρομένη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀρχὴ τοῦ δευτέρου γραμματέως, καὶ τούτου κληρωτοῦ, καὶ ἔργα ἔχοντος παραπλήσια· διότι ἐνῶ ὁ γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν ἐφύλαττε καὶ ἀντεγράφετο τὰ ψήφισματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, οὗτος ὁμοίως ἐπεμελεῖτο τῶν νόμων. Ἐπειδὴ δ' ἀναμφιβόλως ὁ γραμματεὺς οὗτος, οὐδ' ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς οὐδεμία γίνεται μνεῖα, ἐκαλεῖτο γραμματεὺς τῆς βουλῆς, διὰ τοῦτο ἴσως ὁ πρῶτος, ὅστις κατὰ συντομίαν ἐκαλεῖτο γραμματεὺς τῆς βουλῆς ἐπεκράτησε νὰ καλῇται πρὸς διάκρισιν γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν.¹

Ὁ τρίτος τέλος γραμματεὺς, ὃν ἐχειροτόνει ὁ δῆμος ἵνα ἀναγινώσκῃ ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ὅσα γράμματα ἦτο ἀναγκαῖον ν' ἀναγινωσθῶσι, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. Κατ' ἐμὲ εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς ἀναφερόμενος γραμματεὺς τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου.²

¹) Ἀριστ. 54, 4: «Κληρωτοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους ἕτερον (βλ. καὶ Πολυβ. Η', 98), ὅς παρακάθεται τῇ βουλῇ, καὶ ἀντιγράφεται καὶ οὗτος πάντας». Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τὰ κείμενα τῶν νόμων ἐφύλαττεν ὁ κατὰ πρυτανείαν γραμματεὺς τῆς βουλῆς. Βλ. CIA. I, 61. Οὐδόλως δ' ἄπορον, ὅτι ὁ νέος οὗτος γραμματεὺς δὲν φαίνεται ἀναφερόμενος ἐν τοῖς ψήφισμασιν· ὁ ἀναφερόμενος ἐν τοῖς παρεμβεβλημένοις εἰς τὸν κατὰ Τιμοκράτους λόγον (Δημ. ΚΔ', 42) ψήφισμασιν, ἂν εἶναι γνήσια καὶ ἐγράφησαν μετὰ τὴν κατὰστασιν τοῦ δευτέρου γραμματέως, «γραμματεὺς τῆς βουλῆς» εἶναι αὐτὸς ὁ ἐπὶ τοὺς νόμους τοῦ Ἀριστοτέλους.

²) Ἀριστ. 54, 5: «Χειροτονεῖ δὲ καὶ ὁ δῆμος γραμματεῖα τὸν ἀναγινώσκοντα αὐτῶ καὶ τῇ βουλῇ, καὶ οὗτος οὐδενός ἐστι κύριος ἄλλ' ἢ τοῦ ἀναγινώσαντος». Παρὰ Θουκ. Ζ', 10 ἀναγινώσκει τῷ δήμῳ ὁ γραμματεὺς ὁ τῆς πόλεως. Κατὰ τὸν νόμον. ὃν ἔθεσεν ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν τραγωιδιῶν τοῦ Αἰσχύλου τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, ὁ τῆς πόλεως γραμματεὺς παρανεγίνωσκε τοῖς ὑποκρινομένοις, ἔχον τὸ δημόσιον τῶν τραγωιδιῶν ἀντίγραφον, ὅπως μὴ μεταβάλλωσι τὰς ῥήσεις τῶν ποιητῶν: Πλούτ. 6. δέκα ῥητ. Λυκ. 11 σ. 841 f. Τὸ ὄνομα τοῦτο, ὅπερ βεβαίως δὲν εἶναι τὸ ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἀναγραφόμενον, δηλοῖ αὐτὸν τὸν γραμματεῖα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ὅστις ἐμνημονεύετο ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν πρυτάνεων (CIA. II, 865. 867. 869. 870. Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 348), διότι ἐπὶ τούτου οἱ πρυτάνεις κατὰ ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Βλ. Köhler εἰς CIA. II, 865. Ἐν τῷ ψήφισματι ἐν CIA. II, 114, ὅπερ κελεύει τὸν γραμματεῖα τὸν κατὰ πρυτανείαν ν' ἀναγράψῃ τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ καὶ νὰ στήσῃ ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἢ διάταξις: «καὶ ἀναγνώσκει τὸδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματεῖα τῷ δήμῳ» εἰς τὸν τρίτον τοῦτον γραμματεῖα ἀναφέρεται. Τὴν ἀρχὴν τοῦ γραμματέως τούτου ἤρξαν καὶ ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Ἀφρόδιτος, οἵτινες «τὸ τελευταῖον ὑφ' ὧν χεροτοννηθέντες δὲ ἔτι ἐτράφησαν ἐν τῇ θέλῃ»: Δημ. ΙΘ', 249. Περὶ. καὶ ΙΘ', 70 ὅπου τὸ ὑπογραμματεῖον καὶ ὑπηρετῶν ἐλέχθη μᾶλλον περιφρονητικῶς πρὸς δῆλωσιν τῆς αὐτῆς ἀρχῆς.

Ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ ἐπὶ τοὺς νόμους γραμματέως φαίνεται ὅτι δὲν διετηρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον· τοῦναντίον δ' ἡ τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 307[6 συνήθως καλεῖται ἀπλῶς γραμματεὺς τοῦ δήμου, ἠϋξήθη κατὰ μικρὸν καὶ εὐθὺς μετὰ τὸ 307 ὅτε μὲν εἰς τοῦτον ὅτε δ' εἰς τὸν γραμματέα κατὰ πρυτανείαν ἀνατίθεται ἡ ἀναγραφὴ καὶ ἡ ἀνάθεσις ψηφισμάτων.¹ Πρὸς καιρὸν τῆς ἀναγραφῆς τῶν ψηφισμάτων συνεπεμλοῦντο ἐνίοτε τῷ γραμματεῖ τοῦ δήμου καὶ ὁ ἐπὶ τὰ ψηφίσματα, ὃν ἀπαντῶμεν ἐν δημοσίοις γράμμασι τῷ 343[2, καὶ ὁ ἀναγραφεὺς, ὅστις ἐπίσης ἀναφέρεται τῷ 321-319.² τακτικῶς δὲ συνέπρα-
τεν ὁ ὑπογραμματεὺς.³

Ἐξέλεγε δ' ἐξ ἑαυτῆς ἡ βουλὴ καὶ δύο ταμίαι διαχειρίζοντας τὰ χρήματα, ἐξ ὧν ἕδιδον εἰς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων τῆς βουλῆς καὶ εἰς τὰς τεταγμένας θυσίας.⁴ Ὡς ἀρχὼν βουλευτικὸς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ κῆρυξ τῆς βουλῆς, μισθωτὸς ὢν.⁵

1) Τὸ συντεταγμένον ὄνομα γραμματεὺς τοῦ δήμου σύνθετος ἀπὸ τοῦ 307[6 (βλ. Πλουτ. ὁ. δικά ρητ. ψηφίσμ. Γ', 8 σ. 853 α), ἐνῷ τὸ πλήρες γραμματεὺς τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ἐνιαχοῦ μόνον ἀναγράφεται. Βλ. Köhler εἰς CIA II, 415. Athen. Mitth 1, 262. Ἀλλὰ βλ. καὶ CIA. IV, 2, 345 c. 385 c. 513 f. Ἀμφότεροι δ' οἱ γραμματεῖς διετηρήθησαν μέχρι τῶν βωμαϊκῶν χρόνων. Ὁ μὲν γραμματεὺς κατὰ πρυτανείαν, λεγόμενος καὶ περὶ τὸ βῆμα — ὅτι ἦτο εἰς καὶ ὁ αὐτὸς συνάγομεν ἐκ τοῦ CIA. III, 10 (βλ. Hille σ. 220 1) — ὁ δὲ γραμματεὺς τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου λεγόμενος καὶ ἀπλῶς γραμματεὺς τῆς βουλῆς (CIA. III, 1038. 1045)· ἀμφότεροι ἦσαν αἰετοί: (CIA. III, 1029 κέ.)

2) Βλ. περὶ τοῦ πρώτου CIA. II, 114, περὶ τοῦ τελευταίου II, 227 - 229. IV, 2, 192 b. c. 229 b. c. Ἀθήν. τ. Γ' σ. 133 Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 12, 147. Πρὸλ. Schaefer ἐνθ. ἀν. Ἐν CIA. II, 190 αἰτιολογικὸν ψηφίσματος: «Ἐπειδὴ ὁ ἀντιγραφεὺς καὶ ἀντιγραφὴς καλῶς καὶ δικαίως ἐπιμεμεληται: τῆς ἀντιγραφῆς τῶς γραμμάτων». Τῷ 318 συνεπαμειβόμενοι τῆς ἀναγραφῆς τοῦ ψηφίσματος οἱ φίλοι καὶ αἰετοὶ τοῦ τιμωμένου: Δελτ. ἀρχ. 1892 σ. 61 | CIA. IV, 2, 231 5].

3) Περὶ τοῦ ὑπογραμματέως τῆς βουλῆς βλ. CIA 329. 393. 431. 441. Hille ἐνθ. ἀν. σ. 230 κέ.

4) Δύο βουλῆς ταμίαι ἐν ἔτει 343[2: CIA II, 114. Διαχειρίζουσι τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκόμενα τῇ βουλῇ: II, 114 B. 61. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον εἰς μόνους ταμίαις (βλ. Fellner u. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 10). Ἰσως καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, διότι ὁ ἐν ψηφίσματι τοῦ 405[4 μνημονεύμενος ταμίαις εἶναι πιθανότατα ὁ τῆς βουλῆς. Βλ. Ἀρχ. Δελτ. 1889 σ. 26. 39 (CIA. IV, 2, 16. πρὸλ. 11 c.). Ψήφισμα ἐν CIA II, 329 τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος, λέγει: «Νι(ε)κο(κ)ράτης βουλευεῖν λα-

✓ Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρίσκωνται διηνηκῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἅπαντες οἱ βουλευταί, ἵνα συναποφασίζωσιν, ἀνετίθετο εἰς τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς, κατὰ σειρὰν ὑπὸ τοῦ κλήρου ὀριζομένην, νὰ διοικῶσι τὸ δέκατον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰ τῆς βουλῆς, παρασκευάζοντες τὰ εἰσφερόμενα εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλα τινὰ τεταγμένα ἔργα ποιοῦντες· ἐκαλοῦντο δ' οἱ οὕτως ἐπὶ χρόνον τινὰ ἀποτελοῦντες μόνιμον ἐπιτροπείαν τῆς βουλῆς πρυτάνεις. ¹ Τὸ δὲ δέκατον μέρος τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκαλεῖτο πρυτανεία· κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐκάστη πρυτανεία τὰ μὲν συνήθη ἔτη διήρκει ἄλλη μὲν 35 ἄλλη δὲ 36 ἡμέρας, τὰ δ' ἐμβόλιμα ἄλλη 38 καὶ ἄλλη 39. ² Μετὰ δὲ

χρόν — καὶ ταμίας αἰρεθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς εἰς τε τὰς(ς) θυσίας τοῖς — σιν μεμέρικεν τοῖς ἱεροποιοῖς ». Πρὸλ. II, 375. Ἀθήναιον τ. Γ', 270. Ἔβιδε δ' ὁ ταμίας λόγον τῶν πεπραγμένων εἰς τὴν βουλήν: « καὶ ὑπὲρ ἀπάντων (ὧν ὧ)ικ(ο)νόμηκεν ἀπολελόγισται τῇ βουλῇ, ὀρθῶς καὶ δικαίως ».

³) Βλ. CIA. II, 73. 329. Ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκαλεῖτο « κῆρυξ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου»: CIA. II, 393. 394. 431.

¹) Βλ. Ἀρποκρ. λ. πρυτάνεις: « Τὸ δέκατον μέρος τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς πραττόμενα πρυτάνεις ἐκαλοῦντο. Ἐπρυτάνευον δὲ ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλῃσι αἱ δέκα κλήρω λαχοῦσαι Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφώντος ». Ὁμοίως Σουῖδ. Φώτ. λ. πρυτάνεις. Bekker An. gr. 291, 4 καὶ Ἀριστ. 43, 2: « Πρυτανεύει δ' ἐν μέρει τῶν φυλῶν ἐκάστη καθ' ὅτι ἂν λάχωσιν, αἱ μὲν πρῶται τέτταρες ἕξ καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη, αἱ δὲ ς' αἱ ὕστεραι ε' καὶ λ' ἡμέρας ἐκάστη· κατὰ σελήνην γὰρ ἄγουσιν τὸν ἐνιαυτὸν ».

²) Τὸ ἄττικόν ἔτος ἦτο σεληνιακόν, διορθούμενον συμφώνως πρὸς τὸ ἡλιακόν· ἀπετελεῖτο ἐκ 12 μηνῶν, 6 πλήρων ἐκάστου ἐκ τριάκοντα ἡμερῶν καὶ ἰσαριθμῶν κοίλων ἐκάστου ἕξ 29, δηλονότι εἶχε 354 ἡμέρας, προσετίθετο ὅμως κατὰ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη καὶ 13ος μὴν ἐμβόλιμος ἐκ 30 ἡμερῶν. Οἱ μῆνες τοῦ ἄττικοῦ ἔτους, οὗ ἡ ἀρχὴ συνεπιπτε πρὸς τὴν πρῶτην δεκαπενθημερίαν τοῦ ἡμετέρου Ἰουλίου ὠνομάζοντο: Ἐκατομβαιῶν, Μεταγειτινῶν, Βοηδρομιῶν, Πυανεψιών, Μαίμακτηριῶν. Ποσειδεῶν, Γαμηλιῶν, Ἀνθεστηριῶν, Ἐλαφηβολιῶν, Μουνιχιῶν, Θαρργλιῶν, Σκιροφοριῶν. Ὁ ἄττικὸς ἐμβόλιμος μὴν Ποσειδεῶν Β' ἢ ὕστερος (CIA. II, 191) παρεμβάλλετο μετὰ τὸν Γ' μῆνα. Ὅτι ὁ Ἐκατομβαιῶν δὲν ἦτο ἐμβόλιμος μὴν, ὡς συνήγαγόν τινες ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν Dittenberger Syll. 13 στ. 54 (CIA IV 2. 27 ε) βλ. Ad. Schmidt ἐν Jahrb. f. class. philol. 1885 σ 681 καὶ. Περὶ τοῦ ἄττικοῦ ἡμερολογίου πρὸλ νῦν τοῦ αὐτοῦ Handb. d. griech. Chronol. 1888. Αἱ κατὰ τὴν εἰς δέκα μέρη διαίρεσιν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὅτε μὲν ἐκ 354, ὅτε δὲ ἐκ 354 ἡμερῶν ἀποτελούμενου, περισεύουσαι 4 ἡμέραι κατενέμοντο κατὰ ποικίλους τρόπους διὰ κλήρου εἰς τὰς πρυτανείας βλ. Schmidt ἐνθ. ἀν. σ. 235 καὶ. Περὶ τῆς τελευταίας παρατηρήσεως τοῦ Ἀρι-

τὴν αὐξήσιν τῶν φυλῶν εἰς 12, αἱ πρυτανεῖαι διήρουν ἓνα μῆνα περίπου καὶ συνήθως συνέπιπτον πρὸς τοὺς μῆνας. ¹ Τῆς μονίμου ταύτης ἐπιτροπείας τῆς βουλῆς πρόστατο ὁ λαχὼν ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων ἐπὶ μίαν ἡμέραν καὶ μίαν νύκτα· δις ὁ αὐτὸς δὲν ἐπετρέπετο νὰ κληρωθῇ. Ἐτῆρει δ' οὗτος τὰς κλειδας τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς ἀπέκειντο τὰ δημόσια χρήματα καὶ τὰ δημόσια γράμματα, εἶχε δὲ καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ ὥφειλε διηνηκῶς νὰ παραμένῃ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῶν πρυτάνεων, τῇ θόλῳ, μετὰ τοῦ τρίτου τῶν πρυτάνεων, (ἀποτελουμένου ἴσως ἐκ πρυτάνεων ἐκ τῆς αὐτῆς τριττύος τῆς φυλῆς), ὑπ' αὐτοῦ δ' ὀριζομένου. ² Οἱ ἐκάστοτε πρυνεῖς ἐξέλεγον ἐξ ἑαυτῶν ταμίαν καὶ γραμματέα, ἄρχοντας ἐφ' ὅσον

στατελοῦς ἐν τῷ παρατεθέντι χωρίῳ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει: «κατὰ πελῆνην γὰρ ἄγουσιν τὸν ἐνιαυτὸν», ἂν δὲν θεωρηθῇ παρέμβλημα, πρὸς Gomperz d. Schrift vom Staatswesen d. Ath. und ihr neuester Beurtheiler 1891 σ. 39, 40. Ἄλλη ὅμως διαβεβαίωσις ἐκάστης πρυτανείας εἰς 5 τμήματα ἐξ 7 ἡμερῶν, καθ' ἃς 10 πρυτάνεις ἐκάστοτε ἦσαν πρόεδροι, δὲν εἶναι πιθανή. Βλ. K. Fr. Hermann epieris de proedris ap. Ath. Goett. 1848 καὶ τὸν συντασσόμενον τούτῳ Prill de senatus Atheniens. epistatist et proedris. Diss. inaug. Monaster. 1858 σ. 13 κέ.

¹) Ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασι μέχρι τῆς αὐξήσεως τῶν φυλῶν εἰς 12 ἀναγράφεται διπλὴ χρονολογία κατὰ πρυτανείας καὶ μῆνας, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καίτοι οὐγὶ πάντοτε, μῆνες καὶ πρυτανεῖαι συμπίπτουσιν. Βλ. Πολυδ. Η', 115.

²) Βλ. Ἀριστ. 44, 1: «Ἔστι δ' ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων εἰς ὁ λαχὼν· οὗτος δ' ἐπιστατεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλείω χρόνον οὔτε δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι. Τῆρεϊ δ' οὗτος τὰς τε κλεῖς τὰς τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς τὰ χρήματ' ἔστιν καὶ τὰ γράμματα τῇ πόλει, καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ μένειν ἀναγκαῖον ἐν τῇ ὁλῳ τοῦτον <τ' > ἔστιν καὶ τριττὴν τῶν πρυτάνεων, ἣν ἂν οὗτος κελεύῃ». Ἐκ τοῦ Ἀριστ. παρελαβὲν καὶ ὁ Τύχλερος παρ' Εὐσταθ. εἰς Ὅδ. Ρ, 455 σ. 1827: «Γίνεται γάρ, ψησίν, ἐπιστάτης Ἀθηναῖον ἐκ τῶν πρυτάνεων εἰς, ὅς ἐπιστατεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν μίαν καὶ πλείω χρόνον οὐκ ἔξεστιν οὐδὲ δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι, τὰς τε κλεῖς, ἐν οἷς τὰ χρήματά εἰσι, φυλάσσει καὶ τὰ γράμματα τῆς πόλεως καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα. Ἀτελείστερα παρὰ Σουῖδ. λ. ἐπιστάτης 3ον ἄρθρ. Ἐτ. Μ. λ. ἐπιστάται. Πολυδ. Η', 96. Βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. ἐπιστάτης. Σουῖδ. 3ον ἄρθρ. Bekker An gr. 244, 31 κέ. Πρὸς Fellner u. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 14. κέ. Περὶ τῆς δημοσίας σφραγίδος, ὅτι ἐτῆρει αὐτὴν ὁ ἐπιστάτης, βλ. Ἐφ. ἀρχ. 1888 σ. 114-5 (Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 435 στ. 38 κέ. CIA. IV, 2, 104 α): «ὁ δὲ ἐπιστά(της τῶν) πρυτάνεων κατασημη(νάσ)θ(ω) τῇ τοῦ δήμου ἢ ὀρθότερον ἴσως τῇ δημοσίᾳ σφραγίδι». Ἡ δημοσία σφραγὶς (παρὰ Ξενοφ. πόρ. δ', 21 δημοσίον σήμαντρον) εἶχε πιθανῶς τὸ ἕτερον τῶν συμβόλων τῆς πόλεως γλαῦκα ἢ γοργόνειον. Curtius ἐν Abhandl. d. Berl. Akad. 1874 σ. 88.

χρόνον ἐπρυτάνευεν ἡ φυλὴ αὐτῶν.¹ Ἀρχεῖον δ' εἶχον οἱ πρυτάνεις τὴν σκιάδα ἢ θόλον, ἐν ᾗ συνεσίστουν δημοσίᾳ δαπάνῃ.² Ὡς ἀποτελοῦντες σύλλογον πολιτικὸν εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ δίδωσι στεφάνους, καὶ αὐτοὶ δ' ἐστεφανοῦντο ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου.³ Εἰς αὐτοὺς προσήρχοντο πρῶτον οἱ πρέσβεις τῶν πόλεων, παρέδιδον τὰς ἐπιστολάς οἱ φέροντες, καὶ ἐπεστελλόντο ἀγγεῖλαι ἢ κατεμηνύοντο ἐγκλήματα, αὐτοὶ δὲ καὶ τῆς εὐκοσμίας ἐν τῇ πόλει ἐπεμελοῦντο, ὅργανα ἔχοντας τοὺς τοξότας.⁴ Προσέτι

¹) *Ο ταμίης μνημονεύεται τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 341/340: CIA. II, 872, γραμματεὺς καὶ ταμίης ἴσως περὶ τὸ 350: II, 869. Ὁ γραμματεὺς ἀναφέρεται τὸ πρῶτον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ I' αἰῶνος: II, 329. Περὶ τοῦ ταμίου τῶν πρυτάνεων πρὸλ. Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 48 κέ., περὶ δὲ τοῦ καλουμένου γραμματέως: τῶν βουλευτῶν βλ. Hille ἐν Leipz. Stud. I, 236 κέ., οὗ ὅμως δὲν παραδέχομαι τὴν γνώμην περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν κατέστη ἡ ἀρχὴ αὕτη. Ὅτι ὁ ταμίης ἦτο αἰρετὸς συνάγεται ἐκ CIA. II, 431. Πιθανὸς καὶ ὁ γραμματεὺς ἦτο ὁμοίως αἰρετός.

²) Βλ. Ἀριστ. 43, 3: «Οἱ δὲ πρυτανεύοντες αὐτῶν πρῶτον μὲν συσσιτοῦσιν ἐν τῇ θόλῃ, λαμβάνοντες ἀργύριον παρὰ τῆς πόλεως». Βλ. καὶ Ἀριστ. 62, 2 καὶ Ἀμμωνίου παρ' Ἀρποκρ. λ. θόλος: «ὁ δὲ τόπος, ὅπου ἐστιῶνται (Δημ. ΙΘ', 190) οἱ πρυτάνεις, καλεῖται θόλος, ὑπ' ἐνίων δὲ σκιάς διὰ τὸ οὕτως ὡκοδομηθῆσαι αὐτὸν στρογγύλον παρόμοιον θολίᾳ». Πρὸλ. Bekker An. gr. 264, 26. Φώτ. λ. σκιάς Πολυδ. II', 155. Παισ. Α', ε', 1. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς συνήθως λέγεται Σκιάς: CIA. III, 1048. 1051. 1064. II, 445 476, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ θόλος: Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 403 [CIA. III, 764]. Περὶ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διαγράμματος τῆς θόλου βλ. Hagemann de graecorum prytaneis. Vratislav. 1881 σ. 30 κέ. Wachsmuth d. St Athen II, σ. 315 κέ. «Ὁ δημόσιος ὁ ἐν τῇ σκιάδι καθεστταμένος»: CIA. II, 476. Ἐνίοτε [ἐν κινδύνοις τῆς πόλεως] συνήρχοντο καὶ τὴν νύκτα εἰς τὴν σκιάδα: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 45.

³) Βλ. CIA. II, 190, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι αἱ πρυτανεῖαι ἐστεφανώκασιν τὸν ἀναγραφεία Καλλικρατίδην. Περὶ τοῦ εἰς τοὺς πρυτάνεις διδομένου στεφάνου βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. IV, 97 κέ. καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Köhler ἐν Ath. Mitth. 10, 111-2 (CIA. IV, 2, 554 σ) ἐκδοθὲν τεμάχιον ἐπιγραφῆς: «ἐπα(νίσσαι καὶ) ἀναγράψαι (δικαια)σύνης ἕνεκα, ὅτι ἔκρινεν αὐτοὺς ἡ βουλὴ νικᾶν τὰς ἄλλας φυλάς ὡς ἀριστα πρυτανεύσα(ν)τας τῇ πόλει» τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐξ οὗ συνάγεται, ὅτι ἐν παλαιότεροις χρόνοις μόνον μία φυλὴ ἐπηνέετο. Βλ. καὶ CIA. II, 864. 866. 871. 873. 1183. Περὶ δὲ τῶν ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις, ὅτε ἡ ἀπονουμὴ τοῦ στεφάνου ἦτο συνηθεστάτη, βλ. Köhler ἐν Hermes 5, 331 κέ. Ἐπίσης ἐκ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τὸν κατάλογον ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 346 κέ.

⁴) Ἀριστ. 43, 6: «Προσέρχονται δὲ καὶ οἱ κήρυκες καὶ οἱ πρέσβεις ταῖς πρυτανευσιν πρῶτον, καὶ οἱ τὰς ἐπιστολάς φέροντες τούτοις ἀποδιδόσκει». Καταγγεῖλαι πρὸς τοὺς πρυτάνεις: Ἀριστοφ. Ἰππ. 300. Θεσμοφορ. 654. 764. Ἀγγελος ἀγγέλλει εἰς τοὺς πρυτάνεις τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλατίας: Δημ. III', 169. Καταμηνύσεις πρὸς τοὺς πρυτάνεις: Λυσ. KB', 1-2. Ἐν Ἀριστοφ. Θεσμ. 923. 929 κέ. ὁ πρύτανις (κατὰ τὸν στ. 854 τῶν πρυ-

συνεκάλουν τὴν βουλὴν, γράφοντες τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ εἰσφέροντες περὶ πάντων εἰς αὐτήν. ¹ Ὁμοίως καὶ τὴν ἐκκλησίαν συνήγον καὶ τὸ πρόγραμμα αὐτῆς ἔγραφον. ² Προήδρευε δὲ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων ἔν τε τῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ³

Πρόεδροι.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὴν προεδρείαν εἶχεν ὁ ἐπιστάτης τῶν προέδρων, τὴν πρώτην δὲ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀπόδειξιν ἔχομεν ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 378]7 ⁴. Ἦσαν δὲ οἱ πρόεδροι οὗτοι 9

τάνεων τις | κώτοξότης προσέρχεται μαθόντες, ὅτι ὁ Μνησίλοχος εἰσῆλθεν λάθρα εἰς τὸ θεοσιμόριον. Ὁ πρύτανις διατάσσει τὸν τοξότην νὰ δίσῃ τὸν Μνησίλοχον ἐν τῇ σανίδι.

¹) Βλ. Ἀριστ. 43, 3: «ἔπειτα συνάγουσιν καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, τὴν μὲν οὖν | βουλὴν ὅσαι ἡμέραι, πλὴν ἂν τις ἀφείσμιος ᾖ, τὸν δὲ δῆμον τετράκις τῆς πρυτανείας ἑκάστης. Καὶ ὅσα δεῖ χρηματίζειν τὴν βουλὴν καὶ ὅτι ἐν ἑκάστῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ὅπου καθίζειν οὗτοι προγράφουσι. Προγράφουσι δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας οὗτοι». Πρβλ. καὶ Πολυδ. II', 95. Δημ. II', 185. (Δημ.) ΜΖ', 42. CIA II, 61: «Ἐπειδὴν δὲ ταῦτα παρασκευασθή, τοῖς πρυτάνευσιν προγράψαι περὶ τούτων (ἐν βουλευ)τηρίῳ ὅτι(αὖν οἶον τε ᾗ». Πρβλ. καὶ τὴν περὶ πρυτάνεων οὐχὶ σπανίαν καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς (π. γ. CIA. II, 417. 459) καὶ ἄλλως συνήθη τυπικὴν φράσιν: «ἐπεμελήθησαν δὲ καὶ τῆς συλλογῆς τῆς τε βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὧν αὐτοῖς προσέταττον οἱ νόμοι». Ἐν ἐκτάκτοις περιστασι τοῖς συνήγετο ὡς εἰκὸς ἡ βουλὴ ἄνευ προγράμματος, βλ. π. γ. Δημ. III', 169. Προεδρεία τῶν πρυτάνεων ἐν τῇ βουλῇ: Ἀριστοφ. Ἰππ. 674.

²) Βλ. Ἀριστοτ. ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει. Πολυδ. II', 95. Ἀσχίν. π. τ. παρτρ. 53. κτ. Κτησ. 39. Ἀνακρινώσεις γινόμεναι ὑπὸ τῶν πρυτάνεων πρὸς τὴν ἐκκλησίαν: Δημ. III', 170. Βλ. καὶ κατωτέρω ἐν ταῖς περὶ ἐκκλησίας.

³) Περὶ τῶν ἱερῶν τῆς βουλῆς βλ. τὰς περιγραφὰς ἐν Ἀριστοφ. Ἰππ. 624 κέ. μάλιστα 665. 674, περὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας Ἀριστοφ. Ἀγαρν. 40 κέ. Βλ. καὶ Πλάτ. Γοργ. 473 e. Ἀπολ. 32 b. Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', α', 18. Δ', δ', 2. καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τοῦ Ε' αἰῶνος ὁ ἐπιστάτης εἶναι ἐκ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς.

⁴) Βλ. Meier de epistatis Atheniens. Halle 1855, οὗ ἡ ἐκθεσις ἀκριβέστερον νῦν καθορίζεται ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν. Ἐν CIA. II, 17 τοῦ ἔτους 378 7 ἐπὶ τῆς πρυτανείας τῆς Ἰπποθωνίδος ὁ ἐπιστάτης εἶναι Ἀθμονεύς, ἦτοι: ἐκ τῆς Κεκροπίδος φυλῆς. Πρβλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν II 17 b. Ἐν ἑτεῖ ὅμως 404]3 ὁ ἐπιστάτης εἶναι ἐκ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς: II, 1 b Ἰ. Ἀρχ. δελτ. 1889 σελ. 26). Ὁ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ψήφισμάτων συνήθη: κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τύπος πρὸς δῆλωσιν τοῦ προέδρου «ὁ θεῖνα ἐπιστάτης» ἐναλλάσσει πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἐπιστάτου τῶν προέδρων μετὰ τοῦ νεωτέρου τύπου «τῶν προέδρων ἐπελήφειν ὁ θεῖνα» ἀπὸ τοῦ ἔτους 378]7 μέχρι τοῦ 347]6. Βλ. CIA. II, 109. Ἀπὸ τοῦ ἔτους δὲ τούτου εἶναι ἐν χρῆσει μόνος ὁ τελευταῖος τύπος. Ἡ δ'

τὸν ἀριθμὸν, πρὸ τῆς συναγωγῆς τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἐκκλησίας κληρούμενοι ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τῶν πρυτάνεων εἰς ἑξ' ἐκάστης φυλῆς πλὴν τῆς πρυτανευούσης· ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἐκληροῦτο καὶ ὁ ἐπιστάτης τῶν προέδρων.¹

Ἔδραι τῆς βουλῆς.

Ἡ βουλή συνήγετο κατὰ τὸ πρόγραμμα τῶν πρυτάνεων ἢ καλουμένη διὰ τοῦ κήρυκος, ἐν κινδύνοις δὲ παρέμενε διηγεκῶς ἐν

εἰς τὸν τύπον τοῦτον προσθήκη «καὶ οἱ συμπρόεδροι» δὲν εὑρίσκεται πρὸ τοῦ 319]8: CIA. II, 187. Köhler εἰς CIA. II, 198. 222. Ἐνίοτε ἐν τοῖς εἰσαγωγικαῖς τύποις ἀναφέρονται ὀνομαστὶ οἱ συμπρόεδροι: CIA. II, 280. 286. 244. 245. 336. 371. Βλ. Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenw. σ 15 κέ. Schnaefer de scribis senatus populi Athen. Diss. inaug. Greifswald 1878 σ. 25 κέ. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προεδρείας τῶν προέδρων βλ. καὶ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 82-85. κτ. Κτησ. 39' ἐν τῇ βουλῇ βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 104 CIA. II, 168. 179.

¹⁾ Βλ. Ἀριστ. 44, 2: «Καὶ ἐπειδὴν συναγάγῳσιν οἱ πρυτάνεις τὴν βουλὴν ἢ τὸν δήμον, οὗτος (δηλ. ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων) κληροῖ προέδρους ἑννέα, ἕνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης πλὴν τῆς πρυτανευούσης, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἐπιστάτην ἕνα, καὶ παραδίδῳσι τὸ πρόγραμμα αὐτοῖς· οἱ δὲ παραλαβόντες τῆς τ' εὐκοσμίας ἐπιμελοῦνται καὶ ὑπὲρ ὧν χρηματίζειν δεῖ προτιθέασιν καὶ τὰς χειροτανίας κρίνουσιν καὶ τὰ <τ'> ἄλλα πάντα διοικοῦσιν καὶ τοῦ [τ'] ἀφείναι κύριοι εἰσιν. Καὶ ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξεστιν πλεῖον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἑνιαυτῷ, προεδρεύειν δ' ἔξεστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἐκάστης». Ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. παρελθὼν ὁ Σουῖδ. λ. ἐπιστάτης 2 ἄρθρ. Πρὸλ. Τήλεφον παρ' Εὐσταθ. εἰς Ὅδ. Ρ, 455 σ. 1827. Ὀλιγώτερον ἀνακριθεὶ καὶ ὀρθὰ εἶναι τὰ παρ' Ἀρποκρ. λ. πρόεδροι (ὁμοίως Φώτ. λ. 2ον ἄρθρ. Bekker An. gr. 290, 8 κέ.). Πρὸλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. ἐπιστάτης. Ἑτυμ. Μ. λ. ἐπιστάται. Πολυδ. Η', 96. Τὸ αὐτὸ βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ὀνομαστὶ ἀναγραφῆς τῶν προέδρων ἐν ἐπιγραφαῖς: CIA. II, 336. 371 καὶ μάλιστα ἐν Ἀθηναίῳ τ. Γ' σ. 271 ἀρ 4 Πρόεδροι 11 ὅτε 12 ἦσαν αἱ φυλαί: CIA. IV, 2, 269δ. Διόδεκα ὅτε αἱ φυλαὶ ἦσαν 13: IV, 2, 385δ. Τὴν γνώμην τοῦ Köhler ἐν Ath. Mitth. 5, 269 κέ., ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος πάντα τὰ ἔργα καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστάτου τῶν πρυτάνεων ἀπεδόθησαν εἰς τὸν ἐπιστάτην τῶν προέδρων οὐχὶ ἄνευ λόγου ἐπολέμησαν ὁ Dittenberger Syll. 130, 2 [2 181, 2] καὶ ὁ Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 451. Τὸ πρῶτον παράδειγμα ἐπαίνου τῶν προέδρων παρ' Ὑπερείδ. κτ. Φιλίππιδ. 4: «τὸ δὲ λήρισμα τὸ κρινόμενον ἑκαίνους προέδρων. Ὅτι δὲ προσήκει τοὺς προέδρους κατὰ τοὺς νόμους προεδρεύειν, οὗτοι δὲ παρὰ τοὺς νόμους προηδρεύεασιν, αὐτῶν τῶν νόμων ἠκούετε ἀναγινωσκομένων». Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Ὑπερείδου ἐγράφη, κατὰ μὲν τὸν Köhler ἐν Monatsber. d. Berl. Akad. 1891 σ. 931 κέ., τὸν χειμῶνα τοῦ 336/5, κατὰ δὲ τὸν Blass ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1892 σ. 99 τῷ 337 ἢ 336, κατὰ δὲ τὸν Rühl αὐτ. σ. 47, μικρὸν μετὰ τὸν λαμιακὸν πόλεμον, ὅθεν οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ὑπερείδου.

τεταγμένῳ τόπῳ, ¹ Συνήρχετο δὲ καθ' ἐκάστην πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν. ² Αἱ συνεδρίαί, ἔδραι καλούμεναι συνήθως ἦσαν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἐν τισὶ δ' ὠρισμέναις περιστάσεσι καὶ ἀλλαχοῦ, ἤτοι ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ, ἢ ἐπὶ τῷ χώματι, ἢ ἐν τοῖς νεωρίοις, ἢ ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐν τοῖς ὕστερον δὲ χρόνοις καὶ ἐν τῷ Θησείῳ, ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῷ παναθηναϊκῷ σταδίῳ. ³ Ἦσαν δὲ συνήθως δημόσιαι, ἀλλ' οἱ ἰδιῶται ἐχωρίζοντο τῶν βουλευτῶν διὰ κιγκλίδος. ⁴ Ἄν δ' ἐκτάκτως ἤθελόν ποτε ἐν ἀπορρήτῳ νὰ συσχεφθῶσιν, οἱ ἰδιῶται ἀπεπέμποντο. ⁵ Πρόσδοον πρὸς τὴν βουλὴν εἶχον τῶν ἰδιωτῶν οἱ προσαγόμενοι ὑπὸ τῶν πρυτάν-

¹) Περὶ τοῦ προγράμματος τῶν πρυτάνεων βλ. ἀνωτέρω. Πρόσκλησις διὰ τοῦ κήρυκος: Ἄνδοκ. π. τ. μυστ. 36. Ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. II, 439 ἀναφέρει βουλὴν ἐμ βουλευτηρίῳ σύγκλητον. Περὶ τοῦ ὑψομένου σημείου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, κατὰ τὸν Ἄνδοκ. αὐτ. βλ. Schoemann de comit. σ. 152-3, πρὸς ὃν συνεφώνησεν ὕστερον ὁ Boeckh KI. Schriften τ. 4 σ. 117-8. Ἡ βουλὴ συνέρχεται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκεῖ καθεύδει: Ἄνδοκ. αὐτ. 45.

²) Καθημεριναὶ συνεδρίαί τῆς βουλῆς: Ἀριστ. 43, 3 βλ. ἀνωτέρω σημ. Ἐκ τούτου παραλαμβάνουσιν ὁ Ἄρποκρ. λ. κυρία ἐκκλησία. Πολυδ. Η', 95. Ἀφέσιμοι ἦσαν αἱ ἑορταί: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2, οἷον τὰ Ἀπατούρια: Ἀθῆν. Δ', 171 θ, τὰ Θεσμοφόρια: Ἀριστοφ. Θεσμ. 79-80, τὰ Κρόνια: Δημ. ΚΔ', 26 Ὁμοίως αἱ ἀποφράδες ἡμέραι: Πλουτ. Ἄλκ. 84.

³) Αἱ συνεδρίαὶ ἐκαλοῦντο ἔδραι: CIA. I, 31, 40 [ἐκ συμπληρώσεως]. 59. ἦσαν συνήθως ἐν τῷ βουλευτηρίῳ: CIA. II, 179, 439, 475, 482, περὶ οὗ βλ. Wachsmuth d. St. Ath. II, 1 σ. 320 κέ. Μετὰ τὴν τελεσθῆναι τῶν μυστηρίων ἔδρα βουλῆς ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ: Ἄνδοκ. π. τ. μυστ. 111. CIA. II, 372, 431, κατὰ τὴν ἀποστολὴν ἀποστόλου ἐπὶ τῷ χώματι: Seeurk. XIV 6, 15 κέ. σ. 466 (CIA. II, 890 6, 15)· περὶ τοῦ τόπου τούτου βλ. Wachsmuth d. Stadt Ath. II, 1, 95. ἔδρα τῆς βουλῆς ἐν τῷ νεωρίῳ ἐν CIA. I, 40, ἐν ἐξαρετικαῖς περιστάσεσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει: Ξενοφ. Ἑλλ. γ', δ', 20. Ἄνδοκ. π. τ. μυστ. 45. Ἐδραι τῆς βουλῆς ἐν τῷ Θησείῳ: CIA. II, 481, Ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῷ παναθηναϊκῷ σταδίῳ: CIA. II, 482 βλ. Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenwesen 62.

⁴) βλ. Δημ. ΙΘ', 17: «Τὸ γὰρ βουλευτήριον μεστὸν ἦν ἰδιωτῶν». Δρύφακτα (Ξενοφ. Ἑλλ. Β', γ', 50, 55) ἢ κιγκλῖς (Ἀριστοφ. Ἰππ. 641) ἐχώριζον τοὺς βουλευτὰς ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν, οἵτινες δὲ μὴς ἤκουον τὰ λεγόμενα. βλ. τὴν παρ' Ἀριστοφ. Ἰππ. 624 κέ. περιγραφὴν.

⁵) Αἰσχίν. κτ. Κτηρ. 125: «εἰσελθὼν εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ μεταστησάμενος τοὺς ἰδιώτας». Φαίνεται δ' ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἔθετον ἴσως κιγκλίδα μακρὰν τῶν βουλευτῶν. Πρβλ. (Δημ.) ΚΕ'. 23: «Τὸ τὴν βουλὴν τοὺς πεντακοσίους ἀπὸ τῆς ἀσθενοῦς τοιαυτοῦ κιγκλίδος τῶν ἀπορρήτων κυρίαν εἶναι καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας ἐπεισιέναι». βλ. καὶ Ἄποκρ. λ. ἀπεσχοινισμένους.

νεων, ἐν' ἀναγγεῖλωσί τι αὐτῇ ἢ ὑποβάλωσι δέησιν τινα.¹ Ὡς διδασκόμεθα ἐκ προσθήκης εἰς τὸν βουλευτικὸν ὅρκον, γενομένης τῷ 410/9, οἱ βουλευταὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐκάθηντο κατὰ φυλὰς, ἐνῶ πρότερον ἴσως ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ βουλευταὶ ἐκάστης μερίδος. Ἰδίαν ὅμως, ὡς εἰκός, θέσιν εἶχον οἱ τῆς πρυτανευούσης φυλῆς καὶ ὕστερον οἱ πρόεδροι². Τίς δ' ἦ ἐν ταῖς συνεδρίαις τάξις δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐκ τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς ἀνεπαρκῶν εἰδήσεων δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἦτο διάφορος τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.³

Ἔργα τῆς βουλῆς.

Διττὰ τὴν φύσιν ἦσαν τὰ ἔργα τῆς βουλῆς ἐν Ἀθήναις. Ἐν παλαιότεροις χρόνοις εἶχε καὶ ποινικὴν δικαιοδοσίαν εὐρεῖαν, ἀλλ' ὕστερον ἦτο προβουλευτικὴ ἐπιτροπεία τοῦ δήμου καὶ ἡ ἀνωτάτη ἅμα κυβερνητικὴ καὶ διοικητικὴ ἀρχή. Καὶ ὡς προβουλευτικὴ μὲν ἐπιτροπεία προεδούλευεν περὶ πάντων τῶν εἰσφερομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις μόνα τὰ προβουλευόμενα τῆς βουλῆς ἔκρινε καὶ ἐψή-

¹) Βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 905: « τοῖς πρυτάνεσιν ἔθος ἦν προσαγαγεῖν τοὺς θεομένους εἰς τὴν βουλὴν ». Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες προσῆγον ἰδιώτας: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 111. Ἐν CIA. I, 31 ἀποφασίζει ὁ δήμος νὰ προσαγάγῃ ἡ πρυτανεύουσα φυλὴ ἰδιώτην πρὸς τὴν βουλὴν. Πρβλ. καὶ Swoboda ἐν Rhein. Mus. 1890 σ. 296 κέ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἰδιώτης δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ εἰσφέρῃ γνώμην εἰς τὴν βουλὴν.

²) Βλ. Φιλόλογ. παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 972: « Φησὶ γὰρ Φιλόχορος ἐπὶ Γλαυκίππου καὶ τῇ βουλῇ κατὰ γράμμα τότε ἐκαθέζετο καὶ ὁμνῶσιν ἀπ' ἐκείνου καθεδεῖσθαι ἐν τῷ γράμματι ὃν λέγουσι ». Βλ. καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge 348 κέ. Ἄλλως δὲ Wachsmuth d. St. Athén II, 1 σ. 323, 1. Ἰδία θέσις τῶν πρυτάνεων, κατὰ τὸν Δυσ. II. 37: « Οἱ μὲν γὰρ τριάκοντα ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν βάθρων (ἐν τῇ βουλῇ), οὗ νῦν οἱ πρυτάνεις καθέζονται ». Ὅτε ἐρρήθη ὁ λόγος οὗτος τοῦ Λυσίου περὶ τὸ 398 ἢ καὶ ὕστερον, κατὰ τὸν Blass att. Beredsamkeit I. 557, προήδρευον ἀκόμη τῆς βουλῆς οἱ πρυτάνεις.

³) Εἰσπερχόμενοι εἰς τὸ βουλευτήριον οἱ βουλευταὶ προσηύχοντο εἰς τὸν Δία βουλαῖον καὶ τὴν Ἀθηνᾶν βουλαίαν (Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. 45), εἰς οὓς ἦτο ἴσως ἀφιερωμένη καὶ ἡ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἑστία (Ἀνδοκ. π. τ. μυστηρ. 44. Ξενοφ. Ἑλλ. Β', 3 52) Βλ. Wachsmuth ἐνθ. ἀν. II, 1, 320 κέ. Ἐν ἀρχῇ δὲ κῆρυξ ἠύχετο τὴν προσταταγμένην ὑπὸ τοῦ νόμου ἀράν: Δημ. 18', 70. ΚΙ', 97. Τῆς εὐκοσμίας ἐπεμελοῦντο οἱ πρυτάνεις διὰ τῶν τοξοτῶν: Ἀριστοφ. Ἰππ. 665.

ρίζεν. Ὡς ἀνωτάτῃ δὲ κυβερνητικῇ καὶ διοικητικῇ ἀρχῇ εἶχεν ἡ βουλή ἐξουσίαν ν' ἀποφασίζῃ αὐτοτελῶς περὶ διοικητικῶν πραγμάτων, συμφώνως πάντοτε πρὸς τοὺς κειμένους νόμους.² Κατ' οὐσίαν ὁμως δὲν ἦσαν διάφορα καὶ διακεκριμένα ἀλλήλων τὰ διττὰ ταῦτα ἔργα τῆς βουλῆς, διότι προεξεργαζομένη τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου, αὐτὴ καὶ τὰ ἐψηφισμένα ἐξετέλει. Τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἡ ἀκριβῶς διεγράφοντο ἐν τοῖς ψηφίσμασιν, ἢ ὑπεδεικνύοντο μόνον· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει παρείχετο εἰς τὴν βουλὴν συνήθως πλήρης ἐξουσία ν' ἀποφασίζῃ αὐτοτελῶς, τηροῦσα τὰς διατάξεις τοῦ ψηφίσματος· ἐνίοτε μάλιστα ἐποίει ὁ δῆμος τὴν βουλὴν κυρίαν νὰ κανονίζῃ ὡς αὐτὴ ἐβούλετο τὰ πράγματα.³ Ὡς ἀνωτάτῃ δὲ κυβερ-

1) Βλ. Ἀριστ. 45, 1: «Ἡ δὲ βουλή πρότερον μὲν ἦν κυρία καὶ χρήμασιν ζημιῶσαι καὶ ὀφθαί καὶ ἀποκτείνειν». Τὴν ἐξουσίαν ὁμως ταύτην ἀφαιρήθη ὑπὸ τοῦ δήμου, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἀριστ. αὐτ. Εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἀναφέρεται ἴσως ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIA. I, 57. Περαιτέρω δ' Ἀριστ. 45, 4 λέγει: «Προβουλεύει δ' εἰς τὸν δῆμον, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀπροβουλεύετον οὐδ' ὅ τι ἂν μὴ προγράψωσιν οἱ πρυτάνεις ψηφίσασθαι τῷ δήμῳ· κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν ὁ νικήσας γραφῇ παρανόμων». Βλ. καὶ Πλουτ. Σόλ. 19: «μηδὲν ἔαν ἀπροβουλεύετον εἰς ἐκκλησίαν εἰσφέρεισθαι». Πλείονα περὶ τούτου κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐκκλησίας.

2) Βλ. (Δημ.) ΜΖ', 34 καὶ τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΓ', 87: «ψηφίσμα δὲ μηδὲν μῆτε βουλῆς μῆτε δ' ἴμου νόμου κυριώτερον εἶναι». Περὶ τῶν ψηφισμάτων τῆς βουλῆς βλ. Kirchhoff ἐν Abhandl. d. Berl. Akad. 1865 σ. 74. Ἀσφαλῶς δὲν δύναται τις ν' ἀφανθῇ ἂν παρὰ Δημ. ΚΓ', 92 (πρὸς Bekker An. gr. 289, 29) τὸ ψηφίσμα σημαίνει προβουλεύμα, ὡς φρονεῖ ὁ Hartel demosth. Studien II, 54, 1. Stud. über att. Staatsr. u. Urkundenw. 261, οὗ ὁμως ἄλλα πορίσματα δὲν ἀποδέχονται, ἢ ἂν ἡ φράσις «ὁ νόμος δ' ἐπέτεια κελεύει τὰ τῆς βουλῆς εἶναι ψηφίσματα» ἀναφέρεται εἰς τε ταῦτοτελῆ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ εἰς τὰ προβουλεύματα. Καὶ κατὰ ψηφίσματος τῆς βουλῆς ἦτο γραφὴ παρανόμων: (Δημ.) ΜΖ', 31. Συναγωγὴν τῶν περισωθέντων ψηφισμάτων τῆς βουλῆς βλ. παρὰ Hartel ἐνθ. ἀν. σ. 60-1, ἅτινα πάντα εἶναι τιμητικὰ ἢ τοῦτοις ὅμοια, πλην ὁλίγων ἑξαίρεσεων. ὅταν CIA II, 73, 1 (ἐκλογὴ κήρυκος), II, 404, 489 δ (ἀποφάσεις περὶ ἱερῶν), II, 74 (ἀποφάσεις περὶ διαχειρίσεως χρημάτων), II, 3 (νέα ἀνάθεσις στήλης καθαιρέσεως ὑπὸ τῶν Α'), II, 475 487 (ἐγκρίσεις ἀναθέσεως εἰκόνων ὑπὸ ἰδιωτῶν). Βλ. Heydemann ἐνθ. ἀν. σ. 157 κέ. Οἱ εἰσαγωγικοὶ τύποι οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς ψηφίσμασι τοῦ δήμου.

3) Ἐν ψηφίσματι τοῦ δήμου περὶ παρασκευῆς ἀποστόλου, ἧς ἡ ἐπιμέλεια κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ψηφίσματος ἀντιθίσταται εἰς τὴν βουλὴν, προστίθεται ἐν τέλει: «ἔαν δὲ τοῦ προσδῶν τὸδε τὸ ψηφίσμα τῶν περὶ τὸν ἀπόστολον, τὴν βουλὴν εἶναι κυρίαν ψηφίζεσθαι μὴ λύουσιν μηδὲν τῶν ἐψηφισμένων τῷ δήμῳ: Seeurk XIV 6, 32 σ. 467 (CIA II, 809 δ, 32). Κυρία ἡ βουλὴ ν' ἀποφασίζῃ αὐτοτελῶς ἐν τοῖς: CIA I, 32: «συναγωγῆς δὲ τῶν λογιστῶν ἡ βουλὴ αὐτοκράτωρ ἔστω». IV, 22 α. τεμάχ. d. e στ. 18. II, 17 στ. 34-5.

νητική ἀρχὴ ἔκρινεν ἡ βουλὴ τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἔδιδον εἰς αὐτὴν λόγον, καὶ συνεπελαμβάνετο τῶν ἔργων αὐτῶν, καὶ κατεδίκαιζε τοὺς ἀδικοῦντας. ¹

Ὅθεν κατὰ ταῦτα ἡ βουλὴ ἐβουλευέτο περὶ πάντων ὅσα ἐψηφίζοντο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ² Ἀξία δὲ μνείας εἶναι τὰ σπουδαιότατα τῶν ἔργων αὐτῆς. Ἐπεμελείτο τῶν πολεμικῶν, ὅπως ἡ πόλις ᾗ ἀξιόμαχος, ὅθεν ἐμερίμνα περὶ συντηρήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ στόλου, ἐπώπτευε τὰ νεώρια, ἐξήταζε τοὺς ἵππους, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ τοὺς ὀπλίτας. ³ Ἐξήλεγχε τὰς αἰτήσεις τῶν ἀδυνά-

66 β. Ἡ βουλὴ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς δίκης τῶν Ἑρμοκοπιῶν (Ἀνθ. π. τ. μυστ. 15), τῶν πρὸς τοὺς πρέσβεις περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων (Δημ. ΙΘ', 154).

¹) Παραδείγματα ἐξ ἐπιγραφῶν λόγων οὐς ἔδιδον εἰς τὴν βουλὴν ἄρχοντες πρέσβεις ἱερεῖς κλπ. περισυνήγαγεν ὁ Swoboda ἐν N. Rhein. Mus. 1890 σ. 289 κέ. Δις δ' Ἀριστ. 47, 1 καὶ 49, 4 λέγει περὶ τῆς βουλῆς: « Συνῴκει δὲ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρχαῖς τὰ πλείστα ». Βλ. καὶ Ἀριστ. 45, 2: « Κρίνει δὲ τὰς ἀρχὰς ἡ βουλὴ τὰς πλείστας, μάλιστα ὅσαι χρήματα διαχειρίζουσιν » οὐ κυρία δ' ἡ κρίσις, ἀλλ' ἐφέσιμος εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐξεστὶ δὲ καὶ τοῖς ἰδιώταις εἰσαγγέλλειν ἢ ἂν βούλωνται τῶν ἀρχῶν, μὴ χρῆσθαι τοῖς νόμοις· ἐφεσὶς δὲ καὶ τοῦτοις ἐστὶν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐὰν αὐτῶν ἡ βουλὴ καταγῶ. Ἡ βουλὴ καλεῖ τοὺς στρατηγούς καὶ κελεύει τι νὰ πράξωσιν: Ἀνθ. π. τ. μυστ. 45. Δημ. ΙΗ', 169· ἄλλας ἀρχάς: CIA II, 61. Κρίνει τοὺς ἀδικοῦντας ποριστὰς πωλητὰς καὶ πράκτορας: Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. 49.

²) Γενικώτερον περὶ τῶν ἔργων τῆς βουλῆς βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2: « Τὴν δὲ βουλὴν βουλευέσθαι πολλὰ περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν ἀεὶ γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ φόρον δέξασθαι καὶ νευρίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν ».

³) Ἡ βουλὴ ἐπιμελεῖται τοῦ ἀποστόλου, κολάζουσα τοὺς ἀτακτοῦντας τῶν τριηράρχων κατὰ τοὺς νόμους: Seeurk XIV b, 10 κέ. σ. 406 (CIA. II, 809 β, 10 κέ.) προβλ. Δημ. Ν', 6, παρασκευάζει εἰς ἀπόπλουν ναῦς: XIII β, 85 σ. 433 (CIA. II 808 β, 82 κέ.) XIV β, 120 σ. 472 (CIA II, 809 β, 122 κέ.), πωλεῖ σκεύη: XII β, 154 κέ. σ. 436 (808 β, 152 κέ.) XIV β, 190 σ. 476 (809 β, 183 κέ.) καταδικάζει τριηράρχους ν' ἀποδώσωσι διπλάσιος τὰς τριήρεις: XIII c, 1 κέ. σ. 438 (808 β, 1 κέ.) XIV d 141 κέ. σ. 405 (809 d, 138 κέ.) XVI β, 185 κέ. σ. 544 (811 c, 183 κέ.) Βλ. καὶ Boeckh Seeurk 225 κέ.) καὶ ἄλλα παραπλήσια περὶ τούτων ἀποφασίζει: XI c, 5 κέ. σ. 413 (807 c, 1 κέ.) XVI β, 104 κέ. σ. 534 (811 c, 104 κέ.). Βλ. Ἀριστ. 46, 1: « Ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῶν πεποιημένων τριήρων καὶ τῶν σκευῶν καὶ τῶν νηυσόικων, καὶ ποιεῖται καινὰς [δὲ] τριήρεις ἢ τριήρεις, ὅποτις ἂν ὁ δῆμος χειροτονήσῃ, καὶ σκεύη ταύτας καὶ νηυσόικους· χειροτονεῖ δ' ὀρχιτέκτονας ὁ δῆμος ἐπὶ τὰς ναῦς. Ἄν δὲ μὴ παραδῶσιν ἐξεργασμένα ταῦτα τῇ νέᾳ βουλῇ, τὴν δωρεὰν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς λαβεῖν· ἐπὶ γὰρ τῆς ὑστερον βουλῆς λαμβάνουσιν. Ποιεῖται δὲ τὰς τριήρεις, δῖκα ἀνδρας ἐξ αὐ(τ)ῆς ἐλομένη τριηροποῖους ». Δοκιμασία καὶ ἐξέτασις

των, ἤτοι τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν καὶ ἐξήταζε τὰ δημόσια οἰκοδομήματα πάντα. Προσῆγε τοὺς πρέσβεις τῶν πόλεων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥμνυε τοὺς πρὸς τήρησιν τῶν συνθηκῶν τεταγμένους ὄρκους καὶ ἐπεμελεῖτο ὅπως μὴ ἀδικῶνται οἱ πρόξενοι καὶ εὐεργέται. ¹ Εἶχε τὴν διοίκησιν τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων, δι' ὃ καὶ τὸν φόρον ἔταπτε εἰς τὰς συμμαχικούς πόλεις, εἰσφέρουσα τὰς περὶ τούτου ἀποφάσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ². Μετεῖχε τῆς συντάξεως καὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν νόμων καὶ ἐπεμελεῖτο τῶν δημοσίων ἱερῶν, τῶν ἐσρτῶν καὶ ἐπέβλεπε τὴν τήρησιν τῶν διατάξεων περὶ πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν λατρείαν. ³ Τέλος δ' εἰς τὰ κυριώτατα ἔργα τῆς βουλῆς συναριθμεῖται καὶ ἡ διοίκησις τῶν χρημάτων καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς δια-

τῶν ἱππέων καὶ τῶν ἵππων ὑπὸ τῆς βουλῆς : Ἀριστ. 49. Ξενοφ. Οἶκον. 9^ο. 15, ἱππαρχ. α', 8. 13 ἴσως ἐγένετο καὶ τῶν ὁπλιτῶν ἐπιθεώρησις ὑπὸ τῆς βουλῆς, πάντως δ' ἐγένετο τοιαύτη τῶν ἐφέδων ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις : CIA. II. 467. 468. Dittenberger de ephab. att. σ. 27.

¹) Περὶ τῆς δοκιμασίας τῶν ἀδυνάτων βλ. Ἀριστ. 49, 4 : « Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἀδυνάτους ἡ βουλὴ, νόμος γάρ ἐστιν. ὅς κελύει τοὺς ἐντὸς τριῶν μηνῶν κεκτῆμένους καὶ τὸ σῶμα πεπηρωμένους ὥστε μὴ δύνασθαι μηδὲν ἔργον ἐργάζεσθαι δοκιμάζειν μὲν τὴν βουλήν, διδόναι δὲ δημοσίᾳ τροφὴν δύο ὁδολοὺς ἑκάστῳ τῆς ἡμέρας. καὶ ταμίαις ἐστὶν αὐτοῖς κληρωτός. » Περὶ τῆς ἐποπτείας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ὁ Ἀριστ. 46, 2 λέγει : « ἐξετάζει δὲ καὶ τὰ οἰκοδομήματα τὰ δημόσια πάντα ». Περὶ τῶν πρεσβείων τῶν πόλεων βλ. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 58 : « ταῖς ξενικαῖς πρεσβείαις ἡ βουλὴ τὰς εἰς τὸν δῆμον προσόδους προδουλεύει ». CIA. II, 49. 51. 54. Τοὺς πρέσβεις ἤκουε πρῶτον ἡ βουλὴ : Θουκ. Ε', 45. Πλουτ. Νικ. 10. Ἀριστοφ. Ἴππ. 667 κέ. Ἡ βουλὴ πέμπει εἰς τὰς πόλεις κήρυκας ἀγγέλλοντας τὰ ἐψηφισμένα τῷ δήμῳ : CIA. IV, 27 ὁ στ. 23 κέ. Ἡ βουλὴ ὁμνύει ὄρκους περὶ ἐμπεδώσεως συνθηκῶν καὶ συμμαχιῶν : Θουκ. Ε'. 47. CIA. I, 52. IV, 27 α, 71. II, 64. Ath. Mitth. II, 201. 211. 212. Heydemann ἐνθ. ἀν. σ. 182 κέ., ὅστις καὶ πλήρη ἀναγραφὴν παρέχει πάντων τῶν ὁμνούντων τοὺς ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἐπιβαλλομένους ὄρκους Ἡ βουλὴ ἐπεμελεῖτο τῶν εὐεργετῶν καὶ τῶν προξένων, ὅπως μὴ ἀδικῶνται : CIA. I, 59. IV, 94. II, 40. 69. 121. 124. 151. 209. 289. IV, 2, 107 ὁ. 145 ὁ. 270.

²) CIA. I, 37. 266. Βλ. Heydemann ἐνθ. ἀν. 176 κέ., πρὸς ὃν ὅμοιος διαφωνῶ, ὡς κατωτέρω θ' ἀναπτύχῃ.

³) Βλ. τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας μέρος ἐν τῷ παρόντι τόμῳ. Ἐπιμελεια τῶν ἱερῶν : (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2. Βλ. Heydemann ἐνθ. ἀν. 174 κέ. 195 κέ. Ἡ βουλὴ ἐπεμελεῖτο τῆς εὐκυσμίας ἐν τοῖς Διονυσίοις : CIA. II. 114 ἐν τοῖς Παναθηναίοις : Ἀριστ. 49, 8. Βουλευταὶ ἐστελλόντο θεωροὶ εἰς τὰ Πύθια : Δημ. ΙΘ, 128. Ὁ παραδαιώνων τὰς περὶ τοῦ Πελαργικοῦ διατάξεις, « ἀποτενινέτω πεντακοσίας δραχμὰς » ἐπαγγελλέτω δὲ (ὁ) βασιλεὺς εἰς τὴν βουλήν : CIA. IV, 27 ὁ.

χειρίσεως αὐτῶν. "Οθεν ἡ βουλή ἐμερίμνα περὶ πορισμοῦ τῶν ἀναγκαίων χρημάτων εἰς τὴν διοίκησιν.¹ Ἐμίσθου διὰ τῶν πωλητῶν τὰ τέλη, ὧν τὸ μίσθωμα κατεβάλλετο ἐνώπιον αὐτῆς εἰς τοὺς ἀποδέκτας.² Ἐπεμελεῖτο τῆς εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων τῷ δημοσίῳ, ἐμβάλλουσα εἰς τὸ δεσμωτήριον τοὺς μὴ καταβάλλοντας ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ. Πρὸς τὴν βουλὴν ἐμήνυεν, ἂν τις ἐγνώριζέ τινα ἰδιωτὴν ἔχοντα δημοσίαν περιουσίαν.³ Ἐπειδὴ δ' αἱ ἐπιδόσεις ἦτοι αἱ ἐκούσiai χρηματικαὶ εἰσφοραὶ ἐγίνοντο ἐν τῇ βουλῇ, κατέγραφεν αὕτη τὰ ὀνόματα τῶν προεισφερόντων.⁴ Ἡ βουλή προσέτι ἐξήλεγчен ἐνώπιον αὐτῆς γενομένης τὴν ἀπάλειψιν ἀπὸ τῶν γραμματειῶν ὑπὸ τῶν ἀποδεκτῶν ἢ τῶν πρακτόρων τῶν ὀνομάτων τῶν καταβαλλόντων τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸ δημόσιον, τὴν παράδοσιν τῶν ἱερῶν χρημάτων ὑπὸ τῶν ἐξερχομένων τῆς ἀρχῆς ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τοὺς εἰσερχομένους, καὶ τὴν καταγραφὴν τῶν ἱερῶν χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν.⁵ Ἐπίσης ἀπεφάσιζε

¹) Λυσ. Α', 20: «Εἰδὼς δὲ, ὅτι ἡ βουλή ἡ βουλευούσα, ὅταν μὲν ἔχῃ ἱκανὰ χρήματα εἰς διοίκησιν, οὐδὲν ἐξαμαρτάνει, ὅταν δὲ εἰς ἀπορίαν καταστῇ, ἀναγκάζεται εἰσαγγεῖλαι δέχεσθαι καὶ δημεύειν τὰ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν βητόρων τοῖς τὰ πονηρότατα λέγουσι πείθεσθαι». Βλ. Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwaltung' σ. 12.

²) Μίσθωσις τοῦ πορνικοῦ τέλους: Δισχίν. κτ. Τιμ. 119, τῆς πεντηκοστῆς: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 134. Βλ. Ἀριστ. 47, 2 κέ. Ἡ βουλή μετὰ τῶν ἱεροποιῶν τοῖν θεοῖν πωλεῖ τὰ περισσεύοντα ἐκ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ καρποῦ τοῖν θεοῖν πρὸς ποίησιν ἀναθημάτων: CIA. IV, 27 ε. Καταβολὴ τῶν ὀφειλομένων μισθωμάτων ἐνώπιον τῆς βουλῆς: (Δημ.) ΝΘ', 27. Ἀριστ. 48, 1, 2.

³) Εἰσπραξίς ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ὀφειλομένων τῷ δημοσίῳ: Δερμ. ΚΔ', 96 κέ. Bekker An. gr. 199, 4 κέ. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν νεωρίων ὁ τύπος περὶ πληρωμῆς τῶν ὀφειλομένων τῷ δημοσίῳ εἶναι: «τοῦτο κατεβλήθη ἀποδέκταις». σπανιώτατα δέ: «ὃ εἰς βουλευτήριον κατέβαλεν», οἷον ἐν Saeurk. Xd 100 σ. 384. 150 σ. 385 (CIA. 808 d 89 κέ.), ὅπερ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει. Ἡ βουλή φυλακίζει τοὺς μὴ καταβάλλοντας τὰ μισθώματα: Δημ. ΚΔ', 144. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 93. Μήνυσις πρὸς τὴν βουλὴν τῶν κατεγόντων δημοσίαν περιουσίαν: Δημ. ΚΔ', 11.

⁴) «Ἐν τῇ βουλῇ γιγνομένων ἐπιδόσεων»: Δημ. ΚΑ', 161. Ἀναγραφὴ τῶν προεισφερόντων: Δημ. Ν', 8.

⁵) Ἀπάλειψις τῶν καταβαλλομένων ὀφλημάτων: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 79. Ἀριστ. 47. Ἀρποκρ. λ. ἀποδέκταις Bekker An. gr 198, 1 κέ. πρὸλ. CIA. I, 32. Παραλαβὴ τῶν ἱερῶν χρημάτων: Ἀριστ. 47, 1. Ἀρποκρ. λ. ταμίαι. Πολυδ. Η', 97. Bekker An. gr. 306, 7 κέ. Ἀπαριθμησις τῶν χρημάτων «ἐναντίον τῆς βουλῆς» ἐν τῇ ἀκροπόλει: CIA. I, 32.

περὶ πάντων τῶν πραγμάτων, ὅσα δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸν δῆμον ὡς μὴ ὄντα πολλοῦ λόγου ἄξια. ¹

Τὰ ἴδια αὐτῆς ψηφίσματα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ δήμου ἀνατεθειμένα αὐτῇ ἔργα ἐξετέλει ἡ βουλὴ τὰ πλεῖστα μὲν διὰ βουλευτῶν, οὓς πρὸς τοῦτο ἐξέλεγε, τὰ δ' ἄλλα διὰ τῶν κατὰ φυλὰς τμημάτων τῆς βουλῆς, ὧν ἕκαστον κατένεμε ταῦτα εἰς τοὺς βουλευτάς τῆς φυλῆς. ²

Δικαστικά ἔργα τῆς βουλῆς.

Ἐν τισι περιστάσεσιν ἡ βουλὴ εἶχεν καὶ δικαστικά ἔργα. Αἱ εἰσαγγελίαι εἰσηγγέλλοντο εἰς αὐτήν, ἂν δ' ἡ προσήκουσα εἰς τὸ κατὰγγελλόμενον ἔγκλημα ποινὴ δὲν ἦτο ἀνωτέρα πεντακοσιο-

¹) (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2: «τὴν δὲ βουλὴν βουλευέσθαι — περὶ τῶν κατὰ πόλιν αἰεὶ γινομένων».

²) Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν νεωρίων X c 166 σ. 379 (CIA. II, 803, c, 162) τοῦ ἔτους 346 ὁ, ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς φυλῆς Αἰγχιίδος ἀναφέρεται «Μνησικλῆς Καλλυ(τεὺς) αἰρεθείς ἐκ τῆς βουλῆς». Ὅστις παραθίβει ἀκευὴ τῶν ναῶν. Θὰ ἦσαν βεβαίως καὶ ἄλλοι 9 αἰρεθέντες ἐκ τῆς βουλῆς, ἦτοι εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς, ἀποτελοῦντες σύστημα, πρὸς ἐποπτεῖαν τῶν νεωρίων. Ὅτι καὶ τὴν κατασκευὴν τριήρων ἀνέθετον ἡ βουλὴ εἰς ἐπιτροπείας βουλευτῶν μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. 46. 1: «Ποιεῖται δὲ (δηλ. ἡ βουλὴ) τὰς τριήρεις, δέκα ἄνδρας ἐξ αὐτῆς ἐλεγμένη τριηροποιούς». Βλ. καὶ Δημ. KB', 17. 20. Ἄλλη ἐπιτροπεία βουλευτῶν ἦτο ἡ τῶν λογιστῶν, περὶ ἧς ὁ Ἀριστ. 48. 3 λέγει: «(κ)ληροῦσι δὲ καὶ λογιστὰς ἐξ αὐτῶν οἱ βουλευταὶ δέκα τοὺς λογιζομένους (τὰς ἀρχαῖς κατὰ τὴν πρυτανείαν ἐκάστην». Ὁμοίᾳ ἐπιτροπείᾳ ἦτο καὶ ἡ τῶν 30 συλλαγῶν τοῦ δήμου, περὶ ἧς γίνεται λόγος κατωτέρω. Ἐπιτροπεία τῆς πρυτανευούσης φυλῆς Αἰγχιίδος ἦσαν ἐν ἔτει 341/340 οἱ δέκα ἱεροποιοὶ οἱ τὰ μυστήρια ἱεροποιήσαντες Ἑλευσίνοι: CIA II, 872. Αἱ τοιαῦται ὁμῶς ἐπιτροπείαι τῶν ἐπιμελουμένων ἑορτῶν ἐν ἄλλαις περιστάσεσι δὲν ἐκλέγονται ἐκ μόνων τῶν βουλευτῶν τῆς πρυτανευούσης φυλῆς. Ἐν Ἐφ. μ. ἀρχ. 1883 σ. 167-8 ὁρίζεται διὰ τὴν ἑορτὴν τὰ Ἡφαίστια: «(δια)κλήρωσάτω δὲ καὶ ἡ βουλὴ ἀπὸ τῶν ἱεροποιούσων δέκα ἄνδρας, ἕνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης». Βλ. καὶ Ἀθήναιον τ. Γ' σ. 483 (CIA. IV, 2, 181 ὁ), «ἱεροποιοὶ ἐν βουλῇ» εἰς Ἑλευσίνα ἀναφέρονται καὶ ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 123-4 στ. 67. 71. σ. 125-6 στ. 1. 3. 76 (CIA. IV, 2, 834 ὁ). Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. 45. Πρὸς καὶ R. Schoell ἐν Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1887 σ. 9 κέ. Ἐπιτροπείαι τῆς βουλῆς πρὸς ἔργα τεταγμένα ἀναφέρονται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς. Βλ. CIA. IV, 27α. II, 114 A. B. 404. Ath. Mitth. 2, 212. Βλ. καὶ Λυσ. IG', 23-4. Τοιαύτην κατανομὴν ἔργων κατὰ φυλὰς ἐν τῇ βουλῇ παραδέχομαι καὶ διὰ τὰ ἐπόμενα τὴν εἰσπραξίν τῶν ὀφειλομένων τῷ δημοσίῳ: Bekker An. gr. 199, 4 κέ., τὴν σύνταξιν καταλόγου τῶν δημοτῶν πρὸς ποίησιν ἀποστόλου: Δημ. Ν', 6, τῶν κλήσεων τῶν δημοτῶν ἐν διαψηφισμῷ καὶ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ διαψηφισμοῦ, τῇ συμπράξει τῶν δημάρχων: Δημ. ΝΖ', 8, τὴν καταγραφὴν τῶν ὀνομάτων τῶν προεισφερόντων: Δημ. Ν', 8.

δράχμου ζημίας, ἦτο κυρία ἡ βουλή νὰ ἐπιβάλλῃ ταύτην ἀνεκκλητῶς· ἄλλως δ' εἰσήγε τὴν εἰσαγγελίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Ἡ διαδικασία τῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς κρινομένων εἰσαγγελιῶν ἐπερατοῦτο ἐντὸς δύο ἡμερῶν. Πρῶτος ἐλάμβανε τὸν λόγον ὁ κατήγορος, ἀπελογεῖτο εἴτα ὁ κατηγορούμενος, καὶ ἡ βουλή διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἀπεφάσιζεν, ἂν εἶναι ἔνοχος ἢ ὄχι. Ἄν δ' ἔκρινεν αὐτὸν ἔνοχον, τὴν δευτέραν ἡμέραν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ νέας ψηφοφορίας ἀπεφαίνετο, ἂν ἦτο ἐπαρκὴς ἡ ποινὴ, ἥς κυρία ἦτο κατὰ τοὺς νόμους ἡ βουλή, ἢ ἂν ἔπρεπε νὰ παραδοθῇ ὁ ἔνοχος εἰς δικαστήριον. Ἐδέχετο προσέτι ἡ βουλή καὶ ἐνδείξεις καὶ ἀπαγωγὰς καὶ φάσεις.¹

Ἔνεκα τῆς μεγάλης πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς βουλῆς ἐν Ἀθῆναις, εὐνόητον εἶναι ὅτι περιζήτητος ἦτο ἡ βουλευία καὶ ὅτι ὁ ῥήτωρ, ὁ ἔχων ἐν τῇ βουλῇ δύναμιν, μεγίστην εἶχε ῥοπὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως.²

Ἡ βουλή ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 462]1 ἡ βουλή ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου, ἥς τὰ δικαστικὰ ἔργα ἐξετάζονται ἐν ἄλλῳ τόπῳ δὲν εἶχεν ὅσπιν ἡ βουλή οἱ 500 ῥοπὴν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως.³ Ἀπετελεῖτο δ' ἐκ τῶν ἐννέα

¹) Περὶ τῶν εἰσαγγελλομένων εἰς τὴν βουλὴν εἰσαγγελιῶν γενικώτερον βλ. Πολυδ. Η', 51. Ἰσοκρ. 1Ε'. 314. Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκθεσις βάσιν ἔχει τὰ παρὰ (Δημ.). ΜΖ', 42-3, περὶ τίνος εἰσαγγελθέντος ὅτι μὴ παραδίδωκεν ἐγκαίρως τὰ σκεύη διεκίβλυε τὸν ἀπόσταλον. Βλ. καὶ Seeurk. XV 6, 151 κέ. σ. 240 (C1A. II, 811, c, 153 κέ.) Τοὺς παραβαίνοντας τὰς περὶ τοῦ Πελαργικοῦ διατάξεις εἰσήγγελλεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν βουλήν: C1A. IV, 27 6. Ἡ βουλή ἐδέχετο ἐνδείξιν καὶ ἀπαγωγὴν: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 91. φάσιν: Ἰσοκρ. 1Ζ', 42, 1Η', 6. Ἀριστοφ. Ἰππ. 300 κέ. Ὅτι ἡ βουλή εὐρυτέραν εἶχε πρότερον ποινικὴν δικαιοδοσίαν μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. 45, 1. Βλ. καὶ C1A. I, 57. Ὁ Ἀριστ. 46, 2 λέγει: «κάντις ἀδικεῖν οὕτῃ (δηλ. τῇ βουλῇ) ὁδῇ, τῷ τε δήμῳ τοῦτον (ἀπ)οφαίνει καὶ καταγνόντος παραδίδωσι δικαστηρίῳ». Πρὸς καὶ Heydemann ἐνθ. ἀν. σ. 167 κέ.

²) Ὁ Δημ. ΚΒ', 36 κέ. διακρίνει ἐν τῇ βουλῇ τοὺς λέγοντας τῶν ἰδιωτῶν ἢ σιωπῶντων. Βλ. καὶ Αἰσχ. κτ. Κτῆς. 9. Περὶ τοιοῦτου ῥήτορος βλ. C1A. II, 144. Καθόλου πρὸς τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 80 κέ. Perrot le droit public d' Athènes σ. 63 κέ.

³) Ὁ Ἀρείος πάγος ὠνομάζετο « ἡ βουλή ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου »: C1A. II, 252. Δημ. 1Η', 133. Δεινάρχ. κτ. Δημοσθ. 50. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 82. « ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή »:

ἀρχόντων, προσπιθεμένων εἰς τὴν βουλήν, ἀφοῦ ἔδιδον εὐθύνas ἐξεργόμενοι τῆς ἀρχῆς. ¹ Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ μετὰ τὰς εὐθύνas ἐδοκιμάζοντο ὑπ' αὐτῆς τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἀπέψηφισμένοι δὲν ἀνέβαινον εἰς τὸν Ἀρείον πάγον. ² Ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν τὸν παρανομοῦντα εἶχεν ἐξουσίαν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή νὰ ἐκβάλλῃ, τὴν κρίσιν ὅμως ἔπρεπε νὰ κυρώσῃ ἡλιαστικὸν δικαστήριον, εἰς ὃ εἰσῆγε τὴν δίκην αὐτὴ ἡ βουλή. ³ Ἦσαν δὲ καὶ οἱ Ἀρεοπαγῖται ὑπεύθυνοι, δίδοντες λόγον καὶ εὐθύνas πρὸς τοὺς λογιστάς, ἐπειδὴ δ' ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἦτο διὰ βίου πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰς εὐθύνas ἔδιδον ἢ κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους ἢ μετὰ τὴν περάτωσιν τεταγμένου τινὸς ἔργου. ⁴ Συνήρχετο δ' ὁ

Λισχ. κτ. Κησ. 252. « ἡ βουλή ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ » : Λισγίν. κτ. Τιμ. 81. « ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή » : Λυκούργ. κτ. Λεωκρ. 52. [« τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ συνέδριον » : Δεινάρχ. κτ. Δημ. 112. Λυκούργ. κτ. Λεωκρ. 12. « Τὸ συνέδριον τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ » : Δεινάρχ. κτ. Φίλοκλ. 7. παρὰ μεταγενεστέροις « ἡ ἄνω βουλή » : Πλουτ. Σόλ. 19. καὶ ἀπλῶς « Ἀρείος πάγος » ἐλέγετο ὅτε βράχος. ἐν ᾧ ἐν παλαιστοτάτοις χρόνοις ἐκάθητο ἡ βουλή, καὶ τὸ δικαστήριον καὶ αὐτὴ ἡ βουλή : Νόμος παρὰ Πλουτ. αὐτ. Δημ. ἐπ. 3 σ. 1485. « ἡ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλή » : Ἀριστ. 3, 6, 4, 4, 8, 4].

¹) Βλ. ἀνωτέρω σ. 311. Πολυδ. Η', 148 : « Οἱ δ' ἐννεά ἀρχοντες οἱ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν μετὰ τὸ δοῦναι τὰς εὐθύνas ἀεὶ τοῖς Ἀρεοπαγῖταις προσετίθεντο ». Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 20. Πλουτ. Σόλ. 19. Περ. 9. (Δημ.) ΚΖ', 5. Ἀριστ. 60 3.

²) Βλ. Ἀθην. ΙΓ', 566 f : « Ὑπερίδης δ' ἐν τῷ κατὰ Πατροκλέους, εἰ γνήσιος ὁ λόγος, τοὺς Ἀρεοπαγῖτας ψησὶν ἀριστήσαντά τινα ἐν καπηλείῳ κωλύσαι ἀνέναι εἰς Ἀρείον πάγον ». Πρβλ. Ἰσοκρ. Ζ', 38.

³) Βλ. Δεινάρχ. κτ. Δημ. 56 : « Διόπερ τὸν παρ' αὐτῶν ἀποστερήσαντα τὸν ναῦλον τὸν πορθμεία ζημιώσασα (ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή) πρὸς ὕμᾶς ἀπέφηνε· πάλιν τὸν τὴν πεντεδραχμῖαν ἐπὶ τῷ τοῦ μὴ παρόντος ὀνόματι λαβεῖν ἀξιώσαντα καὶ τοῦτον ὅμιν ἀπέφηνε καὶ τὸν τὴν μερίδα τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου τολμήσαντα ἀποδόσθαι παρὰ τὰ νόμιμα τὸν αὐτὸν τρόπον ζημιώσασα ἐξέβαλε ». Ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως ἐμφαίνεται ὅτι καὶ εἰς τὰς ἄλλας δύο περιπτώσεις ἡ ἀποβολὴ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐπιβληθεῖσα ποινὴ. Κύρωσις ἡ ἀπόρριψις τῆς ποινῆς ὑπὸ τῶν ἡλιαστῶν : αὐτ. 57. Πρβλ. καὶ Λισγίν. κτ. Κησ. 20 περὶ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν : « ἀλλ' οὐκ ἀγαπῶσιν, ἐάν τις παρ' αὐτοῖς μὴ ἀδικῇ, ἀλλ' ἐὰν ἐξαμαρτάνῃ, κολάζουσιν ».

⁴) Βλ. Λισγίν. κτ. Κησ. 20 : « Πρῶτον μὲν γάρ τὴν βουλήν τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἐγγράφειν πρὸς τοὺς λογιστάς ὁ νόμος κελεύει λόγον καὶ εὐθύνas διδόναι καὶ τὸν ἐκεῖ σκυθρωπὸν καὶ τῶν μεγίστων κύριον ἀγεῖ ὑπὸ τὴν ὑμετέραν ψήφον ».

Ἄρειος πάγος ἢ ἐπὶ τοῦ λόφου ἢ εἰς τὴν βασίλειον στοὰν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα αἱ συνεδρίαὶ αὐτοῦ ἦσαν ἀπορρήτοι. ¹

Ἔργα τοῦ Ἀρείου πάγου.

Πλὴν τῶν δικαστικῶν τὰ σπουδαιότατα τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀρείου πάγου ἦσαν, ὡς φαίνεται ἡ ἐποπτεία τῶν ἱερῶν. Οὕτως ἐπεμελεῖτο τῶν ἀφιερωμένων τῇ Ἀθηνᾶ ἱερῶν ἐλαιῶν, τῶν μοριῶν, κατὰ μῆνα ἐξετάζουσα αὐτὰς καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν πέμπουσα πρὸς ἐξέλεγχιν γνώμονας, οὓς ἐξ ἑαυτῆς ἐξέλεγεν. Ὁ ἐκκόψας τινὰ τῶν ἐλαιῶν ἐκείνων ὤφειλε νὰ δώσῃ εὐθύνας εἰς τὸν Ἄρειον πάγον. Προενόει προσέτι ὁ Ἄρειος πάγος καὶ περὶ ἀκριβοῦς τελέσεως τῶν τῆς λατρείας νομίμων, ἔχουσα πιθανώτατα ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβαίνοντάς τι τούτων. ² Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀναφέρονται ἀνὰ δύο Ἀρεοπαγῖται συμπράττοντες κατὰ

1) Βλ. (Δημ.) ΚΕ', 23: «τὸ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν, δταν ἐν τῇ βασιλείῳ στοᾷ καθεζομένη περισχοινίστηται, κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν ἐφ' ἑαυτῆς εἶναι καὶ ἀπαντας ἐκποδῶν ἀναχωρεῖν». Βλ. καὶ Wachsmuth d. Stadt Ath. II, 1 σ. 346. Συνεδρία ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου μνημονεύεται ὑπὸ (Δημ.) ΝΘ', 79 κέ., ἥτις ὡς ἐκ τῶν § 79, 80 φαίνεται ἐγένετο ἐπίσης ἐν ἀπορρήτῳ. Περὶ ἰδίου τρόπου ψηφιογραφίας τῶν Ἀρεοπαγιτῶν «ἀπὸ τοῦ βωμοῦ φέρειν τὴν ψήφον» ἀναφέρει ὁ Δημ. III', 134.

2) Βλ. Wilamowitz Arist. u. Athen 1. 240 κέ. Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῶν μοριῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου βλ. Λυσ. Ζ', Ἀριστ. 60, 2. 3. Ἐπιτροπεῖαι Ἀρεοπαγιτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου: Λυσ. Ζ', 7. 25. Ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχόντων ἐπιμελεῖται τῆς ἱερᾶς ὀργᾶδος καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν τεμενῶν: Ἐφ. Ἀργ. 1888 σ. 25-6 (Cia. IV. 2, 104 α). Τὴν πρόνοιαν τοῦ Ἀρείου πάγου περὶ ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν τῆς λατρείας νομίμων ὑπεμφαίνουσιν, ὡς νομίζω, τὰ παρὰ (Δημ.) ΝΘ', 79 κέ. «Ὡς ἀπίθανος φαίνεται μοι ἡ περὶ τούτου γνώμη τοῦ Philippi d. Areop. u. d. Epheten σ. 166-7, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου κατὰ τοῦ Θεογένους γενόμενα, ἀναφέρονται εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκ τῶν λόγων τοῦ βήτορος φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ δοκιμασίας ἀρχόντος, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Θεογένης, ὡς ἐκ τῆς § 83 γίνεται ὁπλον, ἦτο ἡδὴ ἀρχὼν. Ὅτι ὁ Ἀρειος πάγος εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ ἐν τινι μέτρῳ ποινὰς βεβαιουταὶ ἐκ τῆς § 80 τοῦ αὐτοῦ λόγου: «καὶ ἐξημίῳ τὸν Θεογένην ὅσα κυρία ἐστίν, ἐν ἀπορρήτῳ δὲ καὶ διὰ κοσμιότητος» οὐ γὰρ αὐτοκράτορές εἰσιν, ὡς ἂν βούλωνται Ἀθηναίων τινα κολᾶσαι». Τὰ κατὰ τοῦ Θεογένους γενόμενα ἐξηγουῦνται, ἂν εἶναι γνησίᾳ ἡ ἐπομένη περικοπὴ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Τιταμενοῦ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 84: «ἐπειδὴν δὲ τεθῶσιν οἱ νόμοι ἐπιμελεσθῶ ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου τῶν νόμων, ὥπως ἂν αἱ ἀρχαὶ τοῖς κειμένοις νόμοις χρῶνται».

ψηφίσματα μετ' ἄλλων πρὸς ἐκτέλεσιν ἐκτάκτων τινῶν θρησκευ-
τικῶν ἔργων. Ἀλλ' ὅμως εἶναι λίαν ἀμφίβολον, ἂν κατὰ τοὺς
χρόνους τῶν ῥητόρων ἡ γραφὴ ἀσεβείας εἰσήγετο εἰς τὸν Ἀρειον
πάγον. ¹ Καὶ ἡ ἐποπτεία, ἣν πρότερον εἶχε τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων
καὶ τῶν ἡθῶν, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου ἐπενεχθείσης μεταβολῆς
περιορίσθη σφόδρα. Ἡ γραφὴ ἀργίας, ἥτις πρὸ τῆς μεταβολῆς
ἐκείνης εἰσήγετο εἰς τὸν Ἀρειον πάγον, ἐδικάζετο ὕστερον ὑπὸ ἡ-
λιαστικοῦ δικαστηρίου. ² Ἡ δ' ἀποδιδόμενη εἰς αὐτὸν ἐποπτεία
τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν οἰκοδομημάτων ἐξ οὐδεμίας τῶν περισωθεισῶν
ἀρχαίων μαρτυριῶν βεβαιοῦται. ³ Ὅποια δ' ἦτο ἡ μετοχὴ τοῦ

¹) Ὁ δῆμος ἐκλέγει δύο ἄνδρας ἐξ Ἀρεοπαγιτῶν ἵνα μετ' ἄλλων τινῶν κατασκευάσωσιν
ἀνάθημα τῷ ἥρῳ Ιατρῶ: CIA. II, 403. Δύο Ἀρεοπαγίται καὶ ὁ στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὴν
παρασκευὴν ἐπιμελοῦνται τῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς ἐπισκευῆς τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖ: CIA.
II 839. Τὰ διάφορα παραδείγματα τῆς γραφῆς ἀσεβείας βλ. παρὰ Meier u. Schoemann
att. Proc. ² 366 κέ. Platner Proc. u. Klagen 2, 138 κέ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ῥη-
τόρων δὲν εἰσήγετο εἰς τὸν Ἀρειον πάγον ἡ γραφὴ ἀσεβείας: Lipsius παρὰ Meier u.
Schoemann αὐτ. σ. 373 - 4. Καὶ ὁ Philippi ἐνθ. ἀν. 156 - 7 ὡς ἐνεσι πλείστον περιορί-
ζει τὴν ἐν τοῖς τοιοῦτοις δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρείου πάγου.

²) Ἡ παρ' Ἰσοκρ. Ζ', 37 κέ. περιγραφὴ ἀναφέρεται εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους.
Πολὺ κύρος δὲν ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ ψευδοπλατωνικοῦ Ἀξιόχ. 367α: «καὶ πᾶς ὁ τοῦ μει-
ρακίσκου χρόνος ἐστὶν ὑπὸ σιωφρονιστὰς καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς νέοις αἵρεσιν τῆς ἐξ Ἀρείου Πά-
γου βουλῆς». Εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Ἐφιάλτου χρόνους ἀναφέρεται ἡ μαρτυρία τοῦ Φανοδήμου
καὶ τοῦ Φιλόχορου παρ' Ἀθην. Δ', 168α: «ὅτι δὲ τοὺς ἀσώτους καὶ τοὺς μὴ ἐκ τινος
περιουσίας ζῶντας τὸ παλαιὸν ἀνεκαλοῦντο οἱ Ἀρεοπαγίται καὶ ἐκόλαζον, ἰστόρησαν Φα-
νόδημος καὶ Φιλόχορος ἄλλοι τε πλείους». Δὲν δύναμαι δὲ νὰ θεωρήσω ὡς μαρτυρίας ἀναμ-
φισθητέους ὅσα προσθεῖται ὁ Ἀθήναιος ἱστορήματα ἐκ τῶν βίων τοῦ Μενεδήμου καὶ τοῦ
Ἀσκληπιάδου, καθὼς καὶ ὅσα διηγείται Διογ. ὁ Λαέρτ. Ζ', 5, 2 περὶ τοῦ φιλοσόφου Κλεάν-
θους. Ὁ νόμος περὶ τῆς ἀργίας ἦτο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους. Βλ. Δημ.
ΝΖ', 32. Κατὰ τὸν Πλούτ. Σόλ. 22, ὁ Σόλων τὸν Ἀρειον Πάγον ἐταξε νὰ δικάζῃ τοὺς
ἀργούς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ῥητόρων ἡ γραφὴ εἰσήγετο εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον:
Meier u. Schoemann ² 364. Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων καὶ τῶν ἡθῶν
ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου βλ. Philippi ἐνθ. ἀν. 162. κέ.

³) Βλ. Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 158 κέ. Δὲν θεωρῶ ὀρθὸν τὸ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δισχίν.
κτ. Τιμ. 80 κέ. συμπέρασμα τοῦ Philippi σ. 160 κέ, ὅτι ὁ Ἀρειος πάγος ἐπεσκόπει τὰ
δημόσια οἰκοδομήματα. Κατὰ τὴν § 81 ὁ Ἀρειος πάγος ἐξήτασε τὰ περὶ τῶν οἰκήσεων
κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, οὐδὲν δ' ἐκώλυε ν' ἀναθῇ ἡ ἐκκλησία εἰς τὸν Ἀρειον πάγον
τὴν ἐξετασὶν θεμάτων μὴ ἀναγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ. Καὶ ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὸν
Ἀρειον πάγον τῆς γραφῆς πυρκαϊᾶς δὲν ἔχει συνάφειαν τινα, ὡς νομίζω, πρὸς τὴν ἐπίβλεψιν
τῶν οἰκοδομημάτων. Περὶ τῆς γραφῆς ταύτης θὰ γίνῃ λόγος ἐν τοῖς περὶ τῶν φονικῶν δικῶν.

Ἀρείου πάγου εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων χρημάτων οὐδαμῶς εἶναι ἐξηκριβωμένον, γινώσκουμεν δὲ μόνον ἐξ ἐπιγραφῶν, ὅτι τῷ 305[4 πέντε Ἀρεοπαγῖται διεχειρίζον χρήματα μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν.¹

Ἀλλὰ καίτοι κατὰ ταῦτα ἐκ τῆς σιωπῆς τῶν ἡμετέρων πηγῶν συνάγεται ὅτι διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ Ἐριάλτου μεγάλως περιωρίσθη ἡ κατὰ νόμον δικαιοδοσία τοῦ Ἀρείου πάγου, ἥτο ὅμως οὗτος καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν ἐκείνην ἐν μεγίστῃ τιμῇ.² Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται, διατί οὐχὶ σπανίως ὁ δῆμος προσέταττε τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ζητήσεις καὶ τὰ πορίσματα τούτων ἀνεκοινοῦντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸν τύπον ἀποφάσεως· ὁ δὲ δῆμος ἢ παρέδιδε τὴν δίκην εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον, χειροτονῶν καὶ κατηγόρους, ἢ ἀμέσως ἀπέδεχετο τὴν ἀπόφασιν.³ Ἀλλὰ καὶ αὐτοδοῦλως, ἄνευ ψηφίσματος τοῦ δήμου, φαίνεται ὅτι εἶχεν ἐξουσίαν ὁ Ἀρειος πάγος νὰ ποιῇ ζήτησιν καὶ τὸ πόρισμα ταύτης ὡς ἀπόφασιν νὰ πέμπῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ὁ δῆμος ψηφίσῃ, τί δεῖν γενέσθαι.⁴

¹) Κατὰ τοὺς λόγους τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ ἔτους 305)4 ἀποκομίζουσιν αὐτοῖς χρήματα 5 Ἀρεοπαγῖται καὶ ὁ ταμίος τῶν στρατιωτικῶν. Βλ. Ath. Mitth. 5, 277. 281 (CIA. II, 737 σ. 508). Πρὸς καὶ ἐν CIA. II, 252 ἐπιγραφὴν, ἀναφερομένην εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους 305[4. Βλ. καὶ Πλουτ. Θεμ. 10.

²) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 84.

³) Περὶ τῆς ζητήσεως τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ βλ. Δεινάρχ. κτ. Δημ. 50 κέ. Οὕτως ἐδικάσθη ἡ κατηγορία περὶ τῶν ἀρπαλικῶν χρημάτων· Δεινάρχ. αὐτ. 3. 82 κέ. καὶ ἡ κατὰ Πολυεύκτου· αὐτ. 58. Ἄλλα παραδείγματα παρὰ Δεινάρχ. 62-3. Ὁ Ἀρειος πάγος, κατὰ πρόσταγμα τοῦ δήμου, ἐξετάσας ἂν καλῶς ἐχειροτονήθῃ ὁ Αἰσχίνης σύνδικος ὑπὲρ τοῦ ἐν Δῆλῳ ἱεροῦ εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας, ἀπῆλασεν αὐτόν, προκρίνας ἕτερον Βλ. Δημ. III, 134-5. Κατὰ ψήφισμα τοῦ Τιμάρχου ὁ Ἀρειος πάγος ἐξετάζει περὶ τῶν ἐν τῇ Πνοκί οἰκίσεων· Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 80 κέ. Πρὸς καὶ Philippi αὐτ. σ. 170 κέ.

⁴) Ὅτι ὁ Ἀρειος πάγος κύριος ἦτο καὶ αὐτοδοῦλως νὰ ποιῇ ζήτησιν καὶ νὰ πέμπῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ εἰς τὸν δῆμον, συνάγεται ἐκ τοῦ Δεινάρχ. κτ. Δημ. 51 — 2 Τοιαύτην αὐτοδούλον ζήτησιν θεωρῶ καὶ τὴν περὶ Ἀντιφώντος κατὰ Δημ. III, 132-3, διαφωνῶν πρὸς τὸν Philippi, ἐνθ. ἀν. 177 κέ. Τὸ τοῦ Δεινάρχου αὐτ. 63 περὶ τοῦ ὅτι μᾶλλον τὴν γνώμην ταύτην ἐνισχύει ἢ τὴν ἀντίθετον, ἂν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἀναφερομέναις αὐτῇ περιπτώσει διαρρήδην καταγγέλλεται ἡ τοῦ Δημοσθένους ἐνέργεια.

Προσέτι φαίνεται ὅτι ἀνέθετεν ἐνίοτε ὁ δῆμος εἰς τὸν Ἄρειον πάγον νά δικάσῃ αὐτοτελῶς ἐγκλήματά τινα. ¹

γ Τὸ κύριον τῆς πολιτείας. ²

Ἐκκλησίαι, αἱ τεταγμέναι ἐκ τῶν νόμων καὶ αἱ σύγκλητοι.

Κύριος τῆς πολιτείας ἐν Ἀθήναις ἦτο ὁ δῆμος, ἦτοι κατὰ θεωρίαν μὲν τὸ σύνολον τῶν ἐπιτίμων, δηλ. τῶν πλήρη καὶ ἀμείωτα πολιτικά δίκαια ἔχόντων πολιτῶν, κατ' ἀλήθειαν δὲ οἱ τυχόντες ἐν ἐκάστῃ ἐκκλησίᾳ Ἀθηναῖοι. Ἦσκει δὲ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ὁ δῆμος εἴτε κανονικῶς ἐν τακτοῖς χρόνοις καὶ τακταῖς συνόδοις, εἴτε ἀκανονίστως ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν. Ὅθεν κατὰ ταῦτα καὶ αἱ ἐκκλησίαι διεκρίνοντο εἰς δύο κατηγορίας, τὰς τεταγμένας ἐκ τῶν νόμων ἦτοι τὰς τακτικὰς, καὶ τὰς συγκλήτους ἦτοι τὰς ἐκτάκτους. Ἐν ἐκάστῃ πρυτανείᾳ συνήγοντο, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, τέσσαρες ἐκκλησίαι, ὧν ἡ μία ἐλέγετο κυρία ἐκκλησία. ³ Ἐν

¹) Τοιαύτην ἐξουσίαν ἔλαβεν ὁ Ἄρειος πάγος μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην δικάσας τοὺς ἐν κινδύνῳ τῆς πατρίδος φοδηθέντας καὶ φυγόντας. Βλ. Λυκούργ. κτ. Λεωκρ. 52. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 252. Προβλ. Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 179 κέ.

²) Προβλ. Schoemann de comitiis Atheniensium. 1819. Leop. Schmidt de Atheniensis reipublicae indole democratica, ἐν προορμῇ. Πανεπιστ. Marburg 1865. Adam Reusch de dieb. contionum ordinar. ap. Athenienses ἐν Dissert. philol Argental. III σ. 1 κέ. J. W. Headlam election by lot at Athens Cambridge 1891. Ὁ συγγραφεὺς τῆς τελευταίας ταύτης πραγματείας ἀναπτύσσει ἐκτενῶς καὶ διὰ πειστικωτάτων ἐπιχειρημάτων, καίτοι ἐν τισι λεπτομερείαις διάφορον ἔχει γνώμην, ὅτι ἐν Ἀθήναις ὁ δῆμος ἦτο ὁ μόνος κύριος τῆς πολιτείας, πᾶσαι δ' αἱ ἐξουσίαι ἐκ τούτου ἐξηρτῶντο.

³) Ὁ Ἀριστ. 43, 8 διαρρήδην λέγει περὶ τῶν πρυτάνων: «συνάγουσιν — τὸν δὲ δῆμον τετράκις τῆς πρυτανείας ἐκάστης», καὶ ἀναφέρει ὅποιον τὸ τακτικὸν πρόγραμμα τῶν ἐκκλησιῶν τούτων. Ἐκ τοῦ Ἀριστ. εἶναι εἰλημμένα τὰ τοῦ Ἀρποκρ. λ. κυρία ἐκκλησία. Φωτ. Σουῖδ. Λεξ. Κανταβριγ. λ. Πολυδ. Η', 95-6. Κατ' ἄλλας μαρτυρίας (Φωτ. λ. κυρία ἐκκλησία. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 19. Σχολ. Δημ. ΚΔ', 20), καθ' ἕκαστον μῆνα ἐγίνοντο τρεῖς ἐκκλησίαι, καὶ αἱ τρεῖς κύριαι. Βλ. πλήρη συναγωγὴν τῶν χωρίων παρὰ Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 50 κέ. Ἐκ τοῦ Ἀριστ. 43, 4 ἀναμφισβητήτως ἐβεβαιώθη ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους μία μόνον κυρία ἐκκλησία κατὰ πρυτανείαν ἐγίνετο. Ἐπίσης, ἔνεκα τῆς βῆτις μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ 4 τακτικῶν ἐκκλησιῶν κατὰ πρυτανείαν, δὲν συμφωνῶ πρὸς τὸν Ad. Schmidt Handb. d. griech. Chronol. σ. 356 κέ.

ταύτῃ ἐγίνετο ἡ ἐπιχειροτονία τῶν ἀρχόντων, ἀνέφερεν ἡ βουλὴ περὶ ἐπισιτισμοῦ καὶ περὶ δημοσίας ἀσφαλείας, εἰσηγγέλλοντο εἰς τὸν δῆμον αἱ εἰσαγγελίαι, ἀνεγινώσκοντο αἱ ἀπογραφαὶ τῶν ἀπὸ τῆς προτέρας κυρίας ἐκκλησίας μέχρι τῆς νέας δημευθέντων καὶ ἀνεκοινοῦντο αἱ περὶ κληρονομιῶν καὶ ἐπιδίκων ἐπικλήρων δίκαι, ἵνα πάντες οἱ Ἀθηναῖοι λάβωσι γνῶσιν. Πρὸς τούτοις δὲ κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας ἀπεφάσιζεν ὁ δῆμος, ἂν θὰ ἐφαρμοσθῇ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ περὶ ὁστρακισμοῦ νόμος, ἀπεφάσιζε δ' ἐν πάσαις ταῖς κυρίαις ἐκκλησίαις καὶ περὶ προβολῶν κατὰ συκοφαντῶν καὶ περὶ τῶν ἐξαπατησάντων τυχόν τὸν δῆμον. Ἐν ἄλλῃ δὲ τῶν ἐκ τῶν νόμων τεταγμένων ἐκκλησιῶν ὑπεβάλλοντο αἰτήσεις περὶ ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων πραγμάτων, ὅπως ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος ἂν θὰ συζητήσῃ περὶ αὐτῶν. Αἱ δὲ λοιπαὶ δύο ἐκκλησίαι ἦσαν περὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων, ἐχρημάτιζον δ' ἐν αὐταῖς κατὰ τάξιν καὶ ἀριθμὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένα περὶ ἱερῶν, περὶ τῶν πρὸς τὰς ἕξω πόλεις σχέσεων καὶ περὶ οἰοικητικῶν πραγμάτων. Ἰ Ἀν δ' ἀπρόοπτόν τι συνέβαινε, δι' ὃ ἐπεῖ-

παραδεγόμενον Β ἐκκλησίας κατὰ μῆνα. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν βεβαιούται ὅτι μία κυρία ἐκκλησία ἐγίνετο κατὰ πρυτανεῖαν. Βλ. τὴν συναγωγὴν παρὰ Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 66-7 καὶ ἰδίως Ath. Mitth. 8, 216-7. Παλαιωτάτη μνεία τῆς κυρίας ἐκκλησίας ἐν CIA I, 25. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 19. Τὰς τακτικὰς ἐκκλησίας ὀνομάζει ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 72 τὰς τεταγμένας ἐκ τῶν νόμων.

1) Βλ. Ἀριστ. 43, 4: «Προγράφουσι δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας οὗτοι (ἔθλ. οἱ πρυτάνεις)· μίαν μὲν κυρίαν, ἐν ᾗ δεῖ τὰς ἀρχὰς ἐπιχειροτονεῖν, εἰ δοκοῦσι καλῶς ἄρχειν, καὶ περὶ σίτου καὶ περὶ φυλακῆς τῆς χώρας χρηματίζειν, καὶ τὰς εἰσαγγελίας ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τοὺς βουλομένους ποιεῖσθαι, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῶν δημευομένων ἀναγινώσκειν καὶ τὰς λήξεις τῶν κλήρων καὶ τῶν ἐπικλήρων [ἀναγινώσκειν], ὅπως μηδὲνα λάθῃ μηδὲν ἔρημον γενόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας πρὸς τοῖς εἰρημίοις καὶ περὶ τῆς ὁστρακοφορίας προχειροτονίαν διδῶσιν, εἰ δοκεῖ ποιεῖν ἢ μὴ, καὶ συκοφαντῶν προβολὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων μέχρι τριῶν ἑκατέρων, κἂν τ(ι)ς ὑποσχόμενός τι μὴ ποιῇ τῷ δήμῳ. Ἐτέραν δὲ ταῖς ἱκετηρίαις, ἐν ᾗ θεῖς ὁ βουλόμενος ἱκετηρίαν (περὶ) ὧν ἂν βούληται καὶ ἰδίῳ καὶ δημοσίῳ διαλέξεται πρὸς τὸν δῆμον. Αἱ δὲ δύο περὶ τῶν ἄλλων εἰσὶν, ἐν αἷς κελεύουσιν οἱ νόμοι τρία μὲν ἱερῶν χρηματίζειν, τρία δὲ κήρυξιν καὶ πρεσβείαις, τρία δὲ δόσιον». Περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν περὶ τοῦ ἐπισιτισμοῦ ζητημάτων βλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 13. Εἰς τὰ τῆς φυλακῆς τῆς χώρας ἀναφέρονται τὰ τοῦ Ξενοφ. αὐτ. Γ', ε', 10. CIA. II, 225. 334. 809 ε, 38. 811 ε, στ. 155. Πρβλ. Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 71 κέ.

γον ἦτο νὰ ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος, συνήγето ἔκτακτος ἐκκλησία, σύγκλητος ἢ κατὰκλητος λεγομένη. ¹

Ἡμέραι καθ' ἧς συνήγето ἐκκλησία.

Ἄλλὰ καὶ αἱ τεταγμέναι ἐκ τῶν νόμων ἐκκλησίαι, ἥ τε κυρία καὶ αἱ λοιπαί, πλὴν δύο ἐξαιρέσεων, δὲν συνήγοντο ἐν ὥρισμένη ἡμέρᾳ τῆς πρυτανείας ἢ τοῦ μηνός. Ἄλλως δὲ καὶ οἰκοθεν ἐννοεῖται τοῦτο, ἀφοῦ δὲν ἐκκλησιάζον κατὰ τὰς ἐορτάς καὶ τὰς ἀποφράδας ἡμέρας, αὗται δὲ πάντοτε δὲν συνέπιπτον εἰς ὥρισμένας ἡμέρας τῆς πρυτανείας. ²

Πρόγραμμα.

Ὅθεν ἕνεκα τούτου συνειθίζετο νὰ προαναγγέλλωνται ὑπὸ τῶν πρυτάνεων αἱ τακτικαὶ ἐκκλησίαι πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς συναγωγῆς αὐτῶν διὰ προγράμματος, ἐν ᾧ ἀνεγράφοντο τὰ θέματα, περὶ ὧν εἶδε νὰ χρηματίσῃ ὁ δῆμος. ³ Ἀναμφιδόλως δὲ κατὰ τὸν αὐ-

¹) Ἀρποκρ. λ. σύγκλητος ἐκκλησία: « εἰ δέ τι ἐξαίφνης κατεπείθειεν, ὥστε γενέσθαι ἐκ κληρίαν, αὕτη ἐκαλεῖτο σύγκλητος ἐκκλησία. Δημοσθένης ἐν τῷ κατ' Ἀισχίνου ». Βλ. Πολυδ. Η', 116. Ἐτυμ. Μ. Σουίδ. λ. Reusch ἐνθ. ἀν. 5. Ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 72 περιγράφει τὰ γενόμενα ἐν ἀνωμαλίαις καιροῖς: « πλείους δὲ ἐκκλησίας συγκλήτους ἡναγκάζεσθε ἐκκλησιάζειν μετὰ φόδου καὶ θορύβου ἢ τὰς τεταγμένας ἐκ τῶν νόμων ». Βλ. Stojentin de Iul. Polluc. auctor. σ. 58.

²) Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν καταφαίνεται ὅτι ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τοῦ μηνός ἐγίνετο ἐκκλησία (μόνον ἐν ὀλίγαις ἡμέραις δὲν ἀναφέρονται ἐκκλησίαι ἐν ταῖς περιελθούσαις εἰς ἡμᾶς ἐπιγραφαῖς). Βλ. Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 54 κέ. Καὶ ἡ κυρία ἐκκλησία, κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς συνήγето ἐν διαφόροις ἡμέραις τοῦ μηνός. Βλ. τὴν ἀναγραφὴν τῶν μαρτυριῶν παρὰ Reusch σ. 69 κέ. Δύο μόνον ἡμέραι τοῦ ἔτους ἦσαν ὑπὸ τοῦ νόμου ὥρισμέναι πρὸς συναγωγὴν ἐκκλησίας, κατὰ τὸν Reusch σ. 57, ἢ 11 Ἑκατομβαιῶνος, ὅτε ἐγίνετο ἡ πρώτη ἐκκλησία τοῦ ἐνιαυτοῦ (Δημ. ΚΔ', 20. 26), καὶ ἡ ὑστεραία τῶν Πανδίων, ὅτε ἐγίνετο ἐκκλησία ἐν Διονύσου, κατὰ τὸν Δημ. ΚΑ', 8. 9. Κατὰ τὴν Ἱερομηνίαν δὲν ἐγίνετο ἐκκλησία. Οὕτω δὲν ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα: Δημ. ΚΔ', 29, οὔτε ὅτε ἦτο θυσία τῷ Ἀσκληπιῷ: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 67. Περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν προβλ. Λουκιαν. ψευδολ. 12: « ἀποφράς ἡμέρα, ὅταν μὴτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι μὴτε εἰσαγώγῃμοι αἱ δίκαι ὧσι ». Τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν τινες ἀναφέρονται ὑπὸ Πλουτ. Ἀлк. 34 καὶ Ἡσύχ. Ἐτ. Μ. λ. ἀποφράδες.

³) Βλ. Ἀριστ. 43, 4: « Προγράψουσι δὲ καὶ τὰς ἐκκλησίας οὗτοι (= οἱ πρυτάνεις) ». Ἐκ τούτου Πολυδ. Η', 95. Ἀρποκρ. λ. κυρία ἐκκλησία. Bekker An. gr. 296, 8: « πρὸ-

τὸν τρόπον συνεκαλοῦντο καὶ αἱ σύγκλητοι ἐκκλησίαι, πλὴν ἂν ἀνάγκαι ἐπείγουσαι ἐπέβαλλον τὴν ταχίστην συλλογὴν τοῦ δήμου, ὅτε πιθανώτατα συνεκαλεῖτο διὰ τοῦ σαλπικτοῦ. ¹

Ἑκκλησιαστικοὶ τόποι.

Ὁ τόπος, ὅπου συνήγето ἡ ἐκκλησία ἦτο ἄλλοτε ἄλλος. Ἐν μὲν τοῖς παλαιστάτοις χρόνοις ἠθροίζετο ὁ δῆμος, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς πανδήμου Ἀφροδίτης, δηλ. πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκεῖ ὅπου ὕστερον ἐκτίσθη τὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. ² Κατὰ δὲ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ συνήθης τῆς ἐκκλησίας τόπος ἦτο ἡ Πνύξ, ἥς τὴν θέσιν δὲν γινώσκουμεν ἀσφαλῶς. ³ Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος δὲν ἦτο ἀσύνηθες ἐν τισι περιστάσεσιν νὰ συνέρχεται ὁ δῆμος εἰς τὸ θέατρον, ὅπου κατὰ

πεμπτα' τὸ πρὸ πάντε ἡμερῶν τῆς ἐκκλησίας προγράφειν, ὅτι ἔσται ἐκκλησία κτλ.». Βλ. καὶ Φιώτ. λ. πρόπεμπτα. Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 79 κέ. Εἰς τοῦτον τὸν προηγούμενον προσδιορισμὸν τῶν πραγμάτων, περὶ ὧν ἐχρημάτιζεν ἡ ἐκκλησία, ἐν προγράμματι δημοσιευμένου ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς συναγωγῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀναφέρω τὸν ἐν τισι ψηφίσμασιν ἀπαντῶντα τύπον περὶ τῶν προέδρων: «ὅταν αἱ ἡμέραι αἱ ἐκ τοῦ νόμου ἐξήκωσιν, χρηματίσαι περὶ κτλ.». Βλ. CIA. II. 309. 318. 331. Πρὸλ. Jahrb. f. class. Philol. 1879 σ. 234 ἐναντίον τοῦ Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenw. σ. 170 κέ. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ὡς ἐγὼ, κατέληξε καὶ ὁ Reusch, ἐνθ. ἀν. σ. 58 κέ.

¹) Ὡς ἡ σύγκλητος ἐκκλησία περὶ ἧς βλ. Δημ. ΙΗ', 169. Reusch. ἐνθ. ἀν. σ. 83-4.

²) Βλ. Ἀπολλόδωρον παρ' Ἀρποκρ. λ. πάνδημος Ἀφροδίτῃ. Τὴν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀναφερομένην ἀρχαίαν ἀγορὰν ἐξηγῶ μετὰ τοῦ Wachsmuth d. Stadt Athen I, 484 κέ. ὡς ἐκκλησιαστικὸν τόπον. [Τὰ ἐναντίον τῆς γνώμης ταύτης φερόμενα ἐπιχειρήματα βλ. παρὰ Wachsmuth αὐτ. Πρὸλ. Curtius die Stadtgesch. Athens σ. 51 κέ. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης βλ. Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, σ. 156 κέ. Ὁ Dörpfeld τοποθετεῖ τοῦτον πρὸς δυσμὰς τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου. Βλ. Harrison Ancient Athens σ. 328 κέ. Βεβαίον μοι φαίνεται ὅτι ἡ ἀγορά, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου, δὲν μετέβαλε τόπον, κειμένη ὅπου καὶ κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀγοραίου κολωνοῦ, ἐφ' οὗ τὸ καλούμενον Θησεῖον].

³) Ἑκκλησία ἐν τῇ Πνυκί ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου: Θουκ. II', 97. Ἀριστοφ. Ἰππ. 750-1. Ἀχαρν. 20. Σφ. 81. Ἑκκλ. 283. Βλ. Wachsmuth I, 538. «Οἱ ἡ Πνύξ ἐστὶ καὶ κατὰ τὰ τὸ 338 ἦτο ὁ συνήθης ἐκκλησιαστικὸς τόπος συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. ΙΗ', 169. Περὶ τῆς θέσεως τῆς Πνυκὸς βλ. [Γρ. Παπαδοπούλου Λόγον περὶ πνυκὸς ἐν Πανδώρα 1867 τ. ΙΗ', σ. 161 κέ.] Wachsmuth ἐνθ. ἀν. I, 368 κέ. Ἐπιγραφή «Ὅρος Πνυκνός» ἐν CIA. I, 501. καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκκλησίαι ἐν Πνυκί πρὸς ἀρχαιρείας: Πολυδ. Η', 133. Ἡσύχ. λ. Πνύξ.

τοὺς δημοσθενεῖους χρόνους τακτικῶς ἐγίνετο ἡ πρώτη μετὰ τὰ μεγάλα Διονύσια ἐκκλησία.¹ Ὑστερον δὲ τὸ θέατρον ἦτο συνήθης ἐκκλησιαστικὸς τόπος, καὶ μόνον κατὰ τὰς ἀρχαιερείας συνήρχοντο εἰς τὴν Πνύκα.² Ἐνίστε, ὁσάκις λ. χ. ἐχρημάτιζεν ἡ ἐκκλησία περὶ τῶν ἐν τοῖς νεωρίοις, συνήγετο κατὰ τοὺς δημοσθενεῖους χρόνους ἐν Πειραιεῖ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ θεάτρῳ.³ Κατὰ δὲ τοὺς πρώτους π. Χ. αἰῶνας φαίνεται ὅτι ἐναλλάξ ἐγίνοντο ἐκκλησίαι ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν ἄστει.⁴ Εἰς τὴν ἀγορὰν μεμαρτυρημένον εἶναι ὅτι συνήγετο ἡ ἐκκλησία ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ψηφισθῇ ὁστρακισμός. Βέβαιον ὅμως φαίνεται, ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐψήφισεν ὁ δῆμος καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἄδειαν.⁵

Οἱ ἐκκλησιάζοντες καὶ τὰ τοῦ ἐλέγχου αὐτῶν.

Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκκλησιάζειν εἶχον πάντες οἱ ἐνῆλικοι Ἀθηναῖοι πολῖται, πλὴν τῶν ἀτίμων. Ἐξήλεγχον δὲ τοὺς ἐκκλησιάζοντας οἱ 6 ληξίαρχοι μετὰ τῶν βοηθούντων αὐτοῖς 30 ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν πιθανῶς βουλευταί, 3 ἐξ ἐκάστης φυλῆς, καὶ ἐκαλοῦντο συλλογεῖς τοῦ δήμου. Ἔργον δ' εἶχον νὰ ἐξετάζωσιν ἂν οἱ ἐκκλη-

¹) Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου: Θουκ. Η', 94. Ἐκκλησία μετὰ τὰ Διονύσια: Δημ. ΚΑ', 9. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 61.

²) Βλ. Πολυδ. Η', 132-3. Πλούτ. λ. Πνύξ. «Ἐκκλησία ἐν Διονύσους CIA. II, 307 τοῦ 2902)89, πρὸς. 420. «Ἐκκλησία ἐν τῷ θεάτρῳ»: II, 378. 381. 392. 403. 408. 435. 439. 454. 468. 471. Βλ. Wachsmuth d. St. Athen I, 647. Παρὰ τῷ Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 4 συναγωγὴ τῶν περὶ τούτου ἐπιγραφῶν. [Βλ. καὶ Σόλωνος ἐν Ἐφημ. νομισμ. ἀρχ. I σ. 37 κέ.]

³) Ἐκκλησία ἐν Πειραιεῖ περὶ τῶν ἐν τοῖς νεωρίοις: Δημ. ΙΘ', 60. Πρὸς. καὶ Λυσ. ΙΓ', 32. 55.

⁴) Ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν Πειραιεῖ ἀπονομὴ πολιτείας: CIA II, 401, ἀπονομὴ στεφάνου: II, 417. Ἐν ψηφίσμασιν ἐπαινοῦσιν ἐφῆδους ἀναφέρονται ἐκκλησίαι ἐν ἄστει καὶ ἐν Πειραιεῖ: II, 466 κέ. Ἐν II, 459 ἀναγινώσκουμεν: «(ἐκκλησία ἐν τῷ) θεάτρῳ ἢ μεταχθεῖ(σα) ἐκ Πειραιῶς κατὰ τὸ ψηφί(σμα) ὃ ὁ δεῖνα εἶπεν». Συναγωγὴν πασῶν τῶν σχετικῶν ἐπιγραφῶν 67, παρὰ Reusch ἐνθ. ἀν. σ. 4.

⁵) Βλ. Φιλοχόρ. ἀπ. 79 ὅ παρὰ Müller Fr. hist. gr. I, 396. Πλουτ. Ἀριστ. 7. Πολυδ. Η', 20. Πρὸς. καὶ Curtius att. Stud. II, 40. Ὅσα ὁ αὐτὸς Curtius γράφει ἐν Monatsber. d. Berl. Akad. 1878 σ. 77 κέ. εἶναι ἀκροσφαλεῖς εἰκασίαι.

σιάζοντες ἦσαν ἐπίτιμοι πολῖται, πρὸς τοῦτο δ' εἶχον ἀνὰ χεῖρας τοὺς ἐκκλησιαστικούς πίνακας ἐκάστου δήμου· ἐπίσης ἔργον εἶχον νὰ διανέμωσι τὰ σύμβολα πρὸς πληρωμὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ καὶ νὰ ζημιώσι τοὺς λαθόντας σύμβολα καὶ μὴ ἐκκλησιάσαντας.¹ Ἄλλο ἔργον τῶν ληξιάρχων φαίνεται ὅτι ἦτο νὰ συνελαύνωσι διὰ τῶν τοξοτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ διατρίβοντας Ἀθηναίους πολίτας.² Πρὸς τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι

1) Πολυδ. Η', 104: «Ληξίарχοι 2ξ καθίσταντο τῶν πολιτῶν ἐγγεγραμμένων ἐν λευκώματι καὶ τριάκοντα ἀνδρῶν αὐτοῖς προσαιρεθέντων τοὺς μὴ ἐκκλησιάζοντας ἐξημίουν καὶ τοὺς ἐκκλησιάζοντας ἐξήταζον». Παρὰ Φωτ. καὶ Ἡσυχ. λ. τριάκοντα οἱ βοηθοὶ οὗτοι τῶν ληξιάρχων ὀνομαζόνται δικασταί. Βλ. Stojentin de Iul. Polluc. auctor. 32. Ὁ Schaefer ἐν Ath. Mitth. 5, 85 κέ. ταυτίξει τοὺς τριάκοντα καὶ τοὺς 30 τριττοάρχους, παραδεχόμενος ὅτι ἐν τῇ Πνυκί ὁ δῆμος ἦτο κατανεμημένος οὐχὶ κατὰ φυλὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τριττῆς ἀκόμη. [Τὴν περὶ τῆς στέσεως τῶν τριάκοντα πρὸς τὰς τριττῆς γνώμην τοῦ Schaefer, τὴν κατὰ τριττῆς διαίρεσιν τοῦ δήμου οὐχὶ ἐν τῇ Πνυκί ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ παραδεχόμενος, κατέδειξεν ὡς εὐστοχον ὁ Σβορώνος Τὰ χαλκᾶ εἰσιτήρια τοῦ Λυκουργεῖου Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ τῆς Κλεισθενεῖου ἐκκλησίας ἐν Διεθνείᾳ Ἐφημ. τῆς νομισμ. ἀρχαιολογίας 1898 σ. 45-120. Ἀποδείξας ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν κερκίδων τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου λόγον ἔχει τὴν εὐκολίαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐκκλησιάζόντων, ἐξηγεῖ πειστικώτατα τίνος ἕνεκα οἱ ληξίарχοι ἦσαν 6 καὶ οἱ βοηθοὶ αὐτῶν 30 κατ' αὐτὸν σ. 118 κέ. ἡ προεδρία ἐχώριζε τὰ τρία ἡμικυκλικά παράλληλα τμήματα τῶν φυλῶν, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ δημόται, εἰς 6 ὁμογενῆ μικρότερα τμήματα, ἥτοι δύο τῶν περὶ τὸ ἄστυ, δύο τῶν μεσογειῶν καὶ δύο τῶν παραλίων. Τὰ 2ξ δὲ ταῦτα τμήματα ὁμοῦ ἀπετελοῦντο πάλιν ἐκ τριάκοντα μοιρῶν· τοὺς ἀριθμοὺς δὲ τούτους βάσιν εἶχεν ὁ ἐλέγχος τῶν ἐκκλησιάζόντων δημοτῶν κατὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης σημειώσεως μαρτυρίαν τοῦ Πολυδεύκους. Οὕτω δ' ἕκαστος τῶν 6 ληξιάρχων εἶχεν ὑπὲρ τὸν ἐλέγχον αὐτοῦ ἐν τῶν 6 τμημάτων τοῦ θεάτρου, ἀποτελούμενον ἐκ 5 ὁμογενῶν μοιρῶν (ἁστών, μεσογειῶν, παραλίων). Ἐκαστος δὲ τῶν 30 ἀνδρῶν ἐπέδλεπεν μίαν τῶν 30 μοιρῶν ἥτοι μίαν τριττὴν φυλῆς, συνισταμένην καὶ ταύτην ἐξ ὁμογενῶν ἥτοι γειτόνων δήμων]. Τὸ ἀληθές φαίνεται ὅτι εὔρεν ὁ Köhler ἐν Ath. Mitth 7, 102 κέ. Οἱ πρυτάνεις τῆς Ἀθηναίας φυλῆς, ἐπεινοῦσιν ἐν ἔτει 341]40 τρεῖς ἀνδρας ἐξ αὐτῶν, «ἐπειδὴ καλῶς κ(αὶ δι)καίω(ς) ἐπεμελήθησαν τῆς συλλογῆς τοῦ δήμου καὶ τῆς (δ)ιαδόσε(ως) τῶν συνδόλων». Βλ. CIA. II, 872. Ὁ Köhler λοιπὸν παραδέχεται ὅτι ἑκάστη φυλὴ ἐν τῇ βουλῇ ὥριζε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τρεῖς βουλευτάς, καὶ οὕτως ἀπετελεῖτο σύστημα, οὗ προέβλεπον οἱ τρεῖς τῆς ἑκάστης πρυτανευούσης φυλῆς βουλευταί. Οὔτοι δ' οἱ 30 βουλευταὶ εἶναι κατ' αὐτὸν οἱ 30 βοηθοὶ τῶν ληξιάρχων. Εἶναι δ' οἱ καλούμενοι συλλογεῖς τοῦ δήμου, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς, τοῦ ἔτους 351]50 (CIA. II, 1774), τοῦ 334]3 (II, 741), τοῦ 324]3 (II, 607). Ἐκκλησιαστικὸν πίνακα τοῦ δήμου Ὁτρυνεῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Δημ. ΜΔ', 35.

1) Ὁ Πολυδ. Η', 104 μετὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει ἐπάγεται: «καὶ σχολίων

ἐκαμμονοὺν χρῆσιν οἱ τοξόται σχοινίου μεμιλτωμένου, δι' οὗ περιεσχοίνιζον τὴν ἀγοράν, εἴτα δ' ἔλκοντες αὐτὸ ἐξηνάγκαζον τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ συνηγμένους νὰ τραπῶσι ἐπὶ τὴν μόνην ἀνοικτὴν ὁδόν, τὴν εἰς τὴν Πνύκα ἄγουσαν.¹

μιλῶσάντες διὰ τῶν τοξωτῶν συνηλθοντο τοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν». Φωτ. σχοινίον μεμιλτωμένον: «εἰ βραδύνοντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, οἱ τοξόται σχοινίον μιλοῦντες συνηλθοντο καὶ τὰ πρατήρια διέκλειον». Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς παραλαμβάνουσι ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 22 ἐξ οὗ καὶ ὁ Σουβ. λ. σχοινίον, καὶ μεμιλτωμένον. Ἡσύχ. «σχοινίον τὸ μεμιλτωμένον ἔρραινον ὑπὲρ τοῦ σοδῆσαι τὴν ἀγοράν, ὁπότε βραδύνοντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν». Πρβλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 378. Stojentin ἐνθ. ἀν. 102.

1) Τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει παρατεθειμένα χωρία ἀναφέρονται πάντα εἰς στίχους τῶν κωμικῶν Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 21-2. Ἐκκλησ. 378-9 καὶ Πλάτων παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 22. Ὁ Leop. Schmidt ἐν προορᾷ. Marburg 1867 - 8 σ. 9 κέ. ὑπέθεσεν ὅτι διὰ τοῦ μεμιλτωμένου σχοινίου περιεφράσσεται ἡ Πνὺξ πρὸς ἀποκλεισμόν τῶν μὴ ἐγόντων δικαίωμα νὰ εἰσελθῶσιν. Συμφωνεῖ δ' αὐτῷ καὶ ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1, 454. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Wilamowitz Aus Kydathen σ. 165, 77. Ἀλλὰ δύσκολον εἶναι νὰ ἐξαχθῶσι ταῦτα ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 22, καὶ ἂν ἀκριβῶς παρατίθεται ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τὸ χωρίον τοῦ κωμικοῦ Πλάτωνος, βεβαίως οὗτος εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ὑπὸ τῶν γραμματικῶν περὶ τοῦ τρόπου τῆς συνελάσεως τοῦ πλήθους εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραδεδομένων. Πρβλ. καὶ Valetton ἐν Mnemosyne 1887 σ. 27 κέ. [Ἀλλ' ὁ Σχολιαστὴς δὲν παραθέτει στίχους τοῦ Πλάτωνος, ἴσως δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κωμικοῦ φέρει πρὸς βεβαίωσιν μόνον τοῦ δευτέρου μέρους τῶν λόγων του, ἥτοι τῆς διώξεως τοῦ ὄχλου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ πρῶτον τοῦ περὶ μεμιλτωμένου σχοινίου. Τοσοῦτο δὲ παράλογον εἶναι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν γραμματικῶν περὶ τοῦ τοιοῦτου σοφίσματος τῶν πρυτάνων πρὸς συναγωγὴν τῆς ἐκκλησίας, ὥστε τὸ ἐπ' ἐμοὶ οὐδὲνα ἔχω διαταγμὸν, ὅτι πάντα εἶναι μεταγενέστερα πλάσματα, προελθόντα ἐκ γελοίας παρανοήσεως τοῦ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 22. Διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπιτυχία τῆς διὰ τοῦ μεμιλτωμένου σχοινίου συνελάσεως τοῦ πλήθους εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔπρεπε ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὴν Πνύκα νὰ ἔφερε μία μόνη ὁδὸς καὶ αὕτη νὰ ἦτο πεφραγμένη ἐκατέρωθεν, ὅπως μὴ διαφεύγῃσι διὰ τῶν παρόδων οἱ διωκόμενοι. Ἐπειτα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον θὰ συνήγοντο ἐκόντες ἄκοντες πάντες οἱ παρατυγχόντες ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ πολῖται καὶ μέτοικοι καὶ ξένοι καὶ δοῦλοι, καὶ ἀναμίξ ἄνδρες μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων. Ὅπως δὲ τηρηθῇ δίκαιόν τι μέτρον ἀνάγκη ἦτο διὰ παραπλησίον μηχανῶν νὰ ἐξηναγκαζόντο πρὸς ἐκκλησιασμόν ὅχι μόνον οἱ ἐν τῇ ἀγορᾷ πολῖται, ὅτινες ἄλλως δὲν ἐπὶ τῶν νὰ πληρώσωσι τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ μένοντες αἰκοὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς δῆμοις διατρίβοντες. Ὅπως ἐξεύρη, ἑλλογόν τινα ἐξηγγισιν ὁ Leop. Schmidt, οὗ τὴν γνώμην συμμερίζονται καὶ ὁ Wilamowitz καὶ ὁ Wachsmuth, ὑπέθεσαν ὅτι δὲν συνέβαινε διώξεις τῶν πολιτῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς διὰ τοξωτῶν φερόντων μεμιλτωμένον σχοινίον, ἀλλὰ περὶ τὴν ἀγοράν, ὅσας εἰς τὴν πηλοσίον κειμένην Πνύκα συνηγτο ἐκκλησία, περιστείνεται μεμιλτωμένον σχοινίον, ἵνα παύσῃ πᾶσα συναλλαγὴ καὶ μὴ ἐνοχλῶνται ἐκ τοῦ θορύβου οἱ ἐκκλησιάζοντες. Ἀλλὰ προδήλως τοιοῦτ' αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ νόημα τῶν στίχων τοῦ Ἀριστοφάνους, οὗς τόσον παραδόξως ἡρμήνευσαν οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοί. Τὸ ἀντίθε-

Ἐκκλησιαστικὸς μισθός.

Ὅτε μικρὸν μετ' Εὐκλείδην ἄρχοντα ἡ ἐκκλησία ἐγένετο μισθοφόρος, οἱ ἐκκλησιάζοντες ἐλάμβανον πάντοτε τὸν λεγόμενον ἐκκλησιαστικὸν μισθὸν κατ' ἀρχάς μὲν ἓνα ὄβολον καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, εἶτα δύο καὶ ὕστερον τρεῖς ὄβολους. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς ἡῤῥησεν εἰς 1 1/2 δραχμὴν ἥτοι 9 ὄβολους κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς μίαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην τῶν λοιπῶν¹. Φαίνεται ὅμως, ὅτι οὐχὶ πάντες οἱ ἐκκλησιάζοντες ἐλάμβανον τὸν μισθόν, τοῦλάχιστον ὅτε τὸ πρῶτον εἰσῆχθη οὗτος, εἴτε διότι δὲν ἐδίδετο εἰς τοὺς βραδύτερον προσερχομένους, εἴτε διότι ὠρισμένον τι ποσὸν διετίθετο δι' ἑκάστην ἐκκλησίαν, μὴ ἐξαρκούν πρὸς πληρωμὴν τοῦ μι-

τον δ' ἀκριβῶς λέγει ὁ ποιητής, ὅτι οἱ πολῖται μένουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ θοροδοῦσιν ἐν αὐτῇ, καὶ γυρίζουσιν ἑᾶν κ' ἐκεῖ, ἀποφεύγοντες τὴν ἐκκλησίαν: «οἱ δ' ἐν ἀγορᾷ λαλοῦσι κἄν καὶ κάτω τὸ σχοινίον φεύγουσι τὸ μεμιλωμένον». Διότι τὸ μεμιλωμένον σχοινίον κείται μετῴνομικῶς ἀντὶ τοῦ ἐκκλησία. Ἡ ἐκκλησία δηλ., ὡς καὶ τὰ δικαστήρια, περιεσχοινίζετο, πρὸς δήλωσιν τῆς ἐριτότητας τοῦ χώρου, καὶ τὸ σχοινίον ἐχρίετο διὰ τῆς μιλτου, ἣν προσέρραινον κύκλῳ. Βλ. Ἀριστοφ. Ἐκκλησ. 878. Ἔχει δ' ἴσως ὁ ῥαντισμὸς διὰ μιλτου τὴν αὐτὴν συμβολικὴν ἔννοιαν τοῦ καθαρμοῦ, ἣν καὶ ὁ ῥαντισμὸς πρὸ τῆς ἐνάρεως τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ θυομένου δελφᾶκος: Βλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 44. Ἐν ταῖς ἐξηγήσεσι τῶν γραμματικῶν διαφαίνεται καὶ σύγγυαίς τις πρὸς τὰ γενόμενα, ὡς ὅτι ἡ ἐκκλησία συνήγετο εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπως ψηφίσῃ τὰ ἐπ' ἀνδρὶ ψηφίσματα, τὸν ὁστρακισμόν, τὴν ἀδειαν, τὴν ὠρεᾶν πολιτείας. Τότε ἀληθῶς ἀνεπετάσσοντο τὰ γέγρα καὶ ἀπεκλείοντο αἱ ὁδοὶ καὶ ἀνερρύντο τὰ ὦνια, περιεφράσσετο δὲ ὁρυσάκτοις ὁ γῶρος. ἵνα καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς κατὰ φυλὰς ψηφοφορίας γίνηται εὐκόλως καὶ ἀσφαλῶς. Πρβλ. Σχολ. Ἀριστοφ. 22. Πλουτ. Ἀριστ. 7. Valetton ἐνθ. ἀν.]

¹) «Ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς κατ' ἀρχάς μὲν ἦτο ὄβολός, ὅτε δ' ἐδιδάχθησαν αἱ Ἐκκλησιάζουσαι εἶχεν αὐξηθῆ εἰς τριῶβολον, διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 300 καὶ Ὁ Ἀριστ. 41, 2 ἱστορεῖ περὶ τῶν μετ' Εὐκλείδην χρόνων: «Μισθοφόρον δὲ τὴν ἐκκλησίαν τὸ μὲν πρῶτον ἀπέγνωσαν ποιεῖν οὐ συλλεγομένην δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πολλὰ σφριζομένην τῶν πρυτάνεων, ὅπως προσιστέηται τὸ πλῆθος πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς χειροτονίας, πρῶτον μὲν Ἀγύρριος ὄβολον ἐπόρισεν, μετὰ δὲ τοῦτον Ἡρακλείδης ὁ Κλαζομένης ὁ βασιλεὺς ἐπικαλούμενος διῶβολον, πάλιν δ' Ἀγύρριος τριῶβολον». Περὶ τοῦ Ἡρακλείδου πρβλ. Πλάτ. Ἰων 541 α, ὁ γὰρ πρὸν ὑπέδειξεν ὁ Immisch ἐν Berl phil Wochen-schrift 1891 σ. 707-8. Πρβλ. καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ διατριβὴν τοῦ Köhler ἐν Hermes 1892 σ. 68 καί. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφέρεται ἡ περικοπὴ ἐν Ἀριστ. 62, 2: «Μισθοφοροῦσι δὲ πρῶτον (μὲν ὁ δῆμος) ταῖς μὲν ἄλλαις ἐκκλησίαις δραχμὴν, τὴν δὲ κυρίαν ἐννέα ὄβολους».

σθοῦ πάντων τῶν ἐκκλησιαζόντων. ¹ Ἐλάμβανον δ' οἱ ἐκκλησιαζόντες ἐρχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν σύμβολα, τὰ ὅποια μετὰ τὴν λύσιν τῆς ἐκκλησίας ἐξηργύρουν οἱ θεσμοθέται. ²

Ἀστυνομία.

Ἀστυνομικὰ ἔργα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εἶχον κατὰ Ε' αἰῶνα οἱ τοξόται, ἀπὸ δὲ τοῦ 345 περίπου μία τῶν φυλῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κληρουμένη καὶ ὑστερώτερον οἱ ἔφηβοι. ³

Τάξεις τῶν ἔργων τῆς ἐκκλησίας.

Αἱ τακτικαὶ ἐκκλησίαι ἤρχιζον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα λίαν πρῶτ'. ⁴ Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς ἐνάρξεως πλησίον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τόπου ἐτίθετο σημεῖον, δηλ. σημαία τις ἴσως. ⁵ Οἱ ἐκκλησιαζόν-

¹) Ὅτι δὲν ἐλάμβανον πάντες οἱ ἐκκλησιαζόντες τὸν μισθόν, συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 185 κέ. Ὅτι δ' εἰς τοὺς βραδύνοντας δὲν ἐδίθετο δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ στ. 289 κέ. Ὅτι τεταγμένον ἦτο τὸ ἀνάλωμα εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν ὑπερβαίνουσι πιθανῶς οἱ στ. 380 κέ. Πρὸλ. Wuerz de mercede ecol. Atheniens. Diss. inaug. Berol. 1878 σ. 34 κέ. Πρὸλ. καὶ τοῦ παρόντος Ἐγχειριδίου τ. 2. σ. 310, 2 (τῆς πρώτης γεσμ. ἐκδόσεως).

²) Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται ἡ πιθανωτάτη, συμφώνως πρὸς τὸν Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 289 κέ. 297 κέ., ἐνισχύεται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω ἐν σελ. 360 σημ. 1 παραθεθείσης ἐπιγραφῆς. Πρὸλ. Benndorf ἐν Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1875 σ. 597 κέ., οὗ ὅμως γνώμας τινὰς ὀρθῶς ἀνασκευάζει ὁ Wuerz σ. 34. Καὶ ἀλλθῶς μέχρι τοῦδε οὐδὲν τοιοῦτο σύμβολον ἀνεκαλύφθη Ἐναντίον τοῦ Benndorf, πραγματευομένου περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν σ. 601-2, 61. Fränkel ἐν τῇ τοῦ Sallet Numismat. Zeitschrift 3, 384 Wuerz σ. 36, 3.

³) Οἱ τοξόται: Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 54 κέ. Ἐκκλησ. 143. 258-9 Πλάτ. Πρωταγ. 319 c. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 4: « ἡ προεδρεύουσα φυλὴ, τὸ δέκατον μέρος τῆς πόλεως » Ὁ Schaefer Dem. 21, 291 ἐννοεῖ τοὺς ἐκ μιᾶς τῶν φυλῶν βουλευτάς· ὁ δὲ Foucart ἐν Annuaire de l'assoc. pour l'encourag. des études grecques 1876 σ. 137 κέ. προτείνει νὰ διορθωθῇ ἀντὶ προεδρεύουσα προσεδρεύουσα, συμφώνως πρὸς τὰς κατωτέρω ἀναφερομένας ἐπιγραφάς. Πρὸλ. (Δημ.) ΚΕ' 90. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 33: « καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀποκληρουῶν φυλὴν ἐπὶ τὸ βῆμα, ἥτις προσδρεύσει ». Κατὰ τὸν Philippri ἐν N. Rhein. Mus. 34, 612 ἐννοοῦνται αἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνηγμέναι φυλαί. Βλ. καὶ Fränkel ἐν τῇ τοῦ Sallet Numismat. Zeitschr. 3, 388. Οἱ ἔφηβοι κατὰ τοὺς τύπους ἐν ταῖς τιμητικοῖς ψηφίσμασι: « παρήδρευσαν δὲ (ἡ καὶ προσήδρευσαν, ὡς λ. γ. ἐν CIA. II, 370) καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἀπάσαις ἐν ὅπλοις τοῖς τε ἐν ᾧσσι καὶ ἐν Πειραιεῖ »: CIA. II, 466 κέ.

⁴) Βλ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 19-20. Θεσμοφ. 375. Ἐκκλησ. 100 κέ. 289 κέ.

⁵) Βλ. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 277 καὶ Σχολ. αὐτ. ὁμοίως Σουῖδ. λ. σημείον: « ὅτε ἐμελλε γίνεσθαι ἐκκλησία, σημείον ἐτίθετο ».

τες ἐκάθηντο ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, πρῶτον δ' ἔργον τῆς ἐκκλησίας ἦτο ὁ καθαρμός. Δηλονότι περιήγοντο περὶ τὸν συνηγμένον ὄῃμον, προηγούμενων τῶν περιστάρχων, τὰ καθάρσια, περίστια καλούμενα, ἅτινα ἦσαν χοιρίδια ἐσφαγμένα.¹ Ἐπειτα ὁ κῆρυξ κατηρᾶτο τοὺς λαμβάνοντας δῶρα, ὅπως διὰ τῶν λόγων των ἐξα-

¹) Ἰστρος παρὰ Σουῖδ. λ. περιστάρχος: « Ἰστρος δὲ ἐν τοῖς Ἀττικοῖς περίστια, φησί, προσαγορεύεται τὰ καθάρσια, καὶ οἱ τὰ ἱερὰ καθαίροντες περιστάρχοι, ἐξωθεν γὰρ περιέρονται χοιροφοροῦντες ». Τὸ τέλος εἶναι συγκεχυμένον. Βλ. Müller Fr. hist. gr. I, 422 ἀπ. 32. Πρὸλ. Ἀρποκρατ. (Ὁμοίως Φώτ. Σουῖδ.) λ. καθάρσιον. Πολυδ. Η', 104. Bekker An. gr. 269, 16. Σουῖδ. λ. περιστάρχος ἀρθρ. 5 (ταῦτὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 128): « περιστάρχος ὁ τῶν καθαρσίων προηγούμενος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Περίστια γὰρ τὰ καθάρσια ». Πρὸλ. καὶ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 43-4: « πάρτι' εἰς τὸ πρόσθεν, — πάρτιθ' ὡς ἂν ἐντὸς ᾗτε τοῦ καθάρματος ». Ἐκκλησ. 128. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 23 καὶ Σχολ. αὐτ. Ὁ βαντισμός τῶν καθεδρῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δέλφακος (Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 44) ὅν μοι φαίνεται πιθανόν. [Ἀλλ' ὡς ἐγὼ νομίζω, οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπίθανον ἀνάλογοι πράξεις εἶναι ὁ περιφραντισμός δι' ὕδατος τῶν μαινομένων διὰ τῆς πρὸς νεκρὸν κοινωνίας (Πολυδ. Η', 65), τὸ διὰ τῶν κριθῶν βάλλειν κατὰ τὰς θυσίας τὸ τε ἱερεῖον καὶ τοὺς μετέχοντας τῆς θυσίας (Ἀριστοφ. Εἰρ. 961 κέ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 1167, Νεφ. 260), καὶ ὁ παρ' ἡμῖν συνήθης βαντισμός διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ ἁγιασμοῦ]. Εἰς ταῦτα τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ἐκκλησίας ἀνέφερον πρότερον καὶ τὴν ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς διάταξιν, ὅτι ἡ πρόσσδος ἀνδρῶν τινων εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔσται ἐν ἱεροῖς ἢ πρῶτοις μετὰ τὰ ἱερὰ. Βλ. CIA. II, 325. 373b. 605. I, 52 c. 164. Ἀλλὰ νῦν κλίνω ν' ἀποδεχθῶ τὴν γνώμην τοῦ Hartel ἀνθ. ἀν. 173 κέ., ὅτι διὰ ταύτης ὥριζετο ἡ τάξις τῶν θεμάτων, περὶ ὧν ἐγρημάτιζον. Καὶ ὁ Schubert de proxenia attica. Diss. inaug. Lips. 1881 σ. 36 κέ. τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν ἱερὰ. Δύο σαμιακὰ ψηφίσματα ὀρίζουσι: « μετὰ τὰ ἱερὰ καὶ βασιλικά ». (C. Curtius ἐν Προγράμμ. τοῦ Lübeck 1877 σ. 29. 33). Ὁμοίως ψήφισμα τῶν Ἐφεσίων παρὰ τῷ Wood Discoveries at Ephesus. Inscript from the temple of Diana σ. 20 ἀρ. 11 καὶ τῶν Βαργυλιετῶν παρὰ Lebas Asie Mineure 87. Ἀν μετὰ τοῦ Sauppe καὶ τοῦ Curtius ἐρμηνεύσωμεν τὰ βασιλικά ὡς σημαίνοντα πρεσβείας ἢ γράμματα τῶν βασιλείων, θὰ ᾗδυνάμεθα καὶ πάλιν νὰ θεωρήσωμεν τὰ ἱερὰ ὡς τὰς προκαταρκτικὰς ἱεροτελεστίας Ἀλλ' ἀνεξήγητον θὰ ᾗτο τότε τὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIG. 3640: « μετὰ τὸν γρηματισμόν (τῆμ περὶ τῶν ἱρων ». Βλ. Διόδ. ΙΖ', 118. Ὅτι οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἐκάθηντο κατὰ μὲν τὸν Ε' αἰῶνα μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 24-5, κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα ὁ αὐτὸς ποιητὴς Ἐκκλ. 103-4 καὶ ὁ Δημ. ΙΗ', 169. Πρὸλ. W. Vischer Kleine Schriften I, 402 κέ. Τὴν γνώμην τοῦ Bonndorf ἐν Zeitschr. f. d. die österr. Gymn. 1875 σ. 18 κέ. ὅτι ὁ ὄρκος ἐκάθηντο κατὰ φυλάς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνεσκεύασεν ὁ Fränkel ἐν τῇ τοῦ Sallet numism. Zeitschr. 3, 385 κέ. [Τὰ πορίσματα ὁμοῦς, ἅτινα ἐκ τοῦ διαγράμματος τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου συνήγαγεν ὁ Σβορώνος ἐν Διεθνείᾳ ἐφημ. τῆς νομισμ. ἀρχαιολ. 1898 σ. 109 κέ., καταδεικνύουσι τὴν κατὰ φυλάς διανομὴν τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ].

πατήσωσι τὸν δῆμον. ¹ Μετὰ δὲ τὴν ἀράν τοῦ κήρυκος οἱ πρυτάνεις ἀπήγγελλον περὶ τῶν θυσιῶν, ἃς ἔθουον τοῖς θεοῖς πρὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς πόλεως, βεβαιοῦντες ὅτι ἐγένοντο ἀγαθὰ τὰ ἱερὰ καὶ ἐπομένως οὐδὲν ἐκ τῶν θεῶν κώλυμα πρὸς ἐκκλησιασμόν ὑπῆρχεν. ² Ἄν ὅμως ἐπήρχετο κώλυμά τι καθ' ὃν χρόνον ἐκκλησιάζον, ἐλύετο ἡ ἐκκλησία· τὰ δὲ τοιαῦτα κωλύματα, διοσημίαι καλούμενα, ἦσαν ἀστραπή, βροντή, βροχή, καταιγίς, ἔκλειψις ἡλίου, σεισμός. ³ Τί δὲ τῶν φαινομένων ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ διοσημία ἐδιδασκον πιθανῶς οἱ ἐξηγηταί. ⁴ Ἀφ' ὅτου δὲ τὴν προεδρείαν ἀντὶ τῶν πρυτάνεων εἶχον οἱ πρόεδροι, προηγείτο τῆς ἐκκλησίας ἡ κλήρωσις τοῦ προέδρου ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τῶν πρυτάνεων καὶ εἴτα ἡ τοῦ ἐπιστάτου τῶν προέδρων ἐξ αὐτῶν τῶν προέδρων κλήρωσις. Ἀ-

1) Βλ. Δημ. ΙΘ', 70. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 23. Δεινάρχ. κτ. Ἀριστ. 14. Περὶ τῆς ἀρᾶς τοῦ κήρυκος βλ. Δημ. ΚΓ', 97. ΙΗ', 282. Δεινάρχ. κτ. Δημοσθ. 47. κτ. Ἀριστ. 16. Παρησία τῆς ἀρᾶς παρὰ Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 295 κέ. 331 κέ. Βλ. Schoemann de comit 92 κέ.

2) Ὁ μικροφιλότιμος τοῦ Θεοφρ. Χαρακτ. 21 ζητεῖ πρῶτανις ὧν αὐτὸς ν' ἀπαγγεῖλῃ τῷ δήμῳ τὰ ἱερὰ καὶ παρελθὼν ἐστεφανωμένος νὰ εἴπῃ· «ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐθύομεν οἱ πρυτάνεις τῇ μητρὶ τῶν θεῶν· καὶ τὰ μὲν ἱερὰ αἴσια καὶ καλὰ, καὶ ὑμεῖς δέχεσθε τὰ ἀγαθὰ». Πρὸς καὶ τὸν ἐν πολλαῖς μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς (ὡς π. χ. ἐν CIA II, 417, 459) ἀπαντῶντα τύπον, ἔχοντα περίπου ὡς ἑξῆς: «ὑπὲρ ὧν ἀπαγγέλλουσι οἱ πρυτάνεις τῆς -ίδος ὑπὲρ τῶν θυσιῶν ὧν ἔθουον τότε πρὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Προστατηρίῳ καὶ τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Βουλαίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς πάτριον ἦν, ἀγαθῇ τύχῃ, δεδῶσθαι τῷ δήμῳ τὰ μὲν ἀγαθὰ δέχεσθαι τὰ γεγονότα ἐν τοῖς ἱεροῖς οἷς ἔθουον ἐφ' ὧν καὶ σωτηρίᾳ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καὶ τῶν συμμάχων». Πρὸς. καὶ (Δημ.) Προσίμ. 54. Wilamowitz Arist. u. Athen 2, 401-2. Köhler ἐν Hermes 5, 333. Schoell ἐνθ. ἀν. 6, 56. Αἱ «ἀρχαιρεσίαι κατὰ τὴν μαντ(εῖαν)» ἐν CIA II, 416 δύνανται ἴσως νὰ ἐξηγηθῶσιν ὡς γινόμεναι μετ' ἐξέτασιν τῆς βουλῆσεως τῶν θεῶν διὰ τοιαύτης θυσίας πρὸ τῆς συναγωγῆς τῆς ἐκκλησίας τυθείσης. Ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο ὑπῆρχε καὶ ἐν παλαιότεροις χρόνοις δὲν ἐδεδικαιώθη μέχρι τοῦδε ἐξ ἐπιγραφῶν. Ἐν ψήρισματι τοῦ 362)1 ἀναφέρεται ὅτι ὁ κῆρυξ ἠύχθη ἐάν συμφέροντα ὦσι τῷ δήμῳ Ἀθηναίων τὰ δόξαντα περὶ τῆς συμμάχιας, νὰ ἔσθῃ εἰς θεοὺς ὀνομαστὶ μνημονευομένους τεταγμένας τινὰς θυσίας: CIA. II, 57 δ σ. 403.

3) Βλ. Ἀριστ. Ἀχαρν. 170-1. Νεφ. 579 κέ. Θουκ. Ε', 45. Σουῖδ. λ. διοσημία.

4) Βλ. Πολυδ. Η', 124: «ἀνίστατο δὲ τὰ δικαστήρια, εἰ γένοντο διοσημία· ἐξηγηταὶ δ' ἐκαλοῦντο οἱ τὰ περὶ τῶν διοσημιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν διδάσκοντες». Ὁ τι δ' ἐγένετο ἐν τοῖς δικαστηρίοις πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσης ἐγένετο. Ἐν Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 170-1 λύεται ἡ ἐκκλησία ἀναγγέλλοντος ἐνὸς τῶν πολιτῶν ὅτι ἦτο διοσημία.

πήγγελλε δὲ τοῦ ἐπιστάτου τῶν προέδρων τὰ κελεύσματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κήρυξ.¹

Μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν προκαταρκτικῶν τούτων τύπων, ἐγένετο τῶν ἔργων τῆς ἐκκλησίας ἡ ἑναρξίς, ἀναγινωσκομένου ὑπὸ τοῦ κήρυκος τοῦ προβουλεύματος τῆς βουλῆς, ἐν ἐκτάκτοις δὲ περιστάσεσιν ὑπ' αὐτῶν τῶν πρυτάνεων ἀνακοινουμένου.² Ἄνευ προβουλεύματος δὲν ἐπετρέπετο νὰ ψηφίζῃ ὁ δῆμος.³ Προέτεινε δὲ διὰ τοῦ προβουλεύματος ἡ βουλή ἰδίαν γνώμην, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ συνηθέστερον, ἢ ἀπλῶς εἰσέφερε κατὰ τύπους τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐκαλεῖτο ὁ δῆμος ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐν τῷ προβουλεύματι διατυπουμένης γνώμης τῆς βουλῆς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀφίετο εἰς αὐτὸν νὰ παραδεχθῇ μετὰ συζήτησιν ὅ τι ἤθελε κρίνῃ ἄριστον.⁴ Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ προβουλεύματος ἐγένετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ λεγομένη προχειροτονία, ἥτις κατὰ τὸν ὅρισμὸν τῶν γραμματικῶν συνά-

1) Βλ. Ἀριστ. 44, 2. Σουλδ. λ. ἐπιστάτης· 2ον ἀρθρ. Περὶ τῶν πρυτάνεων καὶ τῶν προέδρων βλ. ἀνωτέρω σ. 338 κέ.

2) Τὸ μὲν πρῶτον δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῆς παρῳδίας παρ' Ἀριστοφ. Θεσμ. 371, τὸ δὲ δεύτερον ὑπεμφαίνεται παρὰ Δημ. III', 170.

3) Βλ. Ἀριστ. 45, 4: «Προβουλεύει δ' εἰς τὸν δῆμον (δηλ. ἡ βουλή), καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀπροβούλευτον οὐδ' ὅ τι ἂν μὴ προγράψωσιν οἱ πρυτάνεις ψηφίσασθαι τῷ δήμῳ· κατ' αὐτὰ γὰρ ταῦτα ἔνοχός ἐστιν ὁ νικήσας γραφῇ παρανόμων». Καὶ δι' αὐτὰς τὰς ἀρχαί-
μεσις ἦτο ἀναγκαῖον προβούλευμα: Ἀριστ. 44, 4. Βλ. καὶ Πλουτ. Σόλ. 19: «μηδὲν ἂν ἀπροβούλευτον εἰς ἐκκλησίαν εἰσφέρεισθαι». Τὸν ὅρισμὸν τοῦ προβουλεύματος βλ. παρ' Ἀρ-
ποκρατ. = Φωτ. λ. προβούλευμα. Bekker An. gr. 289, 26 κέ.

4) Ὁ πρῶτος τύπος εἶναι ὁ συνηθέστατος, ἀπαντῶν εἰς πλείστα μετεुकλειδεῖα ψηφίσματα. Πλὴν ἀσημάντων τινῶν παραλλαγῶν ἔχει ὡς ἑξῆς περίπου: «ἐψήφισται τῇ βουλῇ τοὺς προέδρους οἱ ἂν λάχωσιν προεδρεύειν εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν (προσαγαγεῖν τὸν δεῖνα καὶ) χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ συμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ τῇ βουλῇ —» ἔπεται δ' ἡ πρότασις τῆς βουλῆς. Περὶ τῆς συμπήξεως σὺν τῷ χρόνῳ τῶν τύπων τούτων βλ. Hartel Stud. üb att. Staatsr u Urkundenw. 166 κέ. Ὁ δεύτερος τύπος εὐρητῆται ἐν CIA. II, 168. Ἡ βουλή ἀποφασίζει: «τοὺς προέδρους οἱ ἂν λάχω(σ)ι προεδρεύειν εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν, προσαγαγεῖν αὐτοὺς (δηλ. τοὺς Κιτεᾶς) καὶ χρηματίσαι, γνώμην δὲ συμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ τῇ βουλῇ ἀκούσαντα τὸν δῆμον τῶν Κιτειῶν περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ ἄλλου Ἀθηναίων τοῦ βουλευμένου βουλευσάσθαι ὅ τι ἂν αὐτῷ δοκεῖ ἄριστον εἶναι». Πρὸς τὴν συναγωγὴν ταιούτων προβουλευμάτων παρὰ Hartel 226 κέ.

δόντα πρὸς τὰς γνωστὰς ἡμῖν περιπτώσεις προχειροτονίας, ἢ το ἀπόφασις τοῦ δήμου περὶ τοῦ ἂν πρέπει ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὸ προ-
βούλευμα, ἢ ἂν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν προβουλευ-
θέντων. ¹ Ἀπλῇ ἄνευ συζητήσεως παραδοχῇ τοῦ προβουλεύμα-
τος ἐγένετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἂν αἱ προτάσεις ἦσαν ἐπου-
σιώδεις, ἀφοῦ βέβαιον φαίνεται, ὅτι ἐψηφίζετο κατὰ παραγρά-
φους. ² Ὅτε δ' ἀπεφασίζετο νὰ σκεφθῇ ὁ δῆμος περὶ τινος τῶν ἐν

¹) Βλ. Ἀρποκρατ. = Φώτ. Σουίδ, λ. προχειροτονία: «Ἐοικεν Ἀθήνησι τοιαυτὸ τι γίνεσθαι: ὅπότεν τῆς βουλῆς προβουλευσάσης εἰσφέρειται εἰς τὸν δῆμον ἡ γνώμη πρότε-
ρον γίγνεται χειροτονία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πότερον δοκεῖ περὶ τῶν προβουλευθέντων σκέφα-
σθαι τὸν δῆμον ἢ ἀρκεῖ τὸ προβούλευμα. Ταῦτα δ' ὑποσημαίνεται ἐν τῷ Λυσίου πρὸς τὴν
Μιξιόγμου γραφῇ». Ὁ Ἀριστ. 43, 6 ἐπιθεῖς τὰ τοῦ προγράμματος τῶν 4 τακτικῶν
ἐκκλησιῶν ἐπάγεται: «Χρηματίζουσιν ἐνίοτε καὶ ἄνευ προχειροτονίας». Βλ. Δημ. ΚΔ',
11 Ἀισγίν. κτ. Τιμ. 23. Τὴν περὶ τῆς ἐννοίας τῆς προχειροτονίας εἰκασίαν τοῦ Hartel
Demosth. Stud. 2 σ. 46 κέ. καὶ ἐν Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenwesen
179 κέ. νομίζω ὅτι ἀνεσκεύασα ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1879 σ. 225 κέ. Εἰς τὴν
ἀπάντησιν δὲ τοῦ Hartel ἐν Wiener Stud. 1, 269 κέ. ἀνταπάντησα ἐν Jahrb. f. class.
Philol. 1880 σ. 529 κέ. Ἀεπτομερῶς δ' ἀνασκευὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιγραφῶν παρέχει
ἡ διατριβὴ τοῦ Miller de decretis att. quæstiones epigraphicæ. Diss. inaug. Vra-
tisl. 1885. Ὁ Hück ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1880 σ. 801 κέ, ἀπορρίπτων μετ' ἐμοῦ
τὴν εἰκασίαν τοῦ Hartel, νομίζει ὅτι ἐκ τοῦ Ἀισγίν. κτ. Τιμ. 23 δυνάμεθα νὰ συναγά-
γωμεν, ὅτι ἐν ἐπιγερούσαις ἀνάγκαις προετάσσοντο ζητήματά τινα καὶ αὐτῶν τῶν περὶ τῶν
ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ περὶ πρεσβυτέρων. Ὅρθῃ δὲν εἶναι καὶ ἡ περὶ τῆς προχειροτονίας γνώμη
τοῦ Bake schol. hypomnem. 4, 279 κέ. Ὁ Miller ἐν philol. Abhandl. für M.
Hertz. σ. 189 κέ. ἀπεπειράθη κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ περὶ προχειροτονίας,
ὁρμώμενος ἐκ δύο χωρίων, τοῦ Δημ. ΚΔ', 11 κέ. καὶ τοῦ Ἀισγίν. κτ. Τιμ. 23 ἀλλὰ τὸ
μὲν πρῶτον χωρίον παρενόησε, διότι ἐν § 14 αὐτοῦ πρόκειται περὶ γραφῆς παρανόμων
(πρὸβλ. καὶ § 15), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ὅπως πρσαρμυσθῇ πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ, ἀναγ-
κάζεται νὰ μεταθῇ τὸ «καὶ μετὰ ταῦτα». Ὅσα εἶπον ἐνθ. ἀν. 238 κέ. καὶ 530 κέ.
περὶ τοῦ χωρίου τούτου, θεωρῶ καὶ νῦν ἀκριβεῖς. ἀφοῦ δ' ἡ βραχεία παρ' Ἀριστοτ. ση-
μειώσεις οὐδὲν μᾶς διδάσκει, ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἀρποκρατίωνος θὰ ἔχῃ κῆρος μέχρις ὅτου
τογόν νέα τις ἐπιγραφὴ εὐρεθῇ πείσῃ ἡμᾶς περὶ τοῦ ἐναντίου. Ὁ Wilamowitz Arist.
u. Athen 2, 252 κέ. τὴν προχειροτονίαν ὑπολαμβάνει ὡς συζητήσιν περὶ τοῦ προγράμ-
ματος, ὅπως ὀρίσῃ ἡ ἐκκλησία περὶ τίνων τῶν ἐν αὐτῇ προβουλεύματων ὁ ἀποφασίσῃ.
Ὁ δὲ Kaibel Stil u. Text d. Ἀθ. πολ. d. Arist. 206 νομίζει ὅτι ὁ Ἀριστ. 43, 5,
ὅπου ἀντὶ ἐπιχειροτονία διορθώνει προχειροτονία, συμφωνεῖ πρὸς τὸν Ἀρποκρατίωνα

²) Ἀν λ. γ. διὰ τοῦ προβουλεύματος εἰσφέρετο γνώμη τῆς βουλῆς περὶ προσαγωγῆς
πρέσβων, ἐγένετο ἀμέσως δεκτὴ διὰ προχειροτονίας, ἐνθ' ἡ περὶ τοῦ κυρίως ζητήματος
γνώμη τῆς βουλῆς ἐψηφίζετο μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν πρέσβων καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν
συζητήσιν. Βλ. CIA. II, 49, 50, 54, 55.

τῷ προβουλευμάτι γνωμῶν, προσεκάλει ὁ κῆρυξ τὸν βουλόμενον ν' ἀγορεύσῃ· κατὰ τινὰ δὲ νόμον τοῦ Σόλωνος ἡγόρευον οἱ πρεσβύτεροι πρὸ τῶν νεωτέρων, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη φαίνεται ὅτι ἀπὸ πολλοῦ εἶχε περιέλθῃ εἰς ἀχρησίαν. ¹ Ὁ δὲ ῥήτωρ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὸν λόγον ἐφόρει τὸν στέφανον. ² Κατὰ κανόνα δ' ἴσως ὁ εἰσενεγκὼν τὸ προβούλευμα εἰς τὴν βουλὴν ἀνέπτυσσεν αὐτὸ διὰ μακρῶν καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ³ Ὁ βουλόμενος δὲ τῶν ἐκκλησιαζόντων εἶχεν ἐξουσίαν ἢ νὰ προτείνῃ μεταβολὰς εἰς τὸ προβούλευμα, αἵτινες, ἂν ἐγίνοντο δεκταί, προσετίθεντο εἰς αὐτό, ἢ καὶ ἴδιον ψήφισμα νὰ εἰσφέρῃ περιέχον τὰς εἰς τὸ προβούλευμα μεταβολὰς. ⁴ Ἐπίσης εἶχεν ἐξουσίαν ὁ βουλόμενος ν' ἀντικρούσῃ τὸ προβούλευμα καὶ νὰ προτείνῃ τὴν μὴ παραδοχὴν αὐτοῦ ἢ καὶ νὰ εἰσφέρῃ διάφορον γνώμην, ἣν ἡδύνατο νὰ παραδεχθῇ ἡ ἐκκλησία χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸν εἰρημένον νόμον· διότι δὲν ἀπεφάσιζεν ἄνευ προβουλευματος, ἀδιάφορον δ' ἦτο ἂν τὰ δοξάντα τῷ δήμῳ ἠναντιοῦντο πρὸς τὴν ἐν τῷ προβουλευμάτι γνώμην τῆς

1) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 23. Κατὰ τὸν Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 45. Θεσμοφ. 379 Ἐκκλ. 130 Δημ. ΙΗ', 170 ὁ κῆρυξ προσεκάλει ἀπλῶς: «Τίς ἀγορεύειν βούλεται»; ἐνθὶ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος ἔλεγε: «Τίς ἀγορεύειν βούλεται τῶν ὑπὲρ πενήκοντα ἔτη γεγονότων καὶ πάλιν ἐν μέρει τῶν ἄλλων Ἀθηναίων»; Βλ. Αἰσχίν. ἐνθ. ἀν. καὶ κτ. Κτησ. 4. ἐν δὲ § 1 τοῦ αὐτοῦ λόγου βεβαιοῦται, ὅτι εἶχε καταλυθῇ ὁ νόμος ἐκεῖνος.

2) Βλ. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 380. Ἐκκλ. 131. 148. 163. Ἄν δοκιμασίαν ἐπήγγελλεν (Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 32) ἢ ἐπαγγελίαν ἐπήγγελλεν (αὐτ. 81) ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων κατὰ ῥήτορος, ὅστις ἐνεκά τινος ἐγκλήματος δὲν ἐπετρέπετο νὰ δημηγορῇ, δὲν ἀφαιρέτο αὐτὸν ὁ λόγος· ἀλλ' ὕστερον ἔκρινεν ἡλιαστικὸν δικαστήριον περὶ τούτου. Βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. * 248 κέ., ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐνδείξεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας. Περιπτώσεις τινάς, καθ' ἃς ἐπετρέπετο ἡ ἐπαγγελία, ἀναφέρουσιν ὁ Αἰσχίν. αὐτ. 27 κέ. καὶ ὁ Πολυδ. Η', 45. Ἐπεδάλλετο δ' εἰς τὸν καταδικασθέντα ἡ ποινὴ τῆς ἀτιμίας: Πολυδ. αὐτ. Δημ. ΙΘ', 284.

3) Ἐν τοῖς ψήφισμασιν ὁ εἰσηγητὴς δηλοῦται διὰ τοῦ «ὁ δεῖνα εἶπεν».

4) Ὁ τόπος τοῦ πρώτου τρόπου τῶν μεταβολῶν ἔχει ἐν τοῖς ψήφισμασιν ὧδε: «ὁ δεῖνα εἶπεν τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ τῇ βουλῇ» ἢ καὶ «καθάπερ ὁ δεῖνα», καὶ ἔπεται ἡ μεταβολή. Βλ. CIA. I, 38. II, 38. 186. 86. 331. Συναγωγὴ τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν παρὰ Hartel ἐνθ. ἀν. σ. 221 κέ. Βλ. ὁμοίως καὶ Miller ἐνθ. ἀν. 42 κέ. Νέαν πρότασιν κατὰ παραλλαγὴν τοῦ προβουλευματος περιέχει ἡ ἐπιγραφὴ ἐν Ath. Mitth 8, 211-2 πρὸλ. καὶ σ. 213 (CIA. IV, 2, 1796) Βλ. καὶ Köhler ἐν Ath. Mirth 8, 214-5.

βουλῆς. ¹ Τοῦτο σαφῶς προκύπτει ἐκ τοῦ δευτέρου τύπου τῶν προβουλευμάτων, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, καὶ καθ' ὃν ἡ βουλή ἐπαφίετο εἰς τὸν δῆμον ν' ἀποφασίσῃ ὅτι ἤθελε κρίνῃ ἄριστον· διότι ἐκ τῆς περιπτώσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ἀπαραιτήτος ἦτο μόνῃ ἡ διὰ προβουλεύματος εἰσαγωγή τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸν δῆμον, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ γνώμη τῆς βουλῆς.

Εἶχε δ' ἐξουσίαν ὁ βουλόμενος νὰ προκαλέσῃ ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ οἰουδήποτε πράγματος, ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ προτείνῃ πρῶτον, ὅπως ἡ βουλή εἰσενέγκῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν προβούλευμα περὶ τοῦ ζητουμένου. Ἄν δ' ὁ δῆμος συνήνει, ἐνετέλλετο εἰς τὴν βουλὴν προβουλεύσασαν νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐκκλησίαν. ² Ἡ δὲ βουλή ἐξετέλει τὴν ἐντολήν, ἥ εἰσφέρουσα διὰ προβουλεύματος εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν γνώμην, ἥ ἀπλῶς εἰσφέρουσα τὸ προβούλευμα κατὰ τύπους, καὶ ἀφίνουσα ν' ἀποφασίσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν ὁ δῆμος. Καὶ ἄλλος δ' ὑπῆρχε τρόπος, καθ' ὃν ἡδύνατο ὁ βουλόμενος νὰ εἰσφέρῃ ἰδίας προτάσεις εἰς τὴν

¹) Ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Hartel ἐν commentat. phil. in honor. Mommseni σ. 520-1 παραδέχομαι μετὰ τῶν Schoemann de comit. 98, Leop. Schmidt de auctorit. προβουλεύματος in rep. Athen. ind. lect. Marburg 1876[7 σ. 6 ὅτι τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ Xenoph. Ἑλλ. Ζ', α, 1-14.

²) Βλ. Köhler ἐν Hermes 5, 13 κέ. Hartel ἐνθ. ἀν. 183 κέ., ὅπου εὐρίσκονται συνειλεγμένα καὶ αἱ τοιαῦται ἐπιγραφαί. Ὁ τύπος τοιοῦτου ψήφισματος εἶχεν ὡς ἑξῆς περίπου: «δεδοῦναι» ἢ «ἐψηφίσθαι τῷ δήμῳ προβουλεύσασαν τὴν βουλὴν ἐξενεγκεῖν εἰς τὸν δῆμον περὶ» ἔπεται δὲ τὸ πρᾶγμα, περὶ οὗ ζητεῖ ἡ ἐκκλησία προβούλευμα. Βλ. CIA. II, 76. 98. 126. 82 β. Προκειμένου περὶ Ἡρακλείδου τοῦ Σαλαμινίου ἐν Ath Mittl. 8. 211 κέ. (CIA. IV, 2, 1796), Τηλέμαχος ὁ Ἀχαρνεὺς προτείνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν: «Ἐψηφίσθαι τῷ δήμῳ τὴν βουλὴν προβουλεύσασαν ἐξενεγκεῖν εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν περὶ Ἡρακλείδου, καθ' ὅτι εὐρήσεται ἂν τι δύνῃται ἀγαθὸν παρὰ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων». Ἐν τῇ βουλῇ Κηφισόδοτος ὁ Ἀχαρνεὺς προτείνει τὸ προβούλευμα, ἐκ τούτου δ' ἀφορμωμένος ὁ Τηλέμαχος προτείνει ἐν νεᾷ ἐκκλησίᾳ τὸ ὀριστικὸν ψήφισμα. [Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ καὶ ἄλλα προβούλευμα διάφορον τοῦ ὑπὸ Κηφισοδότου εἰσνευχθέντος εἰσφέρει Φυλεὺς τις βουλευτής, παραλλάσσει δ' ἐν πολλοῖς ἀμφοτέρων τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου, ὅπερ εἰσήνεγκε Δημοσθένης ὁ Λαμπρεὺς]. Καθ' ὅμοιον τρόπον προδήλως ἐψηφίσθη τῷ 333 καὶ τὸ ὑπὲρ Πυθίου ψήφισμα, διότι λέγει: «Χαιρωνίδης Λυσάνιου Φυλεὺς εἶπεν· περὶ ὧν ὁ δῆμος προσέταξεν τῇ βουλῇ προβουλεύσασαν ἐξενεγκεῖν» περὶ Πυθίου, καθότι τιμηθῆσεται ὑπὸ τοῦ δήμου, τύχη ἀγαθῇ δεδοῦναι τῷ δήμῳ κτλ. » Βλ. Ἐφ. Ἀρχ. 1889 σ. 15-6 (CIA. IV, 2, 1696 CIGS. I, 3499).

ἐκκλησίαν· ἐξήτει οὗτος τὴν βουλὴν νὰ δώσῃ αὐτῷ τὴν πρόσσ-
δον πρὸς τὸν δῆμον, ἥτοι ἐν ἄλλοις λόγοις ν' ἀναγράψῃ εἰς τὸ
πρόγραμμα τῆς ἐκκλησίας τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς ἤθελε νὰ προ-
καλέσῃ ἀπόφασιν τοῦ δήμου. ¹

Πᾶσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφερομένη γνώμη, εἴτε κατὰ προσ-
θήκην εἰς τὸ προβούλευμα γενομένη, εἴτε διάφορος τούτου, παρε-
δίδετο ἔγγραφος εἰς τὸν πρόεδρον ἢ εἰς τὸν γραμματέα, εἴτε ἐγρά-
φετο ὑπὸ τοῦ γραμματέως συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα. ²

Ἄν ποτε δι' ἔργα τῆς διοικήσεως ἦτο ἀναγκαῖον ψήφισμα
τοῦ δήμου, τοῦτο βεβαίως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θὰ ἐψηφίζετο κατὰ
γνώμην τῶν ἀρμοδίων ἀρχόντων, εἰσφερομένην διὰ τῆς βουλῆς
εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ³

Ὅσάκις δ' ἐπρόκειτο ν' ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος περὶ πραγμάτων

¹) Τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν προτάσεις ὁ βουλούμενος τῶν Ἀθη-
ναίων συνάγεται ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', 6. Ὁ Γλαύκιον δὲν ἦτο ἀκόμῃ 20 ἐτῶν,
δὲν ἠδύνατο ἄρα νὰ κληρωθῇ βουλευτής, καὶ ὅμως ἐπεθύμει νὰ προστατεύῃ τῆς πόλεως
καὶ ἐδημηγόρει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ (§ 1)· τοῦτο δὲ πῶς ἄλλως θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν μὴ εἶχεν
ἐξουσίαν νὰ εἰσφέρῃ ἰδίᾳς προτάσεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Ἐπίσης τὸ αὐτὸ συνάγεται συμ-
πέρασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου (Γ', ζ', 6) ὅπου ὁ Σωκράτης παραινεῖ τὸν Χαρμίδην νὰ
προσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ δημηγορῇ, ἐπιμελούμενος τῶν τῆς πόλεως πραγμά-
των καθῶς καὶ ἐκ τοῦ Πλάτ. Πρωταγ. 319 d. Τὸν δεῦτερον δὲ τρόπον τοῦ εἰσφέρειν
γνώμας εἰς τὴν ἐκκλησίαν διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. Ζ', 1. 15. Ὁ τεχνικὸς ὅρος φαί-
νεται ὅτι ἦτο « τὴν πρόσσδον ἀπογράφεσθαι ».

²) Περὶ τοῦ πρώτου τρόπου πρβλ. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 68. 83, περὶ δὲ τοῦ δευτέ-
ρου Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 432. Ἀπίθανος μοι φαίνεται ἡ γνώμη ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα
ὑπῆρχε συνέδριον κατ' ἐνιαυτὸν ἐκλεγομένων συγγραφέων, συντασσόντων ἐν τῷ περιπτώ-
σει τὰ ψήφισματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ὡς φρονεῖ ὁ Sauppe ἐν Ind. schol. Goett.
1880-1 σ. 10, στήριζόμενος εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἐν CIA. I, 58. IV, 22a, ὅπου ὁ Foucart
ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 1880 σ. 251 συμπληροῖ « (τάδε οἱ συγγραφῆς; χ) συνέγρα(ψαν) »
καὶ ἐν Ἀθηναίων τ. 8 σ. 405 κξ. (Ind. Schol. Goett. 1880-1 σ. 3).

³) Πρβλ. CIA. II, 439: « βουλὴ ἐμ βουλευτηρίῳ σύνκλητος στρατ(ηγῶν) παραγγει-
λάντων καὶ ἀπὸ βουλῆς ἐκκλησία (κυρία) ἐν τῇ θεάτρῳ — γνώμη στρατηγῶν »: Δελτ.
ἑλλ. ἀλλ. 12, 142 ἀρ. 8. [CIA. IV, 2, 11e]. « Γνώμη τῶν συγγραφέων »: CIA. I,
58. « Τάδε οἱ συγγραφῆς συνέγραψαν »: CIA. IV, 22a. 27b. « Γνώμη Κλεισφόρου καὶ
συνπρωτάνων »: Ἀρχ. δελτίον 1889 σ. 25. [CIA. IV, 2, 1 ε]. Γνώμη ἐνὸς στρατηγοῦ:
CIA. IV, 61a στ. 26 κξ. Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 154. Dittenberger Syll. 79. [2 101].
CIA. II, 439. Πρβλ. Köhler ἐν Hermes 2, 326. Swoboda die griech. Volksbe-
schlüsse 34.

μὴ πολιτικῶν, ἀλλ' ἀπαιτούντων γνώσεις τεχνικάς, ἐζήτει ν' ἀκούσῃ τὴν γνώμην τῶν ἐμπείρων περὶ ταῦτα, ἂν δ' ὑπήγοντο εἰς τὰ ἔργα ἀρχῆς τινος, προσεκαλεῖτο καὶ αὕτη ν' ἀποφανθῇ γνώμην.¹

Περατωθείσης τῆς συζητήσεως, ἂν μηδεὶς πλέον ἐβούλετο ν' ἀγορεύσῃ, προέβαινον εἰς τὴν ψηφοφορίαν. Εἶχον δ' οἱ πρόεδροι τὴν ἐξουσίαν νὰ μὴ ἐπιψηφίσωσιν, ἥτοι νὰ μὴ θέσωσιν εἰς ψηφοφορίαν πρότασιν, ἣν ὑπελάμβανον παράνομον.² Ἄλλ' ὅμως κατὰ τῶν ἀρνούμενων νὰ ἐπιψηφίσωσι πρότασιν τινα προέδρων ἦτο ἐνδείξις πρὸς τοὺς θεσμοθέτας.³ Ἐψήφιζον δὲ συνήθως διὰ χειροτονίας, ἥτοι δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν. Ὁ πρόεδρος προσεκάλει διὰ τοῦ κήρυκος νὰ ἄρῃ τὴν χεῖρα πρῶτον μὲν ὁ παραδεχόμενος τὴν πρότασιν, εἶτα δ' ὁ μὴ παραδεχόμενος αὐτήν. Ἡριθμοῦντο δ' αἱ χεῖρες βεβαίως μόνον ἂν ἀμφίβολον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα.⁴ Ἄλλος σπανιώτερος τρόπος ψηφοφορίας ἦτο ὁ κρυπτός, ὁ διὰ ψήφων ἦτοι ὁστράκων γινόμενος, ἐν χρήσει ὧν κατὰ τὰς πλήρεις ἐκκλησίας τοιαῦται δ' ἦσαν αἱ ἀποφασίζουσαι περὶ ὁστρακισμού, περὶ ἀπονομῆς τῆς πολιτείας καὶ περὶ ἀδείας· ἐνίοτε δ' ἐψήφιζον οὕτω καὶ ἐν ἐκτάκτοις τισὶ περιπτώσεσιν.⁵ Ἐτίθεντο τότε δύο ὑδρίαί εἰς ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, ἥ δύο εἰς ἐκάστην φυλὴν, καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐνέβαλλον τὴν ψῆφον οἱ παραδεχόμενοι τὴν πρότασιν, εἰς δὲ τὴν ὑστέραν οἱ μὴ παραδεχόμενοι.⁶ Περατωθείσης τῆς ψηφοφορίας οἱ πρόεδροι ἀνηγόρευον τὰς χειροτονίας, ἥτοι

¹) Βλ. Πλάτ. Πρωταγ. 319 β. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 81. Πρὸς. Hartel ἐνθ. ἀν. 242-3.

²) Ὅτι εἶχον τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν οἱ πρυτάνεις μαρτυροῦσιν ὁ Πλάτ. Γοργ. 478 Ε' Ἀπολ. 32 β καὶ ὁ Ξενοφ. Ἀπομν. Α', α', 18. Δ', δ', 2· ὅτι δ' οἱ πρόεδροι ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 84.

³) Τοῦτο φαίνεται βεβαιούμενον ὑπὸ Πλάτ. Ἀπολ. 32 β. Πρὸς. καὶ τὸν παρὰ Δημ. ΚΔ', 22 νόμον.

⁴) Λύεται ἡ ἐκκλησία πρὸ τῆς ψηφοφορίας: « Τὸ τε γὰρ ὅψε ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθέωρων » (Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 7). Τὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ψηφοφορίας ἀναγράφει ὁ Φώτ. καὶ ὁμοίως ὁ Σουλῆ. λ. κατεχειροτόνησαν. Πρὸς. Δημ. ΚΔ', 20.

⁵) Βλ. Πλουτ. Ἀριστ. 7. (Δημ.) ΝΘ', 89. 90. Δημ. ΚΔ', 4b-6.

⁶) Καθίσκους ἀναφέρει ὁ (Δημ.) ΝΘ', 60, δύο ὑδρίας εἰς ἐκάστην φυλὴν ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 9.

ἀνήγγελλον τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἂν μὴ εἶχον καὶ ἄλλα ἔργα ἔλυον διὰ τοῦ κήρυκος τὴν ἐκκλησίαν. ¹

Ψηφίσματα.

Τὸ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κυρωθὲν ψήφισμα κατετίθετο εἰς τὸ Μητρώον, ἐν ᾧ ἐφυλάσσοντο τὰ δημόσια γράμματα· ἂν δ' ἐκρίνετο ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ πασίγνωστον ἀνεγράφετο εἰς στήλην, ἣτις ἀνετίθετο ἐν τῇ ἀκροπόλει, διαρρήδην διατασσομένης ἐν τῷ ψηφίσματι τῆς τε ἀναγραφῆς καὶ τῆς ἀναθέσεως, καθὼς καὶ τοῦ πρὸς τοῦτο καταβληθησομένου ἐκ δημοσίου ταμείου ἀναλώματος. ² Τὰ οὕτω δ' ἐν στήλῃ ἀναγεγραμμένα καὶ ἐστημένα ψηφίσματα ἀπετελοῦντο ἐκ δύο τμημάτων, ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν τύπων καὶ τῶν διατάξεων. Οἱ εἰσαγωγικοὶ τύποι πολλαχῶς σὺν τῷ χρόνῳ μετεβλήθησαν. Τὸ πληρέστατον τυπικὸν τῶν προευκλειδεῶν ψηφισμάτων περιλαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, τὸ τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς, τὸν τύπον τῆς κυρώσεως (ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ) τὰ ὀνόματα τῆς πρυτανευούσης φυλῆς, τοῦ ἐπιστάτου καὶ τοῦ εἰπόντος τὸ ψήφισμα· δὲν εἶναι ὅμως ἐν πᾶσι τοῖς ψηφισμασιν οὕτω πλήρεις οἱ εἰσαγωγικοὶ τύποι. Μετὰ δὲ τὸν Εὐκλείδην τὸ ἀρχαῖον τοῦτο τυπικὸν κατὰ μικρὸν μετεβλήθη, προσαρ-

¹) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτηρ. 3. Ὁ κήρυξ λέγει παρ' Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 173 : « Οἱ γὰρ πρυτάνεις λύουσι τὴν ἐκκλησίαν ».

²) Περὶ τοῦ ἀρχείου, ἐν ᾧ ἐφυλάσσοντο τὰ δημόσια γράμματα. βλ. Boeckh Kl. Schriften 4, 293 κέ. C. Curtius d. Metroon σ, 15 κέ. Hartel Stud. üb. att. Staater. u. Urkundenw. 52 κέ. Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 327 κέ. CIA IV, 2, 458 δ. Κατὰ τὸν Wilamowitz ἐν Philol. Untersuch. I, σ. 205 εἰς τὸ Μητρώον δὲν κατετίθεντο τὰ δημόσια γράμματα πρὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος, ὅπερ ὅμως εὐλόγως ἀντικρούει ὁ Wachsmuth II, 1 σ. 326, 1. 343 - 4. Φώτ. λ. μητρώον : « τὸ ἱερὸν τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, ἐν ᾧ γράμματα δημόσια καὶ οἱ νόμοι ». Δημ. 16', 129 : « ἀλλ' ὅπερ μὲν τῆς ἐξουσίας ἐν τοῖς κοινοῖς τοῖς ἡμετέροις γράμμασιν ἐν τῷ μητρώῳ ταῦτ' ἐστίν, ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται, καὶ ψήφισμα ἀντικρυς περὶ τοῦτου τοῦ ὀνόματος γέγραπται ». Περὶ τῶν ἀποκειμένων ἐν τῷ ἀρχεῖῳ βλ. Wachsmuth ἐνθ. ἀν. 334 κέ. « Ὅτι οὐχὶ πάντα τα ψηφίσματα ἀνεγράφοντο εἰς στήλας οὐδ' ἀνετίθεντο : Hartel 149 κέ. Ἐννοία τῆς ἀναθέσεως ἐν τῇ ἀκροπόλει : Hartel 156 - 7. Διατάξεις περὶ τῆς ὁσέως τοῦ ἀναλώματος καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ : Hartel 129 κέ.

μοσθέντος τοῦ φραστικοῦ χαρακτῆρος πρὸς τὸν ἀρέσκοντα εἰς τοὺς συγχρόνους τρόπον, καὶ προσετέθησαν νέοι τινὲς τύποι πρὸς ὅσον ἔνεστι ἀκριδέστατον προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς κυρώσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ψηφισμάτων. Οἱ νέοι οὗτοι τύποι, οἵτινες κατὰ μικρὸν εἰσήγοντο εἰς τὰ ψηφίσματα εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς πρυτανείας καὶ ἡ τοῦ μηνός, καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐκκλησία, τὸ εἶδος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς τόπος, ἐν τοῖς ἐσχάτοις δὲ χρόνοις καὶ ἡ δῆλωσις τοῦ εἶδους τοῦ ψηφίσματος.¹ Ὁ τύπος τῆς κυρώσεως ἐν τοῖς μετευκλειδείοις γράμμασι φέρεται διττῶς, « ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ » καὶ « ἔδοξεν τῷ δήμῳ ». Ὁ μὲν πρῶτος τούτων τίθεται συνήθως ὁσάκις ἐν τῷ προβουλευματι ἀναγράφεται καὶ ῥητὴ τῆς βουλῆς γνώμη, καίτοι ἐνίοτε δὲν μνημονεύεται τὸ προβούλευμα, ὁ δὲ δεύτερος τίθεται ἐνίοτε ἀναγραφόμενου καὶ τοῦ προβουλευματος, συνηθέστερον ὅμως παραλειπομένου τούτου. Ὅθεν τὰ περισωθέντα εἰς ἡμᾶς ψηφίσματα δύνανται κατὰ ταῦτα νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας· πρῶτον μὲν εἰς τὰ κυρωθέντα μετὰ προβούλευμα εἰσφέρον θετικὴν τινα γνώμην τῆς βουλῆς, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ὁ τύπος τῆς κυρώσεως εἶναι « ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ » ἄνευ τοῦ προβουλευματικοῦ τύπου, ἢ « ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ » μετὰ τοῦ προβουλευματικοῦ τύπου, ἢ « ἔδοξεν τῷ δήμῳ » ὁμοίως μετὰ τοῦ προβουλευματικοῦ τύπου· δεύτερον δ' εἰς τὰ κυρωθέντα μετὰ προβούλευμα ὅλως τυπικόν, δι' οὗ ἡ βουλή εἰσέφερε γνώμην ν' ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ταῦτα δὲ φέρουσι τὸν τύπον « ἔδοξεν τῷ δήμῳ ».²

¹) Πληρεστάτην συναγωγὴν τῶν εἰς τοὺς εἰσαγωγικοὺς τύπους τῶν ψηφισμάτων ἀναφερομένων παρέχει ὁ Hartel ἐνθ. ἀν. σ. 4. κέ. Ἀριθμησις τῶν ψήφων: CIA. II, 488. IV, 2, 489 d. 630 ε. 778—825 B.

²) Πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρ. 258: « ἔδοξε πού φησι τῇ βουλῇ ἢ τῷ δήμῳ ἢ ἀμφοτέροις ». Τὴν διαφορὰν ἐν τοῖς τύποις τῆς κυρώσεως τῶν ἀττικῶν ψηφισμάτων καθώρισε πρῶτος ὁ Hartel ἐνθ. ἀν. σ. 69 κέ. Ἐν τῷ καιμένῳ συμφωνῶ αὐτῷ, παραδεχόμενος καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Miller ἐνθ. ἀν. 14 κέ. ἐπενεχθείσας μεταβολάς. Βλ. καὶ Swoboda σ. 56 κέ.

Γραφή παρανόμων.

Ἡ διὰ τῶν ψηφισμάτων τῆς ἐκκλησίας ἐκδηλουμένη κυριαρχία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ὑπέκειτο εἰς περιορισμούς ὑπὸ τῶν νόμων τεθειμένους. Τοῦτο κατάδηλον γίνεται ἐκ τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς παρανόμων, ἣτις καὶ τὴν δημοκρατίαν ἔσφζε, παρεμποδίζουσα τὴν κύρωσιν ψηφισμάτων, ἀντικειμένων εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους. ¹ Ἦτο δ' ἡ γραφή παρανόμων κατὰ παντὸς ψηφίσματος καὶ κατὰ παντὸς παρατύπως τεθέντος νόμου, καὶ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς γραφῆς ταύτης νὰ καταδιώξῃ τὸν εἰσηγητὴν τοιοῦτου ψηφίσματος ἢ νόμου. Ὄφειλε δ' ὁ βουλόμενος νὰ κατηγορήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς παράνομον τὸ ψήφισμα πρὸ τῆς ἐπιψηφίσεως ἢ καὶ μετ' αὐτὴν νὰ ὁμώσῃ ὅτι θὰ πράξῃ τοῦτο· ὁ ὅρκος ἐλέγετο ὑπωμοσία, ὡς ὁ ἐν ταῖς κοιναῖς δίκαις πρὸς ὑπέρθεσιν ἦτο· ἀναβολὴν αὐτῶν ἐφ' οἱ αἰσθητέρας προφάσει διδόμενος, ἐπακολούθημα δ' αὐτῆς ἦτο ἡ ἀναβολὴ τῆς κυρώσεως τοῦ ψηφίσματος ἢ τοῦ νόμου μέχρι τῆς κρίσεως τοῦ δικαστηρίου. ² Κατὰ δὲ τὸν δικαστικὸν ἀγῶνα ὤφειλεν ὁ κατήγορος

¹) Βλ. Δημ. ΚΔ', 154. Θουκ. Η', 67. Ἀριστ. 29, 4. Ὁ Holm griech. Gesch. 2, 234 εὐλόγως ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ εὐθύνη τοῦ λέγοντος τὸ ψήφισμα ἦτο φραγμὸς ἄριστος πρὸς παρακώλυσιν ἀμελετήτων προτάσεων.

²) Βλ. Πολυδ. Η', 56: «Ἐπὶ ὑπωμοσίᾳ δὲ ἔστιν, ὅταν τις ἢ ψήφισμα ἢ νόμον γράφῃται ὡς ἀνεπιτήδειον τοῦτο γὰρ ὑπομόσασθαι λέγουσι. Καὶ οὐκ ἔστιν μετὰ τὴν ὑπωμοσίαν τὸ γράφειν, πρὶν κριθῆναι, κύριον». Πολυδ. Η', 44. Περὶ τῆς ὑπερθέσεως κοινῆς δίκης βλ. Ἀρποκρ. λ. ὑπωμοσία. Περὶ τῆς γραφῆς παρανόμων βλ. Schoemann de comit. 159 κέ. 272 κέ. Meier u. Schoemann att. Proc. 2 428 κέ. Κατὰ τὸν Hartel Stud. üb. att. Staatsr. u. Urkundenw. 251 κέ. ἡ κατηγορία ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ μετὰ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἀναγνώσεως τῶν ψηφισμάτων, διότι οἷς ἰσχυρίζεται, ὅτι εἰσήγετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἕκαστον ψήφισμα. Ἀλλ' ἐκ τῶν μαρτυριῶν, ὡς φέρει ὁ Hartel ἐνθ. ἀν. δὲν προκύπτει ἀναγκαίως τοιοῦτο συμπέρασμα. Τὸνναντίον δ' ἐκ τῶν λόγων τοῦ (Δημ.) ΚΤ', 8 βεβαίως μαλλον, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἄκυρον ἐθεώρει τὸν νόμον ἢ τὸ ψήφισμα, εὐθὺς ὡς καταγγέλλετο τοῦτο παράνομον. Νομίζω, ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη νὰ υποθέσωμεν μετὰ τοῦ Madvig Kleine Schrift. 379, ὅτι ὁσῶν ἐπιγούσα ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐψηφισμένων περιωρίζετο ἡ πρὸς ἀναστολὴν τῆς κυρώσεως τῶν ψηφισμάτων δύναμις τῆς γραφῆς παρανόμων, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ καταγγείλῃ τὸ ψήφισμα, ἂν μὴ ἦτο βεβαίως περὶ τῆς ἀποφάσεως τῶν δικαστῶν. Παράδειγμα γραφῆς παρανόμων πρὸ τῆς ἐπιψηφίσεως παρὰ Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 12, μετὰ τὴν ψηφοφορίαν παρὰ (Δημ.) ΝΘ', 4. 5.

ν' αποδείξη, ὅτι τὸ ψήφισμα ἤναντιοῦτο εἰς τινὰ τῶν κειμένων νόμων. ¹ Πρὸς τοῦτο δ' ἔγραψε τὸ καταγγελλόμενον ψήφισμα καὶ τοὺς ἀντικειμένους νόμους εἰς ξύλινον σανίδιον, καὶ τοῦτο παρέδιδεν πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, οἵτινες εἰσῆγον τὴν δίκην εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Ἐν τῷ δικαστηρίῳ πρῶτος εἶχε τὸν λόγον ὁ κατήγορος, μετ' αὐτὸν δ' ἀπελογεῖτο ὁ γράψας τὸ ψήφισμα. Ἄν δ' οὗτος κατεδικάζετο, τὸ μὲν ψήφισμα κατελύετο, ἐξηκολούθει δ' ἡ διαδικασία πρὸς ὀρισμὸν τῆς καταγνωστέας ποινῆς, διότι ὁ ἀγὼν ἦτο τιμητὸς καὶ ἡ ποινὴ ἦτο ἀνάλογος τῆς παρανομίας, ἡ ζημία χρηματικὴ ἢ ἐνίοτε, ἀλλὰ μόνον ἐξαιρετικῶς, ἂν βαρύτερον ἐκρίνετο τὸ ἔγκλημα, καὶ θάνατος. ² Ὁ εἰσηγητὴς τοῦ παρανόμου ψηφίσματος ἦτο ὑπεύθυνος μόνον ἐπὶ ἓν ἔτος· παρελθόντος δὲ τοῦ χρόνου ἐγράφετο παρανόμων αὐτὸ τὸ ψήφισμα ἢ ὁ νόμος καὶ οὐ-

1) Τοιοῦτο ἦτο π. χ. τὸ ἀπροβούλευτον ψήφισμα: Ἀριστ. 45, 4. Στρεφόμενοι εἰς τὸν Δημ. ΚΓ', 100. 101, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Madvig ἐνθ. ἀν. 378 κέ. ὅτι, ἂν ψήφισμά τι ἢ νόμος ἦσαν ἀνεπιτήδεις ἢ ἀσύμφοροι, διὰ ταῦτα καὶ μόνον δὲν ἐγράφοντο παρανόμων. Τὸ ὅτι δὲ εἰς τοὺς ἀναφερομένους εἰς γραφὰς παρανόμων λόγους τῶν βητόρων, μεγάλη ἀποδίδεται σπουδαιότης εἰς τὸ ἐπιδραβεῖν τῶν κατηγορουμένων ψηφισμάτων, εἶναι εὐνόητον, ἂν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τοιαῦτα ἐπιχειρήματα μεγάλην εἶχον βουπὴν εἰς τὰς κρίσεις τῶν δικαστῶν. Ἄν δ' ἐν τῷ πρὸς Λεπτίνην λόγῳ πρωτίστως ὡς ἀνεπιτήδεις καταγγέλλεται ὁ νόμος, σχεδὸν τοῦτο καὶ μόνον προσπαθοῦντος ν' ἀποδείξη τοῦ βήτορος, πρέπει νὰ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶναι δευτερολογία, ὁ δ' ἔχων τὴν πρωτολογίαν Φορμίων εἶχε καταδείξη τὸ παράνομον τοῦ νόμου τοῦ Λεπτίνου. Βλ. Lipsius ἐν τῷ τοῦ Bursian Jahresbericht 1878 σ. 313-4. Ἐκ τῆς σπουδαιότητος δέ, ἣν ἀπέδιδον οἱ βήτορες εἰς τὰ περὶ τοῦ ἀσυμφοροῦ τοῦ κατηγορουμένου ψηφίσματος ἐπιχειρήματα, ἐξηγεῖται, διατί ἀνακριτῶς ὀρίζεται ἡ γραφὴ παρανόμων παρὰ Πολυδ. Η', 44.

2) Περὶ τῆς διαδικασίας βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 197 κέ. Οἱ θεσμοθετεῖς εἰσαγωγεῖς τῆς δίκης: Πολυδ. Η', 87. *Υπερείδ. ὑπὲρ Εὐξενίπ. σ. 21, 27. Δημ. Κ', 98-9. ἐπειδὴ ἡ πρὸς Λεπτίνην δίκη ἦτο γραφὴ παρανόμων. Βλ. Schoemann opusc. acad. 1, 237 κέ Ποινὴ θάνατος: Δημ. ΚΔ', 208. Χρηματικὴ ζημία 10 ταλάντων: Δημ. ΚΑ', 182. (Δημ.) ΝΗ', 43 15 ταλάντων: (Δημ.) ΝΘ', 6. 100 ταλάντων: Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 14. Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀνδοκ. π. τ. μυστηρ. 17, ὅπου πρόκειται περὶ γραφῆς παρανόμων, ἦν ἐγράφητο τὸν Σπεύσιππον ὁ πατὴρ τοῦ βήτορος: « καὶ ἡγωνίσαστο ἐν ἑξακισχιλίοις Ἀθηναίων καὶ μετέλαβε δικαστῶν τσσοῦτων οὐδὲ διακοσίας ψήφους ὁ Σπεύσιππος » ὁρθῶς ὁ Valeton ἐν Mnemosyne 1887 σ. 44 κέ. διόρθωσε τὸ « ἑξακισχιλίοις » εἰς « ἐνὶ καὶ χιλίοις ». Τὸ δὲ « μετέλαβε δικαστῶν τσσοῦτων οὐδὲ διακοσίας ψήφους » ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν τύπον « τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων » οὐ μεταλαμβάνει: Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 14, ἢ ἄλλως « τὸ μέρος τῶν ψήφων ὁ δῶκων οὐκ ἔλαβε: Δημ. ΙΗ', 103.

δένα είχε κίνδυνον ὁ εἰσηγητής. ¹ Ὁ τρὶς καταδικασθεὶς παρανόμων, ἐγένετο ἄτιμος ἐν μέρει, κωλυόμενος νὰ λέγῃ ἐν ἐκκλησίᾳ. ²

Νομοθεσία.

Τὰ ψήφισματα ἔπρεπεν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, νὰ ὦσι σύμφωνα πρὸς τοὺς κειμένους νόμους· ἀναγκαῖον δ' ἐπακολούθημα τῆς ἀρχῆς ταύτης ἦτο, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἠδύνατο μὲν νὰ συμπράττῃ εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν νόμων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ νομοθετῇ. Ἐτίθεντο δ' οἱ νόμοι κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. ³ Τὴν 11 ἑκατομβαιῶνος ἐκάστου ἔτους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις τακτικῶς συνήγετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐποιοῦν ἐπιχειροτονίαν τῶν νόμων. Μετὰ τὴν περάτωςιν τῆς γενομένης τυχὸν συζητήσεως, ἐψήφισον περὶ ἐκάστου συστήματος τῶν κειμένων νόμων, ἂν ἀρκοῦσιν ἢ ἂν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σύστημα δεῖται ἐπανορθώσεως. Ἄν δ' ἡ ἐκκλησία ἀπεφάσιζε περὶ τῆς ἀνάγκης ἐπανορθώσεως ὁ

¹) Βλ. Δημ. Κ', 144: « Ἐξήλθον οἱ χρόνοι καὶ νυνὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου πᾶς ἐστιν ὁ λόγος, τούτῳ δ' οὐδεὶς ἐστὶ κίνδυνος ». Ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Κ' λόγου τοῦ Δημοσθ. σ. 453 λέγεται: « νόμος γὰρ ἦν τὸν γράψαντα νόμον ἢ ψήφισμα μετὰ ἐνιαυτὸν μὴ εἶναι ὑπεύθυνον ».

²) Βλ. Διόδ. ΙΗ', 18: « ἦν γὰρ τρὶς ἡλικίως παρανόμων καὶ διὰ τοῦτο γεγονὼς ἄτιμος καὶ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν νόμων συμβουλευεῖν ». Ἀθήν. Ι', 451 α.

³) Περὶ τῶν τύπων τῆς θέσεως τῶν νόμων πολλοὶ ἐπραγματεύθησαν. Βλ. Schoemann de comit. 248 κέ. opusc. acad. 1, 247 κέ. ἐναντίον τῆς συγκεχυμένης ἐκθέσεως τοῦ Bake ἐν Schol. hypomnem. 4, 1 κέ., ὅστις ἐπανελάβε καὶ αὖθις τὴν μελέτην τοῦ αὐτ. 5, 236 κέ. Westermann Abhandl. d. sächs. Ges. d. Wissensch. 2. Schaefer Demosthenes 1' 337. Köhler Urk. u. Untersuch. z. Gesch. d. del.-att. Bundes 65 κέ. Fränkel d. att. Geschworenenger. 24 κέ. Höffer de nomoth. attica. Diss. in. Kiel 1877. Neubauer üb. d. Anwend. der γραφή παρανόμων bei d. Athener u. Abschaffung v. Gesetzen. Πρόγραμμα τοῦ Marburg (Steiermark) 1880. R. Schoell ἐν Ber. d. bayr. Akad. 1886 σ. 83 κέ., εἰς ὃν ἀφείλεται ὅτι ἀπέδειξε τὴν γνησιότητα τῶν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Δημ. κατὰ Τιμοκράτους 20 κέ. παρεμβεβλημένων νόμων, ἀντικρούων τὸν Westermann ἐνθ. ἀν. 7. κέ. 47 κέ. Ἐν τοῖς κυριωτάτοις παραδέχομαι ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας ἐκδόσει τὰς γνώμας αὐτοῦ. Ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθέμενος τρόπος τῆς θέσεως τῶν νόμων ἦτο ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος. καὶ οὐχὶ καὶ πρότερον. Τούλάχιστον ὁ Περικλῆς παρὰ Ξενοφ. Ἀπ. μν. Α', 6, 42, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου « τί ἐστὶ νόμος; » ἀποκρίνεται: « πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσιν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθὼν καὶ δοκιμάσαν ἔγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ἅ μὴ »· ἢ δ' ἀποκρίσας αὕτη δὲν συνάδει πρὸς τὸν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κρατοῦντα τρόπον τῆς θέσεως τῶν νόμων.

βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐκθέτῃ πρὸ τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἐπωνύμων ἐγγράφους προτάσεις νόμων, ὅπως πάντες λάβωσι γνῶσιν, ἀντίγραφον δὲ τῶν προτάσεων ἐνεχειρίζεν εἰς τοὺς θεσμοθέτας, οἵτινες ἀνεγίνωσκον αὐτάς εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐκκλησίαν. Τὴν τετάρτην δὲ τῶν τακτικῶν ἐκκλησιῶν τῆς πρυτανείας ἐχρημάτιζον περὶ τῶν νομοθετῶν, οἵτινες ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἡλιαστῶν, περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν, περὶ τοῦ ἀργυρίου, ὃ ἐμελλόν οὗτοι νὰ λάβωσιν ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων, καὶ περὶ τοῦ χρόνου καὶ περὶ τῆς διαρκείας τοῦ ἔργου αὐτῶν. Ταυτόχρο- νως δ' ἐξέλεγεν ὁ δῆμος καὶ συνηγόρους ἑὺ ἄνδρας ἐξ Ἀθηναίων ἀπάντων, ὅπως συνηγορήσωσιν ὑπὲρ τῶν νόμων παρὰ τοῖς νομοθέταις.¹ Εἶτα δ' οἱ πρυτάνεις καθίστων τοὺς νομοθέτας ἐκ τῶν ἡλιαστῶν, τῶν ὁμοσάντων τὸν δικαστικὸν ἔρκον. Τῶν νομοθετῶν προήδρευον πρόεδροι κληρούμενοι μετὰ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκ βουλευτῶν· οὗτοι δ' εἰσέφερον εἰς τοὺς νομοθέτας τοὺς ἀναθεωρητέους νόμους καὶ τοὺς προτεινομένους νέους, ἴσως μετὰ προβουλευματος τῆς βουλῆς περὶ αὐτῶν. Οἱ νομοθέται ἤκουον πρῶτους μὲν τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου αἰρεθέντας συνηγόρους, εἶτα δὲ τοὺς προτείνοντας τὴν κατάλυσιν τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἀντὶ τού- του θέσιν νέου νόμου, καὶ ἐψήφίζον περὶ τοῦ κειμένου νόμου, ἂν εἶναι ἐπιτήδειος τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων ἢ οὐ· ἔπειτα δ' ἂν ἀνε- πιτήδειον ἔκρινον τὸν κείμενον, ἐψήφίζον περὶ τοῦ τιθεμένου νέου. Καὶ διὰ τῆς ψήφου τῶν νομοθετῶν ἐπεκυροῦτο ὁ ἀρχαῖος νόμος,

¹) Βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΔ', 20-23, ἐπιθεδαιούμενον καὶ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν ἐπεξηγήσεων τοῦ ῥήτορος ἐν § 18, 25, 26, 47-48 (πρὸς, καὶ Δημ. Κ', 94). Πρὸς καὶ Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 84 κέ. Μετὰ τοῦ Schoell 101 καὶ ἐναντίον τοῦ Ad. Schmidt Handb. d. griech. Chronologie 359-360 «τὴν τελευταίαν τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν» (§ 21), ἐνθ' οὗ ὁ Δημ. § 25 ἔχει «τὴν τρίτην ἐκκλησίαν», ὑπολαμβάνω ὡς τὴν τρίτην μετὰ τὴν πρώτην ἥτοι τὴν τετάρτην τακτικὴν ἐκκλησίαν τῆς πρυτανείας, ἐπειδὴ ἐν ἐκάστῃ πρυτανείᾳ τέσσαρες τακτικαὶ ἐκκλησίαι ἐγίνοντο κατὰ τὸν Ἀριστ. 43, 4 κέ 1000 νομοθεταὶ παρὰ Πολυδ. II', 101, ὅστις ὁμῶς, ὡς ὁρθῶς παρετήρησεν ὁ Schoell 102, τὸν ἀριθμὸν τοῦτον παρελαβὼν ἐκ τῶν ἀναφερομένων παρὰ Δημ. ΚΔ', 27 χιλίων καὶ ἐνὸς νομοθετῶν. 500 νομοθεταὶ ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ Τισαμενοῦ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 84. Ἡδὲ ὁ Schoemann de comit. 257 εὐλόγως εἶκασεν, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν νομοθετῶν δὲν ἦτο πάντοτε τὸ αὐτό.

ἢ ἐλύετο καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐτίθετο ὁ νέος.¹ Κατὰ τοῦ θέσαντος νέον νόμον, καὶ ἂν ἀπαρεγκλίτως ἐτηροῦντο οἱ προδιαγεγραμμένοι τύποι ἦτο γραφὴ παρανόμων, ἂν ὁ νέος νόμος ἦτο ἐναντίος εἰς τινα τῶν κειμένων ἢ μὴ ἐπιτήδειος τῷ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων. Ἐπίσης ἦτο γραφὴ παρανόμων καὶ κατὰ τοῦ ἐπιχειροῦντος νὰ θέσῃ νόμον, χωρὶς νὰ τηρήσῃ τοὺς ὠρισμένους πρὸς τοῦτο τύπους.²

Διάφορος τοῦ εἰρημένου τρόπου τῆς θέσεως νέων νόμων ἦτο ἡ ἀναθεώρησις τῶν κειμένων, ἥς ἐπεμελοῦντο οἱ θεσμοθέται. Οὗτοι ὤφειλον καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ν' ἀναθεωρῶσι τοὺς νόμους ἀκριβῶς ἐξετάζοντες πάντας καὶ παρατηροῦντες, ἂν ὑπάρχει τις νόμος ἐναντίος εἰς ἕτερον νόμον, ἢ ἂν διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ νόμος ἄκυρος, ἢ ἂν πλείονες τοῦ ἐνὸς νόμοι κεῖνται περὶ ἐκάστης πράξεως. Καὶ ἂν εὕρισκόν τι τοιοῦτο, ἀναγράφαντες εἰς σκινίδα ἐξέθετον παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἐπωνύμων καὶ διὰ τῶν πρυτάνεων συνήγον ἐκκλησίαν, πρόγραμμα ἔχουσαν τὸν ὀρισμὸν νομο-

¹) Πρβλ. Schoell ἐνθ. ἀν. 111 κέ. "Οἱ οἱ πρυτάνεις καθίσταν τοὺς νομοθέτας, μαρτυρεῖ τὸ παρὰ Δημ. ΚΔ', 27 ψήφισμα, οὗ τὴν γνησιότητα ἐξετάζει ὁ Schoell σ. 119 κέ. Καὶ ἡ παρ' Αἰσχίν. κτ. Κτῆσ. 40 φράσις: « τῶν δὲ πρυτάνεων ἀποδόντων τοῖς νομοθέταις ἀνήρητ' ἂν ὁ ἕτερος τῶν νόμων », ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῶν νόμων διὰ τῶν θεσμοθετῶν, φαίνεται ἐπιμαρτυροῦσα τοῦτο. Περὶ τῆς μετοχῆς τῆς βουλῆς εἰς τὴν νομοθεσίαν πρβλ. τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα καὶ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2, περὶ δὲ τῆς ἐν ἔτει 403 ἐκτάκτου ἀναθεωρήσεως τῶν νόμων βλ. τὸ ψήφισμα τοῦ Τισαμενοῦ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 84. Περὶ τῆς χειροτονίας τῶν νόμων παρὰ τῶν νομοθετῶν βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΔ', 33, πρὸς ὃν παραβλητέα τὰ παρὰ Δημ. Κ', 89 93. ΚΔ'. 34. Οἱ πρόεδροι καὶ ὁ ἐπιστάτης τῶν νομοθετῶν ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφῇ τῶν ἀμέσως μετὰ τὸ 350 χρόνων ἐν CIA. II, 1155, πλὴν δὲ ταύτης ἀναφέρονται πρόεδροι τῶν νομοθετῶν καὶ ἐν ψήφισματι τοῦ 335 ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1885 σ. 131 Hermes 24, 136 κέ.). Ὁ Schoell 115 κέ. ὡς τρίτην μαρτυρίαν φέρει τὸ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Κτῆσ. 39, ὁβελίζων τὰς δύο τελευταίας λέξεις: « τοὺς δὲ πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐπιγράφαντας νομοθέταις, τὸν δὲ ἐπιστάτην τῶν προέδρων διαχειροτονίαν διδόναι (τῷ δῆμῳ) ». "Οἱ δ' οἱ πρόεδροι καὶ ὁ ἐπιστάτης ἦσαν βουλευταί, μολ φαίνεται μετὰ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Schoell καὶ νῦν τὸ πιθανώτατον.

²) Πρβλ. Schoell ἐνθ. ἀν. 133 κέ. Ὁ νόμος περὶ τῆς γραφῆς παρανόμων παρὰ Δημ. ΚΔ', 33, πρὸς ὃν πρβλ. τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βήτορος ἐν § 61. 68. 108 Πολυδ. Η', 87. Γραφὴ παρανόμων κατὰ τῶν παρὰ τοὺς νόμους νομοθετούντων: Δημ. ΚΔ', 18. 108.

θετῶν. Τὰ λοιπὰ ἐγίνοντο ἀναμφιδόλως, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ θέσει νέων νόμων.¹

Προβολή.

Ἡ δικαστικὴ δικαιοδοσία τῆς ἐκκλησίας περιωρίζετο εἰς δύο περιπτώσεις, τὴν προβολὴν καὶ τὴν εἰσαγγελίαν. Προβολὴ ἐλέγετο ἡ καταγγελία εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀδικήματος.² Ἐγίνετο δέ, κατὰ τὰς φερομένας μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων, ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐκάστης πρυτανείας κατὰ συκοφαντῶν καὶ κατ' ἐκείνων, οὔτινες ἐξηπάτησαν τὸν δῆμον μὴ ποιήσαντες ὅσα ὑπεσχέθησαν, προσέτι δ' ἐν πάσαις πιθανῶς ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ τῶν δυσμενῶς πρὸς τὸν δῆμον διακειμένων ἢ τῶν ἀδικούντων ἢ παρανομούντων ἐν ἑορταῖς.³ Διὰ τῆς προβολῆς κατηγγέλετο τὸ ἀδίκημα εἰς τὴν

¹) Περὶ τῶν γινομένων κατὰ τὴν διορθώσιν τῶν νόμων βλ. *Αισχίν κτ. Κτησ.* 38-40. Συνοπτικῶς τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως ἐκθέτει ἡ ἐξῆς περικοπὴ τοῦ λόγου τούτου: «κἂν τι τοιοῦτο εὐρίσκωσιν ἀναγεγραφτάς ἐν σάνισιν ἐκτιθέναι κελεύει πρόσθε τῶν ἐπωνύμων, τοὺς δὲ πρυτάνεις ποιεῖν ἐκκλησίαν ἐπιγράφοντας νομοθέταις, τὸν δ' ἐπιστάτην τῶν προέδρων διαχειροτονίαν διδόναι τῷ δήμῳ, καὶ τοὺς μὲν ἀναρεῖν τῶν νόμων, τοὺς δὲ καταλείπειν, ὅπως ἂν εἴς τῃ νόμος καὶ μὴ πλείους περὶ ἐκάστης πράξεως». Ἐνεκα τούτου ὁλως ἀδιάφορον νομίζω ἂν πρέπει ἐξαλείφοντες τὸ «τῷ δήμῳ» μετὰ τὸ διδόναι, ὡς θέλει ὁ Schoell σ. 117, νὰ συμπληρώσωμεν ὡς ὑπονοούμενον μετὰ τὸ νομοθέταις. «ἀφοῦ δ' ἡ ἐκκλησία ἐγκρίνη τοῦτο καὶ καταστήσῃ τοὺς νομοθέτας», ἢ ἂν πρέπει τὴν φράσιν «τὸν δ' ἐπιστάτην τῶν προέδρων διαχειροτονίαν διδόναι τῷ δήμῳ» νὰ ἐξηγήσωμεν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαχειροτονίαν πρὸς κατάστασιν τῶν νομοθετῶν, καὶ τὴν τῶν νομοθετῶν κρίσιν νὰ ἐννοήσωμεν ὡς ὑπεμφαινόμενην ἐν τῇ φράσει «καὶ τοὺς μὲν ἀναρεῖν τῶν νόμων, τοὺς δὲ καταλείπειν», «Ὅτι δ' ὁμοία ἦτο ἡ διαδικασία καὶ κατὰ τὴν θέσιν νέων νόμων συνάγεται ἐκ τοῦ *Αισχίν κτ. Κτησ.* 40

²) Βλ. Ἀρποκρ. λ. προβολὰς (Σουῖδ. λ.): «Ἡ προβολὴ τοῦνομα γέγονεν ἀπὸ τοῦ προβάλλεσθαι τινα ἀδικεῖν». Ἐν Bekker An. gr. 288, 18 ὀρίζεται οὕτω: «τὸ παράγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν βουλόμενον καὶ ἀπαφαίνειν ὡς ἡδίκησεν εἴ τις δοκοῖ ἀδικεῖν».

³) Βλ. Πολυδ. Η', 46: «προβολὴ δὲ ἦν κλήσις εἰς δίκην κατὰ τῶν κακόνως πρὸς τὸν δῆμον διακειμένων. Προβολαὶ δ' ἐγίνοντο, τοῦ δήμου ψηφισαμένου καὶ τῶν ἐννουστάτων τῇ πόλει, ὡς Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Θεουδοτίδου περὶ ἀμφοῖν λέγων. Προβολαὶ δὲ ἦσαν καὶ αἱ τῆς συκοφαντίας γραφαί. Λυσίας ἐν τῷ πρὸς Ἰπποκράτην αἰκίας. Ἐγίνοντο δὲ καὶ περὶ τῶν ἐξυbrisάντων ἢ ἀσεβησάντων περὶ τὰς ἑορτάς, ὡς ἡ κατὰ Μειδίου προβολή». Τὰ τοῦ Ἀριστ. 43, 5: «καὶ συκοφαντῶν προβολὰς τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν μετοίκων μέχρι τριῶν ἑκατέρων, κἂν τ(ις) ὑποσχόμενός τι μὴ ποιῇσιν τῷ δήμῳ» ἀναφέρονται εἰς

ἐκκλησίαν, ἀπελογεῖτο δ' ὁ κατηγορούμενος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν φίλων. Ἐγίνετο δὲ διαχειροτονία, καὶ ἂν ὁ δῆμος κατεχειροτόνει τοῦ κατηγορουμένου παραδεχόμενος τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ, κύριος ἦτο ὁ κατήγορος ἢ ν' ἄρκεσθῇ εἰς τὴν ἡθικὴν ταύτην ἀποδοκιμασίαν τοῦ κατηγορουμένου, ἢ νὰ ἐπιζητήσῃ καὶ τὴν ἐπιβολὴν ποινῆς εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἰσῆγον οἱ θεσμοθέται τὴν δίκην εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον, ὅπερ οὐδαμῶς ἐδεσμεύετο ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ δήμου. ¹

Εἰσαγγελία.

Δευτέρα περίπτωσις τῆς δικαστικῆς δικαιοδοσίας τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἡ εἰσαγγελία, περιοριζομένη ἐπίσης εἰς τινὰ ἰδιόζοντα

τὰ ἔργα τῆς κυρίας ἐκκλησίας, διότι δὲν πρέπει νὰ τὰ περιορίσωμεν ἴσως εἰς τὰ ἔργα μόνως τῆς ἐπὶ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας ἐκκλησίας. [Πιθανώτερον ὅμως, νομίζω, ὅτι εἰς ταύτην τὴν ἐκκλησίαν ἀναφέρονται, καὶ ὅτι ἀπ᾽ ἑνὸς μόνου τοῦ ἔτους ἐγίνοντο τοιαῦται προβολαί· ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Ἀριστοτέλους σαφῶς χωρίζονται τὰ ἴδια ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας γινόμενα τῶν προγραφόμενων ἐν ταῖς λαιπαῖς]. Κατὰ τὸν λεξικογράφον ἐν Bekker An. gr. 288, 20 ἐγίνοντο προβολαὶ καὶ κατὰ τῶν περὶ τὰ μυστήρια ἢ τὰ Διόνυσια ἀδικούντων, ὅπερ ἐπιδεδιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Δημ. ΚΑ', 9. 11. 176. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 145. Ἰσοκρ. ΙΕ', 314. Προβολὴν κατ' ἀρχόντων ἀναφέρουσιν ὁ Ἀρποκρατ. λ. καταχειροτονία, Bekker An. gr. 268, 27 κέ., ἄλλ' ὁ Schoemann de comit. 229 κέ. εἰκάζει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς τακτικῆς ἐπιχειροτονίας τῶν ἀρχόντων, καὶ ὅτι ἀνακριδῶς κάμνουσιν οἱ γραμματικοὶ χρῆσιν τοῦ ὅρου προβολῆς. Βλ. Lipsius παρὰ Meier u. Schosmann att. Proc.² 337. Ὁμοίως ἡ προβολὴ κατὰ τῶν δημόσια μέταλλα ὑπορυπτόντων, ἣν ἀναφέρει τὸ Λεξ. Κανταβρ. 667 λ. προβολή, φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἦτο φάσις. Βλ. Lipsius ἐνθ. ἀν. 340 σημ. 396.

¹⁾ Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκθεσις τῶν κατὰ τὴν προβολὴν γινόμενων βασίζεται εἰς Δημ. ΚΑ', 1-2. 7. 9 206. Πρβλ. Schoemann de comit. 227 κέ. καὶ ἐν Philologus 2, 593 κέ., ἀντικρούοντα τὸν Bake ἐν Schol. hypomnem. 1844 σ. 31 κέ., ὅστις ἰσχυρίζεται ὅτι κατεδίκαζε μὲν ἡ ἐκκλησία, τὸ δὲ δικαστήριον ὥριζε τὴν ποινὴν τοῦτο δὲ παρεδέχθη καὶ ὁ K. Fr. Hermann quaestiones de probole apud Athen. Ind. Schol. Goett. 1847 - 8 σ. 9 κέ. Πρβλ. καὶ Meier u. Schoemann att. Proc.² 335 κέ. Ἐπειδὴ οἱ δικασταὶ οἱ δικάζοντες τὴν κατὰ Μειδίου δίκην εἶχον ἐξουσίαν καὶ ν' ἀθωώσωσι τὸν κατηγορούμενον (βλ. Δημ. ΚΑ', 97. 199. 204. 216. 218. 222), καίπερ καταδικασθέντα ἐν τῷ δήμῳ, συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ δήμου ἀποφασισθέντα, ὅθεν ἡ δίκη ἐγίνετο ἐξ ἀρχῆς. Βλ. καὶ Fränkel ἐνθ. ἀν. 87-8. Οἱ θεσμοθέται εἰσαγωγεῖς τῆς δίκης: Ἀριστ. 59, 2. Πολυδ. Η', 87.

ἀδικήματα. ¹ Κατ' ἀρχὰς δηλ. ἡ εἰσαγγελία ἦτο περὶ μεγάλων ἀδικημάτων καὶ καταφανῶν, μὴ ἐπιδεχομένων ἀναβολήν, περὶ ὧν δὲν προέβλεπον οἱ κείμενοι νόμοι. ² Ὑστερον ὁμως, ἴσως κατὰ τὴν ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου ἀναθεώρησιν τῶν νόμων, περιέλαβον πάσας τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ ἐγένετο εἰσαγγελία εἰς ἴδιον νόμον, ὅρισαντες οὕτω τὸν τρόπον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι νομίμου καταδιώξεως τῶν τοιούτων ἀδικημάτων, χωρὶς ὁμως διαρρήδην ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν χρῆσιν εἰσαγγελίας καὶ περὶ ἄλλων ἀδικημάτων. Τούναντίον μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ῥητόρων σύνηθες ἦτο νὰ γίνηται εἰσαγγελία καὶ περὶ ἐλαχίστων καὶ εὐτελεστάτων ἀδικημάτων. ³ Κατὰ τὰς περιελθούσας εἰς ἡμᾶς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων αἱ εἰσαγγελίαι ἐγίνοντο κατὰ τῶν καταλύοντων τὴν δημοκρατίαν, ἢ συνερχομένων ἐπὶ καταλύσει αὐτῆς, ἢ συναγόντων ἐταιρείαν, ἢ προδιδόντων πόλιν ἢ ναῦν ἢ πεζὴν ἢ ναυτικὴν στρατιάν, ἢ ἀπερχομένων πρὸς τοὺς πολεμίους χωρὶς νὰ σταλῶσιν, ἢ παρὰ τοῖς πολεμίους οἰκούντων ἢ μετ' αὐτῶν στρατευόντων ὁμοίως καὶ κατὰ τῶν ἐξαπατώντων τὸν δῆμον διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων καὶ κατὰ τῶν ῥητόρων, ὅσοι χρήματα λαμβάνοντες εἰσέφερον ἐπιζήμια τῷ δήμῳ ψηφίσματα. Ἐπίσης ἦσαν εἰ-

¹) Περὶ τῆς εἰσαγγελίας βλ. Schoemann de comit. 180 κέ. [B. Οἰκονομίδου, περὶ εἰσαγγελίας. Λόγος πρυτανικός 'Αθ. 1859]. Hager quaest. Hyperid. Diss. in Lips. 1870 σ. 47 κέ. Journal of Philol. 1872 σ. 74 Bohm de εἰσαγγελίαις ad comitia Ath. delatias. Diss. in. Halle 1874. Fränkel d. att. Geschworenenger. 71 κέ Lipsins παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 312 κέ.

²) Βλ. Ὑπερείδ. ὑπὲρ Εὐξενίππ. σ. 19, 6 κέ.: «οὕτως ὑπὲρ μεγάλων ἀδικημάτων καὶ περιφανῶν αἱ εἰσαγγελίαι τότε ἦσαν». Ἀρποκρ. λ. εἰσαγγελία (ταυτὰ Σουῖδ. λ. εἰσαγγελία 3ον ἄρθρ.) : «ἡ μὲν γοῦν ἐπὶ δημοσίοις ἀδικήμασι μεγίστοις καὶ ἀναβολὴν μὴ ἐπιδεχομένοις καὶ ἐφ' ὧς μήτε ἀρχὴ καθίστατο μήτε νόμοι κείνται τοῖς ἄρχουσι, καθ' οὓς εἰσάξουσιν». Πρὸλ. Πολυδ. Η', 51. Σουῖδ. λ. εἰσαγγελία 2ον ἄρθρ. Ταυτὰ Bekker An. gr. 244, 18 κέ. Λεξ. Κανταβριγ. 667, ὅπου ἡ φράσις ἄγραφα ἀδικήματα ἐλήφθη ἐκ μεταγενεστέρων σοφιστῶν.

³) Ὁ Ὑπερείδ. ὑπὲρ Εὐξενίππ. σ. 19, 10 κέ. ἀναφέρων παραδείγματα εἰσαγγελιῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, λέγει : «νῦν δὲ τὸ γιγνόμενον ἐν τῇ πόλει πάνυ καταγελαστόν ἐστιν» καὶ κατωτέρω : «ὧν οὐδεμ(ια) δῆπου τῶν αἰτι(ῶ)ν τούτων οὐδὲν κοινῶναι τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ». Βλ. Fränkel ἐνθ. ἀν. 78. Ὅτι ὁ εἰσαγγελτικὸς νόμος ἐτέθη τὸ πρῶτον μετὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπὶ Εὐκλείδου ὁρθῶς εἰκάζουσιν ὁ Bohm σ. 32 καὶ ὁ Fränkel σ. 17.

σαγγελίαι καὶ κατὰ τῶν διακωλυόντων ἀπόστολον καὶ καθόλου ἀδικούντων ἐν τοῖς περὶ τὰ νεώρια, καθὼς καὶ κατὰ τῶν παραβαινόντων τοὺς περὶ σίτου καὶ περὶ τῶν λιμένων νόμους. ¹

Εἰσηγγέλλετο δ' ἡ εἰσαγγελία ἢ ἀμέσως πρὸς τὸν δῆμον ἢ πρὸς τὴν βουλὴν. ² Ἐποιοῦντο δ' οἱ βουλόμενοι εἰσαγγελίας ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐκάστης πρυτανείας, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις δὲν ἀπηγορεύοντο ἴσως αἱ εἰσαγγελίαι. ³ Ἐπὶ τῶν εἰσαγγελλομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ δῆμος ἀφοῦ ἤκουε τὸν κατηγοροῦν καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ κατηγορουμένου, ἐδέχετο ἢ ἀπερριπτε τὴν εἰσαγγελίαν. Ἄν ἐδέχετο, παρέπεμπεν αὐτὴν εἰς τὴν βουλὴν, κελεύων νὰ εἰσενέγκῃ αὕτη προβούλευμα εἰς ἐπιούσαν ἐκκλησίαν. Ἄν δ' εἰσηγγέλλετο εἰς τὴν βουλὴν, ἡδύνατο αὕτη παραδεχομένη τὴν εἰσαγγελίαν νὰ ζημιώσῃ τὸν κατηγορούμενον, ἂν ἡ προσήκουσα ζημία δὲν ἦτο ἀνωτέρα τῶν 500 δραχμῶν, διότι μείζονα τούτης ζημίαν δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ ἡ βουλὴ. Ἐπὶ μειζόνων ὅμως ἀδικημάτων ἡ βουλὴ ἢ παρέδιδε τὴν εἰσαγγελίαν παραχρῆμα εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον ἢ εἰσήγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ δὲ δῆμος ἡδύνατο καὶ ν' ἀπορρίψῃ αὐτήν, ἀλλ' ἂν

1) *Ο εἰσαγγελτικὸς νόμος παρ' Ὑπερίδῃ ὑπὲρ Εὐξεν. σ. 22 13 κέ. 23, 2 κέ, συμπληρούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου παρὰ Πολυδ. Η', 52. Λεξ. Κανταβρ. 667. (Δημ.) ΜΘ' 67. Boeckh Seeurk. XV 6, 151 κέ. σ. 540 (CIA. 811 c, 152 κέ.): «εἶναι δὲ καὶ εἰσαγγελίαν αὐτῶν εἰς τὴν βουλὴν, καθάπερ ἐάν τις ἀδικῇ περὶ τὰ ἐν τοῖς νεορίοις». Βλ. καὶ (Δημ.) ΜΖ'. 41. Εἰσαγγελίαν κατὰ τῶν σιτοπωλῶν συνάγει ὁ Hager σ. 64-5 ἐκ τοῦ Λυσ. KB', κατὰ δὲ τῶν παραδαινόντων τοὺς περὶ τῶν λιμένων (τοῦ ἐμπορίου) νόμους συνάγει ὁ αὐτὸς σ. 93 κέ. ἐκ τοῦ Δημ. ΑΔ', 50. Βλ. καὶ Lipseius ἐνθ. ἀν. σ. 319. *Οτι ὁ εἰσαγγελτικὸς νόμος ἐτέθη περισυναχθεῖσιν πασῶν τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς πρότερον ἐγένοντο εἰσαγγελίαι, καταφαίνεται ἐκ τῆς κατὰ τοῦ Ἀντιφώντος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἰσαγγελίας διότι αὗτοι κατηγορήθησαν προδοσίας (Ψευδοπλούτ. β. ι' β'ητ. Ἀντιφ. 26), ἐνῷ ὕστερον διὰ τὸ ἀδικῆμα, δι' ὃ κατηγορεῖτο ὁ Ἀντιφών ἡδύνατο νὰ γίνη ἡ εἰσαγγελία κατὰ τῶν πρὸς τοὺς πολέμιους ἀπελθόντων ἄνευ τοῦ πεμφθῆναι. Τὴν ἐν τῷ ψηφίσματι ἐν CIA. II. 65 διάταξιν θεωρῶ ὡς προσθήκην εἰς τὸν εἰσαγγελτικὸν νόμον γενομένην ἐξ ἀφορμῆς ὁρισμένου τινὸς ἀδικήματος. Περὶ τῆς τιμωρίας ἐκεῖνων, εἰς οὓς ἀναφέρεται τὸ ψηφίσμα, ἐμελέην ἡ βουλὴ νὰ φέρῃ προβούλευμα ἐπειδὴ ἡ προσθήκη δὲν εἶχεν ἀναδρομικὴν ἰσχύν, οὕτω θὰ ἐτιμωρήθησαν κατ' ἄλλην τινὰ τῶν διατάξεων τοῦ εἰσαγγελτικοῦ νόμου.

2) Βλ. Ἀρποκρ. λ. εἰσαγγελία. (*Ὁμοίως Σουῖδ. λ. εἰσαγγελία Βον ἀρθρ.).

3) Βλ. Ἀριστ. 44, 4. Πολυδ. Η', 95. Ἀρποκρ. λ. κυρία ἐκκλησία.

τὴν ἐνέκρινε, παρήγγελλεν εἰς τὴν βουλὴν νὰ εἰσενέγκῃ προδούλευμα εἰς ἐπιούσαν ἐκκλησίαν. ¹ Εἰσέφερε δὲ διὰ τοῦ προδουλεύματος γνώμην ἡ βουλὴ ἢ νὰ κρίνῃ περὶ τῆς εισαγγελίας ὁ δῆμος ἢ νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τὸ δικαστήριον. ² Ὅσάκις δ' ἔκρινε τὴν εισαγγελίαν ὁ δῆμος ἀκούσας τὴν κατηγορίαν καὶ τὴν ἀπολογίαν, ἐψήφισε κρύβδην διὰ ψήφων. ³ Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις παρέδιδε τὴν εισαγγελίαν εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἡ βουλὴ ἢ ὁ δῆμος ὥριζε καὶ τὸν νόμον καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ὁ κατηγορούμενος, ἂν κατεδικάζετο· ἐνῷ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐδικάζετο κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ εισαγγελτικοῦ νόμου. ⁴ Τὴν ἡγεμονίαν τοῦ κρίνοντος τὴν εισαγγελίαν δικαστηρίου εἶχον οἱ θεσμοθέται, ἐδικάζον δὲ 1000 δικασταί, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ ὕστερον 1500. ⁵ Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους

¹) Ὅτι ἡ βουλὴ ἦτο κυρία νὰ παραδώσῃ τὴν εἰς αὐτὴν γενομένην εισαγγελίαν εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον συνάγεται ἐκ τοῦ (Δημ.) ΜΖ' 43. Βλ. καὶ τὸ προδούλευμα τῆς βουλῆς παρὰ Ψευδοπλουτ. δ. Ἀντιφ. 23 κέ. Πρβλ. Heydemann de senatu Atheniensium ἐν Dissert. philol. Argentorat. IV, 167 κέ. Περὶ τῆς διαδικασίας ἐν τῇ βουλῇ βλ. σ. 350. Περὶ τῆς εισαγωγῆς εισαγγελίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς βουλῆς βλ. Σουῖδ. λ. εισαγγελία 2ον ἄρθρον (ὁμοίως ἐν Bekker An. gr. 244, 18): «εἰσαγγελία δὲ κυρίως ἡ περὶ καινῶν καὶ δημοσίων ἀδικημάτων εισαγομένη δίκη ὑπὸ τῶν πρυτάνεων». «Ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ, μὴ ὑπάρχοντος προδουλεύματος, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ψηφισθῇ πῶς θὰ κριθῇ ἡ εισαγγελία, συνάγεται ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ (Δημ.) ΚΕ' σ. 767. Βλ. Schoemann de comit. 207. 109 Ὑψίσμα, δι' οὗ παραγγέλλεται ἡ βουλὴ νὰ εἰσενέγκῃ γνώμην διὰ προδουλεύματος περὶ τῆς διαδικασίας τῆς εισαγγελίας ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. II, 65.

²) Βλ. Fränkel ἐνθ. ἀν. 78 - 9. Προδήλως ἐννοεῖ τὰς εισαγγελίας ὁ λέγων παρ' Ἀριστοφ. Σφ. 590 - 1: «ἔτι δ' ἡ βουλὴ χῶ δῆμος, ὅταν κρίναι μέγα πρᾶγμα ἀπορήσῃ, | ἐψήφισται τοὺς ἀδικουῦντας τοῖσι δικασταῖς παραδουῖναι». Παραδείγματα κρίσεων εισαγγελιῶν ὑπὸ τοῦ δήμου παρὰ Δημ. ΙΘ', 31. ΚΔ', 134. (Δημ.) ΜΘ', 9. Λυκ. κτ. Λεωκρ. 117.

³) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 9.

⁴) Βλ. Ψευδοπλουτ. δ. Ἀντιφ. 26: «ἔτου δ' ἂν καταψηφίσῃται τὸ δικαστήριον, περὶ αὐτοῦ ποιεῖν κατὰ τὸν νόμον, ὅς κείται περὶ τῶν προδόντων». Πρβλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 20, 22.

⁵) Οἱ θεσμοθέται ὡς εισαγωγεῖς: Ἀριστ. 59, 2. Ψευδοπλουτ. δ. Ἀντιφ. 26. Κατὰ ταῦτα διορθωτέον καὶ τὸ χωρίον τοῦ Πολυδ. Η', 87 - 8. Περὶ τοῦ πληθους τῶν δικαστῶν βλ. Λεξ. Κανταῶρ. 667, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται καὶ τὸ τοῦ Πολυδ. Η', 53. Περὶ τῆς ψηφοφρίας βλ. Λυκ. κτ. Λεωκρ. 146. 149.

καὶ ἂν ἡθωοῦτο ὁ κατηγορούμενος, ὁ κατήγορος οὐδὲν ἐζημιούτο, ὕστερον ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν καταχρήσεως τῆς εἰσαγγελίας ἐπεβάλλετο αὐτῷ ἡ συνήθης ζημία τῶν 1000 δραχμῶν, ἂν μὴ μετελάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων. ¹

Ἀπαρτία τῆς ἐκκλησίας.

Συνήθως μὲν ἡ ἀπόφασις τῶν τυχόντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀθηναίων ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκδήλωσις τῆς βουλῆσεως τοῦ ὅλου δήμου, ἔντισιν ὅμως ὠρισμέναις περιπτώσεσιν, ὅπως ἡ κυρία ἡ ἀπόφασις, ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ψηφίσωσιν ἐξακισχίλιοι τοῦλάχιστον Ἀθηναῖοι. Αἱ τοιαῦται δὲ πλήρεις ἐκκλησίαι συνελέγοντο εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς ἣν ἐχωρίζοντο 10 τμήματα, ἐν καθ' ἐκάστην φυλὴν ἐν ἐκάστῳ δὲ τῶν τμημάτων τούτων, ἐπειδὴ ἡ ψηφοφορία ἦτο κρυπτή, ἔθετον ἀνὰ δύο ὑδρίας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ψήφων. Ἐπ' ἀναγκῆς δ' ἦτο ἐν πλήρει ἐκκλησίᾳ νὰ ψηφίζωνται τὰ λεγόμενα ψηφίσματα ἐπ' ἀνδρί, ἥτοι τὰπονέμοντα δωρεάς, ἅτινα δὲν ἦσαν κύρια, ἂν μὴ συνήγοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν 6000 Ἀθηναῖοι. Ἦσαν δὲ κατὰ τοὺς νόμους τῶν Ἀθηναίων ψηφίσματα ἐπ' ἀνδρὶ ἡ ἄδεια, ἡ δωρεὰ τῆς πολιτείας καὶ ὁ ὁστρακισμός. ²

1) Βλ. Πολυδ. Η', 52. Λεξ. Κανταβρ. 677. "Ὅτε ἐρρήθη ὁ ὑπὲρ Λυκόφρονος λόγος τοῦ Ὑπερείδου (βλ. σ. 10, 5 κέ), ὁ κατήγορος ἦτο ἀκίνδυνος, καὶ ἂν ἀπῆλλασσας ὁ κατηγορούμενος. Ἐκ τοῦ Δημ. ΙΗ', 250 συνάγεται, ὅτι ἀπὸ τοῦ 330 ἐπεβάλλετο εἰς τὸν κατήγορον ζημία. Βλ. Lipsius ἐνθ. ἀν. 329. Ἀντίθετος εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀρποκρατ. λ. εἰσαγγελία, ὅτι τὸ παλαιὸν μειζόνως ἐκολάζοντο αἱ εἰσαγγελλοντές.

2) Στρεφόμενος εἰς τὸν Δημ. ΚΓ', 218, ὁ Valetou ἐν Mnemosyne 1887 σ. 7 κέ διακρίνει τοὺς νόμους ἐπ' ἀνδρὶ τῶν ψηφισμάτων ἐπ' ἀνδρὶ, διότι τὰ μὲν ψηφίσματα ἐπ' ἀνδρὶ, πλὴν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένων, ἂν ἦσαν σύμφωνα πρὸς τοὺς νόμους ἐπετρέποντο, ἐνῷ διαρρήδην ἀπηγορεύετο νὰ μὴ ψηφίζωνται νόμοι ἐπ' ἀνδρὶ. Ἡ προσθήκη ἐν τῷ νόμῳ παρὰ τῷ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 87, δι' ἧς περιορίζεται ἡ ἀπαγόρευσις, «ἐὰν μὴ ἐξακισχίλιος ὁδὴ κρύδῃ ψηφίζομένοις», δὲν ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Ἀνδοκ. αὐτ. 89 καὶ τοῦ Δημ. ΚΓ', 86. 218. ΚΔ', 18. 59. 188. (Δημ.) ΜΓ', 12. Βλ. καὶ Szanto d. griech. Bürgerrecht σ. 40 κέ. Ἀντιθετον γνώμην ὑποστηρίζει ὁ Thumser ἐν Berl. phil. Wochenschr 1892 σ. 1270 κέ. 6000 Ἀθηναῖοι ἐπ' ἀναγκῆς νὰ δώσωσι τὴν ἄδειαν: Δημ. ΚΔ', 46. Ὁμοίως πρὸς ἀπονουμὴν τῆς πολιτείας: (Δημ.) ΝΘ', 89, πρὸς ὁστρακισμόν: Πλουτ. Ἀριστ. 7. Φιλόχορ. ἀπ. 79 παρὰ Müller fr. hist. Gr. 1, 396. "Ὅτι 6000 Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ ἀττικὸν δημόσιον δίκαιον ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἅπαντες οἱ Ἀθηναῖοι ὡς προσπαθεῖ ὁ Frän-

ἝΑδεια.

ἝΑδείας, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, εἶχε χρεῖαν ὁ βουλόμενος νὰ προτείνῃ περὶ ἀτίμου ὅπως γίνῃ ἐπίτιμος ἢ περὶ ἀφέσεως τοῦ ὅλου ἢ μέρους τοῦ ὀφλήματος τοῦ ὀφείλοντος τῷ δημοσίῳ. Πρὸς τοιαύτας δ' αἰτήσεις ἦτο τεταγμένη μία τῶν τακτικῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστης πρυτανείας. Ὁ αἰτῶν τὴν ἄδειαν προσήρχετο ὡς ἰκέτης εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κατέθετε δ' ἰκετηρίαν, κλάδον ἐλαίας, ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Πνυκὸς ἢ ὀπουδήποτε ἦτο συνηγμένη ἡ ἐκκλησία, καὶ τιθέμενος οὕτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν δῆμον ἀδεῶς τὴν αἰτησίαν του. Ἦτο δὲ βεβαίως ἡ αἴτησις, νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ δῆμος νὰ συγκαληθῇ πλήρης ἐκκλησία, ὅπως δώσῃ

kel d. att. Geschworenenger. 14 κέ., μοὶ φαίνεται νῦν ἀμφίβολον, ἀποῦ ἡ γνώμη αὕτη μόνον εἰς τὰ τοῦ Δημ. ΚΔ', 46. 48 δύναται νὰ στηριχθῇ. Βλ. καὶ Valetou ἐνθ. ἀν. 40 κέ. ἝΠ ἀγορὰ ὡς τόπος τῆς ἐκκλησίας πρὸς ὁστρακισμόν διαρρήδην ἀναφέρεται, πρὸς ἀπονομὴν δὲ τῆς πολιτείας συνάγεται ἐκ τοῦ (Δημ.) ΝΘ', 90· πρὸς ὅσιν δ' ἀδείας πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὸν αὐτὸν τόπον ἐξ ἀναλογίας κρίνοντας. Βλ. καὶ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1, σ. 313-4. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας πρὸς (Δημ.) ΝΘ', 90. Πλουτ. ἝΑριστ. 7. Φιλόχορ. ἐνθ. ἀν., πρὸς δ παραδιδότα τὰ τοῦ Ξενοφ. Α', ζ', 9. Πρῶτος δ Lugebil ub. d. Wesen u. histor. Bedeutung des Ostrakismos σ. 141 κέ. παρετήρησεν, ὅτι πρὸς ὁστρακισμόν ἐπάναγκες ἦτο νὰ ψηφίσωσι μὲν 6000, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντες περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ψηφισμάτων ἐπ' ἀνδρὶ τὸ αὐτὸ θὰ συνεβαινεν, κυρίων ὄντων, ἂν ἐδέχτο αὐτὰ ἡ πλειονότης, τῶν 6000 ἐκκλησιαζόντων. Ὁ Valetou ἐνθ. ἀν. 32 κέ. προσαθεὶ πάλιν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀντίθετον γνώμην, λέγων, ὅτι ἂν παραδεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἰδέαν τοῦ Lugebil, πρέπει καὶ ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι προσφορώτατα θὰ ἐπολιτεύοντο οἱ πολέμοι τοῦ ψηφίσματος μὴ προσερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἝΑλλ' ἡ δόσις τῆς ἀδείας καὶ ἡ ἀπονομή τῆς πολιτείας δὲν ἐθεωροῦντο βεβαίως τοσοῦτο σπουδαῖα, ὥστε οἱ πολῖται συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Valetou πολιτευόμενοι νὰ προκρίνωσι νὰ μὴ προσελθῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ μὴ λάβωσι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν μισθόν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν ὁστρακισμόν, ὅστις κατηργήθη τῷ 418 ἐν ἀρχῇ δ' ἐσκόπει τὴν καταπολέμειν τῶν φίλων τῶν τυράννων (βλ. ἝΑριστ. 22, 3 κέ.) ἵσχυεν ὁ νόμος τοῦ Σόλωνα, καθ' ὃν, σκαιαζούσης τῆς πόλεως, ὥφειλε πᾶς πολῖτης νὰ ταχθῇ μετὰ μίας τῶν μερίδων. Βλ. ἝΑριστ. 8, 5. Τὸ τοῦ Θουκ. II', 72: «καίτοι οὐ πώποτε ἝΑθηναίους διὰ τὰς στρατείας καὶ τὴν ὑπερόριον ἀσχολίαν εἰς οὐδὲν πρᾶγμα οὕτω μέγα ἐλθεῖν βουλευσόντας, ἐν ᾗ πεντακισχιλίους συνελθεῖν» δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ἀναφερόμενον εἰς μόνας τὰς ἡμέρας τῶν τετρακοσίων. Διὰ νὰ ψηφίσωσιν οἰανδῆποτε πράσιν 6000 πολῖται πρέπει νὰ ὑποτεθῇ πλεῖστος μέγα ἐκκλησιαζόντων, ὅπερ δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Θουκυδίδου. Βλ. καὶ Goldstaub de ἀδείας notione et usu in iure publ. att. Vratilav. 1890 σ. 111 κέ.

τὴν ἄδειαν πρὸς ὑποβολὴν τῆς προτάσεώς του. Ἄν δ' ὁ δῆμος ἐδέχετο τὴν αἴτησιν, προεβούλευε περὶ τῆς ἀδείας ἢ βουλή, καὶ προγράφοντες τὴν πλήρη ἐκκλησίαν οἱ πρυτάνεις εἰσῆγον εἰς αὐτὴν τὸ προβούλευμα. Ἄν λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἔδιδε τὴν ἄδειαν, τὸ ψήφισμα ἐπ' ἀνδρὶ ἐκυροῦτο. Ἡ πρότασις δέ, δι' ἣν ἦτο χρεία τῆς ἀδείας, ἐψηφίζετο ἐν μιᾷ τῶν συνήθων ἐκκλησιῶν, κυρίου ὄντος τοῦ δήμου νὰ δεχθῇ ἢ ἀπορρίψῃ αὐτήν.¹

Περὶ τοῦ δευτέρου εἶδους τῶν ψηφισμάτων ἐπ' ἀνδρὶ, τῶν ἀπονεμόντων τὴν ὥρεάν τῆς πολιτείας ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν.²

Ὀστρακισμός.

Τὸ δὲ τρίτον εἶδος ψηφισμάτων ἐπ' ἀνδρὶ, ὅπερ καὶ μεγίστην εἶχε πολιτικὴν σπουδαιότητα, ἦτο τὸ περὶ ὀστρακισμοῦ.³ Ἐγί-
νετο δὲ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς
Γ', ἡ κατὰ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη τῆς Ζ' πρυτανείας, ἐψηφίζεν ὁ δῆ-
μος, ἂν πρέπει νὰ γίνη ἢ νὰ μὴ γίνη ὀστρακοφορία. Ἄν δ' ἀπε-
φασίζετο ἡ ὀστρακοφορία ἐγίνετο ἐν πλήρει ἐκκλησίᾳ, συναγομένη
εἰς τὴν ἀγοράν.⁴ Εἰς περιωρισμένον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τό-

1) Βλ. Ἀριστ. 43, 6: «ἐτέραν δὲ ταῖς ἱκετήραις, ἐν ᾗ θεὸς ὁ βουλόμενος ἱκετηρίαν (περὶ) τῶν ἂν βούληται καὶ ἰδίων καὶ δημοσίων διαλέζεται πρὸς τὸν δῆμον». Πολυδ. Η', 96: «ἡ δὲ δευτέρα ἐκκλησία ἀνέεται τοῖς βουλομένοις, ἱκετηρίαν θεμένοις, λέγειν ἀδεῶς περὶ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων». Καθ' ὅσον γινώσκωμεν, ἡ ἀδεῖα ἦτο ἀναγκαία κατὰ τὰς δύο ἐν τῇ κειμένῃ ἀναφερομένης περιπτώσεις: Δημ. ΚΔ', 46. 47. Πιθανὴ ὁμοῦ φαίνεται καὶ ἡ γνώμη τοῦ Goldstaub ἐνθ. ἀν. σ. 10 κέ. ὅτι χρεῖαν ἀδείας εἶχον καὶ οἱ πρυ-
ταίνοντες τὴν κάθοδον ὀστρακισθέντος πρὸ τῆς παρελεύσεως τοῦ τεταγμένου χρόνου ἢ τὴν κά-
θοδον φυγᾶδος ἢ τὴν ἄφρσιν τῆς ποινῆς καταδικασμένου εἰς θάνατον.

2) Βλ. σ. 228 κέ.

3) Περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἱστορικῆς σπουδαιότητος τοῦ ὀστρακισμοῦ βλ. σ. 186 κέ.

4) Βλ. Ἀριστ. 43, 5: «ἐπὶ δὲ τῆς ἑκτῆς πρυτανείας (δηλ. ἐν τῇ κυρίᾳ ἐκκλησίᾳ τῆς πρυτανείας) πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ τῆς ὀστρακοφορίας ἐπιχειροτονίαν θιβάσιν εἰ δοκεῖ ποιεῖν ἢ μὴ». Ἐκ τούτου Λεξ. Κανταβρίγ. 672, 13 κέ. Ὁ Φιλόχορ. ἀπ. 79 εἰ λέγει: «πραγματοποιεῖ μὲν ὁ δῆμος πρὸ τῆς ἀγῶδης πρυτανείας, εἰ δοκεῖ τὸ ὀστρακον εἰσφέρειν». Τὸν διάφορον ὅρισμὸν τοῦ χρόνου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Φιλοσόφου ὁ Ad. Schmidt Handb. d. griech. Chronol. 259-260 ἐξηγεῖ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε πρὸ ὀφθαλ-
μῶν καὶ τὰ ἐμβόλιμα ἔτη, καθ' ἃ ἡ ὀστρακοφορία ἐγίνετο ἐπὶ τῆς ἐβδόμης πρυτανείας.

πον τῆς ἀγορᾶς ἐψήφισον οἱ πολῖται κατὰ φυλάς, ἐμβάλλοντος τοῦ βουλομένου εἰς τὴν ὑδρίαν τῆς φυλῆς αὐτοῦ τὴν ψῆφόν του, ὅστρακον, εἰς ὃ ἐγράφατε τὸ ὄνομα τοῦ ἐξοστρακιστέου. Ἐπέβλεπον δὲ τὴν ψηφοφορίαν οἱ 9 ἄρχοντες καὶ ἡ βουλὴ· μετὰ τὸ πέρασ αὐτῆς διηριθμοῦν τὸ πλῆθος τῶν ὀστράκων, διότι ἂν ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν 6000, ὁ ἐξοστρακισμὸς ἦτο ἀτελής. Ἄν δ' ἦσαν 6000 τοῦλάχιστον οἱ ψηφίσαντες, τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον ἀνεκήρυττον ὡς ἐξοστρακισθέντα. Ὡφείλε δ' οὗτος ἐντὸς 10 ἡμερῶν νὰ φύγῃ τῆς χώρας ἐπὶ ἔτη 10, πλὴν ἂν συνέβαινε νὰ ψηφίσῃ αὐτῷ κἀθοδὸν ὁ δῆμος πρὸ τῆς παρελεύσεως τῆς δεκαετίας. Ἡ περιουσία του δὲν ἐδημεύετο, ἀλλ' ἐκαρπούτο αὐτὴν ὁ ἐξοστρακισθείς, ὅστις πρὸς τούτοις ὤφειλε νὰ μὴ πλησιάζῃ εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἀττικῆς πέρα τεταγμένων τινῶν σημείων.¹

Έργα τῆς ἐκκλησίας.

Ὅλως περιττὸς εἶναι βεβαίως πᾶς λόγος περὶ τῶν ἔργων, περὶ ὧν ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία. Ἀποῦ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἦτο κύριος ἀπάντων, εἰσήγοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν πάντα, περὶ ὧν δὲν εἶχον ἐξουσίαν ἢ ἀπέστεργον ν' ἀποφασίσωσιν ἡ βουλὴ καὶ οἱ ἄρχοντες. Καὶ ἐδεδεσμεύετο μὲν ὁ δῆμος ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν νόμων, οὐχὶ σπανίως δμως, μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους

¹) Τὸν τρόπον τοῦ ὀστρακισμοῦ διδασκόμεθα συνδυάζοντες τὰς μαρτυρίας τοῦ Φιλοχόρου ἐνθ. ἀν., ἐξ οὗ παραλαμβάνει καὶ ὁ Σχολ. Ἀριστοφ. 855 χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάξῃ, τοῦ Πλουτ. Ἀριστ. 7, τοῦ Πυλιδ. Η', 19. 20 καὶ τοῦ Ἑτυμ. Μ. 349, 15 Ἡ παρὰ Φιλοχόρῳ ἐλάττωσις τοῦ χρόνου τοῦ ὀστρακισμοῦ ἀπὸ 10 ἐτῶν εἰς 5 προέρχεται ἐκ λάθους τοῦ ἐπιτομείου, παρανοήσαντος τὴν παρὰ Φιλοχόρῳ παρομοίωσιν τοῦ ὀστρακισμοῦ πρὸς τὸν πενταετῆ πεταλισμὸν τῶν Συρακουσίων. Βλ. Διόδ. ΙΑ', 87. Ἀριστ. 22, 8: «Καὶ τὸ λοιπὸν ὥρισαν τοῖς ὀστρακιστέοις ἐκτὸς (οὕτω γραπτῶν ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ παπύρῳ ἐντὸς [Πρβλ. ὅσα παρετήρησα ἀνωτέρω σ. 187 κέ.]) Γεραιστοῦ καὶ Σκυλλαίου κατοικεῖν ἢ ἀτίμους εἶναι καθάπαξ». Πρβλ. Φιλόχορ. ἐνθ. ἀν.: «καρπούμενον τὰ ἑαυτοῦ μὴ ἐπιδαίνοντα ἐντὸς πέρα τοῦ Εὐβοίας ἀκρωτηρίου». Ὀστρακὸν φέρον ἐγκεκαραγμένην τὴν ἐπιγραφὴν «Μεγάκλης (Ἴππο)κράτους Ἀλωπεκῆθε» (βλ. Ἀριστ. 22, 5): CIA. IV, 3, 569 σ. 192. Ἐτε-ρα δύο μετ' ἐπιγραφῆς «Ξάνθιππος Ἀρρίφρωνος» (Ἀριστ. 22, 6): IV, 3, 570. 571. [Ἐτερον μετ' ἐπιγραφῆς «Θεμισθοκλῆς Φρεάριος» Ath. Mitth. 1897 σ. 345 κέ.].

τῆς ἀκολάστου δημοκρατίας τὰ ψηφίσματα ἀπεδείχθησαν κυριώτερα τῶν νόμων. Ἐνῶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἄπαξ μόνον, καὶ δὴ ἐν ἐκκλησίᾳ τεταραγμένη ἐκ σφοδροτάτων παθῶν, ἐξηνέχθη ἡ γνώμη, δι' ἣν ὅμως ὕστερον μετενόησαν οἱ ἐξενεγκόντες, ὅτι εἶναι δεινὸν νὰ ἐμποδίζεται ὁ δῆμος ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ ὅ τι βούλεται, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὴν αὐτὴν γνώμην διετύπωσε ῥήτωρ ὡς δόγμα ἀναντίλεκτον λέγων ὅτι ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων εἶναι κυριώτατος ἀπάντων καὶ ἐξουσίαν ἔχει νὰ ποιῇ ὅ τι ἂν βούληται.¹

III Τὰ στρατιωτικά.

Ὁρκος τῶν ἐφήδων.

Οἱ συμπληρώσαντες τὸ 17 ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν Ἀθηναῖοι ὅτε διὰ τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον ἐγίνοντο ἔφηβοι, ὠμνυον ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀγλαύρου τὸν ὅρκον τοῦ πολίτου καὶ τοῦ στρατιώτου. ὠμνυον δ' ἐν αὐτῷ ὅτι δὲν θὰ καταισχύ-
νωσι τὰ ἱερὰ ὅπλα, οὔτε θὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν παραστάτην, ὅτι θὰ ἀμύνονται καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος ἕκαστος αὐ-
τῶν καὶ μετὰ πολλῶν ὅτι τὴν πατρίδα δὲν θὰ παραδώσωσι μι-
κροτέραν ἀλλὰ μεγαλυτέραν καὶ καλυτέραν ἀπὸ ὅσῃν τὴν παρέ-
λαβον ὅτι θὰ ὑπακούωσιν εἰς τοὺς ἀνωτέρους καὶ θὰ πείθονται
εἰς τοὺς κειμένους νόμους, καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψωσιν ἂν τις παρα-
βιάζῃ τοὺς νόμους ἢ δὲν ἐκτελῇ τὰ κελεύσματα αὐτῶν, ἀλλὰ
θ' ἀμύνηται ὑπὲρ τῶν νόμων καὶ μόνος ἕκαστος καὶ μετὰ πάντων
καὶ ὅτι θὰ τιμᾷ τὰ ἱερὰ τὰ πάτρια.²

¹) Πρὸλ. Ἀριστοτ. Πολιτ. σ. 153, 32 κέ. Bekker. Ὁ Ἀριστ. 41, 2 λέγει περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὸν Εὐκλείδην: « Ἀπάντων γὰρ αὐτὸς αὐτὸν πεποίηκεν ὁ δῆμος κύριον, καὶ πάντα διοικεῖται ψηφίσμασιν καὶ δικαστηρίοις, ἐν οἷς ὁ δῆμός ἐστιν ὁ κρατὼν. Καὶ γὰρ αἱ τῆς βουλῆς κρίσεις εἰς τὸν δῆμον ἐληλύθασιν ».

²) Βλ. Λυκούργ. κτ. Λεωκρ. 76 κέ. Δημ. ΙΘ', 303. Ὁ ὅρκος διεσώθη παραλλάσσων ἐν τισι παρὰ Στοβ. Ἀνθ. ΜΓ', 48 καὶ Πολυδ. Η', 105 Πρὸλ. Dittenberger de ephēbis att. σ. 9. Dumont essai sur l'éphēbie Attique 1, 9 κέ. Hofmann de iuris iurandi ap. Atheniensēs formulis. Darmstadt 1886 σ. 28 κέ. Περιχοπὴν τοῦ ὅρκου ἐλλείπουσαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραλλαγῶν ἀναφέρουσιν ὁ Πλούτ., Ἀλκ. 15 καὶ ὁ Cicer. de rep. 3, 9.

Ἀφοῦ ὤμνουν τὸν ὄρκον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι, ἤσκούντο ἐπὶ δύο ἔτη περὶ τὰ πολεμικά. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐδιδάσκοντο τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἐφρούρουν ἐν Πειραιεῖ. Ἦσαν δὲ κατανεμημένοι κατὰ φυλάς, ὧν ἐκάστης προϊστάτο σωφρονιστὴς ὑπὲρ τὰ 40 ἔτη γεγονώς, χειροτονούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκ τριῶν φυλετῶν ὑπὸ τῶν πατέρων τῶν ἐφήβων ἐκλεγομένων. Οὗτος ἐπεμελεῖτο τῆς ἰδίας αὐτοῦ φυλῆς τῶν ἐφήβων καὶ συνεσίτει μετ' αὐτῶν, λαμβάνων ἐκ τοῦ δημοσίου τὴν δαπάνην. Πάντων δ' ἔφορος ἦτο ὁ κοσμητὴς, χειροτονούμενος ἐξ ἀπάντων τῶν Ἀθηναίων. Οἱ ἔφηβοι ὁδηγοὺς εἰς τὰς γυμναστικάς ἀσκήσεις εἶχον δύο παιδοτρίβας χειροτονητούς, χειροτονητοὶ δ' ἐπίσης ἦσαν καὶ οἱ διδασκαλοὶ, οἵτινες ἐδίδασκον αὐτοὺς τὴν ὀπλομαχητικὴν, τὴν τοξευτικὴν, τὴν ἀκοντιστικὴν καὶ τὴν ἄρσιν καταπάλτου. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους ἐγίνετο ἐπιθεώρησις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ἐν τῷ θεάτρῳ, εὐδοκίμουντες δ' ἐλάμβανον παρὰ τῆς πόλεως ἀσπίδα καὶ δόρυ· ταῦτα ἦσαν τὰ ὅπλα αὐτῶν, φορέματα δὲ πέτασος καὶ χλαμύς.¹ Τὸν δὲ δεῦτερον ἐνιαυτὸν περιπόλουντες τὴν χώραν καὶ πε-

Περὶ τῆς γνησιότητος καθόλου τοῦ ὄρκου τούτου δὲν ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία, καίτοι τὸ ἀντίθετον ἰσχυρίζεται ὁ Cobet novae lect. 223. Βλ. καὶ Grasberger Erziehung u. Unterricht im class. Alterthum 3, 29 κέ.

¹) Βλ. Ἀριστ. 42, 2: «Ἐπὶ δὲ δοκιμασθῶσιν οἱ ἔφηβοι, συλλεγόντες οἱ πατέρες αὐτῶν (κατὰ φυλάς ὁμόσαντες αἰροῦνται τρεῖς ἐκ τῶν φυλετῶν τῶν ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη γεγονότων, οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι καὶ ἐπιτηδαιοτάτους ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐφήβων, ἐκ δὲ τούτων ὁ δῆμος ἓνα τῆς φυλῆς ἐκάστης χειροτονεῖ σωφρονιστὴν καὶ χ(ο)ρηγὸν ἐκ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐπὶ πάντας. Σ(υ)λαβόντες δ' οὗτοι τοὺς ἐφήβους, πρῶτον μὲν τὰ ἱερὰ περιήλθον, εἰτ' εἰς Πειραιέα πορεύονται καὶ φρουροῦσιν οἱ μὲν τὴν Μουνιχίαν οἱ δὲ τὴν Ἀκτὴν. Χειροτ(ο)νεῖ δὲ καὶ παιδοτρίβας αὐτοῖς δύο, καὶ διδασκαλοὺς οἵτινες ὀπλομαχεῖν καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν καὶ καταπάλτην ἀφίεναι διδάσκουσιν. Δίδωσι δὲ καὶ εἰς τρο(φ)ὴν τοῖς μὲν σωφρονισταῖς δραχμὴν ἅ' ἐκάστῳ, τοῖς δ' ἐφήβοις τέτταρας δρολοὺς ἐκάστῳ· τὰ δὲ τῶν φυλετῶν τῶν αὐτοῦ λαμβάνων ὁ σωφρονιστὴς ἕκαστος ἀγοράζει τὰ ἐπιτήδεια πᾶσιν εἰς τὸ κοινόν - συσσιτοῦσι γάρ κατὰ φυλάς - καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται πάντων. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐνιαυτὸν οὕτως διάγουσι· τὸν δ' ὕστερον ἐκκλησίας ἐν τῷ θεάτρῳ γενομένης ἀποδειξάμενοι τῷ δήμῳ τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ λαβόντες ἀσπίδα καὶ δόρυ παρὰ τῆς πόλεως περιπολοῦσι τὴν χώραν καὶ διατρίβουσιν ἐν ταῖς φυλακτικαῖς. Φρουροῦσι δὲ τὰ δύο ἔτη, γλαμύ-

ρίπολοι διά τοῦτο καλούμενοι, ἐμελέτων τὰ περὶ τὴν φρούρησιν τῶν τόπων καὶ τὰ ἐν πολέμῳ ἔργα. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐφύλαττον ἐν ταῖς φρουρίοις τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουσαν τὰ σύνορα τῆς χώρας, ἐποίουν πορείας στρατιωτικὰς καὶ ἡσκούντο σκάπτοντες καὶ ταφρεύοντες καὶ εἰς ἄλλα ἐν γένει ὀχυρωτικὰ ἔργα ἀσχολούμενοι. ¹

δας ἔχοντες καὶ ἀτελεῖς εἰσι πάντων». Ἐκ τούτων εἶναι ἐλλημμένα τὰ παρ' Ἀρποκρ. Σουῖδ. Φώτ. λ. περίπολος. Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen 1, 191 κέ. τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. περιγραφομένης συντάξεως τῶν ἐφήδων ὀρίζει εἰς τὸ ἔτος 386. Περὶ τῶν σωφρονιστῶν βλ. προσέτι Bekker An. gr. 301, 7 κέ. Φώτ. Ἑτυμ. Μ. λ. (Πλάτ.) Ἀξίον, 367. Σωφρονιστὴς τῆς Κεκροπίδος φυλῆς ὑπὸ τοῦ δήμου χειροτονηθεὶς τῷ 334, 3 ἀναφέρεται ἐν ἐπιγραφῇ ἐν Ἀρχ. δελ. 1889 σ. 11-2 (Δελτ. ἑλλ. ἀλλῆλ. 12, 257. CIA. IV, 2, 563 β), τῆς Πανδιονίδος τῇ 303 ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 148-9 (Ber. d. Berl. Akad. 1888 σ. 247. CIA. IV 2, 565 β) Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' αἰῶνος δὲν μνημονεύονται πλέον σωφρονισταί: Köhler ἐν Ath. Mitth. 4, 328 Περὶ τῶν σωφρονιστῶν βλ. προσέτι Girard l' éducation athénienne Par. 1889 σ. 43 κέ. [Μεταφρ. Ἀλ. Μ. Καράλη Ἀθ. 1894 σ. 45 κέ.]. Ἡ παράδοσις ἀσπίδος καὶ δόρατος εἰς τοὺς ἐφήδους μετὰ τὴν ἐν τῷ θεάτρῳ ἀπόδειξιν, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν ἱππέων, δὲν κρῖνται νὰ συγχέηται πρὸς τὴν πανοπλίαν, δι' ἧς καθόπλιζεν ὁ ὄμιλος τοὺς ὄρσαντοὺς τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἐνηλίκους γενομένους (Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 154. Ἰσοκρ. Η', 82. Πλάτ. Μενέξ. 249): ταῦτα συγχέουσιν ὁ Boeckh Kl. Schr. 4, 152 καὶ ὁ Schaefer Dem. u. seine Zeit III, 2 σ. 33-4 μάλλον δὲ πρὸς τὴν διαρεάν τῆς πανοπλίας πρέπει νὰ συνδεθῇ ἡ δοκιμασία τῶν ὄρσαντων ὑπὸ τῆς βουλῆς παρὰ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 4. Bl. Dittenberger σ. 12. Heinrichs d. Kriegsdienst bei der Athen. Πρόγρ. τοῦ βασιλ. λυκείου ἐν Βερολ. 1864 σ. 14. Πέτασος καὶ χλαμὺς φόρημα τῶν ἐφήδων: Φιλῆμων παρὰ Πολυδ. Γ', 164. Πρὸς Graserberger Erziehung u. Unterricht im cl. Alterth 3, 42 κέ.

¹) Βλ. τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους. Πολυδ. Η', 105: «Περίπολοι. Ἐφηβοὶ περιήσαν τὴν χώραν φυλάττοντες, ὥσπερ ἤδη μελετῶντες τὰ στρατιωτικὰ». Πλάτ. Νόμ. Γ', 778: «Τὸ δ' ἡμέτερον ἐστὶ πρὸς ταῦτα γέλωτ' ἂν δικαίως πάμπαν ὄφλοι, τὰ κατ' ἐνιαυτὸν μὲν ἐκπέμπειν εἰς τὴν χώραν τοὺς νέους, τὰ μὲν σκάψοντας, τὰ δὲ ταφρεύοντας, τὰ δὲ καὶ διὰ τινων ὀικοδομήσεων εἰρξοντας τοὺς πολεμίους, ὥς δὲ τῶν ὄρων τῆς χώρας οὐκ ἔασοντας ἐπιβαίνειν». Ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 167, λέγων ὅτι περίπολος τῆς χώρας ἐγένετο δύο ἔτη, ἐννοεῖ ἀναμφιβόλως τὴν ὅλην διετὴ ἀσκήσιν τῶν ἐφήδων. Τὸ τοῦ Ἀριστοτ. «φρουροῦσι δὲ τὰ δύο ἔτη» εἶναι ἀκριβέστατον, διότι καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν οἱ ἐφηβοὶ φρουροῦσιν οἱ μὲν τὴν Μουνυχίαν, οἱ δὲ τὴν Ἀκτὴν». Ἀστυνομικὰ ἔργα τῶν περιπόλων διὰ περιπολιῶν: Ξενοφ. π. πόρ. δ', 47. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1177. Φυλακὴ τῶν φουριῶν: Εὐπολις παρὰ Σχολ. Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 167, 7 (Meineke FCG. II, 1, σ. 566 ἀρ. 56): «καὶ τοὺς περιπόλους ἀπὲν» εἰς τὰ φρούρια». Δημ. ΝΔ', 3 κέ. Φρούρια (τείχη) ἐν Ἀττικῇ ἦσαν ὁ Ἀναφλυστὰς, ὁ Θυρικός, τὸ Σούνιον, ὁ Ραμνοῦς, ἡ Ἐλευσίς, ἡ Φυλὴ, αἱ Ἀφιδναί, [τὸ Πάνακτον]: Ξενοφ. π. πορ. δ', 43. [Θουκ. Ε', 3. 42]. Σχόλ. Περὶ πλ. 58. CIA IV, 2, 563 β. 45 κέ. Ψήφισμα παρὰ

Τὴν καθόλου δ' ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐφήβων εἶχον ὡς εἰκὸς οἱ στρατηγοί, ὑφ' οὓς ἦσαν τεταγμένοι καὶ ὁ κοσμητὴς καὶ οἱ σωφρονισταὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπὶ τοὺς ἐφήβους ἐκλεγόμενοι διδάσκαλοι.¹ Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν περὶ τὰ στρατιωτικά, ὅπως μὴ διακόπτωσιν αὐτὴν ἐκάστοτε, οἱ ἔφηβοι οὔτε ἐοῖδον οὔτε ἐλάμβανον δίκην, πλὴν τῶν περὶ κλήρου καὶ ἐπικλήρου καὶ τῆς διαδικασίας περὶ ἱερωσύνης κατὰ γένος.²

Δημ. III, 38. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 282-3. Ἄν « Ἀθηναίων οἱ τεταγμένοι ἐν Ἐλευσίνι, ἐν Πανάκτῳ, ἐπὶ Φυλῇ » ἦσαν περίπολοι δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἐξηκριθῶμενον. Βλ. CIA. II, 1217. Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 135 κέ. (CIA. IV, 2, 614 ε). 1887 σ. 3 κέ. 187-8 (CIA. IV, 2, 614 ε. 612 ε). Τοῦ ἔτους 321 ἢ 318: « (ἐδ. οὖεν Ἐλευσινίων (τῷ δήμῳ καὶ) Ἀθηναίοις (τοῖς ἐν τῇ φυλακῇ) »: Ἐφ. ἀρχ. 1892 σ. 101-2 (CIA. IV, 2, 574 ε). Ἐξ ἐπιγραφῆς τοῦ τέλους τοῦ Γ' αἰῶνος: ἀδεῶσθαι τῶν πολλ(ι)τῶν ταῖς τεταγμένοις Ἐλευσίσι»: Ath. Mittl. 19, 177. Πιθανώτατα ὅμως δὲν ἦσαν περίπολοι « οἱ στρατιῶται οἱ παρὰ τῇ πόλει στρατευόμενοι »: Ἐφ. ἀρχ. 1884 σ. 135-6 στ. 21 (CIA. IV, 2, 614 ε), καὶ « οἱ ὑπαῖθοι »: Ἐφ. ἀρχ. 1887 σ. 3-4 στ. 2 (CIA. IV, 2, 619 ε).

¹) Βλ. Δελν. ἀρχ. π. Φιλοκλ. 15: « καὶ ὁ μὲν δῆμος ἅπας οὐτ' ἀσφαλὲς οὔτε δίκαιον νομίζων εἶναι παρακαταθέσθαι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἀπεχειροτόνησεν αὐτὸν (ὅηλ. τὸν στρατηγὸν Φιλοκλέα) ἀπὸ τῆς τῶν ἐφήβων ἐπιμελείας ». Βλ. καὶ Δημ. ΝΔ', 4-5. Ὁ Dumont sur l'éphébie attique σ. 169-170 ἐσφαλμένως ὑπολαμβάνει ὅτι ὁ Φιλοκλῆς ἦτο κοσμητὴς. Οἱ Ἐλευσῖνιοι στεφανοῦσι κατὰ τὴν β' πεντηκονταετηρίδα τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν στρατηγὸν Δερκύλον, « ἐπειδὴ Δερκύλος ὁ στρατηγὸς φιλοτιμεῖται περὶ τὸν δῆμον τὸν Ἐλευσινίων τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως ἂν οἱ παῖδες παιδεύωνται οἱ ἐν τῷ δήμῳ »: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 3 σ. 120 (CIA. IV, 2, 574 ε). Ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 167 ἀναφέρει ἀρχοντας τῶν ἐφήβων. Ἀσφαλῶς δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν οἱ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 352 ἀναφερόμενοι περιπόλαργοι ἤρχον τῶν Ἀθηναίων περιπόλων: Βλ. Ἐφ. ἀρχ. 1888 σ. 31-2 στ. 15 κέ. (Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 434 στ. 15 κέ. CIA. IV, 2, 104 α). Οὗτοι ἀναφέρονται καὶ ἐν CIA II, 1219. IV, 2, 1219 ε. Ἐφ. ἀρχ. 1888, 21 κέ. (CIA. IV, 2, 574 g). Ὁ Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 265-6. οὗ τὴν γνώμην συμπεριέχεται καὶ ὁ Girard, ἐνθ. ἀν. σ. 274 κέ. [ἑλλ. μεταφρ. σ. 302 κέ.] θεωρεῖ τοὺς ἀρχηγοὺς ἔξενον μισθοφόρων. Οἱ περίπολοι παρὰ Θουκ. II, 92 εἶναι βεβαίως μισθοφόροι (πρὸς. II, 69), πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ ἐν Δ', 67 μνημονεύμενοι. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 334]3 ἐν Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 11-2 (Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 13, 257 CIA. IV, 2, 563 ε) φαίνεται ὅτι ὁ σωφρονιστὴς ἤρχε τῆς φυλῆς τῶν ἐφήβων καὶ κατὰ τὸν δευτέρον ἑναυτὸν τὸν τῆς περιπολίας: « ἐπιμελοῦνται τῆς φυλακῆς Ἐλευσίνιος οἱ(ι) τῆς Κεχροπίδ(ος) ἐφήβοι καὶ ὁ σωφρονιστὴς αὐτῶν ».

²) Βλ. Ἀριστ. 42, 5: « καὶ δίκην οὔτε διδῶσιν οὔτε λαμβάνουσιν, ἵνα μὴ πρό(φ)ασις ἢ τ(ο)ῦ ἀπίειναι, πλὴν περὶ κλήρου καὶ ἐπικλήρου, κἂν τινι κατὰ [τὸ] γένος ἱερωσύνη γέννηται. Διεξεληθόντων δὲ τῶν δυεῖν ἐτῶν ἡδὴ μετὰ τῶν ἄλλων εἰσίν ».

Ἀκριβεστέραν γινώσιν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐφηβείας μετὰ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος πορίζομεθα ἐκ πολυπληθῶν ἐπιγραφῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ θεσμὸς μετεβλήθη ἔκτοτε οὐσιωδῶς· αἱ διαφοραὶ ἔγκαινται κυρίως ἐν τούτοις, ὅτι ἡ ἐφηβεία ἐγένετο ἐνιαύσιος (τὸ ἐφηβικὸν ἔτος διῆκεν ἐκ Βοηδρομιῶνος εἰς Βοηδρομιῶνα), ὅτι δὲν ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς ἐφήβους οἱ τεταγμένην ὑπὸ τοῦ νόμου ἡλικίαν ἔχοντες καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἐπάναγκες νὰ ἐφηβεύσωνται πάντες. Ἡ ἐφηβεία τότε ἦτο μᾶλλον σύστημα ἀγωγῆς τῶν πλουσίων καὶ εὐγενῶν Ἀθηναίων νεανιῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίδωξιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ δήμου, οἱ δ' ἐφηβοὶ εἶχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν αὐτὴν περίπου τάξιν, ἣν καὶ οἱ ἱππεῖς κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα.¹

Τῶν ἐφήβων ἦρχε καὶ τότε ὁ κοσμητής, τῶν σωφρονιστῶν ὅμως ἡ ἀρχὴ εἶχε καταλυθῇ. Ἐξελέγετο δ' ὁ κοσμητὴς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ ἐνιαυτὸν καὶ ἐξερχόμενος τῆς ἀρχῆς εἶδιδε λόγον καὶ εὐθύνας. Αὐτὸς δὲ καθίστη καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν ἐφήβων.²

¹) Ὅτι ἡ ἐφηβεία ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις ἦτο ἐνιαύσιος καταφαίνεται ἐκ τοῦ συνήθους ἐν ταῖς τιμητικαῖς ἀναγραφαῖς πρὸς δῆλωσην τῶν ἐφηβευσάντων τύπου: «οἱ ἐφηβοὶ οἱ ἐπὶ τοῦ δαίνους ἀρχόντος ἐφηβεύσαντες». Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ ἥδη ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 282|1: CIA. II, 316. Τὸ ἐφηβικὸν ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Βοηδρομιῶνος μηνός. Βλ. Dittenberger de ephēbis att. 21 κέ. Dumont ἐνθ. ἀν. 37 κέ. Ὅτι ὁ χρόνος τῆς ἐφηβείας ἦτο ἥδη περιωρισμένος τῷ 305|4 ἀποδεικνύει μετὰ πιθανότητος ὁ Köhler ἐν Ath. Mitth 4 σ. 326. Βλ. καὶ Girard ἐνθ. ἀν. 290 κέ. [ἐλλ. μεταφρ. σ. 318]. Ὅτι δὲν ὠρίζετο πλέον ῥητὴ ἡλικία πρὸς ἐγγραφήν εἰς τοὺς ἐφήβους συνάγει ὁ Köhler αὐτ. σ. 333 ἐκ τοῦ ὅτι οὐχὶ ἀπαξ ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν ἐφήβων ἀναγράφονται κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐφηβοὶ τὸ αὐτὸ ἔχοντες πατρωνυμικὸν καὶ δημοτικὸν, ἀδελφοὶ ἄρα. Ἄν δ' εἰς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφοντο οἱ ὠρισμένην ἔχοντες ἡλικίαν, θὰ ἦτο δυνατόν ἡ σύγχρονος ἐγγραφή ἀδελφῶν ἂν ἦσαν διδυμοὶ, ἀλλ' ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τοιούτων ὀνομάτων καταδεικνύει, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοιαύτης τινὸς περιπτώσεως. Βλ. Ath. Mitth. 4, 329. CIA. II, 324. Οὐδὲ ὡς τυχαίαν σύμπτωσιν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν, ὡς ἱσχυρίζεται ὁ Dumont ἐνθ. ἀν. 41 κέ. τὴν συμφωνίαν τῶν πατρωνυμικῶν καὶ δημοτικῶν ὀνομάτων. Ὅτι ἡ ἐφηβεία δὲν ἦτο πλέον υποχρεωτικὴ συνάγει ὁ Köhler σ. 332-8 ἐκ τῆς αἰφνιδίου ἐλαττώσεως τοῦ πλήθους τῶν ἐφήβων. Τῷ 305|4 ἦσαν ἐκ δύο φυλῶν τοὐλάχιστον 34 ἐφηβοί, τῷ δὲ 283 ἢ 282 ἐκ πασῶν ὁμοῦ μόνον 33. Βλ. CIA. II, 316. Πρὸς καὶ CIA. II, 324. 338. Ὅθεν τῷ 305 4 ἐφηβεον ἀναγκαστὶ πάντες. Ὅτι ὑστερον ἡ ἐφηβεία δὲν ἦτο υποχρεωτικὴ παραδέχονται ὁ Boeckh εἰς CIG. 272 καὶ ὁ Dittenberger σ. 16-7.

²) Τῷ 305 ὑπῆρχον ἔτι 8 τε κοσμητῆς καὶ οἱ σωφρονισταί: Athen. Mitth. 4, 327

Τοιοῦτοι δὲ διδάσκαλοι ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς οἱ καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα γνωστοί, ὁ παιδοτρίβης, ὁ ὀπλομάχος, ὁ ἀκοντιστής, ὁ τοξότης καὶ ὁ καταπελταφέτης ἢ ἀπλῶς ἀφέτης. Πλὴν τούτων ἀναφέρονται καὶ γραμματεὺς καὶ ὑπηρέτης τῶν ἐφήβων. ¹ Καίτοι δὲ καὶ τότε ὑπάρχουσιν πρὸς τὰ παραγγελλόμενα ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ὅμως ἡ ἐφηβεία εἶχεν ἀπολέσῃ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἀνέκαθεν εἶχεν. ² Τὸ μόνον ὑπομιμνήσκον αὐτὸν ἦτο ἡ ὑπὸ τὸν κοσμητὴν ἐξόδος τῶν ἐφήβων ἐπὶ τὰ φρουρία καὶ τὰ ὄρια τὰς Ἀττικῆς πλεονάκεις ἐν ὅπλοις, καὶ αἱ καθολκαὶ καὶ αἱ νεωλκαίαι, ἃς ἐποιοῦντο. ³ Μεταξὺ τῶν πολιτι-

καὶ τῇ 303 ἀναφέρονται σωφρονισταί: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 148-9. (Ber. d. Berl. Akad. 1888, 247), οἵτινες ὅμως μετ' ὀλίγον ἐξέλιπον. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ κοσμητοῦ βεβαιοῦται ἐκ τοῦ συνήθους ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τύπου: « χειροτονηθεὶς κοσμητὴς ἐπὶ τοὺς ἐφήβους εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ δαίνοιο ἀρχόντος ἐνιαυτόν »: CIA. II, 465. 467. 469. 471. Ἐν στ. 56 τῆς τελευταίας ἐπιγραφῆς λέγεται περὶ τοῦ δήμου: « καὶ καθίστησιν ἐκ τῶν ἀρίστα βε(β)ιωκότων ». Ἦτο ἀρχὸν: « ἤρξεν τὴν ἀρχὴν κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα »: II, 467. Ἐδίδεν λόγον τῶν πεπραγμένων: II, 469, στ. 70. 470 στ. 41. 471 στ. 88. Τοὺς διδασκάλους καθίστη ὁ κοσμητὴς. Βλ. CIA II, 470 στ. 21: « ἐγένοντο δὲ καὶ κατήκο(οι το)ῦ τε κο(σ)μητοῦ καὶ τῶν κατασταθέντων ὅφ' ἑαυτοῦ διδασκάλων ποιούμενοι τὰς μελέτας ἐν τοῖς ὅπλοις » Περὶ τοῦ κοσμητοῦ διαλαμπδάνουσιν ὁ Dittenberger σ. 29 κέ. καὶ ὁ Dumont σ. 166 κέ.

¹) Πρὸς Kähler εἰς CIA. II, 478. Περὶ τῶν διαφορῶν διδασκάλων καὶ περὶ τῶν ἀσκήσεων, ἃς ἤσκουν τοὺς ἐφήβους βλ. Dittenberger σ. 34 κέ. 54 κέ. Dumont σ. 177 κέ. Grasberger ἐνθ. ἀν. τ. 3 σ. 462 κέ.

²) Ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ψηφίσματος τοῦ δήμου ἐν CIA. II, 471 στ. 52 ἀναφέρονται πλὴν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: « Ἐπειδὴ διὰ παντὸς ὁ δῆμος τὴν πλείστην σπουδὴν ποιεῖται τῆς τῶν ἐφήβων ἀγωγῆς καὶ εὐταξίας βουλόμενος το(ὺς) ἐκ τῶν πα(ι)δῶν μεταδιδόντας εἰς τοὺς ἀνδρας ἀγαθοὺς γίνεσθαι τῆς πατρίδος διαδ(ό)χους καὶ προσέταξεν διὰ τῶν νόμων(ν) τ(ῆς) τε γῶρας κα(ὶ) τῶν φρουρίων καὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς ἐμπείρους γίνεσθαι ἐν τε τοῖς ὅπλοις τὴν εἰς πόλεμον ἀνήκουσαν ἀσκησ(ν ποιεῖ)σθαι ». Οἱ ἐφηβοὶ ἐπειθάρχουν ἐν τοῖς παραγγελλόμενοις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν: CIA. II, [467, στ. 38-78]. 469 στ. 58. 470 στ. 19. 38, 471, στ. 62. 481 στ. 51.

³) CIA. II, 467 στ. 22 κέ. Πρὸς καὶ στ. 85 τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ὅπου λέγεται, ὅτι ὁ κοσμητὴς ἔπαινε αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνάσια, ἔπαινε δ' ἐνόπλους καὶ ἐπὶ τὰ φρουρία καὶ τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς πλεονάκεις καθάπερ αὐτῷ προσέταττον οἱ τε νόμοι καὶ τὰ ψηφίσματα τῆς τε βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Βλ. καὶ II, 470, στ. 15. 471 στ. 24. 65. Grasberger ἐνθ. ἀν. 3, 115 κέ. Περὶ τῶν ναυτικῶν ἀσκήσεων αὐτῶν βλ. CIA. II, 467 στ. 37. 470 στ. 19. Grasberger 3, 136.

κῶν καθηκόντων τῶν ἐφήβων ἦτο καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς εὐκοσμίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, εἰς ἃς παρήδρευον ἑνοποιοί. ¹

*Οπλῖται.

Κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα οἱ Ἀθηναῖοι ἐγγραφόμενοι εἰς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφοντο συγχρόνως καὶ εἰς τὸν κατάλογον τῆς ἰδίας αὐτοῦ φυλῆς ἕκαστος, ὃν πιθανώτατα ἐτήρει ὁ ἐκάστοτε ταξίαρχος. Περιεῖχον δ' οἱ κατάλογοι τῶν φυλῶν τὰ ὀνόματα πάντων τῶν τελούντων τὰ τρία πρῶτα τέλη κατὰ τὴν σολώνειον νομοθεσίαν, καὶ τούτου ἕνεκα ὑποχρέων νὰ στρατεύωνται ὡς ὀπλῖται ἀπὸ τοῦ 18 μέχρι τοῦ 62 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Εἰς τὸν κατάλογον ἐκάστης τῶν 42 στρατευσίμων ἡλικιῶν ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, ἐφ' οὗ ἐνεγράφησαν οἱ ἐφηβοί, καὶ τὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ. Οὗτοι δ' οἱ 42 ἄρχοντες ἦσαν ἐπώνυμοι τῶν 42 ἡλικιῶν, καθ' ἕκαστον δ' ἔτος ἀντικαθίστατο ὁ ἀρχαιότατος αὐτῶν καὶ ὁ κατάλογος τῆς ἡλικίας, ἧς ἦτο ἐπώνυμος, ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ τῶν τότε ἐγγραφέντων ἐφήβων. ² Κα-

¹) Βλ. CIA. II, 467 στ. 35: « παρήδρευσαν δὲ καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἀπάσαις ἐν ὀπλοῖς ταῖς τε ἐν ἄστει καὶ ἐμ Πειραιεῖ ». Πρὸλ. 468 στ. 21. 469, 20. Ἐν CIA. II, 470 στ. 22 γίνεται χρῆσις τοῦ ῥήματος προσεδρεύω ἀντὶ τοῦ παρεδρεύω, ἐν δὲ 471 στ. 20. 76 τοῦ ἐφεδρεύω. Πρὸλ. καὶ Φιλοστράτ. 6. σοφ. Β', α', 5. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ προσήκων τόπος πρὸς λεπτομερεστέραν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν ἐφηβείαν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ τῶν κατὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ θεσμοῦ μέχρι τῶν ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων, διότι οἱ ἐφηβοί κυρίως εἰπεῖν οὐδεμίαν εἶχον πλέον σχέσιν πρὸς τὰ τῆς πολιτείας. Περὶ τούτων παραπέμπω εἰς τὰ πολλάκις μνημονευθέντα συγγράμματα τοῦ Dittenberger, τοῦ Dumont καὶ τοῦ Grasberger.

²) Καὶ οἱ ἐφηβοὶ ἐστρατεύοντο ὡς ὀπλῖται. Βλ. Grasberger ἐνθ. ἀν. 3, 89. Περὶ τοῦ καταλόγου πρὸλ. Ἀριστ. 53, 4: « Εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα μὲν οἱ τῶν φυλῶν, δύο δὲ καὶ τετταράκοντα οἱ τῶν ἡλικιῶν οἱ δὲ ἐφηβοὶ ἐγγραφόμενοι πρότερον μὲν εἰς λελευκωμένα γραμματεῖα ἐνεγράφοντο, καὶ ἐπεγράφοντο αὐτοῖς δ' ἄρχων ἐφ' οὗ ἐνεγράφησαν καὶ ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ πρότερον ἔπει δεδιαιτηκῶς, νῦν δ' εἰς στήλην χλακῇ ἀναγράφονται, καὶ ἴσταιται ἡ στήλη πρὸ τοῦ βουλευτηρίου παρὰ τοὺς ἐπωνύμους ». Ἐκ τούτου παραλαμδάνουσιν ὁ Ἀρποκρ. λ. στρατεία ἐν τοῖς ἐπωνύμοις, ἐπώνυμοι. Φώτ. Σουῖδ. λ. ἐπώνυμοι 1ον ἄρθρ. Περὶ τῶν ἀργόντων ὡς ἐπωνύμων τοῦ καταλόγου βλ. L. Lange ἐν Leipz. Stud. 1, 160 κέ. [Πρὸλ. καὶ E. Poste Age eponymoi at Athens ἐν Classical Review 1896 σ. 4 κέ. καὶ τὰ ἐμὰ Τρία εἰσαγωγ. μαθήμ. εἰς τὴν Ἀθ. πολιτ. 1894 σ. 40 κέ. ὅπου παρατηρῶ

τενέμοντο δ' αἱ 42 ἡλικίαι τῶν στρατευσίμων εἰς δύο τάξεις.

ὅτι εἰς τὰς στήλας ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχόντος καὶ τὸ ὄνομα οὐχὶ τοῦ προκατόγου του, ἀλλὰ τοῦ ἐπωνύμου τῆς ἡλικίας τῶν ἀπαλλαγέντων τῆς πρὸς στρατεύειν ὑποχρεώσεως καὶ διαιτησάντων, ἦτοι τοῦ πρὸ 42 ἐτῶν ἄρξαντος, διότι οὗτος νομιζῶ ὅτι εἶναι ὁ κατὰ τὸν Ἄριστ. ἐπὶ τὸν ὅτι πρῶτον εἶτι δεδαιτηγῶς] Ὁ Schwartz ad Atheniens. rem militarem studia Thucydidea. Diss. in. Kiel, 1877 σ. 5 κί. ἰσχυρίζεται, ὅτι μόνον ληξιαρχικὰν γραμματεῖον ὑπῆρχεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ καταλόγος τῶν ὀπλιτῶν, ὅπερ ὅμως ἀναίρεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Bl. Lange ἐν Leipz Stud. I 164. κί. καὶ ὁ O. Müller de demis att. Diss. in. Goett. σ. 27 κί. ὑποστηρίζει ὅτι αἱ στρατεῖαι δὲν ἐγίνοντο ἐκ τοῦ καταλόγου. Ἄλλ' ἢ πρὸς κύρωσιν τῆς γνώμης του φερομένη μαρτυρία τοῦ Δημ. Ν', 6: «καὶ τοὺς βουλευτὰς καὶ τοὺς δημάρχους καταλόγους ποιῆσθαι τῶν δημοτῶν καὶ ἀποφέρειν ναύτας», ἀναφέρεται, ὡς σαφὲς ἐκ τῶν § 7. 16 καταδεικνύεται, εἰς τὴν ναυτολογίαν. Ἀσφαλὴ μαρτυρίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως καταλόγου τῶν στρατευσίμων παρέχει καὶ ὁ Θουκ. Ι', 87: «τετρακοσίων γὰρ ὀπλιτῶν καὶ τετρακισχίλων οὐκ ἐλάσους ἀπέθανον ἐκ τῶν τάξεων καὶ τριακοσίων ἱππέων, τοῦ δὲ ἄλλου ὅγλου ἀνεξέμετος ἀριθμὸς». Πρὸλ. Müller-Strübing Aristophanes 642. «Ὅτι οἱ θῆτες δὲν ἦσαν ὀπλίται, συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀρποκρ. λ. θῆτες καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω γιορῶν τοῦ Θουκυδίδου. Ἄν δὲ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐπολέμησαν οὗτοι καὶ ὡς ὀπλίται (βλ. Usener ἐν Jahrb. f. class. phil 1873 σ. 162), τοῦτο ἦτο ἀσύνηδες καὶ ἐξαιρετικόν. Καὶ τότε τὰ ὀνόματα αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ καταλόγῳ. Bl. Thουκ. Γ', 43. καὶ ὁ Delbrück die Perserkriege und die Burgundenkriege 125 κί. 309 κί. δὲν μ' ἐπέισε περὶ τοῦ ἐναντίου [Ἄλλὰ νομιζῶ ὅτι μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς Ἀθην. πολιτείας τοῦ Ἀριστ. ἐλέγχεται ἀδόκιμος ἡ γνώμη, ὅτι οἱ θῆτες δὲν περιελαμβάνοντο ἐν τῷ καταλόγῳ. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστ. ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς ὑποχρεωτικῆς στρατολογίας. Πάντες οἱ Ἀθηναῖοι συμπληροῦντες τὸ 17 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς ἐρήθους καὶ ἵσταντο εἰς τὰς πολεμικάς (Ἀριστ. 42), καὶ πάντες ἀνεῖ ἐξαιρέσεις ἐνεγράφοντο εἰς τὰς στήλας, ὧν ἐγίνετο χρῆσις πρὸς τὰς στρατείας (53, 4. 7). Ἡ παράλειψις αὐτῶν ἐκ τοῦ καταλόγου θὰ ἦτο ἀπόδειξις, ὅτι τελοῦσι τὸ θητικὸν τέλος καὶ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἄρξωσι τὰς ἀρχάς, ὧν ἀπεκλείοντο οἱ θῆτες κατὰ τὴν Σουλώνειον νομοθεσίαν, ἐνῷ γινώσκομεν ὅτι κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῶν ἀρχόντων ἐκείνων ἠναγκάζοντο οἱ δικαταὶ ν' ἀρκῶνται εἰς μόνην τὴν βεβαίωσιν τοῦ δοκιμαζομένου ὅτι δὲν τελεῖ θητικὸν τέλος, μὴ ἔχοντες ἀποδείξιν τοῦ ἐναντίου (πρὸλ. Ἀριστ. 7, 4 47, 1). Ἄλλως δὲ τὰ γιορὰ τοῦ Θουκυδίδου, εἰς ἃ ἀναφέρεται ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν τοιοῦτο μαρτυροῦσιν. Ὁ ἄλλος ὅγλος, ὃν ἀναφέρει ἐν Ι', 87, δὲν εἶναι οἱ θῆτες, ἀλλ' οἱ μὴ στρατευόμενοι, τὰ παῖδια οἱ γέροντες αἱ γυναῖκες οἱ ξένοι οἱ δοῦλοι, διότι πρόκειται περὶ τῶν ἐκ τοῦ λοιμοῦ θανόντων. Ἐν δ' Γ', 43 οὐδαμῶς λέγει ὅτι δὲν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι θῆτες ἐν τῷ καταλόγῳ, ἀλλ' ὅτι ἐπιβάται τῶν νεῶν ἦσαν θῆτες. «Ὅτι οἱ δ' ἀπορίωτεροι τῶν πολιτῶν προέκρινον νὰ ὑπερῶσιν εἰς τὸν στόλον, μισθοφοροῦντες καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑποβαλλόμενοι δαπάνην οὐδὲν το παρὰδοξον μέγα δὲ κέρδος ἐνόμιζεν ἡ πόλις, ἂν ὡς οἶον τε πλείστοι πολῖται ὑπῆρτον ἐν τῷ στόλῳ (πρὸλ. Thουκ. Α', 143). Ἄλλ' ἐκ τούτου δὲν συνάγεται, ὅτι δὲν ἦσαν μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτῶν ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ καταλόγῳ, ἀπαρλλακτικῶς ὡς καὶ οἱ διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον εἰς ἄλλην κατελεγμένοι τάξιν, τὴν τῶν ἱππέων, πλούσιοι Ἀθηναῖοι: Ἄλλως δὲ καὶ ὀπλίται ἐνίοτε κατηναγκάζοντο νὰ πολεμῶσιν ὡς ἐπιβάται ἐν τῷ στόλῳ: Thουκ. II', 24].

εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ τοὺς ὑπὲρ 50 ἔτη γεγονότας καὶ εἰς τοὺς ὑπὲρ 20 καὶ μέχρι 50 ἐτῶν ἡλικίαν ἄγοντας. Οἱ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει, οἱ πρεσβύτατοι καὶ οἱ νεώτατοι, ἐκαλοῦντο μόνον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας, οἱ δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐξήρχοντο τὰς ὑπερορίους στρατείας.¹

Στρατεΐαι.

Πρὸς τὰς ὑπερορίους στρατείας ἐξέπεμπον ἢ σύμπασαν τὴν πρὸς τοῦτο ὑπόχρεων πολεμικὴν δύναμιν τῆς πόλεως, ἢ μέρος αὐτῆς, ἐκ καταλόγου.² Ἦσαν δ' αἱ ἐκ καταλόγου στρατεΐαι δύο εἰδῶν. Αἱ μὲν λεγόμεναι στρατεΐαι ἐν τοῖς ἐπωνύμοις ἐστέλλοντο, ὀρίζοντος τοῦ δήμου διαρρήδην ἡλικίας τινάς, ἐστρατεύοντο δὲ πάντες οἱ τῶν ἡλικιῶν τούτων.³ Αἱ δὲ στρατεΐαι ἐν τοῖς μέρεσιν, ὁσάκις ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου τεταγμένων ἡλικιῶν ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι τοσοῦτοι τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες, ὅσοι ἤρχουν νὰ συμπληρωσῶσι τὴν διὰ τοῦ ψήφισματος ὀρισθεῖσαν δύναμιν.⁴ Καὶ ὁ τρό-

¹) Ὅτι οἱ περίπολοι δὲν ἐξήρχοντο τὰς ὑπερορίους στρατείας συνάγεται ἐκ τοῦ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 167. Ὅτι δ' οὐδ' οἱ ὑπὲρ πενήτηκοντα ἔτη γεγονότες, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ Λυκ. κτ. Λεωκρ. 39-40. Πρβλ. καὶ Πλούτ. Φωκ. 24. Οὗτοι δ' εἶναι «οἱ τε πρεσβύτατοι καὶ οἱ νεώτατοι» τοῦ Θουκ. Α', 105. Οἱ ὑπὲρ 60 ἔτη γεγονότες ἦσαν «οἱ ὑπὲρ τὸν κατάλογον»: Πολυδ. Β', 11. (Δημ.) Π', 5. Περὶ τοῦ πλῆθους τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν κατὰ τὰς περιελθούσας εἰς ἡμᾶς μαρτυρίας βλ. Beloech Bevilker d. griech.-röm. Welt σ. 60 κέ., πρὸς ὃν πρβλ. Delbrück ἐνθ. ἀν. 123 κέ. 309 κέ.

²) Ὁ πρῶτος τρόπος τῆς στρατείας εἶναι ὁ δηλούμενος ὑπὸ τοῦ Θουκ. Β', 31. Δ', 90. 94 διὰ τῶν ὄρων πανστρατιᾶς ἢ πανδημεί. Ὁ δευτέρος ἐλέγγοτο ἐκ καταλόγου. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ παραδεχθῶ μετὰ τοῦ Schwartz ἐνθ. ἀν. 14 κέ. ὅτι τὸ ἐκ καταλόγου οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν κατάλογον τῶν ὀπλιτῶν, ἀλλὰ σημαίνει ὅτι τὸ λατινικὸν e delectu = publico delectu habito, πειθόμενος περὶ τοῦ ἐναντίου ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Θουκ. Γ', 43. Η', 24 καὶ τοῦ Ἀριστ. Πόλ. Θ(Ε), 3 σ. 198, 12 κέ. Bekker. [Ὁ G. Porzio ἐν Riv. di filol. 1898 σ. 564 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι ἐν ταῖς πανδημείαις στρατεΐαις καὶ «τοῖς ἐν ἡλικίᾳ πᾶσι» περιλαμβάνοντο καὶ οἱ δοῦλοι].

³) Βλ. Ἀριστ. 53, 7: «Χρῶνται δὲ τοῖς ἐπωνύμοις καὶ πρὸς τὰς στρατείας, καὶ ὅταν ἡλικίαν ἐκπέμπωσι, προγράφουσιν, ἀπὸ τίνος ἄρχοντος καὶ ἐπωνύμου(ου) μέχρι τίνος (οὕτως ἀναγνωστέον ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ παύρῳ τίνων κατὰ τὸν Ἀρποκρ. λ. στρατεία ἐν τοῖς ἐπωνύμοις καὶ Φώτ. ἐν λ.) δεῖ στρατεύεσθαι». Τοιοῦτο ψήφισμα ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 133: «τοὺς μέχρι τριάκοντα ἔτη γεγονότας ἐξέναι».

⁴) Τὴν ἐν τῷ κειμένῳ ἐξήγησιν τῆς στρατείας ἐν τοῖς μέρεσιν (ἐννοουμένου ἐξωθεν

πος δὲ τῆς περισυλλογῆς τῶν ἀνδρῶν διέφερεν ἐκάστοτε, κατὰ λόγον τοῦ εἶδους τῆς ὑπὸ τοῦ δήμου ψηφισθείσης στρατείας. Κατὰ τὰς στρατείας ἐν τοῖς ἐπωνύμοις οἱ στρατηγοὶ ἤρκει ἀπλῶς νὰ δηλώσωσι, τίνες ἡλικίαι ὤφειλον νὰ προσέλθωσιν ἐν ῥητῇ ἡμέρᾳ.¹ Κατὰ δὲ τὰς στρατείας ἐν τοῖς μέρεσιν οἱ στρατηγοὶ ἢ ἀντ' αὐτῶν οἱ ταξίαρχοι κατέλεγον κατὰ βούλησιν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου τεταγμένων ἡλικιῶν, ὅσους ἦσαν ἀναγκαῖοι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑρισθέντος πλήθους τῶν ἀνδρῶν. Προσγράφοντες δὲ τῶν καταλεγόμενων τὰ ὀνόματα προσέθετον παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἐπωνύμων, ἵνα φανερὰ γίνῃ εἰς αὐτοὺς ἡ πρόσκλησις.²

Στρατιωτικά δίκαια.

Τὰς σκῆψεις ἤτοι τὰς ἐνστάσεις αὐτῶν οἱ νομιζόντες ὅτι κακῶς κατελέχθησαν εἰσέφερον πρὸς τοὺς στρατηγούς. Κατὰ δὲ

τῶν ἐπωνύμων) ἀνέπτυξα ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 51 κέ. Ἡ κυριωτάτη μαρτυρία περὶ τῆς τάξεως τῶν στρατείων εἶναι ἡ τοῦ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 168, ὅπου οὗτος λέγει περὶ τῶν στρατείων, ὡς ἐστράτευσεν: «πρώτην δ' ἐξεληθὼν στρατείαν τὴν ἐν τοῖς μέρεσιν καλουμένην», καὶ παρακατιών: «καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐκ διαδοχῆς ἐξόδους τὰς ἐν τοῖς ἐπωνύμοις καὶ τοῖς μέρεσιν ἐξῆλθον». Αἱ ἐκ διαδοχῆς ἐξοδοὶ περιλαμβάνουσι κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο «τὰς ἐν τοῖς ἐπωνύμοις καὶ τοῖς μέρεσιν ἐξόδους, τὸ δ' ἐκ διαδοχῆς οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὰς κατὰ σειράν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην στρατείας. Τὸ ἐκ διαδοχῆς ἡδύνατο ἐνίοτε νὰ σημαίνῃ καὶ τὴν ἀντικατάστασιν μιᾶς σειρᾶς στρατευσάμενων ὑπ' ἄλλης, ὡς π. χ. παρὰ Δημ. Δ', 21, ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τοῦ Αἰσχίνου δὲν ἔχει τὴν σημασίαν ταύτην. Ὅθεν κατὰ ταῦτα δὲν ἀποδέχομαι τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τοῦ Αἰσχίνου ὑπὸ τοῦ Boeckh Kl. Schriften 4, 156, οὐδὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Schwartz σ. 20 ἢ τῶν Rüstow u. Köchly Gesch. d. griech. Kriegswesen 96 ἢ τοῦ Schoemann Griech. Alterth. 1, 449, καθὼς οὐδὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Hamaker προτεινομένην διαγραφὴν τοῦ «καὶ τοῖς μέρεσι», πρὸς ὃν συμφωνεῖ καὶ ὁ Lange ἐν Leipz. Stud. 1, 160, 2.

1) Βλ. Ἀριστ. ἐνθ. ἀν. Ὁ Λυσ. ΙΔ', 6 ὑποδηλοῖ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς στρατείας, ἐξετάζων τίνες ὀφείλουσι νὰ ᾧσι παρόντες ἐν τῇ περὶ στρατιᾶς, διὰ τῆς ἐρωτήσεως: «οὐχ οἵτινες τὴν ἡλικίαν ταύτην ἔχουσιν»;

2) Ὁ Λυσ. ΙΔ', 6 ἐν τῇ αὐτῇ ἐξετάσει καὶ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς στρατείας ὑποδηλοῖ διὰ τοῦ ἐρωτήματος: «οὐχ οὗς ἂν οἱ στρατηγοὶ καταλείψωσιν»; Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν στρατευσάμενων ἐξ ἐκάστης ἡλικίας ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐν τῷ ὅρῳ τῶν στρατηγῶν περιουσιᾷ «τοὺς ἀστρατεῦτους καταλείψωσιν»: Λυσ. Θ', 15. Πρόθεσις τῶν ὀνομάτων τῶν καταλεγόμενων παρὰ τοὺς ἐπωνύμους: Ἀριστοφ. Εἰρ. 1181 κέ. καὶ Σχολ. αὐτ. Λεπτομερεῖας βλ. ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 52 κέ.

τῶν μὴ προσελθόντων ἐκ τῶν καταλεγομένων εἰς τὴν στρατιάν ἦτο γραφὴ ἀστρατείας, ἥτις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἢ τῶν ἀναπληροῦντων αὐτοὺς ταξιάρχων εἰσήγετο εἰς δικαστήριον ἀποτελούμενον ἐκ συστρατιωτῶν τοῦ κατηγορουμένου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐδικάζοντο καὶ ἡ γραφὴ λιποταξίου καὶ ἡ δειλίας, αἵτινες ἦσαν κατὰ τῶν λιπόντων τὴν τάξιν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἢ τῶν ἀποδειξάντων δειλίαν κατὰ τὴν στρατείαν. Ἡ ἐπιβαλλομένη διὰ τὰ δικήματα ταῦτα ποινὴ ἦτο μερικὴ ἀτιμία, κατὰ πρόσταξιν, μὴ συνεπαγομένη μὲν δήμευσιν τῆς περιουσίας τοῦ καταδικασθέντος, ἀλλ' ἐμποδίζουσα αὐτὸν νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ λέγῃ ἐν ἐκκλησίᾳ. ¹ Ἐδικάζοντο ὅμως αἱ δίκαι αὗται ἐν τῇ πόλει, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς στρατιᾶς. Ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ μόνος ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐξουσίαν καὶ ποινὰς νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ ἀμοιβὰς ν' ἀπονέμῃ. ²

¹) Ἐνστάσεις πρὸς τοὺς στρατηγοὺς: Λυσ. Θ', 4. Ἀτελεῖς ἦσαν τῶν στρατειῶν, αὐτῶν δίκαιοι ἀπαλλασσόμενοι αὐτῶν, οἱ βουλευταί: Λυκ. κτ. Λεωκρ. 37, οἱ τελῶναι: (Δημ.) ΝΘ', 27 πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες. Οἱ δὲ χρευταὶ πιθανὸν εἶναι ὅτι μετὰ δήλωσιν τῆς ἀγορίας τῶν ἐπίσης ἀπηλλάσσοντο: Δημ. ΚΑ', 15. ΛΘ', 16. Ἐνίοτε δ' ἐν βῆταῖς περιστάσει καὶ οἱ ἐμποροὶ. Βλ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 1027. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 122. Πρὸ τῆς ἐξόδου κατὰ πρόσκλησιν τῶν στρατηγῶν οἱ στρατιῶται συνήγοντο πιθανῶς εἰς τὸ Λύκειον (βλ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 354 καὶ Σγολ. αὐτ. περὶ ἄλλων τόπων συναθροίσεως βλ. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 45) καὶ ἐπαρουσιάζοντο πρὸς τοὺς ταξιάρχους, οἵτινες ἀναγεγραμμένους ἔχοντες τοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου παρεσημαίνοντο τὰ ὀνόματα τῶν ἀφυστερούντων (Πολυδ. Η', 115): ἔφερον δ' οἱ ταξίαρχοι τὴν κατάλογον μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ (Λυσ. ΙΕ', 5). Κατὰ τῶν μὴ προσερχομένων ἦτο γραφὴ ἀστρατείας: Λυσ. ΙΔ', 7. Αὕτη δὲ καὶ αἱ γραφαὶ λιποταξίου καὶ δειλίας ἦσαν αἱ στρατιωτικαὶ δίκαι: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 175. Ὁ Rosenberg ἐν Philol. 1876 τ. 34 σ. 65 κέ. διατείνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε γραφὴ δειλίας, ἀλλ' ὁ Thalheim ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1877 σ. 269 κέ. ὁρθῶς κατ' ἐμὴν γνώμην ὑποστηρίζει ὅτι καὶ τὰ τρία εἰρημένα ἀδικήματα δι' ἰδίας ἑκάστην γραφῆς ἐκολάζοντο. Ἰᾶλλα ἀναφερόμενα ὑπὸ συγγραφῶν στρατιωτικὰ ἀδικήματα φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτὰ τὰ εἰρημένα δι' ἄλλων ὀνομάτων δηλούμενα. Βλ. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 74. Πολυδ. Η', 40. Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς δίκαις: Λυσ. ΙΔ', 21. ΙΕ', 1. Ἀντικαθιστῶσιν τούτους οἱ ταξίαρχοι: Δημ. ΛΘ', 17. Ἐδικάζον οἱ στρατιῶται: Λυσ. ΙΔ', 15. Περὶ τῶν ποινῶν βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 175. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 74. Λεπτομερέστερα βλ. ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 54 κέ.

²) Ὁ στρατηγὸς ἐν τῷ πολέμῳ εἶχεν ἐξουσίαν νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον: Λυσ. ΙΙ', 67, ἢ εἰς δεσμὰ: Δημ. Ν', 51. Βλ. καὶ Ἀριστ. 61, 2, ὅστις λέγει περὶ τῶν στρατηγῶν:

Μισθός.

Ἀφ' ὅτου ἐτέθη ὁ νόμος περὶ στρατιωτικοῦ μισθοῦ, οἱ στρατευόμενοι ἐλάμβανον ῥητὴν μισθὸν καὶ ῥητὴν σιτηρέσιον, ἅτινα ὁμοῦ οὐδέποτε ὑπερέβαινον τὴν δραχμὴν καθ' ἑκάστην, οὐδ' ἦσαν ὀλιγώτερα τῶν τεσσάρων ὀβολῶν. ¹

Ὀπλισμός

Ὁ ὀπλισμὸς τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν ἦτο πανοπλία, ἥτις ὡς παρ' ἅπασι τοῖς Ἑλλήσιν ἀπηρτίζετο ἐξ ἀσπίδος, κράνους, θώρακος, κνημίδων, ξίφους καὶ δόρατος. ²

Τακτικὴ σύνταξις τῶν ὀπλιτῶν.

Ἡ κατανομὴ τοῦ ὀπλιτικοῦ ἦτο ὁμοία πρὸς τὴν κατανομὴν

« Κύριοι δὲ εἶσιν ὅταν ἡγῶνται καὶ δῆσαι τὸν ἀτακτοῦντα καὶ [ἐκ] (κη)ρῦσαι καὶ ἐπιβολὴν ἐπιβάλλειν » οὐκ εἰκότασι δὲ ἐπιβάλλειν ». Αἱ ποιναὶ τῆς ἀπειθαρχίας καὶ τῆς ἀκοσμίας δὲν ἦσαν αὐστηραί: Λυσ. Γ', 45. Στρατιωτικὰ ἄμοιβαι, ὁ στέφανος: Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 169, καὶ ἡ δωρεὰ πανοπλίας: Πλουτ. Ἀλκ. 7. Πλάτ. Συμπ. 220. Καὶ τὴν δημοσίαν ταφὴν (περὶ ἧς βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Schaefer Dem. 3, 1' σ. 31, 4) τῶν πεσόντων ἐν τῷ πολέμῳ προτείνειν ὁ στρατηγός: Ἀριστοφ. Ὀρν. 395 κέ. Τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἐπεμελεῖτο ὁ δῆμος: Θουκ. Β', 46. Ἀριστ. Πολ. Β, 8 σ. 41, 10 κέ. Bekker.

1) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 377 κέ. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ ὀπλίται ἐλάμβανον διδραχμον τῆς ἡμέρας, ἥτοι μίαν δραχμὴν δι' ἑαυτὸν ἕκαστος καὶ μίαν διὰ τὸν ὑπηρέτην του· περιλαμβάνετο δ' εἰς τὸ διδραχμον δ' τε μισθὸς καὶ τὸ σιτηρέσιον. Βλ. Θουκ. Γ', 17. Ὁ Δημ. Δ', 28 ὑπολογίζει τὸ ἡμερήσιον σιτηρέσιον διώδουλον, εἰς τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἴσος μισθός. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ ὀπλίτης ἐξεργόμενος παρελάμβανε ἐφόδια 3 ἡμερῶν: Ἀριστοφ. Ἀχαρ. 197. Εἰρ. 312. Ἐπὶ ἄρχοντος Μενεκλείους (282;) οἱ Ἀθηναῖοι οἱ τεταγμένοι Ἑλευσίνι τιμῶσι Διωνά τινα χρηματίζαντα γραμματεῖα τοῦ ταμίου τῶν σιτωνικῶν, διότι « πολλὴν σπουδὴν πεποιήται περὶ τὴν τοῦ σίτου ὁδὸν καὶ τῶν ἐκκλη/σιαστικῶν τῶν διδομένων ἐπὶ τὸν σίτον »: Ἐφ. Ἀρχ. 1887 σ. 187. [Ἐν ἐτέρᾳ ὁμοίᾳ ἐπιγραφῇ τοῦ τέλους τοῦ Γ'. αἰῶνος οἱ Ἀθηναῖοι οἱ τεταγμένοι ἐν Ἑλευσίνι καὶ Πανῶντι καὶ Φυλῇ καὶ τοῖς ὑπαίθεροις στεφανοῦσι τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὴν χώραν τὴν ἐπ' Ἑλευσίνας Δημαίνετον, διότι πλὴν ἄλλων ἐπεμελήθη καὶ τοῖς τῶν δ(ψωνίων) διαδόσεως, σ(ίτ)δ(ν) τε (π)α(ρ)ατιθέμενος ἐξ ἐτοίμου ὅ(πως ἂν ἔχ)ωσιν ὡς λυσαιτέλα τα(τι)ον καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔτεσι(ν) αὐ(τ)οῖς προδιδοὺς ἀργύριον εἰς ἐσθήτα »: Ἐφ. Ἀρχ. 1887 σ. 3 (CIA. IV, 2, 619 5)].

2) Εἰς τοὺς ὄφρανοὺς τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἤδησαντας εἶδεν ὁ δῆμος πανοπλίαν: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 154.

τῶν πολιτῶν, διότι καὶ οἱ ὀπλίται ἦσαν κατανεμημένοι εἰς 10 φυλάς, αἵτινες καὶ τάξεις ἐλέγοντο. Ὁ ὀπλίτης ἐστρατεύετο πάντοτε ἐν τῇ φυλῇ τῇ ἑαυτοῦ. ¹ Βεβαίως δὲ καὶ οἱ ὀπλίται τῶν μετοίκων ἐστρατεύοντο κατ' ἀναλογίαν ἐν τῇ φυλῇ, ἥς ἦτο ὁ δῆμος ἐν ᾧ κατῴκουν. ² Ἐν τοιαύτῃ δὲ συντάξει εὐνόητον εἶναι ὅτι αἱ ὀπλιτικαὶ φυλαὶ δὲν ἦσαν ἰσοπληθεῖς. Πρὸς τὰς ἄλλας στρατείας πλὴν τῶν πανδημεί, ἐξωπλίζοντο ἐκάστοτε τάγματα, ἅτινα ἐπίσης ἐκαλοῦντο φυλαί, καὶ ὧν ἡ δύναμις ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ δήμου ὀριζόμενον πλῆθος τῆς στρατιᾶς. ³ Ἡ τακτικὴ σύνταξις ἐκάστης φυλῆς ἰδίᾳ εἶναι ἄγνωστος ἡμῖν, πιθανὸν ὅμως εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν πρὸς τὰς κοινὰς στρατείας ταγμάτων, ἀπετελοῦντο ταῦτα ἐκ λόχων, ὧν ἕκαστος περιελάμβανε τοὺς δημότας πολλῶν ἢ ὀλίγων δήμων κατὰ λόγον τοῦ μεγέθους αὐτῶν· ἔρχον δὲ τῶν λόχων λοχαγοὶ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν πιθανώτατα καθιστάμενοι. ⁴

Ψιλοί.

Εἰς τὴν πολεμικὴν δύναμιν τῆς πόλεως ἀνῆκον καὶ οἱ ψιλοί, ὡς τοιοῦτοι δ' ἐστρατεύοντο ὅσοι τῶν θητῶν δὲν ὑπηρετοῦν ἀλ-
λαχόσε. ⁵ Ἀλλ' ἐν Ἀθήναις οἱ ψιλοί δὲν ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν

¹) Κατανομή τῆς στρατιᾶς τῶν Ἀθηναίων εἰς 10 φυλάς: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', 6', 19. πρὸς. Ἡρόδ. Γ', 111. Φυλὴ τῶν ὀπλιτῶν: Θουκ. Γ', 98. 101. Τάξις συνώνυμον τοῦ φυλῆ: Λυσ. Π', 82 ἐν παραβολῇ πρὸς Π', 79. 15', 16. Πρὸς. Θουκ. Γ', 87. Ὁ ὀπλίτης ἐστρατεύετο ἐν τῇ φυλῇ αὐτοῦ: Ἰσ. Β', 42. Πλάτ. Συμπ. 219-220. Τὸ τοῦ Πλουτ. Ἀλκ. 7 δὲν ἀντιφάσκει πρὸς ταῦτα.

²) Βλ. Ξενοφ. Πόρ. 6', 3. Ἐν CIA. II, 176 δίδεται εἰς τὸν Εὐδῆμον ἀνακηρυσσόμενον εὐεργέτην « καὶ στρατεύεσθαι αὐτὸν τὰς στρατείας καὶ τὰς εἰσφοράς εἰσφέρειν μετὰ Ἀθηναίων ». Ὁ Clerc les métèques Athéniens 53 κέ. νομίζει ὅτι κατ' ἰδίαν τάξεις ἐστρατεύοντο οἱ ὀπλίται τῶν μετοίκων.

³) Ὡς ἡ φυλὴ τῶν ὀπλιτῶν παρὰ Θουκ. Γ', 98. 101.

⁴) Λόχοι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις: Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 1074 Ξενοφ. Ἑλλ. Α', 6', 3. Λοχαγοὶ: Ἰσοκρ. ΙΕ', 117. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', 8', 1. Ἰσ. Θ', 14. Οἱ Ἀγαρνεῖς διὰ τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν (βλ. Θουκ. Β', 20) ἴσως μόνον αὐτοὶ ἀπετέλουν ἕνα ἢ πλείονας λόγους. Ὅτι οἱ δημόται ἐκάστου δήμου ὁμοῦ ἐστρατεύοντο φαίνεται ἐκ τοῦ Ἰσ. Β', 42.

⁵) Κατὰ τὰς πανδημεί ἢ πανστρατιᾶ ἐκστρατείας, ἐστρατεύοντο καὶ θῆτες. Βλ. Θουκ.

ὑπὸ τῆς πόλεως πρὸς τοῦτο ὠπλισμένην, ἀπλῶς δ' ἐλέγοντο οὕτω οἱ μὴ ἔχοντες πανοπλίαν. Κατ' ἐξαίρεσιν μόνον ἐστρατεύοντο κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τοξόται ἐκ τῶν ἀστῶν, ὧν ἦρχον τοξάρχοι.¹

Ἱππεῖς.

Τὴν ἐπιφανεστάτην μοῖραν τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἀπετέλουν οἱ ἱππεῖς. Ἐνῶ κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην δὲν εἶχον αἱ Ἀθῆναι ἱππικόν, τὸ πλῆθος τῶν ἱππέων κατὰ μικρὸν σὺν τῷ χρόνῳ αὐξανόμενον ἀνῆλθε τῷ 431 εἰς 1000, τὴν αὐτὴν δὲ δυνάμιν διετήρει ἡ πόλις καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.² Ὁ δυνατὸς τῷ σώματι γὰρ ἱππεύη καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένην

Β', 31. Δ', 90. 94. [Ἄλλ' ὁ Θουκυδίδης αὐτ. διαστελλεῖ τοὺς μετοίκους τῶν πολιτῶν, οὐδένα δὲ λόγον κάμνει περὶ τῶν θητῶν, οὓς δὲν διακρίνει ὡς εἰκὸς τῶν ἄλλων ἀστῶν. Ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηναίων παρὰ Θουκ. Β', 13 δὲν ἀναφέρονται πεζοί. Οἱ δὲ συστρατεύοντες τοῖς Ἀθηναίοις φίλοι ἦσαν ξενοί. Βλ. Θουκ. Γ', 43. Ζ', 70. Πρὸλ. καὶ ὅσα παρετήρησα ἀνωτέρω σ. 395].

1) Βλ. Θουκ. Δ', 94: «Ψίλοι δὲ ἐκ παρασκευῆς μὲν ὠπλισμένοι οὐτε τότε παρήσαν οὐτε ἐγένοντο τῇ πόλει». Πρὸς ταῦτα δὲν ἐναντιοῦται ἡ ἐν CIA. I. 54. 55 μνεῖα Ἀθηναίων πελταστῶν, Ὁ Περικλῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀναφέρει 1600 τοξότας: Θουκ. Β', 13. Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνοῦσι καὶ τὰ τοῦ Ἀριστ. 24, 3. Ὁ Νικίας διὰ τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν ἐζητεῖ «τὴν δὲ ἄλλην παρασκευὴν ὡς κατὰ λόγον καὶ τοξοτῶν τῶν αὐτόθεν καὶ ἐκ Κρήτης καὶ σφενδονητῶν»: Θουκ. Γ', 25. «Τοξόται οἱ ἀστικοί»: CIA. I, 79. «(κατὰ) φυλὰς τοχ(σ)οταὶ δέ(κ)α»: I, 54. Βλ. καὶ I, 55. 433. 446. Οἱ τόξαρχοι: I, 79.

2) Περὶ τῶν Ἀθηναίων ἱππέων πραγματεύονται: K. Fr. Hermann de equitibus atticis. Lejeune Dirichlet de equitibus att. Diss. in Koenigsb 1882. Martin les cavaliers Athéniens. Par. 1886 ἰδίως ἐν σ. 121 κέ. Τῷ 490 δὲν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἱππικόν: Ἡροδ. Γ', 112. Τῷ 431 εἶχον 1000 ἱππεῖς: Θουκ. Β', 13 καὶ Ἀριστ. 24, 3 ἐν παραβολῇ πρὸς Ἀριστοφ. Ἱππ. 225 καὶ Φιλόχορ. παρ' Ἡσυχ. λ. ἱππῆς: «Φιλόχορος δὲ ἐν τετάρτῳ (ὑπερῷως περιελάμβανε τὰ ἀπὸ τοῦ 456 μέχρι τοῦ 404) εἶρηκεν τότε κατεστάθησαν χίλιοι». Τὸ αὐτὸ πλῆθος τῶν ἱππέων κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα: Ξενοφ. Ἱππαρχ. θ', 3. Δσμ. ΙΔ', 13. Ὁ Φιλόχορος ἐνθ. ἀν. προσθέτει καὶ ταῦτα: «διάφορα γὰρ ἦν ἱππῶν πλῆθη κατὰ χρόνον Ἀθηναίοις». Πολλῆς πίστεως δὲν εἶναι ἀξίαι αἱ περὶ τῆς θαυμασίας αὐξήσεως τοῦ πλῆθους τῶν ἱππέων μαρτυρίαι τοῦ Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 627, οὐδὲ τοῦ Ἀνδοκ. π. εἰρ. 5, 7, Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 173: 174 (βλ. Wachsmuth d. Stadt Athen I, 558, 1). Βλ. Hermann ἐνθ. ἀν. 35 κέ. Ὁ Martin ἐνθ. ἀν. 121 κέ. ὑποθέτει, ὅτι συνετάχθησαν οἱ ἱππεῖς μεταξὺ τοῦ ἔτους 447, ὅτε ἐν τῇ παρὰ τὴν Κορώνειαν μάχῃ δὲν εἶχον ἔτι οἱ Ἀθηναῖοι ἱππικόν, καὶ τοῦ 439, ὅτε συνετελέσθη ὁ Παρθενών, οὗ τὴν ζωφάρον κοσμεῖ ἡ ἀνάγλυφος παράστασις τῶν ἱππέων.

περιουσίαν ἔχων ὤφειλε νὰ τρέφῃ ἵππον καὶ νὰ στρατεύηται μετὰ τῶν ἱππέων. Ἄν δὲ καλούμενος ὑπὸ τοῦ ἱππάρχου ἤρνετο, εἰσήγετο εἰς τὸ δικαστήριον. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, δέκα ὑπὸ τοῦ δήμου κατ' ἔτος χειροτονοῦμενοι καταλογεῖς κατέλεγον τοὺς ὑποχρέους ὄντας καὶ δυναμένους νὰ ἱππεύωσι. Παρέδιδον δὲ τὸν κατάλογον εἰς τοὺς ἱππάρχους καὶ φυλάρχους, οὗτοι δὲ εἰσέφερον αὐτὸν εἰς τὴν βουλὴν. Ἐν τῇ βουλῇ δ' ἀνεθεωρεῖτο ὁ κατάλογος καὶ τῶν μὲν πρότερον ἐγγεγραμμένων, ὅσοι ἐνόρκως ἐβεβαίουν, ὅτι ἦσαν σωματικῶς ἀνίκανοι νὰ ἱππεύωσιν, ἐξήλειφε τὰ ὀνόματα ἐκ τοῦ καταλόγου· τοὺς δὲ κατελιγεμένους ἐκάλει, καὶ ὅσους μὲν ὤμνουν ἔτι ἢ ἦσαν σωματικῶς ἀνίκανοι νὰ ἱππεύωσιν ἢ περιουσίαν δὲν εἶχον ἐπαρκῆ πρὸς τοῦτο, ἀπήλλασσε τῆς ὑποχρεώσεως, περὶ δὲ τῶν μὴ ἐνισταμένων ἐψήφισεν, ἂν εἶναι ἐπιτῆδαιοι νὰ ἱππεύωσιν ἢ ὄχι· καὶ ὃν τινα μὲν ἐνέκρινεν, ἐνέγραφεν εἰς τὸν πίνακα, τὸν δ' ἀποδοκιμαζόμενον ἀπήλλασσε τῆς ὑποχρεώσεως. Οἱ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐγγραφόμενοι εἰς τοὺς ἱππεῖς ἐλάμ-

1) Ἡ λ. ἱπποτροφία παρὰ Ξενοφ. Οἰκ. β', 6 καὶ Λυκ. κτ. Λεωκρ. 139 δὲν σημαίνει ὡς νομίζει ὁ Hermann ἐνθ. ἀν. 23 κέ., τὴν συντήρησιν πολεμικοῦ ἵππου, ἀν καὶ γίνεται χρῆσις τοῦ ῥήματος ἱπποτροφεῖν καὶ ἐπὶ τοιαύτης σημασίας (βλ. Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 11), ἀλλὰ τὴν συντήρησιν ἀγωνιστικοῦ ἵππου. βλ. Martin ἐνθ. ἀν. 295 κέ. Καίτοι οἱ πλούσιοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἱπποτροφῶσι (πρὸλ. π. γ. Πλάτ. Λύσ. 205. Ἡρόδ. Γ', 35. 125. Ἀριστοφάν. Νεφέλας), καὶ ὁ Πλάτ. Λάχ. 182 λέγει: «καὶ ἅμα προσῆκεν μάλιστα» ἐλευθέρῳ τοῦτό τε τὸ γυμνάσιον καὶ ἱππική», ὅμως οἱ ὑπόχρεοι νὰ ἱππεύωσιν ἕνα μόνον ἵππον συγχέως συνετήρουν (Ἰσ. ΙΑ', 41. Δημ. ΜΒ', 24), ὃν ἐν Ἀττικῇ δὲν ἠδύναντο ν' ἀγοράσωσιν ἑλαττον τῶν 8 μῶν (βλ. Ἰσ. Ε', 43). Ἀλλ' οἱ καλοὶ ἵπποι εἶχον, ὡς εἰκόσ, μείζονα ἀξίαν. Ἴππος κοππατίας τιμᾶτο 12 μῶν, κατὰ τὸν Ἀριστοφ. Νεφ. 21 καὶ τὸν Λυσ. Η', 10. Πρὸλ. Thumser de cív. Atheniens. munerib. σ. 80 κέ. Περὶ τῶν ὀφειλόντων νὰ ἱππεύωσι βλ. Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 9: «τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας ὀφλόντες ὅτι καθιστάναι δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι (δηλ. ἰσως τοὺς τελούσας τὰ δύο πρῶτα τεῖλη βλ. Hermann ἐνθ. ἀν. 11 κέ.) καὶ σώμασιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ παθόντα». βλ. καὶ Dirichlet ἐνθ. ἀν. 25-6. Πρὸλ. Ξενοφ. π. ἱππικ β', 1. Hermann ἐνθ. ἀν. 21 κέ. Ὁ Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 11-2 νοθεύει τοὺς ἱππάρχους, πῶς νὰ πείθωσι τοὺς νέους νὰ ἱπποτροφῶσιν ἐθελουσίως· πρὸλ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1442-3, διότι ὁ Διτρέφης, ὃν ἀναφέρει, ἦτο Ἱππαρχος. Ὅσα ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τοῦ Ξενοφ. Ἱππαρχ. θ', 5 λέγει ὁ Martin ἐνθ. ἀν. 319 κέ. θεωρῶ ἐσφαλμένα μετὰ τοῦ Thallheim ἐν Berl. phil. Wochenschr. 1887 σ. 1315, διότι τὰ παρὰ Ξενοφ. εἶναι γνώμη ἀπλῶς

θανον ἐκ τοῦ δημοσίου πρὸς ἐγκατάστασιν ἀργύριον, ὅπερ κατά-
στασις ἐλέγετο, ἀπέδιδον δὲ τοῦτο διὰ τῶν φυλάρχων εἰς τὸ δη-
μόσιον, ὅτε ἀντ' αὐτῶν ἕτεροι καθίσταντο. ¹

Ἔργον τῶν ἱππάρχων ἦτο ν' ἀσκῶσι τοὺς ἱππέας. Ἦσκουν
δ' αὐτοὺς εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους, τοῦ ἀκον-
τίζειν ἀπὸ τῶν ἵππων, εἰς τὴν ἀνθιππασίαν, ἥτοι τὴν τέχνην τοῦ
φεύγειν ἀλλήλους καὶ διώκειν, εἰς τὸ διαπηδᾶν τάφρους καὶ τει-
χία, εἰς τὸ ἀναπηδᾶν ἐπὶ τὰ ὑψώματα καὶ ἐλαύνειν ἀσφαλῶς εἰς
τὴν κατωφέρειαν. Ὡφείλον δὲ προσέτι οἱ ἱππαρχοὶ νὰ δοκιμά-
ζωσι τοὺς ἵππους, ἂν ἦσαν ἐπιτήδαιοι ². Καθόλου δ' εἶπεῖν εἰς

τοῦ συγγραφέως. Ὁ Ἀριστ. 49, 2 ἐκθέτει ὡς ἔξῃς τὰς ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ ἐν χρήσει
διατάξεις: «Τοὺς δ' ἱππείας καταλέγουσι μὲν οἱ καταλογεῖς, οὓς ἂν ὁ δήμος χειροτονήσῃ
οἷα ἄνδρας οὓς δ' ἂν καταλείψωσι παραδιδόασιν τοῖς ἱππάρχοις καὶ φυλάρχοις, οὗτοι δὲ
παραλαβόντες εἰσφέρουσι τὸν κατάλογον εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν πίνακ' ἀνοίξαντες, ἐν ᾧ
κατασημασμένα τὰ ὀνόματα τῶν ἱππέων ἐστί, τοὺς μὲν ἐξομνυμένους τῶν πρότερον
ἐγγεγραμμένων μὴ δυνατοὺς εἶναι τοῖς σώμασιν ἱππεύειν ἐξαλείφουσι (πρὸλ. Ξενοφ.
Ἱππαρχ. α', 2), τοὺς δὲ κατελευμένους καλοῦσι, κἂν μὲν τις ἐξομνύηται μὴ δύνασθαι
τῷ σώματι ἱππεύειν ἢ τῇ οὐσίᾳ, τοῦτον ἀφίσκιν, τὸν δὲ μὴ ἐξομνυμένον διαχειροτονοῦσιν
οἱ βουλευταὶ πότερον ἐπιτήδειός ἐστιν ἱππεύειν ἢ οὐ· κἂν μὲν χειροτονήσωσιν, ἐγγράφουσιν
εἰς τὸν πίνακα, εἰ δὲ μὴ, καὶ τοῦτον ἀφίσκιν». Τὸ παρὰ Λυσ. 17, 6. 13 ἀναφερόμενον
σανίδιον καὶ αἱ παρὰ τῷ αὐτῷ Κ7, 10 σανίδες εἶναι βεβαίως αὐτὸς ὁ κατάλογος. Οἱ
ἔχοντες τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένην περιουσίαν ὦφείλον νὰ στρατεύωνται ἱππεῖς μετὰ
τὸ πέρας τῆς περιουτίας. Ὁ Δεξιλέως, εἰς τῶν ἐν Κορίνθῳ τῷ 394]3 πεσόντων ἱππέων,
ἐγεννήθη τῷ 414-3: C1A. II, 2084 Ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ἦσαν καὶ νέοι καὶ πρεσβύτεροι:
Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 17. 6, 3, νεανίσκοι: Θουκ. II, 92. Ἀριστοφ. Ἱππ. 731, μεϊρά-
κια: Ἀριστοφ. Ὀρν. 1442.

¹) Περὶ τῶν ἱππάρχων λέγει ὁ Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 9: «καθιστάναι τοὺς ἱππέας» πρὸς
τοῦτο δ' ἀντιστοιχεῖ ἡ ὑπὸ τῆς βουλῆς κατάστασις τῶν ἱππέων, γινομένη μετὰ τὴν ὑπὸ
τοῦ Ἀριστοτέλους περιγραφομένην δοκιμασίαν. Βλ. Bekker An. gr. 270,30: «ἡ ὑπὸ τῆς
βουλῆς τῶν ἱππέων δοκιμασία κατάστασις ἐλέγετο». Ἡ δοκιμασία αὕτη εἶναι ἡ καὶ ὑπὸ
τοῦ Λυσ. 17. 8, ἀναφερομένη, ἣν ἔρρωθς ὁ Sauppe ἐν Philologus 15, 69 κέ. διακρίνει
τῆς παρὰ Ξενοφ. Ἱππαρχ. α'. 13 κέ. Ὁμοίως διακρίνει ἀλλήλων ταύτας καὶ ὁ Dirichlet
ἐνθ. ἀν. σ. 27 κέ. "Ὅτι ἡ κατάστασις ἦτο ἀργύριον διδόμενον ἐκ τοῦ δημοσίου εἰς τοὺς ἱπ-
πεῖς, μαρτυροῦσιν οἱ Ἀρποκρ. Σουῖδ. Φώτ. λ. κατάστασις. Λυσ. 17, 6 κέ. Τὴν γνώμην
τοῦ Bake schol. hypomnem. 5, 134 κέ., περιορίζοντος εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀ' τυράν-
νων τὴν κατάστασιν, ἀνεσκεύασεν ὁ Sauppe Πειθόμενος τῷ Martin ἐνθ. ἀν. 335 κέ. πα-
ραδέχομαι νῦν, ὅτι ἡ κατάστασις ἀπεδίδετο εἰς τὸ δημόσιον ὑπὸ τῶν ἱππέων, ὧν τὰ ὀνό-
ματα ἐξηλείφοντο ἐκ τοῦ καταλόγου.

²) Οἱ νεώτεροι ἐδιδάσκοντο ἀπὸ ὁράτος ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους, οἱ πρεσβύτεροι κατὰ

τοὺς ἱππάρχους ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ δλη στρατιωτικὴ ἄσκησις καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἱππέων, ὧν μόνον ἡ κατὰ φυλὰς διαίρεσις ἦτο ὠρισμένη ὑπὸ τῆς πόλεως. ¹ Καθ' ἕκαστον δ' ἐνιαυτόν, ἀλλ' οὐχὶ βεβαίως πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, γενομένων ἐπιδείξεων πολλάκις ἐδοκίμαζε τοὺς ἱππεῖς ἡ βουλὴ, ἥτις ἐπίσης καὶ τοὺς ἵππους ἐδοκίμαζεν, ἀποβάλλουσα τοὺς ἀδοκίμους καὶ ζημιοῦσα τὸν κακῶς τρέποντα τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἵππον. ² Τοὺς δεδοκιμασμένους ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἱππεῖς δὲν εἶχον ἐξουσίαν οἱ στρατηγοὶ νὰ καταλέγωσιν εἰς τοὺς ὀπλίτας, οἱ δ' ἀδοκίμαστοι ἐκωλύοντο νὰ στρατεύωνται μετὰ τῶν ἱππέων. ³

τὸν περσικὸν τρόπον: Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 17. π. ἱππικ. ζ', 12. ζ' 1. 3. Βλ. Μνησίμαχ. παρ' Ἀθην. Θ' 402 f | Kock CAF. II, 437, 4 |: «στειλ' εἰς ἀγορὰν | πρὸς τοὺς Ἑρμαῖς, | οὗ προσφοιτῶσ' οἱ φύλαργοι | τοὺς τε μαθητὰς τοὺς ὠραίους, | οὓς ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους | μελετᾷ Φαίδων καὶ καταδιδάσκειν». Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', γ', 5. Ἀσκήσεις εἰς τὸ ἀκοντίζειν: Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 6. 21, εἰς τὴν ἀνθιππασίαν: αὐτ. α', 20, ἐν ἡ ἑκάτερος τῶν ἱππάρχων ἡγεῖτο 5 φυλῶν: αὐτ. γ', 11. Βλ. Ἐφ. ἀρχ. 1893 σ. 43. Περὶ τῶν ἄλλων ἀσκήσεων παλαιστηρίου ἵππου βλ. Ξενοφ. π. ἱππ. γ', 7. ἡ', 1 κέ. ζ', 13 κέ. Δοκιμασία τῶν ἵππων: Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', γ', 3-4. Φώτ. λ. ἱππότηρος. Ἀλλ' ἡ ὀριστικὴ δοκιμασία ἐγένετο ὑπὸ τῆς βουλῆς. Εἰς ταύτην δὲ τὴν δοκιμασίαν ἀναφέρει ὁ Körte τὴν γραφὴν κύλικος ἐξ Ὀρβιέτου, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν Archäol. Zeitung 1881 σ. 177 κέ. Ἀλλ' αὖς οἱ ὑπὸ τοῦ Körte ὡς δύο βουλευταὶ ἐξηγηθέντες ἄνδρες εἶναι οἱ δύο ἱππαρχοὶ, ὁ δὲ κατὰ τὸν Körte ἱππαρχος ἴσως εἶναι ὁ φύλαργος.

1) Βλ. Ξενοφ. Ἱππαρχ. δ', 1 κέ. Νόμοι οὗς εἴθεον οἱ ἱππαρχοὶ τῶ ἱππικῷ: Δημ. ΚΑ', 173.

2) Ἐνώπιον τῆς βουλῆς ἐγένοντο ἐπιδείξεις ἱππέων, ἀσκουμένων εἰς μὲν τὸν ἀκοντισμὸν ἐν τῷ Λυκαίῳ, εἰς δὲ τὴν ἀνθιππασίαν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ καὶ εἰς τὸ ἱππεύειν ἐν τῷ ἐπικρότῳ (ἐπὶ σκληροῦ ἐδάφους) ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ: Ξενοφ. Ἱππαρχ. γ', 1. 6 κέ. CIA. IV, 2, 1305 δ. Δοκιμασία τῶν ἵππων ὑπὸ τῆς βουλῆς: Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 13 κέ. Ἀριστ. 49, 1: «Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἡ βουλὴ, καὶ μὲν τις καλὸν ἵππον ἔχων κακῶς δοκῇ τρέφειν, ζημιῶσι τῷ σίτῳ, τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις ἀκολοῦσθαι ἢ μὴ θέλουσι μένειν ἀνάγουσι, τροχὸν ἐπὶ τὴν γνάθῃον χαράττει, καὶ ὁ τροχὸς παθὼν ἀδόκιμός ἐστι». Περδ. Ἡσύχ. λ. τρυσίπτεον. Ἱππου τροχός. Τοῦτο δ' εἶναι ἡ δοκιμασία τῶν ἵππων καὶ τῶν ἱππέων ὑπὸ τῆς βουλῆς: Ξενοφ. Οἰκ. θ', 15. Ἱππαρχ. γ', 9. Ἐπίβλεψις τῆς βουλῆς ἐν γένει: Ἱππαρχ. α', 8. 13. Περδ. Martin. ἐνθ. ἀν. 326 κέ.

3) Οἱ δεδοκιμασμένοι ἱππεῖς δὲν κατελέγοντο εἰς τοὺς ὀπλίτας: Λυσ. ΙΕ', 7. Οἱ ἀδοκίμαστοι δὲν ἵππευον: Λυσ. ΙΕ', 11. ΙΔ', 10. ΙΓ', 13. Ἄν τις δὲ ἀδοκίμαστος ἵππευε κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύετο: Λυσ. ΙΔ', 8. 9.

Τακτικὴ σύνταξις τῶν ἱππέων.

Οἱ ἱππεῖς διηροῦντο ὡς πάντες οἱ πολῖται εἰς 10 φυλάς, ἐξ ὧν ἐν ἐκάστῃ στρατείᾳ ἐλαμβάνοντο κατὰ τὸν κατάλογον ὑπὸ τῶν φυλάρχων ἴσως οἱ στρατεύόμενοι. ¹ Ἐλάμβανον δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ οἱ ἱππεῖς μισθὸν πρὸς τροφήν τῶν ἵππων. ²

Σύστημα τῶν ἱππέων.

Οἱ ἱππεῖς ἀπετέλουν πολιτικὸν σύστημα, τούτου δ' ἕνεκα εἰχον ἐξουσίαν ν' ἀπονέμωσι στεφάνους, καὶ ὠμυνοῦν ἀντὶ τῆς πόλεως μετὰ τῶν ἱππάρχων καὶ ἄλλων ἀρχῶν ὑπὲρ τηρήσεως συνθηκῶν πρὸς ἄλλας πόλεις. ³ Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῶν ἱππικῶν αὐτῶν, ὅπερ ἐθεώρουν κόσμημα τῆς πόλεως, καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ προσέδιδον μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰς θρη-

¹) 10 φυλαὶ τῶν ἱππέων: Ξενοφ. Ἱππαρχ. γ', 11, Φώτ. λ. Ἱππαρχοι· τούτων ἐκάστης ἡγεῖτο φύλαρχος: Ἀρποκρ. Σουίδ. λ. φύλαρχος. Bekker An. gr. 313, 32. Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς ἀ πεντηκονταετηρίδος τοῦ Δ' αἰῶνος, προερχομένης πιθανῶς ἐκ μνημείου ἐγερθέντος πρὸς τιμὴν φυλάρχου τινός, ἀναφέρεται « ἡ φυλὴ τῶν ἱππέων ». Βλ. Ath. Mitth. 5, 319 (CIA. II, 1213). Τὸν παρὰ Λυσ. ΙΓ', 13 Ὁρθόδουλον πρέπει νὰ υποθέσωμεν φύλαρχον.

²) Ὁ Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 23 ἀναφέρει μισθὸν τὸν ἱππέων καὶ ἀναδιδάξει εἰς 40 ὡς ἐγχεῖστα τάλαντα κατ' ἔτος, ὅσα δαπανᾷ ἡ πόλις εἰς τὸ ἱππικόν· ὅθεν, ἂν υπολογίσωμεν εἰς 1000 τοὺς ἱππεῖς ἀναλογεῖ δι' ἑκάστον αὐτῶν δαπάνη 240 δρ. ἐτησίως. Ὁ αἶτος, δὲν πρὸς τροφήν τοῦ ἵππου ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου οἱ ἱππεῖς (βλ. Ἀριστ. 19, 1), εἶναι ἴσως ὁ ὑπὸ τοῦ Ξενοφ. λεγόμενος μισθός. Διότι τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἐλάμβανον μισθόν, ὡς φαίνεται ἐξ ὧν ὑποτίθενται λέγοντες οἱ ἱππεῖς παρ' Ἀριστοφ. Ἱππ. 576-7: « ἡμεῖς δ' ἀξιοῦμεν τῇ πόλει | προῖκα γενναίως ἀμύνειν καὶ θεοῖς ἐγχεῶμεν ». Συμφώνως πρὸς ταῦτα λέγει ὁ Σχολ. Δημ. 732: « καὶ γὰρ καὶ οἱ ἱππεῖς μισθὸν ἐλάμβανον ἐν τῇ εἰρήνῃ ὑπὲρ τοῦ τρέφειν τοὺς ἵππους ». Πρὸλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. I, 352. Περὶ τοῦ αἵτου τῶν ἱππέων βλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 300 ἐν CIA. II, 612: « ἐπεμελήθησαν (δηλ. οἱ ταμίαι) (μετὰ τῶν ἱππάρχων, ὅπως ἂν οἱ (ἱππ)εῖς τὸν τε αἶτον κομίσω(ν)ται) παρὰ τοῦ δήμου τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς(ς) ». Ἐν ἔτει 410/9 οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων παρέδωκαν τοῖς ἑλληνοταμίαις, « ἱππικαῖς αἰταις » ἐπὶ 4 πρυτανείας 16 τάλαντα: CIA. I, 188.

³) Οἱ ἱππεῖς στεφανοῦσι τοὺς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς: CIA. II, 612, τὸν ἑαυτῶν ἱππαρχον: Ὑπερείδ. ὑπὲρ Λυκόφρ. σ. 18, 21 κέ., ἀναθέτουσιν αὐτῷ εἰκόνα: CIA. II, 962 πρὸλ. 1353, δμνύουσιν ἀντὶ τῆς πόλεως ὑπὲρ συνθηκῶν: CIA. II, 49. IV, 2, 49. Ath. Mitth. 2, 201 (CIA. IV, 2, 595) 212 (CIA. IV, 2, 76). Πρὸλ. Martin ἐνθ. ἀν. 412 κέ.

σκευευστικὰς πομπάς, ὡς εἰς τὴν τῶν Παναθηναίων καὶ τὴν τῷ Δι τῷ Σωτῆρι.¹

Ἱπποτοξόται.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πλήν τῶν 1000 ἱππέων ὑπῆρχον ἔτι τοῦλάχιστον 200 ἱπποτοξόται, χρησιμεύοντες ὡς πρόδρομοι, ἤτοι ἀκροβολισταί.² Ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους δὲ διδασκόμεθα, ὅτι εἶχον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς λεγομένους ἀμίππους, ψιλούς συμπολεμοῦντας μετὰ τῶν ἱππέων.³

Στόλος. Δύναμις αὐτοῦ.

Ἡ μεγίστη πολεμικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἦτο ἐν τῷ ναυτικῷ. Ἀπετελεῖτο δὲ τοῦτο ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐκ 300 πλωϊμων τριήρων, εἰς ἃς ἔμως πρέπει ἴσως νὰ συνυπολογισθῶσιν αἱ 100 ἐξαίρετοι τριηρεις, αἱ ναυλοχοῦσαι πάν-

1) Παρ' Ἀριστοφ. Βατρ. 652 τὴν ἐπιφώνησιν τοῦ ἰοῦ, ἰοῦ, δικαιολογεῖ ὁ Διόνυσος λέγων « ἱππίας ὄρω, » ἐφ' ᾧ παρατηρεῖ ὁ Σχολ. « ὡς θαυμάζων ἱππέων ἔφοδον ». Αἱ πομπαὶ ἐν ἑορταῖς ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 627 « θυσίαι ἱππάδες ». Οἱ ἱππεῖς ἐν τῇ πομπῇ τῶν Παναθηναίων: Ξενοφ. Ἱππαρχ. γ', 2. Mommsen Heortol. 176. [Feste d. Stadt Ath. σ. 121 κέ.]. Wachsmuth d. St Ath. I, 305. Michaelis Parthenon 215 κέ 331 Πομπή τῆς 19 Μουνιχιῶνος: Πλουτ. Φων. 37. Πρβλ. καὶ Δημ. Δ', 26. ΚΑ'. 171. 174. Martin ἐνθ. ἀν. σ. 145 κέ.

2) Ὁ ἀριθμὸς 200 συνάγεται ἐκ συνδυασμοῦ τοῦ Θουκ. Β', 13 καὶ τοῦ Ἀριστ. 24, 3 πρὸς Ἀριστοφ. Ἱππ., 225. Οἱ ἱπποτοξόται ἐλαύνουσι πρὸ τῶν ἱππάρχων: Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', γ', 1. πρβλ. ὅσα περὶ προδρόμων λέγει ὁ Ξενοφ. Ἱππαρχ. α', 25. Τοὺς ἱπποτοξότας συνταυτίζει τοῖς προδρόμοις, διότι καὶ οὗτοι ἵππευον. Βλ. Ἀριστ. 49, 1: « Δοκιμάζει δὲ (δηλ. ἡ βουλὴ) καὶ τοὺς προδρόμους ὅσοι ἂν αὐτῇ δακῶσιν ἐπιτήδειοι προδρομεῖν εἶναι, κἂν τιν' ἀποχειροτονήσῃ, κατατίθειεν οὗτος ». Ἐκ τοῦ πλήθους δ' αὐτῶν, 200 ὄντων, συνάγεται, ὅτι οἱ ἱπποτοξόται οὗτοι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τοὺς Σκύθας, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Wernicke ἐν Hermes τ. 26 σ. 67 κέ. « Ὅτι δ' οἱ ἱπποτοξόται ἦσαν ἀστοὶ σαφῶς καταδεικνύει ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλ. 24, 3 ἀναφέροντος 1200 ἱππεῖς συνδυαζομένη πρὸς τὸ τοῦ Θουκ. Β', 13. Τὸ ἱππεύειν ἐν τοῖς ἱπποτοξόταις ὑπελαμβάνετο ταπεινόν: Λυσ. ΙΕ', 6.

3) Ἀριστ. 49, 1: « Δοκιμάζει δὲ (δηλ. ἡ βουλὴ) καὶ τοὺς ἀμίππους, κἂν τιν' ἀποχειροτονήσῃ, πέπαιται μισθοφορῶν οὗτος ». Ὁ Ξενοφ. Ἱππαρχ. ε', 13 ἀν' γκαῖον κρίνει νὰ ἐγῇ καὶ τὸ ἀθηναϊκὸν ἱππικὸν ἀμίππους, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι ὕστερον προσετέθησαν οὗτοι. Τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μόνοι οἱ Βοιωτοὶ εἶχον ἀμίππους, καθ' ὅσον γινώσκουμεν. Βλ. Θουκ. Ε', 57. Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', ε', 24. Διόδ. ΙΕ', 85.

τοτε ἐν Πειραιεὶ πρὸς ἄμυναν τοῦ λιμένος. Πάντα ὅμως τὰ ἐναποληφθέντα εἰς τοὺς Ἀθηναίους πολεμικὰ πλοῖα μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, πλὴν 12. Ἀλλ' ἐν ἔτει 378 οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πάλιν ἀξίαν λόγου ναυτικὴν δύναμιν, τῷ 353 εἶχον 349 τριήρεις, τῷ 330 τριήρεις μὲν 392, τετρήρεις δὲ 18, τῷ δὲ 325 ἀνῆλθε τὸ πλῆθος τῶν μὲν τριήρων εἰς 392, τῶν τετρήρων εἰς 50 καὶ τῶν πεντήρων εἰς 7.¹ Φαίνεται ὅτι τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους κατεσκευάζοντο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καινὰι τριήρεις εἰς ἀντικατάστασιν τῶν παλαιῶν καὶ ἀχρήστων. Ἡ βουλὴ ἢ μὴ ποιήσασα καινὰς τριήρεις καὶ τετρήρεις καὶ σκεύη ταῦταις καὶ νεωσοίκους δὲν ἐπέτρεπετο νὰ λάβῃ τὸν στέφανον.² Εφυλάσσοντο δὲ τὰ ξύ-

¹ Ὁ Περικλῆς τῷ 431 συνηθροῖται εἰς τὴν πολεμικὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων 300 πλωίμους τριήρεις: Θουκ. Β', 13, ἐν ᾧ ὁ Θουκ. Β', 24 ἀναφέρει καὶ 100 τριήρεις ἐξαιρέτους. Πρὸς. καὶ Ἀνδοκ. π. τ. εἰρ. 7. 9. Λισχίν. π. τ. παραπρ. 174 - 5. Ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων ὑπελογίζεται συνήθως εἰς 300 τριήρεις: Ξενοφ. Ἀνάβ. Ζ', α, 27. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 544-5. Κατ' ἔτος δ' ὠρίζοντο ἐκ τῶν προτέρων 400 τριήραρχοι: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 4, κατὰ δὲ τὸν Στρατ. 395 τὸ ναύσταθμον ἦτο ἱκανὸν νὰ περιλάβῃ τὰς 400 ναῦς, ὧν οὐκ ἐλάττους ἔστελλον οἱ Ἀθηναῖοι. Κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνην μετὰ τὸ πέρασ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπετάσσοντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μὴ ἔχωσι πλείονας τῶν 12 νεῶν: Ξενοφ. Ἑλλ. Β', δ', 20. Ἀνδοκ. π. τ. εἰρ. 12. Πλουτ. Λύσι. 15. Τῷ 378 κατὰ μὲν τὸν Πολύδ. Β', 62 ἐπλήρουν οἱ Ἀθηναῖοι 100 τριήρεις, 200 δὲ κατὰ τὸν Διόδ. ΙΕ', 29. Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στόλου τῷ 353 βλ. CIA. II, 795 στ. 138. τῷ 330 βλ. II, 8076 στ. 79. τῷ 325 βλ. II, 809. 6. στ. 62 κέ. Καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος εἶχον ἐπίσης 100 τριήρεις ἐξαιρέτους: Wachsmuth d. Stadt, Ath. II, 1. σ. 91-2. Περὶ τῆς κατὰ μικρὸν αὐξήσεως τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 6, 28 κέ. Μετὰ τὴν ἔξεργασίαν τῶν νεωσοίκων ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ὑπῆρχον τοιοῦτοι: 372 ἐν ὄλῳ, 82 ἐν Μουνιχίᾳ, 196 ἐν Ζίᾳ καὶ 94* ἐν τῷ Κανθάρῳ. Περὶ τῶν σωζομένων μέχρι τῆς σήμερον λειψάνων τῶν νεωσοίκων καὶ σκευοθηκῶν βλ. Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 51 κέ. [Ἡλ. Ἀγγελοπούλου, περὶ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων αὐτοῦ. Ἀθ. 1898 σ. 44 κέ.].

² Βλ. Δημ. ΚΒ', 12. 36. Ἐπὶ Ἀριστοτέλους ἐλάμβανον οἱ βουλευταὶ τὴν δωρεάν τοῦ στεφάνου ἐπὶ τῆς ὕστερον βουλῆς: Ἀριστ. 46, 1. Ἐν τῷ ψηφίσματι περὶ ἀποδόσεως εἰς τὰ ἱερὰ ταμεῖα τῶν ὀφειλομένων χρημάτων καὶ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς τῶν δημοσίων διαχειρίσεως ἐν CIA. I, 32 ὁρίζεται πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Ἐπειδὴν δὲ ἀποδοδομένα ἢ τοῖς θεοῖς (τὰ χρῆματά, ἐς τὸ νεώριον καὶ τὰ τεύχη τοῖς περισσοῦσι χρησθῆναι χρῆμασι)». Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κατεσκευάσθησαν αἱ πρῶται 100 τριήρεις ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους βλ. Ἀριστ. 22, 7 καὶ Πολύαν. Α', λ', 6.

λιγα καὶ τὰ κρεμάστὰ σκεύη ἄλλα μὲν ἐν τοῖς νεωσοϊκοῖς, ἄλλα δ' ἐν ταῖς σκευοθήκαις. ¹

Επιμέλεια ἀποστόλου.

Ὅσακις ἀπεφασίζετο ὑπὸ τοῦ δήμου νὰ γίνῃ ἀπόστολος, ὥφειλον οἱ τριήραρχοι νὰ παρασκευάζωσι τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων διδομένας, ἐν τοῖς ὕστερον δὲ χρόνοις κληρουμένας αὐτοῖς τριήρεις, διὰ τῶν σκευῶν, τὰ ὅποια ἐπίσης παρὰ τῶν αὐτῶν ἐπιμελητῶν παρελάμβανον· καθίσταντο δ' οἱ τριήραρχοι κατὰ μὲν τὸν Ε' αἰῶνα ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους, κατὰ δὲ τὸν Δ' ἀμέσως πρὸ τῆς παρασκευῆς τῶν τριήρων. ² Παραλαβόντες δ' οἱ τριήραρχοι τὰς ναῦς καθεῖλκον ἀπὸ τῶν νεωσοϊκῶν καὶ παρεκómιζον αὐτάς ἐπὶ τὸ χῶμα, ὅπου τὰς παρεσκευάζον διὰ τῶν ξυλίνων καὶ κρεμαστῶν σκευῶν. ³

Πληρώματα.

Μετὰ δὲ τὴν παρασκευὴν ταύτην, ἐπλήρουν οἱ τριήραρχοι τὰς τριήρεις. Τὸ πλήρωμα ἐκάστης νεώς, ὅπερ ἀπετέλουν συνήθως 200 περίπου ἄνδρες, διηγεῖτο εἰς τρεῖς τάξεις. ⁴ Πρώτη ἦτο ἡ τῶν λεγομένων ἐπιδατῶν, οἵτινες ἦσαν ὅπλιται 10 περίπου ἐν ἐκάστῃ τριήρει, τεταγμένοι πρὸς τὸν πόλεμον, πρὸς τε τὰς ἐπιθέσεις καὶ

¹) Βλ. Boeckh Seeurkund. 68 κέ.

²) Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν τριηράρχων κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 4, κατὰ τὸν Δ' βλ. Δημ. Δ', 36 Βλ. ὅμως καὶ Boeckh Seeurk. 168. Τὰ σκεύη συνήθως ἐλάμβανον οἱ τριήραρχοι ἐκ τοῦ δημοσίου καίτοι οὐχὶ πάντοτε πλήρη. Βλ. Boeckh Seeurk. 201 κέ. Λεπτομερῶς περὶ τῆς τριηραρχίας διαλαμβάνει ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ. Περὶ τῶν ἐπομένων βλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ Kirchhoff, ἐν ταῖς Abh. d. Berl. Akad. 1865 σ. 80 κέ, Seeurk. XIV α, 184 κέ. σ. 462 (CIA. II, 809 α, 180): «ἐφηγίσθαι τῷ (δήμῳ) τοὺς μὲν τῶν νε(ωρίων) ἐπιμελητὰς πα(ραδοῦ)σθαι τοῖς τριηρά(ρχοις) τὰς ναῦς καὶ τὰ σκεύη (κατὰ τὰ) δεδογμένα τῷ δή(μῳ)».

³) Βλ. Seeurk XIV α 189 κέ. σ. 462 (CIA. II, 809 α, 181) ὅπου ὁ Kirchhoff ἐνθ. ἀν. σ. 75, 25 ἀναμφιβόλως ὀρθῶς συμπληρώνει: «(το)ὺς δὲ τριηράρχους (τοὺς καθ)ε-στηκότας παρα(κομίζει)ν τὰς ναῦς ἐπὶ τὸ (χῶμα) ἐν τῷ Μουνιχιῶνι (μηνί) πρὸ τῆς δε-κάτης (Ἰσταμεί)νου καὶ παρεχ(ειν) (παρεσ)κευασμένας εἰς (πλοῦν)». Πρὸλ. Δημ. Ν', 6. ΝΑ' 4.

⁴) Βλ. Δημ. Ν', 29. 30.

τὴν ἄμυναν.¹ Δευτέρα δὲ ἡ καὶ πασῶν πολυπληθεστάτη τάξις ἦτο ἡ τῶν ἐρετῶν, οἵτινες ἐκωπηλάτουσιν ἐν τρισὶν ἐπαλλήλοις σειραῖς καθήμενοι· κατεῖχον δ' ἐν ἐκάστη τριήρει τὴν μὲν ἀνωτάτην σειρὰν οἱ 62 θρανῖται, τὴν μέσσην 54 ζυγῖται καὶ τὴν κατωτάτην 54 θαλαμῖται.² Οἱ ἐρέται οὗτοι, ναῦται ἢ ναυδάται καλούμενοι, συνελέγοντο κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἐν ὧσιν ἤρχον τῶν συμμάχων οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκ τῶν ἀπόρων ἀστῶν, κυρίως δὲ καὶ πρωτίστως ἐκ μισθωτῶν ξένων καὶ ἐκ μετοίκων, κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα πλὴν τῶν μετοίκων καὶ πλείονες ἄποροι ἀστοὶ ὑπηρέτουν.³ Τὴν δὲ τρίτην τάξιν ἀπετέλουν οἱ τῆς ναυτικῆς τέχνης ἔμπειροι, ὁ κυβερνήτης, ὁ πρῶρεὺς ἢ πρῶράτης, ὁ κελευστής, τρεῖς πεντηκόνταρχοι καὶ εἰς ἡ δύο ναυπηγοί.⁴ Τοῦ πληρώματος ἤρχεν ὁ τριήραρχος, ἔχων ἐξουσίαν καὶ νὰ κολάζῃ τοὺς ἀτακτοῦντας.⁵

¹) Περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς συντάξεως τοῦ πληρώματος βλ. Boeckh d. Staatsh. d. Ath. 1, 384 κέ. Περὶ τῶν ἐπιδατῶν βλ. Ἀρποκρ. λ. ἐπιδατής: «οὕτως ἐκάλουν τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι στρατευομένων τοὺς μὴ κωπηλατοῦντας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐπιτηδεύουσιν»· Πρβλ. Θουκ. Ζ', 63. Θῆτες ἐπιδάται τῶν νεῶν: Θουκ. Γ', 43. Ἐπιδάται ἀναγκαστοὶ ὀπλῖται ἐκ τοῦ καταλόγου: Θουκ. Η', 24. Ἐν ἐκάστη τριήρει 10 ἐπιδάται: Θουκ. Β', 23. 69 ἐν συνδυασμῷ πρὸς 92. 102. Γ', 91 ἐν συνδυασμῷ πρὸς 95. Δ', 76 ἐν συνδυασμῷ πρὸς 101. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 390. Schwartz ἐνθ. ἀν. σ. 32.

²) Βλ. Boeckh Seaurk 114 κέ. Περὶ τοῦ πλήθους τῶν θρανιτῶν, τῶν ζυγιτῶν καὶ τῶν θαλαμιτῶν βλ. Boeckh 118 κέ. Οἱ ζυγῖται 54 καὶ οὐχὶ 58: Köhler ἐν Ath. Mitth. 6, 38. Ὁ R. Haack ἐν Zeitschr. für deutsche Ingenieure 1895 σ. 39 κέ. ἰδίως σ. 8 κέ. καταδεικνύει τὸ δυνατόν τῆς ἐπαλλήλου θέσεως τῶν τριῶν σειρῶν τῶν ἐρετῶν. Ἄλλως ὁ Lotar mehr Licht in der Weltgeschichte 1894 σ. 50 κέ.

³) Ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ ἐρέται ἦσαν ἀκόμη μόνον πολῖται: Ἀριστ. Ἰππ. 785. Ὁ Θουκ. Α', 121 λέγει: «ὧνητὴ γὰρ Ἀθηναίων ἡ δύναμις (τῶν ναυδατῶν) μᾶλλον ἢ οὐκεία». Ξενοὶ μεταξὺ τῶν ναυτῶν: Θουκ. Α', 143. Ζ', 63. Ἰσοκρ. Η', 48. Βλ. ὅσα διαρρήδην λέγει ὁ Θουκ. Η', 73 περὶ τοῦ πληρώματος τῆς Παράλου. Μέτοικοι ἐρέται: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 12: «διδοὶ δεῖται ἡ πόλις μετοίκων — διὰ τὸ ναυτικόν». Αἱ τριήρεις ἐν ἀνάγκῃς ἐπληροῦντο ὑπὸ ζευγιτῶν, θητῶν καὶ μετοίκων: Θουκ. Γ', 16. Βλ. Α', 143. Οἱ ἀστοὶ πιθανῶς θὰ ὑπηρέτουν μᾶλλον ὥς θρανῖται, διότι οὗτοι ἐλάμβανον μείζονα μισθόν. Βλ. Θουκ. Γ', 31. Ἐντεῦθεν τὸ θρανίτης λέως τοῦ Ἀριστοφ. Ἄχαρν. 162. Βλ. ὁμοίως καὶ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 19-20. Περὶ τῆς ναυτολογίας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, βλ. Ἰσοκρ. Η', 48. Δημ. Ν', 67. Δ', 36.

⁴) Βλ. Θουκ. Α', 143: «κυβερνήτας ἔχομεν πολῖτας καὶ τὴν ἄλλην ὑπηρεσίαν πλείους καὶ ἄμεινους ἢ πᾶσα ἡ ἄλλη Ἑλλάς». Τὴν λεγομένην ὑπηρεσίαν ἀποτελοῦσιν οἱ παρὰ

Τριηραρχικοί στέφανοι.

Μετά τὴν πλήρωσιν τῆς νεῶς καὶ μετ' ἀσκήσεις τινὰς τῶν ἑρετῶν, ὁ τριήραρχος ἠδύνατο νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν βουλὴν ἢ εἰς τοὺς ἀποστολεῖς, ὅτι ἡ ναὺς ἦτο ἐτοίμη πρὸς πλοῦν. Ὅπως δ' ἐμποιῇ ζῆλον καὶ προθυμίαν εἰς τοὺς τριηράρχους καὶ τάχιστα γίνε-
ται οὕτως ὁ ἀπόστολος, συνείθιζεν ὁ δῆμος νὰ δίδῃ χρυσοὺν στέ-
φανον ἀμοιβὴν εἰς τὸν πρῶτον παρασκευάσαντα τὴν τριήρη. Ἐνί-
τε μάλιστα καὶ ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος παρέχων πεπληρωμένην
τὴν τριήρη ἐλάμβανον ἐπίσης χρυσοὺν στέφανον.²

Μισθός.

Ὁ μισθός καὶ τὸ σιτηρέσιον τοῦ πληρώματος δὲν ἦσαν πάν-
τοτε τὰ αὐτά· συμφώνως πρὸς τὰς εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων ὑπολο-
γίζεται ὅτι ὁ μέσος ὅρος τοῦ ἡμερησίου μισθοῦ καὶ σιτηρεσίου
ἦτο ἀπὸ τριῶν ὀβολῶν μέχρι μιᾶς δραχμῆς κατ' ἄνδρα.³

Εὐταξία.

Ἡ εὐταξία ἐν τῷ ναυτικῷ ἦτο μείζων ἢ ἐν τῷ ὁπλιτικῷ καὶ

(Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 2 ἀναφερόμενοι κυβερνῆται κελευσταὶ πεντηκόνταρχοι πρωτᾶται ναυπηγοί. Πρὸς καὶ Ἀριστοφ. Ἰππ. 541 κέ. Ξενοφ. Οἶκον. η', 14. Περὶ τοῦ πλήθους αὐτῶν βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 8, 177 κέ.

²) Βλ. Δημ. Ν', 18, 19. 50. ΝΑ', 11.

¹) Βλ. Δημ. ΝΑ', 5 - 6.

²) Βλ. Δημ. ΝΑ', 1. Πολυδ. Α', 123 Seeurk. XIV α. 195 κέ. σ. 463 (CIA. II, 809α, 190 κέ.): « τὸν δὲ πρῶτον πα(ρακομί)σαντα στεφανωσά(τω) ὁ δῆ(μος) χρυσῷ στεφά(νω) ἀπὸ πεντακοσίων (δραχμ)ῶν, τὸν δὲ τρίτον ἀ(πὸ—) καὶ ἀναγορευτά(τω) ὁ κῆ(ρυς) τῆς βου-
λῆς Θαρ(γῆλιων) τῷ ἀγῶνι τοὺς στε(φάνους) »· Βλ. Kirchhoff ἐνθ. ἀν. σ. 67 κέ.

³) Καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ γίνεται διάκρισις τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ σιτηρεσίου: Δημ. Ν', 10. Ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ κατὰ τὴν εἰς Σικελίαν στρατείαν δραχμὴ τῆς ἡμέρας: Θουκ. Γ', 17. Γ', 31: Τρεῖς ὀβολοί: Θουκ. Η', 45. Ὁ Δημ. Δ' 28 ὑπολογίζει εἴκοσιν μνᾶς εἰς τὴν ναὺν τοῦ μηνὸς ἐκάστου, ἤτοι, ἂν ἡ ναὺς εἶχε πλήρωμα 200 ἀνδρῶν, σιτηρέσιον 2 ὀβολῶν τῆς ἡμέρας κατὰ μέσον ὄρον, εἰς δὲ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἴσος μι-
σθός Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athener 1, 381 κέ. Καὶ οἱ τῆς Παράλου ἐπιβαίνοντες ἐλάμβανον 4 ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας. Βλ. Ἀρποκρ. λ. Πάραλος.

τῷ ἱππικῷ, καίτοι ἐνίοτε γίνεται λόγος καὶ περὶ ναυτικῆς ἀναρχίας.¹

IV. Τὰ Οἰκονομικά.

α Γενικά.

Νομισματικὸν σύστημα.

Θεμέλιον τῆς διοικήσεως τῶν χρημάτων εἶναι κανονικὸν νομισματικὸν σύστημα. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα εἶχον νόμισμα ἀργυροῦν, ὅπερ διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ μετάλλου καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ὀλκῆς ἦτο εὐπρόσδεκτον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις.² Ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ ἤρξατο ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνος, ὅστις καταργήσας τὸν αἰγινητικόν, παρεδέχθη τὸν εὐβοϊκὸν σταθμητικὸν κανόνα, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τὰς διαιρέσεις τοῦ νομίσματος καὶ τὰς ὀνομασίας αὐτῶν. Ἐκοψε δ' ὁ Σόλων κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διδράχμον καὶ κέρματα αὐτοῦ, χαρακτηῖρα ἔχον προτομὴν ταύρου, οὐδεμίαν δ' ἐπιγραφὴν. Ὑστερον δ' ὁ Ἰππίας ποιήσας ἀδόκιμον τὸ κυκλοφοροῦν νόμισμα, διέταξε νὰ τὸ ἀνακομίζωσι πρὸς αὐτὸν καὶ ἔκοψε νέον κατὰ τὸν αὐτὸν σταθμητικὸν κανόνα βάσιν λαβὼν τὸ τετράδραχμον.³ Τὰ νέα ταῦτα ἀργυρᾶ νομίσματα εἶχον σχεδὸν ἀνεξαιρέτως πάντα τὸν

¹) Βλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 18. 19. Παράδειγμα ἀκοσμίας ὀπλίτου παρὰ Λυσ Γ', 45. Καὶ ὁ Ξενοφὼν παραγγέλλει νὰ διοικῶσιν οἱ ἵππαρχοι πείθοντες μᾶλλον ἢ κελεύοντες. Ψόγος τῆς ναυτικῆς ἀναρχίας παρ' Εὐριπ. Ἐκ. 606 κέ.

²) Πρὸλ. Ἀριστοφ. Βάτρ. 717 κέ. Ξενοφ. π. πόρ. γ', 2. Τῶν διαφθειρόντων τὸ νόμισμα ἡ ζημία ἦτο θάνατος: Δημ. Κ', 167. Τάττικα νομίσματα ἦσαν κεκραμένα: Hultsch Metrol. ² 232 κέ.

³) Περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ προσολωνείου σταθμητικοῦ κανόνος καὶ τοῦ αἰγινητικοῦ βλ. Hultsch Metrol. ² 200 κέ. Ὁ σολώνειος σταθμητικὸς κανὼν βάσιν ἔχει τὴν ἐλαφρὰν βαθυλωνιακὴν ὀλκὴν, καὶ τὸ αἰτικὸν τάλαντον ἰσοῦται τῷ εὐβοϊκῷ: Hultsch ² 203 κέ. 507-8. Πρὸλ. καὶ Köhler ἐν Ath Mitth. 10, 151 κέ. Περὶ τῶν Σολωνείων νομισμάτων καὶ τοῦ νέου κόμματος τοῦ Ἰππίου βλ. τὴν ἐμὴν μελέτην ἐν Jahrb. f. class. philol. 1896 σ. 537 κέ. [Πρὸλ. καὶ Head. Ἱστορ. τ. νομισμάτων μεταφρ. Σβορώνου τ. Ι. σ. νθ' κέ. 458 κέ.].

αὐτὸν τύπον, ἦτοι κεφαλὴν Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς προσόψεως καὶ ὀπίσθην γλαῦκα· μόνον δ' ἐκ μικρῶν διαφορῶν τῆς τεχνοτροπίας ἀναγνωρίζονται αἱ διάφοροι περίοδοι τῆς κοπῆς αὐτῶν. ¹ Σφόδρα δὲ περιωρισμένη κατὰ τὸν Ε' καὶ τὸν Δ' αἰῶνα ἡτὸ ἡ ἐκδόσις χρυσῶν νομισμάτων καὶ χαλκῶν, μόλις δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐγένετο ἀφθονωτέρα ἡ τῶν τελευταίων τούτων. ² Ἡ νομισματικὴ κλιμαξ τῶν ἀργυρῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, κατὰ τῆς ὁποίας τὰς ὑποδιαίρέσεις ἐκόπτοντο διαφόρων μεγεθῶν νομίσματα, ἦτο ἡ ἐξῆς :

Τάλαντον = πρὸς 60 μνᾶς, μνᾶ = πρὸς 100 δραχμάς, δραχμὴ = πρὸς 6 ὀβολοὺς ἢ 12 ἡμιὼβόλια. Ἡ ὀλκὴ καὶ ἡ κατὰ προσέγγισιν τιμὴ τῶν μονάδων τούτων ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἡμέτερον νόμισμα εἶχεν ὡς ἔπεται :

Τάλαντον = πρὸς 26,196 χιλιόγρ. = πρὸς 5,995 δραχμάς.

μνᾶ = πρὸς 436,6 γρ. = πρὸς 982,50 δρ.

δραχμὴ = πρὸς 4,366 γρ. = πρὸς 98 λεπτά

ὀβολός = πρὸς 0,73 γρ. = πρὸς 16 λεπτά.³

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τιμὴ τοῦ ἀργυρίου ὀρίζεται κατὰ λόγον τῆς ἀνταλλακτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς ἄλλα πράγματα καὶ τῆς προσόδου τοῦ χρηματικοῦ κεφαλαίου, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν συνόψει ὅσα περὶ τούτων γινώσκωμεν, ἵνα ἀκριβεστέραν ἔχωμεν ἔννοιαν τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν τῆς πολιτείας.

¹ Ὅτι πρῶτος ὁ Πεισίστρατος εἰσήγαγε τὸν κανονικὸν χαρακτῆρα τῶν ἀττικῶν νομισμάτων, κεφαλὴν Ἀθηνᾶς καὶ γλαῦκα: Hultsch ² 220 κέ. Ἄλλοι νομισματολόγοι ἀναφέρουσι τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰς τὸν Ἰππίαν. Βλ. Jahrb f class Philol. 1896 σ. 537. Περὶ τῶν διαφόρων περιόδων τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων βλ. Hultsch ² 213 κέ. [Head ἐνθ. ἀν. σ. 460 κέ.].

² Περὶ τῆς ἐκδόσεως χρυσοῦ νομίσματος βλ. Hultsch ² 223 κέ. Ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου ἦτο ὡς 14·10 πρὸς 1. Βλ. Hultsch ² 236 κέ. Ως 14 : 1 ἐν CIA. I, σ. 160. Περὶ τῶν ἀττικῶν χαλκῶν νομισμάτων βλ. Hultsch ² 227 κέ. [Head I, 465]. Τὰ ξένα νομίσματα ἐξητάζοντο ὑπὸ τοῦ λεγομένου δοκιμαστοῦ: Ath. Mittl. 5, 277.

³ Περὶ τῆς ὀλκῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν νομισμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἡμέτερον νόμισμα βλ. Hultsch ² 208 κέ, 234-5. Περὶ τῶν διαίρέσεων τῶν νομισμάτων βλ. Πολυδ. Θ', 51 κέ. [Head ² σ. 459.]

Ὡς πρὸς τὴν ἀνταλλακτικὴν δύναμιν τοῦ ἀργυρίου περιορίζομαι. ν' ἀναφέρω τιμὰς τινὰς σιτηρῶν καὶ βοσκημάτων. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος ὁ μέδιμνος, ἄδηλον ὅμως ἂν σίτου ἢ κριθῆς, ἐτιμᾶτο δραχμῆς, ἐνῶ ἡ τιμὴ μεδίμνου κριθῆς τῷ 390 ἦτο 3 δραχμαί, τῷ δὲ 380 ἀνῆλθε μέχρι δραχμῶν 6. Τῷ 335 ἐτιμᾶτο ὁ μέδιμνος κριθῆς 5 δρ. Τῷ 330 ἡ πώλησις 3000 μεδίμνων σίτου ἐν σπανοσιτίᾳ πρὸς 5 δραχμάς ἐκάστου ἐθεωρήθη ὡς εὐεργεσία πρὸς τὴν πόλιν· τῷ δὲ 329 ἐκ τῆς ἀπαρχῆς ταῖς ἐλευσινίαις θεαῖς ἐπωλήθησαν, ὡς ὁ δῆμος Ἀθηναίων ἔταξε, τοῦ μὲν σίτου ὁ μέδιμνος 6 δρ., τῶν δὲ κριθῶν 3.¹ Ἐπὶ Σόλωνος ἡ συνήθης τιμὴ τοῦ βοῦς ἦτο 5 δραχμαί, παρατηρητέον ὅμως ὅτι καὶ τότε ἡ τιμὴ τῶν πρὸς θυσίαν ἐκλεγομένων ζώων ἦτο μείζων τῆς συνήθους· τῷ 410 ὁ πρὸς θυσίαν βοῦς ἀγοράζεται ἀντὶ 51 δρ. περίπου, τῷ 374 ἀντὶ 77, τῷ 329 ἀντὶ 400 δραχμῶν.² Τὸ πρόβατον ἐπὶ Σόλωνος ἐτιμᾶτο δραχμῆς, κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀπὸ 10 μέχρις 20 δραχμῶν, τῷ 329 πρόβατον καὶ αἰξ ἐπωλοῦντο ἀνὰ 30 δραχμάς.³ Ἐνεκα τῆς ἀτε-

¹) Δραχμὴ ἀντὶ μεδίμνου: Πλουτ. Σόλ. 23. Τρεῖς δρ. Ἀριστοφ. Ἑκκλ. 547-8. Εἰς 6 δραχ. ὑπολογίζει ἐπιγραφὴ παρὰ Boeckh Kl. Schr. 4, 404 κέ. 409. Εἰς 5: Δημ. ΛΔ', 39. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους μεδίμνος ἀλφίτων ἐτιμᾶτο 2 δραχμῶν, ἀλλ' ἡ περὶ τούτου μαρτυρία δὲν εἶναι σύγχρονος: Πλουτ. π. εὐθυμ. 10 [σ. 470 f]. Μεδίμνος κριθῶν ἀντὶ 6 δραχ. (Δημ.) ΜΒ', 20 ἐν συνδυασμῷ πρὸς 31. Τῷ 330 ὑπεράγαν εὐωνος ἡ τιμὴ 5 δραχ. μεδίμνου σίτου: Ath. Mitth. 8, 213 [CIA. IV, 2, 1796]. Τῷ 329 τιμὴ μεδίμνου κριθῶν 3 δρ. σίτου 6 δρ.: Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σ. 123 4 στ. 69 κέ. (CIA. IV, 2, 834 6).

²) Βλ. Πλουτ. Σόλ. 23. Τῷ 410/9 παρεδόθησαν τοῖς ἱεροποιοῖς εἰς τὴν ἐκατόμην 5114 δραχμαί, ὅθεν, ἂν ἡ ἐκατόμη ἀποτελεῖτο ἐξ 100 ἀκριβοῶς βοῶν, ἡ μίση τιμὴ ἐκάστου βοῦς πρὸς θυσίαν ἦτο 51, 14 δρ.: CIA I, 188. Τῷ 374[3 ἡ τιμὴ 109 βοῶν εἰς τὴν ἑορτὴν ὀνηθέντων ἀναγράφεται 8419 δρ. ἦτοι κατὰ μέσον ὄρον ἐκάστου βοῦς 77 ²⁶¹/₁₀₉ δρ.: CIA. II, 814. Τῷ 329 ὁ δῆμος τάσσει τὴν τιμὴν ἐκάστου βοῦς 400 δρ.: Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 125-6 B. στ. 77 (CIA. IV, 2, 834 6).

³) Βλ. Πλουτ. Σόλ. 23. Ὡς ὑπέρογκαν τιμὴν ἀρνίου ἀναφέρει ὁ Λυσ. ΑΒ', 21 δραχμάς 16. Κατὰ τὸν (Δημ.) ΜΖ', 52. 57, ἐν συνδυασμῷ πρὸς 64, ἡ τιμὴ μαλακοῦ προβάτου (μαλακὸν ἔριον ἔχοντος) δύναται κατὰ προσιγγισιν νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 20 δρ. Κατὰ τὸν Μινάνδρον παρ' Ἀθην. Δ', 146 e [Meineke FCG. 4, 161, 3] προβάτιον ἀγαπητὸν ἡγο-

λείας τῶν εἰδήσεων τούτων ἀδύνατον εἶναι νὰ εὕρωμεν ἀκριβῶς ὅποια ἡ σχετική ἀξία τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸ σημερινὸν νόμισμα.

Πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου.

Τοῦναντίον δὲ ἀσφαλῶς εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου ἐν Ἀθήναις ἦτο πολλῶ μείζων τῆς νῦν. Ὁ συνήθης τόκος τοῦ δανειζομένου ἀργυρίου ἦτο ἀπὸ 12 μέχρι 18 $\frac{0}{10}$, ὁ δὲ ναυτικὸς τόκος κατὰ μέσον ὅρον 20 $\frac{0}{10}$,¹ Ὀλιγωτέρα ἦτο ἡ πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου ἐκ μισθώσεως ἀγροτικῶν κτημάτων, ἀνερχομένη ἀπὸ 8 μέχρι 12 $\frac{0}{10}$, καὶ ἡ ἐξ ἐνοικίων, μὴ ὑπερβαίνουσα τὰ 8 $\frac{0}{10}$ περίπου.² Ἡ πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου τοῦ διατεθειμένου εἰς ἀνδράποδα μισθούμενα πρὸς ἐργασίαν ἐν τοῖς μεταλλείοις ἦτο πολλῶ ἀνωτέρα, ἀνερχομένη κατὰ τινα παρὰ Ξενοφῶντι μαρτυρίαν εἰς 30 μέχρι 38 $\frac{0}{10}$, ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ συνυπολογισθῇ καὶ ἡ σὺν τῷ χρόνῳ φθορὰ τοῦ κεφαλαίου.³

ράσθη δραχμῶν 10. Ἡ τιμὴ τοῦ προβάτου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λυκούργου 12 δρ., τοῦ κριοῦ 17 δρ.: CIA. II, 834 c στ. 62. Τῷ 329 τάττει ὁ δῆμος τιμὴν πρὸς πώλησιν προβάτου καὶ αἰγῶς ἑκάστου 30 δρ.: Ἐρ. ἀρχ. 1883 σ. 125-6 B. στ. 76 (CIA IV, 2, 834 b).

1) Περὶ τοῦ τόκου βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 181 κέ. περὶ δὲ τῶν ναυτικῶν δανείων Ξενοφ. πόρ. γ'. 9. Fränkel παρὰ Boeckh ἐνθ. ἀν. 3 2, σ. 37 σημ. 224. [Billeter Ueber den Zinsfuss. Lpz. 1898]. Sieveking das Seedarlehen im Altertum. Diss. in. Lips. 1891]. Πρὸς δήλωσιν τοῦ τόκου ἀνέφερον ἡ τὸ ποσὸν τῶν ὀβολῶν ἢ τῶν δραχμῶν τῶν διδομένων κατὰ μῆνα εἰς τόκον δεδανεισμένης μνᾶς, ὅσον ἐπ' ὀκτὼ ὀβολοῖς = 16 $\frac{0}{10}$ ἢ τὸ ποσοστὸν τοῦ κεφαλαίου τὸ διδόμενον εἰς τόκον, ὅσον τόκοι ἐπόγδοοι = 12 $\frac{0}{10}$. Βλ. Boeckh ἐνθ. ἀν. 173.

2) Μισθώσις ἀγροῦ ἐν Θρίᾳ ἀξίας 5 ἡμιταλάντων (15000 δρ.) 1200 δρ. ἦτοι 8 $\frac{0}{10}$ τοῦ κεφαλαίου: Ἰσ. 1Α', 42. Μισθώσις ἀποφέρουσα πρόσοδον 12 $\frac{0}{10}$ ἐν CIA. II, 600. Μισθώσις 2 οἰκιῶν ἐν Μελίτῃ καὶ ἐν Ἐλευσίνι ἀξίας 3500 δρ. 600 δραχμαί, ἦτοι 8 $\frac{0}{10}$: Ἰσ. αὐτ.

3) Ἡ μαρτυρία παρὰ Ξενοφ. πόρ. δ', 33, 1200 ἀνδράποδα, ὧν ἕκαστον ἀποφέρει κατ' ἔτος 360 ὀβολούς, δύνανται ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου νὰ γίνωσιν ἐν ἔτει 5 ἢ 6 οὐχὶ ὀλιγωτέρα τῶν 6000. Δεδομένου, ὅτι ἀπὸ τῆς προσόδου ἑκάστου ἔτους ἀγοράζονται νέα ἀνδράποδα, ἅτινα ἐπίσης μισθούμενα ἀποφέρουσι κέρδος, πρόκειται ἡμῖν πρὸς λύσιν τὸ ἐπόμενον πρόβλημα. «Νὰ εὕρεθῇ τὸ ποσὸν κεφαλαίου, ὅπερ εἰς ἐν ἔτος φέρει τόκον 360 ὀβολούς. Ὅρίζεται δ' ὁ τόκος ὑπολογιζόμενον ὅτι τὸ 1200 πλάσιον τοῦ κεφαλαίου ἐκείνου ἐν 5 ἢ 6 ἔτεσιν ἀνατοκισόμενον αὐξάνει εἰς τὸ 6000 πλάσιον». Ἐκ τῆς λύσεως κατὰ τὴν μεθόδον τοῦ ἀνατοκισμοῦ προκύπτει ὅτι, ἂν ἐν 5 ἔτεσιν ἐπέλθῃ ἡ τεταγμένη αὐξησις, ὁ τόκος θὰ εἶ-

Ἔνεκα δὲ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν δούλων ἡ ἀξία τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας ἦτο εὐτελής. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὅτε ἐγίνοντο αἱ μεγάλαι οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι, φαίνεται ὅτι τὸ σύνθηρες ἡμερομίσθιον χειρῶ-
νατος ἦτο δραχμή, ἐλάσσων δὲ βεβαίως ἦτο ἡ ἀμοιβὴ τῶν κατω-
τέρων ὑπηρεσιῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ ἡμερησία τροφὴ δημοσίου δούλου ὑπολογίζεται εἰς τριώβολον, τὸ δὲ σύνθηρες ἡμε-
ρομίσθιον ἦτο κατὰ μέσον ὅρον 1 1/2 δραχμή, δεξιώτεροι ὅμως ἐργάται ἐλάμβανον καὶ μέχρι 2 1/2 δρ. ἡμερομίσθιον.¹ Εἰρήσθω ὅμως ὅτι καὶ ὁ βίος ἦτο εὐωνός, διὰ τὴν ἀμολογουμένην ἄκραν λιτότητα τῶν Ἀθηναίων καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως οὐδεὶς τῶν πολιτῶν ἐστερεῖτο τῶν ἀναγκαίων, κατὰ ποι-
κίλους τρόπους δυνάμενος νὰ πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, εἴτε ὡς ναυδάτης, εἴτε ὡς ἡλιαστής, εἴτε ὡς ἐργάτης· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς παρακμῆς, καὶ ἡ ἔνδοξα ὁσημέραι ηὔξανεν.²

ναὶ 37, 97 0/0, ἂν δ' ἐν 6 ἔτεσι 30 76 0/0. Ὅθεν ἡ ἀξία τοῦ ἀνδραπόδου ὑπολογίζεται εἰς 158 ἢ 195 δρ., κατὰ ταῦτα δὲ πρέπει νὰ διορθωθῇ ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ Boeckh Kl. Sch-
rift. 5, 46.

1) Ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῶν ἔργων τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν πόλει, ἐν ᾧ τὸ ἀρχαῖον ἀγαλμα, τοῦ ἔτους 308, φαίνεται ὅτι αἱ ἐργασίαι ἐγίνοντο κατὰ τὸ πλεῖστον κατ' ἀποκοπὴν. Ὅμως ἀνα-
φέρεται καὶ μισθὸς πριστῶν καθ' ἡμέραν ἐργαζομένων δραχμὴ τῆς ἡμέρας. ὁ αὐτὸς δὲ μι-
σθὸς ὑπολογίζεται καὶ εἰς ἄλλους τινὰς ἐργάτας. Βλ. CIA. I, 325 324. 324a. IV, 3, 321.
Ἔργασία κατ' ἀποκοπὴν ἀναφέρεται καὶ ἐν IV, 3, 321. Ὅτι οἱ ἀχθοφοροῦντες ἐλάμβανον
μισθὸν 4 ὄβολους τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ πηλοφοροῦντες 3 δυνάμεθα ἴσως νὰ συναγάγωμεν ἐκ
τοῦ Ἀριστοφ. παρὰ Πολυδ. Ζ', 133 καὶ ἐν Ἐκκλησ. 308 κέ. Ἐν τῷ λόγῳ τῶν ἐπιστα-
τῶν Ἐλευσινίδου τοῦ 329 ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 118 κέ. [253 κέ. CIA. II, 834 b. IV,
2, 834 b] ἀναγράφεται ἀνάλωμα τροφῆς δημοσίου ἀνδρὸς τριώβολον τῆς ἡμέρας: Α', στ.
4-5. 42. Β στ. 5-6. α 40, μισθὸς συνήθης τῆς ἡμέρας μισθωτῶν 1 1/2 δρ.: Α στ. 28
κέ., 32 κέ., 45 κέ., 60 κέ. Β, στ. 23 κέ. Ἐν Α στ. 26 κέ. 2 δρ. ἐν Β στ. 41 κέ., α 33
κέ. δρ. 2.

2) Περὶ τῆς λιτότητος τῶν ἀττικῶν δειπνῶν βλ. Λυγκία παρ' Ἀθην. Δ', 131 f [Mei-
neke FCG. IV, 433, 3] ὅπου ὁ κεκλημένος Περνίθιος λέγει περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ δει-
πνίζοντος Ροδίου: «οὐδέτερος ἡμῶν ἤδεται τοῖς ἀττικοῖς | δειπνοῖς». Βλ. καὶ Ἀλεξιν παρ'
Ἀθην. Δ', 137 v. Τὸ δειπνῶν τοῦ Φιλοκλέωνος εἶναι φαστὴ μᾶλλον, ἀπὸ δὲ τοῦ δικαστικοῦ
μισθοῦ, τοῦ τριώβολου, ἔχει ἄλφιτα καὶ ξύλα καὶ ὄψον: Ἀριστοφ. Σφ. 610. 300 κέ. Πρβλ.
Ἐκκλησ. 306 κέ. Ὁ Ἰσοκρ. Ζ', 83 λέγει: «τότε μὲν οὐδὲς ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὴς τῶν
ἀναγκαίων οὐδὲ πρῶται τὸς ἐντυγχάνοντας τὴν πόλιν κατῆσχυε, οὐδ' ἐπλεῖστος εἰσὶν
οἱ σπανίζοντες τῶν ἐχόντων».

Τὰ περὶ τὰ δημόσια χρήματα ἐν Ἀθῆναις καθόλου εἶπεν εἰχον τὴν βᾶσιν ἀκροσφαιεστάτην. Ἡ πόλις, εἰς μόνους τοὺς ἰδίου αὐτῆς πόρους περιοριζομένη, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συντηρηθῇ οἰκονομικῶς, ὡς ὑφίστατο, ἐπειδὴ τὴν οἰκονομικὴν ὑπαρξιν αὐτῆς ἐξησφάλιζε μόνη ἡ πολιτικὴ δύναμις, ἣν τῇ ἐπόρισαν εὐτυχῇ συγκυρήματα καὶ τῶν πολιτῶν ἡ δραστηριότης. Προήρχετο δ' ἡ κακὴ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ἀττικὴ κατηνάλισκε πλείονα τῶν ὅσων ἡδύνατο νὰ παράγῃ, οὗ ἕνεκα ἡ ἐξαγωγή ὑπελείπετο τῆς εἰσαγωγῆς καὶ πρὸς ἐξίσωσιν ἀντεξήγετο ἀργύριον.¹ Μόνη ἡ εἰσαγωγή τῶν σιτηρῶν, περὶ τῆς μεγάλως ἐμερίμνα αὐτῇ ἡ πολιτεία, ἀνερχομένη κατὰ τινα ἀρχαῖον ὑπολογισμὸν εἰς 800,000 μεδίμνους περίπου, ἀπῆτει δαπάνην 250 ταλάντων τοῦλάχιστον.² Εἰς ταύτην προστεθεῖσθαι καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν πρὸς ναυπηγίαν ἀναγκαίων, ἐν οἷς συγκαταλέγονται ξύλα σίδηρος χαλκὸς λίνον καὶ κηρός,³ πλὴν δὲ τούτων ἡ τῶν ταριχηρῶν ἰχθύων, τῶν ἀνδραπόδων, ἀκατεργάστων ὀλικῶν πρὸς χρῆσιν τῆς ἀττικῆς βιομηχανίας καὶ παντοδαπῶν

¹) Περὶ ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς εἰς Ἀττικὴν βλ. Büchsenbeschütz Besitz u. Erwerb σ. 439 κέ. Ἐξαγωγή ἀργυρίου εἰς τὴν ἁλλοδαπήν: Ξενοφ. πόρ. γ', 2.

²) Ἐκ τῆς παρὰ τοῖς σιτοφύλαξιν ἀναγραφῆς ὑπολογίζει ὁ Δημ. Κ', 32 ὅτι εἰσάγοντο κατ' ἐνιαυτὸν 800,000 μεδίμνων σίτου, ὁ Boeckh ὅμως (Staatsh. d. Ath. 1, 111) εἰκάζει ὅτι ἡ εἰσαγωγή ἦτο μείζων. Ἡ ἀξία τοῦ ποσοῦ τούτου ὑπερβαίνει τὰ 250 τάλαντα, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ μεδίμνου ἐν τοῖς τόποις τῆς παραγωγῆς ἦτο 2 δραχμαί, διότι ἡ τιμὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ μεγάλη, σκοπομένης τῆς τιμῆς τοῦ σίτου ἐν Ἀθῆναις. Ἐκ τοῦ σίτου τοῦ καταπλέοντος εἰς τὸ σιτικὸν ἐμπόριον ἠναγκάζοντο οἱ ἔμποροι νὰ κομίζωσι τὰ $\frac{2}{3}$ εἰς τὸ ἄστυ: Ἀριστ. 51, 4 Ἀρποκρ. λ. ἐπιμελητῆς ἐμπορίου. Ὁ νόμος ἐκόλυε τὸ σιτηγεῖν ἀλλαχόσε ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν: Δημ. ΑΕ', 50. Ὁ πολιτευόμενος ἐν Ἀθῆναις ὤφειλε νὰ ὑπολογίζῃ, πόσον χρόνον ἦτο ἱκανὸς ὁ ἐκ τῆς χώρας παραγόμενος σίτος νὰ διατρέφῃ τὴν πόλιν καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν εἶχεν ἀνάγκην ἐπὶ πλέον, ἵνα προμηθεύηται ἐξώθεν: Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 13. Πρὸς. Boeckh Staatsh. d. Athen 1, 115 κέ.

³) Ναυπηγίσμα ξύλα: Θουκ. Δ', 108. (Δημ.) ΙΖ', 28. Ἄλλα ξύλα: Δημ. ΚΑ', 167, CIA II, 834 β. στήλ. Α στ. 66 Ἐφ. ἀρχ. 1833 σ. 125 γ στ. 8. Ἄλλα τῶν πρὸς ναυπηγίαν χρησίμων: (Ξενοφ.) Ἀθ. Πολ. β', 11.

ἄλλων ἐμπορευμάτων.¹ Τοσοῦτο δὲ μεγάλης οὔσης τῆς εἰσαγωγῆς, ἡ ἐξαγωγή περιορίζετο εἰς τινὰ φυσικὰ προϊόντα, οἷον ἔλαιον σῦκα, μέλι, ἔριον καὶ μάρμαρα, ἅτινα πάντα ὀλίγην εἶχον ἀξίαν,² καὶ εἰς ἀττικὰ τεχνιτεύματα, ὧν ἀξιολογώτατα ἦσαν τὰ κεραμευτικά.³ Καίπερ δὲ τοσαύτης οὔσης τῆς ἀπορίας, ὁ δῆμος ἠypόρει χρημάτων, τοῦλάχιστον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· ἀλλ' αἷτια τοῦτου ἦσαν ἡ διὰ τῆς πληρωμῆς τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἀπόδοσις εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ ἐξερχομένου ἀργυρίου, ὁ πλοῦτος τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἀργυρείων καὶ τὰ κέρδη, ὅσα εἰσέρρεον ἐκ τοῦ ἐν Πειραιεῖ μεθ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος διακομιστικοῦ ἐμπορίου.⁴ Ἐξ ὅτου ὁμως ἔνεκα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πο-

¹) Τὸ τάριχος ἦτο ἡ κυριωτάτη τροφή τῶν Ἀθηναίων. Οἱ ἐν Ἀθήναις δοῦλοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὠνητοί, ὀλίγοι δ' οἰκογενεῖς. Ἐμπορεύματα παντοδαπὰ ἐκ πάσης χώρας εἰσάγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ· Θουκ. Β', 38 (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. β', 7. Ἰσυκρ. Δ', 42, Ἀντιφ. παρ' Ἀθην. Α', 27 de [Kock CAF. II, 115, 236]. Περὶ τῆς μερίμνης ἦν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰσαγωγῆς ἀκατεργάστων ὕλων γρησίμων εἰς τὰς τέχνας πολλὰ διδάσκει ἡμᾶς ἡ περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος συνομολογηθεῖσα συνθήκη Ἀθηναίων καὶ Κείων περὶ ἐξαγωγῆς τῆς μιλτου ἐκ Κέως εἰς Ἀθήνας μόνον, ἀσπηρότατα τιμωρουμένων τῶν ἄλλοις ἐξαγόντων (CIA. II, 546). Ἐχρησίμευε δ' ἡ μίλτος πρὸς βαφὴν τῶν πηλίνων σκευῶν: Σουίδ. λ. Κυκλάδος κεραμῆς.

²) Ἡ ἐξαγωγή τοῦ ἐλαίου ἐπετρέπετο ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σόλωνα: Πλουτ. Σόλ. 24. Βεβαίως δ' ἀναξία πίστειν εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Σγολ. Πινδ. Νεμ. Γ', 64 ὅτι εἰς μόνους τοὺς νικῶντας ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐπετρέπετο: «οὐκ ἔστι δὲ ἐξαγωγή ἐλαίου ἐξ Ἀθηνῶν εἰ μὴ τοῖς νικῶσι». Ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἐοίδοντο τοῖς νικηταῖς 1200 ἀμφορεῖς ἐλαίου: Mommsen Heortol. 151, 141. 153. CIA. II, 965. Τρεῖς κοτύλαι ἐλαίου ἐτιμῶντο 1½ δβολοῦ, κατὰ τινὰ ἀναγραφὴν ἀναλωμάτων εἰς θυσίας (Boeckh Kl. Schr. 4, 404 κέ. 409), ὅθεν ὁ μετρητὴς ἐτιμᾶτο 6 δραχμῶν. Περὶ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σύκων πρὸλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1 61 κέ Ὀνομαστὸν ἦτο τὸ ἀττικὸν μέλι. Ὁ Πλούτ. π. εὐθ. 10 [σ. 470 f.] ὑπολογίζει τιμὴν τῆς κοτύλης 5 δρ., βεβαίως ὁμως θὰ ἔννοη ἐξαιρετὸν τι εἶδος, διότι ἡ συνήθης τιμὴ τῆς κοτύλης ἦτο τριώβολον. κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἀναλωμάτων εἰς θυσίας κάλλιστον τὸ ἔριον τῶν ἀττικῶν προβάτων: Πλουτ. π. τοῦ ἀκούειν 10 [σ. 42 d.]. Ἀθην. IB', 540 d. Ἐξαγωγή μαρμάρου: Ξενοφ. πόρ. α', 4.

³) Παντοδαπαὶ τέχναι ἐν Ἀθήναις: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 12. Τὰ κεράμεια σκεύη, ἅτινα ἐστὲλλοντο πρὸς ἐμπορίαν ἐξω τῆς χώρας (Ἡρόδ. Ε', 88) καὶ ἐπωλοῦντο μέχρις αὐτῆς τῆς Λιβύης (Σκύλ. περίπλ. 111) ἦσαν εὐθυνα. βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 151-2. Ἐπαινος τῆς ἀττικῆς κεραμευτικῆς τέχνης: Κριτίου ἐλεγεία ἀπ. 1 στ. 12 κέ.

⁴) Περὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἐμπορίου βλ. Boeckh, 1, 85. Περὶ τοῦ πλοῦτου τῶν λαυρευτικῶν ἀργυρείων βλ. Ξενοφ. πόρ. α', 5· περὶ τῶν αὐτῶν λέγει καὶ ὁ Λισχύλ. Πέρα. 238: «ἀργύρου πηγὴ τις αὐτοῖς ἔστι, θησαυρὸς χθονός».

λέμου ἐξηράνθησαν ἡ πρώτη καὶ ἡ τρίτη τῶν πηγῶν τούτων τῆς δημοσίας εὐπορίας, ἐπῆλθεν ἡ ἔνδεια, ἥτις μικρὸν μόνον ἀνεκότη διὰ τῆς συστάσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, διότι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡ διοίκησις τῶν δημοσίων χρημάτων ἦτο ἄβουλος καὶ σπάταλος.¹

Οἰκονομικά συστήματα κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα.

Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους συνειθίζετο πιθανῶς νὰ διανέμονται εἰς τοὺς πολίτας τὰ χρήματα, ὅσα τυχὸν ἐπερίσσειον ἐκ τῆς διοικήσεως.² Ἀλλὰ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἕνεκα τῶν συνεχῶν πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμων κατενόηθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποταμιεύσεως χρημάτων, ὅπως ὑπάρχωσι πρόχειρα πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. Ὅθεν συνέστησαν τότε ταμεῖον τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἐν Δήλῳ. Ἀλλ' ὅτε ὕστερον ἔληξαν μὲν οἱ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμοι, οἱ δὲ σύμμαχοι κατὰ μικρὸν μετεβλήθησαν εἰς ὑπηκόους ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων, τὸ ἐν Δήλῳ συμμαχικὸν ταμεῖον μετηνέχθη περὶ τὸ 454 εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τοὺς συμμάχους, τὰ χρήματα ἐθεωρήθησαν ὡς δημόσια. Συνετελέσθη δ', ὡς φαίνεται, ἡ τοιαύτη ἀφομοίωσις τῶν συμμαχικῶν πρὸς τὰ δημόσια χρήματα κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον· τὰ χρήματα μετενεχθέντα εἰς Ἀθήνας ἀφιερώθησαν εἰς τὴν Πολιάδα Ἀθηνᾶν, διὸ συνηνώθησαν μετὰ τῶν χρημάτων ταύτης, φυλασσομένων ἐν τῇ ἀκροπόλει ὑπὸ τῶν

¹) Πλούτος τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου: Θουκ. Α', 80· μετὰ τὸν πόλεμον ὀλίγοι αἱ πρόσδοσις τῆς πόλεως καὶ ἔνδεια τῶν πολιτῶν: Λυσ. ΚΑ', 13. ΙΒ', 6. ΙΘ', 11. Μεγάλην τὴν ἔνδειαν λέγει ὁ Ἰσοκρ. Η', 20 κέ. 46. Ζ', 83. Οἱ πολλοὶ ἔχουν ἀπὸ τοῦ μισθοῦ, ὃν οὕτως ἢ ἄλλως ἐλάμβανον: Ἰσοκρ. Ζ', 82. Η', 130. ΙΕ', 152.

²) Συνάγω τοῦτο ἐκ τῆς προτάσεως, ἣν ἐκώλυσεν ὁ Θεμιστοκλῆς, τοῦ νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὸν ὄπλον τὰ 100 τάλαντα, ὅσα ἔλαβεν ἡ πόλις μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐν Μαρωνείᾳ ἀργυρείων, μισθώσασα τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν Βλ. Ἀριστ. 22, 7. "Οτι αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὰ Μηδικὰ δὲν εἶχον ἀποτεταμιευμένα χρήματα διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Ἀριστ. 23, 1. Περὶ. Πλουτ. Θεμ. 10.

ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς.¹ Αἱ τακτικαὶ πρόσοδοι τοῦ ταμείου τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς ἦσαν ἀπὸ τῶν μισθωμάτων τῶν τεμενῶν τῆς θεᾶς, ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν δημευομένων κτημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, ἥτοι τοῦ 1[60 αὐτοῦ.² Ἀλλὰ πλὴν τούτων εἶχε τὸ ταμεῖον τῶν ἱερῶν χρημάτων

1) Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἐκδόσει ἐπανήλθον εἰς τὴν γνώμην τοῦ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 575 κέ., ὅτι τὰ δημόσια χρήματα τῶν Ἀθηναίων ἦσαν αὐτὰ τὰ ἱερὰ χρήματα τῆς Ἀθηνᾶς, πειθόμενος ἐξ ὧσων περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διελαβὼν ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. τ. 39 σ. 49 κέ. καὶ ὁ Holwerda ἐν τῇ Mnemosyne 1886 σ. 103 κέ. Ὁ Kirchhoff ἐν Abh. d. Berl. Akad. 1876 σ. 21 κέ. εἰκασεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἴδιον ταμεῖον τῶν δημοσίων χρημάτων πλὴν τοῦ τῶν ἱερῶν τῆς Ἀθηνᾶς, παισύμενος τὸν ἐξῆς συλλογισμόν: Κατὰ τὸν Θουκ. Β', 13 ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἀρχομένου τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀργυρίου ἐπισήμου 6000 τάλαντα, ἀφ' ὧν εὐθὺς τότε ἐξήρθησαν 1000 τάλαντα, τεθέντα κατὰ μέρος, ὅπως μόνον ἐν ἐσχάτῳ κινδύνῳ ἀπανηθῶσι, κατὰ τὸν Θουκ. Β', 24. Πρὸς. καὶ Θουκ. Η', 15. Φιλολόγ. ἀπ. 116. Τὰ δὲ ὑπολειφθέντα 5000 τάλαντα ἀμέσως ἐν ἀρχῇ τοῦ 428[7 ἐδαπανήθησαν, ὡς νομίζει ὁ Kirchhoff, διότι τότε ἐτάχθη εἰσφορά τοῖς πολίταις. Βλ. Θουκ. Γ', 19. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀναγραφὰς τῶν λογιστῶν ἐν CIA I, 273, ἐν 7 ἔτεσιν ἀπὸ τοῦ 433[2 - 427[6 δὲν ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων πλεονα τῶν 4750 τάλαντων· ὅθεν πλὴν τῶν ἱερῶν χρημάτων θὰ ὑπῆρχον πάντως καὶ ἄλλα χρήματα ἀποτεταμιευμένα, καὶ ταῦτα θὰ ἦσαν βεβαίως τὰ δημόσια. Πρὸς ταῦτα ὅμως ὁ Beloch καὶ ὁ Holwerda, παρετήρησαν, ὅτι ἡ ἐπίταξις εἰσφορὰς ἐν ἀρχῇ τοῦ 428[7 δὲν προϋποθέτει ἀναγκαιῶς τὴν παντελεῖ ἐξάντησιν τῶν δημοσίων χρημάτων. Τὰ παρὰ Θουκ. Γ', 17: «καὶ τὰ χρήματα τοῦτο μάλιστα ὑπανήλωσε μετὰ Ποτειδαίας» καὶ: «Τὰ μὲν οὖν χρήματα οὕτως ὑπανηλώθη πρῶτον» ὁ Holwerda ἐνθ. ἀν. 104-5 μεταφράζει: «atque pecunias haec res maxime cum Potidaea consumere coepit» καὶ: «pecuniae igitur hoc modo primum consumi coeptae sunt». Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Beloch ἐνθ. ἀν. 52 κέ. καταδεικνύεται, ὅτι ἡ παρατηρουμένη ὑπὸ τοῦ Kirchhoff ἀντίφασις τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκ. ἱστορουμένων καὶ τῆς ἀναγραφῆς τῶν λογιστῶν, ἀληθὺς δὲν ὑπάρχει. Τέλος ὑπερβολικὸν θεωρεῖ ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. 56 κέ. τὸν ὑπὸ τοῦ Kirchhoff ὑπολογισμόν τῶν ἐπτείων τῶν ἱερῶν χρημάτων εἰς 200 τάλαντα κατ' ἐνιαυτόν. Τὰς γνώμας τοῦ Beloch ἐπολέμησεν ὁ Fränkel ἐν Phil. u. hist. Aufsätze f. E. Curtius 1884 σ. 48-9 καὶ παρὰ Boeckh Staatsh. d. Ath. 2³, 43 σημ. 268, πρὸς ἀπὸκρίνησεν ὁ Beloch ἐν N. Rh. Mus. τ. 43 σ. 114. Ὁ Fränkel ἀναφέρει ὡς ἀνάλογον, τὸ ἐν Ἀθήνῃ γινόμενον, ὅπου οἱ ἱεροποιοὶ ἐφύλασσον τὰ ἱερὰ καὶ τὴν δημοσίαν κινδυνόν, διδόντες λόγον χωρὶς περὶ ἑατέρου. Βλ. Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλ. τ. 6 σ. 6. Περὶ τοῦ τόπου ὅπου ἐφυλάσσοντο τὰ χρήματα ἐν τῇ ἀκροπόλει· βλ. Busolt griech. Gesch. τ. 2 σ. 391, 1. Milchhoefer ἐν Philologus 1894 σ. 352 κέ.

2) Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ φόρου τῇ θεᾷ ἦτο μὲν ἀπὸ τοῦ τάλαντου: CIA. I, 226. 260. 315. Ὁ ἑλληνοταμίαι παρέδιδον ταύτην τῇ θεᾷ κατὰ τὰς ἀποφάνσεις τῶν λογιστῶν. Δημόσια ἀναγραφὰι τούτων ἐν CIA. I, 226 - 272. Εἰς τὴν τακτικὴν κατάθεσιν τῆς ἀπαρχῆς εἰς τοὺς

καὶ ἄλλας ἐκτάκτους προσόδους. Φαίνεται δηλ. ὅτι κατ' ἔτος ὁ δῆμος ὥριζε, πῶς θὰ διατεθῶσι τὰ τυχὸν περισσεύοντα χρήματα ἐκ τῶν φόρων καὶ τῆς διοικήσεως. Ἄν μὴ ὑπῆρχον ἄλλαι ἀνάγκαι ἀφιερῶντο πιθανῶς τὰ περισσεύοντα εἰς τὴν θεὰν καὶ κατετίθεντο εἰς τὰ ἱερὰ χρήματα.¹ Ἡ χρῆσις τῶν οὕτω κατατεθέντων χρημάτων δὲν ἦτο ἐλευθέρα, ἀλλ' ἐπρεπε νὰ προηγηθῶσιν ὠρισμέναι τινὲς διατυπώσεις, ὅπως ἐπιτραπῇ. Ἐδαπανᾶτο μὲν κατ' ἔτος ῥητόν τι μέρος αὐτῶν πρὸς τινὰ ἄδελον ἡμῖν χρεῖαν καὶ πρὸς ἐπισκευὴν τῶν πομπικῶν σκευῶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ δῆμος εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διατάξῃ τὴν ἀπὸ τῶν χρημάτων ἐκείνων δαπάνην εἰς ἄλλο τι, οὐδὲ εἰς τὰς εἰρημένους χρεῖας ὑπὲρ τὸ ὠρισμένον ποσὸν τῶν 10000 δραχμῶν.² Ἐπετρέπετο ὅμως ἡ χρῆσις ὅσουδῆποτε

ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων ἀναφέρει μετὰ τοῦ Holwerda ἐνθ. ἀν. 113-4 τὴν ἐξῆς περιγραφὴν τοῦ ἐν CIA. I 32 ψηφίσματος, ἣν παραθέτω κατὰ τὴν παρὰ Dittenberger Syll. 14 [221] συμπλήρωσιν: «(ἐκ δὲ τῶν φόρων) κατατίθενται (αὐτὰ τὸν) ἐνιαυτὸν τὰ ἐκάστοτε περιόντα παρὰ τοῖς ταμίαις τῶν (τῆς Ἀθ)ηναίων τοῦς Ἑλληνο(ταμίας)». Ὁ Holwerda εὐστόχως πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀναφέρει τὴν φράσιν ἐν CIA. I, 40. «ὅσον τῇ θεῇ ἀπὸ τοῦ φόρου ἐγγί(ν)ετο». Ὁ Kirchhoff ἐνθ. ἀν. 33 εἰκάζει ὅτι πρόκειται περὶ τῶν περισσευμάτων ἀπὸ τῶν φόρων ἅτινα κατετίθεντο πρὸς φύλαξιν παρὰ τοῖς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς. Ὡς πρὸς τὸν ὀρισμὸν τοῦ χρόνου τοῦ εἰρημένου ψηφίσματος συμφωνῶ μετὰ τοῦ Kirchhoff, ὁρίζοντος τὸ 435[4]. Ἀδύνατον νὰ θέσωμεν τοῦτο μεταξὺ τοῦ τίλους τοῦ 419[8] καὶ τοῦ ἔαρος τοῦ 416, ὡς θέλει ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. τ. 43 σ. 121-2. Διότι τὸ ψήφισμα διατάσσει τὴν κατάστασιν τῶν ταμιῶν τῶν ἄλλων θεῶν, οὐτινες ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπὸ τοῦ 429[8]. Βλ. CIA. I, 194 καὶ τὸ γράμμα τοῦ ψηφίσματος τούτου κυλῶει νὰ παραδεχθῶμεν, ὡς λέγει ὁ Beloch σ. 118-9, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ καταστάσεως νέας ἀρχῆς, ἀλλὰ περὶ αὐξήσεως μόνον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταμιῶν ἐκείνων εἰς 10.

1) Ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ 435[4] ὁρίζεται, μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀφειλομένων τοῖς θεοῖς χρημάτων, πρὸς ὃν σκοπὸν θὰ δοθῶσι «τὰ τε παρὰ τοῖς Ἑλληνοταμίαις ὄντα νῦν καὶ ἄλλα ἃ ἔστι τούτων τῶν χρημάτων καὶ τὰ ἐκ τῆς δεκάτης ἐπειδὴν παθῇ» νὰ γίνῃ χρῆσις τῶν περισσευόντων πρὸς στρατιωτικὰς δαπάνας: «εἰς τὸ νεώριον καὶ τὰ τεῖχη τοῖς περιούσι γρηθθαί χρήμασιν...». Βλ. Dittenberger, Syll. 14 [221]. Ὑποθέτω ὅτι τακτικῶς πάντοτε ὥριζετο διὰ ψηφίσματος ἡ χρῆσις τῶν περιόντων χρημάτων, ὅπερ ἄλλως καὶ εὐλογώτατον ἦτο.

2) Τὸ ψήφισμα τοῦ 435[4], ὁρίσαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν θὰ δαπανηθῇ μέρος τι τῶν χρημάτων, ἐπάγεται: «(τοῖς δ)ὲ ἄλλοις χρήμασιν παρὰ τῆς Ἀθηναίας, τοῖς τε νῦν οὖσιν ἐμ πόλει καὶ ἄτ' ἂν τὰ λα(ίον) ἀναφέρηται, μὴ γρηθθαί μηδὲ ἀπαναλίσκειν ἀπ' αὐτῶν ἐς ἄλλο (τι, μηδὲ) ἐς ταῦτα ὑπὲρ μ(ε)ρίας δραχμὰς δοῦναι κελ(ε)ῖν, ἐάν τι δέη(ι)». Βλ. Dittenberger 14 B στ. 11 κ.ε.

μέρους τῶν ἱερῶν χρημάτων κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, κυρωθὲν μετ' ἄδειαν ἐν πλήρει ἐκκλησίᾳ δοθεῖσαν εἰς τὸν προτείναντα τὴν δαπάνην. ¹ Δοθείσης δὲ τῆς ἀδείας καὶ ψηφισθείσης μετὰ τοῦτο κατὰ νόμον τῆς χρήσεως τῶν ἱερῶν χρημάτων, ὥφειλον οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς νὰ παραδώσωσι τὸ οὕτως ὀρισθὲν ποσὸν εἰς ἐκείνους, ὧν ῥητῶς ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα ἐν τῷ ψηφίσματι. Τὰ παραδοθέντα δ' ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐθαιρουῦντο ὡς δάνειον, ὅπερ ὥφειλε ν' ἀποδόσῃ ἡ πόλις ἀποτίνουσα τὸν τόκον αὐτῶν μέχρι τῆς ἐξοφλήσεως. ² Προσωρινῶς δὲ φαίνεται ὅτι ἐφυλάσσοντο ὑπὸ

¹) Τὸ ψήφισμα τοῦ 435/4 παρὰ Dittenberger Syll. 14 [21] Β σι 15 κέ. ὁρίζει περὶ τούτου τὰ ἑξῆς: «(ἐς ἄλλο) δὲ μὴδὲν χρῆσθαι τοῖς χρήμασιν, ἐὰν μὴ τὴν ἄδειαν ψήψῃ(σῃται) δὲ ὁ δῆμος ἐάν περ ἡ (ψήψῃς) οἴδωται περὶ ἐσφορᾶς. Ἐὰν δὲ τις (εἴτῃ ἢ) ἐπιψηφίσῃ μὴ ἐψήψισμένης που τῆς ἀδείας, χρῆσθαι τοῖς χρήμασιν τοῖς(ς) τῆς Ἀθηναίας, ἐνεγέσθω τοῖς αὐτοῖς οἷσπερ ἐὰν...) φέρειν εἴτῃ ἢ ἐπι(ψηφίσῃ)».

²) Ἐν ταῖς ταμιακαῖς ἀναγραφαῖς ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχοντος καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν χρημάτων δοθέντα, προσγεγραμμένου καὶ ὅτι «Ἀθηναῖοι ἀνήλωσαν», καὶ διαρρηθὼν σημειουμένου ὅτι ἐψήφισατο ὁ δῆμος τὴν ἄδειαν. Βλ. CIA. I, 180-183. Συνήθως γίνονται χρήσις τοῦ ῥήματος παρίδωσαν ἢ παρέδωκεν (ὑποκειμενον οἱ ταμίαι). Ἀπαξ ἀντὶ τούτου ἐν ἀρ. 183 κείται ἐδανείσκαμεν, ἀλλὰ τοῦτο νομίζω ἐτέθη κατ' ἀκριβολογίαν ἀντὶ τοῦ παρίδωκεν. Διότι ὁ τρόπος τῆς παραδόσεως τῶν χρημάτων εἶναι ὁ αὐτὸς εἴτε διὰ τοῦ ἐνὸς ῥήματος εἴτε διὰ τοῦ ἑτέρου δηλοῦται. Ἐν τούτῳ δὲν συμφωνῶ πρὸς τὸν Kirchhoff ἐνθ. ἀν. 41 Α, οὐδὲ πρὸς τὸν Beloch ἐνθ. ἀν. 39, 58. Ὅτι ἐδανείζοντο ἐκ τῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καταδεικνύουσι τὰ προεισαγωγικά τοῦ ψηφίσματος τοῦ 435/4: «ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς (τὰ) χρήματα τὰ ὀφειλόμενα, ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ τὰ τρισχίλια τάλαντα(α) ἀνενήνεγκται ἐς πόλιν ἃ ἐψήφιστο νομίσματος ἡμεδαποῦ». Βλ. Dittenberger 14 Α. 2 κέ. Ἐν τοῖς τρισχίλοις τούτοις τάλαντοις περιλαμβάνοντο ἀναμφιδόλως τὰ εἰς τὸν σαμιακὸν πόλεμον ἀναλωθέντα 1276 τάλαντα, καὶ ἄλλα 128 πρὸς ἄθλον σκοπόν, ὅτινα ἀμφοτέρω ἀναγράφονται ἐν τῇ ταμιακῇ ἀναγραφῇ ἐν CIA. I, 177. Πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν λογιστῶν ὑπολογισμοὺς τῶν τόκων τῶν 5500 τάλαντων, ἅτινα ἐν 11 ἔτεσιν ἀπὸ τοῦ 433-423 ἐδόθησαν εἰς δάνεια ἀπὸ τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος, τῆς Νίκης καὶ τῶν ἄλλων θεῶν. Βλ. CIA I 273. Ὡς δημόσια γράμματα περὶ ὀφειλομένων δὲν θεωρῶ μετὰ τοῦ Kirchhoff τὰς ἐπιγραφὰς CIA. I, 177-192, ἀλλὰ μάλλον ὡς ἀναγραφὰς τῶν ταμίων τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐισημέων γνωμῶν ἀντίκειται, ὡς παρετήρησεν ὁ Beloch 39, 58, ἡ φράσις «Ἀθηναῖοι ἀνήλωσαν». Οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς παραδίδοντες τὰ χρήματα ἐλάμβανον ἀναμφιδόλως ἀποδεῖξιν παρὰ τοῦ παραλαμβάνοντος ἴσως ταῦτα ἀρχοντος. Πρὸς τὴν διάταξιν περὶ ἀποδόσεως τῶν ὀφειλομένων χρημάτων εἰς τοὺς θεοὺς ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ 435/4 παρὰ Dittenberger 14 Α. 10 κέ.: «ἀποδοῦναι*(δὲ) τὰ χρήματα οἱ πρυτάνεις μετὰ τῆς βουλῆς καὶ ἐξασελιφόντων, ἐπει-(δὲν) ἀποδοῦσιν, ζητήσαντες τὰ τε πινάκια καὶ τὰ γραμματεῖα καὶ ἐάμ(που ἄλλ)λοθι ἢ γε-

τῶν ταμιῶν τῆς θεᾶς καὶ τὰ διαθέσιμα χρήματα τοῦ ἐνιαυτοῦ, μέχρις οὗτο ἀποφασίσῃ ὁ δῆμος, ποῦ θὰ δαπανηθῶσιν. Ἐκ τούτων δ' ἔδιδον οἱ ταμίαι κατὰ ψήφισμα ἀπλοῦν τοῦ δήμου. ¹ Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὁμοῦς δὲν ὑπῆρχεν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀποτεταμιευμένη ἐν τῇ ἀκροπόλει ποσότης ἱκανὴ τῶν ἱερῶν χρημάτων, ὅπως δανειζέται ἐξ αὐτῶν ἡ πόλις εἰς πολεμικάς χρείας. ² Τοῦτο δ', ὡς νομίζω, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὰ μὲν ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ φόρου συναγόμενα χρήματα ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ συμμαχικῷ ταμείῳ, τὰ δὲ τυχόν περισσεύοντα χρήματα τῆς διοι-

γραμμένα. Ἀποφαινόντων δὲ τὰ γεγραμμένα οἱ τε ἱερ(ῆς) καὶ ἱεροποιοὶ καὶ εἰ τις ἄλλος οἶδεν». Ὅτε ἔλαβον τὸ δάνειον, τὰ χρήματα δὲν ἦσαν ἀποτεταμιευμένα ἐν τῇ ἀκροπόλει.

1) Ταῦτα εἶναι τὰ λεγόμενα ἐπίτεια, ἐξ ὧν κατὰ τὰ προεισαγωγικά τῆς ταμιακῆς ἀναγραφῆς ἐν CIA I. 188 οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων παρέδωκαν τῷ 410[9] τοῦλάχιστον 180 τάλαντα. Ἀδύνατον δὲ μετὰ τοῦ Beloch ἐνθ. ἀν. 311, 56 κέ. ὑπολαμβάνω, ὅτι πάντα τὰ χρήματα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῶν τακτικῶν ἐνιαυσίων προσόδων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς φρονεῖ ὁ Kirchhoff ἐνθ. ἀν. σ. 49 κέ. Ὁ Beloch σ. 59 παρατήρησεν ἥδη ὅτι τὰ παραδιδόμενα διὰ διαφόρων ὀνομάτων ὀρίζονται. Ἀληθές εἶναι, ὅτι δὲν ἐξηγήθη ἐπαρκῶς, τίνα ποτ' ἦσαν «τὰ ἐκ Σάμου» (ἐνν. χρήματα) ὑπὲρ τὰ 95 τάλαντα, τ' ἀνομολογηθέντα κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA. I, 188. Προσπαθήσαν νὰ διευκρινήσωσι τὰ περὶ τούτων ὁ Beloch ἐνθ. ἀν. 36 κέ. 60-1 ὁ Holwerda ἐνθ. ἀν. 107-8 καὶ ὁ Busolt ἐν N. Rhein. Mus. 38, 309. καὶ ἐν CIA. I, 184-5 τοῦ ἐτους 412)1 ὀρίζουσιν οἱ ταμίαι τὰ παραδιδόμενα διὰ διαφόρων ὀνομάτων: «(ἐκ τῶν εἰς τὰς τριῖναις)» (βλ. Θουκ. Β', 24 Η'. 15 Φιλόχορ. ἀπ. 116) «ἐκ τοῦ Παρθενώου» ἀργυρίου — χρυσοῦ οὗ οἱ εὐμαχοι(-) ΤΧΧΧΧ Ἀθηναίαις Ν(ικη)ς». Κατὰ ταῦτα δι' ἐκάστου ὀνόματος ἐδηλοῦτο ἥτις τις μερὶς χρημάτων ἐν τῷ ταμείῳ συμπληρουμένη ἀπὸ τῶν συμμαχικῶν φόρων. Ἐκ τῶν ἐπιτείων παραδίδουσιν ἢ ἀνομολογοῦσιν οἱ ταμίαι χρήματα «ψηφισμένου τοῦ δήμου» ὅπου ὁ Kirchhoff ἀναγκαῖον κρίνει νὰ συμπληρώσῃ «τὴν ἀδειαν». Ὁ Goldstaub de aedeas notione et usu in iure publico. Vratislay. 1889 σ. 56, 4, εἰκάζει ὅτι πρὸς ὀρισμὸν τῆς χρήσεως τῶν ἐπιτείων δὲν ἦτο χρεὶα ἀδείας.

2) Δὲν ἔχομεν σαφεῖς τίνα ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐδανείσθη ὁ δῆμος ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων. Ἀθῆλον εἶναι τίνα ἦσαν τὰ 10 τάλαντα, ἐξ ὧν κατὰ τὰς ἐν CIA. II, 17 44 84. 86 ἐπιγραφάς οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς δίδουσι χρήματα τῷ 378 καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων ἐν στήλαις. Ὡς δάνειον ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἐξ οὗ κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας δίδουσιν οἱ ταμίαι, θεωροῦσι ταῦτα ὁ Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenwesen 131 κέ. ὁ Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwalt. 33 κέ. ὁ Fränkel ἐν τοῖς Aufs. f. Curtius 47 ὁ Panske de magistratibus att. qui saec. a Chr. n. IV pecunias publ. curabant Diss. in. Lips. 1890 σ. 21 κέ. Ταῦτα εἰκάζω μετὰ τοῦ Köhler ἐν Hermes 5, 12 ὅτι ἦσαν κεφάλαιον διαθέσιμον πρὸς τὰς ἐκάστοτε χρείας, ἀποτεθειμένον παρὰ τοῖς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς.

κῆσεως διενέμοντο εἰς τὰ θεωρικά, κατὰ τὸ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰσαχθὲν σύστημα. Ὅθεν ἐνεκα τούτου δὲν ἐπερίσσευον κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους χρήματα, ὅπως δι' ἀφιερώσεως εἰς τὴν Ἀθηναίαν Πολιάδα ἀποταμιεύωνται ἐν τῷ ναυῷ πρὸς μελλούσας χρείας.¹

Οικονομικά συστήματα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Ἡ κατάθεσις τῶν περισσεύοντων χρημάτων τῆς διοικήσεως εἰς τὸ θεωρικὸν περιωρίσθη διὰ νόμου ὀρίζοντος ὅταν εἶναι πόλεμος νὰ δαπανῶνται ταῦτα εἰς τὰς στρατιωτικὰς χρείας.² Ἀλλὰ καὶ ὁ περιορισμὸς οὗτος κατηργήθη, ὅτε προστάτης τοῦ δήμου ἦτο ὁ Εὐθουλος καὶ ἔκτοτε κατ' ἔτος, ὅπωςδὴποτε ἐχόντων τῶν πραγμάτων, διενέμοντο τὰ περισσεύματα εἰς τὸν δῆμον ὡς θεωρικά. Ὅτε δ' ἐν ἔτει 348 ἢ 350 ἀπεφασίσθη νὰ γίνωσι πάλιν ὡς πρότερον στρατιωτικὰ τὰ χρήματα ἐκεῖνα κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀπολλοδώρου, κατηγορήθη τὸ ψήφισμα παρανόμων καὶ καταδικασθὲν ἠκυρώθη.³ Μόλις δ' ἐν ἔτει 339[8 ἐψηφίσθη νὰ εἶναι στρατιω-

¹) Ἐκ τοῦ ψηφίσματος τοῦ 377 ἐν CIA. II, 17, στ. 44 κέ. συνάγεται ὅτι ὑπῆρχε κοινὸν ταμεῖον τῶν συμμάχων. Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ θεωρικοῦ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα βλ. Fickelscherer de theoricis Atheniens. pecuniis. Diss. in. Lips. 1877 σ. 19 κέ. Ἀρ. ποκρ. λ θεωρικά: « θεωρικά ἦν τινα ἐν κοινῷ χρήματα, ἀπὸ τῶν τῆς πόλεως προσόδων συναγόμενα· ταῦτα δὲ πρότερον μὲν εἰς τὰς τοῦ πολέμου πορείας ἐφυλάττετο καὶ ἐκαλεῖτο στρατιωτικά, ὕστερον δὲ κατετίθετο εἰς τε τὰς δημοσίας κατασκευὰς καὶ διανομὰς, ὧν πρῶτος ἤρξαστο Ἀγύρριος ὁ δημαγωγός » Ὁμοίως Σουίδ. λ. θεωρικά 2ον ἄρθρ. Ὁ Ἀριστοτ. Πολιτ. Β, 7 σ. 39, 27 κέ. καὶ Η (Ζ), 5 σ. 186, 17 κέ. Bekker διαλαμβάνει περὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἀυξήσεως τῶν θεωρικῶν. βλ. καὶ Πλούτ. Περ. 9. Ὅτι πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν κατετίθεντο προσωρινῶς χρήματα παρὰ τοῖς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι εὐνόητον. Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA II, 737 σ. 508. Ἀλλὰ τίνα ἔργα ἔχουσιν οἱ ταμίαι ἐκεῖνοι ἐν CIA. II, 612 δὲν ἐξακριβοῦται.

²) βλ. (Δημ.) ΝΘ', 4: « κελεύοντων μὲν τῶν νόμων, ὅταν πόλεμος ᾖ, τὰ περιόντα χρήματα τῆς διοικήσεως στρατιωτικὰ εἶναι ».

³) βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτγσ. 251. Περὶ τῆς προτάσεως τοῦ Ἀπολλοδώρου βλ. (Δημ.) ΝΘ', 4. 5. Περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐψηφίσθη αὕτη βλ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit τ. 2¹ σ. 77, ὅστις ὀρίζει τὸ ἔτος 350 καὶ Blass attische Beredsamkeit τ. 3, 1 σ. 276, ὅστις μετὰ τοῦ Weil ὀρίζει τὸ 348. Κατὰ τὸν Ίουστίνον VI, 9, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπατάλουν τὰ χρήματα διανέμοντες εἰς τὸν ὄχλον πρὸς ἐορτὰς καὶ ἀγῶνας ἐν τῷ θεάτρῳ. Ὁ Δημ. Α', 19. Γ', 10-11 ὑπαινίσσεται τὴν

τικά πάντα τὰ περισσεύοντα τῆς διοικήσεως, προτείναντος τοῦ Δημοσθένους.¹

Προϋπολογισμός.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συνέτασσον κυρίως εἰπεῖν προϋπολογισμόν, δὲν ὥριζον δηλ. ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἐνιαυσίους προσόδους καὶ τὰναλώματα, ἀλλ' ἐκ πολυετοῦς πείρας ἐγίνωσκον ἐπαρκῶς τίς ὁ πρὸς ἀλλήλας λόγος τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν ἐκάστων. Ἐπεκράτησε δὲ νὰ ὀρίζωνται ῥηταίτινες πρόσοδοι πρὸς ῥητὰ ἔξοδα, ἴσαι περίπου πρὸς ταῦτα οὔσαι, οἷον τὰ τέλη εἰς τὴν διοίκησιν, τὰ πρυτανεῖα καὶ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ζημίαι εἰς τὴν μισθοφορὰν τῶν δικαστῶν.² Πᾶσαι δ' αἱ πρόσοδοι κατεβάλλοντο ἐν τεταγμέναις προθεσμίαις πρὸς τοὺς ἀποδέκτας ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ἐνώπιον τῆς βουλῆς, ἐκεῖνοι δ' ἐμέριζον πρὸς τὰς ἀρχὰς τὰ καταβαλλόμενα, εἰσφέροντες τὸν μερισμὸν εἰς τὴν βουλὴν πρὸς ἔγκρισιν.³ Τὰ κε-

πρότασιν τοῦ Ἀπολλοδώρου. Περὶ τοῦ νόμου, ὃν λέγεται ὅτι μετὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀπολλοδώρου ἔθεσεν ὁ Εὐδούλος βλ. Σχολ. Δημ. Α', 1: «ἐπιχειρήσαντος Ἀπολλοδώρου τινὸς πάλιν αὐτὰ (τὰ θεωρικὰ) ποιῆσαι στρατιωτικὰ βουλόμενος Εὐδούλος ὁ πολιτευόμενος, δημαγωγὸς ὢν, πλείονα εὐνοίαν ἐπισπάσασθαι τοῦ δήμου πρὸς ἑαυτὸν, ἔγραψε νόμον τὸν κελεύοντα θανάτῳ ζημιῶσθαι εἰ τις ἐπιχειροίη μεταποιεῖν τὰ θεωρικὰ στρατιωτικὰ». Ὅμοια καὶ ὁ Λιδάnius ἐν τῇ ὑποθέσει τῶν Ὀλυνθιακῶν λόγων. Τὴν ἀκρίβειαν τῆς μαρτυρίας ταύτης ἀμφισβητοῦσιν ὁ Sauppe εἰς Α' Ὀλυνθιακ. § 19, ὁ Boecknecke Forschungen auf d. Geb. d. att. Redner 1, 184 καὶ ὁ Hartel Demosth. Stud. 1, 31 κέ. καὶ ἄλλοι, θεωροῦσι δ' ἀξίαν πίστεως ὁ Schaefer Dem. u. s. Zeit 11, 184-5 καὶ ὁ Blass ἐνθ. ἀν. 277.

1) Βλ. Φιλογόρ. ἀπ. 135 παρὰ Müller Fr. hist Gr. 1, 406. Ἐπὶ τοῦ ἀρχοντος Λυσισμαχίδου τοῦ 389/8 «τὰ δὲ χρήματ' ἐψηφίσαντο πάντ' εἶναι στρατιωτικὰ, Δημοσθένους γράψαντος».

2) Τὰ τέλη εἰς τὴν διοίκησιν: Δημ. ΚΔ', 96 κέ. Τὰ πρυτανεῖα εἰς τὴν μισθοδοσίαν τῶν δικαστῶν: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 16. Πολυδ. Η', 38. Φώτ. λ. πρυτανεῖα καὶ αἱ ζημίαι τῶν καταδικαζομένων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν: Ἀριστοφ. Ἰππ. 1358 κέ. Λυσ. ΚΖ', 1. Βλ. καὶ Ἀριστοφ. Βυζ. παρὰ Boissonade Herodian. Epimer. σ. 287 (ἀπ. 38 Nauck): «μέτοικος δὲ ἐστίν, ὅπουαν τις ἀπὸ ξένων ἑλθὼν ἐνοικῇ τῇ πόλει, τέλος τελῶν εἰς ἀποτεταγμένας χρεῖας τῆς πόλεως».

3) Βλ. Ἀριστ. Πολιτ. Η' (Ζ), 8 σ. 190, 12 κέ. Bekker: «ἄλλη δ' ἀρχή, πρὸς ἣν αἱ πρόσοδοι τῶν κοινῶν ἀναφέρονται, παρ' ὧν φυλαττόντων μερίζονται πρὸς ἐκάστην διοίκησιν καλοῦσι δ' ἀποδέκτας τούτους καὶ ταμίαις». Ὁ Ἀριστ. 48, 2, λέγει περὶ τῶν ἀποδεκτῶν: «Τῇ μὲν οὖν προτεραίᾳ δέχονται τὰς π(ά)σας καὶ μερίζουσι ταῖς ἀρχαῖς, τῇ

φάλαια τοῦ μερισμοῦ ἐδηλοῦντο δι' ἰδίου ἑκάστον ὀνόματος, ὧν ἓν ἑκάστη γινώσκωμεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, οἷον τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκόμενα τῷ δήμῳ, τὰ εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκόμενα τῇ βουλῇ, τὰ δέκα τάλαντα. ¹ Ὡρίζον δ' οἱ νόμοι καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ποσόν. ² Τὰ ἀναλώματα, τὰ ὑπαγόμενα εἰς τινὰ τῶν δι' ἐνὸς τῶν τοιούτων ὀνομάτων δηλουμένων κατηγοριῶν, δὲν ὑπερέβαινον τὸ

δ' ὑστεραίᾳ τὸν τε μερισμὸν εἰσφέρει(rou)σι γράψαντες ἐν σανίδι καὶ καταλέγουσιν ἐν τῇ βουλευτηρίῳ καὶ προ(τιθ)έασιν ἐν τῇ βουλῇ, εἰ τίς τινα οὔτε ἀδικοῦντα περὶ τὸν μερισμὸν ἢ ἀρχοῦντα ἢ ἰδιώτην, καὶ γνώμας ἐπιψηφίζουσιν, ἐάν τις τι δοκῇ ἀδικεῖν». Πρὸς 47, καὶ ὅσα ἀνωτέρω ἐλέγθησαν περὶ τῶν ἀποδέκτων σ. 298 κέ. Ὁ μισθωσάμενος τὸ τέμενος τοῦ Νηλείου καὶ τῆς Βασιλῆς ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ «τὸ ἀργύριον ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρωτανείας τοῖς ἀποδέκταις(ς), οἱ δὲ ἀποδέκταις τοῖς ταμίαις τῶν ἄλλων θεῶν παραδιδόντων (x)ατὰ τὸν νόμον»: CIA. IV, 2, 53a. Ὅθεν ὑπῆρχε νόμος ὁρίζων τὰ περὶ τούτων.

¹) Βλ. Hartel Stud. üb. att. Staatsr. u. Urkundenwesen σ. 130 κέ. Τὰ εἰς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων εἰς στήλας ἀργύριον ἔδιδον ὁ ταμίης τοῦ δήμου ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα (ἢ εἰς τὰ ψ.) ἀναλισκόμενων τῷ δήμῳ. Βλ. π. γ. CIA. II, 47. 50. 54. 69. 114. 120. 176. 186. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου διδοὶ ὁ αὐτὸς ταμίης ἐφόδια εἰς πρέσβεις: CIA. II, 64. 89. 251. 366. Ὁμοίως εἰς κατασκευὴν στεφάνων: Ἀθήναιον Γ', σ. 153. Διαφόρως ὀνομάζεται τὸ αὐτὸ κεφάλαιον ἐν ἄλλαις ἐπιγραφαῖς «ἐκ τῶν εἰς τὰ) κατὰ ψηφίσματα τῷ δήμῳ μερισμένων»: Ἀθήναιον αὐτ. CIA. II, 115. «ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων»: CIA. II, 243. «Οἱ ταμίαι τῆς βουλῆς δίδουσι χρήματα «ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκόμενων τῇ βουλῇ»: CIA. II, 61. Οἱ ταμίαι τῆς θεοῦ δίδουσι εἰς ἀνάθεσιν ψηφισμάτων «ἐκ τῶν δέκα τάλαντων»: CIA. II, 17. 44. 84. 86. Δεστ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 141-2: πρὸς ταῦτα δὲ τὰ 10 τάλαντα δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ταυτισθῶσι τὰ ἐν CIA. II, 270 ἀναφερόμενα δέκα τάλαντα, ὡς ἰσχυρίζονται ὁ Hartel σ. 132 καὶ ὁ Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwalt. σ. 35-6 ὑποθέτω δὲ μετὰ τοῦ Köhler ἐν Hermes 5, 12 ὅτι τὰ 10 τάλαντα ἦτο κεφάλαιον διαθέσιμον, ἀποτεθειμένον παρὰ τοῖς ταμίαις τῆς θεοῦ. Βλ. καὶ σ. 422, 2. Καὶ τὰ στρατιωτικά, ἐξ ὧν τῷ 34716 προδανεῖσθαι οἱ ἀποδέκταις: Dittenberger 101, καὶ ἐξ οὗ τῷ 34918 λαμβάνεται τὸ ἀργύριον «εἰς τὴν παρὰ τὴν τῆς τοῦ σίτου»: CIA. II, 108, κατ' ἐκείνους ἴσως τοὺς χρόνους ἦτο ὄνομα κεφαλαίου τοῦ μερισμοῦ, ἐξ οὗ πιθανῶς αἱ δαπάναι πρὸς τὰς πολεμικὰς χρεῖας, οὐχὶ δὲ τὰ περισσεύοντα χρήματα τῆς διοικήσεως.

²) Τοῦτο συνέγεται ἐκ τοῦ CIA. II, 38: «με(ρ)ίσαι δέ, τὸ ἀργύριον (τι)ὸ εἰρημνὸν τοὺς ἀποδέκτας ἐκ τῶν καταδωλομένων χρημ(α)τ(ων), ἐπειδὴν τὰ ἐκ τῶν νόμων με(ρ)ίσαισι» Ὅθεν οἱ ἀποδέκταις παραγγελλονται νὰ μερίσωσι τὸ ἀργύριον, ἀφοῦ πρῶτον ποιήσωσι τὸν μερισμὸν εἰς τὰς ἀρχὰς κατὰ τοὺς νόμους. Τὸ μερίζω δὲν σημαίνει ἀναλίσκω, ὡς ἰσχυρίζονται ὁ Hartel ἐνθ. ἀν. 134 καὶ ὁ Fellner z. Gesch. d. att. Finanzverwaltung σ. 21-2, ἀλλὰ διανέμω τὰ χρήματα εἰς τὰς διαφόρους ἀρχάς. Βλ. καὶ Pausanias ἐνθ. ἀν. σ. 51 κέ.

ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένον ποσὸν τῶν δαπανῶν τῆς κατηγορίας ταύτης, ἐψηφίζοντο δ' ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἄλλα δ' ἀναλώματα πρὸς νέας ἀνάγκας ἔπρεπε νὰ κυρωθῶσιν ὑπὸ νόμου ἐν νομοθέταις ψηφιζομένου. Προσωρινῶς δὲ μόνον ἡδύνατο καὶ ὁ δῆμος νὰ διατάξῃ νὰ δοθῶσι χρήματα πρὸς τοιαύτας δαπάνας ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν κειμένων νόμων πρὸς ἄλλας χρείας ὠρισμένων κεφαλαίων.¹

¹) Ὁ Fränkel d. att. Geschworenengericht σ. 24 νομίζει, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ψηφισθῇ ἐν νομοθέταις ὁ ἐπιτρέπων τὴν δαπάνην νόμος, ἂν αὕτη συνεχῶς ἐγένετο. Ὁ δὲ Valleton ἐν Mnemosyne 1887 σ. 15 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ψήφισις ἐν νομοθέταις ἦτο ἀναγκαῖα εἴτε προσωρινῇ εἴτε διαρκεῇ ἦτο ἡ δαπάνη, ἂν ὑπερῆβαινε τὸ ἅπαρ ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένον ὅριον τῶν δαπανῶν ἐκάστου κεφαλαίου. Κατὰ τὸν Szanto ἐν Eranos Vindobonensis 1893 σ. 103 κέ., εἶχεν ἐξουσίαν ὁ δῆμος νὰ διατάξῃ δαπάνην τινὰ μόνον ἂν νόμος ἐπέτρεπε τοιαύτην δαπάνην ἢ καθόλου ἐν ἀπροβλέπτῳ περιστάσει ἢ εἰδικῶς ἐν ὠρισμένῃ τινὶ περιστάσει. Ἐν ἐπειγούσαις δὲ χρείαις ἡδύνατο διὰ ψηφίσματος νὰ ἐγκριθῇ ἡ δαπάνη καὶ νὰ διαταχθῶσιν οἱ ἀρχόντες νὰ δώσωσι τὸ ἀργύριον, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν κυρίως διὰ νόμου. Ἐν CIA. II, 115 ὁ, ὅπου διὰ ψηφίσματος παραγγέλλεται ὁ ταμίης τοῦ δήμου νὰ δίδῃ δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῇ Πεισιθείδῃ ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῶν δήμῳ, προστιθεται ἐν στ. 40 κέ.: «ἐν δὲ τοῖς νομοθέταις (τ)οὺς προέδρους οἱ ἂν προεδρεύουσιν (καὶ τὸν ἐ)πι(α)τάτην προσνομοθετῆσαι τὸ ἀργύριον τ(α)ῦτα μερίζειν τ(οὺς ἀποδέ)κτας τῷ ταμίᾳ τοῦ δήμου (κατὰ τὸν) ἐνιαυτὸν ἕκαστον, ὁ δὲ τ(αμίας ἀ)ποδότω Πει(σι)θείδει κατὰ (τὴν πρυ)α(νε)ίαν ἐκάστην». Πρὸς προσέτι τὸ ψηφίσμα τοῦ ἔτους 355 ἐν Ἑφημ. ἀρχ. 1885 σ. 131 κέ. (Hermes 24, 136 κέ. CIA. IV, 2, 128 ὁ), καθ' ὃ ταμίης τοῦ δήμου δίδει χρήματα εἰς χρυσοῦν στέφανον «ἐκ τῶν (εἰς τ)ὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῷ δήμῳ». Οἱ νομοθέται συνάγονται, «ὅπως ἂν ὁ (ταμ)ίας ἀπολάβῃ τὸ ἀργύριον —)». Ὁμοίως ἡ διάταξις ἐν ψηφίσματι τοῦ 329: «τὸ δὲ ἀργύριον τ(ὸ) εἰς τὴν θυσίαν (ἦτοι 100 δρ. διὰ τὸν Ἀμφιάραον) προδανείσαι τὸν ταμίαν τοῦ δήμου, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις νομοθέταις προσνομοθετῆσαι τῷ ταμ(ί)ᾳ, δοῦναι δὲ καὶ τὰς τριάκοντα δ(ρα)χμὰς τὸν ταμίαν τοῦ δήμου τοῖς (α)ἱρεθεῖσιν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, ἃς εἶρηται διδόναι ἐν τῷ νόμῳ τῷ αἱρεθέντι ἐπὶ τὴν εὐταξίαν»: Ἑφ. ἀρχ. 1891 σ. 89 (CIGS. 4254). Ὑπὸ τοιαύτην ἐννοίαν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ τὸ τοῦ Δημ. ΚΔ', 26-8 Πρὸς Schaefer Dem. u seine Zeit II, 334. Ἀντὶ τοῦ παρὰ Dittenberger 337 (CIA. IV, 2, 192 ὁ) ἐν ψηφίσματι τοῦ 320 ἀναγινωσκόμενου νομοθέτας, ἐν τῷ λίθῳ κεῖται ἀθλοθέτας, κατὰ τὸν Köhler ἐν Ber. d. bayr. Akad. 1886 σ. 115, 1. Οἱ ἀποδέκται παραγγέλλονται διὰ ψηφίσματος νὰ δώσωσιν ἀργύριον εἰς τριηραρχικοὺς στεφάνους (Seurk XIV α, 200 κέ. σ. 464 = CIA. II, 809α, 200 κέ., πιθανώτατα διότι τὰ περὶ τούτου ὥρizonto ὑπὸ νόμου. Ἐκ τοῦ CIA. II, 38, 181 οὐδὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ἔνεκα τῶν χασμάτων τῆς ἐπιγραφῆς. Παρὰ Dittenberger 101, 40 κέ. προδανείζουσιν οἱ ἀποδέκται ἐκ τῶν στρατιωτικῶν χρημάτων. Ὡς ἐγκρίσιν δαπάνης πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν κρίσιν τοῦ κληρωθέντος δικαστηρίου περὶ τῶν παραδογμάτων καὶ τοῦ πέλους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Βλ. Ἀριστ. 49, 3: «Ἐκρινεν δὲ ποτε καὶ τὰ παραδείγματα καὶ τὸν πῆλον ἢ βουλὴ, νῦν δὲ τὸ δικαστήριον τὸ λαγόν· ἐδόκουν γὰρ οὗτοι καταχαρίζεσθαι τὴν κρίσιν».

Διοίκησις τῶν χρημάτων.

Τὴν κυρίως διοίκησιν τῶν δημοσίων χρημάτων εἶχεν ἡ βουλὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος εἶχε γνῶσιν τῆς ἐκάστοτε καταστάσεως τῶν οικονομικῶν διὰ τῶν ἀπολογισμῶν τῶν προσόδων, οὓς καθ' ἐκάστην πρυτανείαν εἰσέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ ἀντιγραφεὺς τῆς διοικήσεως καὶ τῶν περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν λόγων, οὓς ἀνέφερον ἐπίσης καθ' ἐκάστην πρυτανείαν οἱ ἄρχοντες.¹

*Ελεγχος τῆς διαχειρίσεως.

Ὁ ἔλεγχος τῆς διαχειρίσεως ἐγίνετο ὑπὸ τε τῆς βουλῆς, ἥς παρισταμένης κατεβάλλοντο τὰ χρήματα πρὸς τοὺς ἀποδέκτας καὶ ἀπηλείφοντο ἐκ τῶν γραμματείων τὰ ὀνόματα τῶν ἀποτισάντων τὰς καταβολάς, καὶ ὑπὸ τῶν λογιστῶν, πρὸς οὓς ἔδιδον λόγον οἱ ἄρχοντες ἐξερχόμενοι τῆς ἀρχῆς.² Πρὸς τούτοις δ' οἱ διαχειρίζοντες χρήματα ἄρχοντες εἶχον ἀναγκαίως καὶ ἐγγραμμάτους δημοσίους δούλους, οἵτινες ἀπέγραφον πάντα τὰναλώματα, ἐλέγχοντες οὕτω τοὺς ἄρχοντας.³

1) Περὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς διαχειρίσεως τῶν χρημάτων ὑπὸ τῆς βουλῆς βλ. σ. 347 κέ. Περὶ τοῦ ἀντιγραφέως λέγει ὁ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 25: «καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἀπελογίζετο τὰς προσόδους τῷ δήμῳ». Λόγοι τῶν ἀρχόντων περὶ τῆς ἀρχῆς καθ' ἐκάστην πρυτανείαν: Λυσ. Α', 4. 5.

2) Περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐλέγχου βλ. σ. 347 κέ., περὶ δὲ τοῦ πρὸς τοὺς λογιστὰς λόγου βλ. σ. 279 κέ.

3) Βλ. Σχολ. Δημ. Β', 19: «Δούλους εἶχον δημοσίους οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ αἰχμαλώτων ποιήσαντες καὶ ἐδίδασκον τούτους γράμματα καὶ ἐξέπεμπον αὐτοὺς ἐν τοῖς πολέμοις μετὰ τῶν ταμιῶν καὶ στρατηγῶν ἵνα ἀπογράφοιεν τὰ ἀναλισκόμενα. Οὐκ ἀκαίρως δὲ τοῦτο ἐποίησαν, ἀλλ' ἵνα διὰ τὸ δύνασθαι τούτους τύπτειν καὶ δούλους ἔχωσι μανθάνειν τὸ ἀληθές». Βλ. Ἀριστ. 47, 48. Ἀναφέρονται δὲ δημόσιοι πρὸς φυλακὴν τῶν χρημάτων παρὰ τοῖς στρατηγοῖς: Δημ. Η', 47. Δούλος ἀντιγραφόμενος τὰ εἰσφερόμενα χρήματα: Bekker An gr. 197, 24 κέ. Δημ. ΚΒ', 70. Ἐν ΟΙΑ. II, 403 ὀρίζεται ἡ ἐκλογὴ ἐπιτροπείας, εἰς ἣν ἀνατίθεται νὰ χωνεύσῃ τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ἥρωος ἱατροῦ ἀνακειμένους τύπους καὶ νὰ κατασκευάσῃ ἐκ τούτων ἀνάθημα· προστίθεται δὲ καὶ ἡ διάταξις: «Ἄ δὲ ἂν οικονομήσωσιν, λόγον καταβαλίσθαι αὐτοὺς. Ἐλίσθαι δὲ καὶ δημόσιον τὸν ἀντιγραφόμενον, ὅπως ἂν τούτων γενομένων ἔγῃ καλῶς καὶ εὐσεβῶς τῇ βουλῇ καὶ τῷ(ι) δήμῳ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς». Βλ. καὶ Köhler ἐν Ath. Mitth. 5, 269.

β. Τὰναλώματα.

Τακτικά ἀναλώματα. Ἱερὰ διοικήσεις.

Τὰ δημόσια ἀναλώματα διηροῦντο εἰς τακτικά καὶ ἔκτακτα. Εἰς τὰ τακτικά κατὰ πρῶτιστον λόγον ὑπῆγοντο τὰ εἰς τὴν ἱεράν διοίκησιν, ἥτοι τὰ εἰς θυσίας καὶ ἐορτὰς ἀναλισκόμενα.¹ Καὶ τὰ μὲν εἰς δημοτελεῖς θυσίας καὶ ἐορτὰς ἔδιδεν ἡ πόλις, τὰ εἰς δημοτικὰς οἱ δῆμοι, τὰ δ' εἰς τὰς ἰδίας ἐκάστου συστήματος αὐτὰ ταῦτα.² Ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἤγον ἐορτὰς διπλάσιαις ἢ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, τὰ εἰς ταύτας δημόσια ἀναλώματα θὰ ἦσαν βεβαίως ὑπέρογκα, καίτοι καὶ ἐκ τῶν τεμενικῶν προσόδων ἱκανὰ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔδαπανῶντο.³ Πλὴν τῶν ἱερείων, ἅτινα ἔδιδεν ἡ πόλις οὐκ ὀλίγα ἔδαπανῶντο πρὸς τοὺς μουσικοὺς τοὺς γυμνικοὺς καὶ τοὺς ἵππικοὺς ἀγῶνας, τοὺς συμπληροῦντάς τινας τῶν ἐορτῶν, διότι καίτοι διὰ τῶν λειτουργιῶν πολλὰ τῶν τοιούτων δαπανῶν ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς πολίτας, ὑπελείποντο ὅμως καὶ ἄλλαι ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων γινόμεναι.⁴ Ἐν ταῖς δα-

1) Εἰς τὴν ἱεράν διοίκησιν = εἰς τὰς θυσίας: Δημ. ΚΔ', 96-7. Περὶ τῶν ἀναλωμάτων Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 293 κέ. μετὰ τῶν προσθηκῶν τοῦ Fränkel αὐτ. τ. 2³ σ. 60 σημ. 378 κέ.

2) Βλ. Bekker An. gr. 240, 28 κέ.: «Τὰ μὲν δημοτελεῖ θύματα ἡ πόλις δίδωσιν, εἰς δὲ τὰ δημοτικά οἱ δημόται, εἰς δὲ τὰ ὀργεωνικά οἱ ὀργεῶνες, οἱ ἂν ὦσιν ἐκάστου τοῦ ἱεροῦ, εἰς δὲ τὰ τῶν γυνείων [γρ. γεννητῶν] τὰ γένη». Βλ. Ἀρπόκρ. λ. δημοτελεῖ καὶ δημοτικά ἱερὰ. Ἡσύχ. λ. δημοτελεῖ ἱερὰ.

3) Βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. Β', 9: «θύουσιν οὖν δημοσίᾳ μὲν ἡ πόλις ἱερεῖα πολλά». Βλ. καὶ γ', 8. Συνδρομαὶ ἀπὸ τῶν προσόδων τῶν τεμενῶν: Ἀρπόκρ. λ. ἀπὸ μισθωμάτων: «Δίδυμός φησιν ὁ γραμματικὸς ἀντὶ τοῦ ἐκ τῶν τεμενικῶν προσόδων. Ἐκαστῷ γὰρ θεῷ πλεῖρα γῆς ἀπένεμον, ἐξ ὧν μισθουμένων αἱ εἰς τὰς θυσίας ἐγίνοντο δαπάναι». Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 296 α.

4) Ἐνίοτε τριακόσιοι βόες ἐθύοντο ἐν μιᾷ θυσίᾳ: Ἰσοκρ. Ζ', 29. Ἐν CIA. I, 188 ὑπολογίζονται 5114 δραχμαὶ εἰς ἑκατόμβην ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις. Τὸ δερματικόν, ὅπερ ἦτο καὶ τοῦτο πρόσθετος τοῦ δημοσίου, εἰς 7 μῆνας τοῦ 334/3 ἀνῆλθεν εἰς 5148²/₃ δραχμάς: CIA. II, 741. Τῷ 410/9 δίδονται εἰς τοὺς ἀθλοθέτας 31000 δραγμῶν εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα: CIA. I, 188. Ἀθλα τοῦ μουσικοῦ ἀγῶνος τῆς αὐτῆς ἐορτῆς (βλ. Mommsen Heortol. 139. 140 [Feste 65 κέ.]), τοῦ γυμνικοῦ (αὐτ. 141. 150 κέ. [Feste 70. 72. 76 κέ.]) τοῦ ἵππικοῦ (αὐτ. 153. 160 κέ. [Feste σ. 85 ἐκ.]). Βλ.

πάναις πρὸς ἑορτάς κατελέγετο καὶ τὸ θεωρικόν, ὅπερ κατ' εἰσῆ-
γησιν τοῦ Κλεοφῶντος τὸ πρῶτον ψηφισθέν, ἐδίδοτο ὕστερον ἐν
πάσαις ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς ὅπως δύνωνται οἱ ἀπορώτεροι τῶν
πολιτῶν νὰ εὐωχῶνται προσηκόντως κατ' αὐτάς, μέχρις οὗτου τε-
λευταῖον, προστάτου τῆς πόλεως ὄντος τοῦ Εὐθύουλου, ἀπερρο-
φῶντο ὑπὸ τοῦ θεωρικοῦ σύμπαντα τὰ περισσεύματα τῆς διοική-
σεως. ¹ Ἀνηλίσκοντο ἐπίσης χρήματα καὶ εἰς θεωρίας, τὰς στελ-
λομένας εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἑορτάς, μάλιστα ὁ εἰς τοὺς

Ἀριστ. 60, 3. Βλ. καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν μαρτυριῶν παρὰ Michaelis der Parthenon
321 κέ. Πρὸλ. Δημ. Δ', 35: «εἰς δ' (Παναθήναια καὶ Διονύσια) τοσαῦτ' ἀναλίσκεται χρή-
ματα ὅσα οὐδ' εἰς ἓνα τῶν ἀποστόλων».

1) Τὴν διωδελίαν ἐπόρισε πρῶτος ὁ Κλεοφῶν κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστ.
28, 3, ἐξ ἧς ἀδάσκαμα ἐλέγχονται, ὅσα ἀοριστότερον λέγει ὁ Πλούτ. Περ. 9. Πρὸς τὴν μαρ-
τυρίαν τοῦ Ἀριστ. συνάδει καὶ τὸ ὅτι πρῶτον τῇ 410 ἀναφέρεται διωδελία: CIA. I, 188.
Βλ. ὅμως καὶ κατωτέρω σ. 434, 1 τὴν διάφορον γνώμην τοῦ Wilamowitz. Ὁ Φιλόχορος
παρ' Ἀρποκρ. λ. θεωρικὰ λέγει ὅτι τὸ θεωρικόν ἦν τὸ πρῶτον νομισθὲν ὄρακμ' ἢ τῆς
θίας· ἀλλὰ καὶ οὗτος τὴν διωδελίαν ἐννοεῖ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν μεγά-
λων Διονυσίων, διότι κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῶν ἀγώνων ἐλάμβανον ἀνὰ δύο ὀβολοὺς
καθ' ἑκάστην, ὄρακμ' ἐν ὅλῳ. Βλ. Sauppe ἐν Abhandl. d. Sächs. Ges. d. Wissensch.
1855 σ. 20 κέ. Τὸ θεωρικόν ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις δὲν ἐδίδοτο μόνον εἰς τὰ Παναθή-
ναια καὶ τὰ Διονύσια (βλ. Δημ. ΜΔ', 37), ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς μεγάλας ἑορτάς.
Ἀρποκρ. λ. θεωρικὰ: «ἄλλοτε μέντοι ἄλλως ὠρίσθη τὸ διδόμενον εἰς τε τὰς θίας καὶ
εἰς τὰς θυσίας καὶ ἑορτάς». Βλ. Φιλότ. λ. θεωρικόν 1 ἄρθρ. καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Διονύσια,
πλὴν τῶν συμβόλων, ἀνθ' ὧν δωρεὰν παρείχεται ἡ θία (βλ. Benndorf ἐν Zeitschrift f.
d. östr. Gymnasien 1875 σ. 23 κέ.) διενέμετο καὶ ἀργύριον. Πρὸλ. Φιλίνον παρ'
Ἀρποκρ. λ. θεωρικὰ καὶ Ἰσοκρ. Η', 82 Τῷ 407/6 ἐπὶ τῆς δευτέρας πρυτανείας ἐδό-
θησαν χρήματα πολλάκις ὑπὸ τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθηνᾶς τοῖς Ἑλληνοταμίαις καὶ πατέροις
εἰς τὴν διωδελίαν τῇ Ἀθηναίᾳ Νίκῃ: CIA. I, 189 α. Βλ. Benndorf ἐνθ. ἀν. σ. 606-7.
Ἐν ἔτει 410/9 ἐπὶ τῆς 3, 4, 5 καὶ 7 πρυτανείας ἐδόθησαν εἰς διωδελίαν ἐν ὅλῳ 15 τά-
λαντα, 4787 ὄρακμ' καὶ 3 1/2 ὀβολοί: CIA. I, 188. Περὶ τῆς ἀναλογίας τῶν διανεμο-
μένων χρημάτων ἐν ἑκάστῃ τῶν ἑορτῶν βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen 2, 11. 12 17.
Ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus 39, 239 κέ. ὑπολαμβάνει, ὅτι ἐν ταῖς εἰρημαίαις ἐπιγραφαῖς
ἡ διωδελία ἀναφέρεται εἰς τὸν δικαστικὸν μισθόν, διότι κατὰ τὸν Ἀριστοφ. Βατρ. 140
διωδῶλον ἦτο τότε ὁ μισθὸς ἑκάστου δικαστοῦ. Ἀλλ' ἀντίκεινται εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην
ὁ τε στ. 141: «φεῦ' ὥς μέγα δύνασθον πανταχοῦ τῶν δὲ ὀβολῶν» ἀναφερόμενος εἰς τὸ δι-
δόμενον πρὸς εἰσοδὸν εἰς τὸ θέατρον ἀργύριον, καὶ τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ CIA. I, 189 α
«εἰς τὴν διωδελίαν Ἀθηναίᾳ Νίκῃ». Περὶ τοῦ θεωρικοῦ βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath.
I, 306 κέ. Πρὸλ. καὶ Fickelscherer de theoricis Atheniensium pecuniis. Diss. in.
Lips. 1877

πανελληνίους ἀγῶνας. ¹ Ἀδύνατος ὁμῶς εἶναι ὁ ὑπολογισμὸς πάντων τῶν εἰς τὴν ἱερὰν διοίκησιν ἀναλισκομένων.

Μισθός. Μισθός δικαστικός.

Ἐκ τῶν μεγίστων καὶ σπουδαιοτάτων τακτικῶν ἐνιαυσίων ἀναλωμάτων ἦτο καὶ ὁ μισθός, διδόμενος ἐπὶ διαφόροις ἀφορμαῖς καὶ ὑπὸ διάφορα ὀνόματα. ² Πρῶτοι δὲ πάντων οἱ δικασταὶ ἔλαβον μισθὸν εἰσηγήσει τοῦ Περικλέους. ³ Ἀλλ' ὅπως ἦτο ὁ δικαστικός μισθός δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, διότι, ἂν ἐξ ἀναλογίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ κρίνωμεν, θὰ ἦτο ὁβολὸς καθ' ἡμέραν, ἀλλ' αἱ φερόμεναι μαρτυρίαι, αἵτινες ὁμῶς πᾶσαι εἶναι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἀναβιβάζουσιν αὐτὸν εἰς διώβολον. ⁴ Ὡς ἔφησε δ' αὐτὸν εἰς τρεῖς ὁβολοὺς τῷ 428[4 ὁ Κλέων, καὶ τοσοῦτος φαίνεται ὅτι ἔμεινε καθ' ὅλον τὸν Δ' αἰῶνα. ⁵ Ὑπολογισμὸς ὁπωσοῦν

¹) Πρὸλ. π. γ. Ἀνδρῶτιονα παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1541: « τοῖς δὲ ἰοῦσι Πυθῶδε θεωροῖς τοὺς κωλακρέτας διδόναι ἐκ τῶν ναυκληρικῶν ἐφόδιον ἀργύρια καὶ εἰς ἄλλο ὅ τι ἂν δέη ἀναλώσαι ».

²) Ὁ Δημ. ΚΔ', 97 μεταξὺ τῶν ἀναλισκομένων χρημάτων εἰς τὴν διοίκησιν ῥητῶς ἀναφέρει τὰ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς θυσίας καὶ τὴν βουλὴν καὶ τοὺς ἵππους. Ὁ Ἀριστ. 24 3 ὑπολογίζει ὅτι ὅτε ἤκαμειν ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμάχια ἐλάβανον μισθὸν 20000 Ἀθηναῖοι.

³) Βλ. Ἀριστ. Πολ. Β', 12 σ. 56, 22 Bekker: « τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς ». Ἀριστ. 27, 3: « Ἐποίησε δὲ μισθοφόρα τὰ δικαστήρια Περικλῆς πρῶτος ἀντισημαγωγῶν πρὸς τὴν Κίμωνος εὐπορίαν ». Βλ. Πλουτ. Περ. 9.

⁴) Εἰς τὸν ἐξ ἀναλογίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ ὑπολογισμὸν ἀποδίδει πολλὴν σημασίαν ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 328, ὅστις ἐν σ. 328 κέ. προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ δικαστικός μισθός ἦτο ὁβολός. Βλ. καὶ Pfug ἐν προγράμμ. τοῦ Waldenburg 1876 σ. 11 κέ. Δὲν δύναμαι ὁμῶς νὰ θεωρήσω ὡς τεκμήριον τούτου τὸ τοῦ Ἀριστοφ. Νεφ. 863, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Boeckh σ. 329. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 300: « ἦν μὲν γὰρ ἄστατον τὸ τοῦ μισθοῦ. Ποτὲ γὰρ διωδόλου ᾔην, ἐγένετο δὲ ἐπὶ Κλέωνος τριώβολον ». Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 88: « εἰδότεο δὲ αὐτοὺς χρόνον μὲν τινα δύο ὁβολοί, ὕστερον δὲ Κλέων στρατηγῆρας τριώβολον ἐποίησε, ἀκμάζοντος τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Λακεδαιμονίους ». Πρὸλ. Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1541. Βατρ. 140. Κατὰ ταῦτα 2 ὁβολοὺς παραδέχεται ὁ Fritzsche de mercede iudicum. Rostock 1839.

⁵) Αὐξήσις εἰς τριώβολον ὑπὸ τοῦ Κλέωνος: Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 88. 300. Ὁ χρόνος τῆς αὐξήσεως ὁρίζεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ἀχαρνεῦσιν οὐδεὶς ὑπαινιγμὸς ταύτης εὐρηταί, ἐνῶ ἐν τοῖς Ἰππεῦσι γίνεται μνεία τῆς καινοτομίας. Βλ. Müller - Strübing Aristophanes u. d. hist. Krit. σ. 149 κέ. Ἀλλὰν αὐξήσιν εἰς 4 ὁβολοὺς εἶκαθεν ὁ C. Wach-

ἀκριβὲς τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἀναλισκομένων εἰς τὸν δικαστικὸν μισθὸν δὲν εἶναι δυνατός. ¹

Μισθὸς βουλευτικός.

Ἄλλοι ἀφορμὴ μισθοφορᾶς ἦτο ἡ βουλεία, διότι καὶ οἱ βουλευταὶ ἐλάμβανον τὸν λεγόμενον βουλευτικὸν μισθόν, ὃν ἐπίσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Περικλῆς πρῶτος ἐπόρισεν. ² Ἦτο δὲ δραχμὴ τῆς ἡμέρας καὶ ὕστερον ὀλιγώτερος, ὃ ὁβολοί, καὶ βέβαιον φαίνεται ὅτι ἐδίδετο ὁ μισθὸς καὶ καθ' ἃς ἡμέρας δὲν συνήγετο ἡ βουλή. ³ Οὕτω δὲ γινομένου τοῦ ὑπολογισμοῦ, προκύπτει, ὅτι ἐδαπανῶντο κατ' ἐνιαυτὸν εἰς τὸν βουλευτικὸν μισθὸν 25—30 τάλαντα περίπου.

muth ἐν N. Rhein. Mus. 34, 161 κέ. στηριζόμενος εἰς τὸν Θεόπομπον παρὰ Πολυδ. Θ', 64, ἐπεξηγούμενον ὑπὸ τοῦ Φωτ. λ. τετρωδολίζων: « τὸ δικαστικὸν τετρωδολὸν λαμβάνων. Ἐγένετο γάρ καὶ τοσοῦτον ποτε ». Ἄλλ' ὁ Kock ἐν N. Rhein. Mus. 35, 488 κέ. συμφωνῶν μετὰ τοῦ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 168. 378 ὃ, ἀναφέρει τὸ χωρίον τοῦ Θεοπόμπου εἰς τὸν στρατιωτικὸν μισθόν. Ὅμοίως καὶ ὁ Fränkel παρὰ Boeckh ³ τ. 2 σ. 67 σημ. 437 καὶ ὁ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ³ 1, 166, 39. Ἐπὶ Ἀριστοτέλους οἱ δικασταὶ ἐλάμβανον τρεῖς ὀβολούς: Ἀριστ. 62, 2. Ἐσφαλμένα εἶναι τὰ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς παροιμίας « ὑπὲρ τὰ Καλλικράτους » παρὰ Ζηνοῦ. 529 (Σουίδ. Φώτ. Διογενιαν. 762): « Ἀριστοτέλης δὲ φησιν ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ Καλλικράτην τινὰ πρῶτον τῶν δικαστῶν τοὺς μισθοὺς εἰς ὑπερβολὴν αὐξῆσαι, ὅθεν καὶ τὴν παροιμίαν ἐρῆσθαι ». Διότι παρ' Ἀριστ. 28, 3 γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Καλλικράτους ν' αὐξήσῃ τὸ διώδολον εἰς τριώδολον.

¹) Ὁ εἰς 150 τάλαντα κατ' ἐνιαυτὸν ὑπολογισμὸς τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 661 κέ., βάσιν ἔχων τὸν ἀριθμὸν 6000 ἡλιαστῶν λαμβανόντων μισθὸν 300 ἡμέρας τοῦ ἔτους, εἶναι ὑπερβολικός, καίτοι τὸ αὐτὸ πλῆθος δικαστῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστ. 24 3 ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμάχιας.

²) Οἱ βουλευταὶ ἐλάμβανον μισθὸν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμάχιας: Ἀριστ. 24, 3. Ὅμοίως τῷ 412[1: Θουκ. Η', 69.

³) Βλ. Ἡσύχ. λ. βουλῆς λαγεῖν: « τὸ λαγεῖν βουλευτὴν καὶ δραχμὴν τῆς ἡμέρας λαβεῖν ». Ἀριστ. 62, 2: « Εἴθ' ἡ βουλὴ (ἐννοεῖται μισθοφορεῖ) πέντε ὀβολοὺς τοῖς δὲ πρυτανεύουσιν εἰς σίτησιν (ὀβολὸς πρὸςτίθεται [[δέκα προστίθεται]]) ». « Ὅτι πάσας τὰς ἡμέρας ἐδίδετο ὁ μισθὸς εἰκάζεται ἐκ τοῦ Ἡσύχ. καὶ ἐκ τοῦ Θουκ. Η', 69: « ἔφερον δὲ αὐτοῖς (ἐννοεῖται τὸν μισθόν) τοῦ ὑπολύπου χρόνου παντὸς αὐτοὶ καὶ ἐξιοῦσιν ἐδίδεσαν ». Ἡ βουλεία ἦτο μισθοφόρος ἀρχή, ὅθεν ὁ εἰς αὐτὴν μισθὸς δὲν ἔχει τι κοινὸν πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικόν.

Μισθὸς ἐκκλησιαστικός.

Τὸν ἐκκλησιαστικὸν μισθόν, ὁβολὸν τῆς ἡμέρας ἐν ἀρχῇ ὄντα, λέγεται ὅτι πρῶτος ἐπόρισεν ὁ Ἀγύρριος βραχὺν χρόνον μετ' Εὐκλείδην ἄρχοντα. Αὐξηθεὶς μικρῷ ὕστερον εἰς δύο ὁβολοὺς ἠύξηθη καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀγυρρίου εἰς τριώβολον ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ πάλιν ἠύξηθη ὥστε ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς εἰς μὲν τὰς ἄλλας ἐκκλησίας ἦτο ὀραχμῇ, εἰς δὲ τὴν κυρίαν τὸ ἡμιόλιον, 9 ὁβολοί. ¹ Φαί-

¹) Ἀριστ. 41, 3: « οὐ συλλεγομένων δ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν (ἐννοεῖται μετὰ τὴν ἐπὶ ἀρχοντος Εὐκλείδου μεταβολὴν τῆς πολιτείας), ἀλλὰ πολλὰ σαφισμένῳ τῶν πρυτάνεων, ὅπως προσισθῇ τὸ πλῆθος πρὸς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς χειροτονίας, πρῶτος μὲν Ἀγύρριος ὁβολὸν ἐπόρισεν, μετὰ δὲ τοῦτον Ἡρακλείδης ὁ Κλαζομῆνις ὁ βασιλεὺς ἐπικαλούμενος διώβολον, πάλιν δ' Ἀγύρριος τριώβολον ». Τοῦ Ἡρακλείδου ὡς παρετήρησεν ὁ Immisch ἐν Berl. phil. Wochenschr. 1891 σ. 707-8, μνείαν ποιεῖται καὶ ὁ Πλάτ. Ἰων 541 d: « Ἀπολλόδωρον οὐ γινώσκεις τὸν Κυζικηνόν; Ποῖον τοῦτον; Ὁν Ἀθηναῖοι πολλάκις ἑαυτῶν στρατηγὸν ᾔσκηται ξένον ὄντα καὶ Φανοσθένη τὸν Ἀνδρίον καὶ Ἡρακλείδην τὸν Κλαζομῆνιν, οὓς ᾔδει ἡ πόλις ξένους ὄντας, ἐνδείκνυμένους ὅτι ἀξιοὶ λόγου εἶσι, καὶ εἰς στρατηγίας καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄγει ». Πρὸβλ. καὶ Ἀθην. ΙΑ', 506 α. Αἰλιαν. Ποικ. Ἰστ. ΙΔ', 5. Ὅτι ὁ Ἀγύρριος πρῶτος ἐπόρισεν ἢ ἠύξησε τὸν ἐκκλησιαστικὸν μισθὸν μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 183 κέ. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ κωμωδίας στ. 300 κέ. μαρτυροῦμεν, ὅτι ἠύξηθη εἰς τριώβολον μικρῷ πρότερον· ἐδιδάχθησαν δ' αἱ Ἐκκλησιαζούσαι κατὰ μὲν τὸν Goetz ἐν Acta phil. soc. Lips. ed. Ritschl 2, 335 κέ. τῷ 390, κατὰ δὲ τὸν Velsen ἐν Phil. Anzeiger 6, 392 κέ. τῷ 391. Περὶ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ λέγει ὁ Ἀριστ. 62, 2: « Μισθοφοροῦσι δὲ πρῶτον (μὲν ὁ ὄμιλος) ταῖς μὲν ἄλλαις ἐκκλησίαις ὀραχμῇ, τῇ δὲ κυρίᾳ ἑνεία (ὁβολοὺς) ». Δὲν εἶναι ὅλως ἀπίθανον, ὅτι εἰς ταύτην τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μισθοῦ ἀναφέρεται ἡ μαρτυρία παροιμιογράφου τινὸς ἐν τῇ γοττιγγεῖ συλλογῇ τῶν Παροιμιογράφων T. I. σ. 437 (Ἐπίμετρ. ἀρ. 311): « Ὅβολόν εὔρε Παρνύτης (ὁ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 320 d δδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ψευχ. γράφει Παρνόπη) Καλλίστρατος Ἀθήνησι πολιτευσάμενος, ἐπικαλούμενος δὲ Παρνύτης, μισθὸν ἔταξε τοῖς δικασταῖς καὶ τοῖς ἐκκλησιασταῖς· ὅθεν σκυπτόντων αὐτὸν τῶν κωμικῶν εἰς παροιμίαν ἦλθε τὸ γελοιόν. Ἄν οὕτως ἔγῃ τὸ πρᾶγμα ὁ ὅτι τοῦ παροιμιογράφου μνημονεύμενος θὰ ᾔναι ὁ γνωστὸς δημαγωγὸς Καλλίστρατος ὁ Ἀφιδναῖος, 8; ἀνεψιὸς ὢν τοῦ Ἀγυρρίου ἐδάδιεν ἰσως ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ θεοῦ. Καὶ τότε ἡ αὐξήσις θὰ ἐληφίσθη μετὰ τοῦ 387 καὶ τοῦ 382, καίτοι διαρρήδην περὶ τοῦ Καλλίστρατου λέγει ὁ Δημ. ΚΔ': 135: « καὶ ἐπ' ἐκείνῳ Καλλίστρατος δυνάμενος καὶ ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτοῦ οὐκ ἐτίθει νόμους ». [Βλ. ὁμοίως καὶ κατωτέρω σημ. 1.] Ὁ Rühl ἐν N. Rhein Mus. 46, 469-460 δὲν θεωρεῖ ἀκριβῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐν τῷ ψήφισματι ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῶν σιτωνικῶν τῶν τεταγμένων ἐν Ἐλευσίνι Ἀθηναίων ἐπὶ ἀρχοντας Μενεκλείους (ἰσως

νεται δ' ὅτι τοῦλάχιστον κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Δ' αἰῶνος ἦτο ὑπὸ τοῦ νόμου ὠρισμένον κατ' ἀνώτατον ὅρον ποσόν τι εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν. Ἐδίδοντο δ' ἐκάστοτε εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας σύμβολα, ὧν ἐλάμβανον οὗτοι τὸ ἀντίτιμον εἰς χρήματα μετὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ἄν δὲ εἰς τοὺς πρώτους ἐλθόντας εἶχον δοθῇ σύμβολα ἀξίας ἴσης πρὸς τὸ τέταγμένον εἰς ἐκάστην ἐκκλησίαν ἀργύριον, οἱ ὕστερον ἐρχόμενοι οὐδὲν ἐλάμβανον.¹ Καὶ τοῦ κατ' ἐνιαυτὸν εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν μισθὸν ἀναλώματος ἐπίσης δὲν εἶναι δυνατὸς ὑπολογισμὸς ἀκριβής.

Ἄλλαι μισθοφοραί.

Πλὴν τῶν τριῶν τούτων μισθῶν, πρέπει νὰ μνημονευθῇ καὶ ὁ μισθὸς ἀρχῶν τινων· ῥητῶς ὅμως ὁ νόμος ἀπηγόρευε νὰ μὴ λαμβάνῃ ὁ αὐτὸς διπλοῦν μισθόν.² Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἴσως ἀπὸ τοῦ 410[9, ἐδίδετο μισθὸς εἰς σύμπαντας τοὺς ἀπόρους τῶν Ἀθηναίων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μετὰ

τῷ 288 ἢ 282) δὲν εἶναι σαφὴς ἡ σημασία τῆς φράσεως: « πολλὴν σπουδὴν πεποιῆται περὶ τὴν τοῦ σίτου δόσιν καὶ τῶν ἐκκλησια(σ)τικῶν τῶν διδομένων ἐπὶ τὸν σίτον ν: Ἐφ. ἀργ. 1887 σ. 187 (CIA IV, 2, 614 c).

¹) Βλ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 380 κέ. 185 κέ. Wuerz de mercede eccl. Atheniens. Diss. in. Berol. 1878 σ. 35 κέ. Οἱ ἐκκλησιασταὶ ἐλάμβανον σύμβολα: Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 293 κέ. Περὶ τῶν συμβόλων τούτων βλ. Benndorf in Zeitschr. f. d. östr. Gymnasien. 1875 σ. 597-8 Wuerz σ. 36, 3 [Σφοδρῶν ἐν Διεθνεί ἑφημ. τῆς νομισμ. ἀρχαιολ. 1898].

²) Ὁ νόμος ἐκέλευε μὴ διγύθειν μισθοφορεῖν: Δημ. ΚΔ', 123. «Ὅτι εἶναι τῶν ἀρχῶν ἑμισθοφόρου μαρτυρεῖ ὁ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 3: «ὁπόσα δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἀργεῖν». Κατὰ τὸν Ἀριστ. 24, 3 κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας τροφὴν ἀπὸ τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν καὶ τῶν συμμάχων εἶχον ἀρχαὶ ἐνδῆμοι μὲν εἰς ἑπτακοσίους ἀνδρας, ὑπερόριοι δ' εἰς ἑπτακοσίους (:). Περὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ἀρχόντων προβλ. σ. 276. Μισθὸς τοῦ ἐπισκόπου: Ἀριστοφ. Ὀρν. 1025 Μισθὸς τῶν συνηγῶρων δραχμή: Ἀριστοφ. Σφ. 691 καὶ Σχολ. αὐτ. Μισθὸς τῶν ὑπηρετούντων: Δημ. 16', 249. CIA I, 324: «μισθὸς ὑπογραμματοῦ Πυργίων: Ὅ(ς)υνεὶ ΔΔΔ». Μισθὸς πρέσβειων 2 δραχμαί: Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 66. Αἱ ἐπιγραφαὶ ὅμως ἀναφέρουσι μόνον ἐφόδια: CIA II, 64, 89 251. 366. Βλ. Bekker An. gr. 296, 12: «πορεῖον» τὸ διδόμενον τοῖς πρεσβευταῖς ὑπὲρ τοῦ πορευθῆναι εἰς τὴν πρεσβεΐαν ὡς περὶ ἐφόδιον». Ὁμοίως Ἑτυμ. Μ. λ. πορεῖον. Περὶ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν μισθῶν βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 336 κέ.

τὴν κατάληψιν τῆς Δεκελείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἀδύνατος ἦτο ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν καὶ τούτου ἕνεκα οἱ κατακλεισθέντες εἰς τὸ ἄστυ δημόται ἐστερήθησαν οἱ πλείστοι τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Ἀλλ' ἡ μισθοφορὰ ἦτο προσωρινή· καταπαύσασα μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου οὐδ' ἐπαναληφθεῖσά ποτε πιθανῶς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα.

Δωρεαί.

Εἰς τὰναλώματα καταριθμοῦνται καὶ αἱ δωρεαί, αἱ γεγόμεναι εἴτε εἰς ἅπαντας τοὺς Ἀθηναίους ἔτε εἰς τινὰς αὐτῶν. Τῶν γενικῶν εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον δωρεῶν, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω εἰρημένου θεωρικοῦ, ἀξία μνείας εἶναι ἡ σιτοδοσία. Ἐδίδετο δὲ σίτος εἰς ἅπαντα τὸν δῆμον ἢ δωρεάν, μάλιστα ὅσῳ ξένοι ἡγεμόνες ἐδωροῦντο σίτον τοῖς Ἀθηναίοις, ἢ ἀντὶ ἐλαχίστου τιμῆματος πωλούμενος ἐν σιτροσπανίᾳ, ὅτε ἐξ ἐπιδόσεων εὐπόρων πολιτῶν συνήγοντο χρήματα, δι' ὧν ἡ πόλις ἡγόραζε τὸν σίτον, μεταπωλούμενον εὐώνως.² Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ περιπτώσει ἐδίδοντο καὶ ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων πρὸς ἀγοράν.

¹) Ὅτι ἡ διωδελία ἦτο μισθὸς διδόμενος ἀπὸ τοῦ 410/9 εἰς σύμπαντας τοὺς ἀπόρους τῶν Ἀθηναίων καταδεικνύει πιστικαῖα τὰ Wilamowitz Arist. u. Athen. 2, 212 κέ. Ἐπὶ οὖν δὲ τὴν διωδελίαν ὁ Κλεοφῶν: Ἀριστ. 28, 3. Εἰς τὸν Καλλικράτη, ὅστις ἐπεχείρησε ν' αὐξήσῃ αὐτὴν εἰς τριπλῶν (Ἀριστ. αὐτ.) ἀναφέρονται αἱ παροιμίαι «ὁ δούλον ἡῦρε Παρωπὶς» (κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Meineke Fr. Com Gr. 4, 700), περὶ ἧς βλ. ἀνωτέρω σ. 430 σ. 5 καὶ «ὑπὲρ τὰ Καλλικράτους» παρὰ Ζηνοῦ. Ἀθων. κώδ. 3, 151. Παρισινοῦ 529. Φώτ. Σουλδ. ἐν λ. Τῷ 410/9 ἐπὶ τῆς 3, 4, 5 καὶ 7 πρυτανείας ἐδόθησαν εἰς διωδελίαν 15 τάλαντα 4787 δραχμαὶ καὶ 3 $\frac{1}{2}$ ὀβολοί: CIA. I, 188. Περὶ τῶν θαβήτων εἰς διωδελίαν τῷ 407/6 διαλαμβάνει ἄλλη ἀναγραφὴ ἐν CIA. I, 189α. Ἐπιμαρτυρεῖ τοῦτο καὶ τὸ M. Ἐτυμ. λ. διωδελία: «ὀβελοὶ δύο, οὓς ὁ δῆμος καθ' ἡμέραν (οὕτως ἐν τῷ Μαρκιανῷ κώδ. 580 ἀντὶ τοῦ καθήμενος τῶν ἄλλων: Wilamowitz αὐτ. 213) ἐμισθοφορεῖ». Ταῦτα καὶ Bekker An. gr. 237, 15. Εἰς τὴν διάταξιν ταύτην τῆς διανομῆς μισθοῦ εἰς τοὺς ἀπόρους ἀναφέρονται καὶ τὰ παρ' Ἀριστοφ. Βατρ. 139 κέ. Ἀριστ. Πολιτ. B, 7 σ 39, 27 κέ. Bekker. Ἀσχίν. π. τ. παρὰ τ. 76, ὅπου ὁ ῥήτωρ λέγει περὶ τοῦ Κλεοφῶντος: «διεφθαρκῶς νομῆ· χρημάτων τὸν δῆμον» Ξενοφ. Συμπ. δ', 33. Ὁ Wilamowitz 218 εἰκάζει, ὅτι πρὸς διανομὴν τῆς διωδελίας κατέστη συνέδριον ἐπιμελητῶν, σκηριζόμενος εἰς ὅσα περὶ Ἀρχεδήμου λέγει ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 2 κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ L. Dindorf: «τοῦ δήμου· προσεσθηκῶς καὶ τῆς διωδελίας ἐπιμελόμενος».

²) Σίτος διδόμενος δωρεάν: Ἀριστοφ. Σφ. 715. Περὶ τῶν δωρεῶν ξένων ἡγεμόνων βλ. Boeckh Staatsh. d. Athener 1, 125 κέ. μετὰ τῶν προσθηκῶν τοῦ Fränkel παρὰ

Τροφή τῶν ὀρφανῶν.

Ἐκ τῶν εἰς τινας μόνον τῶν πολιτῶν διδομένων δωρεῶν τὴν πρώτην ἔχει τάξιν ἢ εἰς τοὺς ὀρφανούς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τελευτησάντων. Ἦσαν δ' οὗτοι διὰ τοὺς πολλοὺς πολέμους οὐκ εὐάριθμοι, καὶ ἔτρεφεν αὐτοὺς ὁ δῆμος μέχρι ἥβης, ἡβήσαντας δὲ καθώπλιζε πανοπλίᾳ εἰς ἐνδείξιν τιμῆς.¹

Τροφή τῶν ἀδυνάτων.

Ἡ ἐν ἀρχῇ εἰς μόνους ἴσως τοὺς ἐν πολέμῳ πηρωθέντας πολίτας διδομένη ὑπὸ τοῦ δήμου τροφή ἐπεξετάθη ὕστερον, αὐξανούσης τῆς ἐνδείας ἐν Ἀθήναις, καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν, ἀνεπάρκῃ δ' ἔχοντας περιουσίαν, μέχρι 300 δραχμῶν.² Ἐλάμβανον δ' οὗτοι μετὰ δοκιμασίαν ἐν τῇ βουλῇ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁβολὸν τῆς ἡμέρας εἰς τροφήν ὕστερον δὲ διώβολον διενέμοντο δ' αὐτοῖς τὰ χρήματα κατὰ πρυτανείαν.³

Boeckh αὐτ. ³ 2 σ. 25 σημ. 156 κέ. CIA. II, 311. 312. 314. Πολυδ. H', 103: « καὶ ἐν ταῖς σιτοδοσίαις ἐγίνοντο σίτου ἐπιγραφαί, ὡς Ἀντιφῶν ». Πώλησις σίτου ἀντὶ ἐλαχίστου τιμήματος: Δημ. ΑΔ', 37. Ἐπιδόσεις εἰς τὴν σιτιωνίαν τὴν ὑπὲρ τοῦ δήμου: Δημ. ΑΔ', 39 Ἀγορὰ σίτου ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων: Δημ. Κ', 33. Τοιαύτην ἀγορὰν ἐνοεῖ καὶ τὸ ἐν Ath. Mitth. 5, 321 ἐκδοθὲν ψήφισμα.

¹) Βλ. Ἀριστ. Πολιτ. Β, 8 σ. 41, 11 κέ. Bekker. [Ἀθ. πολ. 24, 3]. Πλάτ. Μενξ. 249. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 154. Μέγα τὸ πλῆθος τῶν ὀρφανῶν: Ἰσοκρ. H', 82.

²) Κατὰ τὸν Πλούτ. Σόλ. 31 ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἐτίθη ὁ νόμος ὁ τοὺς πηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεσθαι κελεύων. Ἀλλ' ὁ ἀδύνατος παρὰ Λυσ. ΚΔ' (περὶ τοῦ ἀδυνάτου) προδήλως δὲν ἐπηρεώθη ἐν τῷ πολέμῳ, διότι πάντως θὰ ἔξῃρε τοῦτο ἐν τῷ λόγῳ του.

³) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. I, 342 κέ. Ὁ Ἀριστ. 49, 4 λέγει περὶ τῶν ἀδυνάτων: « Δοκιμάζει δὲ καὶ τοὺς ἀδυνάτους ἡ βουλὴ νόμος γάρ ἐστιν, ὅς κελεύει τοὺς ἐντὸς τριῶν μῶνν κεκτημένους καὶ τὸ σῶμα πεπηρωμένους, ὥστε μὴ δύνασθαι μηδὲν ἔργον ἐργάζεσθαι δοκιμάειν μὲν τὴν βουλήν, διδόναι δὲ δημοσίᾳ τροφήν δύο ὀβολοὺς ἐκάστῳ τῆς ἡμέρας. Καὶ ταμίης ἐστὶν αὐτοῖς κληρωτός ». Βλ. καὶ Ἀποκρ. λ. ἀδύνατοι (ἐν ἐπιτομῇ καὶ παρὰ Σουίτ, καὶ Ἡσυ.). « Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου. Οἱ ἐντὸς τριῶν μῶνν κεκτημένοι τὸ σῶμα πεπηρωμένοι (ἐν Bekker An. gr. « τὸ δὲ σῶμα πεπηρωμένοι »). Ἐλάμβανον δὲ οὗτοι δοκιμασθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς δύο ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας ἐκάστῃς ἢ ὀβολὸν [αἱ δύο αὗται λέξεις εἶναι προδήλως παρεμυλῆματα] ἐν ἄλλοις κώδ. παραλειπομένης τῆς εἰς Ἀριστ. παραπομπῆς, κείται « οἱ μὲν φασιν ἐκάστης ἡμέρας δύο ὀβολοὺς δύο, οἱ δὲ ὀβολόν. Φιλόχορος δὲ κτλ. »], ὡς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ,

Δώρα.

Εἰς τὰς δωρεὰς τὰς εἰς τινὰς μόνον διδομένας πρέπει νὰ καταλεχθῶσι καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα ἐδίδοντο ἢ εἰς χρήματα, ἢ ἐμμέσως εἰς εἶδος, ὅποια ἦσαν ἢ διηνεκῆς ἢ προσωρινῇ σίτισις ἐν πρυτανείῳ, ἢ δωρεὰ χρυσοῦ στεφάνου, ἢ ἀνάθεσις εἰκόνας. ¹

Ἀναλώματα εἰς ἀναγραφὴν δημοσίων γραμμάτων.

Εἰς τὰ τακτικὰ ἀναλώματα ἀνάγονται καὶ τὰ διδόμενα χρήματα εἰς ἀναγραφὴν ψηφισμάτων ἐν στήλαις καὶ ἀνάθεσιν αὐτῶν ταῦτα κατὰ τὰς διαφόρους ἐπιγραφὰς ἦσαν ἀπὸ 10 μέχρι 60 δραχμῶν εἰς ἑκάστην. ²

Τροφὴ τῶν δημοσίων δούλων.

Οὐκ ὀλίγα δ' ἀναλίσκοντο προσέτι πρὸς ἀγορὰν καὶ πρὸς τροφὴν δημοσίων δούλων καὶ μάλιστα τῶν 1200 Σκυθῶν τοξοτῶν. ³

ὡς δὲ Φιλόχορος φησιν ἐννέα δραχμαὶ κατὰ μῆνα. Ἔστι δὲ καὶ λόγος τις ὡς Λυσίου περὶ τοῦ ἀδυνάτου, ἐν ᾧ ὡς ὁβολὸν λαμβάνοντος μέμνηται ». Βλ. Λυσ. ΚΔ', 13. 26. Κατὰ τὸν λεξικογράφον ἐν Bekker An. gr. 345, 15 κέ. ἐλάμβανον οἱ ἀδύνατοι ὡς μὲν Λυσίας λέγει ὁβολὸν ἕνα τῆς ἡμέρας, ὡς δ' Ἀριστοτέλης δύο, ὡς δὲ Φιλόχορος πέντε. Ἀλλ' ὁ Φιλόχορος παρ' Ἀρποκρ. ἐνθ' ἂν. λέγει 9 δραχμαὶ κατὰ μῆνα, καὶ τοῦτο ἴσως εἶναι τὸ ἀκριβὲς διὰ τοὺς χρόνους, περὶ ὧν ἔγραφε. Βλ. καὶ Wilamowitz Arist. u. Athen 1, 213, 51. Οἱ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ φαίνονται μοι οἱ πιθανώτατοι. Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Φιλοχόρου βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 345. Διανομὴ τοῦ μισθοῦ τῶν ἀδυνάτων κατὰ πρυτανείαν: Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 104. Ὁ Hullemann quæst. graecae II σ. 1 κέ. εἰκάζει ὅτι μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐλάμβανον μισθὸν δύο ὁβολοὺς τῆς ἡμέρας, ὕστερον δ' ἐγένετο κατὰ μῆνα διανομή.

¹) Δωρεὰ ἀργυρίου: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 187. Δημ. Κ', 115. Πλουτ. Ἀριστ. 27. Σίτισις τῶν πρυτάνων ἐν τῇ θόλῃ: Ἀρποκρ. λ. θόλος ἴσως καὶ ἄλλων ἀρχόντων: Δημ. 10', 190. Περὶ τῆς σίτισεως ἐν πρυτανείῳ βλ. R. Schoell ἐν Hermes 6, 14 κέ. Ὁ Ἀριστ. 24, 3 μεταξὺ ἐκείνων οἷς ἀπὸ τῶν κοινῶν ἢ διοικήσεως ἦν ἀναφέρει καὶ πρυτανείων. Δωρεὰ χρυσῶν στεφάνων: Seeurk. XIVa, 195 κέ. σ. 463 (CIA. II, 809a, 190 κέ.) Ἀνάθεσις ἀνδριάντων: Δημ. Κ', 70. Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 243. Πρὸς, Boeckh staatsh. d. Athenen 1, 347 κέ.

²) Πρὸς R. Schoene griech. Reliefs 18 κέ. Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenwesen 140 κέ. Drerup ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1896 σ. 227 κέ. Πρὸς καὶ Fränkel παρὰ Boeckh Staatsh. d. Athenen ³ 2 σ. 34 σημ. 204.

³) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 290 κέ.

Ἀναλώματα εἰς πολεμικὰς χρείας ἐν εἰρήνῃ.

Ἐπάναγκες ἦτο νὰ μεριμνῶσι καὶ περὶ τῶν τοῦ πολέμου ἐν εἰρήνῃ, τούτου δ' ἕνεκα ἐδαπανῶντο χρήματα καὶ εἰς παρασκευὴν τοῦ πολέμου.¹ Τοιαῦτα δ' ἀναλώματα ἦσαν τὰ εἰς συντήρησιν τοῦ ἱππικοῦ, συμποσούμενα κατ' ἐνιαυτὸν εἰς 40 τάλαντα, τὰ εἰς μισθὸν τοῦ πληρώματος τῆς Παράλου καὶ τῶν λοιπῶν πιθανῶς ἱερῶν δημοσίων τριήρων,² τὰ εἰς προμήθειαν ὅπλων, ναυπηγίαν τριήρων, ἐπισκευὴν τῶν νεωρίων καὶ τῶν τειχῶν.³

Ἐπισκευὴ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων.

Ἀναγκαῖαι ἦσαν ἐπίσης καὶ δαπάναι πρὸς ἐπισκευὴν τῶν λοιπῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ὁδῶν καὶ ὠρίζετο κατ' ἔτος πρὸς τοῦτο χρηματικόν τι ποσόν.⁴

¹) Τὰ πρὸς τοῦτο ἀναλισκόμενα χρήματα εἶναι κατ' ἐμὴν γνώμην τὰ στρατιωτικὰ χρήματα, ἐξ ὧν τῷ 347[6 προδανεῖζουσιν οἱ ἀποδέκται: Dittenberger Syll. 101 [² 129], καὶ ἐξ ὧν τῷ 349[8 δίδεται τὸ ἀργύριον «εἰς τὴν (πα)ράλην τοῦ σίτου: CIA. II, 108.

²) Τὰ εἰς τοὺς ἱππείας, ὡς ὀνομάζει τ' ἀναλώματα ταῦτα ὁ Δημ. ΚΔ', 97, συνεποσούντο κατὰ τὸν Ξενοφ. Ἰππαρχ. α', 19 εἰς 40 περίπου τάλαντα κατ' ἐνιαυτόν. Ἐν ἔτει 410[9 οἱ ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς δίδουσιν εἰς τοὺς ἑλληνοταμίαις ἐπὶ 4 πρυτανειῶν ἵπποις σίτον 16 τάλαντων καὶ πλεόν. CIA. I, 188. Πρβλ. καὶ II, 612. Οἱ τοῦ πληρώματος τῆς Παράλου, ἀπὸ πάντες (Θουκ. II', 73), ἐλάμβανον 4 ὁβολοὺς τῆς ἡμέρας ἕκαστος: Ἀρποκρ. λ. Πάραλος (ταῦτὰ Σουῖδ. λ. Πάραλος 2ον ἄρθρ.). Ἄλλαι ἱερὰ δημόσια τριήρεις ἦσαν ἡ Σαλαμινία (Θουκ. Γ', 33. 77. Γ', 58) καὶ ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἡ Ἀμμωνιάς, ἡ Ἀντιγονίς, ἡ Δημητριάς, ἡ Πτολεμαίς. Φιλόχορ. ἐν Λεξ. Κανταβριγ. 676. Περὶ τῶν ἱερῶν τριήρων πρβλ. Boeckh Staatsh. der Athener I, 339 κέ. Seeurk. 76 κέ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 8, 168 κέ. Περὶ τῶν ἄλλων στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀναλωμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας βλ. Ἀριστ. 24, 3.

³) Περὶ προμηθείας ὅπλων βλ. Ψευδοπλούτ. β. Λυκ. γ', 5 σ. 852. CIA. I, 32: «ἐπειδὴν δὲ ἀποδεδωμένα ἦ τοῖς θεοῖς (τὰ χρήματα ἐς τὸ νεώριον καὶ τὰ τεῖχη τοῖς περιοῦσι χρήμασιν)». Ἀριστοφ. Δαιταλγίς παρὰ Σουῖδ. λ. ἀναλίσκειν: «εἰς τὰς τριήρεις δεῖν ἀναλῶν ταῦτα καὶ τὰ τεῖχη, εἰς οἷ' ἀνάλουν οἱ πρὸ τοῦ τὰ χρήματα». Πρβλ. Ἀριστ. 46, 1.

⁴) Ἐν ψηφίσματι τοῦ ἔτους 320[319 ὀρίζεται οἱ ἀγορανόμοι, οἱς προστεταγμένη ἦτο καὶ ἡ τῶν ἀστυνόμων ἐπιμελεια, νὰ ἐπιμεληθῶσι τῶν ὁδῶν τῶν πλατειῶν, δι' ὧν πορεύεται ἡ ἡ πομπὴ τῷ Διὶ τῷ Σωτήρι, καὶ τῷ Διονύσῳ, ὅπως ὁμαλισθῶσιν καὶ κατασκευασθῶσιν ὡς βελτίστα, καὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐν Πειραιεῖ, ὅπως ὁμαλισθῇ καὶ κατασκευασθῇ, ὡς κάλλιστα, καὶ τοῦ ἀγορανομίου, ὅπως ἐπισκευασθῇ ὅσων προσδεῖται ἅπαντα. «τὸ δ' ἀνάλωμα εἶναι εἰς ταῦτα (ἐκ) τοῦ ἀργυρίου, οὗ οἱ ἀγορανόμοι διαχειρίζουσιν». Dittenberger Syll. 337 [CIA. IV, 2, 192 c]. πρβλ. καὶ Ἀριστ. 50, 1: «Κληροῦνται δὲ καὶ ἱερῶν ἐπισκευαστάι

Ἑκτακτα ἀναλώματα.

Εἰς τὰ ἑκτακτα ὁμῶς ἀναλώματα καταλέγονται τὰ διδόναι εἰς κατασκευὴν νέων οἰκοδομημάτων· πλεῖστα δ' ἔδαπανήθη εἰς τοιαῦτα ἔργα χρήματα ὅτε προΐστατο τοῦ δήμου ὁ Περικλῆς καὶ ὅτε τῶν δημοσίων χρημάτων τὴν διαχείρισιν εἶχεν ὁ Λυκούργος.¹

Ἀναλώματα πρὸς τὸν πόλεμον

Ἀλλὰ μέγισται, ὥς εἰκός, ἦσαν αἱ ἐπιβαρύνουσαι εἰς τὴν πόλιν δαπάναι ἐν πολέμῳ. Εἰς τὸν μισθόν, τὸ σιτηρέσιον, τὴν κατασκευὴν τοῦ στόλου, τὴν προμήθειαν τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου καταναλίσκοντο πλεῖστα χρήματα, κατὰ λόγον τῆς ἐκάστοτε τοιαύτης δυνάμεως τῆς πόλεως.² Ὀλίγα παραδείγματα ἀρκούν· παράσχωσιν ἔννοιάν τινα τοῦ μεγέθους τῶν ἐν πολέμῳ δαπανῶν. Πρὸς τροφήν τοῦ πληρώματος μιᾶς τριήρους ἔδαπανῶντο 3000 μναὶ κατὰ μῆνα· εἰς τὸν σαμιακὸν πόλεμον, 9 μῆνας διαρκέσαντος ἀνηλώθησαν 1000 ἢ 1200 τάλαντα, εἰς δὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας, ἐπὶ δύο ἔτη καὶ τινὰς μῆνας παραταθεῖσαν, 2000 τάλαντα.³

δέκα ἄνδρες, οἱ λαμβάνοντες τριάκοντα μνᾶς παρὰ τῶν ἀποδεκτῶν ἐπισκευάζουσιν τὰς ναῦς καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἐν ταῖς δεξιμασίαις τῶν ἱερῶν ».

1) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 281 κ.ε. Περὶ τῶν γενομένων οἰκοδομῶν καὶ ἀποσκευῶν πρὸς τὸν πόλεμον. E. Curtius Stadtgeschichte von Athen 138 κ.ε. ἐπὶ Λυκούργου E. Curtius 213 κ.ε. C. Curtius ἐν Philologus 24, 260 κ.ε.

2) Περὶ τοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ σιτηρεσίου βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 281 κ.ε. Περὶ δὲ τῶν εἰς ἐξοπλισμὸν καὶ προμήθειαν ὕλικου δαπανῶν αὐτ. 1, 397 κ.ε.

3) Ὁ Τιμοκλῆς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἔδιδεν εἰς 5 ναῦς τῶν Σικανίων 3 τάλαντα τοῦ μηνός, ἤτοι 36 μνᾶς εἰς ἐκάστην (Θουκ. II', 29), καίτοι κατὰ τὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ εἰς 30 μνᾶς εἰς ἐκάστην (Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ε, 5). Ὁ Δημοκλῆς δὲ, 28 μνᾶς εἰς σιτηρέσιον τοῦ πληρώματος τριήρους 20 μνᾶς τοῦ μηνός, εἰς 5 πρέπει νᾶς καὶ ἴσος μισθός. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1. 381-2. Περὶ τῶν δαπανῶν ἐνθάδε (Θουκ. Α', 117) ὁ σαμιακὸν πόλεμον βλ. Ἰσοκρ. II', 111. Nep. Tim. 1. Ἐκ τοῦ CIA I, 177 φαίνεται, ὅτι ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἐδόθησαν 1276 τάλαντα πρὸς τὸν πόλεμον τοῦτον. Αἱ δαπάναι εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας ἀνῆλθον εἰς 2000 τάλαντα. Βλ. Busolt ἐν N. Rhein. Mus. 38, 309. Αἱ δαπάναι εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας ἀνῆλθον εἰς 2000 τάλαντα. Βλ. Busolt ἐν N. Rhein. Mus. 38, 309. Αἱ δαπάναι εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας ἀνῆλθον εἰς 2000 τάλαντα. Βλ. Busolt ἐν N. Rhein. Mus. 38, 309.

γ. Αἱ πρόσοδοι

Ὡς τὰναλώματα, καὶ αἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων διηρροῦντο εἰς τακτικάς καὶ ἐκτάκτους, ἐκάστη δὲ τῶν κατηγοριῶν τούτων ὑποδιηρεῖτο προσέτι εἰς τὰς ἁμέσους καὶ τὰς ἐμμέσους.

Τακτικά ἄμεσοι πρόσοδοι.

1. ΤΕΛΗ

Ἡ κυριωτάτη τῶν ἁμέσων τακτικῶν προσόδων ἦσαν τὰ τέλη ἐδήλου· δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο τὰ τε τέλη καὶ τοὺς φόρους.

α) Πεντηκοστή.

Τὴν πρώτην τάξιν μεταξὺ τῶν τελῶν ἔχει ἡ πεντηκοστή, ἥτις ἦτο τέλος 2 ο[ο], ὅπερ ἐτέλουν πάντα τὰ εἰς τοὺς ἀττικοὺς λιμένας εἰσαγόμενα ἢ ἐκ τούτων ἐξαγόμενα φορτία. ¹ Κατεβάλλετο δ', ὡς φαίνεται, τὸ τέλος κατὰ τὴν φόρτωσιν καὶ τὴν ἐκφόρτωσιν, τὸ δ' εἰσπραττόμενον ἐκ τῆς ὥνῃς αὐτοῦ κατ' ἔτος γινώσκομεν ὅτι ἀνῆλθέ ποτε εἰς 36 τάλαντα, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων φορτίων εἰς

¹) Βλ. Bekker An. gr. 297, 22 κέ : « τῶν εἰσαγομένων εἰς τὸν Πειραιᾶ φορτίων καὶ ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πεντηκοστὴν ἐτέλουν οἱ ἔμποροι. Καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο πεντηκοστεύεσθαι ». Ὁμοίως Ἐτομ. Μ. λ. πεντηκοστευόμενον. Ἐτέλουν τοῖς πεντηκοστολόγοις τὴν πεντηκοστὴν οἱ εἰσάγοντες σῖτον : (Δημ.) ΝΘ', 27, ἡ γλάνιδας καὶ κυμῖδα : Δημ. ΚΑ', 133, ἡ μύλων ἐκ Κέω : CIA. II, 546. Ὅτι ἐπεβάλλετο τέλος εἰς τὴν ἐξαγωγὴν συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. ΑΔ', 7 καὶ ἐκ τῶν πεπραγμένων τῶν εἰς Δῆλον Ἀμφικτυόνιον παρὰ Boeckh Staatsh. d. Ath. 2, 95 (CIA. II, 814) ὅπου ὑπολογίζεται καὶ ἡ πεντηκοστὴ τῶν εἰς θυσίαν ὠνηθέντων καὶ εἰς Δῆλον κομισθέντων βοῶν. Ἐν ἐπιγραφῇ Ἐπιθαύρου ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1892 σ. 69-70 στ. 27 : αἰς Ἀθήνας πεντηκοστὰ τῶν λίθων Λαμάγῳ Ἀττικοῦ Θ. Ὁ Beloch ἐν N Rhein. Mus 39, 47 κέ. στηριζόμενος εἰς (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α, 17, ἐκάζει, ὅτι κατὰ τὸν ἀρχιθάμιον πόλεμον ἀντὶ πεντηκοστῆς ἐτέλουν ἑκατοστὴν, διότι ὁ γράψας τὴν Ἀθ. πολ. δὲν ἀναφέρει τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς. Μετεβλήθη δὲ τὸ τέλος εἰς πεντηκοστὴν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Boeckh 1, 432 κέ. ταυτίζει τὴν παρὰ (Ξενοφ.) ἑκατοστὴν πρὸς τὸ ἐλλειμένιον.

2000 τάλαντα περίπου. ¹ Περὶ τοῦ καταβαλλομένου ὅμως τέλους ἐκ τῆς κατὰ ξηρὰν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν.

6) Ελλιμένιον.

Ἐπίσης δὲν γινώσκομεν ἀσφαλῶς, ὅποιον καὶ ὅποσον ἦτο τὸ τέλος τὸ λεγόμενον ἐλλιμένιον, καίτοι πιθανωτάτῃ φαίνεται ἡ εἰκασία τοῦ Boeckh, ὅτι ἐδίδετο διὰ τὸ δικαίωμα τῆς ναυλοχίας ἐν τῷ λιμένι. ²

γ) Δεκάτη.

Περὶ τῆς δεκάτης γινώσκομεν, ὅτι ἦτο τέλος 10 οἰο ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ φορτίου, ἐκλεγόμενον ἔστιν ὅτε ἐκ τῶν διαπλεόντων τὸν Ἑλλησποντον πλοίων. Πλὴν ταύτης ὅμως ὑπῆρχε καὶ ἄλλη τις δεκάτη, ἀλλ' ὅποια-τις ἦτο αὕτη ἀγνοοῦμεν. ³

¹) Τὸ τέλος συνελέγετο κατὰ τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ φορτίου: Δημ. ΑΕ', 29, ὅθεν βεβαίως καὶ κατὰ τὴν φόρτισιν. Ὁ Ἄνδοκ π. τ. μυστ. 133-4 λέγει, ὅτι ἐπρίετο τὴν πεντηκοστὴν 36 τάλαντων, ἅτινα θὰ συνελέγοντο ἐξ εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἀξίας 1800 τάλαντων· ἀλλ' εἰς ταῦτα πρέπει νὰ συνυπολογισθῶσι καὶ τὰ ἐξ ὅσα τῆς συλλογῆς καὶ τὸ κέρδος τῶν τελωνῶν, ὥστε ἡ ἀξία τῶν εἰσαγομένων καὶ τῶν ἐξαγομένων θὰ ἦτο μείζων.

²) Bekker An. gr. 251, 30: «ἐλλιμενισταί, οἱ ἐν ταῖς λιμέναι τελῶναι». Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 659 εἰς τὰς προσόδους καταλέγει καὶ τοὺς λιμένας. Τὸ πρᾶγμα δὲν διευκρινεῖται ἐκ τοῦ Πολυδ. Η', 132 καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους παρὰ Πολυδ. Θ', 31 Ἐν τῷ τοῦ Εὐπόλιδος παρὰ Πολυδ. Θ', 30: «ἐλλιμένιον δοῦναι πρὶν εἰσθῆναι σε δεῖ» τὸ ἐλλιμένιον φαίνεται ὥσπερ δηλοῦν τέλος τι καταβαλλόμενον κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν, πρὸς τοῦτο δὲ πρβλ. τὸ ἐν CIA. I, 35 στ. 7, 34 στ. 12 ἀναφερόμενον ἐπιβατικόν. Βλ. Wachsmuth d. Stadt Ath. II, 1, σ. 153, 1. Πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 431 κξ.

³) Βλ. Bekker An. gr. 185, 21: «δεκάτη καὶ εἰκοστή. οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῶν νησιωτῶν ταῦτα ἐλάμβανον». Ἀρποκρ. λ. δεκατευτάς. Πολυδ. Θ', 28-9. Ὁ Ξενοφ. Ἑλλ. Α', α', 22 ἱστορεῖ περὶ τῶν ἐν ἔτει 411 ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων πεπραγμένων: «ἐντεῦθεν δ' ἀφικόμενοι τῆς Καλχηδονίας εἰς Χρυσόπολιν, ἐτείχισαν αὐτὴν καὶ δεκατευτήριον κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ καὶ τὴν δεκάτην ἐξελεγον τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλοίων». Ὑστερον δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου περὶ τὸ 390 εἰσπράττετο ἡ δεκάτη: Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', η', 27. 31. Δημ. Κ', 60. Πρῶτος δὲ δεκατευσάς ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης κατὰ τὸν Πολυδ. Δ', 44, 4. Ὅθεν οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν δεκάτην ἔχουσι τὰ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τῶν Μεθωναίων ψηφίσματι τῷ 426 ἐν CIA. I, 40, ἀναφερόμενα περὶ ἐξαγωγῆς σίτου ἐν Βυζαντίῳ καὶ περὶ τῶν Ἑλλησποντοφυλάκων. Μετὰ τοῦ Kirchhoff ἐν Sitzungsber.

δ) Ἐπώνιον.

Τὸ δ' ἐπώνιον ἦτο τέλος ἐπὶ τῶν πωλουμένων, ὅπερ οἱ ἀγορασταὶ κατέβαλλον εἰς τὸ δημόσιον. Ἦτο δ' ἄλλοτε μείζον, ἄλλοτε δ' ἔλαττον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν διαφόροις χρόνοις φαίνεται ὅτι ἦτο 1 ὀ[ο], ἵσως πρέπει νὰ θεωρηθῇ οὐχὶ διάφορον τῆς ἑκατοστῆς, περὶ ἧς ὁμως δὲν γινώσκομέν τι σαφές¹.

ε) Διαπύλιον.

Παραπλήσιόν τι ἦτο καὶ τὸ διαπύλιον, ἐκλεγόμενον παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐκ τῶν πρὸς πώλησιν εἰσαγομένων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦτο δὲ διάφορον ἐκάστοτε κατὰ λόγον τῆς διαφόρου ποιότητος καὶ ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων.²

d. Berl. Akad. 1888 σ. 1179 κέ. εἰκάζω νῦν, ὅτι ἀναφέρονται εἰς προσωρινὴν τινα παρακύλισιν τῆς ἐξαγωγῆς σίτου. Ἀνακρίεται οὕτω καὶ ἡ ἐκκασία τοῦ Duncker Abhandl. z. griech. Geschichte 160 κέ. ὅτι τὴν δεκάτην κατέστησεν ὁ Περικλῆς κατὰ τὴν εἰς Πόντιον στρατείαν. Τίς δ' ἦτο ἡ δεκάτη ἢ ἀναφερομένη ἐν ψήφισματι τοῦ 435/4 (CIA. I, 32) ἀγνοοῦμεν.

¹) Βλ. Bekker An. gr. 255, 1: «ἐπώνια μὲν τὰ ἐπὶ τῇ ὥνῃ προσκαταβαλλόμενα, ὥσπερ ἑκατοσταὶ τινες». Πρὸλ. Πολυδ. Ζ', 15. Μεταξὺ τῶν προσόδων ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 658 τὰς πολλὰς ἑκατοστὰς, λέγων αὐτὰς πολλὰς διότι ὑπὸ πολλῶν κατεβάλλοντο. Δύσκολον ὁμως νὰ θεωρηθῇ ὡς τοιοῦτό τι τέλος ἐπὶ ταῖς ἀνάξαις ἢ ὑπὸ τοῦ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 17 ἀναφερομένη ἑκατοστὴ ἢ ἐν Πειραιεῖ. Ὁ Köhler ἐν Ber. der Berl. Akad. 1865 σ. 541 κέ. ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγραφῶν τῶν δημευθέντων καὶ ὑπὸ τῶν πωλητῶν πωληθέντων κτημάτων (βλ. CIA. I, 274 - 281. IV, 3, 277 c σ. 177) ὑπολογίζει τὸ ἐπώνιον εἰς 1 ὀβολὸν ἐπὶ ὥνῃ ἀξίας δρ. 1 - 4, εἰς 3 ὀβολοὺς ἐπὶ ἀξίας 5 - 50 δρ., εἰς δραχμὴν ἐπὶ ἀξίας 50 - 100 δρ. Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας μετ' Εὐκλείδην ἐν παρομοίᾳ ἀναγραφῇ ἐπὶ ἀξίας 410 δρ. ὑπολογίζεται ἐπώνιον 9 δρ. ἦτοι πεντηκοστὴ. Βλ. Köhler ἐνθ. ἀν. σ. 546 κέ. (CIA. II, 777). Ἀλλ' ἐν CIA. II, 784 - 788. IV, 2, 787 b. 788 b. ἀναφέρεται ἑκατοστὴ πεπραμένων ἀγρῶν, περὶ ἧς ὁ Köhler εἰς CIA. II, 784 ὁδηγούμενος ἐκ CIA. II, 721 Α στήλ. I, 10 - 20, εἰκάζει, ὅτι ἐδίδοτο εἰς τὴν ἱερὸν. Ἀσφαλῶς ὁμως δὲν συνάγεται τι τοιοῦτον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ πέμπτη παρ' Ἀρποκρ. λ ἐπώνια (ταῦτα καὶ Σουῖδ. καὶ Ἑστμ. Μ. λ.) εἶναι ἀπλῆ εἰκασία. Περὶ τοῦ ἐπωνίου πρὸλ. Thumser de cívium Atheniensium muneribus. Vindob. 1880 σ. 8 κέ., ὅπου εὐλόγως καταπολεμεῖται καὶ ἡ γνώμη τοῦ Büchschenschütz-Besitz u. Erwerb 557, 4, ὅστις στηριζόμενος εἰς τὸν Θεόφραστον παρὰ Στοβ. Ἀνθολ. ΜΔ', 22 θεωρεῖ τὴν ἑκατοστὴν ὡς τρόπον δικαστικῆς ἐγγυήσεως.

²) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athener I, 438 κέ. Ἡσύχ. λ. διαπύλιον: «Τέλος τι παρ' Ἀθηναίοις οὕτως ἑκαλεῖτο», Ὁ Δικαιοπόλις παρ' Ἀριστοφ. Ἀγαρν. 896 ζητεῖ τὸν Βου-

ζ) Μετοίκιον.

Ἐκ τῶν προσωπικῶν δὲ φόρων τὸ μετοίκιον, ἥτοι τὸ εἰς τοὺς μετοίκους ἐπιβαλλόμενον τέλος, ἔφερε τὴν μεγίστην πρόσδοον. Ἐτέλει δ' ὁ μὲν ἀνὴρ 12 δραχμὰς κατ' ἐνιαυτὸν μετοίκιον, ἡ δὲ γυνὴ ἢ μὴ ἔχουσα σύζυγον ἢ υἱοὺς ἐνηλίκους δραχμὰς 6· ἐνηλικιουμένου ὁμῶς τοῦ υἱοῦ καὶ τελοῦντος τὸ μετοίκιον, ἡ μήτηρ δὲν ἐτέλει. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι δεκασχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν Ἀθήναις μέτοικοι, ὅσοι καὶ ἀληθῶς εὐρέθησαν κατὰ τὸν ἐν ἔτει 309 γενόμενον ἐξετασμὸν τῶν κατοίκων, ἡ ἐκ τοῦ τέλους τούτου πρόσδοος συνεποσοῦτο εἰς 20 τάλαντα κατ' ἐνιαυτόν.¹

η) Ξενικὸν τέλος.

Ἡ πληρωμὴ τοῦ μετοικίου δὲν παρεῖχεν εἰς τὸν μέτοικον τὸ δικαίωμα νὰ ἐργάζεται ἐν τῇ ἀγορᾷ, τούναντίον δ' ἀπηγόρευε τοῦτο εἰς πάντας τοὺς ξένους νόμος τοῦ Σόλωνος, ἀνανεωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφῶντος. Ἀλλ' ἵνα ἐπιτρέπηται αὐτῷ τοῦτο, ἔδει καὶ ἄλλο νὰ καταβάλλῃ τέλος, τὸ λεγόμενον ξενικόν.²

θ) Πορνικὸν τέλος.

Τελευταῖον μνημονευτέον τὸ πορνικὸν τέλος, ὅπερ εἰς τὰς

τὸν ἔγγελον ὡς ἀγορᾶς τέλος, περὶ οὗ ὁ Σχολ. παρατηρεῖ: « ἔθος ἦν τὸ παλαιόν, ὡς καὶ μέχρι τοῦ νῦν, τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ πιπράσκοντας τέλος διδόναι τοῖς λογισταῖς ». Πρβλ. Σχολ. αὐτ. 723. Διαφορὰ τοῦ τέλους κατὰ λόγον τοῦ ἐμπορεύματος συναγεται ἐκ τοῦ Σχολ. Π. Φ. 203: « καὶ ἐν τῷ ἀγορανομικῷ δὲ νόμῳ Ἀθηναίων διέσταλται ἰχθύων καὶ ἔγγελων τέλος » καὶ ἐκ τοῦ ἱστορήματος περὶ τοῦ Λεύκωνος (περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἱστορήματος τούτου βλ. Boeckh ἐνθ. ἀν.), ὅστις ἀσκούς μελιτος εἰσάγων καὶ « κριθὰς τοῖς φορμοῖς ἐμβαλὼν, ὡς ὑπὲρ κριθῶν ὀλίγον εἰσπροσθησόμενος τέλος ἐκόμιζε »: Ζηνόδ. 74.

¹ Βλ. Ἰσ. παρ' Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον: « Ἰσάσις ὑποσημαίνει. ὅτι ὁ μὲν ἀνὴρ ὁῶδεκα δραχμὰς ἐτέλει μετοίκιον, ἡ δὲ γυνὴ ἕξ καὶ ὅτι τοῦ υἱοῦ τελοῦντος, ἡ μήτηρ οὐκ ἐτέλει μὴ τελοῦντος δ' ἐκείνου, ἡ μήτηρ τέλει ». Λεπτομερεστέρας εἰδήσεις βλ. ἐν σ. 221 κέ. Τῷ 309 ἦσαν 10000 μέτοικοι ἐν Ἀθήναις: Ἀθην. Γ', 272 ῥ.

² Τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος βλ. παρὰ Δημ. ΝΖ', 31. 32. Πρβλ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit 1, 1, 124. Περὶ τοῦ ξενικοῦ τέλους βλ. Δημ. ΝΖ', 34: « ἀλλ' εἰ μὲν ξένῃ ἦν, τὰ τέλη ἐξετάσαντας τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ (προσέθηκε μαρτυρεῖν), εἰ ξενικὰ ἐτέλει καὶ πόδαπὴ ἦν ἐπιδεικνύντας ». Πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Athener 1, 449.

πόρνᾶς ἐπεβάλλετο, καθορίζοντων τῶν ἀγορανόμων πιθανῶς τὸ ποσόν, ὅπερ ὤφειλε νὰ δίδῃ ἐκάστη αὐτῶν.¹

Τελῶναι.

Τὰς ἐκ τελῶν καὶ φόρων προσόδους δὲν ἐλάμβανεν ἡ πόλις ἀμέσως δι' ἰδίων αὐτῆς ἀρχόντων, ἀλλὰ τὰς ἐπώλει εἰς τελῶνας, καταβάλλοντάς ῥητὸν τι κατ' ἔτος τίμημα.² Οἱ τελῶναι εἶχον ἀτέλειαν στρατείας ἐν τῷ πολέμῳ κατὰ τὸ ἔτος καθ' ὃ ἔκαστοι εἶχον ἀγοράσῃ τέλη.³ Ἐπειδὴ δὲ μεγάλα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν τὰ τιμήματα τῆς πωλήσεως τῶν τελῶν, ἡγόραζον ταῦτα ἑταιρεῖαι. Ἀπετελεῖτο δ' ἐκάστη τῶν τοιούτων ἑταιρειῶν ἐκ τοῦ προσεστώτος αὐτῆς ἀρχόντου καὶ ἐκ τελωνῶν, καὶ ἐγγυητῶν καὶ ἐκλεγόντων, ἤτοι τῶν συλλεγόντων τὸ τέλος, ὧν ἕκαστος εἶχε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μετοχὴν εἰς τὰ κέρδη.⁴ Οἱ ὠνούμενοι τὴν πεντηκοστὴν εἶχον βεβλῖον, ἐν ᾧ ἀπέγραφον τὰ φορτία τῶν εἰσπλεόντων καὶ ἐκπλεόντων πλοίων, εἶχον δ' ἐξουσίαν καὶ νὰ ἐξεπάζωσι τὰ φορτία.⁵ Οἱ κακουργοῦντες περὶ τὰ τέλη ἐτιμωροῦντο,

¹) Βλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 119. Τὴν ἀπίθανον εἶδῃσιν παρὰ Σουῖδ.: οὐδ' ἀγράμμα τὸ μίσθωμα· διέγραφον γὰρ οἱ ἀγορανόμοι, ὅσον εἶδει λαμβάνειν τὴν ἑταῖραν ἐκάστην, ὃ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 450 ἐξήγησεν ὡς ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτίθεται. Ἄλλως ὁ Toepffler ἐν Δελτ. ἔλλ. ἀλλ. 16, 163-4.

²) Περί-τῶν τελωνῶν βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen 1, 451 κέ. Οἱ τελῶναι ἑκάστου τέλους εἶχον ἴδιον ὄνομα σχηματιζόμενον ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τέλους καὶ ῥήματος δηλοῦντος τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσιν αὐτῶν, ὠνούμενων τὸ τέλος, οἷον πορνοτελωνᾶι, ἢ τὴν πρὸς τοὺς δίδοντας τὸ τέλος, ὡς συλλεγοντάς αὐτό, οἷον πεντηκοστολόγοι. Βλ. Πολυδ. Θ', 28 κέ. Ὀνόματα διάφορα ἀπὸ τῶν τελῶν πεντηκοστολόγοι: Δημ. ΚΑ', 133. ΛΔ', 7. ἑλλιμενισταί: Bekker An. gr. 251, 30. εἰκοστολόγοι: Ἀριστοφ. Βάτρ. 363. δεκατηλόγοι: Πολυδ. Θ', 29. Ἀρποκρ. λ. δεκατευτάς. τελῶναι τοῦ διαπυλίου: Ζηνὸς. 74. τελῶναι τοῦ μετοικίου: Ἀρποκρ. λ. μετοίκιον· πορνοτελωνᾶι: Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 119. Φιλωνίδης παρὰ Πολυδ. Θ', 29. Ζ', 202.

³) Οἱ τελῶναι ἐλοιδοροῦντο ὡς αἰσχροκερδεῖς, ἀπληστοί, ἐπαχθεῖς, βίαιοι, ἄρπαγες: Πολυδ. Θ', 32. Ἀτέλεια στρατείας: (Δημ.) ΝΘ', 27.

⁴) Παράδειγμα τοιαύτης τελωνικῆς ἑταιρείας, ἧς πρῶστατο ἀρχὼνης παρὰ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 133-4. Πρὸλ. Λυκ. κτ. Λευκρ. 58. Τὴν διακρίσιν τῶν πριαμένων τελῶν καὶ τῶν ἐγγυησάμενων καὶ τῶν ἐκλεγόντων βλ. παρὰ Δημ. ΚΔ', 144.

⁵) Βλ. Δημ. ΛΔ', 7. ΚΑ', 133.

παραλαμβάνοντων τὸ φορτίον τῶν τελωνῶν ὡς ἀτελώνητον, ἀλλ' ἦτο κατ' αὐτῶν καὶ φάσις, εἰσαγομένη ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος εἰς δικαστήριον.¹

2. ΜΙΣΘΩΜΑΤΑ.

Ἡ δευτέρα τῶν ἀμέσων τακτικῶν προσόδων ἦσαν τὰ μισθώματα τῶν λαυρεωτικῶν μετάλλων καὶ τῶν δημοσίων ἀγρῶν καὶ οἰκιῶν.²

α) τῶν μετάλλων.

Τῶν τοιούτων προσόδων ἡ σπουδαιότης ἦτο ἡ ἀπὸ τῆς μισθώσεως τῶν ἐν Λαυρείῳ ἀργυρείων. Ἡ πόλις ἐπώλει τὸ δικαίωμα νὰ ἐργάζεται τὰ μέταλλα ὁ μισθωτὴς ἐν χώρῳ, οὗ τὰ ὅρια ἦσαν ἀκριβῶς διαγεγραμμένα. Ὁ μισθωτὴς ὤφειλε νὰ τελῇ εἰς τὸ δημόσιον τὴν εἰκοστὴν τετάρτην ($4 \frac{1}{6} \sigma$) τοῦ ἐξαγομένου μετάλλου, εἶχε δ' ἐξουσίαν τῆς εἰς τρίτον μεταβιβάσεως τοῦ μισθωθέντος διὰ πωλήσεως ἢ κληρονομικῶ δικαίωματι.³

¹) Ἰδιοποίησις τῶν ἀτελώνητων ὑπὸ τῶν τελωνῶν : Ζηνόδ. 74. φάσις τῶν κακουργούντων περὶ τὰ τέλη: Πολυδ. Η', 47.

²) Βλ. Boeckh Kl. Schriften 5, 1 καὶ Staatsh. d. Athenen 1, 413 κέ.

³) Βλ. Boeckh Kl. Schriften 5, 32 κέ. J. H. Hansen de metallis att. Comment. prior. Diss inaug. Argentor. 1885. Ἡ πώλησις καινοτομίας συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. ΑΖ', 37, πρβλ. Ἀριστ. 47, 2 καὶ ἐκ τούτου Ἀρποκρ. λ. πωληταί. Τὰ 100 τάλαντα, δι' ὧν ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε τὸν στόλον, προήρχοντο ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς καινοτομίας τῶν ἐν Μαρωνείᾳ εὐρεθέντων μετάλλων : Ἀριστ. 22, 7. Ἡ Μαρώνεια τόπος ἐν Ἀττικῇ : Δημ. ΑΖ', 4. Ἀρποκρ. ἐν λ. Περὶ τοῦ διδομένου κατ' ἔτος τελους ἑλ Σουίδ. λ. ἀγράφου μετάλλου δίκη : « οἱ τὰ ἀργύρια μέταλλα ἐργαζόμενοι, ὅπου οὐ βούλονται καινοῦ ἔργου ἄρξασθαι φανερόν ποιοῦντο τοῖς ἐπ' ἐκείνοις τεταγμένοις ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ ἀπεγράφοντο τοῦ τελείν, ἐνεκα τῆς δήμευσης εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ καινοῦ μετάλλου ». Βλ. Ἀρποκρ. λ. ἀπονομή. [Ὅτι ὁ μισθωτὴς ἐτέλει τὴν εἰκοστὴν τετάρτην, ὡς ἐν τῷ κειμένῳ καὶ ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ παραδέχεται ὁ συγγραφεὺς μοι φαίνεται ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμισθοῦντο τὰ μέταλλα ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὸν Ἀριστ. 47, 2 οἱ πωληταὶ ἐπώλουν τὰ μέταλλα μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τὸ θεωρικὸν ἐνώπιον τῆς βουλῆς, καὶ κατεκυροῦντο, ὡς εἰκόσ, εἰς τὸν πλειοδότησαντα. Ὅθεν δὲν ἦτο δυνατός ὁ ὁρισμὸς ἐκ τῶν προτέρων τοῦ αὐτοῦ τιμήματος, τῆς εἰκοστῆς τετάρτης, ὡς κανονικοῦ μισθώματος, διότι τοῦτο ἀναγκαιῶς ἦτο διάφορον κατὰ λόγον τοῦ εἰς ἄγρυρον πλούτου τοῦ μισθουμένου χωρίου. Ἀλλὰ τὸ τέλος

6) Μισθώματα χωρίων.

Τὰ δημευόμενα κτήματα ἐπωλοῦντο, τούτου δ' ἔνεκα ὀλίγα ἦσαν τὰ δημόσια χωρία, ἅτινα πάντα ἐμισθοῦντο. Ἐπίσης ἐμισθοῦντο καὶ τὰ τεμένη τῶν ναῶν, τὰ δὲ μισθώματα αὐτῶν ἐδᾶπανῶντο εἰς τὴν ἱερὰν διοίκησιν.¹

γ) Οἰκίων.

Ὅμοιως δὲν ἦτο ἀξία λόγου καὶ ἡ πρόσδοδος ἀπὸ τῶν μισθωμάτων τῶν οἰκίων καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως, εἰς ἃ συγκατηριθμεῖτο καὶ τὸ θέατρον.²

3. ΔΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΚΑΤΑΒΟΛΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΙΜΑ.

Εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν τῶν ἀμέσων τακτικῶν προσόδων ὑπάγονται αἱ δικαστικαὶ καταβολαὶ καὶ τὰ πρόστιμα.³ Αἱ μὲν

ἐτάσσουτο εἰς τὰς καινοτομίας, ὧν ἄσθλος ἐκ τῶν προτέρων ἡ παραγωγή· σαφῶς δὲ νομίζω ὀηλοῦνται τὸ πρᾶγμα παρὰ Σουῖδ᾽ αὐταὶ δ' αἱ καινοτομίαι εἶναι πιθανῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 47, 2 λεγόμενα συγκεχωρημένα μέταλλα. Βλ. τὰ ἐμὰ τρία εἰσαγωγικά μαθήματα σ. 32]. Τὸ δικαίωμα τῆς πωλήσεως ἢ τῆς κληρονομικῆς μεταδιδάσεως συνάγεται ἐκ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 101. « Φιλημονιακὸν μέταλλον ὠνητῆς Πολ(ύ)μηλος Λαμπτρέυς » : Δελτ. Ἑλλ. ἀλληλ. 18, 532 (CIA. IV 2 1078e Add. nova). Ἐν CIA. II, 780-783 περιέχονται τεμάχια ὄρων τῶν μεταλλείων. Ὅμοιως ἐν IV 2, 1078 δ. e. d. Ἐν Ath. Mitth. 19, 243 ἐπιτύμβιος στήλη, ἐπιγεγραμμένον ἔχουσα τὸ ὄνομα ἀρχικαμινευτοῦ ξένου, πιθανῶς δούλου : « Ἰανίδης χρηστὴ χαίρει ». Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', ε', 2.

1) Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 658 κί. εἰς τὰς προσόδους τοῦ δήμου καταλέγει πλὴν τῶν τελῶν καὶ τῶν μετᾶλλων καὶ μισθοῦς. Βλ. Ἀριστ. 47, 2. 4. Πώλησιν τῶν ἐπικαρπιῶν κτημάτων ἀνγκόντων εἰς τὴν πόλιν ἀναφέρει ὁ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 92. Μισθωσιν γῆς δημοσίας τῶν Ἀθηναίων ἐν Χαλκίδι ἀναφέρει ὁ Αἰλιαν. Ποικ. Ἰστ. Γ', 1. Μισθώσεις δημευθέντων κτημάτων : CIA. IV, 3, 277a σ. 177. Περὶ τῶν ἐκ τῶν τεμενικῶν προσόδων δαπανῶν βλ. Ἀρποκρ. λ. ἀπὸ μισθωμάτων.

2) Μισθώσεις οἰκίων τῆς πόλεως ἀναφέρει ὁ Ξενοφ. πόρ. δ', 19.

3) Τὸ ἐπιδέκατον ἐνίων τῶν ἐπιδαλλομένων ζημιῶν ἦτο καθιερωμένον εἰς τὴν Ἀθηνῶν. Πρβλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΜΓ'. 71. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 96. Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 10. Ψευδοπλουτ. δ. Ἀντιφ. 27 σ. 834a Didot. Ἐνέγραψον δ' εἰς σανίδα τῶν δρεϊλόντων τῶν δημοσίων οἱ μὲν πρᾶκτορες τὰ ⁹[₁₀ τοῦ ὀφλήματος, οἱ δὲ ταμίαι τῆς Ἀθηνῶς τὸ ¹[₁₀ καὶ ἐφύλασσοντο αἱ σανίδες ἐν τῷ ναῶι τῆς Ἀθηνῶς ἐν τῇ ἀκροπόλει. Βλ. (Δημ.) ΚΕ', 70. ΝΗ', 48. Ἀρποκρ. λ. ψευδεγγράφη. (Ὅμοιως Σουῖδ. ἐν λ.) Σουῖδ. λ. ψευδεγγράφος δίκη. Πρβλ. Böeckh Staatsh. d. Ath. 1, 509.

δικαστικαὶ καταβολαί, σχεδὸν πρὸς πάσας τὰς ἰδιωτικὰς καὶ τὰς δημοσίας δίκας γινόμεναι, ἧ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὸ γραφόμενον τίμημα τῆς δίκης, ἧ ὠρίζοντο ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ κατετίθεντο πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς δίκης, ἧτις, ἂν μὴ ἐγίνετο ἡ καταβολή, διεγράφετο. ¹ Τῶν δὲ προστίμων ἦσαν πολλὰ εἶδη· ἐπεβάλλετο πρόστιμον εἰς τὸν κατήγορον, ἂν μὴ ἐπεξήρχετο δημοσίαν γραφήν, ἧ ἂν μὴ μετελάμβανε τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν· ἐν τισὶ δὲ δίκαις καὶ ἂν ἀπελύετο ὁ κατηγορηθεὶς· εἰς δὲ τὸν κατηγορούμενον, καταδικασθέντα, ἐπεβάλλετο ζημία ἢ τίμημα ὠρισμένον ἢ ἡ δήμευσις τῆς περιουσίας. Εἰς τὰς προσόδους ταύτας συγκαταλέγονται καὶ αἱ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἢ τῶν ἀρχόντων ἐπιβαλλόμεναι ἐπιβολαί. ²

Ὁφειλέται.

Ὁ μὴ καταβάλλων ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ τὰ ὀφειλόμενα τῷ δημοσίῳ, εἴτε ὠφείλοντο ταῦτα ἐκ μισθωμάτων, εἴτε ἐκ προστίμων, εἴτε ὀφειλόμενα, ἡτιμίοντο. ³ Ἐδιπλοῦτο δὲ καὶ τὸ ὄφλημα

¹) Περὶ τοῦ πρώτου εἶδους τῆς καταβολῆς, τῶν λεγομένων πρυτανείων βλ. Πολυδ. Η', 38, περὶ τοῦ δευτέρου, τῆς παραστάσεως, βλ. Ἀριστ. 59, 3. Πολυδ. Η', 39 Φώτ. λ. παράστασις. Πρόσοδοι ἀπὸ δικαστηρίων παρὰ Θεοῦ Γ', 91. Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 659 καταλέγει τὰ πρυτανεῖα εἰς τὰς δημοσίας προσόδους.

²) Ἡ ζημία τοῦ κατήγορου, ἂν μὴ μετελάμβανε τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων ἐν δημοσίᾳ γραφῇ, ἦσαν χίλια δραχμαὶ καὶ προσέτι ἀτιμία: Πολυδ. Η', 41. 53, ἴση δ' ἦτο καὶ ἡ ζημία καὶ ἂν ὁ κατήγορος ἐξέλειπε τὴν δίκην. (Δημ. ΚΑ', 41). Ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις ὅμως τὴν ἐπιβολὴν ἐλάμβανον οἱ αὐτόντες: Ἀρποκρ. λ. ἐπιβολή. Εἰς τὸ δημοσίον ἐδίδοτο προσέτι καὶ ἡ παρακαταβολή, ἐν ταῖς δίκαις ἐν αἷς ὁ διώκων ἡμφισβῆται δημοσίον κτήμα ὡς ἴδιον· ἦτο δὲ τότε ἡ παρακαταβολή τὸ πέμπτον τοῦ ἀμφισβητήματος. Βλ. Πολυδ. Η', 39 Φώτ. λ. παρακαταβολή 2ον ἄρθρ. Περὶ τῶν προστίμων βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 488 κέ., περὶ τῆς δήμευσεως τῆς οὐσίας αὐτ. 1, 516 κέ. Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 659 καταλέγει καὶ τὰ δημόσια πράγματα εἰς τὰς δημοσίας προσόδους. Περὶ τῶν ἐπιβολῶν βλ. Siegfried de-mulla quae ἐπιβολή, dicitur. Diss. inaug. Berol. 1876 σ. 69 κέ.

³) Αἱ καταβολαὶ τῶν ἐωνημένων τὰ τέλη κατεβάλλοντο εἰς τὸ βουλευτήριον κατὰ πρυτανεῖαν: (Δημ.) ΝΘ', 27. Πρὸς Ἀριστ. 47, 2 κέ. περὶ τῶν ἔργων τῶν πωλητῶν. Οἱ πωληταὶ ἀνέγραφον εἰς γραμματεῖα τὰ ὀφειλόμενα κατὰ πρυτανείας, καθ' ἃς ἔδει νὰ γίνῃ ἡ καταβολή αὐτῶν. Ἡ τιμὴ τῶν μὲν πωληθεῖσιν οἰκῶν κατεβάλλετο εἰς 5 ἐτησίους δόσεις, τῶν δὲ πωληθέντων χωρίων εἰς 10. Αἱ πλείεσαι τῶν καταβολῶν ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς θ' πρυ-

καὶ τοῦ ὀφειλέτου ἡ περιουσία ἐδημεύετο, ὅπως ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῆς λάβῃ τὸ δημόσιον τὰ ὀφειλόμενα. Ἐῖχε δ' ἄλλως καὶ τὴν ἐξουσίαν ἡ βουλή ἂν μὴ ἐγίνετο ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ ἡ καταβολὴ νὰ φυλακίσῃ τὸν ὀφειλέτην μέχρις ἀποτίσεως τοῦ χρέους.²

Ἄφεις τῶν ὀφλημάτων.

Ἄφεις τῶν ὀφλημάτων ἠδύνατο νὰ γίνῃ κατὰ δύο τρόπους. Πρῶτον μὲν διὰ ψηφίσματος ἄλλ' εἰς τὸν βουλευόμενον νὰ προτείνῃ τὴν ἄφεισιν ἀναγκαῖον ἦτο διὰ ψηφίσματος ἐπ' ἀνδρὶ νὰ δοθῇ προηγουμένως ἄδεια. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ τύπους ἔπρεπε νὰ προταθῇ καὶ ἡ κατὰ ὁσέως ἐκτίσις τῶν ὀφειλομένων.³ Ὁ δὲ δεύτερος τρόπος ἐπέτρεπε πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δυσχερῶν διατυπώσεων νὰ γίνῃ ἡ ἄφεις διὰ πλάσματος νομικοῦ, ἀνατιθεμένης εἰς τὸν ὀφειλέ-

ταναίας. Τῶν ὀφειλόντων ἐκ προστίμων, ἂν μὴ κατεβάλλετο τὸ ὀφλημα ἐντὸς τεταγμένου χρόνου ἀπὸ τῆς καταδίκης, συνήθως μέχρι τῆς θ' πρυτανείας, ἐδιπλοῦτο καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἄτιμοι: (Δημ.) ΝΘ', 6-7. Ἐν γραφῇ ὕβρεως ὁ καταδικασθεὶς εἰς πρόστιμον ὥσειε ν' ἀποτίσῃ αὐτὸ ἐν 11 ἡμέραις μετὰ τὴν δίκην, ἂν μὴ ἠδύνατο παραχρῆμα ν' ἀποτίσῃ, μέχρι δὲ τῆς ἀποτίσεως ἐφυλακίζετο. Βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΑ', 17. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 16. Βλ. καὶ (Δημ.) ΝΗ', 49. Ὁ ὀφειλέτης τῷ δημοσίῳ ἦτο ἄτιμος, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἠτιμοῦντο καὶ οἱ ἔργοι αὐτοῦ μέχρις ἀποτίσεως τοῦ ὀφλήματος: Δημ. ΚΒ', 31. (Δημ.) ΚΕ', 4. ΝΗ', 15. ΝΘ', 6. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 73. Περὶ τῶν ὀφειλετῶν τῷ δημοσίῳ πρόβλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 506 κξ.

1) Πρόβλ. Ἀριστ. 48, 1: «κἄν τις ἐλλίπῃ καταβολὴν, ἐνταῦθ' ἐγγέγραπται ἰδὴλ. ἐν τοῖς γραμματεῖσι, καὶ διπλάσιον ἀνάγκη τὸ (ἐλλ.)ειφθὲν καταβάλλειν ἢ δεῖσθαι, καὶ ταῦτα εἰσπράττειν ἢ βουλή καὶ δῆσαι (κυρ)ία κατὰ τοὺς νόμους ἐστίν». Διπλασιασμός τῶν μὴ καταβαλλομένων κατὰ τὴν θ' πρυτανείαν: (Δημ.) ΝΘ', 7. Ἀρποκρ. λ. δίκιου. Διπλασιασμός τοῦ ὀφλήματος τῶν πριαμένων ὠνάς: Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 73. Δεκαπλασιασμός τοῦ ὀφειλομένου ἐπιδεκάτου τῇ θεᾷ: Δημ. ΚΔ', 82.

2) Τοῦτο ἐκέλευον καὶ οἱ τελωνικοὶ νόμοι, καθ' οὓς ἡ βουλή ἐφυλάκιζε τοὺς μὴ καταβάλλοντας τὸ μίσθωμα τελώνας ἢ ἐγγυητὰς ἢ ἐκλογεῖς τῶν τελῶν. Βλ. Δημ. ΚΔ', 144. Ὅτι ἡ διάταξις ἐπεξετινέτο καὶ εἰς πάντας τοὺς μισθουμένους καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐξαίρεσως ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Τιμαχράτους παρὰ Δημ. ΚΔ', 41. Ὅτι δὲ τέλος ἠδύνατο νὰ ἐπιτεθῇ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἔχοντας τὰ τε ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια χρήματα, διδάσκει ὁ Δημ. ΚΔ', 96. Βλ. καὶ τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους.

3) Πρόβλ. τοὺς νόμους παρὰ Δημ. ΚΔ', 45 50, ὧν τὸ γνήσιον βεβαιούται ἐκ τῆς § 46. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 515-6. Goldstaub de ἀδείας notions et usu in iure publico att. Vratisl. 1889 σ. 32 κξ.

την τῆς ἐκτελέσεως ἔργου μικρᾶς ἀξίας ἀντὶ μισθοῦ ἴσου πρὸς τὸ ὄφλημα¹.

Διαίρεσις τῶν προσόδων.

Αἱ ἀνωτέρω εἰρημέναι πρόσοδοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων διηροῦντο εἰς δύο τάξεις. Ἐνῷ δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν ἀπὸ τῶν τελῶν καὶ τῶν φόρων καὶ τῶν μισθωμάτων εἰσπραττομένων ἦτο ἐκ τῶν προτέρων γνωστὸν καὶ ἦτο δυνατόν νὰ κανονισθῶσι κατ' αὐτὸ τὰναλώματα τῆς διοικήσεως, αἱ ἀπὸ τῶν δικαστικῶν καταβολῶν καὶ τῶν προστίμων πρόσοδοι τοῦναντίον ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἦσαν ἄδηλοι καὶ ἀόριστοι. Ὅθεν κατὰ ταῦτα αἱ πρόσοδοι τοῦ δημοσίου διηροῦντο εἰς τὰς τακτικὰς πληρωμὰς, τὰς λεγομένας καταβολὰς, ἀποτελουμένας δ' ἐκ τῶν τελῶν, τῶν φόρων καὶ τῶν μισθωμάτων, καὶ εἰς τὰς συμπληρωτικὰς πληρωμὰς εἰς τὴν διοίκησιν, τὰ λεγόμενα προσκαταβλήματα, περιλαμβάνοντα δὲ τὰς δικαστικὰς καταβολὰς καὶ τὰ πρόστιμα.²

¹) Βλ. ὅσα ἐκτίθησιν ὁ Boeckh παρὰ Meineke FCG. 2, 527-8 καὶ ἐν Staatsh. d. Athenen 1, 514-5. Κατὰ τὸν Ἀνδροτίωνα παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 347 ὁ στρατηγὸς Φορμίων ὤφειλε τῷ δημοσίῳ 100 μνᾶς, καὶ ἕνεκα τούτου ἦτο ἀτιμος: «ὁ δὲ δῆμος βουλόμενος λύσαι τὴν ἀτιμίαν ἀπεμίσθωσεν αὐτῷ ρ' μνῶν τοῦ Διὸς θυσίαν», ὡς ἀναγινώσκω μετὰ τοῦ Müller-Strübing Aristophanos 689. Πρὸς καὶ Πλουτ. Δημοσθ. 27, ὅπου ἱστορῶν τὰ περὶ ὁμοίας λύσεως τοῦ ὀφλήματος τοῦ Δημοσθένους λέγει: «τῆς δὲ χρηματικῆς ζημίας αὐτοῦ μενούσης (οὐ γὰρ εἶπεν χάριτι λύσαι καταδίκην) ἐσοφίσαντο πρὸς τὸν νόμον».

²) Οὕτως ἐρμηνεύω τὰ τοῦ Δημ. ΚΔ', 96 κέ. Ἔστι νόμος, λέγει ὁ ῥήτωρ, κελεύων τοὺς ἔχοντας τὰ τε ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια χρήματα, ἂν μὴ καταβάλλωσιν εἰς τὸ βουλευτήριον, νὰ εἰσπράττῃ ἢ βουλῇ, χρωμένη τοῖς τελωνικοῖς νόμοις, ἥτοι φυλακίζουσα τοὺς μὴ καταβάλλοντας (βλ. § 144): § 96 Χάριν ὅμως τοῦ Ἀνδροτίωνος καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἐχόντων τοιαῦτα χρήματα, ἅτινα κατὰ τοὺς νόμους τοὺς τελωνικοὺς ἔδει νὰ εἰσπραχθῶσιν (§ 101), εἰσπνεγεν ὁ Τιμοκράτης τὸν νέον νόμον, κελεύοντα ὅτι πλὴν τῶν τελωνῶν καὶ τῶν μισθουμένων οἱ ἄλλοι τῶν ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ, ἂν καταστήσωσιν ἐγγυητάς, νὰ μὴ φυλακίζωνται τὸν ἄλλον χρόνον, ἀλλὰ μόνον, ἂν μὴ καταβάλλωσι τὸ ἀργύριον ἐπὶ τῆς θ' πρυτανείας. Βλ. § 39 κέ. Ἐν δὲ § 97 λέγει ὁ Δημοσθένης, ὅτι διὰ τὸν φόβον τοῦ πρώτου νόμου, τοιούστῃ διὰ τὴν φυλάκισιν, μὴ ἐπαρκούντων τῇ διοικήσει τῶν ἐκ τῶν τελῶν χρημάτων καταβάλλονται τὰ λεγόμενα προσκαταβλήματα. Ἐν § 98 ἐκτίθεται τὴν ἀπορίαν, εἰς ἣν θὰ περυστῇ ἡ διοίκησις, ἡρουμένου τοῦ νόμου τοῦ Τιμοκράτους. Ὡς ἐκ τῆς συναφείας τῶν δύο παραγράφων γίνεται ὀφλόν, οἱ μὴ τιθέντες τὰ προσκαταβλήματα ἐν τῇ § ταύτῃ ἀντιστοι-

4. Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΦΟΡΟΣ.

Τὴν μεγίστην τέλος τακτικὴν πρόσδοον ἐπορίζετο ὁ δῆμος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης συμμαχίας ἀπὸ τῶν φόρων τῶν συμμάχων. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν συνεποσοῦντο οὗτοι εἰς 460 τάλαντα. Ἀλλὰ τοσοῦτος δὲν ἦτο πάντοτε ὁ φόρος, κολλάκις δ' ἐν τῷ μεταξύ ἐμειώθη· ἐν ἔτει ὅμως 439[8 ἐτάχθη ὅσος καὶ ἐν ἀρχῇ, ὕστερον δὲ τῷ 425[4 καὶ μέχρι 1200 τάλαντων ἀνεβιβάσθη, ἐξ οὗ ὅμως πράγματι μόνον 800-900 εἰσεπράττοντο. ¹ Περὶ δὲ τοῦ

χοῦσι πρὸς τοὺς ἔχοντας τὰ τε ἱερὰ καὶ τὰ δαία χρήματα ἐν τῇ § 96. "Ὅθεν ἡ ἔννοια τῆς § 98 εἶναι αὕτη: "Ἀν τὰ ἐκτῶν τελῶν χρήματα δὲν ἐπαρκοῦσι τῇ διοικήσει, ἀλλ' ἑλλείπουσι πολλά, καὶ τὰ ἐλλείποντα μάλιστα περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἦτοι ἐπὶ τῆς θ' πρυτανείας θὰ καταβληθῶσι, δὲν ἔχουσι δὲ καὶ ἡ βουλὴ ἢ τὰ δικαστήρια ἐξουσίαν νὰ δεσμεύωσι τοὺς μὴ καταβάλλοντας τὰ προσκαταβλήματα, εἰμὴ μετὰ τὴν θ' πρυτανείαν, ἂν προσαγάγωσιν ἐγγυητάς, ἢ ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξεις θὰ καταλυθῇ. "Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὡς νομίζω, ὅτι ἀκριβὲς εἶναι ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἐξηγήσις τῶν προσκαταβλημάτων. Ἱερὰ ἦσαν τὰ πρόστιμα τὰποδιδόμενα εἰς τοὺς ταμίαις τῆς Ἀθηνᾶς. Βλ. ἀνωτέρω σ. 445, 3. "Ἀλλως ἐξηγουσὶ τὸ πρᾶγμα, μὴ πείθοντές με ὁ Platner Proc. 1, 40, ὁ Telfy ἐν Philologus 16 σ. 365 κέ. ὁ Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 459 κέ. ὁ Schaefer Demosth. 1° 342, 1. Αἱ μαρτυρίαι τοῦ Σουΐδα καὶ τοῦ Φωτίου περὶ προκαταβολῆς δὲν ἔχουσιν ἀξίαν τινά, μὴ συνάδουσαι τῷ (Δημ.) ΝΘ', 27.

1) Ὁ πρῶτος φόρος, κατὰ τὸν Ἀριστ. 23, 5, ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου τῷ 478 ταχθεὶς, ἦτο 460 τάλαντων: Θουκ. Α', 96. Διόδ. ΙΑ', 47. Πλούτ. Ἀριστ. 24. Ηῤῥησε δὲ μέχρι τοῦ ποσοῦ ἐκείνου ὁ φόρος, κατὰ τὸν Kirchhoff ἐν Hermes 11, 27 κέ., μετὰ τὴν ἐπὶ Εὐρυμέδοντι μάχην. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπολέμησεν ὁ Herbst ἐν Philologus 40, 318 κέ., ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 43, 104 κέ., καὶ ὁ Nütke d. delische Bund. Magdeburg 1889 σ. 6. Ὁ Fränkel παρὰ Boeckh Staatsh. d. Athenen 2, 88 σημ. 626 οὐκ ἀπεικόντως φρονεῖ, εἰς τὰς ἀσφαεῖς παρὰ Θουκ. εἰδήσεις στηριζόμενος, ὅτι ἐν ἀρχῇ κατὰ τὴν σύστασιν τῆς συμμαχίας ἐπεβλήθησαν εἰς τὰς πόλεις ἀσυγκρίτως μείζονα ὄψρη τῶν ὕστερον, ὅτε μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς συμμαχίας καὶ τὴν κατατρόπισιν τῶν βαρβάρων δὲν ἐπεκρεμαντο αὐτοῖς μεγάλοι κίνδυνοι. Περὶ τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἐπραγματεύθη πρῶτος ὁ Köhler ἐν Urkun. u. Untersuchungen z. Gesch. d. del.-att. Bundes, οὗ τὰ πορίσματα πρέπει νὰ μεταβληθῶσι συμφώνως πρὸς τὰς ἐκτενεῖς μελέτας τοῦ Busolt ἐν Philologus 41, 652 κέ. Πρὸς καὶ Guirand de la condition des alliés pendant la première confédération Athénienne. Par. 1883 σ. 46 κέ. Ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκ. Β', 13 ὅτι τῷ 431 εἶχεν ἡ πόλις κατ' ἐνιαυτὸν 600 τάλαντα φόρου ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἀναρτῆται ὑπὸ τῶν ἐν ἐπιγραφαῖς φορολογικῶν ἀναγραφῶν. Ὁ Busolt ἐνθ. ἀν. 703 νομίζει, ὅτι ἐν τοῖς 600 τάλαντοις περιλαμβάνονται καὶ ὅσα ἀντὶ τῶν εἰς τὸν Σαμιακὸν πόλεμον ἀναλωθέντων χρημάτων ἀπέδιδον οἱ Σάμιοι, κατὰ τὸν Θουκ. Α', 117, εἰς τακτάς δόσεις. Ἡ περὶ αὐξήσεως τοῦ φόρου ἀπὸ 460 εἰς 600 τάλαντα ἐπὶ Περικλέους μαρτυρία τοῦ Πλούτ'

ποσοῦ τῶν χρημάτων, ὅσα ἐτέλουν οἱ σύμμαχοι κατὰ τὴν δευτέραν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, πάντως ἐλάσσονα τῶν φόρων τῆς πρώτης, στερούμεθα ῥητῶν καὶ βεβαίων μαρτυριῶν.¹

Σύνολον τῶν προσόδων.

Καίτοι ἐκ τοῦ ποσοῦ ἰδίᾳ ἐκάστης τῶν προσόδων δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸ σύνολον τῶν δημοσίων προσόδων τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἀγνοοῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον, ὅποσα ἐξ ἐκάστης εἰσεπράττοντο, ἀναπληροῦται ὁμως ἡ ἑλλειψις αὕτη ἔκ τινων μαρτυριῶν, ἃς ἔχομεν, περὶ αὐτοῦ τοῦ συνόλου. Κατὰ ταύτας τὸ σύνολον τῶν προσόδων ἦτο ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπὲρ τὰ 1000 τάλαντα, ἐν ἔτει δὲ 422, ἕνεκα τοῦ ταχθέντος τοῖς συμμάχοις μείζονος φόρου, 2000 ὡς ἔγγιστα.² Ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν δωδεκαετίαν, καθ' ἣν προΐστατο τῶν κοινῶν, ἀπὸ τοῦ 338 μέχρι τοῦ 326 ἐδαπάνησε 18,900 τάλαντα, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται, ὅτι αἱ κατ' ἐνιαυτὸν πρόσοδοι ἦσαν κατὰ μέσον ὅρον 1575 τάλαντα· καὶ ἐπὶ Δημητρίου δὲ τοῦ Φαληρέως τὸ κεφάλαιον τῶν κατ' ἐνιαυτὸν προσόδων ἦτο 1200 ταλάντων. Αἱ εἰδήσεις δ' αὗται, σκοπούμενης καὶ τῆς ὑποτιμῆσεως τοῦ ἀργυρίου, δὲν φαίνονται ἀντικείμεναι πρὸς τὰς περὶ τῶν προσόδων τῆς πό-

¹ Ἀριστ. 24, στηρίζεται εἰς συνδυασμὸν τῶν παρὰ Θουκ. Α', 96 καὶ Β', 13. Ἄλλως ἐξηγεῖ τὰ 600 τάλαντα παρὰ Θουκ. δ. Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 39, 34 κέ. Λείψανον τοῦ ἐν ἔτει 425[4 ψηφίσματος περὶ τῆς νέας διατάξεως τῶν φόρων ἐν CIA. I, 37. Τὸ σύνολον τῶν φόρων κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην 1200 τάλαντα: Ἀνδοκ. π. εἰρ. 9. Δίσχιν. π. τ. παραπρ. 175 [1800: Πλουτ. Ἀριστ. 24].

¹⁾ Βλ. Schaefer Demosth. I¹ 26 κέ.

²⁾ Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. I, 566 κέ. Ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατάστασιν, λέγει ὁ Ξενοφ. Ἀνάδ. Ζ' 4, 27: «προσόδου οὐσης κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τε τῶν ἐνδῆμων καὶ ἐκ τῆς ὑπεραρίας οὗ μείον χιλίων ταλάντων», ὧν τὰ 460 ἦσαν ὁ συμμαχικός φόρος. Ὅθεν αἱ λοιπαὶ πρόσοδοι ἦσαν 540 τάλαντα. Περὶ τῶν προσόδων ὁμοῦς τοῦ 422 λέγει ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 660: «Τούτων πλήρωμα τάλαντ' ἔγγυς δισχιλία γίγνεται ἡμῖν». ἄλλ' ἂν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι σκοπὸς τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι νὰ παραστήσῃ μέγιστον τὸ κεφάλαιον τῶν προσόδων, καὶ ὅτι τὸ οὐ μείον τοῦ Ξενοφ. κεῖται κατὰ σχῆμα λιτότητος ἀντὶ τοῦ πλεόν, αἱ μαρτυρίαι τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Ξενοφῶντος φαίνονται συνάδουσαι.

λεως κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα. ¹ Δὲν εἶναι βεβαίως ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐν χαλεποῖς καιροῖς αἱ δημόσιαι πρόσοδοι κατὰ πολὺ ὑπελείποντο τῶν ἄνω εἰρημένων. ²

Τακτικά ἔμμεσοι πρόσοδοι.

Πλὴν τῶν ἀμέσων τακτικῶν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἔμμεσους προσόδους προερχομένας ἐκ τακτῶν τινων χρηματικῶν ὑποχρεώσεων ἐπιβαλλομένων εἰς εὐπόρους πολίτας. Ἐκαλοῦντο δ' αὐταὶ λειτουργίαι, καὶ ἀνελάμβανον αὐτὰς ἐναλλάξ καὶ κατὰ σειρὰν πάντες οἱ εὐποροί. ³ Ἐκτὸς τῆς τριηραρχίας καὶ τῆς προεισφορᾶς, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐκτάκτων προσόδων, εἰς τὰς λειτουργίας κατελέγοντο ἡ χορηγία ἡ γυμνασιαρχία καὶ ἡ ἐστίασις· ἔφερον δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς λειτουργοὺς αἱ φυλαί,

1) Τὴν κατ' ἐνιαυτὸν δημοσίαν πρόσοδον ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ἐπολιτεύετο ὁ Λυκοῦργος, συνάγω ἐκ τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι παρὰ Πλουτ. σ. 852: «Διανείμας ἐκ τῆς κοινῆς προσόδου μύρια καὶ δεκασιχθλία καὶ ἑνακόσια τάλαντα». Ἐνῶ δ' Ψευδοπλούταρχ. β. Λυκ. 25 σ. 842 f λέγει ὅτι 1200 τάλαντα προσόδου κατέστησε τῇ πόλει Λυκοῦργος. Περὶ τῆς δημοσίας προσόδου ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δούριδος παρ' Ἀθην. IB', 542 c.

2) Πρβλ. π. γ. (Δημ.) I', 37.

3) Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως λειτουργίας (οὗτος εἶναι ὁ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τύπος μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος. Βλ. Bekker An. gr. 277, 29. [Meisterhans Grammatik d. att. Inschr. ² σ. 28-30]) πρβλ. Οὐλλπιαν. εἰς Δημοσθ. 494: «λέιτον (τούτέστι λήιτον) ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τὸ δημόσιον, ὅθεν λειτουργεῖν τὸ εἰς τὸ δημόσιον ἐργάζεσθαι ἔλεγον». Βλ. τὴν ὑπὸ Wolf ἔκδοσιν τοῦ Δημοσθ. πρὸς Λεπτίν. σ. 48, l. 'Ο Curtius Grunz. d. griech. Etym ⁴ σ. 364 ἀρ. 535 ἐκ τῆς αὐτῆς παράγει βίβλης τὰ λαός, λῆϊτος, λήϊτος, λειτουργία. Οἱ κατ' ἐνιαυτὸν τὰς ἐγκυκλίους λειτουργίας λειτουργοῦντες, ὧν σπανίως ἐδίδετο ἀτέλεια, ἦσαν σύμπαντες 60 ἢ μικροῦ πλείους, κατὰ τὸν Δημ. Κ', 21, ὡς ὅμως ὁ Boeckh I, 598 ὑπολογίζει πολλοὺς πλείους. Ἐλειτούργουν δ' ἐνιαυτὸν διαλιπόντες, ὅθεν ἦσαν ἀτελεῖς, ἂν τὸν προηγούμενον ἐνιαυτὸν ἐλειτούργησαν: Δημ. Κ', 8. προσέτι δὲ οὐδεὶς ἐλειτούργει εἰς τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν: Δημ. Κ', 19. Ν', 9. Οἱ ὀρφανοὶ ἦσαν ἀτελεῖς ἀπασῶν τῶν λειτουργιῶν μέχρι παρελεύσεως ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἡδῆς: Λυσ. ΑΒ', 24. Βλ. καὶ Ἀριστ. 56, 3 ὅπου ὁ λόγος περὶ τοῦ ἀρχόντος: «καὶ τὰ σκήψεις εἰσάγει, ἐά» τις ἢ λειτουργη(κεί)ν(αι) φηι πρότερον ταύτην τὴν λειτουργίαν, ἢ ἀτελεῖς εἶναι, λελητουρη(γηκώς) ἔτεραν λειτουργίαν καὶ τῶν χρόνων αὐτῶν (τῆς ἀτελείας μὴ ἐξελη(λυ)θό(των) ἢ τὰ) ἔτη μὴ γεγενῆναι· δεῖ γάρ τὸν τοῖς παισὶν χορηγοῦντα ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γεγενῆναι». Πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. I, 593 κέ.

ιδίᾳ ἐκάστης ἐξ ἑαυτῆς ὀρίζουσας τοὺς ὑποχρέους πρὸς λειτουργίαν. ¹

Χορηγία.

Ἡ πρώτη τῶν λειτουργιῶν τούτων, ἡ χορηγία, ἦτο εἰς ἐκείνας τὰς ἑορτάς, ἐν αἷς ἦσαν τεθειμένοι καὶ δραματικοὶ μουσικοὶ ἢ ὀρχηστικοὶ ἀγῶνες, τοιαῦται δέ, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια, τὰ Θαργήλια, τὰ Προμήθεια καὶ τὰ Ἡφαίστεια. Οἱ χορηγοί, οὓς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔφερον αἱ φυλαί, ἔργον εἶχον νὰ συλλέγωσι τὸν χορὸν, νὰ δίδωσι μισθὸν τοῖς χορευταῖς καὶ νὰ τρέφωσιν αὐτοὺς ἐν ὧν ἤσχουντο, καὶ νὰ παρασκευάζωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐσθῆτα, τὰ προσωπεῖα καὶ τοὺς στεφάνους. Πρὸς τοῦτοις ἐξέλεγον καὶ τὸν ἀσχοῦντα τὸν χορὸν χοροδιδάσκαλον, καὶ ἔδιδον αὐτῷ μισθόν. Ἡ δαπάνη τῆς χορηγίας ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ χοροῦ, διὸ ἐποίκιλλε ἀπὸ 300 μέχρι 5000 δραχμῶν, κατὰ τὰς φερομένας μαρτυρίας τῶν παλαιῶν. Ὅτε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οὐκ ὀλίγοι ἀπέβαλον τὴν περιουσίαν των, πολλάκις κατ' ἀνάγκην ἐπετράπη ἡ ἐκ δύο φυλῶν εἷς νὰ καθίσταται χορηγός, ἡ νὰ συγχορηγῶσι δύο πολῖται τῆς αὐτῆς φυλῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ ἄρχων καθίστη χορηγούς εἰς τραγικοὺς χοροὺς τρεῖς ἐξ ἀπάντων Ἀθηναίων τοὺς πλουσιωτάτους, εἰς δὲ τὴν διδασκαλίαν κωμωδιῶν καὶ εἰς τοὺς κυκλίους χοροὺς κατὰ τὰ Διονύσια ἔφερον ἐκάστη φυλὴ ἓνα καὶ εἰς τοὺς κυκλίους χοροὺς κατὰ τὰ Θαργήλια δύο φυλαὶ ἓνα χορηγόν. Ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως δὲν ἔφερον πλέον αἱ φυλαὶ εἰς τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας τοὺς χορηγούς, ἀλλ' ὁ δῆμος ἐχειροτὸνει ἀγωνοθέτην, ἐπιμελοῦ-

1) Βλ. Δημ. Κ', 21: «Πόσοι δῆποτ' εἰσὶν οἱ κατ' ἑναυτὸν τὰς ἐγκυκλίους λειτουργίας λειτουργοῦντες χορηγοὶ καὶ γυμνασίαρχοι καὶ ἐσιτάτορες»; Ἐγκύκλιοι λέγονται κατὰ τὸν λεξικογράφον ἐν Bekker An. gr. 250, 22 αἱ κατ' ἑναυτὸν γινόμεναι. Δημ. ΑΘ', 7: «Οἴσουσι νῆ Δία οἱ φυλῆται τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ καὶ τοὺς ἄλλους» οὐκοῦν Μαντίθεον Μαντίου Θορίκιον οἴσουσιν, ἔάν χορηγὸν ἢ γυμνασίαρχον ἢ ἐσιτάτορα ἢ ἑάν τι τῶν ἄλλων φέρωσιν». Περὶ ἄλλων λειτουργιῶν βλ. Thumser de civ. Atheniens. muneribus σ. 95 κέ.

μενον, ὅπως οἱ ἀγῶνες γίνονται ὡς κάλλιστοι· ἦτο δ' ἡ ἐπιμέλεια αὕτη ἐνιαυσία. Ὁ ἀγωνοθέτης ἐκ τῶν πλουσιωτάτων ἐκλεγόμενος ἐπεμελεῖτο τῆς παρασκευῆς τῶν χορῶν ἰδίοις ἀναλώμασιν, ἅτινα ἦσαν ὑπέρογκα, διότι, ὡς γινώσκομεν, ἀνῆλθόν ποτε εἰς 7 τάλαντα. Ἄν καὶ κατὰ τοὺς δύο πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας εἰς ἀγωνοθέτην ἐπίσης ἀνετίθετο ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀγώνων, δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ὅμως ἀνενεώθη τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς χορηγίας.¹

¹) Περὶ τῆς χορηγίας πρὸλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 600. Thumser de civ. Atheniens. munerib. 83 κέ., ὅπου ἀναγράφονται καὶ πάντες οἱ περὶ τῆς χορηγίας πραγματευόμενοι. Περὶ ταύτης δὲ ἔκτοτε ἐπραγματεύθησαν ὁ Brink inscriptiones Graecae ad choregiam pertinentes. Diss. inaug. Hall. 1885. ὁ Reisch de musicis Graecorum certaminibus. Diss. inaug. Vindob. 1885 σ. 10 κέ. 25 κέ. καὶ ὁ Lipsius ἐν Bericht. d. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. 1885 σ. 411 κέ. Παραδείγματα τῶν ἀναλωμάτων εἰς χορηγίας ἀναφέρει ὁ Λυσ. ΚΑ', 1-4, χορηγία τραγωδοῦς 3000 ὀρ., ἀνδρικός χορὸς εἰς τὰ Θαργήλια 2000 ὀρ., εἰς πυρριχιστὰς ἐν Παναθηναίοις τοῖς μεγάλαις 800 ὀρ., χορηγία ἀνδράσιν εἰς Διονύσια 5000 ὀρ., κυκλικὸς χορὸς εἰς Παναθήναια τὰ μικρὰ 300 ὀρ., παιδικὸς χορὸς ὑπὲρ τὰς 1500 ὀρ., χορηγία κωμωδοῦς 1600 ὀρ., χορηγία πυρριχισταῖς ἀγενοῖς 700 ὀρ. Τὸ ἀνάλωμα χορηγίας εἰς αὐλητὰς ἀνδράς ἦτο πολλῷ μείζον τοῦ εἰς τραγωδοὺς, κατὰ τὸν Δημ. ΚΑ', 156. Ὅτι τοὺς χορηγοὺς ἔφερον αἱ φυλαί: Δημ. Κ', 130. Ὁ Lipsius ἐνθ. ἀν. 411 κέ. ἀπέδειξε βασιζόμενος εἰς CIA II, 971, πρὸλ. 553, ὅτι οἱ χορηγοὶ τραγωδοῦς καὶ κωμωδοῦς ἡγωνίζοντο ἐν ἰδίῳ ὀνόματι, ὅθεν δὲν ἔφερον αὐτοὺς αἱ φυλαί· τοῦτο δ' ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστ. 56, 3. Ὅτι σύνδυο ἔδοξε χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τραγωδοῦς καὶ κωμωδοῦς κατὰ τὸ ἔτος 412]1 μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτ. παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Βατρ. 404. CIA. IV, 2, 1280 β. 3 χορηγοί: 1282 β. χορηγὸς ἐκ δύο φυλῶν εἰς: CIA. IV, 2, 337 α. Ὁμοίως CIA. II, 1236 τοῦ ἔτους 365]4, 1237 τοῦ ἔτους 364]3, 1240 τοῦ ἔτους 344]3, Βλ. καὶ 1251. 1255. 1261. Περὶ τῆς χορηγίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους βλ. Ἀθ. παλ. 56. Ὅτι οὐ μόνον ἐν τοῖς Παναθηναίοις, τοῖς Διονυσίοις καὶ τοῖς Θαργήλοις ἐγίνοντο μουσικοὶ ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Προμηθεύεισι καὶ τοῖς Ἡφαιστίοις διδασκόμεθα ἐκ τοῦ CIA. II, 553. Περὶ τῶν γινομένων ὑστερον μεταβολῶν εἰς τὰ τῶν χορηγιῶν βλ. Köhler ἐν Ath Mitth. 3, 229 κέ. Reisch ἐνθ. ἀν. 82 κέ. Ψηφίσματα ἀπονομῆς στεφάνου εἰς ἀγωνοθέτας ἐν CIA. II, 302. 314. 331. 379. Περὶ τῶν ἀναλωμάτων εἰς τοιαύτην ἀγωνοθεσίαν βλ. CIA. II, 379: « καὶ ἀγωνοθέτης ὑπακούσας (ἀνὴρ) ἡσυχῇ ἐπὶ τὰς τάλαντα καὶ πάλιν τὸν ὅν δοὺς (ἐπὶ ταύτῃ) τὴν ἐπιμέλειαν καὶ καλῶς τὴν ἀγωνοθεσίαν (ἐκτελέσας) προσανήλωσεν οὐκ ὀλίγα χρήματα ». Ὁ Holm Griech. Gesch. 4, 77-8 εἰκάζει, ὅτι ὁ δῆμος εἶχεν ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν χορηγίαν, ἐχειροτόνησε δ' ἀγωνοθέτην, ὅπως ἐπιμελήται τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀγώνων κατὰ τὰ κεκατονισμένα, δαπανῶν εἰς τὰς χορηγίας ἐκ τῶν δημοσίων. Τὸ αὐτὸ συνάγει καὶ ὁ Dittenberger 143, 18 [2 197] (CIA. II, 314) ἐκ τοῦ ὅτι περὶ τοῦ ἀγωνοθέτου ἐν ἔτει 286]5 λέγεται: « χειροτονήσας ἀγωνοθέτης — ὑπὸ τῶν ἐκτελεσῶν ἐβελοντὴς ἐκ τῶν ἰδίων ».

Γυμνασιαρχία.

Οἱ τὴν γυμνασιαρχίαν λειτουργοῦντες γυμνασίαρχοι, οὓς ἀναμφιβόλως ἔφερον αἱ φυλαί, ἐδαπάνων πρὸς τροφήν καὶ ἄσκησιν τῶν ἀποδουμένων πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν λαμπάδων.¹ Ἐγίνοντο δὲ λαμπαδηδρομίαι ἐν τοῖς Παναθηναίοις, τοῖς Ἡφαιστίοις, τοῖς Προμηθείοις, τοῖς Πανείοις, καὶ τοῖς Βενδιδείοις. Τὰναλώματα γυμνασιαρχίας εἰς τὰ Προμήθεια μανθάνομεν ἔκ τινος συγγραφέως, ὅτι ἀνῆλθόν ποτε εἰς 1200 δραχμάς.²

Ἑστίασις.

Περὶ δὲ τῆς ἐστίασεως, ἥτοι τῆς παραθέσεως δείπνου ὑπὸ τοῦ ἐστιάτορος εἰς τοὺς φυλέτας αὐτοῦ, οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν.³

Ἀντίδοσις.

Ἄν τις ἐνόμιζεν, ὅτι τὴν ταχθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν δίκαιον ἦτο ἄλλος πλουσιώτερος καὶ μὴ λειτουργῶν νὰ λειτουργήσῃ, ὁ νόμος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐπιδείξῃ τοῦτον, καὶ ἂν ὁ ἰσχυρισμός του ἦτο ἀκριβής, αὐτὸς μὲν ν' ἀπαλλαγῇ, ἐπιβληθῇ δὲ ἡ λει-

¹) Περὶ τῆς γυμνασιαρχίας πρὸλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 609 κέ. Thumser ἐνθ. ἀν. σ. 88 κέ. Ἡ φυλὴ ἐνίκα ἐν τοῖς ἀγῶσι: CIA. II, 1229 κέ. Τὴν τροφήν τῶν γυμνασιαρχουμένων ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφ. πόρ. θ', 52. Bekker An. gr. 228, 11 κέ: « γυμνασιάρχου οἱ ἄρχοντες τῶν λαμπάδων εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Προμηθεῖος καὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τοῦ Πανός, ὅφ' ὧν οἱ ἔφηβοι ἀλειφόμενοι κατὰ διαδοχὴν τρέχοντες ἤπτον τὸν βομόν » 48 λαμπαδηφόροι: CIA. IV, 2, 1233 δ.

²) Βλ. Wecklein ἐν Hermes 1873 τ. 7 σ. 437 κέ. Λαμπάδων ἀγῶνες ἐν τοῖς Παναθηναίοις: CIA. II, 1181. 1229 Bekker An. gr. 277, 22 κέ. Φώτ. λ. λαμπάδος. ἐν τοῖς Ἡφαιστίοις: CIA. II, 1340. Bekker An. gr. ἐνθ. ἀν. καὶ 228, 11 κέ. ἐν τοῖς Προμηθείοις: Φώτ. λ. λαμπάς. Bekker An. gr. ἐνθ. ἀν. ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πανός: Ἡρόδ. Γ', 105. Φώτ. λ. λαμπάς. Bekker ἐνθ. ἀν. ἐν τῇ τῆς Βενδιδεῖος: Πλάτ. Πολιτ. Α', 327 κέ. 354 Α. Mommsen Heortol. 425 - 6. [Feste σ. 488]. Ἀναλώματα εἰς γυμνασιαρχίαν: Λυσ. ΚΑ', 8.

³) Τὴν ἐστίασιν καταλέγει εἰς τὰς ἐγκυκλίους λειτουργίας ὁ Δημ. Κ', 21, πρὸλ. ΚΑ', 156. Περὶ ταύτης βλ. Boeckh 1, 616 - 7. Thumser ἐνθ. ἀν. σ. 90 κέ. Βλ. Σχολ. Πατμιακὰ Δημ. Κ', 21 ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 1, 147: « ἐστιάτορες: οἱ τὰς φυλάς ἐν τοῖς Διονυσίοις καὶ Παναθηναίοις τρέφοντες ». Ἰσ. Γ', 80: « καὶ ἐν τῷ θῆμῳ κεκτημένος τὸν τριτάλαντον οἶκον, εἰ ἦν γεγαμηκώς, ἡναγκάζετο ἂν ὑπὲρ τῆς γαμετῆς γυναικὸς καὶ θεσμοφῶρια ἐστῖαν τὰς γυναῖκας ».

τουργία εἰς ἐκεῖνον. Ὁ τύπος, καθ' ὃν ἐγίνετο τοῦτο, ἐκαλεῖτο ἀντίδοσις. ¹ Σημαίνει δ' ἡ λέξις τὴν ἀνταλλαγὴν πραγμάτων, ἢ τὴν δωρεὰν πράγματός τινος ἀντὶ ἄλλου ληφθέντος, ἢ τὴν ἀμοιβαίαν ἀνταλλαγὴν δώρων. Ἐν τῷ ἀττικῷ δικαίῳ εἶχεν ἐν ἀρχῇ τὴν σημασίαν ταύτην, δηλοῦσα τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν κτημάτων, ἀλλ' ὕστερον μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τῆς διαδικασίας, τῆς συνήθως γινομένης ἀντὶ τῆς πραγματικῆς ἀνταλλαγῆς τῶν κτημάτων. ² Συνάγεται δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαφορῶν δυνατῶν λύσεων τῆς ἀντιδόσεως. ³ Ὁ νομίζων ὅτι ἀδίκως ἐτάχθη αὐτῷ λειτουργία, καὶ ὅτι

1) Ὁ Boeckh Staatsh. d. Athenen I, 749 κέ. παραδέχεται, ὅτι αἱ μόναι δυναταὶ λύσεις τῆς ἀντιδόσεως ἦσαν δύο. Ἡ ὁ προκαλούμενος ἀνεδέχετο τὴν λειτουργίαν, ἢ ἐγίνετο διαδικασία, καὶ τὸ δικαστήριον ἀπεφάσιζε, τίς ἦτο δίκαιον νὰ λειτουργήσῃ. Καὶ ἂν μὲν κατεδικάζετο ὁ προκαλὼν, ἔληγεν ἡ ἀμφισβήτησις. Ἄν δ' ὁ προκαλούμενος, τότε ἡ ἀνελάμβανεν οὗτος τὴν λειτουργίαν, ἢ ἀντήλλαξε τὴν περιουσίαν τοῦ πρὸς τὴν τοῦ προκαλοῦντος καὶ ἐλειτουργεῖ οὗτος. Ἀντιλέγων εἰς ταῦτα ὁ Dittenberger ἐν Προγράμμ. τοῦ Rudolstadt δὲν παραδέχεται, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ γίνηται πραγματικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν κτημάτων. Τοῦτο συμφωνοῦσιν ὁ Blaschke de antidosi. Diss. inaug. Berol. 1876 καὶ ὁ Max Fränkel ἐν Hermes 1883 τ. 18 σ. 442 κέ., ὅστις πολεμεῖ ἰδίᾳ τὴν ὑπὸ τοῦ Thalheim ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1877 σ. 613 κέ. ὑποστηρηθεῖσαν γνώμην, ἣν καὶ ἐγὼ ἀκολουθῶ ἐν τῷ κεμένῳ. Εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Fränkel ἀπήντησεν ὁ Thalheim ἐν Hermes 1884 τ. 19 σ. 80 κέ., ὃν συνεφώνησεν ἐν τοῖς κυριωτάτοις καὶ ὁ Illing de antidosi. Berol 1885. Κατ' αὐτῶν ἀντεπεξήλθεν αὖθις ὁ Fränkel παρὰ Boeckh Staatsh. d. Athen. ³ τ. 2 σ. 130 σημ. 883 κέ. Πρὸς καὶ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 737 κέ. Francotte l'antidosis en droit athenien. Par. 1895. [H. Lochs die antidosis oder der sogenannte Vermögenstausch Progr. Bieltitz 1897]. Μεμεταρτυμένην ἔχουσαν ἀντίδοσιν χορηγίας: Λυσ. ΚΔ' 9 Ξενοφ. Οἶκον. ζ', 3, τριηραρχίας: Δημ. ΚΑ', 78. Ξενοφ. αὐτ., καὶ προεισφορᾶς: (Δημ.) ΜΒ', 5.

²) Ὁ Dittenberger ἐνθ. ἀν. σ. 12 παραδέχεται ὡς τὸν ἐν ἀρχῇ τύπον τῆς ἀντιδόσεως πραγματικὴν ἀνταλλαγὴν τῶν κτημάτων, ἀλλ' ἄνευ προηγουμένης κρίσεως τοῦ δικαστηρίου. Ἀλλὰ δὲν συμφωνῶ πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ (σ. 3 κέ.), ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Λυσίου ἀντίδοσις καὶ ἀντιδιδόναί ἐσήμαινον τὴν πρὸ τῆς δίκης ὑπὸ τῶν διαδίκων παραστήμειν τῆς περιουσίας ἀλλήλων. Ἡκιστὸ δὲ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Blaschke σ. 6 κέ., ὅτι πάντοτε τοῦ ἀντιδιδόναί ἐννοεῖται ἀντικείμενον τὴν λειτουργίαν. Ἀφοῦ διὰ τὸ πολὺπλοκον τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων σπανιωτέρα ἐγένετο ἡ πραγματικὴ τῶν κτημάτων ἀνταλλαγὴ, αἱ λέξεις ἀντιδιδόμι καὶ ἀντίδοσις ἐσήμαινον πλέον τὴν διαδικασίαν τῆς ἀντιδόσεως ἢ τὴν πρόκλησιν πρὸς ἀντίδοσιν. Βλ. Illing ἐνθ. ἀν. 16 κέ. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 743-4. Τὸ ἀντιδιδόμι λέγεται καὶ περὶ τοῦ καλοῦντος καὶ περὶ τοῦ προβαλλομένου.

³) Περὶ τῶν τριῶν τρόπων τῆς λύσεως τῆς ἀντιδόσεως βλ. Thalheim σ. 613 κέ., πρὸς

δικαιότερον ἦτο εἰς ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ νὰ ταχθῇ, ἐπεδείκνυε τοῦτον.¹ Καὶ ἂν μὲν ὁ προβληθεὶς συγκατετίθετο, ἐλύετο ἡ ἀμφισβήτησις. Ἄν δ' ἤρνεϊτο, τότε ἡδύνατο ὁ ἐνιστάμενος νὰ καλέσῃ αὐτὸν εἰς ἀντίδοσιν, τουτέστιν ἀνταλλαγὴν τῶν κτημάτων. Ἐν ἡ περιπτώσει ἐδέχετο ὁ προβληθεὶς — καὶ τοῦτο ἐνίοτε συνέβαινε, κατὰ τὰς φερομένας μαρτυρίας — ἐγίνετο ἀληθὴς ἀνταλλαγή τῶν περιουσιῶν, ὁ δὲ ἐγκαλῶν ὤφειλε νὰ λειτουργήσῃ, δαπανῶν ἐκ τῆς ἀνταλλαγείσης περιουσίας.² Ἀλλὰ συνηθέστερον ὁ προβληθεὶς, μὴ κρίνων δίκαιον νὰ λειτουργήσῃ, δὲν ἀπεδέχετο καὶ ταύτην τὴν πρόκλησιν, καὶ εἰσῆγετο εἰς τὸ δικαστήριον ἡ ἀμφισβήτησις. Τότε ἐγίνετο παρασῆμανσις τῆς οὐσίας τοῦ προβληθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπιδείξαντος, καὶ τῆς τούτου ὑπὸ τοῦ προβληθέντος, ὅπως μὴ δι' αἰών-

ον συμφωνῶ, χωρὶς ὁμῶς νὰ θεωρῶ μετ' αὐτοῦ τὴν παρὰ (Δημ.) MB', 19 ἀναφερομένην πρόκλησιν εἰς τὴν πρώτην πρόκλησιν εἰς ἀντίδοσιν. Βλ. Fränkel ἐν Hermes τ. 18 σ. 453 κέ. Illing ἐνθ. ἀν. σ. 4 κέ. Ὡς πραγματικὴν ἀνταλλαγὴν οὐσιῶν ἐκλαμβάνουσι τὴν ἀντίδοσιν οἱ λεξικογράφοι. Βλ. π. χ. Bekker An. gr. 197, 3 κέ. Λεξ. Κανταβριγ. 663.

1) Ἀνακριβῶς ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἀντιδίδωμι τίθεται τὸ ὄνομα τῆς λειτουργίας. Βλ. Δημ. KA', 78: «ἀντιδιδόντες τριηραρχίαν». Ξενοφ. Οἰκον. ζ', 8: «ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας».

2) Τὸ ἀδύνατον πραγματικῆς ἀνταλλαγῆς τῶν κτημάτων ἐξήτησαν ὡς ἀποδείξουσιν οἱ ταύτην τὴν γνώμην ἀσπαζόμενοι διὰ λόγων ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος συναγομένων ἰσχυρίζόμενοι, ὅτι οὐδεμίαν ἔχομεν μαρτυρίαν τοῦ ἐναντίου. Βλ. ἰδίως Fränkel ἐν Hermes 18, 442 κέ. Ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν, ὅτι ἐν Ἀθήναις συνέβη ποτὲ νὰ λάβῃ τις κτήματα ἐξ ἀντιδόσεως, παρέχει ὁ Λυσ. Γ', 20, ὅπου τὸ «δίκας ἰδίας ἐξ ἀντιδόσεως», οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ θεωρηθῇ σημαίνον. Ἡ δίκας προερχομένης ἐκ τῶν δικαιωμάτων, ἀ προσεκτήσατό τις διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς περιουσίας. Τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων τούτων ὑπὸ τοῦ Fränkel ἐνθ. ἀν. 461 ἀνασκευάζει ὁ Illing ἐνθ. ἀν. 13-4. Ἀλλὰ χωρὶς, ἐξ ὧν δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τῷ ὄντι ἐγένετο ἀνταλλαγή περιουσίας, εἶναι Δημ. K', 40. (Δημ.) MB', 27. Λυσ. KA', 9, ἄτινα παντοιοτρόπως, ἀλλ' ἀστόχως ἐπειράθησαν νὰ ἐρμηνεύσωσιν οἱ τὴν ἐναντίαν ἀσπαζόμενοι γνώμην. Καὶ ὁ μὲν Dittenberger ἐνθ. ἀν. 11 ὁμολογεῖ, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ (Δημ.) MB', 27 εἶναι ἀκατανόητον, ἀλλ' ὁ Blaschke ἐνθ. ἀν. 15 κέ. καὶ ὁ Fränkel ἐνθ. ἀν. 447 κέ. προσπαθοῦσι νὰ τὸ ἐρμηνεύσωσιν ὅπως θίσωσιν ἐκποδὼν τὰς δυσχερείας, ὡς παρουσιάζει. Καὶ εἰκάζει ὁ Fränkel, ὅτι δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ συμβιβαστικῆς ἰδιωτικῆς λύσεως τῆς διαφορᾶς δι' ἀνταλλαγῆς τῶν κτημάτων ἀλλ' ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Thalheim ἐν Hermes 19, 83-90, καὶ ἂν οὕτως ἐρμηνευθῇ, ἀποδεικνύεται ὅτι ὡς ἀνταλλαγή περιουσιῶν δὲν ἦτο πρᾶγμα ἀνήκουστον ἐν Ἀθήναις, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ τὰ ἐναντία φρονούντες. Περί τῆς ὑπὸ τοῦ Θρασυλόγου ἀντιδόσεως τῆς οὐσίας τῷ Δημοσθένει (Δημ. KH', 17. KA', 77 κέ.) πρῶλ. Illing ἐνθ. ἀν. σ. 24 κέ.

δήποτε τεχνασμάτων ἀποκρύψῃ τις τῶν διαδίκων τὴν περιουσίαν του. Ἀμφότεροι δὲ οἱ διάδικοι ὤμνουν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ δικαστηρίου ἀπόφασιν, τουτέστιν ἀπογραφὴν τῆς περιουσίας των ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ ὄρκου. Δίδων δ' ἐκάτερος τὴν ἀπόφασιν εἰς τὸν ἡγεμόνα ἐβεβαίον καὶ πάλιν ἐνόρκως, ὅτι ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀπέγραψε τὴν οὐσίαν, ἂν δ' ἦτο ψευδὴς ἡ ἀπόφασις, ὁ ἀντίδικος δι' ἄλλων ἀποδείξεων ἡδύνατο νὰ ἐλέγξῃ αὐτήν. Προσέρχοντο δὲ οἱ διάδικοι εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον, ὅπερ κύριον ἦτο νὰ κρίνῃ, ὁπότερος ὤφειλε νὰ λειτουργήσῃ. ¹ Μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἶχεν ὁ προβληθεὶς δικαίωμα ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς περιουσίας, ἣν πρότερον ἡρνήθη, καὶ οὕτω ν' ἀπαλλαγῇ τῆς λειτουργίας. Πρὸ τῆς κρίσεως ὅμως ἡδύνατο ὁ προβληθεὶς εἶτε τὴν λειτουργίαν ν' ἀναλάβῃ, εἶτε νὰ δεχθῇ τὴν ἀνταλλαγὴν. ²

Ἔκτακτοι ἄμεσοι πρόσοδοι.

Πλὴν τῶν τακτικῶν εἶχεν ὁ δῆμος καὶ ἐκτάκτους προσόδους, διακρινόμενας ἐπίσης εἰς ἀμέσους καὶ ἐμμέσους.

Ἐπιδόσεις.

Εἰς τὰς ἀμέσους τοιαύτας προσόδους τάσσονται πρῶται αἱ ἐπιδόσεις, τουτέστιν αἱ ἐκούσαι εἰσφοραί. Ἐδίδοντο δ' αὐταὶ εἰς χρήματα ἢ εἰς εἶδη πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου καὶ

¹) Περὶ τῆς διαδικασίας τῆς ἀντιδόσεως βλ. (Δημ.) MB'. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν ἡγεμόνες τοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἀντίδοσιν τῆς προεισφορᾶς καὶ τῆς τριηραρχίας: (Δημ.) MB', 4. Ἀριστ. 61, 1. Βλ. καὶ τοὺς ἐμὸς Beiträge σ. 58 κέ. Τὰς δ' ἀντιδόσεις τῆς χορηγίας εἰς τὰ Διονύσια καὶ τὰ Θαργήλια ἐποίει ὁ ἄρχων: Ἀριστ. 56, 3.

²) Συνομολογῶ τῷ Dittenberger σ. 8-9, ὅτι μετὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου δὲν ἐπετρέπετο ἀνταλλαγὴ οὐσίας. Ὅτι δὲ πρὸ τῆς κρίσεως ἦτο δυνατὴ ἡ λύσις τῆς διαφορᾶς μαρτυρεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Δημοσθένους. Δείψανα ἀναγραφῶν κρίσεων τοῦ δικαστηρίου ἐν λειτουργικαῖς διαδικασίαις: Köhler ἐν Ath. Mitth 7, 96 κέ. (CIA. II, 945, ὅπου ὁ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 742 σημ. 756 προτείνει ν' ἀναγνωσθῇ « διεδικάζαντο ». CIA. II, 946. 947 Stschoukareff ἐν Ath. Mitth 12 σ. 131 κέ.

πρὸς φυλακὴν τῆς χώρας, ἢ πρὸς θυσίας¹. Διὰ ψηφίσματος ἐκαλοῦντο οἱ πολῖται εἰς ἐπιδόσεις, ὧν ἐνίοτε ὠρίζετο ὁ ἀνώτατος καὶ ὁ κατώτατος ὅρος, καὶ ἀνηγγέλλοντο αὐταὶ ἡ ἀμέσως εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἢ εἰς τὴν βουλὴν ἢ πρὸς τοὺς στρατηγούς². Οὐχὶ σπανίως δ' ἐπέδιδόν τινες, χρείας τυχούσης, καὶ ἄνευ προσκλήσεως χρήματα³.

Εισφορά.

Πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου ἐτάσσετο ἡ εἰσφορά, ἥς οὔτε οἱ ὀρφανοί, οὔτε οἱ τριηραρχοῦντες ἦσαν ἀτελεῖς⁴. Ἦτο δὲ ἡ εἰσφορὰ φόρος ἑκτακτος κατὰ λόγον τῆς περιουσίας τῶν τελοῦντων αὐτὸν τασσόμενος ἐκάστοτε διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου⁵. Ἀλλὰ κατὰ τίνα τρόπον κατενέμετο κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, δὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς. Ὅτι βάσις τῆς κατανομῆς ἦσαν τὰ τέσσαρα σολώνεια τέλη, ἅτινα ὡς ἐξ ἐπιγραφῶν μαρτυροῦνται καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 385]6 ὑπῆρχον, εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφιβολίας· ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ εἶχον μεταβληθῆ τὰ κατ' αὐτά, ὅτι ἤδη ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε πολλάκις ἐπεβλήθησαν φόροι πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, πρὸς ὅρισμὸν αὐτῶν πλὴν τῆς ἐγγείου ὑπελο-

¹) Ἐπιδόσεις πρὸς πολεμικὰς χρείας καὶ ὑπὲρ φυλακῆς τῆς χώρας: Δημ. ΙΗ', 171. Ἰσ. Ε', 38. CIA. II, 334. 380. IV, 2, 270. Ἐπιδόσεις πρὸς θυσίας: CIA. II, 980. 981. Πλουτ. Φωκ. 9. πρὸς κατασκευὴν πύργου: CIA. II, 982, πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ θεάτρου: II, 984. ἐπιδόσεις τριήρων: Δημ. ΚΑ', 161-5. Ἐπιδόσεις πρὸς ἐπισκευὴν τριήρων: CIA. II, 804 B 6 65 κέ 807 c 51 κέ 808 d, 105 κέ. Ἐπιδόσεις αἵτου ἐδῶνου: Ath. Mitth. 8, 211 κέ. Δημ. ΑΔ', 39.

²) Πρὸς CIA. II, 334, ὅπου ἀνώτατος ὅρος ὀρίζεται 200 δραχ. κατώτατος δὲ 50. Ἀναγγελία τῶν ἐπιδόσεων ἀμέσως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: Δημ. ΚΑ', 162. Πλουτ. Ἀλικ. 10. Ἀθην. Δ', 168 f.

³) Παραδείγματα βλ. παρὰ Boeckh Staatsh. d. Athener I, 764-5.

⁴) Πρὸς Δημ. Κ', 18. Ξενοφ. Οἰκονομ. Ε', 6. Δημ. Κ', 28. Βλ. Thumser de civ Atheniens munerib. σ. 22 κέ. Περὶ τῶν ὀρφανῶν βλ. Δημ. ΚΖ', 7. ΚΗ', 4.

⁵) Ἡ εἰσφορὰ δὲν ἦτο λειτουργία: Thumser ἐνθ. ἀν. 25 κέ. Πρὸς Ἰσ. ἀπ. 23. Ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἀδεια πρὸς πρότασιν τῆς εἰσφορᾶς δὲν εἶναι βεβαίον, ἑλληνιστάτου ὄντος τοῦ οἰκείου χωρίου τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA I, 22 (βλ. Dittenberger Syll. 14 B 15 κέ. [21]) Εἰσφορὰς μνημονεύουσιν αὐτῆς ἐπιγραφαὶ τοῦ Ε' αἰῶνος: CIA I, 25. 55. Πρὸς Thumser de civium Atheniens. munerib. σ. 19 κέ.

γίζετο καὶ ἡ κινήτῃ οὐσία¹. Πιθανώτατα δὲ πρὸς τῆς ἐπὶ Ναυσινίκου διαιρέσεως κατὰ συμμορίας, ἐγίνετο ἐκάστοτε ἀναθεώρησις τῶν τιμημάτων, καὶ κατὰ ταύτην μετετίθεντο οἱ τελοῦντες τὰ τέλη εἰς ἀνώτερον ἢ κατώτερον τίμημα². Κατὰ τὰς τοιαύτας δ' ἀναθεωρήσεις φαίνεται ὅτι αὐτοὶ οἱ τελοῦντες τὰ τέλη ἀπέγραφον ἑαυτοὺς ἐν τοῖς τιμήμασιν, οἱ δὲ καθιστάμενοι ἐπιγραφεῖς, διάφοροι πιθανῶς ἐκ ἐκάστῃ τιμήματι, ἐδεθαίουσαν ἢ μετέβαλλον τὴν ἀπογραφὴν³.

Ἡ ἐπὶ Ναυσινίκου διάταξις τῆς εἰσφορᾶς.

Ἐπὶ ἄρχοντος Ναυσινίκου, τῷ 378]7, διετάχθησαν ἄλλως τὰ τῶν τιμημάτων πρὸς τὰς εἰσφοράς ἐν συναφεῇ πρὸς τὴν διαίρεσιν

1) Τὰ σολώνεια τέλη ἀναφέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ 444 : CIA. I, 34, τοῦ 387/6 : CIA II, 14. Ἀναφέρονται προσέτι ἐν ἔτει 428/7 παρὰ Θουκ. I', 16 πρὸς. Γ', 43, ἐν ἔτει 354/3 παρ' Ἰσ. Ζ', 39 (Blass, att. Beredsamkeit 2, 517). Τῷ 428/7 εἰσήνεγκον οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον εἰσφοράν, κατὰ τὸν Θουκ. I', 19, δηλ. τὸ πρῶτον ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, ὡς νῦν θεωρεῖται πιθανώτερον. Πρὸς τοὺς ἐμοὺς Beiträge σ. 128 κτ. Ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἰππ. 923 κτ. φαίνεται ὅτι τὰς εἰσφοράς εἰσέφερον οἱ πλούσιοι. Ἐν ταῖς εἰσφοραῖς ὑπελογίζετο καὶ ἡ εἰς ἀνδράποδα περιουσία, ἀπογραφομένου καὶ τούτων, κατὰ τὸν Ἰσοκρ. ΙΖ', 49, οὗ δ' λόγος οὗτος ἐγράφη οὐχὶ πρὸ τοῦ 392 (Blass att. Beredsamkeit 2, 210). Ὁ Beloch ἐν Hermes 20, 245-6 ἐκφέρει τὴν γνώμην, ὅτι πρότερον μὲν αἱ εἰσφοραὶ εἰσέφεροντο εἰς καρπούς, τὰ πρῶτον δὲ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἤρχισαν νὰ εἰσφέρονται καὶ εἰς χρήματα, καθ' ὃν χρόνον μετεδλήθησαν καὶ τὰ τῶν τιμημάτων. ὁρισθέντων τῶν εἰς χρήματα ἀναλωμάτων ἐκάστου εἰς τὸ δημόσιον, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Πολυδ. Η', 130.

2) Πρὸς τὸ ἐπιγράμμα τοῦ Ἀνθεμίου τοῦ ἀπὸ τοῦ θητικῆς τέλους εἰς τὴν ἱππάδα μετετεθέντος παρ' Ἀριστ. 7, 4 καὶ Πολυδ. Η', 131.

3) Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθέμενα βεβαιῶνται, περὶ τῶν μετακίων προκειμένου, ὑπὸ δύο χωρίων τοῦ Ἰσοκρ. ΙΖ', οὗ δ' λόγος ἐγράφη οὐχὶ βραδύτερον τοῦ 392, πρὸ τῆς τιμῆσεως ἄρα τοῦ Ναυσινίκου. Βλ. Blass att. Beredsamkeit 2, 210. Ἰσοκρ. ΙΖ', 49 : « Τὸν αὐτὸν δὲ τούτον ἀπεγράψατο μὲν (Πασίων) ἐν τοῖς τιμήμασιν ὡς δοῦλον μετὰ τῶν οἰκετῶν τῶν ἄλλων », αὐτ. 41 : « πρὸς δὲ τούτοις, εἰσφοράς ἡμῖν προσταγθεῖσας καὶ ἑτέρων ἐπιγραφῶν γενομένων, ἐγὼ πλείστον εἰσήνεγκα τῶν ξένων, αὐτὸς δὲ αἰρεθείς ἑμαυτῷ μὲν ἐπέγραψα τὴν μεγίστην εἰσφοράν, ὑπὲρ Πασίωνος δὲ ἐδεσμένη τῶν συνεπιγραφένων λέγων, ὅτι τοῖς ἐμοῖς χρήμασι τυγχάνει χρώμενος ». Μνημονεύονται οἱ ἐπιγραφεῖς καὶ παρὰ Λυσία παρ' Ἀρποκρ. « ἐπιγραφείας τοὺς καθεστηκότας ἐπὶ τῷ γράφειν, ὅπόσον ἀφείλουσιν εἰσφέρειν εἰς τὸ δημόσιον. Λυσίας ἐν τῷ περὶ τῆς εἰσφορᾶς ». Πρὸς καὶ Λεξ. Κανταβρίγ 670, Bekker An. gr. 254, 5. Πολυδ. Η', 103. Τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυδ. λεγόμενον, ὅτι οἱ ἐπιγραφεῖς « τοὺς οὐκ εἰσφέροντας εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον » δὲν μοι φαίνεται πιθανόν.

τῶν Ἀθηναίων κατὰ συμμορίας. Τὸ ἀπογραφέν τότε τίμημα τῆς χώρας, ἦτοι τὸ κεφάλαιον τῆς ἀξίας τῶν ἐν Ἀττικῇ περιουσιῶν, εὐρέθη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου ἀνερχόμενον εἰς 5750 τάλαντα, εἰς τὸ αὐτὸ δὲ περίπου ἀνήρχετο ποσὸν μέχρι τέλους τοῦ Δ' αἰῶνος¹. Ὁ Boeckh ὁρμώμενος ἐκ τῆς γνώμης, ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐν Ἀττικῇ περιουσιῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 30 μέχρι 40 χιλιάδων ταλάντων, ἐξηγεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Πολυβίου παραδεδομένον ἀριθμὸν τῶν 5750 ταλάντων ὡς δηλοῦντα κεφάλαιον φορολογητέον, διάφορον τοῦ κεφαλαίου τῆς ἀξίας τῶν ἐν Ἀττικῇ κτημάτων· ὑπολαμβάνει δέ, ὅτι ἡ ἐπὶ Ναυσινίκου νέα διάταξις τῆς εἰσφορᾶς ἔτασεν ἴσον μὲν ποσοστὸν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν εἰς πάντα τὰ τιμήματα, ἀλλ' ὅπως ἦναι μείζων ἡ φορολογία τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἐλάσσων ἡ τῶν ὀλιγώτερον πλουσιῶν, τὸ φορολογητέον κεφάλαιον ὠρίσθη κατὰ κλάσματα τῆς περιουσίας τῶν τελούντων ἕκαστον τέλος· καὶ τῶν μὲν τελούντων τὸ τῶν πεντακοσιομεδίμων τέλος ἐφορολογοῦντο πλείονα κλάσματα τῆς περιουσίας, τὸ τῶν ἱππέων ὀλιγώτερα καὶ οὕτω καθεξῆς, ὥστε ἡ φορολογία ἦτο ἀναλογικὴ. Διαφωνῶν πρὸς ταῦτα ὁ Rodbertus θεωρεῖ τὰ παρὰ Πολυβίῳ 5750 τάλαντα ὡς τὸ κεφάλαιον ἐνιαυσίας προσόδου τῶν ἐν Ἀττικῇ οἰκούντων· προσπαθεῖ δὲ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος νέα διάταξις

1) Βλ. Φιλόχορ. παρ' Ἀρποκρ. λ. συμμορία: «διηρέθησαν δὲ πρῶτον Ἀθηναῖοι κατὰ συμμορίας ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος, ὥς φησι Φιλόχορος ἐν τῇ Ε' Ἀτθίδος». Ἀδείδιον εἶναι, ἂν ἡ μαρτυρία τοῦ Κλειδῆμου παρὰ Φωτ. λ. ναυκραρία ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπὶ Ναυσινίκου διαίρεσιν ἢ εἰς τὰς τριηραρχικὰς συμμορίας. Βλ. καὶ Δημ. ΚΒ', 44. Ὁ Πολύβ., Β', 56', 6-7 λέγει: «Τίς γὰρ ὑπὲρ Ἀθηναίων οὐχ ἰστόρηκε, διότι, καθ' οὓς καιροὺς μετὰ Θηβαίων εἰς τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους ἐνέβαινον πόλεμον καὶ μυρίους μὲν ἐξέπεμπον στρατιώτας, ἑκατὸν δ' ἐπλήρουν τριήρεις, ὅτι τότε κρίναντες ἀπὸ τῆς ἀξίας ποιείσθαι τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφοράς ἐτιμήσαντο τὴν τε χώραν τὴν Ἀττικὴν ἅπασαν καὶ τὰς οἰκίας, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν οὐσίαν· ἀλλ' ὅμως τὸ σύμπαν τίμημα τῆς ἀξίας ἐνέλιπε τῶν ἑξακισχιλίων διακοσίους καὶ πεντήκοντα ταλάντοις». Ὁ Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 637 διέγνω, ὅτι τὰ τοῦ Πολυβίου ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπὶ Ναυσινίκου τίμησιν. Ὁ Δημ. ΙΔ', 19 ὑπολογίζει τῷ 354/3 τὸ τίμημα τῆς χώρας ἑξακισχιλίων ταλάντων. Ὁμοίως καὶ ὁ Φιλόχορος ἐν Ι' βιβλίῳ, ἀπ. 151 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. 1, 409.

τῆς εἰσφορᾶς κατένευεν ἀναλογικῶς τὴν φορολογίαν εἰς τέσσαρας τάξεις, ἐπεβάλλετο δ' ἡ αὐξησης τοῦ φόρου ἀπὸ τῆς 6' τάξεως, εἰς δὲ τὴν 8', τὴν τῶν πεντακοσιομεδίωνων, ἀνῆρχετο εἰς 20 ο[ο] τῆς προσόδου. ¹ Ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ Rodbertus ὑπὲρ τῆς θεωρίας του περὶ τῆς ἀναλογικῆς φορολογίας τῆς προσόδου προσ-αγόμεναι μαρτυρίαι, ἄνευ προκαταλήψεως ἐξεταζόμεναι, οὐδὲν τοιοῦτο ἀποδεικνύουσι, τοῦναντίον δ' ἡ γνώμη τοῦ Boeckh συνάδει πρὸς τὰς μαρτυρίας, ἀρκεῖ μόνον νὰ προϋποτεθῇ ὡς ἀκριβῆς ἡ διαφορὰ τοῦ φορολογητέου κεφαλαίου καὶ τοῦ τιμήματος τῆς ἀξίας τῶν ἐν Ἀττικῇ κτημάτων. ² Κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Boeckh ὅμως ἀντετάχθη ἐσχάτως ὁ Beloch, ὅστις συνυπολογίζων καὶ τὸ συνήθως κατὰ τὰς φορολογικὰς τιμήσεις ἀποκρυπτόμενον οὐχὶ ἀνάξιον λόγου μέρος τῆς φορολογητέας περιουσίας, εὐρίσκει ὅτι τὸ παρὰ Παλυδίῳ ποσὸν τῶν 5750 ταλάντων εἶναι ἀκριβῶς τὸ σύμπαν τίμημα τῆς ἀξίας τῶν ἐν Ἀττικῇ περιουσιῶν ἐν ἔτει 378. ³ Καίτοι ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ Beloch, γενόμενος ἐν μέρει κατὰ τὰ πορίσματα νεωτέρων ἐυρημάτων, φαίνεται βάσιν ἔχων ἀληθεστέραν καὶ στερεωτέραν, ὁ τοῦ Boeckh ὅμως πλεονεκτεῖ αὐτοῦ, διότι συμφωνεῖ μᾶλλον πρὸς τὰς παλαιὰς μαρτυρίας. ⁴ Ἀστοχοῦσι δὲ τοῦ ὀρθοῦ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Beloch

1) Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς ἀξίας τῶν ἐν Ἀττικῇ κτημάτων ὑπὸ τοῦ Boeckh ἐν Staatsh. d. Athenen 1, 638 κέ. Τὰ περὶ τῆς διατάξεως τῆς εἰσφορᾶς ἐπὶ Ναυσινίκου : αὐτ. 1, 667 κέ. Ἡ γνώμη τοῦ Rodbertus ἐν Jahrb. f. Nationalökonomie und Statistik herausg. von Hildebrand 1857 τ. 8, 453, 75. Ταύτην ἀνεπιφυλάκτως παραδέχεται καὶ ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen 1, 582, 1.

2) Κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Rodbertus βλ. Lipsius ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1878 σ. 289 κέ. Thumser de civium Atheniensium muneribus 31 κέ. Fränkel ἐν Hermes 18, 314 κέ.

3) Βλ. Beloch ἐν Hermes τ. 20 σ. 237 κέ. Ἡ οὐσία πᾶσα τῆς τῶν Παριανῶν καὶ τῶν γειτνιωσῶν πέντε πόλεων, ἀνδράποδα, βοσκήματα καὶ ἡ λοιπὴ παρασκευή, ἦτο 5000 ταλάντων ἀξία, κατὰ τὸν Λουκ. π. τ. Περιγρ. τελ. 14.

4) Ὁ Beloch ὑπολογίζει πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν ἐν Ἀττικῇ οἰκούντων ὡς ἑξῆς : Ἀξία τῶν δοῦλων 1500-2000 τάλαντα, ἀν ὑποθέσωμεν, ὅτι τὸ πλῆθος αὐτῶν ἦτο 60-80 χιλ. (βλ. Beloch Bevölkerung d. griech.-röm. Welt 84 κέ.) καὶ ἡ κατὰ μέσον ὄρον τιμὴ αὐτῶν 1 1/2 μνᾶς. Ἀξία τῆς κινητῆς οὐσίας οὐχὶ πλέον τῶν 1000 ταλάντων, ἀφοῦ ἐπὶ Παλυδίῳ (βλ. Β', ξε'). 4) ἡ ἀξία τῶν ἐπίπλων χωρὶς σωματίων πάσης τῆς Πελοποννήσου, ἐν χρόνοις ἐν οἷς μεγίστην ἐκαρποῦντο εὐδαμονίαν οἱ κάτοικοι καὶ τὸ ἀργύριον. ἦτο εὐτε-

περὶ τῆς διατάξεως τῶν συμμοριῶν καὶ περὶ τῆς τιμῆσεως τῆς οὐσίας τοῦ Δημοσθένους, ἐφ' ἧς κυρίως στηρίζει τὴν γνώμην του ὁ Boeckh.¹ Ἄν ὅμως τὰς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφερομένας μαρτυρίας ἐξετάσωμεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ Beloch ἀπόψεως, δυνάμεθα ἴσως ὀρθῶς νὰ ἐρμηνεύσωμεν ταύτας, ἂν υποθέσωμεν, ὅτι εἰς τοὺς τὸ ἀνώτατον τέλος τελούντας, ἐν οἷς καὶ ὁ Δημοσθένης, ἐτάσσετο ἀνώτατος ὅρος ἐνδεχομένης εἰσφορᾶς πέντε μναί ἐπὶ οὐσίας ἀξίας 25 μνῶν, τουτέστι 20% ἐπὶ τῆς οὐσίας· ἀλλὰ συνήθως ἐζητεῖτο οὐχὶ τὸ ὅλον τῆς εἰσφορᾶς, ἀλλὰ κλάσματα τοῦ ἀνωτάτου ὅρου αὐτῆς. Τῶν δὲ κατωτέρων τελῶν ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς εἰσφορᾶς ἦτο ἐλάσσων².

λίστερον, ἦτο ἐλάσσων τῶν 6000 ταλάντων. Ἀξία σιτοφόρου γῆς 2000 ταλάντων, ἐπὶ τῇ υποθέσει ἐνιαυσίου παραγωγῆς 700,000 μεδύμων, ὧν ἡ τιμή, τοῦ μεδύμου ὑπολογιζομένου πρὸς 2 1/2 ὄρ. ἦτο ἐν στρογγύλῳ ἀριθμῷ 300 τάλ., καὶ μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν δὲ τοῦ ἡμίσεως διὰ τὰς δαπάνας 150 τάλαντα. Ταῦτα δὲ κεφαλαιοποιούμενα ἐπὶ τόκῳ 8 % (Ἰσ. ΙΑ', 42) φέρουσι τὰ διςχίλια τάλαντα. Ἀλλ' ὁ ὑπολογισμὸς εἰς 700,000 μεδύμων τῆς ἐνιαυσίου παραγωγῆς εἶναι ὑπερβολικός, διότι τῷ 329[8 κατὰ τοὺς λόγους τῶν ἐπιστατῶν Ἑλευσινύθεν ἐν Ἑφ. ἀρχ. 1883 σ. 258 κέ. (CIA. IV, 2, 834 5) ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ψήφισμα παρὰ Dittenberger Syll. 13 [CIA. IV, 27 6] τῷ 329[8 παρήγαγεν ἡ Ἀττικὴ κριθὴν μεδύμους 366,000 μόνον καὶ σίτου 39,600, ἧτοι ἐν στρογγύλῳ ἀριθμῷ 400,000 μεδύμων. Ἀξία ἀμπέλων, ἐλαιῶν, δασῶν, νομῶν, οἰκοδομημάτων 2000 τάλ. Τὸ σὺμπαν τίμημα τῆς ἀξίας 6000 τάλ.

¹) Ἡμαρτημένα ὑπολαμβάνω τὰ πορίσματα τοῦ Beloch ἐνθ. ἀν. 247 κέ. (βλ. καὶ Hermes 22, 371 κέ.). Πρὸς καὶ Fränkel παρὰ Boeckh Staatsh. d. Athen. 3 2 σ. 121. Ὁρθῶς ὅμως παρατηρεῖ, ἀπαντῶν εἰς τὸν Fränkel ἐν Hermes 18, 334 κέ., ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε τῶν διατάξεων μισθώσεως ἐν CIA. II, 1058: «ἐὰν δέ (τις) εἰσφορά γίγνηται ἢ ἄλλο τι ἀπ(ο)τεῖσμα τρόπιον ὅτι(ω) οὖν, εἰσφέρειν Εὐκράτην κατὰ τὸ τίμημα καθ' ἑπτά μνάς», τὸ τίμημα θὰ ᾖ τὰ ἴσον περίπου πρὸς τὴν ὅλην ἀξίαν τοῦ ἀγροῦ. Διότι ἐπὶ τῇ υποθέσει ταύτῃ τὸ μίσθωμα 54 δραχμῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τόκον 7 3/4 % (δηλ. πρὸς τὸν συνήθη τόκον, ἐνῶ, ἂν θεωρηθῇ τὸ τίμημα ὡς ἴσον πρὸς τὸ 1/3 τῆς ἀξίας τοῦ ἀγροῦ, ὁ τόκος θ' ἀντιστοιχεῖ πρὸς 1 1/2 % ἢ καὶ ὀλιγώτερον.

²) Δημοσθένης ὁ τοῦ Δημοσθένους πατὴρ κατέλιπεν οὐσίαν σχεδὸν 14 ταλάντων, κατὰ τὸν Δημ. ΚΖ', 4. 11. 59. Οἱ ἐπίτροποι συνετιμήσαντο ταύτην 15 τάλ. «πρὸς πεντεκαίδεκαταλάντους οἴκους»: ΚΗ', 11, ὅθεν εἰσέφερεν ὁ Δημοσθένης τίμημα ὅσον καὶ αἱ τὰ μέγιστα κεκτημένα: ΚΖ', 7. Ὁ λόγος τῆς οὐσίας πρὸς τὸν μέγιστον ὅρον τῆς εἰσφορᾶς ἦτο πενταπλάσιος: ΚΖ', 4. ΚΘ', 59. Τὸ τοῦ Δημ. ΚΖ', 9: «ὅλον μὲν τοίνυν καὶ ἐκ τούτων (τουτέστιν ἐκ τοῦ διαγράματος τῆς συμμορίας, ἐν ᾧ μεγίστη εἰσφορά ἀνεγράφετο 3 τάλαντα) ἐστὶ τὸ πλῆθος τῆς οὐσίας· πεντεκαίδεκα ταλάντων γὰρ τρία τάλαντα τίμημα· ταύτην ἤξιον εἰσφέρειν τὴν εἰσφορὰν», δηλοῖ: τῆς οὐσίας ἀξίας οὐσῆς 15

Ἐγένετο δὲ καὶ ἡ ἐπὶ ἄρχοντος Ναυσινίκου τίμησις, ἐκάστου υποχρέου εἰς εἰσφορὰν ἀνδρὸς ἢ συστήματος ἔχοντος ἰδίαν περιουσίαν ἀναγραφόντων αὐτῶν τὸ τίμημα, καὶ βεβαιούντων εἴτα ἢ μεταβαλλόντων τοῦτο ἐπιγραφέων ὑπὸ τοῦ δήμου ὀριζομένων¹. Ἄν θεωρῶ δὲ πιθανόν, ὅτι ἐγένετο ἐν τακτοῖς χρόνοις νέα τίμησις, μᾶλλον πιστεύω, ὅτι ἐκτάκτως διὰ ψηφίσματος ὠρίζετο νὰ γίνη ἀναθεώρησις τῆς τιμῆσεως, ἢ λεγομένη ἀνασύνταξις. Θὰ ὑπῆρχεν ὅμως πάντως καὶ τρόπος, πρὸς μεταβολὴν τῆς τιμῆσεως τῶν ἀποβαλλόντων ἐν τῷ μεταξύ τὴν περιουσίαν καὶ ἀδυνατούντων νὰ εἰσφέρωσι τὰς εἰσφορὰς, ἐν ᾧ τιμήματι ἦσαν ἐγγεγραμμένοι².

ταλάντων, ὁ τεταγμένος ἀνώτατος ὅρος εἰσφορᾶς ἦτο 3 ταλ. Οἱ ἐπίτροποι ἔκριναν τὴν εἰσφορὰν τῶν 3 ταλάντων ἀνάλογον πρὸς τὴν περιουσίαν μου. Ἀφοῦ δὲ 14 τάλαντα ἐν 10 ἔτεσι γίνονται πλεῖον ἢ τριπλάσια (Δημ. ΚΖ', 37), δὲν πρέπει ἐκ τῆς σήμερον οἰκονομικῆς καταστάσεως κρίνοντας νὰ θεωρήσωμεν ὑπερῶχον τὸν προσδιορισμὸν ἀνωτάτου ὅρου εἰσφορᾶς τῶν τὰ μέγιστα τέλη τελούντων εἰς τὸ 1/3 τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πρέπει μᾶλλον ν' ἀποδιδέξωμεν εἰς τὴν μεζύνα πρόσοδον τῆς περιουσίας καὶ εἰς τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς τοὺς πλουσίους ἐν Ἀθήναις υποχρέωσιν νὰ θαπανώσιν ὡς πλεῖστα ὑπὲρ τῆς πόλεως, τότε δὲ θα φανῇ ἡμῖν εὐνόητον τὸ πρᾶγμα, σκοποῦμένου καὶ τούτου. ὅτι οὐδέποτε ἐτάχθη ἐν ταῖς εἰσφοραῖς ὁ κεκανονισμένος ἀνώτατος ὅρος. Ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσθένους ἐν 10 ἔτεσι μέχρι τῆς δοκιμασίας αὐτοῦ εἰς τοὺς ἄνδρας εἰσήνεγον οἱ ἐπίτροποι εἰσφορὰς 18 μυνῶν ἀντὶ 30: ΚΖ', 37. Καὶ τῶν ἐπιδόσεων ἐτάσσεται ἀνώτατος καὶ κατώτατος ὅρος: CIA. II, 334. Ὁ Wilamowitz ἐν Hermes 22, 218, 3 ὑποδεικνύει, ὅτι παραπλήσιον φορολογικὸν σύστημα ἱσχύει καὶ ἐν Μεκλεμβούργῳ. Ἐκ τῆς γενομένης αὐτοῦ ἐξετάσεως συνάγεται, ὅτι κατὰ τὴν εἰσφορὰν, ἥτις τάσσεται κατὰ λόγον τῆς προσόδου καὶ τῆς ἀξίας τῆς οὐσίας, ἐνίοτε δὲν εἰσπράττεται ὁ τεταγμένος ὅρος, ἀλλὰ τὰ 3/5 ἢ τὰ 4/5 αὐτοῦ.

1) Πρὸλ. Ἰσ Ζ', 39: «καὶ μὴν καὶ αὐτὸς Ἀπολλόδιωρος οὐχ ὥσπερ Προνάπης ἀνεγράψατο μὲν τίμημα μικρόν ὃ τὸ χωρίον τοῦτο δυνατόν ν' ἀναφέρηται καὶ εἰς τὴν ἐπὶ Ναυσινίκου τίμῃσιν. Βλ. περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ λόγου Schoemann σ. 352 κί. Περὶ τῆς ἐγγγραφῆς τοῦ τιμήματος ὑπ' αὐτῶν τῶν εἰσφερόντων βλ. καὶ Δημ. ΚΖ', 7. ΚΘ', 59. Εἰσφορὰ εἰς εἶδη ἔχοντα ἄξιαν, κτήματα ὅ' ὄντα συστημάτων: CIA. II, 600. 1055. 1058. 1059. Βλ. καὶ Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 15, 211 (CIA. IV, 2, 1059 ε). Ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἐπὶ Ναυσινίκου τίμῃσιν καθίστατο ἐπιγραφεῖς συνάγομεν ἐκ τῶν προτοῦ γενομένων. Εἰς τούτους δ' ἀναφέρω τὰ «εἰσφορὰν ἐπιγράφειν» ἐν CIA II, 86. Ὁ μὴ ἀναγράφων ἑαυτῷ τίμημα, ὅπως ἀποφύγῃ τὰς εἰσφορὰς, κατεδικάζεται πιθανῶς εἰς δήμευσιν τῆς οὐσίας. Ὁ Köhler εἰκάζει, ὅτι τοιαύτην διάταξιν ὑπεμφαίνει ἡ ἀτελής περιστάσις ἀναγραφῆς ὀνομάτων ἐν CIA. II, 779, ἢ τοιαύτην φέρουσα ἐπιγραφὴν: «(τ)ὰδ' ἐπράθη ἐδ(ά)φῃ--- ἀτίμητα ὄντα-».

2) Τοιαύτην διὰ ψηφίσματος ἐπιτασσομένην ἀνασύνταξιν μαρτυρεῖ ὁ Σουίδ. λ. ἀνασύνταξις: «τὰ διαγεγραμμένα τίμηματα ταῖς συμμορίαις, ὅταν ὁδῇ τῷ δήμῳ χρῆζειν πρὸς-

Συμμορίαί

Σύμπαντες οἱ ὑπόχρεοι νὰ εἰσφέρωσιν εἰσφορὰς κατενέμοντο εἰς συμμορίας, ὧν ἐκάστης προΐστατο ἡγεμὼν ἐκλεγόμενος πιθανῶς ἐκ τῶν πλουσιωτάτων ἦσαν δ' αἱ συμμορίαί κλάσματα τρόπον τινὰ ἴσα περίπου πρὸς ἄλληλα τῆς ὅλης τιμῆσεως, ἐν ἅλλοις λόγοις κατενέμοντο εἰς αὐτὰς πολλοὶ ἢ ὀλίγοι κατὰ λόγον τῶν εἰσφορῶν, ἃς εἰσέφερον, οὕτως ὥστε ἐξ ἐκάστης αὐτῶν εἰσепράττετο τὸ αὐτὸ περίπου ποσὸν χρημάτων. Τὴν πρώτην τῆς τιμῆσεως τάξιν ἀπετέλουν οἱ 300 πλουσιώτατοι.¹ Ἐνέγραφον δ' εἰς τὰς συμμορίας τοὺς δυναμένους νὰ εἰσφέρωσιν οἱ στρατηγοί.²

Τρόπος τῆς εισπράξεως τῆς εισφορᾶς.

Ὅσάκις διὰ ψηφίσματος ἐτάσσετο εἰσφορά, ἥς τὸ ποσὸν ὠρίζετο πάντοτε, κατενέμετο αὕτη ἐν πρώτοις εἰς πάσας τὰς συμ-

θήκης ἢ ἀφαιρέσεως καὶ ἔλυνται τοὺς τοῦτο πράζοντας, τοῦτο ἀνασύνταξιν καλοῦσι ». Πλὴν τῆς ἀνασυντάξεως, τῆς γενικῆς ἀναθεωρήσεως τῆς τιμῆσεως πάντων, πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὡς τῶν 300 προεισφερόντων μετεδάλleta τὸ τίμημα (βλ. (Δημ.) ΜΒ', 5), οὕτω καὶ τῶν εἰς ἄλλα τιμήματα ἐγγεγραμμένων ἦτο δυνατόν νὰ μεταβάλληται ἡ τάξις ἐκάστοτε.

1) Μετὰ τοῦ Lipsins ἐν Jahrl. f. class. Philol. 1878 σ. 294 κέ. παραδέχομαι, ὅτι εἰς τὰς συμμορίας κατενέμοντο πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ εἰσφέρωσι καὶ οὐχὶ μόνον οἱ 1200 πλουσιώτατοι. Οἱ δὲ 1200 ἀπετέλουν τὰς τριηραρχικὰς συμμορίας. Τεκμήριον τούτου, ὅτι ὁ Φιλόχορος περὶ μὲν τῆς διαιρέσεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ συμμορίας ἐπὶ Ναυσινίκου διέλαθεν ἐν τῇ Ε' Ἀτθίδος (βλ. Ἀρποκρ. λ. συμμορία), περὶ δὲ τῶν 1200 ἐν τῇ Γ' (βλ. Ἀρποκρ. λ. χίλιοι διακόσιοι), καὶ ὅτι οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τι περὶ τῆς διατάξεως τῶν συμμοριῶν ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς τριηραρχίας. Ἀλλὰ καὶ ἄμεσον ἀπόδειξιν, τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχον οἱ 1200 πρὸ τῆς καταστάσεως τῶν τριηραρχικῶν συμμοριῶν ἔχομεν παρὰ Δημ. ΚΑ', 155, ὅστις οὕτω πῶς ἀναφέρει τὴν κατάστασιν τῶν τριηραρχικῶν συμμοριῶν: « ὅτε πρῶτον μὲν διακοσίους καὶ χιλίους πεποιθήκατε συντελεῖς ὑμεῖς ». Οὕτω αἴρεται καὶ τὸ ἄτοπον τῆς γνώμης, ἣν ὑποστηρίζει ὁ Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 684 κέ., ὅτι πάντες οἱ δυνάμενοι εἰσφέρειν εἰσφέρον μὲν, ἀλλὰ δὲν ἦσαν κατανεμημένοι εἰς τὰς συμμορίας. Ὅτι πάντες εἰσέφερον μαρτυρεῖ καὶ ὁ Δημ. Α', 20. Β', 31. Ἡγεμῶν συμμορίας ἦτο ὁ Δημοσθένης ἐπὶ 10 ἔτη πρὸ τῆς ἡδῆς: Δημ. ΚΗ', 4. ΚΑ', 157. Ἀρποκρ. λ. ἡγεμῶν συμμορίας. Ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ Ἰσ. Γ', 60, ἐκ λόγου δηλ. γραφέντος τῷ 364-3 (βλ. Schoemann σ. 322), οἱ τριακόσιοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦσαν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τιμήματι. Ὅτι 20 συμμορίαί ἦσαν διὰ τὰς εἰσφορὰς δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς ἐκ τοῦ Δημ. ΙΔ', 16. 17, διότι ἐκεῖ πρόκειται περὶ τῶν τριηραρχικῶν συμμοριῶν.

2) Βλ. Δημ. ΑΘ', 8.

μορίας ἐξ ἴσου. Ἐν ἐκάστη δὲ συμμορία ἐγένετο τὸ διάγραμμα, ἐν ᾧ ὠρίζετο, ὅποσον ἕκαστος τῶν ἐν τῇ συμμορίᾳ ἀνδρῶν ὀφείλει νὰ εἰσενέγκῃ κατὰ λόγον τῆς τιμῆσεως τῆς περιουσίας αὐτοῦ.¹ Συμφώνως δὲ πρὸς τὸ διάγραμμα ἐπίτινα χρόνον μετὰ τὸν ἄρχοντα Ναυσίνικον εἰσέπραττε τὴν εἰσφορὰν παρὰ τῶν ὀφειλόντων αὐτῇ ἡ πόλις.² Ἀλλὰ βραχὺ ἔως μετὰ τὸ 362/1 ὁ τρόπος οὗτος τῆς εἰσπράξεως τῆς εἰσφορᾶς μετεβλήθη, ἐπιβλήθεντος εἰς τοὺς 300 τοὺς πλουσιωτάτους τῶν τελούντων τὰ τέλη νὰ προκαταβάλωσιν εἰς τὸ δημόσιον τὸ σύνολον τῆς τεταγμένης εἰσφορᾶς. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν δὲ τοῦ ἀναλογοῦντος αὐτοῖς μέρους εἰσέπραττον τὸ ὑπόλοιπον αὐτοὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὀφειλόντων τὴν εἰσφορὰν κατὰ τὸ διάγραμμ.³ Ἐλέγετο δ' ἡ τοιαύτη προκαταβολὴ τῆς εἰσφο-

1) Ἐκάστη συμμορία εἶχε διάγραμμα, ἐν ᾧ ἦτο ἐγγεγραμμένη ἡ τίμησις τῆς οὐσίας ἑκάστου τῶν ἐν αὐτῇ ἀνδρῶν. Βλ. Bekker An. gr. 236, 9: « διάγραμμα: τὸ συντίμημα τῆς οὐσίας διάγραμμα ἑκαλεῖτο, ἐν ᾧ ἐνεγέγραπτο, τί ἕκαστος ἔχει ». Σουῖδ. λ. ἀνασύνταξις: « τὰ διαγεγραμμένα τιμήματα ταῖς συμμορίαις ». Ὅποσον δ' ἕκαστος τῶν ἐν τῇ συμμορίᾳ ἀνδρῶν ὀφείλει ἐκαστοτε νὰ εἰσφέρῃ, ἐκρίνεν ὁ διαγραφεὺς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τιμῆσεως τῆς οὐσίας: καὶ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ποσοῦ τῆς εἰσφορᾶς ἑκάστου ἐλέγετο ἐπίσης διάγραμμα. Βλ. Ἀρκερ. λ. διάγραμμα: « Ὑπερίδης ἐν τῷ πρὸς Ἐπικλῆα. Τὸ τατιόμενον ἐν ταῖς συμμορίαις, ὅποσον ἕκαστος ἀνὴρ εἰσφέρειν δεῖ. Ἐτάττετο δὲ οὐ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τιμῆσιν τῆς οὐσίας. Περὶ τούτων σαφέστατα δεδήλωκεν Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Πολυεύκτου περὶ διαγράμματος. Διαγραφεὺς μέντοι ἐστὶν ὁ καθιστάμενος ἐν ταῖς συμμορίαις ἐπὶ τὸ διακρίναι, πόσον ἕκαστος ἀνὴρ εἰσενεγκεῖν ὀφείλει, ὡς ὁ αὐτὸς πάλιν φανερὸν ποιεῖ ἐν τῷ κατὰ Πολυεύκτου ». Πρβλ. Σουῖδ. λ. διάγραμμα. διαγράμματα Bekker An. gr. 241, 3. 236, 13. Ἡ διπλῇ ἔννοια τῆς λέξεως διάγραμμα οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἄπορον. Πρβλ. Boeckh Seeburk. 204.

2) Βλ. Δημ. KB', 54 KA', 166 Aoc. KΘ', 9. Κατὰ τὴν εἰσπραξιν τῆς εἰσφορᾶς ἀντεγράφοντο τὰ καταβαλλόμενα χρήματα πρὸς ἐλεγχον οἱ ἀντιγραφεῖς, οἵτινες ἦσαν δημόσιοι δοῦλοι. Βλ. Bekker An. gr. 197, 24. Δημ. KB', 70-1. Κατὰ τὸν Σουῖδ. λ. ἐκλογεῖς, οὗτοι εἰσέπραττον τὴν εἰσφορὰν. Τοῦ μὴ καταβάλλοντος τὴν εἰσφορὰν ἐδῆμευετο ἡ περιουσία. Βλ. Σουῖδ. λ. πωλητής. Φωτ. λ. πωληταί. Αἱ τῶν μετοίκων συμμορίαὶ εἶχον ταμίας: Πολυδ. II', 144.

3) Περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς εἰσπράξεως βλ. Lipsius ἐνθ. ἀν. 297 κξ. Τὴν προεισφορὰν εὐρίσκουμεν μνημονευομένην τὸ πρῶτον τῷ 362/1, ὅτε διετάχθη νὰ ὀρίσωναι οἱ βουλευταὶ τοὺς ὀφειλόντας νὰ προεισφέρωσι τῶν δημοτῶν καὶ τῶν ἐγκατεμένων: Δημ. Ν', 8. Εἰκόζω ὅτι ταχεῖς ἀπέστησαν τοῦ δυσχεροῦς τούτου τρόπου καὶ ὥρισαν νὰ προκαταβάλλωσιν τὴν εἰσφορὰν οἱ 300 πλουσιώτατοι, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ (Δημ.) MB', 25. Οἱ

ρᾶς ὑπὸ τῶν πλουσίων προεισφορά καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς λειτουργία, ἀφοῦ ἐποίουν ἀντιδόσεις.¹

Ἐκτακοὶ ἔμμεσοι πρόσοδοι.

Ἐκτακτος ἔμμεσος πρόσοδος τῆς πόλεως ἦτο ἡ ἐκ τῆς τριηραρχίας, τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς τοὺς ιδιώτας λειτουργίας, ἥς τὸ ὄνομα παρέμεινε καὶ ὅτε κατεσκευάζοντο τετρήρεις καὶ πεντήρεις.²

Τριηραρχία. Ἐπιτριηραρχία.

Ἐν ἀρχῇ τριηραρχίαν ἐλειτούργει ἰδίᾳ εἰς ἕκαστος, ἀτελής ὢν τῆς λειτουργίας τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἄλλως δ' ὀλίγιστοι ἦσαν οἱ ἀτελεῖς. Κατὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἐπειδὴ πολλῶν σφόδρα ἐμειώθη ἡ περιουσία, ἐπετράπη τὸ πρῶτον καθ' ὅσον γινώσκομεν τῷ 405[4, ν' ἀναδέχωνται τὴν τριαρχίαν μιᾶς τριήρους δύο ἀπὸ κοινοῦ τριήραρχοι, ἤρχε δὲ τῆς τριήρους ἡ ὃ εἰς τῶν λειτουργούντων κατὰ παραχώρησιν τοῦ ἐτέρου, ἡ ἐναλλάξ ἀμφοτέροι ἐπὶ ἕξ ἑκάτερος μῆνας. Καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἡ λειτουργία ἦτο ἡ τριηραρχία ἡ συντριηραρχία, κατὰ λόγον τῆς περιουσίας τῶν λειτουργούντων, καὶ τοῦτο μέχρι τῆς θέσεως τοῦ νόμου περὶ τριηραρχικῶν συμμοριῶν.³

προεισφέροντες εἰσέπραττον εἴτα τὰ προκαταβληθέντα: Δημ. Ν', 9. Ἐν ἐπιγραφῇ γίνεται μνεία τῆς προεισφορᾶς καὶ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα: CIA II, 380.

1) Πρὸλ. (Δημ.) MB', 4. B. "Ὅτι αἱ ἄλλαι περὶ τῶν λειτουργιῶν διατάξεις, ὅτι δηλ. οὐδεὶς ἐλειτούργει δύο λειτουργίας τὸν αὐτὸν χρόνον, οὐδ' ἐλειτούργει ὃ τὸ παρελθὸν ἔτος λειτουργήσας, ἴσχυον καὶ διὰ τὴν προεισφοράν, μοὶ φαίνεται ἀδύνατον ἕνεκα αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς λειτουργίας ταύτης, καίτοι τοῦναντίον ἡδύνατό τις νὰ συμπεράνη ἐκ τοῦ Δημ. Ν', 9.

2) Τριήραρχοι τριήρων καὶ τετρήρων: Seeurk. XVII a. 18 κέ. σ. 563 κέ. (CIA. II, 812 a. 17 κέ.), τριακοντόρου: XIVa 95 κέ. σ. 455 (CIA. II, 809a. 91 κέ.). Τριήραρχος πεντήρους παρὰ Πολυδ. 17', ε', 1. Πρὸλ. Boeckh Seeurk. 167. Περὶ πάντων τῶν ἐκτεθειμένων ἐν τοῖς ἐπομένοις ἀρκοῦμαι νὰ παραπέμψω ἐφάπαξ εἰς τὰς ἐμδριβεστάτας ἐρεύνας τοῦ Boeckh Staatsh. d. Athener I, 699 κέ. Seeurk. 166 κέ., καίτοι ἐν τισὶ διαφορὰν ἔχω γνώμην. Πρὸλ. ἐπίσης καὶ Thumser de civ. Atheniens. muneribus σ. 58 κέ.

3) Πρώτη γνωστὴ ἡμῖν τριηραρχία εἶναι τοῦ 405[4: Ἰσοκρ. IH', 59 60. Ὁ Λυσ. AB', 24 δὲν ἀναφέρει γεγρονότα ὠρισμένα ἀκριβῶς κατὰ χρόνον. Ἐκάτερος τῶν συντριηράρ-

Τριηραρχικαὶ συμμορίαί. ¹⁶²⁰ *ἡ συμμορία ἐξ ἑξασμίων ἐκαστῆς.*

Ἐν ἔτει 357[6 ἡ σύνταξις τῶν συμμοριῶν πρὸς τὰς εἰσφοράς διὰ τοῦ νόμου τοῦ Περιάνδρου ἐπεξετάθη μετὰ τινων μεταβολῶν καὶ εἰς τὸν κανονισμόν τῆς λειτουργίας τῆς τριηραρχίας. ¹ Κατενεμήθησαν δηλ. 1200 οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἐν ταῖς συμμορίαις, πρὸς τὰς εἰσφοράς εἰς 20 τριηραρχικὰς συμμορίας, ἀνὰ 60 εἰς ἑκάστην. ² Καὶ εἰς ταύτας δ', ὡς εἰκός, κατενεμήθησαν οὕτως, ὥστε ἑκάστη συμμορία ἀντεστοίχει πρὸς ἰσοδύναμον περίπου κλᾶσμα τῆς ὅλης τιμῆσεως τῶν 1200 περιλαμβάnuσα καὶ ἐκ τῶν ὀφειλόντων νὰ καταβάλλωσι πολλὰ καὶ ἐκ τῶν τελούντων ὀλιγώτερα κατὰ λόγον τῆς τιμῆσεως ἑκάστου, ἢν' ἀπαρτισθῇ τὸ ἀναλογοῦν εἰς ἑκάστην συμμορίαν τίμημα. Κατὰ ταῦτα καὶ οἱ εἰρημένοι 300 κατενέμοντο ἰσομέτρως εἰς τὰς 20 συμμορίας. ³ Καὶ τῶν

χωὺν ἔπλεε τοὺς ἑξ μῆνας: Δημ. Ν', 39. 68. Περὶ τῆς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ λειτουργίας τριηραρχίας καὶ συντριηραρχίας βλ. 'Ισ. Ε', 36, οὗ ὁ λόγος οὕτως ἐγράφη περὶ τὸ 390 (βλ. Schoemann εἰς 'Ισ. σ. 290 κέ.): « ἀλλὰ μὴν τριηράρχων τοσοῦτων κατασταθέντων οὐτ' αὐτοὺς ἐτριηράρχησεν οὐθ' ἑτέρω συμβέβληκεν ἐν τοιοῦτοις καιροῖς ». Ἀκριβέστατα βλ. παρὰ Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 703 κέ. Ὅτι δὲ ἐτριηράρχουν συνεχῶς, ἀλλὰ διελείπον δύο ἔτη μαρτυρεῖ ὁ 'Ισ. Ζ', 38. Οἱ 9 ἄρχοντες ἦσαν ἀτελεῖς: Δημ. Κ', 18. 27. 28. Τινες ἄλλοι ἦσαν ἀτελεῖς τριηραρχίας μανθάνομεν ἐκ τοῦ Δημ. ΙΔ', 16. Πρβλ. Boeckh Staatsh. d. Ath. 1, 702 κέ. Thumser ἐνθ. ἀν. 118 κέ.

1) Τῷ 358[7 ἐγένοντο τὸ πρῶτον ἐθελονταὶ τριηραρχοὶ τῇ πόλει: Δημ. ΙΙΙ', 99. Πρώτη ἐν συμμορίᾳ τριηραρχία ἐγένετο καθ' ὅσον γινώσκομεν ἐν ἔτει 357[6: (Δημ.) ΜΖ', 44. « ὁ δὲ νόμος ὁ τοῦ Περιάνδρου—καθ' ὃν αἱ συμμορίαὶ συντάχθησαν »: (Δημ.) ΜΖ', 21. Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 720 κέ. Seeurk. 184-5.

2) Αὕτη εἶναι ἡ γνώμη τοῦ Lipsius μετὰ πολλῆς πεθοῦς, ὡς νομίζω, ὑποστηρίζαντος αὐτὴν ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1878 σ. 294 κέ. Περὶ τῆς συντάξεως εἰς 20 συμμορίας, ὧν ἑκάστη εἶχεν 60 ἄνδρας μαρτυρεῖ ὁ Δημ. ΙΔ', 17. Περὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν 1200 βλ. ἐπίσης Δημ. ΚΑ', 155. Bekker An. gr. 238, 31. 300, 21. Ἀρποκρ. λ. χίλιοι διακόσιοι. Ὅτι αἱ συμμορίαὶ δὲν ἦσαν συντεταγμέναι κατὰ φυλὰς μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν νεωρίων. Βλ. Boeckh Seeurk. σ. 186.

3) Περὶ τῶν τριακοσίων ἐν ταῖς τριηραρχικαῖς συμμορίαις βλ. Δείναρχ. κτ. Δημ. 42. Ἡ ἐκ τοῦ Ὑπερίδου ἀπεσπασμένη εἰδῆσις παρ' Ἀρποκρ. λ. συμμορία: « εἰσὶ γὰρ ἐν τῇ συμμορίᾳ ἑκάστη πεντεκαίδεκα ἄνδρες » νομίζω ὅτι ἀναφέρεται εἰς τοὺς 15, ὅτινες ἐκ τῶν 300 κατενέμοντο εἰς ἑκάστην συμμορίαν. Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκε πρῶτος ὁ Parreidt disput. de instituto eo Athen., cuius ordinat. et correct. orat. περὶ συμμοριῶν inscripta suadet Demosth. Marburg 1827 σ. 36. Δὲν κρίνω δ' εὐστόχους τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Boeckh Seeurk. σ. 186.

συμμοριῶν δὲ τούτων ὡς καὶ τῶν πρὸς τὰς εἰσφορὰς ἡγεμόνες ἐπὶ τιμῇ ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι· πλὴν δὲ τούτων ἦρχον ἐν ταῖς συμμορίαῖς καὶ οἱ λεγόμενοι ἐπιμεληταί, αὐτοὶ οὗτοι, ὡς νομίζω, οἱ λεγόμενοι εἴκοσιν, οἵτινες μετὰ τῶν στρατηγῶν καθίστων ἐν ταῖς συμμορίαῖς τοὺς τριηράρχους.¹ Ἀλλὰ τὸ κεκανονισμένον πλῆθος τῶν ἐν ταῖς συμμορίαῖς οὐδέποτε ἐπληροῦτο, διότι ἐκ τῶν ἀποτελούντων ταύτας 1200 εὐπορωτάτων Ἀθηναίων ὑπῆρχον πάντοτε πολλοὶ οἱ ἀτελεῖς ἐκάστοτε. Τούτου δ' ἕνεκα οὐδέποτε ἦσαν ἀκριβῶς 1200 οἱ ὀφείλοντες νὰ λειτουργήσωσι τριηραρχίας.²

Πρότερον μὲν ἐκάστη τριήρης ἐδίδετο εἰς τὸν τριήραρχον, ἀλλ' ἂφ' ὅτου κατεστάθησαν αἱ τριηραρχικαὶ συμμορίαί, ἐκάστη ἐδίδετο, ὡς φαίνεται, εἰς συμμορίαν.³ Κατὰ λόγον δὲ τοῦ πλῆθους τῶν τριήρων, ὧν ὥφειλον νὰ ἐπιμεληθῶσιν αἱ συμμορίαί, ἦσαν καὶ τὰ ὑπὸ τούτων ἀναλισκόμενα χρήματα μέτρια ἢ πολλὰ. Κα-

¹) Ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῶν συμμοριῶν ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Δημ. ΙΗ', 102 κέ. 312. Ὁ Δημ. ΙΗ', 103 προσθέτει εἰς τούτους τοὺς δευτέρους καὶ τρίτους. Ἐπιμεληταὶ οἱ ἐν ταῖς συμμορίαῖς μνημονεύονται ὑπὸ (Δημ.) ΜΖ', 21. 22. 24. Ἐν ἐπιγραφῇ παραδόσεως τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεορίων, πιθανῶς τοῦ ἔτους 334 β, ἀναγινώσκειται: « Τούτῳ συντριήραρχον οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ εἴκοσιν κατέστησαν κατὰ μὲν τοῦ διαγράμματος Ὀνήτορα Ὀνήτορα (Ὀνήτορα Με)λιτέ(α) ». Βλ. Ἐπίμ. Α, 72 κέ. ἐν τοῖς Ath. Mitth. 4. 80. (C.I.A. II, 804 ε, 63 κέ.). Οἱ εἰρημένοι εἴκοσιν πιθανώτερον κατ' ἐμὲ εἶναι νὰ συνταξιεύωσιν πρὸς τοὺς ἐπιμελητάς, καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας, ὡς εἰκάζει δ Κöhler αὐτ. 4, 87.

²) Ἐκ τῶν 1200 περιουσιῶν ἀτελεῖς ἦσαν, κατὰ τὸν παρὰ Δημ. ΙΔ', 16 ὑπολογισμόν, περὶ τὰς 480, καὶ δὴ αἱ περιουσίαι τῶν ἐπικλήρων, αἱ ὀφρακικαί, αἱ κληρουχικαί, δηλ. αἱ τῶν ὑπὸ τῆς πόλεως σταλέντων κληρούχων εἰς κληρουχικὰς χήρας, καὶ αἱ κοινωνικαί, δηλ. αἱ ἀδιανέμητοι περιουσίαι ἀδελφῶν ἢ συγγενῶν, ὧν ἐκάστην τὸ μερίδιον δὲν ἔρει εἰς τὸ τριηραρχικὸν τίμημα (βλ. Boeckh Staatsh. d. Athen. I, 704-5. Schaefer Dem. I, 421, 4, ἐνῶ κατὰ τὸν Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 602, 321 κοινωνικὰ εἶναι τὰ κτήματα συνεταίρων). Πλὴν δὲ τούτων αὐτοδικαίως ἀφαιρούμενοι οἱ ἀδύνατοι, τοῦτέστιν οἱ ἀποβαλόντες τὸ τριηραρχικὸν τίμημα, ἂν καὶ ὀνόματι δυνάτον ᾗτο νὰ μένωσιν ἀναγεγραμμένοι ἐν τοῖς 1200. Βλ. Boeckh ἐνθ. ἀν. 703.

³) Βλ. τὰς ἐπιγραφὰς τῶν νεορίων Seeurk. VII. VIII σ. 347 κέ. (C.I.A. II, 800. 801). Πῶς διευτυπῶτο τοῦτο ἐν ταῖς δημοσίαις γράμμασι δεκνύει τὸ ἑξῆς παράδειγμα: « Περιστερὰ, ἐπισκε(υῆς) θεο(μένη) Ἥγησιου ἔργον, Κηρισίου Τρικουρ(αίου) συμμορία »: VII 30 σ. 349 (C.I.A. II, 800 ε, 27 κέ.). Ὁ Boeckh Seeurk. σ. 185 εἰκάζει μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὅτι τὸ συναπτόμενον πρὸς τὴν συμμορίαν ὄνομα εἶναι τὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς.

τενέμοντο δὲ τὰναλώματα μεταξύ τῶν εἰς τὰς συμμορίας τελούντων κατὰ τοιαύτην τινὰ τάξιν· ἐν ἐκάστη συμμορίᾳ συνήγοντο εἰς συντέλειαν πολλοὶ ἢ ὀλίγοι ἐκάστοτε τῶν εἰς τὴν συμμορίαν τελούντων ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου καὶ τοῦ πλήθους τῶν τριήρων, ὧν ἀνέτιθετο εἰς τὴν συμμορίαν ἡ ἐπιμέλεια· εἶχε δ' ἐκαστὴ συντέλεια τὴν ἐπιμέλειαν μιᾶς τριήρους, καὶ ἐξέλεγεν ἐξ αὐτῆς τὸν τριήραρχον, ὃν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διεδέχετο ἄλλος ἐκ τῆς αὐτῆς συντελείας.¹

Μεταρρύθμισις τοῦ Δημοσθένους.

Ἐπειδὴ ἐν ταῖς συμμορίαις οἱ πλούσιοι διέτασσον τὰ κατ' αὐτὰς καὶ ὠρίζον, ὅποσα ἕκαστος τῶν εἰς τὴν συμμορίαν τελούντων ὠφείλε νὰ καταβάλλῃ, δὲν ἐβράδυναν νὰ κατανείμωσι τὰ τέλη οὕτω πως, ὥστε αὐτοὶ μὲν μικρὰ ἢ οὐδὲν ν' ἀναλίσκωσιν, οἱ δὲ λοιποὶ οἱ μετρίαν ἢ μικρὰν ἔχοντες περιουσίαν τὰ πλεῖστα.² Πρὸς

¹) Συντελεῖς ὀνομάζει τοὺς 1200 ὁ Δημ. ΚΑ', 155. Συμβουλευεὶ δ' ὁ Δημ. Κ', 23 «εἰς συντέλειαν ἀγαγεῖν τὰς χορηγίας ὡς περ τὰς τριηραρχίας». Τὸ ὄνομα συντελεῖς ἐρμηνεύει τὸ Μ. Ἐτιμ. λ. συντελής: «ὅτε οἱ τριηραρχοῦντες νεὺς μιᾶς ἅμα ἐπεμελοῦντο, συντελεῖς ἐλέγοντο». Εἰς τοιαύτας συντελείας ἀναφέρονται οἱ λόγοι τοῦ Ὑπερείδου παρ' Ἀρποκρ. λ. συμμορία: «ἔως μὲν οὖν οἱ πλουσιώτατοι παραχρυσόμενοι τὴν πόλιν σύμπεντε καὶ συνέεξ τριηραρχοῦντες μέτρια ἀνήλiskon, ἡσυχίαν ἦγον οὗτοι». Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν νεωρίων μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχον συντελεῖαι 3 ἀνδρῶν (IV h = CIA. II, 793 h. Vd, 15 κέ. = 795 f. Xc = 803 c), 5, 6 καὶ 7 ἀνδρῶν (Xe f = 803 e f). Ἐν δικαίᾳ κατανομῇ τῶν ἀναλωμάτων, ἂν ἰσχυρὸς στόλος ἐμελλε νὰ παρασκευασθῇ, δύνατὸν ἦτο καὶ εἰς δύο καὶ εἰς ἓνα καὶ μόνον ν' ἀνατεθῇ τριηραρχία, διότι τοῦτο οὐδαμῶς ἀντέκειτο εἰς τὴν φύσιν τῆς συντάξεως τῶν συμμοριῶν. Συντριηραρχίαι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῶν συμμοριῶν ἀναφέρονται παρὰ Δημ. ΚΔ', 11. (Δημ.) ΜΖ', 78. καὶ ἐν Seeurk Vd σ. 337 κέ. (CIA. 795 f) ἀναφέρονται τοιαῦται συντριηραρχίαι, καὶ ἐν 795 d ἐν μιᾷ τριῇρει εἰς μόνον τριήραρχος, οὗ ὅμως δὲν δύναται νὰ ὀρίσθῃ ὁ χρόνος τῆς λειτουργίας. Ὁμοίως ἐν 803 e. Ὁ τριήραρχος παραδίδει τὰ σκεύη τῷ διαδόχῳ, ὅς ἂν ἔλθῃ ἐκ τῆς συμμορίας ἐπὶ τὴν ναῦν: (Δημ.) ΜΖ', 29. Ὁ Thumser de civ. Atheniens. muner. σ. 65 κέ. τὴν διάφορον ἐκάστοτε συγκρότησιν τῶν συντελειῶν ἐξηγεῖ οὕτω πως, ὅτι οἱ 1200 ἦσαν κατανεμημένοι εἰς διαφόρους τάξεις, καὶ ὅτι ὠρισμένον ἦτο ὅποσοι ἐξ ἐκάστης τάξεως ὠφείλον κοινῶς καὶ ἐπὶ ἰσῇ χορηγίᾳ ν' ἀναλαμβάνωσι τὴν τριηραρχίαν.

²) Τὰς καταχρήσεις ἐν τῇ κατανομῇ τῶν τελῶν ἀναγράφει ὁ Δημ. ΙΗ', 102 κέ. ΚΑ', 155. Ὅσα δὲ λέγει ὁ Δημ. ΙΗ', 104 περὶ συντριηραρχίας συνεκκρίδεκα, ἀναφέρονται βεβαίως μόνον εἰς χρόνους, καθ' οὓς ἡ πόλις δὲν εἶχε χρεῖαν πολλῶν νεῶν, καὶ ἦτο ἔνεκα τού-

θεραπείαν τοῦ κακοῦ ὁ Δημοσθένης, ἐπιστάτης ταχθεὶς τοῦ ναυτικοῦ, πιθανώτατα ἐν ἔτει 340[339, εἰσήνεγκε νόμον, δι' οὗ μετεβάλλοντο τὰ περὶ τριηραρχικῶν λειτουργιῶν διατεταγμένα. Καὶ πρότερον, ἐν ἔτει 354, διὰ τοῦ περὶ συμμοριῶν λόγου του, εἵχεν ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην μεταβολῆς τοῦ συστήματος τῶν τοιοῦτων λειτουργιῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης μεταβολῆς ἀλλὰ πάντως ὁ νέος νόμος αὐτοῦ ἄλλας εἶχε βάσεις.¹ Διὰ τοῦ νόμου δὲ τούτου, διατηρήσας ἴσως καὶ τὰς συμμορίας ἡνάγκασε πάντας νὰ λειτουργῶσι τριηραρχίας ἀληθῶς κατὰ λόγον τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἀνώτατον ὅρον τῆς λειτουργίας τάξας τὴν τριηραρχίαν δύο τριήρων. Ὁ μὴ κεκτημένος πλήρη τριηραρχικὴν περιουσίαν συνελειτούργει μετ' ἄλλων κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς περιουσίας του. Ὁ δὲ κεκτημένος μείζονα μὲν τῆς ἀπλῆς τριηραρχικῆς περιουσίας, ἐλάσσονα δὲ τῆς διπλῆς, ἐτριηράρχει καὶ μόνος αὐτός, καὶ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς περιουσίας συνελειτούργει ἀναλόγως μετ' ἄλλων δευτέραν τριηραρχίαν. Πλείονας ὅμως τῶν δύο τριηραρχικῶν οὐδεὶς ὑπεχρεοῦτο νὰ λειτουργήσῃ.²

του δυνατόν νὰ συνάγωνται πολλοὶ ἐξ ἐκάστης συμμορίας εἰς συντελειαν εἰς μίαν τριηραρχίαν. Διότι τοῦτο φαίνεται ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν εἰς ἐκάστην συντελειαν συναγομένων ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὸ πλῆθος τῶν συντηρουμένων νεῶν, καὶ ὅσον ὀλιγώτεροι ἦσαν αὗται τόσον μείζων ἦτο τὸ πλῆθος τῶν συναγομένων εἰς συντελειαν. Πιθανώτατα δέ, ἐφ' ὅσον ἴσχυεν ὁ περὶ συμμοριῶν νόμος, ἦτο ὠρισμένον τὸ πλῆθος τῶν τριηράρχων, ἐνὸς ἐξ ἐκάστης συντελείας, καὶ ἂν τὰ πλοῖα ἦσαν νενεωλκημένα. Βλ. Boeckh Seurkunden σ. 168. Εἰς δὲ τὰς συντελείας ταύτας συνήγοντο ἴσως κατὰ κανόνα συνεκαίδεκα ἄνδρες, ταύτην δὲ τὴν προτέραν κατάστασιν μετὰ τινος ῥητορικῆς ὑπερβολῆς ἀντιπαραβάλλει ὁ Δημοσθένης πρὸς τὴν ὕστερον, τὴν μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου του.

¹) Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ὑποδεικνυομένων μεταβολῶν ἐν τῷ περὶ τῶν συμμοριῶν νόμῳ βλ. Δημ. ΙΔ', 16 κέ. Πρὸς. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 727 κέ. Schaefer Demosth. 1, 417 κέ. Μετὰ τοῦ Schoemann de comit. 291, 20 καὶ τοῦ Schaefer αὐτ. 424 παραδέχομαι ὅτι τὸ πρόγραμμα ἐκεῖνο δὲν συνετελέσθη. Περὶ δὲ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγένοντο αἱ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους προταθεῖσαι μεταβολαὶ βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 741 κέ. Seurk. 189 κέ. Schaefer Demosth. 2 1, 494. Ὅτι ὁ Δημοσθένης ἐτάχθη τότε ἐπιστάτης τοῦ ναυτικοῦ μαρτυρεῖ ὁ Διοχίν. κτ. Κησ. 222.

²) Ὑποτίπωσιν τοῦ νέου νόμου βλ. ἐν Δημ. ΙΗ', 102 κέ. Τοὺς δ' ἐν ΙΗ', 106 παρεμβλημένους καταλόγους ὑπολαμβάνω καὶ ἐγὼ (βλ. καὶ Schaefer Demosth. 2 1, 490, 3) ὡς μὴ γνησίους, ἔνεκα τούτου μάλιστα ὅτι ἐν ΙΗ', 104 ἐφαίρεται ἡ διαφορὰ τοῦ νεωτέρου

Μεταβολή ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου.

Εἰς τὸν τριηραρχικὸν νόμον τοῦ Δημοσθένους, οὐχὶ πολὺν ἴσως χρόνον μετὰ τὴν κύρωσιν αὐτοῦ, ἔφερε μεταβολὴν τινα ὁ Αἰσχίνης, ὅποια τις ὅμως ἦτο αὕτη, ἀγνοοῦμεν. Ἄλλ' αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ δημοσθενείου νόμου φαίνεται ὅτι διετήρουν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις.¹

Καθήκοντα τῶν τριηράρχων.

Ἡ μὲν πόλις παρῆχε τὴν τριήρη, κατὰ νόμον δ' ἴσως καὶ τὰ νήκοντα εἰς αὐτὴν σκεύη καὶ τὸν μισθὸν καὶ τὸ σιτηρέσιον τοῦ πληρώματος. Ὁ δὲ τριηράρχος ἐπεμελεῖτο κατὰ τὸν χρόνον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τῆς συντηρήσεως τῆς τριήρους καὶ τῶν σκευῶν. Πολλάκις ὅμως ἐκ φιλοτιμίας καὶ ἄλλα ἐδαπάνων τινὲς τῶν τριηράρχων καὶ πολυτελεστέρα αὐτοῖς ἢ τριηραρχία ἐγίνετο.²

νόμου πρὸς τὸν παλαιότατον, διότι ἐκείνος ὥριζε τὴν διπλὴν τριηραρχίαν. Ἐπειδὴ ὁ νόμος τοῦ Δημοσθένους βαρύντατος ἐγένετο εἰς τοὺς 300 πλουσιωτάτους, εὐνόητοι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 222 «νομοθετήσας περὶ τῶν τριακοσίων» καὶ τοῦ Ὑπερίδου παρ' Ἀρπακρ. λ. συμμορία : «Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα κατιδὼν Δημοσθένης νόμους ἔθηκεν τοὺς τριακοσίους τριηραρχεῖν καὶ βαρεῖαι γεγονάσιν αἱ τριηραρχίαι». Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 100 Παραδείγματα τριηράρχων οἷς συλλειτουργοῦσι καὶ συντριηραρχοῦσι. βλ. παρὰ Boeckh Seeurk. σ. 191 κέ. Πρὸς CIA. II, 804α 72 κέ. ε 16 κέ. 43 κέ. Β ε 1 κέ. 808α 37 κέ. 809α 1 κέ. Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Δημοσθένους βλ. καὶ Schaefer Demosthen. 2¹. 490 κέ.

¹) Βλ. Δημ. III', 312. Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 222. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 745α Schaefer Demosth. 2¹, 493, 4. «Ὅτι παρέμειναν κύρια αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Δημοσθενείου νόμου βλ. Boeckh Seeurk 191 κέ. 209. Καὶ ἐν εἴτῃ 325|4 ἀναφέρεται στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τὰς συμμορίας : Seeurk. XIVα 214-5 σ. 465 (CIA. II, 809α. 205 κέ.), *Ἀδελφον ἂν αἱ 100 συμμορίαι, περὶ ὧν ὁ Κλειδῆμος παρὰ Φωτ. λ. ναυκραρία μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἦσαν συμμορίαι πρὸς τὰς εἰσφορὰς ἢ τριηραρχικαί.

²) Πρὸς Boeckh Staatsh. d. Ath 1, 712 κέ. 725 κέ. Seeurk. 194 κέ. Κατὰ τὸν Θουκ. Γ', 31 τὸ δημόσιον κατὰ τὴν εἰς Σικελίαν στρατείαν παρέσχε τὸν μισθὸν τῶν ναυτῶν καὶ τὰς ναῦς κενάς. Ἄλλ' ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἰππ. 911 κέ. δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ τότε παρέχεν ἐπίσης καὶ τὰ σκεύη. Βλ. Seeurk 201 κέ. Περὶ τῶν ὕστερον χρόνων βλ. Δημ. ΚΑ', 155. (Δημ.) ΜΖ', 20 κέ. Καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ πρὸς Πολυκλέα Ν' λόγῳ τοῦ Δημ. ἀναφερομένων δαπανῶν ἐκ τῶν ἰδίων τοῦ τριηράρχου Ἀπολλοδώρου καταφαίνεται ὅτι ὁ τριηράρχος δὲν ὤφειλεν ἀναγκαιῶς νὰ δαπανήσῃ καὶ ἄλλα παρὰ τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναγραφόμενα. Δὲν ἦτο σπανία ὅμως κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἡ πληρωμὴ τοῦ μισθοῦ εἰς τὴν ὑπηρέσιαν ὑπὸ τοῦ τριηράρχου : Ἰσοκρ. III', 60. Δημ. ΝΑ', 6. Πρὸς καὶ Thumser de civ. Atheniens. munerib. σ. 59 κέ.

Τριηράρχημα.

Το τριηράρχημα, ἤτοι ἡ κατὰ τὴν ἐνιαυσίαν διάρκειαν τῆς τριηραρχίας δαπάνη τοῦ τριηράρχου, ἦτο κατὰ μέσον ὄρον 40 μέχρις 60 μνῶν. Ὅσα δ' ἔδαπάνα ὁ τριήραρχος μετὰ τὸν χρόνον τῆς τριηραρχίας, ἂν μὴ ἐγκαίρως ἤρχετο ὁ διάδοχος τριήραρχος νὰ παραλάβῃ τὴν τριήρη, ἐλέγοντο ἐπιτριηράρχημα, καὶ ἀπεδίδοντο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ διαδόχου. ¹

Μίσθωσις τῶν τριηραρχιῶν.

Καὶ πρὸ τῆς συντάξεως τῶν συμμοριῶν καὶ μετ' αὐτὴν δὲν ἦτο ἀσυνήθης ἡ μίσθωσις τῶν τριηραρχιῶν εἰς ἐργολάβους ἀναλαμβάνοντας νὰ τριηραρχήσωσιν ἐπὶ μισθῷ ἀντὶ τῶν ὑποχρέων. Ἄλλ' ἂν συνέβαινέ τις συμφορὰ ἦτο κατὰ τῶν μισθωσάντων τὴν τριηραρχίαν γραφὴ λιποταξίου καὶ παρεδίδοντο οὗτοι εἰς τὸ δικαστήριον κατηγορούμενοι ὅτι κατέλιπον τὴν τάξιν· σπανιώτατα ὁμως ἐγένετο χρῆσις τῆς αὐστηροτάτης ταύτης διατάξεως. ²

Απόδοσις τῆς τριήρους.

Μετὰ τὸν χρόνον τῆς τριηραρχίας ὤφειλεν ὁ τριήραρχος ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ δημόσιον τὴν τριήρη ἐν καλῇ καταστάσει, ἐκτὸς ἂν ἀπεδείκνυνεν ὅτι διεφθάρη αὕτη ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἐνεκα χειμῶνος. Πρὸς τοῦτο δ' ἐγένετο διαδικασία καὶ ἔκρινεν ἡλιαστικὸν δικαστήριον. Καὶ ἂν μὲν τὸ δικαστήριον ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τοῦ τριη-

¹) Ὅτι ἐνιαυσία ἦτο ἡ τριηραρχία, ὑπολογιζομένη ἀπὸ τῆς καθελκύσεως τῆς τριήρους, συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. Ν'. Πρὸλ. Boeckh Seeurk. 172 κέ. Ἀναλώματα τῆς τριηραρχίας 40 μναί: Δημ. ΚΑ', 8. 154. 48 μναί: Λυσ. ΑΒ', 24 κέ. ἑπταετοῦς τριηραρχίας 6 τάλαντα, ἦτοι 51 $\frac{1}{3}$ μναί κατ' ἐνιαυτόν: Λυσ. ΚΑ', 2. τάλαντον: Δημ. ΚΑ', 155. Βλ. καὶ Boeckh Seeurk. 482 σημ. Ἀρποκρ. λ. τριηράρχημα: «τὸ εἰς τὴν τριηραρχίαν ἀνάλωμα» Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τοῦ τριηραρχήματος. Ἐπιτριηράρχημα δὲ τὸ ἀναλισκόμενον μετὰ τῶν τῆς τριηραρχίας χρόνον». Περὶ τοῦ ἐπιτριηραρχήματος βλ. καὶ Δημ. Ν', 38 κέ.

²) Πρῶτον παράδειγμα μισθώσεως τῆς τριηραρχίας γινώσκομεν ἀναφερόμενον κατὰ τὸ ἔτος 364[8: Δημ. ΚΑ', 80. 154. Ἄλλο παράδειγμα μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν συμμοριῶν: Δημ. ΚΑ', 155. Ὅτι ἦτο γραφὴ λιποταξίου κατὰ τῶν μισθούντων τὴν τριηραρχίαν συνάγεται ἐκ τοῦ Δημ. ΝΑ', 8.

ράρχου, ὥφειλεν οὗτος κατὰ κανόνα ν' ἀποδώσῃ τὸν ἔμβολον μόνον τῆς διαφθαρείσης τριήρους εἰς τὰ νεώρια. Ἄν δὲ τὸν κατεδίκαζεν, ὥφειλεν ὁ τριήραρχος ν' ἀποδώσῃ καινὴν τὴν τριήρη, τὴν δὲ παλαιὰν νὰ διαλύσῃ καὶ τὸν ἔμβολον αὐτῆς ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰ νεώρια· ἢ ν' ἀποδώσῃ τὴν παλαιὰν τριήρη καὶ ἐπὶ πλέον 5000 δρ. πρὸς κατασκευὴν νέας. Ἄν ὅμως παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου δὲν ἐναυπήγῃ ὁ τριήραρχος νέαν τριήρη, ἢ δὲν κατέβαλε τὰς 5000 δρ., τὸ εἰς τὸ δημόσιον ὄφλημα αὐτοῦ ἐδιπλασιάζεται το δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἐνίοτε δ' ἐξαιρετικῶς καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς βουλῆς.¹

Εὐθύναι τῶν τριηράρχων.

Οἰκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ὁ τριήραρχος ὥφειλε νὰ δώσῃ μετὰ τὴν λειτουργίαν εὐθύνας, ὡς ἔχων τὴν διαχείρισιν χρημάτων, διότι δι' αὐτοῦ ἐδίδετο ὁ μισθὸς καὶ τὸ σιτηρέσιον εἰς τὸ πλήρωμα.²

V. Τὰ δικαστικά.

Ἡγεμονία τοῦ δικαστηρίου.

Ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, ὡς ἀσφαλῶς γινώσκομεν, ἦσαν ἐν Ἀθήναις σαφῶς διακεκριμέναι ἀλλήλων ἡ ἡγεμονία τοῦ δικαστηρίου καὶ ἡ κρίσις ἐν ταῖς δίκαις, ἃς πολλοὶ ὁμοῦ δικασταὶ ἔκρινον. Μόνον δ' ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ συνεδίαζε καὶ ὁ βασιλεὺς,

¹) Πρὸλ. τὰς ἐπιγραφὰς τῶν νεωρίων ἐν Ath. Mitth. 4, 79 κέ. μετὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Köhler, δι' ὧν ἐν τισιν ἐπανορθοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Boeckh Seeurk. 210 κέ. εἰρημένα. Βλ. καὶ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 467-8. Ἐν ταῖς νεωστὶ δημοσιευθείσαις ἐπιγραφαῖς τῶν νεωρίων ἐν Ath. Mitth. 5 σ. 43 κέ. ὑπερχροῦντο οἱ τριήραρχοι ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων μετὰ τὸν κατὰπλουν εἰς ἐπισκευὴν τῶν τριήρων (Παραρτ. III 6 41 κέ. = CIA. II, 794 6. 40 κέ.), φαίνεται ὅμως ὅτι ἐνίοτε ἀπεδίδετο αὐτοῖς ἡ καταβληθεῖσα πρὸς τοῦτο δαπάνη, ἐξαιρέσει 10 ὀ (Παραρτ. IV c. 1 κέ. 77 κέ. = CIA II, 794 c 1 κέ. 89).

²) Βλ. Αἰσχιν. κτ. Κτησ. 19. Δημ. Ν', 10 50.

ἀφ' οὗ πρότερον ἀφήρει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸν στέφανον, τὸ σύμβολον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ¹, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ κατὰ δήμους δικασταί, περὶ ὧν ἀμέσως κατωτέρω θὰ γίνη λόγος, αὐτοὶ προανέκρινον καὶ ἐδίκαζον ῥητάς τινας δίκας. Περιελάμβανε δ' ἡ λεγομένη ἡγεμονία δικαστηρίου τὴν ἀποδοχὴν τῆς δίκης καὶ τὴν πρόσκλησιν, τὴν ἀνάκρισιν, τὴν προεδρείαν τοῦ δικάζοντος τὴν δίκην δικαστηρίου καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως ². Εἶχον δὲ τὴν ἡγεμονίαν δικαστηρίου καθόλου μὲν πάντες οἱ περὶ τὴν ἐγκύκλιον διοίκησιν ἄρχοντες, εἰς ὧν τὰ ἔργα ὑπήγετο τὸ ὑποκείμενον τῆς δίκης ³, ἐν τισὶ δὲ ῥηταῖς περιπτώσεσι καὶ ἰδιαί τινες δικαστικαὶ ἀρχαί, μόνον τὰ δικαστικὰ ταῦτα ἔργα ἔχουσαι. Τοιαῦται δ' ἀρχαί ἦσαν οἱ εἰσαγωγεῖς, οἱ κατὰ δήμους δικασταὶ καὶ οἱ ναυτοδίκαι.

Εἰσαγωγεῖς.

Οἱ ὅ εἰσαγωγεῖς, κληρωτοὶ ἄρχοντες ἐκ δύο φυλῶν ἕκαστος, εἰσῆγόν τινας τῶν ἐμμήνων δικῶν, φαίνεται δ' ὅτι πλὴν τούτου εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου καὶ ἐν ταῖς διαδικασίαις περὶ τιμῆσεως τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ⁴.

¹) Καὶ ὁ νόμος τοῦ Δράκοντος ἐν CIA. I. 61 διαπέλλει τὸ δικάζειν τοὺς βασιλεῖς καὶ τὸ διαγινῶναι τοὺς ἐφέτας. Περὶ τῆς ἐξαιρέσεως ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ βλ. Ἀριστ. 57, 4: « εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς, καὶ δικάζουσιν ἐν ἱερῷ καὶ ὑπαίθριοι, καὶ ὁ βασιλεὺς ὅταν δικάζη περιαιρεῖται τὸν στέφανον » καὶ Πολυδ. Η', 90: « καὶ τὰς τοῦ φόρου δίκας εἰς Ἀρείον Πάγον εἰσάγει ἐνν. ὁ βασιλεὺς » καὶ τὸν στέφανον ἀποθέμενος σὺν αὐτοῖς δικάζει ». Ἐν τοῖς Αἰσχύλ. Ἐδμην. 726 κέ. ἡ Ἀθηνᾶ, καίπερ ἡγεμὼν οὕσα τοῦ δικαστηρίου, φέρει ψῆφον εἰς τὴν δίκην, τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ συνεδίαζεν ὁ βασιλεὺς. Βλ. Kirchhoff ἐν τοῖς Bericht. d. Berl. Akadem. 1874 σ. 105 κέ. Τὴν γνώμην τούτου ἄνευ λόγου πολεμεῖ ὁ Schoemann ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1876 σ. 12 κέ. Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen 1. 252 δὲν παραδέχεται ὅτι συνεδίαζεν ὁ βασιλεὺς τὴν δ' ἀπόθεσιν τοῦ στεφάνου ἐξηγεῖ ἐξ ἀναλογίας τῶν ἐν τοῖς πένθεσι νομίμων.

²) Βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. ² σ. 41 κέ.

³) Βλ. Meier u. Schoemann αὐτ. σ. 58 κέ.

⁴) Βλ. Ἀριστ. 52, 2: « Κληροῦσι δὲ καὶ εἰσαγωγέας ἐ' ἄνδρας, οἳ τὰς ἐμμήνους εἰσάγουσι δίκας, οὓς φυλατὴν ἕκαστος » ἀναγράφει δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης πάσας τὰς ἐμμήνους δίκας, ἃς οὗτοι εἰσῆγον. Πρβλ. καὶ Πολυδ. Η', 93. 101. Βλ. Lipsius ἐν Ber-

Οἱ κατὰ δῆμους δικασταί.

Οἱ κατὰ δῆμους δικασταί, ἐν ἀρχῇ μὲν 30 ὄντες τὸν ἀριθμόν, ὕστερον δὲ μετὰ τοὺς Α' τυράννους γενόμενοι 40, καὶ διὰ τοῦτο λεγόμενοι καὶ «οἱ τετταράκοντα», ἦσαν ἀναμφισβητήτως κληρωτοὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Ἐν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις ἐδίκαζον περιερχόμενοι εἰς τοὺς δῆμους, ἀλλ' ὕστερον παρέμενον ἐν τῇ πόλει. Ἐδίκαζον δ' οὗτοι τὰς ἰδιωτικὰς δίκας, περὶ ὧν ἀπεφάσιζον οἱ τέσσαρες τῶν 40 δικαστῶν, οἱ τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου. Καὶ τὰς μὲν μέχρι 10 δραχμῶν δίκας ἔκρινον ἀνεκκλήτως, τὰς δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα παρέδιδον εἰς τοὺς διαιτητάς· καὶ ἂν μὴ ἤρεσκεν εἰς τὸν ἕτερον τῶν ἀντιδίκων ἢ τοῦ διαιτητοῦ ἀπόφασις, παραλαμβάνοντες παρὰ τούτου ἐσφραγισμένα πάντα τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης εἰσῆγον εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον¹.

cht. d. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. 1891 σ. 56-7. Μνημονεύονται ἐν CIA. I, 37 ὅπου πρόκειται περὶ διαδικασίας τοῦ συμμαχικοῦ φόρου. Ὅτι δὲν εἰσῆγον οἱ εἰσαγωγεῖς πάσας τὰς ἐμμήνους δίκας δηλοῦται ἐκ τοῦ CIA. I, 38, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ εἰσάγουσιν ὡς ἐμμήνους τὰς ἐκ τῆς μὴ πληρωμῆς τοῦ φόρου προκύπτουσας δίκας. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποδίδται εἰσῆγον ἐμμηνα εἰς τὸ δικαστήριον τοῖς τελώναις καὶ κατὰ τῶν τελωνῶν τὰ ὑπὲρ 10 ὄρ.: Ἀριστ. 52, 3.

1) Βλ. Ἀριστ. 53, 1: «Κληροῦσι δὲ (βλ. καὶ Δημ. ΚΔ', 112) καὶ <τούς> τετταράκοντα, τέτταρας ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης, πρὸς οὓς τὰς ἄλλας δίκας λαγχάνουσιν· οἱ πρότερον μὲν ἦσαν τριάκοντα καὶ κατὰ δῆμους περιόντες ἐδίκαζον, μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ὀλιγαρχίαν τετταράκοντα γεγόνασιν. Καὶ τὰ μὲν μέχρι δέκα δραχμῶν αὐτοτελεῖς εἰσι δικάζονται, τὰ δ' ὑπὲρ τοῦτο τὸ τίμημα τοῖς διαιτηταῖς παραδιδόσιν». Οἱ εὐθύναι καὶ ὁ πολέμαρχος παραδίδουσιν αὐτοῖς ἰδιωτικὰς δίκας: Ἀριστ. 48, 5. 58, 2. Ἄν μὴ ἤρεσκεν εἰς τοὺς ἀντιδίκους ἢ ἀπόφασις τῶν διαιτητῶν, παρέδιδον οὗτοι τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης εἰς τοὺς τέσσαρας ἐκ τῶν 40, τοὺς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζοντας, οἵτινες παραλαμβάνοντες εἰσῆγον εἰς τὸ δικαστήριον: Ἀριστ. 53, 2. Οἱ τέσσαρες τῶν 40, εἶναι οἱ τὴν φυλὴν δικάζοντες, κατὰ τὸν Ἀριστ. 58, 2, ἢ οἱ δ', οἱ τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζοντες: 53, 2. Πρὸβλ. καὶ Λυσ. ΚΓ'. Ἀρποκρ. λ. ὅτι. Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων ὁ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 90 εἰκασεν ὅσα νῦν ἐπιμαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. Κατὰ τὸν Δημ. ΑΖ', 33 οἱ τετταράκοντα ἐδίκαζον καὶ αἰκίας καὶ τὰ τῶν βιαίων. Κατὰ τοὺς γρόνους ὅμως τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσῆγον τὰς δίκας αἰκίας οἱ εἰσαγωγεῖς: Ἀριστ. 52, 2. Ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους ἠρύσθησαν ὅσα περὶ τῶν κατὰ δῆμους δικαστῶν γράφουσιν ὁ Ἀρποκρ. λ. κατὰ δῆμους δικασταί, ὁ Πολυδ. Η', 100, ὁ Σουῖδ. λ. κατὰ δῆμους δικασταί, ὁ Φώτ. λ. τετταράκοντα, ὁ λεξικογράφος ἐν Bekker An. gr. 306, 15 κέ. Οἱ τετταράκοντα ἀναφέρονται καὶ ἐν CIA. II, 349 Πρὸβλ. περὶ τούτων καὶ Meier u. Schoemann att. Proc. 1 88 κέ. 643 κέ.

Ναυτοδίκαι.

Οἱ ναυτοδίκαι κατεστάθησαν πιθανῶς κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὅτε κατὰ τὴν πρώτην συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων πολλοὶ ἐμπορικαὶ δίκαι ἐδικάζοντο ἐν Ἀθήναις¹. Ἦσαν δ' εἰς τοὺς ναυτοδικὰς αἱ ἐμπορικαὶ δίκαι καὶ ἡ γραφὴ ξενίας, ὡς δ' ἐκ τῆς μαρτυρίας ἐπιγραφῆς τινος πείθομαι, εἰσῆγον οὗτοι, ἀλλὰ δὲν ἐδικάζον τὰς δίκας². Ἡ τελευταία ἐν ταῖς περιελθούσαις εἰς ἡμᾶς μαρτυρίαις μνεία τῶν ναυτοδικῶν εἶναι τοῦ ἔτους 397, γινώσκουμεν δ' ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὰς ἐμπορικὰς δίκας καὶ τὴν γραφὴν ξενίας εἰσῆγον οἱ θεσμοθέται· ἐκ τούτου μετὰ πιθανότητος δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ναυτοδικῶν κατελύθη ἀρχομένου τοῦ Δ' αἰῶνος³.

Δικασταί.

Οἱ κυρίως δικασταὶ διεκρίνοντο ἐν Ἀθήναις εἰς τοὺς μονίμους δικαστὰς τοὺς διαιτητὰς καὶ τοὺς ὁμωμοκότας.

¹) Μνεία τῶν ναυτοδικῶν παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Δαιταλεῦσιν (Ἄρποκρ. λ. ναυτοδίκαι), παρὰ Κρατίνῳ (Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 766) καὶ ἐν CIA. I, 29· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κατὰ τὸν Kirchhoff δὲν εἶναι νεώτερά τοῦ 444. Τὸ ψήφισμα ἐν τῇ συναγωγῇ τοῦ Κρατεροῦ, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Ἄρποκρ. λ. ναυτοδίκαι, εἰκάζω μετὰ τοῦ Philippi Beitr. z. e. Gesch. d. att. Bürgerr. 40 κέ. ὅτι ἐγράφη τῇ 404/3.

²) Ἀρχὴν ἢ ἄρχοντας λέγουσι τοὺς ναυτοδικὰς ὁ Ἄρποκρ. καὶ ὁ Πολυδ. Η', 126, δικαστὰς δ' ὁ Ἡσύχιος λ. ναυτοδίκαι. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Λυσ. ΙΖ', 5: « νυνὶ δὲ λαχόντος ἐν τῷ Γαμηλιῶνι μηνί οἱ ναυτοδίκαι οὐκ ἐξεδικασαν », ὁ Schoemann Verf. Ath. 47-8 θεωρεῖ τοὺς ναυτοδικὰς ὡς ἡγεμόνας τοῦ δικαστηρίου καὶ δικαστὰς ἅμα ἄλλ' ὅτι μόνον ἀνέκρινον τὰς δίκας συνάγω ἐκ τοῦ CIA, I 29 στ. 4. 5, ὅπου προδήλιος οἱ ναυτοδίκαι διακρίνονται τοῦ δικαστηρίου. Τοῦτο παραδέχεται νῦν καὶ ὁ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 97. Πρὸλ. καὶ Λυσ. ΙΖ', 8 ὅπου προφανῶς λέγων « τοὺς ἄρξαντας » καὶ « τοὺς ναυτοδικὰς » ὁ ῥήτωρ ἐννοεῖ τοὺς αὐτοὺς. Ὁ Baumstark de curator. at nautodiceis 1827 σ. 71 νομίζει ὅτι τοὺς ἄρξαντας λέγων ἐννοεῖ τοὺς θεσμοθέτας. Περὶ τῶν δικῶν ἃς ἐδικάζον βλ. Σουῖδ. « ναυτοδίκαι ἄρχοντές εἰσι τοῖς ναυκλήροις δικάζοντες καὶ τοῖς περὶ τὸ ἐμπόριον ἐργαζομένοις ». Πρὸλ. Bekker An gr. 283. 3 Ἡσύχ. λ. Ὅτι ἡ γραφὴ ξενίας ἐλαγχάνετο πρὸς τοὺς ναυτοδικὰς βλ. Ἄρποκρ. Πολυδ. Πσυγ. ἐνθ. ἀν.

³) Τελευταία μνεία τῶν ναυτοδικῶν παρὰ Λυσ. ΙΖ', 5. 8, οὗ δὲ λόγος ἐγράφη τῇ 397. Βλ. Blass Gesch. d. att. Beredsamk. I 629. Ἡ γραφὴ ξενίας καὶ αἱ ἐμπορικαὶ δίκαι ἐλαγχάνοντο κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα πρὸς τοὺς θεσμοθέτας: Meier u. Schoemann att. Proc. ² 77-80. Εἰς τὴν μνείαν τῶν ναυτοδικῶν παρὰ Λουκιαν. Ἐτ. διαλ. Β', 2 δὲν ἀποδίδωι πολλὴν σημασίαν. Βλ. καὶ Meier u. Schoemann αὐτ. ² σ. 95 κέ.

Μόνιμοι δικασταί.

Τούτων μόνιμοι ἦσαν οἱ Ἀρεοπαγῖται, ἐκ τῶν ἐξερχομένων τῆς ἀρχῆς ἐννέα ἀρχόντων καθιστάμενοι, καὶ οἱ ἐφέται. Ἄλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι περὶ τὸ 400 ἀντικατεστήθησαν ὑπὸ ἡλιαστῶν ἐν τῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ δικαστηρίῳ, ἐξ οὗ κατ' ἀναλογίαν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐπὶ Δελφινίῳ καὶ ἐν τῷ ἐν Φρεαττοῖ ἐπίσης ἐδίκαζον τοῦ λοιποῦ ἡλιασταί. ¹

Φονικαὶ δίκαι.

Οἱ μόνιμοι οὗτοι δικασταί ἔκρινον τὰ δίκηματα περὶ τὸ φονικὸν δίκαιον, ὅπερ, κατὰ τὴν παρ' Ἀθηναίοις κρατούσαν ἔννοian τοῦ δικαίου, ἦτο μέρος τοῦ ἱεροῦ δικαίου. Τούτου δ' ἔνεκα καὶ οἱ τρεῖς ἐξηγηταὶ τῶν ἱερῶν εἶχον καθῆκον νὰ συμβουλευώσι τοὺς ἀγνοοῦντας περὶ τοῦ πρακτέου κατὰ τὴν δίωξιν τῶν φονέων. ² Δὲν ἦτο δ' ἀπλοῦν καὶ εὐδιάγνωστον τὸ πρακτέον ἐν τοῖς τοιού-

¹) Περὶ τῶν ἀρχόντων βλ. (Δημ.) ΚΤ', 5. Πολυδ. Η', 118. Πλουτ. Περικλ. 9. Οἱ ἐφέται μνημονεύονται καὶ τῷ 409]8 ὡς δικάζοντες ἐπὶ Παλλαδίῳ: CIA. I, 61. Ἑπτακόσιοι ὅμως δικασταὶ δικάζοντες ἐπὶ Παλλαδίῳ, ὅθεν ἡλιασταί, ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Ἰσοκρ. III', 52-54, οὗ ὁ λόγος, ὡς ἐκ § 27 κέ. 45 κέ. συνάγεται, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφῇ μετὰ τὸ 397· κατὰ δὲ τὸν (Δημ.) ΝΘ', 10 πεντακόσιοι. Εἰς τὸν Δ' αἰῶνα ἀναφέρεται τὸ τοῦ Πολυδ. Η', 125: «κατὰ μικρὸν δὲ κατεγελάσθη (οὐδεὶς λόγος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς διορθώσεως κατηγελάσθη τοῦ Forchhammer de ephebis nou ludibrio habitis. Πρόγρ. τοῦ Kiel 1844 [μᾶλλον ἡδυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν κατελύθη, ὁδηγοῦμενοι καὶ ἐκ διαφόρου γραφῆς τοῦ κώδ. ο]) τὸ τῶν ἐφετῶν δικαστήριον». Ὁ Ἀριστ. 57, 4 λέγει περὶ τῶν εἰς τὸν Ἀρειον πάγον καὶ εἰς τὰ δικαστήρια ἐπὶ Παλλαδίῳ, ἐπὶ Δελφινίῳ καὶ ἐν Φρεαττοῖ εἰσαγομένων δικῶν: «δικάζουσι δ' οἱ λαχόντες τοῦ(τ') ἀνδρεῖς πλὴν τῶν ἐν Ἀρεῶν πάγῳ γιγνομένων». ὅθεν τὸ λαχόντες δεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ ἡλιαστῶν. [Ὁ Ἀν. Σακελλάριος Untersuch. d. Text. d. Ἀθ. πολιτ. Jena 1898 σ. 24 ἀναγινώσκει: «οἱ λαχόντες πάσ(ας) ταύ(τας), πλὴν». Πρὸς τοὺς ἐμοὺς Beiträge zur Entwicklungsgesch. des griech. Gerichtsverfahrens u. d. griech. Rechtes ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1895 Παραρτ. τ. 23 σ. 494 κέ. 502 κέ. Περὶ τῶν ἐφετῶν βλ. σ. 150 κέ.

²) Περὶ τῶν ἐξηγητῶν τῶν ἱερῶν βλ. Otf. Müller Eumenid. σ. 162 κέ. Chr. Petersen ἐν Philologus Παραρτ. τ. I σ. 155 κέ. καὶ τὰς ἐμὰς Beiträge ἐνθ. ἀν. σ. 506 κέ. Ὅτι κατὰ τὰς φονικὰς δίκας ἤρῳτα ὁ διώκων τὸν ἐξηγητὴν τί ἐπρεπε νὰ πράξῃ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πλάτ. Εὐθύφρ. 4 σ. 4 c καὶ τοῦ (Δημ.) ΜΖ', 68 κέ. Βλ. καὶ Petersen αὐτ. σ. 174 κέ.

τοὺς ἀδικήμασι. Διότι ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ἐν Σπάρτῃ δὲ πιθανῶς καὶ κατὰ τοὺς ιστορικοὺς, τὸ ἀδικήμα ἐκρίνετο κυρίως ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, ἐν Ἀθήναις τὸ ὑναντίον, τὸ πρῶτον καθ' ὅσον γινώσκομεν ἐν ταῖς νόμοις τοῦ Δράκοντος, διεκρίθησαν τὰ ἐκ προνοίας φονικά ἀδικήματα καὶ τὰκούσια καὶ ὡς πρὸς τὰ δικάζοντα ταῦτα δικαστήρια καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπιβόλῃν τῶν ποινῶν.¹

"Ασυλον.

Ὁ φονεύς, ἂν μὴ ἀμέσως μετὰ τὴν πρᾶξιν ἔφευγε τῆς χώρας, κατέφευγεν εἰς ἱερόν, ὅπως λυτρωθῇ ἀπὸ τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Ἑλλῃσι τιμωρίας τοῦ φόνου ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ παθόντος, μέχρι τῆς ἀποτίσεως εἰς τοὺς συγγενεῖς τούτους τῆς τιμῆς τοῦ αἵματος. Προστατευόμενος δ' ὑπὸ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ ἀσυλίας ἡδύνατο ἐκεῖθεν νὰ διαπραγματευθῇ πρὸς τοὺς συγγενεῖς περὶ τῆς τιμῆς. Ὅτε δ' ὕστερον ἡ πόλις ἀνέλαβε τὴν τιμωρίαν τῶν φονικῶν ἀδικημάτων, τὰ τρία ἱερά, ἐν οἷς παρείχετο ἄσυλον, ὥρισεν ὡς τόπους πρὸς ἐκδίκασιν τῶν φονικῶν δικῶν.²

Ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου.

Τὸ ἐπισημότερον τῶν ἐν Ἀθήναις φονικῶν δικαστηρίων ἦτο ἡ βουλὴ ἐξ Ἀρείου πάγου ἢ ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, τουτέστιν ἡ βουλὴ ἡ ἐδρεύουσα ἐν τῷ λόφῳ τῶν Ἀρῶν· ἦσαν δ' αἱ Ἀραί, αἱ θεότητες τῆς κατάρας καὶ τῆς τιμωρίας, ὧν τὸ ἱερόν ἔκειτο ὑπὸ τὸν

¹) Περὶ τῆς κρίσεως τῶν φονικῶν ἀδικημάτων κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους πρὸς. Philippi d. Areopag u. d. Epheten σ. 4 καὶ τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 503 κέ. περὶ τῶν ἐν Σπάρτῃ βλ. Ξενοφ. Ἀνάβ. Δ', ἡ', 25. Περὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἐπιδόσεως τοῦ φονικοῦ δικαίου ἐν Ἀθήναις βλ. τοὺς ἐμοὺς Beiträge σ. 506 κέ. [Διάφορον περὶ τῆς διακρίσεως τῶν φονικῶν ἀδικημάτων ἐν Ἀθήναις γνώμην τοῦ Lipsius βλ. ἐν Berl. phil. Wochenschr. 1897 σ. 1391].

²) Ὅτι κοινὴν ἀρχὴν πάντα τὰ ἐν Ἀθήναις φονικά δικαστήρια εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου κατέδειξεν εὐστόχως ὁ Köhler ἐν Hermes 6, 102 κέ. Τὰ διάφορα φονικά δικαστήρια κατεστάθησαν ὕστερον. βλ. τοὺς ἐμοὺς Beiträge σ. 499 κέ.

λόφον. ¹ Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἦτο ἄσυλον καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ² ὃ δὲ καταφεύγων εἰς αὐτὸ φονεύς, καθ' οὗς χρόνους τὸν φόνον ἐτιμώρουν οἱ συγγενεῖς, ἀπέφευγε μὲν τούτους, ἀφίετο ὅμως εἰς τὴν δίκην τῶν Σεμνῶν θεῶν. Ὅτε δὲ τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας τοῦ φόνου ὑπὸ τῶν συγγενῶν κατέλύθη, ἀνέλαβε δ' ἡ πόλις τὴν τιμωρίαν τοῦ φονέως καταστήσασα ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἄσυλου φονικὸν δικαστήριον, ἐδίκαζεν ἐξ ὀνόματος τῶν τιμωρῶν θεοτήτων. Εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ φονικοῦ δικαστηρίου ὑπήγοντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους αἱ δίκαι φόνου ἐκ προνοίας ἢ τραύματος ἂν ὁ τρώσας ἐβούλετο ν' ἀποκτείνῃ, καὶ πυρκαϊᾶς (ἐμπρησμοῦ), διότι ἐθεωρεῖτο αὕτη ὡς ἀδίκημα κατὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς ζωῆς, καὶ φαρμάκων ἂν ἀπέθνησκεν ὁ δηλητηριασθείς. ³

¹) Ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen 1, 428 ἐξηγεῖ τὸ ὄνομα Ἀρείος Πάγος, ὡς σημαίνον τὸν λόφον τῆς ἀρᾶς καὶ τῆς αἰδέσεως, εὐλόγως ἀρνούμενος ὅτι εἶχε σχῆσιν τινὰ τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ φονικὸν δικαστήριον πρὸς τὴν λατρίαν τοῦ Ἀρείου. Τὰς ἄλλας ἐξηγήσεις τοῦ ὀνόματος περισυνήγαγεν ὁ Philippī ἐνθ. ἀν. σ. 8 κέ. Μόνον νομίζω μετὰ τοῦ Wachsmuth ὅτι πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς αἰτίας τῆς ὀνομασίας τοῦ λόφου δὲν πρέπει ν' ἀφορηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Ἀθηνᾶς ἀρείας, τῆς μόνης θεᾶς τῆς ἐχρύστης βωμῶν ἐπὶ τοῦ λόφου (βλ. Πaus. Α', κη', 5), ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείον πάγον ἱεροῦ τῶν Σεμνῶν, ὧν τὸ ὄνομα Ἀραί μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου. Εὐμεν. 417. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου πρὸλ. Αἰσχύλου. Εὐμεν. 804 κέ. Σχολ. Εὐριπ. Ὅρεστ. 1650: « φασὶ δέ, ὅτι καὶ ἱερὸν οὗτος (ὁ Ὅρεστης) ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τῶν θεῶν (τῶν Εὐμενίδων) ἱδρύσατο ». Σχολ. Λουκ. ΙΙΙ, σ. 68 Jabobitz: « Σεμνὰς θεὰς τὰς Ἐρινύας. Τούτων γὰρ τὸ ἱερὸν πλησίον τοῦ Ἀρείου πάγου ». Ἡ συνάφεια τοῦ ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ φονικοῦ δικαστηρίου πρὸς τὰς Σεμνὰς ἐμφαίνεται καὶ ἐν τῷ ὅρκῳ εἰς ταύτας (Δεινάρχ. κτ. Δημοσθ. 47) καὶ ἐν τῇ θυσίᾳ, ἣν οἱ ἀπολούμενοι ἐκ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔθυσον εἰς αὐτάς (Πaus. Α', κη', 6). Τὴν συνήθειαν ταύτην ὑπέδειξεν ἡδὴ καὶ ὁ Otf. Müller Eumen. 154 Ἡ παραγωγή τοῦ ἐπιθέτου ἄρειος ἀπὸ τοῦ ἀρὰ εἰς οὐδὲν προσκρούει. Κατ' ἀρχὰς βεβαίως ἐ σχηματίσθη τὸ ἐπίθετον ἄρειος ἀπὸ τοῦ ἀρὰ, τονιζόμενον ὡς τὸ ἀδελφεός, ὅτε δὲ τὸ ἀρεῖα ἐγένετο προσσηγορικὸν ἀνεδιφάσθη ὁ τόνος τοῦ ἐπιθέτου ἄρειος. [Μᾶλλον τὰν ἀπαλιν ἐξ ἐπιθέτου ἄρειος ἡδύνατο νὰ παραχθῇ κύριον ὄνομα Ἀρείος].

²) Πρὸλ. Ἀριστοφ. Θεσμῶν. 224 καὶ Σχολ. αὐτ.: « ἄσυλον γὰρ εἶχον οἱ καταλαμβάνοντες τὰ ἱερὰ τῶν Ἐρινύων »

³) Πρὸλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΚΓ', 22: « Δικάζειν δὲ τὴν βουλήν τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ φόνου καὶ τραύματος ἐκ προνοίας καὶ πυρκαϊᾶς καὶ φαρμάκων, ἂν τις ἀποκτείνῃ θούς ». Ἀριστ. 57, 3: « Εἰσὶ δὲ φόνου(ου) δίκαι καὶ τραύματος, ἂν μὲν ἐκ προνοίας ἀποκτείνῃ ἢ τρώσῃ, ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, καὶ φαρμάκων, ἂν ἀποκτείνῃ θούς, καὶ πυρκαϊᾶς: ταῦτα γὰρ ἡ βουλὴ μόνα δικάζει ». Ὁμοίως Πολυδ. Η', 117. Πρὸλ. Philippī ἐνθ. ἀν. 23 κέ. Ὅτι ἐν τῷ

Αἱ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐπιβαλλόμεναι ποιναὶ ἦσαν τοῦ μὲν ἐκ προνοίας φόνου θάνατος καὶ δήμευσις τῆς περιουσίας, τοῦ δ' ἐκ προνοίας τραύματος ἐπὶ σκοπῷ φόνου ἀειφυγία καὶ δήμευσις, τῶν δ' ἐκ προνοίας φαρμάκων ἐπίσης ἐπὶ σκοπῷ φόνου ἢ τοῦ ἐκουσίου φόνου ποινή, καὶ τῶν ἀκουσίων φαρμάκων ἢ εἰς τὰ θανατηφόρα τραύματα ἐπιβαλλομένη ¹.

Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ.

Τὸ δεύτερον ἐν Ἀθήναις φονικὸν δικαστήριον ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἐκτὸς τοῦ τείχους, ἐν τῷ παλαιῷ ἱερῷ τῆς Παλλάδος ². Ἐδίκαζε δὲ τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ δικαστήριον τὰς δίκας ἀκουσίων φόνων καὶ βουλευσεως (βούλευσις δ' εἶναι ὅταν τις ἐξ ἐπιβουλῆς κατασκευάσῃ τινὶ θάνατον, ἐάν τε ἀποθάνῃ ὁ ἐπιβουλευθεὶς ἐάν τε μή)· πρὸς δὲ τούτοις ἐδίκαζε καὶ τοὺς φόνους οἰκετῶν καὶ μετοίκων καὶ ξένων ³. Ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν ἀκού-

τραύματι ἐκ προνοίας ἐξητάζετο ἢ πρόθεσις πρὸς φόνον μαρτυρεῖ ὁ Λυσ. Γ', 41 : «ἐπειτα δὲ καὶ οὐδεμίαν ἡγοίμην πρόνοιαν εἶναι (τραύματος), ὅστις μὴ ἀποκτείναι βουλόμενος ἔτρωπεν». Πρὸλ. καὶ ὅσα λεπτομερέστερον λέγει ὁ αὐτὸς βήτωρ ἐν § 41-44 καὶ 28. Βλ. καὶ Λυσ. Δ', 5-7. Ὁ Glene de homicidarum in Areopago Atheniensi iudicio. Goetting. 1894 σ. 23 κέ, φρονεῖ ὅτι ἔχει μόνον ἢ πρόθεσις τραυματισμοῦ. Πρὸλ. τοὺς ἐμούς Beiträge σ. 520. Τὰ δὲ φάρμακα κατὰ τὸν Glene σ. 32 κέ. δὲν σημαίνουναι τὴν δηλητηρίαν, ἀλλὰ τὰ φίλτρα. Βλ. τὴν ἀντίθετον γνώμην ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 517 κέ. 525 κέ. Οὐδαμῶς συμμερίζομαι τὴν κρατούσαν γνώμην ὅτι ἡ κρίσις τῆς γραφῆς πυρκαϊᾶς ἦτο ἀπόρροια τῆς ἐπιμελείας τῶν οἰκοδομημάτων, ἣν εἶχεν ὁ Ἀρείος πάγος. Βλ. Heffter ath Gerichtsverf. 180. Meier u. Schoemann att. Proc. ² 387. 541. Philippi der Areopag u. d. Erpheten σ. 161. Ἡ ἐκ προνοίας πυρκαϊὰ (διότι ἡ ἀκουσία δὲν ἐτιμωρεῖτο) ἐθεωρεῖτο ὡς ἀδίκημα κατὰ τῆς ζωῆς ἄλλου, ἐπειδὴ δὲν ἦτο τότε δυνατὴ ὡς σήμερον ἢ πυρκαϊὰ ἐπὶ σκοπῷ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως. Οὕτω δὲ μόνον ἐξηγεῖται, διατί ἡ πυρκαϊὰ περιλαμβάνετο εἰς τὸν φονικὸν νόμον. Καὶ ὁ Πλάτων Νόμ. Θ', 865 ὁ ἀναφέρει φόνον «πυρὸς προσβολῇ».

¹) Ποινὴ τοῦ ἐκουσίου φόνου: Δημ. ΚΑ', 43. Ἀντιφ. π. τοῦ Ἡρώδ. φόν. 10. Philippi ἐνθ. ἀν. 109 κέ, τοῦ ἐκ προνοίας τραύματος: Λυσ. Γ', 18. Δημ. Μ', 32. Philippi 113-4, τῶν φαρμάκων: Philippi 120. τοὺς ἐμούς Beiträge σ. 527-8.

²) Βλ. Δημ. ΚΓ', 71: «τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ». Ὁ μῦθος περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ δικαστηρίου τούτου ἐκ τοῦ Κλειδῆμου καὶ τοῦ Φανοδῆμου παρὰ Σουῖδ. λ. ἐπὶ Παλλαδίῳ. Βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. Πολυδ. Η', 118. Πaus. Α', κν', 8-9. Philippi 13 κέ.

³) Βλ. Ἀριστοτ. 57, 3: «τῶν δ' ἀκουσίων (τουτέστι φόνων) καὶ βουλευσεως καὶ οἰ-

σιον φονέα ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου ποινὴ ἦτο πρόσκαιρος φυγὴ ἄνευ δημεύσεως τῆς περιουσίας· κατήρχετο δ' εἰς τὴν πατρίδα ὁ καταδικασθεὶς ἂν συνεχώρουν αὐτὸν οἱ συγγενεῖς, ἢ, ἂν τοῦτο μὴ ἐγίνετο, μετὰ χρόνον ὠρισμένον, ἄγνωστον ἡμῖν ὁπόσον¹.

κέτην ἀποκτείνει τις ἢ μέτοικον ἢ ξένον, οἱ ἐπὶ Παλλαδίῳ ». Πρὸλ. 'Αρποκρ. λ. ἐπὶ Παλλαδίῳ λ. βουλευσεως, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι κατὰ μὲν τὸν 'Ισαῖον αἱ δίκαι ἦσαν ἐπὶ Παλλαδίῳ, κατὰ δὲ τὸν Δείναρχον ἐν τῇ 'Αρείῳ πάγῳ. 'Εξήγησα ἐν τοῖς ἐμοῖς Beiträge σ. 521 κέ. ν' ἀποδείξω ὅτι τὸ ἐγκλημα τοῦ « αἷτιον εἶναι φόνου » ἢ τοῦ « βουλεύειν φόνον » εἶναι διάφορον τοῦ τῆς βουλευσεως, περὶ ἧς ἔχομεν μόνον τὸν παρ' 'Αρποκρατίωνι ὀρισμὸν· παρεδέχθη δ' ὅτι ἡ γραφὴ βουλευσεως ἐτέθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν δευτέραν πεντηχονταετηρίδα τοῦ Δ' αἰῶνος. Βλ. καὶ Glene ἐνθ. ἀν. σ. 48 κέ. Κατὰ τὸν Philippi ἐνθ. ἀν. 29 κέ., ἡ περὶ τῆς βουλευσεως παράδοσις ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι ἐδικάζετο ἐπὶ Παλλαδίῳ. 'Εναντίαν γνώμην ἔχει ὁ Lipsius ἐν Bursian Jahresber. 1878 σ. 289-90 καὶ παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 384 κέ. 'Επίσης ὁ Heikel die sogen. βούλευσις in Mordproc. Helsingfors 1886. 'Η βούλευσις, ἣν ὁ Forchhammer de Areopago σ. 30 κέ. θεωρεῖ ὡς τὴν λόγῳ αὐτουργίαν, ἐρμηνεύει ὁ W. Passow de crimine βουλευσεως. Diss. in. Goett. 1886 ὡς φόνον, ὃν κατασκευάζει τις inisidias machinatus quaslibet clandestinas consilio magis quam vi aperta (σ. 17), ἐνῷ αὐτόχειρ λέγεται κατ' αὐτὸν ὁ ἀποκτείνων manifesta vi (σ. 12) ἢ cruenta caede (σ. 14). Τὸ πλημμελὲς ὁμῶς τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος αὐτόχειρ, ὡς παρετήρησεν ἡδὴ ὁ Thalheim ἐν Berliner philol. Woehenschr. 1887 σ. 784, ἐλέγχει τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Πλάτ. Νόμ. Θ', 865 d: « εἰάν δὲ αὐτόχειρ μὲν, ἄκων δὲ ἀποκτείνει τις ἕτερος ἕτερον, εἴτε τῷ ἑαυτοῦ σώματι ψιλῶς εἴτε ὀργάνῳ ἢ βέλει ἢ πώματος ἢ σίτου ὁδοῖ ἢ πυρὸς ἢ χειμῶνος προσδούλῃ ἢ στερήσῃ πνεύματος, αὐτὸς τῷ ἑαυτοῦ σώματι ἢ δι' ἑτέρων σωμάτων, πάντως ἔστω μὲν ὡς αὐτόχειρ, δίκας δὲ τινέτω τὰς τοιαύτας ». Πρὸλ. καὶ Kolm ἐν Προγράμμ. τοῦ Olmütz 1890 καὶ Thalheim ἐν Προγράμμ. τοῦ Schneidemühl 1892. 'Ο Passow ἐνθ. ἀν. 37 κέ. ἔχει τὴν γνώμην ὅτι δὲν ὑπῆρχε γραφὴ βουλευσεως, ὁμοίως καὶ ὁ Heikel ἐνθ. ἀν., ὅπερ ὁμῶς μόνον μέχρι τοῦ 350 εἶναι ἀκριβές. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως βουλευσεως βλ. τὰς ἐμὰς Beiträge σ. 532 κέ. Καὶ ὑπὸ τοῦ 'Αριστοτέλους μαρτυρεῖται ὅτι αἱ δίκαι φόνου τῶν μὴ πολιτῶν ἐδικάζοντο ἐπὶ Παλλαδίῳ, ὅπερ ἡμφισδῆται ὁ Philippi σ. 52 κέ. 'Ορθῶς δὲ περὶ τούτου ἐκρίνεν ὁ Welsing de inquilinor. et peregrinor. apud Atheniens. iudiciis. Diss. in. Marburg 1887 σ. 48 κέ. 'Ὅτι διάφορος ἦτο ἡ τιμωρία τοῦ φόνου τοῦ πολίτου τῆς τοῦ φόνου ξένου ὁρθῶς ἐκ τοῦ Δημ. ΚΓ', 89 συνήγαγεν ὁ Lipsius ἐν Bursian Jahresbericht 1878 σ. 290. Βλ. καὶ ὅσα ὁ αὐτὸς παρατηρεῖ παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 379. Bekker An. gr. 194, 11: « εἰάν μέτοικόν τις ἀποκτείνει φυγῆς μόνον κατεδικάζετο· εἰάν μὲντοι ἄσπόν, θάνατος ἢ ζημία ».

1) Τιμωρία τοῦ ἀκουσίου φόνου: CIA. I, 61. Δημ. ΚΓ', 45. 72. Βλ. Philippi 114 κέ. 'Η βούλευσις, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως, ἣν ἀσπάζομαι, ἐτιμωρεῖτο, ἂν μὲν ἀπεθνήσκεν ὁ βουλευθεὶς, ὡς ὁ ἐκούσιος φόνος, ἂν δὲ μὴ, ὡς τραῦμα ἐκ προνοίας. Βλ. τὰς ἐμὰς Beiträge σ. 533. Βλ. καὶ τὴν γνώμην τοῦ Philippi σ. 118 κέ. 'Ὡς πρὸς δὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ φόνου ξένου, γινώσκουμεν ὅτι ὁ ἀποκτείνων μέτοικον κατεδικάζετο εἰς φυγὴν: Bekker An. gr. 194, 11.

Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ.

Καὶ τὸ τρίτον φονικὸν δικαστήριον τῶν Ἀθηναίων ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἐκτὸς τοῦ τείχους, ἐπὶ τῷ Δελφινίῳ, τουτέστιν τῷ ἱερῷ τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος¹. Ὑπὸ τούτου δ' ἐδικάζετο ὁ τὸν φόνον μὲν ὁμολογῶν, ἰσχυριζόμενος ὅμως ὅτι ἐνόμως ἀπέκτεινε². Ὡρίζον δ' οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος ὅτι ἀθῶος ἦτο ὁ ἀποκτείνας ἄκων τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐν ἀθλητικῷ ἀγῶνι, ἢ τὸν συστρατιώτην ἐν πολέμῳ ἐξ ἀγνοίας, ἢ μοιχὸν καταληφθέντα ἐπὶ συζύγῳ, ἢ ἐπὶ μητρὶ, ἢ ἐπὶ ἀδελφῇ, ἢ θυγατρὶ, ἢ παλακῇ, ἢ εἶχεν ἐπὶ γεννήσει γνησίων παιδῶν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀποκτείνας τινὰ ἀμυνόμενος³. Ἄν καὶ ὁ κατήγορος συνωμολόγει ὅτι ὁ φόνος ἦτο δίκαιος, εἰς τὸ δικαστήριον βεβαίως οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰ κυρώσῃ τοῦτο. Συνήθως ὅμως ὁ μὲν κατήγορος ἐνεκάλει ἐπὶ ἐκούσίῳ φόνῳ, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς πειθόμενος ἐκ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ κατηγορουμένου, ὅτι ὁ φόνος ἦτο ἔννομος, εἰσῆγε τὴν δίκην εἰς τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ δικαστήριον⁴. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν δίκην δυνατόν ἦτο νὰ καταδειχθῇ ὅτι ἀβάσιμος ἦτο ἡ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου καὶ ὅτι ὁ φόνος ἦτο ἐκούσιος καὶ τιμωρητέος, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ δικαστήριον εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου.⁵

1) Βλ. Δημ. ΚΓ', 74 κέ.: «Τρίτον ἕτερον πρὸς τούτοις δικαστήριον-ἐστὶ τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ». Τὸν μῦθον περὶ τῆς συστάσεως τοῦ δικαστηρίου τούτου ὄλ. παρὰ Πaus. Α', κη', 10. Πολυδ. Η', 119. Βλ. Philippi 15-6 καὶ τὰς ἐμὰς Beiträge 498.

2) Βλ. Ἀριστ. 57, 3: «ἐάν δ' ἀποκτείναι μὲν τις ὁμολογῇ, φῇ δὲ κατὰ τοὺς νόμους, οἷον μοιχὸν λαδὼν ἢ ἐν πολέμῳ ἀγνοήσας ἢ ἐν ἀθλῳ ἀγωνιζόμενος τούτῳ) ἐπὶ Δελφινίῳ δικάζουσιν». Πρὸλ. Ἀρποκρατ. λ. ἐπὶ Δελφινίῳ. Τὴν γνώμην τοῦ Leist graecoitalische Rechtsgeschichte 350 κέ. ὅτι τὰ δύο τελευταῖα ἐγκλήματα εἰδικάζετο τὸ ἐπὶ Παλλάδιῳ, ἀναιρεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλους.

3) Περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ δικαίου φόνου καὶ περὶ τῶν θεωρουμένων ὡς τοιούτων ἐγκλημάτων ὄλ. τὰ ἐμὰ Beiträge 510 κέ. Βλ. Δημ. ΚΓ', 53 κέ. 60. CIA. I, 61. Πρὸλ. καὶ τὴν συνήθη εἰς τοὺς βήτορας φράσιν: «ἐάν τις ἀμυνόμενος ἄργοντα χειρῶν ἀδίκῳ κτείνῃ».

4) Βλ. Philippi 59 κέ.

5) Βλ. Philippi 123 κέ.

Τὸ δικαστήριον τὸ ἐν Φρεαττοῖ.

Τὸ δὲ τέταρτον φονικὸν δικαστήριον τὸ ἐν Φρεαττοῖ, ἐν Πειραιεὶ ἐπὶ τῇ θαλάσῃ κείμενον, σπανιώτατα βεβαίως ἐδίκαζεν. Ὑπὸ τούτου ἐκρίνοντο ὅσοι εἰς φυγὴν καταδεδικασμένοι ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ, κατηγοροῦντο ἐπὶ ἐτέρῳ φόνῳ ἐκουσίῳ ἢ ἐκουσίῳ τραύματι, ἄδηλον ἂν πρὸ τῆς φυγῆς ἢ μετ' αὐτὴν διαπραχθέντι. Ἐπειδὴ δὲ φυγὰς ὦν ὁ κατηγορούμενος δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀποβῇ εἰς τὴν πατρίαν γῆν, προσπλεύσας ἀπελογεῖτο ἀπὸ τοῦ πλοίου, οἱ δὲ δικασταὶ ἡκροῶντο καὶ ἐδίκαζον ἐν τῇ ξηρᾷ. Καὶ ἂν μὲν κατεδικάζετο, ἔδιδε τὴν ἐπὶ τοῖς ἐκουσίοις φόνοις δίκην, ἂν δ' ἠθωοῦτο, ὑπέτρεχε τὴν ἐπὶ τῷ πρότερον ἀκουσίῳ φόνῳ φυγὴν καὶ ἔμενεν ἐν τῇ ξένῃ, μέχρις ὅτου τύχῃ τῆς συγγνώμης τῶν συγγενῶν. ¹

Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ.

Τὸ δὲ πέμπτον φονικὸν δικαστήριον, τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ, οὗ τὴν ἡγεμονίαν εἶχεν ὁ βασιλεὺς δικάζων μετὰ τεσσάρων φυλοδασιλέων, ἐξετέλει δικαστικούς τινας τύπους θρησκευτικὴν ἔχοντας ἔννοιαν. Ἐδίκαζε δὲ τοῦτο τὸν ἄγνωστον δράστην φόνου καὶ κατεδίκαζε τὰ ὄργανα τὰ ἐπενεγκόντα τὸν θάνατον, κατεδίκαζε δὲ καὶ ἄψυχα πράγματα, ἂν ἐμπεσόντα ἀπέκτεινάν τινα, καὶ ἐξέβαλλε ταῦτα ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας. ²

¹) Βλ. Δημ. ΚΓ', 77 κέ.: «πέμπτον δικαστήριον τὸ ἐν Φρεαττοῖ». Ἐκ τοῦ Δημοσθ. ἀρύεται καὶ ὁ Ἀρποκρ. λ. Φρεαττοῖ. Ὁ Ἀριστ. 57 3 λέγει: «ἐὰν δὲ φεύγων φυγὴν, ὦν αἰδεῖσθαι ἔστιν, αἰτίαν ἔχῃ ἀποκτείνειν ἢ τρώειν τινα, τοῦτω δ' ἐν Φρεαττοῖ δικάζουσιν. ὃ δ' ἀπολογεῖται προσορμισσάμενος ἐν πλοίῳ». Πρβλ. Πολυδ. Η', 120. Ἑλλάδ. παρὰ Φώτ. Βιβλ. 535 α, 28. Bekker An. gr. 311, 17 κέ. Βλ. Philippi σ 18-9 καὶ τὰς ἐμὰς Beiträge σ. 503.

²) Βλ. Δημ. ΚΓ', 76: «Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ. — τοῦτο δ' ἐστίν, ἐὰν λίθος ἢ ξύλον ἢ σίδηρος ἢ τι τοιοῦτον ἐμπεσὼν πατάξῃ καὶ τὸν μὲν βαλόντα ἀγνοῇ τις, αὐτὸ δ' εἰδῇ καὶ ἔχῃ τὸν φόνον εἰργασμένον, τοῦτοις ἐνταῦθα λαγχάνεται». Ἐκ τούτου Ἀρποκρ. λ. ἐπὶ Πρυτανείῳ. Πολυδ. Η', 120: «δικάζει περὶ τῶν ἀποκτεινάντων, κἂν ὥσιν ἀφανεῖς καὶ περὶ τῶν ἄψυχων τῶν ἐμπεσόντων καὶ ἀποκτεινάντων». Ἡ προσθήκη «προεισθήκεισαν δὲ τούτου τοῦ δικαστηρίου φυλοδασιλεῖς, ὅς ἐδει τὸ ἄψυχον ὑπερρρίσαι» (βλ. καὶ Πaus. Γ', ια', 6) συμπληροῦται καὶ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ Ἀριστ. 57, 4: «Ὅταν δὲ μὴ εἰδῇ τὸν ποιήσαντα, τῷ δράσαντι λαγχάνει. Δικάζει δ' ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φυλοδασιλεῖς καὶ τὰς τῶν

Τίνες ἐλάγχανον τὰς φοινικὰς δίκας.

Ὡς ἐν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις μόνον τοῦ φονευθέντος οἱ συγγεγεῖς εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ τιμωρήσωσι τὸ ἀδίκημα, οὕτω, καὶ ἐξ ὅτου τὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων ἀνέλαβεν ἡ πόλις, περιορίζετο εἰς ὀλίγους τὸ δικαίωμα τῆς κατηγορίας. Φοινικὴν δίκην ἐλάγχανε μόνος ὁ παθὼν, ἢ, ἂν οὗτος εἶχεν ἀποθάνῃ, μόνον οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ δὴ ὠρίζετο διαρρήδην ὑπὸ τοῦ νόμου, ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐγκαλεῖν τὸν ἀδικήσαντα καὶ τοῦ λαγχάνειν τὴν δίκην πρὸς τὸν βασιλέα εἶχον ὁ πατήρ, οἱ υἱοί, οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ τῶν ἀδελφῶν παῖδες τοῦ παθόντος, νὰ συνδιώκωσι δὲ τὸν ἀδικήσαντα οἱ ἐξάδελφοι τοῦ παθόντος καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν καὶ οἱ γαμβροὶ καὶ πενθεροὶ καὶ φράτερες.¹ Προκειμένου δὲ φόνου δούλου, ἐνεκάλει ὁ κύριος, καὶ μετοίκου ὁ προστάτης αὐτοῦ.²

Δικονομία τῶν φοινικῶν δικῶν.

Ἡ πρόσκλησις, ἡ ἀνάκρισις καὶ ἡ κρίσις τοῦ δικαστηρίου ἐν φοινικαῖς δίκαις ἐγίνοντο κατὰ τοὺς ἀκολούθους τύπους. Κατὰ τὴν

ἀφύχων καὶ τῶν ἄλλων ζώων », [Πρὸς καὶ τὰ ἐμὰ εἰσαγωγικὰ μαθήματα εἰς Ἀριστ. Ἀθ. πολ. σ. 46-7, ὅπου τὸ θράσαντι θεωρῶ γένους ἀρσενικοῦ καὶ οὐχὶ οὐδετέρου καὶ τὴν τελευταίαν φράσιν συμπληρῶ « τῶν ἀφύχων [καὶ τῶν ὑποζυγίων] καὶ τῶν ἄλλων ζώων », ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Πλάτ. Νόμ. Θ', 874a, οὗ τὸ χωρίον διευκρινεῖ τὰ κατὰ τὸ ἐπὶ Πρυτανεῖῳ δικαστήριον]. Βλ. καὶ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 244. Περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἐθίμων τούτων καὶ τῶν κατὰ τὰ Βουφόνια βλ. Πaus. Α', κη', 10. κδ', 4. Περὶ δὲ τῶν Βουφονίων βλ. Mommsen Heort. 449 κέ [Feste d. St. Ath. σ. 512]. Philippi 16 κέ.

¹) Περὶ τοῦ καθήκοντος ὅπερ εἶχον οἱ συγγενεῖς τοῦ παθόντος νὰ διώκωσι τὸν φονέα βλ. τὸν νόμον παρὰ Δημ. ΜΓ', 57, ἐπιθεδαιούμενον ὑπὸ CIA. I, 61. Περὶ τῆς ἐννοίας τῶν ἐν τῷ νόμῳ ὀνομαζίων βλ. Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 68 κέ. Ὁ Lipsius ἐν Bursian Jahresbericht 1878 σ. 291 ἀμφισβητεῖ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ὑπὸ Philippi ἐνθ. ἀν. σ. 70 κέ. ἐρμηνείας τοῦ « ἐντὸς ἀνεψιότητος καὶ ἀνεψιῶν » ὅτι δηλ. δὲν περιλαμβάνονται οἱ ἐξάδελφοι (κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως)· στήριζεται δ' ὁ Lipsius εἰς μόνον τὸ χωρίον παρὰ Δημ. ΜΓ', 51, ὅπου κεῖται καὶ ἐν ἄλλῳ ἀττικῷ νόμῳ τὸ ἐντὸς. Τοῦ νόμου τούτου δὲν θεωρεῖ γνήσιον ὁ Seeliger ἐν N. Rhein Museum 1876 τ. 31 σ. 176 κέ., συμφωνεῖ δ' αὐτῷ καὶ ὁ Grasshof symb. ad. doctr. iur. att. de hereditatib. Diss. in Berol. 1877 σ. 8. Ἐκ τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς μαρτυριῶν δὲν λύεται ἡ ἀπορία, ἂν μὴ ὑπαρχόντων συγγενῶν ἢ μὴ βουλομένων, εἶχον δικαίωμα καὶ μὴ συγγενεῖς νὰ λαγχάνωσι φοινικὴν δίκην. Βλ. Philippi 100 κέ.

²) Περὶ τῆς διώξεως τοῦ φονέως δούλου ἢ μετοίκου βλ. Philippi σ. 98 κέ.

ἐκφορὰν μὲν τοῦ νεκροῦ ἐπεφέρετο δόρυ εἰς ἔνδειξιν τοῦ βιαίου θανάτου, τοῦτο δὲ καὶ ἐνεπηγνύετο ἐπὶ τοῦ τάφου. Μετὰ δὲ τὴν κηδεΐαν ὁ ὑπὸ τοῦ νόμου ὑποχρεούμενος συγγενὴς τοῦ φονευθέντος ἐνεκάλει τὸ ἀδίκημα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ παρὰ τούτου ἰσως λαμβάνων τὴν ἐξουσίαν ἀπηγόρευε τῷ κτείναντι τὴν εἰσόδον εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ προσεκάλει αὐτὸν εἰς τὸ τεταγμένον δικαστήριον.¹ Ἡ φονικὴ δίκη διεκρίνετο εἰς δύο μέρη, τὴν προανάκρισιν καὶ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου. Ἐγίνετο δ' ἡ προανάκρισις ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ποιῶντος τρεῖς προδικασίας εἰς τρεῖς μῆνας καὶ εἰσάγοντος τὴν δίκην τὸν τέταρτον μῆνα εἰς τὸ δικαστήριον.² Σκοπὸς τῆς μακρῆς προανακρίσεως ἦτο νὰ δυνηθῇ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν καταθέσεων τοῦ κατηγοροῦ, τοῦ κατηγορουμένου καὶ τῶν μαρτύρων νὰ κρίνῃ, εἰς ποῖον τῶν φονικῶν δικαστηρίων ἔπρεπε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν δίκην.³

¹) Περὶ τοῦ « ἐνεπεγκεῖν δόρυ ἐπὶ τῇ ἐκφορᾷ » βλ. Ἀρποκρ. λ. Πολυδ. Η', 65. Bekker An. gr. 237, 30. Ὅτι ἡ δίκη ἐλαγχάνετο μετὰ τὴν κηδεΐαν μαρτυρεῖ ὁ Ἀντιφ. π. τ. χορευτ. 37 8. Συμμερίζομαι μετὰ τοῦ Philippi σ. 69-70 τὴν γνώμην, ὅτι αἱ φερόμεναι μαρτυρίαι μίαν μόνον πρόσκλησιν τοῦ κατηγορουμένου ἀναφέρουσι, καὶ ὅτι τὴν ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς δίκης τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Hauvette-Besnault de archonte rege σ. 101 κέ. Βλ. Ἀντιφ. π. τ. χορ. 35: « πείσαντες δὲ τούτους ἀπογράφεσθαι καὶ προαγορεύειν ἐμοὶ εἰργεσθαι τῶν νομίμων » τούτεστιν « ἱερῶν καὶ ἀγορᾶς » κατὰ τὸν Πολυδ. Η', 66. Πρβλ. Ἀριστ. 37, 4: « Ὁ δὲ τὴν αἰτίαν ἔχων τὸν μὲν ἄλλον χρόνον εἰργεταὶ τῶν ἱερῶν καὶ οὐδ' εἰς τὴν ἀγορὰν νῆμος ἐμβαλεῖν αὐτῷ τότε δ' εἰς τὸ ἱερὸν εἰσελθὼν ἀπολογεῖται ». Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 10 Δημ. Κ', 158. Ὅτι κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς δίκης ἐγίνετο καὶ ἡ πρόσκλησις εἰς τὸ δικαστήριον, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ (Δημ.) ΝΘ', 9: « προεῖπεν αὐτῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ φόνου ». Ἡ προαγόρευσις ἐγένετο ἀδεία τοῦ βασιλέως. Οὕτω τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς λόγους τοῦ Ἀριστ. 57, 2: « καὶ ὁ προαγορεύων εἰργεσθαι τῶν νομίμων οὕτως ἔστιν » (ὅγλ. ὁ βασιλεὺς. Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 90. Bekker An. gr. 310, 6 κέ). Τοῦτο δὲ φαίνεται ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Ἀντιφ. π. τ. χορ. 34-38. Ὁ Wilamowitz Arist. u. Athen 1, 253 φρονεῖ ὅτι ἡ τὸ εἶδος μετεβλήθη, ἢ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐκείνην τοῦ τιμωροῦ συγγενοῦς ἔλαβεν ἐπίσης ἡ πόλις.

²) Βλ. Ἀντιφ. π. τ. χορ. 42. Ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ προανακρίνῃ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν δίκην εἰς τὸ δικαστήριον, δὲν ἐλαγχάνοντο φονικὰ δίκαι κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους μῆνας τοῦ ἔτους.

³) Ἀπίθανον μοὶ φαίνεται, ὅτι πρὸ τῆς κυρίως προανακρίσεως ὥριζεν ὁ βασιλεὺς τὸ δικαστήριον καὶ ὅτι ἡ ἀνάκρισις ἐγίνετο ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὡς ἱσχυρίζεται ὁ Philippi σ. 85 κέ. (πρβλ. καὶ Schoemann griech. Alterth 1, 496). Τὴν γνώμην ταύτην δὲν

Ἄπαντα τὰ φοινικά δικαστήρια ἐδίκαζον ἐν ὑπαίθρῳ, ἵνα μὴ γίνωνται ὁμωρόφιοι οἱ δικασταὶ καὶ ὁ κατήγορος μετὰ τοῦ ἐναγοῦς φονέως.¹ Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐδίκαζε τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δικαστήριον, γινώσκομέν πως ἀκριδέστερα, βεβαίως ὅμως δὲν θὰ παρήλλασσε καὶ ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις φοινικοῖς δικαστηρίοις διεξαγωγῇ τῆς δίκης. Οἱ ἀντίδικοι ἴσταντο ἐπὶ ἀλαξεύτων λίθων, ὧν ὁ μὲν τοῦ κατηγορουμένου ὠνομάζετο λίθος ὕβρεως, ἥτοι τοῦ ἐγκλήματος, ὁ δὲ τοῦ κατηγοροῦ λίθος ἀναιδεΐας, ἥτοι τῆς μὴ αἰδέσεως, τῆς ἀνεπεικειίας.² Ἐν ἀρχῇ τῆς δίκης ὠμνουν οἱ ἀντίδικοι ἰστάμενοι ἐπὶ τῶν τομιῶν κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου, πρὸς τοῦτο θυσιασθέντων, καὶ ἐπικαλούμενοι τὰς Σεμνάς θεάς.³ Ὡμνυε δ' ὁ μὲν κατήγορος ὅτι εἶναι προσήκων τῷ γένει τοῦ παθόντος, πρὸς βεβαίωσιν τοῦ δικαιώματος, ὅπερ εἶχε, νὰ κατηγορήσῃ τον φονέα, καὶ ὅτι ὁ κατηγορούμενος διέπραξε τὸ ἐγκλημα· ὁ δὲ κατηγορούμενος ὅτι δὲν διέπραξεν αὐτό· ἀμφοτέροι δὲ κατηρῶντο ἐξώλειαν καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῷ γένει αὐτῶν, ἂν μὴ εἴπωσι τάληθῃ.⁴ Εἰς ἐκά-

παραδέχεται καὶ ὁ Hauvette-Besnault ἐνθ. ἀν. 107 κέ. Δὲν εἶναι δὲ βάσιμος ὁ λόγος, εἰς ὃν στηρίζει πρὸ πάντων τὴν γνώμην του ὁ Philippi, ὅτι δηλ. ἐποιοῦν τὰς διωμοσίας ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ (Λυσ. Γ', 11. Δημ. ΚΓ', 67) καὶ ἐν τῷ Παλλαδίῳ (Δημ. ΜΖ', 70), καὶ αἱ διωμοσίαι ἀνήκον εἰς τὴν ἀνάκρισιν δὲν εἶναι δ' ἰσχυρὸς ὁ λόγος οὗτος, διότι δὲν εἶναι μεμαρτυρημένον ὅτι καὶ ἐν ταῖς φοινικαῖς δίκαις ὠμνουν τὰς διωμοσίας κατὰ τὴν ἀνάκρισιν. Ἐκ τοῦ Δημ. ΚΓ', 67 κέ. τοῦναντίον φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τὰς διωμοσίας ἐποιοῦν κατὰ τὴν δίκην.

¹) Βλ. Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 11. ὁ Ἀριστ. 57, 4 λέγει: «εἰσάγει δ' ὁ βασιλεὺς, καὶ δικάζου(σιν) ἐν ἱερῷ καὶ ὑπαίθρῳ».

²) Βλ. Παυσ. Α', κη', 5: «τοὺς ἀργοὺς λίθους, ἐφ' ὧν ἐστᾶσιν, ὅσοι δίκας ὑπέχουσι καὶ οἱ διώκοντες τὸν μὲν ὕβρεως, τὸν δὲ ἀναιδεΐας αὐτῶν ὀνομάζουσιν» Τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῶν ὀνομάτων τῶν λίθων εἶδεν ὁ Forchhammer de lapidibus in Areopag. quib. insistebant reus et accusator Πρόγραμμα. τοῦ Kiel 1843 § π. 7 κέ. Βλ. καὶ Ἰστρουν παρὰ Σουῖδ, καὶ Φώτ. λ. θεός: «ἐτιμᾶτο δὲ καὶ Ἀθηνησιν ἡ Ἀναΐδεια καὶ ἱερὸν ᾗν αὐτῆς, ὡς Ἰστρὸς ἐν ιδ'».

³) Βλ. Πολυδ. Η', 117 περιγράφοντα πῶς ἐδίκαζεν ὁ Ἀρείος πάγος: «ἐγίνετο δὲ διωμοσία καὶ μετὰ τὴν διωμοσίαν κρίσις». Ὡμνουν εἰς τὰς Σεμνάς: Δειναρχ. κτ. Δημ. 47, 87. Περὶ τῆς θυσίας ὅλ. Δημ. ΚΓ', 68. Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 88.

⁴) Περὶ τῶν ὅρκων τῶν ἀντιδικῶν ὅλ. (Δημ.) ΜΖ', 72. Λυσ. Γ', 11. Ἀντιφ. π. τ. γορ. 16. Δημ. ΚΓ', 67. Ὁ αὐτὸς ὅρκος καὶ ἐν τῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ: (Δημ.) ΝΘ', 9-10.

τερον τῶν ἀντιδίκων ἐδίδετο καὶ νὰ δευτερολογήσῃ, ἀλλ' οὐδενὶ ἐπετρέπετο νὰ λέγῃ ἔξω τοῦ πράγματος, ἢ νὰ προσοιμιάζηται ἢ νὰ προκαλῇ τὸν οἶκτον. ¹ Ἄν ἡ δίκη ἀληθῶς ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐδικάζετο, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐλέγετο ὁ πρότερος λόγος τοῦ κατηγοροῦ, καὶ κατεμαρτύρουν οἱ μάρτυρες ἐνόρκως, εἶτα δ' ἀπελογεῖτο ὁ κατηγορούμενος, ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐδευτερολόγουν οἱ ἀντίδικοι, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ἀπεφάσιζε τὸ δικαστήριον. ² Μετὰ τὸν πρῶτον λόγον τοῦ κατηγοροῦ εἶχεν ὁ κατηγορούμενος τὴν ἐξουσίαν ν' ἀποφύγῃ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου φεύγων ἐκουσίως τῆς χώρας. ³ Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν, ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν ψήφων ἐγίνετο ἐξ ἴσου, ἀπελύετο τῆς αἰτίας ὁ κατηγορούμενος. ⁴ Ἔθνε δ' ὁ ἀπολυθεὶς χαριστήρια εἰς τὰς Σεμνάς θεάς. ⁵

Σχέσεις τοῦ φονέως πρὸς τὴν πόλιν.

Ὁ νόμος ὥριζε τὰ περὶ τῆς ἀποκλείσεως τῶν ἀνδροφόνων ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων καὶ τὰ περὶ προσωπικῆς ἀσφαλείας αὐτῶν, μὴ ποιοῦμενος διάκρισιν μεταξὺ τοῦ ἐκ προνοίας ἀποκτείν-

Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρκου τοῦτου βλ. Philippi σ. 89 κέ. Τὰ Πατριὰκὰ Συγλ. Δημ. ΚΓ'. 63 ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλογρ. 1, 137 λέγουσι περὶ τῆς διωμοσίας: «ὅταν οἱ φονικὴν δικάζομενοι δίκην ὠμυνοῦν πρὸ τῆς δίκης ἐκάτεροι τἀληθὴ λέξουν, ἐξώλειαν ἑαυτοῖς ἐπαρώμενοι, εἰ ἐξαπατήσαιν». Ο Αἰσγιν. π. τ. παραπρ. 87 μνημονεύει ἐν ταῖς φονικαῖς δίκαις ἐπὶ Παλλαδίῳ καὶ ἄλλων ὅρκων τοῦ νικῶντος, περὶ οὗ οὐδὲν ἄλλοθεν γινώσκομεν βλ. Philippi 93. 33.

¹) Βλ. Πολυδ. Η', 117. Λυσ. Γ', 46. Λυκ. κτ. Λεωκρ. 12. αἱ αὐταὶ διατάξεις ἦσαν ἐν χρῆσει καὶ ἐν τῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ δικαστηρίῳ. βλ. Ἀνטיפ. π. τ. γορ. 9. 14. Ἡ δίκη, περὶ ἧς ὁ λόγος οὗτος, ἐδικάσθη ἐν τῷ ἐπὶ Παλλαδίῳ: Philippi 32 κέ.

²) Ἡ κατανομή τῶν γενομένων ἐν τῇ δίκῃ καθ' ἑκάστην τῶν τριῶν ἡμερῶν ὠρίσθη κατ' εἰκασίαν τοῦ Schoemann Antiquit. 292. Ἀμφιβολον ὅμως, ἂν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μαρτυροῦντα τὴν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐδικάσθαι τῆς δίκης τὰ τοῦ Πολυδ. Η', 117: «καθ' ἑκάστην δὲ μῆνα τριῶν ἡμερῶν ἐδικάζον ἐφεξῆς, τετάρτῃ φθίνοντος, τρίτῃ, δευτέρᾳ». Περὶ τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ ὅρκου αὐτῶν βλ. Ἀνטיפ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 12.

³) Βλ. Δημ. ΚΓ', 69. Κατὰ τὸν Πολυδ. Η', 117 οἱ τοὺς γονεῖς ἀποκτείναντες δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦτο.

⁴) Ὁ ἴσος τῶν ψήφων ἀριθμὸς ὠφελεῖ τὸν κατηγορούμενον: Ἀνטיפ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 51.

⁵) Βλ. Παυσ. Α', κη', 6.

ναντος καὶ δι' ἐκουσίας φυγῆς ὑπεκφυγόντος τὴν ποινήν, καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς φυγὴν καταδικασθέντος. Ἄν τις ἔκτεινε τὸν ἀνδροφόνον, καίτοι οὗτος δὲν ἐπέβη τῶν ὁρίων τῆς χώρας, οὐδὲ μετέσχε τῶν ἀγώνων καὶ τῶν Ἀμφικτυονικῶν ἱερῶν, ἐθεωρεῖτο ὡς κοινὸς φονεὺς, καὶ ἐτιμωρεῖτο ὥσπερ ὁ κτείνας πολίτην. Τοῦναντίον δέ, ἂν κατήρχετο ὁ φυγὰς εἰς τὴν ἡμεδαπὴν, ἦτο κύριος ὁ βουλόμενος ν' ἀποκτείνῃ αὐτόν, ἢ ν' ἀπαγάγῃ αὐτὸν πρὸς τοὺς θεσμοθέτας, ὅπως τὸν θανατώσωσιν, ἢ νὰ τὸν μηνύσῃ δι' ἐνδείξεως.¹

Αἵδεσις.

Οἱ διαπράξαντες φόνον μὴ τιμωρούμενον διὰ ποινῆς μείζονος τῆς φυγῆς καὶ οἱ ἐννόμως ἀποκτείναντές τινα, ἐπετρέπετο νὰ μετάσχῃσι καὶ αὐθις τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων, μετὰ τὴν τέλεσιν νενομισμένων τιῶν τύπων. Ἦσαν δ' οἱ τύποι οὗτοι ὁ θρησκευτικὸς καθαρμοὸς καὶ ἡ αἵδεσις. Καὶ ὁ μὲν κατὰ νόμον φονεύσας εἶχε χρεῖαν μόνου τοῦ θρησκευτικοῦ καθαρμοῦ, καὶ τοῦτο διότι πᾶς χύσας ἀνθρώπινον αἷμα ἐθεωρεῖτο ἐναγής.² Ὁ δ' ἀκούσιον πράξας φόνον, ὅπως ἐπιτραπῇ αὐτῷ ἡ ἀχθοδὸς εἰς τὴν πατρίδα, ἔδει νὰ τύχῃ τῆς αἰδέσεως, τουτέστι τῆς συγγνώμης τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς διαλλαγῆς. Ἦτο δὲ κυρία ἡ αἵδεσις, ἂν ὁ πατήρ, οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ φονευθέντος ὁμοφώνως πάντες συνήνουν. Ἄν δὲ μὴ ὑπῆρχον συγγενεῖς, ἐξέλεγον οἱ ἐφέται δέκα φράτερας ἐκ τῆς φρατρίας τοῦ φονευθέντος, οἵτινες, ἂν ᾔθελον, ἐδέχοντο τὴν αἶδεσιν.³ Καὶ μετὰ τὴν διαλλαγὴν πρὸς

¹) Τὰς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ τῶν ἀνδροφόνων βλ. παρὰ Δημ. ΚΙ', 37. 28 κέ. 51. CIA. I, 61. Βλ. καὶ Philippi 129 κέ.

²) Βλ. Philippi 62-3. Οἱ καθαρμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ἐλεῖα τῶν ἐξηγητῶν τῶν πατρίων. Βλ. Σουῖθ. λ. ἐξηγηταί. 2ον ἄρθρ. : « Ἐξηγηταὶ τρεῖς γίνονται πυθόχρηστοι, οἷς μέλει καθαίρειν τοὺς ἄγει τινὲς ἐνισχηθέντας ».

³) Τὰ περὶ τῆς αἰδέσεως ἀκουσίου φόνου καθορίζει ὁ νόμος τοῦ Δράκοντος ἐν CIA. I, 61 καὶ ὁ νόμος παρὰ Δημ. ΜΓ', 57, δι' οὗ συμπληροῦνται τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ χάσματα. Ὁ Philippi 137-8 εἰκάζει, ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ προηγουντο τῶν 10 φρατέρων τοῦ φονευ-

τοὺς συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔδει νὰ γίνωσι νενομισμέναι τινὲς θυσίαι καὶ καθαρμοί. ¹ Ἀλλ' ὁ ἐκ προνοίας ἀποκτείνας καὶ φυγὼν πρὸ τῆς κρίσεως τοῦ δικαστηρίου δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀξιωθῇ αἰδέσεως ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ παθόντος. Ἄν δ' ὁ παθὼν πρὸ τῆς τελευτῆς συνεχώρῃ τὸν φονέα, δὲν εἶχον τὴν ἐξουσίαν οἱ συγγενεῖς νὰ καταδιώξωσιν αὐτόν ².

Διαιτηταί.

Τὰς πλείστας τῶν ιδιωτικῶν διαφορῶν ἐν Ἀθήναις ἔλυον οἱ λεγόμενοι διαιτηταί ³. Οἱ διαιτηταί, αἵτινες οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἐγίνοντο ἐκ τῶν Ἀθηναίων τῶν ἀποτελούντων τὴν τελευταίαν ἡλικίαν τῶν ὀπλιτῶν, ἤτοι τῶν ἀγόντων τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος. Διήτων δὲ τὰς διαίτας ἐπὶ ἐνιαυτόν, καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ τεταγμένου χρόνου ἀνεπληροῦντο ὑπὸ τῆς ἐπομένης ἡλικίας τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ ἐγγεγραμμένων. Ὁ μὴ γενόμενος διαιτητής, καίπερ ἔχων τὴν κατὰ νόμον ἡλικίαν, ἦτο ἄτιμος, πλὴν τῶν ἀρχόντων ἀρχὴν τινα κατ' ἐκείνο

θέντος οἱ ἀνεψιοί, οἱ ἐξάδελφοι καὶ οἱ τῶν ἐξαδελφῶν παῖδες, τοῦτο ὅμως τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ παρὰ Δημοσθένει νόμου δὲν ἐπιδεβαίουτο. Πιθανόν εἶναι ὅτι οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος εἶχον τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιτρέψωσιν ἐν οἰκῇ ἢ πατρὶδι χρόνῳ τὴν εἰς τὴν πατρίδα κάθοδον τοῦ φονέως. Βλ. Philippi 142-3. Ὁ Philippi σ. 115 κέ. φρονεῖ ὅτι μετὰ πάροδον τοῦ τεταγμένου χρόνου τῆς φυγῆς ἀναγκάως οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἐδέχοντο τὴν αἰδέσιν τοῦτο ὅμως τοῦλάχιστον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα δὲν φαίνεται ἀκριβές. Βλ. Ἀντιφ. Τετραλ. Β, 6', 10. Ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις βεβαίως ἐκράτησαν ἐπιεικέστερα ἔθιμα. Βλ. τὰς ἐμὰς Beiträge σ. 517-8. [Πρὸς τὴν αἰδέσιν τῶν ἀρχαίων ἀντίστοιχον ἐν πολλοῖς εἶναι τὸ ψυχικὸ τῶν σημερινῶν Μανιατῶν].

¹) Βλ. Δημ. ΚΓ', 72.

²) Τὸ μὲν πρῶτον συνάγει ὁ Philippi 143 κέ. ἐκ τοῦ Δημ. ΚΑ', 43, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ Δημ. ΑΖ', 58 κέ.

³) Περὶ τῶν διαιτητῶν πρὸς H. H. E. Meier über die öffentl. u. Privat-Schiedsrichter-Diaiteten in Athen u. d. Proc. vor denselben. 1812. M. H. E. Meier die Privatschiedsrichter u. d. öffentl. Diaeteten Athens. 1846. Westermann über die öffentl. Schiedsrichter in Athen ἐν Bericht. d. Sächs. Ges. d. Wiss. 1, 236 κέ. Hubert de arbitris att et privatis et publicis. Diss. in Lips. 1885. Lipsius ἐν Meier u. Schoemann att Proc. ² 1009 κέ. Pischinger de arbitris Atheniensium publicis. Πρόγραμμα τοῦ γυμν. Luitpold. Monach. 1893.

τὸ ἔτος ἢ ἀποδημούντων¹. Ἀπετέλουν δ' οἱ διαιτηταί δικαστικὸν συνέδριον διαιρούμενον εἰς 10 τμήματα, κατὰ λόγον τῶν φυλῶν². Ἀλλ' οἱ ἐν ἐκάστῳ τῶν τμημάτων τούτων δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ὦσιν ἐκ τῆς φυλῆς, ἣν διήττων³. Ἦτο δ' ὠρισμένος ὁ τόπος, ἐν ᾧ διήττα ἕκαστον τμήμα, ἐν ἱεροῖς ἢ δικαστηρίοις⁴.

¹) Ο Meier ἐνθ. ἀν. 28-9 εἰκάζει, ὅτι τὸ πρῶτον κατεστάθησαν ἐπὶ Εὐκλείδου. Τὴν ἀντίθετον γνώμην ἔχουσιν οἱ Schoemann Verfassungsgesch. Athens 44 κέ. Hubert ἐνθ. ἀν. 20 κέ. Lipsius ἐνθ. ἀν. 1009 κέ. Κατὰ τὸν Pischinger ἐνθ. ἀν. 47 κέ. κατεστάθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους καὶ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἀριστ. 53, 4: « Διαιτηταί δ' εἰσὶν οἷς ἂν ἐξηκοστὸν ἔτος ᾗ τοῦτο δὲ θῆλον ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐπιονύμων » ἐκθέσας δ' ὁ Ἀριστ. τὰ περὶ τῆς ἐγγραφῆς τῶν ἐφήδων εἰς στήλας (περὶ ἧς βλ. σ. 394, 2), ἐπάγεται: « Τὸν δὲ τελευταῖον [τῶν ἐπιονύμων] λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν, ἃς ἕκαστος διαιτῆσαι καὶ ἀναγκαῖον, ἃς ἂν ἕκαστος λάχῃ διαίτας, ἐκδιαιτᾷ. Ὁ γὰρ νόμος, ἂν τις μὴ γένηται διαιτητῆς τῆς ἡλικίας αὐτῷ καθηκούσης, ἄτιμον εἶναι κελεύει » (βλ. Πολυδ. Η', 126. Pischinger 21-2), « πλὴν ἐὰν τύχῃ ἀρχὴν ἀρχῶν τι(ν)ὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ᾗ ἀποδημῶν οὗτοι δ' ἀτελεῖς εἰσὶ μόνοι ». Οὕτω διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους λύνονται πᾶσαι αἱ παλαιαὶ καὶ νῦν ἀμφιλογίαι περὶ τῆς ἡλικίας, τοῦ πλῆθους καὶ τῆς καταστάσεως τῶν διαιτητῶν. Περὶ τούτων τῶν ἀμφιλογιῶν προβλ. Σουῖδ, λ. διαιτητῆς. Bekker An. gr. 186, 1. 235, 23. Πολυδ. Η' 126 Ἡούγ. λ. διαιτηταί. Οὐλπιαν. εἰς Δημ. κτ. Μεδ. 542. Διαιτηταί οἱ ἄγοντες τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος: Pischinger σ. 8 κέ. Ἡ ἀναγραφή τῶν διαιτητῶν τοῦ ἔτους 325/4, ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν: « Διαιτηταί οἱ ἐπὶ Ἀντικλίου ἀρχοντος ἀνέθεσαν στεφανωθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου », περιλαμβάνει 103 ἄνδρας, 13 τῆς Ἐρεχθίδος, 14 τῆς Αἰγιδίδος, 3, τῆς Πανδονίδος, 12 τῆς Λεοντίδος, 9 τῆς Ἀκαμαντίδος 11 τῆς Οἰνηίδος 16 τῆς Κεκροπίδος, 9 τῆς Ἰπποθωντίδος, 9 τῆς Αἰαντίδος, 7 τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς. Βλ. CIA. II, 943. Ἀλλὰ λείψανα ταιούτων ἀναγραφῶν εἶναι αἱ ἐπιγραφαὶ CIA. II, 941. 942. Ἡ δὲ ἀρ. 944 ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι τοιαύτη ἀναγραφή.

²) Οἱ διαιτηταί ὡς ἴδιον συνέδριον ψηφίζονται ψήφισματα: CIA. II, 1172 καὶ ἀναθέτουσιν ἀναθήματα: 1182. Περὶ τῶν τμημάτων ἐκάστης φυλῆς βλ. (Δημ.) MZ', 12: « οἱ γὰρ τὴν Οἰνίδα καὶ τὴν Ἐρεχθίδα διαιτῶντες ἐνταῦθα (τοῦτέστιν ἐν τῇ ἡλιαίᾳ) κάθηται ». Ο Pischinger σ. 15 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι ἐξ ἀπάντων τῶν διαιτητῶν ἐκλεροῦντο πρὸς ἐκάστην οἰαίταν ὁ διαιτητής, ὅστις διήττα ἐν τῷ καθωρισμένῳ εἰς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος τόπῳ. Τὸ τοῦ Ἀριστ. 53, 5: « διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ἃς ἕκαστος διαιτῆσαι » νομίζω ὅτι ἐμφαίνει ὅτι ἐκ τμημάτων ἐκλεροῦντο διαιτητῆς πρὸς ἐκάστην οἰαίταν. Ο Bergk ἐν Zeitschr. f. Alterthumsw. 1849 τ. 7 σ. 273 κέ. συνάγει ἐκ τοῦ Δημ. KA', 83 κέ. « Ὅτι οἱ διαιτηταί ἀπετέλουν συνέδριον, οὗ προέstant οἱ πρυτάνεις ». Ἀλλῶς ὁ Pischinger σ. 27 κέ.

³) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς διαφορᾶς Δημοσθένους Παιανιεύς, τῆς Πανδονίδος φυλῆς καὶ τοῦ Μειδίου Ἀναγυρασίῳ (Δημ. KA', 68), τῆς Ἐρεχθίδος φυλῆς. Διότι διαιτητῆς τούτων ἐγένετο Στράτων ὁ Φαληρεὺς τῆς Αἰαντίδος φυλῆς (Δημ. KA', 83).

⁴) Περὶ τῶν τόπων, ἐν οἷς διήττων βλ. Πολυδ. Η', 126: « διήττων δ' ἐν ἱεροῖς ». Ἐν τῇ

Αἱ ὑπὲρ τὰς δέκα δραχμὰς ἰδιωτικαὶ διαφοραί, πλὴν ὀλίγων, ὧν διαρρήδη ὁ νόμος ὥριζεν ἄλλους δικαστὰς, παρεπέμποντο εἰς τοὺς διαιτητὰς· οἱ κατὰ δῆμους δικασταί, οἱ τὴν φυλὴν τοῦ ἐναγομένου δικάζοντες, διὰ τούτων δ' ἴσως καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες, εἰς οὓς εἰσήγοντο ἰδιωτικαὶ διαφοραί, ἐκλήρουν πρὸς ἐκάστην διαφορὰν ἓνα διαιτητὴν ἐκ τοῦ τμήματος τῆς φυλῆς τοῦ ἐναγομένου, καὶ παρέδιδον εἰς αὐτὸν πρὸς ἐξέτασιν τὸ πρᾶγμα. Ὁ διαιτητὴς ἀνέκρινεν ἅμα καὶ ἐδίκαζε τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ διαδικασία ἦτο συνοπτική, ἀδᾶπανος (διότι ἐκάτερος τῶν ἀντιδίκων ἀπέτινε μόνον δραχμὴν, καὶ ἄλλην μίαν δι' ἐκάστην ὑπωμοσίαν, ἥτοι αἴτησιν ἀναβολῆς) καὶ ἀκίνδυνος, διότι μόνον ζημίαν χρηματικὴν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπιβάλλῃ ὁ διαιτητής. Μετὰ τὴν ἀνάκρισιν τῆς ὑποθέσεως, ἂν μὴ ἐπετύγχανε νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ἀντιδίκους, ὁ διαιτητής ἐντὺς τεταγμένης προθεσμίας, ἂν οὐ ᾤμνυεν ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν βασιλῆιον στοὰν λίθου, ἀπεφκίνετο τὴν δαίταν¹. Κατὰ τῆς

ἡλικία : (Δημ.) ΜΖ', 13, ἐν τῇ Ποικίλῃ στοᾷ : Δημ. ΜΕ', 17, ἐπὶ Δελφινίῳ : Ἰσ. ΙΒ', 9, Δημ. Μ', 11. Ὁ Ἀριστ. 55, 5 (βλ. Πολυδ. Η', 86) λέγει περὶ τοῦ παρὰ τὴν βασιλῆιον στοὰν λίθου ὅτι οὐ ᾤμνυον : « ἔφ' οὗ καὶ οἱ διαιτηταὶ ὁμόσαντες ἀποφαίνονται τὰς δαίτας ».

¹) Βλ. Λεξ. Κανταβρίγ. 678 λ. μὴ οὕσα δίκη : « Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐνίοις λέγει τῶν κρινομένων κακοτεχνεῖν τοὺς δικάουσιν ἀντιλαγχάνοντας τὴν μὴ οὕσαν· ἔδει γὰρ τοὺς ὑπὲρ δέκα δραχμὰς ἀμφισπῶντας διαιτητὰς εἰς δίκην ἐκάστην (οὕτω διώρθωσεν ὁ Müller ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδικι : διαιτητεῖς δέκα ἐτη) λαμβάνειν· διὸ καὶ ἐκεῖτο νόμος μὴ εἰσάγεσθαι δίκην, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ παρ' αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα ». Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 126. Ὁ Ἀριστ. 53, 1. 2 ἐκθέτει πῶς παρέπεμπον οἱ κατὰ δῆμους δικασταὶ εἰς τοὺς διαιτητὰς τὰς ἰδιωτικὰς δίκας : « τὰ δ' ὑπὲρ τούτου τὸ τίμημα (ἡλ. τῶν 10 δρ.) τοῖς διαιτηταῖς παραδιδόσιν. Οἱ δὲ παραλαβόντες, ἂν μὴ δύνωνται διαλύσαι, γινώσκουσι, ἂν μὲν ἀμφοτέροις ἀρέσκη τὰ γνωσθέντα καὶ ἐμμένουσιν, ἔχει τέλος ἡ δίκη ». Ἐν 53, 5 ἀναγράφει τὸν τρόπον τῆς παραπομπῆς : « τὸν δὲ τελευταῖον τῶν ἐπωνόμιον λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς δαίτας καὶ ἐπικληροῦσιν ὅς ἐκαστος διαιτῆσαι καὶ ἀναγκαῖον ὅς ἂν ἐκαστος λάγῃ δαίτας ἐκδικαίαν ». Περὶ δὲ τῶν δικῶν τῶν μετοίκων τῶν ἰσοτελῶν καὶ τῶν προξένων βλ. Ἀριστ. 58, 2. Pischinger σ. 29 κέ. Βλ. καὶ Πολυδ. Η', 100. Φωτ. λ. τετταράκοντα. Bekker An. gr. 306, 15 κέ. Περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἄλλων ἰδιωτικῶν δικῶν πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἐμπορικῶν, τῶν ἐμμήνων, τῶν μεταλλικῶν καὶ τῶν ἀπὸ συμβόλων βλ. Pischinger σ. 34 κέ. Πρὸλ. καὶ Δημ. ΚΑ', 84 κέ. Ἡ προθεσμία, καθ' ἣν ὁ διαιτητής εἶδει ν' ἀποφανθῇ, ἐλέγετο ἡ κυρία, τὸ κρίνειν δαίταν ἐλέγετο ἀποφαίνειν, ἢ ἐδικικώτερον τὸ κρίνειν ὑπὲρ τίνος ἀποδιδαιτᾶν, τὸ δὲ κατὰ τίνος καταδιδαιτᾶν. Βλ. Hubert ἐνθ. ἀν. σ. 42 κέ. καὶ τὰς ἐπανορθώσεις τοῦ Pischinger σ. 40 κέ. Ὁ τε ἐνάγων καὶ ὁ ἐναγόμενος κατέβαλ-

ἀποφάσεως δὲ τῶν διαιτητῶν δύο ἦσαν τὰ ἔνδικοι μέσα· ἂν μὲν κατεδικάζετο τις ἐρήμην, ἡδύνατο νὰ λάξη τὴν λεγομένην μὴ οὖσαν δίκην, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἔνεκα κωλύματος εὐλόγου δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν κυρίαν, καὶ ἐλύετο ἡ ἐρήμη, ἂν ἐγίνετο δεκτὸς ὁ ἰσχυρισμός του, ἄλλως ἰσχυον τὰ διαιτηθέντα· δεύτερον δ' ἔνδικον μέσον ἦτο ἡ ἔφεσις εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον¹. Ὁ ἀδικηθεὶς ὑπὸ διαιτητοῦ εἶχεν ἐξουσίαν νὰ εἰσαγγεῖλῃ αὐτὸν εἰς τοὺς διαιτητάς, καὶ ἂν κατεδικάζετο ὑπὸ τούτων ὁ διαιτητὴς ἡτιμοῦτο, ἀλλ' οὐχὶ ἀνεκκλήτως, διότι εἶχεν ἔφεσιν εἰς ἡλιαστικὸν δικαστήριον². Ὅτι ὅμως οἱ διαιτηταὶ ἐξερχόμενοι τῆς ἀρχῆς ἐδίδον λόγον τῶν πεπραγμένων δὲν μοι φαίνεται πιθανόν, διότι ἐπαρκῶς

λον ἀνά μίαν δραχμὴν ὡς παράστασιν. Πολυδ. Η', 39. 127, μίαν δραχμὴν ἐπίσης καὶ δι' ἐκάστην ὑπομυσίαν· Ἀρποκρ. λ. παράστασις. Τόπος, ὅπου ἀπεφαινόντο τὰς διαίτας· Ἀριστ. 55, 6 μετὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Fischinger σ. 17 κέ.

1) Περί τῆς μὴ οὔσης δίκης βλ. Λεξ. Κανταβριγ. σ. 673 ἐν ἀρχῇ τῆς προηγουμένης σημειώσεως. Πολυδ. Η', 60 Bekker An. gr. 278, 29. Hubert ἐνθ. ἀν. 48 κέ. Πρόβλ. ὁμοίως καὶ Thalheim ἐν Προγράμ. τοῦ Schneidemühl 1892 σ. 5 κέ. Ὁ Ἀριστ. 53, 2 ὡς ἐξῆς ἐκθίτει τὰ κατὰ τὴν ἔφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ τὴν σύμπραξιν εἰς ταύτην τῶν κατὰ δῆμους δικαστῶν: « Ἄν δ' ὁ ἕτερος ἐφ' ἡ τῶν ἀντιδίκων εἰς τὸ δικαστήριον, ἐμβαλόντες τὰς μαρτυρίας καὶ τὰς προκλήσεις καὶ τοὺς νόμους εἰς ἔχινους, χωρὶς μὲν τὰς τοῦ διώκοντος χωρὶς δὲ τὰς τοῦ φεύγοντος, καὶ τούτοις κατασημνήμενοι καὶ τὴν γνώσιν τὴν τοῦ διαιτητοῦ γεγραμμένην ἐν γραμματεῖᾳ προστατήσαντες παραδιδόσας το(ῖς) δ' τοῖς τὴν φυλὴν τοῦ φεύγοντος δικάζουσιν ». (οὗτοι δ' εἶναι αὐτοὶ οἱ τὴν φυλὴν δικάζοντες παρ' Ἀριστ. 58, 2, ἦτοι οἱ 4 κατὰ δῆμους δικασταὶ ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Βλ. Ἀριστ. 53) « οἱ δὲ παραλαβόντες εἰσάγουσιν εἰς τὸ δικαστήριον, τὰ μὲν ἐντὸς χιλίων εἰς ἓνα καὶ διακοσίους, τὰ δ' ὑπὲρ χιλίας εἰς ἓνα καὶ τετρακοσίους. Οὐκ ἔξεστι δ' οὔτε νόμοις οὔτε προκλήσεσι οὔτε μαρτυρίαις ἀλλ' ἢ ταῖς παρὰ τοῦ διαιτητοῦ χρῆσθαι ταῖς εἰς τοὺς ἔχινους ἐμδεδημέναις ». Βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. διαιτηταί (Σουιδ. λ. διαιτηταί). Πολυδ. Η', 126 - 7. Hubert ἐνθ. ἀν. σ. 46 κέ.

2) Βλ. Ἀριστ. 53, 6: « Ἔστιν δὲ καὶ εἰσαγγέλλειν εἰς τοὺς διαιτητάς ἂν τις ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ, κἂν τινος καταγνώσιν, ἀτιμοῦσθαι κελεύουσιν οἱ νόμοι· ἔφεσις δ' ἔστι καὶ τούτοις ». Κατὰ τὸν Ἀρποκρ. λ. εἰσαγγελία, ἡ εἰσαγγελία ἦτο πρὸς τοὺς δικαστάς. Τὴν γνώμην τοῦ Bergk ἐνθ. ἀν. διορθοῦντος τὸ παρ' Ἀρποκρατίῳ δικαστὰς εἰς διαιτητάς, καὶ ὑποστηρίζοντος ὅτι ἡ εἰσαγγελία εἰσηγγέλλετο εἰς τοὺς διαιτητάς ἐπεδεδαίωσεν ὁ Ἀριστοτέλης. Εἰς τοιαύτην καταγγελίαν ἀναφέρεται τὸ τοῦ Δημ. ΚΑ', 83 κέ. Τοῦτο παραδέχονται ὁ Fränkel d. att. Geschworenenger. σ. 72, 4, ὁ Hubert σ. 51 κέ. καὶ ὁ Fischinger σ. 22 κέ., ἀλλ' ὁ R. Schoell de synegor. att. σ. 15 κέ. νομίζει ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους ἀναφέρεται εἰς τὰς εὐθύνas τῶν διαιτητῶν.

ἐξησφάλιζεν τοὺς διαδίκους ἀπὸ πάσης ἀδικίας τῶν διαιτητῶν τὸ δικαίωμα τῆς εἰσαγγελίας¹.

Διαιτηταὶ κατὰ συνθήκας.

Ἔτεροι παρὰ τοὺς δημοσίους τούτους διαιτητὰς ἦσαν οἱ κατὰ συνθήκας ἐκλεγόμενοι ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀμφισβητούντων περὶ ἰδιωτικῶν συμβολαίων. Οὗτοι συνήθως τρεῖς τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ἐνίοτε δὲ καὶ πλείονες, ἔλυσον κατ' οἰκίαν βούλησιν τὴν διαφοράν, οἱ δ' ἀμφισβητούντες ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὰ ὑπὸ τούτων διαγνωσθέντα, ὁμολογοῦντες τοῦτο ἐν ταῖς ἐγγράφοις συνθήκαις, ἐνίοτε μάλιστα καθιστῶντες ἀλλήλοις καὶ ἐγγυητάς. Τὰ κριθέντα ὑπὸ τῶν τοιούτων διαιτητῶν ἀνεγνώριζεν ὁ νόμος κύρια, καὶ οὔτε ἔφεσις ἦτο κατ' αὐτῶν εἰς δικαστήριον, οὔτε μὴ οὔσα δίκη².

Ἑλαιοί.

Ἡ τρίτη καὶ μεγίστη σύνοδος δικαστῶν ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ Ἑλαιοί.³ Τὸ πλῆθος τῶν ἀποτελούτων αὐτὴν δὲν ἦτο πάντοτε τὸ αὐτό. Ἐν μὲν τοῖς χρόνοις τῆς ἀκμῆς τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας οἱ δικασταὶ ἦσαν ἑξακισχίλιοι, κληρούμενοι κατ' ἐνιαυτὸν ἐκ τῶν βουλομένων νὰ δικάζωσιν⁴. Κατὰ τὸν Δ' ὅμως αἰῶνα,

1) Ὁ Meier ἐνθ. ἀν. σ. 15 κέ. καὶ ὁ Schoell ἐνθ. ἀν. σ. 15 κέ. φρονοῦσιν ὅτι ἐδίδον οἱ διαιτηταὶ λόγον, τοῦτο ὅμως ἀντικρούουσιν ὁ Fränkel ἐνθ. ἀν. 72, 4 καὶ ὁ Pischinger σ. 23 - 4.

2) Βλ. Meier ἐνθ. ἀν. σ. 3 κέ. Hubert ἐνθ. ἀν. σ. 8 κέ. Δημ. ΚΑ', 94. ΑΓ', 14-5. Ἰσοκρ. ΙΙΙ', 11 : « ὡς οὐκ εἰσαγωγίμος ἦν ἡ δίκη διαίτης γεγεννημένης »

3) Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος, ἀδεοδαίας οὐσης παραπέμπω εἰς Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1, σ. 361 κέ.

4) Ὁ Ἀριστ. 24, 3 διαρρήδην μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἦσαν ἑξακισχίλιοι δικασταί. Διὰ τῆς μαρτυρίας δὲ ταύτης ἀναιροῦνται οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Fränkel d. att. Geschworenenger. σ. 1 κέ. Τὰ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 661 κέ.: « ἀπὸ τούτου νῦν κατάθες μισθὸν τοῖσι δικασταῖς ἐνιαυτοῦ | ἑξ ἑλισίων, κοῦπω πλείους ἐν τῇ χώρᾳ κατένασθεν, | γίνεσθαι ἡμῖν ἑκατὸν δῆπου καὶ πεντήκοντα τάλαντα » σημαίνουσιν ὅτι οὐδέποτε ἦσαν πλείονες τῶν 6000 δικαστῶν, ἀλλὰ πάντοτε ὀλιγώτεροι. Περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 17 βλ. ἀνωτέρω σ. 375, 2. Ἡ μὲν κρίσις ἐν Ἀθήναις

ἐπειδὴ ἐξέλειπον αἱ δίκαι τῶν συμμάχων, δὲν ἦσαν πλέον ἀναγκαῖοι οἱ ἐξακισχίλιοι δικασταί. Ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ῥαθυμότερον εἶχον περὶ τὴν μετοχὴν εἰς τὰ τῆς πολιτείας καὶ δύσκολον ὡς ἐκ τούτου βεβαίως ἦτο νὰ εὐρίσκωνται κατ' ἔτος ὑπὲρ τοὺς ἐξακισχιλίους οἱ ἐφιέμενοι νὰ κληρωθῶσι δικασταί. Ὅθεν πιθανῶς τότε ἐγίνοντο δικασταὶ πάντες οἱ δηλοῦντες ὅτι ἐπιθυμοῦσι τοῦτο, ἂν εἶχον τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα προσόντα, ἦτοι ἂν ἦσαν τὴν ἡλικίαν ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη, καὶ δὲν ὤφειλον τῷ δημοσίῳ καὶ δὲν ἦσαν ἄτιμοι. Ἄν δέ τις ἐξ ὅσων ἐκώλυεν ὁ νόμος, ἐγίνετο δικαστής, ἦτο κατ' αὐτοῦ ἐνδείξεις καὶ κατεδικάζετο ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.¹

Ἡλιαστικὸς ὄρκος.

Πάντες οἱ εἰς τοὺς δικαστὰς καταλεχθέντες Ἀθηναῖοι ὥμνουν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τὸν ἡλιαστικὸν ὄρκον ἐν τῷ Ἀρδηττῷ.² Ἦτο

τῶν πολυπληθῶν δικῶν τῶν συμμάχων καταδεικνύει ὅτι τοσοῦτο πλῆθος δικαστῶν ἦτο ἀναγκαῖον, ἢ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους 24, 3 μαρτυρουμένη μετοχὴ τῶν πλείστων πολιτῶν εἰς τὴν διοίκησιν ὑπεμφαίνει ὅτι καὶ δυνατόν ἦτο νὰ συναχθῇ Ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐκλήρουντο οἱ δικασταὶ ἐκ τῶν βουλομένων, συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστ. 27 4: « ἀφ' ὧν [τῆς εἰσαγωγῆς δηλ. τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ ὑπὸ τοῦ Περικλέους] αἰτιῶνται τινες χεῖρω γενέσθαι (ἐνν. τὰ δικαστήρια), κληρουμένων ἐπιμελῶς ἀεὶ μᾶλλον τῶν τυχόντων ἢ τῶν ἐπιεικῶν ἀνθρώπων », Τὸ κληρουμένων εἶναι μέσης διαθέσεως, ὅθεν δηλοῖ τοὺς ἐπιζητούντας νὰ κληρωθῶσιν.

¹) Βλ. Ἀριστ. 68, 3: « Δικάζειν δ' ἐξεστὶν τοῖς ὑπὲρ λ' ἔτη γεγονόσιν, ὅσοι αὐτῶν (μὴ) ὀφείλουσιν τῷ δημοσίῳ ἢ ἄτιμοι εἶναι. Ἐὰν δέ τις δικάζῃ οἷς μὴ ἐξεστὶν, ἐνδεκνύται καὶ (εἰς) τὸ δικαστήριον εἰσάγεται ἐὰν δ' ἄλλῳ, προστιμῶσιν αὐτῷ οἱ δικασταὶ ὅτι ἂν δοκῇ ἄξιος εἶναι παθεῖν) ἢ ἀποτεῖσθαι. Ἐὰν δὲ ἀργυρίου τιμηθῇ, δεῖ αὐτὸν δεδέσθαι, ἕως ἂν ἐκτείσῃ τὸ τε πρότερον ὀφλημ(α ἐ)φ' ᾧ ἀνεδέλχθη καὶ ὅτι ἂν αὐτῷ προστιμῇσθαι τ(ὸ δικ)αστήριον ». Πρβλ. καὶ Πολυδ. Η', 112: « ἐδικάζον δ' οἱ ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη ἐκ τῶν ἐπιτίμων καὶ μὴ ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ ».

²) Βλ. Ἀρποκρ. λ. Ἀρδηττός: « Τόπος Ἀθήνησιν ὑπὲρ τὸ στάδιον τὸ Παναθηναϊκόν, πρὸς τῷ δήμῳ τῷ ὑπὲρθεον Ἀγριλέων. Ἐν τούτῳ, φασί, δημοσίᾳ πάντες ὥμνουν Ἀθηναῖοι τὸν ὄρκον τὸν ἡλιαστικόν. Ὀνομάσθη δὲ ἀπὸ Ἀρδηττου ἥρωος ἀρχαίου, ὃς Ἀθηναίους πρῶτος ἐξώρκεισεν. Θεόφραστος δ' ἐν τοῖς περὶ νόμων δηλοῖ, ὡς κατελελυτο τὸ ἔθος τοῦτο ». Πρβλ. Bekker An. gr 443, 24. Σουῖδ. λ. ἡλιαστής. Πολυδ. Η', 122 μετὰ τῆς παρατηρήσεως τοῦ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 161, 29. Ὅτι ἀπ᾽ μόνον ὥμνουν οἱ ἡλιασταὶ καὶ οὐχὶ ἐν ἐκάστῃ δίκῃ συνάγεται ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. ΙΙΙ', 34. Ὁ

δ' ὁ ὅρκος τοιοῦτός τις: «Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων, περὶ δ' ὧν ἂν νόμοι μὴ ᾤσι, γνώμη τῇ δικαιοσύνῃ καὶ οὔτε χάριτος ἔνεκ' οὐτ' ἔχθρας. Καὶ ψηφιοῦμαι περὶ αὐτῶν ὧν ἂν ἡ δίκαιος ᾖ. Καὶ ἀκροάσομαι τῶν τε κατηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων ὁμοίως ἀμφοῖν. Ὅμνυμι ταῦτα νῆ τὸν Δία, νῆ τὸν Ἀπόλλω, νῆ τὴν Δήμητρα, καὶ εἴη μὲν μοι εὐορκούντι πολλὰ καὶ ἀγαθὰ, ἐπιορκούντι δ' ἐξώλεια αὐτῷ τε καὶ γένει.»¹

Τὸ μέγα δικαστήριον καὶ τὰ ἐλάσσονα.

Ἡ ἡλιαία ἀπετέλει πολιτικὸν συνέδριον.² Εἰς ταύτην ἦτο δεδομένη ἡ κυριαρχία τοῦ δήμου ἐν τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης, ἣν ἀπένευμε δικάζουσα κατὰ τμήματα μεγάλη ἡ ἐλάσσονα.

ὁρκος ἐλέγετο ἡλιαστικός: Ὑπερεῖδ. ὑπὲρ Εὐξενίπ. στ. 49 ἡ δ' τῶν ἡλιαστῶν ὁρκος: Δημ. ΚΔ', 148, ἡ δ' δικαστικός ὁρκος: Bekker An. gr. 207, 5, ἡ δ' τῶν δικαστῶν ὁρκος: Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 6. "Ὅτι καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν ὤμνουν οἱ δικασταὶ μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκρ. ΙΒ', 21. Βλ. καὶ Σχολ. Αἰσχίν. Α', 64: «φησὶ δ' αὐτὸν (τὸν Ἀριστοφάνη) Ὑπερεῖδης καὶ Ἀρδητὸν ἐπικληθῆναι διὰ τὸ πολλάκις αὐτοῖσι ἐπωρηκεῖναι». Πρὸς. Teusch de sortitione iudicum apud Athenienses. Diss. in. Goett. 1894 σ. 56 κέ.

¹) Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ εἰς Δημ. ΚΔ'. 149 κέ. παρεμβεβλημένου κειμένου τοῦ ὅρκου τῶν ἡλιαστῶν βλ. Westerman commentat. de iurisiur. iudicum Ath. formula. Lips. 1858. 1859. μέρ. 1. 2. 3. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 153, 17. [Ott Ludwig Beiträge zur Kenntniss des griech. Eides. Lpz. 1896 σ. 96-144 ὅστις ἐπίσης θεωρεῖ μὴ γνήσιον τὸ κείμενον]. Drerup ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. 1898 τ. 24 σ. 256 κέ.]. Δὲν θεωρῶ δ' εὐστόχους τοὺς ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ φερομένους λόγους ὑπὸ τοῦ Hofmann de iuris iurandi apud Atheniens. formulis. Darmstadt 1876 σ. 3 κέ. Τὸ γνήσιον κείμενον μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἀποκατέστησεν ὁ Fränkel ἐν Hermes 13 σ. 452 κέ. διὰ συνδυασμῶν τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, τὴν μὲν πρώτην περίοδον ἐκ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 6. Δημ. ΙΘ', 179 ΑΘ', 40 ΝΖ', 63, τὴν δὲ δευτέραν ἐκ τοῦ Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 154 170. Δημ. ΜΕ', 50, τὴν τρίτην ἐκ τοῦ Δημ. ΙΗ', 2. 6. Ἰσοκρ. ΙΒ', 21. Λουκιαν. π. διαβ. 8 καὶ τὴν τελευταίαν ἐκ τοῦ Πολυδ. Η', 122. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 31, πρὸς. CIA. II, 578. Ἡ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 91 περίοδος προσετέθη βεβαίως εἰς τὸν ὅρκον προσκαίρως εὐθὺς μετὰ τὴν ἀμνηστίαν

²) Ὡς πολιτικὸν συνέδριον ἀποδεικνύεται ἡ ἡλιαία καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ δικασταὶ μετὰ τῆς βουλῆς ὁμνύουσι τὸν ὅρκον περὶ τηρήσεως τῆς συνθήκης πρὸς τοὺς Χαλκιδικεῖς τῇ 445. Βλ. CIA. IV, 27α. Ἀπετέλει δὲ τὸ συνέδριον τῶν ὁμοιοκότων, διατελλομένων τῶν ἀνωτάτων πολιτῶν: Δημ. ΚΔ', 78. Ἡλιαία λέγονται σύμπαντες οἱ ὁμοιοκότες παρὰ Δημ. ΚΓ', 97.

Κατὰ τὰς φερομένας μαρτυρίας τὰ δικαστήρια ἐπληροῦντο ἐκ 200 ἢ 400 ἢ 500 ἢ 1000 ἢ 1500 ἢ 2000 ἢ 2500 δικαστῶν, εἰς οὓς ἀείποτε προσετίθετο καὶ εἷς ἐπὶ πλεόν δικαστής. Τὸ κεκανονισμένον πλῆθος τῶν δικαστῶν συνήθους ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου ἐν ἀρχῇ ἦσαν ἴσως 500. Ἐν τισι δὲ περιπτώσεσι προβλεπομέναις ὑπὸ τοῦ νόμου ἢ ὀριζομέναις διὰ ψήφισματος ἐπληροῦτο μεῖζον δικαστήριον, σχηματιζόμενον διὰ συνενώσεως πλειόνων δικαστηρίων, οὕτω δὲ συνηθέστατα, ὡς φαίνεται, οἱ δικασταὶ τοιούτων δικαστηρίων ἀνῆρχοντο εἰς 1000 ἢ 1500. Ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ Δ' αἰῶνος, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γινώσκομεν, ἠναγκάσθησαν ἴσως ἕνεκα ἀπορίας χρημάτων ἐν πλείεσταις δίκαις νὰ περιορίσωσι τὸ πλῆθος τῶν δικαστῶν εἰς 200 ἢ 400.¹ Εἰδικὰ δικαστήρια συνεκροτοῦντο πρὸς κρίσιν μὲν στρα-

1) Ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τὸ κεκανονισμένον πλῆθος τῶν δικαστῶν ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου ἦσαν 500, ἐμφαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ὀριστικοῦ ἄρθρου ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἀναγραφῶν τῶν φόρων ἐν CIA. I, 266: «(πόλεις, αἱ ἢ) βουλὴ καὶ οἱ πεντακόσιοι(ι)»· τὸ αὐτὸ καὶ ἐν εἰς 353 παρατηρεῖται ἐκ τοῦ Δημ. ΚΔ', 9: «πρὸς δὲ τούτοις δικαστηρίων ὅσιν εἰς ἓνα καὶ χιλίους ἐψηφισμένων». Πρβλ. Πατρ. Λεξικ. σ. 137. Ἀρποκρ. Φώτ. Σουλῶ. λ. ἡλιαία. Λεξ. Κανταβριγ. 262, 10. Πολυδ. Η', 123. Πρὸς ὄρισμόν τοῦ φόρου τῶν συμμάχων 500 δικασταί: CIA. I, 266. ἐπὶ Παλλαδίου 500 δικασταί: (Δημ.) ΝΘ', 10, πρὸς δὲ παραβλητὰ τὰ τοῦ Ἰσοκρ. ΙΗ', 54. ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Δ', αἰῶνος δοκιμασία τῆς ὁμαλῆς τῆς πολιτείας ἐν δικαστηρίῳ ἐκ 500 δικαστῶν: βλ. ἀνωτέρω σ. 229, 2. Ἐφεσις τῶν τὰς εὐθύνας διδόντων εἰς δικαστήριον εἰς 500 δικαστάς: Ἀριστοτ. ἐν Λεξ. Κανταβριγ. 672, 25 λ. λογισταί, καίτοι τοιοῦτό τι δὲν εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους· περὶ τὸ 390 ἢ δίκη ψευδομαρτυριῶν εἰσῆγγοτο εἰς τοιοῦτο δικαστήριον: Ἰσ. Ε', 20 βλ. Schoemann Commentat 290 κέ. Δικαστήρια ἐκ πλειόνων δικαστηρίων συγκροτούμενα ἐπληροῦντο συνήθως ἐκ 1000 ἢ 1500 δικαστῶν. Βλ. τ' ἀνωτέρω ἀναφερόμενα χωρία τῶν γραμματικῶν. 1000 δικασταὶ ἔκρινον τὰς εἰσαγγελίας κατὰ τοὺς τοῦ Σόλωνος νόμους: Πολυδ. Η', 53. Φιλόχορ. ἐν Λεξ. Κανταβριγ. 667, 22 κέ. ἐπὶ δὲ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως 1500: Πολυδ. αὐτ. Λεξ. Κανταβριγ. αὐτ. Ὅθεν ἢ ὑπὸ Δεινάρχ. κτ. Δημ. 52 ἀναφερομένη κρίσις εἰσαγγελίας ὑπὸ 2500 πολιτῶν δὲν φαίνεται ἀκριβής. Πρὸς τοῦτοις 500 δικασταὶ ἔκρινον τὴν γραφὴν παρανόμων: Δημ. ΚΔ', 9 ἐν παραβολῇ πρὸς § 14. βλ. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 168 48. ἴσως 500 ἐπίσης καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ: βλ. ἀνωτέρω σ. 337, 1. Ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Περικλέους 1500 δικασταί: Πλουτ. Περ 32 τῷ 324 ἐν τῇ δίκῃ περὶ τῶν ἀρπαλικῶν χρημάτων 1500 δικασταί: Δεινάρχ. κτ. Δημ. 107. κατὰ ψήφισμα τοῦ δήμου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Λυσ. ΙΓ', 35, ὠρίσθη νὰ δικασθῶσιν ἐν δικαστηρίῳ ἐν διαχιλίῳ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ τα-

τιωτικῶν γραφῶν ἐκ συστράτιωτῶν τοῦ κατηγορουμένου, πρὸς δὲ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ μυστήρια ἐκ μεμνημένων, καὶ πρὸς κρίσιν τῶν ἐμπορικῶν δικῶν, ἴσως ἐξ ἐμπείρων τοῦ ἐμπορίου ἡλιαστῶν.¹

Δικαστήρια.

Οὐδὲν ἀκριβὲς γινώσκομεν περὶ τῶν τόπων, ἐν οἷς ἐδίκαιζον οἱ δικασταί. Καὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο ἐπίσης δικαστήρια, καὶ ἐκάστου τοῦ ὑπέρθυρον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχεν ἴδιον χρώμα². Ὀνόματα δικαστηρίων, πλὴν τοῦ τῆς ἡλιαίας, ἐν ᾗ

ἔλαρχοι, οἱ τῷ 404 κατηγορηθέντες ὅτι παρεκύλυσαν τὴν εἰρήνην. Ἐνδεχόμενον ἦμως τὸ « ἐν δισχιλίαις » νὰ εἶναι μεταγενέστερον παρέμδλημα, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸ « ἐν τῇ βουλῇ » ἀπαιτεῖ ἀπλῶς τὸ « ἐν τῷ δικαστηρίῳ » ἀνευ τοῦ ἀριθμοῦ. Βλ. καὶ § 36. Περὶ τῶν ἀναφερομένων 6000 δικαστῶν ἐν γραφῇ παρανόμων παρ' Ἀνδοκίδῃ π. τ. μυστ. 17 βλ. ἀνωτέρω σ. 375. 2. Δικαστήριον, ἀποτελούμενον ἐκ πάντων τῶν δικαστῶν τῶν μεμνημένων, ἐν τῇ διαδικασίᾳ ἣν ἀναφέρει ὁ Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 28. Ἐν τῷ 353 ἀναφέρεται δικαστήριον εἰς 500 δικαστάς (βλ. Δημ. ΚΔ', 9), λέγει τῷ 349 ὁ Δημ. ΚΔ', 223 περὶ τῶν δικαστῶν: « ἐάν τε διακοσίους ἐάν τε χιλίους ἐάν θ' ὁπόσους ἂν ἡ πόλις καθίσῃ » Ἐκ τοῦ πρὸς Βοιωτῶν περὶ τοῦ ὀνόματος λόγου τοῦ Δημοσθένους (ΛΘ' 10), γραφέντος κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 350 (βλ. Schaefer Dem. u. s. Zeit¹ τ. 3, 2, σ. 223) φαίνεται ὅτι ἐπλήθε μεταβολὴ τις εἰς τὰ περὶ τὴν σύστασιν τῶν δικαστηρίων (βλ. Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 53 κέ.), ἀλλ' ὅποια τις ἦτο αὕτη, ἀδελον. Τῷ 350 ἠπόρουσαν χρημάτων πρὸς τὴν μισθοφορὰν τῶν δικαστῶν: Δημ. ΛΘ', 17. Τῷ 325 αἱ σκήψεις τῶν τριηράρχων εἰσήγοντο εἰς δικαστήρια ἐκ διακοσίων δικαστῶν: CIA. II, 809 Α στίχ. 205. Οἱ κατὰ δήμους δικασταὶ εἰσῆγον τὰς ἰδιωτικὰς δίκας τὰς μὲν ἐντὸς χιλίων ὀρ. εἰς 200 δικαστάς, τὰς δ' ὑπὲρ 1000 εἰς 400: Ἀριστ. 53, 3. Εἰς τοῦτο πιθανώτατα ἀναφέρονται καὶ τὰ παρὰ Πολυδ. Η', 48. Ἀκριβέστερον ὁλοῦται ἡ προσθήκη καὶ τοῦ ἐνὸς ἐπὶ πλείον δικαστοῦ, ὅπως ὁ ἀριθμὸς γείνη περιττός παρ' Ἀριστ. 53, 3. πρὸλ. Πολυδ. Η', 48. Δημ. ΚΔ', 9, ὅπου ὁ σχολιαστὴς παρατηρεῖ: « διὰ τοῦτο δὲ ὁ εἰς προσετέθη αἰ τοῖς δικασταῖς, ἵνα μὴ, ἴσων γενομένων τῶν ψήφων, ἐξ ἴσης ἀπέλθωσιν οἱ δικαζόμενοι, ἀλλ' ἐκεῖνος δόξῃ νικᾶν, ὃς ὁ εἰς προσετέθη ». Ὅμως κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν CIA. II, 778 ἐδίκασαν 499 δικασταί.

¹) Περὶ τῶν γραφῶν δειλίας, λιποταξίᾳ, ἀστρατείας βλ. Λυσ. 1Δ', 5. περὶ τῶν εἰς τὰ μυστήρια ἀναφερομένων βλ. Πολυδ. Η', 123. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 28, περὶ τῶν ἐμπορικῶν βλ. Δημ. ΑΕ', 48 λέγοντα: « καὶ ἐγὼγε καὶ αὐτὸς συγχωρῶ σφώτατον εἶναι τοῦτον, ἐὰν ὑμᾶς πείσῃ τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τῶν ἐμπορικῶν δικάζοντας ».

²) Δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι δέκα ἦσαν τὰ δικαστήρια, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Teusch ἐνθ. ἀν. 26-7. Περὶ τῶν διαφόρων χρωμάτων τῶν δικαστηρίων βλ. Ἀριστ. σ. XXXII στ. 8 κέ.: « τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρώμα ἐπιγράφεται (ἐκάστῳ) ἐπὶ τῷ σφη(κ)ίσκῳ τῆς εἰσ(ό-δο)ς » Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ἀναφερόμενος καὶ εἰς τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν μαρτυρίαν ὁ

ἐδίκαζον τὰ μεγάλα δικαστήρια, γινώσκουμεν τὰ ἐξῆς: δικαστήριον τρίγωνον, παράθυστον, μέσον, μεῖζον, καινόν, τὸ πρὸς τοῖς τειχίοις, βατραχιοῦν, φοινικιοῦν, τὸ Μητίχου, τὸ Κάλλιον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ὡδεῖφ καὶ ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ ἐδίκαζον δικασταί¹.

Φυλαὶ τῶν ἡλιαστῶν.

Οἱ ἐξακισχίλοι δικασταί, οἵτινες ὡς ἀσφαλῶς γινώσκουμεν ἀπετέλουν τὴν ἡλιαίαν, ἐκληροῦντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα 600 ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Ἀπετέλουν δ' οἱ 600 οὗτοι τῆς αὐτῆς φυλῆς τμήμα τῆς ἡλιαίας, ἐξ οὗ ἐπληροῦτο τὸ δικαστήριον εἰς 500 δικαστάς, τῶν πλεοναζόντων 100 ἡλιαστῶν ἀναγκαιούντων πρὸς

Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 278. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως σφηκίσκος βλ. Wachsmuth d. Stadt Athen τ. II, 1 σ. 381, 2. Ἐν τῷ κειμένῳ συντάσσονται τῷ Boeckh Kleine Schrift. 7 σ. 478 κέ, [τὴν τοῦ Boeckh καὶ τοῦ Wachsmuth ἐρμηνείαν τῆς λέξεως σφηκίσκου νομίζω βεβαιωμένην, μόνην δ' ὀρθὴν τὴν ὑπὸ πάντων ἀπορριπτομένην ἐρμηνείαν τοῦ Raoul Rochette ἐν Journ. des Savants 1837 σ. 11, ὅτι σφηκίσκος εἶναι σκόλοψ, διότι τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ χρῆσις τῆς λέξεως παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν. Ὅθεν τὰ καθ' ἐκάστην καθιστάμενα δικαστήρια διεκρύνοντο ἀλλήλων ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ πρὸ τῆς εἰσόδου ἐκάστου σκόλοπος, καὶ ἐκ τοῦ γράμματος ὅπερ διὰ κλήρου ὠρίζετο ἐκάστῳ. Ἀλλὰ τὴν διάφορον γνώμην, ἣν ἔχω περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀναφερομένων εἰς τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐδίκαζον τὰ ἡλιαστικά δικαστήρια καὶ εἰς τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐκθέσω ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ, διότι δεῖται ἀναπτύξεως, εἰς ἣν δὲν ἐπαρκοῦσι τὰ ὅρια τῶν παρενεθικῶν σημειώσεων ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μεταφράσει].

¹) Ἡ ἡλιαία τὸ μέγιστον δικαστήριον: Λεξ. Πατρ. σ. 137. Ἀρποκρ. Φώτ. Σουίδ. λ. ἡλιαία. Bekker An. gr. 262, 10. Πολυδ. Η', 123. Ἀνδοκίδ. π. τ. μυστ. 28. (Δημ.) ΜΖ', 12. Πaus. Α', κη', 8. Ὅτι ἔκειτο ἐν τῇ ἀγορᾷ: Curtius att. Stud. 2, 42. Wachsmuth d. Stadt. Athen τ. II, 1 σ. 359. Ὅτι τὰ πλείστα τῶν δικαστηρίων ἔκειντο ἐν τῇ ἀγορᾷ, συνάγεται ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. Ζ', 54 καὶ τοῦ Λυσ. ΙΘ', 55. Ἀλλ' ὕπηρεε καὶ δικαστήριον πρὸς τοῖς τειχίοις: Ἀριστοφ. Σφ. 1109, ἀλλὰ παρὰ τὰ δικαστήρια: Πλουτάρχ. π. τ. Σωκρ. δαιμ. 10 σ. 580 f. Ἵσω: πολλὰ τῶν ἐπομένων ὀνομάτων δηλοῦσι τὸ αὐτὸ δικαστήριον: Τρίγωνον: Πολυδ. Η', 121. Πaus. Α', κη', 8. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 120. Ἀρποκρατ. λ. τρίγωνον. Παράθυστον: Πολυδ. Πaus. Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀρποκρ. Φώτ. λ. Bekker An. gr. 292, 24. CIA. II, 822. Μέσον: Πολυδ. Σχολ. Ἀριστοφ. Μείζον: Πολυδ. Καινόν: Ἀριστοφ. Σφ. 120. Δικαστήριον πρὸς τοῖς τειχίοις: Ἀριστοφ. Σφ. 1109. Βατραχιοῦν: Πaus. Φοινικιοῦν: Πaus. Τὸ Μητίχου: Πaus. Η', α', 21. Bekker An. gr. 309, 17. Τὸ Κάλλιον: Πολυδ. Φώτ. λ. Δικαστήριον ἐν τῷ Ὡδεῖφ: Ἀριστοφ. Σφ. 1109. (Δημ.) ΝΘ'. 52. Δικαστήριον ἐν τῇ Ποικίλῃ στοᾷ: CIA. II, 778. Περὶ τῶν διεκρύνοντων δικαστηρίων βλ. καὶ Meier u. Schoemann att. Proc. 2 172 κέ.

ἀναπλήρωσιν τῶν ἐκ νόσου κωλυομένων καὶ τῶν ἀποθνησκόντων. Ἐπληροῦτο δ' ἕκαστον δικαστήριον διὰ τῆς προσελεύσεως εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐδίδκαζε τοῦτο, τῶν ἡλιαστῶν τῆς αὐτῆς φυλῆς μέχρι τῆς συμπληρώσεως τῶν 500. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπληροῦντο καὶ τὰ μείζονα δικαστήρια, τὰ ἐκ πολλαπλασίων τοῦ 500 συγκροτούμενα, λαμβανομένων δύο φυλῶν ἡλιαστῶν, ἂν τὸ δικαστήριον ἔμελλε νὰ πληρωθῇ εἰς 1000 δικαστάς, καὶ πλειόνων φυλῶν κατ' ἀναλογία, ἂν θὰ ἦτο μείζον. Ἡ πλὴν τούτου πιθανὸν εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα αἱ φυλαὶ τῶν ἡλιαστῶν εἶχον ἐκαστὴ καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν ὠρισμένον ἡγεμόνα δικάζοντα ἐν ὠρισμένῳ δικαστηρίῳ. ²

1) Ὁ Schoell ἐν Bericht. d. bayr. Akad. 1887 σ. 7-8 συνάγει, ὅτι ἕκαστον δικαστήριον ἐπληροῦτο ἐκ φυλετῶν τῆς αὐτῆς φυλῆς ἐκ τῆς ἐπομένης ἐπιγραφῆς τοῦ Ε' αἰῶνος : « (ἱεροποιούσις δ)ε οἷτινες ἱεροποιήσουσι(ε) τὴν θυσίαν ἀνδρας ὅκα(α) κλη(ρῶσαι) ἐκ τῶν δ(ικα)στῶν ἕνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκ τοῦ (πίνακος) » : Ἐφ. ἀρχ. 1883 σ. 167-8 στίχ. 10 κέ (CIA. IV, 1, 536). Νῦν συντάσσομαι καὶ ἐγὼ τῇ γνώμῃ ταύτῃ. Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 686 κέ. λέγει ὅτι ὁ ἡλιαστής ἐρχεται ἐπιτασσόμενος, ὅταν συνήγορός τις « ἦκειν εἴπη πρῶ' κἂν ὦρα δικάσονθ' », ὡς ὅστις ἂν ὤμων | ὕστερος ἔλθῃ τοῦ σημείου, τὸ τριώβολον οὐ κομίζεται. Πρβλ. καὶ 774-7 : « κἂν ἔγρη μεσημβρινός, | οὐδείς σ' ἀποκλείσει θεσμοθέτης τῇ κιγκλίδι ». Διὰ τοῦτο οἱ ἡλιασταὶ ἐγείρονται τοῦ ὕπνου ὀρθρου βαθύς : αὐτ. 217 κέ 245, καὶ ὁ φιληλιαστής στένει « ἦν μὴ 'πὶ τοῦ πρώτου καθέζεται ξύλου » : αὐτ. 90. Πρβλ. Teusch ἐνθ. ἀν. 62 κέ. Ταῦτά συνδίδαινον καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἐγένετο μισθοφόρος. Βλ. ἀνωτέρω σ. 363, 1. Διὰ σημείου ἐδηλοῦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας ἡ συναγωγὴ : Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 277-8.

2) Τοῦτο μετὰ πιθανότητος συνήγαγεν ὁ Bamberg ἐν Hermes 13, 508-9 ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 303 κέ. : « ἄγε νῦν, ὦ πάτερ, ἦν μὴ | τὸ δικαστήριον ἄρχων | καθίστα νῦν, πόθεν ὠνη(σάμεθ' ἄριστον) » ; Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου διατάσσονται τὰ ἐξῆς περὶ τῶν ἱεροποιῶν τῶν Ἡφαιστίων : « (ἐὰν) δέ τις ἄ(ξιος ἢ μείζον)ος ζη(μ)ίας, τὰς ἐπιβολὰς ποιού(ν)των (- καὶ) ἐσαγ(όντων) εἰς τὸ δικαστήριον τὸ τοῦ ἀρχόντος ». Βλ. CIA. IV, 35 b στ. 16 κέ. σ. 64-5 Οἱ δικασταὶ γινώσκουσιν ἐκ τῶν προτέρων τίνα θὰ δικάσωσιν. Βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 156-7 240. 286 κέ. Ὁ Φιλοκλέων ἐπιφαίνεται ἐν βαθεῖ ὀρθρῳ ἐπὶ τῇ κιγκλίδι τοῦ δικαστηρίου του· ὅθεν δὲν ἦτο χρεὶα νὰ πληρωθῇ. Βλ. Σφ. 124. 103-4. Βλ. καὶ Teusch ἐνθ. ἀν. 61-2. Ὁ γράψας τὴν εἰς τὸν Ξενοφῶντα ἀναφερομένην Ἀθηναίων πολιτείαν γ' 7 νομίζει ὅτι ἀσφαλίζεται ἡ δικαία κρίσις τῶν δικαστῶν διὰ τοῦ μεγάλου πλήθους αὐτῶν, δυσκόλως ἕνεκα τούτου δεκαζομένων· εἶναι δὲ καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ ὅτι δὲν ἐκληροῦντο τὰ δικαστήρια ἀμέσως πρὸ τῆς δίκης. Ὅτι ἕκαστος τῶν ἡγεμόνων τῶν δικαστηρίων ἐδίδκαζεν ἐν ὠρισμένῳ δικαστηρίῳ, συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 1107 κέ. καὶ τοῦ Ἀντιφ. παρ' Ἀρποκρ. λ. Παράδυστον. Ὁ τόπος, ἐν ᾧ εἶχον τὸ δικαστήριον οἱ

Κατὰ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπὶ Εὐκλείδου ἐγένετο πιθανῶς καὶ ἀνασύνταξις τῶν δικαστηρίων. Ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου περιελαμβάνοντο εἰς τοὺς ἡλιαστὰς οἱ βουλόμενοι τῶν Ἀθηναίων, πλὴν ὧν ἐκάλουν οἱ νόμοι. Κατενέμοντο δ' ἕκτοτε ὡς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, ἄνευ ἐξετάσεως τῆς φυλῆς ἐκάστου εἰς δέκα μέρη. Τὸ τεταγμένον πλῆθος τῶν 500 δικαστῶν ἐκάστου δικαστηρίου φαίνεται ὅτι ἔμεινεν ἀμετάβλητον, ἐπειδὴ ὅμως ἕκαστον μέρος δὲν εἶχε βεβαίως τοσοῦτους ὁμωμοκότας, ὥστε νὰ πληρῶται ἐξ αὐτῶν δικαστήριον ἔχον τὸ τεταγμένον πλῆθος τῶν 500 δικαστῶν, ἐπετράπη εἰς τοὺς ἡλιαστὰς νὰ ἐγγράφηται ἕκαστος εἰς πολλὰ μέρη, μετ' ἑλεγχον βεβαίως, ἀλλ' ἄγνωστον ἡμῖν κατὰ τίνα τρόπον γενόμενον. Οὕτω δέ, συνυπολογιζομένων πολλῶν ἡλιαστῶν εἰς πλείονα μέρη, ἀπετελεῖτο τὸ καὶ πρότερον τεταγμένον πλῆθος τῶν 500 δικαστῶν ἐκάστου δικαστηρίου καὶ τῶν 100 πλεοναζόντων πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν κωλυομένων ἢ τῶν ἀποθνησκόντων, ἦτοι δικαστήριον 600 ἐν ὅλῳ δικαστῶν. ¹ Ὅπως δὲ κατασταθῇ δυσχερὴς ὁ δεκάσμος τῶν δικα-

θεσμοθεταί, ἦτο ἡ ἡλιαία, ὅπου καὶ τὰ μείζονα δικαστήρια ἐδίκαζον. Οὕτως ἐρμηνεύω νῦν τὸ ἐν τῇ συνθήκῃ ἐν CIA. IV, 1, 27α « ἡ ἡλιαία ἡ τῶν θεσμοθετῶν », ἀφοῦ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν αἱ ἐφέσεις οἱ δίκαι ἦσαν εἰς τοὺς θεσμοθετάς. Βλ. κατωτέρω ἐν τέλει τοῦ περὶ τῆς β' συμμαχίας κεφαλαίου. Καὶ ὁ Ἀντιφ. π. τ. χορ. 21 λέγων « εἰς τὴν ἡλιακὴν τὴν τῶν θεσμοθετῶν » ὅπου ὁ Taylor διαρθώνει ἡλιαίαν, ἐννοεῖ τὸ δικαστήριον, ἐν αῷ ἐδίκαζον οἱ θεσμοθεταί, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ γραφῆς παρανόμων (ὅλ. § 34 κέ.), ἣν εἰσῆγον οἱ θεσμοθεταί. Καὶ παρ' Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. 28 λέγων « ἐν τῷ τῶν θεσμοθετῶν δικαστηρίῳ » ἐννοεῖ τὴν ἡλιαίαν.

¹) Βλ. Ἀριστ. 63, 4: « Νενέμνται γάρ κατὰ φυλὰς δέκα μέρη οἱ δικασταί, παραπλήσιως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμ(μα)τι », ἦτοι ἀπὸ τοῦ Α μέρει τοῦ Κ ὡς καὶ ἐκ τῶν προειρημένων ἐμφαίνεται. Ἡ τοιαύτη δὲ κατανομή, ὡς ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 680 κέ. διασκόμμεθα, συνεθεζέτο ἦδη καὶ κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ κατέστη μισθοφόρος ἡ ἐκκλησία. Βλ. Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 45 κέ. Ὅτι 500 δικασταί ἦτο τὸ τεταγμένον πλῆθος ἐκάστου δικαστηρίου καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 353 καταφαίνεται ἐκ τοῦ Δημ. ΚΔ', 9. Καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς δίκαις ὁμοίως κατὰ τὰ 390: Ἰσ. Ε', 20. Ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Πλούτ. 1166-7: « οὐκ ἐτός ἅπαντες οἱ δικάζοντες θαμὰ | σπεύδουσιν ἐν πολλαῖς γεγράφθαι γράμμασιν » συνεπέραναν ὁ Fränkel ἐνθ. ἀν. 96 κέ. ὅτι οἱ ἡλιασταί ἐνεγράφοντο ἕκαστος εἰς πολλὰ μέρη, ἀποδεικνύει ὅ' ὅτι δὲν πρόκειται περὶ διολίας παρεγγραφῆς. Βλ. καὶ Teusch ἐνθ. ἀν. 48 κέ.

στῶν, ὅστις ἤρξατο περὶ τὰ τέλη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, πρώτου καταδείξαντος, ὡς λέγεται, τοῦ Ἀνύτου, ἐκληροῦντο ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν πρὸ τῆς δίκης τὰ μέρη εἰς τὰ δικαστήρια. Τὰς ἀνωμαλίας δ' αἵτινες τυγχόν θὰ προέκυπτον ἔνεκα τῆς ἐγγραφῆς πολλῶν ἡλιαστῶν εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς μέρη, εὐκόλως ἡδύναντο ν' ἀποφύγῃσι, διότι ἀναμφιβόλως ἕκτοτε προέγραφον, κατὰ τίνας ἡμέρας ἔδει νὰ δικάζῃ ἕκαστον δικαστήριον.¹

Τάξεις τῶν δικαστηρίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους.

Πολυπλοκωτάτη ἦτο ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν εἰς τὰ δικαστήρια κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς παρ' Ἀριστοτέλει περιγραφῆς. Σκοπὸς δὲ πιθανώτατα τῆς μεταβολῆς ταύτης ἦτο ἡ ὡς ἔνεστιν αὐστηροτάτη παρακώλυσις τοῦ δεκασμοῦ τῶν δικαστῶν, ὅστις ἀπέβαινε εὐχερέστερος, διότι ἦσαν ὀλιγώ-

¹) Ὁ Ἄνυτος πρῶτος ἐδέκασε τὸ δικαστήριον: Ἀριστ. 27, 5. Διόδ. ΙΓ', 64. Τὸν νέον τρόπον τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν καὶ τῶν δικαστηρίων παρῳδεῖ ὁ Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 676 κέ. Βλ. Schoemann Opusc. acad. 1, 215 κέ. Ἡ Πραξαγόρα ζητεῖ νὰ κληρώσῃ πάντας τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς φυλάς τῶν ἡλιαστῶν: « κατὰ στήσασα (τὰ κληρωτήρια) παρ' Ἀρμουδίῳ κληρώσω πάντας, ἕως ἂν εἰδῶς ὁ λαγὼν ἀπὴν χαίρων ἐν ὁποίῳ γράμματι δειπνεῖ ». Γράμμα δὲ σημαίνει τὸν τόπον τοῦ δικαστηρίου, οἱ τόποι δ' οὗτοι κατὰ τοὺς χρόνους ὅτε αἱ φυλαὶ τῶν ἡλιαστῶν ἐκληροῦντο πρὸς συγχρότῃσι δικαστηρίῳ, ἡδύναντο νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη τῆς ἡλιαστικῆς γράμματα ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ. Βλ. Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 47. Ἡ Πραξαγόρα εὐθὺς μετὰ ταῦτα κηρύσσει διὰ τοῦ κήρυκος ἐν τίνι γράμματι θὰ δειπνήσῃ ἕκαστον τμήμα: « καὶ κηρύξει τοὺς ἐκ τοῦ βῆτ' ἐπὶ τὴν στοιὰν ἀκολουθεῖν) τὴν βασιλείον δειπνήσοντας τὸ δὲ θῆτ' ἐς τὴν παρὰ ταύτην, | τοὺς δ' ἐκ τοῦ κάπτ' ἐς τὴν στοιὰν χωρεῖν τὴν ἀλφειόπωλιν ». Ὅτι ἐκληροῦντο τὰ μέρη εἰς τὰ δικαστήρια συνάγεται ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ Βλεπύρου: « ὅτῳ δὲ τὸ γράμμα | μὴ ἔελκυσθῇ καθ' ὃ δειπνήσει, τοὺτους ἀπελῶσιν ἅπαντες »; ὅπερ βεβαίως ἡ Πραξαγόρα ὅτι δὲν θὰ συμβαίῃ ἐν τῇ νῆα πολιτείᾳ αὐτῆς. Κλήρος τοῦ γράμματος Ε εἶναι πιθανώτατα γαλκοῦν τι σύμβολον ἐν τῇ νομισματικῇ μουσεῖῳ τοῦ Βερολίνου ἀποκείμενον καὶ φέρον ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς ὕψους τέσσαρας γλαυκάς καὶ ἐπιγραφὴν « Θεσμοθετῶν » ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὸ γράμμα Ε. Βλ. Fränkel ἐν Zeitschr. f. Numism. τοῦ Sallet 3, 383 κέ. Ὁμοίον σύμβολον φέρον τὸ γράμμα Α ἐδημοσιεύθη ἐν Παρνασσῷ 1883 τ. Ζ', σ. 181-2. Οἱ θεσμοθεταὶ προγράφουσι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια, κατὰ τὸν Ἀριστ. 59, 1 (ὑπόθεν παραλαμβάνει καὶ ὁ Παλῦδ. Η', 87): « Οἱ δὲ θεσμοθεταὶ πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήριά εἰσι κύριοι, τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς » καθότι γὰρ ἂν οὗτοι δώσιν, κατὰ τοῦτο γρῶνται ».

τεροι. Ἡ κατανομή τῶν δικαστῶν εἰς δέκα μέρη διετηρήθη, ἀλλ' οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, εἶχε ῥοπήν ἢ κατανομή αὕτη πρὸς τὴν κλήρωσιν¹.

Τρόπος τῆς πληρώσεως τῶν δικαστηρίων.

Κατὰ πᾶσαν πρωίαν οἱ εὐκαιροῦντες νὰ δικάσωσιν ἡλιασταὶ συνήγοντο εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸ τοῦ τόπου, ὅπου ἐγίνετο ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, ἔχοντες ἕκαστος πρὸς βεβαίωσιν τῆς ταυτότητός των πινάκιον ἐκ ξύλου πύξου, ἐν ᾧ ἦτο ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τὸ τοῦ πατρὸς του καὶ τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ γράμμα τοῦ μέρους, εἰς ᾧ εἶχε λάχῃ.² Ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐγίνετο ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, καὶ ὅστις ἴσως ἦτο αὐτὸ τὸ δικαστήριον ἢ ἡ-

¹) Ὅτι ἡ κατανομή ἐν μέρει διετηρεῖτο διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Ἀριστ. 63, 4: « Νενέμηνται γὰρ κατὰ φυλάς δέκα μέρη οἱ δικασταί, παραπλή(η)ως ἴσοι ἐν ἑκάστῳ τῷ γράμματι ». Ὅτι δ' οὐδεμίαν ῥοπήν εἶχεν ἡ κατανομή αὕτη πρὸς τὴν κλήρωσιν, καταφαίνεται ἐκ τῆς παρ' Ἀριστ. περιγραφῆς τῆς κληρώσεως. Ἄν οἱ βουλόμενοι νὰ καταλεχθῶσιν εἰς τοὺς δικαστὰς ἐδήλουν καθ' ἕκαστον ἑναυτὸν τοῦτο καὶ ἔμενον ἐν τῷ μέρει, οὗ ἔλαγον ἕκαστοι (βλ. Ἀριστ. σ. 36, 5 κέ.), ὅπερ νομίζω τὸ πιθανώτατον, ἢ ἂν οἱ ἀπαξ δηλώσαντες τὴν βούλησίν των ταύτην ἔμενον διὰ βίου δικασταὶ ἐν τῷ μέρει, οὗ ἔλαγον, ὡς εἰκάζει ὁ Teusch ἐνθ. ἀν. 11 κέ., περιττὸν κρίνω νὰ ἐξετάσω ἀκριβέστερον.

²) Ἡ κλήρωσις ἐγίνετο πρὸ τῶν δικαστηρίων, ὡν τὰ πλεῖστα ἔκειντο ἐν τῇ ἀγορᾷ. Βλ. Ἰσοκρ. Ζ', 54: « ἐπεὶ νῦν γε τίς οὐκ ἂν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις τῶν εὖ φρονούντων ἀλγήσειεν, ὅταν ἴδῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν αὐτοὺς μὲν περὶ τῶν ἀναγκαίων, εἴθ' ἔξουσιν εἴτε μὴ, πρὸ τῶν δικαστηρίων κληρουμένους ». Ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐγίνετο ἡ κλήρωσις δεῖκνυσι καὶ οἱ στίχοι τοῦ Εὐδούλου ἐν Ὀλβία παρ' Ἀθην. ΙΔ', 640 6: « ἐν τῷ γὰρ αὐτῷ πανθ' ὁμοῦ πωλῆσεται ἐν ταῖς Ἀθήναις », ὅπου μεταξὺ τῶν πωλουμένων εἰς τὴν ἀγορὰν ἀναφέρονται καὶ κληρωτήρια. Πρβλ. καὶ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1 σ. 382. Περὶ τῶν πινάκων τῶν ἡλιαστῶν πρβλ. Ἀριστ. 63, 4: « ἔχει δ' ἕκαστος δικαστῆς πινάκιον πύξινον, ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ πατρόςθεν καὶ τοῦ δήμου καὶ γράμ(μα) ἐν τῶν στοιχείων μέχρι τοῦ κ ». Βλ. καὶ Ἡσύχ. λ. χαλκοῦν πινάκιον. Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 277. Ἀναγραφὴν τῶν μέχρι τοῦδε εὐρεθέντων χαλκῶν τοιοῦτων πινάκων βλ. ἐν CIA. II, 875-940 IV, 2, 875 f κέ. Περὶ τῶν πινάκων τούτων ἐπραγματεύθησαν ὁ C. Curtius ἐν N. Rhein. Mus. 3, 283 κέ. ὁ Klein ἐν τοῖς Jahrb. d. Vereins v. Alterthumsfreunden im Rheinl. 1876 τ. 58 σ. 57 κέ. ὁ Girard ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 1878 τ. 2 σ. 524 κέ. ὁ Rayet ἐν Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques τ. 12 σ. 201 κέ. Τελευταῖος ὁ Bruck ἐν Philologus 1895 σ. 64 κέ., ὅστις ὀρθῶς θεωρεῖ ἀρχαιότερα τὰ χαλκᾶ πινάκια τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναφερομένων πύξινων καὶ χρονολογικῶς κατατάσσει τὰ διάφορα εἴδη αὐτῶν.

λιαία, ἐλέγετο κληρωτήριον ἢ κληρωτήρια, ἐπειδὴ ἐκάστη φυλὴ εἶχεν ἴδια κληρωτήρια. Ἦσαν δ' εἰς τὰ κληρωτήρια εἰσοδοὶ 10, μία ἐκάστη φυλῇ, καὶ ἐν τῷ μέρει ἐκάστης φυλῆς 2 κληρωτήρια, δέκα κιθώτια, ἐφ' ὧν ἦσαν ἐπιγεγραμμένα τὰ 10 στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ, ἕτερα 10 κιθώτια ἔχοντα ἐπιγεγραμμένα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ Λ μέχρι τοῦ Υ καὶ δύο ὕδριαι. ¹ Οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ δέκατος ὁ γραμματεὺς

1) Ὅτι τὸ κληρωτήριον ἦτο τόπος, μαρτυροῦσιν ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIA. II, 441 καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀριστοφάνους παρὰ Πολυδ. I, 61. Ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς ἐν Bekker An. gr. 47, 13: «κληρωτήρια» ἐνθα κληροῦνται οἱ δικασταί. Ὁ πληθυντικὸς δὲ εἴτε διότι ἐκάστη φυλὴ εἶχεν ἴδιον κληρωτήριον (βλ. Ἀριστ. σ. 31, 17: «ὁ ἄρχων τὴν φυλὴν κληροῖ (οἱ εἰς τὸ) κληρωτήριον») εἴτε ἐκ τῆς συνθηλαίας τῶν Ἀττικῶν τοῦ σημαίνειν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τόπους αὐτοὺς (βλ. Ἀρποκρ. λ. δείγμα. Παραδείγματα παρὰ Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 463, 1) διότι ἦσαν 20 κληρωτήρια ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ κλήρωσις. Ὁ Ἀριστ. 63, 2 λέγει: «Εἰσοδοὶ δὲ εἰσιν εἰς (τὰ) δικαστή(η)ρια δέκα, μία τῇ φυλῇ ἐκάστη, καὶ κλη(ρω)τήρια εἴκοσι, δύο τῇ φυλῇ ἐκάστη, καὶ κιθώτια ἑκατὸν, δέκα τῇ φυλῇ ἐκάστη, καὶ ἕτερα κιθώτια δέκα, εἰς δὲ ἐμβάλλεται τῶν λαγόντων δικαστῶν τὰ πινάκια, καὶ ὕδριαι δύο». Ἐν τούτοις ὁ λόγος περὶ τοῦ τόπου τῆς κληρώσεως, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κατωτέρω ἐν σ. 31 τοῦ παπύρου λεπτομεροῦς περιγραφῆς. Ἀπορῶν, διὰτὶ ἀναφέρονται ἐνταῦθα «τὰ δικαστήρια» ἢ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δικαστήρια λέγων ἐννοεῖ τὴν Ἡλιαίαν, ὅπου ἐγένετο ἡ κλήρωσις, καὶ ὅπου συνήγοντο ταχτικῶς πολλὰ δικαστήρια, ἂν μὴ καὶ πάντα, ἢ πρέπει νὰ διορθώσωμεν κληρωτήρια ἀντὶ τοῦ δικαστήρια. Ἐνεκα δὲ τοῦ προηγουμένου ῥήματος ἡ ἀποδοχὴ μᾶλλον πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφῇ κληρωτήρια. Ἡ μεταβολὴ δὲ τῆς λέξεως εἰς δικαστήρια ἐν τοῖς χειρογράφοις εὐκόλως ἐξηγεῖται, διότι ἴσως ὁ βιβλιογράφος μὴ ἐπιστάμενος τὰ πράγματα καὶ προσκρούσας εἰς τὸ ἐπαγόμενον «καὶ κληρωτήρια εἴκοσι» παρέλαθεν ἐκ τῆς προηγουμένης περιόδου τὴν λέξιν δικαστήρια. Καὶ ὁ Sandys ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ ἀναγινώσκει κληρωτήρια ἀντὶ τοῦ δικαστήρια· ἄλλ' ὁ Kaibel Stil u. Text d. Ἀθην. πολιτ. des Aristot. σ. 253-4 προκρίνει τὴν φερομένην γραφὴν ὑπολαμβάνων, ὅτι ἡ κλήρωσις ἐγένετο παραλαβῆς τῆς ἀγορᾶς πρὸ τῶν δικαστηρίων, καίτοι πρὸς ταῦτα δὲν συνάδει ἡ παρ' Ἀριστοτέλει περιγραφὴ. [Ἡ γραφὴ δικαστήρια καὶ κατ' ἐμὴν γνώμην καλῶς ἔχει· ὁ δὲ λόγος, δι' ὃν δυσκολεύονται εἰς τὴν κατανόησιν τῆς παρ' Ἀριστοτέλει περιγραφῆς, εἶναι ὅτι πάντες οἱ περὶ τὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηναίων ἀσχοληθέντες ἀρχαιολόγοι φαντάζονται ἐν τῇ ἀγορᾷ ἴδια οἰκοδομήματα τῆς Ἡλιαίας καὶ ἄλλων δικαστηρίων· ἐν ᾧ, ὡς ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἀλλαγοῦ τῆς πόλεως ἀρχαίων, ἐν οἷς ἕκαστοι ἄρχοντες ἀνέκρινον τὰς δίκας, καὶ ὅτινα καταχρηστικῶς ἐλέγοντο καὶ δικαστήρια. δὲν ὑπῆρχον οἰκοδομήματα δικαστηρίων· ἐδίκαζον δ' οἱ ἡλιασταὶ τὰς δίκας ἐν ὑπαίθρῳ, περιστοιχιζομένου ἑκάστου τοῦ ἀναγκαίου χώρου, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ πλῆθους τῶν ἀποτελούντων ἑκαστον αὐτῶν δικαστῶν. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐκτενέστερον ἀλλαχοῦ]. Περὶ τῶν ἐπιγεγραμμένων ἐν τοῖς κιθωτοῖς στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου βλ. κατωτέρω.

τῶν θεσμοθετῶν ἐκλήρουν τοῦ δικαστὰς κατὰ φυλάς, ἕκαστος αὐτῶν κληρῶν ἀνὰ μίαν ἐν ἐκάστῳ τῶν μερῶν τοῦ κληρωτηρίου. Πρέπει δὲ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐδίκαζον τὰ δικαστήρια, ἐπληροῦντο πάντοτε δικαστήρια, τὸ αὐτὸ πλῆθος δικαστῶν ἔχοντα. Ἦτο δ' εὐκολώτατον τοῦτο, διότι οἱ θεσμοθέται ἦσαν κύριοι νὰ προγράψωσι τὰς δίκας, ἃς ἔδει καθ' ἑκάστην ἡμέραν νὰ δικάζωσι τὰ δικαστήρια. Πρὸ τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν, οἱ θεσμοθέται ὠρίζον τὰ δικαστήρια, ἐν οἷς ἔμελλον νὰ δικάσωσι οὗτοι, ἐπικληροῦντες στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου τοῦ Α καὶ ἐφεξῆς· ἂν δηλ. ἐν ᾧ δικαστηρίοις ἔμελλον νὰ δικάσωσιν οἱ δικασταὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐπικληροῦντο εἰς ταῦτα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Ο. Τὸ δὲ λαχὸν γράμμα ἐπέθετεν ὁ ὑπὲρ τῆς τῶν θεσμοθετῶν ἐφ' ἕκαστον δικαστήριον, ἴσως ὑπεράνω τῆς εἰσόδου αὐτοῦ. ¹ "Ὅσοι δὲ δικασταὶ ἔμελλον νὰ δικάσωσιν ἐν ἐκάστῳ δικαστηρίῳ ὁμοχρώματαί τῳ δικαστηρίῳ καὶ ἴσοι

1) Βλ. Ἀριστ. 63, 1 : « Τὰ δὲ δικαστήρια (κληρ(οῦ)σι(ν) οἱ θ' ἄρχοντες κατὰ φυλάς, ὁ δὲ γραμματεὺς τῶν θεσμο(θετῶν) τῆς δεκάτης φυλῆς ». Ἐν CIA 567 ε λέγεται περὶ τοῦ Φυλῆως, τοῦ λαχόντος ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, περὶ οὗ ὑποτίθεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγράφη τὸ ψήφισμα, ἦτο θεσμοθέτης : « ἐπιμελεῖται δὲ καὶ τῆς κληρώσεως τῶν δικαστηρίων ». Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθέμενα εἶναι σύμφωνα πρὸς τὴν ἔννοιαν, ἣν νομίζω ὅτι ἔχουσι τὰ τοῦ Ἀριστ. 59, 1 : « Οἱ δὲ θεσμοθέται πρῶτον μὲν τοῦ προγράψαι τὰ δικαστήρια εἰσι κύριοι τίσιν ἡμέραις δεῖ δικάζειν, ἔπειτα τοῦ δοῦναι ταῖς ἀρχαῖς καθότι γὰρ ἂν οὗτοι δῶσιν, κατὰ τοῦτο χρῶνται », ἦτοι ὁρίζουσιν εἰς τοὺς ἄρχοντας τίνας ἡμέρας καὶ πρὸς τίνας δίκας θὰ λάβωσι δικαστήριον, οἱ δ' ἄρχοντες ταύτας τὰς ταχθείσας δίκας εἰσάγουσιν. Ἐκ δὲ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστ. 59 5 : « Καὶ ἐπικληροῦσι ταῖς ἀρχαῖς οὗτοι τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια » ἐμφαίνεται ὅτι ὅτε μὲν ἐδίκαζοντο ἰδιωτικά δίκαι, ὅτε δὲ δημόσια. Βλ. καὶ Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 27 κέ. "Ὅτι δὲ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν δικαστῶν εἶχον τὰ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ κληρούμενα δικαστήρια καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς σχετικῆς διατάξεως ἐν ταῖς ψηφίσμασι περὶ ἀπονόμης τῆς πολιτείας κατὰ τὰ τελεῖ τοῦ Δ. καὶ τὴν πρῶτην πεντηκονταετηρίδα τοῦ Γ' αἰῶνος. Βλ. ἀνωτέρω σ. 229, 2. Τὴν ἐπικλήρωσιν τῶν γραμματέων ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἐξῆς εἰς τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν πληρούμενα δικαστήρια ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀριστ. 63, 5 λέγων : « ἐπειδὴν δὲ ὁ θεσμοθέτης ἐπικληρώσῃ τὰ γράμματα ἃ δεῖ προσπαρεῖσθαι τοῖς δικαστηρίοις, ἐπέθηκε φέρων ὁ ὑπὲρ τῆς ἐφ' ἕκαστον δικαστήριον τὸ γράμμα τὸ λαχόν ». "Ὅτι ἐνταῦθα ἐννοοῦνται τὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἐξῆς συνάγεται ἐκ τοῦ ὅτι κατ' Ἀριστ. 63 2 ἐν ταῖς βαλάνοις ἦσαν γεγραμμένα τὰ στοιχεῖα ταῦτα, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν σ. 32, 3 κέ. ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου ἦτο τὸ αὐτὸ γράμμα ὑπὲρ καὶ ἐν τῇ βαλάνῳ.

βάλανοι, ἐπιγεγραμμένοι ἔχουσαι τὸ λαχὸν τῷ δικαστηρίῳ γράμμα, παρετίθεντο ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν κατὰ τὴν εἰσόδον ἐκάστου τῶν 10 μερῶν τοῦ κληρωτηρίου· ἂν λόγου χάριν τὰ δικαστήρια, τὸ βατραχιοῦν καὶ τὸ φοινικιοῦν, εἰς ἃ ἔλαχον εἰς τὸ πρῶτον μὲν τὸ στοιχεῖον Α εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὸ Μ, ἔμελλον νὰ πληρωθῶσιν εἰς 400 δικαστάς, παρετίθεντο πρὸ ἐκατέρου 400 βακτηρίαι βατραχείου χρώματος καὶ ἴσαι φοινικοβαφεῖς, πρὸς δὲ ταύταις 400 βάλανοι ἔχουσαι τὸ στοιχεῖον Α καὶ ἕτεροι 400 τὸ Μ. Παρετίθεντο δ' αἱ βακτηρίαι κατὰ τὰς εἰσόδους τῶν 10 μερῶν τοῦ κληρωτηρίου, καὶ αἱ βάλανοι εἰς τὴν ἑτέραν τῶν ἐν ἐκάστῳ μέρει ὑδριῶν.¹ Ἐπειτα δ' ἤρχιζεν ἐν ἐκάστῳ τῶν 10 μερῶν τοῦ κληρωτηρίου ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, ἐκάστης τῶν φυλῶν ὑφ' ἐνὸς τῶν 9 ἀρχόντων, τῆς δὲ δεκάτης ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῶν θεσμοθετῶν. Τὸν τρόπον τῆς κληρώσεως, ὁδηγούμενοι ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, ἥτις ὁμως πολλὰ ἔχει χάσματα, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τοιοῦτόν τινα. Οἱ βουλευόμενοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ νὰ δικάσωσιν ἡλιασταὶ ἐνέβαλλον τὰ πινακία των εἰς ἐκεῖνο ἐκ τῶν 10 κιβωτίων, ἐφ' οὗ ἦτο ἐπιγεγραμμένος τὸ αὐτὸ γράμμα, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πινακίου· ἦσαν δὲ τὰ 10 κιβώτια ἡ ἐντὸς τοῦ κληρωτηρίου ἢ πρὸ τοῖς εἰσόδου αὐτοῦ· ἂν δ' ἦσαν ἐντός, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐμβολὴν τοῦ πινακίου ἐξήρχοντο τοῦ κληρωτηρίου οἱ ἡλιασταί.² Κατανεμηθέντων οὕτω τῶν πινακίων εἰς

¹) Βλ. Ἀριστ. 63, 2: «Καὶ βακτηρίαι παρετίθενται κατὰ τὴν εἰσόδον ἐκάστην ὅσοι περ οἱ δικασταί, καὶ βάλανοι εἰς τὴν ὑδρίαν ἐμβάλλονται ἴσαι ταῖς βακτηρίαις, γέγραπται δὲ ἐν ταῖς βαλάνοις τῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου, τοῦ Α [τριάκοντου], ὅσαπερ ἂν μέλλῃ (τὰ) δικαστήρια πληρωθῆσθαι». Ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη ὑδρία εἶναι ἡ ἑτέρα τῶν ἐν τῇ αὐτῇ κεφαλαίῳ ἀναφερομένων ἐν ἐκάστῳ μέρει τοῦ κληρωτηρίου δύο ὑδριῶν.

²) Βλ. Ἀριστ. σ. 31, 2 κέ.: «(τὰ) δὲ ρ' (κιβώτια ἐν ταῖς) κληρωτηρίοις κεῖται πρόσθεν τῶν εἰσόδων, ἐ' καθ' ἐκάστην τὴν φ(υ)λὴν ἐπιγέ(γραπται) δ' ἐπ' αὐτῶν τὰ στοιχεῖα μέχρι τοῦ Κ. Ἐπειδὴν δ' ἐμβάλλωσιν οἱ δικασταὶ τὰ πινακία εἰς τὸ κιβώτι(ον) ἐφ' οὗ ἂν ἢ ἐπι(γεγραμ)μένοι τὸ γράμ(μα) τὸ αὐτὸ ὅπερ ἐπὶ τῇ πινακίῳ, ὅστιν δ' ἐν τῶν στοιχείῳ ν», [Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι καὶ ὁ τελευταῖος κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ Ἀναστ. Σακελλαρίου Untersuchung des Textes der Ἀθ. πολιτ. Jona 1898 σ. 27-8]. Τὰ κιβώτια εἶναι τ' ἀναφερόμενα ἐν Ἀριστ. 63, 2 Ἡ συμπλήρωσις

τὰ κιβώτια, διασείσαντος τοῦ ὑπηρετοῦ, εἴλκεν ὁ θεσμοθέτης ἐξ ἐκάστου κιβωτίου ἐν πινάκιον. Οἱ 10 ἡλιασταί, ὧν πρῶτον ἐξήχθησαν τὰ πινάκια, ἐκαλοῦντο ἐμπήκται καὶ ἐβοήθουν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὴν κλήρωσιν. Ἐκαστος δηλαδὴ αὐτῶν ἐνεπήγνυε τὰ ἐκ τοῦ κιβωτίου ἐξαγόμενα πινάκια εἰς ἐκείνην τῶν 10 κανονίδων ἐκάστου κληρωτηρίου, ἐφ' ἧς ἦτο ἐπιγεγραμμένον τὸ αὐτὸ γράμμα, ὅπερ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου. Ἡ δὲ κανονὶς πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο ὄργανόν τι, εἰς τὸ ὁποῖον προσήλουν τὰ πινάκια κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν, ἥ ἂν ταῦτα ἦσαν τετρυπημένα, τὰ διεπέρων, ὥστε νὰ δύνωνται πάλιν κατ' ἀντίστροφον τάξιν νὰ τὰ ἐξαίρῳσιν ἐξ αὐτοῦ¹. Ἐξαχθέντων πάντων τῶν πινακίων καὶ προσηλωθέντων εἰς τὰς κανονίδας, ἐνέβαλλεν ὁ ἄρχων κατὰ τὴν πινάκια τῶν δικαστῶν, ὅσοι ἔπρεπε νὰ λάχῃσι, λευκὸν κύβον, καὶ κατὰ τὴν τῶν μὴ ἀναγκαιούντων μέλανα κύβον εἰς τὸ δεύτερον κληρωτήριο, καὶ ἐκάλει εἰς τὸ κληρωτήριο τοὺς ἡλιαστάς τῆς φυλῆς αὐτοῦ, οἵτινες ἕως τότε ἀνέμενον πρὸ τῆς εἰσόδου². Εἶτα δ' ἐξῆγεν

ἐν τῇ δευτέρῳ στίχῳ « πρὸσθεν τῶν εἰσόδων » εἶναι τοῦ Teusch ἐνθ. ἀν. 22 κέ. ὅστις εἰκάζει ὅτι τὰ κιβώτια ἐκείντο πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ κληρωτηρίου.

¹ Βλ. Ἀριστ. σ. 31, 8 κέ.: « (δια)σεῖσαντος τοῦ ὑ(πη)ρέτου ἔλκει ὁ (θεσμο)θέτης ἐξ ἐκάστου τοῦ κιβωτίου (πιν)άκιον ἐν. Οὗτος δὲ καλεῖ(ται) ἐν(πή)κτης καὶ ἐν(πή)γνυσι τὰ πιν(α)κια (τὰ ἐκ τοῦ κιβωτίου εἰς τὴν κανονίδα, (ἐφ' ἧς τὸ αὐτὸ γράμμα ἐπεστιν ὅπερ ἐπὶ τοῦ κιβωτίου). Κ(ληρω)ται δ' οὗτος, ἵνα μὴ αἰὲ ἀὐτὸς ἐν(πη)γνύνει κακουργῇ. Εἰσὶ δὲ κανονίδες (δίκα) ἐν ἐκάστῳ τῶν κληρωτηρίων », τουτέστιν ἐν ἐκάστῳ τῶν δίκα μερῶν τοῦ κληρωτηρίου. Δὲν εἶναι ἀκριβὴς τὰ παρ' Ἡσυχ. λ. ἐμπήκτης: « ὁ τὰ δικαστικά γραμματίδια (κατὰ διορθώσιν ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς κώδ. γράμματα διὰ) παρὰ τοῦ θεσμοθέτου (οἱ κώδ. θεσμοφόρου) λαμβάνων ὑπηρετῆς καὶ πῆσαι εἰς τὴν κανονίδα (οἱ κώδ. κανονίδα) ». Ἡ σημασία τῆς λέξεως κανονὶς δὲν εἶναι σαφής· κατὰ τὸν Σουΐδ. « ἐργαλεῖον καλλιγραφικόν. ἐν ἐπιγράμμασι (Ἀνθ. Παλ. Γ', 62) καὶ κανονίδ' ὑπάτην ». Ἐν τῇ χωρίῳ τούτῳ σημαίνει ὄργανον γραφικόν. Ὁ Kaibel Stil u. Text der Πολιτ. Ἀθ. δ. Aristot 256 νομίζει, ὅτι αἱ κανονίδες ἦσαν ραβδίδια, ἐφ' ὧν προσηλύνοντο ὑπὸ τοῦ ἐμπήκτου πάντα τὰ ἐν τοῖς κιβωτίοις πινάκια. Κατὰ τὸν Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 17 κέ. λέγων ὁ Ἀριστ. « ὁ θεσμοθέτης » ἐννοεῖ ὅτι εἷς καὶ μόνος τῶν 9 ἀρχόντων ἐπεμελεῖτο καὶ ἐν τοῖς 10 μέρεσι τῆς κληρώσεως.

² Βλ. Ἀριστ. σ. 31, 17 κέ.: « Ὅ(ταν δ') ἐνθάλλῃ τοὺς κύβους, ὁ ἄρχων τὴν φυλὴν κληρ(οῖ) εἰς τὸ κληρωτήριο. Εἰσὶ δὲ κύβοι χαλκοὶ, μέ)λανες καὶ λευκοὶ Ὅσους δ' ἂν δέ(ξ)ι λαγείν) δικαστῶν, τοσοῦτοι ἐνθάλλον(ται) λευκοί, κατὰ πάντε πινάκια εἰς, οἱ δὲ (μέ)λανες τὸν αὐτὸν τρόπον ». Οἱ λευκοὶ κύβοι ἐδήλουν ἀναμειδῶς, ὥς οἱ λευκοὶ κύβοι κατὰ τὴν

ὁ ἄρχων ἐξ ἐκάστου κληρωτηρίου τοὺς κύβους, οἱ δ' ἐμπῆκται ἐκαστος κατὰ τὴν τάξιν τῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ ἐξήρουν ἐκ τῆς κανονίδος ὅ πινάκια τῶν ὑπερκειμένων, καὶ ἂν μὲν ὁ κύβος ἦτο λευκός, ἔρριπτον εἰς τὴν δευτέραν ὑδρίαν, τὴν κενήν, ἂν δὲ μέλας, ἀπέδιδον τὰ πινάκια εἰς τοὺς ἀπολαγχάνον-
τας. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς κληρώσεως ἐξήγεν ὁ ἄρχων ἐκ τῆς ὑδρίας τὰ πινάκια τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ἐκάλει τοὺς λαχόντας διὰ τοῦ κήρυκος. Οἱ δ' ἐμπῆκται κατελέγοντο εἰς τοὺς λαχόν-
τας¹. Ὁ κληθεὶς προσελθὼν εἴλκεν ἐκ τῆς ὑδρίας βάλανον καὶ ἐδείκνυε τὸ ἐπ' αὐτῆς γράμμα εἰς τὸν ἐφορεύοντα ἄρχοντα· οὗτος δ' ἰδὼν τὸ γράμμα ἐνέβαλλε τὸ πινάκιον τοῦ κληθέντος εἰς ἐκεῖνο τῶν κιβωτίων τῶν ἐχόντων ἐπιγεγραμμένα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ Α καὶ ἐξῆς, ἐφ' οὗ ἦτο ἐπιγεγραμμένον τὸ αὐτὸ στοιχεῖον, ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ. Ἦσαν δὲ τὰ κιβώτια ἴσα τὸν ἀριθμὸν πρὸς τὰ

κληρῶσιν τῶν ἀρχόντων τοὺς λαχάνοντας (βλ. Λεξ. Κανταβριγ. 671 λ. κυμαίνονται), τοὺς λαχόντας νὰ δικάσωσι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ χωρίου τοῦ Ἀριστοτέλους συντάσσεται νῦν τῷ Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 19 κέ. «Ὅτι τὸ «καλεῖ εἰς τὸ κληρωτήριον» εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις βλ. Kaibel ἐνθ. ἀν. σ. 258. [Ἐν τῇ γ' ἐκδόσει ὅμως τῆς Ἀθ. Πολιτ. οἱ Kaibel καὶ Wilamowitz ἀναγινώσκουσιν ἄλλως, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς σημειώσεως φαίνεται. Ὁ δὲ Σακελλάριος ἐνθ. ἀν. σ. 28 ἀναγινώσκει «Τὴν φυλὴν κληρ(σὶ) (κα)-λῶν (εἰς τὸ) κληρωτήριον», παρατηρήσας τὸ (κα)λῶν γεγραμμένον ἐν τῷ διαστήκῳ].

¹) Βλ. Ἀριστ. σ. 31, 23 κέ.: «Ἐπειδὴν δ' ἐξέλῃ» (οὕτως ἀναγινώσκω μετὰ τῶν πλείστων ἐκδοτῶν, ἐνῶς ὁ Blass καὶ ὁ Kaibel σ. 260 συμπληροῦσιν ἐξαίρῃ) «τοὺς κύβους, καλεῖ τοὺς ἐλληγόντας ὁ κήρυξ ὃ πάρχει δὲ καὶ ὁ ἐνπῆκτης εἰς τὸν ἀριθμὸν». [Ὁ Σακελλάριος σ. 28 ἀναγινώσκει τὴν τελευταίαν φράσιν: «ὃ πάρχει δὲ καὶ ὁ ἐνπῆκτης εἰς τῶν ἐλληγόντων»]. Ὁδηγούμενος ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Ἀριστοτέλους ἀναπαρέστησα κατ' εἰκασίαν τὸ πρᾶγμα ἐν τῇ κειμένῳ. Πιθανώτερον μοὶ φαίνεται, ὅτι μετὰ τὸ πέρας τῆς κληρώσεως ἐγένετο ἡ πρόσκλησις ὑπὸ τοῦ κήρυκος. Ὡς εἰκὸς ὅμως, ἀδύνατος εἶναι ἡ ἀσφαλὴς γνώσις τῶν πραγμάτων τούτων. Τὸ ἐνπῆκτης τίθεται περιληπτικῶς ἀντὶ τοῦ οἱ 10 ἐμπῆκται. Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερομένη ὑδρία εἶναι ἡ δευτέρα τῶν μνημονευομένων ὑπὸ τοῦ Ἀριστ. 63, 2, ὧν ἡ πρώτη περιεῖχε τὰς βαλάνους. Ἐπίσης ἀναφέρει αὐτόθι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ 2 κληρωτήρια, ὧν τὸ ἐν νομίζω εἶναι ἐν ᾧ τὰ πινάκια ἐν ταῖς κανονίσιν, τὸ δ' ἕτερον ἐν ᾧ οἱ κύβοι. Περὶ τῆς ἀποδόσεως τῶν πινακίων λέγει ὁ Ἀριστ. σ. 32, 17 κέ.: «Τοῖς δ' ἀπολαγχάνουσιν ἀποδοῖσθαι» οἱ ἐμπῆκται τὰ πινάκια». Ἡ παρὰ (Δημ.) ΚΕ', 27 χρησις δύο διαφόρων ξημάτων τοῦ λαχάνειν καὶ τοῦ ἀποκληροῦν δὲν εἶναι ἀξία προσοχῆς. Βλ. Teusch ἐνθ. ἀν. 35 κέ.

δικαστήρια, ὅσα κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔμελλον νὰ δικάσωσιν¹.

Οἱ λαχόντες δικασταὶ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ὑπηρέτου βακτηρίαν ὁμόχρουν τῷ δικαστηρίῳ, εἰς ὃ ἔμελλον νὰ δικάσωσι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· εἶχε δὲ τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ αὐτὸ γράμμα, ὅπερ ἦτο ἐπιγεγραμμένον καὶ ἐν τῇ βαλάνῳ, ἣν ἐξήγαγεν ὁ λαχὼν ἐκ τῆς ὑδρίας. Λαβὼν δὲ τὴν βακτηρίαν καὶ τὴν βάλανον ἔχων, ἐπορεύετο ὁ δικαστὴς εἰς τὸ ὁμόχρουν τῇ βακτηρίᾳ δικαστήριον, ὅπου πρὸς ἔλεγχον ἀπεστέλλοντο καὶ τὰ κιθώτια, τὰ περιέχοντα τὰ πινάκια τῶν εἰς αὐτὸ λαχόντων δικαστῶν². Εἰσελθόντες εἰς

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 31, 25. κέ. «ὁ δὲ κληθεὶς καὶ προσελθὼν» [κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Σακελλαρίου σ. 28] «ἔλ(κ)ει (βάλανον) ἐκ τῆς ὑδρίας καὶ ὀρ(έ)ξας αὐτὴν (ἀνέχ)ων τὸ γράμμα δεικνύσιν πρῶτον μὲν τῷ ἄρχοντι τῷ ἐφεστηκότι, ὁ δὲ ἄρχων ἐπειδὴ ἀν' ὅῃ ἐνθάλλει τὸ πινάκιον αὐ(τ)ο(ῦ) εἰς τὸ κιθώτιον, ὅπου ἂν ᾖ ἐπιγεγραμ(μέν)ον τὸ αὐτὸ στοιχεῖον ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ ἴ)ν' εἰς ὅσον ἂν λάχῃ εἰσὶ καὶ μὴ εἰς (ὅσον) ἂν βούληται, μηδὲ ἡ συναγωγὴν (εἰς τὸ) δικαστήριον οὐς ἂν βούληται τις. Πα(ρά)κειται δὲ τῷ ἄρχοντι κιθώτια ὅσαπερ (ἂν μ)έλλῃ τὰ δικαστήρια πληρωθῆσθαι (ἔχ)οντα στοιχεῖον (ἐξ)αστον ὅπερ ἂν (ᾖ) τοῦ δικαστηρίου ἐκάσ(του) εἰληχ(ός)». 'Ο Kaibel ἐνθ. ἀν. σ. 260-1 ὑπολαμβάνει ὅτι ὁ ἐφεστηκὴς ἄρχων εἶναι ὁ πρῶτος τῶν 9 ἀρχόντων, ἀλλὰ τοῦτο εὐλόγως ἀπορρίπτει ὁ Teusch ἐνθ. ἀν. 24 κέ. Τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Ἀριστ. μνημονευόμενα κιθώτια εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα, περὶ ὧν ἀνωτέρω 63, 2 λέγει: «καὶ ἕτερα κιθώτια δέκα, εἰς αἱ ἐμβάλλεται τῶν λαχόντων δικαστῶν τὰ πινάκια». ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς 10 προστίθῃ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν. Χαρακτηριστικωτάτῃ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ περιγραφομένης πληρώσεως εἶναι ἡ ἐν χρήσει φράσις «πληροῦν τὰ δικαστήρια». Οὕτως ἐν πολλοῖς ψευδίστοις ἀπονομήσιν τῆς πολιτείας ὁρίζεται περὶ τῶν θεσμοθετῶν: «ὅταν πρῶτον πληρώσιν δικαστήριον εἰς ἓνα καὶ πεντακοσίους δικαστάς». Βλ. CIA. II, 395-396. 402. 405 καὶ ἄλλα. Προβλ. καὶ Λυσ. ΚΓ', 6. 'Ισ. Γ' 37. Δημ. ΚΑ', 209. ΚΔ', 58-92. Ἐν CIA. II, 809 α, 205 γίνεται χρήσις τοῦ ὅματός παραπληροῦν. Προβλ. τὴν συναγωγὴν τῶν μαρτυριῶν παρὰ Förster ἐν N. Rhein. Mus. 1875 τ. 30 σ. 284 κέ.

2) Βλ. Ἀριστ. σ. 32, 3 κέ.: «ὁ δὲ ὑπερ(έ)της (διδῶσιν αὐτῷ) βακτηρίαν (ὁ)μόχρουν τῷ δικαστηρίῳ, ἔφ' οὗ τὸ αὐτὸ γράμμα ἐ(στίν), ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ, ἴν(α ἀναγ)αίον ᾖ αὐτῷ (εἰ)σελθόντι εἰς τὸ εἰληχ(ός) δικαστήριον· ἐὰν γὰρ (εἰ)ς ἕτερον εἰσ(ί)η) ἐξε(λέγ)χεται ὑπὸ τοῦ χρώμα(τος) (τῆ)ς βακτηρίας. Τοί(ς) γὰρ δι)καστηρίοις γρῶμα ἐπιγέγραπται (ἐκάσ)τῳ ἐπὶ τῷ σφ(κ)ίσκῳ τῆς εἰσόδου, ὁ δὲ (λαβὼν) τὴν βακτηρίαν(α) βαδίζει εἰς (τὸ) δικαστήριον τὸ ὁμόχρουν μὲν τῇ βακτηρίᾳ ἔχ(ον) δὲ τὸ) αὐτὸ γράμμα, ὅπερ ἐν (τῇ) βαλάνῳ». Προβλ. Ἀριστοτ. παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 278. Bekker An. gr 220, 17 κέ. Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 1100. Σουῖδ. λ. βακτηρία καὶ σύμβολον. «Ὅτι τὰ κιθώτια μετὰ τῶν λαχόντων πινάκιων παρεδίδοντο εἰς τὸ ἀνέκον δικαστήριον πρὸς ἔλεγχον τῶν ὀνομάτων, μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστ. σ. 32, 19 κέ.: «οἱ δὲ ὑπ(ε)ρείται οἱ δημόσιοι ἀπ(ὸ) τῆς φυλῆς ἐκάστης π(αραδ)ι-»

τὸ δικαστήριον, ἀφοῦ παρέδιδον ἴσως πρῶτον τὴν βάλανον παρελάμβανον τὸ σύμβολον, ἀνθ' οὗ μετὰ τὴν λύσιν τοῦ δικαστηρίου ἀπελάμβανον τὸν δικαστικὸν μισθόν¹. Πληρωθέντων δ' οὕτω τῶν δικαστηρίων ἐκλήρουν οἱ λαχόντες δύο τῶν θεσμοθετῶν τὰ δικαστήρια ταῖς ἀρχαῖς· ὅθεν διὰ τῆς κληρώσεως ταύτης ὠρίζετο τίνες δίκαι ἢ εἰσήγοντο εἰς ἕκαστον δικαστήριον, ἵνα μηδεμία τῶν

δόσαιν τὰ κ(ι)δῶτια ἐν ἐπὶ τὸ δικα(στήριον) ἕκαστον ε(ν) <οἷς> ἐνεστίν τὰ δνόμα(α) τῆς) φυλλῆς τὰ ὄντα ἐν ἑκάστῳ τῶν δικαστηρίων». [Ἐν στ. 21 ἔγραψα ἐν οἷς κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Σακελλαρίου σ. 30, εἰς ἧς ἀποδείκνυται περιττὴ ἡ διόρθωσις τῶν Kaibel καὶ Wilamowitz ἐν στ. 23 « ἐν [[ἑκάστῳ]] τῷ δικασ(τηρίῳ) »].

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 32, 13 κέ.: « ἐπε(ιδὼν δ' εἰς)ελθὶ παραλαμβάνει σύνδολον δη(μοσίᾳ) παρὰ τοῦ ε(ν)ληγῶτος ταύτη(ν) τὴν ἀ(ρχήν, δε)ῖξας τὴν τε (β)άλα(νον) καὶ τὴν βακτηρίαν (.) δικαστηρίῳ τοῦτο(ν) <τὸν> τρόπον εἰσελ(ηλυθό)τες». Πρβλ. Ἀριστοτ. παρὰ Σχολ. Ἀριστοφ. Πλούτ. 278. Ὁ δικαστὴς εἰσερχόμενος εἰς τὸ δικαστήριον εἶδε πιθανώτατα τὴν βάλανον ἀντὶ τοῦ συμβόλου, ὅπερ ἐλάμβανε, διότι τὸ ἄξιωμα τοῦ δικαστοῦ ἐδήλουν τὸ σύμβολον καὶ ἡ βακτηρία. Πρβλ. Δημ. ΙΙ', 210: « καὶ παραλαμβάνειν γε ἅμα τῇ βακτηρίᾳ καὶ τῷ συμβόλῳ τὸ φρόνημα τὸ τῆς πόλεως νομίζειν ἕκαστον ὡμῶν δεῖ, ὅταν τὰ δημόσια εἰσῆτε κρινόντες, εἴπερ ἄξια ἐκείνων πράττειν υἱεσθαι χρῆναι ». Ἐνθ' δὲ περὶ τῆς βαλάνου οὐδεὶς πλεόν γίνεται λόγος, ἡ βακτηρία καὶ τὸ σύμβολον ἀναφέρονται καὶ κατὰ τὴν ψηφοφορίαν. Βλ. Ἀριστ. σ. 36, 2 κέ. [Τὴν τε βάλανον καὶ τὴν βακτηρίαν παρέδιδον οἱ δικασταὶ εἰσερχόμενοι· παρελάμβανον δὲ πάλιν τὴν βακτηρίαν, κατὰ τὴν ψηφοφορίαν, ὡς σαφῶς ὁλοῦται ἐν σ. 36 κέ.: « τὸν αὐτὸν τρόπον ψηφίζόμενοι, τὸ μὲν σύμβολον ἀποδιδόντες, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες ». Ἡ δὲ παράδοσις τῆς βακτηρίας κατὰ τὴν εἰσοδὸν βεβαιούται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ χωρίου ὑπὸ τοῦ Σακελλαρίου σ. 29 ἐχούσης οὕτω: « ἐπε(ιδὼν δ' εἰς)ελθὶ—τὴν ἀ(ρχήν. Ἐπε)ῖτα τὴν τε βάλα(νον) καὶ τὴν βακτηρίαν ἀ(ποδι)δόντες (ἐν τῷ δικαστηρίῳ) καθ(ηνται) τοῦτον τὸ(ν) τρόπον εἰσελ(θόντες) »]. Βλ. Σουίδ. λ. βακτηρία καὶ σύμβολον: « τὸ μόνον σύμβολον μετὰ τὴν κρίσιν ἀποδιδόντες ἐκομίζοντο τριώδολον· ὅπερ καὶ δικαστικὸν γέγονεν ». Τοιαῦτα σύμβολα περισώθησαν. Βλ. Benndorf ἐν Zeitschrift f. österr. Gymnasialwesen 1875 σ. 605. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1540: « Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς τούτους (τοὺς κωλακρέτας) ταμίαις εἶναι φησι τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ ». Βλ. καὶ Λεξ. Κανταβριγ. 672, 15. Bekker An. gr. 275, 22. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὅν ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς οἱ κωλακρέται ὡς ταμίαι τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ. Ἐν CIA. II, 809 α, 213 κέ. ὑπάρχει ἡ διάταξις: « τὸν δὲ μισθὸν διδόναι τοῖς δικαστηρίοις τοὺς ταμί(α)ς τῶν τῆς θεοῦ κατὰ τὸν (νόμον) ». [Ἐν Ἀριστ. σ. 32, 24 ἀναφέρονται οἱ τειγαμένοι πρὸς πληρωμὴν τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ ἄρχοντες οὕτω, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Σακελλαρίου σ. 30: « τοῖς ἐλλ(η)δό(σι) τ(ὸ)ν μισθὸν ἀ(πο)διδόναι τοῖς δικασταῖς »]. Περὶ τῆς πληρωμῆς τοῦ μισθοῦ λέγει ὁ Ἀριστ. σ. 36, 5 κέ.: « ἐπειδὴν δὲ αὐτοῖς ἡ δεδικασμένα τὰ ἐκ τῶν νόμων, ἀπολαμβάνουσι τὸν μισθὸν ἐν τῷ μέρει οὗ ἐλαχον ἕκαστοι ». Ταῦτα δ' εἶναι τὰ 10 μέρη τὰναφερόμενα ἐν Ἀριστ. 63, 4· ὅθεν ἡ πληρωμὴ τοῦ μισθοῦ ἐγένετο κατὰ φολὰς. Βλ. Teusch ἐνθ. ἀν. σ. 41-2.

ἀρχῶν γινώσκη ἐκ τῶν προτέρων τίνος δικαστηρίου τὴν ἡγεμονίαν θὰ λάβῃ¹.

Διακόσμησις τῶν δικαστηρίων.

Ἡ τῶν δικαστηρίων διακόσμησις φαίνεται ὅτι ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πάντων. Πρῶτον μὲν ἐν πᾶσιν ἦτο ἰδρυμένον ἄγαλμα τοῦ ἥρωος Λύκου, τοῦ θηρίου τὴν μορφήν ἔχοντος². Ὁ τόπος δ' ἐν

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 32, 27 κέ.: «ἐπειδὴν δὲ πάντα πληρωθῇ τὰ δικαστήρια, τίθεται ἐν τῷ πρῶτῳ τῶν δικαστηρίων κληρωτήρια καὶ κύβοι (χαλκοί, ἐν οἷς ἐπιγράφονται τὰ χρώματα τῶν δικαστηρίων), καὶ ἕτεροι κύβοι, ἐν οἷς ἐστὶν τῶν ἀρχῶν τὰ δυνάμια ἐπιγεγραμμένα. Οἱ δὲ λαχόντες β' τῶν θεσμιθῶν χωρὶς ἑκάτερος τοὺς κύβους ἐμβάλλουσιν, ὃ μὲν τοὺς τὰ χρώματα (ἐχ)ον(τας) εἰς τὸ ἐν κληρωτήριον, ὃ δὲ τῶν ἀρχῶν τοὺς κύβους εἰς τὸ (ἕτερον) καὶ κληροῦσι. (οἱ) δ' ἂν πρῶτῳ λά(χῃ) τῶν ἀρχῶν, αὐτ(η) ἀναγορεύεται ὑπὸ τοῦ κήρυκος (ὅ)τι χρήσασ(θαι) θ(ε)ῖ τῷ πρῶτῳ (λα)χόντι (τ)ῶν δικαστηρίων, ὃ δ' ἂν δευτέρῳ (αὐτῷ) δευτέρῳ καὶ α(ὐτῷ) ἀλλ(α)ί ἀπασαί ὡσαύτως, ἵνα (μ)ηδεμία προειδῇ) ὅτι(η) (χρή)σεται δικαστηρίῳ, ἀλλ' (οἱ) δ' ἂν λά(χῃ) ἐκάσ(τ)ῃ το(ύτῃ) (χρή)σεται.» [οἱ στίχοι 27-31 κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Kaibel καὶ Wilamowitz, οἱ δὲ στ. 32-37 καὶ σ. 33 στίχ. 1-4 κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀναστ. Σακελλαρίου σ. 31]. Βλ. καὶ Kaibel Stil u. Text. d. Πολιτ. Ἀθην., σ. 263-4.

2) Ὅτι ὁ ἥρωος οὗτος ἀπαραίτητος ἦτο ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ἀθηναίων συνάγεται ἐκ χωρίων οἷα τὰ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 389 κέ. 818 κέ. καὶ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐρατοσθένους παρ' Ἀρποκρ. λ. δεκάων: «Λύκος ἐστὶν ἥρωος πρὸς τοῖς ἐν Ἀθήναις δικαστηρίοις, τοῦ θηρίου μορφήν ἔχων, πρὸς ὃν οἱ δωροδοκοῦντες κατὰ δέκα γιγνόμενοι ἀνεστρέφοντο, ὅθεν ἐφῆται Λύκου δεκάς». Ἡ ἐννοία τῆς παροιμίας «Λύκου δεκάς» δὲν εἶναι σαφής. Βλ. Wachsmuth d. Stadt Athen τ. II, I σ. 376, 2. Λεξ. Κανταβριγ. 672, 26: «Λύκος ἥρωος ἰδρυμένος οὗτος ἦν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. ὧ καὶ αὐτῷ τὸ δικαστικὸν ἐνεμον, ὥς Ἰσαῖος ἐν Τεμενικῷ». Νομίζω μετὰ τοῦ Hudtwalcker Diaet. σ. 14, ὅτι τὸ «ἐπὶ Λύκῳ δικαστήριον» παρὰ Πολυδ. Η', 121 προήλθεν ἐκ παρανοήσεως τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λύκου πρὸ πάντων τῶν δικαστηρίων. Ἄλλως δὲ Schoemann Opusc. acad. I, 225, [Ἄν ἦτο βεβαιωμένον ὅτι ἐν ἐκάστῳ δικαστηρίῳ ἡ πρὸ ἐκάστου ὑπῆρχεν ἰδρυμένον ἄγαλμα τοῦ Λύκου, οὐδεμία θὰ ἐπετρέπετο ἀμφιβολία ὅτι ἐν Ἀθήναις ἦσαν οἰκοδομήματα δικαστηρίων καὶ μάλιστα πολλὰ τὸν ἀριθμὸν. Ἄλλ' ἔκ τε τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης μαρτυρίας τοῦ Ἐρατοσθένους παρ' Ἀρποκρ. καὶ ἐξ ἄλλων φαίνεται ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ Λύκου ἦτο ἰδρυμένον πλησίον τοῦ τόπου, ὅπου ἦσαν τὰ δικαστήρια δηλ. ἐν τῇ ἀγορᾷ: «πρὸς τοῖς δικαστηρίοις» (Ζηνόδ. 402 Σχολ. Ἀριστοφ. Σφ. 389 τοῦ ῥαβδεννατ. κύβου, Ἡσύχ. λ. ἡ Λύκου δεκάς) «πρὸς τῷ δικαστηρίῳ» (Φώτ. Σουῖδ. λ. ἡ Λύκου δεκάς. Ἀποστολ. 749) «παρὰ τοῖς δικαστηρίοις» (Φώτ. λ. Λύκου δεκάς² Σουῖδ. λ. Λύκου δεκάς. Ἀποστ. 993). Παρὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λύκου φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἡ πληρωμὴ τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ εἰς ἣν ἴσως ἀναφέρεται καὶ ἡ κωμικὴ ῥῆσις μετὰ τὴν παροιμίαν Λύκου δεκάς: ἐντεῦθεν ἡ συνάφεια τοῦ Λύκου πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ ἡ στοργή, ἣν πρὸς αὐτὸν τρέφει ὁ φιλιλικιότης τῆς Ἀριστοφάνειου κωμωδίας].

ᾧ ἐδίκαζον, ἦτο πεπραγμένος διὰ δρυφάκτων καὶ κεκλεισμένος διὰ κιγκλιδωτῆς θύρας¹. Οἱ ἀκροαταὶ παρίσταντο πρὸ τῶν δρυφάκτων, ἂν μὴ ἐδικάζετο δίκη περὶ τῶν μυστηρίων, ὅτε ἀπεφράσσετο τὸ δικαστήριον ἀπὸ 50 ποδῶν καὶ οἱ δημόσιοι ὑπηρέται ἐπέβλεπον, ἵνα μὴ τις τῶν ἀμυήτων πλησιάσῃ². Ἐκάθηντο δὲ οἱ δικασταὶ ἐπὶ ξυλίνων ἐδωλίων, ὃ δ' ἡγεμὼν τοῦ δικαστηρίου ἐπὶ τοῦ βήματος ἴσως³. Ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ βήματος πιθανώτατα ἡγόρευον οἱ ἀντίδικοι, οἵτινες τὸν λοιπὸν χρόνον ἐκάθηντο ἑκατέρωθεν τῆς πρὸ τοῦ βήματος ἴσως εὐρισκομένης λιθίνης τραπέζης, ἐφ' ἧς μετὰ τὴν ψηφοφορίαν τῶν δικαστῶν ἡρίθμουν τὰς ψή-

¹) Περὶ τοῦ δρυφάκτου βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 880 μετὰ τῆς ἐρημνείας τοῦ Σχολιαστοῦ: «δρυφάκτος τὸ παρατεινόμενον ξύλον ταῖς δικασταῖς». Κιγκλὶς σημαίνει τὴν θύραν. Βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 775. Ἀρποκρ. λ. κιγκλὶς: «Αἱ τῶν δικαστηρίων θύραι κιγκλίδες ἐκαλοῦντο. Ἀριστοφάνης Δαιταλῆσιν: ὃ δ' ἡλιαστής εἶπε πρὸς τὴν κιγκλίδα». Πρβλ. Πολυδ. Η', 17. 124. Σουλῶ. Φώτ. λ. κιγκλίδες.

²) Οἱ ἀκροαταὶ παρίσταντο πρὸ τοῦ δρυφάκτου τοῦ δικαστηρίου: Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 5 κτ. Κτησ. 56, Δημ. ΙΗ', 196. Α', 32. Ἰσ. Ε', 20. Περὶ τοῦ περισχοινίσματος ἐν ταῖς μυστικαῖς δίκαις βλ. Πολυδ. Η', 123-4. 141. [Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ ἐν ὑπῆρχον οἰκοδομήματα δικαστηρίων, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐν ὑπαίθρῳ ὠρίετο ἑκάστοτε ὁ χάρος, ἐν ᾧ ἕκαστον δικαστήριον θὰ ἐδίκαζεν. Ὁ Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 56 καὶ ὁ Δημ. ΙΗ', 196. Α', 32 διαρρήδην λέγουσιν ὅτι οἱ πολῖται ἤκουον τὰ τῆς δίκης παριστάμενοι ἐξωθεν τοῦ δικαστηρίου. Ἀκατανόητα δὲ θὰ ᾔσαν καὶ τὰ περὶ τοῦ περισχοινίσματος ἀπὸ 50 ποδῶν, ἂν ἐπρόκειτο περὶ οἰκοδομήματος διότι ἤρκει νὰ δικάσῃ τὸ δικαστήριον, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ὡς σήμερον δικάζουσι τινες τῶν δικῶν. Ἐνῷ διὰ τοῦ περισχοινίσματος ἐχωρίζοντο οἱ δικασταὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ πολιτῶν εἰς ἀπόστασιν τοιαύτην ὥστε νὰ μὴ ἀκούωνται τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν ἐξωθεν τοῦ δικαστηρίου. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὁμῶς γνώμην περὶ τῶν δικαστηρίων, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τεραστίαν τὸ μέγεθος αἰθουσῶν, ἧς ἐν μὲν μέρος κεχωρισμένον διὰ τοῦ δρυφάκτου θὰ περιέκλειε τοὺς δικαστάς, ἄλλο διὰ τοῦ περισχοινίσματος οριζόμενον θὰ ἔμενε κενόν, καὶ τὸ πέραν τούτου θὰ περιελάμβανε τοὺς θεατάς, οἵτινες δὲν θὰ ᾔθύναντο οὕτω νὰ εἶναι καὶ ἀκροαταί.]

³) Οἱ δικασταὶ ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίνων ἐδωλίων: Ἀριστοφ. Σφ. 90. Πολυδ. Δ', 121. Η', 133. Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ὑπῆρχε κατὰ πάσαν πιθανότητα ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐν μόνον βήμα ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῆς παρωδίας τοῦ δικαστηρίου ἐν Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 676 κέ. Ὁ Βλέπυρος ἐρωτᾷ: «Τὸ δὲ βῆμα τί σοι γρήσιμον ἔσται»; Ἡ δὲ Πραξαγόρα ἀποκρίνεται: «τοὺς κρατῆρας καταθῆσω | καὶ τὰς ὑδρίας, καὶ βαψοῦσθαι ἔσται τοῖς παιδαρίοισιν | τοὺς ἀνδρείους ἐν τῷ πολέμῳ, κ' εἴτις δεῖλός γε γέννηται, | ἵνα μὴ δειπνώσ' ἀισχυρόμενοι». Οἱ κρατῆρες καὶ αἱ ὑδρίαι ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς κάδους τῶν ψήφων. Ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1 σ. 371, 4 νομίζει ὅτι ἐννοεῖ τὸ βῆμα λέγων σανίδας ὁ Φιλοκλέων παρ' Ἀριστοφ. Σφ. 349: «οὕτω κιτῶ διὰ τῶν σανίδων μετὰ γοιρήνης περιελθεῖν».

φους¹. Κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα ἑκάτερος τῶν ἀντιδίκων εἶχε τὸ ἴδιον αὐτοῦ βῆμα, ἐφ' οὗ ἐκάθητο, ἄλλο δὲ παρὰ ταῦτα ἦτο τὸ βῆμα, ἀφ' οὗ ἡγόρευον, ἰδρυμένον ἰσως παρὰ τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμό-
νος τοῦ δικαστηρίου².

Δικάσιμοι ἡμέραι.

Τὰ δικαστήρια ἐδίκαζον καθ' ἑκάστην πλὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν, κατὰ δὲ τοὺς δημοσθενεῖους χρόνους καὶ τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς συνήγετο ἡ ἐκκλησίαι. Ἐν πολέμῳ ὅμως, κιν-
δυνεύουσας τῆς πόλεως, δὲν ἦσαν δίκαι.³

¹) Ὅτι οἱ οἱ ἀντίδικοι ἵστανται ἑκατέρωθεν λιθίνης τραπέζης εἰκάζει ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1 σ. 371-2, ὅτι συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 688 κέ.: « τὸν θο-
ρύζοντες δὲ γῆρας τῷ λίθῳ προσέσταμεν | οὐχ ὀρώντες οὐδὲν εἰ μὴ τῆς δίκης τὴν ἡλύγην. |
Ὁ δὲ νεανίας ἑαυτῷ σπουδᾶσας ξυνηγορεῖν | ἐς τάχος παῖε ξυνάπτων στρογγύλοις τοῖς ῥή-
μασι ». Ἀλλὰ δὲν ἡγόρευον ἐκείθεν. Ὅτι δ' ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀριστοφ. ὁ λόγος εἶναι
περὶ δικαστηρίου φαίνεται ἐκ τοῦ στ. 694: « ταῦτα πῶς εἰκότα, γέροντ' ἀπολέσαι πολλὸν ἄν-
δρα περὶ κλεψύδραν ». Πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου περὶ οὗ λέγει ὁ Φιλο-
κλείων παρ' Ἀριστοφ. Σφ. 332: « ἡ δὲ λίθον με ποίησον, ἐφ' οὗ τὰς γοιρίνας ἀριθμοῦ-
σιν ». Οἱ λόγοι τῆς Πραξαγόρας παρ' Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 676 κέ., λεγούσης ὅτι θὰ καταθέ-
σῃ ἐπὶ τοῦ βήματος τοὺς κρατῆρας καὶ τὰς ὑδρίας, καὶ ἐκείθεν τὰ παιδάκια θὰ βαψωδῶσι
τοὺς ἀνδρείους, φαίνονται παρωδοῦντες τοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος λόγους τῶν ἀντιδίκων. Ὅτι
οἱ ἀντίδικοι ἀγορεύοντες ἀνέβαινον εἰς βῆμα μανθάνομεν ἐκ τῆς δίκης κατὰ τοῦ κυνὸς Λά-
δης ἐν Ἀριστοφ. Σφ. 891 κέ. Πρὸς στ. 905. 944. 963. 977. 979 κέ.

²) Βλ. Δημ. ΜΗ', 31: « καὶ οὐτοὶ Ὀλυμπιόδωρος ἡγωνίζετο πρῶτος (ὃς ἐν τῷ
δικαστηρίῳ) καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἐδούλετο καὶ μαρτυρίας παρελχετο ἅς ἐδόκει τούτῳ· κἀγὼ, ὃ
ἄνδρες δικασταί, σιωπῇ ἐκαθήμην ἐπὶ τοῦ ἑτέρου βήματος ». Αἰσχίν. κτ. Κτῆς. 207: « φά-
σκων τοὺς μὲν ὀλιγαρχικοὺς ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας διηριθμημένους ἦκειν πρὸς τὸ τοῦ κα-
τηγόρου βῆμα, τοὺς δὲ δημοτικούς πρὸς τὸ τοῦ φεύγοντος ». Ἡ διαφορά τῶν βημάτων τῶν
ἀντιδίκων ἀπὸ τοῦ βήματος, ἐφ' οὗ ἡγόρευον καταφαίνεται ἐκ τοῦ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ.
59 κτ. Κτῆς. 165. Βλ. Lipsius παρὰ Meier u Schoemann att Proc. ² 182 σημ. 91.
Wachsmuth ἐν β. ἀν. II, 1 σ. 372.

³) Δὲν ἐδίκαζον κατὰ τὰς ἑορτάς: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ'. 8. Λυσ. ΚΓ', 6, καὶ κατὰ
τὰς ἀποφράδας ἡμέρας: Λουκ. ψευδολογ. 13. Σουλδ. λ. Ὁ Ἀριστοφ Σφ. 661 κέ. ὁπολο-
γίζει 300 δικασίμους ἡμέρας, προφανῶς σκοποῦν ὡς ἐνεσι πλείστας νὰ παραστήσῃ αὐτάς.
Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐδίκαζον τὰ δικαστήρια καὶ συνήγετο ἡ ἐκκλησία πρὸ τοῦ Εὐκλείδου, ὡς
συνάγεται ἐκ τοῦ Ἀριστοφ Σφ. 594-5. Βλ. Bamberg ἐν Hermes 13, 506 κέ. ἐναντίον τοῦ
Fränkel σ. 11, ὅστις τοῦτο θεωρεῖ δυνατόν μόνον κατὰ τὰς συγκλήτους ἐκκλησίας. Ὅτι
ὅμως κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους ἀδύνατον ἦτο αὐθημερὸν νὰ γίνωσιν ἐκκλησία
ἅμα καὶ δικαστήριον, μαρτυρεῖ αὐτὸς οὗτος ἐν ΚΔ', 80. Ἐν πολέμῳ δὲν ἦσαν δίκαι: Δημ.

Εἴδη δικῶν.

Αἱ δίκαι ὥς τὰ ἐν Ἀθήναις ἡλιαστικά δικαστήρια εἰδίκαζον, δύνανται πολλαχῶς νὰ διαιρεθῶσιν εἰς διάφορα εἶδη κατὰ λόγον τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ὁρμώμενος ἐξετάζει τις αὐτάς. ¹ Τὸ θέμα τῆς δίκης τὸ λεγόμενον ἔγκλημα, ἦτο ἡ ὑπὲρ ἰδιωτικοῦ ἀδικήματος ἡ ὑπὲρ δημοσίου. Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ἡ δίκη ἦτο ἰδιωτικὴ καὶ ἐλέγετο ἀγὼν ἴδιος, δίκη ἴδια ἢ καὶ ἀπλῶς δίκη· ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ ἦτο δημοσία καὶ ἐλέγετο ἀγὼν δημόσιος, δίκη δημοσία ἢ γραφή.

Δίκαι ἴδιαι.

Ἡ ἰδιωτικὴ δίκη διεκρίνετο τῆς δημοσίας κατὰ ταῦτα· πρῶτον μὲν ὅτι ἐλάγχανε ταύτην μόνος ὁ ἔχων συμφέρον ἄμεσον νὰ καθορισθῇ ἀμφισβητούμενον δικαίωμα ἢ λαμβάνων παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος τιμωρίαν τοῦ ἀδικήματος, ἐλάγχανε δὲ τὴν δίκην ἡ αὐτός, ἂν ἦτο πολίτης ἐπίτιμος, ἢ διὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ, ἂν ἦτο ἀνήλικος, ἢ γυνή, ἢ διὰ τοῦ προστάτου αὐτοῦ, ἂν ἦτο μέτοικος· δεύτερον δ' ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενον πρᾶγμα ἢ τὸ τίμημα, ὅπερ ἔδει νὰ ἀποτίσῃ ὁ καταδικασθεὶς πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων ἀπεδίδετο εἰς μόνον τὸν νικήσαντα· τρίτον ὅτι ἐν ταῖς δίκαις ταύταις κατέθετον οἱ διάδικοι τὰ δικαστικά ἔξοδα, τὰ λεγόμενα πρυτανεῖα· καὶ τέταρτον ὅτι οὐδεμία ζημία ἐπεβάλλετο εἰς τὸν διώκοντα, ἂν μὴ ἐνέμενεν εἰς τὴν δίκην.

Δίκαι δημόσιαι.

Αἱ δημόσιαι δίκαι διηροῦντο εἰς τὰς περὶ ἀδικημάτων παραβλαπτόντων ἀμέσως μὲν τὸν ἰδιώτην, ἐμμέσως δὲ τὸν δημόσιον, ἦτοι ὡς λέγομεν σήμερον εἰς τὰ κοινὰ ἀδικήματα, καὶ εἰς τὰς περὶ ἀδικημάτων ἀμέσως τὴν πολιτείαν, τὸν δ' ἰδιώτην ἐμμέσως

ΜΔ', 4. Ἰσοκρ. ΚΑ', 7. Λυσ. ΙΖ', 3. Ἰσ. Ε', 7. Πρῶλ. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. 185 κέ.

¹) Ἐν τοῖς περὶ τῶν δικῶν ἀκολουθῶ τὸν Meier u. Schoemann att. Proc. ² 191 κέ. εἰς ὃν παραπέμπω διὰ τὰς λεπτομερείας.

ζημιούντων, τὰ σήμερον λεγόμενα πολιτικὰ ἐγκλήματα. Ἐν τῷ ἀττικῷ δικαίῳ ὅμως δὲν ἦσαν ἐν χρήσει ὅροι ἴδιοι πρὸς διάκρισιν τῶν δύο εἰδῶν τούτων τῶν ἀδικημάτων. Διεκρίνοντο δ' αἱ δημόσιαι τῶν ἰδίων δικῶν καὶ κατὰ ταῦτα, ὅτι πρῶτον μὲν ἐλάγχανε ταύτας οὐ μόνον ὁ ἀδικηθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ βουλόμενος τῶν ἐπιτίμων πολιτῶν πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων· ὅτι δεύτερον ἡ σωματικὴ ποινὴ ἢ ἡ χρηματικὴ ζημία ἦτο ὑπὲρ τῆς πόλεως ὅλη πλὴν ὀλίγων μόνον περιπτώσεων, καθ' ἃς ἐδίδοτο καὶ εἰς τὸν κατήγορον μέρος τῆς ἐπιβληθείσης ζημίας· ἐννοεῖται ὅτι αἱ σωματικαὶ ποιναὶ καὶ ἡ ἀτιμία καὶ ὁ θάνατος τοῦ καταδικασθέντος θεωροῦνται ὡς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως ἐπιβαλλόμενα· τρίτον ὅτι ἐν ταύταις ὁ κατήγορος δὲν κατέθετε πρυτανεῖα καὶ τέταρτον ὅτι ὁ κατήγορος, ἂν μὴ ἐνέμενεν εἰς τὴν δίκην, ἢ ἂν μὴ μετελάμβανε τοῦ πέμπτου μέρους τῶν ψήφων τῶν δικαστῶν ὥφειλεν ἀποτίσῃ 1000 δραχμὰς καὶ κατεδικάζετο εἰς μερικὴν ἀτιμίαν, ἀποστερούμενος τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορήσῃ ὁμοίας γραφὰς ἐν τῷ μέλλοντι.

Δίκαι κατά τινος καὶ πρὸς τινα.

Ἐξ ἄλλης ἀπόψεως ἐξεταζόμεναι αἱ δίκαι διαιροῦνται εἰς τὰς δίκας κατὰ τινος καὶ εἰς τὰς δίκας πρὸς τινα. Καὶ αἱ μὲν πρῶται ἦσαν ἐναντίον τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐξ οὗ προῆλθε τὸ ἀδίκημα, καὶ ἐτίθετο τίμημα τί πρέπει νὰ πάθῃ ἢ ν' ἀποτίσῃ· αἱ δὲ δευτέραι δὲν ἦσαν ἐναντίον τοῦ σώματος τοῦ κατηγορουμένου, ἢ διότι ὁ νόμος δὲν εἶδεν νὰ τεθῇ τοιοῦτο τίμημα, ἢ διότι δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ τεθῇ ἕνεκα παρελεύσεως τοῦ τεταγμένου χρόνου ἢ ἐξ ἄλλων λόγων¹.

Ἀγῶνες ἀτίμητοι καὶ τιμητοί.

Τέλος κατ' ἄλλην ἀρχὴν ἐξεταζόμεναι αἱ δίκαι διηροῦντο εἰς

1) Ὅτι ἡ διαίρεσις εἰς δίκας κατὰ τινος καὶ δίκας πρὸς τινα προσήκει εἰς πάσας τὰς δίκας, οὐ μόνον τὰς ἰδίας ἀλλὰ καὶ τὰς δημοσίας, κατεδείξεν ὁ Heffter d. athenäische Gerichtsverfassung σ. 124 κέ.

ἀγῶνας ἀτιμήτους καὶ ἀγῶνας τιμητούς. Καὶ ἀγῶνες μὲν ἀτίμητοι ἦσαν ἐκεῖναι αἱ δίκαι, δι' ἃς τὸ τίμημα, τί ἔπρεπε νὰ πάθῃ ἢ ν' ἀποτίσῃ ὁ καταδικασθεὶς, ἦτο ὠρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων ἢ διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου πρὸς τοῦτο γραφέντος ἔν τισιν ἐδικαῖς περιπτώσεσιν, ἐν δίκαις περὶ δημοσίων πραγμάτων· ἐν δὲ ταῖς ιδιωτικαῖς διαφοραῖς ἐκεῖναι καθ' ἃς διὰ προηγουμένης κοινῆς ὁμολογίας τῶν ἀντιδίκων ἦτο κεκαλονισμένον, τί ὤφειλε ν' ἀποτίσῃ ὁ παραβάτης τῶν συμφεφωνημένων. Ἀγῶνες δὲ τιμητοὶ ἐλέγοντο τούναντιον ἐκεῖναι αἱ δίκαι, δι' ἃς δὲν ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένον τὸ τίμημα, ἀλλ' οἱ δικασταὶ μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ φεύγοντος, ἀφοῦ ἤκουον τὴν πρότασιν τοῦ διώκοντος περὶ τιμῆσεως καὶ τὴν ἀντιτίμησιν τοῦ φεύγοντος, διὰ δευτέρας ψηφοφορίας ἐτίμων, τί ἔπρεπε νὰ πάθῃ ἢ ν' ἀποτίσῃ ὁ καταδικασθεὶς¹.

Διαδικασία.

Ἰδίαν δὲ τάξιν δικῶν ἀπετέλουν αἱ διαδικασίαι, τουτέστιν αἱ διαμφισθητήσεις περὶ τοῦ εἰς τίνα ἀνήκει δικαίωμά τι, ἢ περὶ τοῦ τίς ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκτελέσῃ καθήκόν τι πρὸς τὴν πολιτείαν².

Ἀπαγωγή, ἐφήγησις, ἔνδειξις.

Πρὶν ἢ συνοπτικῶς ἐκθέσω τὰ τῆς συνήθους διεξαγωγῆς τῶν δικῶν, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μνημονεύσω καὶ ὀλίγων τινῶν ἐξαιρετικῶν τύπων κατηγοριῶν. Καὶ ἐν πρώτοις κοινὸς πρέπει νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ἐφηγήσεως καὶ τῆς ἐνδείξεως. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται κατηγορίαι τοῦτο εἶχον, ὡς φαίνεται τὸ ἰδιάζον, ὅτι ἐγίνετο χρῆσις αὐτῶν μόνον ἐπὶ ὁμολογουμένων ἀδικημάτων.

1) Ὁρθὸν ὄρισμόν τῶν δικῶν τούτων ἔχει ὁ Ἀρποκρατ. λ. ἀτίμητος ἀγὼν καὶ τιμητός: «ὁ μὲν τιμητός, ἐφ' ᾧ τίμημα ὠρισμένον ἐκ τῶν νόμων οὐ κεῖται, ἀλλὰ τοὺς δικαστὰς εἶδει τιμᾶσθαι, ὅ τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι· ὁ δὲ ἀτίμητος τούναντιον, ᾧ πρόσσετιν ἐκ τῶν νόμων ὠρισμένον τίμημα, ὡς μηδὲν δεῖν τοὺς δικαστὰς διατιμῆσαι».

2) Βλ. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. 471 κέ. Heffter ἐνθ. ἀν. 272 κέ.

Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν δὲ τούτων, αἵτινες ἄλλως ἦσαν καθ' ὠρισμένων ἀδικημάτων, δὲν προηγείτο πρόσκλησις τοῦ κατηγορουμένου, ὁ δὲ κατηγορούμενος, ἀφ' ἧς ἐλάμβανεν ὁ ἀρμόδιος ἡγεμὼν τοῦ δικαστηρίου τὴν κατηγορίαν μέχρι τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἐφυλακίζετο, ἂν μὴ καθίστη ἐγγυητὰς τρεῖς πολίτας τὸ αὐτὸ τέλος τελοῦντας. Διεκρίνοντο δ' ἀλλήλων αἱ τρεῖς κατὰ τὰ ἑξῆς: ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀπαγωγῇ ὁ κατήγορος ἀπῆγε διὰ τῆς βίας τὸν κατηγορούμενον πρὸς τὸν ἄρχοντα τὸν ἔχοντα τὴν δικαιοδοσίαν ἐν τῷ ἀδικήματι, περὶ οὗ ἡ κατηγορία· ἐν δὲ τῇ ἐφηγήσει ὁ κατήγορος ὡδήγει τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα εἰς τὸν τόπον, ὅπου διεπράχθη τὸ ἀδίκημα, ἢ ὅπου ἀπεκρύπτετο ὁ μνηνόμενος ἵνα συλληφθῇ οὗτος καὶ φυλακισθῇ· καὶ ἐν τῇ ἐνδείξει, ὡς φαίνεται τὸ πιθανώτατον, ἐπέδιδεν ἀπλῶς ὁ κατήγορος εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα ἔγγραφον τὴν μήνυσιν, οὗτος δ' ἐμερίννα περὶ συλλήψεως καὶ φυλακίσεως τοῦ κατηγορουμένου¹.

Φάσις.

Ἡ φάσις ἦτο κατὰ τῶν νοσφιζομένων τὰ δημόσια χρήματα, ἰδίως δὲ κατὰ τῶν ἀδικούντων περὶ τὰ μέταλλα ἢ περὶ τὰ τέλη, ἢ κατὰ τῶν κακουργούντων περὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἀδικούντων τὴν ὀρφανικὴν περιουσίαν. Εἶχε δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὡς φαίνεται, ἡ φάσις, ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν δημευθέντων κτήματων τοῦ νοσφισθέντος τὰ δημόσια ἢ τὸ ἥμισυ τῆς καταγνωσθείσης αὐτῷ ζημίας ἐλάμβανεν ὁ φαίων, ὁ μνηνυτής².

Ἀπογραφή.

Ἀπογραφὴ ἦτο ἡ μήνυσις ὅτι δημόσιόν τι ἦτο παρὰ ιδιώτη, μὴ ἀγοράσαντι αὐτὸ νομίμως παρὰ τῆς πόλεως.³

¹) Λεπτομερῶς τὰ περὶ τούτων βλ. παρὰ Meier u. Schoemann αὐτ. σ. 270 κέ. 776 κέ.

²) Βλ. Meier u. Schoemann αὐτ. σ. 294 κέ.

³) Βλ. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. σ. 302 κέ.

Περὶ τῆς εἰσαγγελίας καὶ τῆς προβολῆς ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς προηγουμένοις.¹

Τὰ περὶ τὴν δίκην.

Πρόσκλησις.

Ἡ κανονικὴ διεξαγωγὴ τῆς δίκης, παραπλησία οὖσα τῶν τε δημοσίων καὶ τῶν ιδιωτικῶν, ἤρχιζε διὰ τῆς προσκλήσεως τοῦ ἐναγομένου ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος, ὅστις συνήθως συνωδεύετο καὶ ὑπὸ δύο μαρτύρων τῆς προσκλήσεως, λεγομένων κλητῆρων. Οὗτοι δ' ἐμαρτύρουν πρὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ εἰσάγοντος τὴν δίκην, ὅτι ἐγένετο ἡ πρόσκλησις, ὅπως, ἂν μὴ παρίστατο κατὰ τὴν ταχθεῖσαν ἡμέραν ὁ ἐναγόμενος, δικασθῇ ἐρήμην.²

Ἐπαγωγή τῆς δίκης.

Ἡ λῆξις ἢ τὸ ἐγκλημα, ἢ ὡς λέγομεν σήμερον ἡ ἀγωγὴ ἢ ἡ μήνυσις, ἐδίδοντο ἐγγράφως πρὸς τὸν ἄρχοντα, τὸν ἔχοντα κατὰ νόμον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ἐν τῇ δίκῃ.

Τὰ καταβαλλόμενα ὑπὸ τῶν διαδίκων.

Ἄν ὁ ἄρχων ἔκρινεν εἰσαγώγιμον τὴν δίκην, εἶδει νὰ κατατεθῶσιν ἀμέσως τὰ δικαστικὰ τέλη. Καὶ τῶν μὲν ιδιωτικῶν δικῶν ἐκαλοῦντο πρυτανεῖα, καὶ κατέθετον ταῦτα ὁ ἐνάγων καὶ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας τῆς δίκης ἀπέδιδεν ὁ ἡττηθεὶς εἰς τὸν νικήσαντα τὸ ὑπὸ τούτου δοθέν κατέθετον δέ, ἂν μὲν ἡ δίκη ἦτο περὶ 100 μέχρι 1000 δραχμῶν, 3 δραχμὰς ἐκάτερος, ἂν δ' ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμὰς 30. Ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις δίκαις μόνος ὁ διώκων κατέβαλλε τὰ δικαστικὰ τέλη, ἀμφίβολον ὅμως ἂν ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς ἦσαν δ' ὀλίγα, ὠρισμένα ὑπὸ τοῦ νόμου,

1) Βλ. ἀνωτέρω σ. 380 κέ. καὶ 379 κέ. Περὶ δύο ἰδιαζουσῶν περιπτώσεων εἰσαγγελίας βλ. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. σ. 332 κέ.

2) Βλ. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. 769 κέ.

μία δραχμὴ πιθανῶς, καὶ ἐλέγοντο παράστασις, πρυτανεΐα δὲ κατέθετον ὁ διώκων μόνον ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκείναις, ἐν αἷς ἐλάμβανε μέρος τοῦ τιμήματος. Οἱ δὲ ἀντιδικοῦντες περὶ κλήρων καὶ οἱ ἀμφισβητοῦντες ὡς ἴδια κτήματα δεδημευμένα ὑπὸ τῆς πόλεως κατέθετον ἀργύριον λεγόμενον παρακαταβολήν, ἶσον δ' ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει πρὸς τὸ δέκατον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πρὸς τὸ πέμπτον τῆς ἀξίας τῶν ἀμφισβητουμένων· ἐστεροῦντο δὲ τούτου, ἡττηθέντες ἐν τῷ δικαστικῷ ἀγῶνι.¹

Ἀνάκρισις.

Μετὰ τὴν ἐπαγωγὴν τῆς δίκης ὁ ἄρχων ὥριζε τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακρίσεως, μέχρι τῆς ἡμέρας δ' ἐκείνης ἡ δίκη ἐν ἐκτάσει ἢ ἐν περιλήψει ἀναγεγραμμένη ἐν σανίδι ἐξετίθετο πρὸς γνῶσιν ἀπάντων.² Κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἐγένετο πρῶτον ἡ λεγομένη ἀντωμοσία ἢ διωμοσία τῶν ἀντιδίκων, ἥτοι ὤμνουν ὁ μὲν διώκων ὅτι ἀληθὴ θὰ κατηγορήσῃ, ὁ δὲ φεύγων ὅτι δικαίως θ' ἀπολογηθῇ.³

Εὐθυδικία, διαμαρτυρία, παραγραφή.

Ἄν μὴ ἀντέλεγεν ὁ ἐναγόμενος περὶ τοῦ εἰσαγωγίμου τῆς δίκης, ἀλλ' ἀνεγνώριζεν ὀρθῶς κατὰ τύπους ἔχουσαν τὴν ἀγωγὴν ἢ τὴν μήνυσιν, ἐλέγετο τοῦτο εὐθυδικία. Ἡ ἀξίωσις δ' ὅτι ἡ δίκη δὲν ἦτο εἰσαγώγιμος κατὰ δύο τρόπους ἡδύνατο νὰ προβληθῇ, διὰ τῆς διαμαρτυρίας καὶ τῆς παραγραφῆς. Διαμαρτυρία ἦτο ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις ὑπὸ μὲν τοῦ διώκοντος ὅτι εἰσαγώγιμος ἦτο ἡ δίκη, ὑπὸ δὲ τοῦ φεύγοντος ὅτι οὐκ εἰσαγώγιμος. Διέφερε δ' ἡ

¹) Βλ. Boeckh Staatsh. d. Athenen 1, 461 κέ. Meier u. Schoemann 809 κέ. Ὁ Boeckh ἐνθ. ἀν. 466 ἔχει τὴν γνώμην ὅτι πασῶν τῶν δημοσίων δικῶν ἐτίθετο παράστασις. Ἄλλ' ἐκ τοῦ Ἀριστ. 59, 3 καταδεικνύεται ὅτι ἀμφίβολον εἶναι τοῦτο. Βλ. καὶ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann σ. 73-4. 813-4.

²) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 800 κέ. Wachsmuth d. Stadt Athen I, 1 σ. 297, σημ. 2. σ. 387 κέ.

³) Meier u. Schoemann 823 κέ. Ὁ Philippi d. Areopag u. d. Epheten 87 κέ. νομίζει ὅτι μόνος ὁ διώκων ὤμνε.

διαμαρτυρία τῆς παραγραφῆς, ὅτι ἐν ταύτῃ δι' ἄλλων ἀποδεικτικῶν μέσων καὶ οὐχὶ διὰ μαρτύρων ὑπεστηρίζετο τὸ μὴ εἰσαγωγίμον τῆς δίκης. Ἐγίνετο δὲ τότε ἀγὼν πρὸς τὸν ἐνιστάμενον ὁ φεύγων δηλ. παρίστατο ὡς διώκων, καὶ διὰ τοῦτο εἶχε πρῶτος τὸν λόγον. Ἐπρεπε δὲ πρότερον ν' ἀποφανθῇ ὁ ἄρχων περὶ τούτων, προτοῦ νὰ εἰσαχθῇ ἡ δίκη εἰς τὸ δικαστήριον. Ἄν ἡ κρίσις ᾗτο ὑπὲρ τοῦ ἐναγομένου, ἡ δίκη ἢ δὲν εἰσήγετο εἰς τὸ δικαστήριον, ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἰσήγετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἢ ἐλαχχάνετο πρὸς ἄλλον ἄρχοντα. ¹

Ἀντιγραφὴ

Τῆς παραγραφῆς διάφορος ᾗτο ἡ ἀντιγραφὴ, ᾗτοι ἡ ἀντικατηγορία, ὅταν τις κρινόμενος ἀντικατηγόρει. Ἡ κρίσις δὲ περὶ τῆς ἀντικατηγορίας ταύτης τοῦ φεύγοντος, εἴτε εἶχε συνάφειάν τινα πρὸς τὴν κατηγορίαν, εἴτε παντελῶς ἄλλοτρία ταύτης ᾗτο, οὐδεμίαν εἶχε ῥοπὴν πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῆς κυρίας δίκης ².

Πίστεις.

Αἱ πίστεις, τοῦτέστιν αἱ δικανικαὶ ἀποδείξεις, ἦσαν πέντε τὸν ἀριθμὸν νόμοι, συνθῆκαι ᾗτοι συμβόλαια, μάρτυρες, βάσανοι ᾗτοι καταθέσεις δούλων καὶ ὅρκοι. Οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν δίκην νόμοι προσήγοντο ἐν ἀντιγράφῳ, αἱ συνθῆκαι, ἂν μὲν ᾗσαν δημόσια γράμματα, ἐπίσης ἐν ἀντιγράφῳ, ἂν δ' ἰδιωτικά ἐν πρωτοτύπῳ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ᾗτο δυνατόν. Ἄν τὸ πρωτότυπον εἶχεν ὁ ἀντίδικος, προεχάλουν αὐτὸν νὰ τὸ προσαγάγῃ, ἂν δὲ τρίτος ἡδύναντο νὰ λάβωσι παρὰ τούτου ἀντίγραφον βεβαιωμένον διὰ μαρτύρων, καὶ ἂν ἡρνεῖτο ᾗτο κατ' αὐτοῦ δίκη εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν. Αἱ μαρτυρίαι προσήγοντο ἐγγράφως ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἀνάκρισιν, παριστα-

¹) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 833 κέ.

²) Βλ. Meier u. Schoeman σ. 857 κέ.

μένων καὶ τῶν μαρτύρων καὶ βεβαιούντων ἀπὸ στόματος ταύτας, ἢ ἂν οἱ μάρτυρες δι' ἀποδημίαν ἢ ἀσθένειαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθωσιν, ἄλλων μαρτύρων μαρτυρούντων τὴν ἐκμαρτυρίαν, ὡς ἐλέγετο ἡ ἔγγραφος τῶν ἀπόντων μαρτυρία. Αἱ τῶν δούλων καταθέσεις ἦσαν κύριαι, ἂν ἐγένοντο μετὰ βάσανον. Ἀνεκρίνοντο δὲ βασανιζόμενοι οἱ δοῦλοι κατ' ἰδίαν, παρισταμένων τῶν διαδίκων, αἱ δὲ καταθέσεις αὐτῶν πιστούμεναι ὑπὸ μαρτύρων, παρόντων κατὰ τὴν βάσανον, προσηρτῶντο εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης. Ὁ ἔχων χρεῖαν τῆς καταθέσεως δούλων προκαλεῖ τὸν ἀντίδικον νὰ παραδώσῃ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ δούλους, ἂν τούτων ἡ μαρτυρία ἐζητεῖτο, ἢ νὰ παραστῇ εἰς τὴν βάσανον τῶν δούλων τοῦ προκαλοῦντος. Συνωμολόγουν δ' ἀπὸ κοινοῦ οἱ ἀντίδικοι ἐγγράφως περὶ τίνος θὰ εἶναι ἡ βάσανος, τίνες θὰ εἶναι οἱ μάρτυρες, καὶ τίνες οἱ βασανισταί, καὶ ὅποση ἡ ἀποζημίωσις τοῦ κυρίου διὰ τὴν βλάβην τοῦ δούλου. Εἶχεν ὅμως ἐξουσίαν ὁ προκαλούμενος νὰ μὴ δεχθῇ τὴν πρόκλησιν εἰς βάσανον, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐμειονέκτει τοῦ προκαλοῦντος, δυναμένου ἐκ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ ν' ἀρυσθῇ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῶν ἰσχυρισμῶν του. Τοὺς ὅρκους τέλος, οὓς ἔδιδον ἢ ἐδέχοντο οἱ ἀντίδικοι, ὥμνουσιν πρὸ τοῦ ἄρχοντος, γράφοντες δ' αὐτοὺς ἐνέβαλλον εἰς τοὺς ἐχίνους μετὰ τῶν ἄλλων ἐγγράφων τῆς δίκης. Περαιτωθείσης δὲ τῆς ἀνακρίσεως, ἂν ἡ δίκη ἦτο ἰδιωτικὴ, παρεπέμποντο τὰ ἔγγραφα εἰς τοὺς διαιτητάς, οἵτινες, ἂν δὲν ἠδύναντο νὰ συμβιβάσωσι τοὺς διαδίκους, ἔκρινον περὶ τῆς δίκης. Ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις δίκαις καὶ ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ἂν δὲν ἤρρεσκεν εἰς τὸν ἕτερον τῶν διαδίκων ἡ κρίσις τοῦ διαιτητοῦ καὶ ἐποίει ἔφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον, ὃ ἡγεμῶν τοῦ δικαστηρίου ἐφύλαττε μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δίκης πάντα τὰ ἔγγραφα ἐσφραγισμένα ἐν ἐχίνῳ. ¹

¹) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 865 κέ. "Ὅτι πάσας τὰς ἰδιωτικὰς δίκας ἐπάναγες ἦτο νὰ κρίνωσι πρῶτοι οἱ διαιτηταί μαρτυρεῖ τὸ Λεξ. Κανταβριγ. 678. λ. μὴ οὔσα δίκη. Βλ. καὶ Ἀριστ. 53 καὶ ἐξ αὐτοῦ Πολυδ. Η', 126. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann σ. 1009 κέ.

Ἡ κυρία.

Ἡ κυρία, τουτέστιν ἡ ἡμέρα τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δίκης, οὐχὶ σπανίως ἀνεβάλλετο ἐπὶ πολὺν χρόνον. Μόνον ῥηταί τινες δίκαι ἐδικάζοντο ἀναγκαίως πρὸ τῆς παρελεύσεως μηνὸς καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο δίκαι ἔμμηνοι. ¹ Ἀναβολὴ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δίκης ἐγίνετο ἢ τῇ κοινῇ συμφωνίᾳ τῶν ἀντιδίκων, ἢ τῇ αἰτήσῃ τοῦ ἐτέρου αὐτῶν, ὑποδαλλομένη κατ' αὐτὴν τὴν κυρίαν ὑπὸ συνηγόρου ἢ φίλου τούτου, δι' ἔρκου καλουμένου ὑπωμοσίας βεβαιούντος ὅτι δὲν παρέστη κατ' ἀνάγκην ἀποδημῶν ἢ νοσῶν ἢ ἔνεκα θανάτου συγγενοῦς. Ὁ ἀντίδικος δὲ ἠδύνατο ἐνόρκως ἐπίσης, διὰ τῆς ἀνθυπωμοσίας, νὰ ζητήσῃ ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ φερόμενοι λόγοι εἶναι πεπλασμένοι καὶ δὲν παρίσταται ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποφύγῃ τὴν δίκην. Ἄν δ' ἐπείθοντο οἱ δικασταὶ καὶ ἡ αἵτησις περὶ ἀναβολῆς ἀπερρίπτετο, τότε ἂν ὁ μὴ ἀπαντήσας εἰς τὴν κυρίαν ἦτο ὁ ἐναγόμενος, κατεδικάζετο ἐρήμην, ἂν δ' ὁ ἐνάγων, ἀπελύετο ὁ ἐναγόμενος. ²

Τὰ κατὰ τὴν δίκην.

Κατὰ τὴν κυρίαν προέστατο τοῦ δικαστηρίου δημοσίᾳ δικάζοντος αὐτὸς ὁ ἀνακρίνας καὶ εἰσαγαγὼν τὴν δίκην ἄρχων ἔχων δημοσίους ὑπηρέτας πρὸς τήρησιν τῆς εὐκροσμίας. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ δικαστηρίου ἐθύετο θυσία, μεθ' ἣν ἐκλείοντο αἱ κιγκλίδες· ἐλύετο δὲ τὸ δικαστήριον, ἂν ἐγίνετο διοσημία ³. Ἐν ἀρχῇ ἀνε-

¹ Περὶ τῶν ἐμμήνων δικῶν πρβλ. Ἀριστ. 52, 2. 3. Πολυδ. Η', 63 101. Ἀρποκρ. λ. Bekker An. gr. 237, 33. Meier u. Schoemann ἐνθ. ἀν. ² 907. Αἱ ἐμπορικά δίκαι δὲν ἦσαν πρότερον ἔμμηνοι: (Δημ.) Ζ', 12. Πρβλ. καὶ Ξενοφ. πόρ. γ', 3.

² Bl. Meier u. Schoemann σ. 906 κέ.

³ Τὰ δικαστήρια ἐδίκαζον δημοσίᾳ: Αἰσχίν. π. τ. παρατρ. 5. κτ. Κτηρ. 56. Σκύθαι ἐν τοῖς δικαστηρίοις: Πολυδ. Η', 131. Ἡ εἰσιτήριος θυσία μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 860 κέ., ὅπου ἡ παρωδία τοῦ δικαστηρίου εἶναι κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθῶς γινομένων. Αἱ κιγκλίδες ἐκλείοντο μετὰ τὴν θυσίαν: Σφ. 891-2. πρβλ. 772. Περὶ τῶν διοσημιῶν βλ. Πολυδ. Η', 124. Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐδίκαζον τὰ δικαστήρια βλ. Meier u. Schoemann 917 κέ.

γινώσκοντο ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἢ κατηγορία καὶ ἢ τοῦ κατηγορουμένου ἀπολογία, μεθ' ὃ ἐδίδετο ὁ λόγος εἰς τὸν ἐνάγοντα καὶ ὕστερον εἰς τὸν ἐναγόμενον. Καίτοι δὲ διαρρήδην ἐκέλευεν ὁ νόμος, ὅτι ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ μόνου ἔδει νὰ ἐμιλῇ ἐν δικαστηρίῳ, ὅμως οἱ δικασταὶ σπανίως θὰ ἤρνούντο εἰς τὸν κατήγορον ἢ τὸν κατηγορούμενον μετὰ τοὺς λόγους αὐτῶν νὰ συνηγορήσωσι καὶ εἰς ἢ πλείονες τῶν λεγομένων συνηγόρων. Πολλάκις μετὰ τοὺς πρώτους ἐπετρέποντο καὶ ὕστεροι λόγοι τῶν ἀντιδίκων. Τὸ μῆκος τῶν λόγων ἦτο ἔν τισι δίκαις ὠρισμένον ὑπὸ τῶν νόμων, ἐμετρεῖτο δὲ δι' ὕδρομετρικοῦ ὥρολογίου, τῆς λεγομένης κλειψύδρας· ἄλλαι ὅμως δίκαι ἦσαν ἄνευ ὕδατος, ἐν αἷς δὲν περιωρίζετο τὸ μῆκος τῶν λόγων. Ἡ ἀπολογία τοῦ κατηγορουμένου ἐνισχύετο οὐχὶ σπανίως διὰ δεήσεων τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ φίλων¹.

Ψηφοφορία.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν λόγων ἐπηκολούθει ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν, ἥτις καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἴσως, ὡς καὶ κατὰ τὸν Δ', ἦτο μυστική². Διάφορος ὅμως ἦτο ὁ τρόπος τῆς ψηφοφορίας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα τοῦ κατὰ τὸν Δ'. Διότι ἐψήφίζον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα διὰ κογχυλίων κατ' ἀρχὰς μὲν φυσικῶν, ὕστερον δ' ἴσως τεχνητῶν ἐκ χαλκοῦ κατασκευαζομένων. Ὁ δικαστὴς ἐλάμβανε κογχύλιον, ὅπερ ἐνέβαλλεν εἰς τὸν ἕτερον τῶν δύο πλησίον ἀλλήλων ἱσταμένων καὶ ἀναμφιβόλως κεκαλυμμένων καδίσκων. Ὁ μὲν

¹) Βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 894 κέ. Kaibel Stil u. Text d. 'Aθ. Πολιτ. σ. 264 κέ. "Οτι δὲν ἐπετρέποντο λόγοι ὕστεροι ἐν πάσαις ταῖς δίκαις μαρτυρεῖ ὁ Δημ. ΙΘ', 213.

²) Αἱ μαρτυρίαι περὶ τῆς κρύβδην ψηφοφορίας τῶν δικαστῶν δὲν εἶναι παλαιότεραι τῶν μετ' Εὐκλείδην χρόνων. Βλ. Λυσ. ΙΒ', 91. Δημ. ΙΘ', 239. Λυσ. 146. "Ὅμως φαίνεται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως παρὰ Λυσ. ΙΙ', 37, ὅτι τὸ τὴν ψῆφον εἰς καδίσκους τίθεσθαι δὲν σημαίνει φανεράν ψηφοφορίαν: « δύο δὲ τράπεζαι ἐν ταῖς πρόσθεν τῶν τριάκοντα ἐκείσθην· τὴν δὲ ψῆφον οὐκ εἰς καδίσκους, ἀλλὰ φανεράν ἐπὶ τὰς τραπέζας ταύτας ἔδει τίθεσθαι, τὴν μὲν καθαιρουῦσαν ἐπὶ τὴν ὑστέραν ». 'Ο Szanto ἐν Wiener Studien 3, 24 κέ. συνάγει ἐκ τοῦ Δημ. ΜΓ', 10 ἐν παραβολῇ πρὸς Ἰσ. ΙΑ', 21. 23, ὅτι ἡ ψηφοφορία ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις κατὰ τὸ πλείστον ἦτο φανερά. Ἀλλ' αἱ μαρτυρίαι τῶν παλαιῶν δὲν ἐπιβεβαιῶσι τοῦτο, πλὴν ἂν τις ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ καδίσκοι δὲν ἦσαν κεκαλυμμένοι.

εἰς τὸν πρότερον καθίσκον ἐμβάλλων τὴν ψῆφον ἀπέλυνεν, ὃ δ' εἰς τὸν ὕστερον κατεδίκαζεν. Ἄν δ' ὁ ἀγὼν ἦτο τιμητός, οἱ δικασταὶ ἐψηφοφόρου καὶ αὖθις μετὰ προηγουμένην συζήτησιν διὰ πινάκων κηρωτῶν, γράφοντες μακρὰν μὲν γραμμὴν, ἃν ἐδέχοντο τὸ τίμημα τοῦ διώκοντος, βραχεῖαν δέ, ἃν τὸ τοῦ φεύγοντος ¹. Κατὰ δὲ τὸν Δ' αἰῶνα μετὰ τὸ πέρας τῶν λόγων οἱ λαχόντες ἐπὶ τὰς ψήφους παρέδιδον ἐκάστῳ τῶν δικαστῶν δύο ψήφους τετρυπημένην καὶ πλήρη φανερώς πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ἀντιδίκων, ἵνα μῆτε πλήρεις μῆτε τετρυπημένας ἀμφοτέρας δίδωσιν· ἦσαν δ' αἱ ψῆφοι δισκάρια χαλκᾶ, ἔχοντα αὐλίσκον ἐν τῷ μέσῳ προεξέχοντα

¹) Μεταξὺ τῶν δικαστικῶν σκευῶν συναριθμοῦνται παρὰ Πολυδ. Η', 16 καὶ αἱ χοῖρίναι, περὶ ὧν λέγει ταῦτα: « πάλαι γὰρ ἀντὶ ψήφων χοῖρίναις ἐχρῶντο, αἵπερ ἦσαν κόγχα θαλάττιοι· αὖθις δὲ καὶ χαλκᾶς ἐποιήσαντο κατὰ μίμησιν καὶ σπόνδυλοι δὲ ἐκαλοῦντο αἱ ψῆφοι αἱ δικαστικαί, χαλκοῦ πεποιημέναι ». [Αἱ χοῖρίναι εἶναι ἴσως αὐτὰ τὰ κογχύλια, τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Ἀλίων λεγόμενα γουρουανάκια, καὶ ὑπὸ τῶν Γάλλων καθ' ὅμοιαν παραγωγὴν porcelaines. Βλ. Κοραῖν εἰς Ξενοκράτ. 47 σ. 129]. Πρβλ. Ἀριστοφ. Σφ. 332-3: « ἡ δὴ τα λίθον με ποίησον, ἅφ' οὗ τὰς χοῖρίνας ἀριθμοῦσιν ». αὐτ. 349: « οὕτω κιττω διὰ τῶν σπινδῶν μετὰ χοιρίνης περιελθεῖν ». Ἐν Ἰππ. 1332 ὁ Δῆμος καλὸς ἐξ αἰσχροῦ ἐγένετο, « οὐ χοιρινῶν δῶν ». Περὶ τῶν δύο καθίσκων πρβλ. Φρόνιγον ἐν Μούσαις παρ' Ἀρποκρατ. λ. καθίσκος· « ἰδοὺ, δέχου τὴν ψῆφον, ὁ καθίσκος δέ σοι | ὁ μὲν ἀπολύειν οὗτος, ὁ δ' ἀπολύς ὁδὶ ». Ἐν τῇ δίκῃ κατὰ τοῦ Λάδηςτος ἐν τοῖς Σφησιν στ. 987-8 ὁ Βδελυκλέων λέγει πρὸς τὸν Φιλοκλέωνα: « Τηνδὶ λαδῶν τὴν ψῆφον ἐπὶ τὸν ὕστερον | μύσας παρᾶξον κἀπόλυσον, ὦ πάτερ ». Ἄλλ' ὁ Φιλοκλέων θέλων νὰ καταδικάσῃ ἔρωτᾷ ἐν στ. 991: « ὅδ' ἴσθ' ὁ πρότερος »; Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Ἑλλ. Α', ζ', 9. Εὐλόγιος ἀντίκρουσεν ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen II, 1 σ. 371 τὴν γνώμην τοῦ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 940-1, ὅτι ἡ κρύβδην ψηφοφορία ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐν χρήσει ἐκ τοῦ ὅτι οἱ δικασταὶ πλὴν τῆς κυρίας ψήφου αὐτῶν εἶχον καὶ ὅμοιον τῇ ψήφῳ σύμβολον. Ὁ αὐτὸς Wachsmuth νομίζει ὅτι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἴσταντο οἱ καθίσκοι ἢ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Κατὰ τὸν Δημ. ΙΘ', 311 οἱ καθίσκοι ἴσταντο ἐμπροσθεν, ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐνῶ κατὰ τὸν Ἀριστοφ. Σφ. 349 (ἐλ. ἀνωτέρω) ὅπισθεν τοῦ βήματος, ἃν ὀρθῇ εἶναι ἡ ἑρμηνεία τοῦ Wachsmuth ἐνθ. ἀν. 369, 4, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ψηφοφορίας. Καὶ ὁ Βδελυκλέων ἐν στ. 990 ὁδηγῶν τὸν πατέρα του εἰς τὸν καθίσκον μεταχειρίζεται τὸ ῥῆμα περιάγω. Ὁ Πολυδ. Η', 16 καταλέγει εἰς τὰ δικαστικὰ σκευή: « πινάκιον τιμητικὸν μάλθη, ἢ καταλήγιστο τὸ πινάκιον, ἐγκεντρίς, ἢ εἰλικον τὴν γραμμὴν· μακρὰ δὲ ἐκαλεῖτο, ἢν καταδικάζοντες εἰλικον ». Πρβλ. Φώτ. λ. μακρὰν τίμησιν: « τοῖς δικάζουσι πινάκιον ἐδίδωτο, ἐν ᾧ ἔγραφον μακρὰν γραμμὴν, ὅτε τινὰ καταλαμβάνοιεν ἐν τῇ τιμῇματι, βραχεῖαν δέ, ὅτ' ἀπολύοιεν καὶ μὴ καταδικάζοιεν ». Βλ. καὶ Φώτ. Σουῖδ. λ. μακρὰ γραμμῇ. Ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα διδασκόμεθα ἐκ τοῦ Ἀριστοφ. Σφ. 106. 166-7.

ἐκατέρωθεν, ἄλλαι μὲν τετρυπημένον, ἄλλαι δὲ πλήρη¹. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ψηφοφορίας ὁ κῆρυξ προσεκάλει τοὺς ἀντιδίκους νὰ δηλώσωσιν, ἂν ἔχωσιν ἔνστασιν τινα κατὰ τῶν μαρτυριῶν, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ κατηγορήσωσι ψευδομαρτυριῶν τινα τῶν μαρτύρων μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ψηφοφορίας. Ἐπειτα δὲ προσεκάλει τοὺς δικαστὰς εἰς ψηφοφορίαν, ἀνακηρύττων: ἡ τετρυπημένη τοῦ πρότερον λέγοντος (δηλ. τοῦ κατηγοροῦ), ἡ δὲ πλήρης τοῦ ὕστερον λέγοντος» (δηλ. τοῦ κατηγορουμένου)². Πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ βήματος ἔκειντο δύο ἀμφορεῖς, ὁ μὲν χαλκοῦς ὁ δὲ ξύλινος· καὶ εἰς μὲν τὸν χαλκοῦν ἐνέβαλλον τὴν κυρίαν ψῆφον, εἰς δὲ τὸν ξύλινον, τὸν ἄκυρον ἀμφορέα, τὴν δευτέραν ψῆφον, ἣν ἕκαστος δικαστῆς ἐλάμβανεν. Οἱ δικασταὶ ἐψήφισον κατὰ σειράν, πιέζοντες τὸν αὐλίσκον τῆς ψῆφου διὰ δύο δακτύλων, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἂν ἦτο τετρυπημένη ἢ πλήρης, καὶ ἐμβάλλοντες τὴν κυρίαν εἰς τὸν χαλκοῦν ἀμφορέα, ἔχοντα ἐπίθημα διερρινημένον, ὥστε αὐτὴν μόνην τὴν ψῆφον νὰ χωρῇ. Τὴν δ' ἄλλην ψῆφον, τὴν ἄκυρον, ἔρριπτον εἰς τὸν ξύλινον ἀμφορέα, ἀπώμαστον ὄντα. Κατὰ

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 34, 27 κέ. οὗ τὰ γάσματα ἀσφαλῶς συμπληροῦνται ἐξ ὧσιν ὁ Ἀρποκρ. λ. τετρυπημένη ἐκ τοῦ Ἀριστοτ. παρέλαβε: «(ψῆφοι δὲ) εἰσι(ν) χαλκαὶ αὐλίσκον (ἐχούσαι ἐν τῷ μέσῳ, αἱ μὲν) ἡμίσειαι τετρυπημέναι, αἱ δὲ ἡμίσειαι πλήρεις(ς) οἱ δὲ λαχόντες (ἐπὶ τὰς ψῆφους, ἐπειδὴν εἰρη)μένοι ὧσιν (οἱ λόγοι, παραδιδόασιν) ἐκαστῶ τῶν δικαστῶν δύο ψῆφους τετρυπημένη(ν) καὶ πλήρη (φανερὰς ὄραν τοῖς ἀντιδικοῖς) ἢ αὐτὴ μὴτε πλήρεις μὴτε τετρυπημένας ἀμφ(ο)τέρας λαμβάν(ωσιν)». Πρβλ. Φώτ. λ. τετρυπημένη. Bekker An. gr. 507, 18 CIA. II. 778. Ἡ ψῆφος ἔφερεν ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς τὴν ἐπιγραφὴν «ψῆφος δημοσία» ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἐν στοιχείῳ τοῦ ἀλφαδήτου. Αἱ γνωσταὶ τῶν περισωθεισῶν εἰς ἡμᾶς ἔχουσι τὰ γράμματα Γ καὶ Κ, ὅθεν εἶναι τῶν χρόνων καθ' οὓς κατὰ φυλὰς ἐδίκασον οἱ δικασταί. Περὶ τῶν περισωθεισῶν ψῆφων βλ. Vischer Kl. Schrift. 2, 288 κέ. Wachsmuth ἐν Arch. Anzeig. 1861 σ. 228-4.

2) Βλ. Ἀριστ. σ. 35, 10 κέ.: «Ἐπειδὴν δὲ διαψήφισ(θαι) μελ(λ)ωσιν (οἱ δικασταί), ὁ κῆρυξ ἀγορεύει πρῶτον, ἂν ἐ(π)ισκῇ(πτω)νται οἱ ἀντιδικοὶ ταῖς μαρτυρίαις· (α)ὐ γὰρ (ἔστιν) ἐπισκῆψασθαι, ὅτα(ν) ἀρ(ε)ῖνται διαψῆ(φί)ξασθαι. Ἐπειτα πάλιν ἀνακηρύττει «ἡ τε(τρυπη)μένη τοῦ πρότερον λ(έγου)ν(το)ς, ἡ (δὲ) πλή(ρη)ς τοῦ ὕστερον λέγοντος». Βλ. Kaibel Stil u. Text d. Ἀθ. Πολ. σ. 269-270. Περὶ τῆς δίκης ψευδομαρτυριῶν, τῆς εἰδικώτερον ἐπισκῆψεως λεγομένης βλ. Meier u. Schoemann 490 κέ. Ἡ τετρυπημένη ἦτο ἡ καταδικαστικὴ ψῆφος. Πρβλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 79 καὶ κατωτέρω σ. 525 σημ. 2.

τὸν τρόπον τοῦτον ἐξησφαλίζετο τὸ μυστικὸν τῆς ψηφοφορίας.¹ Ἀφοῦ δ' ἀπέδιδον ἴσως τὰς βακτηρίας οἱ δικασταὶ καὶ ἐνέβαλλον τὰς ψήφους λαβόντες οἱ ὑπηρέται τὸν ἀμφορέα τὸν κύριον ἐκένουν αὐτὸν ἐπὶ ἄδακος, οἱ δ' ἐπὶ τὰς ψήφους εἰληγότες διηρίθμουν, χωρίζοντες τὰς τετρυπημένας τῶν πλήρων. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ δικαστηρίου ἤθροιζε τὰς ψήφους, τοῦ μὲν διώκοντος τὰς τετρυπημένας, τοῦ δὲ φεύγοντος τὰς πλήρεις, καὶ διὰ τοῦ κήρυκος ἀνηγόρευε τὸν ἀριθμὸν τῶν ψήφων. Ἐνίκα δ' ὁ λαβὼν τὰς πλείονας ψήφους, ἂν δ' ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο ἴσος, ὁ φεύγων.² Ἄν δ' ὁ

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 35, 3 κέ.: « Εἰσὶ δὲ ἀμψ(ο)ρεῖς (δύο κείμενοι ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὁ μὲν χα(α)λκοῦς, (ὁ δὲ ξύ)λινος, διαίρετοι (ὅ)πως μὴ (τινὲς) ὑποβάλλων(ται) ψή(φ)ους, εἰς οὓς ψηφίζονται οἱ δικασταί(ι), ὁ μὲν (χαλκοῦς) κύριος, ὁ δὲ ξύλινος ἀκυρος, ἐχω(ν) ὁ χαλ(κοῦς) ἐπιθήμα διερρινημένον(ν), ὥστ' αὐ(τ)ὴν (μόνη)ν χωρεῖν τὴν ψήφον, ἵνα μὴ δύο (ὁ) αὐτὸς (ἐνδάλ)η ». Σχολ. Ἀριστ. Ἰππ. 1150 : « Ὑστερον δὲ ἀμφορεῖς δύο ἴσταντο ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὁ μὲν χαλκοῦς, ὁ δὲ ξύλινος, καὶ ὁ μὲν κύριος ἦν, ὁ δ' ἀκυρος. Ἐχεῖ δ' ὁ μὲν χαλκοῦς, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης, διερρινημένον ἐπιθήμα εἰς τὸ αὐτὴν μόνην τὴν ψήφον καθίσταται ». Kaibel ἐνθ. ἀν. σ. 268. Βλ. καὶ Πολυδ. Η' 123. Οἱ ἀμφορεῖς ἴσταντο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἱερίου, ἐφ' οὗ καὶ τὸ βῆμα, εἰς ὃ ἀνέβαινον οἱ ὁμιλοῦντες, ἴσως δὲ καὶ τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος τοῦ δικαστηρίου. Βλ. Δημ. 10, 311 : « νῦν τοίνυν ὑμεῖς οὐκ εἰς Πελοπόννησον δεῖ προσεῖλαι πέμπειν οὐδ' οὐδὲν μακρὰν βαδίσαι αὐδ' ἐφόδια ἀναλίσκειν, ἀλλ' ἄχρι τοῦ βήματος ἐνταυθοὶ προσελθόντα ἕκαστον ὑμῶν τὴν ὁσίαν καὶ τὴν δικαίαν ψήφον ὑπὲρ τῆς πατρίδος θέσθαι κατ' ἀνδράς κτλ. » Ἀδιάφορον δὲ πρὸς τὸ πρᾶγμα εἶναι ἂν τὸ ἐνταυθοὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ σημαίνει τὸ βῆμα, ἐφ' οὗ ὁμιλεῖ ὁ δῆτωρ, ἢ, ὡς ὁ Wachsmuth d. St. Athen II, 1 σ. 370, 1 νομίζει, τὰς Ἀθήνας κατ' ἀντιδιασταλὴν πρὸς τὰς μακρὰν στελλομένας πρεσβείας. Περὶ τῆς ψηφοφορίας βλ. Ἀριστ. σ. 35, 16 κέ.: « Ὁ δὲ δικαστ(ή)ς λα(βὼν) ἐκ τοῦ λυχνείου τὰς ψήφους πιέζων τὸν αὐλίσκον) τῆς ψήφου καὶ οὐ δεκνύων (τ)οῖς ἀ(γωνι)ζόμενοις οὐτε τὸ τετρυπημέ(ν)ον (οὐτε τὸ) πλήρες ἐνδάλλει τὴν μὲν κυ(ρία)ν εἰς (τὸν χαλκ)οῦν ἀμφορέα), τὴν δὲ ἀκυρο(ν) εἰς (τὸν ξύλ)ινον ». Kaibel σ. 270-1.

2) Πρὸ τοῦ πέρατος τῆς ψηφοφορίας ἡρώτα ὁ κήρυξ, ἂν ἐψήφισαν πάντες. Βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 751 κέ., ὅπου ὁ Φίλοκλέων λέγει : « κείνων ἔραμαι, κεῖθε γεινοίμαν, | ἴν' ὁ κήρυξ φησί, τίς ἀψήφιστος ; ἀνιστάσθω | κάπισταίην ἐπὶ τοῖς κημοῖς | ψηφίζόμενων ὁ τελευταῖος ». Πιθανὸν εἶναι ὅτι παρέδιδον κατὰ τὴν ψηφοφορίαν τὰς βακτηρίας, διότι παρελάμβανον ταύτας πάλιν, ἂν ἦτο ἀνάγκη δευτέρας ψηφοφορίας πρὸ ταύτης. Βλ. τὴν ἐπομένην σημείωσιν. [Τὴν παράδοσιν τῶν βακτηριῶν ἀναφέρει ὁ Ἀριστ. σ. 84, 35-36, 2 κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀναστ. Σακελλαρίου σ. 35 : « (οἱ δ' ἂν ἐπὶ τὰ σύμβολ(α) λάχωνσι ἀπολαβόντες ταῦτα τὰς βακτηρίας ἀπο(δι)δόασιν, ψηφίζ(εται) δὲ οὕτως ἕκαστος· τὴν δὲ) βακτηρι(αν) μετὰ τοῦτο ἀποδιδούς παραλαμ(β)άνει τὸ (σύν)δο(λ)ον καὶ ψηφίζονται πάντες »]. Περὶ τῆς ἀριθμήσεως τῶν ψήφων βλ. Ἀριστ. σ. 35, 22 κέ.: « Πάντες δ' ἐπειδὴν ὧσι διε(ψήφισ)μένοι, λαβόντες οἱ ὑπηρέται (τὸν ἀ)μφορέα τὸν κύριον (ἐξ)ε(ρῶ)σιν ἐπὶ ἄδα(κα τρ)υ-

ἀγὼν ἦτο τιμητός, μετὰ τὰς ἀγορεύσεις τῶν ἀντιδίκων περὶ τῆς τιμῆσεως, ἐψήφισον καὶ πάλιν οἱ δικασταὶ περὶ τοῦ τιμήματος, εἴτε τὸ ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ γραφὲν δεχόμενοι, εἴτε τὸ ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου. Ἡ δευτέρα δ' αὕτη ψηφοφορία ἐγένετο καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ πρώτη.¹ Διέφερέ πως ὅμως ἡ ψηφοφορία ἐν ταῖς δίκαις, ἐν αἷς πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀμφισβητοῦντες ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Ἐν ταύταις ἐτίθεντο καδίσκοι ὅσοι καὶ οἱ διάδικοι, οἱ δὲ δικασταὶ ἐλάμβανον πιθανῶς μίαν μόνην ψῆφον ἕκαστος, ἣν ἐνέβαλλον εἰς τὸν καδίσκον ἐκείνου, εἰς ὃν κατὰ τὴν κρίσιν των ἀνῆκε τὸ πρᾶγμα.² Ὡς φαίνεται δὲ πλὴν τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος τρόπου τῆς ψηφοφορίας διετηρήθη καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ἀλλ' ἴσως μόνον κατὰ τὰς εἰσαγγελίας, καὶ ὁ παλαιότερος τρόπος τῆς

πήματα ἔχοντα θ(σ)αι περ εἰσιν αἱ ψῆ(φοι, ἴν') αὐτα(ι φανεραὶ προ)κείμεναι [[καὶ!]] εὐα-
ρίθμη(τοι ὡσ)ι [[καὶ <τὰ> τε(ρ)υπημένα (καὶ) τὰ π(λ)ήρη δηλ. . .]] (ταῖς ἀν)τιδ(ι)-
κοις. Οἱ θ(εῖ ἐπ)ι τὰς ψήφους (ε)ἴλη(χ)ότες δια(ριθμοῦσιν) αὐτάς (ἐπ)ι τοῦ ἄδ(α)κος (χω-
ρι)ς με(ν τὰς) πλήρεις χω(ρ)ις δὲ τὰς τε(τρ)υπημένας, καὶ ἀναγορεύει ὁ κῆρυξ τὸν ἀ(ριθ)-
μὸν τῶν ψήφων, τοῦ μὲν (δι)ώ(κον)τος τὰς τε(τρ)υπημένας, τοῦ δὲ φ(εύ)γον(τος) τὰς πλῆ-
ρεις' ὁποτέρῳ δ' ἂν πλείους γένων(ται, οὗ)τος νικᾷ, ἂν δὲ ἴσαι, ὁ φ(εύ)γων. Βλ. Ἀρι-
στοτ. ἐν Λεξ. Κανταβρ. 670 λ. ἴσαι αἱ ψῆφοι αὐτῶν. Kaibel ἐνθ. ἀν. 271. Πρβλ. καὶ
'Αντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 51: «εἵπερ γε καὶ τῶν ψήφων ὁ ἀριθμὸς ἐξ ἴσου γινόμενος
τὸν φεύγοντα μάλλον ὠφελεῖ ἢ τὸν διώκοντα». Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 252: «καὶ ἴσαι αἱ
ψῆφοι αὐτῶν ἐγένοντο» εἰ δὲ μία μόνον μετέπεσεν, ὑπερίριστ' ἂν ἡ ἀπέθανεν». Ὁ ἡγεμὼν
τοῦ δικαστηρίου ἀριθμεῖ τὰς ψήφους: 'Ισ. Ε', 18.

1) Βλ. Ἀριστ. σ. 85, 35 κέ.: «Ἐ(π)εῖτα πάλιν τιμῶσι, ἂν δέη τιμῆσαι, τὸν αὐτὸν
τρόπον ψηφίζόμενοι, τὸ μὲν σύμβουλον ἀποδιδόντες, βακτηρίαν δὲ πάλιν παραλαμβάνοντες.
Ἡ δὲ τιμῆσις ἐστὶν πρὸς ἡμῖγον ὕδατος ἑκατέρῳ». Τὸ σύμβουλον ἀπιδίδον οἱ δικασταί, ὡς
φαίνεται, πρὸς εὐχερῆ ἔλεγχον, ἵνα παραλάβωσι τὴν βακτηρίαν, καὶ ἀποδίδοντες μετὰ τὴν
ψηφοφορίαν ταύτην παρελαμβάνον πάλιν τὸ σύμβουλον. Τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι
καὶ ἔμμεσος ἀπόδειξις τοῦ ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ψηφοφορίαν δὲν ἐτίμων οἱ δικα-
σταί, ἀλλ' ἐδέχοντο ἢ τοῦ κατηγοροῦ ἢ τοῦ κατηγορουμένου τὴν τιμῆμα. Βλ. Meier u.
Schoemann 216 κέ. Περί προστατήματος τῶν δικαστῶν ὅλ. αὐτ. 218 κέ.

2) Βλ. Δημ. ΜΓ', 10: «καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπιβουλευσάντων καὶ συναγωνιζόμε-
νων ἀλλήλοις ἐφ' ἡμᾶς καδίσκων τεττάρων θεθέντων κατὰ τὸν νόμον, εἰκότως, οἶμαι, οἱ
δικασταὶ ἐξηπατήθησαν καὶ ἐστασίασαν ἀλλήλοις καὶ παρακρουσθέντες ὑπὸ τῆς παρασκευῆς
ἐψηφίζοντο ὅ τι ἔτυχεν ἕκαστος. Καὶ αἱ ψῆφοι ὀλίγαις πάνυ ἐγένοντο πλείους, ἢ τρισὶν ἢ
τετταρσιν, ἐν τῇ Θεοπόμπῳ καδίσκῳ ἢ ἐν τῇ τῆς γυναικὸς». Πρβλ. καὶ 'Ισ. ΙΑ', 21.
καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἦτο δυνατόν κρύβδην ψηφοφορία, ἂν οἱ καδίσκοι ἦσαν κεκαλυμ-
μένοι καὶ οἱ δικασταὶ προσήρχοντο ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον.

ψηφοφορίας, καθ' ὃν οἱ δικασταὶ ἐλάμβανον μίαν ψήφον, ἣν ἐνέβαλλον εἰς τὸν καταδικάζοντα ἢ τὸν ἀπολύοντα καδίσκον.¹ Ἄν ὁ διώκων δὲν ἐλάμβανε τοῦλάχιστον τὸ πέμπτον τῶν ψήφων, ὥφειλεν ἐν πολλαῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις τὴν λεγομένην ἐπωθελίαν, ἥτοι ὁβολὸν καθ' ἐκάστην δραχμὴν τοῦ ἐπιδίκου πράγματος, τὸ ἕκτον δηλαδὴ τῆς ὅλης ἀξίας αὐτοῦ, ἣν ἐλάμβανεν ὁ ἐναγόμενος· ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις δίκαις ὁ μὴ μεταλαβὼν τοῦ πέμπτου τῶν ψήφων κατήγορος ὥφειλε ν' ἀποτίσῃ εἰς τὸ δημόσιον 1000 δραχμὰς καὶ προσέτι ἡτιμοῦτο, στερούμενος τῆς ἐξουσίας νὰ γράφῃ ἐν τῷ μέλλοντι ὁμοίας γραφάς.²

Ποινάι.

Αἱ ὑπὸ δικαστηρίου καταγινωσκόμεναι ποιναὶ ἦσαν χρηματικαὶ ἢ σωματικαί, καὶ ἐκεῖναι μὲν ἐπεβάλλοντο ἐν ἰδιωτικαῖς καὶ ἐν δημοσίαις δίκαις, αἱ δὲ σωματικαὶ μόνον ἐν δημοσίαις. Ἦσαν δ' αἱ σωματικαὶ θάνατος, στέρησις τῆς ἐλευθερίας (εἰς ξένους μόνον ἐπιβαλλομένη), ἀειφυγία καὶ ἀτιμία, μεθ' ἧς οὐχὶ σπανίως συνεπεβάλλετο καὶ δήμευσις τῆς οὐσίας. Ἡ δὲ φυλάκισις ἐπεβάλλετο μόνον ὡς πρόσθετος ποινὴ, προστίμημα.

¹) Ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται εἰς ἓν χωρίον τοῦ εἰσαγγελτικοῦ λόγου τοῦ Λυκούργου καὶ Λεωκράτους, οὗ ἡ § 149 ἔχει ὡς ἑξῆς: «ὁμῶν δ' ἕκαστον χρὴ νομίζειν τὸν Λεωκράτους ἀποψηφίζόμενον θάνατον τῆς πατρίδος καὶ ἀνδραποδισμόν καταψηφίζεσθαι, καὶ δυσὶν καδίσκοιν κειμένον τὸν μὲν προδοσίας τὸν δὲ σωτηρίας εἶναι, καὶ τὰς ψήφους φέρεσθαι τὰς μὲν ὑπὲρ ἀναστάσεως τῆς πατρίδος, τὰς δὲ ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει εὐδαιμονίας». Οἱ δύο ἀναφερόμενοι ἐνταῦθα καδίσκοι πρέπει νὰ ἐννοηθῶσιν ὡς οἱ περιλαμβάνοντες ὁ μὲν τὰς καταδικαζούσας, ὁ δὲ τὰς ἀπολυούσας ψήφους. Βλ. Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc.² 941. 949. Ἄλλὰ τὴν δευτέραν προσαγομένην μαρτυρίαν πρὸς βεβαίωσιν τοῦ τρόπου τούτου τῆς ψηφοφορίας παρ' Ἰσ. Ε', 17 - 8 δὲν δύναμαι νὰ θεωρήσω ὡς τοιαύτην. Ἡ φράσις «ἐξαιρεθεισῶν τῶν ψήφων» νομίζω ὅτι σημαίνει τὴν ἐξαγωγήν τῶν ψήφων ἐκ τοῦ κυρίου ἀμφορέως καὶ τὸν χωρισμὸν τῶν τετυπημένων καὶ τῶν πλήρων. Διότι μόνον μετὰ τὸν τοιοῦτον χωρισμὸν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀρίθμησις. Ἄλλ' αὕτη τότε δὲν δύναται νὰ λεγθῇ διαρίθμησις, ἀλλὰ συναρίθμησις, ὅθεν δὲν εἶναι βάσιμοι αἱ ἀμφισβολαὶ τοῦ Szanto ἐνθ. ἀν. σ. 29.

²) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 947 κέ. Boeckh Staatsh. d. Athen. 1, 479 κέ.

Ἐκτέλεισις τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου.

Τὰς ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων περὶ τῶν δημοσίων δικῶν ἐξετέλει αὐτὴ ἡ πολιτεία διὰ τῶν ὀργάνων αὐτῆς. Οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς ἑνδεκα καὶ ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις κατεκρημνίζοντο εἰς τὸ Βάραθρον, ὕστερον δ' ἔπινον κώνειον, οἱ κοινοὶ δὲ κακοῦργοι ἐτυμπανίζοντο, τουτέστι ἐφρονεύοντο διὰ ῥοπάλου. Τῶν εἰς ἀτιμίαν καταδικασθέντων οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ πράξῃ τι τῶν εἰς μόνους τοὺς ἐπιτίμους ἐπιτρεπομένων, διότι αὐστηρότατα ἐκολάζετο πᾶσα τοιαύτη παράβασις. Τὰς ἐπιβαλλομένας ζημίας εἰσέπραττον οἱ πράκτορες, τὰ δὲ δημευθέντα ἐπώλουν οἱ πωληταί, [οἵτινες ἐπίσης ἐπώλουν καὶ τοὺς καταδικασθέντας εἰς δουλείαν].

Τῆς ἐκτελέσεως δ' ἀποφάσεως περὶ ἰδιωτικῆς δίκης ἐπεμελεῖτο αὐτὸς ὁ ἐνάγων, πλήν τινων ῥητῶν περιπτώσεων, ὡς ὅτε καὶ τὸ δημόσιον μετεῖχε τῆς ἐπιβληθείσης ζημίας καὶ ὅτε κατεδικάζετο εἰς φυλάκισιν ὁ ἐναγόμενος, καὶ ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς δίκαις, ὅτε ὁ καταδικασθεὶς ἐφυλακίζετο, ἂν μὴ καθίστη ἐγγυητάς. Ἄν δ' ὁ καταδικασθεὶς μέχρι τῆς τεταγμένης ὑπὸ τῶν νόμων ἢ ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου προθεσμίας δὲν ἀπέδιδε τὰ καταγνωσθέντα εἰς τὸν ἐνάγοντα, εἶχεν οὗτος τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐνεχυρασίας καὶ τῆς ἐμβαστείας, ἥτοι νὰ λάβῃ ἐνέχυρα ἢ ἂν ταῦτα δὲν ἐξήρκουν νὰ καταλάβῃ κτήματα τοῦ ὑπερήμερου. Ἄν δ' ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος, εἶχε κατὰ τούτου δίκην ἐξούλης, δι' ἧς κατεδικάζετο οὗτος ν' ἀποτίσῃ ἐπὶ πλέον ἴσον ποσὸν τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὸν ἐνάγοντα καὶ εἰς τὸ δημόσιον, γενόμενος οὕτω καὶ τοῦ δημοσίου ὀφειλέτης.¹

Ἀναδικία.

Ἡ ὑπὸ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου δικασθεῖσα δίκη ἦτο αὐτοτελής, καὶ δὲν εἰδίδετο ἔφεσις αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ καταδικασθεὶς ἐρήμην

¹) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 956 κέ.

εἶχε τὴν ἐξουσίαν τὴν ἔρημον (δίκην) ἀντιλαχεῖν, ἂν ἀπεδείκνυεν ὅτι κατεδικάσθη μὴ παραστὰς πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἕνεκα κωλυμάτων ἀνυπερβλήτων. Προσέτι ἡκυροῦτο ἡ ἀπόφασις, ἂν ὁ καταδικασθεὶς ἐπετύγχανεν ἐν δίκῃ ψευδομαρτυριῶν νὰ καταδικασθῶσι μάρτυρες τοῦ ἀντιδίκου ἐπὶ ψευδεῖ μαρτυρίᾳ ἐν τῇ πρώτῃ δίκῃ. Ἀκυρουμένης δὲ τῆς ἀποφάσεως, εἰσήγετο αὖθις ἡ δίκη εἰς τὸ δικαστήριον, δίκη ἀνάδικος λεγομένη. ¹

Ἀποκρίσεις τῆς δικαστικῆς συντάξεως.

Τὸ σύστημα τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης δὲν ἠυδοκίμησεν ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἡλιαστικῶν δικαστηρίων. ² Παραθρασυνόμενοι ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνυπευθύνου αὐτῶν οἱ ἡλιασταὶ οὐχὶ σπανίως ἀπεφάσιζον παρορῶντες τοὺς νόμους καὶ ἐκ στιγμιαίων συναισθημάτων συναρπαζόμενοι. ³ Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δωροδοκίαι καὶ ἄλλα ἀκατανόμαστα αἷτια ὑπηγόρευον πολλάκις τὰς ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων. ⁴

¹) Βλ. Meier u. Schoemann σ. 971 κέ.

²) Πρὸς Fränkel ἐνθ. ἀν. 106 κέ. Beloch d. att. Polit. seit Perikles 8 κέ.

³) Περὶ τοῦ ἀνυπευθύνου τῶν ἡλιαστῶν βλ. Ἀριστοφ. Σφ. 587. 548 κέ. Περὶ τῆς ῥοπῆς ἦν αἱ δεήσεις καὶ αἱ κολακίαι εἶχον πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν δικαστῶν βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 18. Ἀριστοφ. Σφ. 552 κέ. βλ. καὶ Δημ. ΙΘ', 1. ΚΑ', 4. Συναρπαζόμενοι ἐκ τῶν λόγων ἀπεφάσιζον πολλάκις ἀδίκως οἱ δικασταί: Ξενοφ. Ἀπομν. Δ', η', 5. Καταδίκη ἀμέσως μετὰ τὸν πρώτον λόγον πρὸς τῆς ἀποφάσεως τῆς ἀπολογίας: Δημ. ΜΕ', 6. Ἰσοκρ. ΙΕ', 22. Ἐν γένει βλ. Ἰσοκρ. ΙΗ', 10: «καὶ ὅτι τύχῃ μᾶλλον ἢ τῷ δικαίῳ κρίνεται τὰ παρ' ὑμῖν». Βλ. καὶ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 13.

⁴) Ἐνεκα τοῦ πληθους τῶν δικαστῶν δυσχερὴς ἦτο ὁ δεκάσμος: (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 7. Ἀλλ' ὕστερον ἐγένετο τοῦτο δυνατόν, καὶ πρῶτος ἐδέκασε τοὺς δικαστὰς ὁ Ἄνυτος, κατὰ τὸν Ἀριστ. 27, 5 (βλ. καὶ Ἀρποκρ. λ. δεκάζων) καὶ τὸν Διδῶ. ΙΙ', 64. Πρὸς Ἐρατοσθένη παρ' Ἀποκρ. λ. δεκάζων, ὅπου ὁμοῦς ἡ ἐξ ἀρχαίας κωμικῆς ληφθεῖσα παροιμία Λύκου δεκάς φαίνεται σκοτεινὴ τὴν ἔννοιαν καὶ παρὰ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ Ἐρατοσθένους. Ἐρμηνευτικαὶ εἰκασίαι παρὰ Wachsmuth d. Stadt. Athen II, 1 σ. 376, 2. Παράδειγμα δεκάσμου ἀναφέρει ὁ Λυσ. ΚΘ', 12. Οἱ Ἀθηναῖοι καθόλου ἐφέγοντο ὡς δωροδοκοί. Βλ. Διογενίαν. 212: «Ἀττικὸς ὑπέχει τὴν χεῖρα ἀπονήσκειν» ἐπὶ τῶν φιλαργύρων. Φιλοκερδεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι». Βλ. Leop. Schmidt die Ethik der alten Griechen 2, 244 κέ. Τὸν δεκάσμον τῶν Ἀθηναίων δικαστῶν ἀρνείται ὁ Oncken Athen u. Hellas I, 274 κέ. Ἀλλὰ τὴν ἀφορμὴν ἀδίκων ἀποφάσεων βλ. παρὰ Λυσ. ΚΖ', 1: «ἐνθυμείσθαι δὲ χρὴ, ὅτι πολ-

Προστεθείσθω δ' εἰς ταῦτα ἡ ἄγνοια τῶν νόμων ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἣτις συνετέλει εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἀνηθικούς τοὺς ῥήτορας, οἵτινες οὐχὶ σπανίως τὴν ἄγνοιαν ταύτην ἐπωφελοῦμενοι παρηρμήνευον κατὰ τὸ ἐκάστοτε συμφέρον ἢ ἐκιδόηλευον τοὺς νόμους.¹ Τὸ σύστημα τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἐξέθρεψεν ἐν Ἀθήναις τὸ γένος τῶν συκοφαντῶν, οἵτινες τὰς ψευδεῖς μηνύσεις κατέστησαν ἐπιτήδευμα, ἐκδιάζοντες ἕνεκα τῆς ἀβεβαιοτήτος τῶν δικαστικῶν ἀγώνων τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπειλουμένους νὰ ἐξαγοράζωσι τὴν σιωπὴν των δι' ἀργυρίου.² Τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἐπακολούθημα ἦτο καθολικὴ χαλάρωσις τῆς ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην πεποιθήσεως, ἥς ἕνεκα ἀδύνατον ἦτο καὶ εἰς τὸν ἄριστον ἐν Ἀθήναις νὰ ζῇ ἐν εἰρήνῃ, ἂν μὴ ἤρresκε τοῦτο εἰς τὸν κακὸν γείτονα.

VI Ἡ Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία.

1. Η ΠΡΩΤΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ.

Σύστασις καὶ ἐπέκτασις τῆς συμμαχίας.

Μετά τὴν ἐν Μυκάλλῃ μάχην παρεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ συμμαχικὸν τὸ κατὰ τῶν Περσῶν τοὺς Σαμίους καὶ τοὺς Χίους καὶ τοὺς Λεσβίους καὶ τοὺς ἄλλους νησιώτας. Ἀλλ' αἱ αἰολικαὶ καὶ ἰωνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲν προσελήφθησαν εἰς τὸ συμμαχικόν, καὶ τούτου ἕνεκα ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐνῷ δ' ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων Λεωτυχίδης ἀπεχώρησεν οἰκαδὲ ἔχων τοὺς ἀπὸ Πελοποννήσου συμμά-

λάκις ἤκούσατε τούτων λεγόντων, ὁπότε βούλονται τινα ἀδίκως ἀπολέσαι, ὅτι, εἰ μὴ καταψηφίσθῃ ὧν αὐτοὶ κελεύουσιν, ἐπιλήψῃ ὑμᾶς ἡ μισθοφορά». Πρβλ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 1356 κέ. L. Schmidt ἐνθ. ἀν. 2, 237 κέ.

¹) Πρβλ. Buermann ἐν N. Rhein. Mus. τ. 32 σ. 383-4. Βλ. Δημ. Κ', 166. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 178.

²) Βλ. Ξενοφ. Ἀπομν Β', θ', I. Αυσ. Ζ', 39. Δημ. ΚΕ', 41. ΝΗ', 65. L. Schmidt ἐνθ. ἀν. 2, 254 κέ.

χους, οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἀπὸ Ἰωνίας καὶ Ἑλλησπόντου συμμαχῶν παραμείναντες μέχρι τοῦ χειμῶνος ἐπολιόρχησαν τὴν ὑπὸ τῶν Περσῶν κατεχομένην Σηστόν καὶ κατέλαβον αὐτήν. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔαρ ἐξεπέμφθη εἰς Κύπρον στόλος οὗ ἐστρατήγει ὁ Πausanias, μετὰ νεῶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμαχιδῶν πόλεων, καὶ καθυποτάξας τὸ πλεῖστον τῆς νήσου, ἀπέκλεισε τοῖς Πέρσαις τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ θαλάσσης ὁδόν. Τότε δὲ προστετέθησαν εἰς τὸ συμμαχικὸν καὶ αἱ μήπω τεταγμένοι εἰς τοῦτο ἑλληνικαὶ νῆσοι ἐν τοῖς νοτίοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὑστερον δ' ἐπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἐλόντες τὴν πόλιν ἀπέκοψαν τὴν μόνην ὑπολειφθεῖσαν τοῖς βαρβάροις διόδον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Βιαίου δ' ὄντος τοῦ Pausanias, ἀχθόμενοι οἱ σύμμαχοι ἤδη τῶν Ἀθηναίων Ἑλληνες τῶν πόλεων τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Ἰωνίας, καὶ οἱ εἰς τὸ συμμαχικὸν τεταγμένοι νησιῶται ἠξίουσαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνωσιν ἡγεμόνες αὐτῶν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τὴν αἴτησιν καὶ ἤδη ἐπὶ ἄρχοντος Τιμοσθένους (478[7]) κατέστησεν ὁ Ἀριστείδης τὴν ἀθηναϊκὴν ταύτην συμμαχίαν, τάξας εἰς τὰς πόλεις τοὺς πρώτους φόρους. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἕκτοτε προστετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, καίτοι μόλις δύο ἔτη ὕστερον, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κίμωνος ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν κατεχομένης Ἡϊόνης ἐξηλείφθησαν ἐκ τῆς Θράκης καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς περσικῆς κυριαρχίας. Μετὰ δὲ τὴν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα μάχην προσήλθον εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ αἱ κατὰ τὴν Καρίαν τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν ἑλληνικαὶ πόλεις.¹

¹) Τὴν γνώμην τοῦ Kirchhoff ἐν Hermes 11, 1 κέ. περὶ τῆς κατὰ μικρὸν ἐπεκτάσεως τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας ἀντέκρουσεν, ὡς νῦν νομίζω εὐστόχως, ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 43, 104 κέ. Πρόβλ. καὶ Nöthe d. delische Bund. Magdeburg 1889 σ. 1 κέ. Μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ συμμαχικὸν οἱ νησιῶται Ἕλληνες: Ἡροδ. Θ', 106. Αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀποστάσαι τῶν Περσῶν (Ἡροδ. Θ', 104), φαίνεται παρὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διοδ. ΙΑ', 37, ὅτι δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ συμμαχικὸν, ἦσαν ὅμως σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων: Θουκ. Α, 89. Leo ἐν ταῖς Verhandl. d. Philologenversammlung in Wiesbaden σ. 60 κέ. Ἄλωσις τῆς Σηστοῦ: Θουκ. Α',

Ὁ ἐν ἀρχῇ σκοπὸς τῆς συμμαχίας.

Ὁ ἐν ἀρχῇ σκοπὸς τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συστάσης ἰδίας συμμαχίας ἦτο ἡ ἐλεύθερωσις τῶν συμμάχων ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἡ ἄμυνα καὶ ἡ ἐπίθεσις κατ' αὐτῶν.¹ Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ἦτο χρεία πολεμικῆς δυνάμεως τῶν συμμάχων. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὴν σύστασιν τῆς συμμαχίας δὲν εἶχον πάντες οἱ σύμμαχοι πολεμικὰ πλοῖα, προφανὲς εἶναι ὅτι ἐξ ἀρχῆς κατένειμαν οὕτω τὰς υποχρεώσεις τῶν συμμάχων, ὥστε αἱ μὲν ἔχουσαι ναυτικὴν δύναμιν πόλεις νὰ παρέχωσι ναῦς, αἱ δὲ μὴ ἔχουσαι νὰ φέρωσι χρήματα εἰς τὸ κοινὸν τῶν συμμάχων ταμεῖον. Τὸ ταμεῖον δὲ τοῦτο, διοικούμενον ὑπὸ Ἀθηναίων ἀρχόντων, τῶν Ἑλληνοταμιῶν, ὠρίσθη νὰ εἶναι ἐν Δήλῳ, ὅπου εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγίνοντο καὶ αἱ κοιναὶ σύνοδοι τῶν συμμάχων, αἱ περὶ συμμαχικῶν πραγμάτων ἀποφασίζουσαι καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς τῶν συμμάχων δικάζουσαι.²

Μεταβολὴ τῆς συμμαχίας εἰς ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

Προτοῦ συντελεσθῆ ἡ Ἀθηναίων συμμαχία διὰ τῆς προσθήκης τῶν κατὰ τὴν Καρίαν, τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν πόλεων, εἶχον ἤδη ἐπέλθῃ μεταβολαὶ τινες συνεπενεγκοῦσαι ἀναγ-

89. Ἡρόδ. Θ', 121. Τῷ 478 κατάληψις τῆς Κύπρου καὶ τοῦ Βυζαντίου: Θουκ. Α', 94. 128. Παράδοσις εἰς τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἡγεμονίας τῶν νησιωτῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας: Θουκ. Α', 95. Πλουτ. Ἀριστ. 23. Λεό ἐνθ. ἀν. 65. Ἰδρυσις τῆς συμμαχίας τῷ 478(7) ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου: Ἀριστ. 23, 5. Θουκ. Α', 96. Ὅτι ἔκτοτε ἦσαν προστεθειμέναι εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ θρακικαὶ πόλεις διδασκόμεθα ἐκ τῶν διατάξεων τῆς εἰρήνης τοῦ Νικίου: Θουκ. Ε' 18. Beloch ἐνθ. ἀν. 110. Ἡ ἡττὴν ἐκυριεύθη πιθανῶς τῷ 476: Θουκ. Α', 98. Ἡρόδ. Ζ', 107. Διόδ. ΙΑ', 60. Πλουτ. Κίμ. 7. Σχολ. Αἰσχίν. Α', 131. σ. 48, 11. Dind.: «ἐπὶ ἄρχοντος Φεῖδωνος». Αἱ κατὰ τὴν Καρίαν καὶ τὴν Λυκίαν πόλεις: Διόδ. ΙΑ', 60.

1) Βλ. Θουκ. Γ', 10. Α', 96. Ἀριστ. 23, 5: «Διὸ καὶ τοὺς φόρους οὗτος (Ἀριστείδης) ἦν ὁ τάξας ταῖς πόλεσιν τοὺς πρώτους ἔτι τρίτῳ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐπὶ Τιμοσθένους ἄρχοντος, καὶ τοὺς ἄρχοντας ὥμοσεν τοῖς Ἰωσιν ὥστε τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν εἶναι καὶ φίλον, ἐφ' οἷς καὶ τοὺς μύθους ἐν τῷ πελάγει καθέισαν».

2) Βλ. Θουκ. Α', 96-97. Köhler Urkund. u. Untersuch. z. Gesch. d. del-attischen Bundes σ. 88 καὶ Nöthe ἐνθ. ἀν. σ. 7-8.

καίως καὶ τοῦ χαρακτηῖρος τῆς συμμαχίας τὴν μεταβολήν. Διότι οἱ πλεῖστοι τῶν συμμάχων μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀποκνοῦντες τὰς συνεχεῖς στρατείας, πρὸς ἃς δὲν ἦσαν εἰθισμένοι, συνεφώνησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀντὶ τῶν τεταγμένων νεῶν νὰ παρέχῃσι κατ' ἔτος χρήματα, ἀντὶ δὲ τῆς δαπάνης ταύτης ἀνεδέχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ νὰ ὀπλίζωσι τὰς ναῦς. Μόνοι δ' αἱ μεγάλοι πόλεις ἐξηκολούθουν παρέχουσαι καὶ τότε τὴν ναυτικὴν δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ αὗται πολλάκις δυσφοροῦσαι ἐλιποστράτουν, καὶ αἱ τὰ χρήματα παρέχουσαι δὲν ἔφερον πάντοτε ταῦτα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως αὐστηρῶς ἐτιμώρουν τὰς τοιαύτας ἀποστάσεις. Καὶ αἱ μὲν πόλεις ὅσαι συνωμολόγησαν ἀντὶ νεῶν νὰ παρέχῃσι χρήματα, ἀπαράσκειυσι καὶ ἄπειροι εἰς τὸν πόλεμον γενόμενοι, ἡδυνάτουν ν' ἀντιστῶσιν, αἱ δ' ἔχουσαι πολεμικὴν δύναμιν οὐχὶ σπανίως μετὰ δεινοὺς ἀγῶνας ὑπετάσσοντο. Αἱ ἀποστᾶσαι δὲ πόλεις ἀπὸ συμμάχων ἐγένοντο ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων, δι' ἰδίων συνθηκῶν μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν κανονιζομένων τῶν πρὸς ἐκείνους σχέσεων αὐτῶν.¹ Οὕτω πρώτη ἤδη πρὸ τῆς ἐπ' Εὐρυμέδοντι μάχης ἐδουλώθη ἡ Νάξος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐστερήθη τῆς αὐτονομίας. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη ἡ Θάσος ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, αἵτινες, μὴ τελοῦσαι τὰ τεταγμένα, ἔργῳ ἀπέστησαν τῆς συμμαχίας.² Περὶ τὸ 454 πᾶσαι αἱ συμμαχίδες πόλεις, πλὴν τῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων τῆς Σάμου, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου, αἵτινες εἶχον συνομολογήσῃ ἰδίας συνθήκας πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἄλλαι μὲν ἐκοῦσαι ἄλλαι δ' ἐξαναγκασθεῖσαι ἔπαυσαν παρέχουσαι ναυτικόν, καὶ ἐτέλουν φόρον. Ἀναγκαῖον δ' ἐπακολούθημα τῆς νέας ταύτης καταστάσεως ἦτο, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι οἵτινες ἀντὶ τῶν φόρων ἀνέλαβον αὐτοὶ νὰ ἐκπληρῶσι τὰς πολεμικὰς

¹) Βλ. Θουκ. Α', 99 Γ', 76. Köhler ἐνθ. ἀν. 93 κέ. Kirchhoff ἐνθ. ἀν. 23 κέ. Nöthe ἐνθ. ἀν. 9 κέ.

²) Βλ. Θουκ. Α', 98. 100. 101. Περὶ τῶν λοιπῶν συμμαχίδων πόλεων βλ. Θουκ. Α', 98: « πρώτη τε αὕτη (Νάξος) πόλις συμμαχίς παρὰ τὸ καθεστηκὸς ἐδουλώθη, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἐκάστη ξυνέβη ».

ὕποχρεώσεις τῶν ὑπηκόων, ἐθεώρησαν τὸ κοινὸν συμμαχικὸν ταμεῖον ὡς ἴδιον αὐτῶν, καὶ τούτου ἕνεκα μετήνεγκον περὶ τὸ 454 τὰ χρήματα ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας. ¹ Καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποστολὸς 20 φρουρίδων νεῶν, ἐχουσῶν πλήρωμα 2000 ἀνδρῶν, ἐπετῆρει τοὺς συμμάχους. ² Μόναί δ' αἱ ὀλίγαι ἀπομείνασαι αὐτόνομοι πόλεις διετήρουν ἔτι, κατ' ὄνομα τοῦλάχιστον, τὸ δικαίωμα νὰ συναποφασίζωσι περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων. ³

Ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτονόμων ἔτι κατὰ τὸ 454 πόλεων περιωρίσθη ἔτι μᾶλλον. Τῷ 446 ἀπέστησαν αἱ εὐβοϊκαὶ πόλεις καὶ χειρωθεῖσαι ἐτέλουν τοῦ λοιποῦ φόρον, πλὴν τῶν Ἑστιάειων, οὓς ἐξέβαλον ἐκ τῆς πόλεως αὐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατεκλήρουσιν τὴν χώραν. ⁴ Τῷ δὲ 440 ἀπέστησαν οἱ Σάμιοι, ἀλλὰ

¹ Περὶ τῆς μεταβολῆς ταύτης τῆς σχέσεως τῶν συμμάχων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἣν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ἀναφέρει, λέγει τὰ ἐξῆς ὁ Ἀριστ. 24, 2: « Πεισθέντες δὲ ταῦτα καὶ λαβόντες τὴν ἀρχὴν τοῖς τε συμμάχοις δεσποτικωτέρως ἐγρῶντο πλὴν Χίων καὶ Λεσβίων καὶ Σαμίων (τούτους δὲ φύλακας εἶχον τῆς ἀρχῆς, ἔδωκεν τὰς τε πολιτείας <τὰς> παρ' αὐτοῖς καὶ ἀργεῖν ὧν ἔτυχον ἀρχόντες) ». Τῷ 405|4 ἐψηφίσαντο οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τῶν Σαμίων: « Τοῖς δὲ νόμοις χρῆσθαι τοῖς σφετέροις αὐτῶν αὐτονόμοις ὄντας, καὶ τᾶλλα ποιεῖν κατὰ τοὺς ὅρκους καὶ συνθήκας καθάπερ εὐνέκεται Ἀθηναίοις καὶ Σαμίοις »: Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 26 στ. 15 κέ. [CIA. IV, 2, 1 6]. Ἡ μεταφορὰ τοῦ συμμαχικοῦ ταμεῖου ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας περὶ τὸ 454 συνάγεται ἐκ τῶν εἰσαγωγικῶν τοῦ ψηφίσματος ἐν CIA. I, 260. Πρὸλ. Sauppe ἐν Nachr. d. Gött. Gesells. d. Wiss. 1865 σ. 5. Köhler ἐνθ. ἀν. 102 κέ. Busolt ἐν N. Rh. Mus. 37, 312 κέ. Nöthle ἐνθ. ἀν. 12. Κατὰ τὸν Θεόφραστον παρὰ Πλουτ. Ἀριστ. 25 τὰ χρήματα ἐκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας εἰσηγουμένων τῶν Σαμίων

² Παρὰ τῷ Ἀριστ. 24, 3 καταλείγονται εἰς τοὺς λαμβάνοντας μισθὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς συμμαχίας: « νῆες δὲ φρουρίδες εἴκοσι, ἄλλαι δὲ νῆες αἱ τοὺς φόρους ἀγοῦσαι -- τοὺς ἀπὸ τοῦ κυάμου διςχιλίου ἀνδράς ».

³ Ὁ Köhler ἐνθ. ἀν. 101 ἔχει τὴν γνώμην ὅτι καὶ πρὸ τῆς μετακομίσεως τῶν χρημάτων εἰς Ἀθήνας δὲν ἐγίνοντο πλέον αἱ σύνοδοι τῶν συμμάχων. Ἐκ τοῦ λόγου τῶν Μυτιληναίων παρὰ Θουκ. Γ', 10-11 καταδεικνύεται ὅτι οἱ αὐτόνομοι τῶν συμμάχων συναπεφάσιζον περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων: « καὶ εἰ μὲν αὐτόνομοι ἔτι ἦμεν ἅπαντες, βεβαιώτεροι ἂν ἦμιν ἦσαν μηδὲν νεωτεριεῖν ὑποχειρίους δὲ ἔχοντες τοὺς πλείους, ἦμιν δὲ ἂ π ὁ τ ο ὕ ἱ σ ο ὕ ὀ μ ο ὕ ν τ ε ς κ τ λ » καὶ κατωτέρω: « ἅμα μὲν γὰρ μαρτυρίῃ ἐγρῶντο μὴ ἂν τοὺς γε ἱ σ ο ὕ ἱ φ ο ὕ ς ἄκοντας, εἰ μὴ τι ἡδίκουν, οἷς ἐπήεσαν, ξυστρατεύειν ». Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν συνάγεται ἀναγκαιῶς, ὅτι ἐγίνοντο ἔτι κανονικαὶ σύνοδοι, ὡς φρονεῖ ὁ Wachsmuth d. Stadt Athen 1, 545, 1. Περὶ τῶν Μυτιληναίων λέγει ὁ Θουκ. Γ', 36: « οὐκ ἀρχόμενοι ὥσπερ οἱ ἄλλοι ». Τί ἦτο « τὸ κοινὸν τῆς — », ὅπερ ἀναφέρεται ἐν ψηφίσματι περὶ τάξεις τῶν φόρων ἐν CIA. IV, 38α, δὲν εἶναι ἐξηκριδωμένον.

⁴ Βλ. Θουκ. Α', 114. Διόδ. ΙΒ', 7. Πλουτ. Περ. 22. 23. Κατὰ τὸν Διόδ. ΙΒ', 22

καὶ οὗτοι μετὰ δεινούς ἀγῶνας ἡττηθέντες τῷ 439 παρέδωκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς ναῦς αὐτῶν καὶ τὰ τεῖχη καθεῖλον.¹ Τὴν Μυτιλήνην, ἀποστᾶσαν τῷ 428, καθυπέταξαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐπὶ τὸν ἔτος, παραλαβόντες δὲ τὰς ναῦς καὶ τὰ τεῖχη καθελόντες, κατεκληρούχησαν τὴν Δέσπον ἑλλην, πλὴν τῆς Μηθυμναίων χώρας.² Αἱ τελευταῖαι δ' ἐναπολειφθεῖσαι αὐτόνομοι πόλεις τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμάχιας, ἡ Μήθυμνα καὶ ἡ νῆσος Χίος, αἵτινες πολλάκις ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς παράνομα κελεύσματα τῶν Ἀθηναίων,³ ἀπέστησαν καὶ αὐταὶ τῷ 412, ὅτε παντελῶς διελύθη ἡ συμμάχια.⁴

Ὁνομασία τῶν συμμάχων καὶ διαιρέσεις αὐτῶν.

Οἱ τεταγμένοι εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμάχiam ἐν μὲν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἐκαλοῦντο «οἱ σύμμαχοι» ἢ «αἱ πόλεις», ἐν τῇ συνθηκῇ ὁμοῦς ὠνόμαζον αὐτάς οἱ Ἀθηναῖοι ὑπηκόους⁵.

ἐξέπεμψαν 1000 Ἀθηναίους κληρούχους εἰς Ἑστιάαν, 2000 δὲ κατὰ τὸν Θεόπομπον ἀπ. 164 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. 1, 305. Ἡ πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς συνθήκη περιήλθεν εἰς ἡμᾶς ἐν ἐπιγραφῇ ἐν CIA. IV, 27a.

¹) Βλ. Θουκ. Α', 115-7. Διδό. IB', 27-8. Πλούτ. Περικλ. 24-8. Ὁ Droysen ἐν Hermes 13, 566-7 δὲν παραδέχεται ὅτι οἱ Σάμιοι ἐγένοντο φόρου ὑποτελεῖς, ἀλλ' εἰκάζει ὅτι μέρος τῆς νήσου διανεμήθη εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ἐκ τοῦ CIA. I, 38 καὶ τοῦ Θουκ. Ζ', 57 φαίνεται ὅτι ἀναγκαίως πρέπει νὰ προϋποτεθῇ ὅτι ἐτέλουν οἱ Σάμιοι φόρον, καίτοι μέχρι τοῦδε δὲν εὗρεθῇ που ἐν ἀναγραφαῖς φόρων τὸ ὄνομα αὐτῶν. Βλ. καὶ Köhler ἐν Urk. u. Untersuch. α. 142, 1. Ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 39, 36 κέ. εἰκάζει, ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν τελῶν πρόσδοι ἐν Σάμῳ ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει κατελέγοντο εἰς τὰ συμμαχικά χρήματα. Συνδυάζει δὲ πρὸς τοῦτο τὸ ἐν CIA. I, 188: «Τὰ ἐκ Σάμου (χρήματα)». Ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σαμίων τοῦ 405[4 ἐν CIA. IV, 2, 16 ὀρίζονται πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐν σημ. 4 καὶ ταῦτα: «καὶ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἃ ἄγ γίνονται πρὸς ἀλλήλους, διδόναι καὶ δέχεσθαι τὰς δίκας κατὰ τὰς συμβολὰς τὰς οὖσας».

²) Βλ. Θουκ. Γ', 50.

³) Βλ. Θουκ. Ζ', 57: «Μηθυμναῖοι μὲν ναυσὶ καὶ οὐ φόρον ὑπῆκοι. Χῖοι οὐχ ὑποτελεῖς ὄντες φόρου, ναῦς δὲ παρέχοντες αὐτόνομοι ξυνίσποντο». Πρβλ. Γ', 85. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῶν δημοσίων θυσιαῶν ἠύχοντο κοινῇ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς Χίοις. Βλ. Ἀριστοφ. Ὀρν. 878 κέ. καὶ ὅσα προσθέτει ὁ Σχολ. αὐτ. 880. Τῷ 425 ἠναγκάσθησαν οἱ Χῖοι κελευσάντων τῶν Ἀθηναίων νὰ κατασκάψωσι τὸ κοινὸν τεῖχος, ὅπερ εἶχον οἰκοδομήσει: Θουκ. Δ', 51.

⁴) Βλ. Θουκ. Η', 14 22.

⁵) Τὸ ἐν τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ὄνομα βλ. ἐν CIA. I, 31, 37 40. Ἡ συμμάχια κα-

Διεκρίνοντο δ' εἰς αὐτονόμους καὶ εἰς μὴ αὐτονόμους συμμάχους¹. Καὶ οἱ μὲν αὐτόνομοι παρείχον τοῖς Ἀθηναίοις ῥητὸν πλῆθος νεῶν ἐξωπλισμένων, ἀλλ' ἦσαν κύριοι νὰ διοικῶσι τὰ ἴδια αὐτῶν πράγματα ὡς αὐτοὶ ἐβούλοντο². Οἱ δὲ μὴ αὐτόνομοι ἐτέλουν τεταγμένον φόρον κατ' ἔτος, καὶ δὲν εἶχον πλήρη ἐλευθερίαν ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἰδίων καὶ τῇ ἀπονομῇ τῆς δικαιοσύνης³.

Φόροι.

Τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν ὑποτελῶν πόλεων διδομένων φόρων ἦτο τὸ πρῶτον 460 τάλαντα. Κατὰ καιροὺς δὲ περιορισθέντος τοῦ φόρου ἐνίων πόλεων, ἀνῆλθε πάλιν εἰς ἴσον ποσὸν τῷ 439[8. Κατὰ δὲ τὴν ἐν ἔτει 425]4 τάξιν ἀνεβιδιάσθη ὁ φόρος εἰς 1200 τάλαντα, ἐξ ὧν ὅμως δὲν εἰσεπράττοντο κατ' ἔτος πλείονα τῶν 800 μέχρις 900 ταλάντων⁴.

Φορολογικαὶ συντέλειαι.

Πάντες οἱ φόρου ὑποτελεῖς σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων κατενεμῆθησαν ὕστερον εἰς ῥητὰ φορολογικὰ τμήματα, ἅτινα πιθανῶς

λεῖται « ἡ Ἀθηναίων ξυμμαχία »: 1, 6. Τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ ὄνομα παρὰ Θουκ. Ζ', 57 Γ', 22. 43 69. Πρὸς A. Fraenkel de condicione, iura, iurisdic. sociorum Atheniensium. Diss. in. Lips. 1878 σ. 9 κέ. Christensen de iure et condicione sociorum Atheniensium ἐν Opusc. philol. ad Madvigium a discipulis missa. 1876 σ. 1. κέ.

1) Ὁ Θουκ. Ζ', 57 μὴ ἀκριβοῶς διακρίνει αὐτοὺς εἰς αὐτονόμους καὶ εἰς ὑποτελεῖς φόρου. Πρὸς A', 19. Γ', 10. Γ', 85.

2) Ὁ Θουκ. Γ', 85 λέγει: « Χίους μὲν καὶ Μηθυμναίους νεῶν παροχῇ (ἢ παροικωχῇ) ὡς ἀναγινώσκει ὁ Stahl) αὐτονόμους ». Ζ', 57: « Χίοι ναῦς παρέχοντες αὐτόνομοι. Μηθυμναῖοι ναυσὶν ἐπὶ ἤκοι ». Τινὲς τῶν αὐτονόμων συμμαχίδων πόλεων ἐπολιτεύοντο ἀριστοκρατικῶς ἢ ὀλιγαρχικῶς, ὡς οἱ Σάμιοι (Θουκ. Α', 115) καὶ οἱ Μυτιληναῖοι πρὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν (Θουκ. Γ', 27. 47). Περὶ τοῦ ὅποια τις ἦτο ἡ αὐτονομία τῶν συμμάχων πρὸς Busolt d. zweite athen. Bund ἐν Jahrb. f. class. Philol. Παραρτ. τ. 7 σ. 645 κέ.

3) Ὁ Θουκ. Γ'. 85. Ζ', 57 τοῦτο κυρίως ἐξαιρεῖ, ὅτι ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς. Ἀλλ' ἐν Γ', 10 ὑποβάλλει εἰς τοὺς Μυτιληναίους τοὺς λόγους τούτους: « οἱ ξύμμαχοι ἐδουλώθησαν πλὴν ὧν καὶ Χίων ».

4) Βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν σ. 449, 1.

ἦσαν καὶ διοικητικὰ τμήματα¹. Ταύτην τὴν κατανομὴν βάσιν ἔχει ἡ διάταξις τῶν πόλεων ἐν τοῖς περιελθοῦσιν εἰς ἡμᾶς λογισμοῖς τῶν ἀπαρχῶν τῇ Ἀθηνᾷ ἀπὸ τοῦ 446 καὶ ἐφεξῆς, ἀκριβῶς δ' ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοῦ 443, καταλεγομένων τῶν πόλεων ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς ὑπὸ ὠρισμένας ἐπιγραφάς. Ἐκ τῶν λογισμῶν τῶν ἀπαρχῶν ὁ φορολογικὸν τμήματα ἐγένοντο γνωστὰ ἡμῖν, ὁ Ἴωνικὸς φόρος, ὁ Ἑλλησπόντιος φόρος, ὁ ἐπὶ Θράκης φόρος, ὁ Καρικὸς φόρος καὶ ὁ νησιωτικὸς φόρος. Πιθανῶς δ' ἀπὸ τοῦ 437 τὸ Ἴωνικὸν τμήμα συνηνώθη τῷ Καρικῷ, πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνου, ὕστερον δ' ὑπὸ τὸ τοῦ Καρικοῦ². Τὸ πλῆθος τῶν ὑποτελῶν φόρου πόλεων ἀναριθμᾷ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς χιλιάς, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν ἡμῖν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι κατὰ πολὺ ὑποδεέστερος³. Ἡ σπουδαία διαφορὰ τῶν ἀριθμῶν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι καὶ τῶν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν συναγομένων ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἐκ τοῦ ὅτι πολλαὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καταλεγομένων πόλεων εἶναι αἱ πρωτεύουσαι συντελείων, ἀποτελουμένων ἐκ πολλῶν πόλεων, αἵτινες ἴσως ὥς τὸ πλεῖστον εἶχον τινα ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς μόνης ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς κατονομαζομένης.

¹) Ὅτι τὰ φορολογικὰ τμήματα ἦσαν ἄμα καὶ διοικητικὰ φαίνεται ὅτι συνάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν CIA. I, 37 καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς διατάξεως τοῦ ψηφίσματος περὶ τῆς εἰς Βρέαν ἀποικίας ἐν CIA. I, 31: «κατὰ τὰς ἐπιγραφάς, α(ῖ) ἐπὶ —) τοῦ γραμματεύοντος ἐγένοντο (το περὶ τῶν πόλεων) τῶν ἐπὶ Θράκης». Ὁ Köhler ἐνθ. ἀν. 125-6 ἀρνεῖται, ὅτι τὰ φορολογικὰ τμήματα εἶχον συναφεῖαν τινα καὶ πρὸς τὴν διοίκησιν. Ὁμοίως ὁ Nöthe ἐνθ. ἀν. 6.

²) Βλ. τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀπαρχῶν ἐν CIA. I, 234 κέ. IV, 2, 239 κέ. σ. 72. 3, 272 d κέ. σ. 175. Αἱ ἐπιγραφαὶ εἶναι αὗται: Ἴωνικὸς φόρος, Ἑλλησπόντιος φόρος, ἐπὶ Θράκης (καὶ ἅπαξ ἀπὸ Θράκης) φόρος [καὶ Θράκιος], Καρικὸς φόρος, Νησιωτικὸς φόρος. Πρὸς. Köhler ἐνθ. ἀν. σ. 124. Ὁ Loeschke de aliquot tit att. σ. 11 κέ. τὴν συγχώνευσιν τοῦ Ἴωνικοῦ καὶ τοῦ καρικοῦ τμήματος ἐξηγεῖ ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τὴν ἀπόστασιν τῆς Σάμου ἀπέστησαν καὶ αἱ μεσόγειοι καρικαὶ πόλεις, αἵτινες ὕστερον ὅτε καθυπετάχθησαν πλέον Βλ. καὶ Busolt ἐν Philologus τ. 41 σ. 684 κέ.

³) Ὁ Ἀριστοφ. Σφ. 707 λέγει 1000 τὰς διδούσας φόρον πόλεις συναριθμῶν καὶ τὰς ὀνόματι μόνον ὑποτελεῖς, καὶ ἰδίᾳ ὑπολογίζων τὰς ἐν συντελείαις φερούσας τὸν φόρον. Πρὸς. Köhler ἐνθ. ἀν. σ. 110 κέ. Συναγωγὴν τῶν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνωστῶν 200 περίπου συμμαχιῶν πόλεων ὄλ. παρὰ Kischhoff ἐν CIA. I σ. 226 κέ. Curtius Griech. Gesch. ³ Πίν. καὶ προσθήκαι σ. 113 κέ. Busolt ἐν Philologus 41, 653.

Οἱ συγγραφεῖς ὅμως ἀριθμοῦσι χωρὶς ἐκάστην τῶν ὑποτελῶν τούτων πόλεων. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος συντέλειαι συνεισέφερον ἀπὸ κοινοῦ τὸν φόρον, ἠδύναντο ὅμως κατὰ πᾶσαν τάξιν τοῦ φόρου νὰ διαλυθῶσι, καὶ νὰ ταχθῇ ὁ φόρος ἰδίᾳ εἰς ἐκάστην τῶν συντελουσῶν πόλεων ¹.

Τάξεις τῶν φόρων.

Ἡ τάξις τοῦ φόρου τῶν συμμάχων ἐγένετο ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν, ἡ δὲ πεντετηρική αὕτη φορολογικὴ περίοδος, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 454, ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐορτῆς τῶν μεγάλων Παναθηναίων, ἅτινα ἤγοντο τὸ τρίτον ἔτος ἐκάστης Ὀλυμπιάδος. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, πιθανῶς τῷ 437, ἡ ἀρχὴ τῆς φορολογικῆς περιόδου μετετέθη εἰς τὸ τέταρτον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος ἀντὶ τοῦ τρίτου ². Ἡ τάξις ἐγένετο ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὐτῆς ἔπρεπε νὰ κυρωθῇ ὑπὸ τοῦ δήμου ³.

1) Περὶ τῶν τοιούτων συντελειῶν διελάμβανεν ὁ Ἀντιφῶν ἐν τῇ λόγῳ περὶ τοῦ Σαμοθρακῶν φόρου (Ἄρπουκ. λ. συντελεῖς), ὅπου ὠρίζετο καὶ ἡ ἐννοία τοῦ τεχνικοῦ ὅρου ἀπόταξις, ἐν γράττει ὄντος πρὸς δῆλωσιν τοῦ χωρισμοῦ τῶν πρὶν συντεταγμένων ἀλλήλοις εἰς τὸ ὑποτελεῖν τὸν ὠρισμένον φόρον. Παραδείγματα τοιούτων συντελειῶν, διαρρηθῆναι ὡς τοιούτων δηλουμένων ἐν CIA. I, 234: «Λύκιοι καὶ συν(τελεῖς)». I, 235: «Σερμυλιῆς κα(ὶ) συν(τελεῖς)». Βλ. Köhler ἐνθ. ἀν. 122-3. Busolt ἐνθ. ἀν. 656 κέ. Ἐν CIA. IV, 3, 272 d, σ. 155 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «αἶθε τῶν πόλεων Χερρονή(σου) συντελεῖς οὔσαι ἀπέδοσαν (τὸμ φόρον)» καταλέγονται αἱ πόλεις τῆς Καρικῆς χερσονήσου καὶ τὸ πᾶσιν τοῦ τελουμένου ὑφ' ἐκάστης φόρου.

2) Βλ. (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ., γ', 5: «τὸ δὲ μέγιστον εἴρηται πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου· τοῦτο δὲ γίνεταί ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτου». Ὅτι ἡ φορολογικὴ περίοδος καὶ πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο πεντετηρική μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐγένοντο τάξεις τῷ 450 καὶ τῷ 446, ὡς ἐκ τῶν λογισμῶν τῶν ἀπαρχῶν ἀποδεικνύεται. Καὶ μετὰ τὴν μετάρθεσιν τῆς ἀρχῆς τῆς φορολογικῆς περιόδου εἰς τὸ τέταρτον ἔτος τῶν Ὀλυμπιάδων ἡ τάξις ἐγένετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα, ἀλλὰ τὰ μικρά. Βλ. CIA. I, 40: «ὅν (τουτέστι φόρον) τοῖς προτέροις Παν(αθηναίαις) ἐτετάχατο φέρειν». Πρὸλ. Köhler ἐνθ. ἀν. σ. 127-134.

3) Βλ. CIA. I, 37: «(κατὰ τάδε ἔταξεν τὸμ φόρον τῇ)σι πόλεσιν ἡ (β)ουλ(ῇ) ἡ (Πλ)ειστίας π.ρῶτος ἐγραμμ(ά)τευσ(ε)-ἐ)πὶ Στρατοκλ(έους ἀ)ρχοντος, ἐπὶ (τῶν) (ἐσ)αγωγ(έω)ν, οἷς Κα(-ἐγραμμάτευσ)». Ὅτι ἐκύρου τὴν τάξιν ὁ δῆμος μαρτυρεῖ τὸ πρῶτον περὶ τῶν Μεθωναίων ψήφισμα ἐν CIA. I, 40: «δι(α)χευροτονῆσαι τὸν δῆμον αὐτί(α πρὸς Μ)εθωναίους εἴτε φόρον δοκεῖ τάττειν τὸν δῆμον(ν αὐτί(α) μάλα-». Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Hey-

Τῆς προπαρασκευῆς δὲ τῆς τάξεως ἐπεμελοῦντο αἰρετοὶ τάκται, ὧν κατὰ τὴν ἐν ἔτει 425]4 τάξιν μνημονεύονται 8, ἧτοι ἀνὰ δύο ἐπὶ ἕκαστον τῶν τότε ὑπαρχόντων τεσσάρων φορολογικῶν τμημάτων¹. Πρὸς τοὺς τάκτας τούτους αὐταὶ αἱ συμμαχιδὲς πόλεις ὠρίζον τὸν φόρον ὃν ἔκρινον ὅτι ἔπρεπε νὰ δίδωσι, καθ' ὃν τρόπον ἐγίνετο καὶ κατὰ τὰς εἰσφοράς, ὅτε αὐτοὶ οἱ εἰσφέροντες ἐπέγραφον τὴν εἰσφοράν. Αἱ πόλεις δέ, καὶ αὗται ἦσαν αἱ πλεῖσται, ὧν ἐνέκριναν οἱ τάκται καὶ ἐκύρωσεν ὁ δῆμος τὸν φόρον, ὃν ἔταξαν ἑαυταῖς, ἀναγράφονται ἐν τοῖς φορολογικοῖς καταλόγοις ἄνευ ἄλλης ιδιαιτέρας μνείας. Ἐκεῖναι δέ, ὧν παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τῶν τακτῶν ἐκύρωσεν ὁ δῆμος τὸν φόρον συμφῶνως πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τίμησιν, καταλέγονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « πόλεις αὐταὶ φόρον ταξάμεναι »². Ἄν δ' ὁ δῆμος ἐκύρου τὴν τάξιν τῶν

demann de senatn Athenensium ἐν Diss. philol. Aryentorat. 4. 117 δὲν μὲ πείθουσι περὶ τοῦ ἐναντίου. Δὲν θεωρεῖ δ' ὀρθὴν καὶ τὴν γνώμην τοῦ Köhler σ. 66 κ.ε., ὅτι ἡ τάξις ἐγίνετο καθ' ὃν τρόπον καὶ ἡ θέσις νόμων, ἧτις γνώμη μετεβλήθη πως, ἕνεκα τῆς ἀμφιβολίας, ἣν αὐτὸς ὁ Köhler ἐξήνεγκεν, ἂν τὰ ταχθέντα ὑπεβάλλοντο ἐπίσης εἰς δοκιμασίαν ὑπὸ τῶν δικαστῶν. Τῷ Köhler συνετάχθη, μὴ συμμεριζόμενος ὁμοίως τὰς ἀμφιβολίας αὐτοῦ, ὁ R. Schoell ἐν Bericht. d. bayr. Akad. 1886 σ. 127, ἐνῶ ὁ Guirand de la condition des alliés pendant la première confédération Athénienne. Paris 1883 σ. 44 ὑποστηρίζει ὅτι ἡ τάξις ἐγίνετο διὰ ψηφίσματος. Ὅτι ἡ τάξις ἐκυροῦτο διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ψηφισμάτων συναγωγὴ τοῦ Κρατεροῦ περιελάμβανε καὶ τάξεις φόρων. Βλ. ἀπ. 2, 12 παρὰ Müller Fr. hist. Gr. 2, 618. 622. Καθόλου ὀρθῶς κρίνει ὁ Fränkel att. Geschworenenger. σ. 43 κ.ε. Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίαν τὰς συντάξεις, ὡς ἐλέγοντο τότε οἱ φόροι, ὠρίζεν ὁ δῆμος, ὡς συνάγεται ἴσως ἐκ τοῦ (Δημ.) NH', 37-8.

¹ Βλ. CIA. I, 37 : « χειρο(τον)-ἐπὶ ταῖς πόλεις δύο (μὲν ἐπὶ τὰς ἐπὶ Θράκης), δύο δὲ ἐπὶ Ἰωνίαν, δύο δ' ἐπὶ νήσους, δύο δὲ ἐπὶ Ἑλλάσποντο(ν) ». Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἐνταῦθα ἐννοοῦνται οἱ ἐν CIA. I, 266 ἀναφερόμενοι τάκται.

² Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κεῖται ἐν CIA. I, 243. 244. 256. Ὁ Köhler σ. 137 νομίζει ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην καταλέγονται αἱ πόλεις ἐκεῖναι, ὧν τὰς σκήψεις ἐδίκασε τὸ δικαστήριον. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται καταλέγοντο ὑπὸ ἄλλην ἐπιγραφὴν. Βλ. CIA. I, 266 (καὶ κατωτέρω σ. 540 σημ. 3). Τοιοῦτον ὑπ' αὐτῶν τῶν πόλεων ὄρισμὸν τοῦ φόρου ὑποβέτω ὅτι ἐννοεῖ καὶ ἡ περικοπὴ τοῦ ὅρκου τῶν Χαλκιδῶν ἐν CIA. IV, 27a: « καὶ τὸν φόρον ὑποτελῶ Ἀθηναίοισιν ὃν ἂν πείθω Ἀθηναίοις ». Διὰ τοῦ τύπου τούτου συμπληρῶ καὶ τὴν ἐν CIA. II, 92 ἐπιγραφὴν ὁ Foucart ἐν Revue arch. 33 σ. 261. Πρόβλ. καὶ Θουκ. Α', 101 « θάσισι — χρήματά τε ὅσα ἔδει ἀποδοῦναι αὐτίκα ταξάμενοι ». Ναὶ μὲν αἱ αὐταὶ πόλεις καταλέγονται ἐν διαφόροις ἔτεσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ δὲν ἐκρίνετο

τακτῶν, αἱ πόλεις, ὧν δὲν ἐνεκρίθη ἡ πρότασις, κατελέγοντο ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: « πόλεις ἃς ἔταξαν οἱ τάκται »¹. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγίνοντο πολλάκις προσθῆκαι εἰς τὰ προβουλευόμενα τῆς βουλῆς, εἶχεν, ὡς εἰκός, ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων τὴν ἐξουσίαν, ὅτε ἐχρημάτιζεν ὁ δῆμος περὶ τῆς τάξεως τῶν φόρων, νὰ εἰσφέρει γνώμην περὶ αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τοῦ φόρου ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς συμμαχίδος πόλεως. Ἄν δ' ὁ δῆμος ἐνέκρινε τοιαύτας γνώμας αἱ πόλεις ἐκεῖναι κατελέγοντο ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: « πόλεις, ἃς οἱ ἰδιῶται ἔταξαν » ἢ « ἐνέγραψαν φόρον φέρειν ».² Ἀποῦ δὲ πᾶς Ἀθηναῖος διὰ τῆς γραφῆς παρανόμων εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ποιήσῃ ἔφεισιν εἰς τὸ δικαστήριον κατὰ παντὸς ψηρίσματος, χρώμενος τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ ἡδύνατο ὁ βουλόμενος τῶν Ἀθηναίων νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου καὶ περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ δήμου κυρώσεως τῆς τάξεως τῶν συμμαχικῶν φόρων. Ἡ αὐτὴ δ' ἐξουσία θὰ ἐδίδετο, ὡς ἀπῆτει τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἐπιείκεια, καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις. Αἱ τοιαῦται δὲ πόλεις, ὧν τὰ δικαστήρια ὥρισαν οὕτω τὸν φόρον κατελέγοντο ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « πόλεις ἃς ἡ βουλὴ καὶ οἱ πεντακόσιοι οἱ ἡλιασταὶ ἔταξαν », ὡς μετὰ πιθανότητος συνεπλήρωσεν ὁ Köhler³. Αἱ συζητήσεις πρὸ

ἀναγκαῖον νὰ μεταβληθῇ ἂν δὲν ἐπηνέχθη μεταβολὴ τις καὶ εἰς τὸ ποσὸν τοῦ φόρου. Οἱ Σαρταῖοι οἱ Ἀμόργιοι καὶ οἱ Καλλιπολίται τῷ 436 καταλέγονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « πόλεις αὗται φόρον ταξάμεναι » (CIA. I, 243, 244), ἐν ἄλλῃ δ' ἀναγραφῇ καταλέγονται εἰς τὰς πόλεις, ἃς ἔταξαν οἱ τάκται. Βλ. CIA. I, 266. Ὁ Busolt ἐνθ. ἀν. 658 κέ. θεωρεῖ ὡς προνόμιον ὀλίγων τινῶν πόλεων τὸ νὰ τάσσωσιν αὐταὶ ἑαυταῖς τὸν φόρον.

1) Βλ. CIA. I, 266 « (πό)λεις ἃς ἔταξαν οἱ τάκται ».

2) Βλ. CIA. I, 257: « (πό)λεις, ἃς οἱ ἰδιῶται ἐνέγραψαν φόρον φέρειν ». Συνηθεστέρα δμως εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ: « πόλεις, ἃς οἱ ἰδιῶται ἐνέγραψαν φόρον φέρειν ». Βλ. CIA. I, 243. 244. 256. Ὁ Köhler σ. 137 νομίζει ὅτι αἱ γνώμαι τῶν ἰδιωτῶν εἰσεφέροντο εἰς τὴν βουλὴν κατὰ τὸν Busolt ἐνθ. ἀν. 669 κέ. (πρὸς. καὶ 659 κέ.) ἰδιῶται ἦσαν μᾶλλον οἱ τὰ τῶν Ἀθηναίων φρονούντες, οἵτινες κατέχοντες ἐν μέρος πόλεως, κερωρισμένοι δὲ τῆς ἀλλης τῶν πολιτῶν μερίδος, ἐνέγραφον τὴν πόλιν αὐτῶν εἰς τὸν φορολογικὸν κατάλογον. [Ὁ Busolt διαλαμβάνει περὶ τῆς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος μετὰ τὴν ἐν Κνιδίῳ ναυμαχίαν καταστάσεως ἐν τισι πόλεσι, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Διοδ. ΙΔ'. 84 ἱστορούμενα.

3) Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς τάξεως ταύτης ὅν περιεσώθη πλήρης. Βλ. CIA. I, 266: « (πό)λεις ἃς ἡ βουλὴ καὶ οἱ πεντακόσιοι . . . ἔταξαν ». Ὁ Köhler σ. 82 συμπληροῖ τὸ χάσμα

τοῦ ἡλιαστικοῦ δικαστηρίου εἶχον τὸν τύπον κανονικῆς δίκης, ἣν ἀνέκρινον καὶ εἰσήγον οἱ εἰσαγωγεῖς. Ἐν τῷ δικαστηρίῳ αὐταὶ αἱ πόλεις ἡγωνίζοντο, ἡδύναντο ὅμως νὰ ἔχωσι καὶ Ἀθηναῖους συνηγόρους¹.

Ἐπιφορά.

Πλὴν τοῦ συνήθους φόρου οἱ Ἀθηναῖοι ἔτασσον ἔστιν ὅτε εἰς τινας τῶν συμμαχιδῶν πόλεων καὶ πρόσθετον, τὴν λεγομένην ἐπιφοράν. Τὸ πρῶτον καθ' ὅσον γινώσκομεν ἐτάχθη τοιοῦτος ἔκτακτος φόρος τῷ 440, ἀλλ' ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξακριβώσωμεν τίνων ἕνεκα λόγων ἐγένετο ἐκάστοτε τοῦτο. Τοῦτο μόνον φαίνεται σαφές ὅτι διὰ τῆς προστάξεως τῆς ἐπιφορᾶς ἐδῆλοῦτο ἡ ἐξουσία ἣν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς συμμαχοὺς ὑποχρεώσεις καὶ πέραν τῶν τεταγμένων αὐτοῖς.² Εἰς τινας πόλεις ἐδίδετο ἐπὶ πολλὴν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀτέλεια τοῦ φόρου, ὀφειλούσας ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μόνην τὴν ἀπαρχήν, ἥτοι τὸ ἐξηκοστὸν τοῦ φόρου, τὸ ἀποτινόμενον εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἱερῶν χρημάτων τῆς Ἀθηνᾶς.³

μετὰ τὸ πεντακόσιοι διὰ τοῦ ἡλιασταί. Πάντως φανερόν εἶναι ὅτι διὰ τοῦ καὶ οἱ πεντακόσιοι ἐννοεῖται δικαστήριον. Πρὸλ. καὶ CIA I 37: «(τ)ὸ δικαστήριον, ὅταν περὶ τῶν τάξεων ᾖ». Καὶ κατὰ τὴν δευτέραν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων ἦτο γραφὴ παρανόμων κατὰ τῶν τασσόντων τὰς συντάξεις ψηφισμάτων. Βλ. (Δημ.) NH, 37-8.

1) Ὅτι καὶ εἰς τοὺς εἰσαγωγεῖς κατὰ τὴν τάξιν τοῦ φόρου ἦσαν ἀνατεθειμένα ἔργα οὐχὶ ἀνάξια λόγου, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ CIA. I, 37 στ. 47 κ.ε., ὅπου πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς τάξεως τοῦ 425 πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀργοντος ἀναγράφονται καὶ τὰ τῶν εἰσαγωγέων: «(ἐ)πὶ Στρατοκλ(έους) ἀργοντος, ἐπὶ τ(ῶ)ν (ἐσ)αγωγ(έω)ν, οἷς Κ(α) (... ἐγραμμάτευε)». Ἀναφέρονται οὗτοι καὶ ἐν στ. 7 κ.ε. χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι σαφές ὁ λόγος τῆς μνείας τῆς ἀρχῆς αὐτῶν. Ὅτι οἱ σύμμαχοι αὐτοὶ ἡγωνίζοντο ἐν τῷ δικαστηρίῳ μαρτυρεῖ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ περὶ τοῦ Σαμοθρακῶν φόρου λόγου τοῦ Ἀντιφῶντος παρὰ Σουῖδ. λ. Σαμοθράκη. Συνήγοροι ἀνεφέροντο καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος περὶ τοῦ Λινδίου φόρου. Βλ. Ἀρποκρ. λ. συνήγοροι.

2) Τῆς ἐπιφορᾶς γίνεται μνεία ἐν CIA. I. 240-244. 249 252 256.

3) Βλ. CIA. I, 257: «αἶδε τῶ(ν) πόλεων αὐτῇν τὴν ἀπαρχὴν ἀπήγαγον» εἰς τοὺς Μεθωνάους τῷ 428]7 ἔδωκεν ὁ δῆμος ἀτέλειαν τοῦ φόρου, πλὴν τῆς ἀπαρχῆς, ἥτοι τοῦ ἐξηκοστοῦ τοῦ φόρου, ὃν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἔφερον: CIA. I, 40. Πλὴν τούτου μνη-

Φόρου ἀπαγωγή.

Τοὺς φόρους ἐκόμιζον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ σύμμαχοι εἰς τὰ μέγαλα Διονύσια κατὰ μῆνα Ἑλαφβολιῶνα, ἐδέχοντο δ' αὐτοὺς οἱ Ἑλληνοταμίαι ἐνώπιον τῆς Βουλῆς. ¹ Οἱ Ἑλληνοταμίαι ἀπέγραφον τὰς καταβολάς, μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν κομισάντων τὸν φόρον ἐκάστης πόλεως. ² Εἰς τὰς πόλεις δ' ὅσαι μέρος μόνον τοῦ φόρου ἔπεμψαν ἢ καὶ παντελῶς ἐξέλιπον τὴν καταβολήν, ἐπέμποντο ἐκλογεῖς πρὸς εἰσπραξίν τῶν χρημάτων. Ἦσαν δ' οἱ ἐκλογεῖς οὗτοι, τὸ πρῶτον πιθανῶς ἐν ἔτει 446, ἄρχοντες αἰρετοὶ ἐκ πεντακοσισμεδίωνων, ἐκλεγόμενοι ὡς εἰκὸς μόνον ἂν πόλεις τινὲς καθυστέρουν τὸν φόρον. Εἶχον δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ ναυτικὴν δύναμιν, διοικουμένην ὑφ' ἐνὸς ἢ πλείονων στρατηγῶν. ³ Ἄν δὲ πόλεις τις ἰσχυρίζετο ὅτι εἶχε καταβάλλῃ τὸν φόρον, ἐγίνετο ἀνάκρισις περὶ τούτου καὶ ἀπεφάσιζε τὸ δικαστήριον ἐν Ἀθήναις. ⁴

μονεύεται ἐν CIA. I, 243 καὶ « ἄτακτος πόλις Κυστήριοι ». Ἐν I, 242, τοῦ ἔτους 438, ἀναφέρονται « Φαρδῆλιοι ἄτακτοι » καὶ « Μιλτώριοι ἄτακτο (ι) », ἐνῶ ἀμφοτέραι αὐται αἱ πόλεις τῷ 437 καὶ 436 καταλείγονται εἰς τὰς πόλεις, αἵτινες αὐταῖς ἑαυταῖς ἔταξαν φόρον. Κατὰ τὸν Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 665-6 αἱ ἄτακτοι πόλεις ἦσαν πρὶν συντελεῖς, ἔφερον δὲ τὸν παλαιὸν φόρον μέχρις ὅτου ἔταξαν ἑαυταῖς τὸν νέον.

1) Βλ. Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 502 καὶ Σχολ. αὐτ. 504: « εἰς δὲ τὰ Διονύσια ἐτέτακτο Ἀθήναζε κομίζειν τὰς πόλεις τοὺς φόρους, ὡς Εὐπολὶς φησιν ἐν Πόλεσιν ». Κατὰ τὸν (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. γ', 2 τῶν ἔργων τῆς βουλῆς ἦτο καὶ τὸ φόρον διεξασθαι.

2) Τοῦτο μόνον συνάγεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ CIA. I, 38 ἀπ. c d.

3) Οἱ ἐκλογεῖς ἀναφέρονται ἐν CIA. I, 38 ἀπ. f, g: « ὅπως ἂν αἰρεθῶσι οἱ ἄνδρες οἱ τὸν φόρον ἐγλεῖποντες » καὶ ἐν τέλει: « (φ)όρου ἐγ(λογῆς) (ῖ)ρ(έθησαν οἶδε) ». Πρὸλ. Ἀρ-ποκρ. λ. ἐκλογεῖς: « οἱ ἐκλέγοντες καὶ εἰσπράττοντες τὰ ὀφειλόμενα τῷ δημοσίῳ. Ἀντιφῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Σαμοθρακῶν φόρου » ῥηθήσαν γὰρ ἐκλογεῖς παρ' ἡμῖν, οἷς πλείστα ἐδόκει χρήματα εἶναι. Λυσίας ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς τοῦ φόρου ἀπαντα ἀπογραφόμεθα ». Σουῖδ. ἐν λ. Bekker An gr 245, 33. Ὁ Köhler 132-3 εἰκάζει ὅτι κατεστάθησαν οἱ ἐκλογεῖς τῷ 446, διότι ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου πολὺ ὀλίγα καὶ ἀδεδείκτα λείψανα ὑστερουσῶν καταβολῶν φέρονται. Ὅθεν ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ἡ εἰσπραξίς ἐγίνετο κατὰ τρόπον διάφορον ἢ πρὶν. Τὰ συνοδευόντα τοὺς ἐκλογεῖς πλοῖα εἶναι αἱ καλούμεναι νῆες ἀργυρολόγοι: Θουκ. Γ' 19. Δ', 50. 75. Ἀρχοντες καλούμενοι ἀργυρολόγοι οὐδέποτε ὑπῆρχαν. Βλ. τὰ ἐμὰ Beiträge σ. 67, 26.

4) Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἐπιγραφὴ ἐν CIA. IV, 38 α

Εικοστή.

Όπως εισπράττωσι πλείονα χρήματα παρά τών συμμάχων, έποίησαν, κατά την μαρτυρίαν του Θουκυδίδου, οι Άθηναίοι τῷ 413]2 άντι του φόρου την εικοστήν, ήτις ήτο τέλος 5 0/0 έπιβαλλόμενον έπί τής άξίας πάντων τών εις τās συμμαχίδας πόλεις εισαγομένων και εξαγομένων. Ασφαλώς όμως είναι αποδεδειγμένον, ότι το τέλος τουτο δεν έτέθη εις πάσας τās συμμαχίδας πόλεις, διότι και μετά το έτος 413]2 εισέπραξαν οι Άθηναίοι φόρους παρά συμμάχων.¹

Παροχή όπλιτών υπό τών συμμάχων.

Έν άρχή πλήν τών φόρων οι μή αυτόνομοι τών συμμάχων ούδέν άλλο έφερον εις την συμμαχίαν, ούδ' ώφειλον νά στρατεύωνται.² Άλλ' άφότου έπαχθεστέρα έγένητο ή σύνταξις τής συμμαχίας υπό τών Άθηναίων, έπήλθεν και εις τουτο μεταβολή.

1) Τῷ 413]2 έποίησαν την εικοστήν, κατά τον Θουκ. Ζ', 28' ως λόγος τουτου φέρεται: «πλείω νομίζοντες αν σφίσι χρήματα ούτω προσείναι». Βλ. και Beloch εν N Rhein. Mus. 39, 43 κί κατά τον Köhler εν Ath. Mitth. 7, 316 έποίησαν την εικοστήν, επειδή οι φόροι δεν έδίδοντο τακτικώς. "Ότι ή εικοστή είχε τεθη κατά τον Ε' αιώνα μαρτυρεί και το γεγονός, ότι οι Άθηναίοι αποπειραθέντες εν άρχή του Δ' αιώνα ν' άνασυστήσωσι την συμμαχίαν έταξαν την εικοστήν εις τούς κλαζομενίους και τούς θασίους. Άττικόν ψήφισμα του 387]6 άναφέρει: «(δ)ποτε(λ)οῦντας κλαζομενίους την έπί Θρασυδούλου εικοστήν»: Ath. Mitth. 7, 174 [CIA. IV, 2, 146]. Εικοστή εν Θάσω: αὐτ. 314. "Ότι και μετά το 413]2 έτέλουν σύμμαχοι φόρους διδασκόμεθα εκ του Ξενοφ. Έλλ. Α', γ', 9. CIA. I, 258. IV, 51. Συντασσόμενος τῷ Grote εύλόγως άμφισβητεί ο Müller-Strübing Thukyd Forschungen 30 κί. ότι ή νέα φορολογία έπεξετάθη ποτέ εις όλας τās χώρας τής συμμαχίας. Βλ. τās έμάς Beiträge 28b κί. Η εικοστή μνημονεύεται και εν Bekker An. gr. 185, 21.

2) "Ότι οι φόροι υποτελείς σύμμαχοι εν άρχή δεν έστρατεύοντο διδάσκει ημάς ο λόγος, δι' ον κατά τον Θουκ. Α', 99 προετίμων νά φέρωσι μάλλον φόρον ή νά παρέχωσι ναῦς: «Ίνα μή άπ' οίκου ὦσι». Βλ. και Πλουτ. Περ. 12: «έδίδασκεν οὖν ο Περικλῆς τὸν δῆμον, ὅτι χρημάτων μὲν οὐκ ὀφείλουσι τοῖς συμμαχοῖς λόγον προπολεμοῦντες αὐτῶν και τούς βαρβάρους άνείργοντες, οὐχ ἵππον, οὐ ναῦν οὐχ ὀπλίτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον τελούντων κτλ.» Κατά τον Sauppe Quellen d. Plutarch im Leben d. Perikles 1867 σ. 26 κί. ταῦτα αληθώς ελήφθησαν εκ λόγου του Περικλέους, ον εν ταῖς Έπιδημιαῖς αὐτοῦ διέσωσεν Ἴων ο Χίος.

Τούλάχιστον κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ σύμμαχοι ἠναγκάζοντο νὰ στρατεύωνται ὁπλίται. ¹

Δαπάναι ὑπὲρ τῶν θεῶν.

Ἐκάστη τῶν συμμαχιῶν πόλεων ἀπῆγεν εἰς τὰς θυσίας κατὰ τὰ Παναθηναία τὰ μεγάλα βοῦν καὶ πρόβατα δύο· τοῦτο ὅμως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόσθετον τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς συμβολικὴ πρᾶξις δηλοῦσα ὅτι ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ τὸ αὐτὸ ὤφειλον νὰ ποιῶσι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κληροῦχοι. ² Μετεῖχον δ' ἔνεκα τούτου καὶ οἱ σύμμαχοι τῆς δημοσυνίας. Καὶ εἰς τὰς Ἐλευσινίας θεὰς ἔπεμπον οἱ σύμμαχοι τὰς αὐτὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, ἅς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 100 μεδίωνων κριθῶν μὴ ἔλαττον ἢ ἐκτέα, σίτου δὲ ἀπὸ τῶν 100 μεδίωνων μὴ ἔλαττον ἢ ἡμιέκτεων. ³

¹) Πολυάριθμα παραδείγματα τούτου παρὰ Θουκυδίδῃ Δ', 28. 42. 53. 54. Ε', 2. Γ', 43. Ζ', 17. 20. 57. CIA. I, 432. Ὁ Θουκ. Β', 9 λέγει περὶ τῶν συμμάχων: «τούτων ναυτικὸν παρείχοντο Χίοι, Λέσβιοι, Κερκυραῖοι, οἱ δ' ἄλλοι πεζὸν καὶ χρήματα». Ὁ ὕρκος τῶν Χαλκιδικέων περιέχει καὶ τὴν περικοπὴν ταύτην: «καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων βοηθήσω καὶ ἀμυνῶ, ἐάν τις ἀδικῇ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων: CIA. IV, 27a. Βλ. καὶ CIA. I, 40. Εἰς τὴν υποχρέωσιν δὲ ταύτην τῶν συμμάχων ἀναφέρονται καὶ αἱ ἐπόμεναι λείξεις τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σηλυμβριανοὺς ἐν CIA. IV, 61a: «(ἂν ἐπαγγέλλ(ωσ)ι Ἀθην(αῖοι) . . . κατάλογον κατ-» Κατὰ τὸν Busolt ἐν N Rhein. Mus. 37, 637 κέ. οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν υποδούλωσιν αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ παρέχωσι καὶ πεζικόν. Πρβλ. καὶ Wilamowitz-Moellendorff ἐν Philol. Untersuch. 1, 71 κέ. οὗ ὅμως οἱ ἰσχυρισμοὶ ἀνεσχευάσθησαν ὑπὸ τοῦ Busolt ἐνθ. ἀν. Guirand ἐνθ. ἀν. 39 κέ. Gölde d. Kriegsverf. d. ersten att. Bundes. Πρόγρ. τοῦ Neuhaldensleben. 1888.

²) Βλ. CIA. I, 37: «βοῦν καὶ-) λ (-ἀπάγειν ἐς Παναθηναία τὰ με(γάλα) ἀπάσας». Πρβλ. τὰς λεπτομερεῖς διατάξεις ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἐρυθραίους συνθήκῃ ἐν CIA. I, 9. Ὡς πρὸς τοὺς κληρούχους βλ. CIA. I, 31. [Ὁ A. Mommsen Feste der Stadt Athen 117,3 ἀντὶ πρόβατα δύο συμπληροῖ: «βοῦ(ν καὶ ἐπίδο)α (δύο ἀπάγειν ἐς κτλ.)». Ὁ δὲ Protz ἐν ἀνεκδότῳ ἀνακοινώσκει εὐστοχώτερον συμπληροῖ: «βοῦ(ν καὶ πανοπλ(ι)αν κτλ.)»].

³) Βλ. τὸ ἐν εἰς 440 γραφὲν ψήφισμα παρὰ Dittenberger Syll. 13 [20. CIA. IV, 1, 27 b]: «ἀπαρχεσθαι δὲ καὶ τοὺς χυμμάγους κατὰ ταῦτα». (ἐννοεῖται τοῖς Ἀθηναίοις, ὧν αἱ ἀπαρχαὶ ἐκανονίσθησαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ψήφισματος) «τὰς δὲ πόλεις (ἐγ)λ(ο)γίας ἐλίσθαι τοῦ καρποῦ, καθέτι ἀν δοκῇ αὐτῇσι ἄριστα ὁ καρπός) ἐγλεγήσεσθαι. Ἐπειδὴν δὲ ἐγλεχθῇ, ἀπομεψάντων Ἀθῆνας, τοὺς δὲ ἀγαγόντας παραδιδόναι τοῖς ἱεροποῖσι τοῖς Ἐλευσινίοις Ἐλευσινιάδε».

Πολίτευμα τῶν συμμαχίδων πόλεων.

Τὸ κανονικὸν σχῆμα τῆς πολιτείας τῶν συμμαχίδων πόλεων ἦτο τὸ δημοκρατικόν.¹ Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν αὐτόνομον διοίκησιν τῶν ιδίων πραγμάτων ὑπὸ τῶν συμμαχίδων πόλεων δὲν ἴσχυον πανταχοῦ ταυτά. Ἐνεκα τῶν γεγονότων κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς συμμαχίας, περὶ ᾧ ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, τὰ καθορισθέντα διὰ τῆς κοινῆς ὁμολογίας τῶν συμμάχων, ἅτινα καὶ διευτυπώθησαν ἴσως ἐν ἀρχῇ εἰς συνθήκην, μετεβλήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ διὰ συνθηκῶν τῶν Ἀθηναίων πρὸς μίαν ἐκάστην τῶν ἄλλων συμμαχίδων πόλεων· διὰ τῶν τοιούτων δὲ συνθηκῶν ἐδίδετο ποῦ μὲν μεῖζων, ποῦ δ' ἐλάττων ἐξουσία εἰς τοὺς Ἀθηναίους². Ἐν Ἐρυθραῖς λόγου χάριν ἐκανόνισαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ τῆς πολιτείας μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν. Ἐν ψήφισματι ἀττικῷ τῶν Κιμωνείων χρόνων καθορίζονται ἀκριβῶς τὰ τῆς βου-

1) Ὅτι τὸ πολίτευμα τῶν συμμαχίδων πόλεων ἦτο κατὰ κανόνα τὸ δημοκρατικὸν συνάγεται ἐκ τοῦ Θουκ. Η', 48. 64. 65. Ἰσοκρ. ΙΒ', 68. Ἐξαιρετικῶς εἰς τοὺς Λαοδίκους, τοὺς Χίους καὶ τοὺς Σαμίους ἐδόθη νὰ διατηρήσωσι τὰς πολιτείας αἱ καὶ πρότερον εἶχον. Βλ. Ἀριστ. 24, 2 περὶ τούτων: « τοὺτους δὲ φύλακας εἶχον τῆς ἀρχῆς, ἐόντες τὰς τε πολιτείας παρ' αὐτοῖς καὶ ἄρχειν, ὧν ἔτυχον ἄρχοντες ». Οὐδαμῶς εἶναι πιστευτὸν βεβαίως, ὅτι εἰς τὰς ὀλιγαρχουμένας πρὶν πόλεις καὶ μετὰ τὴν ἀπόστασιν καὶ καθυπόταξιν αὐτῶν ἐπέτρεψαν καὶ αὖθις οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ὀλιγαρχίας. Ὅθεν δὲν εἶναι ἀναξιοπίστος ἡ μαρτυρία τοῦ Διοδ. ΙΒ', 28 (πρὸς καὶ Θουκ. Α', 115) ὅτι μετὰ τὴν ἐν ἔτει 439 ὑποταγὴν κατεστάθη ἐν Σάμῳ δημοκρατία. Ὁ Θουκ. Η', 21 ἱστορεῖ ὅτι ὁ δῆμος κρατήσας, διώκει τὴν πόλιν, οὐδενὸς μεταδόου τοῖς ὀλίγοις. Ἀναμφισβήτητον ἐπίσης εἶναι ὅτι καὶ ἐν Χαλκίδι τῷ 446 κατέστησαν δημοκρατίαν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἐκβολὴ τῶν Ἱπποδοτῶν: Πλουτ. Περ. 23. Πρὸς Θουκ. Γ', 76. Παρατηρῶ τοῦτο ἐναντίον τοῦ Fränkel de condic. iure iurisdic. soc. Athen. σ. 23 κέ. Προδήλως ἐκρίσεις εἶναι ἡ παρὰ τὸν πρὸς τοὺς Σηλυμβριανούς τῳ 409: « (εἶναι δὲ καταστήσαι Σηλυμβριανούς τὴν πολιτείαν - τράπω) δὴν ἂν ἐπίστων-τ(αι) ». Βλ. CIA. IV, 61a. Πρὸς Guirand ἐνθ. ἀν. 22 κέ.

2) Εὐλόγως ἐξάγει τὴν σπουδαιότητα τῆς συνομολογήσεως ἰδιαιτέρων συνθηκῶν ὁ Droysen ἐν Hermes 13, 667. Ὡς τοιαῦται δὲ συνθήκαι πρέπει νὰ θεωρηθῶσι τὸ ψήφισμα περὶ τῶν Ἐρυθραίων ἐν CIA. I, 9. 10. 11, τὸ περὶ Κολοφωνίων: I, 13, τὸ περὶ Μιλησίων: I, 22a, ἐνθ' ὃ τὸ περὶ Χαλκιδέων ἐν CIA. IV, 27a φαίνεται μᾶλλον ὅτι καθάρκει ἀκριβέστερον ὅρους τινὰς τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης. Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν διατάξεων ἐν ταῖς συνθήκαις ταύταις καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν σφραγισμένων ἀνεπαρκῶν λειψάνων. Καὶ αὐτὸς ὁ τασσόμενος εἰς τὴν βουλὴν τῶν Ἐρυθραίων ὅρους εἶναι διάφορος τοῦ τασσομένου εἰς τὴν τῶν Κολοφωνίων.

λῆς τῶν Ἑρυθραίων, τὰ περὶ τοῦ πλήθους τῶν βουλευτῶν, τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς, τῆς δοκιμασίας, τῆς ἡλικίας αὐτῶν, περὶ τοῦ χρόνου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο θεμιτὸν νὰ βουλευῇ ὁ αὐτὸς καὶ αὐθις, καὶ τὰ περὶ τοῦ ὅρκου τῶν βουλευόντων αὐτολεξεῖ ἀναγραφομένου ἐν τῷ ψήφισματι. Οὐ μόνον δ' οἱ ἐπίσκοποι τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ φρούραρχος κατέστησαν τὴν πρώτην βουλὴν, ἀλλ' ἐκέλευε τὸ ψήφισμα καὶ τὸν λοιπὸν χρόνον τὴν βουλὴν, τὴν κυρίαν τῶν πλείστων ἐν τῇ πόλει ἀρχήν, νὰ καθιστῶσιν ἡ τοῦ προτέρου ἔτους βουλὴ καὶ ὁ Ἀθηναῖος φρούραρχος. Ἀλλὰ καὶ περὶ δικῶν τινῶν διαλαμβάνει ἐκτενῶς τὸ ψήφισμα, ὀρίζον τὰς ἐπιβαλλομένας ποινὰς εἰς τινὰ ἐγκλήματα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Διαρρήδην δ' οἱ βουλευταὶ ὑπέσχοντο ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν οὐδὲν νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς γνώμης τῶν Ἀθηναίων¹. Βέβαιον φαίνεται ὅτι διὰ παραπλησίων διατάξεων ἐκανονίζοντο αἱ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους σχέσεις καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν. Οὕτω λόγου χάριν οἱ Μιλήσιοι συνενεμήθησαν εἰς φυλὰς ὁμωνύμους ταῖς ἀττικάς, καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἀνασυνετάχθη ὑπὸ ὃ Ἀθηναίων πρὸς τοῦτο χειροτονηέντων². Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ῥητὴ βεβαίωσις εἰς τοὺς συμμαχοὺς ἐν τῇ δευτέρᾳ συμμαχίᾳ τῶν Ἀθηναίων, ἐλευθεροὶ καὶ αὐτόνομοι ὄντες, νὰ πολιτεύωνται ὡς αὐτοὶ ἤθελον κρίνῃ ἄριστα καὶ νὰ μὴ δέχωνται εἰς τὴν πόλιν τῶν ἑκαστός μήτε φρουρὰν μήτε ἄρχοντα ἐξ ἄλλης πόλεως, καὶ νὰ μὴ φέρωσι φόρον, ὑπεμφαίνει ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ συμμαχίᾳ τάντιθέτα ἔπασχον οἱ σύμμαχοι³. Πρέπει δ' ὡς βέβαιον νὰ θεωρήσωμεν, εἰς πολυπληθεῖς στηριζόμενοι μαρτυρίας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν οὐκ ὀλί-

¹) Βλ. CIA. I, 9. 10. 11.

²) Βλ. CIA. IV, 22a. Τὰ ὀνόματα τῶν Κλεισθενείων φυλῶν ἐν Μιλήτῳ: Lebas Asiae Min. 238. 240. 242. Βλ. τοῦ ἀνὰ χειρὸς ἐγχειριδίου 2, 141 τῆς α' γερμ. ἐκδόσεως. Ὁμοίως ἐν Πριήνῃ: Anc. Greek inscr. III, 1. 439. Προβλ. 415, 19. 27 καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Hies αὐτόθι.

³) Βλ. CIA. II, 17 στ 19 κ.ε.: «ἐξεῖναι αὐ(τ)ῶ(ι) ἐλευθέρῳ ὄντι καὶ αὐτόνομῳ, πολιτ(ευομένῳ) πολιτεῖαν ἦν ἀν βούληται, μήτε (φρουρ)ὰν εἰσδεχομένῳ, μήτε ἄρχοντα ὑπο(δεχ)ομένῳ, μήτε φόρον φέροντι».

γαις τῶν συμμαχίδων πόλεων εἶχον μονίμους φρουράς, οἱ δὲ φρούραρχοι συμμετεῖχον βεβαίως, ὡς ὁ ἐν Ἐρυθραῖς, τῆς διοικήσεως ἐν αὐταῖς. ¹ Καὶ οἱ πεμπόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὰς πόλεις κληρωτοὶ ἐπίσκοποι, εἶχον βεβαίως ἔργον νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ πράγματα τῶν συμμάχων. ²

Αὐτοδικία.

Ἐν ταῖς ἀξίαις λόγου δικαιοπραγίαις αἱ συμμαχίδες πόλεις δὲν εἶχον αὐτοδικίαν, περικοπίσης οὕτω κατὰ τὰ μέγιστα καὶ κυριώτατα τῆς αὐτονομίας αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ὡς ἦτο εὐλογον

¹) Ὁ Ἰσοκρ. Ζ', 65 χαρακτηρίζει τοὺς Ἀθηναίους πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν τριάντων, ὡς « τὰς τῶν ἄλλων ἀκροπόλεις φρουροῦντας », Φρουρὰ ἐν Ἐρυθραῖς: CIA. I, 9, 10, ἐν Μιλήτῃ: IV, 22a, ἐν Κυζίκῃ: Εὐπολις παρὰ τῷ Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 1176, ἐν Σάμῳ: Θουκ. Α', 115, ἐν ταῖς θρακικαῖς πόλεσι: Θουκ. Δ', 7, 108. Ε', 39. Οἱ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου παρ' Ἀρποκρ. λ. ἐπίσκοπος ἀναφερόμενοι φύλακες, εἶναι προφανῶς οἱ φρούραρχοι. Ὁ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 19 ἀναφέρει « τὰς ἀρχὰς τὰς εἰς τὴν ὑπερρίαν ». Κατὰ τὸν Ἀριστ. 24, 3 ἦσαν « ἀρχαὶ ὑπερρίοι εἰς ἑπτακοσίους » ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς βεβαίως εἶναι ἀμφίβολος. Ἐν ἄττικῷ ψήφισματι μετὰ τὴν σικελικὴν ἐκστρατεῖαν παρέχεται ἀσφάλεια εἰς Λεωνίδην τὸν Ἀλικαρνασσία νὰ μὴ ἀδικῆται μήτε ἐν Ἀθήναις μήτε ἐν ταῖς χώραις, ὧσιν Ἀθηναῖοι κρατοῦσι, ὀρίζεται δὲ νὰ ἐπιμελῶνται αὐτοῦ « ἐν τῇσι ἄλλῃσι πόλεσι οἵτινες Ἀθηναίων ἀργουσι ἐν τῇ ὑπερρίᾳ, ὅτι ἂν ἕκαστοι δυνατόι ὦσιν, ὡς ἂμ μὴ ἀδικῶνται »: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 130 (CIA. IV, 27c). Ἀττικὸν ψήφισμα τοῦ ἔτους 408 ἀναφέρει « τὸν ἀρχοντα τὸν ἐν Σκιάθῃ, ὅς ἂν ᾖ ἐκάστοτε ». Ὁ Ζηνόδ. 532 ἐρμηνεύει τὴν παροιμίαν φρουρεῖν ἢ πλουτεῖν ὡς ἐξῆς: « Ἀθηναῖοι γὰρ φρουραῖς διαλαβόντες τοὺς νησιώτας, μισθοὺς ἔταξαν μεγάλους τοῖς φυλάττουσιν ὑπ' αὐτῶν χορηγῆσθαι τῶν νησιωτῶν ».

²) Βλ. Ἀρποκρ. λ. ἐπίσκοπος: « Ἀντιφῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Λινδίων φόρου καὶ ἐν τῷ κατὰ Λαισποδίου. Ἐοίκασι ἐκπέμπεσθαι τινες ὑπὸ Ἀθηναίων εἰς τὰς ἀπηκόους πόλεις ἐπισκεπτόμενοι τὰ παρ' ἐκάστοις ». Σουῖδ. λ. ἐπίσκοπος. Bekker An. gr. 254, 15. Πρὸς. Ἀριστοφ. Ὀρν. 1021 κέ. Οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν κληρωτοὶ: Ἀριστοφ. Ὀρν. 1022. Περὶ τῶν ἐπισκόπων βλ. καὶ A. Fränkel ἐνθ. ἀν. σ. 17 κέ Μνεῖα αὐτῶν καὶ ἐν CIA. I, 9, 10. Ἀδέβαιον εἶναι ἂν οἱ ἐπίσκοποι ἐδίκαζον παρὰ τοῖς συμμάχοις. Ἡ μνεῖα αὐτῶν ἐν CIA. IV, 96 εἶναι κατὰ συμπλήρωσιν, ἀλλ' ὀρθότερον ἴσως πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ἐπιμελητὰς κατὰ τὰς ἐπιγραφὰς ἐν CIA I, 38, IV, 22a. Ἀλλὰ παρ' Ἀριστοφ. Ὀρν. 1032, 1053 ὁ ἐπίσκοπος φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ κάδους, ὅπερ ἐμφαίνει ὅτι ἐδίκαζον οἱ ἐπίσκοποι ἐν ταῖς πόλεσι. Τὸν μισθὸν ἔδιδον αὐτοῖς αἱ πόλεις εἰς ἃς ἐπέλλοντο: Ἀριστοφ. Ὀρν. 1025. Ἐν Bekker An. gr 273, 33 κέ. ἀναφέρονται πρὸς τούτοις καὶ ἄλλοι ἀρχόντες πεμπόμενοι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς ἀπηκόους, καλούμενοι κρυπτοί, περὶ ὧν ὁμοῦς οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν.

εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀνετέθη ἡ κρίσις περὶ πάντων τῶν ἀδικημάτων κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῆς συμμαχίας.¹

Ἄλλ' ὕστερον ἐν Ἀθήναις ἐκρίνοντο κατ' ἔφεσιν καὶ πάντα τὰ δημόσια ἀδικήματα πολιτῶν τῶν συμμαχιδῶν πόλεων. Μόνη δ' ἡ ἡλιαία κατὰ τὰς συνθήκας ἦτο κυρία νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ποινὰς θανάτου, φυγῆς, ἀτιμίας εἰς πολίτας τῶν συμμαχιδῶν πόλεων.² Ἀλλὰ καὶ τῶν ιδιωτικῶν δικῶν τὰ δικαστήρια τῶν συμ-

1) Πρὸλ. Stahl de sociorum Atheniensium iudiciis. Monaster. 1881. Guirand ἐνθ. ἀν. 30 κέ. Ἰπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων ἐδικάζοντο οἱ πολῖται συμμαχιδῶν πόλεων, οἱ κατηγορούμενοι δὲ προέδιδον τοὺς Ἀθηναίους ἢ ἦσαν ἐχθροὶ αὐτῶν: Ἀριστοφ. Σφ. 288 κέ. Εἰρ. 659 κέ., πρὸς δὲ τοῦτοις οἱ παραβάται νόμων τῆς συμμαχίας. Βλ. CIA. I, 38: «ἐὰν δὲ τις κακοτεγνῇ(ι, ὅπως μὴ κύριον ἔσται) τὸ ψήρισμα τὸ τοῦ φόρου (ἢ ὅπως μὴ ἀπαθῇσεται) ὁ φόρος Ἀθήναζε, γρά(φ)εσθαι ἐξεῖναι ἕκαστον τῶν ἐκ ταύτης τῆς πό(λεως) πρὸς τοὺς ἐπιμελητάς: οἱ δὲ ἐπιμεληταὶ ἐσαγόντων ἐμνηνα ἐς τὸ δικαστήριον, ἐπειδὴν οἱ κλητῆρες ἦκωσι». Πρὸλ. καὶ IV, 38α. Εἰς τοιαύτας δίκας ἀναφέρεται καὶ ἡ περικοπὴ τοῦ ὅρκου τῶν Ἀθηναίων περὶ τηρήσεως τῆς πρὸς τοὺς Χαλκιεῖς συνθήκης. Βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 1, 192 (CIA. IV, 27α): «οὐδὲ ἰδιωτὴν οὐδένα ἀτιμώσω οὐδὲ φυγῇ ζημιώσω οὐδὲ φυλάττωμαι οὐδὲ ἀποκτενῶ οὐδὲ χρήματα ἀφαιρήσομαι ἀκ(ρ)ίτου οὐδενός ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων». Ὁ Stahl ἐνθ. ἀν. 18 κέ. ἀναφέρει τὴν περικοπὴν ταύτην εἰς τὰς δίκας Ἀθηναίων καὶ Χαλκιδῶν. Τὶ σημαίνει ἡ φράσις ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων ἐνταῦθα δὲν εἶναι σαφές. Ὁ Köhler ἐνθ. ἀν. σ. 191-2 ἐρμηνεύει: ἄνευ ψηφίσματος τοῦ δήμου Ἀλλὰ τίνας ἕνεκα παρενεβλήθησαν ταῦτα εἰς τὸν ὅρκον τῶν δικαστῶν; διότι ἡ περικοπὴ εἶναι ἐκ τοῦ ὅρκου τῶν δικαστῶν: Dittenberger Syll. 10, 5 [2 17, 3, 5]. Βεβαίως δὲν σημαίνουν σιδηρῶς ὅτι οὐδένα θὰ καταδικάσω ἀναπολόγητον, εἰμὶ κατὰ ψήρισμα τοῦ δήμου. Εἰς τοιαύτας δίκας ἡ πρόσκλησις ἐγένετο διὰ τῶν κλητῶν. Πρὸλ. CIA. I, 37, 38. Ἀλλ' ἀμφίβολον ἂν ὁ παρ' Ἀριστοφ. Ὀρν. 1422 κέ. κλητὴρ νησιωτικὸς εἶναι τοιοῦτος δημόσιος κλητὴρ.

2) Ὁ Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 47 λέγει: «ὁ οὐδὲ πόλει ἔξεστιν ἄνευ Ἀθηναίων οὐδένα θανάτῳ ζημιώσαι» ὅπου τὸ ὁ οὐδὲ πόλει ἔξεστιν σημαίνει ὅτι οὐδεμία τῶν συμμαχιδῶν πόλεων ἔχει τοιαύτην ἐξουσίαν, ὡς ὁρθῶς ἀπέδειξεν ὁ A. Fränkel ἐνθ. ἀν. σ. 33 κέ. Τὸ αὐτὸ συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 16, ἐνθα ἀναφέρεται ὡς ἀγαθὸν προγενόμενον τῷ δήμῳ ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν δικῶν τῶν συμμαχῶν εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις δικαστήρια καὶ τοῦτο: «καὶ τοὺς μὲν τοῦ δήμου σώζουσι, τοὺς δ' ἐναντίους ἀπολλύουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις» εἰ δὲ οἱ αὐτοὶ εἶχον ἕκαστοι τὰς δίκας, ἅτε ἀχθόμενοι Ἀθηναίους, τοῦτοις ἂν σφῶν αὐτῶν ἀπώλλουσιν οὕτινες φίλοι μάλιστα ἦσαν Ἀθηναίων τῷ δήμῳ. Πρὸλ. Ἰσοκρ. IB', 6. Ἡ κρίσις τῶν δικῶν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς συνθήκης πρὸς τοὺς Χαλκιεῖς ἐν CIA. IV. 27 α: «τὰς (ὁ) εὐθύνας Χαλκιδεῦ(σι) κατὰ σφῶν αὐτῶν εἶναι ἐν Χαλκίδι καθάπερ Ἀθήνησιν Ἀθηναίους πλην φυγῆς καὶ θανάτου καὶ ἀτιμίας. Περὶ δὲ τοῦτων ἔφεσιν εἶναι Ἀθήναζε εἰς τὴν ἡλιαίαν τὴν τῶν θεσμοθετῶν κατὰ τὸ ψήρισμα τοῦ δήμου». Πρὸλ. Stahl ἐνθ. ἀν. σ. 17-18. Ἐν τῷ ψηφίσματι

μάχων πόλεων ἐδίκαζον αὐτοτελῶς μόνας τὰς μέχρι ῥήτου τινος ποσοῦ, πιθανῶς τὰς μέχρι 100 δραχμῶν, καὶ εἶχον νὰ ἐπιβάλ-
λωσι μικρὰς τεταγμένας ζημίας· τὰς δ' ὑπὲρ ἐκεῖνο τὸ τίμημα δι-
κας καὶ τὰς ἀξίας μεζονος ζημίας παρέδιδον εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις
δικαστήρια. ¹ Ὅμως τὰ τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἀθηναίων δὲν ἐκα-
νονίζοντο πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ αὐτοδικία δὲ τῶν
συμμαχιδίων πόλεων περιωρίζετο συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας
τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐκάστην τούτων. ²

περὶ τῆς συνθήκης πρὸς τοὺς Ἐρυθραίους ἐν CIA. I, 9, ἐν ᾗ ἀναφέρονται ποινὰ ῥητῶν
τινῶν ἀδικημάτων ἀειφυγία καὶ θάνατος, ἐπιβαλλόμεναί προδήλως ὑπὸ Ἐρυθραίων δικα-
στῶν, ὁρίζεται διαρρήδην ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι νὰ κυρώσῃ τὰς ποινὰς ταύτας ὁ ἄρχηγος
Ἀθηναίων. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς ἐξῆς περικοπῆς τοῦ ἐν τῇ συνθήκῃ βουλευτικοῦ ὅρκου:
« (οὐδὲ τῶν μενόντων ἐξελθῶ (ἐ)νευ τῆς γνώμης) τῆς Ἀθηναίων καὶ τοῦ δήμου » [βλ.
τοῦ Ἐρυθραίων δήμου].

¹ Ἐν τῇ πρὸς τοὺς Μιλησίους συνθήκῃ ἐν CIA. IV, 22α, τῇ συνομολογηθείσῃ περὶ
τὸ 450, ἐκονομίζοντο ἐν λεπτομερείᾳ τὰ τῶν δικῶν. Βλ. π. γ. τὰς ἐξῆς περικοπὰς: « τὰς δὲ
δικὰς εἶναι Μιλησίου κα - » (ἀπόσπ. c, 8) « (τὰ δ' ἐ) πρυτανείᾳ τιθέντων πρὸς - » (10)
« (αἱ δὲ) δίκαι Ἀθήνησι δόντων ἐν τ(ῷ) - » (11) « τὰς δὲ ὑπὲρ ἐκάτ(ο)ν (δραχμὰς) - » (25)
« μεζονος (ἄ)ξ(ι)ος ἢ ζημίας Ἀθηνα - » (ἀπ. d. e 10). « (ἐπι)αλόντε(ς) ὀπόσης ἂν
δοκῇ ἀξ(ιος εἶναι) » (ἀπ. d e 11). Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων δυνάται τις νὰ εἰ-
κάσῃ, ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις τῶν Μιλησίων ἐδίκαζοντο δίκαι μέχρι ῥήτου τιμῆματος,
100 δραχμῶν, ἢ μέχρι ῥήτης ζημίας. Ὁ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ²
1004 ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ ὑπὲρ τὰς 100 δραχμὰς δίκαι ἦσαν ἐκκλητοὶ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις
δικαστήριον. Ὁ (Ξενοφ.) Ἀθ. πολ. α', 16 ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δικάζοντες τὰς
τῶν συμμαχίων δικὰς ἐκέρδαινον: « πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πρυτανείων τὸν μισθὸν δι' ἐνι-
αυτοῦ λαμβάνειν ». Ὁ Boeckh Staatsh. d. Athen. I, 466 κέ. παραδέχεται ὅτι μόνον ἐν
ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις ἐτίθεντο πρυτανεία, καὶ τούτου ἕνεκα εἰς τοιαύτας δικὰς νομίζει ἐν
I, 531 ὅτι ἀναφέρεται τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφώντος. Ὁ A Fränkel ἐνθ. ἀν. 34 ζητεῖ ν'
ἀνασκευάσῃ τὴν γνώμην τοῦ Boeckh ὅτι μόνον ἐν ἰδιωτικαῖς δίκαις ἐτίθεντο πρυτανεία. Κατ'
ἐμὴν γνώμην αἱ διατάξεις τῆς πρὸς τοὺς Μιλησίους συνθήκης ἀναφέρονται εἰς ἰδιωτικὰς δι-
κας, ὅπερ ὅμως θεωρεῖ ἀδύνατον ὁ Stahl ἐνθ. ἀν. 24 κέ. « Ὅτι τὰς ἰδιωτικὰς δικὰς τῶν συμ-
μάχων ἐδίκαζον οἱ Ἀθηναῖοι μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰσοκρ. Δ', 113: « ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ
περὶ τῶν δικῶν καὶ τῶν γραφῶν τῶν ποτε παρ' ἡμῖν γενομένων λέγειν τολμῶσιν (οἱ κοι-
νωνήσαντες τῶν δεκαδραχμῶν, οἱ ὑπὸ τὴν προστασίας τῆς Σπάρτης κύριοι ἐν ταῖς πόλεσι
γεγόμενοι), αὐτοὶ πλείους ἐν τρισὶ μῆσιν ἀκρίτους ἀποκτείναντες, ὧν ἡ πόλις ἐπὶ τῆς ἀρχῆς
ἀπάσης ἐκρίνεν », Ὁμοίως βλ. Ἰσοκρ. IB'. 63 ὅπου λέγει περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν Ἀθη-
ναίων δήμον: « καὶ τὰς τε δικὰς καὶ τὰς κρίσεις τὰς ἐνθάδε γιγνομένας καὶ τὴν τῶν φόρων
εἰσπραξὶν διαβαλεῖν ».

² Τοιαύτας συνθήκας περὶ δικαιοδοσίας πρὸς ἐκάστην ἰδίᾳ τῶν πόλεων ἔννοεῖ ὁ Ἀρι-
στοτέλης (ἴσως ἐν τῷ ἐρμηνεύμῳ τελευταίῳ μέρει τῆς πολιτείας [μάλλον ἐν 59, 6]) παρὰ

Εἰσαγωγεῖς τῶν δικῶν τῶν συμμάχων.

Αἱ τῶν συμμάχων δίκαι δὲν εἰσῆγοντο, ὡς φαίνεται, εἰς τὰ τ-
τικὰ δικαστήρια ὑπὸ διαφόρων ἡγεμόνων τῶν δικαστηρίων, κατὰ
λόγον τῆς τάξεως εἰς ἣν ὑπῆγετο ἐκάστη δίκη, ὡς συνέβαινεν ὅτε
Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ δικαζόμενοι. Μᾶλλον δὲ φαίνεται ὅτι πάσας τὰς
δικὰς τῶν συμμάχων, πλὴν ἴσως μόνων τῶν φονικῶν, εἰσῆγον ἐν
Ἀθήναις εἰς τὰ δικαστήρια οἱ αὐτοὶ ἄρχοντες. Ἦσαν δ' οὗτοι οἱ
καλούμενοι ἐπιμεληταί, οἵτινες ἀναφέρονται ὡς ἔχοντες τὴν ἡγε-
μονίαν τοῦ δικαστηρίου ἐν ταῖς δίκαις τῶν κακουργούντων τὴν συμ-
μαχίαν, ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις καὶ ἐν τῇ ἀπαγωγῇ φονέων.¹

Bekker An. gr. 436, 1: « Ἀθηναῖοι ἀπὸ συμβόλων ἐδίκαζον τοῖς ὑπηκόοις: οὕτως Ἀρι-
στοτελὴς ». Ὁμοίως Ἡσύχ. λ. ἀπὸ συμβόλων Πολυδ. Η', 62. Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς αἱ
τοιαῦται συνθήκαι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος λέγονται *συμβολαί*. CIA. IV, 96. IGA.
322. Ἀρχ. δελτ. 1889 σ. 26 στ. 18 (CIA IV, 2, 16). Λέγων δ' Ἀριστοτελὴς ἀπὸ συμ-
βόλων ἐδίκαζον δὲν ἔννοεῖ τὰ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα συνήθη σύμβολα, ἥτοι τὸν κανονισμόν
τῶν περὶ τοῦ δικαίου διαφορῶν διαφόρων πόλεων. Βλ. (Δημ.) Ζ', 9-13. (Ἀνδοκ.) κτ.
Ἀλχιδ. 18. Ἀρποκρ. λ. σύμβολα. Τῶν συμβόλων τούτων γίνεται μνεία ἐν CIA. II, 108
(ἀμφίβολον ἂν τὰ ἐν II, 86 σύμβολα εἶναι τοιαύτη συνθήκη), ὕστερον δ' ἐγένετο χρῆσις
τοῦ ὅρου εἰς ἐνικὸν ἀριθμόν. σύμβολον: Δελτ. ἑλλ. ἀλληλ. 8 σ. 24 στ. 13 σ. 25 στ. 28.
37 (ἐν CIA. II, 308 τὸ σύμβολον εἶναι συνθήκη περὶ διαιτητικῆς κρίσεως τῆς διαφορᾶς
ἑξὺ πόλεων). Δὲν ἔννοεῖ δ' ὁ Ἀριστ. τὰ σύμβολα ἐκεῖνα, διότι καίτοι ἐν Πολιτ. Γ, 1 σ.
59, 7 κέ. 9 σ. 72, 18 κέ Bekker φαίνεται γινώσκων τὰ τοιαῦτα σύμβολα, ὅμως ἂν ἐν
τῷ προειρημένῳ χωρίῳ τοιαῦτα ἐνδεί, ἔπρεπε νὰ γράψῃ ἐδικάζοντο ἀντὶ τοῦ ἐδίκαζον. Δὲν
δύναμαι νὰ συμμερισθῶ τὴν γνώμην τοῦ Köhler ἐν Ath. Mitth. 1, 194 λέγοντος ὅτι ἡ
δικαιοδοσία τῶν Ἀθηναίων ἐπεξετάθη εἰς πλείονας πόλεις κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρί-
δας τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας. Κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Χαλκιδικεῖς συνθήκην ἐδίδετο εἰς τούτους
νὰ κρίνωσιν αὐτοτελῶς τὰς ἄλλας δίκας, πλὴν περὶ φυγῆς καὶ θανάτου καὶ ἀτιμίας. Ἄλλ'
ἀγνοοῦμεν τί ἐκέλευεν ἡ συνθήκη περὶ τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν, διότι πάντως θὰ περιεῖχε περὶ
τούτων διατάξεις, ὅτε συνθήκη περὶ εἰρήνης οὐσα. Βλ. A. Frankel ἐνθ. ἀν. 46 κέ. Ὁ
Fränkel αὐτ. παραδίδεται ἐπίσης ὅτι κατὰ μικρὸν περιορίσθη ἡ αὐτοδικία τῶν πόλεων
μετὰ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν. Αἱ δὲ περὶ τῶν τοιούτων περιορισμῶν διατάξεις ἦσαν ἄλλαι
ἐν τῇ πρὸς τοὺς Μιλησίους (CIA. IV, 22α) καὶ ἄλλαι ἐν τῇ πρὸς τοὺς Χαλκιδικεῖς συνθήκῃ.

1) Οἱ ἐπιμεληταὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ἐν ταῖς δίκαις περὶ ἀδικημάτων
κατὰ τῆς συμμάχιας: CIA. I, 38, πιθανῶς ἐν ἰδιωτικαῖς δίκαις: CIA. IV. 22α. ἀπόσπ.
σ. στ. 19: « Ἀθήναζε τοῖς ἐπιμελητῇσι » ἐν τῇ ἀπαγωγῇ φονέων διότι ἀφοῦ γινώσκο-
μεν ὅτι οἱ ἐπιμεληταὶ εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου ἐν ταῖς δίκαις τῶν συμμάχων,
εἰς τούτους βεβαίως πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἀναφερόμενα καὶ τὰ παρ' Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ.
φόν. 17: « τῶν δὲ ἄλλων ξένων ὅστις πῶποτε ἠθέλῃσι καταστῆσαι ἐγγυητάς, οὐδεὶς πῶ-

Ἄλλ' ἡ ἀνάκρισις πιθανώτατα ἐγίνετο ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι τῶν συμμάχων, καὶ δὴ τακτικῶς ἴσως ὑπὸ Ἀθηναίων ἀρχόντων, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πεμπομένων ἐκεῖσε. ¹

Δικονομία τῶν συμβολαίων δικῶν.

Ἰδία δικονομία φαίνεται ὅτι ἴσχυεν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς συμμάχιας διὰ τὰς συμβολαίας καλουμένας δίκας, ἥτοι διὰ τὰς περὶ ιδιωτικῶν συμβολαίων. ² Ἐν συνθήκῃ τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φασηλίτας, συνομολογηθεῖση μεταξὺ τοῦ 394 καὶ τοῦ 387, ὠρίζετο ὅτι ἂν μὲν τὸ συμβόλαιον Ἀθηναίου καὶ Φασηλίτου ἐγένετο ἐν Ἀθήναις, ἢ ἐκ τούτου προκύπτουσα δίκη νὰ γίνηται παρὰ τῷ

ποτε ἐδόθη. Καίτοι οἱ ἐπιμελεῖται τῶν κακούργων χρῶνται τῷ αὐτῷ νόμῳ τούτῳ », ὅπου αὐτοὶ κακούργων ἐξήρηται ἐκ τοῦ νόμου, εἶναι δηλ. βραχυλογία, ἀντὶ τοῦ ἐν CIA II, 476 πλήρους « οἱ ἐπὶ τῶν κακούργων κείμενοι νόμοι ». Πρβλ. § 9. Κατὰ τὸν Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 1005 σημ. 668, ἡ ἐξάρτησις τοῦ « τῶν κακούργων » ἀπὸ τοῦ νόμου εἶναι γλωσσικῶς ἀδύνατος· ἀλλ' εἶναι τοῦναντίον δυνατὴ, ὅσον καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐπιμελεῖται. Ὁ νοῦς τοῦ χωρίου εἶναι: Ἡ φυλάκισίς μου εἶναι παράνομος, διότι κατὰ τὸν νόμον, ὃ ἔστι τὸν νόμον τῶν κακούργων, ἤθελον νὰ καταστήσω ἐγγυητὰς· οὐδεὶς δὲ τῶν ἄλλων ξένων ἐφυλακίσθη πώποτε, ἂν εἶχε καταστήσῃ ἐγγυητὰς. Καὶ ἀληθῶς οἱ ἐπιμελεῖται ἐφαρμόζουσι τὸν αὐτὸν νόμον τῶν κακούργων ὃν καὶ οἱ ἔνδεκα. Ἄλλ' ὁ νόμος οὗτος, οὗ γίνεται χοῖσις εἰς πάντας τοὺς ξένους, εἰς μόνον ἐμὲ δὲν ἐφημερόσθη. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος εἶναι σαφὴς καὶ εὐνόητος. Τοῦναντίον δὲ τὸ νὰ ὀνομασθῶσιν οἱ ἔνδεκα ἐπιμελεῖται τῶν κακούργων εἶναι τὸ αὐτὸ ὥστε π. χ. ἐν γραφῇ στρατιωτικῇ ὁ κατηγορούμενος ὀνόμαζε τοὺς στρατηγούς ἐπιμελητὰς τοῦ πολέμου. Τελευταῖον παρατηρῶ ὅτι ἂν ἡ φράσις « καίτοι οἱ ἐπιμελεῖται τῶν κακούργων τῷ αὐτῷ χρῶνται νόμῳ τούτῳ » θεωρηθῇ ὡς ἀναφερομένη εἰς τοὺς ἔνδεκα, θὰ ἦτο τοῦτο πλατυσμός, διότι οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἔνδεκα ἐδίκαζον κατὰ τὸν νόμον τῶν κακούργων. Ἐκτὸς μόνον ἂν τὸ « τῶν κακούργων » θεωρηθῇ γλῶσσημα παρεμβεβλημένον. Ὁ λέγων εἶναι Μυτιληναῖος (§ 77) καὶ ἠδύνατο νὰ δικασθῇ καὶ ὑπὸ φονικοῦ δικαστηρίου (§ 8 κέ. 85). Ἄν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ δικαστηρίου θὰ εἶγον οἱ ἐπιμελεῖται καὶ ἐν φονικῷ δικαστηρίῳ ὁ λόγος ἀφίνει ἀμφίβολον. Περὶ τοῦ λόγου καθόλου βλ. Blass d. att. Beredsamkeit I, 162 κέ.

1) Οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 47 μνημονευόμενοι ἄρχοντες φαίνεται ὅτι ἀνέκριναν τὴν δίκην. Ἐν τῇ συνθήκῃ πρὸς τοὺς Μιλησίους ἐν CIA IV, 22^α ἀποσπ. c. ἀναφέρονται ἄρχοντες ἐν στ. 18: « (π)ρὸς τοὺς ἀρχοντας τοὺς Ἀθ(ηναίων) » καὶ ἐν στ. 19: « Ἀθήναζε τοῖς ἐπιμελετ(ήσι) ». ἴσως καὶ ἐνταῦθα ἀνέκρινον τὰς δίκας οἱ ἄρχοντες, οἵτινες καὶ αὐτοὶ ἀναφέρονται ἐν στ. 24: « (ἴ)οι ἄρχοντες οἱ Ἀθηνα(ίων) ». Ἀρχοντας παρὰ ταῖς συμμάχοις ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστοφ. Ὀρν. 1050, μὴ ἐννοῶν βεβαίως τοὺς ἐπισκόπους.

2) Πρβλ. καὶ Stahl ἐνθ. ἀν. σ. 6 κέ.

πολεμάρχῳ, ἂν δὲ τὸ συμβόλαιον δὲν ἐγένετο ἐν Ἀθήναις, νὰ γίνηται ἡ δίκη κατὰ τὰς προτέρας συνθήκας πρὸς τοὺς Φασηλίτας. Ἄν δ' ἄρχων Ἀθηναῖος ἤθελε δεχθῇ τινα δίκην περὶ συμβολαίου ἀλλαχοῦ γενομένου κατὰ τινος τῶν Φασηλιτῶν, ἡ δίκη νὰ εἶναι ἄκυρος. ¹ Ἐπειδὴ δ' ἐν ταῖς συμβολαῖς ταύταις τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φασηλίτας ὠρίζετο ὅτι αἱ ἐκ τῶν μὴ ἐν Ἀθήναις γενομένων συμβολαίων δίκαι θὰ ἐδικάζοντο κατὰ τὰς πρὶν συμβολὰς τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φασηλίτας, πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐν ταῖς προτέραις ταύταις συμβολαῖς οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ τῶν δικῶν, τῶν ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις γενομένων συμβολαίων· ὅτι ἄρα ἐν ἐκείναις δὲν ὠρίζετο ὅτι θὰ δικάζωνται αἱ δίκαι ἐν τῇ πόλει ἐγένετο τὸ συμβόλαιον. Κατὰ τὴν διάταξιν λοιπὸν ταύτην, ἂν τὸ συμβόλαιον δὲν ἐγένετο ἐν Ἀθήναις, ὁ Φασηλίτης ἐναγόμενος δὲν ἐδικάζετο ὑπὸ τῶν ἀθηναϊκῶν δικαστηρίων, ἐν ἄλλοις λόγοις ἐδικάζετο ἐν Φασήλιδι· ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ὅτι καὶ κατὰ τὸν Ε'

¹) Βλ. CIA. II, 11: « (ταῖς) Φασηλίταις τὸ ψ(ήφ)ισμα ἀναγράψαι, ὅτι ἂμ μὲν(ν) Ἀ-θ(ήνησι) συμ(βό)λαιον γένηται (πρὸς Φ)ασηλι(τῶ)ν τινα. Ἀθ(ή)νησι τὰς δίκας γίνεσθαι παρ(ὰ τῷ) πο(λεμ)άρχῳ, καθάπερ Χ(ί)οις καὶ) ἄλλοι: μὴδὲ ἄμοῦ· τῶ(ν δὲ) ἄλλων) ἀπὸ συμ-βόλων κατὰ τὰς Χίων συμβολὰς πρὸς Φα(σηλί)τας τὰς δίκας εἶν(α)ν· τὰς (δὲ) ἐκκλή(τ)ου(ς) ἀφελεῖν. Ἐάν δὲ τ(ῶν) ἀλλαγοῦ ἄ(ρ)γ(ω)ν θ(έ)ξ(η)τα(ι) θ(ί)κην κατὰ Φασηλιτῶν τ(ι)νος, (τοῦτον μὴ τίν)ειν καταδικας, (ἀλλ' ἡ μὲν) δίκ(η) ἄ(κυρ)ος ἔστω, ἐ(άν δὲ) ἐκδῇ(ν)αι θ(οκ)ῇ τὰ ἐψ(η)φισμένα ὁφ(ε)λ(έ)τω (μ)υρ(α)ς ὁ(ρα)χμάς ἱερ(α)ς (τ)ῇ Ἀθηναίᾳ ». Ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ τὸ « κατὰ τὰς Χίων συμβολὰς » ἐτέθη κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ Sauppe ἣν παρεδείχθη καὶ ὁ Köhler, ὅστις πρότερον ἐν Hermes 7, 159 συνεπλήρου « κατὰ τὰς πρὶν) συμ-βολὰς ». Συμφωνῶν τῷ A Fränkel ἐνθ. ἀν. 61-2, κρίνω ἄστογον τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Sauppe, πιθανωτέραν δὲ τὴν πρώτην συμπλήρωσιν τοῦ Köhler. Κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Sauppe τὸ « πρὸς τοὺς Φασηλίτας » πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὰ προηγούμενα, ταυτί-σσι κατὰ τὰς συμβολὰς, τὰς ὁποίας συνωμολόγησαν οἱ Χῖοι πρὸς τοὺς Φασηλίτας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θ' ἀνεφέροντο εἰς συνθήκας ἄλλων πόλεων πρὸς ἀλλή-λας, ὧν μάλιστα δὲν εἶχον εἰς χεῖρας τὸ κείμενον, χωρὶς τοῦλάχιστον νὰ ἐπαναλάβωσι δια-ρῆδην τὰς διατάξεις τῶν συνθηκῶν ἐκείνων. Ἄν δὲ τὸ Φασηλίτας συνδεθῇ πρὸς τὸ ἐπιφε-ρόμενον « τὰς δίκας », τότε τὸ κατὰ τὰς Χίων συμβολὰς δύσκολον εἶναι νὰ θεωρηθῇ ὡς ση-μαίνον συμβολὰς τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Χίους. Ὁ Stahl ἐνθ. ἀν. σ. 11 ἀναγινώσκει: « κατ' (αὐτὰς τὰς) συμβολὰς ». Ἐν στ. 17 κέ ἀντὶ τοῦ τοῦτον μὴ τίνειν καταδικας ὁ Dit-tenberger Syll. 57 [2 72] συμπληροῖ: « (τούτου δ' ὁφε)λιεν καταδικασ(θ)ῇ, ἡ μὲν δίκ(η) ἄκυρος ἔστω ». | Ὁ αὐτὸς ἐν στ. 15 συμπληροῖ « τὰς δὲ ἐκκλήτους ἀφελεῖν ».

αἰῶνα ἐν ταῖς συμβολαῖς τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους καθωρίζετο, ὡς καὶ ἐν ταῖς τοῦ Δ' αἰῶνος συμβολαῖς, ὅτι τὰς ἀπὸ συμβόλων δίκας ἐδίκαζον τὰ δικαστήρια τῆς πόλεως τοῦ ἐναγομένου, τοῦτο δὲ φαίνεται ἐπιβεβαιούμενον καὶ ὑπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θουκυδίδου.¹

Τοιαῦτα δὲ συμβόλαια, ὧν τὰ κυριώτατα εἶδη ἦσαν περὶ δανείου, παρακαταθήκης, ἐγγυήσεως, πωλήσεως, ἀγορᾶς καὶ μισθώσεως, ἠδύναντο νὰ συνομολογήσωσιν ἰδιῶται πρὸς ἰδιώτας, ἢ ἰδιώτης πρὸς τὸ κοινόν, ἢ τὸ κοινὸν πρὸς ἰδιώτην². Εἰς τὸ συμφέρον

¹) Ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας ἐκδόσει μετέβαλον τὰ περὶ τῶν συμβολαίων δικῶν, συμφωνῶν νῦν τῷ Lipsius παρὰ Meier u. Schoemann att. Proc. ² 996 σημ. 647. Μόνον ἀμφύβυλον θεωρῶ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, περὶ τῆς ἢ προηγουμένης σημείωσις «ἀπὸ ξυμβόλων» πρὸς τὸ ἀπώτερον κείμενον «τὰς δίκας» ἕνεκα τοῦ μεσολαβοῦντος «κατὰ τὰς πλὴν-ἢ τὰς χίων» ξυμβολᾶς πρὸς Φα(σ)λίτας». Πρὸς τὸ «ἂμ μὲν Ἀθήνησι συμβόλαιον γένηται πρὸς Φασηλιτῶν τινα» ἀντιτίθεται τὸ «τῶν δὲ ἄλλων» ὁγλ. συμβολαίων· ἄλλ' ἀντὶ τούτου κεῖται «τῶν δὲ ἄλλων ἀπὸ συμβόλων», ὅπερ κατ' οὐσίαν οὐδαμῶς διαφέρει, ἂν σύμβολα εἶναι τὰ ἰδιωτικὰ συμβόλαια. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐξῆς περικοπὴ ἐν CIA. IV, 61a: «ὅτι ὁ' ἂν ἀμφισβ(τῶσι δίκας) εἶναι ἀπὸ ξυμβόλων» πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ οὕτω πως: αἱ ἀμφισβητήσεις αἱ προσερχόμεναι ἐκ τῶν προειρημένων συμβολαίων πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς δίκαι ἀπὸ συμβόλων, ὁγλ. πρέπει ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Ἀθηναίων συμμαχίας νὰ δικάζονται κατὰ τὰ διὰ τῶν συμβόλων κεκανονισμένα περὶ τῆς δικονομίας τῶν ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν συμβολαίων δικῶν. Ὅτι σύμβολα λέγονται τὰ ἰδιωτικὰ συμβόλαια ἀσφαλῶς συναγεται ἐκ μαρτυριῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Περὶ τῶν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κρατουσῶν ἀρχῶν περὶ τῆς δικονομίας τῶν ἀπὸ συμβόλων δικῶν πολιτῶν διαφόρων πόλεων ὁγλ. (Δημ.) Z', 9. Περιττὴν δὲ θεωρῶ τὴν χρῆσιν τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 78, διότι ἀτελεῖς αὕτη περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀπέδειξεν ὁ Fränkel ἐνθ. ἀν. 49 κέ. Τούναντιον δ' ὡς μαρτυρία ἐπιβεβαιούσα τὰ ἐν τῷ κειμένῳ ἐκτιθέμενα δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ τοῦ Θουκ. Α', 77: «καὶ ἐλασσόμενοι γὰρ ἐν ταῖς ξυμβολαίαις πρὸς τοὺς ξυμμάχους δίκαις καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐν τοῖς ὁμοίοις νόμοις ποιήσαντες τὰς κρίσεις φιλόδικεῖν δοκοῦμεν». Λέγουσι δὲ ταῦτα οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μετριότητος αὐτῶν πρὸς τοὺς συμμάχους. Κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ ἐλασσόμενοι ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐν τοῖς ὁμοίοις ποιήσαντες τὰς κρίσεις, τὸ δὲ συναπτόμενον εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο κῶλον «παρ' ἡμῖν αὐτοῖς» δεικνύει ὅτι τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τοὺς συμμάχους. Ὁ δὲ νοῦς εἶναι ὅτι καίτοι ἐν ταῖς δίκαις ταῖς ἐκπηγαζούσαις ἐξ ἰδιωτικῶν συμβολαίων (καὶ δικαζόμεναις ἐν δικαστηρίοις τῶν συμμαχίδων πόλεων) ἀδικούμεθα, ἐξ ἄλλου δὲ τὰς παρ' ἡμῖν δικαζόμενας τοιαύτας δίκας κρίνομεν καθ' ὁμοίους νόμους (ἐν ἰσότητι τῶν συμμαχῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους), ὅμως θεωρούμεθα φιλόδικοι. Ἀλλῇ ἐρμηνείᾳ ὁγλ. παρὰ Fränkel ἐνθ. ἀν. σ. 56 κέ. Ὅπως διαφόρως ἐρμηνεύει τὸ γωρίον ὁ Köhler Urk. u. Untersuchungen σ. 97, 3, Πρ6λ. καὶ Stahl ἐνθ. ἀν. σ. 28 κέ. Herbst εἰς Θουκ. σ. 80 κέ.

²) Τινες οἱ συνομολογούντες τοιαῦτα συμβόλαια διδασκόμεθα ἐκ τοῦ CIA IV, 61a,

δὲ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐμπορίου ἀναμφιδόλως σκοποῦντες οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκανόνισαν τὰ τῆς δικονομίας τῶν ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν συμβολαίων δικῶν κατὰ διάφορον τοῦ προτοῦ τρόπον, ὅρισαντες νὰ δικάζωνται αὗται ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικίας τοῦ ἐναγομένου. Διότι οὕτως αὐξούσης τῆς πίστεως τῶν συμμάχων περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συναλλαγῶν, μεγαλυτέρα ἐγένετο καὶ ἡ ἐπίδοσις τοῦ ἀπτικοῦ ἐμπορίου.

Ἡ τῶν συμμάχων σχέσις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Τὰ δικαιώματα, ἅτινα οἱ Ἀθηναῖοι ἀφῆρσαν ἀπὸ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἦσαν ἀρκούντως σπουδαῖα, ὥστε οὗτοι ἔλεγον ὅτι ἐδουλώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων¹.

2. Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΣΥΜΜΑΧΙΑ.

Σύστασις τῆς συμμαχίας.

✓ Ὅτε μετὰ τὴν παρὰ τὴν Κνίδον νίκην ἀνφοδόμησεν ὁ Κόνων τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων, καὶ ἐπέλαβοντο τῆς ἀνερθώσεως τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀνένεωσαν μετ' οὐ πολὺ τὴν φιλίαν πρὸς τὰς παρὰ τὴν θάλασσαν πόλεις ἐν τῇ ἡπείρῳ καὶ πρὸς τὰς νήσους. Παρεσκεύασε δὲ καὶ πρὸς τοῦτο τὰ πράγματα ὁ Κόνων, πανταχοῦ ὅπου κατέπλεεν ὁ περσικὸς στόλος καθιστῶν δημοκρατίας, ὧν ἕνεκα ἀπέκλινον αἱ

ὅπου ὀρίζεται: «(ὅσα δ' ἄλλα συμβόλαια προτοῦ ἦν (ὡς ἀναγινώσκω μετὰ τοῦ Dittenberger ἐν Hermes 16, 188 καὶ τοῦ Stahl ἐν θ. ἀν. σ. 9) τοῖς ἰδιώταις πρὸς τοὺς ἰδιώταις) ἢ ἰδιώτῃ πρὸς τὸ κοινόν ἢ τῷ κοινῷ πρὸς ἰδιώτην) ἢ ἐάν τι ἄλλο γίγνεται διαλύειμ πρὸς ἀλλήλους· ὅ τι δ' ἂν ἀμφισβητῶσι δίκας) εἶναι ἀπὸ συμβόλων». Περὶ τῶν ἐκ συμβολαίων ἐκπηγάζουσιν ἐνοχῶν καὶ τῶν πρὸς λύσιν αὐτῶν ὠρισμένων δικῶν βλ. Meier u. Schoemann att. Proc. 2 675 κέ. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω κειμένου τῶν πρὸς τοὺς Σηλυμβριανὸς συμβολῶν τῶν Ἀθηναίων καταδεικνύεται ὅτι αἱ δίκαι ἀπὸ συμβόλων εἶναι διαφοροὶ τῶν ἐμπορικῶν δικῶν, ἃς ἔμποροι μόνον καὶ ναύκληροι ἐδικάζοντο· ὅθεν ἀσύστατος εἶναι ἡ ἐναντία γνώμη τοῦ Fränkel ἐν θ. ἀν. 59 κέ.

1) βλ. Θουκ. Α', 98. Γ', 10. Γ', 76.

πόλεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους¹. Μετέστησαν δὲ πρῶτοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐκβαλόντες τῷ 394 τὴν φρουρὰν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ Χῖοι. Μετὰ τοὺς οἱ Ἑρετριεῖς ἐποίησαν συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τῷ 394]3. Ἠκολούθησαν εἰς τοὺς οἱ Μυτιληναῖοι, ἐλευθερωθέντες καὶ οὗτοι μετὰ τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν, καὶ ἀποστείλαντες μετὰ τῶν Χίων τῷ 388 ναῦς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου². Οἱ δὲ Βυζάντιοι, ἐλευθερωθέντες τῷ 389 καὶ μεταστάντες ἐξ ὀλιγαρχίας εἰς δημοκρατίαν, καὶ ἐξουσίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ εἰσπράττωσιν ἐν τῷ Βοσπόρῳ τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλεόντων, ἥς ἐξουσίας ὅμως δὲν ἔκαμον οὗτοι χρῆσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Οἱ Καλχηδόνιοι συνέθεντο φιλίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπίσης μετέστησαν μετὰ μικρὸν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οἱ Σαμόθρακες, οἱ Θάσιοι, οἱ Τενέδιοι, οἱ Κῶοι καὶ Καρπάθιοι, ἐνῷ οἱ Ῥόδιοι ἀποστάντες ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων τῷ 395 δὲν προστετέθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους οἱ τὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ οἱ τὰ τῶν Ἀθηναίων φρονούντες, μέχρις ὅτου κατίσχυσαν οἱ τελευταῖοι³. Τῷ δὲ 387 μικρὸν πρὸ τῆς βασιλέως εἰρήνης συνεμάχησαν τελευταῖοι καὶ οἱ Κλαζομένιοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ὅθεν συνέστησαν οὗτοι ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν νέαν συμμαχίαν, ἣν συνέταξαν κατὰ τὸ πρότυπον τῆς πρώτης. Αἱ συμμαχίδες πόλεις ἦσαν μὲν αὐτόνομοι, ἀλλ' εἶχον τὴν ἐξουσίαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καθιστῶσι φρουρὰν εἰς ταύτας καὶ νὰ εἰσπράττωσι τὴν εἰκοστὴν τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, ὡς ἐποιοῦν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τινὰ τῶν ἐν ταῖς

¹) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', η', 12. Διόδ. ΙΔ'. 85.

²) Περὶ τῶν Χίων καὶ τῶν Μυτιληναίων βλ. Διόδ. ΙΔ', 84-94. Συμμαχία τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Ἑρετριεῖς: CIA. IV, 2, 75.

³) Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Δ', η', 27. 28. 31. Ε', α', 6-7. Δημ. Κ', 60. 61. Περὶ τῶν Κῶων τῶν Ῥοδίων καὶ τῶν Καρπάθων βλ. τὸ ἀττικὸν ψήφισμα ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 155-6 (IGIMA. 977) [Dittenberger Syll², 69] περὶ τῶν Θασίων CIA. IV, 2 116, περὶ τῶν Ῥοδίων βλ. Διόδ. ΙΔ', 79 καὶ ὅσα περὶ τούτων πραγματεύεται ὁ Busolt ἐν Jahrb. f. class. Phil. Παράρτ. τ. 7 σ. 671 κἑ

πόλεσι τῶν συμμάχων διαπραττομένων ἐγκλημάτων ἐδίκαιζον τὰ ἐν Ἀθήναις δικαστήρια. Αἱ κατὰ τὴν πρώτην συμμαχίαν ὑπάρχουσαι συμβολαὶ περὶ τῆς κρίσεως τῶν ἐκ τῶν ιδιωτικῶν συμβολαίων γινομένων δικῶν ἀνενεώθησαν πρὸς τινὰς τῶν πόλεων ἰδίᾳ πρὸς ἐκάστην, ἀσφαλῶς δὲ γινώσκομεν ὅτι τοιαύτας συμβολὰς ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς Χίους καὶ τοὺς Φασηλίτας ¹.

Ἡ τοῦ βασιλέως εἰρήνη τῷ 386 δὲν διέλυσεν ἐξ ὀλοκλήρου τὰς σχέσεις ταύτας τῶν πόλεων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Μᾶλλον δὲ τότε οἱ Χῖοι φοβούμενοι τοὺς ὀλιγαρχικούς, ὅτινες εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσι νεωτερισμὸν τινα, ὁρμώμενοι ἐκ τῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν περιελθόντων παραλίῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐζήτησαν νὰ ποιήσωσι συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Δεχθέντες δ' οὗτοι συνωμολόγησαν συνθήκην περὶ ἀμοιβαίας βοηθείας πρὸς τοὺς Χίους ἐπὶ τῇ βάσει τῆς βασιλέως εἰρήνης, ἣτις ἐπηγγέλλετο ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν εἰς ἀπάσας τὰς πόλεις. ² Πιθανώτατα ὁμοίας συνθήκας ἐποίησαν

¹) Ἀττικὸν ψήφισμα τοῦ 387 ἐν Ath. Mitth. 7, 145-6 (CIA. IV, 2, 146) λέγει περὶ τῶν Κλαζομένων: « (ὅ)ποτε(λ)οῦντας Κλαζομένους τὴν ἐπὶ Θρασυδούλου εἰκοστήν ». Φαίνεται δ' ὅτι εἶχον τὴν ἐξουσίαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ φρουρὰς νὰ καθιστῶσιν εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐξῆς διατάξεων τοῦ αὐτοῦ ψηφίσματος: « (περὶ δὲ ἀρχοντος καὶ φρουρᾶς διαμειρο(τον)ῆσαι τὸν δῆμον αὐτίκα (μ)άλα, εἴτε χρὴ καθιστάναι εἰς Κλαζομένας εἴτε αὐτοκράτορα εἶναι περὶ τούτων (τὸν δῆμον τὸν Κλαζομε)νίων εἰάν τε βούληται ὑποδέχε(σθαι) εἰάν τε μὴ. » [Κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Dittenberger Syll. ² 73]. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους γινώσκομεν ὅτι καὶ ἐκ Θάσου εἰσπράττετο ἡ εἰκοστή. Βλ. Köhler ἐν Ath. Mitth 7, 313 κέ. Ἐν ψηφίσματι τῶν χρόνων ἐκεῖνων γράφεται: εἰάν τὸ Ἐτεοκαρπαθίων κοινὸν αὐτονόμους εἶναι καὶ εἰάν τις τ. αὐτὸ ἀδικῇ νὰ ὀφείλῃ 50 τάλαντα τῷ κοινῷ. Προστίθεται δὲ « δίκην δὲ εἶνα(ι) πρὸς τοὺς θεσμο(θε)ίτας ἐν Ἀ(θη)ναίοις ». Δελτ. ἑλλ. ἀλλῆλ. 12, 155-6. [I G. ins. m. Aeg. 977. - Dittenberger Syll. ² 69]. Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας ταύτης συμμαχίας πρβλ. Swoboda ἐν Ath. Mitth. 7, 188 κέ. Beloch d. att. Politik seit Perikles 344 κέ. Judeich Kleinasiat. Studien 92 κέ. Περὶ τῶν συμβολαίων δικῶν βλ. ἐν CIA. II, 11 τὰς πρὸς τοὺς Φασηλίτας συμβολὰς, ἐν οἷς ἀναφέρονται καὶ ὅμοιαι πρὸς τοὺς Χίους.

²) Βλ. Ath. Mitth. 2, 138 κέ. (CIA. IV, 2, 15 c). [Βλ. καὶ Scala, die Staatsverträge d. Altertums 1898 τ. 1 σ. 115 κέ.] Αἱ περὶ τῆς συμμαχίας διατάξεις ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: « συμμάχους δὲ ποιῶ(θα)ι (Χί)ους ἐπ' ἐλευ(θε)ρίᾳ καὶ αὐτονομί(α)ι, μὴ παραβαίνο(ν)τας τῶν ἐν ταῖς στήλαις γεγραμμένων (πε)ρὶ τῆς εἰρήνης μηδὲν, μηδ' εἰάν τις ἀλ(λο)ς

οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πρὸς τοὺς Μυτιληναίους καὶ τοὺς Βυζαντίους. ¹

Πρὸς σύστασιν μεζζονος συμμαχίας προέβησαν τὸ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 378. ² Ἐκπέμψαντες πρέσβεις ἐπὶ τὰς τεταγμένας ὑπὸ τοὺς Λακεδαιμονίους πόλεις, τὰς ἀχθομένας διότι βαρέως ἤρχον οὗτοι αὐτῶν, παρεκάλουν νὰ συμμαχήσωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπὸ τῶν σπαρτιατικῶν ἐπιβουλῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ὡς καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰρήνην ἐπηγγέλλετο. ³ Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιδιωκομένη συμμαχία ἦτο ὡς τις ἐπέκτασις τῆς ὑφ' ἑαυτῶν ἡδῇ τῶν

παραβαίνη πειθομένους κατὰ τὸ δο(να)τόν. Στήσαι δὲ στήλην ἐν ἀκροπόλει (πρό)σθεν τοῦ ἀγάλματος, ἐς δὲ ταύτην ἀναγγράφειν ἕαν τις ἦι ἐπ' Ἀθηναίους, βοηθεῖν (ν) Χίους παντὶ σθί(νε) κατὰ τὸ δυνατόν, (καὶ) ἕαν τις ἦι (ἐπὶ Χί)ους, βοηθεῖν Ἀθηναίους (ς) παντὶ σθί(νει) κατὰ τὸ δυνατόν». Ἐν CIA. II, 13 περιέχεται ψήφισμα τοῦ 388[7 πρὸς τιμὴν Χίου τινός.

¹) Ἡ ὑπὸ τοῦ Busolt σ. 677 κέ. πολεμηθεῖσα ὡς ἀναξία πίστεως μαρτυρία τοῦ Ἰσοκρ. ID', 28 ὅτι μετὰ τὴν βασιλείας εἰρήνην « καὶ Χίοι καὶ Μυτιληναῖοι καὶ Βυζάντιοι συμπαρέμειναν » ἐπιβεβαιωθείσα ὑπὸ τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει ἐπιγραφῆς ὡς πρὸς τοὺς Χίους. προσκτᾶται πολλὸ κῦρος καὶ ὡς πρὸς τοὺς Μυτιληναίους καὶ Βυζαντίους. Ἐν ταῖς λειψάνοις τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Μυτιληναίους κατὰ τὴν σύστασιν τῆς δευτέρας τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας ἀναφέρεται καὶ παλαιότερα συνθήκη. Βλ. CIA. II, 18. [Πρβλ. καὶ Scala ἐνθ. ἀν. 1. 118].

²) Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς δευτέρας τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας πρβλ. Judeich Kleinasiasische Studien 258 κέ. Ὁ Busolt σ. 679 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι προέβησαν τὸ πρῶτον εἰς σύστασιν τῆς συμμαχίας ἀμέσως μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν Θηβαίων. ὁ Schaeffer Demosth. u. seine Zeit I', 16 κέ., βασιζόμενος εἰς τὸν Ξεν. Ἑλλ. E', δ', 34 καὶ τὸν Πλούτ. Πελοπ. 15, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀθώωσιν τοῦ Σφοδρίου. Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη μοι φαίνεται πιθανώτερα. Ὁ Διόδ. IE', 29 ἀνακριδῶς ἱστορεῖ ὅτι ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ Σφοδρίου πρὸς κατάληψιν τοῦ Πειραιῶς ἐγένετο μετὰ τὴν σύστασιν τῆς συμμαχίας. Κατὰ τὸν Zingerle ἐν Eranos Vindobonensis 1893 σ. 359 κέ. ἡ λεγομένη σύστασις τῆς συμμαχίας τῷ 377 ἦτο ἀπλῶς μεταβολὴ τῆς τῶν ὄρων τῆς συμμαχίας, ἐπενεγθεῖσα ἕνεκα τῆς προσθήκης καὶ τῶν Θηβαίων εἰς ταύτην. Κατὰ τὸν Swoboda ἐν N. Rhein. Mus. 1894 σ. 345, ἐν τούτῳ ἐνέκειτο ἡ μεταβολή, ὅτι ἀντὶ τῶν ἰδιαιτέρων πρὸς ἑκάστην τῶν πόλεων συνθηκῶν συνέστη στερεώτερος σύνδεσμος, διὰ δόγματος τῶν πλειόνων ὀρίζων τὰ πρακτέα.

³) Βλ. Διόδ. IE', 28. Ἐν τῷ περὶ τῆς συμμαχίας ψήφισματι ἐν CIA. II, 17, στ. 9 κέ. φέρεται ἡ αἰτιολογία: « ὅπως ἂν Λα(κε)δαί(αιμ)ό(ν)ιοι ἑώσι τοὺς Ἑλληνας ἐλευθε(ρ)ους (καὶ) αὐτονόμους ἡσυχίαν ἔχειν τῇ(ν) χώρ(α)ν ἔχοντας ἐμ βεβαίῳ τῇ(ν) ἑαυτῶν(ν) ». Καὶ ἐν CIA. II, 18 μνημονεύονται « οἱ ἐς τοὺς συμμά(χ)ους πρεσβεύσαντες ».

Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Χίους. Πρῶτοι δὲ προστετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν οἱ Χίοι, οἱ Μυτιληναῖοι, οἱ Μηθυμναῖοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ οἱ Θηβαῖοι. ¹ Ὅτε δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 377 πρὸς διάλυσιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἀκόμη ὑπονοιῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐγράφη ψήφισμα ἀνακηρύττον τοὺς ὄρους τῆς συμμαχίας, προστετέθησαν εἰς ταύτην κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δι' ἰδιαιτέρων συνθηκῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πολλὰ ἄλλαι πόλεις, παρορμηθεῖσαι μάλιστα καὶ ἐκ τῶν στρατηγικῶν ἐπιτυχῶν τοῦ Χαβρίου καὶ τοῦ Τιμοθέου. ² Περιελάμβανε δ' ἡ συμμαχία ἐν ἔτει 374, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν τῇ ἐν Σπάρτῃ συνομολογηθείσῃ εἰρήνῃ ἀνεγνώρισαν τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, 60 πόλεις, μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 357 τὸ πλῆθος τῶν συμμαχιδῶν πόλεων ἠϋξήθη εἰς 75. ³

¹) Βλ. Διόδ. ΙΕ', 28. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συμμάχων πρῶτοι ἀναγράφονται οἱ Χίοι: CIA. II, 17 στ. 79 πρὸς καὶ στ. 23 κέ. οἱ Χίοι, οἱ Μυτιληναῖοι, οἱ Μηθυμναῖοι, οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι [καὶ οἱ Θηβαῖοι] ἦσαν ἦδη ἐν τῇ συμμαχίᾳ ὅτε ἐγράφη τὸ ἐν CIA. II, 17 ψήφισμα, διότι τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἶναι χαραγμένα διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς, δι' ἧς καὶ τὸ προτασσόμενον ψήφισμα. Λεῖψανα τῆς συνθήκης πρὸς τοὺς Μυτιληναίους ἐν CIA. II, 18, πρὸς τοὺς Βυζαντίους ἐν II, 19. Ἀττικὸν ψήφισμα ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλῆλ. 12, 138 - 9 (CIA. IV, 2, 186) ὁρίζει ὅπως καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους τῶν Ἀθηναίων ἦ ἡ συμμαχία τοῖς Μηθυμναίοις, οὓσιν ἦδη συμμάχοις τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τῶν Θηβαίων πρὸς Διόδ. ΙΕ', 29. CIA. II, 17. 23 κέ. Fabricius ἐν N. Rhein. Mus 45, 596 κέ.

²) Τὸ ψήφισμα τὸ γράφον τοὺς ὄρους τῆς συμμαχίας βλ. ἐν CIA. II, 17. Πρὸς Schaefer Demosth. u. seine Zeit I', 29 κέ. Ἐν τῷ αὐτῷ ψήφισματι ἀναγράφονται καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες. Περὶ τοῦ ψηφίσματος τούτου καὶ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν προστετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν αἱ διάφοροι πόλεις ἐπραγματεύθησαν ὁ Schaefer comment de soc. Atheniens Chabriae et Timothei aetate in tab. publ. inscriptis Lips. 1856 καὶ ὁ Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 737 κέ. Βλ. καὶ Fabricius ἐνθ. ἀν. 597 κέ. [Scala d. Staatsverträge d. Altert. σ. 129 κέ.] Αἱ συνθήκαι τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐκάστην τῶν πόλεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥσαν πλήρεις διεσώθησαν ἐν ἐπιγραφαῖς πρὸς τοὺς Μυτιληναίους ἐν CIA. II, 18, πρὸς τοὺς Βυζαντίους ἐν II, 19, πρὸς τοὺς Χαλκιδικεῖς, ἐν II, 17 ε, πρὸς τοὺς Κερκυραίους ἐν II, 496 πλήρεις ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλῆλ. 13 354 κέ. [Scala ἐνθ. ἀν. 139 κέ. CIA. IV, 2. σ. 14].

³) Περὶ τοῦ πλῆθους τῶν συμμάχων πρὸς Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 768 κέ. ὅστις τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 70 (βλ. καὶ Διόδ. ΙΕ', 30) ἀναφέρει εἰς τὸ ἔτος 357, ἐν ᾧ ὁ Schaefer Demosth. u. seine Zeit I', 52 θεωρεῖ αὐτὴν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὸ 373. Περὶ τῆς κοινῆς εἰρήνης ἐν ἔτει 374, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν βλ. Διόδ. ΙΕ', 38. Busolt ἐνθ. ἀν. 771 κέ.

Ἄλλ' ἡ συμμαχία δὲν διετηρήθη καθ' ὅλον τὸν χρόνον σταθερά καὶ ἀτάρακτος. Ἀποστάντων αὐτῆς μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 371 τῶν Θηβαίων, εὐθὺς ἔπειτα τῷ 370[69] ἀπέστησαν καὶ αἱ εὐβοϊκαὶ πόλεις, αἵτινες πολλῶ ὕστερον τῷ 357 προσετέθησαν αὐθις.¹ Ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 364 ἢ τοῦ 363 ἐξεπέμφθη μετὰ ναυτικῆς δυνάμεως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπὶ τινὰς τῶν συμμαχίδων πόλεων ἀπέστησαν διὰ παντὸς τῆς συμμαχίας καὶ οἱ Βυζάντιοι, καὶ ἄλλαι δὲ τῶν συμμαχίδων πόλεων φαίνεται ὅτι ἐστασίασαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ συντόνως ἐνεργήσαντες οὗτοι κατέστειλαν τὰς στάσεις.² Τὸ καιριώτατον τέλος κατηνέχθη τραῦμα κατὰ τῆς συμμαχίας, ὅτε ἐξερράγη ὁ λεγόμενος συμμαχικὸς πόλεμος. Οἱ Χίοι οἱ Ῥόδιοι οἱ Κῶοι καὶ οἱ Βυζάντιοι συνέστησαν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, παραπειθόμενοι ὑπὸ τοῦ δυνάστου τῆς Καρίας Μαυσώλλου. Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύστασιν ταύτην παρέσχον ἴσως ἡ κατακληρούχησις τῆς Σάμου καὶ τῆς Ποτιδαίας καὶ τὰ τοῦ Χάρητος ἔργα ἐν Κερκύρα, κινήσαντος στάσεις ἐν αὐτῇ μεγάλας· ἀλλ' οὐκ ὀλίγον βεβαίως συνετέλεσαν καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν αἰσχυρισμοί. Ἡ ἀπόσπασις τῶν εἰρημένων πόλεων ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων ἀνεγνωρίσθη κατὰ τὴν ἐν ἔτει 355 εἰρήνην, καὶ ἄλλαι δὲ συμμαχίδες πόλεις, μὴ μετασχοῦσαι τοῦ πολέμου, ἔργῳ ἀπέστησαν τῆς συμμαχίας, μὴ δυνηθέντων τῶν Ἀθηναίων νὰ παρακωλύσωσι τοῦτο διὰ τὴν μεγάλην ἔνεκα τοῦ πολέμου ἀσθένειαν

¹) Περὶ τῆς Εὐβοίας πρὸς. Ξενοφ. Ἑλλ. Γ', ε', 23. Ζ', ε', 4. Περὶ τῆς ἐπανόδου τῶν νησῶν εἰς τὴν συμμαχίαν βλ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 816 κέ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit 11, 142 κέ.

²) Βλ. Διδό. ΙΕ', 79, ὅστις ἱστορεῖ ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδας στρατεύσας ἐπὶ τοὺς Ῥοδίους καὶ Χίους καὶ Βυζαντίους «ἰδίας τὰς πόλεις ταῖς Θηβαίαις ἐποίησεν». Ὅτι ἐπλευσε μέχρι τοῦ Βυζαντίου μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰσοκρ. Ε', 58. Οἱ Βυζάντιοι οὐδέποτε πλέον ἐπανήλθον εἰς τὴν συμμαχίαν: Busolt 810 - 1. Ὡς ἐπακολούθημα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἐπαμεινώνδου θεωρεῖ ὁ Köhler ἐν Ath. Mitth. 2, 142 κέ. τὴν ἐν ἀττικῇ ψηφίσματι ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι [βλ. καὶ GIA. IV. 2, 54. 6] ἀναφερομένην παράδοσιν τῶν συνθηκῶν καὶ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν ἐν Κίῳ πόλεων. Περὶ τοῦ ψηφίσματος τούτου βλ. καὶ Hartel Stud. üb. att. Staatsrecht u. Urkundenwesen σ. 88 κέ. [Pridik de Cei insulae rebus 36 κέ.].

αὐτῶν.¹ Διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ δὲ μάχης ἡ κατ' ἐπίφασιν διατηρουμένη ἀκόμη συμμαχία τῶν Ἀθηναίων διελύθη τελείως.²

Σκοπὸς τῆς συμμαχίας.

Ἡ δευτέρα συμμαχία τῶν Ἀθηναίων³ συνέστη πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν συμμάχων διὰ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας ἀπὸ τῆς καταδυναστείας τῶν Λακεδαιμονίων⁴. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ὁ ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων κίνδυνος ἐξέλιπε, διετηρεῖτο δ' ἡ συμμαχία, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκώλυον τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἐπειδὴ ἡ συμμαχία συνέστη ἐμμένουσα εἰς τὰς διατάξεις τῆς βασιλείας συνθήκης τοῦ 386, ἐκεῖνοι μόνον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων τῶν ἐν ἡπείρῳ ἐνοικούντων καὶ τῶν νησιωτῶν προσετίθεντο εἰς αὐτήν, ὅσοι δὲν ἦσαν ὑπῆκοοι τοῦ βασιλείως τῶν Περσῶν. Πάντες δ' οἱ σύμμαχοι διετήρουν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, καὶ πολιτείαν εἶχον ἣν αὐτοὶ ἐβούλοντο, οὐδ' ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δεχθῶσιν ἢ φρουράν ἢ ἄρχοντα Ἀθηναίων, οὐδὲ νὰ δίδωσι φόρον⁵.

¹) Αἰτία τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου: Δημ. ΙΕ', 3. Περὶ τῶν κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σάμῳ καὶ ἐν Ποτιδαίᾳ βλ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit I', 87-8. 90. 'Ο Busolt σ. 804 κέ. δικαιολογεῖ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων περὶ τῶν κληρουχιῶν. Περὶ τῆς κινήσεως ὑπὸ τοῦ Χάρτητος τῶν ἐν Κερκύρα στάσεων βλ. Διόδ. ΙΕ', 95. Αἰν. Τακτ. ια', 7. 'Ο Busolt σ. 821 κέ. ἀναιρεῖ τὰς μορφὰς ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ συμμαχίᾳ ἐδυνάστευον τὰς πόλεις. Περὶ τῆς ἐν ἔτει 355 εἰρήνης καὶ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς βλ. Busolt σ. 858 κέ.

²) 'Ο Πανσ. Α', κε', 3 λέγει περὶ τοῦ Φιλίππου: « Ἀθηναῖοις δὲ λόγῳ συνθέμενος ἔργῳ σφᾶς μάλιστα ἐκάκωσε, νήσους τε ἀφελόμενος καὶ τῆς ἐς τὰ ναυτικά παύσας ἀρχῆς ».

³) Περὶ τῆς συντάξεως τῆς συμμαχίας ἐπραγματεύθησαν οἱ Boeckh Staatsh. d. Athenen I, 646 κέ. Rehdantz vitae Iphicr. Chabr. Timothei σ. 54 κέ. Schaefer Demosth. u. seine Zeit I', 25 κέ. Busolt ἐνθ. ἀν. σ. 684-737.

⁴) βλ. CIA. II, 17 στ. 9 κέ.: « ὅπως ἂν Λα(κε)δα(αι)μόνιοι ἐῷσι τοὺς Ἑλληνας ἐλευθε(ε)ρους (καὶ) αὐτονόμους ἡσυχίαν ἄγειν (τὴν χώραν) ἔχοντας ἐμ βεβαίῳ τ(ῇ) ἐαυτῶν » σ. 46 κέ.: « ἐὰν δέ τις (ἦ) ἐπὶ πολέμῳ ἐπὶ τ(οῦ)ς ποιησαμένους τὴν συμμαχίαν ἢ κατὰ γ(ῆ)ν ἢ κατὰ θάλατταν, βοηθεῖν Ἀθηναίους καὶ τοὺς συμμάχους τούτοις καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατόν ».

⁵) βλ. CIA. II, 17, στ. 15 κέ.: « ἐὰν τις βούλ(η)ται τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν βαρβάρων τῶν ἐν (ἡπείρῳ) ἐνοικούντων ἢ τῶν νησιωτῶν ὅσοι μὴ βασι(λ)είως εἰσίν, Ἀθηναίων σύμ-

Σύνταξις τῆς Συμμαχίας.

Ἡ συμμαχία ἀπετελεῖτο ἐκ δύο μερῶν, ἐκ τῶν Ἀθηναίων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν συμμάχων ἀφ' ἑτέρου, ὧν ὄργανον ἐν Ἀθήναις ἦτο τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων. Κατὰ ταῦτα ἐν ταῖς δημοσίαις γράμμασιν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν συμμαχίαν ὠνομάζοντο « οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι »¹. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν οἱ ἡγεμόνες τῆς συμμαχίας, ὡς τοιοῦτοι δ' εἶχον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τῶν πολεμικῶν καὶ ἐπεμελοῦντο τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἔξω μέρεσιν². Τὸ συνέδριον συνήδρευεν ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἦσαν δὲ σύεδροι τῶν συμμάχων οἱ πρέσβεις τῶν συμμαχίδων πόλεων, ὧν ἐκάστη μεγάλη ἢ μικρὰ ἦτο κυρία μιᾶς ψήφου· κατώκουν δὲ πιθανῶς πάντες οἱ σύεδροι ἐν Ἀθήναις³. Κοινὴ συνθήκη περὶ

μαχος εἶναι καὶ τῶν συμμάχων, εἶναι αὐ(τ)ῶ(ι ἐλευθέρ)ῳ ὄντι καὶ αὐτονόμῳ, πολιτ(ευσ)ομένην πολιτείαν ἣν ἂν βούληται, μήτε. (φρουρ)ὰν εἰσδεχομένῳ μήτε ἀρχοντα ὑπα(δεχ)ομένῳ, μήτε φόρον φέροντι ». Πρβλ. II, 17 β.

¹) Τὴν ἐν ταῖς δημοσίαις γράμμασιν ὀνομασίαν τῆς συμμαχίας βλ. ἐν CIA. II, 17. 19. Βλ. καὶ Δελτ. Ἑλλ. ἀλλ. 12, 138-9 (CIA. IV, 2, 18 β)· ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦτω κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν Μηθυναίων εἰς τὴν συμμαχίαν τὸν ὄρκον ὥρυσαν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν τῶν Ἀθηναίων οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ καὶ οἱ ἵππαρχοι, ἀντὶ δὲ τῶν συμμάχων οἱ σύεδροι τῶν συμμάχων.

²) Βλ. Διόδ. IE', 28, Ξενοφ. πόρ. E', 6. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον τῷ 357/6 εἶχον φρουροὺς ἐν Ἀνδρῶν (CIA. II, 62), ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ὅταν ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δέχωνται φρουρὰν εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν. Βλ. CIA. II, 17 στ. 22. Τῷ 355/4 ἀναφέρονται Ἀθηναῖοι ἀρχοντες ἐν Ἑλλησπόντῳ : II, 69.

³) Ἐν ταῖς δημοσίαις γράμμασιν ἡ ὀνομασία τοῦ συνεδρίου εἶναι : « οἱ σύεδροι τῶν συμμάχων ». Βλ. CIA. II, 17 στ. 43-4. Δελτ. Ἑλλ. ἀλλ. 12, 139 (CIA. IV, 2, 18 β). Πρβλ. καὶ Αἰσχίν. π. Κτησ. 74. Ἐν CIA. II, 51. 57 β ὀνομάζονται ἀπλῶς « οἱ σύμμαχοι ». Διόδ. IE', 28 : « Ἐτάχθη δ' ἀπὸ κοινῆς γνώμης τὸ μὲν συνέδριον ἐν ταῖς Ἀθήναις συνεδρεῖν, πόλιν δὲ ἐπ' ἴσης καὶ μεγάλην καὶ μικρὰν μιᾶς ψήφου κυρίαν εἶναι ». Ἡ διαρκὴς διαμονὴ τῶν συμμάχων ἐν Ἀθήναις δὲν καταδεικνύεται μὲν ἐκ τοῦ Ἰσοκρ. ΙΔ', 21, ἀλλὰ πιθανὴ φαίνεται ἐκ τοῦ Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 86, ὅπου δ' ἐρίτωρ τοὺς συνεδρους τῶν συμμάχων καλεῖ ὅπως μαρτυρήσωσι περὶ τινος συμβάντος ἐν τῷ συνεδρίῳ πρὸ τριῶν ἐτῶν. Busolt σ. 693. Πρβλ. Lenz d. Synedriion der Bundesgenossen im 2 att Bund. Diss. in. Königsberg σ. 6-7. Σύεδρος τῶν Τεγεαίων ἀναφέρεται ἐν Ἐφ. ἀρχ. 1886 σ. 137 (Hermes 24, 134-5. CIA. IV, 2 117 β). Ὅτι ἐκάστη πόλις ἡδύνατο νὰ ἔλθῃ καὶ πλείονας συνεδρους ἐν Ἀθήναις σονάγεται ἐκ CIA. II, 52c IV, 2, 49. Πρβλ. H o c k ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1878 σ. 473 κέ. Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἐψήφισαν βεβαίως ἀπὸ κοινοῦ οἱ σύεδροι ἐκάστης πόλεως, μίαν μόνον ψήφον ἔχοντες ἅπαντες.

τῆς συμμαχίας, δρίζουσα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν συμμάχων, δὲν ὑπῆρχε βεβαίως, ἀναντίρρητον δὲ φαίνεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον συνομολογήσῃ συνθήκας ἰδίᾳ πρὸς ἐκάστην τῶν συμμαχιδῶν πόλεων, καὶ ὅτι τὸ συνέδριον ἐπεμελεῖτο τῶν κοινῶν συμφερόντων τῶν πόλεων τούτων ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ἐν αὐτῷ συνέδρους¹. Τὸ συνέδριον ἦτο ἄρα ἡ βουλὴ τοῦ κοινοῦ τῶν συμμάχων. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσαι αἱ συμμαχιδες πόλεις καὶ μεγάλαι καὶ μικραὶ ἦσαν κύριαι μιᾶς μόνης ψήφου ἐκάστη, δὲν φαίνεται πιθανόν, ὅτι τὰ δόγματα τῆς πλειονότητος τῶν συνέδρων ὤφειλον πάντως νὰ ἐκτελῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ εἰς ταῦτα δυνατόν ἦτο ἐνίοτε νὰ ἐναντιῶνται καὶ πᾶσαι αἱ μεγάλαι πόλεις, ὀλιγώτεραι τὸ πλῆθος οὔσαι τῶν μικρῶν. Ἐνεκα τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων σπανίως ἐπῆρχετο ἀντίθεσις τῶν συνέδρων πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κυρία θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἀπόφασις τῆς ἡγεμόνος πόλεως. Τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ γενόμενα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν κύρωσιν τῆς Φιλοκρατείου εἰρήνης τῷ 346, ἧς καίπερ ἀντικειμένης εἰς τὸ δόγμα τῶν συνέδρων, προσετάχθησαν νὰ ὁμόσωσιν οὗτοι τὴν τήρησιν.²

1) Ὅτι δὲν ὑπῆρχε κοινὴ συνθήκη περὶ τῆς συμμαχίας θυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ CIA. II, 47. Αἱ ἐν τῷ ψήφισματι τούτῳ διατάξεις περὶ τῆς συμμαχίας θὰ ἦσαν περὶται ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη συνθήκη. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ ὀνόματα τῶν προσεθεμένων εἰς τὴν συμμαχίαν πόλεων ἔπρεπε ν' ἀναγραφῶσιν εἰς τὴν κοινὴν συνθήκην καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ψήφισμα τοῦτο. Τὴν συνθήκην περὶ συμμαχίας ἐκάστη τῶν πόλεων ἄνευ ἐξαίρεσεως συνωμολόγει πρὸς μόνους τοὺς Ἀθηναίους. Βλ. CIA. II, 49. IV, 2, 49. II, 109. 17 δ. 49 δ. IV, 2, 49 δ. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 354 κ.ε.) IV, 2, 18 δ (Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 139). Ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ψήφισματος ἐν CIA. II, 49, ἐφ' ὅσον τοῦτο δύναται ν' ἀναγνωσθῇ, δὲν συνάγεται ὅτι εἶχε βροπὴν τινα τὸ συνέδριον εἰς τὴν προσθήκην νέων πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν, ὡς ὑποθέτει ὁ Lenz ἐνθ. ἀν. 16 κ.ε. Τὸ ψήφισμα τοῦτο κελεύει τοὺς συνέδρους τῶν συμμάχων νὰ ὁμόσωσι τὸν περὶ τῆς συμμαχίας ἔρκον, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ κελεύει νὰ πράξωσι καὶ οἱ ἱππεῖς τῶν Ἀθηναίων, ὡς δ' οὗτοι οὐδεμίαν εἶχον ἐξουσίαν εἰς τὴν συνομολογήσιν συνθηκῶν οὕτω καὶ οἱ σύνεδροι. Τὸ δ' ἐν CIA. II, 57 δ δὲν ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν, διότι εἶναι συνθήκη συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν πρὸς τὰς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένας πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Βλ. καὶ Lenz σ. 17 κ.ε. Ἡ συνθήκη περὶ προσθήκης τῶν Κερκυραίων εἰς τὴν συμμαχίαν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: « συμμαχία Κερκυραίων καὶ Ἀθηναίων (εἰς τὸν δαί) χρόνον »: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 354 (CIA. IV 2, 49 δ.).

2) Τὸ δόγμα τῶν συμμάχων περὶ τῆς Φιλοκρατείου εἰρήνης πρὸς τὸν Φίλιππον τῷ

Χρηματισμός ὑπὲρ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων.

Ὁ κανονικὸς χρηματισμὸς ὑπὲρ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἦτο τοιοῦτός τις. Τὸ περὶ ἐκάστου πράγματος δόγμα τῶν συμμαχικῶν εἰσέφερετο εἰς τὴν βουλὴν τοὺς πεντακασίους, ἃν δ' αὕτη ἐνέκρινε τοῦτο, τὸ περιελάμβανεν ἐν τῷ εἰσενεκτέῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν προβουλευματι, δηλοῦσα καὶ τὴν προέλευσιν αὐτοῦ. Ἄν δὲ μὴ ἐνέκρινεν ἡ βουλὴ, εἰσέφερεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τότε δόγμα καὶ τὴν ἀντίθετον γνώμην αὐτῆς ἐν προβουλευματι. Κύριος δ' ἦτο ὁ δῆμος ν' ἀποφασίσῃ. Ἄλλος δὲ τρόπος χρηματισμοῦ ὑπὲρ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων ἦτο καθ' ὃν προσεκάλει ἡ βουλὴ οἱ πεντακάσιοι τοὺς συνέδρους τῶν συμμαχικῶν νὰ ἐξενέγκωσι δόγμα εἰς τὸν δῆμον ὅ τι ἤθελον κρίνῃ ἄριστον· καὶ ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ κύριος ἦτο ὁ δῆμος ν' ἀποφασίσῃ περὶ παραδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως αὐτοῦ.²

346 (παρ' Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 60 κέ. κτ. Κτησι. 69. 70) δὲν ἐγένετο δεκτὸν τῇ 19 Ἑλεφβολιῶνος ὑπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ὅς μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεφάσισε νὰ ὁμόσωσιν οἱ σύνεδροι τὴν παρὰ τὴν γνώμην αὐτῶν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην. Βλ. Αἰσχίν. κτ. Κτησι. 73-4. Ἀπλῇ δ' εἰκασία ἀναπόδεικτος καὶ κατ' ἐμὲ ἀπίθανος εἶναι ὅτι οὗτοι σύνεδροι ἐν τῷ μεταξὺ ἐκύρωσαν τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Hock ἐνθ. ἀν. 475 κέ. ἀντικρούων τὸν Busolt σ. 691. 701-2 (πρὸς. καὶ Lenz ἐνθ. ἀν. σ. 60). Τὸ συνέδριον ἐβουλεύετο ἀπλῶς, ὡς ὀρθῶς ἐχαρακτήρισεν αὐτὸ ὁ Busolt σ. 691 (βλ. καὶ Hartel demosth. Studien 2, 46-7. 82). Οὐδὲν δὲ βλέπω λόγον πείθοντα, ὅτι τοιαύτην περιωρισμένην ἐξουσίαν εἶχε τὸ συνέδριον μόνον μετὰ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον.

¹) Βλ. CIA. II, 57 b: «(ἐπειδὴ δὲ) οἱ σύμμαχοι δόγμα εἰσήνεγκαν εἰς (τὴν βουλὴν) δέχεσθαι τὴν συμμαχίαν, καθὰ ἐπαγγελ(ονται) οἱ Ἀρχαῖοι καὶ Ἀγαῖοι καὶ Ἥλείοι καὶ Φλειῖάσιοι, καὶ ἡ βουλὴ προδούλευσεν κατὰ ταῦτά, δεδό(χθαι) κτλ.». Πρὸς. Köhler ἐν Athen. Mitth. 1, 198. Ὅτι οὗτος ἦτο ὁ κανονικὸς τρόπος τοῦ χρηματισμοῦ παραδέχεται καὶ ὁ Lenz ἐνθ. ἀν. 33. Βλ. καὶ Swoboda ἐν N. Rhein. Mus. 1894, 349 κέ. Ἡ ἀντίθετος πρὸς τὸ δόγμα τῶν συνέδρων ἀπόφασις τοῦ δήμου ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Φιλοκρατείας εἰρήνης.

²) Τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ τοιοῦτου τρόπου τοῦ χρηματισμοῦ παρέχει τὸ ψήφισμα ἐν CIA. II, 51, ὡς ἀνέπτυξεν ὁ Köhler ἐν Ath. Mitth. 1, 13 κέ. Βλ. καὶ Hock ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1883 σ. 515 κέ. Παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Köhler φρονῶ μετὰ τοῦ Hartel demosth. Studien 2, 48 κέ. (βλ. καὶ Busolt σ. 690), ὅτι ἐν τῷ ψήφισματι οὐδεμίᾳ ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Διονυσίου καὶ τῶν λόγων τῶν πρέσβεων. Ἡ φράσις μόνον διαφέρει, ἄλλως τὴν αὐτὴν ἐννοίαν ἔχουσι τὰ αὐτὰ περὶ τῶν γραμμάτων ὧν

Ἐξουσία τοῦ συνεδρίου.

Αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς συνειθίζετο νὰ προκαλῆται δόγμα τοῦ συνεδρίου τῶν συμμάχων, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεφέροντο εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα. ¹ Ὅθεν τὸ συνέδριον ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ περὶ συνθηκῶν, συνεπρέσβευεν ἐνίοτε μετὰ πρεσβειῶν καὶ ὤμνυε περὶ ἐμπεδώσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῶν συνθηκῶν. ² Πρὸς τούτοις φαίνεται ὅτι συνειθίζετο νὰ προκαλῆται

ἐπεμφεν Διονύσιος » καὶ τὸ « περὶ ὧν λέγουσι », δηλ. οἱ πρέσβεις οἱ παρὰ Διονυσίου ἦκοντες. Τί ἐξήτει ἡ παρὰ τοῦ Διονυσίου πρεσβεία ἐμφαίνεται ἐν στ. 33 κέ., ὅπου περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν του λέγεται: « δο(η)θοῦσιν τῇ βασι(λ)είᾳ εἰ(ρ)ήνῃ, ἣν ἐ(πι)αί(η)σα(ν)το Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι(ι) κ(α)ι() (οἱ ἄλλοι Ἕλληνες) », ὅπερ ἐν τισι ταῦλάχιστον συνάδει πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν γραμμάτων ἐν στ. 5 κέ. Ἡ βουλή διὰ τοῦτο εἰσφέρει γνώμην εἰς τὸν δῆμον περὶ ἀπονομῆς χρυσῶν στεφάνων καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς πολιτείας εἰς τὸν Διονύσιον καὶ τοὺς υἱούς αὐτοῦ. Τὰ πορίσματα, ἃ ἐκ τῆς διατυπώσεως τοῦ ψηφίσματος συνήγαγόν τινες, εἶναι πάντα ἀδεῦσαι. Καὶ ὁ Lenz σ. 34 δὲν μὲ πείθει. Ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἐν CIA. II, 52 εἶναι συναφῆς πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 51 δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ.

¹) Bekker An. gr. 302, 14: « συνέδρ(οι) οἱ ἀπὸ τῶν συμμάχων μετὰ τῶν Ἀθηναίων βουλευόμενοι περὶ τῶν πραγμάτων ».

²) Βλ. CIA II, 51. 576. Ὑπερβάλλει τὸ μέτρον ὁ Hock ἐνθ. ἀν. σ. 477 (πρὸς τοῦ αὐτοῦ Πρόγρ. τοῦ Husum 1881 σ. 8 κέ. πρὸς δὲ Lenz ἐνθ. ἀν. 24 κέ.) συναγών ἐκ τοῦ ἐν CIA. II, 49 6. IV, 2, 49 6 ὅρκου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Κερκυραίων κατὰ τὴν παραδοχὴν τῶν τελευταίων εἰς τὴν συμμαχίαν τῷ 375/4, ὅτι ἐν τῇ συμμαχίᾳ πράγμασι δὲν εἶχον ἐξουσίαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ κηρύξωσι πόλεμον ἢ νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην ἄνευ τῆς γνώμης τῆς πλειονότητος τῶν συνεδρῶν. Τούτωντιον προϋποθέτουσι ὁμοφωνίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων ἢ περικοπὴ τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηναίων καὶ Κερκυραίων: « πόλι(ς)ε(μ)ον δὲ καὶ εἰρήνην μὴ ἐξεῖναι Κ(ο)ρκυραίοις ποιήσασθαι (ἄ)νευ Ἀ(θη)ναίων καὶ (τοῦ) π(λ)ήθους τῶν συμμάχων· ποιεῖν δὲ κα(ὶ) τὰλλα κατὰ τὰ δόγματα τῶν συμμάχων » καὶ συμφώνως πρὸς ταύτην ὁ ὅρκος τῶν Κερκυραίων (στ. 31 κέ.): « περ(ὶ) πολέμ(ο)υ κ(αὶ) εἰρ(ή)νης πράξω καθότι κα Ἀ(θ)ηναίοι(ς) κ(α)ι() τῷ π(λ)ήθει τῶν συμμάχων (δο)κῇ κ(αὶ) τὰλλ(α) ποιήσω κατὰ τὰ δόγματα τὰ Ἀθηνα(ῖ)ων κα(ὶ) τῶν (συμμάχων) » καὶ ἡ περικοπὴ ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν Ἀθηναίων (στ. 20 κέ.): « καὶ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης πράξω καθότι ἀν τῷ π(λ)ήθει τῶν συμμάχων δοκῇ καὶ τὰλλα ποιήσω κατὰ τὰ δόγματα τῶν συμμάχων ». Βλ. καὶ Swoboda ἐν N. Rhein. Mus 1894 σ. 346 κέ. Τίνας δ' ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ γνώμη ἦτο κυρία διδασκόμεθα ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν συνωμολογήθη ἡ Φιλοκράτειος εἰρήνη. Τὸ συνέδριον ὁμνύει περὶ τηρήσεως συνθηκῶν: Ath. Mitth. 2 σ. 144 στ. 57-8. Δελτ. ἐλλ. ἀλλ. 12, 139 [C. A. VI, 2, 18 6]. Τῷ 371 οἱ σύνεδροι τῶν συμμάχων πάντες παρόντες ἐν Σπάρτῃ ὤμωσαν τὴν εἰρήνην: Ξενοφ. ἐλλ. 7', γ', 19. Οἱ σύνεδροι ὤμωσαν τὴν Φιλοκράτειαν εἰρήνην: Αἰσχίν. κτ. Κτησ. 74. π. τ. παραπρ. 85, ἐνῶ προτοῦ μόνος Ἀγλαυκέρων ὁ Τενέδιος, ἐκ τῶν συνεδρῶν

δόγμα τοῦ συνεδρίου προκειμένου περὶ ἐπιβολῆς ἀθηναϊκῆς φρουρᾶς εἰς συμμαχίδα πόλιν, ¹ ἢ περὶ καθορισμοῦ δαπανῶν ἀπὸ τῶν φόρων τῶν συμμάχων. ² Τέλος ῥητὰ τινα ἀδικήματα κατὰ τῆς συμμαχίας ἔκρινε τὸ συνέδριον ὡς δικαστήριον. ³

Ὁ συμμαχικός φόρος

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν σύστασιν τῆς συμμαχίας οἱ σύμμαχοι δὲν ἔφερον φόρον. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσιν ἡ ῥητὴ δῆλωσις τῶν Ἀθηναίων ὅτι οὐδεὶς τῶν συμμάχων ἔμελλε νὰ φέρῃ φόρον καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῶν συμμάχων πρὸς βοήθειαν ἀλλήλων ἐν πολέμῳ ⁴. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ συμμαχίᾳ τὰ πράγματα ἐβάδισαν ἦν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁδόν. Αἱ μικρότεροι τῶν πόλεων ἐξηγόρασαν δι' ἐνιαυσίου καταβολῆς χρημάτων τὴν ὑποχρέωσιν τῆς στρατείας, ἀλλ' αἱ μείζονες ἐξηκολούθησαν παρέχουσαι πολεμικὴν δύναμιν ⁵. Τὰ χρήματα δ' ἐκεῖνα ὠνόμασαν

πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκλεγεθείς, ἐστάλη πρεσβευτὴς μετὰ τῶν Ἀθηναίων πρεσβειῶν πρὸς τὸν Φίλιππον: Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 20.

¹) Πρβλ. CIA. II, 176. Βλ. Hœck ἐνθ. ἀν. σ. 479. Ἀθηναῖος Ἄρχων ἐν Ἀρκεσίῃ τῆς Ἀμοργοῦ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 225 [Dittenberger Syll. ² 112], ἐν Ἀνδρῶ: Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 107.

²) Ἐκ τοῦ CIA. II, 62 ἀναφέρεται μισθὸς ἐκ τῶν συντάξεων «κατὰ τὰ δόγματα τ(ῶ)ν συμμάχων», ἐν ᾧ ἐν II, 108. 117 περὶ δαπανῶν ἐκ τῶν συντάξεων ἀποφασίζει ὁ δῆμος. Ὁ Lenz ἐνθ. ἀν. σ. 24 φρονεῖ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ δαπανήσῃσιν ἐκ τῶν συντάξεων, ἀν τὸ συνέδριον ἐκύρου πρότασιν περὶ τούτου.

³) Τὸν Ἀθηναῖον τὸν ἔχοντα ἐγκτήματα ἐν ταῖς τῶν συμμάχων χώραις, κατὰ τὸ ψήφισμα ἐν CIA. II, 17 στ. 41 κέ., εἶχεν ἐξουσίαν ὁ βουλευόμενος νὰ καταγγεῖλῃ πρὸς τοὺς συνεδρους τῶν συμμάχων, οἱ δὲ σύνεδροι ἐπώλουν ταῦτα. Κατωτέρω δ' ἐν στ. 51 κέ. τὸ αὐτὸ ψήφισμα γράφει: «ἐὰν δὲ τις εἴπῃ ἢ ἐπιψηφίσῃ ἢ ἄρχων ἢ ἰδιώτης παρὰ τὸδε ψήφισμα, ὡς λύειν τι θεῖ τῶν ἐν τῷδε τῷ ψηφίσματι ἐρημνέν(ων), ὑπαργέτω μ(έν) αὐτῷ ἀτίμω εἶναι καὶ (τὰ χρήμα(τα αὐτ)οῦ δημόσια ἔστω καὶ τῆς (θεοῦ τ)οῦ ἐπιθ(έκα)τον καὶ κρινέσθω ἐν Ἀθην(αῖοις καὶ τ)οῖς συμμάχοις ὡς διαλύειν τῇ(ν) συμμαχίαν» Ζημιούντων δὲ αὐτὸν θανάτῳ ἢ φυγῇ οὐ(περ) Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι κρατοῦσι(ν)». Ὁ Lenz ἐνθ. ἀν. σ. 9 κέ. ἀποδίδει εὐρυτέραν δικαιδοσίαν εἰς τὸ δικαστήριον τῶν συνεδρίων, μάλιστα ἐν σ. 15 κέ. εἰκάζει εἰς στ. 41 κέ. τοῦ ψηφίσματος τούτου στηριζόμενος. ὅτι εἶχε τὸ συνέδριον καὶ γενικωτέραν ἐποπτείαν πάντων.

⁴) Βλ. CIA. II, 17, στ. 23. 46 κέ.

⁵) Τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Busolt σ. 703 κέ., ὅτι πάντες οἱ σύμμαχοι ἔδιδον συντάξεις.

συντάξεις, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακῶς ἡχοῦντος ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πρώτης συμμαχίας ὀνόματος τῶν φόρων¹. Ἐτάσσετο δὲ τὸ ποσὸν τοῦ φόρου ὑπὸ ψηφίσματος τοῦ δήμου, καθ' οὗ ἦτο γραφὴ παρανόμων². Αἱ συντάξεις ἐκομίζοντο τακτικῶς ὑπὸ τῶν συμμάχων εἰς Ἀθήνας, ἃν δὲ καθυστεροῦν εἰσέπραττον οἱ Ἀθηναῖοι αὐτὰς διὰ τῆς βίας³. Κατετίθεντο δ' εἰς τὸ κοινὸν συμμαχικὸν ταμεῖον, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο αἱ πρὸς τὸν πόλεμον δαπάναι. Οὐχί σπανίως δ' οἱ στρατηγοὶ παρηγγέλλοντο νὰ εἰσπράττωσιν αὐτοὶ τὰς συντάξεις τῶν συμμάχων καὶ ν' ἀναλίσκωσιν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ πολέμῳ⁴. Ὅποση ἦτο ἡ ἀπὸ τῶν συντάξεων πρόσοδος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀκμῆς τῆς συμμαχίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ⁵.

εὐστόχως ἀνεσκέυασεν ὁ Hahn ἐν Jahrb. f. class. Philol. 1876 σ. 455 κέ. "Ὅτι οἱ Ὀρθοῖοι δὲν εἶδον συντάξεις μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφ. Γ', 6', 1. Βλ. καὶ Schaefer Demosth. u. seine Zeit I', 27. Ἐν τοῖς λόγοις τῶν Κερκυραίων παρὰ Ξενοφ. Γ', 6', 9: «ἐξ οὐδεμιᾶς γὰρ πόλεως πλὴν γε Ἀθηναίων οὔτε ναῦς οὔτε χρήματα πλείονα ἂν γενέσθαι» διὰ τῆς λείψεως χρήματα ἐννοοῦνται τὰ ἀναλίσκόμενα ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτῶν στόλου. Βλ. Hahn σ. 458. Δὲν θεωρῶ δ' ἀκριβῆ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ Lenz ἐνθ. ἀν. σ. 22. Πρβλ. καὶ Ἰσοκρ. Ζ', 2, οὗ τὴν μαρτυρίαν δὲν κατέρωθωσε ν' ἀποδείξῃ ἀναξίαν πίστεως ὁ Busolt σ. 711 κέ. «ἔτι δὲ συμμάχους ἐχούσης (τῆς πόλεως) πολλοὺς μὲν τοὺς ἐτοίμως ἡμῖν, ἦν τι δέη, βοηθήσονται, πολλοὶ δὲ πλείους τοὺς τὰς συντάξεις ὑποτελοῦντας καὶ τὸ προσταττόμενον ποιῶντας».

1) Βλ. Ἀρποκρ. λ. σύνταξις: «ἔλεγον δὲ καὶ τοὺς φόρους συντάξεις, ἐπειδὴ χαλεπῶς ἔφερον οἱ Ἕλληνες τὸ τῶν φόρων ὄνομα, Καλλιστράτου οὕτω καλέσαντος, ὥς φησι Θεόπομπος ἐν ἱ' Φιλιππικῶν».

2) Βλ. (Δημ.) ΝΗ', 37-8. Ὁ P. Panske ἐν Griech. Studien Herm. Lipsius z. 60 Geburtstag dargebracht 1894 σ. 5 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μὲν σύνεδροι ἐπέτασσον τὰς συντάξεις, οἱ δ' Ἀθηναῖοι διὰ ψηφίσματος κατένεμον αὐτὰς εἰς ἐκάστην τῶν συμμαχίδων πόλεων.

3) Οἱ σύμμαχοι τακτικῶς ἐκόμιζον τὰς συντάξεις εἰς Ἀθήνας: Πλουτ. Φωκ. 7. Περὶ τῆς δι' ἐξαναγκασμοῦ εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων χρημάτων βλ. Ath. Mitth. 2, 142 στ. 13 [CIA. IV, 2, 546] «οἱ ἡρημένοι ὑπὸ δήμου εἰσπράτ(τ)ειν τὰ ὀφειλόμενα χρήματα τῶν νησιωτῶν» CIA. II, 62.

4) Ἡ ὑπαρξὶς ταμεῖου τῶν συμμάχων συνάγεται ἐκ τοῦ CIA. II, 17 στ. 45-6. II, 65. Εἰς τοῦτο κατετίθεντο καὶ αἱ ἐπιβαλλόμεναι ζημίαι. "Ὅτι ἐκ τῶν συντάξεων ἐλαμβάνοντο αἱ πρὸς τὸν πόλεμον δαπάναι μαρτυρεῖ ὁ (Δημ.) ΜΘ', 49: «ἐκ γὰρ τῶν κοινῶν συντάξεων ἡ μισθοφορία ἦν τῷ στρατεύματι». Εἰς τοὺς στρατηγούς ἀνετίθετο ἡ ἐμπράξις συντάξεων. Οὕτω π. χ. εἰς τὸν Χάρητα, τὸν Χαρίδημον καὶ τὸν Φωκίωνα: «(χρ)ήματα τῶν συντάξεων τῶν ἐλ Λέσβῳ»: CIA. II, 108. Πρβλ. Ἰσοκρ. ΙΕ', 113. (Δημ.) ΜΘ', 49.

5) Οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Busolt σ. 723 κέ. στηρίζονται εἰς ἀπλᾶς εἰκασίας. Βλ. καὶ Hahn

Αὐτοδικία.

Αἱ συμμαχίδες πόλεις διετήρουν ἀμείωτον τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν, κατὰ τὴν διακήρυξιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῶν πόλεων ὅσαι ἀποστᾶσαι τῆς συμμαχίας καὶ ὑποταγεῖσαι προστετέθησαν πάλιν εἰς αὐτὴν καὶ ὅσαι καταναγκασθεῖσαι ἐγένοντο σύμμαχοι, περιωρίσθη ἡ αὐτοδικία. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἐκ τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς πόλεις τὰς ἐν Κέῳ, αἵτινες παραβᾶσαι τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας καὶ πολεμήσασαι ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων τῷ 364 ἢ 363 κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ θάλασσαν, ὑπετάγησαν ὀλίγῳ ὕστερον κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην αἱ κρίσεις τῶν ἐν Κέῳ δικαστηρίων ἐπετρέπετο νὰ ἐκκαλῶνται εἰς Ἀθήνας¹. Καὶ πρὸς τοὺς Ναξίους

ἐνθ. ἀν. σ. 461 κί. Κατὰ τὸν Δημ. ΙΗ', 234 τῷ 355 αἱ συντάξεις ἦσαν 45 τάλαντα, τῷ δὲ 346 ἦσαν 60 τάλ. κατὰ τὸν Αἰσχίν. π. τ. παραπρ. 71.

1) Πρὸλ. τὸ ὑπὸ τοῦ Köhler ἐν Ath. Mitth. 2 σ. 142 κί. (CIA. IV, 2, 546) ἐκδοθὲν ἀπτικὸν ψήφισμα τοῦ 363]2 καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Köhler εἰς αὐτό. Ἐν στ. 45 κί. γράφει τοῦτο περὶ τῶν Ἰουλιητῶν τῶν πολεμησάντων ἐναντία τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, οἵτινες ἔπρεπε νὰ καταδικασθῶσιν εἰς φυγὴν καὶ δήμευσιν τῆς οὐσίας: «ἐὰν δέ(τινες τῶν) ἀπογραφέντων ἀμφισβητῶσι μὴ εἶναι τούτων τῶν ἀνδρῶν, ἐξεῖναι αὐτοῖς ἐγγυητὰς καταστήσασι πρὸς (τ)οῦ(ς) σ(τρ)ατηγοῦς τοὺς Ἰουλιητῶν τριάκοντα ἡμερῶν δίκα(ς) ὕ(π)ο(σ)χ(ε)ῖν (κα)τὰ τ(οῦ)ς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας ἐν Κέῳ καὶ (ἐν τῇ ἐκ-)κλήτῃ (πό)λει Ἀθήνῃσι». Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ ὅρκῳ τῶν ἐν Κέῳ πόλεων ἐν στ. 74 κί. περικοπὴν: «τὰς δὲ δίκας καὶ (τὰς γραφὰς) - - - πάσας ἐκκλήτους - - - (ἐκ)α-τὸν ὄραχμᾶς» πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὡς σημαίνουσιν τὴν ἐκκλήσιν τῶν δικῶν εἰς Ἀθήνας τὴν ἐκκλησίαν πόλιν. [Τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἑλλείποντα συμπληροῖ ὁ Dittenberger Syll.², 101 οὕτω: «τὰς δὲ δίκας καὶ τ(ὰς) γραφὰς τὰς κατ' Ἀθηναίων ποιήσομαι) πάσας ἐκκλήτους κατὰ τὰς συνθήκας, ὅποσαι ἂν ᾖσιν ὑπὲρ ἐκατὸν ὄραχμᾶς». Κατὰ τὴν πιθανωτάτην συμπλήρωσιν οὐ μόνον τὰς τῶν Κελίων δίκας, ἀλλὰ καὶ τὰς κατ' Ἀθηναίων τὰς ἐν τῷ 100 ὄραχμῶν ἔκρινεν αὐτοτελῶς τὰ ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς ἐν Κέῳ δικαστήρια. Μόναί δ' αἱ ἀμφισβητήσεις περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν στ. 45 κί. τοῦ ψήφισματος ἐδικάζοντο ἐν Κέῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πόλει, ἐν Ἀθήνῃσι]. Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης πρὸλ. Pridik de Cei insulae rebus 101 κί. Τὸ τίμημα τῶν 100 ὄραχμῶν φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται καὶ ἐν ἐπιγραφῇ πιθανῶς τῆς ἐν Ἀμοργῇ Ἀρκεσίνης ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12, 230 κί. στ. 49: «ἐξεῖναι αὐτοῦ δι(κ)άσασθαι ἐπ') ἀπτικῷ δικαστηρίῳ μέχρι ἐκατ(ὸν) ὄραχμῶν)». Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, συμπληρώσας αὐτήν, ἐπραγματεύθη ὁ Szanto ἐν Ath. Mitth 16, 33 κί. Καὶ τὸ ψήφισμα τῶν ἐν Κέῳ Κορησίων περὶ τῶν παραδόσεων τοῦ νόμου περὶ ἐξαγωγῆς τοῦ μιλτου εἰς Ἀθήνας γράφει: «(εἶ)ναι (ὅ)ς καὶ ἔφειν Ἀθήναζε καὶ τῷ φήναι καὶ τῷ ἐνδε(ξ)αντι)». Βλ. CIA, II, 546 στ. 21 κί. Βλ. Pridik ἐνθ. ἀν. 107 κί. οὗ ὁμοῦ τὴν ἐρμηνείαν

συνωμολόγησαν οἱ Ἀθηναῖοι συνθήκην, ἵσως ὅτε μετὰ τὴν παρὰ τὴν Νάξον νίκην τῷ 376 ἐξηνάγκασαν τὴν νῆσον νὰ παραδοθῇ¹. διὰ ταύτης ἐκανονίζοντο καὶ τὰ τῆς αὐτοδικίας καὶ ὠρίζοντο αἱ Ἀθῆναι ἑκκλητος πόλις τῶν ἐφεσίμων δικῶν².

3. Αἱ ΚΛΗΡΟΥΧΙΑΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ.

Ἱστορία τῶν κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων.

Πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ πρώτῃ

τῆς ἐπιγραφῆς δὲν θεωρῶ εὐστογον. Ἐν ψήφισματι τῶν ἐν Κέφ. Καρθαίων ἐν CIG. 2853 ἀναφέρονται «οἱ σύνδικοι οἱ ἀποσταλέντες (ἐνν. εἰς Ἀθήνας) ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς δί-
κας τὰς κατὰ (Ζήνιδος) καὶ Λυσιμάχου». Pridik ἐνθ. ἀν. 113. Ὁ Sonne de arbitris
externis quos Graeci adhibuerunt ad lites et intestinas et peregrinas componendas.
Diss. in. Goett. 1888 σ. 104 κέ. δὲν παραδέχεται ὅτι ἐξεκαλούντο αἱ δίκαι εἰς τοὺς Ἀθη-
ναίους, ἀλλ' ἑκκλητον πόλιν ἔννοεῖ ἐκείνην εἰς ἣν μία ἢ πλείονες ἄλλαι πόλεις ἀνέθεσαν ἐπὶ
βραχὺν ἢ μακρὸν χρόνον τὴν κρίσιν δικῶν.

1) Ὁρθῶς ὁ Schaefer Demosth. α. seine Zeit 11, 38 (βλ. τοῦ αὐτοῦ de soc. Ath. 10 κέ.) θέτει τὴν προσθήκην τῶν Ναξίων εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων ἀμέ-
σως μετὰ τὴν ἐν Νάξῳ ναυμαχίαν. Ὁ Busolt σ. 757 κέ. ἰσχυρίζεται ὅτι οὐδέποτε οἱ Νά-
ξιοι ἐγένοντο σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ὁμῶς ὀρθῶς ἀντικρούει ὁ Hahn ἐνθ. ἀν. 465-6. Ἀκατανόητον θὰ ᾔτο ἂν ὁ Χαδρίας μετὰ τὴν νίκην δὲν ἔφερον εἰς τέλος τὴν διακο-
πίσαν πολιορκίαν τῆς Νάξου. Ἡ μαρτυρία τοῦ Διοδ. ΙΕ', 35: «Χαδρίας μὲν οὖν ἐπιφανῆ
ναυμαχίαν νικήσας κατέπλευσε μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς τὸν Πειραιᾶ» δὲν ἀντίκειται εἰς
τὸ καὶ ὑπὸ τοῦ Δημ. Κ', 77 βεβαιούμενον ὅτι ὁ Χαδρίας πρὸ τῆς ἐπανόδου τοῦ εἰς Ἀθή-
νας ἐποίησε πόλεις τινὰς συμμαχοῦς τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὸν Zingerle ἐν Eranos Vin-
dobonensis 1893 σ. 365 κέ. οἱ Νάξιοι ᾔσαν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ βραχὺν χρόνον.
τῷ 375-4 Ἀλλ' οἱ λόγοι, οὓς φέρει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του, δὲν εἶναι πιθανοί.

2) Τὰ λείψανα τῆς συνθήκης ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη ἐν Ἀθῆν. Ζ', σ. 95, ὅς-
τις εἰκάζει ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἐν στ. 6 κέ. γρά-
φει: «ὅποσα δ' ἂν — τοῦ) Ἀπόλλωνος κατὰ τοὺς νόμους — (τὸν) διαιτητικὸν νόμον,
ἐὰν μὲν οἱ — (δικαστὴριον τὸ ἐν Νάξῳ, τὰ δὲ προσαγα — ται τὰ ἐκ τοῦ νόμου· τοὺς δὲ θε-
σμοθέτας — (κα)τὰ τὸν νόμον· ἐὰν δὲ μὴ συμφέρωνται — τὸ δικαστήριον τὸ Ἀθήνησι· τὰ
δὲ πρὸ — (ἐ)ὰν ἡσσηθῇ· μισθὸν δὲ τοῖς δικασταῖς παρέχειν τὸν ἀῆμον τῶν Ἀθηναίων), ἐν
δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ παρέχειν Ναξίους — λ) αμδάνοντας τὰ τε πρυτανεῖα καὶ τὰ — (ἐ)νάγειν δὲ
τὰς ἐφεσίμους δίκας (καὶ — ἐσ)τιν τοὺς θεσμοθέτας εἰς τὸν Χρ — ». Ἀσφαλῆς συμπλήρω-
σις τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἀδύνατος. Νομίζω ὁμῶς ὅτι ἐκ τῶν λειψάνων δυνάμεθα νὰ εἰκά-
σωμεν, ὅσα ἐκτίθενται ἐν τῷ κειμένῳ. Σύμφωνον πρὸς τὰς γνώμας αὐτοῦ συμπληρώσιν ἐπε-
χέρισαν ὁ Sonne ἐνθ. ἀν. 73, 46, ἄλλως δὲ συμπληροῖ ὁ Szanto ἐν Ath. Mitth. 16,
42-3. Κατὰ τὸν Zingerle ἐνθ. ἀν. 371 τὸ ψήφισμα ἐγράφη πρὸ τοῦ ἀρχόντος Ναυσινίκου.
Ἐν αὐτικῷ ψήφισματι γραφέντι τῷ 394 ἢ 393 ἐν 1 G. insul. m. Ae. 977 ὀρίζεται, ἐὰν τις
ἀδικήσῃ τὸ κοινὸν τῶν Ἑτεοκαρπαθίων, νὰ ὀφείλῃ 50 τάλαντα τῷ κοινῷ καὶ τὸ ἐπιδέκατον
νὰ εἶναι τῆς θεοῦ: «δικὴν δὲ εἶναι(εἰ) πρὸς τοὺς θεσμοθέτας ἐν Ἀ(θηναί)σι».

συμμαχία μεγάλως συνετέλεσαν αἱ κληρουχίαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν σύστασιν τῆς δευτέρας συμμαχίας διαρρήδην διεκήρυξαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι οὐδεμίαν οὐδέποτε χώραν τῶν συμμάχων θὰ κληρουχήσωσιν¹. Διότι οὐδὲν ἦτο μισητότερον τῶν κληρουχιῶν εἰς τοὺς συμμάχους τῆς πρώτης συμμαχίας, τούτου δ' ἕνεκα μετὰ τὴν ἀτυχῇ ἔκβασιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐγκαταλίπωσι πάσας τὰς κληρουχθεῖσας χώρας κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα². Καὶ αὐτῶν τῶν νήσων τῆς Ἀήμου τῆς Ἰμβρου καὶ τῆς Σκύρου, ἐστερήθησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ φαίνεται ὅτι κατέλαβον πάλιν ταύτας, καὶ ἡ βασιλείως εἰρήνη τῷ 386 ἀφῆκεν αὐτάς εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ παρέμειναν εἰς αὐτοὺς, διακοπτομένης ὅμως ἐνίοτε τῆς κατοχῆς ὅτε μὲν ἐπὶ βραχύν, ὅτε δ' ἐπὶ μακρότερον χρόνον³. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέδωσαν τῷ 197 τὴν Ἰμβρον καὶ τὴν Σκύρον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες κατεῖχον αὐτάς μέχρι τοῦ 200, καὶ πλὴν τούτων καὶ τὴν Πάρον, εἰς ταύτας δὲ δόγματι τῆς Ῥωμαϊκῆς

1) Βλ. CIA II, 17 στ. 35 κέ.: «(ἀ)πὸ Ναυσινίκου ἀργα(ν)τος μὴ ἐξείναι μῆτε ἰδίᾳ μῆτε δημοσ(ι)ᾳ Ἀθηναίων μηθενὶ ἐγκτήσασθαι ἐν τ(α)ῖς τῶν συμμάχων χώραις μῆτε οἰκίαν μῆτε χωρίον μῆτε πριαμένῳ μῆτε ὑποθε(μ)ένῳ μῆτε ἄλλῳ τρόπῳ μηθενὶ ». Ἀλλ' ὅμως καὶ κατὰ τὴν δευτέραν συμμαχίαν ἐκληρούγησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σάμον (Schaefer Demosth. u. seine Zeit I¹, 87-8), τὴν Ποτίδαιαν (σ. 90) καὶ τὴν Σηστόν (αὐτ. I¹ 400. 2 I, 28 κέ.).

2) Βλ. Ξενοφ. Ἀπομν. Β', η', 1. Τὸ ψήφισμα τοῦ 378]7 ἐν CIA. II, 17 στ. 25 κέ. γράφει: « τοῖς δὲ ποιηταμέν(ο)ις συμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους καὶ τοὺς συ(μ)μάχους ἀφείναι τὸν δῆμον τὰ ἐγκτήματα δ(ι)δοῖν ἂν τυγχάνῃ ὄν(τα) ἢ ἰδί(α) (ἢ) δημοσία Ἀθ(η)ναίων ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ποιου)μένων τὴν συμμαχίαν κ(αὶ) περὶ τούτων π(ι)στὴν δοῦναι (Ἀθηναίους) » πρὸς. καὶ Διδδ. IE', 29. Συμφωνῶν τῷ Schaefer Demosth. u. seine Zeit I¹, 30, νομίζω ὅτι ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς ἐγκτήματα κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν περὶ ἐγκτημάτων, ἅτινα εἶχον κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρώτης συμμαχίας.

3) Ἐν ταῖς ὁροῖς τῆς εἰρήνης ἡ σκυτάλη τῶν ἐφόρων περιεῖχε καὶ τοῦτον, κατὰ τὸν Πλούτ. Λύσ. 14: « καὶ ἐκδάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τὰν αὐτῶν γῆν ἔχοντες ». Ὅτι ἐστερήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τῆς Ἀήμου τῆς Ἰμβρου καὶ τῆς Σκύρου, μαρτυρεῖ ὁ Ἀνδοκ. π. τ. εἰρ 12. Πρὸ τῆς ἐν ἔτει 386 εἰρήνης τοῦ βασιλέως ἦσαν αἱ νῆσοι αὗται τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἡ κατοχὴ αὐτῶν ἀδεσδαία οὖσα (βλ. Ξενοφ. Δ', η', 15) ἐξησφαλίσθη τέλος διὰ τῆς τοῦ βασιλέως εἰρήνης. Βλ. Ξενοφ. Ἑλλ. Ε', α', 31.

συγκλήτου προσετέθησαν τῷ 166 ἡ Δῆλος καὶ ἡ Ἀἴγιος, ὧν καὶ πρότερον ἀντεποιοῦντο, καὶ ἡ ἐρημωθεῖσα Ἀλίαρος¹.

Διάφορα εἶδη κληρουχιῶν.

Τὴν διδομένην εἰς τοὺς κληρούχους κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα κληρουχικὴν γῆν ἐλάβανον οἱ Ἀθηναῖοι ἢ δικαίωματι κατακτήσεως ἢ ἀδείᾳ τῆς πόλεως, ἥς ἦτο ἡ γῆ. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ ἐκληρουχεῖτο ἡ γῆ μετὰ τὴν ἐκβολὴν συμπτάντων τῶν προτέρων οἰκητόρων καὶ τότε ἡ χώρα ὑπὸ κληρούχων μόνον οἰκουμένη ἀπετέλει συμπαγὲς ὅλον, ἢ, ἂν ἀφηρεῖτο τοὺς πρῶην κατόχους μέρος μόνον τῶν κτημάτων αὐτῶν, αἱ κληρουχίαι ἐνεσφηνοῦντο εἰς τὴν χώραν ξένης πόλεως. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, ἦτοι ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάβανον γῆν παρὰ ξένης πόλεως κατὰ συμφωνίαν εἰρηνικὴν δίδοντες ἀντάλλαγμα, ὅπερ συνήθως συνίστατο εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης διδομένου φόρου, ἐπίσης ἐνεσφηνοῦντο αἱ κληρουχίαι εἰς τὴν χώραν ξένης πόλεως².

Σκοπὸς τῶν κληρουχιῶν.

Διπλοῦν σκοπὸν προετίθεντο οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῶν κληρουχιῶν. Πρῶτον μὲν ἐχρησίμευον πρὸς ἀσφάλισιν τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀναλόγως τῶν τόπων, ἐν οἷς ἦσαν, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἄλλαι μὲν ὡς Ἀθηναϊκὰ φρούρια, ἄλλαι δ' ὡς μόνιμοι φρουραὶ τῶν Ἀθηναίων³. Δεύτερον δὲ τὴν παροχὴν εἰς τοὺς

¹) Βλ. Liv. 33, 30 : « (adicit Antias Valerius) Atheniensibus insulas datas Parum (κατὰ τὸν Μογουντ, κώδ. ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς ἄλλοις Lemnum), Imbrum, Delum (?) Scyrum ». Περὶ τῶν δοθέντων τοῖς Ἀθηναίοις μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Περσέως βλ. Πολύβ. Α', 18 (21). Περὶ τῆς ἱστορίας τῶν κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων πρβλ. Köhler ἐν Ath. Mitth. 1, 257 κέ. 5, 278-9. Wachsmuth d. Stadt Athen 1, 637 κέ.

²) Περὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ διακρίσεως τῶν εἰδῶν τῶν κληρουχιῶν πρβλ. Kirchhoff ἐν Abhandl. d. Berl. Akad. 1873 σ. 1 κέ. ὅπου καὶ ἀναγραφὴ τῶν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων.

³) Ὁ στρατιωτικὸς σκοπὸς τῶν κληρουχιῶν καθορίζεται οὕτω παρὰ Πλουτ. Περ. 11 : « Φόδον δὲ καὶ φρουρὰν τοῦ μὴ νεωτερίζειν τι παρακατοικίῳ τῶν συμμάχους ». Πρβλ. καὶ Ἰσοκρ. Δ', 107. Τῷ 441 κατέθεντο οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς δμήρους τῶν Σαμίων εἰς τοὺς ἐν Ἀθήνῃ κληρούχους. Βλ. Θουκ. Α', 115. Kirchhoff ἐνθ. ἀν. 32. Ὁ Swoboda ἐν Serta

ἀπόρους τῶν Ἀθηναίων κλήρου γῆς, ὅπως πορίζωνται οὕτω τὰ πρὸς τὸ ζῆν¹. Ὅθεν συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο ἐδίδετο ἡ κληρουχικὴ γῆ εἰς θῆτας καὶ ζευγίτας². Τὸ μέγεθος τῶν κλήρων διέφερεν ἐν ἐκάστη κληρουχίᾳ κατὰ λόγον τῆς ποιότητος τῆς κληρουχικῆς γῆς· ὡς βάσις ὅμως τῆς κατανομῆς τῶν κλήρων θὰ ᾔτο ἡ ἐξ ἐκάστου πρόσδοδος, θὰ ᾔτο δὲ τεταγμένον τὸ ποσὸν αὐτῆς, ἀνερχόμενον εἰς 200 δραχμῶν, ὡς εἰκάζω κρίνων ἐκ τῆς ἐνιαυσίας προσόδου τῶν ἐν Λέσβῳ κληρούχων. Ἀλλ' ἐνιαυσία πρόσδοδος 200 δραχμῶν ἀντιστοίχει πρὸς τὸ κατώτατον ὄριον τοῦ τιμήματος τῶν ζευγιτῶν. Ὅθεν οἱ ἐκπεμπόμενοι εἰς κληρουχίας θῆτες μετέβαινον εἰς τοὺς ζευγίτας³. Οὕτω δὲ καὶ ἡ πολεμικὴ δύναμις τῆς πόλεως ἐνισχύετο, διότι διὰ τῆς μεταβάσεως εἰς τοὺς ζευγίτας τῶν μὴ στρατευομένων θητῶν μεγάλως ηὔξανε τὸ ὀπλιτικὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἐν διαστήματι 50 περίπου ἐτῶν κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐξεπέμφθησαν ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὲρ τοὺς μυρίους κληρούχους, ὅθεν κατὰ τοσοῦτους ηὔξησε καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν⁴.

Harteliana 1896 σ. 28 κέ., στηριζόμενος εἰς Θουκ. Γ', 50 καὶ Αἴλ. Ποικ. Ἰστ. Γ', 1, ἀποφαίνεται ὅτι οἱ κληροῦχοι ἐν Χαλκίδι ἀπὸ τοῦ 446 καὶ ἐν Λέσβῳ ἦσαν φρουροί, ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῇ κληρουχίᾳ, καὶ λαμβάνοντες πρὸς συντήρησιν αὐτῶν τὸ μισθώμα τῆς κληρουχικῆς γῆς παρὰ τῶν καλλιεργητῶν.

1) Τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγράφει ὁ Πλούτ. Περ. 11 οὕτω: « καὶ ταῦτ' ἐπραττεν ἀποκουφίζων μὲν ἀργοὶ καὶ διὰ σχολὴν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πόλιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ δήμου ». Τοῦτου ἕνεκα τὰ μάλιστα ἀρεστὰ ἦσαν τοῖς Ἀθηναίοις αἱ κληρουχίαι. Βλ. Ἀριστοφ. Νεφ. 202 κέ.

2) Πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ψηφίσματος περὶ τῆς εἰς Βρίαν ἀποικίας ἐν CIA. I, 31: « ἐς δὲ (Β)ρίαν ἐχθρῶν καὶ ζευγιτῶν ἵνα τοὺς ἀποίκους ».

3) Περὶ τῆς προσόδου τῶν κληρούχων ἐν Λέσβῳ βλ. Θουκ. Γ', 50. Περὶ τοῦ τιμήματος τῶν ζευγιτῶν βλ. ἀνωτέρω σ. 158.

4) Μέχρι τοῦ 427 δὲν ἐστρατεύοντο οἱ θῆτες. Βλ. Ἀριστοφ. παρ' Ἀρποκρ. λ. θῆτες. Αἱ μαρτυρίαι περὶ τοῦ πλῆθους τῶν Ἀθηναίων κληρούχων τῶν ἐκπεμφθέντων ἀπὸ τοῦ 460 μέχρι τοῦ 410 ἔχουσιν ὧδε: 1000 εἰς τὴν θρακικὴν Χερσόνησον (Πλουτ. Περ. 11. 19. Διόδ. ΙΑ', 88), 250 εἰς Ἀνδρόν (Πλουτ. Περ. 11), 500 εἰς Νάξον (αὐτ.), 1000 εἰς Εὐβοίαν (Διόδ. ΙΑ', 88), 1000 ἢ 2000 εἰς Ἑστυρίαν (Διόδ. ΙΒ', 22. Θεόδομ. παρὰ Στράβ. 445), 1000 εἰς Βρίαν (Πλουτ. Περ. 11), 1000 εἰς Ποτίδαιαν (Διόδ. ΙΒ', 46), 2700 εἰς Λέσβον (Θουκ. Γ', 50), 500 εἰς Μῆλον (Θουκ. Ε', 116). Ἦτοι ἐν ὧν 8950 ἢ 9550 κληροῦχοι, εἰς οὓς πρέπει νὰ συνυπολογισθῶσι καὶ οἱ ἐκπεμφθέντες εἰς Λημνον, Ἰμβρόν, Ἀμφίπολιν καὶ Αἴγινα, ὧν τὸ πλῆθος δὲν γινώσκομεν.

Τρόπος καταστάσεως τῶν κληρουχιῶν.

Πρὸς κατάστασιν κληρουχίας¹ οἱ κληροῦχοι ἢ ἐκληροῦντο ἐκ τῶν βουλομένων, ἢ ἂν μὴ ᾗτο ὠρισμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν κληρῶν κατεγράφοντο οἱ βουλόμενοι πάντες². Οἱ δὲ γραφόμενοι κληροῦχοι μετήγοντο εἰς τὴν νέαν κατοικίαν αὐτῶν. Τὸ ψήφισμα περὶ τῆς εἰς Βρέαν ἀποικίας γράφει νὰ ἐκλεχθῶσι 10 γεωνόμοι, ἵνα νείμωσι τὴν γῆν τοῖς κληρούχοις, εἰς δὲ τὸν κυρίως ἀποικιστὴν δίδει τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστήσῃ τὴν ἀποικίαν καθότι ἂν δύνηται ἄριστα. Πλὴν τοῦ κλήρου ἐλάμβανε, φαίνεται, ἕκαστος κληροῦχος καὶ ῥητὸν ἀργύριον πρὸς τὰς δαπάνας τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως. Ἄν ἡ πόλις, ἥτις ἐκ τῆς διανεμομένης γῆς ἐξήρει μέρος ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἐπεφύλασσε ἑαυτῇ δικαίωμα ἰδιοκτησίας τῶν κληρουχιῶν κλήρων ἢ ἂν οἱ κληροῦχοι ἐτέλουν ἀντὶ τῆς ἐπικαρπίας τέλος τι κατ' ἔτος, δὲν εἶναι ἐξηκριθῶμενον, ἀλλὰ δὲν μοὶ φαίνεται πιθανόν³.

Κληρουχικά ἱερά.

Ἡ πόλις ὠρίζεν εἰς τοὺς κληρούχους μετοχὴν ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς αὐτῆς, ὡς λ. χ. ἐν τοῖς Παναθηναίοις καὶ τοῖς Διο-

1) Βλ. Foucart mémoire sur les colonies Athéniennes au cinquième et au quatrième siècle ἐν Mémoires présentés par divers savants à l' Académie des inscriptions etc 1880 σ. 328 κέ. Oskar Kins d. att. Kleruchie Πρόγραμμα τοῦ φρειδερικέου γυμν. ἐν Cassel 1888, ὅπερ οὐδὲν νεώτερον ἄξιον λόγου περιέχει.

2) Κλήρωσις τῶν κληρούχων: Θουκ. Γ', 50. Πλουτ. Περ. 34. Ἀλλὰ τὸ ἐν CIA. I, 31 ψήφισμα γράφει: « ὅσοι δ' ἂν γράψοντα(ι) ἐποικήσειν τῶν στρατιωτῶν, ἐπειδὴν ἤκωσι Ἀθήνας τριάκοντα ἡμερῶν ἐμ Βρέα εἶναι ἐπιικήσαντας ». Κατάλογον κληρούχων βλ. ἐν CIA. II, 960

3) Βλ. CIA. I, 31. Θουκ. Γ', 50. Ὅτι οἱ κληροῦχοι ἐλάμβανον χρήματα διὰ τὴν πρώτην ἐγκατάστασιν αὐτῶν, συνάγῃ ἐκ τῆς ἐξῆς διατάξεως τοῦ ψηφίσματος περὶ τῆς εἰς Βρέαν ἀποικίας: « (Α)σχίνην δὲ ἀκολουθοῦντα ἀποιδιδόναι τὰ χρήματα ». Πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δημ. Η'. Περὶ τοῦ ἀποικιστοῦ τῆς κληρουχίας βλ. καὶ Boeckh Seeurk XIV σ. 470 κέ σ. 457 (CIA. II, 809 α, 144 κέ. , Θουκ. Ε', 11. Δημοσία γῆ ἐν ταῖς κληρουχίαις: ΑΔ. Ποικ. ἱστ. Γ', 1. Ἡρόδ. Η', 11. Köhler ἐν Ath. Mitth. 9, 121. Ὁ Foucart ἐνθ. ἀν. 341 κέ. παραγκατεύεται περὶ τῶν ζητημάτων, ἂν τὸ δημόσιον διετήρει τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν κλήρων καὶ ἂν οἱ κληροῦχοι ἐτέλουν τακτὸν τι τέλος.

νυσίοις. Ἐν δὲ ταῖς κληρουχίαις ἐθεράπευσον οἱ κληροῦχοι τὰ τε πάτρια ἱερά, ἅτινα εἶχον κομίση μεθ' ἑαυτῶν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τὰ ἐπιχώρια, ἅτινα ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι αὐτῶν εὗρον¹.

Σχέσεις τῶν κληρούχων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Τὴν σχέσιν τῶν κληρούχων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὥρισε ψήφισμα τοῦ Γ' αἰῶνος περὶ τῆς παλαιοτάτης ἐν Σαλαμῖνι κληρουχίας τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ κληρουχικοῦ δικαίου, προσαρμοζομένων πρὸς τοῦτο τῶν ἐκάστοτε περὶ τῶν κληρουχῶν ψηφισμάτων. Κατὰ ταῦτα οἱ κληροῦχοι ὤφειλον νὰ παραμένωσι διαρκῶς ἐν τῇ κληρουχίᾳ καὶ νὰ τελῶσι τὰ τέλη καὶ νὰ στρατεύονται μετὰ τῶν Ἀθηναίων².

¹) Βλ. Foucart ἐνθ. ἀν. 381 κέ. Περὶ τῶν ἐν Βορέᾳ κληρούχων γράφει τὸ ψήφισμα ἐν CIA. I, 31: « βούν δὲ καὶ πρὸβᾶτα δύο ἀπάγειν εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα καὶ εἰς Διονύσια φαλλόν ». [Ἀντ' τοῦ πρὸβᾶτα δύο συμπληροῖ ὁ Prolt πανοπλῖαν]. Βλ. CIG. 2270. Ῥητὸν μέρος τῶν κλήρων ἐξηρεῖτο ὑπὲρ τῶν θεῶν. Βλ. CIA. I, 31: « (τὰ δὲ τεμένην τὰ ἐξηρημένα ἐὰν καθά(περ ἐστὶ καὶ ἄλλα μὴ τεμενέζων) ». Πρὸλ. Θουκ. Γ', 50. Τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Αἰγίνῃ: CIA. I, 528. « Ὅρος τεμένους Ἀθηναίας »: CIA. IV, 3, 528 α. Ἐν Σάμῳ: Curtius Πρόγραμμα τοῦ Lübeck 1877 σ. 9 CIG. 2246. « Τέμενος ἐπωνύμων Ἀθήνηθεν » ἐν Σάμῳ: IGA. 8. « Τέμενος Ἴωνος Ἀθήνηθεν » ἐν Σάμῳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 8, 160. Τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ Ἀηλαντίῳ πεδίῳ: Ἀλιαν. Πουκ. ἱστ. Γ', 1. Ἐν Ἰμδρῳ ἱερά τοῦ Ἀπόλλωνος πατρῴου, τῆς Νεμέσεως, τοῦ Διὸς ὑψίστου: Conze Reise auf d. Inseln d. Thrak. Meeres σ. 87. 88. 90. Ἐπιχώρια ἱερά, ἅτινα ἐθεράπευσον οἱ κληροῦχοι εἶναι λ. γ. τὰ τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ: Curtius ἐνθ. ἀν. σ. 10 κέ., ἡ τῶν μεγάλων θεῶν: Monatsber. d. Berl. Akad. 1855 σ. 632.

²) Τὸ ἐν λόγῳ ψήφισμα πολλάκις ἐξεδόθη καὶ συνεπληρώθη ὑπὸ Köhler ἐν Ath. Mitth. 9, 117 κέ. Kirehloff ἐν CIA. IV, 1α σ. 57. Foucart ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 12 I κέ. Gomperz ἐν Ath. Mitth. 13, 137 κέ. καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν νέου μικροῦ τεμαχίου ὑπὸ τοῦ Ἀόλλιγκ ἐν Ἀρχ. Δελτ. 1888 σ. 17-8 ἐδημοσιεύθη ἐν Arch. epigr. Mitth. aus Oesterr.-Ungarn 1888 σ. 61. κέ. ὑπὸ Lipsius ἐν Leipziger Stud. 1890 σ. 221 κέ. Τὸ ψήφισμα τοῦτο δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ συμπληρωθῇ, ἂν μὴ εὐρεθῶσιν καὶ ἄλλα τεμάχια. Βεβαία πως, τοῦλάχιστον τὴν ἐννοίαν ἀποδίδουσα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ συμπλήρωσις τῶν πρώτων στίχων, οὓς παραθέτω κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Lipsius: « (τὸν ἐ Σαλαμῖνα λαχόντα) οἰκεῖν ἐ(ν) Σαλαμῖνι (αἰεὶ πλὴν (σὺν Ἀθηναίοι)σι τε(λ)εῖν καὶ στρατ(εύεσθ)αι ». Διὰ τὰ λοιπὰ παρατίπω εἰς τὰ μνημονευθέντα συγγράμματα. Περὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι κληρουχίας τῶν Ἀθηναίων πρὸλ. Meinhold de rebus Salaminii. Diss in. Goett. σ. 15 κέ. Καὶ ὕστερον ὁσάκις ἐστελλον κληρουχίας εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ περὶ τῶν Σαλαμινίων κληρούχων ψήφισμα: CIA. II, 146, 7. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα φαίνεται ὅτι αἱ κληρουχικαὶ οὐσαὶ ἦσαν ἀτελεῖς ἐν Ἀθήναις: Δημ. ΙΔ' 16.

Τὰ τῶν κληρουχιῶν, ἐξ ὧν ἐξέβλήθησαν οἱ πρότερον κάτοικοι ἦσαν ἄλλως διατεταγμένα ἢ τὰ τῶν κληρουχιῶν, ἐν αἷς οἱ Ἀθηναῖοι συνώκουν μετὰ τῶν πολιτῶν συμμαχίδος πόλεως¹. πάντες ὁμῶς οἱ κληροῦχοι ἔμενον πολῖται Ἀθηναῖοι, καίτοι εἶχον τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς χώρας ἐν ᾗ ὄκουν, κατανεμημένοι εἰς τὰς φυλάς καὶ τοὺς δήμους τοὺς Ἀττικούς. Ἐπειδὴ δ' ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι δὲν ἔφερον, ὡς εἰκός, φόρους, ἐννοεῖται ὁμῶς ὅτι ὠφείλον ἐξ ιδίων ν' ἀναλίσκωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κληρουχίας².

Σύνταξις τῶν κληρουχιῶν.

Αἱ κληρουχίαι αἱ ἐν χώραις, ὧν οἱ πρότεροι κάτοικοι ἐξεδιώ-

1) Αἱ διάφοροι ὀνομασίαι ἀποικοί, ἔποικοι καὶ κληροῦχοι δὲν ἐμφαίνουσι διάκρισιν τινα τῶν κληρούχων πρὸς ἀλλήλους. Ἀδιαφόρως ἐγένετο χρῆσις αὐτῶν, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ περιουαχθεῖσαι μαρτυρίαι ὑπὸ τοῦ Kirchhoff ἐνθ. ἀν. Βλ. καὶ CIA, I, 31. 339. 340. IV, 96. II, 14. Foucart ἐνθ. ἀν. 341, 1.

2) Περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν κληρούχων πρὸλ. Θουκ. Ζ', 57. «Οἱ Ἀθηναῖοι οἱ οἰκοῦντες ἐν Ἑστιάει»: CIA. I, 29 στ. 11. 21. «οἱ ἐν Σαλαμῖνι κατοικοῦντες Ἀθηναῖοι»: II, 465. «ὁ δῆμος ὁ Σαλαμινίων»: 469. 470. 594. 595. IV, 2, 591 δ. «οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἀθήνῃ»: II, 489. «ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἀθήνῃ»: II, 1343. «Οἱ οἰκοῦντες ἐν Μυρίνῃ»: II, 593. «ὁ δῆμος Ἀθηναίων ὁ ἐν Μυρίνῃ (οἰκῶν)»: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 9. 54. 58-9. 63. «ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἡφαιστίᾳ»: CIA. II, 284. «Ἀθηναίων ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἰμβρῷ»: II, 1353. «ὁ δῆμος ὁ ἐν Ἰμβρῷ»: II, 1342. «ὁ δῆμος ὁ ἐν Σάρμῃ»: II, 1347. «ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Δῆλῳ»: CIG. 2270. «ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων τῶν ἐν Δῆλῳ κατοικούντων»: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 245. 421. Ἐφ. ἀρχ. 1891 σ. 140. «Ἀθηναίων οἱ κατοικοῦντες ἐν Δῆλῳ»: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 415 Βλ. Foucart ἐνθ. ἀν. 363 κέ. Ἐν καταλόγῳ πεσόντων ἐν μάχαις ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀναγράφονται ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: «Λημνίων ἐξ Μυρίν(ης)» ὀνόματα φυλετῶν τῆς Ἑρεθθίδος, Αἰγυθίδος, Ἰπποθωντίδος καὶ Αἰαντίδος φυλῆς. Βλ. CIA. I, 443 πρὸλ. καὶ 444. Τὰ κληρουχικὰ ψηφίσματα μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ κληροῦχοι ἦσαν δημόται ἀττικῶν δήμων. Βλ. τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Σαμίων κληρούχων ἐν CIA. II, 592 κέ. IV, 2, 591 δ. Ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Μήλου: «Ἐπόνως Ἀθηναῖος Πανδιονίδος φυλῆς Κυθέρριος»: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 1, 44. (IGA. 9). Conze Reise auf den Inseln d. Thrakischen Meeres σ. 85. 109. Πρὸλ. Αἰσχίν. κτ. Τιμ. 78. Οἱ Ἀθήνιοι καὶ οἱ Ἰμβριοὶ ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι: Δημ. Δ', 34. Πρὸλ. καὶ Ξεν. Ἀπομν. Β', γ', 1. Ἡ γνώμη τοῦ Boeckh Staatsb. d. Athen. 1, 565 κέ. ὅτι αἱ κληροῦχοι ἦσαν φόρου ὑποτελεῖς ἀνηρέθη ὑπὸ τοῦ Kirchhoff ἐνθ. ἀν. Ὁ Beloch ἐν N. Rhein. Mus. 39, 45 κέ. ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς τῶν φόρων ἀναφερόμενοι Ἀθήνιοι καὶ Ἰμβριοὶ εἶναι Ἀθηναῖοι κληροῦχοι, ἀφ' ὧν ἄλλοι πλὴν Ἀθηναίων δὲν ὄκουν ἐν ταῖς νήσοις ἐκείναις κατὰ τὸν Ἡρόδ. Γ', 140, τὸν Θουκ. Δ', 109, τὸν Διόδ. Ι', 19 καὶ τὸν Nep. Milt. 2. Ἀλλ' οἱ ὑπερὶ κληροῦχοι δὲν ἔφερον φόρους. Καθόλου βλ. Foucart σ. 348 κέ. Περὶ φόρου τῆς κληρουχικῆς οὐσίας βλ. (Ἀριστ.) Οἰκον. β', δ.

χθησαν, πλὴν ἀστημάτων τινῶν διαφορῶν, ἦσαν συντεταγμένοι κατὰ τὸ πρότυπον τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας. Ὡς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ταῖς κληρουχίαις κύριοι τῆς πολιτείας ἦσαν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος. Ἐν Σάμῳ τῷ 346[5] προήδρευον τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας καθ' ἐκάστην πρυτανείαν ἐκάστης φυλῆς 9 πρόεδροι, οἵτινες ὁμῶς δὲν ἐκληροῦντο ὡς ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς πρυτανευούσης. Ἐν Ἰμβρῳ καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἀναφέρονται ὡς διοικούντες τὴν βουλήν τὴν ἐκκλησίαν ὁ ἐπιστάτης καὶ δύο πρόεδροι. Καὶ ἐν Ἡφαιστίᾳ τῆς Δήμου, ἐν Σαλαμῖνι καὶ ἐν Δήλῳ ἡ βουλὴ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐχρημάτιζον καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν Ἀθήναις.¹ Καὶ αἱ τῶν Ἀθηναίων ἀρχαὶ ἀναφαίνονται καὶ ἐν ταῖς κληρουχίαις τῶν Ἀθηναίων, καίτοι ἔνεκα τῆς σπάνεως τῶν περὶ τούτων εἰδήσεων, ὀλίγοι ἄρχοντες καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλαις κληρουχίαις ἀναφέρονται. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Σκύρῳ, Ἰμβρῳ, Σάμῳ καὶ Σαλαμῖνι, πολέμαρχος μετὰ δύο παρέδρων ἐν Ἰμβρῳ, θεσμοθέται ἐν Σάμῳ, πράκτορες ἐν Δήμῳ, γραμματεῖς τοῦ δήμου ἐν Ἡφαιστίᾳ τῆς Δήμου, ἐν Ἰμβρῳ, Σκύρῳ καὶ Σαλαμῖνι, 10 ταμίαι τῆς θεοῦ δηλ. τῆς Ἡρας ἐν Σάμῳ, ταμίας ἐν Σκύρῳ, Ἰμβρῳ καὶ Σαλαμῖνι, ἀγορανόμοι ἐν Δήλῳ. Λόγους καὶ εὐθύνas τῶν ἐξερχομένων τῆς ἀρχῆς εὐρίσκομεν ἀναφερομένους ἐν Ἰμβρῳ, Σαλαμῖνι καὶ Δήλῳ.² Ἐνεκα τοῦ στρατιωτικοῦ σκοποῦ τῶν κλη-

¹) Βλ. Foucart ἐνθ. ἀν. 372 κέ. Περὶ τῆς Σάμου πρῶτ. Curtius Inscr. u. Studien z. Gesch. v. Samos ἐν προγράμμ. τοῦ Lübeck 1877 σ. 10. περὶ τῆς Ἰμβρου ὅλ. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 7, 154-5 (ἐν Ἰμβρῳ ἦσαν ἴσως 20 πρυτάνεις : Δελτ. 18, 505), περὶ τῆς ἐν Δήμῳ Ἡφαιστίας ὅλ. Δελτ. 9, 50, περὶ τῆς Σαλαμῖνος ὅλ. CIA. II, 469. 470. 594, περὶ τῆς Δήλου CIG. 2270. 2271. Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 10, 35. 37. Schoeffer de Deli ins. rebus σ. 198-9. πρόεδροι : Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 245 410 415. 421.

²) Ἄρχων ἐπώνυμος ἐν Σκύρῳ : Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 3, 63, ἐν Ἰμβρῳ : 7, 154-5, ἐν Σάμῳ : Curtius ἐνθ. ἀν. 10, ἐν Σαλαμῖνι : CIA. II, 469. 594. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀπεστέλλετο ἄρχων ἐξ Ἀθηναίων εἰς Σαλαμῖνα : Ἀριστ. 62, 2. Ὁ ἐν Δήλῳ ἄρχων ἐπώνυμος εἶναι ὁ τῶν Ἀθηναίων. Βλ. Nenz quaestiones Deliacae Diss. in. Halle. 1885 σ. 14. Schoeffer ἐνθ. ἀν. 199 κέ. Πολέμαρχος μετὰ δύο παρέδρων ἐν Ἰμβρῳ : Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 7, 154-5. Θεσμοθέται ἐν Σάμῳ : Ath. Mitth 7, 368. Πράκτορες ἐν Ἰμβρῳ : Monatsber d.

ρουχιῶν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἀπέστελλον εἰς ταύτας ὅπως διοικῶσι τὰ στρατιωτικὰ τὰς πρὸς πόλεμον ἀρχάς, τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἱππάρχους. Ἐν γένει δ' εἶναι γνωστὸν ἡμῖν ὅτι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ὑπῆρχον Ἀθηναῖοι ἄρχοντες ἐν Σκύρῳ, Λήμνῳ, Ἰμβρῳ καὶ Σάμῳ, ἰδίᾳ δ' ἱππαρχος ἐν Λήμνῳ, στρατηγὸς ἐν ταῖς πόλεσι Ἡφαιστία καὶ Μυρίνη, στρατηγὸς ἐν Σκύρῳ, στρατηγὸς καὶ ἱππαρχος ἐν Σαλαμῖνι. Κατὰ δὲ τὸν Β' αἰῶνα ἀποδοθείσης ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τῆς Λήμνου εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀναφέρονται πάλιν στρατηγὸς καὶ ἱππαρχος ἐν Λήμνῳ, καὶ πλὴν τούτων καὶ στρατηγὸς ἐν ἐκάστη πόλει τῆς νήσου. ¹ Πλὴν τῶν στρατηγῶν δ' ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Λήμνου ὑπῆρχε κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐπιμελητής, ὅστις ἔχομεν μεμαρτυρημένον ὅτι καὶ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἦρχεν ὡς ἀνώτατος ἐξ Ἀθηναίων ἀρχῶν καὶ ἐν Δήλῳ Πάρω καὶ Ἀλιάρτῳ. ²

Berl. Akad. 1855 σ. 629. 1865 σ. 131 κέ. Γραμματεὺς τοῦ δήμου ἐν Ἡφαιστίᾳ: CIA. II, 592, ἐν Ἰμβρῳ: Oonze ἐνθ. ἀν. σ. 88, ἐν Σκύρῳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 3, 63, ἐν Σαλαμῖνι: CIA. II, 469. 470. 594. Δίκα ταμίαι τῆς θεοῦ ἐν Σάμῳ: Curtius ἐνθ. ἀν. 10. Ταμίας ἐν Σκύρῳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 3, 63, ἐν Ἰμβρῳ: Monatsber. 1865 σ. 123, ἐν Σαλαμῖνι: CIA. II, 469. 470. 594. Ἀγορανόμοι ἐν Δήλῳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 10, 33. CIA II, 985, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 410. 16, 371 στ. 14 κέ. Λόγοι καὶ εὐθύναι τῶν ἀρχόντων ἐν Ἰμβρῳ: Δελτ. 7, 164-5, ἐν Σαλαμῖνι: CIA. II 594, ἐν Δήλῳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 13, 415. 16, 371. 375.

1) Ἀριστ. 62. 2: «Λαμβάνουσι δὲ καὶ ὅσαι ἀποστέλλονται ἀρχαὶ εἰς Σάμον ἢ Σκυρον ἢ Λήμνον ἢ Ἰμβρον εἰς σίτησιν ἀργύριον». Ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ γίνεται μνεία καὶ τοῦ εἰς Σαλαμίνα ἀρχόντος. Ἱππαρχος ἐν Λήμνῳ: Ὑπερείδ. ὑπ. Λυκόφρ. στ. 14, 2 κέ. Δημ. Β', 27. Ἀριστ. 61, 6. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 387[6 ἐν CIA. II, 14 ἀναγνωστέον ἴσως: «(ἱππαρχοῦντος ἐν Λήμνῳ)». Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 281: CIA. IV, 2, 318 c. Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 329 ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σ. 123-4 στ. 63-4 (CIA. IV, 2, 8345): «ἐγ Μυρίνης στρατηγός» καὶ «ἐξ Ἡφαιστίας στρατηγός». αὐτ. στ. 62: «ἐ Σκύρου στρατηγός». Στρατηγὸς ἐν Σαλαμῖνι τῷ 318: Πaus. Α', λε', 2. πρὸλ. καὶ CIA. II, 469. 595. Ἱππαρχος ἐν Σαλαμῖνι: Ath. Mitth. 7, 40 κέ. Στρατηγὸς καὶ ἱππαρχος ἐν Λήμνῳ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα: CIA. II, 593. πρὸλ. καὶ Εφ. ἀρχ. 1884 σ. 194. Δελτ. 4, 543. Συγχρόνως πρὸς τὸν στρατηγὸν ἐν Λήμνῳ, ἀναφέρονται καὶ στρατηγοὶ ἐν Μυρίνῃ: CIA. II, 593. Ἐν ψηφίσματι τῶν Ἡφαιστιέων ἐν Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 4, 543 προστίθεται μετὰ τὸ στρατηγός ἐπὶ Λήμνον στρατηγοῦντος κατὰ πόλιν τοῦ δεῖνος. Ἐν ἀναγραφῇ Ἀθηναίων μυστῶν ἐν Σαμοθράκῃ τῆς δευτέρας πεντηκονταετηρίδος τοῦ Β' αἰῶνος ἀναφέρεται «ἀπ' ἀσσεως στρατηγούς Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἰμβρῳ»: Ath. Mitth. 1893 σ. 372.

2) Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἐπιμελητής ἐν Ἡφαιστίᾳ: Δελτ. ἑλλ. ἀλλ. 9, 50, ἐν Μυρίνῃ: Δελτ.

Αὐτοδικία τῶν κληρουχιῶν.

Ἐκ τῶν ἐν Ἑστιάᾳ γινομένων κρίνοντες συμπεραίνομεν ὅτι καὶ αἱ κληρουχίαι δὲν εἶχον αὐτοδικίαν πλήρη. Διὰ ψηφισμάτων τοῦ δήμου περὶ τῆς κληρουχίας τῶν Ἀθηναίων ἐν Ἑστιάᾳ, ὁπόθεν εἶχον ἐκβληθῇ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οὐ μόνον ἐκανονίσθησαν ἐν λεπτομερείᾳ τὰ τῶν δικῶν τῶν κληρούχων πρὸς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ αἱ κρίσεις περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικῶν τῶν κληρούχων ὑπεβλήθησαν εἰς τινὰς περιορισμούς. Ἐκ τῶν ὀλιγοστῶν λειψάνων τῶν ψηφισμάτων ἐκείνων τοῦτο μόνον ἀσφαλῶς μανθάνομεν, ὅτι ῥηταί τινες κληρουχικαὶ δίκαι ἐδικάζοντο ἔμμενοι ὑπὸ τῶν ναυτοδικῶν ἐν Ἀθήναις, ἄλλαι δ' ἐδικάζοντο ὑπὸ δικαστῶν κληρωτῶν ἐκ τῶν κληρούχων καὶ ὑπευθύνων πρὸς τούτους. ¹ Καθόλου δ' αἱ κληρουχίαι, σκοπούμενης τῆς μετοχῆς αὐτῶν εἰς τὰ κοινά, ἀντεστοίχουν πρὸς τοὺς ἀττικοὺς δήμους, οἵτινες εἶχον μὲν ἰδίαν δημοτικὴν διοίκησιν, ἀλλὰ δὲν εἶχον πλήρη αὐτοτέλειαν.

Διάφορος τῆς προειρημένης ἦτο ἡ σύνταξις τῶν κληρουχιῶν ἐκείνων, ἐν αἷς οἱ κληροῦχοι ὥκουν ἀναμιξ μετὰ τῶν πολιτῶν συμμαχιδῶν πόλεων. Ἐπίσης ἀπίθανον θεωρῶ ὅτι εἶχον ἰδίαν δημοτικὴν διοίκησιν, καθὼς καὶ ὅτι ὅπωςδῆποτε μετεἶχον τῆς πολι-

9, 54. Κατὰ τὸν Β' αἰῶνα ἐν Δήλῳ: CIG. 2286. 2287. 2293. 2298. 2306 καὶ συγγάνεις ἀλλαγῶν. Πρῶλ. καὶ Nenz ἐνθ. ἀν. 14-5. Schoeffer ἐνθ. ἀν. 200 κέ, ἐν Πάρῳ: Ath. Mitth. 1, 258 (Dittenberger Syll. 238 [2 313]), ἐν Ἀλιάρτῳ: Lebas 661 (IGS 2850). Τοὺς ἐπιμελητὰς ὑπολαμβάνει ὁ Köhler ἐν Ath. Mitth. 1 σ. 267, 3 ὡς ἀρχοντας τῶν κληρουχικῶν δήμων. Τὴν γνώμην ταύτην φαίνονται ἐνισχύοντα τὰ ἐν CIA. II, 469. 470. 594, ἀλλ' ὅτι μάλλον ἦσαν οἱ ἐπιμεληταὶ ἀρχοντες ἐξ Ἀθηναίων ἐμφαίνει ἴσως τὸ ἐν CIA. II, 595: «(ἐ)πειδὴ καὶ ὁ στρατηγὸς κα(ὶ) οἱ ἐπιμεληταὶ συναποφ(αί)νονται, ἔστω εἰς φυλακὴν». Βλ. καὶ Meinhold ἐνθ. ἀν. σ. 29.

1) Βλ. CIA. I, 28. 29. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐπιγραφῇ ἐν στ. 2 - 10 φαίνεται ὅτι γίνεται λόγος περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις δικαστηρίων δικαζομένων δικῶν, ἐν δὲ στ. 11 κέ. περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων δικαστῶν. Δὲν εἶναι δὲ σαφές ἂν κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ στ. 33: «(τ)ὰ δὲ ὑπὲρ δι(ακουσίας) δραχμᾶς» τὰς ἐντὸς τοῦ τιμήματος τῶν 200 δρ. δίκας ἐδικάζον οἱ ἐν τῇ κληρουχίᾳ δικασταί. Περὶ τῆς ἐν Ἑστιάᾳ κληρουχίας βλ. Kirchhoff ἐνθ. ἀν. 4. Ὁ Εὐθύφρων σκοπεῖ νὰ μηνύσῃ τὸν πατέρα του ἐπὶ φόνῳ εἰς τὸν βασιλεῖα. Πρῶλ. Πλάτ. Εὐθύφρ. 2. 4. Πατὴρ δὲ καὶ υἱὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἦσαν κληροῦχοι ἐν Νάξῳ: Πλάτ. Εὐθύφρ. 4.

τείας ἐν τῇ συμμαχίδι πόλει. Οἱ κληροῦχοι οὗτοι ἔδιδον δίκας, ἂν μὲν μικρὸν ᾗτο τὸ τίμημα αὐτῶν, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲ μεῖζον πρὸς τὰ ἐν Ἀθήναις δικαστήρια.¹

Ἀκριβέστερα περὶ τούτων ἄλλα δὲν γινώσκομεν.

1) Τὸ ψήφισμα ἐν CIA. IV, 96 γράφει περὶ τῶν Ἀθηναίων κληροῦχων καὶ τῶν Μυτιληναίων: « (δί)κας διδόν(τε) ἥ-τα)ς πρὸς Ἀθην(αίων τοὺς ἐπισκόπους κα)τὰ τὰς ξυ(μδο)-λάς, αἱ ᾗσαν πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ». Ἡ δίκη περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου ἐδικάσθη ἐν Ἀθήναις. Οἱ παρ' Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. 47 ἀναφερόμενοι ἄρχοντες εἶναι ἴσως οἱ ἐπίσκοποι. Ὡς ἐκ τῶν συμφραζομένων συνάγεται τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀριστοφ. Ὀρν 1050.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

σ. 7 σημ. 1 στ. 1 ἀντὶ 417 γρ. 147. — σ. 9 σημ. στ. 2 ἀντὶ Λουκ. γρ. Λυκ. — σ. 88 σημ. 3 στ. 3 ἀντὶ ἱππεῖς γρ. ἱππῆς. — σ. 106 στ. 5 ἀντὶ τὸν περσικὸν στόλον μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων γρ. μετὰ τοῦ περσικοῦ στόλου τοὺς Λακεδαιμονίους. — αὐτ. στ. 10 ἀντὶ 387 γρ. 386. — σ. 196 στ. 13 ἀντὶ II γρ. III. — σ. 482 στ. 9 ἀντὶ παλακῇ γρ. παλλακῇ.

ΠΙΝΑΞ

ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- ἄβαξ 525
 Ἄβρων 308. 310.
 ἀγαθοεργοὶ 73.
 ἀγαμίου δίκη 46.
 Ἀγιάδαι 5. 50. 53
 Ἄγις ὁ Εὐρυσθένους 44. -ὁ Δ' 27. 52.
 Ἄγλαυρος 388
 ἀγορά 359. 384. 386 κέ. 398. Ἐποπτεία
 ἀγορᾶς 353. Ἄ. ὠνίων 321. 442. Ἄ.
 δημοτῶν 254. 257. 259. Ἄ. ὀργεῶνων,
 θιασωτῶν κττ 264. Ἄ. φρατέρων 269.
 Ἄ. φυλετῶν 169. 250.
 ἀγορανόμιον 321.
 ἀγορανόμοι ἐν Ἀθήναις 204. 321 κέ. 437.
 443 ἐν Δήλῳ 575. ἐν Λακωνικαῖς πόλε-
 σι 34. ἐν Σπάρτῃ 30 72.
 Ἄγρα 120 κέ.
 ἄγραφα ἀδικήματα 381.
 ἀγροὶ δημόσιοι 444.
 ἀγροικοὶ 173.
 Ἀγύρριος 305. 362. 432.
 ἀγχιστεία 232.
 ἀγχιστεὺς 234.
 ἀγωγή τῶν νέων ἐν Ἀθήναις 353. 392.
 Σπαρτιατικὴ 46. 68. 76 κέ.
 ἀγῶν δημόσιος, ἴδιος 513.
 ἀγῶνες 428. 452. τῷ Διονύσει 313. ἐπι-
 τάφιοι 316. παναθηναῖκοι 327. πανελλή-
 νιοι 430.
 ἀγωνοθέτης 452 κέ.
 ἄδεια 359. 371. 384. 385 κέ. 420. 447.
 ἀδιάτακτοι 218
 ἀδικίου γραφή 281 κέ.
 Ἀδριανὴ φυλὴ 205.
 ἀδύνατοι 310. 346 κέ. 435. 468.
 ἀεῖστοι 206
 Ἀθηνᾶ 92 120. 300. 352. 412. 418.
 471. 573. ἄγαλμα Ἀθηνᾶς 328. Ἄ. ἀγο-
 ραία 9. Ἄ. ἀμβουλία 9 Ἄ. βουλαία
 344. Ἄ. ξενία 9. Ἄ. ὀργάνη 264 Ἄ.
 παλληνίς 119. Ἄ. πολιὰς 275. 423.
 Ἄ. πολιοῦχος 9. Ἄ. σελανία 9. Ἄ.
 φρατρία 129. 184. Ἄ. χαλκίοικος 71.
 Ἀθῆναι 121 κέ.
 Ἀθήναια 122.
 Ἀθηναῖοι. πολιτεία Ἀθηναίων 115 κέ.
 ἄθλα 307. 428.
 Ἀθλοθέται 276. 303 312. 327.
 Ἀθμονεῖς 256.
 Ἀθμονον 117.
 Αἰαντὶς 248. 574.
 Αἰγεῖδαι 6 κέ. 21.
 Αἰγεῖον 250.
 Αἰγεὺς 120. 121.
 Αἰγίης 248. 574.
 Αἰγικορεῖς 125.
 Αἶγινα 165.
 αἰγινητικὸς κανὼν 411.
 αἰδεσις 479. 483. 488 κέ.
 Αἰδώλιος λόγος 83.
 αἰκίας δίκη 475.
 αἵματιά 81. 82.
 Αἰζωνεῖς 253. 255
 Αἰσχίνης 386. 471.
 αἵτας 79.
 Ἀκαμαντὶς 248. 259.
 ἀκοντισμὸς 404.
 ἀκοντιστῆς 389. 393.
 ἀκοντιστικὴ 389.
 Ἀκρόπολις 120. 122. 300. 343. 372
 Ἀκτὴ 390. βλ. καὶ στρατηγός.
 Ἀλαὶ Ἀραφηνίδες 119.
 Ἀλάρτος 570.
 Ἀλμιόυσοι 252. 256
 Ἀλκιδιᾶδης 232.
 Ἀλκμάν 35.
 Ἀλκμεωνίδαι 135. 174 κέ. 177.
 Ἀλκμήνη 255.
 ἀλογίου δίκη 283.
 Ἀμαζόνειον 121.
 Ἀμαζόνες 118 121.
 Ἀμαρύσια 256.
 ἀμῖπποι 406.
 ἄμυνα 482.
 Ἀμμων 292. 325.
 Ἀμμωνιάς (τρίτης) 437.
 ἀμπαίδες 72.
 Ἀμυκλαεῖς 6. 8. 49. 87,

- Ἄμύκλαι 11.
 Ἀμυνανδρίδαι 262.
 Ἀμφιάρκος 307, 309, 325.
 Ἀμφικτιόνες 276.
 ἀμφορείς 524 κέ.
 ἀναγορεύειν τὰς χειροτονίας 371 κέ.
 ἀναγραφεῖς τῶν νόμων 330.
 ἀναγραφεὺς 337.
 ἀναδασμὸς γῆς 11 κέ. 155.
 ἀναδικία 528 κέ.
 ἀνάδικος δίκη 529.
 ἀνάθεσις 308.
 ἀναθεώρησις τῶν νόμων 378 κέ.
 ἀναθήματα 207.
 ἀναιδείας λιθὸς 486.
 ἀνάκρισις 239, 474, 484 κέ. 518, 519, 542, 551.
 ἀναλώματα 428 κέ.
 ἀνασύνταξις 463.
 Ἀνάλυτος 390.
 ἀνδραποδιστὴς 319.
 ἀνδρεία 80.
 ἄνδρες 128.
 Ἄνδρος 571.
 ἀνεψιότης 130, 484.
 Ἀνθεστήρια 315.
 ἀνθιππασία 403 κέ.
 ἀνθυπωμοσία 521.
 Ἀντιγόνης (τριήρης) 437. (φυλή) 248 κέ.
 Ἀντίγονος 199, 248.
 ἀντιγραφεὺς 206 255, 305, 465, ἀ. τῆς βουλῆς 299, 337, ἀ. τῆς δικαστικῆς 299, 427.
 ἀντιγραφή 519.
 ἀντίδοσις 287 κέ. 290 κέ. 313, 454 κέ. 466.
 Ἀντιόχης 248.
 Ἀντιφῶν 382.
 ἀντωμοσία 518.
 ἄξονες 171 κέ.
 ἀπαγωγή 319, 350, 515 κέ. 550.
 ἀπαρχὴ τῇ Ἀθηνᾶ 303, 419, 537, 541, 568. ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς 544.
 Ἀπατούρια 238 κέ. 262.
 ἀπελεύθεροι 178, 185, 215 κέ. 316.
 ἀπελευθέρωσις 215 κέ.
 ἀπέλλα 10 58 κέ. 65, 67, 71 109, με-
 γάλοι ἀπέλλαι 34, 60.
 ἀπογραφή 319, 356, 516, ἀ. τῶν φορτίων 443.
 ἀπόδειξις ἐν τῷ θεάτρῳ 389 κέ.
 ἀποδέκται 186, 295, 298, 305, 307, 308, 326, 348, 424 κέ. 427, 437.
 ἀποδεικτῶν 491.
 ἀποθέται 76.
 ἀποκία 572 κέ.
 ἀποικιστὴς 572.
 ἀποικοι 574.
 ἀπόλειψις 313.
 ἀπολογία 487, 522.
 Ἀπολλόδωρος 305, 473.
 Ἀπόλλων 120 Ἀ. Δελφίνιος 120, 482.
 Ἀ. ἐριθασίος 255, 267, 314. Ἀ. πα-
 τρώος 121, 129, 183, 262 κέ. 272
 573. Ἀ. προστατήριος 365. Πύθιος 120.
 ἀποστάσεις συμμαχιδῶν πόλεων 533 κέ.
 ἀποστασίου δίκη 216 κέ. 297, 316.
 ἀποστολεῖς 328 κέ. 410.
 ἀπόστολος 343, 346, 382, 408, 410.
 ἀπόφασις 457.
 ἀποφορά 213.
 ἀποφράδες 343, 357, 512.
 ἀποχειροτονία 278.
 ἀποψήφισις τῶν δημοτῶν 245, 258, 317.
 τῶν θιασωτῶν 241.
 ἀπροστασίου γραφή 219 κέ. 297, 316,
 ἀραὶ 344, 364 κέ. 486.
 Ἀραὶ 478 κέ. Βλ. καὶ Σεμναὶ θεαί.
 Ἄρατος 199.
 Ἀραφὴν 119.
 Ἀργαδεῖς 125.
 Ἀργεῖοι 100, 102, 105.
 ἀργίας γραφή 353.
 ἀργυρίου ἄρχοντες 254 κέ.
 ἀργυρολόγοι 542.
 ἀργυροταμίαι 205.
 Ἀρδηττὸς 494.
 Ἄρειος πάγος 138 κέ. 146, 149, 168, 190
 κέ. 193, 207 κέ. 311, 350 κέ. 473 κέ.
 478 κέ. 486.
 Ἀρεοπαγίται 138, 198, 308, 351 κέ. 477 κέ.
 Ἄρης 94, 479.
 Ἀρίμας λόγος 83.
 Ἀρίσταρχμος 144.
 Ἀριστείδης 193, 449, 531.
 Ἀριστογείτων 316.
 Ἀρκάδες 41, 100, 105.
 Ἀρμόδιος 316.
 ἀρμωστής 43 72, 91 105.
 ἀρμόσυντοι 72.
 Ἄρτεμις 118. Ἀ. ἀγροτέρα 93, 316 Ἀ.
 βουλαία 365. Ἀ. βραυρωνία 327. Ἀ.
 ὀρθία 77. Ἀθ. ὀρθωσία 77.
 ἀρχαγίται 10, 52.
 ἀρχαὶ 247, 266 κέ. 328 κέ. εἰσοδος εἰς τὴν
 ἀρχὴν 273 ἀ. ἄμισθοι 276 ἀ. τῆς βου-
 λῆς 334 κέ. ἐκλογὴ ἀ. 166, 169, ἀ. ἐκτα-
 κτοι 251, 255, 266, ἀ. κληρωταὶ 147,
 266, ἀ. κληρουχικῶν χωρῶν 276, 574 κέ.
 ἀ. μισθοφόροι 276, ἀ. πρὸς πόλεμον 189.
 ἀρχαιρεσίαι 166, 169, 189, 201, 244, 267
 κέ. 359.

ἀργεία 64. 276. 286. 372. ἀγορανόμων 321.
 ἀργοντος 312. βασιλείας 314. θεαμοθετών
 316. πολέμαρχου 136. 315. πρυτάνεων
 339 κέ.
 Ἀρχέστρατος 192.
 ἀρχηγείται 181. 249. 252. Πρβλ. ἀρχαγείται.
 ἀρχιερατιστής 265.
 ἀρχιθέωρος 313.
 ἀρχιερεὺς 262.
 ἄργοντες παρ' Ἀθηναίους 130. 133 κέ.
 136. 138. 166. 201. 266 κέ. 311 κέ. 551.
 κέ. ἄ. γένους 262. ἄ. ἐπὶ τὴν δημοσίαν
 τράπεζαν 205 ἄ. οἱ θ'. 159 κέ. 166 κέ.
 171 κέ. 189. 194. 203. 230. 269 κέ.
 273. 276. 277 311 κέ. 351. 387. 477.
 503 κέ. ἄ. Ἀθηναῖοι ἐν Ἑλλησπόντῳ
 561. ἐν ταῖς κληρουχίαις 576. ἄ. παρὰ
 τοῖς Λακεδαιμονίοις 71.
 ἄρχων (ὁ πρῶτος τῶν θ' ἀρχόντων) 134.
 145. 166 κέ. 173. 203. 234. 267. 277.
 311 κέ. 457. ἐν κληρουχίαις 575 κέ.
 (ἐν τῷ δήμῳ Αἰωνίων) 255. ἄ. γέ-
 νους 262. ἄ. εἰς Σαλαμίνα 276. ἄ. τῶν
 σκευοφόρων 73. 91. 93.
 ἀρχώνης 443.
 ἀσθείας γραφή 353.
 Ἀσκληπιασταί 265.
 Ἀσκληπιεῖον 353.
 Ἀσκληπιῶς 313. 357.
 ἀσπὶς 389.
 ἀστρατείας γραφή 398.
 ἀστυνομία ἐν Ἀθήναις 198. 204. 254. 320
 κέ. 363. ἐν Σπάρτῃ 30. 68. 69.
 ἀστυνόμοι 204. 320 κέ.
 ἀσυλία 478.
 ἄσυλον 212. 478.
 ἀτέλεια 225. 247. 251. 253. 259. ἄ. λει-
 τουργίας 458. 466. 468. ἄ. στρατείας 443
 ἀτελεῖς 46. 246. 398.
 ἀτελώνητα 444.
 ἀτίμητος ἄγιον 514 κέ.
 ἀτιμία παρ' Ἀθηναίους 247. 273. 286.
 376. 398. 404. 446. 489. 494. 514
 527 κέ. παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις 94.
 99.
 ἄτιμοι 149. 359. 376. 385.
 Ἀτταλὶς 249
 Ἀτταλος 249. 250.
 Ἀττική 115 κέ.
 Αὐγουστος 33. 201 κέ.
 αὐληταὶ 74. 94.
 αὐλητοῖδες 320.
 αὐτοκράτωρ 209.
 αὐτοδίκαια 547 κέ. 567 κέ. 577 κέ. 567 κέ.
 577 κέ.
 αὐτόχθονες 116 120.

ἀφελεῖς 273.
 ἀφείτης 393.
 Ἀφιδνα 119. 120. 390.
 Ἀφροδίτη οὐρανία 121. Ἀ. πάνδημος 321.
 358. Ἀ. Συρία 204.
 ἄφροουρος 46.
 Ἀγαθὴ συμπολιτεία 29.
 Ἀγαθοὶ 42. 102.
 Ἀχαρνεῖς 252 κέ. 400.
 Ἀγνιάδα 184. 260.
 ἄλφυα 483.
 Βαβύλα 8. 10. 60.
 βαβυλωνιακὴ ὁλκή 411.
 βαγὸς 52.
 βακτηρία 505 κέ. 525.
 Βακχιάδα 262.
 βάλανος 505 κέ.
 βάραθρον 528.
 βασανισταί 520.
 βάσανος 212. 215. 519 κέ.
 βασιλεία ἐν Ἀθήναις 131 κέ. 144. ἐν Σπάρ-
 τῃ 5. 23. 25. 28. 50 κέ. 63.
 βασιλεὺς στοά 136. 171 κέ. 314. 352.
 βασιλεῖς ἐν Σπάρτῃ 20. 23. 50 κέ. 61. 63.
 66. 68. 69. 70. 80. 81. 85. 88. 90 κέ.
 98 κέ.
 βασιλεὺς (ἐν Ἀθήναις) 131 κέ. 137. 145.
 149. 152. 167. 203. 273. 314 κέ. 473
 κέ. 482. 484 κέ.
 Βασίλη 296 κέ. 314.
 βασιλικά 364.
 βασιλικὸς φόρος 44. 52.
 βασίλισσα 315.
 βατραχιῶν (δικαστήριον) 498.
 βαφα 81.
 Βενδίδεια 454.
 Βένδις 264.
 βῆμα 511 κέ. 523. 525.
 βιαιῶν δίκη 475.
 βίβοι 31.
 βιδιαῖοι 31.
 βίδυοι 31.
 Βοιωτοὶ 406.
 βοῦα 76. 78.
 βουαγόρ 33. 76
 Βουζύγαι 135.
 βουκολεῖον 133. 136.
 βουλεία 330 κέ. 431.
 βουλευσεως δίκη 168. 480 κέ.
 βουλευτήριον ἐν Ἀθήναις 148. 343 κέ. 446.
 ἐν Σπάρτῃ 32.
 βουλευτὴς ἐν Ἀθήναις 147 κέ. 205. 247.
 267. 270. 299. 330 κέ. 343 κέ. 347.
 398. 431. 465. ἐν Σπάρτῃ 32.
 βουλευτικὸς τόπος 332 κέ.
 βουλή ἐν Ἀθήναις 59. 147. 167 κέ. 186

- 205 κέ 245. 251. 267. 277. 291. 295
 κέ. 298. 307. 317. 330 κέ 366 κέ.
 382. 386. 387. 402. 407. 410. 424
 κέ. 427. 431. 435. 447. 458. 538 κέ.
 542. 563. ἐν Ἐρυθραῖς 545 κέ ἐν ταῖς
 κληρουχίαις 575 κέ. ἐν λακωνικαῖς πό-
 λεσι 34. ἐν Σπάρτῃ 32. β. γερόντων
 ἐν Σπάρτῃ 10.
 βοῦς 148.
 Βουσελίδαι 265.
 βουφόνια 484.
 βοῶναι 327.
 Βρασιδεῖοι 40. 85.
 Βραυρῶν 119. 120.
 Βραυρώνια 326.
 Βρεῖα 571 κέ.
 Βρυτίδαι 242. 262.
 Βυζάντιοι 555. 559.
 βωμονίκης 33. 77.
 γαμίλα 239.
 γαμηλία 234. 239.
 γάμος 232 κέ.
 Γελέοντες 125. 185.
 γενεάρχης 262.
 γεννῆται 129 κέ 184. 242.
 γένος 126. γένῃ ἐν Ἀθήναις 126 κέ. 182
 κέ 242. 261 κέ γίνεῖ πολῖται 228. 231
 κέ. ἄρχοντες γένους 262.
 Γεραιστός 187.
 γεραραὶ 315.
 γεροῦσται 72.
 Γερόνθραι 11.
 γεροντία 57.
 γερούσια 20. 24. 31. 32. 55. 57 κέ. 62 κέ.
 65 κέ. 98.
 γερωχία 57.
 γεώμοροι 140.
 γεωνόμοι 572.
 γεωργοὶ 164. 176.
 Γῆ 120.
 γνήμονες 352.
 γνώριμοι 43.
 γονεῖς 312.
 γράμμα 501. κατὰ γρ. καθέζεσθαι 344.
 γραμματεῖα ἐν οἷς αἱ καταβολαὶ 295. 238.
 348. 427. 446 κέ. δημόσια γ. 281.
 γραμματεῖον γένους 262 γ. τῶν ἐνδεκα 318
 κέ. γ. τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων 325.
 γ. κληρουχικὸν 231. γ. κοινόν 241. 243.
 245. 261. γ. ληξιαρχικόν 245 κέ. 252.
 254. 258. 388. γ. φρατερικόν 243. 261.
 γραμματεὺς ἀρχόντων 284 κέ. γ. τῶν θ'
 ἀρχόντων (τῶν θεσμοθετῶν) 189. 269
 κέ. 284. 503 κέ γ. τῆς βουλῆς 284. 334
 κέ. γ. βουλῆς καὶ δήμου 206. 336 κέ. γ.
 βουλευτῶν 206. γ. βουλῆς ἐν Σπάρτῃ 32.
 γ. περὶ τὸ βῆμα 206. γ. γερόντων 32. γ.
 ἐπὶ τοῖς δημοσίοις γράμμασι 284. 337.
 γ. τοῦ δήμου 255. 337 κέ. (ἐν κληρου-
 χίαις 575) γ. τοῦ ἐπὶ τῇ διοικήσει
 284. γ. δικαστηρίου 522 γ. τῶν εἰσα-
 γωγέων 284. γ. τῶν ἑλληνοταμιῶν 284.
 γ. τῶν ἐνδεκα 284. 318. γ. τῶν ἐμ-
 πορίου ἐπιμελητῶν 284. γ. τῶν ἐπι-
 μελητῶν τῶν νεωρίων 284. γ. τῶν
 ἐπιστατῶν 274. 328. γ. τῶν ἐφέδων 393.
 γ. ἐπὶ τοὺς νόμους 336 κέ. γ. κατὰ πρυ-
 τανείαν 206. 299. 334 κέ. γ. πρυτάνειαν
 339 κέ. γ. τῶν σιτωνῶν 284 γ. τῶν
 στρατηγῶν 284 γ. τῶν ταμιῶν τῆς Ἀθη-
 νᾶς 284. γ. τῶν ταμιῶν τῶν σιτωνικῶν
 284. γ. τῆς φυλῆς 250.
 γραμματοφύλαξ 30.
 γραμμὴ μακρά, βραχεῖα 523.
 γραφή 446. 513 κέ. 527. γραφαὶ στρατιω-
 τικαὶ 496 κέ. γραφὴ ἀδικίου 281 κέ. γ.
 ἀποστασίου 297. ἀπροστασίου 219 κέ.
 297. 316 ἀργίας 353. ἀσεδείας 353.
 ἀστρατείας 398. δευλίας 398. δώρων
 281 κέ. κλοπῆς δημοσίων χρημάτων 281
 κέ. λιποταξίου 398. 472. ξενίας 243.
 297. 476. παρανόμων 228 κέ. 317.
 374 κέ. 378. 423. 496. 566 ὄψεως
 212. ὑποβολῆς 243. βλ. καὶ δίκη.
 Γύθειον 34. 95.
 γυμνασιαρχία 222. 451. 454.
 γυμνασιάρχου 251. 314.
 γυναικονόμοι 198.
 Δαμασίας 173.
 δαμοσία 86 οἱ περὶ δαμοσίαν 91. 92.
 δαμοσιομάστις 32.
 δάνειον 421 κέ. 553.
 δεῖπνα ἀττικά 415.
 δεκαδαρχία 105.
 δεκάδαρχοι 294.
 δεκαδικὴ σύστασις συναρχῶν 186.
 δεκάσμος 500 κέ. 510. 529.
 δεκατεταῖ 443.
 δεκάτη 177. 440.
 Δεκέλεια 120.
 Δεκελειεῖς 183. 241.
 Δελφίνιον 491. τὸ ἐπὶ Δελφίνῳ δικαστή-
 ριον 477. 482.
 Δελφοὶ ἱερεῖς 177.
 δερματικόν 292.
 δεσμοκτήριον 318 κέ
 δευτερολογία 487. 522.
 Δεγὰς 99
 δέγαρα 180.
 Δῆλος 302. 418. 532. 534. 570. 574.
 πεντητηρίς εἰς Δῆλον 326.
 δῆμαρχος 180. 253 κέ. 267.

δήμευσις 296 κέ. 356. 398. 445. 446.
463. 465. 481. 516. 518. 527 κέ.
Δημητριάς (τριήρης) 437. (φυλή) 248 κέ.
Δημήτριος ὁ Δώσιον 199. ὁ πολιορκητής
198 κέ. 248. ὁ Φαληρεὺς 197 κέ. 308.
450.
δημιουργοὶ 140. 173.
δημοθινία 544.
δῆμοι 179 κέ. 252 κέ. 263. 331.
δημοκρατία 133. 178. 381. 545.
δημοκρατία 292
δημοποιοῦντο πολῖται 130. 181 κέ. 228 κέ.
δῆμος 179 κέ. 229. 355. 379. 388. 6λ.
καὶ ἐκκλησία ἐν τοῖς κληρουχίαις 575.
δίκη ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου 168. 381.
Δημοσθένης 306. 329. 424. 462. 469 κέ.
δημόσιος (δοῦλος) 285 295. 298. 427.
436.
δημόται 181. 189. 236. 243 κέ. 252 κέ.
257. 270. 465.
δημοτικόν 230. 246.
Δημοτιωνίδαι 182. 237 κέ. 260.
διάγραμμα 465 κέ.
διαδικασία 239 κέ. 515. δ. λειτουργική 456
κέ. δ. περὶ τῶν σκευῶν 329.
διάδικιοι 517.
διαδοχὴ τῆς βασιλείας 51-
δαίτα 489 κέ.
διατεταῖ 247. 415. 476. 489 κέ. 520.
Διακρία 175. 181.
Διάκριτοι 175.
διαμαρτυρία 518 κέ.
διαμαστιγώσεις 77.
διαπύλιον 441 κέ.
διαφήμισις 195. 233. 244 κέ. 257.
διδάσκαλοι τῶν ἐφήδων 389 κέ.
διδραχμον 411.
δικασταὶ 194. 476 κέ. οἱ κατὰ δήμους δ.
194 282. 474 κέ. 491. κλήρωσις τῶν
δικαστῶν 311. 6λ. ἡλιασταί.
δικαστήρια 170 κέ. 194. 201. 208 κέ. 267.
281. 318. 383. 473 κέ. 495 κέ. 550 κέ.
556. δ. στρατιωτικὰ 398 τὸ ἐπὶ Δελφω-
νίῳ δικαστήριον 477. 482. τὸ ἐπὶ Παλ-
λαδίων δ. 477. 480 κέ. τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ
483. τὸ ἐν Φρεαττοῖ 477. 483.
δίκη 391. 513 κέ. ἀνάδικος δ. 529. δίκαι
ἴδια 475. 491 κέ. 513. 548 κέ. δίκαι
σημῶσαι 6λ. γραφή. δίκαι ἐμμηνοὶ 295.
474. 491. 521. 548. 577. δ. ἐρήμη 492.
517. 521. 529. δίκαι ἐμπορικαὶ 476. 491.
497. 528. 554. δίκαι τῶν συμβολαίων
99. 317. 550 κέ. 556. δίκαι ἀπὸ συμ-
βόλων 491. 550. δ. πρὸς τοὺς συμμάχους
597 κέ. δ. μεταλλικαὶ 491. δ. μεταί-
κων 226. 316. 513. δίκαι τοῦ στόλου 329.

δίκαι στρατιωτικαὶ 290. 397 κέ. δίκαι
τελωνικαὶ 405. 295. 475. δίκαι φονικαὶ
66. 98. 151 κέ. 208. 241. 315. 477
κέ. 550. δ. ἀγαμίου 46. δ. αἰκίας 475.
δ. ἀλογίου 283. δ. ἀποστασίου 216 κέ.
297. 316. δ. ἀπροστασίου 219 κέ. 297.
316. δ. βιαιῶν 475. δ. βουλευσεως 168
480 κέ. δ. εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν 519.
δ. ἐξούλης 528. δ. κακογαμίου 46. δ. ἐπὶ
καταλύσει τοῦ δήμου 168. δ. μὴ οὖσα
491 κέ. δ. ὀψιγαμίου 46. δ. πυρκαϊᾶς
168. 479. δ. τραύματος 479. δ. φαρμά-
κων 479 κέ. δ. ψευδομαρτυριῶν 524.
529.
διοίκησις. ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει 268. 308 κέ.
ἱερὰ δ. 428 κέ. τὰ περισσεύοντα τῆς διοι-
κήσεως χρήματα 305 κέ. 424.
Διονύσια ἐν Ἀσπεί 292. 313. 347. 359.
425. 452. 542. 572 κέ. ἐπὶ Ἀηναίῳ 292.
314. ἐν Πειραιεῖ 292.
Διονυσιασταὶ 265.
Διονύσιος 563 κέ.
Διόνυσος 263. 313. 315.
διωστήμαι 365. 521.
Διόσκουροι 118.
διωβελία 303. 429. 434.
διωμοσία 486. 518.
δόγμα τῶν συμμάχων 563 κέ.
δοκιμασία τῶν ἀδυνάτων 435. τῶν ἀρχόν-
των 184. 271 κέ. 317. τῶν θ' ἀρχόντων
311. τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων 256. τῶν
βουλευτῶν 331 κέ. τῶν ἐγγραφέντων εἰς
τοὺς δήμους 245. τῶν δημοσιούχων
228 κέ. τῶν ἐφήδων 244 κέ. τῶν θια-
σωτῶν 265. τῶν ἱππέων 402 κέ. τῶν
ὄρφανῶν 390. τῶν παρ' ἑδρίων 284. τῶν
παίδων ἐν Σπάρτῃ 77.
δοκιμαστής 325.
δόρυ 389. δ. ἐπὶ τῇ ἐκφορᾷ 485.
δοῦλοι ἐν Ἀθήναις 141. 153. 157 κέ. 210
κέ. 231. 245. 322. 414 κέ. 427. 436.
484. 519 κέ. ἐν Σπάρτῃ 35. 49.
Δράκων 130 κέ. 143 κέ. 153.
δραγμή 412.
δρύφακτοι 343. 511.
Δυαλεῖς 183. 260.
Δυμῆνες 47 κέ.
Δύμη 48.
Δωδεκάπολις 120.
δῶρα 275 κέ. 416. γραφὴ δώρων 281 κέ.
δωρεὰ 434.
Δωριεῖς 4. 11. 42. 47.
ἐγγύη. ἐγγύησις 233 κέ. 553.
ἐγγυηταὶ 443. 447. 493. 516. 528.
ἐγκλητῆται 253. 465.
ἐγκεντρίς 523.

- ἔγκλημα 513. 517. 565.
 ἔγκλησις 165. 220. 225 κέ.
 ἔγκλητικόν 253. 259.
 ἔγκυκλιοι λειτουργοί 451 κέ.
 ἔδος 275.
 ἔδραι βουλῆς 342 κέ.
 ἔδωλος λόγος 83.
 Εἰκαδείς 265.
 εἰκόνες 310. 436.
 εἰκοσιν (οἱ) 468.
 εἰκοστή 177. 543 555.
 εἰκοστολόγοι 443.
 Εἰλωτες 35 κέ. 47. 63. 70. 75. 85. 89.
 91. 93. 105.
 Εἰρήνη 292.
 εἰρήνη ἡ τοῦ βασιλέως 106. 555. 569. ἡ
 Φιλοκράτειος 562 κέ.
 εἰσαγγελία 277. 317. 346. 349 κέ. 356.
 380 κέ. 492. 496. 526.
 εἰσαγγελτικὸς νόμος 382.
 εἰσαγωγεῖς 474. 541. 550 κέ.
 εἰσιτήρια (τὰ) θυσία 275 κέ.
 εἰσιτήριον τέλος 265.
 εἰσπνήλας 79.
 εἰσποίσεις 55. 184. 243 κέ. 278.
 εἰσφοραὶ 163. 223. 225. 291. 297. 419.
 458 κέ.
 Ἑκατομδαίων 273 κέ.
 ἑκατοστή 439. 441.
 ἐκκλησία ἐν Ἀθήναις 148. 168 κέ. 201.
 206. 209. 228 κέ. 246. 269. 290. 341
 κέ. 346 κέ. 354 κέ. 385. 394. 398.
 433. 458. 512. 538 κέ. κυρία ἐ. 277.
 355 κέ. 382. 386. πλήρης ἐ. 384 κέ.
 420. ἐν ταῖς κληρουχίαις 575 κέ. ἐν
 Σπάρτῃ 60 κέ. 65.
 ἐκκλησιαστικὸς πίναξ 246. 360 κέ. ἐ. τό-
 πος 358 κέ. 373.
 ἐκκλητος 60. ἐ. πόλις 108. 568.
 ἐκλέγοντες 443. 447.
 ἐκλογεῖς (φόροι) 542.
 ἐκμαρτυρία 520.
 ἐκτῆμοροι 141 κέ. 153.
 ἐκφυλλοφορία 333.
 ἐλαιοκομία 164.
 ἐλαιον 164. 417.
 ἐλαιῶναι 204.
 Ἑλασίδαι 184. 260 κέ.
 Ἑλένη 118.
 Ἑλευθέρια 104.
 Ἑλευθερολάκωνες 33 κέ.
 Ἑλευσίνα 326.
 Ἑλευσίνιαι θεαὶ 254. 307. 344.
 Ἑλευσίνιοι 252. 259.
 Ἑλευσίνιον 309. 343.
 Ἑλευσίς 118. 120. 252. 390.
 ἑλλανοδίαι 73. 92.
 ἑλληνοταμίαι 274. 277. 279. 284. 302 κέ.
 305. 405. 419. 532. 542.
 ἑλλησπόντιος ὄρος 537.
 ἑλλιμένιοι 439 κέ.
 ἑλλιμενισταὶ 440.
 Ἑλος 11 35.
 ἐμβατεία 528.
 ἐμβολον τριήρου 473.
 ἐμμηνοὶ δίκαι 295. 474. 491. 521. 548.
 577.
 ἐμπασέντας 72.
 ἐμπέλωροι 72.
 ἐμπήκτης 506 κέ.
 ἐμπορία 42 465. 417. 516. 554.
 ἐμπορικὰ δίκαι 476. 491. 497. 528. 554.
 ἐμποροὶ 398.
 ἐμφανῶν κατάστασιν (δίκη εἰς) 519.
 ἐμψυροὶ 87.
 ἐναγίσματα 346.
 ἐνδείξεις 317. 349. 350. 368. 488. 494.
 515 κέ. 567.
 ἐνδεκα 159. 166. 318 κέ. 528.
 ἐνεχυρασία 250. 254. 528.
 ἐννόμιον 257.
 ἐνσποδοὶ πόλεις 29. 200.
 Ἐνυάλιος 316.
 ἐνωμοτάχαι 73. 85. 86. 91.
 ἐνωμοτία 82. 84. 86.
 ἐξαπατῶντες τὸν δῆμον 379. 381.
 ἐξελεύθερος 216.
 ἐξετασθαι 304. 329 κέ.
 ἐξηγῆται 365. 488. ἐ. ἐξ εὐπατριδῶν 202.
 ἐ. τῶν ἱερῶν 477. ἐ. τῶν πατρίων 15.
 ἐξηγητὴς τῶν Λυκούργειων 33.
 ἐξούλης δίκη 528.
 ἑορταὶ 303 κέ. 320 κέ. 343. 347. 357.
 379 κέ. 428 κέ. 512. ἐ. δημοτικὰ 253.
 428. κέ. πεντητηρικὰ 326.
 ἐπαγγελία 368.
 ἐπαγωγή δίκης 517.
 ἐπαικλα 82.
 Ἑπακρεῖς 119. 259. 263.
 Ἑπακρία 120.
 Ἑπαμεινώνδας 559. 567.
 ἐπαρχὴ 253.
 ἐπαρχος 209.
 ἐπέτεια 419.
 ἐπεύνακτοι 20. 41.
 ἐπιβάται 408 κέ.
 ἐπιβάτης 73.
 ἐπιβολὴ 170. 254. 267. 446.
 ἐπιγεώμοροι 140.
 ἐπιγραφεῖς 459. 463.
 ἐπιδείξεις 404.
 ἐπιδικασία 233 κέ.

ἐπιδόσεις 253. 291. 348. 434. 457 κέ.
 Ἐπικηφίσιοι 256.
 ἐπικληροί 16. 26. 55. 234. 246. 312.
 356. 391.
 Ἐπικτήτα 7.
 ἐπιλαγών 270. 334.
 ἐπιλήθια βλ. Διονύσια ἐπὶ Αθηναίῳ.
 Ἐπιλύκειον 136. 315.
 ἐπιμέλειαι 256.
 ἐπιμελῆται ἐν Ἀθήναις 204. 307. 313. 545
 550 κέ. ἐν Καϊνεπόλει 34. ἐν Σπάρτῃ 34.
 ἐ. τῶν δικαστηρίων 209. ἐ. τοῦ ἐμπορίου
 324. ἐ. ἐορτῆς Ἀμφιαράου 307. 309. ἐ.
 τῶν κακούργων 551. ἐ. τῶν μυστηρίων
 315. ἐ. τῶν νεωρίων 324 κέ. 408. 473.
 ἐ. τῶν ὀργάνων κττ. 264. ἐ. τῶν συμ-
 μορίων 468. ἐ. τῆς φυλῆς 250.
 ἐπιμελήτης 197. ἐν ταῖς κληρουχίαις 576
 κέ. ἐ. τῶν κρηνῶν 268. 273. 307 κέ
 325. ἐ. ἐπὶ τὸν λιμένα 202. 204. 224.
 ἐ. τοῦ ἐν Πειραιεὶ λιμένος 204. ἐ. τοῦ
 Λυκείου 204. ἐ. Πειραιεύς 204. ἐ. τῆς
 κατὰ τὴν πόλιν ἀγορᾶς 204. ἐ. τῆς
 πόλεως 204. ἐ. πρυτανείου 204.
 ἐπισκευασταὶ ἱερῶν 326. 437 κέ.
 ἐπισκεψίς 524.
 ἐπισκοποὶ 546 κέ. 578.
 ἐπιστάται ἀγάλματος 328. ἐ. τῶν δημοσίων
 ἔργων 328. ἐ. τοῦ νεῶ 328. ἐ. ἐκ τῶν
 φυλῶν 328.
 ἐπιστάτης 197. ἐ. ἐν Ἐλευσίνι 294. 296.
 307. 315. ἐ. τοῦ ναυτικοῦ 470. ἐ. τῶν
 προέδρων 341 κέ. 365 κέ. ἐ. τῶν πρυ-
 τάνων 206. 339 κέ. 365. ἐν ταῖς κλη-
 ρουχίαις 575.
 ἐπιστολαὶ 340.
 ἐπιστολεὺς 73.
 ἐπιστολῖαφόρος 73.
 Ἐπιταδεὺς 15 κέ. 25 κέ.
 ἐπιτάφια 316.
 ἐπιτιμῆται 256.
 ἐπιτιμία 247
 ἐπίτιμοι 149. 355. 513 κέ.
 ἐπιτρητάρχημα 472.
 ἐπιτρητάρχια 466.
 ἐπίτροποι 313. 516.
 ἐπιφορά 541.
 ἐπιχειροτονία 277 κέ. 312. 350. ἐ. τῶν νό-
 μων 376 κέ.
 ἐπιψηφίζειν 371.
 ἐπιοικοὶ 574.
 ἐπιτάγχαλον 121.
 ἐπωδελία 384. 446. 514. 527.
 ἐπώνιον 441.
 ἐπώνυμοι 180 κέ. 249 κέ. 377. 397. 578.
 ἐ. δῆμων 252. ἡλικίων 394. στρατείας ἐν

ταῖς ἐπωνύμοις 396 κέ.
 ἐπώνυμος 312. ἐ. ἀρχων 203. ἱερεὺς ἐπω-
 νύμου 206.
 ἐραμιστὰς 264 κέ.
 ἐρανος 265.
 ἔργων δημοσίων ἐπιστάται 328.
 ἐρέται 215. 220. 409 κέ.
 Ἐρεχθεΐδαι 122.
 Ἐρέθειον 328.
 Ἐρεχθίδης 248. 574.
 ἐρήμη δίκη 492. 517. 521. 529.
 Ἐρμῆς ἡγεμόνιος 292.
 Ἐρμοκοπίδαι 297. 329.
 ἐστία 344.
 Ἐστίαία 571. 574.
 ἐστίας 222. 451. 454.
 ἐστιατορες 251. 454.
 ἐταῖροι 322.
 ἐταιρεῖαι 173. 381. ἐ. τελωνῶν 443.
 Ἐτεοδουτάδαι 261.
 Ἐτεοκαρπάθιοι 568.
 ἔτος ἀττικὸν 338 κέ.
 Εὐβοία 294.
 εὐβοϊκὸς κανὼν 411.
 Εὐβουλος 304 κέ. 309. 423. 429.
 εὐγένεια ἐν Σπάρτῃ 13. 20.
 εὐεργεσία 225.
 εὐεργέτης 292.
 εὐθυδικία 518 κέ.
 εὐθύναι ἀρχόντων ἐν Σπάρτῃ 69. 71. ἐν
 Ἀθήναις 169. 250. 256 κέ. 278 κέ.
 317. 351. ἐν ταῖς κληρουχίαις 575. 577.
 εὐ, ἀρχόντων κοινωνικῶν 265. εὐ, βου-
 λευτῶν 333 κέ. εὐ, διαιτητῶν 492 κέ.
 εὐ, κοσμητοῦ 392. εὐ, τριηράρχων 473.
 εὐθυνοὶ 279. 317. 475.
 εὐθυνος 276. 279.
 Εὐκλείδης 496. 500.
 Εὐμολπίδαι 263. 314 κέ
 εὐπατρίδαι 124. 129. 130. 132. 140.
 150. 173.
 Εὐρυπωντίδαι 5. 50. 53.
 Εὐρυσθένης 50.
 εὐταξία 410.
 ἔφεις 167. 170. 209. 240 κέ. 245. 257
 κέ. 275. 317. 331. 492 κέ. 520. 528.
 548. 567 κέ.
 ἐφέται 149 κέ. 247. 474. 477. 488.
 ἐφηβεία 388 κέ.
 ἐφηβοὶ ἐν Ἀθήναις 202 κέ. 244 κέ. 258.
 347. 363. 388 κέ. ἐν Σπάρτῃ 68.
 ἐφήγησις 515 κέ.
 Ἐφιάλτης 191 κέ. 353 κέ.
 ἐφρόδια 493.
 ἐφορεῖον 64.
 ἐφοροὶ ἐν λακωνικαῖς πόλεσι 34. ἐν Σπάρ-

- τη 17 κέ. 22 κέ. 30. 33. 53. 56 κέ.
 59. 61 κέ. 93 κέ. 87. 98 κέ.
 ἐγίνοντο 432. 520.
 Ζακυνθάδι 260
 ζευγύται 140. 144 κέ. 148. 153. 158.
 194. 571.
 Ζεὺς 92. 120. Ζ. ἀγῆτωρ 54. 92. Ζ. ἀγο-
 ραῖος 9. Ζ. ἀμβούλιος 9. Ζ. βουλαῖος
 344. Ζ. γελίων 185. 261 κέ. Ζ. ἐρ-
 κείος 9. 129. 184. 262 κέ. 272. Ζ.
 κοσμητῆς 9. Ζ. λαδρανδεὺς 264. Ζ. Λα-
 κεδάμων 9. 54. Ζ. ξένιος 9. Ζ. οὐρά-
 νιος 9. 54. Ζ. σελλάνιος 9. Ζ. σωτήρ
 264. 313. 321. 406. Ζ. ὕψιστος 573. Ζ.
 φίλιος 264. Ζ. φράτριος 129. 184. 238
 κέ. 261.
 ζημία 424. 445. 513 κέ. 528.
 ζητηταί 329 κέ.
 ζυγίται 409.
 "Ἡδῆ 255.
 ἡγεμονία δικαστηρίου 267. 317. 473 κέ.
 510. 520 κέ.
 ἡγεμὼν συμμορίας 464.
 ἡλιαία 170 κέ. 491. 493 κέ. 548.
 ἡλιασταί 247. 377. 476 κέ. 493 κέ.
 ἡλικία 245. 247. 394 κέ.
 ἡμερομίσθιον 415.
 ἡμιμόδιον 412.
 "Ἡράκλεια 326.
 "Ἡρακλεῖσαι 255.
 "Ἡρακλεΐδης ὁ Κλαζομένιος 362. 432.
 "Ἡρακλῆς 118. 121. 256. 264.
 "Ἡροῖσαι 265.
 ἥρως ἱατρός 353. 427.
 "Ἡραίστια 234. 327. 452. 454.
 "Ἡραίστια 574 κέ.
 "Ἡφαιστος 120.
 θαλαμῖται 40. 1.
 θάνατος 527. 548.
 θαργήλια 313. 452.
 θέατρον 253. 256. 309. 343. 358 κέ. 360
 κέ. 389 κέ. 445. 458.
 Θεμιστοκλῆς 185. 191. 325. 387.
 Θεόπομπος 17 κέ. 59.
 Θερρικιάδαι 184. 260.
 Θερρικλεῖδαι 260.
 Θερρικωνίδαι 260.
 Θεσμοθέται 135. 137. 145. 203. 229.
 272. 283. 311. 316 κέ. 375. 377 κέ.
 380. 383. 476. 488. 500. 501. 503 κέ.
 ἐν Σάμῳ 575.
 Θεσμοθετεῖον 136. 167. 316.
 θεωρίαί 313. 429.
 θεωρικὸν 254. 304. 423 κέ. 434. οἱ ἐπὶ
 τὸ θ. 268. 273. 304 κέ. 307. 429.
 θεωροὶ 104. 313. 347.
 Θηβαί 107.
 Θηβαῖοι 558 κέ.
 Θήρας 6 κέ.
 Θηραῖον 270. 343
 Θησεὺς 120 κέ. 133. 144.
 θῆτες 131. 158. 169 κέ. 194. 273. 395.
 400 κέ. 409. 571.
 θιάσοι 130. 179. 182 κέ. 240. 248 κέ.
 262. 264 κέ.
 θιασῶται 240 κέ. 63 κέ.
 θόλος 339 κέ. βλ. σκιάς.
 Θόρικος 117. 120. 390.
 Θόρναξ 49.
 Θράκες 118.
 Θράκιος φόρος 537.
 θρανίαται 409.
 Θριάσοι 259.
 Θυργωνίδαι 261.
 Θυρεάτις 100.
 θυσίαι 254. 256. 262. 264 κέ. 276. 292.
 314. 326 κέ. 365. 428 κέ. 458. 488.
 κέ. 521. 544.
 ἱερὰ 347. 352. 356. 364. τὰ πατρία 388
 κληρουγικά 572 κέ. ἱερῶν ἐπισκευα-
 σταί 326.
 ἱέρεια τῆς "Ἡδῆς καὶ τῆς "Αλκμήνης 255. 1.
 ὀργεῶνων κττ. 264.
 ἱερείου ἀπαγωγὴ 243.
 ἱερεὺς "Απόλλωνος "Εριθασίου 255. 267.
 "Αττάλου ἐπωνύμου 250. Διόμου 263.
 Διὸς φρατρίου 261. ἐπωνύμου 206. 250.
 "Ερεχθίδος 250. "Ἡρακλεῖδων 255. "Ἡρα-
 κλεῖος 263. ἥρως ἀρχηγέτου 252. ὀρ-
 γεῶνων κττ. 264. Πανδίωνος 250 φρα-
 τριῶν θεῶν 260 κέ.
 ἱερομηνία 357.
 ἱερομνήμονες 262.
 ἱεροποιοὶ 256. 294. 326. 419. κατὰ τὰς
 ἐκάστοτε χρεῖας ὀριζόμενοι 327. εἰς τὸ
 τῆς Βραυρωνίας "Αρτέμιδος ἱερὸν 327.
 οἱ ἐπὶ τὰ ἐκθόματα 326. "Ελευσινόθεν
 254. οἱ κατ' ἐνιαυτὸν 326. εἰς τὸ τῆς "Ἡ-
 δῆς ἱερὸν 255 τῶν "Ἡφαιστιῶν 267. ὀρ-
 γεῶνων κττ. 264.
 ἱερῶσυνα 239.
 ἱερῶσυνη 231. 391.
 ἱκετηρίαί 356. 385 κέ.
 ἴλα 76. 78.
 Ἰλαρχος 76.
 "Ιμβρος 569 κέ.
 ἱππαγρέτης 31. 68. 73. 88.
 ἱππαρμῶσαι 73. 90. 91.
 ἱππαρχας 31.
 ἱππαρχοὶ 293. 402 κέ. 405. 561. ἐν κλη-
 ρουχίαις 576.
 "Ιππαρχος Χάρμου 187 κέ. 402 κέ.

ἱππεῖς ἐν Ἀθήναις 139. 145. 148. 158.
 163. 346. 401 κέ. 437. 460. ἐν Σπάρτῃ
 69. 73. 88. 90.
 ἱππίας 176. 411.
 ἱπποδοῖαι 139. 159. 545.
 ἱπποθώντιον 250.
 ἱπποθωνίης 248. 259. 574.
 ἱπποι 402 κέ.
 ἱπποτοξόται 214. 406.
 ἱπποτροφία 402 κέ.
 ἱρᾶνες 76. 78. 80.
 Ἰσαγόρας 178.
 ἰσοτέλεια 226.
 ἰσοτελεῖς 226.
 Ἰων 117. 122 κέ. 127 κέ. 134. 573.
 Ἴωνες 42. 116 κέ. 120. 122 κέ. 129. 134.
 Ἰωνίδαι 117.
 Ἰωνικὸς φόρος 537.
 καθίσκοι 371. 522 κέ. 576.
 καθαρμοὶ 364 κέ. 488 κέ.
 καθάρσιον 364.
 καθέσιμον τῆς βουλῆς 333.
 Καϊάδας 99.
 καινὸν δικαστήριον) 498.
 καινοτομία 444.
 κακογαμίου δίκη 46.
 κακουργοῦντες τὴν συμμαχίαν 550. περὶ τὰ
 τέλη 443 κέ. 516.
 κακούργων νόμος 208. 320.
 Καλλικράτης 431. 434.
 κάλλιον (δικαστήριον) 498.
 καλοὶ πάγαθοι 14. 43. 47 κέ.
 κανονίς 51. 6 κέ.
 κανὼν σταθμητικὸς 411.
 Κᾶρες 118. 121.
 καρικὸς φόρος 537.
 Καρπάθιοι 556.
 Κάσανδρος 197.
 καστόρειον μέλος 94.
 καταβολαὶ 447 κέ.
 καταδicia 491.
 κατάκλητος ἐκκλησία 357.
 καταλογεῖς 330. 402.
 κατάλογος 254. 394 κέ. 402. 409. 489.
 αἱ ἐκ καταλόγου στρατεῖαι 396 κέ.
 καταπαλαψήτης 389. 393.
 καταπαλτης 389.
 κατάστασις 403.
 καταγύσματα 211.
 κατήγοροι ἐκ τῶν δημοτῶν 245. 256.
 Κερροπία 120.
 Κερροπὶς 248.
 Κέρροψ 120. ἱερὸν Κέρροπος 250.
 κελυστής 409.
 Κεραμεῖς 259.
 Κεράων 74.

Κερκυραῖοι 562. 564.
 Κεφαλίδαι 117. 121.
 Κέως 567.
 κήρυκες 74. 284 κέ. 356.
 Κήρυκες 129. 242. 261 κέ. 314 κέ.
 κήρυξ 364 κέ. κ. ἐπιμελούμενος θυσιαῶν 255
 κέ. κ. τοῦ ἀργοντος 203 τῆς ἐξ Ἀρείου
 πάγου βουλῆς 203. 208 τῆς βουλῆς
 337. 342. 344. βουλῆς καὶ δήμου 206.
 δικαστηρίου 524 κέ. τῶν Μεσογείων 263.
 Κηφισιά 120.
 κιδιὼς δημοσία 419.
 κιγκλὶς 343. 511. 521.
 κιθαρίστρια 320.
 Κίμων 191 κέ.
 Κλεισθένης 177 κέ.
 Κλεισμένης ὁ Δ'. 177. ὁ Γ' 27.
 Κλεοφών 429. 434.
 κλέπτης 319.
 κλεψύδρα 522.
 Κλέων 480.
 κλήροι 12. 15. 26. 36. 42. 75. 316. 356
 329. 518. (κληρούγων) 571.
 κληρουγία 534 κέ. 559. 568 κέ.
 κληρουχοὶ 228. 468. 544. 568 κέ.
 κληρωσίς ἀργῶν 147. 166. 189. 267 κέ.
 311. βουλευτῶν 331. δικαστῶν 501 κέ.
 κληρωτήρια 50 κέ.
 κλητὴρ νησιωτικὸς 548.
 κλητῆρες 517.
 κλοπῆς γραφή 28 κέ.
 Κνακίων 8. 10. 60.
 Κοδρίδαι 154.
 Κόδορος 21. 6 κέ. 314.
 κοινὰ ἄφ' ὧν τὰ ἱερὰ θύουσι 265.
 κοινὸν τῶν Ἑλευθερολακόνων 34. τῶν ἐρ
 γασσόμενων 266. τῶν Λακεδαιμονίων 33.
 κοινωνίαι 263 κέ.
 Κόνων 106. 554.
 κοπρολόγοι 320.
 Κοραγωγός 263.
 κοσμητής 389 κέ.
 κούρειον 238 κέ. 243.
 κουρεῶτις 238 κέ.
 κρεμαστὰ 310. 408.
 κρεοδαίτης 73. 92.
 κρήνας, ὁ ἐπὶ τὰς — 268. 273. 207 κέ.
 3. 5.
 κρίσις δικαστηρίου 484 κέ.
 Κροτανοὶ 49.
 κρυπτεία 38 κέ. 70. ὁ ἐπὶ τῆς κρυπτείας τε
 ταγμένος 73.
 κρυπτοὶ 547.
 κτηματολόγιον 254.
 κυβερνήτης 409.
 Κυδαθηναῖες 259.

- Κυθηροδίκης 43. 72.
 Κύθηρος 120.
 Κύλων 143.
 Κυνουρρεῖς 48.
 Κυνόσαργες 185. 232.
 κύρβεις 171 κέ.
 κυρία 491. 524. βλ. καὶ ἐκκλησία.
 κύριος 484. 513.
 κωλακρέται 137. 159.
 κώνειον 528.
 Λακεδαίμονιοι 1 κέ. 45. 177. 407. 554 κέ
 Λακιάδαι 259.
 Λακωνίζοντες 101.
 Λακωνική 3 κέ. 10 κέ. ἑκατόμπολις 42.
 Λακωνικός λόγος 78.
 λαμπαδηδρομία 314. 454.
 λαφυροπῶλαι 73. 92.
 Λαχάρης 199.
 λειτουργία 204. 451 κέ. 466 κέ. μετοί-
 κων 222.
 λειτουργός 204. 206. λ. ἐπὶ τὴν σκιάδα
 204. 206.
 Λελεγες 118. 121.
 Λέσβος 574.
 λέσχη 129.
 Λεοντῆς 248.
 Λῆμος 569 κέ.
 ληξιαργοί 246. 359 κέ.
 λῆξις 245. 517.
 λιμένες 291. 324. 382.
 Λιμναῖς 48.
 Λίμναι 48 κέ.
 Λίμναιον 48 κέ.
 λιποταξίου γραφή 398. 472.
 λογιστήριον 281.
 λογισταὶ 279 κέ. 303. 351. 427. λ. βου-
 λῆς 277. 280. λ. οἱ Α'. 278.
 λογιστὴς 256.
 λόγος ἀρχόντων 277 κέ. βλ. καὶ εὐθύται.
 λ. ὅστεροι 522. βλ. καὶ δευτερολογία.
 λογαγοὶ ἐν Ἀθήναις 293. 400 ἐν Σπάρτῃ
 31. 73. 84 κέ. 91.
 λόγος 83 κέ. 86. 400.
 λύειν τὴν ἐκκλησίαν 372.
 Λύκειον 398.
 Λύκος 510. 529.
 Λυκούργειος νομοθεσία 33. 82.
 Λυκούργος 15 ῥῆται Λυκούργου βλ. ῥῆται.
 Α. ὁ τῶν πεδιακῶν προστάτης 174. Α.
 ὁ ῥῆται 308. 438. 450.
 Λυσάνδρος 25.
 λωποδύτης 319.
 μάγειροι (ὀπηρέται ἀρχόντων) 74.
 μάγειρος γερόντων 32.
 μάντις 326.
 Μαραθῶν 117.
 μάρτυρες 487. 519 κέ. 529.
 μαρτυρία 211. 519 κέ.
 Μαρώνεια 444.
 μαστήρες 329.
 Μάττιων 74.
 Μαύσωλλος 559.
 Μαχανίδα 28.
 Μεγαλῆς 141. 175. 187. Μ. Ἴπποκρά-
 τος 387.
 Μεδοντίδαι 134.
 Μείων 134.
 μέilon 238 κέ.
 μέλας ζωμός 81.
 Μελίτη 117. 121.
 μελλίανες 76.
 μεράργαι 256.
 μέρσαι· στρατεῖαι ἐν τοῖς — 396 κέ.
 μερισμός χρημάτων 296. 308. 424 κέ.
 Μεσόα 48 κέ.
 Μεσοῖται 48.
 Μεσοῦτης λόγος 83.
 Μεσόγειοι 119. 175 κέ. 263.
 μέσον (δικαστήριον) 498.
 Μεσσηνία 25 κέ. 41. 45. 100 κέ.
 Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι 22. 100. 104
 μέταλλα (μεταλλεῖα) 116. 296. 307. 414.
 417. 444 κέ. 516.
 Μετοίκια 124.
 μετοίκιον 221 κέ. 297. 442.
 μετοικοὶ 217 κέ. 297. 316. 400. 409. 442.
 459. 480 κέ. 484. 513.
 μετοικικαὶ δίκαι 226. 316. 513. μ. συμμο-
 ραί 465. μ. λειτουργία 222.
 μέτρα 156. 208. 322.
 μετρονόμοι 322 κέ.
 Μῆλος 571.
 μὴ οὐσα δίκη 491 κέ.
 Μήτηρ τῶν θεῶν 264.
 Μητίχου (δικαστήριον τὸ) 498.
 Μητρώον 335. 372.
 Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου 177.
 μίλτος 417.
 μισθός 430 κέ. 433 κέ. ἀπόρων 433 κέ. ἀρ-
 χόντων 276. 433. βουλευτικός 193. 332
 κέ. 431. γραμματέων 284. δικαστικός
 170 κέ. 193. 294. 424. 430 κέ. 510.
 ἐκκλησιαστικός 360. 362 κέ. 432 κέ.
 στρατιωτικός 193. 303. 399. μ. πληρώ-
 ματος 410. 438. 471. 473. μ. πρὸς
 τροφήν τῶν ἵππων 405.
 μισθώματα 250 κέ. 253. 257. 259. 296.
 307. 348. 414. 444 κέ.
 μίσθωσις 553. (τριραρχιών) 472.
 μνᾶ ἀττική 158. 412. Λακωνική 96.
 μνήμων 263.
 μόθακες 40.

- μύθωνες 40.
 μύρα (ὕποδια/ρεσις φυλῆς ἐν Σπάρτῃ) 49.
 μοιγὸς 482.
 μόρα 85 κέ. 88. 90.
 μορία 312. 352.
 Μουνιχία 197 κέ. 390.
 Μουσεῖον 199.
 μυρρίναι 275 κέ.
 Μυρρινούσιοι 183. 252. 256. 259.
 μυστήρια 314. 497. 511.
 Νάβις 28.
 Νάξιοι 567 κέ.
 Νάξος 571.
 ναυαρχία ἐν Σπάρτῃ 56. 72 κέ.
 ναύαρχος ἐν Σπάρτῃ 72 95.
 ναυδᾶται 409.
 ναυκραρία 162 κέ.
 ναύκραρος 162 κέ.
 ναυπηγοὶ 409.
 ναῦς 163.
 Ναυσίνικος 459 κέ.
 ναῦται 409. κοινωνία ναυτῶν 263 κέ.
 ναυτικὸν Λακεδαιμονίων 95. Ἀθηναίων 406 κέ.
 ναυτοδίκαι 474. 476. 577.
 Νέμεσις 118. 573.
 νεοδαμῶνδεις 40. 85. 89.
 νεοπολίται 61. δημοπολιῆτοι.
 νεωλίκαι 3 3.
 νεώρια Ἀθηναίων 306. 311. 324. 343. 346. 359. 382. 437. 61 καὶ ἐπιμελεῖται τῶν νεωρίων. ν. Λακεδαιμονίων 95.
 νεωροὶ 324.
 νεώσοικοι 306. 325. 346. 407.
 νεώτατοι 396.
 Νηλεὺς 297. 314.
 νησιωτικὸς φόρος 537.
 Νικάνωρ 197.
 Νίκαι 307.
 νοθεῖα 236.
 νόθοι 132. 185. 195. 233. 236. 246.
 νόμισμα 42. 95 κέ. 165. 200. 252. 411.
 νομισματοκοπεῖον 215.
 νομοθεσία 376 κέ.
 νομοθεταὶ 377 κέ. 426.
 νόμοι 347. 374 κέ. 376 κέ. 387. 426 519 κέ. ἐπιμέλεια νόμων 316. ν. ἐπ' ἀνδρὶ 384.
 νομοφύλακες ἐν Ἀθήναις 192. 198. ἐν Σπάρτῃ 30. 33.
 Ξάνθιππος 387.
 Ξεναγοὶ 110.
 Ξενηλασία 70.
 Ξενίας γραφή 243. 297. 476.
 Ξενικὸν (στράτευμα) 391. ξ. τέλος 222. 322. 442.
 ξένοι ἐν Ἀθήναις 178 κέ. 185. 211. 217 233 κέ. 316. 322. 409. 480 κέ.
 Ξουθός 117. 123.
 ὀδελίσκος 95 κέ.
 ὀδολός 412.
 ὁδοὶ 320. 326. 437.
 ὁδοποιοὶ 306. 326.
 οἰκίαι δημόσιαι 445.
 οἰκογενεῖς δοῦλοι 210.
 οἰκοδομήματα δημόσια 347. 353 437. 438 345.
 οἰκονομικά τῆς Ἀθηναίων πολιτείας 411 κέ. τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας 70. 95 κέ.
 Οἰνῆς 248. 259.
 οἰνιστήρια 239.
 οἰγόμενοι εἰς ἐμπορίαν 263 κέ. οἱ. ἐπὶ λείαν 263 κέ.
 ὀλιγαρχαί 105. 559 ὑπὸ τοὺς Μακεδόνas 196 κέ. τῶν τετρακοσίων 196. τῶν Α' 196.
 ὀλιγαρχικοὶ 101.
 ὀμαιγμία 103.
 ὁμοιοὶ 47. 92.
 ὁμόταφοι 263 κέ.
 ὁμωμοκότες 476. 495.
 ὄνομα 237 246.
 ὀνοματοθεσία 237.
 ὀπισθόδομος 301.
 ὀπλα Ἀθηναίων 399 437. ἐφῆδων 389 Λακεδαιμονίων 89.
 Ὀπλητες 125.
 ὀπλιτεύοντες 130. 144.
 ὀπλίται ἐν Ἀθήναις 130. 144 κέ. 220. 292. 346. 394 κέ. 404. 408. ἐν Σπάρτῃ 84 κέ. τῶν συμμάχων 543 κέ. 571.
 ὀπλιτικὸν 144. 399 κέ.
 ὀπλομαχητικὴ 389.
 ὀπλομάχος 389. 393.
 ὀργὰς ἱερὰ 352.
 ὀργεῶνες 130. 183 κέ. 263 κέ.
 ὀρισταὶ 255. 261.
 ὄρκιος λίθος 274 κέ.
 ὄρκος ἀντιδίκων 457. 486. 518. 519 κέ.
 ἀρχόντων ἐν Ἀθήναις 274 κέ. ἀρχόντων τοῦ δήμου 256. βασιλείων καὶ ἐφόρων ἐν Σπάρτῃ 69. βουλευτῶν ἐν Ἀθήναις 332. 344. δημοτῶν 244 κέ. 258. διαιτητῶν 491. ἐφῆδων 388. ἡλιαστῶν 494 κέ. λογιστῶν καὶ συνηγῶν 282. ὀργεῶνων κττ. 265 στρατηγῶν 397. συνηγῶν τῶν φρατέρων 241. ὄρκος περὶ ἐμπεδώσεως συνθήκης 291 347. 405. 495. 501 κέ. 564 περὶ εἰρήνης 564. περὶ συμμαχίας 562.
 ὄρφανοὶ 246. 312. 390. 399. 435. 458. 468. 516.

- δσκα 356.
 δστρακισμὸς 186 κέ. 359 371. 384. 386
 κέ.
 δστρακοφορία 187. 356. 386.
 οὐλαμὸς 90.
 ὀφειλέται 250. 297. 318 κέ. 348. 385. 446.
 ὀψιγαμίου δίκη 46.
 Παιανιεύς 259 κέ.
 παῖδες 76.
 παιδικοὶ ἔρωτες 68. 78 κέ.
 παιδονόμοι 68. 72. 76.
 παιδοτρίβει 389. 393.
 Παλλαδίῳ (τὸ ἐπὶ-δικαστήριον) 477. 480 κέ.
 παλλακεία 231.
 Πάμφυλοι 47 κέ.
 Παναθήναια 122. 224. 274. 292. 307. 326
 κέ. 347. 357. 406 429. 452. 454. 544
 572 κέ.
 Πάνακτον 390.
 Πανδήα 239.
 πανδημὴ 396.
 Πάνδια 251. 357.
 Πανδιονίς 248. 259.
 Πανδίωνος ἱερὸν 250.
 Πάνεια 454.
 πανοπλία 390. 399. 435. 544. 573.
 πανστρατιᾷ 396.
 παράδυστον 498.
 παραγραφή 518 κέ.
 παραδείγματα 426.
 παρακαταβολή 446 511'.
 παρακαταθήκη 553
 Παραλία 174. 181.
 Παράλιοι 174 κέ.
 Πάραλος 437.
 παρανόμων γραφή 228 κέ. 317. 374 κέ.
 378. 423. 496. 566.
 παρασήμανσις 456.
 παράστασις 446. 518.
 παρέγγραπτοι 233.
 πάρεδροι τῶν ἀρχόντων 283 κέ. τῶν θ' ἀρ-
 γονίων 313. τοῦ βασιλείως 315. τῶν ἐλ-
 ληνотаμιῶν 302. τοῦ εὐθύνου 256. 279.
 τῶν εὐθύνων 279 κέ. 283. τοῦ πολε-
 μάρχου 316 τοῦ πολεμάρχου ἐν κληρου-
 γίαις 575.
 Παρθενίαι 20.
 Παρθενὸν 401.
 Πάρος 569.
 Πασιφάα 71.
 πάτρα 182.
 πατρονομία 30.
 πατρονόμοι 28. 30.
 Πausανίας 25. 104.
 πεδίακοι 174 κέ.
 πεδιανόμοι 31.
 Πεδιάς 174. 181.
 Πειραιεύς 252 κέ. 259.
 Πειραιεύς 199. 321 κέ. 323. 359. 389.
 407. 417.
 Πεισιπρατίδαι 179 κέ. 187.
 Πεισιπράτος 175 κέ. 194. 412. 435.
 πελανορ 96
 Πελαργικὸν 314. 347.
 πελάται 141.
 Πελοποννησιακὸς πόλεμος 105. 195.
 Πελοποννήσου ἡγεμονία 101 κέ.
 πέμπτη 441.
 πενέσται 36
 πεντακοσιομέδωνοι 139 145 κέ. 148. 158
 κέ. 300 460 κέ. 542.
 πεντητηρίδες 326 κέ.
 πεντηκόνταρχος 409.
 πεντηκοντήρες 73. 85 86 91.
 πεντηκοστή 348. 439 κέ. 443
 πεντηκοστολόγοι 439. 443.
 πεντηκοστὺς 84 κέ.
 πεντήρης 407. 466.
 πέπλος 327. 426.
 Περίανδρος 467.
 Περικλῆς 191 κέ. 195. 231. 430 κέ. 438.
 449.
 περίοικοι 41 κέ. 52 κέ. 70. 83 κέ. 87. 95.
 98.
 περὶ πόλαιοι 391.
 περίπολοι (ἐφηβοί) 389 κέ. (μισθοφόροι)
 391.
 περίστια 364 κέ.
 περιστάρχοι 364 κέ.
 Περσικοὶ πόλεμοι 103. 190.
 πέτασος 389.
 πινάκιον ἡλιαστικὸν 502 505 κέ. 523.
 πίναξ ἐκκλησιαστικὸς 246. π. ἱππέων 412.
 κέ.
 πίστεις 519 κέ.
 Πιτανᾶται 48.
 Πιτανάτης λόγος 83.
 Πιτάνη 48 κέ. 83.
 Πλαταιεῖς 104. 228. 231.
 Πλατανιστᾶς 78.
 πληρώματα 408 κέ. 437. 471. 473.
 Πλοῦς λόγος 83.
 πλουσιώτατοι 464 κέ.
 Πλούτων 309.
 Πλυνθῆς 266.
 Πνύξ 358
 Ποικίλη στοὰ 491. 498.
 ποινὰ 98 κέ. 398. 480 κέ.
 πολεμαρχεῖον 136 315.
 πολεμαρχία 134.
 πολεμαρχος ἐν Ἀθήναις 134. 145. 189.
 203. 225 κέ. 234. 315 κέ. 475. 552.

- ἐν ταῖς κληρουχίαις 575. ἐν Σπάρτῃ 73.
79. 84 κέ. 89. 91.
πολεμικά ἐν Ἀθήναις 388 κέ. ἐν Σπάρτῃ
74 κέ.
πόλεμος 437 κέ. 457. 512. συμμαχικός 559.
ἀρχαὶ πρὸς πόλεμον 311.
πολίται 182 κέ. 185. 195. 227 κέ. 246.
κέ.
πολιτεία. Ὅροι πολιτείας ἐν Ἀθήναις 132.
195. 228 κέ. ἐν Σπάρτῃ 46 κέ. 75. ἀ-
πονομή πολιτείας 178. 185. 201. 228
κέ. 359. 371. 384. 386. Τὸ κύριον τῆς
πολιτείας 266 κέ. 355 κέ.
πολιτικὴ γῶρα 35.
πομπαί 242. 313. 321. 327. 406.
πομπεία 307.
πονηροὶ 43.
πορεῖον 433.
πορισταί 329 κέ.
πορνικὸν τέλος 322. 348. 442 κέ.
πορνοτελῶναι 443
Ποσειδῶν 120. Αἰγᾶτος 121. Ἑλικώνιος
120 κέ.
Ποτάμιοι 258.
Ποτίδαια 571.
πραγματεῖαι κατὰ ψήφισμα 328.
πράκτορες 298. 348. 528. ἐν Λήμνῳ 575.
πρατίας 285.
πρεσβείαι 356.
πρεσβυγενεῖς 57.
πρεσβείες ξένων πόλεων 67. 340. 347. τῶν
συμμαχίδων πόλεων 561.
πρεσβεύται 304. 433.
πρέσβυς γεροσύνης 32. πατρνόμων 30.
συναργίων 31. ὠδᾶς 33.
πρεσβύτατοι 396.
προαγορεύειν 485.
προανάκρισις 415.
προβολή 317. 356. 379 κέ.
προδούλευμα 344 κέ. 366 κέ. 373. 383.
386. 563.
πρόδουλοι 103 κέ. 330.
πρόγραμμα βουλῆς 341 κέ. ἐκκλησίας 341.
357 κέ.
προδικασία 485.
πρόδικος 51.
προδότης 291. 381.
πρόδρομοι 406.
προεδρία 247. 254. 259. 332.
πρόεδροι 206. 269. 341 κέ. 344. 365 κέ.
πρὸ τῶν νομοθετῶν 377. πρ. ἐν ταῖς
κληρουχίαις 575.
προεισφορά 291. 451. 455. 466.
προερανίστρια 265.
προῖξ 234.
Προκλῆς 750.
- προμετρηταί 323.
Προμήθεια 224. 452. 454.
πρόνοια. τραῦμα ἐκ προνοίας 479 κέ. φό-
νος ἐκ προνοίας 478 κέ.
προξενία 225.
πρόξενοι ἐν Ἀθήναις 292. ἐν Σπάρτῃ 71.
πρόπεμπτα 357 κέ.
προσκαταβλήματα 448.
πρόσκλησις 474. 474 κέ. 516 κέ.
πρόσοδοι 439 κέ.
πρόσოდος πρὸς τὴν βουλὴν 343 κέ. πρὸς
τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον 225. πρὸς
τὸν δῆμον 370. πρὸς τὸν πολέμαρχον 225.
προστάτης 197. πρ. μετοίκου 216. 219 κέ.
484. 513.
πρόστιμα 445 κέ.
προστήμημα 527.
προὑπολογισμός 424 κέ.
προχειροτονία 366 κέ.
πρυτανεία 424. 446. 513 κέ. 517 κέ. 549.
πρυτανεία 338 κέ.
πρυτανεῖον 136. 247. 312. τὸ ἐπὶ Πρυτα-
νείῳ δικαστήριον 483.
πρυτάνεις 146. κέ. 149. 151 κέ. 206. 290
331. 338 κέ. 344. 365 κέ. 436. 490.
πρωράτης 409.
πρωρεὺς 409.
πρωτίρανες 76.
Πτολεμαῖος ὁ φιλάδελφος 249. ὁ εὐεργέτης
249. ὁ φιλοπάτωρ 249.
Πτολεμαῖς (τριήρης) 438. φυλὴ 248 κέ.
Πύθιοι 54. 91.
Πύθιον 120.
πύργος 458
πυρκαϊᾶς δίκη 168. 479.
πυρφόρος 92. 268.
πώλησις 553.
πωληταί 159. 166. 277. 296 κέ. 307. 310.
319. 348. 446. 528.
πωλητήριον 297.
Ραμνοὺς 390.
ρήτορες 350. 368. 381.
ρήτραι Λυκούργου 8 κέ. 48. 50. 57. 59.
60. 62.
Ῥόδιοι 556 κέ.
Ῥωμαῖοι 200 κέ. 569.
Ῥωπήτις 260.
Σαβαζίασται 265.
Σαλαμινία (τριήρης) 437.
Σαλαμινίοι (γένος) 262 (κληροῦχοι) 574.
Σαλαμῖς 117. 199. (κληρουχία) 573 κέ.
σαλπικτήης 358
Σαμιακὸς πόλεμος 449. 534 κέ.
σανίδες 403. 445. 518.
Σαραπασταί 265.
Σάραπτις 264.

Σαρίνας λόγος 83.
 σεισάγθεια 155 κέ.
 Σεμναὶ θεαὶ 478 κέ. 486 κέ. Βλ. καὶ Ἀραί.
 σήμαντρον δημόσιον 339.
 σημείον 343. 363.
 σιδεῦναι 77.
 Σίνις λόγος 83.
 σιτηρέσιον 399. 410. 438. 471. 473.
 σίτισις 247. σ. ἐν Πρυτανείῳ 294. 486.
 σιτοδοσία 434 κέ.
 σιτοπῶλαι 382.
 σίτος 291. 323. 329. 356. 382. 413. 416.
 434 κέ. 458. σ. πρὸς τροφὴν τῶν Ἰππῶν
 405.
 σιτοφύλακες 323 κέ.
 σιτώνης 204. 329.
 σιτωνία 485.
 σιτωνικὸν ταμεῖον 204.
 Σκαμβωνίδα 256.
 σκαφηφορία 224.
 σκεύη 407 κέ. 471. σκ. πομπικὰ 420.
 σκευοθήκη 306. 309. 325. 408.
 σκευοφόροι 73. 81.
 σκήψεις 397. 451. 539.
 σκιαδηφορία 224.
 Σκιάς ἐν Ἀθήναις 204. 206. 339 κέ. ἐν
 Σπάρτῃ 32. 61.
 Σκιρίται 43. 83. 85. 89. κέ.
 Σκιρίτις 41. 89.
 Σκιδώνη 231.
 Σκύθα 214 κέ. 285. 406. 436.
 Σκύλλαιον 187.
 Σκύρος 569 κέ.
 σκυτάλη 68.
 Σόλων 152 κέ. 332. 411.
 Σούνιον 199. 390.
 Σπαρτιάται 44 κέ.
 Σπυρσίνιοι 214.
 σπονδοφόρος 83.
 στάδιον 309. 343.
 σταθμὰ 156. 208. 322.
 στάσεις 173 κέ. 188. 385.
 στέφανος 208. 247. 251. 254. 259. 278.
 286. 304. 307. 310. 332 κέ. 340.
 368. 399. 405. 407. 410. 436. 474.
 στόλος 329. 346. 406 κέ. 438.
 στρατεία 87. 220. 225 κέ. 332. 396 κέ.
 στρατεῖται συμμάχων 565.
 στρατήγιον 286.
 στρατηγοὶ ἐν Ἀθήναις 145 κέ. 189. 202
 κέ. 209. 268. 273 κέ. 277 κέ. 286 κέ.
 317. 391. 393. 397 κέ. 404. 457 κέ.
 464. 468. 542. 561. 566. ἐν ταῖς κλη-
 ρουσίαις 576 ἐν Σπάρτῃ 68.
 στρατηγὸς ἐπὶ τὴν Ἀκτὴν 287 κέ. ἐπὶ τὰ
 ὅπλα 202 κέ. 287 κέ. ἐπὶ τοὺς ὀπλίτας

202 κέ. 287 κέ. ἐπὶ τὴν Μουνιχίαν 287
 κέ. ἐπὶ τὸ ναυτικὸν 202. 288. ἐπὶ τοὺς
 ξένους 288. ἐπὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐν
 ἄστει 202. 288. 353. ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ
 202. 288. ἐπὶ τὰς συμμορίας 287 κέ.
 471. ἐπὶ τὴν χώραν 287 κέ. ἐπὶ τὴν χώ-
 ραν τὴν ἐπ' Ἐλευσίνας 288. ἐπὶ τὴν
 χώραν τὴν παραλίαν 288. στρατηγὸς
 τοῦ κοινοῦ τῶν Ἐλευθερολακωνίων 34.
 στρατιῶται 398.
 στρατιωτικά (χρήματα) 423 κέ.
 στρατιωτικὰ γράφα 496 κέ.
 στρατόπεδον τῶν Σπαρτιατῶν 93.
 συγγραφεῖς 330. 370.
 σύγκλητος ἐκκλησία 355 κέ.
 συγγορηγία 452 κέ.
 συκοφάνται 356. 379 κέ. 530.
 συκοφαντίας γραφή 379.
 συλλογεῖς 330. τοῦ δήμου 359 κέ.
 σύμβολα πρὸς τὰς πόλεις 317. 556 κέ. σ.
 πρὸς πληρωμὴν μισθοῦ 360. 363. 429.
 432. 501. 509. 525.
 συμβολαίων δίκαι 99. 317. 491. 550 κέ.
 556.
 συμμαχία Ἀθηναίων 190. 195. 347. 418.
 449. κέ. 530. κέ. Θηβαίων 107. Λακε-
 δαιμονίων 99 κέ. ἑλληνίδων πόλεων
 κατὰ τῶν Περσῶν 103. 530 κέ. συνθήκη
 περὶ συμμαχίας 561 κέ.
 συμμαχικὸν ταμεῖον 566.
 συμμορία 230. 459 κέ. 464. κέ. μετοικι-
 καὶ 223.
 συμφορεῖς 73. 91.
 συναρχία 31. 186. 269. 277.
 συνάροντες 203.
 συνδικία 32.
 σύνδικοι ἐν Ἀθήναις 209. 257. 330. ἐν
 Σπάρτῃ 32.
 συνέδριον τῶν Ἐλευθερολακωνίων 34. τῶν
 προδούλων 103 τῶν συμμάχων τῶν Ἀ-
 θηναίων. 561 κέ.
 σύνεδροι τῆς πόλεως 34. σ. τῶν συμμάχων
 τῶν Ἀθηναίων 561 κέ.
 συνήγοροι 279 κέ. 433. 521 κέ. 544. σ.
 τῶν νόμων 377. τῶν δημοστῶν 257 κέ.
 ἐκ τῶν Δεκλειῶν 241. τοῦ ταμεῖου
 205.
 συνθήκαι 291. 519 κέ. 545 κέ. περὶ συμ-
 μαχίας 561 κέ.
 σύνοδοι συμμάχων 532.
 Συνοδικα 124.
 συνοικισμὸς Ἀθηναίων 121 κέ. Σπάρτης 8.
 συντάξεις 565 κέ.
 συντελεῖται 469. 536 κέ.
 συντελεῖς 469.
 συντηρηρχία 466 κέ.

- σύσκηνοι 52. 79. 80. 82.
 συσσίτιον 46. 75. 79 κέ. 82.
 σύστασις 263 κέ.
 σύστημα δήμεν 263. συστήματα ὀρησκει-
 τικά 264 κέ. 463.
 σφαίρας παιδιὰ 78.
 σφαίρες 76.
 σφηκίσκος 498.
 σφραγὶς δημοσία 282. 292. 339.
 σχοινίον μεριλτωμένον 360 κέ.
 Σωτήρες 264.
 Σωτηρίασταί 265.
 σωφρονισταί (ἐπιμελούμενοι θυσιῶν) 255.
 σωφρονιστής (ἐφέδων) 251. 276. 389 κέ.
 τάχαι 539 κέ.
 τάλαντον 412. τὰ ἰ' τάλαντα 425.
 ταμίειον τῶν συμμάχων 534. 566.
 ταμίαι ἐν Ἀθήναις 145. 159. 166. 204.
 268. 300 κέ. 310 κέ. 326. ἐν Σπάρτῃ
 31. 73. 92. ταμίαι τοῦ κοινοῦ τῶν Ἐ-
 λευθερολακόνων 34. ταμίαι τῶν ἀδυνα-
 των 435. ταμίαι τῆς Ἀθηνᾶς 273 κέ.
 277. 300. 307. 308. 348. 418 κέ. 428.
 449. 541. ταμίαι τῆς θεοῦ (*Ἡρας) ἐν
 Σάμῳ 575. τ. τῶν ἄλλων θεῶν 273 κέ.
 300 421. τ. τοῦ δήμου 303. τῆς βου-
 λῆς 206. 337. τῶν πρυτάνεων 339 κέ.
 τῆς φυλῆς 206. 251. ταμίαι τῆς κοινῆς
 προσόδου 309. ταμίαι τῶν στρατιωτικῶν
 204 κέ. 268. 273. 306 κέ. 354. ταμίαι
 (βοηθοὶ δημάρχου) 255 κέ. γένους 262.
 θιασιστῶν κττ. 264. ταμίαι τῶν σιτωνι-
 κῶν 204. ταμίαι ἐν ταῖς κληρουχίαις 575.
 ταμιεύων ἐπὶ τὰ πρυτανεῖα 205.
 τάξεις 400 τ. τῶν φόρων 538 κέ.
 ταξίαρχος 84. 292. 397 κέ.
 τάρικος 417.
 ταφὴ δημοσία 399.
 ταφροποιοὶ 251. 328.
 Τεγέα 100 κέ. 105.
 τείγη 291. 390. 437.
 τειγίσις (δικαστήριον πρὸς τοῖς—) 498.
 τεργοποιοὶ 251. 310. 328.
 τέλη, τὰ 65 κέ. ἐν Ἀθήναις 158 κέ. 394.
 458.
 τέλος 307. 348. 424. 439 κέ. 516. ξενι-
 κῶν τ. 222. 322 πορνικῶν τ. 322. τὰ
 τέλη τελείν 226. 296.
 τελῶναι 398. 443 κέ. 447.
 τελωνικά δίκαι 205. 295. 475.
 τεμένη 250. 258. 298. 419. 445. 573.
 Τενέδιοι 561.
 Τέρπανδρος 21.
 τετραδράχμων 411.
 Τετράκωμοι 119.
 Τετραπόλεις 263.
 Τετράπολις 119 κέ.
 τετρήρης 407. 466.
 τετρυπημένη (ψῆφος) 524 κέ.
 τετταράκοντα, οἱ 475.
 τέχνη 42. 165. 417.
 τίμημα (ἐν δίκαις) 518 κέ. 518. 526.
 τιμήματα 158 κέ. 459 κέ.
 τίμησις 146. 158 κέ. 459 κέ.
 τιμητὸς ἀγῶν 514 κέ. 523. 526.
 Τιτακίδαί 119. 261.
 τιμήματα φορολογικά 537.
 τόκος 156 κέ. 414.
 τόξαρχοι 401.
 τοξευτική 389.
 τοξόται 214. 340. 344. 360. 363. 401. 436.
 τοξότης (διδάσκαλος τῶν ἐφέδων) 389. 393.
 τράπεζα 275. δημοσία 205.
 τραπέζιτης 307.
 τραπέζοφορος 275.
 τραύματος δίκη 479 (βλ. καὶ πρόνοια).
 τρισάντες 94.
 τριακάς 82. 132. 252.
 τριάκοντα (δικασταί) 194. 475. λογισταί
 279 κέ. συλλογεῖς τοῦ δήμου 359 κέ.
 (τύραννοι) 196.
 τριακόντορος 466.
 τρίγωνον (δικαστήριον) 438.
 τριηράρχημα 472.
 τριηραρχία 222 κέ. 288. 451. 455 κέ.
 466 κέ.
 τριηραρχικαὶ συμμορίαί 464. 466 κέ.
 τριηραρχοὶ 287. 290. 325. 329. 346. 407
 κέ. 458. 466 κέ.
 τριήρεις 333. 346 κέ. 406 κέ. 437 κέ. 458.
 466 κέ. ἱερὰ τρ. 311. 437.
 τριηροποιοὶ 521. 311. 328.
 Τρίκωμοι 119.
 τριττάρχοι 260. 304. 360.
 τριττὺς 127. 162 κέ. 181. 259. κέ. 339.
 360.
 τροχὸς 404.
 τυμπανισμὸς 528.
 τυραννὶς ἐν Σπάρτῃ 28. κατάλυσις τυραν-
 νίδων ὑπὸ Λακεδαιμονίων 101. 177.
 τυραννὶς ἐν Ἀθήναις 176 κέ. 199.
 Τυρταῖος 22.
 Τύχη ἀγαθὴ 292.
 ὕδρευς γραφὴ 212 λίθος 486.
 ὕδρεα 224.
 ὕδρια 371. 384. 387. 503 κέ.
 ὕδωρ 325 ἀνεὺς ὕδατος δίκαι 522.
 ὕλλεις 47 κέ.
 ὕπαιθροι 391.
 ὕπασπιστής 89.
 ὑπερδότηρια 10. 92.
 ὕπερβολος 187.

- ὑπέρθεσις 374.
 ὑπήκοοι 535.
 ὑπηρέσια 409 κέ. 471.
 ὑπηρεταί 284 κέ. 321. 334. 433. 521. 525
 ὑργόντων 74 ἐφήδων 393. θεσμοθετούν
 504 κέ.
 ὑποβολῆς γραφή 243
 ὑπογραμματεὺς 203. 284 κέ. 367. 433.
 ὑποκριταί 336.
 ὑπομεινόντες 47.
 ὑπόνομοι 325.
 ὑποψήφιοι 269.
 ὑπωμοσία 374. 491 κέ. 521.
 φαίνων 516.
 Φάληρον 117.
 Φᾶρις 11.
 Φασγίλιται 316. 551 κέ-
 φάσις 324. 350. 380. 516. 567.
 φελλεῖς 115.
 φιάλαι ἐξελευθερικαί 217.
 φιδίτια 80.
 Φιλαιῖται 119. 135 κέ.
 Φιλοκράτειος εἰρήνη 562 κέ.
 Φιλοπαίμην 29.
 Φλαμίνιος Τίτος Κόιντος 28.
 Φοίνικες 117. 121.
 φοινικιοῦν δικαστήριον) 498.
 φονεῖς 319. 477 κέ. 550.
 φονικά δικαστήρια 152. 477 κέ. φονικά
 δίκαι 66. 98. 151 κέ. 208. 211. 315.
 477 κέ. 550 φονικοὶ νόμοι 130. 152.
 φόνος 151 κέ. 477 κέ. ἀκούσιος 480 κέ.
 δίκαιος, ἔννομος 482. οὐκ εὐνὴ καὶ με-
 τοίκων 480. ἐκ προνοίας 478 κέ.
 φόροι παρὰ Λακεδαιμονίους 98. παρ' Ἀ-
 θηναίους 160 κέ. 439 κέ. 574. φόρος συμ-
 μαχικὸς 302 κέ. 347. 418. 422. 449
 κέ. 474. 496. 532 κέ. 560. 565 κέ.
 φορολογία 176.
 φράτρες 130. 234. 239 κέ. 261. 488 κέ.
 φρατρίαὶ ἐν Ἀθήναις 126 κέ. 130 κέ. 182
 κέ. 229 κέ. 233. 236 κέ. 260 κέ. 288
 κέ. ἐν Σπάρτῃ 8. 49. 50. φρατρίαρχος
 261.
 φράτριον θεοὶ 260 κέ. ὅλ. Ἀθηνᾶ, Ζεὺς,
 αἵ φράτριος 239.
 φράτριον 261.
 Φρεαττοῖ (τὸ ἐν-δικαστήριον) 477. 483.
 φρουραὶ Λακεδαιμονίων ἐν ταῖς πόλεσιν 105.
 Ἀθηναίων 516 κέ. 555. 560. κέ. 565.
 570. φρουρὰν φαίνειν 67.
 φρουράρχος 546 κέ.
 φρούρια 291. 389. 393. 570.
 φρουρίδες νῆες 534.
 φρουροὶ 270. 324.
 φυγή 201. 481 κέ. 527. 548.
 φυλαὶ Ἀθηναίων 124 κέ. 127 κέ. 131 κέ.
 162. 179 κέ. 185. 229 κέ. 236. 248.
 κέ. 266. 268 κέ. 277. 328. 344. 363.
 400. 405. 451 κέ. 475. 490. 498 κέ.
 575. Λακεδαιμονίων 10. 29. 47 κέ. Μι-
 λησίων 516. Πριηνέων 546
 φυλακὴ τῆς χώρας 291. 356. 458.
 φύλαρχοι 294. 402 κέ.
 φυλέται 250 κέ.
 Φυλὴ 390.
 φυλοδασαλῆς 132 κέ. 152. 185. 262. 483.
 φυλοδασαλικά χρήματα 262.
 Χαδρίας 568.
 Χαιρώνεια 560.
 χαλκοθήκη 300.
 Χάρης 559 κέ.
 χαριστήρια 487.
 Χελίων 23.
 χειροτονία 371 κέ.
 χερσόνησος θρακικὴ 571.
 γῆραι 312.
 γρόνιοι θεοὶ 120.
 χλαμύς 389.
 χοιρίνα 522 κέ.
 χορευταί 398.
 χορηγία 222. 253. 451 κέ. 455.
 χορηγοὶ 222. 313. 452 κέ.
 χοροδιδάσκαλος 452.
 χορὸς 452 κέ.
 χρῆτη 153. 156 κέ.
 Χρεμωνίδειος πόλεμος 199.
 Χρύσα 121.
 χῶμα 343. 408.
 χωρὶς οἰκοῦντες 213. 215.
 ψάλτρια 320.
 ψευδομαρτυριῶν δίκη 524. 529.
 ψηφίζεσθαι κρύβδη 251. 258. 371. 383.
 522 κέ.
 ψηφίσματα βουλῆς τῆς Λακεδαιμονίων 32.
 ἀττικά 207. 229. 303 κέ. 334. 345 κέ.
 368 κέ. 372 κέ. 388. 458. Τὰ κατὰ ψ.
 ἀναλισκόμενα 425. ἀναγραφὴ ψηφισμάτων
 294. 303 κέ. 308. 310. 334 κέ. 425.
 436. ψ. ἐπ' ἀνδρὶ 384. 386. ψ. βουλῆς
 345 κέ. 473 γενῶν 262. δημοτῶν 264
 κέ. διακτητῶν 490. ὀργεῶνων κττ- 264
 φρατέρων 261. φυλετῶν 250 κέ. ὁ ἐπὶ τὰ
 ψηφίσματα 337.
 ψῆφος 371. 511 κέ. 522 κέ. ἀπὸ τοῦ βω-
 μοῦ 241. ψ. τῶν συμμάχων 561 κέ.
 ψηφοφορία βλ. ψηφίζεσθαι ψῆφος.
 ψυλαὶ 90. 400. κέ. 406
 ὠδὰ 10. 29. 33. 48. 50.
 ὠδεῖον 498.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Α' ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τῆς πολιτείας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ σύντομος ἔκθεσις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Λακωνικὴ 3. Μετανάστασις τῶν Δωριέων 4. Διπλῇ βασιλεία 5. Συνοικισμὸς τῆς Σπάρτης 8. Κατάκτησις τῆς Λακωνικῆς 10. Γῆς ἀναδασμὸς 11. Εὐγένεια ἐν Σπάρτῃ 13. Διαφορὰ τῆς ἐγγείου κτήσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου τῶν δημοτικῶν 14. Λυκοῦργος 16. Κατάστασις τῶν Ἐφόρων 17. Ὁ τοῦ Θεοπόμπου νόμος περὶ τοῦ κυρίου τῆς πολιτείας 19. Παρθενίαι 20. Τέρπανδρος 21. Τυρταῖος 22. Ἐπίδοσις τῆς ἐφορείας 22. Ἐπιβουλαὶ πρὸς κατάλυσιν τῆς πολιτείας 25. Ἀπώλεια τῆς Μεσσηνίας 25. Νόμος τοῦ Ἐπιταδέως 26. Ἅγις ὁ Δ' καὶ Κλεομένης ὁ Γ' 27. Κατάλυσις τῆς βασιλείας 28. Τυραννίς 28. Ἡ Σπάρτη ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους 29. Τὰ τῆς διαιρέσεως τῶν πολιτῶν καὶ τὰ τῶν ἀρχῶν 29. Ἡ Λυκοῦργεος νομοθεσία 33. Ἐλευθερολάκωνες 33.

Β' ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ι. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

α' Οἱ Ἐλλώτες.

Ὄνομασία καὶ οἰκῆσις 35. Ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξις αὐτῶν 36. Διοικῆσις τῶν εἰλώτων 37. Κρυπτεία 38. Μόθακες 39.

β' Οἱ περιοῖκοι.

Οἰκῆσις 41. Καταγωγὴ 41. Ἔργα 42. Δίκαια τῶν περιοίκων 43.

γ' Οἱ Σπαρτιᾶται.

Σπαρτιᾶται 44. Οἰκῆσις 45. Πλῆθος 45. Ὅροι τῆς πολιτείας 46. Πολιτικὴ διαίρεσις 48.

II ΑΙ ΑΡΧΑΙ.

α' Ἡ βασιλεία.

Βασιλικὰ γέννη 50. Διαδοχὴ 51. Τιμὰι τῶν βασιλέων 52. Κηδεῖα τῶν βασιλέων 53. Ὀρησκευτικὰ ἔργα 54. Δικαστικὰ ἔργα 55. Στρατηγικὰ ἔργα 55. Ἡ δύναμις καθόλου τῶν βασιλέων 57.

β' Ἡ γερουσία

Ὄνομα 57. Ἀριθμὸς 57. Ἐκλογὴ 58. Ἔργα 59.

γ' Ἡ ἀπέλλα.

Ὄνομα 60. Μία ἢ ἀπέλλα 60. Ἐδραι 61. Ἐξουσία 62.

δ' Οἱ ἔφοροι.

Συναρχία 63. Ἐκλογὴ 63. Ἀρχεῖον 64. Εὐθύναι καὶ πρῶτον κήρυγμα 64. Ἐξουσία τῶν Ἐφόρων. Συναγωγὴ καὶ διοικήσεις τῆς ἀπέλλας καὶ τῆς γερουσίας 65. Διοικήσεις τῶν ἔξω πραγμάτων 66. Ἀστυνομικὴ ἐπιτήρησις 68. Κρίσις τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν βασιλέων 69. Φυλακὴ τῶν περιοίκων καὶ τῶν εἰλώτων 70. Ξενηλασία 70. Διοικήσεις τῶν οἰκονομικῶν 70. Ὀρησκευτικὰ ἔργα 71.

ε' Οἱ ἄλλοι ἄρχοντες.

Ἀρχοντες 71.

III ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ

Πολεμικὸς χαρακτήρ τῆς πόλεως 74. Ἀγωγὴ 76. Παιδικοὶ ἔρωτες 76. Συσσίτια 77. Σύνταξις τῆς στρατιᾶς 82. Στρατεία 87. Ἱππεῖς 88. Τὰ δπλα 89. Στρατεία εἰλώτων 89. Σκιρῆται 89. Ψίλοι 90. Ἱππεῖς 90. Σκευοφόροι 91. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ δαμοσίαν 91. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐν ἐκστρατείᾳ 92. Τρέσαντες 94. Ναυτικὸν 95.

IV ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ.

Μεταλλά 95. Λακωνικὸν νόμισμα 96. Χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν Λακωνικῇ 97. Διοικήσεις τῶν χρημάτων 98. Τὰ περὶ τὰς δίκας 98.

V Ἡ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΣΥΜΜΑΧΙΣ

Κατακτήσεις τῶν Σπαρτιατῶν 99. Σπάρτη καὶ Τεγέα 100. Ἰδρυσις τῆς ἡγεγονίας τῶν Λακεδαιμονίων 101. Τὰ τῆς Σπάρτης ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων 103. Ἡ Σπάρτη ἡγεμὼν τῆς ὅλης Ἑλλάδος 105. Μετάστασις τῶν ναυτικῶν πόλεων 106. Οἱ Λακεδαιμόνιοι προστάται

τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης 106. Κατάλυσις τῆς ἡγεμονίας τῶν Λακεδαιμονίων 107. Ἡ τῶν Πελοποννησίων συμμάχια 107. Δίκαια καὶ καθήκοντα τοῦ προστάτου καὶ τῶν συμμάχων 108.

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Α' ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ι Η ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΕΞ ΑΡΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΣΟΛΩΝΟΣ.

Φύσις τῆς χώρας 115. Κάτοικοι 116. Ἡ παλαιότατη κατάστασις τῆς Ἀττικῆς 118. Τὰ ἐν τῇ χώρῃ τῶν Ἀθηναίων οἰκοῦντα φύλα 120. Συνοικισμὸς τῶν Ἀθηναίων 121. Συνοικισμὸς ἀπάντων 122. Τρόπος τοῦ συνοικισμοῦ 123. Αἱ ἰωνικαὶ φυλαὶ 124. Ἀττικὴ σύνταξις τῶν γενῶν 126. Ἡ ἀρχαία ἀττικὴ σύνταξις τῶν φυλῶν καὶ φρατριῶν 127. Πρόσληψις πολιτῶν 130. Ὅροι τῆς πολιτείας 132. Ἀρχαιοτάτον πολίτευμα 132. Ὁ κατὰ μικρὸν περιορισμὸς τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας 133. Αἱ ἀνώταται ἐνιαύσαι ἀρχαὶ 135. Κωλακρέται 137. Αἵρεσις τῶν ἀρχόντων 138. Ὁ Ἀρειος πάγος 138. Πολιτεία τῶν ἱππέων 139. Οἱ μὴ εὐπατρίδαι 140. Ἐκτῆμοροι 141. Κύλων 143. Δράκων 143. Πολιτεία τῶν ὀπλιτῶν 145. Βουλὴ 147. Ἐκκλησία 148. Ἀρειος Πάγος 149. Δικαστικὴ δικαιοδοσία τῶν ἐφετῶν καὶ τῶν πρυτάνεων 149. Ἐφέται 150. Πρυτάνεις 151. Νόμοι τοῦ Δράκοντος 152. Κοινωνικὴ κατάστασις 153.

ΙΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥΣ.

Κοινωνικὴ κατάστασις 153. Σόλων 154. Σεισάχθεια 155. Τὰ τέσσαρα τέλη 158. Πολιτικὰ δίκαια 159. Ἀναλώματα εἰς τὸ δημόσιον 160. Ναυκραφαί 162. Βάσις τῆς διαιρέσεως εἰς τέλη 164. Ἐμπόριον καὶ τέχνη 165. Ἀρχοντες 166. Οἱ ἐννέα ἄρχοντες 167. Βουλὴ 167. Ἡ ἐν Ἀρεῖῳ πάγῳ βουλὴ 168. Ἐκκλησία 168. Ἡλιαία 170. Οἱ τοῦ Σόλωνος νόμοι 171. Δυσχερἔστησις ἐν Ἀθήναις 172. Δαμασίαι. Μεταβολὴ τῆς πολιτείας 173. Αἱ ἀπὸ τῶν τόπων ὠνομασμέναι στάσεις 174. Οἱ Πεισιστρατίδαι 176. Κατάλυσις τῆς τυραννίδος 177. Κλεισθένης 177. Αὐξήσις τοῦ πλῆθους τῶν πολιτῶν 178. Νέαι φυλαὶ καὶ δῆμοι 179. Τριττύες 181. Νέα διάταξις τῶν φρατριῶν 183. Αἱ παλαιαὶ φυλαὶ 185. Ὅροι τῆς ἐγγραφῆς εἰς τοὺς πολίτας 185. Ἡ δεκαδικὴ σύστασις τῶν συναρχῶν 186. Ὀστρακισμὸς 186. Νέα διάταξις τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀρχῶν 189. Νέος τρόπος ἀρχαιρεσίας τῶν ἐννέα ἀρχόντων 189. Ἰσχύς

τοῦ Ἀρείου πάγου 190. Νομοφύλακες 192. Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τῇ δυνάμει 192. Ἐκλογή τῶν 9 ἀρχόντων καὶ ἐκ ζευγίων 194. Οἱ κατὰ δῆμους δικασταὶ 194. Νέος περὶ τῶν πολιτῶν νόμος 195. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος 195. Ἡ ἐπὶ Εὐκλείδου μεταβολὴ τῆς πολιτείας 196.

III ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ 322 ΚΑΙ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ.

Κατάλυσις τῆς αὐτονομίας 196. Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους 200. Ἀπονομὴ τῆς πολιτείας 201. Ἀρχοντες 201. Στρατηγοὶ 202. Οἱ ἐννέα ἀρχόντες 203. Ἀγορανόμοι 204. Ἐπιμεληταὶ 204. Σιτώνης 204. Ταμίαι 204. Βουλὴ 205. Ἀρειος πάγος 207. Δικαστήρια 208. Ἐκκλησία 209.

B' ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

I. ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

α. Οἱ δοῦλοι.

Πλῆθος καὶ προέλευσις τῶν δούλων 210. Κατάστασις τῶν δούλων 211. Τὰ τῶν δούλων δίκαια 211. Οἱ χωρὶς οἰκοῦντες 213. Δημόσιοι δοῦλοι 214. Ἀπελευθέρωσις 215. Οἱ ἀπελεύθεροι 216.

β. Οἱ μέτοικοι.

Πλῆθος καὶ προέλευσις τῶν μετοίκων 217. Προστάτης 219. Ὑποχρεώσεις τῶν μετοίκων 220. Στρατεῖται 220 Μετοίκιον 221. Ξενικὸν τέλος 222. Λειτουργίαι 222. Εἰσφορὰ 223. Σκαφηφορία 224. Δωρεὰ εἰς τοὺς μετοίκους 224. Ἰσποτελεῖς 226 Δικαιοδοσία 226.

γ. Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται.

Πλῆθος τῶν πολιτῶν 227. Δημοποίητοι πολῖται 228. Πολιτικὰ δικαιώματα τῶν δημοποισιῶν 230. Πλαταιεῖς 231. Οἱ γένει πολῖται 231. Γάμος 233. Νόμιμος παλλακεία 235. Νόθοι 236. Ὄνομα 237. Εἰσαγωγή εἰς τὴν φρατρίαν 237. Ἐγγραφή εἰς τοὺς δημότας 241. Πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου 246.

δ. Περὶ τῆς πολιτικῆς ὁργανώσεως τῶν πολιτῶν καὶ περὶ τῶν θιάσων

Φυλαὶ 248. Ἐπώνυμοι 249. Σύνταξις τῶν φυλῶν 250. Δῆμοι 252. Σύνταξις τῶν δήμων 252. Τριττύες 259. Φρατρίαι 260. Ἴω-

νικαὶ φυλαὶ 261. Γένη 261. Συστήματα δήμων 263. Κοινωνίαι ιδιω-
τῶν 263.

II. ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

α. Αἱ ἀρχαί

1. ΓΕΝΙΚΑ

Κατανομή τῶν ἀρχῶν 266. Ἐξουσία τῶν ἀρχόντων 266. Ἐξουσία τοῦ
ἀρχεῖν τὰς ἀρχάς 267. Ἀρχαιρεσίαι 267. Χρόνος ἀρχαιρεσιῶν 268.
Κατανομή τῶν ἀρχῶν κατὰ λόγον τῶν φυλῶν 269. Ὑποψήφιοι 269.
Τὰ κατὰ τὰς ἀρχαιρεσίας 269. Δοκιμασία 271. Εἰσοδος εἰς τὴν ἀρχὴν
καὶ ὄρκος τῶν ἀρχόντων 273. Μισθὸς καὶ ὠφέλεια τῶν ἀρχόντων 276.
Συναρχαί 277. Ἐπιχειροτονία 277. Εὐθῦναι τῶν ἀρχόντων 278. Αἱ
εὐθύνουσαι ἀρχαί 279. Πῶς ἐδίδον οἱ ἀρχοντες λόγους καὶ εὐθύνας 280.
Πάρεδροι 283. Γραμματεῖς, ὑπογραμματεῖς, κήρυκες καὶ ὑπηρέται 284.
Ἀξίωμα τῶν ἀρχόντων 285.

2. ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΟΝ

Στρατηγοὶ 286. Ταξίαρχοι 292. Λοχαγοὶ 293. Ἱππάρχοι 293.
Φύλαρχοι 294. Δεκάδարχοι 294. Κωλκρέται 294. Ἀποδέκται 295.
Πωληταί 296. Πράκτορες 298. Ἀντιγραφεὺς 299. Ταμίαι τῶν ἱερῶν
χρημάτων τῆς Ἀθηναίας 300. Ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν 301. Ἑλληνο-
ταμίαι 302. Ταμίας τοῦ δήμου 303. Οἱ ἐπὶ τῷ θεωρικῶν 304. Ταμίας
τῶν στρατιωτικῶν 306. Ὁ ἐπὶ τῇ διοικήσει 308. Ἄλλοι ταμίαι 310.
Οἱ ἐννέα ἀρχοντες 311. Ἀρχων 312. Βασιλεὺς 314. Πολέμαρχος 315.
Θεσμοθέται 316. Οἱ ἑνδεκα 318. Ἀστυνόμοι 320. Ἀγορανόμοι 321.
Μετρονόμοι 322. Σιτοφύλακες 323. Ἐπιμεληταὶ ἐμπορίου 324. Ἐπι-
μεληταὶ τῶν νεωρίων 324. Ὁ ἐπὶ τὰς κρήνας 325. Ὀδοποιοὶ 326.
Ἱερῶν ἐπισκευασταὶ 326. Ἱεροποιοὶ 326. Ἀθλοθέται 327. Βοῶναι 327.
Πραγματεῖται κατὰ ψήφισμα προστεταγμένοι 328. Ἐπιστάται τῶν δημο-
σίων ἔργων 328. Ἀποστολεῖς 328. Σιτῶναι 329. Ζητηταί, ἐξετασταί,
πορισταὶ 329.

β. Ἡ βουλὴ οἱ πεντακόσιοι καὶ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου.

Πλῆθος τῶν βουλευτῶν καὶ ὄνομα τῆς βουλῆς 330. Κλήρωσις τῶν
βουλευτῶν 330. Δοκιμασία 331. Βουλευτικὸς ὄρκος 332. Τιμαὶ τοῖς
βουλευταῖς καὶ βουλευτικὸς μισθὸς 332. Ἐκφυλλοφορία καὶ εὐθῦναι 333.
Ἀρχαὶ τῆς βουλῆς 334. Πρυτάνεις 338. Πρόεδροι 341. Ἐδραι τῆς
βουλῆς 342. Ἔργα τῆς βουλῆς 344. Δικαστικὰ ἔργα τῆς βουλῆς 349.
Ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου 350. Ἔργα τοῦ Ἀρείου πάγου 352.

γ. Τὸ κύριον τῆς πολιτείας.

Ἐκκλησίαι, αἱ τεταγμέναι ἐκ τῶν νόμων καὶ αἱ σύγκλητοι 355. Ἡμέραι καθ' ἃς συνήγето ἐκκλησία 357. Πρόγραμμα 357. Ἐκκλησιαστικοὶ τόποι 358. Οἱ ἐκκλησιάζοντες καὶ τὰ τοῦ ἐλέγχου αὐτῶν 359. Ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς 362. Ἀστυνομία 363. Τάξεις τῶν ἔργων τῆς ἐκκλησίας 363. Ψήφισματα 372. Γραφὴ παρανόμων 374. Νομοθεσία 376. Προβολή 379. Εἰσαγγελία 380. Ἀπαρτία τῆς ἐκκλησίας 384. Ἄδεια 385. Ὀστρακισμὸς 386. Ἔργα τῆς ἐκκλησίας 387.

III. ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Ὅρκος τῶν ἐφήβων 388. Στρατιωτικὴ paίδευσις 389. Ἡ ἐφῃβεία ἐν τοῖς ὑστερον χρόνοις 392. Ὀπλῖται 394. Στρατεύεται 396. Στρατιωτικαὶ δίκαι 397. Μισθὸς 399. Ὀπλισμὸς 399. Τακτικὴ σύνταξις τῶν ὀπλιτῶν 399. Ψιλοὶ 400. Ἱππεῖς 401. Τακτικὴ σύνταξις τῶν ἱππέων 405. Σύστημα τῶν ἱππέων 405. Ἱπποτοξόται 406. Στόλος Δύναμις αὐτοῦ 406. Ἐπιμέλεια ἀποστολῶν 408. Πληρώματα 408. Τριηραρχικοὶ στέφανοι 410. Μισθὸς 410. Εὐταξία 410.

IV. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

α. Γενικά.

Νομισματικὸν σύστημα 411. Ἀνταλλακτικὴ δύναμις τοῦ ἀργυρίου 413. Πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου 414. Κοινὴ εὐπορία 416. Οἰκονομικὰ συστήματα κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα 418. Οἰκονομικὰ συστήματα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα 423. Προϋπολογισμὸς 424. Διοικήσεις τῶν χρημάτων 427. Ἐλεγχος τῆς διαχειρίσεως 427.

β. Τὰ ἀναλώματα.

Τακτικὰ ἀναλώματα. Ἱερὰ διοικήσεις 428. Μισθὸς. Μισθὸς δικαστικὸς 430. Μισθὸς βουλευτικὸς 431. Μισθὸς ἐκκλησιαστικὸς 432. Ἄλλαι μισθοφοραὶ 433. Δωρεὰ 434. Τροφή τῶν ὀρφανῶν 435. Τροφή τῶν ἀδυνάτων 435. Δῶρα 436. Ἀναλώματα εἰς ἀναγραφὴν δημοσίων γραμμάτων 436. Τροφή τῶν δημοσίων δούλων 436. Ἀναλώματα εἰς πολεμικὰς χρεῖας ἐν εἰρήνῃ 437. Ἐπισκευὴ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων 437. Ἐκτακτὰ ἀναλώματα 438. Ἀναλώματα πρὸς τὸν πόλεμον 438.

γ. Αἱ πρόσοδοι.

Τακτικαὶ ἄμεσοι πρόσοδοι.

1. Τέλη. α) Πεντηκοστή 439. β) Ἐλλιμένιον 440. γ) Δεκάτη

440. δ) Ἐπώνιον 441. ε) Διαπύλιον 441. ζ) Μετοίκιον 442. η) Ξενικόν τέλος 442. θ) Πορνικόν τέλος 442. Τελῶναι 443.

2. Μισθώματα. α) Τῶν μετάλλων 444. β) Μισθώματα χωρίων. γ) οἰκίδων 445.

3. Δικαστικά μεταβολαὶ καὶ πρόστιμα 445. Ὀφειλέται 446. Ἀφεςαὶ τῶν ὀφλημάτων 447. Διαίρεσις τῶν προσόδων 448.

4. Ὁ συμμαχικὸς φόρος 449. Σύνολον τῶν προσόδων 450.

Τακτικά ἐμμεσοὶ πρόσδοι 451. Χορηγία 452. Γυμνασιαρχία 454. Ἑστίασις 454. Ἀντίδοσις 454.

Ἐκτακτοὶ ἄμεσοὶ πρόσδοι 457. Ἐπιδόσεις 457. Εἰσφορὰ 458. Ἡ ἐπὶ Ναυσινίκου διάταξις τῆς εἰσφορᾶς 459. Συμμορία 464. Τρόπος τῆς εἰσπράξεως τῆς εἰσφορᾶς 464.

Ἐκτακτοὶ ἐμμεσοὶ πρόσδοι 466 Τριηραρχία Ἐπιτριηραρχία 466. Τριηραρχικαὶ συμμορίαι 467 Μεταρρύθμισις τοῦ Δημοσθένους 469. Μεταβολὴ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου 471. Καθύκοντα τῶν τριηράρχων 471. Τριηράρχημα 472. Μίσθωσις τῶν τριηραρχῶν 472. Ἀπόδοσις τῆς τριήρους 472. Εὐθύναι τῶν τριηράρχων 473.

V. ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ

Ἡγεμονία τοῦ δικαστηρίου 473. Εἰσαγωγεῖς 473. Οἱ κατὰ δῆμους δικασταὶ 475. Ναυτοδίκαι 476. Δικασταὶ 476. Μόνιμοι δικασταὶ 477. Φονικαὶ δίκαι 477. Ἀσυλον 478. Ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου 478. Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ 480. Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ 482. Τὸ δικαστήριον τὸ ἐν Φρεατοῖ 483. Τὸ δικαστήριον τὸ ἐπὶ Πρυτανείῳ 583. Τινες ἐλάγχχανον τὰς φονικὰς δίκας 484. Δικονομία τῶν φονικῶν δικῶν 484. Σχέσεις τοῦ φονέως πρὸς τὴν πόλιν 487. Αἰδεσις 488. Διαιτηταὶ 489. Διαιτηταὶ κατὰ συνθήκας 493. Ἡλιαία 493. Ἡλιαστικὸς ὄρκος 494. Τὸ μέγα δικαστήριον καὶ τὰ ἐλάσσονα 495. Δικαστήρια 497. Φυλαὶ τῶν ἡλιαστῶν 498. Ἀνασύνταξις τῶν δικαστηρίων ἐπὶ Εὐκλείδου 500. Τάξις τῶν δικαστηρίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους 501. Τρόπος τῆς πληρώσεως τῶν δικαστηρίων 502. Διακόσμησις τῶν δικαστηρίων 510. Δικάσιμοι ἡμέραι 512. Εἶδη δικῶν 513. Δίκαι ἴδια 513. Δίκαι δημόσια 513. Δίκαι κατὰ τινας καὶ πρὸς τινα 514. Ἀγῶνες ἀτίμητοι καὶ τιμητοὶ 514. Διαδικασία 515. Ἀπαγωγὴ, ἐφήγησις, ἐνδείξις 515. Φάσις 516. Ἀπογραφὴ 516.

Τὰ περὶ τὴν δίκην. Πρόσκλησις 517. Ἐπαγωγὴ τῆς δίκης 517. Τὰ καταβαλλόμενα ὑπὸ τῶν διαδίκων 517. Ἀνάκρισις 518. Εὐθυδικία, διαμαρτυρία, παραγραφὴ 518. Ἀντιγραφὴ 519. Πίστεις 519. Ἡ κυρία 521. Τὰ κατὰ τὴν δίκην 521. Ψηφοφορία 522. Ποινὰ 527. Ἐκ-

τέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου 528. Ἀναδικία 528. Ἀτοπίαι τῆς δικαστικῆς συντάξεως 529.

VI. Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

α Ἡ πρώτη συμμαχία

Σύστασις καὶ ἐπέκτασις τῆς συμμαχίας 530 Ὁ ἐν ἀρχῇ σκοπὸς τῆς συμμαχίας 532. Μεταβολὴ τῆς συμμαχίας εἰς ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων 532. Ὀνομασία τῶν συμμάχων καὶ διαίρεσις αὐτῶν 535. Φόροι 536. Φορολογικαὶ συντέλειαι 536. Τάξεις τῶν φόρων. 538. Ἐπιφορὰ 541. Φόρου ἀπαγωγὴ 542. Εἰκοστή 543. Παροχὴ ὀπλιτῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων 543. Δαπάναι ὑπὲρ τῶν θεῶν 544. Πολίτευμα τῶν συμμαχιδίων πόλεων 545. Αὐτοδικία 547. Εἰσαγωγαί τῶν δικῶν τῶν συμμάχων 550. Δικονομία τῶν συμβολαίων δικῶν 551, Ἡ τῶν συμμάχων σχέσις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους 554.

β. Ἡ δευτέρα συμμαχία.

Σύστασις τῆς συμμαχίας 554. Σκοπὸς τῆς συμμαχίας 560. Σύνταξις τῆς συμμαχίας 561. Χρηματισμὸς ὑπὲρ τῶν συμμαχικῶν πραγμάτων 563. Ἐξουσία τοῦ συνεδρίου 564. Ὁ συμμαχικὸς φόρος 565. Αὐτοδικία 567.

γ. Αἱ κληρουχίαι τῶν Ἀθηναίων.

Ἱστορία τῶν κληρουχιῶν τῶν Ἀθηναίων 568. Διάφορα εἶδη κληρουχιῶν 570. Σκοπὸς τῶν κληρουχιῶν 570 Τρόπος καταστάσεως τῶν κληρουχιῶν 572 Κληρουχικὰ ἱερὰ 572. Σχέσεις τῶν κληρούχων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους 573. Σύνταξις τῶν κληρουχιῶν 574. Αὐτοδικία τῶν κληρουχιῶν 577.

Ἡμαρτημένων διόρθωσις 578.

Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων 579.

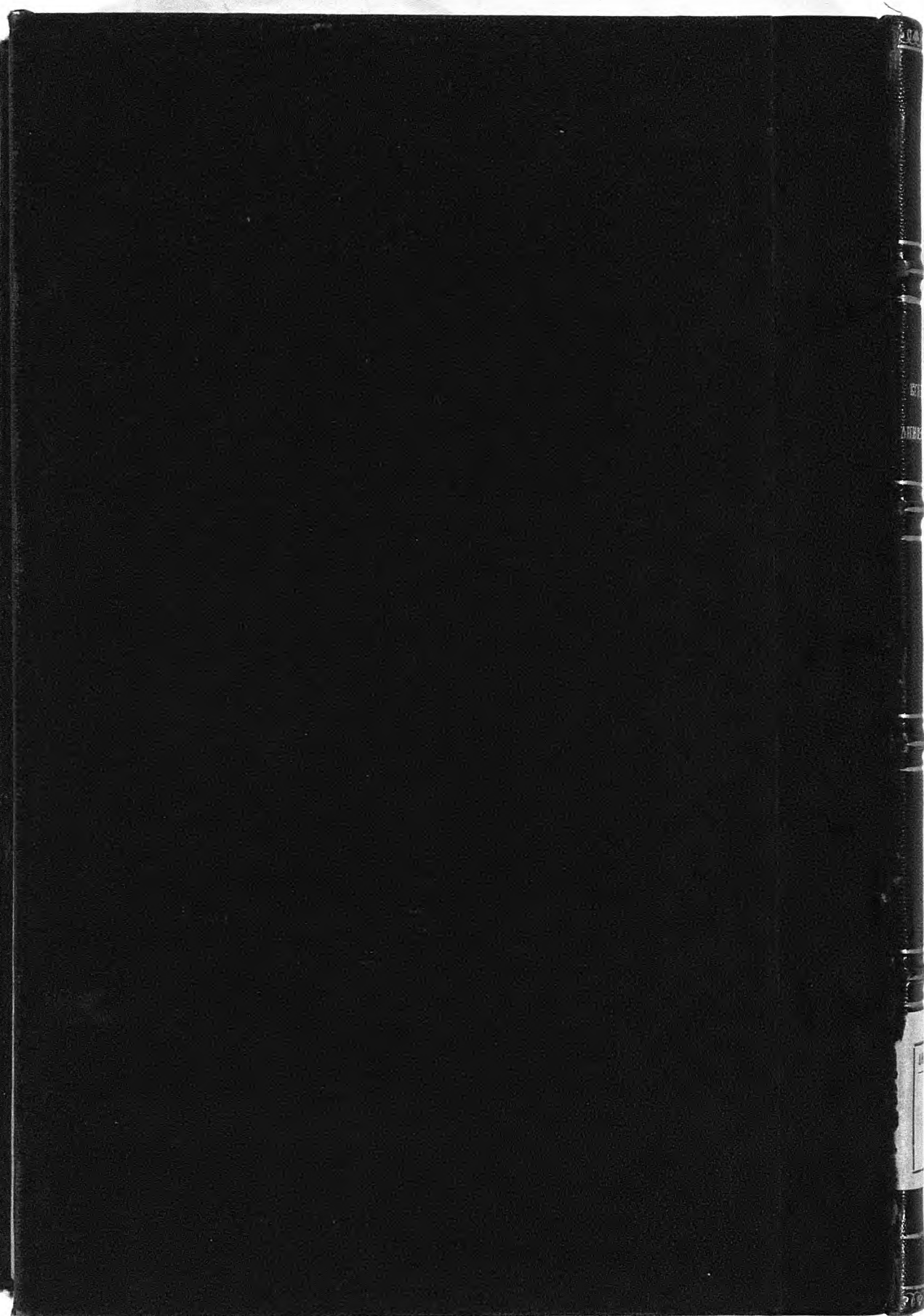

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας